

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

8Α

Ο Μ Ι Λ Ι Ε Σ
ΣΕ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΡΗΤΑ
ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ – ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τὸν

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

Διδάκτορα Θεολογίας

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1990

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν τόμο αὐτὸν τῶν ἔργων τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἐκδίδονται εἴκοσι τρεῖς ὁμιλίες του, ἠθικοκοινωνικοῦ κυρίως καὶ λειτουργικοῦ περιεχομένου, ποὺ εἶναι ἐμπνευσμένες ἀπὸ διάφορα πρόσωπα, ὀράματα, γεγονότα καὶ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπως εἶναι ἡ μητέρα τοῦ Σαμουὴλ ἽΑννα, ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, ὁ προφήτης Ἡλίας, οἱ βασιλεῖς Σαοὺλ καὶ Δαβίδ, ὁ προφήτης Ἰερεμίας, τὸ δράμα τοῦ Ἡσαΐα, ὁ Μελχισεδὲκ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Νινευῆ.

1. *Εἰς τὴν ἽΑνναν*, ὁμιλίες πέντε: Ἀναφέρονται στὴν προσευχὴ τῆς μητέρας τοῦ τελευταίου Κριτῆ τῆς Π. Διαθήκης ἽΑννας, στὴν ἀπόκτηση τοῦ Σαμουὴλ καὶ στὴν ἀφιέρωσή του στὸ ναό. Στις ὁμιλίες αὐτὲς ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ἀξία καὶ σπουδαιότητα τῆς νηστείας, γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν¹· νὰ ἐξυμνήσει τὴ θερμὴ πίστη, τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴν καλωσύνη τῆς ἽΑννας, καὶ νὰ συστήσει τὴν τιμὴ καὶ τὸ σεβασμὸ τῶν ἱερέων, καὶ τὴν προσευχὴ πρὶν καὶ μετὰ τὸ φαγητό²· νὰ τονίσει πόσο μεγάλο σφάλμα εἶναι ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὴν ἐπιμέλεια τῶν παιδιῶν³· νὰ ὑπογραμμίσαι τὴν ἀνάγκη τοῦ τακτικοῦ ἐκκλησιασμοῦ καὶ τῆς συνεχοῦς προσευχῆς⁴· νὰ ἐξηγήσει τὸ ἀληθινὸ νόημα τῶν ἑορτῶν καί, ἀναφερόμενος στὴν ὑπαρξὴ πλουσίων καὶ φτωχῶν, νὰ ὑποστηρίξει ὅτι καὶ ἡ φτώχεια, ὅταν θεωρηθεῖ μὲ τρόπο σωστό, ἔχει τὰ πλεονεκτήματά της⁵.

Οἱ ὁμιλίες αὐτὲς ἐγίναν στὴν Ἀντιόχεια τὸ ἔτος 387 μ. Χ. κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τελευταία ποὺ ἐγίνε μετὰ τὴ γιορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς⁶.

2. *Εἰς τὸν μακάριον Ἀβραάμ*: Ἀναφέρεται στὸν πρῶτο πατριάρχη τῆς Π. Διαθήκης καί, ἐγκωμιάζοντας τὴν ὑπακοή, τὴν πίστη καὶ ἀφοσίωσή του στὸ Θεό, δείχνει ὅτι οἱ γέροντες στὴν Ἐκκλησία

1. Ὅμιλία Α'. 2. Ὅμιλία Β'. 3. Ὅμιλία Γ'.
4. Ὅμιλία Δ'. 5. Ὅμιλία Ε'. 6. Ὅμιλία Ε'Ι.

ἀποτελοῦν κόσμημα καὶ χαρὰ τῆς, ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι συμβαίνει στὴν καθημερινὴ ζωὴ, ὅπου συνήθως θεωροῦνται ἄχρηστοι.

3. *Εἰς τὸν Ἰλίαν καὶ τὴν χήραν*: Κύριο θέμα τῆς ὁμιλίας αὐτῆς εἶναι ἡ ἐλεημοσύνη, τὴν ὁποία ἀναπτύσσει ὁ ἱ. Χρυσόστομος διηγούμενος τὴν ἱστορία τῆς ἀνομβρίας καὶ τῆς πείνας ποὺ προκάλεσε ὁ Ἰλίας γιὰ νὰ σωφρονήσῃ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τὴ φιλοξενία ποὺ δέχτηκε ἀπὸ μιὰ ἀλλόφυλη φτωχὴ χήρα στὰ Σαρεπτὰ τῆς Σιδώνας, ὅπου κατέφυγε γιὰ ν' ἀποφύγει τὴ μανία τῶν συμπατριωτῶν του.

4. *Εἰς τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Σαοὺλ*, ὁμιλίες τρεῖς: Ἀναφέρονται στὴ συμπεριφορὰ τῶν δύο αὐτῶν ἀνδρῶν τῆς Π. Διαθήκης μεταξύ τους καὶ δίνουν τὴν ἀφορμὴ στὸν ἱ. Χρυσόστομο νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν ἀνεξικακία, τὴν ἐπιείκεια καὶ τὴ συγχώρηση τῶν ἐχθρῶν⁷: νὰ τονίσῃ ὅτι εἶναι σπουδαῖο ὄχι μόνον νὰ ἀσκοῦμε τὴν ἀρετὴ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἐπαινοῦμε⁸: νὰ ἐπαναλάβῃ γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ πόσων κακῶν πρόξενος γίνεται ἡ μετάβαση στὰ θεάτρα, καὶ νὰ ὑπογραμμίσῃ καὶ πάλι τὴν ἀξία τῆς ἐλεημοσύνης⁹. Καὶ οἱ ὁμιλίες αὐτὲς ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια τὸ καλοκαίρι τοῦ 387.

5. *Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*, ὁμιλίες δύο: Οἱ ὁμιλίες αὐτὲς ἔχουν ὡς ἀφετηρία τοὺς τὸν ψαλμικὸ στίχο: «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ» (48,17) καὶ ἔχουν ὡς κύριο θέμα τοὺς τὸν πλοῦτο, ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς τὸ πιὸ ἀβέβαιο πρᾶγμα στὸν κόσμον καὶ δραπέτης, ἀφοῦ πηγαίνει πότε στὸν ἕνα καὶ πότε στὸν ἄλλο. Τὸ θέμα τοῦ πλούτου δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ἱ. Χρυσόστομο νὰ περιγράψῃ μὲ τὴν ἀπαράμιλλη γλαφυρότητα τῆς γλώσσας του τὴ ματαιοδοξία τῶν πλουσιῶν, τὴν ὑπεροψία, τὴ σκληρότητα, τὴν ἀπανθρωπιά καὶ τὴν πλεονεξία, νὰ ἐξάρῃ τὴν ἀξία τῆς φιλοξενίας, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλοπτωχείας καὶ νὰ τελειώσῃ ἀνακηρύσσοντας τὴν ἐλεημοσύνη «βασίλισσα τῶν ἀρετῶν»¹⁰.

6. *Εἰς τὸν Ἡσαΐαν* ὁμιλίες ἕξι: Ἀναφέρονται στὸ ὄραμα τοῦ μεγαλοφωνότατου προφήτη (6,1) καὶ στὸ βασιλιά τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ὁζία, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ὁποίου εἶδε ὁ Ἡσαΐας τὸ ὄραμα. Σ' αὐτὲς ὁ Χρυσόστομος κάνει λόγο γιὰ τὸν τακτικὸ ἐκκλησιασμὸ καὶ τὴ

7. Ὁμιλία Α'.

8. Ὁμιλία Β'.

9. Ὁμιλία Γ'.

10. Ὁμιλία Β', 4.

στάση κατά την ώρα τῆς λατρείας, καὶ ψέγει τὴ συνήθεια πολλῶν νὰ συζητοῦν τὴν ώρα ἐκείνη τὶς ἰδιωτικὲς ὑποθέσεις τους· μὲ ἀφορμὴ τὴν ὑπεροπτικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ὁζία ἀναφέρει πόσο κακὸ εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ὅτι τὸ ἱερατικὸ ἀξίωμα εἶναι ἀνώτερο τοῦ βασιλικοῦ· καὶ τέλος, περιγράφοντας τὸ φόβο καὶ τρόμο μὲ τὸν ὁποῖο στέκονται τὰ Σεραφεῖμ γύρω ἀπὸ τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ, κάνει καὶ πάλι λόγο γιὰ τὴ στάση ποὺ πρέπει νὰ τηροῦμε κατὰ τὴν ώρα τῆς λατρείας.

7. *Εἰς τὴν προφητικὴν ρῆσιν*: «ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ κατασκευάσας φῶς καὶ ποιήσας σκότος, ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτιζὼν κακὰ»¹¹: Ἀναφέρεται στὸ θέμα κατὰ πόσο ὁ Θεὸς εἶναι ὁ αἴτιος τῶν κακῶν. Ἀναπτύσσοντας τὸ θέμα τοῦ ὁ ἰ. Χρυσόστομος, μὲ τὸ γνωστὸ ἐπαγωγὸν τρόπο του, κατατάσσει τὰ πράγματα ὅλα σὲ τρεῖς κατηγορίες· σὲ καλά, σὲ κακὰ καὶ σὲ ἐνδιάμεσα. Ἐνδιάμεσα εἶναι τὰ καθευατὰ οὐδέτερα, ποὺ ἀνάλογα μὲ τὴ χρήση τους γίνονται καλὰ ἢ κακὰ (π.χ. ὁ πλοῦτος, ἡ φτώχεια, ἡ ζωὴ, ὁ θάνατος, ἡ δουλεία, ἡ αἰχμαλωσία κ. ἄ.). Ἡ παρεξήγηση γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονός, ὅτι πολλοὶ ἀπερίσκεπτοι θεωροῦν κακὰ ὄχι μόνο τὰ πραγματικὰ κακὰ (ἀσέβεια, βλασφημία, ἀσέλγεια, ὠμότητα, ἀπανθρωπιὰ κλπ.), ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνδιάμεσα.

8. *Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ προφήτου Ἰερεμίου*: «Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἀνὴρ πορεύεται καὶ κατορθώσει πορείαν αὐτοῦ»¹²: Ἀναφέρεται στὸ θέμα κατὰ πόσο ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ ὅ,τι κάνει. Ὁ ἰ. Χρυσόστομος ἀπορρίπτοντας τὴ γνώμη ποὺ κυκλοφορεῖ εὐρέως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του, τὴν ἀποδίδει σὲ παρερμηνεῖα τῶν Γραφῶν, ἢ ὁποῖα ὀφείλεται στὴν ἀπόσπαση φράσεων τῆς Γραφῆς ἀπὸ τὴν ὄλη συνάφεια τοῦ σχετικοῦ κειμένου. Τὴ συνήθεια αὐτὴ ὀρισμένων τὴν ἀποδίδει στὴν πανουργία τοῦ διαβόλου.

9. *Εἰς τὸν Μελχισεδέκ*: Καὶ στὴν ὁμιλία αὐτὴ ἀσχολεῖται μὲ τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονται ὡς πρὸς τὴν κατανόηση τῶν Γραφῶν, καὶ ἐξηγεῖ γιὰ τὸν Μελχισεδέκ δὲν εἶναι ἀνώτερος τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ἰσχυρίζονταν οἱ Μελχισεδεκίτες.

10. *Εἰς τὴν μετάνοια τῶν Νινευϊτῶν*: Ἀναφέρεται φυσικὰ στὸ θέμα

11. Ἠσ. 45,7. 12. Ἰερ. 10,23.

τῆς μετάνοιας καὶ τονίζει ὅτι εἶναι ἀναγκαία γιὰ ὄλους, ἀφοῦ κανένας δὲν εἶναι ἀναμάρτητος. Στὴν εἰλικρινῆ μετάνοια μᾶς βοηθεῖ τὸ παράδειγμα ἐκείνων ποὺ ἔμειναν ὀνομαστοὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ τους, καὶ σὰν παράδειγμα καθολικῆς καὶ εἰλικρινοῦς νηστείας προβάλλεται ἡ γνωστὴ τριήμερη νηστεία τῶν Νινευϊτῶν, ποὺ ἀναπτύσσεται μὲ σαφήνεια καὶ παραστατικότητα.

Καὶ στίς ὁμιλίες αὐτές, ὅπως καὶ σὲ ὄλες τὶς ἄλλες τοῦ ἱεροῦ Χρῦσοστόμου, ποὺ γίνονταν στὴν ἐκκλησία ὡς προφορικὰ κηρύγματα καὶ καταγράφονταν ἀπὸ ταχυγράφους, θαυμάζει κανεὶς τὴν παιδαγωγικὴ μέθοδό του καὶ τὴ δαψιλῆ χρῆση παραδειγμάτων, παραβολῶν καὶ εἰκόνων ἀπὸ τὸ ἄμεσο περιβάλλον τῶν ἀκροατῶν του (γεωργοὺς, ψαράδες, ναυτικούς, βασιλεῖς, δασκάλους, θάλασσα, τρικυμίες, οἰκογένεια κλπ.), καθὼς καὶ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀμεσότητα τῆς ἐπικοινωνίας του μὲ τὸ ἀκροατήριό του. Ἄξιοσημείωτη εἶναι ἡ προσπάθεια ποὺ καταβάλλει στὴν ἀρχὴ κάθε ὁμιλίας του νὰ προσελκύσει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴ τῶν ἀκροατῶν του ἄλλοτε ἐπιτιμώντας αὐτοὺς ποὺ ἀπουσιάζουν προτιμώντας τὸν ἵπποδρομο ἢ τὰ θεάτρα, ἄλλοτε ἐπαινώντας τὴν προθυμία καὶ τὴν ἡσυχία μὲ τὴν ὁποία τὸν παρακολουθοῦν, ἄλλοτε ἀπαριθμώντας τὶς ὠφέλειες ποὺ θὰ ἀποκομίσουν ἀπὸ τὴν ἀκρόαση τῶν ὁμιλιῶν του, ἄλλοτε χρησιμοποιοῦντας ὕφος ὀρμητικὸ, ἐντυπωσιακὸ ἢ πανηγυρικὸ, καὶ γενικὰ κάνοντας ὅ,τι μπορούσε, ὥστε καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τους νὰ ἐλκύσει, καὶ τὴν προσοχὴ τους νὰ κρατήσῃ, καὶ τὸ ἠθικὸ τους νὰ τονώσει. Ἡ ἀνάπτυξη, στὴ συνέχεια, τοῦ θέματός του μὲ τρόπο ἐπαγωγό, μὲ ζωντάνια καὶ παραστατικότητα καὶ μὲ τὴν χρησιμοποίηση πλήθους παραδειγμάτων ἀπὸ τὴν ἀγία Γραφή καὶ τὴν καθημερινὴ ζωὴ, καὶ ἡ ἀνακεφαλαίωση στὸ τέλος ὧσων λέγονται, ὥστε νὰ χαραχθοῦν καλὰ στὴ μνήμη τους καὶ νὰ γίνουν ὁδηγοὶ στὴ ζωὴ τους, καθὼς ἐπίσης ἡ παρρησία μὲ τὴν ὁποία μιλοῦσε, ὁ πλοῦτος τοῦ λεξιλογίου του καὶ τὸ ἄπειρο πλῆθος τῶν ἄλλων ὁμιλητικῶν καὶ διδακτικῶν ἀρετῶν του, δείχνουν ὅτι δὲν καθιερώθηκε ἄδικα ὡς οἰκουμενικὸς διδάσκαλος καὶ Δημοσθένης τῆς Ἐκκλησίας.

Π. Παπαευαγγέλου

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΕΙΣ ΤΟ ΔΕΙΝ ΚΑΙ ΕΝ ΤΗ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ, ΚΑΙ ΑΕΙ

Τῆς νηστείας μεμνήσθαι, καὶ ὅτι οὐ παρουσία μόνον, ἀλλὰ καὶ μνήμη νηστείας ὠφελεῖ· καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων οὐ μικρὸν μέρος αὐτῆς ἢ φυσικὴ τῶν γονέων περὶ τὰ ἔκγονα φιλία· καὶ ὅτι οὐ πατράσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μητρᾷσιν ἐπιτέτακται τὰ παιδιά ρυθμίζειν, καὶ πρὸς τῷ τέλει περὶ τῆς Ἄννης.

1. Ἐπειδὴν ξένον τινὰ καταχθέντα πρὸς ἡμᾶς, ἡμέρας τινὰς ὑποδεξάμενοι φιλοφρόνως καὶ λόγων αὐτῶ καὶ ἄλῶν κοινωνήσαντες, ἀποπέμψομεν, τῇ μετὰ τὴν ἀποδημίαν ἐκείνην ἡμέρᾳ, τραπέζης παραθείσης, εὐθέως ἀναμνησκόμεθα αὐτοῦ τε καὶ τῶν λόγων τῆς συνουσίας καὶ
5 μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἐπιζητοῦμεν τῆς ἀγάπης· τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῆς νηστείας ποιήσωμεν. Καὶ γὰρ κατήχθη πρὸς ἡμᾶς ἡμέρας τεσσαράκοντα, ὑπεδεξάμεθα αὐτὴν φιλοφρόνως καὶ ἀπεπέμψαμεν. Ἐπεὶ οὖν μέλλομεν παρατιθέναι τράπεζαν νῦν πνευματικὴν, ἀναμνησθῶμεν αὐτῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπάντων ἐγγενομένων ἡμῖν ἀγαθῶν. Οὐ γὰρ δὴ πα-
10 ρουσία νηστείας μόνον, ἀλλὰ καὶ μνήμη νηστείας τὰ μέγιστα ὠφελεῖσαι δύναται ἄν. Καὶ καθάπερ οἱ φιλοῦμενοι παρ' ἡμῶν οὐχὶ παρόντες μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς νοῦν ἡμῖν ἐρχόμενοι, πολλῆς ἡμᾶς πληροῦσιν ἡδονῆς, οὕτω καὶ αἱ τῆς νηστείας ἡμέραι, καὶ οἱ σύλλογοι καὶ αἱ διατριβαὶ αἱ κοιναὶ καὶ τὰ ἄλλα ἃ παρ' ἐκείνης ἐκαρπούμεθα καλά, καὶ ἀπὸ τῆς μνήμης
15 εὐφραίνει, κἂν ταῦτα ἅπαντα συλλέξαντες ἀναμνησθῶμεν, μεγάλα καὶ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν κερδανοῦμεν.

Ταῦτα δὲ λέγω οὐκ ἀναγκάζων νηστεύειν, ἀλλὰ πείθων μὴ τρυφᾶν, μηδὲ κατὰ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων διακειῖσθαι, εἴ γε ἀνθρώπους τοὺς οὕτω μικροψύχως διακειμένους χρὴ καλεῖν, οἷ, καθάπερ
20 ἐκ δεσμῶν ἀφεθέντες καὶ δεσμοτηρίου τινὸς ἀπαλλαγέντες χαλεποῦ, πρὸς ἀλλήλους λέγουσι· Μόλις ποτὲ τὸ χαλεπὸν τῆς νηστείας διηνύσαμεν πέλαγος. Ἄλλοι δέ, τούτων ἀσθενέστερον διακειόμενοι, καὶ ὑπὲρ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΣΤΟ ΟΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ

Και πάντοτε νὰ θυμόμαστε τὴ νηστεία, καὶ ὅτι ὄχι μόνο ἡ τήρηση, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάμνηση τῆς νηστείας ὠφελεῖ. Ἐπίσης γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα δὲν συμβάλλει σ' αὐτὴν λίγο ἢ φυσικὴ ἀγάπη τῶν γονέων γιὰ τοὺς ἀπογόνους· καὶ ὅτι δὲν ἀνατέθηκε μόνο στοὺς πατέρες, ἀλλὰ καὶ στὶς μητέρες ἡ ἐντολὴ νὰ φροντίζουν γιὰ τὰ παιδιά. Πρὸς τὸ τέλος γιὰ τὴν Ἄννα.

1. Ὅταν κάποιον φίλο, πού ἦρθε σὲ μᾶς μερικὲς μέρες, ἀφοῦ τὸν ὑποδεχθήκαμε εὐγενικᾶ καὶ ἐπικοινωνήσαμε μαζὶ του μὲ λόγια καὶ μὲ φαγητά, τὸν ἐξαποστείλουμε, τὴν ἐπόμενη μέρα μετὰ τὴν ἀναχώρησή του, ὅταν στρώνεται τὸ τραπέζι, ἀμέσως θυμόμαστε καὶ τὰ λόγια του καὶ τὴ συντροφιά του καὶ τὸν ἀναζητοῦμε μὲ πολλὴ ἀγάπη. Ἄς κάνουμε λοιπὸν τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴ νηστεία. Γιατί ἦρθε σὲ μᾶς σαράντα μέρες, τὴν ὑποδεχθήκαμε μὲ φιλοφροσύνη καὶ τὴν ξαποστείλαμε· ἐπειδὴ λοιπὸν τώρα πρόκειται νὰ παραθέσουμε τραπέζι πνευματικὸ, ἄς θυμηθοῦμε καὶ αὐτὴν καὶ ὅλα τὰ καλὰ πού ἀπολαύσαμε ἀπὸ αὐτὴν. Γιατί ὄχι μόνο ἡ παρουσία τῆς νηστείας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάμνηση τῆς νηστείας θὰ μπορούσε νὰ ὠφελήσει πάρα πολύ. Καὶ ὅπως τὰ ἀγαπητά μας πρόσωπα, ὄχι μόνο ὅταν εἶναι παρόντα, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔρχονται στὸ νοῦ μας, μᾶς γεμίζουν μὲ μεγάλῃ χαρᾷ, ἔτσι καὶ οἱ μέρες τῆς νηστείας καὶ οἱ συναθροίσεις καὶ κοινὲς συναναστροφές καὶ τὰ ἄλλα καλὰ πού καρποθήκαμε ἀπὸ ἐκείνην, καὶ μὲ τὴν ἀνάμνησή τους μᾶς εὐφραίνουν, καὶ ἐὰν τὰ συγκεντρώσουμε ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ θυμηθοῦμε, θὰ κερδήσουμε πολλὰ καὶ κατὰ τὴν παρούσα στιγμὴ.

Καὶ αὐτὰ τὰ λέω ὄχι γιὰ νὰ σᾶς ἀναγκάσω νὰ νηστεύετε, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς πείσω νὰ μὴ ζεῖτε ζωὴ ἄσωτη, οὔτε νὰ συμπεριφέρεσθε ὅπως συμπεριφέρονται πολλοὶ ἄνθρωποι, ἐὰν βέβαια πρέπει νὰ ὀνομάζουμε ἀνθρώπους αὐτοὺς πού συμπεριφέρονται τόσο μικρόψυχα, οἱ ὅποιοι, σὰν νὰ λυτρώθηκαν ἀπὸ δεσμὰ καὶ ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ φοβερὸ δεσμητήριον, λένε μεταξὺ τους· Ἄμολις τώρα διανύσαμε τὸ φοβερὸ πέλαγος

τῆς μελλούσης δεδοίκασι Τεσσαρακοστῆς. Τοῦτο δὲ γίνεται ἐκ τοῦ τὸν
 ἄλλον ἅπαντα καιρὸν τρυφῆ καὶ ἀσωτίᾳ καὶ μέθῃ πάσῃ μεθ' ὑπερβολῆς
 ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι. Ὡς, εἴ γε μεμελετήκειμεν τὰς ἄλλας ἡμέρας σεμνῶς
 καὶ ἐπιεικῶς ζῆν, καὶ ἀπελθοῦσαν ἂν ἐποθήσαμεν τὴν νηστείαν, καὶ
 5 παραγίνεσθαι μέλλουσαν μετὰ πολλῆς ἂν ὑποδεξάμεθα τῆς ἡδονῆς. Τί
 γὰρ οὐκ ἀγαθὸν ἡμῖν ἀπὸ νηστείας; Πάντα γαλήνης γέμει καὶ καθαρᾶς
 εὐδίας. Οὐχὶ καὶ οἰκίαι θορυβῶν καὶ δρόμων καὶ πάσης εἰσὶν ἠλευθε-
 ρωμέναι ταραχῆς; Καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν δὲ ἢ τῶν νηστευόντων διάνοια
 ταύτης ἀπολαύει τῆς ἡσυχίας; πόλις δὲ ἅπασα τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τὴν
 10 ἐν ταῖς οἰκίαις εὐταξίαν μιμεῖται. Οὐτε γὰρ ἐν ἑσπέρα ἀδόντων ἐστὶν
 ἀκοῦσαι, οὔτε ἐν ἡμέρᾳ θορυβούντων καὶ μεθύνων, οὐ κραζόντων,
 οὐ μαχομένων, ἀλλὰ πολλὴν πανταχοῦ τὴν ἡσυχίαν ἐστὶν ὄραν. Ἄλλ'
 οὐχὶ νῦν οὕτως, ἀλλ' εὐθέως ὑπὸ τὴν ἔω κραυγαὶ καὶ θόρυβοι καὶ μα-
 γείρων δρόμοι, καὶ πολλὸς μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις, πολλὸς δὲ ἐν τοῖς λογισμοῖς
 15 ὁ καπνός, τῶν παθῶν ἡμῖν ἔνδον ὑποκαιομένων καὶ τῆς φλογὸς διεγει-
 ρομένης τῆς ἐν ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις ὑπὸ τῆς τρυφῆς.

Διὰ ταῦτα ζητῶμεν καὶ ἀπελθοῦσαν τὴν νηστείαν· ἐκείνη γὰρ ταῦ-
 τα πάντα κατέστελλε. Κἂν τὸν πόνον αὐτῆς ἀπεθέμεθα, ἀλλὰ τὸν πόθον
 αὐτῆς μὴ καταλύσωμεν, μηδὲ τὴν μνήμην σβέσωμεν· ἀλλ' ὅταν ἀριστή-
 20 σας καὶ καθευδήσεις εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμβάλῃς καὶ τὴν ἡμέραν πρὸς
 ἑσπέραν ἤδη ἐπειγομένην ἴδῃς, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην καὶ
 παρὰ τὸ βῆμα τοῦτο ἐλθὼν, ἀναμιμνήσκου τοῦ καιροῦ τῆς νηστείας,
 καθ' ὃν μεστὴ μὲν ἡ ἐκκλησία τοῦ πλήθους ἡμῖν ἦν, σφοδρὰ δὲ ἡ τῆς
 ἀκροάσεως προθυμία, πολλῆ δὲ ἡδονὴ καὶ διεγερμένη πάντων ἡ διὰ-
 25 νοια· καὶ πάντα ταῦτα συλλέγων, ἀναμιμνήσκου τῶν ποθεινῶν ἡμερῶν
 ἐκείνων. Κἂν μέλλῃς παρατίθεσθαι τράπεζαν, μετὰ τῆς μνήμης ταύτης
 ἄπτου τῶν ἐδεσμάτων, καὶ οὐδέποτε εἰς μέθην ἐξολισθησῇς δυνήσῃ·
 ἀλλ' ὥσπερ οἱ γυναῖκα σεμνὴν καὶ σώφρονα καὶ ἐλευθέραν ἔχοντες καὶ
 σφόδρα αὐτῆς περικαϊόμενοι, οὐδὲ ἀπούσης αὐτῆς, πόρνης καὶ διε-
 30 φθαρμένης ἐρασθεῖεν ἂν, τοῦ πόθου τοῦ περὶ ἐκείνην προκατέχοντος
 τὴν διάνοιαν καὶ ἕτερον ἐπείσελθεῖν ἔρωτα οὐκ ἐῶντος, οὕτω δὴ καὶ
 ἐπὶ τῆς νηστείας καὶ τῆς μέθης γίνεται. Ἄν τοίνυν ἐκείνην τῆς ἐλευθέ-

τῆς νηστείας'. Ἄλλοι πάλι, συμπεριφερόμενοι πρὸς ἀδύναμα ἀπ' αὐτούς, φοβοῦνται καὶ γιὰ τὴν Σαρακοστή πού θὰ ἔρθει. Καὶ αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ ὅλο τὸν ἄλλο καιρὸ ἐπιδίδονται σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ στὴν ἀπόλαυση καὶ ἀσωτία καὶ κάθε εἶδους μέθη. Γιατί, ἐὰν εἶχαμε φροντίσει νὰ ζοῦμε σεμνὰ καὶ μετρημένα τίς ἄλλες μέρες, τότε καὶ ὅταν περνοῦσε ἡ νηστεία θὰ τὴν ποθοῦσαμε, καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει θὰ τὴν ὑποδεχόμεσταν μὲ πολλὴ χαρὰ. Διότι τί ἀγαθὸ δὲν ἔχουμε ἀπὸ τὴ νηστεία; Ὅλα εἶναι γεμάτα γαλήνη καὶ καθαρὴ ἡρεμία. Δὲν εἶναι τὰ σπίτια ἀπαλλαγμένα ἀπὸ θορύβους καὶ τρεχάματα καὶ κάθε ἀναστάτωση; Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ σπίτια αὐτὴ τὴν ἡσυχία τὴ χαίρεται ὁ νοῦς αὐτῶν πού νηστεύουν, ἐνῶ ὁλόκληρη ἡ πόλη μιμεῖται τὴν τάξην πού ὑπάρχει στὸ νοῦ καὶ στὰ σπίτια. Γιατί οὔτε τὰ βράδια ἀκοῦς νὰ τραγουδοῦν, οὔτε τὴ μέρα νὰ θορυβοῦν καὶ νὰ εἶναι μεθυσμένοι, οὔτε νὰ κραυγάζουν καὶ νὰ φιλονεικοῦν, ἀλλὰ παντοῦ βλέπεις πολλὴ ἡσυχία. Τώρα ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἀμέσως ἀπὸ τὰ ξημερώματα ἀκούονται κραυγές καὶ θόρυβοι καὶ τρεχάματα τῶν μαγείρων καὶ πολλὸς καπνὸς στὰ σπίτια καὶ στοὺς λογισμοὺς ἀπὸ τὰ πάθη πού ὑποδουλίζονται μέσα μας καὶ τὴ φλόγα πού ἀνάβει ἀπὸ τὴν ἀσωτία γιὰ ἄτοπες ἐπιθυμίες.

Γι' αὐτὸ ἀναζητοῦμε τὴν νηστεία πού ἔχει περάσει· διότι ἐκεῖνοι τὰ καθησύχαζε ὅλα αὐτά. Ἔστω καὶ ἂν ἀπαλλαγθῆκαμε ἀπὸ τὴν καταπόνησίν της, ὅμως ἄς μὴ καταργήσουμε τὸν πόθον της, οὔτε νὰ σβήσουμε τὴ θύμησίν της. Ἄλλ' ὅταν, ἀφοῦ γευματίσεις καὶ κοιμηθεῖς, μπεῖς στὴν ἀγορὰ καὶ δεῖς τὴν ἡμέραν νὰ γέρνει βιαστικὰ πρὸς τὴ νύχταν, μπαίνοντας σ' αὐτὴ τὴν ἐκκλησία καὶ ἐρχόμενος κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ βῆμα, νὰ θυμᾶσαι τὴν περίοδον τῆς νηστείας, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἐκκλησία ἦταν γεμάτη ἀπὸ τὸ πλῆθος, σφοδρὴ ἡ ἐπιθυμία γιὰ ἀκρόαση, καὶ πολλὴ ἡ χαρὰ καὶ ἐπάγρυπνος ὁ νοῦς ὄλων. Συγκεντρώνοντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ νὰ θυμᾶσαι τίς ποθητὲς ἐκεῖνες μέρες. Καὶ ὅταν πρόκειται νὰ παρακαθήσεις σὲ τραπέζιν, νὰ γεῦσαι τὰ ἐδέσματα μὲ τὴν ἀναθύμηση αὐτῆ καὶ ποτὲ δὲ θὰ καταστεῖ δυνατόν νὰ παρασυρθεῖς σὲ μέθη. Ἀλλὰ, ὅπως ἐκεῖνοι πού ἔχουν γυναῖκα σεμνὴ καὶ λογικὴ καὶ ἐλεύθερη καὶ τὴν ἐπιθυμοῦν διακαῶς, οὔτε ὅταν ἐκείνη εἶναι ἀπούσα θὰ μπορούσαν νὰ ἐρωτευθοῦν μιὰ πόρνη καὶ διεφθαρμένη, ἐπειδὴ ὁ πόθος γιὰ ἐκείνην κατέχει ἀπὸ πρὶν τὸ λογισμόν τους καὶ δὲν ἀφήνει ἄλλον ἔρωτα νὰ μπεῖ κρυφὰ μέσα τους, ἔτσι ἀκριβῶς γίνεται καὶ στὴν περίπτωσιν τῆς νηστείας καὶ τῆς μέθης. Ἐὰν λοιπὸν θυμόμαστε ἐκείνη τὴν ἐλεύθερη

ρας καὶ σώφρονος μνημονεύωμεν, τὴν πάνδημον πόρνην ταύτην καὶ πάσης ἀσχημοσύνης μητέρα, τὴν μέθην λέγω, μετὰ πολλῆς διακρουσώμεθα τῆς εὐκολίας, τοῦ πόθου τῆς νηστείας, πάσης χειρὸς σφοδρότερον, ἀπωθοῦντος τὴν ταύτης ἀναισχυντίαν.

5 Διὰ ταῦτα δὴ πάντα, παρακαλῶ, κατὰ νοῦν ἀεὶ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἔχωμεν. Ἴνα δέ τι κἀγὼ πρὸς τὴν μνήμην ἐκεῖνην συμβάλλωμαι, τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἣν τότε κινεῖν παρασκευαζόμην, ταύτην καὶ νῦν εἰς μέσον ἀγαγεῖν πειράσομαι, ὥστε καὶ τῇ κατὰ τὴν διδασκαλίαν ὁμοιότητι γενέσθαι τινὰ τοῦ καιροῦ μνήμην ἡμῖν ἐκείνου. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἴσως ἐπι-
10 λέλησθε, διὰ τὸ μεταξὺ πολλὰς γεγενῆσθαι διαλέξεις ἡμῖν καὶ ὑπὲρ ἐτέρων πραγμάτων. Καὶ γὰρ ἐλθόντος τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας, ἀναγκαῖον ἦν τὰ κατὰ τὸ στρατόπεδον συμβάντα ἅπαντα εἰπεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Ἑλληνας ἀποτείνεσθαι, ὥστε τούτους ἀπὸ τῆς συμφορᾶς βελτίους γενομένους, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐλληνικῆς αὐτο-
15 μολήσαντας πλάνης, μετ' ἀκριβείας ριζῶσαι καὶ διδάξαι, οἷου μὲν ἀπηλλάγησαν σκότους, οἷω δὲ προσέδραμον ἀληθείας φωτί. Μετ' ἐκεῖνο πάλιν, πολλὰς ἡμέρας τῆς τῶν μαρτύρων ἀπελαύσαμεν πανηγύρεως, καὶ ἄκαιρον ἦν, ἐν τάφοις μαρτύρων διατριβόντας, τῶν τοῖς μάρτυσι πρεπόντων ἐγκωμίων ἀμοίρους ἀπελθεῖν. Ταῦτα τὰ ἐγκώμια διε-
20 δέξατο πάλιν ἢ περὶ τῶν ὄρκων παραίνεσις· ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἀγροικίαν ἅπασαν τῆς πόλεως εἶδομεν ἐπιβᾶσαν, ἐβουλήθημεν αὐτοῖς δόντες ἐφόδια ταῦτα, οὕτως αὐτοὺς ἐκπέμψαι παρ' ἡμῶν ἅπαντας.

β'. Ὑμῖν μὲν οὖν διὰ ταῦτα οὐκ ἂν εἴη δυνατόν ραδίως ἀνευγεκεῖν τὴν τότε ἡμῖν γενομένην πρὸς Ἑλληνας ζήτησιν, ἐγὼ δέ, ὁ διὰ παντὸς ἐν
25 τούτοις ἐσχολακῶς καὶ ταύτην ἔχων μελέτην, ρᾶστα πρὸς ὑμᾶς ὀλίγα τῶν τότε εἰρημένων εἰπών, ὀλοκλήρου τῆς τῶν λόγων ὑποθέσεως ἀναμνησαί δύνησομαι. Τίς οὖν ἦν ἡμῖν ἡ ὑπόθεσις; Ἐζητοῦμεν πῶς ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἡμῶν προενόει τοῦ γένους καὶ πῶς τὰ συμφέροντα ἐπαίδευσεν, οὔτε γραμμάτων ὄντων οὔτε Γραφῶν δοθεισῶν, καὶ ἐδείκνυ-
30 μεν ὅτι διὰ τῆς κατὰ τὴν κτίσιν θεωρίας πρὸς τὴν αὐτοῦ θεογνωσίαν ἐχειραγώγησεν· ὅτε καὶ λαβόμενος ὑμῶν οὐχὶ τῆς χειρὸς, ἀλλὰ τῆς διανοίας, πανταχοῦ τῆς κτίσεως περιήγαγον, δεικνὺς οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν καὶ λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ πελάγη μακρὰ καὶ

καὶ λογική, αὐτὴ τὴ χυδαία πόρνη, τὴ μητέρα κάθε ἀσχημοσύνης, ἐννοῶ τὴ μέθη, θὰ τὴν ἀποκρούσουμε μὲ πολλὴ εὐκολία, ἐπειδὴ ὁ πόθος τῆς νηστείας θὰ ἀπωθεῖ τὴν ἀδιαντροπία τῆς πιὸ δυνατὰ ἀπὸ κάθε χέρι.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν, παρακαλῶ, νὰ ἔχουμε πάντα στὸ νοῦ μας τὶς μέρες ἐκεῖνες. Ὅμως γιὰ νὰ συμβάλω κι ἐγὼ κατὰ τι στὴν ἀνάμνηση ἐκείνη, θὰ προσπαθῆσω νὰ φέρω στὴ μέση καὶ τώρα τὴν ὑπόθεση ἐκείνη πού προετοιμαζόμουν ν' ἀναπτύξω, ὥστε καὶ μὲ τὴν ὁμοιότητα τῆς διδασκαλίας νὰ ἐπιτύχουμε κάποια ἀνάμνηση τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Γιατὶ ἐσεῖς ἴσως νὰ τὴν ἔχετε λησμονήσει, ἐπειδὴ στὸ διάστημα πού μεσολάβησε κάναμε πολλὰς ὁμιλίας καὶ γιὰ ἄλλα πράγματα. Διότι ὅταν ἐπέστρεψε ὁ πατέρας ὕστερα ἀπὸ μακρόχρονη ἀποδημία, ἦταν ἀναγκαῖο νὰ μιλήσουμε γιὰ ὅλα ὅσα συνέβηκαν στὸ στρατόπεδο, καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ν' ἀπευθυνοῦμε στοὺς εἰδωλολάτρες, τοὺς ὁποίους, ἀφοῦ μὲ τὴ συμφορὰ πού τοὺς βρῆκε ἔγιναν καλύτεροι καὶ ἐγκαταλείποντας τὴν εἰδωλολατρικὴ πλάνη κατέφυγαν σὲ μᾶς, νὰ τοὺς ἐδραιώσουμε μὲ προσοχὴ καὶ νὰ τοὺς διδάξουμε ἀπὸ ποιοῦ σκοτάδι ἀπαλλάχθηκαν καὶ σὲ ποιοῦ φῶς τῆς ἀλήθειας προσῆλθαν. Μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο πάλι, γιὰ πολλὰς μέρες ἀπολαύσαμε τὴν πανήγυρη τῶν μαρτύρων καὶ ἦταν ἄκαιρο, ἐνῶ βρισκόμασταν στοὺς τάφους τῶν μαρτύρων, νὰ φύγουμε χωρὶς νὰ κάνουμε τὰ ἐγκώμια πού ταιριαζοῦν στοὺς μάρτυρες. Τὰ ἐγκώμια αὐτὰ πάλι τὰ διαδέχθηκε ἡ παραινετικὴ ὁμιλία γιὰ τοὺς ὄρκους. Γιατί, βλέποντας νὰ ἔχει ἔρθει ὅλη ἡ ὑπαιθρος στὴν πόλη, θελήσα νὰ τοὺς ἐξαποστείλω ὅλους ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ τοὺς δώσω αὐτὰ τὰ ἐφόδια.

2. Σεῖς βέβαια ἐξαιτίας αὐτῶν δὲν ἦταν δυνατό νὰ θυμᾶστε εὐκολα τὴ συζήτηση πού ἔγινε τότε πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρες, ἐγὼ ὅμως πού ἀσχολοῦμαι συνέχεια μ' αὐτὰ καὶ ἔχω αὐτὰ γιὰ μελέτη μου, εὐκολα, ἀφοῦ σᾶς πῶ λίγα ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἰπώθησαν τότε, θὰ μπορέσω νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω ὀλόκληρη τὴν ὑπόθεση τῶν λόγων μου. Ποιὰ λοιπὸν ἦταν ἡ ὑπόθεση; Ἀναζητοῦσαμε πῶς ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ προνοοῦσε γιὰ τὸ γένος μας καὶ πῶς μᾶς δίδαξε ἐκεῖνα πού μᾶς συμφέρουν, ἂν καὶ οὔτε γράμματα ὑπῆρχαν οὔτε Γραφὲς εἶχαν δοθεῖ, καὶ δεῖξαμε ὅτι μᾶς ὀδήγησε στὴ θεογνωσία του μὲ τὴ θέα τῆς κτίσεως. Καὶ παίρνοντάς σας τότε ὄχι ἀπὸ τὸ χέρι, ἀλλὰ μὲ τὸ νοῦ, σᾶς γύρισσ σ' ὅλη τὴν κτίση, δείχνοντάς σας τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα καὶ τὶς λίμνες καὶ τὶς πηγὰς καὶ τὰ ποτάμια καὶ τὰ μακρινὰ πέλαγα καὶ τὰ λειβάδια καὶ

λειμῶνας καὶ παραδείσους καὶ κομῶντα τὰ λήϊα καὶ βριθόμενα τοῖς καρποῖς τὰ δένδρα καὶ καλυπτομένας δρυμοῖς κορυφὰς ὄρων· ὅτε καὶ περὶ σπερμάτων καὶ περὶ βοτανῶν καὶ περὶ ἀνθέων καὶ περὶ φυτῶν ἐγκάρπων τε καὶ ἀκάρπων, καὶ περὶ ἀλόγων, ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, ἐνύδρων τε καὶ χερσαίων καὶ ἀμφιβίων, περὶ τῶν τὸν ἀέρα τεμνόντων, περὶ τῶν χαμαὶ στρομένων, καὶ περὶ αὐτῶν τῶν τοῦ παντὸς στοιχείων πολλὰ διελέχθη καὶ καθ' ἕκαστον ἐπεβοῶμεν κοινῇ πάντες, ἀτονούσης ἡμῖν πρὸς τὸν ἄπειρον πλοῦτον τῆς διανοίας, καὶ τὸ πᾶν καταλαβεῖν μὴ δυναμένης, «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν
10 σοφίᾳ ἐποίησας».

Οὐ διὰ τὸ πλῆθος δὲ μόνον ἐθαυμάζομεν τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν, ἀλλὰ καὶ δι' ἀμφοτέρα ταῦτα, ὅτι καὶ καλὴν καὶ μεγάλην καὶ θαυμαστὴν τὴν κτίσιν ἐποίησε, καὶ ὅτι πολλὰ πάλιν τῆς ἀσθενείας αὐτῆς δείγματα ἐναπέθετο τοῖς ὀρωμένοις· τὸ μὲν, ἵνα θαυμάζηται ἐπὶ σοφίᾳ καὶ πρὸς
15 τὴν ἑαυτοῦ λατρείαν ὀρῶντας ἐφέλκεται, τὸ δέ, ἵνα μὴ, τὸν ποιήσαντα ἀφέντες οἱ θεωροῦντες αὐτῶν τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος, ἀντ' ἐκείνου προσκυνήσωσι τὰ ὀρώμενα, τῆς ἐν αὐτοῖς ἀσθενείας δυναμένης τὴν τοιαύτην διορθῶσαι πλάνην. Καὶ πῶς φθαρτὴ πᾶσά ἐστιν ἢ κτίσις καὶ πρὸς τὸ βέλτιον μεταστήσεται σχῆμα καὶ πλεῖονος ἀπολαύσεται δόξης,
20 καὶ πότε, καὶ διὰ τί, καὶ τίνος ἕνεκεν φθαρτὴ γέγονε, καὶ ταῦτα ἅπαντα πρὸς ὑμᾶς ἐφιλοσοφοῦμεν τότε, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν κάντεῦθεν ἐδείκνυμεν, ὅτι ἐν φθαρτοῖς σώμασι τοσοῦτον εἰργάσατο κάλλος, ὅπερ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς συνεκλήρωσεν ὁ Θεός, τὸ τῶν ἄστρων, τὸ τοῦ οὐρανοῦ, τὸ τοῦ ἡλίου. Καὶ γὰρ ὄντως ἐστὶ θαυμάσαι, πῶς, ἐτῶν παρελ-
25 θόντων τοσοῦτων, οὐδὲν ἔπαθον, οἷον τὰ ἡμέτερα σώματα, οὐδὲ τῶ γῆρα ἀσθενέστερα γέγονεν, οὐδὲ νόσῳ καὶ ἀρρωστίᾳ τινὶ κατεμαλακίσθη, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ἀκμὴν καὶ τὸ κάλλος, ὅπερ, ὡς ἐφθην εἰπὼν, ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς συνεκλήρωσεν ὁ Θεός, μένει διατηροῦντα, καὶ οὔτε τὸ ἡλιακὸν ἐξετριβή φῶς, οὔτε τὸ τῶν ἄστρων ἄνθος ἀμαυρότερον γέγο-
30 νεν, οὐχ ἢ τοῦ οὐρανοῦ φαιδρότης ἐξερρή, οὐχ οἱ τῆς θαλάττης ἐκινήθησαν ὄροι, οὐχ ἢ τῆς γῆς ἐσβέσθη δύναμις ἢ περὶ τοὺς τόκους τῶν ἐτησίων καρπῶν. Καὶ ὅτι μὲν φθαρτὰ ταῦτά ἐστι, καὶ ἀπὸ λογισμῶν καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἀπεδείξαμεν, ὅτι δὲ καλὰ καὶ φαιδρὰ καὶ τὸ ἄνθος ἀκμάζον διετήρησεν, ἢ καθημερινῇ μαρτυρεῖ τῶν ὀρώντων ὄψις,

τοὺς παραδείσους καὶ τὰ χωράφια γεμάτα στάχυα καὶ τὰ δένδρα νὰ εἶναι κατάφορτα μὲ καρποὺς καὶ τὶς κορυφές τῶν βουνῶν νὰ εἶναι σκεπασμένες μὲ μεγάλα δένδρα. Τότε εἶπα πολλὰ καὶ γιὰ τοὺς σπόρους καὶ γιὰ τὰ βότανα καὶ γιὰ τὰ ἄνθη καὶ γιὰ τὰ καρποφόρα καὶ ἄκαρπα φυτά, καὶ γιὰ τὰ ἄλογα ζῶα, τὰ ἡμερα καὶ τὰ ἄγρια, τὰ ὑδρόβια καὶ τὰ χερσαῖα καὶ τὰ ἀμφίβια, γιὰ ἐκεῖνα ποὺ διασχίζουν τὸν ἀέρα καὶ ἐκεῖνα ποὺ σύρονται στὴ γῆ, καὶ γιὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ σύμπαντος, καὶ στὸ καθένα φωνάζαμε ὅλοι μαζί, ἐπειδὴ ὁ νοῦς μας ἀδυνατοῦσε μπροστά στὸν ἀπέραντο πλοῦτο καὶ δὲν μπορούσε νὰ τὰ καταλάβει ὅλα, «πόσο μεγάλα εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε· ὅλα τὰ δημιουργήσες μὲ σοφία»¹.

Καὶ δὲν θαυμάζαμε τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ μόνο ἐξαιτίας τοῦ πλήθους τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ δύο αὐτά, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔκανε τὴν κτίση καὶ ὠραία καὶ μεγάλη καὶ ἀξιοθαύμαστη, καὶ ἐπειδὴ πάλι ἐναπόθεσε σ' αὐτὰ ποὺ φαίνονται πολλὰ δείγματα τῆς ἀδυναμίας τους· καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ ἄφ' ἑνὸς γιὰ νὰ θαυμάζεται γιὰ τὴ σοφία του καὶ νὰ ἐλκύει ἐκείνους ποὺ τὰ βλέπουν στὴ λατρεία του, ἄφ' ἑτέρου γιὰ νὰ μὴ ἀφήσουν αὐτὸν ποὺ τὰ δημιούργησε ὅσοι βλέπουν τὴν ὠραιότητα καὶ τὸ μέγεθος τῶν δημιουργημάτων καὶ ἀντὶ αὐτοῦ προσκυνήσουν ἐκεῖνα ποὺ βλέπουν, ἐπειδὴ ἡ ἀτέλεια ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ διορθώσει αὐτὴ τὴν πλάνη. Φιλοσοφούσαμε ἐπίσης τότε καὶ γιὰ τὸ ὅτι ὅλη ἡ κτίση εἶναι φθαρτὴ καὶ θὰ πάρει καλύτερο σχῆμα καὶ θὰ ἀπολαύσει περισσότερη δόξα, καὶ τότε, καὶ γιατί, καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἐγίνε φθαρτὴ, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ λέγαμε τότε σὲ σᾶς καὶ δείχναμε τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ ὅτι σὲ φθαρτὰ σώματα δημιούργησε τόση ὁμορφιά, τὴν ὁποία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κληροδότησε σ' αὐτὰ ὁ Θεός, τὴν ὁμορφιά τῶν ἄστρων, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἡλίου. Γιατὶ πραγματικὰ εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς πῶς, ἐνῶ πέρασαν τόσα χρόνια, δὲν ἔπαθαν τίποτα, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ σώματά μας, οὔτε ἀπὸ τὸ γῆρας ἐγιναν ἀσθενέστερα, οὔτε ἀπὸ νόσο καὶ ἀρρώστια ἀδυνάτισαν, ἀλλὰ παραμένουν διατηρώντας τὴ θαλερότητα καὶ τὴν ὁμορφιά πού, ὅπως εἶπα, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κληροδότησε σ' αὐτὰ ὁ Θεός, καὶ οὔτε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐξαφανίστηκε, οὔτε τῶν ἄστρων ἡ λαμπρότητα ἐγίνε πιὸ σκοτεινὴ, οὔτε ἡ ἀκτινοβολία τοῦ οὐρανοῦ χάθηκε, οὔτε τὰ σύνορα τῆς θάλασσας μετακινήθηκαν, οὔτε σβῆστηκε ἡ δύναμη τῆς γῆς νὰ γεννᾷ τοὺς καρποὺς κάθε χρόνο. Καὶ ὅτι βέβαια αὐτὰ εἶναι φθαρτὰ τὸ ἀποδείξαμε καὶ μὲ συλλογισμοὺς καὶ μὲ τὶς θεῖες Γραφές, ὅτι ὅμως εἶναι καλὰ καὶ εὐχάριστα καὶ διατήρησαν τὴν ἀνθηρότητά τους ἀκμαία, τὸ βεβαιώνει ἡ καθημε-

ὁ δὴ μάλιστα ἐστὶ θαυμάσαι τοῦ ποιήσαντος οὕτως αὐτὰ ἐξ ἀρχῆς Θεοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα λεγόντων ἡμῶν τότε τινὲς ἀντέτεινον, λέγοντες, Οὐκοῦν πάντων τῶν ὀρωμένων ἀτιμότερον ὁ ἄνθρωπος, εἶγε οὐρανοῦ
 5 μὲν σῶμα καὶ γῆς καὶ ἡλίου καὶ τῶν ἄστρον ἀπάντων πρὸς τοσοῦτον διήρκεσε χρόνον, οὗτος δὲ μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη διαλύεται καὶ ἀπόλλυται, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἂν εἶποιμεν, ὅτι οὐχ ὀλόκληρον διαλύεται τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸ κυριότερον αὐτοῦ καὶ ἀναγκαιότερον, ἡ ψυχὴ, μένει διηνεκῶς ἀθάνατος, οὐδενὶ τούτων εἴκουσα τῶν παθῶν, καὶ ἡ φθο-
 10 ρὰ περὶ τὸ ἕλαττον γίνεται· δεύτερον ὅτι καὶ τούτῳ αὐτῷ τιμώμεθα μειζρόνως. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ ἄνευ αἰτίας τινός, ἀλλὰ καὶ δικαίως καὶ ἐπὶ χρησίμῳ, καὶ γῆρας καὶ νόσους ὑπομένομεν· δικαίως μὲν, ὅτι πρὸς ἁμαρτίαν κατεπέσομεν, χρησίμως δέ, ἵνα τὴν ἐκ τῆς ραθυμίας ἐγγινομένην ἡμῖν ἀπόνοιαν διὰ τῆς ἐνδείας ταύτης καὶ τῶν παθῶν διορθώσω-
 15 μεν. Οὐ τοίνυν ἀτιμάζων ἡμᾶς ὁ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι εἶασεν. Εἰ γὰρ ἠτίμαζεν, οὐκ ἂν τὴν ψυχὴν ἡμῖν ἀφήκεν ἀθάνατον εἶναι. Ἄλλ' οὐδὲ ἀσθενῶν τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον ἐποίησε τοιοῦτον. Εἰ γὰρ ἠσθένει, οὐκ ἂν τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ τὸ σῶμα τῆς γῆς ἰσχυσε τοσοῦτον διακρατῆσαι χρόνον, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ βελτίους ποιῆσαι καὶ σωφρονεστε-
 20 ρους, καὶ αὐτῷ μᾶλλον καταπειθεῖς, ὅπερ ἀπάσης ἐστὶ σωτηρίας ὑπόθεσις. Διὰ τοῦτο οὐρανὸν μὲν οὐκ ἐποίησεν οὔτε γῆρα ἀλίσκεσθαι τέως, οὔτε ἄλλαις τισὶ τοιαύταις ἀρρωστίαις. Ὁ γὰρ προαιρέσεως καὶ ψυχῆς ἀπεστερημένος οὔτε ἁμαρτεῖν οὔτε κατορθῶσαι δύναται· ἂν ὅθεν οὐδὲ διορθώσεως αὐτῷ χρεῖα τοιαύτης. Ἡμῖν δὲ τοῖς λόγῳ καὶ ψυχῇ τετιμη-
 25 μένοις ἀναγκαίως γέγονεν ἢ διὰ τῶν παθῶν τούτων ἐγγενομένη σωφροσύνη καὶ ταπεινοφροσύνη, ἐπειδὴ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων εἰς ἀπόνοιαν ἀπεσκίρτησεν ὁ πρῶτος γενόμενος ἄνθρωπος. Ἄλλως δέ, εἰ καθάπερ τὰ ἡμέτερα σώματα, οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς ἐμελλε κατασκευάζεσθαι καὶ γηρᾶν, πολλὴν ἂν πολλοὶ τοῦ ποιούν-
 30 τος κατέγνωσαν ἀσθένειαν, ὥς οὐκ ἰσχύοντος ἔν σῶμα διακρατῆσαι ἐπὶ πολλὰς ἐτῶν περιόδους· νῦν δὲ αὐτοῖς καὶ αὕτη ἡ πρόφασις ἀνήρηται, τῶν ἔργων ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον μενόντων.

ρινῆ θεά αὐτῶν ποῦ βλέπουμε, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς περισσότερο τὸ Θεὸ ποῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ δημιούργησε ἔτσι.

Ἐπειδὴ ὅμως τότε ποῦ τὰ λέγαμε αὐτὰ μερικοὶ πρόβαλλαν ἀντίρρηση λέγοντας, “Ἀρα λοιπὸν ἀπὸ ὅλα ὅσα βλέπονται ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ πιὸ ἄτιμο δημιούργημα, ἀφοῦ τὸ σῶμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἡλίου καὶ ὄλων τῶν ἄστρον ἄντεξε τόσο πολὺ χρόνον, ἐνῶ αὐτὸς μετὰ ἀπὸ ἑβδομήντα χρόνια διαλύεται καὶ χάνεται, πρῶτα βέβαια θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἐκεῖνο, ὅτι δὲν διαλύεται ὀλόκληρη ἡ ζωντανὴ ὑπαρξη, ἀλλὰ τὸ κυριότερον καὶ ἀναγκαιότερον μέρος του, δηλαδὴ ἡ ψυχὴ, μένει γιὰ πάντα ἀθάνατη, χωρὶς νὰ ὑπόκειται σὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ πάθη, καὶ ἡ φθορὰ συμβαίνει στὸ κατώτερον μέρος του· δεύτερον, ὅτι καὶ γι’ αὐτὸ ἀκριβῶς τιμῶμαστε περισσότερο.” Ἄλλωστε δὲν ὑπομένουμε ἔτσι ἀπλῶς καὶ χωρὶς καμμιά αἰτία, ἀλλὰ δίκαια καὶ γιὰ τὸ καλὸ μας, καὶ τὰ γηρατειὰ καὶ τὶς ἀρρώστιες· δίκαια, ἐπειδὴ πέσαμε στὴν ἁμαρτία, καὶ γιὰ τὸ καλὸ μας, ὥστε μὲ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ καὶ τὰ πάθη νὰ διορθώσουμε τὴν ἀνοησία μας ποῦ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ραθυμίας. Δὲν τὸ ἄφησε ἐπομένως νὰ γίνῃ αὐτὸ ὁ Θεὸς γιὰ νὰ μᾶς δείξει τὴν περιφρόνησίν του. Γιατί, ἂν μᾶς περιφρονοῦσε, δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ εἶναι ἡ ψυχὴ μας ἀθάνατη. Ἄλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ ἀδυναμία ἔκανε τέτοιο τὸ σῶμα μας. Γιατί, ἐὰν δὲν εἶχε δύναμη, δὲν θὰ μπορούσε νὰ διατηρήσει τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ἄστρα καὶ τὸ σῶμα τῆς γῆς ἐπὶ τόσον πολὺ χρόνον, ἀλλὰ τὸ ἔκανε γιὰ νὰ μᾶς κάνει καλύτερους καὶ πιὸ συνετοὺς καὶ νὰ ἔχουμε περισσότερη ἐμπιστοσύνη σ’ αὐτόν, πρᾶγμα ποῦ εἶναι προϋπόθεση κάθε σωτηρίας. Γι’ αὐτὸ τὸν οὐρανὸ δὲν τὸν ἔκανε νὰ καταβάλλεται οὔτε ἀπὸ τὸ γῆρας μέχρι τώρα, οὔτε ἀπὸ κάποιες ἄλλες τέτοιες ἀρρώστιες. Γιατί αὐτὸς ποῦ εἶναι στερημένος ἀπὸ ἐλευθερίαν βούλησης καὶ ψυχῆ, δὲ θὰ μπορούσε οὔτε νὰ ἁμαρτήσῃ οὔτε νὰ ἐπιτύχει κάτι· γι’ αὐτὸ καὶ δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια διόρθωση. Σὲ μᾶς ὅμως, ποῦ ἔχουμε τιμηθεῖ μὲ λόγο καὶ ψυχῆ, ἦταν ἀπαραίτητη ἡ σωφροσύνη καὶ ταπεινοφροσύνη μὲ τὰ πάθη αὐτά, ἐπειδὴ ἀκόμα στὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας, πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἀποσκίρτησε σὲ ἀνταρσία ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ποῦ δημιουργήθηκε. Ἐξάλλου, ἐὰν καὶ ὁ οὐρανὸς κατασκευαζόταν καὶ γήρασκε ὅπως τὰ σώματά μας, πολλοὶ θὰ καταλόγιζαν στὸ Δημιουργὸ μεγάλη ἀδυναμία, ἀφοῦ δὲν μπορούσε νὰ διατηρήσῃ ἓνα σῶμα γιὰ πολλὰς χρονικὰς περιόδους· ἐνῶ τώρα σ’ αὐτοὺς καὶ τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ ἀφαιρέθηκε, ἀφοῦ τὰ ἔργα παραμένουν ἐπὶ τόσον πολὺ χρόνον.

γ'. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, οὐδὲ μέχρι τούτου στήσεται τὰ ἡμέτερα,
 ἀλλ', ἐπειδὴν τῷ παρόντι βίῳ σωφρονισθῶμεν καλῶς, μετὰ πλείονος
 ἀναστήσει δόξης τὰ σώματα, καὶ οὐρανοῦ καὶ ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων
 ἀπάντων ἔσται λαμπρότερα καὶ πρὸς τὴν ἄνω μεταστήσεται λήξιν. Εἰς
 5 μὲν οὖν θεογνωσίας τρόπος, ὁ διὰ τῆς κτίσεως ἀπάσης, ἕτερος δὲ οὐκ
 ἐλάττων, ὁ τοῦ συνειδότος, ὃν καὶ τοῦτον ἅπαντα τότε διὰ πλείονων
 ἐξεθέμεθα λόγων, δεικνύντες πῶς αὐτοδίδακτος ἡμῖν ἔστιν ἢ τῶν κα-
 λῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων γνώσις, καὶ πῶς ἔνδοθεν ἡμῖν τὸ συνειδὸς
 ἅπαντα ἐνήχεϊ ταῦτα. Δύο γὰρ οὗτοι διδάσκαλοι γεγόνασιν ἡμῖν ἐξαρ-
 10 χῆς, ἢ κτίσις καὶ τὸ συνειδὸς· καὶ οὐδέτερος αὐτῶν φωνὴν ἀφίεις, σιγῇ
 τοὺς ἀνθρώπους ἐπαίδευσεν. Ἦ τε γὰρ κτίσις, διὰ τῆς ὄψεως ἐκπλήτ-
 τουσα τὸν θεατὴν, εἰς τὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν θαῦμα παραπέμπει τὸν
 ὄρωντα ἅπαντα, τὸ τε συνειδὸς, ἔνδον ἐνήχοῦν, ἅπαντα ὑποβάλλει τὰ
 πρακτέα, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τῆς ψήφου τὴν κρίσιν διὰ τῶν τῆς
 15 ὄψεως πραγμάτων καταλαμβάνομεν. Ὅταν γὰρ ἔνδον κατηγορῇ τῆς
 ἀμαρτίας, συγχεῖ τὴν ὄψιν ἔξωθεν καὶ πολλῆς τῆς ἀθυμίας πληροῖ. Πά-
 λιν ὠχροὺς ἐργάζεται καὶ περιδεεῖς, ὅταν ἐπὶ τινι τῶν αἰσχίστων ἀλώ-
 μεν, καὶ τῆς φωνῆς μὲν οὐκ ἀκούομεν, διὰ δὲ τῆς ἔξωθεν ὄψεως τὴν ἔν-
 δον γινομένην ἀγανάκτησιν θεωροῦμεν.

20 Μετὰ δὲ τούτων τῶν δύο καὶ τρίτον ἡμῖν διδάσκαλον ἐδείκνυ
 προστεθέντα παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ὁ λόγος, οὐκέτι ἄφωνον,
 καθάπερ τοὺς προτέρους, ἀλλὰ λόγῳ καὶ παραινέσει καὶ συμβουλῇ
 ρυθμίζοντα ἡμῶν τὴν γνώμην. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; Ὁ συγκεκληρωμέ-
 νος ἐκάστῳ πατὴρ. Διὰ γὰρ τοῦτο φιλεῖσθαι παρὰ τῶν γεννησάντων
 25 ἡμᾶς κατεσκεύασεν ὁ Θεός, ἵνα παιδευτὰς ἔχωμεν τῆς ἀρετῆς. Οὐ γὰρ
 τὸ σπεῖραι ποιεῖ πατέρα μόνον, ἀλλὰ τὸ παιδεῦσαι καλῶς· οὐδὲ τὸ κυῆ-
 σαι μητέρα ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸ θρέψαι καλῶς. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀλη-
 θές, καὶ οὐχ ἢ φύσις, ἀλλ' ἢ ἀρετὴ ποιεῖ πατέρας, αὐτοὶ συνομολογή-
 σαιεν ἂν ἡμῖν οἱ γονεῖς. Τοὺς γοῦν υἱοὺς τοὺς ἑαυτῶν πολλακίς, ἐπειδὴν
 30 φαύλους ἴδωσι γενομένους καὶ εἰς πονηρίαν ἀποσκιρτήσαντας, τῆς συγ-
 γενείας τῆς ἑαυτῶν ἐκκόπτουσιν, ἀποκηρύττοντες, ἑτέρους ποιοῦντες
 υἱοὺς οὐδαμόθεν αὐτοῖς πολλακίς προσήκοντας. Ἐρα τί τούτου γένοιτ'

3. "Όμως, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, δὲν σταματοῦν ὡς ἐδῶ τὰ δικά μας, ἀλλά, ἀφοῦ συνετισθοῦμε καλὰ στὴ ζωὴ αὐτῇ, θὰ ἀναστήσει τὰ σώματά μας μὲ περισσότερη δόξα, καὶ θὰ εἶναι πιὸ λαμπερὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τὸν ἥλιο καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ θὰ τὰ μεταθέσει στὴν οὐράνια κληρονομία. Ἐνας λοιπὸν εἶναι ὁ τρόπος τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ποὺ κατορθώνεται μὲσω ὅλης τῆς κτίσεως· καὶ ἄλλος, ὄχι κατώτερος ἀπὸ αὐτόν, ἐκεῖνος ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ συνείδηση, ποὺ κι αὐτὸν τὸν ἀναφέραμε τότε ὄλον μὲ περισσότερα λόγια, δείχνοντας πῶς εἶναι αὐτοδίδακτη σὲ μᾶς ἡ γνώση τῶν καλῶν καὶ τῶν ὄχι καλῶν, καὶ πῶς μέσα μας μᾶς τὰ ὑπαγορεύει ὅλα αὐτὰ ἡ συνείδηση. Γιατὶ οἱ δύο αὐτοὶ δάσκαλοι μᾶς δόθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ, ἡ κτίσις καὶ ἡ συνείδηση, καί, χωρὶς κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ βγάξει φωνή, δίδασκαν τοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ καὶ ἡ κτίσις, κάνοντας τὸν θεατὴ νὰ ἐκπλήσσειται μὲ τὴ θέα, ὁδηγεῖ καθένα ποὺ τὴν βλέπει στὸ θαῦμα τοῦ Δημιουργοῦ της, καὶ ἡ συνείδηση ἠχώντας μέσα μας, μᾶς ὑπαγορεύει ὅλα ὅσα πρέπει νὰ πράξουμε καὶ τὴ δύναμη αὐτῆς καὶ τὴν ἀπόφαση τῆς κρίσεώς της τὴν ἀντιλαμβανόμαστε ἀπὸ τὴν ὄψη τῶν πραγμάτων. Γιατί, ὅταν ἐσωτερικὰ μᾶς κατηγορεῖ γιὰ ἁμαρτία, διαταράσσει ἐξωτερικὰ τὸ πρόσωπό μας καὶ μᾶς γεμίζει μὲ πολλὴ λύπη. Ἐπίσης μᾶς κάνει ὠχρούς καὶ φοβισμένους, ὅταν συλληφθοῦμε γιὰ κάτι τὸ πολὺ αἰσχρὸ, καὶ τὴ φωνὴ της βέβαια δὲν τὴν ἀκοῦμε, ὅμως ἀπὸ τὴν ἐκφραση τοῦ προσώπου βλέπουμε τὴ δυσφορία ποὺ ὑπάρχει μέσα μας.

Μαζὶ μὲ τοὺς δύο αὐτοὺς δασκάλους ὁ λόγος μας ἀπέδειξε πῶς προστέθηκε καὶ τρίτος δάσκαλος σὲ μᾶς ἀπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἄφωνος, ὅπως οἱ πορηγούμενοι, ἀλλὰ δάσκαλος ποὺ μὲ λόγια καὶ παραινέσεις καὶ συμβουλὲς ρυθμίζει τὶς ἀποφάσεις μας. Ποιὸς εἶναι αὐτός; Ὁ πατέρας ποὺ ἔλαχε στὸν καθένα. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε μᾶς ἔκανε ὁ Θεὸς νὰ ἀγαπιόμαστε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μᾶς γέννησαν, γιὰ νὰ ἔχουμε ἐκπαιδευτὲς στὴν ἀρετῇ. Γιατὶ τὸν πατέρα δὲν τὸν κάνει μόνο τὸ νὰ σπεῖρει, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐκπαιδεύσει καλὰ· οὔτε ἡ κνοφορία κάνει κάποια μητέρα, ἀλλὰ ἡ καλὴ ἀνατροφή. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι σωστό, ὅτι δηλαδὴ ὄχι ἡ φύσις, ἀλλὰ ἡ ἀρετῇ κάνει τοὺς πατέρες, θὰ μπορούσαν νὰ τὸ ὁμολογήσουν μαζὶ μὲ μᾶς οἱ γονεῖς. Αὐτοὶ λοιπὸν πολλὰς φορὲς τοὺς γιούς τους, ὅταν τοὺς δοῦν νὰ ἔχουν γίνεαι κακοὶ καὶ νὰ ἔχουν ἀποσκιρτήσῃ στὴν κακία, τοὺς ἀποκηρύττουν ἀποκόπτοντάς τους ἀπὸ τὴ συγγενειὰ τους, καὶ κάνουν ἄλλους γιούς, ποὺ πολλὰς φορὲς δὲν εἶναι καθόλου συγγενεῖς τους. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ παρά-

ἂν παραδοξότερον, ὅταν οὐς μὲν ἐγέννησαν ἐκβάλλωσιν, οὐς δὲ οὐκ ἐγέννησαν εἰσάγωσιν:

Οὐχ ἀπλῶς ἡμῖν ταῦτα εἴρηται, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι προαίρεσις φύσεως δυνατωτέρα, καὶ αὕτη μᾶλλον ἐκείνης καὶ υἱοὺς καὶ πατέρας 5 ποιεῖν εἴωθε. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἔργον ἐγένετο, τὸ μῆτε γυμνοὺς τῆς φυσικῆς διαθέσεως ἀφεῖναι γενέσθαι τοὺς παῖδας, μῆτε τὸ πᾶν ἐπιτρέψαι πάλιν ἐκείνῃ. Εἰ μὲν γὰρ μηδ' ὄλως ἔμελλον φιλεῖν τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς οἱ γονεῖς ἀνάγκῃ κινούμενοι φυσικῇ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν τρόπων καὶ τῶν κατορθωμάτων μόνον, πολλοὺς ἂν εἶδες ἔξω τῆς 10 πατρῴας οἰκίας γινομένους διὰ τὴν οἰκειάν ὀλιγορίαν, καὶ διασπώμενον ἡμῶν τὸ γένος. Πάλιν, εἰ τὸ πᾶν ἐπέτρεψε τῇ τυραννίδι τῆς φύσεως καὶ μηδὲ πονηροὺς ὄντας μισεῖν ἀφῆκεν, ἀλλὰ καὶ ὑβριζόμενοι καὶ μωρία πάσχοντες παρ' αὐτῶν οἱ πατέρες δεινά, διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην ἔμενον θεραπεύοντες ὑβρίζοντας καὶ ἐμπαροινούντας αὐτοῖς τοὺς 15 παῖδας, εἰς ἔσχατον ἂν κακίας τὸ γένος ἡμῖν ἐξώλισθεν. Εἰ γὰρ νῦν οὐ τὸ πᾶν ἔχοντες τῇ φύσει θαρρεῖν οἱ παῖδες, ἀλλ' εἰδότες ὅτι, πολλοὶ γινόμενοι φαῦλοι, καὶ τῆς οἰκίας καὶ τῆς οὐσίας ἐξέπεσον τῆς πατρικῆς, ὁμῶς πολλαχοῦ τῶν γονέων φίλτρῳ θαρροῦντες ἐνυβρίζουσιν εἰς τοὺς τεκόντας, εἰ μὴ συνεχώρησεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς καὶ ἀγανακτεῖν καὶ 20 ἐπεξιέναι καὶ κακοὺς γινομένους ἐκβάλλειν τοὺς παῖδας, ποῦ πονηρίας ἂν ἔστησαν; Διὰ ταῦτα καὶ τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ καὶ τῶν τῶν παιδίων τρόπῳ τὸ φίλτρον ἐνεπίστευσε τῶν γονέων ὁ Θεός, ἵνα καὶ ἀμαρτάνουσι σύμμετρα συγγινώσκωσι τοῖς παισὶ, τῆς φύσεως αὐτοὺς ἐπὶ τοῦτο παρακαλοῦσης, καὶ πονηροὺς γινομένους καὶ ἀνίατα νοσοῦντας μὴ παι- 25 δοτριβῶσιν ἐπὶ κακίαν τῇ πονηρίᾳ, τῆς φύσεως πάλιν ἐλεγχούσης καὶ δυναμένης ἀναγκάσαι καὶ φαῦλους γινομένους θεραπεύειν τοὺς παῖδας.

Πόσης ταῦτα προνοίας, εἶπέ μοι, καὶ τὸ κελεῦσαι δὲ φιλεῖν, καὶ τὸ μέτρον ἐπιθεῖναι τῶν φίλτρῳ, καὶ τὸ πάλιν ἀμοιβὴν ὀρίσαι τῇ καλῇ παιδοτροφίᾳ; "Ὅτι γὰρ ἀμοιβὴ κεῖται, καὶ οὐκ ἀνδράσι μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναιξίν, ἄκουσον πῶς πολλαχοῦ καὶ ταύταις καὶ περὶ τούτων ἡ Γραφή 30 διαλέγεται, καὶ οὐχ ἦττον ταύταις, ἢ τοῖς ἀνδράσιν. Εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος, «ἡ δὲ γυνὴ ἐξαπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονεν», ἐπήγαγε· «σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας». "Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτον ἔστιν· Ἄλ-

δοξο ἀπὸ αὐτό, ὅταν ἐκείνους πού τοὺς γέννησαν τοὺς διώχουν, καὶ εἰσάγουν στὴ θέση ἄλλους πού δὲν τοὺς γέννησαν;

Αὐτὰ δὲν εἰπώθησαν σὲ σᾶς ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι ἡ προαίρεση εἶναι πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴ φύση καὶ ὅτι συνήθως αὐτὴ μᾶλλον κάνει καὶ γιούς καὶ πατέρες, παρὰ ἐκείνη. Καὶ αὐτὸ ἐπίσης εἶναι ἔργο τῆς κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι οὔτε χωρὶς τῆ φυσικὴ διάθεση ἐπέτρεψε νὰ γίνονται τὰ παιδιά, οὔτε καὶ τὰ ἄφησε ὅλα μόνο σ' αὐτήν. Γιατί, ἂν δὲν ἀγαποῦσαν καθόλου τοὺς γιούς τους οἱ γονεῖς κινούμενοι ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη, παρὰ μόνο ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὰ κατορθώματά τους, θὰ ἔβλεπες πολλοὺς νὰ πετάγονται ἔξω ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι ἐξαιτίας τῆς ἀδιαφορίας τους καὶ νὰ καταστρέφεται τὸ γένος μας. Ἐπίσης, ἂν τὰ ἄφηνε ὅλα στὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῆς φύσεως, καὶ δὲν ἔκανε νὰ τοὺς μισοῦν ὅταν εἶναι κακοί, ἀλλὰ καὶ ὑβρίζοντες καὶ ὑποφέροντας μύρια ἀπ' αὐτοὺς δεινὰ οἱ πατέρες ἐπέμεναν νὰ τοὺς ὑπηρετοῦν ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη, ἂν καὶ τὰ παιδιά τοὺς βρίζουν καὶ τοὺς προσβάλλουν, τὸ γένος μας θὰ ὀδηγοῦνταν στὸ πιὸ χειρότερο σημεῖο κακίας. Γιατί, ἂν τώρα, πού τὰ παιδιά δὲν μποροῦν νὰ στηρίζουν τὸ θάρρος τους στὴ φύση, διότι γνωρίζουν ὅτι πολλά, ὅταν ἐγιναν κακά, ἔχασαν καὶ τὸ σπίτι καὶ τὴν περιουσία τὴν πατρικὴ, ὅμως σὲ πολλὰς περιπτώσεις, στηριζόμενα στὴν ἀγάπη τῶν γονέων, προσβάλλουν αὐτοὺς πού τὰ γέννησαν, ἐὰν δὲν ἐπέτρεπε ὁ Θεὸς στοὺς γονεῖς καὶ νὰ ἀγανακτοῦν καὶ νὰ τὰ τιμωροῦν, καί, ὅταν γίνονται κακὰ τὰ παιδιά τους, νὰ τὰ διώχουν, σὲ ποιὸ σημεῖο τῆς κακίας θὰ μπορούσαν νὰ σταματήσουν; Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς τὴν ἀγάπη τῶν γονέων τὴν ἐμπιστεύθηκε καὶ στὴ φυσικὴ ἀνάγκη καὶ στὴ συμπεριφορὰ τῶν παιδιῶν, ὥστε καὶ ὅταν σφάλλουν νὰ συγχωροῦν ἀνάλογα τὰ παιδιά τους, ἐπειδὴ ἡ φύση τοὺς παρακινεῖ σ' αὐτό, καὶ ὅταν γίνονται κακὰ καὶ ἐκτρέπονται ἀθεράπευτα, νὰ μὴ τὰ ἐκπαιδεύουν στὴν κακία μὲ τὴν κακία, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πάλι ἡ φύση τοὺς ἐλέγχει καὶ μπορεῖ νὰ τοὺς ἀναγκάσει νὰ φροντίζουν τὰ παιδιά τους καὶ ὅταν γίνονται φαῦλα.

Πές μου, πόσο μεγάλη φροντίδα δείχνουν αὐτά, καὶ ἡ ἐντολὴ νὰ τὰ ἀγαποῦν, καὶ τὸ ὅτι ἔβαλε μέτρο στὴν ἀγάπη, καὶ τὸ ὅτι πάλι ὄρισε ἀμοιβὴ γιὰ τὴν καλὴ ἀνατροφή τους; Γιατί τὸ ὅτι ὑπάρχει ἀμοιβή, καὶ ὄχι μόνο στοὺς ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ στὶς γυναῖκες, ἄκουσε πῶς μιλάει ἡ Γραφή καὶ σ' αὐτὲς γι' αὐτά, καὶ ὄχι λιγότερο σ' αὐτὲς ἀπὸ ὅσο στοὺς ἄνδρες. Γιατί, ἀφοῦ ὁ Παῦλος εἶπε, «ἡ γυναῖκα ἀπατήθηκε καὶ παρέβηκε τὴν ἐντολήν»², πρόσθεσε· «θὰ σωθεῖ ὅμως μὲ τὴν τεκνογονία»³.

γείς, φησίν, ὅτι σε ἡ πρώτη γυνὴ εἰς ὠδίννας καὶ πόνους ἐνέβαλε καὶ κύησιν μακράν· Ἀλλὰ μὴ δυσχεράνης· οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐπηρεάσθης ἀπὸ τῶν ὠδίνων καὶ τῶν πόνων, ὅσον κερδαίνεις, ἐὰν θέλῃς, ἀπὸ τῆς παιδοτροφίας πρόφασιν λαμβάνουσα κατορθωμάτων. Τὰ γὰρ παιδία τὰ τι-
5 κτόμενα, ἂν τῆς προσηκούσης ἀπολαύῃ θεραπείας καὶ εἰς ἀρετὴν ἐνάγεται παρὰ τῆς σῆς προνοίας, πολλῆς σοι σωτηρίας ἀφορμὴ καὶ πρόφασις γίνεται, καὶ πρὸς τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι, καὶ τῆς περὶ ταῦτα θεραπείας πολλὴν ἀπολήψῃ τὴν ἀμοιβήν.

δ'. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ τὸ τεκεῖν ποιεῖ μητέρα, οὐδὲ τούτῳ κεῖται μι-
10 σθός, καὶ ἀλλαχοῦ μὲν χήρα διαλεγόμενος ὁ Παῦλος οὕτως εἶπεν, «εἰ ἔτεκνοτρόφησε»· καὶ οὐκ εἶπε, «εἰ ἔτεκνοποιήσεν», ἀλλ', «εἰ ἔτεκνοτρόφησε». Τὸ μὲν γὰρ τῆς φύσεως, τὸ δὲ τῆς προαιρέσεώς ἐστι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, «σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας», οὐκ ἔστι μέχρι τούτου, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐ τὸ γεννῆσαι τέκνα, ἀλλὰ
15 τὸ θρέψαι τέκνα καλῶς, τοῦτο ἡμῖν φέρει τὸν μισθόν, ἐπήγαγεν· «ἐὰν ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης». Ὁ δὲ λέγει τοῦτό ἐστι· Τότε λήψῃ πολλὸν τὸν μισθόν, ἐὰν οἱ γεννηθέντες παῖδες ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ. Ἄν τοίνυν αὐτοὺς εἰς ταῦτα ἐνάγῃς, ἂν παρακαλῆς, ἂν διδάξῃς, ἂν συμ-
20 βουλευῆς, τῆς ἐπιμελείας ταύτης κείσεται σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ πολλὴ ἀμοιβή.

Μὴ τοίνυν ἀλλότριον αὐτῶν εἶναι νομιζέτωσαν αἱ γυναῖκες τὸ καὶ θηλειῶν καὶ ἀρρένων ἐπιμελεῖσθαι. Οὐ γὰρ διέκρινεν ἐνταῦθα τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπλῶς εἶπεν, «εἰ ἔτεκνοτρόφησε», καὶ ἐνταῦθα, «ἐὰν
25 ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ». Ὡστε ἀμφοτέρων ἡμῖν ἐπιμελητέον τῶν παιδίων, καὶ μάλιστα ταῖς γυναιξίν, ὅσω καὶ τὰ πλείονα οἶκοι κάθηνται. Τοὺς μὲν γὰρ ἄνδρας καὶ ἀποδημίας καὶ αἰ τῆς ἀγορᾶς φροντίδες καὶ τὰ τῆς πόλεως πράγματα περιέλκουσι πολλάκις, ἢ δὲ γυνή, πάσης τοιαύτης φροντίδος ἀτέλειαν ἔχουσα, εὐκολώτε-
30 ρον δύναται ἂν τῶν τεχθέντων ἐπιμελεῖσθαι, πολλῆς ἀπολαύουσα τῆς σχολῆς. Οὕτως αἱ παλαιαὶ ἐποίουν γυναῖκες· οὐ γὰρ ἀνδράσι μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναιξίν ἀναγκαῖον τοῦτο τὸ ὄφλημα· λέγω δὲ τὸ τῶν οἰκείων προνοεῖσθαι παιδῶν καὶ εἰς φιλοσοφίαν αὐτοὺς ἐνάγειν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἀρχαίαν τινὰ ἱστορίαν ὑμῖν διηγήσομαι.

4. Α' Τμ. 5,10.

5. Α' Τμ. 2,15.

Αυτό πού λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Πονᾶς, λέει, ὅτι ἡ πρώτη γυναίκα σὲ ἔβαλε σὲ ἀγωνίες καὶ πόνους καὶ μακροχρόνια κύηση; Ὅμως μὴ δυσανασχετεῖς· γιατί δὲν ὑποφέρεις τόσο πολὺ ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ καὶ τίς ταλαιπωρίες, ὅσο κερδίζεις, ἐὰν θέλεις, ἀπὸ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν, παίρνοντάς τὴν ὡς ἀφορμὴ γιὰ κατορθώματα. Διότι, ἂν τὰ παιδιά πού γεννιῶνται δεχθοῦν τὴν κατάλληλη ἀγωγή καὶ ὀδηγηθοῦν στὴν ἀρετὴ μὲ τὴ δική σου φροντίδα, αὐτὸ γίνεται αἰτία καὶ ἀφορμὴ πολλῆς σωτηρίας γιὰ σένα, καὶ μαζί μὲ τὰ δικά σου κατορθώματα, θὰ δεχθεῖς καὶ γιὰ τὴ φροντίδα αὐτῶν μεγάλη ἀμοιβή.

4. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὴν μητέρα δὲν τὴν κάνει μόνο ἡ γέννηση, οὔτε σ' αὐτὸ ἀπόκειται ἡ ἀμοιβή, καὶ ἀλλοῦ ὁ Παῦλος μιλώντας γιὰ χήρα εἶπε αὐτό, «ἐὰν ἀνάθρεψε παιδιά» καὶ δὲν εἶπε «ἐὰν γέννησε παιδιά», ἀλλὰ «ἐὰν ἀνάθρεψε παιδιά»⁴. Διότι τὸ ἓνα ὀφείλεται στὴ φύση, ἐνῶ τὸ ἄλλο στὴν προαίρεση. Γι' αὐτὸ κι ἐδῶ, ἀφοῦ εἶπε, «θὰ σωθεῖ μὲ τὴ γέννηση παιδιῶν», δὲ σταμάτησε ἐδῶ, ἀλλὰ θέλοντας νὰ δείξει ὅτι ὄχι τὸ νὰ γεννήσουμε παιδιά, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀναθρέψουμε παιδιά σωστά, αὐτὸ μᾶς παρέχει τὸν μισθό, πρόσθεσε· «ἐὰν παραμείνουν στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη καὶ στὸν ἀγιασμό μὲ σωφροσύνη»⁵. Αὐτὸ πού λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Τότε θὰ λάβεις μεγάλη ἀμοιβή, ἐὰν τὰ παιδιά πού γεννήθηκαν παραμείνουν στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη καὶ στὸν ἀγιασμό. Ἐὰν λοιπὸν τὰ ὀδηγεῖς σ' αὐτά, ἂν τὰ παρακινεῖς, ἂν τὰ διδάξεις, ἂν τὰ συμβουλέψεις, γιὰ τὴν φροντίδα σου αὐτὴ σὲ περιμένει ἀπὸ τὸ Θεὸ μεγάλη ἀμοιβή.

Ἄς μὴ νομίζουν λοιπὸν οἱ γυναῖκες ὅτι εἶναι ξένο γι' αὐτὲς νὰ φροντίζουν καὶ θηλυκὰ καὶ ἀρσενικὰ παιδιά. Διότι δὲν ἔκανε ἐδῶ διάκριση τοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπλῶς εἶπε, «ἐὰν ἀνάθρεψε παιδιά», καὶ ἐδῶ, «ἐὰν παραμείνουν στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη καὶ στὸν ἀγιασμό». Ὡστε πρέπει νὰ φροντίζουμε γιὰ τὰ παιδιά καὶ τῶν δύο φύλων, καὶ προπαντὸς οἱ γυναῖκες, πού μένουν καὶ περισσότερο στὸ σπίτι. Γιατὶ τοὺς ἄνδρες τοὺς ἀποσποῦν καὶ οἱ ἀποδημίες καὶ οἱ φροντίδες τῆς ἀγορᾶς καὶ οἱ ὑποθέσεις πολλές φορές τῆς πόλεως, ἐνῶ ἡ γυναίκα, ὄντας ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε τέτοιου εἶδους φροντίδα, θὰ μπορούσε εὐκολότερα νὰ φροντίσει τὰ παιδιά, ἀφοῦ ἔχει πολὺν ἐλεύθερο χρόνο. Ἔτσι ἔκαναν οἱ παλιὲς γυναῖκες· γιατί τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο γιὰ τοὺς ἄνδρες ἀναγκαῖο χρέος, ἀλλὰ καὶ γιὰ τίς γυναῖκες· ἐννοῶ τὸ νὰ φροντίζει τὰ δικά της παιδιά καὶ νὰ τὰ ὀδηγεῖ στὸ σωστὸ δρόμο. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸ, θὰ σᾶς διηγηθῶ μιὰ παλιὰ ἱστορία.

Ἄννα τις ἐγένετο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις γυνή. Αὕτη ἡ Ἄννα πολλὴν ἐνόσησεν ἀπαιδίας χρόνον, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι ἡ ἀντίζηλος αὐτῆς παιδίων ἦν μήτηρ πολλῶν. Ἴστε δὲ ὡς τῇ φύσει καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρᾶγμα ἀφόρητόν ἐστι ταῖς γυναιξίν, ὅταν δὲ καὶ ἀντίζηλος προσῆ παῖδας ἔχουσα, πολλῶ χαλεπώτερον γίνεται· ἐν γὰρ τῇ τῆς γυναικὸς ἐκείνης εὐπραγία τὴν οἰκείαν ἀκριβέστερον καταμανθάνει συμφορὰν· καθάπερ οὖν καὶ οἱ πενία συζῶντες ἐσχάτη, τότε ὀδυνῶνται μειζρόνως, ὅταν ἐννοήσωσι τοὺς πλουτοῦντας. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν, ὅτι παῖδας αὕτη μὲν οὐκ εἶχεν, ἐκείνη δὲ εἶχεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀντίζηλος ἦν, καὶ οὐχ ὅτι ἀντίζηλος ἦν μόνον, ἀλλ' ὅτι παρῶργιζεν αὐτὴν διὰ τὸ ἐξουθενεῖν αὐτήν. Ὁ δὲ Θεὸς ταῦτα πάντα ὀρῶν ἠνείχετο καὶ «οὐκ ἔδωκεν αὐτῇ Κύριος», φησί, «παιδίον κατὰ τὴν θλιψίν αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν ἀθυμίαν τῆς ψυχῆς αὐτῆς». Τί ἐστι, «κατὰ τὴ θλιψίν αὐτῆς»; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, φησίν, ὅτι πρᾶως ὀρῶν φέρουσαν τὴν συμφορὰν, ἐπέιχεν αὐτῆς τὸν τόκον, ἀλλὰ καίτοι διακοπτομένην ὀρῶν, ὀδυνωμένην, θλιβομένην, οὐκ ἔλυσεν τὴν ἀθυμίαν, ἕτερόν τι πολλῶ μείζον οἰκονομῶν.

Ταῦτα μὴ παρέργως ἀκούωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν μάθωμεν μεγίστην φιλοσοφίαν, καὶ ἐπειδὰν δεινῶ τινι περιπέσωμεν, κἂν ἀλγῶμεν, κἂν ὀδυρόμεθα, κἂν ἀφόρητον ἡμῖν εἶναι δοκῇ τὸ κακόν, μὴ σπεύδωμεν μηδὲ ἀλύωμεν, ἀλλ' ἀναμένωμεν τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν. Ἐκεῖνος γὰρ οἶδε σαφῶς πότε δεῖ λῦσαι τὸ ποιοῦν τὴν ἀθυμίαν ἡμῖν, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ ταύτης συνέβη. Οὐ γὰρ μισῶν αὐτὴν οὐδὲ ἀποστρεφόμενος ὁ Θεὸς ἀπέκλεισεν αὐτῆς τὴν μήτραν, ἀλλ' ἵνα ἡμῖν ἀνοίξῃ τὰς θύρας τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐν τῇ γυναικί καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς τῆς πίστεως κατίδωμεν, καὶ γνῶμεν ὅτι λαμπροτέραν αὐτὴν ἐκ τούτου εἰργάζετο. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἐξῆς. «Καὶ οὕτως ἐποίηει», φησίν, «ἐνιαυτὸν κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ ἱκανοῦ, ἐν τῷ ἀναβαίνειν αὐτὴν εἰς οἶκον Κυρίου». Καὶ ἠθύμει καὶ ἔκλαιε καὶ οὐκ ἤσθιεν. Ἐπιτεταγμένη ἡ ὀδύνη, πολὺ τὸ μῆκος τῆς λύπης, οὐ δύο καὶ τρεῖς ἡμέραι, οὐδὲ εἴκοσι καὶ ἑκατόν, οὐδὲ χίλια καὶ δις τοσαῦται, ἀλλ', «ἐξ ἱκανοῦ», φησίν, ἔτη πολλὰ λυπούμενη καὶ ὀδυνωμένη ἦν ἡ γυνή· τοῦτο γὰρ ἐστι, τό, «ἀπὸ ἱκανοῦ». Καὶ ὁμῶς οὐκ ἀπεδυσπέτησεν, οὐδὲ ἠλεγξεν αὐτῆς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ χρόνου τὸ μῆκος, οὐδὲ τὰ ὄνειδη καὶ αἱ λοιδορίαι τῆς ἀντιζήλου, ἀλλ' ἠῤῃχετο συν-

Ἐξησε ἀνάμεσα στοὺς Ἰουδαίους κάποια γυναίκα μὲ τὸ ὄνομα Ἄννα. Ἡ Ἄννα αὐτὴ ὑπόφερε πολλὰ χρόνια ἀπὸ στέρηση παιδιοῦ καὶ τὸ ἀκόμα χειρότερο ἦταν ὅτι ἡ ἀντίζηλός της ἦταν μητέρα πολλῶν παιδιῶν. Καὶ γνωρίζετε ὅτι καὶ ἀπὸ τὴ φύση του τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι γιὰ τὶς γυναῖκες ἀνυπόφορο, ὅταν ὅμως ὑπάρχει ἐπὶ πλέον καὶ ἀντίζηλος πού ἔχει παιδιά, τότε γίνεται πολὺ χειρότερο· γιατί στὴν εὐτυχία τῆς γυναίκας ἐκείνης βλέπει πιὸ καθαρὰ τὴ δική της συμφορὰ· ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνοι πού ζοῦν σὲ ἐσχατὴ φτώχεια, τότε ὑποφέρουν περισσότερο, ὅταν σκεφθοῦν τοὺς πλουσίους. Καὶ δὲν ἦταν μόνο αὐτὸ τὸ κακό, ὅτι δηλαδὴ αὐτὴ δὲν εἶχε παιδιά, ἐνῶ ἐκείνη εἶχε, ἀλλὰ ὅτι ἦταν καὶ ἀντίζηλος, καὶ ὄχι μόνο ὅτι ἦταν ἀντίζηλος, ἀλλὰ ὅτι τὴν ἐξόργιζε γιὰ νὰ τὴν ἐξουθενώνει. Ὁ Θεὸς ὅμως βλέποντάς τα ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνεχόταν καὶ «δὲν τῆς ἔδωσε ὁ Κύριος», λέει, «παιδί, παρὰ τὴ θλίψη της καὶ τὴ ψυχικὴ της στενοχώρια»⁶. Τί σημαίνει, «κατὰ τὴ θλίψη της»; Δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, λέει, ὅτι, βλέποντάς την νὰ ὑπομένει μὲ πραότητα τὴν συμφορὰ της, σταμάτησε τὴ γέννα αὐτῆς, ἀλλὰ, μολονότι τὴν ἐβλεπε νὰ κόπτεται, νὰ πονᾷ καὶ νὰ θλίβεται, δὲν διέλυσε τὴν θλίψη της, προσπαθώντας νὰ ἐπιτύχει κάτι ἄλλο πιὸ μεγάλο.

Αὐτὰ νὰ μὴ τὰ ἀκοῦμε ἐπιπόλαια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἄς διδαχθοῦμε τὴ μέγιστη φιλοσοφία, καὶ ὅταν περιπέσουμε σὲ κάτι τὸ τρομερό, καὶ ἂν πονοῦμε, καὶ ἂν χτυπιόμαστε, καὶ ἂν τὸ κακὸ μᾶς φαίνεται ὅτι εἶναι ἀνυπόφορο, νὰ μὴ βιαζόμαστε, οὔτε νὰ ἀδημονοῦμε, ἀλλὰ νὰ περιμένουμε τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἐκεῖνος γνωρίζει καλὰ πότε πρέπει νὰ καταργήσει αὐτὸ πού μᾶς προκαλεῖ τὴ θλίψη, πρᾶγμα λοιπὸν πού ἐγίνε καὶ σ' αὐτὴν. Διότι δὲν τῆς ἔκλεισε τὴ μήτρα ὁ Θεὸς ἐπειδὴ τὴ μισοῦσε, οὔτε ἐπειδὴ τὴν ἀποστρεφόταν, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀνοίξει σὲ μᾶς τὴν πόρτα τῆς ἐπιμονῆς πού ὑπῆρχε στὴ γυναίκα καὶ νὰ δοῦμε καθαρὰ τὸν πλοῦτο τῆς πίστεώς της καὶ νὰ γνωρίσουμε ὅτι μ' αὐτὸ τὴν ἔκαμνε λαμπρότερη. Ἄκουσε ὅμως καὶ τὰ ἐξῆς. «Καὶ ἔκαμνε αὐτό», λέει, «ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνο ἀπὸ πολὺ καιρὸ, κάθε φορὰ πού ἀνέβαινε στὸν οἶκο τοῦ Κυρίου. Καὶ στενοχωριόταν καὶ ἐκλαιε καὶ δὲν ἔτρωγε»⁷. Παρατεταμένη ἡ ὀδύνη της, μεγάλο τὸ μῆκος τῆς λύπης της, ὄχι δύο καὶ τρεῖς μέρες, οὔτε εἴκοσι καὶ ἑκατό, οὔτε χίλιες καὶ δύο χιλιάδες, ἀλλὰ «ἐπὶ ἀρκετὸ καιρὸ», λέει, «πολλὰ χρόνια λυπόταν καὶ ἐκλαιε ἡ γυναίκα». Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἀπὸ ἱκανοῦ»· καὶ ὅμως οὔτε ἀποθαρρυνόταν, οὔτε ἔκαμψε τὴν ἐπιμονή της τὸ μῆκος τοῦ χρόνου, οὔτε οἱ ντροπὲς καὶ οἱ κακολογίαι τῆς ἀντιζήλου, ἀλλὰ προσευχό-

εχῶς καὶ ἰκέτευε· καὶ τὸ δὴ μείζον ἀπάντων καὶ ὁ μάλιστα δείκνυσιν αὐτῆς τὸν περὶ τὸν Θεὸν πόθον, ὅτι οὐχ ἀπλῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ παιδίον κτήσασθαι ἐπεθύμει, ἀλλὰ καρπὸν ἀναθεῖναι τῷ Θεῷ καὶ τῆς οἰκειίας γαστρὸς ἀπάρξασθαι καὶ τῆς καλῆς ταύτης ὑποσχέσεως λαβεῖν τὸν μισθόν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ρημάτων. Ἴστε γὰρ δήπου πάντες, ὅτι ταῖς γυναιξὶ διὰ τοὺς ἄνδρας μάλιστα ἀφόρητον ἢ ἀπαιδία. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὕτως ἀλόγως διάκεινται, ὡς ταῖς γυναιξὶν ἐγκαλεῖν, ἐπειδὴν μὴ τίκτωσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι τὸ τεκεῖν ἄνωθεν ἔχει τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ οὔτε γυναικὸς φύσις, οὔτε συνουσία, οὔτε ἄλλο οὐδὲν αὐταρκες πρὸς τοῦτό ἐστιν. Ἄλλ' ὅμως, καίτοι γε εἰδότες ὅτι ἀδίκως ἐγκαλοῦσιν, ὀνειδίζουσι καὶ ἀποστρέφονται πολλάκις, καὶ οὐχ ἠδέως πρὸς αὐτὰς ἔχουσιν.

ε'. Ἴδωμεν τοίνυν καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς εἰ τοῦτο συνέβαιεν. Ἄν μὲν γὰρ ἴδης αὐτὴν καταφρονομένην, ἀτιμαζομένην, ὑβριζομένην, 15 παρρησίαν οὐκ ἔχουσαν πρὸς τὸν ἄνδρα, οὐδὲ πολλῆς ἀπολαύουσαν τῆς εὐνοίας, δυνήσῃ στοχάσασθαι, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπεθύμει παιδίου, ἵνα παρρησίαν ἔχη καὶ ἐλευθερίαν πολλὴν καὶ ποθεινότερα γένηται τῷ ἀνδρί. Ἄν δὲ τούναντίον ἅπαν εὗρης, αὐτὴν τῆς τὰ παιδιά ἐχούσης μᾶλλον ἀγαπωμένην καὶ πλείονος ἀπολαύουσαν εὐνοίας, εὐδὴλον ὅτι οὐ δι' 20 ἀνθρώπινόν τι, οὐδ' ἵνα τὸν ἄνδρα ἐπισπάσῃται μᾶλλον, ἐπεθύμει παιδίου, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν. Πόθεν οὖν τοῦτο δῆλον; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως αὐτὸ λέγοντος· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς αὐτὸ τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα τῆς γυναικὸς μάθῃς τὴν ἀρετὴν. Τί οὖν οὗτός φησιν; «Ἠγάπα γὰρ ὁ Ἐλκανὰ τὴν Ἄνναν ὑπὲρ τὴν Φενάνναν». Εἶτα μετὰ ταῦτα ἰδὼν 25 αὐτὴν οὐκ ἐσθίουσαν, ἀλλὰ κλαίουσαν, φησί· «τί ἔστι σοι, ὅτι κλαίεις; καὶ ἵνα τί οὐκ ἐσθίεις; Καὶ ἵνα τί τύπτει σε ἡ καρδιά σου; οὐκ ἀγαθὸς ἐγὼ σοι ὑπὲρ δέκα τέκνα;». Ὅρᾳς πῶς αὐτῆς ἐξήρητο καὶ ὑπὲρ ἐκείνης ἤλγει πλέον, οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν παιδιά, ἀλλὰ διὰ τὸ ὄραν ἀθυμοῦσαν αὐτὴν καὶ περιοδνία κατεχομένην; Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἐπεισεν αὐτὴν ἀποστῆναι τῆς ἀθυμίας. Οὐ γὰρ δι' αὐτὸν ἐζήτηι τὸ παιδίον, ἀλλ' ἵνα τινὰ 30 καρπὸν ἐπιδείξῃται τῷ Θεῷ.

«Καὶ ἀνέστη», φησί, «μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς ἐν Σηλώμ καὶ μετὰ τὸ πιεῖν καὶ κατέστη ἐνώπιον Κυρίου». Οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ τοῦτο εἴρηται, ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸν καιρὸν, ὃν ἀνέ-

8. Α' Βασ. 1,5.

9. Α' Βασ. 1,8.

10. Α' Βασ. 1,9.

ταν συνεχῶς καὶ παρακαλοῦσε· καὶ τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα, ποῦ δεῖχ-
 χνει περισσότερο τὸν πόθο της πρὸς τὸν Θεό, εἶναι ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦσε
 ἀπλῶς νὰ ἀποκτήσει αὐτὸ τὸ παιδί, ἀλλὰ τὸ ἤθελε σὰν καρπὸ νὰ τὸ
 ἀφιερῶσει στὸ Θεὸ καὶ νὰ κάνει ἀρχὴ τῆς προσφορᾶς ἀπὸ τὴν κοιλιὰ
 της, καὶ νὰ δεχθεῖ τὴν ἀνταμοιβὴ γιὰ τὴν καλὴ αὐτῆ ὑπόσχεση. Ἄπο
 ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Ἄπο τὰ λόγια ποῦ ἀκολουθοῦν. Διότι γνωρίζε-
 τε ὅπωςδῆποτε ὅλοι, ὅτι ἡ ἀτεκνία στίς γυναῖκες εἶναι ἀνυπόφορη
 ἐξαιτίας τῶν ἀνδρῶν. Γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους φέρονται τόσο
 παράλογα, ὥστε νὰ κατηγοροῦν τὶς γυναῖκες, ὅταν δὲν γεννοῦν, μὴ
 γνωρίζοντας ὅτι τὸ νὰ γεννήσουν ἐξαρτᾶται ἀπὸ πάνω, ἀπὸ τὴ φροντί-
 δα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι οὔτε ἡ φύση τῆς γυναίκας, οὔτε ἡ συνουσία, οὔτε
 τίποτα ἄλλο ἀρκεῖ γι' αὐτό. Ὅμως, ἂν καὶ γνωρίζουν ὅτι ἄδικα τὶς κα-
 τηγοροῦν, τὶς ἐπιπλήττουν καί, πολλὰς φορές, τὶς ἀποστρέφονται, καὶ
 δὲν εἶναι εὐχάριστοι ἀπέναντι σ' αὐτές.

5. Ἄς δοῦμε ὅμως ἂν συνέβαινε αὐτὸ καὶ στὴ γυναῖκα αὐτῆ. Γιατί,
 ἂν τὴν δεῖς νὰ περιφρονεῖται, νὰ ἀτιμάζεται, νὰ βρίζεται, νὰ μὴ ἔχει
 θάρρος στὸν ἄνδρα της, οὔτε νὰ ἀπολαμβάνει μεγάλη εὐνοια, μπορεῖς
 νὰ σκεφθεῖς ὅτι γι' αὐτὸ ἐπιθυμοῦσε τὸ παιδί, γιὰ νὰ ἔχει θάρρος καὶ
 πολλὴ ἐλευθερία καὶ νὰ γίνεῖ πιὸ ποθητὴ στὸν ἄνδρα της. Ἐὰν ὅμως
 ἀντίθετα τὰ βρεῖς ὅλα, αὐτὴν νὰ ἀγαπιέται περισσότερο ἀπὸ ἐκείνην
 ποῦ εἶχε τὰ παιδιά, καὶ νὰ ἔχει μεγαλύτερη εὐνοια, εἶναι φανερό, ὅτι
 δὲν ἐπιθυμοῦσε τὸ παιδί γιὰ κάτι ἀνθρώπινο, οὔτε γιὰ νὰ προσελκύσει
 τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ γιὰ τὴν αἰτία ποῦ εἰπώθηκε. Ἄπο ποῦ λοιπὸν εἶναι φα-
 νερὸ αὐτό; Ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸν συγγραφεὰ νὰ τὸ λέει αὐτό· γιατί δὲν
 τὸ ἀνέφερε ἔτσι ἀπλά, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις τὴν ἀρετὴ τῆς γυναίκας. Τί
 λέει λοιπὸν αὐτός; «Ὁ Ἐλκανὰ ἀγαποῦσε τὴν Ἄννα περισσότερο ἀπὸ
 τὴν Φενάννω»⁸. Ἐπειτα, βλέποντάς τὴν μετὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ μὴ τρῶει,
 ἀλλὰ νὰ κλαίει, λέει «τί σοῦ συμβαίνει καὶ κλαῖς; καὶ γιατί δὲν τρῶς;
 καὶ γιατί πονᾷ ἡ καρδιά σου; Δὲν ἀξίζω ἐγὼ περισσότερο ἀπὸ δέκα
 παιδιά;»⁹. Βλέπεις πόσο ἐξαρτῶταν ἀπὸ αὐτὴν καὶ πονοῦσε γιὰ ἐκείνην
 περισσότερο, ὄχι ἐπειδὴ δὲν εἶχε παιδιά, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὴν ἐβλεπε νὰ
 λυπᾶται καὶ νὰ διακατέχεται ἀπὸ ψυχικὸ πόνο; Καὶ ὅμως δὲν τὴν ἐπει-
 σε νὰ παύσει νὰ λυπᾶται. Γιατὶ δὲν ζητοῦσε τὸ παιδί γι' αὐτόν, ἀλλὰ
 γιὰ νὰ παρουσιάσει στὸ Θεὸ κάποιο καρπὸ.

«Καὶ σηκώθηκε», λέει, «ἀφοῦ ἔφαγαν στὴ Σηλῶμ καὶ ἦπιαν, καὶ
 στάθηκε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»¹⁰. Καὶ δὲν λέχθηκε ἔτσι τυχαῖα αὐτό,
 ὅτι τὸ ἔκανε ἀφοῦ ἔφαγαν καὶ ἦπιαν, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὸν καιρὸ

σεως ἕτεροι καὶ ἀδείας ποιοῦνται, τοῦτον εὐχῆς καὶ δακρῦων ἐποιεῖτο
 καιρόν, διὰ τὸ σφόδρα νήφειν καὶ ἐγρηγορέναι. «Καὶ κατέστη ἐνώπιον
 Κυρίου· καὶ Ἦλει ὁ ἱερεὺς», φησὶν, «ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ δίφρου ἐπὶ τῶν
 φλιῶν ναοῦ Κυρίου». Οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς εἴρηται, ὅτι «Ὁ Ἦλει ὁ ἱερεὺς
 5 ἐκάθητο ἐπὶ τῶν φλιῶν ναοῦ Κυρίου», ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι τὴν θερμό-
 τητα τῆς γυναικός. Καθάπερ γὰρ χήρα πολλακίς γυνὴ ἀπροστάτετος
 οὔσα καὶ ἔρημος, ἐπηρεαζομένη, πολλὰ ἀδικουμένη, βασιλέως εἰσε-
 λαύνειν μέλλοντος, δορυφόρων, ἀσπιδοφόρων, ἰπέων, ἐτέρας πολλῆς
 θεραπείας προαπαντώσης, οὐ καταπλήττεται, οὐδὲ προστάτου δεῖται,
 10 ἀλλὰ πάντας αὐτοὺς διατεμοῦσα μετὰ πολλῆς ἐντυχάνει τῷ βασιλεῖ
 παρρησίας, τὴν οἰκείαν ἐκτραγωδοῦσα συμφορὰν, τῆς ἀνάγκης αὐτὴν
 χειραγωγούσης, οὕτω δὴ καὶ αὕτη ἡ γυνὴ οὐκ ἠρυθρίασεν, οὐκ ἠσχύν-
 θη, τοῦ ἱερέως καθημένου, αὐτὴ δι' ἑαυτῆς αἰτῆσαι καὶ μετὰ πολλῆς τῆς
 παρρησίας τῷ βασιλεῖ προσελθεῖν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πόθου πετρωθεῖσα
 15 καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβᾶσα τῇ διανοίᾳ, ὡς αὐτὸν ὀρῶσα τὸν Θεόν,
 οὕτω μετὰ πάσης αὐτῷ θερμότητος διελέγετο. Καὶ τί φησι; Μᾶλλον δὲ
 οὐδὲν φθέγγεται πρότερον, ἀλλ' ἀπ' ὄδυρμῶν ποιεῖται τὰ προοίμια καὶ
 θερμὰς ἀφίησι πηγὰς δακρῦων. Καὶ καθάπερ, ὄμβρων καταφερομέ-
 νων καὶ ἡ σκληροτέρα γῆ καταβρεχθεῖσα καὶ καταμαλαχθεῖσα, ραδίως
 20 ἑαυτὴν πρὸς τὰς τῶν καρπῶν διεγείρει γονάς, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γυναι-
 κὸς ταύτης ἐγένετο. Καθάπερ γὰρ ὑπ' ὄμβρων τῶν δακρῦων ἡ μήτρα
 μαλαττομένη καὶ διὰ τῆς ὀδύνης διαθερμαινομένη, πρὸς τὴν καλὴν
 ἐκείνην τεκνογονίαν ἤρχετο διεγείρεσθαι.

Ἀκούσωμεν δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ρημάτων καὶ τῆς καλῆς ταύτης
 25 ἰκετηρίας. «Κλαίουσα ἔκλαυσε», φησὶ, «καὶ ἠῤῥατο εὐχὴν τῷ Κυρίῳ,
 λέγουσα: Ἄδωναϊ Κύριε Ἐλωϊ Σαβαώθ». Φοβερὰ τὰ ρήματα καὶ φρί-
 κης γέμοντα. Καὶ καλῶς ἐποίησεν ὁ συγγραφεὺς μὴ μετενεγκὼν αὐτὰ
 πρὸς τὴν ἡμετέραν φωνήν· οὐ γὰρ ἴσχυσε μετὰ τῆς οἰκείας αὐτὰ ἀρετῆς
 μεταθεῖναι πρὸς τὴν Ἑλλάδα γλωτταν. Οὐκ ἀφ' ἐνός δὲ αὐτὸν ἐκάλεσε
 30 ρήματος ἡ γυνή, ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν τῶν προσόντων αὐτῷ, τὸν περὶ αὐ-
 τὸν πόθον ἐνδεικνυμένη καὶ τὴν θερμὴν διάθεσιν. Καὶ καθάπερ οἱ τὰς
 δεήσεις γράφοντες τῷ βασιλεῖ οὐκ ἐντιθέασιν ἐν ὀνομα μόνον, ἀλλὰ τὸν
 τροπαιοῦχον, τὸν αὐγουστον, τὸν αὐτοκράτορα, καὶ πολλὰ ἕτερα τού-
 των ἄνω προθέντες, τότε ποιοῦνται τὴν ἰκετηρίαν, οὕτω καὶ αὕτη δέη-

πού οί ἄλλοι τὸν χρησιμοποιοῦν γιὰ ἀνάπαυση καὶ ψυχαγωγία, αὐτὸν τὸν ἔκανε καιρὸ προσευχῆς καὶ δακρύων, ἐπειδὴ εἶχε μεγάλη πνευματικὴ διαύγεια καὶ ἐπαγρύπνηση. «Καὶ στάθηκε μπροστὰ στὸν Κύριο· καὶ ὁ ἱερέας Ἴηλεϊ», λέει, «καθόταν σὲ ἀνάκλιντρο στὸ κατώφλι τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου»¹¹. Οὔτε αὐτὸ εἰπώθηκε τυχαῖα, τὸ ὅτι δηλαδὴ ὁ ἱερέας Ἴηλεϊ καθόταν στὸ κατώφλι τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει τὴ θερμότητα τῆς γυναίκα. Γιατί, ὅπως πολλές φορές μιὰ χήρα γυναίκα, ὄντας ἀπροστάτευτη καὶ ἔρημη, πού ἀπειλεῖται καὶ ἀδικεῖται πολύ, ὅταν πρόκειται νὰ περάσει ὁ βασιλιάς, ἐνῶ προπορεύονται δορυφόροι, ἄσπιδοφόροι, ἵπποις καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὑπηρέτες, δὲν ἐντυπωσιάζεται, οὔτε χρειάζεται προστατὴ, ἀλλὰ, ὀδηγοῦμενη ἀπὸ ἀνάγκη, προσπερνᾷ ὅλους αὐτοὺς καὶ παρουσιάζεται μὲ πολὺ θάρρος στὸ βασιλιά καὶ διεκτραγωδεῖ τὴ συμφορὰ τῆς, ἔτσι καὶ ἡ γυναίκα αὐτὴ δὲν κοκκίνησε, δὲν ντράπηκε, ἐνῶ ὁ ἱερέας καθόταν ἐκεῖ, νὰ ζητήσει ἢ ἴδια μόνη τῆς καὶ μὲ πολὺ θάρρος νὰ πλησιάσει τὸν βασιλιά, ἀλλὰ, ἀναπτρωμένη ἀπὸ τὸν πόθο καὶ ἀνεβαίνοντας στὸν οὐρανὸ νοερά, σὰν νὰ ἔβλεπε τὸν ἴδιο τὸ Θεό, μιλοῦσε σ' αὐτὸν μὲ ὅλη τὴ θερμότητά τῆς. Καὶ τί λέει· ἦ μᾶλλον δὲν μιλάει στὴν ἀρχή, ἀλλὰ κάνει τὸ προοίμιό μὲ ὀδυρμοὺς καὶ χύνει θερμὰ δάκρυα. Καὶ ὅπως ὅταν πέφτουν βροχὲς καὶ ἡ γῆ σκληρὴ γῆ, ἀφοῦ βραχεῖ καλὰ καὶ μαλακώσκει, εὐκόλα προσφέρει τὸν ἑαυτὸ τῆς γιὰ τοὺς σπόρους τῶν καρπῶν, τὸ ἴδιο ἐγινε καὶ μὲ τὴ γυναίκα αὐτὴ. Γιατί, ἀφοῦ μαλάκωσε ἀπὸ τὰ δάκρυα σὰν ἀπὸ βροχὴ ἢ μήτρα τῆς καὶ ζεστάθηκε ἐντελῶς ἀπὸ τὸν πόνο, ἄρχισε νὰ διεγείρεται γιὰ νὰ δεχθεῖ τὴν καλὴ ἐκείνη τεκνογονία.

Ἄς ἀκούσουμε ὅμως καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς καλῆς αὐτῆς παρακλήσεως. «Κλαίοντας», λέει, «καὶ χύνοντας δάκρυα ἔκανε προσευχὴ στὸν Κύριο λέγοντας· Κύριε τῶν Δυνάμεων, Θεέ, Σαβαώθ»¹². Φοβερά τὰ λόγια καὶ γεμάτα φρίκη· καὶ καλὰ ἔκανε ὁ συγγραφέας πού δὲ τὰ μετάφρασε στὴ δική μας γλῶσσα· γιατί δὲν μπόρεσε νὰ τὰ μεταφέρει μὲ ὅλο τὸ βαθὺ νόημά τους στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. Δὲν τὸν προσφώνησε μὲ ἓνα ὄνομα ἢ γυναίκα, ἀλλὰ μὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ προτερήματά του, δείχνοντας τὸν πόθο τῆς γι' αὐτὸν καὶ τὴ θερμὴ τῆς διάθεση. Καὶ ὅπως ἐκεῖνοι πού συντάσσουν τίς παρακλήσεις στὸ βασιλιά, δὲν ἀναφέρουν ἓνα μόνο ὄνομα, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἀναφέρουν στὴν ἀρχὴ τὸν τροπαιοῦχο, τὸν σεβαστό, τὸν αὐτοκράτορα καὶ πολὰ ἄλλα τέτοια, ὕστερα κάνουν

12. Α΄ Βασ. 1,11.

σίν τινα ἀναφέρουσα τῷ Θεῷ, πολλὰ τίθησιν ἐν τῷ προοίμῳ τῆς δεήσεως ὀνόματα, τὴν τε οἰκείαν διάθεσιν ἐνδεικνυμένη, καθάπερ ἔφθην εἰπών, καὶ τὴν εἰς τὸν παρακαλούμενον τιμὴν. Καὶ τὴν δέησιν αὐτὴν ὑπηγόρευσεν ἡ ὀδύνη· διὸ καὶ ταχέως ἤκουετο μετὰ πολλῆς αὐτὴν γράψασα τῆς συνέσεως.

Τοιαῦτα γὰρ αἱ ἐξ ὀδύνης ψυχῆς γινόμεναι εὐχαί. Καὶ γὰρ ἀντὶ χάρτου μὲν ἦν αὐτῆς ἡ διάνοια, ἀντὶ καλάμου δὲ ἡ γλῶττα, τὰ δάκρυα δὲ ἀντὶ μέλανος· διὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας ἡ δέησις ἔμεινεν. Ἀνεξάλειπτα γὰρ τὰ τοιαῦτα γίνεται γράμματα, ἅπερ ἂν ἐν ἐκείνῳ βαφῇ τῶ μέλανι. Καὶ τὰ μὲν προοίμια τῆς δεήσεως τοιαῦτα, τὰ δὲ ἐξῆς τίνα· «Ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέψῃς», φησὶν, «ἐπὶ τὴν ταπεινῶσιν τῆς δούλης σου». Οὕτω οὐδὲν ἔλαβε, καὶ ἐξ ὑποσχέσεως τὴν ἀρχὴν ἐποίησατο τῆς εὐχῆς. Ἀμείβεται τὸν Θεὸν ἤδη, μηδὲν ἐν χερσὶ κατέχουσα. Οὕτω ἔξεε καὶ ὠδινε πρὸς τοῦτο μᾶλλον ἢ πρὸς ἐκεῖνο, καὶ διὰ τοῦτο ἠῤῥατο λαβεῖν τὸ παιδίον. «Ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὴν ταπεινῶσιν τῆς δούλης σου». Δύο δικαιώματα, φησὶν, ἔχω, τὴν δουλείαν καὶ τὴν συμφορὰν. «Καὶ δός μοι τῇ δούλῃ σου σπέρμα ἀνδρός· δώσω αὐτὸ ἐνώπιόν σου δοτόν». Τί ἐστίν, «ἐνώπιόν σου δοτόν»; Ἐκδοτον καὶ ὀλόκληρον δούλον. Ἀφίσταμαι τῆς ἐξουσίας ἀπάσης. Τοσοῦτον γὰρ βούλομαι γενέσθαι μήτηρ μόνον, ὅσον τὴν ἀρχὴν παρ' ἐμοῦ λαβεῖν τὸ παιδίον, καὶ λοιπὸν ἐξίσταμαι καὶ παραχωρῶ. στ'. Καὶ σκόπει γυναικὸς εὐλάβειαν. Οὐκ εἶπεν, ἔὰν δῶς μοι τρεῖς, τοὺς δύο σοι δίδωμι, ἐὰν δὲ δύο, τὸν ἕνα σοι δίδωμι, ἀλλ', ἐὰν μόνον ἕνα δῶς, ὀλόκληρον ἀνατίθημί σοι τὸν καρπὸν. «Καὶ οἶνον καὶ μέθυ σμα οὐ μὴ πίεται». Οὕτω ἔλαβε τὸ παιδίον, καὶ ἤδη διαπλάττει προφήτην καὶ περὶ τῆς παιδοτροφίας αὐτοῦ διαλέγεται καὶ συνθήκας ποιεῖται πρὸς τὸν Θεόν. Ὡ παρρησίας γυναικός. Ἐπειδὴ καταβαλεῖν οὐδὲ τότε εἶχε, διὰ τὸ μηδέπω λαβεῖν, ἀπὸ τῶν μελλόντων καταβάλλει τὴν τιμὴν. Καὶ καθάπερ πολλοὶ τῶν γηπόνων, ἐν πενίᾳ ζῶντες ἐσχάτη καὶ ἀργύριον οὐκ ἔχοντες ὥστε μόσχον ἢ πρόβατον πρίασθαι, ἐφ' ἡμισεῖα παρὰ τῶν δεσποτῶν αὐτὰ λαμβάνουσιν, ἀπὸ τῶν μελλόντων καρπῶν τὴν τιμὴν ὑπισχνούμενοι καταβαλεῖν, οὕτω δὴ καὶ αὕτη, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον ἐποίησεν. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμισεῖα τὸν υἱὸν λαμβάνει παρὰ τοῦ

την παράκληση, ἔτσι καὶ αὐτὴ ὑποβάλλοντας κάποια δέηση στὸ Θεό, ἀναφέρει στὴν ἀρχὴ τῆς δέησής της πολλὰ ὀνόματα, δείχοντας καὶ τὴ δική της διάθεση, ὅπως εἶπα πρὶν, καὶ τὴν τιμὴ πρὸς ἐκεῖνον ποὺ παρακαλεῖ. Καὶ τὴ δέηση αὐτὴ τὴν ὑπαγόρευσε ὁ πόνος· γι' αὐτὸ καὶ ἀκούονταν γρηγόρα, ἐπειδὴ τὴν ἔγραψε μὲ πολλὴ σύνεση.

Πράγματι τέτοιες εἶναι οἱ προσευχὲς ποὺ γίνονται μὲ πόνο ψυχῆς. Γιατί, ἀντὶ γιὰ χαρτί, χρησιμοποίηθηκε ἡ σκέψη της, ἀντὶ γιὰ πέννα ἢ γλῶσσα, καὶ ἀντὶ γιὰ μελάνη, τὰ δάκρυα· γι' αὐτὸ καὶ διατηρήθηκε ἡ προσευχὴ μέχρι τὴ σημερινὴ μέρα. Διότι γίνονται ἀνεξίτηλα τὰ γράμματα αὐτὰ ποὺ θὰ γραφοῦν μ' ἐκείνη τὴ μελάνη. Καὶ ἡ ἀρχὴ βέβαια τῆς παρακλήσεως ἦταν αὐτὴ, ποιά ὁμως ἦταν τὰ στῆ συνέχεια; «Ἐὰν ρίξεις ἓνα βλέμμα», λέει, «στὴν ταπείνωση τῆς δούλης σου»¹³. Δὲν ἔλαβε ἀκόμα τίποτα, καὶ ἄρχισε μὲ ὑπόσχεση τὴν προσευχὴ. Ἄνταμειβεὶ κι ὅλας τὸν Θεὸ χωρὶς νὰ ἔχει τίποτα στὰ χέρια. Τόσο πολὺ ἔκαιε καὶ κοιλοπονοῦσε γι' αὐτὸ περισσότερο, παρὰ γιὰ ἐκεῖνο, καὶ γι' αὐτὸ προσευχήθηκε νὰ ἀποκτήσει παιδί. «Ἐὰν ρίξεις ἓνα βλέμμα στὴν ταπείνωση τῆς δούλης σου». Δύο δικαιώματα, λέει, ἔχω, τὴ δουλεία καὶ τὴ συμφορά. «Καὶ δῶσε σέ μένα τὴ δούλη σου σπέρμα ἀνδρικό· θὰ τὸ ἀφιερῶσω σέ σένα». Τί σημαίνει «ἐνώπιόν σου δοτόν»; Προσφερόμενο σέ σένα καὶ ὀλόκληρο δοῦλο. Παραιτοῦμαι ἀπὸ κάθε δικαίωμα πρὸς αὐτό. Γιατὶ τόσο μόνο θέλω νὰ γίνω μητέρα, ὅσο νὰ λάβει τὸ παιδί τὴν ἀρχὴ ἀπὸ μένα καὶ ἔπειτα φεύγω καὶ τὸ παραχωρῶ.

6. Καὶ πρόσεχε εὐλάβεια γυναίκα. Δὲν εἶπε, ἂν μοῦ δώσεις τρία, θὰ σοῦ δώσω τὰ δύο, καὶ ἐὰν δύο, σοῦ δίνω τὸ ἓνα, ἀλλά, ἐὰν μοῦ δώσεις μόνο ἓνα, θὰ σοῦ προσφέρω ὀλόκληρο τὸν καρπὸ. «Καὶ κρασί καὶ οἰνοπνευματῶδες ποτὸ δὲν θὰ πιῶ»¹⁴. Ἄκόμα δὲν ἔλαβε τὸ παιδί καὶ τὸ διαπλάθει κι ὅλας σέ προφήτη καὶ συζητᾶ γιὰ τὴν ἀνατροφή του, καὶ κάνει συμφωνίες μὲ τὸν Θεό. Πῶ πῶ θάρρος γυναίκα! Ἐπειδὴ δὲν μπορούσε τότε νὰ πληρώσει, ἀφοῦ ἀκόμα δὲν εἶχε λάβει, πληρώνει τὴν τιμὴ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἔρθουν. Καὶ ὅπως πολλοὶ γεωργοὶ ποὺ ζοῦν σέ ἔσχατη φτώχεια καὶ δὲν ἔχουν χρήματα γιὰ νὰ ἀγοράσουν ἓνα μοσχάρι ἢ πρόβατο, τὰ παίρνουν ἐξ ἡμισείας ἀπὸ τὰ ἀφεντικά, ὑποσχόμενοι ὅτι θὰ καταβάλουν τὴν τιμὴ ἀπὸ τοὺς μελλοντικούς καρπούς, αὐτὸ κάνει καὶ αὐτὴ, ἢ μᾶλλον ἔκανε κάτι πολὺ περισσότερο. Γιατὶ δὲν παίρνει τὸν γιὸ ἐξ ἡμισείας ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ

14. Α' Βασ. 1,11.

Θεοῦ, ἀλλ' ὥστε ὀλόκληρον αὐτῷ ἀποδοῦναι πάλιν καὶ τὴν παιδοτροφίαν καρπώσασθαι. Ἄρκοῦσαν γὰρ ἀμοιβὴν εἶναι ἐνόμισε, τὸ πονέσαι περὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἱερέα.

«Καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ μὴ πίεται», φησὶν. Οὐκ ἐνενόησε πρὸς 5 ἑαυτὴν, λέγουσα· Τί δὲ ἂν ἀπαλὸς ὢν ὑπὸ τῆς ὑδροποσίας διαφθειρηται; τί δὲ ἂν ἀρρωστίᾳ περιπέσῃ; τί δὲ ἂν ἀποθάνῃ, νόσῳ παραδοθεὶς χαλεπῇ; Ἄλλ', ἐννοήσασα ὅτι ὁ δοὺς αὐτόν, αὐτὸς καὶ τῆς ὑγείας προνοῆσαι δυνήσεται, ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων καὶ τῶν ὠδίνων εἰς τὴν ἀγιωσύνην αὐτὸν ἐνεβίβασεν, ἐπὶ τὸν Θεὸν ρίψασα τὸ πᾶν, καὶ πρὸ τῶν 10 ὠδίνων ἢ γαστήρ αὐτῆς ἠγιάζετο προφήτην ἔχουσα καὶ ἱερέα κρουῦσα καὶ τὸ ἀνάθημα φέρουσα, ἀνάθημα ἔμψυχον. Διὰ ταῦτα ἠνείχετο ἀθυμύσης αὐτῆς ὁ Θεός, διὰ τοῦτο βραδέως ἐδίδου, ἵνα λαμπροτέραν αὐτὴν τῷ τρόπῳ τοῦ τόκου ποιήσῃ, ἵνα δείξῃ τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ γὰρ εἰς τὴν εὐχὴν κατασταῖσα οὐκ ἐμνήσθη τῆς ἀντιζήλου, οὐκ εἶπεν αὐτῆς τὰς 15 λοιδορίας, οὐκ ἤνεγκεν εἰς μέσον τὰ ὄνειδα, οὐκ εἶπεν· Ἐκδίκησόν με ἐκ τῆς μιαρᾶς καὶ πονηρᾶς γυναικὸς ἐκείνης, ἅπερ πολλαὶ ποιοῦσι γυναῖκες, ἀλλὰ μηδὲ μνησθεῖσα τῶν ὀνειδῶν ἐκείνων, περὶ τῶν αὐτῇ συμπερόντων ἠῤῃχετο μόνον.

Τοῦτο καὶ σὺ ποιήσον, ἄνθρωπε, καὶ ὅταν ἴδῃς ἐχθρὸν λυποῦντα, 20 πρὸς ἐκεῖνον μὲν μηδὲν ἐκβάλλῃς ρῆμα πικρὸν, μηδὲ εὖξῃ κατ' αὐτοῦ πρὸς σὲ ἀπεχθῶς ἔχοντος, εἰσελθὼν δὲ καὶ τὰ γόνατα κάμψας καὶ δάκρυα ἀφείς, παρακάλει τὸν Θεὸν λῦσαι τὴν ἀθυμίαν, σβέσαι τὴν λύπην, ὅπερ οὖν καὶ αὕτη πεποιήκε καὶ τὰ μέγιστα παρὰ τῆς ἐχθρᾶς ἐκαρπώσατο γυναικός. Ἐκεῖνη γὰρ πρὸς τὸν τόκον τοῦ παιδίου συνέπραξε. Καὶ 25 πῶς, ἐγὼ λέγω. Ἐπειδὴ ὀνειδίσεν, ἔθλιψε καὶ μείζονα τὴν ὀδύνην εἰργάσατο, ἀπὸ τῆς ὀδύνης ἢ εὐχὴ προσεκτικωτέρα γέγονεν, ἢ εὐχὴ τὸν Θεὸν ἐπεσπάσατο καὶ ἐπινεῦσαι ἐποίησε, καὶ οὕτως ὁ Σαμουὴλ ἐτέχθη. Ὡστε, εἰς τὴν νήφωμεν, οὐ μόνον ἡμᾶς οἱ ἐχθροὶ οὐδὲν παραβλάψαι δυνήσονται, ἀλλὰ καὶ ὠφελήσουσι τὰ μέγιστα, πρὸς πάντας ἡμᾶς σπουδαιο- 30 τέρους ἐργαζόμενοι, μόνον ἂν μὴ πρὸς λοιδορίας καὶ ὕβρεις, ἀλλὰ πρὸς εὐχὰς ἑαυτοὺς ἄγωμεν ἀπὸ τῆς παρ' ἐκείνων ἐγγινομένης ἡμῖν ἀθυμίας. Τεκοῦσα δὲ τὸ παιδίον, ἐκάλεσεν αὐτὸ Σαμουὴλ, τουτέστιν, ἀκούσει Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τοῦ ἀκουσθῆναι καὶ ἐξ εὐχῆς αὐτὸν ἔλαβε καὶ οὐκ ἀπὸ φύσεως, τῆς ἐργασίας τὴν μνήμην, ὥσπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ, τῇ

τὸν ἐπιστρέψει πάλι ὀλόκληρο, καὶ θὰ καρπωθεῖ τὴν ἀνάτροφή του. Γιατὶ θεώρησε ὅτι εἶναι ἀρκετὴ ἀμοιβὴ τὸ νὰ κοπιᾷσῃ γιὰ τὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ.

«Κρασί», λέει, «καὶ οἶνοπνευματῶδες ποτὸ δὲν θὰ πιεῖ». Δὲν σκέφτηκε μέσα της νὰ πεῖ: 'Τί θὰ γίνῃ ἂν, ὅταν θὰ εἶναι μικρός, πάθει ἀπὸ ὕδροποσία; Τί θὰ γίνῃ ἂν πέσει σὲ ἀρρώστια; Καὶ τί θὰ γίνῃ ἂν πεθάνῃ, προσβαλλόμενος ἀπὸ φοβερὴ ἀρρώστια; Ἀλλά, κάνοντας τὴ σκέψη, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἔδωσε, ὁ ἴδιος μπορεῖ νὰ φροντίσει καὶ γιὰ τὴν ὑγεία του, τὸν ἀνέβασε στὴν ἀγιωσύνη ἀκόμα ἀπὸ τὰ σπάργανα καὶ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, ἀναθέτοντας τὰ πάντα στὸ Θεό, καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς πόνους τῆς γέννας ἢ κοιλιὰ της ἀγιαζόταν ἔχοντας μέσα της προφήτη, κυοφορώντας ἱερέα, καὶ κουβαλώντας τὸ ἀφιέρωμα, ἀφιέρωμα ἔμψυχο. Γι' αὐτὸ τὴν ἀνεχόταν ὁ Θεὸς ὅσο λυπόταν, γι' αὐτὸ σιγὰ - σιγὰ τῆς ἔδινε αὐτὸ ποὺ ζητοῦσε, γιὰ νὰ τὴν κάνει λαμπρότερη μὲ τὸν τρόπο τῆς γέννας, γιὰ νὰ δεῖξει τὴν ἀνωτερότητά της. Γιατὶ πράγματι, καθὼς προσευχόταν δὲν ἀνέφερε τὴν ἀντίζηλό της, δὲν εἶπε τίς κακολογίες της, δὲν ἔφερε στὴ μέση τίς ντροπές, δὲν εἶπε: 'βοήθησέ με νὰ ἀκδικηθῶ ἐκείνη τὴν ἀχρεῖα καὶ πονηρὴ γυναῖκα', πρᾶγμα ποὺ τὸ κάνουν πολλὲς γυναῖκες, ἀλλὰ προσευχόταν γι' αὐτὰ ποὺ συνέφεραν σ' αὐτὴν μόνο, χωρὶς κἂν νὰ θυμηθεῖ τίς ντροπές ἐκεῖνες.

Αὐτὸ κάνε καὶ σύ, ἄνθρωπε, καὶ ὅταν δεῖς ἐχθρὸ νὰ σὲ στενοχωρεῖ, σ' ἐκεῖνον νὰ μὴ πεῖς πικρὸ λόγο, οὔτε νὰ προσευχηθεῖς ἐναντίον του, ἐπειδὴ σὲ μισεῖ, μπαίνοντας ὁμως στὸ προσευχητᾶριό σου καὶ γονατίζοντας καὶ χύνοντας δάκρυα, παρακάλεσε τὸν Θεὸ νὰ διώξει τὴν στενοχώρια, νὰ διαλύσει τὴ λύπη, πρᾶγμα ποὺ κι αὐτὴ ἔκανε καὶ κέρδισε πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν ἐχθρικὴ γυναῖκα. Γιατὶ ἐκείνη βοήθησε στὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ. Μὲ ποιὸ τρόπο, θὰ τὸ πῶ ἐγώ. Ἐπειδὴ τὴν χλεύασε, τὴ στενοχώρησε καὶ ἔκανε μεγαλύτερη τὴ λύπη της, ἀπὸ τὴ λύπη ἢ προσευχὴ ἔγινε πιὸ ἔντονη καὶ προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἔκανε νὰ δώσει τὴ συγκατάθεσή του, καὶ ἔτσι γεννήθηκε ὁ Σαμουήλ. "Ὡστε, ἐὰν εἴμαστε νηφάλιοι, ὄχι μόνο δὲν θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς βλάψουν οἱ ἐχθροί, ἀλλὰ καὶ θὰ μᾶς ὠφελήσουν πάρα πολὺ, κάνοντάς μας σὲ ὅλα πιὸ σπουδαίους, ἐφόσον βέβαια ἀπὸ τὴ στενοχώρια ποὺ θὰ μᾶς προκληθεῖ ἀπὸ ἐκείνους δὲν ἐκτραποῦμε σὲ κακολογίες καὶ βρισιές, ἀλλὰ σὲ προσευχές. "Ὅταν γέννησε τὸ παιδί τὸ ὄνόμασε Σαμουήλ, δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἄκουσε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὸ τὸ ἀπόκτησε μὲ τὴν προσευχὴ ποὺ εἰσακούσθηκε καὶ ὄχι κατὰ τρόπο φυσικό, τὴν

προσηγορίᾳ τοῦ παιδίου λοιπὸν ἐναπέθετο. Καὶ οὐκ εἶπε, 'καλέσωμεν αὐτὸν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἢ τοῦ θείου ἢ τοῦ πάππου ἢ τοῦ ἐπιπάππου', ἀλλ' αὐτὸς ὁ δεδωκὼς αὐτόν, αὐτὸς καὶ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ παιδίου τιμάσθω, φησί.

5 Ταύτην ζηλώσατε γυναῖκες, ταύτην μιμησώμεθα ἄνδρες, καὶ τοσαύτην περὶ τὰ παιδιά ποιῶμεθα τὴν ἐπιμέλειαν, οὕτως ἐκτρέφωμεν τοὺς τεχθέντας, ἐν τε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἐν τε τῷ τῆς σωφροσύνης λόγῳ. Οὐδὲν γὰρ οὕτω σπουδάζειν χρὴ καὶ φροντίζειν τῶν νέων, ὡς σωφροσύνης ἕνεκεν καὶ σεμνότητος. Τοῦτο γὰρ μάλιστα τὸ πάθος ἐκεί-
10 ναις ἐνοχλεῖ ταῖς ἡλικίαις· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν λύχνων ποιούμεν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν παιδίων φυλάττωμεν. Πολλάκις γοῦν θεραπαινίδι λύχνον ἀπτόυση παρακελευόμεθα μὴ παραγαγεῖν τὸν λύχνον, ἔνθα ἂν ἦ καλάμη ἢ χόρτος ἢ τι τῶν τοιούτων, μήποτε, ἀγνοούντων ἡμῶν, σπινθήρ τις ἐκπεσὼν καὶ τῆς ὕλης ἐπιλαβόμενος ἐκείνης, ὀλόκληρον ἐμπρήση τὴν
15 οἰκίαν. Ταύτην καὶ ἐπὶ τῶν παιδίων τὴν πρόνοιαν ἔχωμεν καὶ μὴ παράγωμεν αὐτῶν τὰς ὄψεις, ἔνθα θεραπαινίδες ἀσελγεῖς, ἔνθα κόραι ἄσωτοι, ἔνθα δοῦλοι ἀκόλαστοι, ἀλλὰ κελεύωμεν καὶ παρεγγυῶμεν, κἂν θεραπαινίδα τοιαύτην ἔχωμεν, κἂν γείτονα, κἂν ἀπλῶς ἐτέραν τινὰ τοιαύτην, μήτε εἰς ὄψιν, μήτε εἰς συνουσίαν λόγων τοῖς νέοις ἔρχεσθαι,
20 ὥστε μὴ, σπινθήρα ἐκεῖθεν ἐκπεσόντα, ὀλόκληρον ἀνάψαι τοῦ παιδίου τὴν ψυχὴν καὶ ἀπαραμύθητον γενέσθαι τὴν συμφορὰν.

Μὴ θεαμάτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκουσμάτων αὐτοὺς μαλθακῶν καὶ διακεκλαμένων ἀπάγωμεν, ἵνα μὴ γοητεύηται διὰ τούτων αὐτοῖς ἡ ψυχὴ μηδὲ εἰς θέατρα αὐτοὺς ἀνάγωμεν, μηδὲ εἰς συμπόσια καὶ μέθας,
25 ἀλλὰ τῶν θαλαμειομένων παρθένων μᾶλλον ἡμῖν οἱ νέοι φυλαττέσθωσαν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τὴν ἡλικίαν ἐκείνην κοσμεῖν πέφυκεν, ὡς ὁ τῆς σωφροσύνης στέφανος καὶ τὸ πάσης ἀσελγείας καθαρεῦοντα πρὸς γάμον ἐλθεῖν. Οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες αὐτοῖς γένοιντ' ἂν ποθειναί, ὅταν μὴ πορνείαν ἢ ψυχὴ προμεμελετηκυῖα, μηδὲ διεφθαρμένη ἦ, ὅταν ἐκείνην
30 εἰδῶς ἢ τὴν γυναῖκα μόνην ὁ νέος τὴν γάμῳ συναφθεῖσαν αὐτῷ. Οὕτω καὶ οἱ ἔρωτες θερμότεροι καὶ ἡ εὐνοια γνησιωτέρα καὶ ἡ φιλία ἀκριβεστέρα γίνεται, ὅταν μετὰ τοιαύτης φυλακῆς ἐπὶ τοὺς γάμους οἱ νέοι βαδίζωσιν. Ὡς τάγε νῦν γινόμενα, οὐ γάμος ἐστίν, ἀλλ' ἀπλῶς χρημάτων

ανάμνηση τοῦ γεγονότος τὴν ἐναπέθεσε στὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ, σὰν σὲ χάλκινη στήλη. Καὶ δὲν εἶπε νὰ τοῦ δώσουμε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του ἢ τοῦ θείου ἢ τοῦ παπποῦ ἢ τοῦ προπάππου του, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ τὸ ἔδωσε, εἶπε, αὐτὸς νὰ τιμηθεῖ καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ.

Αὐτῆς ζηλωτές νὰ γίνετε οἱ γυναῖκες, αὐτὴν νὰ μιμηθοῦμε οἱ ἄνδρες, καὶ τόση μεγάλη φροντίδα νὰ δείχνουμε γιὰ τὰ παιδιά, ἔτσι νὰ ἀντρέφουμε τὰ παιδιά, καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς σωφροσύνης. Γιατὶ γιὰ τίποτε δὲν πρέπει νὰ προσπαθοῦμε καὶ νὰ φροντίζουμε γιὰ τοὺς νέους τόσο, ὅσο γιὰ τὴ σωφροσύνη καὶ τὴ σεμνότητα. Διότι αὐτὸ τὸ πάθος ἐνοχλεῖ πάρα πολὺ τίς ἡλικίες ἐκεῖνες· καὶ ἐκεῖνο ποὺ κάνουμε στὶς λυχνίες, αὐτὸ ἄς διαφυλάσσουμε καὶ στὰ παιδιά. Πολλὲς φορές δηλαδή, ὅταν ἡ ὑπρέτρια ἀνάβει τὸ λυχνάρι, τῆς παραγγέλνουμε νὰ μὴ περνᾷ τὸ λυχνάρι ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει καλαμιὰ ἢ χορτάρι ἢ κάτι ἀπὸ αὐτά, μήπως, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουμε, πέσει καμμιά σπίθα καὶ ἀνάβοντας τὴν ὕλη ἐκεῖνη κάψει ὀλόκληρο τὸ σπίτι. Τὴν ἴδια πρόνοια νὰ δείχνουμε καὶ γιὰ στὰ παιδιά καὶ νὰ μὴ ἀφήνουμε νὰ στρέφονται τὰ πρόσωπά τους ἐκεῖ ὅταν ὑπάρχουν ὑπρέτριες ἀσελγεῖς, ὅπου ὑπάρχουν κορίτσια διεφθαρμένα, ὅπου ὑπάρχουν δούλες ἀκόλαστες, ἀλλὰ νὰ προτρέπουμε καὶ νὰ συμβουλευόμαστε τοὺς νέους, ἂν τύχει νὰ ἔχουμε τέτοια ὑπρέτρια ἢ γειτόνισσα ἢ γενικὰ κάποια ἄλλη τέτοια, νὰ μὴ τὴν βλέπουν, οὔτε νὰ ἔχουν συνομιλία μαζί της, γιὰ νὰ μὴ πέσει καμμιά σπίθα ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πυρπολήσει ὀλόκληρη τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ γίνει ἡ συμφορὰ ἀπαρηγόρητη.

Καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀπομακρύνουμε μόνο ἀπὸ θεάματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀκούσματα μαλθακὰ καὶ πλαδαρά, γιὰ νὰ μὴ μαγεύεται μὲ αὐτὰ ἡ ψυχὴ τους· νὰ μὴ τοὺς πηγαίνουμε οὔτε στὰ θεάτρα, οὔτε στὰ συμπόσια καὶ στὰ μεθύσια, ἀλλὰ νὰ φυλάγονται οἱ νέοι μας περισσότερο ἀπὸ ὅσο οἱ παρθένες ποὺ εἶναι περιορισμένες στοὺς θαλάμους¹⁵. Γιατὶ τίποτα ἐκ φύσεως δὲν κοσμεῖ τὴν ἡλικία αὐτὴ τόσο, ὅσο τὸ στεφάνι τῆς σωφροσύνης καὶ τὸ νὰ προσέλθει στὸ γάμο ὁ νέος καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἀσελγεια. Ἔτσι καὶ οἱ γυναῖκες θὰ τοὺς εἶναι ἐπιθυμητές, ὅταν ἡ ψυχὴ τους δὲν ἔχει ἀσκηθεῖ στὴν πορνεία οὔτε εἶναι διεφθαρμένη, ὅταν ὁ νέος γνωρίζει μόνο τὴ γυναῖκα ἐκεῖνη ποὺ ἐνώθηκε μαζί του μὲ γάμο. Ἔτσι καὶ οἱ ἔρωτες γίνονται θερμότεροι, καὶ ἡ συμπάθεια γνησιότερη, καὶ ἡ ἀγάπη πιὸ γνήσια, ὅταν οἱ νέοι βαδίζουν στοὺς γάμους μὲ τόσο μεγάλῃ προφύλαξη. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ γίνονται τώρα, δὲν εἶναι γάμος, ἀλλὰ δοσοληψία χρημάτων καὶ ἐμπορικὴ συναλλαγὴ. Καὶ ὅταν ὁ νέος εἶναι

ἐμπορία καὶ καπηλεία. Ὅταν γὰρ καὶ πρὸ τῶν γάμων διεφθαρμένος ὁ νέος ἦ, καὶ μετὰ τὸν γάμον πάλιν πρὸς ἑτέραν βλέπη γυναῖκα, τί τῶν γάμων ὄφελος, εἰπέ μοι; Μείζων μὲν οὖν ἢ κόλασις, ἀσύγνωστος ἢ ἁμαρτία, ὅταν γυναικὸς ἔνδον οἴσου εἰς πόρναις ἑαυτὸν καταισχύνη καὶ
 5 μοιχείαν ἐργάζηται. Μετὰ γὰρ γυναῖκα, κἂν πόρνη ἦ ἢ προσφθειρομένη τῷ γεγαμηκότι, μοιχεία τὸ πρᾶγμα ἐστὶ. Ταῦτα δὲ γίνεται, καὶ μετὰ γάμον πρὸς τὰς ἑταιριζομένας γυναῖκας τρέχουσιν, ἐπειδὴ πρὸ τοῦ γάμου σωφρονεῖν οὐκ ἐμελέτησαν. Ἐντεῦθεν μάχαι καὶ λοιδορίαὶ καὶ οἰκιῶν ἀνατροπαὶ καὶ καθημερινοὶ πόλεμοι· ἐντεῦθεν ὁ πρὸς τὴν γυναῖκα ἔρωσ
 10 ὑπορρεῖ καὶ μαραίνεται, τῆς ἐν τοῖς πορνείοις ὁμιλίας ἐκλουθῆς αὐτόν. Ὡς, ἐὰν σωφρονεῖν μάθῃ, πάντων ποθεινοτέραν τὴν αὐτοῦ γυναῖκα ἠγήσεται καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὴν ὄσεται τῆς εὐνοίας καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὴν τηρήσει τὴν ὁμόνοιαν· εἰρήνης δὲ οὔσης καὶ ὁμονοίας, πάντα εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην εἰσελεύσεται τὰ ἀγαθὰ.

15 Ἴν' οὖν καὶ τὰ ἐνταῦθα ἡμῖν καλῶς οἰκονομηῆται, καὶ μετὰ τούτων καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτύχωμεν, καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν παιδίων προνοῶμεν, ταύτης ἔνεκεν μάλιστα τῆς ἐντολῆς, ὅπως μὴ ρυπαρὰ ἐνδεδυμένοι ἱμάτια, εἰς τὸν πνευματικὸν ἐκεῖνον εἰσέλθωμεν γάμον, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας πολλῆς ἀπολαύσωμεν τῆς ἐκεῖ κειμένης τοῖς
 20 ἀξίοις τιμῆς, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ δόξα, τιμὴ, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

διεφθαρμένος και πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο, και μετὰ τὸν γάμο προσέχει πάλι σὲ ἄλλη γυναίκα, πὲς μου, ποιὸ εἶναι τὸ ὄφελος τοῦ γάμου; Ἀκόμα μεγαλύτερη γίνεται ἡ κόλαση, ἀσυγχώρητη ἡ ἁμαρτία, ὅταν, ἐνῶ ἡ γυναίκα μένει μέσα στὸ σπίτι, κατατροπιάζει τὸν ἑαυτό του σὲ πόρνες και κάνει μοιχεία. Γιατὶ μετὰ τὴ γυναίκα, και ἂν ἀκόμα αὐτὴ ποὺ διαφθείρεται μὲ τὸν παντρεμένο εἶναι πόρνη, ἡ πράξη εἶναι μοιχεία. Αὐτὰ ὅμως γίνονται, και τρέχουν μετὰ τὸν γάμο στὶς πόρνες γυναῖκες, ἐπειδὴ δὲν φρόντισαν πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο νὰ εἶναι σώφρονες. Ἀπὸ ἐδῶ προέρχονται οἱ διαμάχες και οἱ κακολογίες και οἱ καταστροφές τῶν σπιτιῶν και οἱ καθημερινοὶ πόλεμοι ἀπὸ ἐδῶ ὁ ἔρωτας πρὸς τὴ γυναίκα σιγά-σιγά μειώνεται και μαραίνεται, ἐπειδὴ ἡ συναναστροφή στὰ πορνεία διαλύει αὐτόν. Ἐνῶ, ἐὰν μάθει νὰ εἶναι συνετός, θὰ θεωρεῖ τὴ γυναίκα του περισσότερο ποθητὴ ἀπὸ ὅλες, θὰ τὴ βλέπει μὲ κάθε συμπάθεια και θὰ διατηρεῖ μεγάλη ὁμόνοια μὲ αὐτήν, και ὅταν ὑπάρχει εἰρήνη και ὁμόνοια, θὰ μπαίνουν στὸ σπίτι ἐκεῖνο ὅλα τὰ ἀγαθὰ.

Γιὰ νὰ ρυθμίζονται λοιπὸν γιὰ μᾶς και τὰ ἐδῶ καλά, και μαζί μ' αὐτὰ νὰ πετύχουμε και τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἃς φροντίζουμε και γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους και γιὰ τὰ παιδιά, γι' αὐτὴν κυρίως τὴν ἐντολή, γιὰ νὰ μὴ μποῦμε σ' ἐκεῖνο τὸν πνευματικὸ γάμο φορώντας λερωμένα ἐνδύματα, ἀλλὰ νὰ ἀπολαύσουμε μὲ πολὺ θάρρος τὴν τιμὴ ποὺ ἐπιφυλάσσεται ἐκεῖ γιὰ τοὺς ἄξιους, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη και φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο ἡ δόξα, ἡ τιμὴ και δύναμη ἀνήκει στὸν Πατέρα μαζί μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα και πάντοτε και στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΙΣΤΙΝ ΤΗΣ ΑΝΝΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ

Καὶ εἰς τὴν ἐπιείκειαν αὐτῆς, καὶ περὶ τῆς εἰς τοὺς ἱερέας τιμῆς, καὶ εἰς τὸ δεῖν καὶ ἀρχομένους ἀρίστου καὶ λῆγοντας εὐχεσθαι.

α'. Οὐδὲν ἄρα ἴσον εὐχῆς, ἀγαπητοί, οὐδὲν πίστεως δυνατώτερον. Ἀμφοτέρα ἔδειξεν ἡμῖν ἡ Ἄννα πρῶν· μετὰ γὰρ τούτων προσελθοῦσα τῷ Θεῷ τῶν δώρων, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἤνυσε, καὶ φύσιν πεπηρωμένην διώρθωσε, καὶ μήτραν κεκλεισμένην ἀνέωξε, καὶ αἰσχύνην ἀνείλε, καὶ τὰ ὄνειδη τῆς ἀντιζήλου κατέλυσε, καὶ πρὸς παρρησίαν ἐαυτὴν πολλὴν ἐπανήγαγεν, ἐκ πέτρας ἀγόνου στάχυν κομῶντα θερίσασα. Καὶ πάντες ἠκούσατε, πῶς ἠῤῥατο, πῶς ἤτησε, καὶ ἔπεισε καὶ ἔλαβε, καὶ ἔτεκε καὶ ἔθρεψε καὶ ἀνέθηκε τὸν Σαμουήλ. Ὡστε οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι, μήτερα ὁμοῦ καὶ πατέρα τοῦ παιδίου τὴν γυναῖκα ταύτην 10 προσειπὼν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἀνὴρ ἔσπειρεν, ἀλλὰ τῷ σπέρματι τὴν δύναμιν ταύτης παρέσχεν ἡ εὐχή, καὶ σεμνοτέρας τοῦ Σαμουήλ τὰς ἀρχὰς τῆς γεννήσεως ἐποίησεν. Οὐ γὰρ δὴ, καθάπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, ὕπνος καὶ σύνοδοι τῶν γεννησαμένων μόνον, ἀλλ' εὐχαὶ καὶ δάκρυα καὶ πίστις ἀρχαὶ τῆς γεννήσεως ταύτης ἐγένοντο καὶ σεμνοτέρας τῶν ἄλλων ἔσχε 15 τὰς γονὰς προφήτης, διὰ τὴν πίστιν τῆς μητρὸς γεγονώς. Διὸ καὶ περὶ ταύτης εὐκαίρως ἂν τις εἴποι τῆς γυναικὸς· «οἱ σπεύροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι».

Ταύτην ζηλώσωμεν ἄνδρες, ταύτην μιμησώμεθα γυναῖκες· καὶ γὰρ ἐκετέρου τοῦ γένους διδάσκαλός ἐστιν ἡ γυνή. Ὅσαι στεῖραι, μὴ 20 ἀπαγορευέτωσαν· ὅσαι μητέρες, οὕτω τρεφέτωσαν τεχθέντα τὰ παιδιά, καὶ πάντες ζηλώσωμεν τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν τὴν πρὸ τοῦ τόκου, τὴν πίστιν τὴν ἐν τῷ τόκῳ, τὴν σπουδὴν τὴν μετὰ τὸν τόκον. Τί γὰρ ἂν γένοιτο τῆς γυναικὸς ἐκείνης φιλοσοφώτερον, ἢ συμφορᾶν οὕτως ἀφόρητον πρῶτος ἤνεγκε καὶ γενναίως, καὶ οὐκ ἀπέστη πρότερον,

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΣΤΗΝ ΠΙΣΤΗ ΤΗΣ ΑΝΝΑΣ, ΤΗΝ ΕΥΣΕΒΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ ΤΗΣ

Ἐπίσης γιὰ τὴν τιμὴ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ στὸ ὅτι πρέπει, ὅταν ἀρχί-
ζουμε τὸ γεῦμα καὶ τελειώνουμε, νὰ προσευχόμαστε.

1. Τίποτα λοιπόν, ἀγαπητοί, δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὴν προσευχή, τίποτα δὲν εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴν πίστη. Καὶ τὰ δύο μᾶς τὰ ἔδειξε προηγου-
μένως ἡ Ἄννα· διότι, ἀφοῦ προσήλθε στὸ Θεὸ μὲ αὐτὰ τὰ δῶρα, ἐπέ-
τυχε ὅσα θέλησε, καὶ τὴν ἐλαττωματικὴ φύση διόρθωσε, καὶ τὴν κλει-
σμένη μήτρα τὴν ἄνοιξε, καὶ τὴ ντροπὴ τὴν κατάργησε, καὶ τὶς προσ-
βολές τῆς ἀντίζηλης τὶς διέλυσε καὶ ἐπανάφερε τὸν ἑαυτὸ της σὲ
πολλὴ παρρησία, θερίζοντας ἀπὸ ἄγονη πέτρα στάχυ μεστωμένο. Καὶ
ὅλοι ἀκούσατε, πῶς προσευχήθηκε, πῶς ζήτησε καὶ ἔπεισε καὶ ἔλαβε
καὶ γέννησε καὶ ἀνάθρεψε καὶ ἀφιέρωσε τὸν Σαμουὴλ. Ὡστε δὲν θὰ
ἀμάρτανε κανεὶς ὀνομάζοντας τὴ γυναῖκα αὐτὴ μητέρα μαζί καὶ πατέρα
τοῦ παιδιοῦ. Γιατί, ἂν καὶ ὁ ἄνδρας ἔσπειρε, ἀλλὰ ἡ δική της προσευχὴ
ἔδωσε στὸ σπέρμα τὴ δύναμη καὶ ἔκανε τὴν ἀρχὴ τῆς γεννήσεως τοῦ
Σαμουὴλ πιὸ σεμνή. Γιατί δὲν προηγήθηκαν, ὅπως συμβαίνει στοὺς
ἄλλους, μόνο ὕπνος καὶ συνεύρεση ἐκείνων πού τοὺς γέννησαν, ἀλλὰ
ἀρχὴ τῆς γεννήσεως ἀποτελέσαν προσευχὲς καὶ δάκρυα καὶ πίστη, καὶ
ὁ προφήτης εἶχε πιὸ σεμνή ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὴ γέννα, ἐπειδὴ ἔγινε
ἐξαιτίας τῆς πίστεως τῆς μητέρας του. Γι' αὐτὸ ἐπίκαιρα θὰ μπορούσε
κανεὶς νὰ πεῖ γι' αὐτὴ τὴ γυναῖκα· «ὅσοι σπέρνουν μὲ δάκρυα, θερίζουν
μὲ ἀγαλλίαση»¹.

Αὐτῆς ζηλωτὲς ἄς γίνουμε οἱ ἄνδρες, αὐτὴν ἄς μιμηθοῦμε οἱ γυ-
ναῖκες· γιατί ἡ γυναῖκα αὐτὴ εἶναι δάσκαλος καὶ τῶν δύο φύλων.
Ὅσες εἶναι στεῖρες νὰ μὴ ἀποκάμουν· ὅσες εἶναι μητέρες, ἔτσι νὰ
ἀνατρέφουν τὰ παιδιά πού γεννήθηκαν, καὶ ὅλοι ἄς μιμηθοῦμε τὴ φι-
λοσοφία της πρὶν ἀπὸ τὴ γέννα, τὴν πίστη της κατὰ τὴ γέννα, τὴν
φροντίδα της μετὰ τὴ γέννα. Γιατί τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει φιλοσο-
φότερο ἀπὸ τὴ γυναῖκα ἐκείνη, ἡ ὁποία μιὰ τόσο ἀνυπόφορη συμφορὰ

ἕως ἔλυσε τὸ δεινὸν καὶ τοῦ κακοῦ πέρας εἶρε θαυμαστὸν καὶ παράδο-
 ζον, οὐδένα κάτωθεν λαβοῦσα σύμμαχον καὶ βοηθόν; Καὶ γὰρ ἤδει τὴν
 τοῦ Δεσπότητος φιλανθρωπίαν· διὸ καὶ μόνη προσῆλθε καὶ ἤνυσεν ὅπερ
 ἠθέλησεν. Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης βοηθείας, ἀλλὰ τῆς θείας ἐδεῖτο χάριτος
 5 ἢ διόρθωσις τῆς ἀθυμίας ἐκείνης· καὶ γὰρ οὐκ ἐν ζημίᾳ χρημάτων ἦν,
 ἵνα τις ἐνεγκῶν χρυσίον λύσῃ τὴν ἀθυμίαν· οὐκ ἐν σώματος ἀρρωστίᾳ,
 ἵνα ἰατρῶν παρακαλέσῃ παῖδας καὶ ἀπελάσῃ τὸ νόσημα. Φύσις ἦν ἢ
 ἐπηρεαζομένη, τῆς ἄνωθεν δεομένη χειρός. Διὸ δὴ, πάντα τὰ ἐπὶ γῆς
 ἀφείσα, πρὸς τὸν τῆς φύσεως ἔδραμε Δεσπότην, καὶ οὐκ ἀπέστη πρότε-
 10 ρον, ἕως ἂν αὐτὸν ἐπεισε λῦσαι τὴν ἀπάδιαν καὶ τὴν μήτραν ἀνοῖξαι
 καὶ ποιῆσαι μητέρα τὴν στεῖραν. Μακαρία μὲν οὖν καὶ διὰ τοῦτο, οὐχ
 ὅτι μήτηρ ἐγένετο, ἀλλ' ὅτι οὐκ οὔσα ἐγένετο. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ κοινὸν
 τῆς φύσεως, τοῦτο δὲ ἐξαιρετὸν τῆς γυναικὸς ἦν κατόρθωμα. Μακαρία
 μὲν οὖν καὶ διὰ τὰς ὠδίννας ἐκείνας, μακαρία δὲ οὐχ ἦττον καὶ διὰ τὰ
 15 πρὸ τῶν ὠδίνων ἅπαντα.

Ἴστε γὰρ δήπου πάντες, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, ὡς οὐδὲν ἀφο-
 ρητότερον ἀπαιδίας γυναικὶ γένοιτ' ἂν, ἀλλὰ, κἂν μυριάκις ἀπολαύῃ τῆς
 εὐημερίας, τὴν ἐκ τῆς πληγῆς ταύτης ὀδύνην ἐγγινομένην αὐτῇ οὐκ ἂν
 ποτε ἀποκρούσαιο. Εἰ δὲ νῦν οὕτως ἀφόρητον, ὅτε πρὸς μείζονα φιλο-
 20 σοφίαν ἐκλήθημεν καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ὀδεύομεν καὶ λόγος ἡμῖν τῶν
 παρόντων οὐδεὶς, ἀλλὰ πρὸς ἑτέραν ζωὴν παρασκευαζόμεθα καὶ πολὺ
 τὸ τῆς παρθενίας ἐγκώμιον, ἐνόησον ἡλίκον τότε κακὸν τὸ πρᾶγμα
 ἐνομιζέτο εἶναι, ὅτε τῶν μελλόντων μὲν οὐδεμία τις ἦν ἐλπίς, οὐδὲ ἔν-
 νοια τοῖς παλαιοῖς, πάντα δὲ ὑπὲρ τῶν παρόντων ἔπραττον πραγμά-
 25 των, καὶ ἀρά τις ἦν καὶ καταδίκη τὸ στεῖραν εἶναι καὶ ἄγονον. Οὐκ
 ἔστιν εἰπεῖν οὐδὲ παραστῆσαι τῷ λόγῳ τὴν ἀπὸ τῆς πληγῆς ταύτης ὀδύ-
 νην. Μαρτυροῦσι δὲ γυναῖκες, ὅσαι πᾶσαν μὲν ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν,
 ταύτην δὲ τὴν δυσκληρίαν οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλ' αἱ μὲν πρὸς τοὺς ἄνδρας
 ἐδυσχέρανον, αἱ δὲ τὸν βίον ἀβίωτον εἶναι ἐνόμισαν.

30 Τὴν δὲ γυναῖκα ταύτην οὐκ ἀθυμία μόνον ἢ διὰ τὴν στεῖρωσιν,
 ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπολιόρκει πάθος, θυμὸς διὰ τὰ ὄνειδη, τῆς ἀντιζήλου.
 Καὶ καθάπερ ἀνέμων ἀπεναντίας ἀλλήλοις ἐμπιπτόντων καὶ σκάφος
 μέσον ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀπολαβόντων μάχῃ, καὶ πολλὰ μὲν ἀπὸ τῆς
 πρύμνης, πολλὰ δὲ ἀπὸ τῆς πλώρας ἐγειρόντων τὰ κύματα, ὁ κυβερνή-
 35 τής ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος διασωρίζει τὸ σκάφος, τὰς τῶν κυμάτων
 ἐμβολὰς τῇ τῆς ἐπιστήμης σοφίᾳ διακρουόμενος, οὕτω καὶ ἡ

τὴν ὑπέμεινε μὲ πραότητα καὶ γενναιότητα, καὶ δὲν παραιτήθηκε, παρὰ μόνον ἀφοῦ ἔλυσε τὸ δεινὸ καὶ βρῆκε θαυμαστὸ καὶ παράδοξο τέλος τοῦ κακοῦ, χωρὶς νὰ ἔχει κανένα σύμμαχο καὶ βοηθὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Γιατί δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπινη βοήθεια, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἢ διόρθωση τῆς λύπης ἐκείνης. Δὲν ἐπρόκειτο δηλαδὴ γιὰ χρηματικὴ ζημιὰ, γιὰ νὰ φέρει κάποιος χρυσάφι καὶ νὰ σταματήσει τὴ λύπη· οὔτε γιὰ σωματικὴ ἀρρώστια, γιὰ νὰ παρακαλέσει τοὺς γιατροὺς καὶ νὰ ἀπομακρύνει τὴν ἀρρώστια. Ἦταν ἡ φύσις ἐκείνη ποὺ προκαλοῦσε τὸ πρόβλημα καὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἀφοῦ ἄφησε ὅλα τὰ ἐπίγεια, ἔτρεξε σιὸ Δεσπότη τῆς φύσεως καὶ δὲν ἔφυγε, παρὰ μόνον ὅταν τὸν ἔπεισε νὰ λύσει τὴν ἀτεκνία καὶ νὰ ἀνοίξει τὴ μήτρα καὶ νὰ κάνει μητέρα τὴ στείρα. Εἶναι βέβαια μακάρια καὶ γι' αὐτό, ὄχι ὅτι ἐγινε μητέρα, ἀλλὰ ὅτι, ἐνῶ δὲν ἦταν, ἐγινε. Γιατί ἐκεῖνο εἶναι κοινὸ ἔργο τῆς φύσεως, ἐνῶ αὐτὸ ἦταν ἐξαιρετο κατόρθωμα τῆς γυναίκας. Εἶναι μακάρια λοιπὸν καὶ γιὰ ἐκείνους τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι λιγότερο μακάρια καὶ γιὰ ὅλα τὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ.

Πράγματι γνωρίζετε ὅπωςδήποτε ὅλοι, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, ὅτι τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἀνυπόφορο ἀπὸ τὴν ἀτεκνία, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ἀπολαμβάνει ἀμέτρητη εὐημερία, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀποβάλλει ποτὲ τὴ λύπη ποὺ προκαλεῖ ἡ πληγὴ αὐτή. Ἐὰν ὅμως εἶναι τόσο ἀνυπόφορο τώρα ποὺ ἔχουμε κληθεῖ σὲ ἀνώτερο τρόπο ζωῆς καὶ βαδίζουμε πρὸς τὸν οὐρανὸ, καὶ δὲν γίνεται κανένας λόγος σὲ μᾶς γιὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ προετοιμαζόμαστε γιὰ ἄλλη ζωὴ, καὶ ἐγκωμιάζεται πολὺ ἡ παρθενία, σκέψου πόσο κακὸ θεωροῦνταν ὅτι εἶναι αὐτό, τότε ποὺ δὲν ὑπῆρχε καμμιά ἐλπίδα γιὰ τὰ μέλλοντα, οὔτε ἔγνοια γιὰ τὰ παλιὰ, καὶ ὅλα τὰ ἔκαναν γιὰ τὰ παρόντα πράγματα, καὶ θεωροῦνταν ἓνα εἶδος κατάρτα καὶ καταδίκη τὸ νὰ εἶναι κάποια στείρα καὶ ἄγονη. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πῶ καὶ νὰ περιγράψω μὲ τὸν λόγο τὴ λύπη ἀπὸ τὴν πληγὴ αὐτή. Τὴ μαρτυροῦν οἱ γυναῖκες, ὅσες ἐδειξαν βέβαια ὅλη τὴν ὑπομονή, ὅμως αὐτὴ τὴν ἀτυχία δὲν τὴν ὑπέφεραν, ἀλλὰ ἄλλες δυσανασχετοῦσαν πρὸς τοὺς ἄνδρες τους, ἐνῶ ἄλλες θεωροῦσαν τὸ βίον τους ἀβίωτο.

Ὅμως αὐτὴ τὴ γυναῖκα δὲν τὴν πολιορκοῦσε μόνον ἡ θλίψη τῆς στειρώσεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλο πάθος, ὁ θυμὸς γιὰ τὶς προσβολὰς τῆς ἀντιζήλου. Καὶ ὅπως ὅταν ἄνεμοι, ποὺ φυσοῦν ὁ ἓνας ἀντίθετα πρὸς τὸν ἄλλο, ἔχοντας στὴ μέση τῆς μεταξύ τους μάχης τὸ σκάφος, σηκώνουν πολλὰ κύματα καὶ στὴν πρῶμνη καὶ στὴν πρῶρα, ὁ κυβερνήτης καθι-

γυνή τότε ἐκεῖνη, καθάπερ πνευμάτων ἐναντίων, τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἀθυμίας εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῆς ἐμπεσόντων καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτῆς διακοπτόντων καὶ πολλὰ τὰ κύματα ἐγειρόντων, οὐχὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ εἴκοσι ἡμέρας, ἀλλ' ἐπ' ἐνιαυτοὺς ὀλοκλήρους (καὶ γὰρ «ἐξ ἱκανοῦ» 5 τοῦτο ἐγένετο, φησὶν), ἤνεγκε τὸν χειμῶνα γενναίως καὶ καταποντισθῆναι τὸν λογισμὸν οὐκ εἴασεν. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ φόβος, καθάπερ κυβερνήτης ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος, ἐπειθε γενναίως φέρειν τὸ κλυδώνιον ἐκεῖνο, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη διακυβερνῶν αὐτῆς τὴν ψυχὴν, ἕως εἰς τὸν εὐδιον λιμένα κατήγαγε πεπληρωμένην τοῦ φορτίου τὴν 10 ναῦν καὶ πολυτίμου θησαυροῦ τὴν γαστέρα γέμουσαν. Οὐ γὰρ χρυσίον, οὐδὲ ἀργύριον ἐβάσταζεν, ἀλλὰ προφήτην καὶ ἱερέα· καὶ διπλοῦς ἦν αὐτῆς τῆς γαστρὸς ὁ ἁγιασμός, ὅτι τε τοιοῦτον ἦν τὸ κρούμενον παιδίον, ὅτι τε ἐξ εὐχῆς καὶ τῆς ἄνωθεν χάριτος τὴν ἀρχὴν τῆς κυήσεως ἔλαβεν. β'. Οὐχ ὁ φόρτος δὲ μόνον παράδοξος ἦν καὶ θαυμαστός, ἀλλὰ καὶ ὁ 15 τρόπος τῆς ἐμπορίας παραδοξότερος γέγονεν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸν ἀνθρώποις ἀπέδοτο, οὐδὲ ἐμπόροις τισὶ καὶ καπήλοις, ἀλλ' εὐθέως αὐτὸν ἐκβαλοῦσα τοῦ σκάφους ἐπώλησε τῷ Θεῷ, καὶ τοσαύτην εἰργάσατο τὴν ἐμπορίαν, ὅσην εἰκὸς ἦν Θεῷ συμβαλοῦσαν ἐργάσασθαι. Μετὰ γὰρ τὸ λαβεῖν αὐτόν, ἀντέδωκεν ἕτερον αὐτῇ τέκνον· μᾶλλον δὲ οὐχ ἓν, οὐδὲ 20 δύο, οὐδὲ τρία καὶ τέσσαρα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν πλείονα, «ὅτι στεῖρα», φησὶν, «ἔτεκεν ἐπτά, καὶ ὑπερέβη τὸ κεφάλαιον ὁ τόκος». Τοιαύτη γὰρ ἢ πρὸς τὸν Θεὸν πραγματεία· οὐ τὸ πολλοστὸν τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ τὸ πολυπλάσιον ἀποδίδωσι. Καὶ οὐ θήλεα μόνον ἔδωκε τὰ παιδία, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑκατέρας τῆς φύσεως τὸν τόκον αὐτῆς συνεκρότησεν, 25 ὥστε ἀπηρτισμένην αὐτῇ γενέσθαι τὴν ἡδονήν. Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ἐπαινήσητε μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ζηλώσητε τὴν πίστιν, τὴν ἀναξικακίαν τῆς γυναικός, ἣν ἠκούσατε μὲν ἐκ μέρους καὶ πρόην, ὥστε δὲ καὶ τὰ λείψανα ἀποδοῦναι, δότε μοι μικρὸν διηγῆσασθαι περὶ τῶν ρημάτων τῶν μετὰ τὴν πρώτην εὐχὴν πρὸς τὸν ἱερέα καὶ τὸν παῖδα τοῦ ἱερέως 30 γενομένων, ἵνα μάθητε τὸ πρῶον καὶ τὸ ἡμερον φρόνημα τῆς γυναικός.

«Καὶ ἐγένετο», φησὶν, «ὅτε ἐπλήθυνε προσευχομένη ἐνώπιον Κυρίου, καὶ Ἥλει ὁ ἱερεὺς ἐφύλασσε τὸ στόμα αὐτῆς». Διπλὴν ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς ἀρετὴν μαρτυρεῖ τῇ γυναικί, καὶ τὴν καρτερίαν τὴν ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ τὸ τῆς διανοίας ἐγρηγορὸς· τὸ μὲν, διὰ τοῦ εἰπεῖν «ἐπλήθυ-

σμένος στο τιμόνι σώζει το σκάφος, αποκρούοντας τις επιθέσεις τῶν κυμάτων με τὴ σοφία τῆς ἐπιστήμης, ἔτσι καὶ ἡ γυναίκα ἐκείνη τότε, ὅταν ἐπέπεσαν στὴν ψυχὴ της, σὰν ἀντίθετοι ἄνεμοι, ὁ θυμὸς καὶ ἡ θλίψη, σταματοῦσαν τὸ λογικὸ της καὶ σήκωναν πολλὰ κύματα, ὄχι μόνο δύο καὶ τρεῖς καὶ εἴκοσι μέρες, ἀλλὰ ὀλόκληρα χρόνια (γιατὶ λέει ὅτι αὐτὸ γινόταν ἐπὶ πολὺν καιρὸ), ὑπέμεινε τὴ δοκιμασία γενναῖα καὶ δὲν ἄφησε νὰ καταποντισθεῖ ὁ λογισμὸς της. Γιατὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καθισμένος σὰν κυβερνήτης στοὺς τιμόνι, τὴν ἔπεισε νὰ ὑπομείνει γενναῖα τὴν θαλασσοταραχὴ ἐκείνη, καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ κυβερνάει τὴν ψυχὴ της, μέχρι ποῦ ὀδήγησε στοὺς γαλήνιο λιμάνι γεμάτο μετὰ τὸ φορτίο του τὸ πλοῖο, καὶ τὴν κοιλιὰ της γεμάτη μετὰ τὸν πολῦτιμο θησαυρὸ. Γιατὶ δὲν βάσταζε χρυσάφι οὔτε ἀσήμι, ἀλλὰ προφήτη καὶ ἱερέα· καὶ ἦταν διπλὸς ὁ ἁγιασμὸς τῆς κοιλιᾶς αὐτῆς, καὶ διότι τὸ παιδί ποῦ κυφοροῦσε ἦταν τέτοιου εἶδους, καὶ διότι τὴν ἀρχὴ τῆς κησέως τὴν ἔλαβε ἀπὸ τὴν προσευχὴ καὶ ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ.

Καὶ δὲν ἦταν μόνο τὸ φορτίο παράδοξο καὶ θαυμαστὸ, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐμπορίας ἔγινε πιὸ παράδοξος· γιατί δὲν τὸν παρέδωσε σὲ ἀνθρώπους, οὔτε σὲ κάποιους ἐμπόρους ἢ μικρέμπορους, ἀλλὰ ἀμέσως μόλις τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὸ σκάφος τὸν πούλησε στοὺς Θεοὺς καὶ ἔκανε τόσο μεγάλο ἐμπόριο, ὅσο ἦταν φυσικὸ νὰ κάνει συμβαλλόμενη μετὰ τὸν Θεοὺς. Γιατὶ, ἀφοῦ ἔλαβε αὐτὸν, τῆς ἀνταπέδωσε ἄλλο παιδί· ἢ μᾶλλον ὄχι μόνο ἓνα, οὔτε δύο, οὔτε τρία καὶ τέσσερα, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερα, διότι λέει, «στεῖρα γέννησε ἐφτὰ» καὶ ξεπέρασε ὁ τόκος τὸ κεφάλαιο. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ δόσοληψία μετὰ τὸν Θεοὺς· δὲν ἀποδίδει ἓνα μέρος τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ πολλαπλάσιο. Καὶ δὲν τῆς ἔδωσε μόνο θηλυκὰ παιδιά, ἀλλὰ συνέθεσε καὶ ἀπὸ τὰ δύο φύλα τὸν τόκο της, γιὰ νὰ γίνῃ ὀλοκληρωμένη ἡ εὐχαρίστηση. Αὐτὰ τὰ λέω ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὴν ἐπαινέσετε, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ γίνετε ζηλωτὲς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνεξικακίας τῆς γυναίκας, τῆς ὁποίας ἀκούσατε ἓνα μέρος καὶ προηγουμένως· γιὰ νὰ σᾶς ἀποδώσω ὅμως καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ἐπιτρέψτε μου νὰ διηγηθῶ γιὰ λίγο τὰ λόγια ποῦ ἀνταλλάχθηκαν μετὰ τὴν πρώτην προσευχὴ μετὰ τὸν ἱερέα καὶ τὸν υἱὸ τοῦ ἱερέα, γιὰ νὰ μάθετε τὸν πρῶο καὶ ἤρεμο χαρακτήρα τῆς γυναίκας.

«Καὶ ὅταν», λέει, «ἐμάκρυνε τὴν προσευχὴ της ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὁ ἱερέας ἤλει τῆς ἔκλεισε τὸ στόμα»². Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ διπλὴ ἀρετὴ γιὰ τὴν γυναίκα, τὴν καρτερίαν της στὶς προσευχὰς καὶ τὴν ἐπαγρύπνησίν της· τὸ ἓνα μετὰ τὸ νὰ πεῖ «ἐπλήθυνε», καὶ τὸ ἄλλο

νε», τὸ δέ, διὰ τοῦ προσθεῖναι «ἐνώπιον Κυρίου»: πάντες μὲν γὰρ εὐχόμεθα, ἀλλ' οὐ πάντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν γὰρ τοῦ σώματος ἐπιγῆς κειμένου καὶ τοῦ στόματος εἰκῆ ληροῦντος, ἢ διάνοια πανταχοῦ τῆς οἰκίας καὶ τῆς ἀγορᾶς περιέρχεται, πῶς ὁ τοιοῦτος δυνήσεται εἰπεῖν, 5 ὅτι «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» ἠῤῥατο; Ἐνώπιον γὰρ Κυρίου εὐχεται, ὁ πάντοθεν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν συλλέγων καὶ μηδὲν ἔχων κοινὸν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἑαυτὸν μετοικίσας καὶ πάντα ἀνθρώπινον λογισμὸν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλὼν, καθάπερ οὖν καὶ αὕτη ἡ γυνὴ ἐποίησε τότε: ὄλην γὰρ ἑαυτὴν συναγαγοῦσα καὶ συντείνασα τὴν 10 διάνοιαν, ἐκάλει τὸν Θεὸν μετ' ὀδυνωμένης ψυχῆς.

Πῶς δέ φησιν, ὅτι καὶ ἐπλήθυνε τὴν εὐχὴν; Καίτοι γε βραχὺ τὸ μέτρον τῆς εὐχῆς τῆς γυναικός. Οὐ γὰρ μακροὺς ἀπέτεινε λόγους, οὐδὲ εἰς μῆκος τὴν ἰκετηρίαν ἐξέτεινε, ἀλλ' ὀλίγα καὶ ψιλὰ εἶπε ῥήματα, «Ἄδωναί Κύριε Ἐλωί Σαβαωθ, ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέμης ἐπὶ τὴν τα- 15 πείνωσιν τῆς δούλης σου καὶ μνησθῆς μου, μὴ ἐπιλάθῃς τῆς δούλης σου, καὶ δῶς τῇ δούλῃ σου σπέρμα ἀνδρός, δώσω αὐτὸ ἐνώπιόν σου δοτὸν ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. Καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ μὴ πίεται, καὶ σίδηρος οὐκ ἀναβήσεται ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ». Ποῖον τοῦτο πλῆθος ῥημάτων; Τί ποτ' οὖν ἠνίκατο εἰπὼν, «ἐπλήθυνε»; Συνεχῶς τὰ 20 αὐτὰ ἐφθέγγετο, καὶ οὐκ ἀφίστατο πολλὴν δαπανῶσα χρόνον διὰ τῶν αὐτῶν ῥημάτων. Οὕτω γοῦν καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ Χριστὸς ἐπέταξεν εὐχεσθαι. Εἰπὼν γὰρ τοῖς μαθηταῖς, «μὴ κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς εὐχεσθαι καὶ μὴ βαττολογεῖν», καὶ μέτρον ἡμᾶς εὐχῆς ἐδίδαξε, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐν τῷ πλήθει τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ἐν τῇ νήψει τῆς διανοίας κεῖται τὸ 25 ἀκουσθῆναι. Πῶς οὖν, φησίν, εἰ ὀλίγα δεῖ εὐχεσθαι, παραβολὴν εἶπεν αὐτοῖς πρὸς τὸ δεῖν δεῖ προσεῦχεσθαι, ὅτι χήρα τις ἦν, ἢ τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντεῦξεως ὠμὸν δικαστὴν καὶ ἀπάνθρωπον, οὔτε Θεοῦ φόβον, οὔτε ἀνθρώπων ἔχοντα αἰδῶ, τῇ πυκνότητι τῆς προσόδου κατέκαμψε; Πῶς δὲ καὶ ὁ Παῦλος παραινεῖ λέγων, «τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες», 30 καὶ πάλιν, «ἀδιαλείπτως προσεῦχεσθε»; Εἰ γὰρ δεῖ μὴ μακροὺς ἀποτείνειν λόγους καὶ συνεχῶς εὐχεσθαι, ἐναντίον τοῦτο ἐκείνου.

Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἐναντίον, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαῖνον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Παῦλος βραχείας καὶ πυκνὰς ποιεῖσθαι

μέ τὸ νὰ προσθέσει «ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»: ὅλοι δηλαδή προσευχόμεστε, ἀλλὰ δὲν προσευχόμεστε ὅλοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅταν τὸ σῶμα βρίσκεται στὴ γῆ καὶ τὸ στόμα φλυαρεῖ ἄσκοπα, ὁ νοῦς τριγυρίζει παντοῦ στὸ σπίτι καὶ στὴν ἀγορά, πῶς μπορεῖ αὐτὸς νὰ πεῖ ὅτι προσευχήθηκε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ προσεύχεται ἐκεῖνος πὺ συγκεντρώνει ἀπὸ παντοῦ τὴν ψυχὴ του καὶ δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴ γῆ, ἀλλὰ ἔχει μετακομίσει τὸν ἑαυτὸ του στὸν οὐρανὸ καὶ ἔχει βγάλει ἀπὸ τὴν ψυχὴ του κάθε ἀνθρώπινο λογισμό, ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε τότε κι αὐτὴ ἡ γυναίκα: γιατί, ἀφοῦ συγκέντρωσε ὅλο τὸν ἑαυτὸ της κι ἀνύψωσε τὸ νοῦ της, καλοῦσε τὸ Θεὸ μὲ ψυχὴ γεμάτη ὀδύνη.

Γιατί ὅμως λέει, ὅτι παρέτεινε τὴν προσευχή, ἀφοῦ ἡ διάρκεια τῆς προσευχῆς τῆς γυναίκας ἦταν σύντομη; Γιατί δὲν ἀπηύθυνε μακροῦς λόγους, οὔτε παρέτεινε τὴν παράκλησή της σὲ μῆκος, ἀλλὰ εἶπε μόνο λίγα καὶ ἀπλᾶ λόγια, «Κύριε τῶν Δυνάμεων, Θεέ Σαβαῶθ, ἐὰν ρίξεις βλέμμα εὐσπλαγχνίας καὶ δεῖς τὴν ταπείνωση τῆς δούλης σου καὶ μὲ θυμηθεῖς καὶ δὲν λησμονήσεις τὴ δούλη σου καὶ δῶσεις στὴ δούλη σου ἀνδρικό σπέρμα, θὰ τὸ προσφέρω σὲ σένα καὶ θὰ τὸ ἀφιερῶσω μέχρι τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του. Καὶ κρασί καὶ οἶνοπνευματῶδες ποτὸ δὲν θὰ πιεῖ, καὶ ψαλίδι δὲν θὰ ἀνεβεῖ στὸ κεφάλι του»³. Ποιὸ πλῆθος λόγων εἶναι αὐτό; Τί λοιπὸν ὑπαινίχθηκε λέγοντας, «ἐπλήθυνε»; Συνεχῶς ἔλεγε τὰ ἴδια καὶ δὲν ἀπομακρυνόταν δαπανῶντας πολὺ χρόνον μὲ τὰ ἴδια λόγια. Ἔτσι ἄλλωστε καὶ στὰ Εὐαγγέλια ὁ Χριστὸς παράγγειλε νὰ προσευχόμεστε. Γιατί λέγοντας στοὺς μαθητὲς νὰ μὴ προσεύχονται ὅπως οἱ ἐθνικοὶ καὶ νὰ μὴ φλυαροῦν, μᾶς δίδαξε καὶ τὸ μέτρο τῆς προσευχῆς, δείχνοντας ὅτι τὸ νὰ ἀκουσθεῖ ἡ προσυχὴ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ πολλὰ λόγια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ νηφαλιότητα τοῦ νοῦ. Πῶς λοιπὸν, λέει, ἐὰν πρέπει νὰ προσευχόμεστε μὲ λίγα λόγια, τοὺς εἶπε παραβολὴ γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ προσεύχονται διαρκῶς; ὅτι δηλαδή ὑπῆρχε μιὰ χήρα, ἡ ὁποία μὲ τὴν συνεχῆ παράκλησή της, ἕνα ὠμὸ καὶ ἀπάνθρωπο δικαστὴ, πὺ οὔτε φόβο Θεοῦ εἶχε, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους ντρεπόταν, μὲ τίς πυκνὲς ἐπισκέψεις της τὸν ἔκαμψε; Καὶ πῶς ὁ Παῦλος παροτρύνει λέγοντας, «νὰ ἐπιμένετε στὴν προσευχή»⁴, καὶ πάλι, «συνεχῶς νὰ προσεύχεσθε»⁵; Γιατί, ἂν πρέπει νὰ μὴ ἀπευθύνουμε μακροῦς λόγους, καὶ συνεχῶς νὰ προσευχόμεστε, αὐτὸ εἶναι ἀντίθετο μὲ ἐκεῖνο.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἀντίθετο, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ εἶναι καὶ πολὺ σύμφωνο. Γιατί καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Παῦλος παράγγειλαν νὰ κάνουμε σύντο-

τὰς εὐχὰς ἐκέλευσαν ἐξ ὀλίγων διαλειμμάτων. Ἐάν μὲν γὰρ εἰς μῆκος ἐκτείνῃ τὸν λόγον, ὀλιγορήσας πολλάκις, πολλὴν ἔδωκας τὴν ἄδειαν τῷ διαβόλῳ προσελθεῖν καὶ ὑποσκελίσαι καὶ τὴν διάνοιαν ἀπαγαγεῖν τῶν λεγομένων, ἂν δὲ συνεχεῖς καὶ πυκνὰς ποιῆς τὰς εὐχὰς, τὸν καιρὸν ἅπαντα τῇ πυκνότητι διαλαμβάνων, δυνήσῃ σωφρονεῖν εὐκόλως, αὐτὰς τε τὰς εὐχὰς μετὰ πολλῆς ποιήσῃ τῆς νήψεως, ὃ δὴ καὶ αὐτὴ ἐποίει, οὐ μακροὺς ἀποτείνουσα λόγους, ἀλλὰ συχνῶς καὶ πυκνότερον προσιοῦσα τῷ Θεῷ. Εἶτα, ἐπειδὴ ἐπεστόμισεν αὐτὴν ὁ ἱερεὺς (τοῦτο γάρ ἐστι τό, «ἐφύλασσε τὸ στόμα αὐτῆς», «καὶ τὰ χεῖλη αὐτῆς ἐκινεῖτο, 10 φωνὴ δὲ αὐτῆς οὐκ ἤκούετο», ἐβιάσατο καὶ ὑπακούσαι τῷ ἱερεῖ καὶ τῆς εὐχῆς ἀποστῆναι. Ἐπεστόμιστο οὖν αὐτῆς ἡ φωνή, οὐκ ἐπεστόμιστο δὲ ἡ παρρησία, ἀλλὰ μειζόνως ἡ καρδιά ἐνδον ἐβόα. Τοῦτο γάρ ἐστι μάλιστα εὐχή, ὅταν ἐνδον αἱ βοαὶ ἀναφέρωνται· τοῦτο μάλιστα ψυχῆς πεπονημένης, μὴ τῷ τόνῳ τῆς φωνῆς, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τῆς διανοίας τὴν 15 εὐχὴν ἐπιδείκνυσθαι.

γ'. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ἠῤῥαχτο· διὸ καὶ μηδὲν αὐτοῦ φθεγγομένου, φησὶν ὁ Θεός, «τί βοᾷς πρὸς με;». Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ταύτης μόνον ἐπακούουσι τῆς φωνῆς, ὁ δὲ Θεός, πρὸ ταύτης, τῶν ἐνδοθεν κραζόντων ἀκούει. Ἄρα ἐστὶ καὶ μὴ κρᾶζοντας ἀκούεσθαι, καὶ ἐπ' ἀγορᾶς βα- 20 δίζοντας εὐχεσθαι κατὰ διάνοιαν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας, καὶ μετὰ φίλων συνεδρεύοντας, καὶ πᾶν ὅτιοῦν ποιοῦντας μετὰ σφοδρᾶς τῆς βοῆς καλεῖν τὸν Θεόν, τῆς ἐνδον λέγω, καὶ μηδενὶ τῶν παρόντων κατάδηλον ταύτην ποιεῖν, ὅπερ οὖν καὶ ἡ γυνὴ αὐτὴ τότε ἐποίησε. «Φωνὴ γὰρ αὐτῆς οὐκ ἤκούετο», φησὶ· καὶ εἰσήκουσεν αὐτῆς ὁ Θεός. Τοιαύτη ἦν αὐ- 25 τῆς ἐνδοθεν ἡ κραυγὴ. «Καὶ εἶπεν αὐτῇ τὸ παιδάριον Ἥλεί· ἕως πότε μεθυσθήσῃ; Περιελοῦσα τὸν οἶνόν σου ἀπὸ σοῦ, ἀπελθε ἐκ προσώπου Κυρίου». Ἐνταῦθα μάλιστα ἐστὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς γυναικὸς ἰδεῖν. Ἐπὶ τῆς οἰκίας ἡ ἀντίζηλος ὠνειδίξεν· ἦλθεν εἰς τὸν ναόν, καὶ τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως ὕβρισε καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπετίμησεν. Ἐφυγε τὸν οἶκον χει- 30 μῶνα, ἦλθεν εἰς λιμένα, καὶ κύματα πάλιν εὗρε· ἦλθε φάρμακον λαβεῖν, ἡ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ πληγὴν διὰ τῶν ὄνειδῶν προσεκτίσατο, καὶ τὸ ἔλλκος μᾶλλον δι' αὐτῶν ἀνεξαίνετο. Ἴστε γὰρ πῶς αἱ ὀδυνώμεναι ψυχαὶ πρὸς τὰς λοιδορίας καὶ τὰς ὕβρεις διάκεινται. Καθάπερ

μες και πυκνές τις προσευχές, με σύντομα διαλείμματα. Γιατί, αν παρατείνεις σε μήκος τον λόγο, πολλές φορές ολιγωρώντας, δίνεις μεγάλη ευκαιρία στο διάβολο να έρθει και να υπερισχύσει και να αποσπάσει το νοῦ από τα λεγόμενα· εάν όμως κάνεις συνεχεῖς και πυκνές τις προσευχές, περιλαμβάνοντας στην πυκνότητα ὅλο τον χρόνο, μπορείς εύκολα να σωφρονεῖς και να κάνεις τις προσευχές με μεγάλη νηφαλιότητα, πράγμα που έκανε και αυτή, ἡ ὁποία δὲν ἀπηύθυνε μακροῦς λόγους, ἀλλὰ προσερχόταν συχνά και πυκνά στο Θεό. Ἔπειτα, ἐπειδὴ τῆς ἔκλεισε τὸ στόμα ὁ ἱερέας (γιατί αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἐφύλασσε τὸ στόμα τῆς και τὰ χεῖλη τῆς βέβαια κινουῦνταν, ἀλλὰ ἡ φωνή τῆς δὲν ἀκουόταν»), ἀναγκάσθηκε νὰ ὑπακούσει στὸν ἱερέα και νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν προσευχή. Ἀποστομώθηκε λοιπὸν ἡ φωνή τῆς, δὲν ἀποστομώθηκε ὁμως τὸ θάρρος τῆς, ἀλλὰ ἀπὸ μέσα ἢ καρδιά φώναζε πῶς δυνατά. Γιατί αὐτὸ προπάντων εἶναι προσευχή, ὅταν οἱ φωνές βγαίνουν ἀπὸ μέσα· αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα τῆς καταπονημένης ψυχῆς, νὰ δείχνει τὴν προσευχή ὄχι με τὸν τόνο τῆς φωνῆς, ἀλλὰ με τὴν προθυμία τοῦ νοῦ.

3. Ἔτσι προσερχόταν και ὁ Μωϋσῆς· γι' αὐτὸ, ἂν και αὐτὸς δὲν ἔλεγε τίποτε, λέει ὁ Θεός· «γιατί φωνάζεις σε μένα;». Γιατί οἱ ἄνθρωποι μόνο αὐτὴ τῆ φωνῆ ἀκούνε, ἐνῶ ὁ Θεὸς πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ἀκούει ἐκείνους πὸς φωνάζουν ἀπὸ μέσα τους. Ἐπομένως εἶναι δυνατό νὰ ἀκούμαστε και χωρὶς νὰ φωνάζουμε, και καθὼς βαδίζουμε στὴν ἀγορὰ νὰ προσευχόμαστε με τὸ νοῦ μας με πολλὴ προσοχή, και ὅταν βρισκόμαστε με φίλους, και ὁ,τιδήποτε και ἂν κάνουμε, νὰ καλοῦμε τὸ Θεὸ με δυνατὴ φωνή, ἐννοῶ τὴν ἐσωτερική, και σε κανέναν ἀπὸ τοὺς παρόντες νὰ μὴ τὴν κάνουμε φανερή. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε τότε και ἡ γυναίκα αὐτῆ. Γιατί «ἡ φωνή τῆς», λέει, «δὲν ἀκουόταν»· και τὴν ἀκουσε ὁ Θεός. Τέτοια ἦταν ἡ ἐσωτερική κραυγὴ τῆς. «Και τῆς εἶπε ὁ ὑπηρέτης τοῦ Ἥλει· μέχρι πότε θὰ εἶσαι μεθυσμένη; ἀφοῦ βγάλεις τὸ κρασί ἀπὸ μέσα σου, φύγε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου»⁶. Ἐδῶ κυρίως μπορούμε νὰ δοῦμε τὴν ὑπομονὴ τῆς γυναίκας. Στὸ σπῖτι τὴν ταπεινῶνε ἡ ἀντίζηλός τῆς· ἦρθε στὸ ναὸ και τὴν ἔβρισε ὁ ὑπηρέτης τοῦ ἱερέα, και ὁ ἱερέας τὴν ἐπιτίμησε. Ἐφυγε ἀπὸ τὴ δοκιμασία τοῦ σπιτιοῦ, ἦρθε σε λιμάνι, και βρῆκε πάλι κύματα· ἦρθε νὰ πάρει φάρμακο, και ὄχι μόνο δὲν πῆρε, ἀλλὰ ἀπέκτησε και πληγὴ ἀπὸ τὶς προσβολές, και μ' αὐτὲς ἐρεθιζόταν περισσότερο ἢ πληγὴ. Γιατί γνωρίζετε πόσο εὐαίσθητες εἶναι οἱ πονεμένες ψυχές στις προσβολές και τὶς βρισιές. Ὅπως δηλαδὴ τὰ

γὰρ τὰ μείζονα τῶν τραυμάτων, οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπιβολὴν τῆς χειρὸς ἀνεχόμενα, χείρονα γίνεται, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τεταραγμένη δυσάρεστός τέ ἐστι καὶ πρὸς ἅπαντα δυσχεραίνει καὶ ὑπὸ τοῦ τυχόντος δάκνεται ρήματος.

5 'Ἄλλ' ὁμως οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν ἡ γυνή, καὶ ταῦτα, τοῦ παιδὸς λαιδορουμένου. Εἰ μὲν οὖν ὁ ἱερεὺς ἦν ὁ ὕβρικός, οὐχ οὕτω θαυμαστὴ ἦν ἡ ἀνεξικακία· τὸ γὰρ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος καὶ ὁ τῆς ἀρχῆς ὄγκος καὶ ἄκουσαν αὐτὴν ἔπειθε σωφρονεῖν. Νυνὶ δὲ οὐδὲ πρὸς τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως ἐδυσχέρανε· διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον τὸν Θεὸν εἰς εὐνοίαν ἐπε-
10 σπάσατο. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἂν, λαιδορηθέντες καὶ μυρία παθόντες δεινά, τοὺς ὄνειδίζοντας φέρωμεν γενναίως, μείζονα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εὐνοίαν ἐπισπασόμεθα. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἀπὸ τῶν τῷ Δαυὶδ συμβάντων. Τί δὴ οὖν οὗτος ἔπαθεν; Ἐξέπεσέ ποτε τῆς πατρίδος, καὶ περὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐκινδύνευσε, καὶ τοῦ στρατοπέδου
15 πρὸς τὸν ἀκόλαστον νεανίσκον τὸν τύραννον ἐκείνον καὶ πατραλοῖαν μεταταξαμένου, ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ οὐκ ἐδυσχέρανε, οὐδὲ ἀπεδυσπέτησε πρὸς τὸν Θεόν, οὐδὲ εἶπε· 'Τί ποτε τοῦτό ἐστι; συνεχώρησε τῷ παιδί κατεξαναστῆναι τοῦ γεγεννηκότος; Καίτοι καί, εἰ δίκαια ἐγκαλεῖν εἶχεν, οὐδὲ οὕτω τοῦτο γενέσθαι ἔδει· νυνὶ δὲ οὐ μικρόν, οὐ
20 μέγα ἠδικημένος παρ' ἡμῶν, περιέρχεται τὴν δεξιὰν ἐπιθυμῶν αἵματι μολῶναι πατρικῶ, καὶ ὁ Θεὸς ἀνέχεται ταῦτα ὀρῶν'. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἶπε. Καὶ τὸ δὴ μείζον καὶ θαυμαστόν, ὅτι πλανωμένῳ καὶ πάντων ἐκπεπτωκότι, Σεμεεὶ τις ἄνθρωπος πονηρὸς καὶ μιαρὸς ἐπέθετο αὐτῷ, μισαιφόνον ἀποκαλῶν καὶ ἀσεβῆ καὶ ἐτέροις μυρίοις αὐτὸν πλύνων
25 ὄνειδισιν· ὁ δὲ οὐδὲ οὕτως ἠγρίανεν.

Εἰ δὲ λέγοι τις, 'Καὶ τί θαυμαστόν, ὅτι οὐκ ἡμίνατο ἀσθενὴς ὢν καὶ οὐκ ἰσχύων;' Πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἂν εἶποιμι, ὅτι οὐχ οὕτως αὐτὸν ἐθαύμασα, εἰ τὸ διάδημα καὶ τὴν βασιλείαν ἔχων καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος, εἶτα λαιδορούμενος ἠνεγκεν, ὡς νῦν αὐτὸν ἐπαινῶ καὶ ἐκ-
30 πλῆττομαι ἐν τῷ καιρῷ τῆς συμφορᾶς φιλοσοφήσαντα. Τότε μὲν γὰρ ὁ τῆς ἀρχῆς ὄγκος καὶ τὸ εὐτελεὲς τοῦ ὕβριζόντος καταφρονῆσαι αὐτὸν πολλάκις ἔπειθε. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι βασιλεῖς πολλάκις τοιαῦτα ἐφιλοσόφησαν, τὴν ὑπερβολὴν τῆς μανίας τῶν ὕβρικότων εἰς ἀπολογία

μεγάλα τραύματα δὲν ἀνέχονται τὸ παραμικρὸ ἄγγιγμα τοῦ χεριοῦ καὶ γίνονται χειρότερα, ἔτσι καὶ ἡ ταραγμένη ψυχὴ καὶ δυσαρεστημένη εἶναι καὶ μὲ ὅλα ὑποφέρει καὶ πληγῶνεται ἀπὸ τὸν παραμικρὸ λόγο.

Ἄλλ' ὅμως τίποτα τέτοιο δὲν ἔπαθε ἡ γυναίκα, καὶ ὅλα αὐτὰ τῆ στιγμῇ πού τὴν κακολογοῦσε ὁ ὑπρέτης. Ἐὰν βέβαια ἦταν ὁ ἱερέας ἐκεῖνος πού τὴν ἔβρισε, δὲν θὰ ἦταν τόσο ἀξιοθαύμαστη ἢ ἀνεξικακία τῆς, γιατί τὸ ὑψηλὸ του ἀξίωμα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας του θὰ τὴν ἀνάγκαζε νὰ πειθαρχῆσει καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει. Τώρα ὅμως οὔτε καὶ πρὸς τὸν ὑπρέτη τοῦ ἱερέως δυσανασχέτησε· γι' αὐτὸ ἀπέσπασε περισσότερο τὴ συμπάθεια τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι κι ἐμεῖς, ἂν, ὅταν βριζόμαστε καὶ ὑφιστάμεθα μύρια κακά, ἀνεχόμαστε μὲ γενναιότητα ἐκείνους πού μᾶς κακολογοῦν, θὰ ἀποσπάσομε μεγαλύτερη εὐνοια ἀπὸ τὸν Θεό. Ἄπὸ πού γίνεται αὐτὸ φανερό; Ἄπὸ ὅσα συνέβηκαν στὸν Δαβίδ. Τί ἔπαθε λοιπὸν αὐτός; Ἐκδιώχθηκε κάποτε ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ κινδύνευσε νὰ χάσει τὴν ἐλευθερία του καὶ τὴ ζωὴ του· καὶ ἐνῶ ὁ στρατός του μεταπήδησε πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀκόλαστου ἐκείνου νεανίσκου, τοῦ τυράννου καὶ πατροκτόνου, περιπλανιόταν στὴν ἔρημο καὶ δὲν ἀγανακτοῦσε, οὔτε διαμαρτυρήθηκε στὸ Θεό, οὔτε εἶπε· Ἐπί τέλος πάντων εἶναι αὐτὸ τὸ κακό; Ἐπέτρεψε στὸ παιδί νὰ ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον αὐτοῦ πού τὸ γέννησε; Ἄν καὶ βέβαια, καὶ ἂν ἀκόμα εἶχε δίκαιο νὰ μὲ κατηγορεῖ, οὔτε ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνῃ αὐτό· τώρα ὅμως, χωρὶς νὰ ἀδικηθεῖ οὔτε λίγο οὔτε πολὺ ἀπὸ μένα, περιφέρεται θέλοντας νὰ μολύνει τὸ δεξιὸ χέρι του μὲ τὸ αἷμα τοῦ πατέρα του, καὶ ὁ Θεὸς βλέποντάς τα αὐτὰ τὰ ἀνέχεται'. Ἄλλὰ δὲν εἶπε τίποτα ἀπὸ αὐτὰ'. Καὶ τὸ ἀκόμα πιὸ σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι, ἐνῶ περιπλανιόταν καὶ εἶχε ἐκπέσει ἀπὸ ὅλα, κάποιος Σεμεεὶ, ἄνθρωπος πονηρὸς καὶ ἀχρεῖος, τοῦ ἐπιτέθηκε, ἀποκαλῶντας τὸν δολοφόνο καὶ ἀσεβῆ καὶ περιλούζοντάς τον μὲ μύριες ἄλλες κατηγορίες⁸, καὶ αὐτὸς οὔτε τότε ἀγρίεψε.

Ἐὰν ὅμως κάποιος πεῖ, Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστο πού δὲν ἀμύνθηκε, ἀφοῦ ἦταν ἀδύναμος καὶ ὄχι ἰσχυρός; Κατὰ πρῶτον θὰ μπορούσα νὰ τοῦ πῶ ἐκεῖνο, ὅτι δὲν θὰ τὸν θαύμαζα τόσο, ἐάν, ἔχοντας τὸ στέμμα καὶ τὴ βασιλεία καὶ καθισμένος στὸ θρόνο, ἀνεχόταν νὰ βρίζεται, ὅσο τὸν ἐπαινῶ τώρα καὶ τὸν θαυμάζω πού στὸν καιρὸ τῆς συμφορᾶς ἐπέδειξε τέτοια φιλοσοφικότητα. Γιατί τότε τὸ ὕψος τῆς ἐξουσίας καὶ ἡ μηδαμινότητα ἐκείνου πού τὸν ἔβριζε, θὰ τὸν ἔκαναν πολλές φορές νὰ τὸν περιφρονεῖ. Γιατί καὶ ἄλλοι πολλοὶ βασιλεῖς πολλές φορές ἔδειξαν τέτοια συμπεριφορά, λαμβάνοντας ὡς δικαιολογία τὴν ὑπερβολικὴ μα-

λαβόντες. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἡμῶν εὐημερίας ἀπολαυόντων καὶ κακουμένων, τὰ ὄνειδη καθάπτεσθαι πέφυκεν· ἀλλ' ὅταν πταιίσωμεν, τότε καθικνεῖται μειζόνως ἡμῶν καὶ δάκνει σφοδρότερον. Ἐπὶ δὲ τούτου, καὶ ἕτερόν τι πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι καὶ κύριος ἦν ἀμύνασθαι, ἀλλ' οὐκ ἡμύνατο. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀσθενείας, ἀλλ' ἀνεξικακίας ἦν ἡ φιλοσοφία, τοῦ στρατηγοῦ τότε ἀξιουῶντος ἐπιτραπῆναι διαβῆναι καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμεῖν τὴν ἐκείνου, οὐ μόνον οὐκ ἐπέτρεψεν ὁ Δαυὶδ, ἀλλὰ καὶ ἐδυσχέρανε, λέγων· «τί ἐμοὶ καὶ σοί, υἱὲ Σαρουῖα; Ἄφετε αὐτὸν καταρᾶσθαι, ὅπως ἴδοι τὴν ταπεινῶσίν μου Κύριος καὶ ἀνταποδῶ μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας αὐτοῦ τῆς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ», ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο.

δ'. Ὁρᾶς πῶς οἶδεν ὁ δίκαιος, ὅτι τὸ φέρειν γενναίως τὰς λοιδορίας, ἀφορμὴ πλείονος εὐδοκίμησεως γίνεται; Διὰ τοῦτο ποτε καὶ τὸν Σαοὺλ εἶσω διπλοῦ τειχίου λαβὼν καὶ κύριος ὢν ἀποσφάζει, ἐφείσατο, καὶ ταῦτα, τῶν παρόντων κελευόντων ὠθήσῃ τὸ ξίφος. Ἄλλ' οὔτε τὸ τῆς ἐξουσίας εὐκόλον, οὔτε τὸ παρ' ἐτέρων παροξύνεσθαι, οὔτε τὸ πολλὰ πεπονθέναι δεινὰ, οὔτε τὸ προσδοκᾶν πείσεσθαι χαλεπώτερα, συνεχώρησεν ἐλκύσαι τὸ ξίφος· καίτοι γε οὐδὲ τῷ στρατοπέδῳ κατὰ φωρος ἔμελλεν ἔσεσθαι ταύτην ἐργασάμενος τὴν σφαγὴν. Σπήλαιον γὰρ ἦν, καὶ οὐδεὶς ἕτερος παρῆν, ἀλλὰ μόνος αὐτός. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅπερ τις μοιχείαν ἐργαζόμενος ἔλεγε, «σκότος κύκλω μου καὶ τοῖχοι, τί εὐλαβοῦμαι;», ἀλλ' ἐώρα τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν, καὶ ἤδει ὅτι ὀφθαλμοὶ Κυρίου μυριοπλασίως ἡλίου φωτεινότεροι. Διὰ τοῦτο πάντα οὕτως ἔπραττέ τε καὶ ἔλεγεν, ὡς ἐκείνου παρόντος καὶ δικάζοντος τοῖς λεγόμενοις, καὶ φησιν, «οὐ μὴ ἐπαγάγω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ χριστὸν Κυρίου». Οὐχ ὀρῶ τὴν πονηρίαν, ἀλλ' ὀρῶ τὴν ἀξίαν. Μὴ μοι λεγέτω τις ὅτι βίαιος καὶ μιαρὸς οὗτος· ἐγὼ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ τιμῶ ψῆφον, κἂν οὗτος ἀνάξιος φαίνεται. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐμὸν ἔγκλημα, τὸ τοῦτον ἀνάξιον φανῆναι τῆς τιμῆς.

30 Ἀκουέτωσαν ὅσοι καταφρονοῦσιν ἱερέων, μανθανέτωσαν ὄσην εὐλάβειαν οὗτος περὶ βασιλέα ἐπεδείξατο. Καίτοι πολὺ τιμιώτερος καὶ αἰδεσιμώτερος βασιλέως ὁ ἱερεὺς, ὅσον καὶ ἐπὶ μείζονα ἀρχὴν κέκληται. Μανθανέτωσαν μὴ κρίνειν, μηδὲ εὐθύνας ἀπαιτεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι καὶ εἴκειν. Σὺ μὲν γὰρ τὸν τοῦ ἱερέως βίον, κἂν φαῦλος ἦ τις καὶ

9. Β' Βασ. 16,9-12. 10. Α' Βασ. 24,1 ε.

11. Σοφία Σειράχ 23,18. 12. Α' Βασ. 24,7.

νία ἐκείνων πού τοὺς ἔβριζαν. Γιατί ἐκ φύσεως οἱ βρισιῆς δὲν μᾶς θίγουν ὅμοια ὅταν εὐημεροῦμε καὶ ὅταν ὑποφέρουμε, ἀλλὰ ὅταν φταίξουμε, τότε μᾶς θίγουν περισσότερο καὶ μᾶς πληγώνουν σφοδρότερα. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά πού εἰπώθηκαν μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ μπορούσε νὰ ἀμυνθεῖ, ὅμως δὲν ἀμύνθηκε. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἡ συμπεριφορά του αὐτῆ δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα ἀδυναμίας, ἀλλὰ ἀνεξικακίας, ἐνῶ τότε ὁ στρατηγὸς ζητοῦσε νὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ πάει καὶ νὰ κόψει τὸ κεφάλι ἐκείνου, ὁ Δαβὶδ ὄχι μόνο δὲν τοῦ ἐπέτρεψε, ἀλλὰ καὶ δυσανασχέτησε λέγοντας: «τί σχέση ἔχεις ἐσὺ μὲ μένα, υἱὲ τῆς Σαρούϊας; Ἀφῆστε τον νὰ καταριέται, γιὰ νὰ δεῖ ὁ Κύριος τὴν ταπεινώσή μου καὶ νὰ μοῦ ἀνταποδώσει ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας του τῆς σημερινῆς»⁹, πρᾶγμα πού βέβαια καὶ ἔγινε.

4. Βλέπεις πῶς γνώριζε ὁ δίκαιος, ὅτι τὸ νὰ δέχεται κανεὶς μὲ γενναιότητα τὶς βρισιῆς γίνεται ἀφορμὴ γιὰ περισσότερη ἐπιτυχία; Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν κάποτε συνέλαβε τὸν Σαοὺλ μέσα σὲ διπλὸ τεῖχος, ἐνῶ μπορούσε νὰ τὸν σφάζει, τὸν λυπήθηκε, καὶ αὐτό, τῆ στιγμῆ πού οἱ παρευρισκόμενοι τὸν προέτρεπαν νὰ βυθίσει τὸ ξίφος. Ὅμως οὔτε ἡ εὐκολία τῆς ἐξουσίας, οὔτε τὸ ὅτι τὸν παρακινούσαν οἱ ἄλλοι, οὔτε τὸ ὅτι εἶχε πάθει πολλὰ κακά, οὔτε ὁ φόβος ὅτι θὰ πάθει χειρότερα, τὸν ἔκαναν νὰ τραβῆξει τὸ ξίφος, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἐπρόκειτο νὰ γίνεῖ ἀντιληπτὸς ἀπὸ τὸ στρατὸ κάνοντας αὐτῆ τῆ σφαγῆ, γιατί ἦταν σπήλαιο καὶ κανένας ἄλλος δὲν ἦταν παρῶν, παρὰ μόνο αὐτός¹⁰. Καὶ δὲν εἶπε ἐκεῖνο πού ἔλεγε κάποιος κάνοντας μοιχεία, «σκοτάδι ὑπάρχει γύρω μου καὶ τοῖχοι· γιατί φοβᾶμαι;»¹¹, ἀλλὰ ἔβλεπε τὸ ἀκοίμητο μάτι καὶ γνώριζε ὅτι τὰ μάτια τοῦ Κυρίου ἦταν μύριες φορὲς πιὸ φωτεινὰ ἀπὸ τὸν ἥλιο. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἔκανε καὶ τὰ ἔλεγε, σὰν νὰ ἦταν ἐκεῖνος παρῶν καὶ δίκαιζε μὲ ὅσα λέγονταν, καὶ λέει: «δὲ θὰ κινήσω τὸ χέρι μου πάνω στὸν χρισμένο ἀπὸ τὸν Κύριο»¹². Δὲν βλέπω τὴν κακία, ἀλλὰ βλέπω τὸ ἀξίωμα. Ἄς μὴ μοῦ πεῖ κάποιος ὅτι αὐτὸς εἶναι βίαιος καὶ ἀχρεῖος· γιατί ἐγὼ τιμῶ τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς ἀποδεικνύεται ἀνάξιος. Διότι δὲν εἶναι δικό μου φταίξιμο τὸ ὅτι αὐτὸς φάνηκε ἀνάξιος τῆς τιμῆς πού τοῦ ἔγινε.

Ἄς τὰ ἀκούσουν αὐτὰ ἐκεῖνοι πού περιφρονοῦν τοὺς ἱερεῖς, ἄς μάθουν πόση εὐλάβεια ἔδειξε αὐτὸς στὸ βασιλιά. Ἄν καὶ βέβαια ὁ ἱερέας εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερος καὶ σεβαστὸς ἀπὸ τὸ βασιλιά, ὅσο πιὸ μεγάλη εἶναι ἡ ἐξουσία στὴν ὁποία ἔχει κληθεῖ. Ἄς μάθουν νὰ μὴ κατακρίνουν, οὔτε νὰ ζητοῦν εὐθύνες, ἀλλὰ νὰ ὑποτάσσονται καὶ νὰ πει-

ἡμελεμένος, οὐκ οἶδας, οὗτος δὲ ἤδει μετ' ἀκριβείας ἅπαντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Σαούλ, ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἠδεῖτο τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν ἀρχήν. "Οτι δὲ κἂν εἰδῶς ἦς ἀκριβῶς, οὐκ ἔχεις ἀπολογίαν οὐδὲ συγγνώμην, καταφρονῶν τῶν προεστώτων καὶ παρακούων τῶν λεγομένων, ἄκουσον πῶς καὶ ταύτην ἡμῶν ἀνεῖλε τὴν πρόφασιν ὁ Χριστός, δι' ὧν φησιν ἐν εὐαγγελίοις: «ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωϋσέως ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε». Ὁρᾷς πῶς ὧν ὁ βίος οὕτω διεφθαρμένος ἦν, ὡς ἄξιός ἐστιν διαβολῆς τοῖς μαθητευομένοις, τούτων
10 τὴν παραινέσιν οὐκ ἠτίμασεν, οὐδὲ τὴν διδαχὴν ἐξέβαλε;

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχὶ τῶν ἱερέων κατηγορεῖν βουλόμενος· μὴ γένοιτο (καὶ γὰρ ὑμεῖς μάρτυρες ἦτε τῆς τε ἀναστροφῆς αὐτῶν καὶ τῆς εὐλαβείας ἀπάσης), ἀλλ' ἵνα ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας πολλὴν αὐτοῖς τὴν αἰδῶ καὶ τὴν τιμὴν παρέχωμεν. Οὐ γὰρ αὐτοὺς τοσοῦτον, ὅσον ἡμᾶς
15 αὐτοὺς ὠφελήσομεν. Ὁ δεχόμενος οὖν προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήσεται. Εἰ γὰρ τοὺς ἀλλήλων βίους οὐκ ἐπετράπημεν κρίνειν, πολλῶ μᾶλλον τοὺς τῶν πατέρων. Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον (πάλιν γὰρ ἐπὶ τὴν γυναῖκα ταύτην ἐπανελθεῖν ἀναγκαῖον), καὶ ὅτι τὸ φέρειν γενναίως τὰς λοιδορίας πολλῶν ἡμῖν ἀγαθῶν αἴτιον γίνεται, τοῦτο καὶ
20 ἐπὶ τοῦ Ἰώβ συνέβη. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον οὐχ οὕτω θαυμάζω πρὸ τῆς παραινέσεως τῆς γυναικός, ὡς μετὰ τὴν ὀλεθρίαν συμβουλήν ἐκείνην. Καὶ μὴ τις παράδοξον εἶναι νομιζέτω τὸ λεγόμενον. Πολλάκις γοῦν οὕς ἡ τῶν πραγμάτων φύσις οὐχ ὑπεσκέλισε, ρῆμα καὶ παραινέσεις διεφθαρμένη κατέλυσεν. "Ὅπερ οὖν καὶ ὁ διάβολος συνειδώς, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς
25 πείρας πληγὴν καὶ τὴν διὰ τῶν ρημάτων ἐπάγει προσβολήν, ὅπερ οὖν ἐποίησεν καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὸν γενναίως ἐνεγκόντα τὴν ἐπανάστασιν τοῦ παιδός καὶ τὴν παράνομον ἐκείνην τυραννίδα, βουλόμενος ὑποσκελίσαι τὴν διάνοιαν καὶ πείσαι εἰς ὀργὴν ἐκπεσεῖν, καθῆκεν ἐκεῖνον τὸν Σεμεεί, ρήμασι πικροῖς παρασκευάσας δακεῖν αὐ-
30 τοῦ τὴν ψυχὴν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰώβ ἐκακούργησεν. Ὡς γὰρ εἶδε ἐκεῖνον καταγελάσαντα αὐτοῦ τῶν βελῶν, καὶ ὡσπερ ἀδαμάντινον πύρ-

13. Ματθ. 23,2. 14. Ματθ. 10,41.

15. Ματθ. 7,1. 16. Ἰώβ 2,10.

θαρχοῦν. Γιατί ἐσὺ δὲν γνωρίζεις τὴ ζωὴ τοῦ ἱερέα, ἔστω κι ἂν εἶναι φαῦλος καὶ ἀδιάφορος, ἐνῶ αὐτὸς γνώριζε μὲ ἀκρίβεια ὅλα ὅσα ἔκανε ὁ Σαοὺλ, ἀλλ' ὅμως καὶ ἔτσι σεβόταν τὴν ἐξουσία πού τοῦ εἶχε δοθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα γνωρίζεις ἀκριβῶς, δὲν ἔχεις δικαιολογία οὔτε συγγνώμη περιφρονώντας τοὺς προεστῶτες καὶ παρακούοντας ὅσα λέγονται, ἄκουσε πῶς ὁ Χριστὸς κατάργησε καὶ αὐτὴ τὴν πρόφασή μας μὲ ὅσα λέει στὰ Εὐαγγέλια· «στὸ θρόνο τοῦ Μωυσῆ κάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· ὅλα λοιπὸν ὅσα σᾶς ποῦν νὰ κάνετε, κάνετε τα, μὴ κάνετε ὅμως αὐτὰ πού κάνουν ἐκεῖνοι»¹³. Βλέπεις πῶς ἐκείνων πού ἡ ζωὴ ἦταν τόσο διεφθαρμένη, ὥστε νὰ εἶναι ἄξια κατηγορίας στοὺς μαθητές, αὐτῶν τὴν παραίνεση δὲν τὴν θεώρησε ἄτιμη, οὔτε ἀπέρριψε τὴ διδασκαλία;

Καὶ αὐτὰ τὰ λέω, ὄχι ἐπειδὴ θέλω νὰ κατηγορήσω τοὺς ἱερεῖς· μὴ γένοιτο (γιατὶ καὶ σεῖς εἶστε μάρτυρες καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τους καὶ ὅλης τῆς εὐλάβειάς τους), ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς δείχνουμε μὲ πολλὴ ἀπλοχεριά μεγάλο σεβασμὸ καὶ τιμῆ. Διότι δὲν θὰ ὠφελήσουμε τόσο πολὺ αὐτούς, ὅσο ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Ἐκεῖνος λοιπὸν πού δέχεται προφήτη καὶ πιστεύει ὅτι εἶναι προφήτης, θὰ ἔχει ἀμοιβὴ προφήτη¹⁴. Γιατί, ἂν δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ κατακρίνουμε τὴ ζωὴ ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου¹⁵, πολὺ περισσότερο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κατακρίνουμε τὴ ζωὴ τῶν πατέρων. Ἄλλὰ αὐτὸ πού ἔλεγα (γιατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθουμε πάλι σ' αὐτὴ τὴ γυναῖκα), ὅτι δηλαδὴ καὶ τὸ νὰ ὑπομένουμε γενναῖα τὶς κακολογίες τῶν πολλῶν γίνεται αἴτιο πολλῶν ἀγαθῶν σὲ μᾶς, αὐτὸ συνέβηκε καὶ μὲ τὸν Ἰώβ. Γιατὶ ἐκεῖνον δὲν τὸν θαυμάζω τόσο πρὶν ἀπὸ τὴν παραίνεση τῆς γυναῖκας του, ὅσο μετὰ ἀπὸ ἐκείνη τὴν ὀλέθρια συμβουλὴ τῆς¹⁶. Κι' ἄς μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι εἶναι παράδοξο αὐτὸ πού λέω. Γιατὶ πολλὲς φορὲς ἐκείνους πού δὲν κατόρθωσε νὰ τοὺς καταβάλει ἡ φύση τῶν πραγμάτων, τοὺς κατέστρεψε ἕνας λόγος καὶ μιὰ συμβουλὴ διεφθαρμένη. Αὐτὸ ἀκριβῶς γνωρίζοντάς το καλὰ καὶ ὁ διάβολος, μετὰ ἀπὸ τὸ πλῆγμα πού τοῦ κατάφερε, κάνει τὴν ἐπίθεση μὲ τὰ λόγια, πρᾶγμα πού ἔκανε καὶ στὴν περίπτωσή τοῦ Δαβὶδ. "Ὅταν εἶδε δηλαδὴ ὅτι ὑπέμεινε γενναῖα τὴν ἐπανάστασι τοῦ παιδιοῦ του καὶ τὴν παράνομη ἐκείνη τυραννία, θέλοντας νὰ κατανικήσει τὸ νοῦ του καὶ νὰ τὸν πείσει νὰ ὀργισθεῖ, ἔστειλε ἐκεῖνον τὸν Σεμεεὶ, πού τὸν προετοίμασε νὰ πληγώσει τὴν ψυχὴ του μὲ πικρά λόγια. Αὐτὸ τὸ κακούρηγμα σοφίστηκε καὶ στὴν περίπτωσή τοῦ Ἰώβ. Γιατί, ὅταν εἶδε ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἀψήφισε τὰ βέλη του καὶ σάν ἀδαμάντινος πύργος ἀντιστάθηκε σὲ ὅλα

γον πρὸς πάντα στάντα γενναίως, καθώπλισε τὴν γυναῖκα, ἵνα ἀνύποπτος ἢ συμβουλή γένηται, καὶ ἐνέκρυσε τὸ δηλητήριο τῶν ἐκείνης ῥήμασι καὶ τὴν συμφορὰν ἐτραγώδησε.

Τί οὖν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος; « Ἴνα τί ὡς μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν 5 ἐλάλησας; Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; ». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ μὴ Δεσπότης ἦν, μὴδὲ τοσοῦτον ἡμῶν ὑπερέχων, ἀλλὰ φίλος τις ὁμότιμος, ποίαν εἶχομεν ἀπολογία, τοσαῦτα εὐεργετηθέντες παρ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἐναντίοις αὐτὸν ἀμειβόμενοι; Εἶδες γνώμην φιλόθεον καὶ πῶς οὐ μεγαλοφρονεῖ οὐδὲ ἐναβρύνε- 10 ται ἐπὶ τῷ γενναίως ἐνεγκεῖν τὰς ὑπὲρ φύσιν ἐκείνας πληγὰς, οὔτε σοφίας εἶναι νομίζει καὶ μεγαλοψυχίας τὴν τοσαύτην ὑπομονήν, ἀλλ' ὥσπερ ἀναγκαῖον ὄφλημα ἐκτινῶς καὶ οὐδὲν ἀπεικὸς παθῶν, οὕτως ἐκ περιουσίας τὸ γύναιον ἐπεστόμισε; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ταύτης γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὴν γενναίως φέρουσαν τὴν ἀπαιδίαν 15 καὶ τῷ Θεῷ προσπίπτουσαν, καθῆκε τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως, ὥστε μᾶλλον αὐτὴν ἀγριᾶναι.

Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἔπαθεν ἡ γυνή, ἀλλὰ μελετήσασα φέρειν τὰς λαιδορίας ἐπὶ τῆς οἰκίας καὶ τοῖς ὄνειδεσιν ἐγγυμνασάμενη τῆς ἀντιζήλου, ἀδεῶς λοιπὸν πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπεδύετο προσβολὰς. Διὸ καὶ ἐν 20 τῷ ἱερῷ πολλὴν ἐπιείκειαν ἐπεδείκνυτο, ἀνδρείως μάλα καὶ μεγαλοψύχως τὰ σκώμματα φέρουσα, τὰ ἐπὶ τῇ μέθῃ καὶ τῇ παροιμίᾳ. Οὐδὲν δὲ οἶον καὶ αὐτῶν ἀκοῦσαι τῶν ῥημάτων. Εἰπόντος γὰρ τοῦ παιδαρίου, « περιελοῦ τὸν οἶνον σου ἀπὸ σοῦ καὶ ἄπελθε ἐκ προσώπου Κυρίου, ἀπεκρίθη ἡ Ἄννα, καὶ εἶπεν, οὐχί, κύριε ». Τὸν ὑβρίσαντα, δεσπότην 25 ἐκάλεσε. Καὶ οὐκ εἶπεν ὁ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων λέγουσιν· Ἐπέ μοι, ταῦτα ὁ ἱερεύς, ταῦτα ὁ διδάσκων τοὺς ἄλλους εἰς μέθην καὶ παροιμίαν ἔσκωπεν; ἀλλ' ἐσκόπησεν ὅπως ἀποκρούσαιο μόνον τὴν ὑπόνοιαν, καίτοι γε οὐκ οὔσαν ἀληθῆ.

ε'. Ἡμεῖς δὲ πολλάκις, ἐπειδὴν λοιδορηθῶμεν, δεῖον ἀπολογησασθαι 30 καὶ ἀπαλλαγῆναι, ἐξάπτομεν τὸ πῦρ καὶ καθάπερ θηρία τοῖς ὑβρικόσιν ἐπιπηδῶμεν, ἄγχοιτες, ἔλκοντες, εὐθύνας ἀπαιτοῦντες τῶν εἰρημένων, καὶ τούτοις αὐτοῖς, οἷς ποιοῦμεν, τὴν καθ' ἡμῶν βεβαιοῦντες ὑπόνοιαν. Εἰ γὰρ βούλει δεῖξαι τοῖς ὑβρικόσιν, ὡς οὐ μεθύεις, δεῖξον διὰ πρῶτος καὶ ἐπιεικείας, μὴ δι' ὕβρεως, μὴδὲ δι' λαιδορίας. Ἄν μὲν γὰρ τυ-

17. Ἰωβ 2, 10.

18. Α' Βασ. 1, 14-15.

γενναῖα, ὄπλισε τὴ γυναῖκα του, ὥστε νὰ γίνῃ ἡ συμβουλή τῆς ἀνύποπτη, καὶ μέσα στὰ λόγια ἐκείνης ἔκρυσσε τὸ δηλητήριό του καὶ ἔκανε τραγικὴ τὴ συμφορὰ.

Τί ἔκανε λοιπὸν ἐκεῖνος ὁ γενναῖος; «Γιατί μίλησες σάν μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμυαλές γυναῖκες; Ἐὰν δεχτήκαμε τὰ καλὰ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Κυρίου, τὰ κακὰ δὲν θὰ τὰ ὑποφέρουμε;»¹⁷. Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς: ἔὰν δὲν ἦταν Δεσπότης οὔτε ὑπερεῖχε τόσο πολὺ ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ κάποιος φίλος ἰσότιμος, ποιά δικαιολογία θὰ εἶχαμε, ἐνῶ δεχθήκαμε τόσες εὐεργεσίες ἀπὸ αὐτόν, νὰ τὸν ἀνταμείβουμε μὲ τὰ ἀντίθετα; Εἶδες γνώμη φιλόθεη καὶ πῶς δὲν καυχίεται, οὔτε ὑπερηφανεύεται γιὰ τὸ ὅτι ὑπέμεινε γενναῖα τὶς πάνω ἀπὸ τὴν φύση ἐκεῖνες πληγές, οὔτε πιστεύει ὅτι εἶναι δεῖγμα σοφίας καὶ μεγαλοψυχίας ἢ τόση ὑπομονή του, ἀλλὰ σάν νὰ ἐξοφλεῖ ἀναγκαῖο χρέος καὶ νὰ μὴ ἔπαθε τίποτα τὸ ἀφύσικο, ἀποστομώνει καὶ μὲ τὸ παραπάνω μάλιστα τὴ γυναῖκα του; Αὐτὸ ἔγινε καὶ μὲ τὴ γυναῖκα αὐτῆ. «Ὅταν τὴν εἶδε νὰ ὑπομένει γενναῖα τὴν ἀτεκνία καὶ νὰ πέφτει καὶ νὰ ἰκετεύει τὸ Θεό, ἔβαλε τὸν ὑπηρέτη τοῦ ἱερέα, γιὰ νὰ τὴν κάνει νὰ ἀγριέψει περισσότερο.

Ὅμως ἡ γυναῖκα δὲν ἔπαθε τίποτα τέτοιο, ἀλλὰ μαθημένη ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς νὰ ὑπομένει τὰ κακόλογα καὶ γυμνασμένη μὲ τὶς προσβολές τῆς ἀντιζήλου τῆς, ἀντιμετώπισε ἀφοβα τὶς προσβολές αὐτῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ἔδειχνε πολλὴ πραότητα στὸ ἱερό, ὑπομένοντας ἀνδρεῖα καὶ μεγαλόψυχα τὶς εἰρωνεῖες γιὰ τὴ μέθη καὶ τὴν ἐξαιτίας αὐτῆς ἀπρεπῆ συμπεριφορὰ. Οὔτε βέβαια ἦταν δυνατὸ νὰ ἀκουσε αὐτῆς τὶς λέξεις. Γιατί, ὅταν εἶπε ὁ ὑπηρέτης, «σταμάτησε τὴν ἐπήρεια τοῦ κρασιοῦ μέσα σου καὶ φύγε ἀπὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸν Κύριο, ἢ Ἄννα ἀπάντησε καὶ εἶπε: ὄχι, κύριε»¹⁸. Αὐτὸν ποὺ τὴν ἔβρισε τὸν ἀποκάλεσε κύριο· καὶ δὲν εἶπε αὐτὸ ποὺ λένε οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι: «Αὐτὰ μοῦ τὰ εἶπε ὁ ἱερέας; Αὐτὸς ποὺ διδάσκει τοὺς ἄλλους μὲ κοροΐδεψε γιὰ μέθη καὶ ἀπρεπῆ συμπεριφορὰ; Ἀλλὰ φρόντισε ν' ἀποκρούσει μόνον τὴν ὑπόνοια, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἦταν ἀληθινή.

5. Ἐμεῖς ὅμως πολλὰς φορές, ὅταν κακολογηθοῦμε, ἐνῶ πρέπει νὰ ἀπολογηθοῦμε καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦμε, ἀνάβουμε τὴ φωτιά καὶ σάν θηρία ὀρᾶμε ἐναντίον ἐκείνων ποὺ μᾶς ἔβρισαν, τοὺς πιάνουμε ἀπὸ τὸ λαιμό, τοὺς σύρουμε, ζητοῦμε ἐξηγήσεις γιὰ αὐτὰ ποὺ εἶπαν, καὶ μ' αὐτὰ ποὺ κάνουμε ἐπιβεβαιώνουμε τὴν ἐναντίον μας ὑπόνοια. Γιατί, ἂν θέλεις νὰ δείξεις στοὺς ὑβριστὲς σου, ὅτι δὲν εἶσαι μεθυσμένος, δεῖξε το μὲ πραότητα καὶ καλωσύνη, ὄχι μὲ βρισιά, οὔτε μὲ κακολογία. Γιατί,

πτήσης τὸν ὑβρικότα, μέθην σου καταγνώσονται πάντες, ἂν δὲ γεν-
 ναίως ἐνέγκῃς, ἀπεκρούσω διὰ τῶν ἔργων τὴν πονηρὰν ὑποψίαν, ὅπερ
 οὖν καὶ ἡ γυνὴ τότε ἐποίησε, καὶ εἶπούσα, «οὐχί, κύριε», δι' αὐτῶν τῶν
 πραγμάτων ἐδείκνυ, ὅτι ψευδῆς ἦν ἡ ὑποψία. Πόθεν δὲ ὁλως καὶ ὑπώ-
 5 πτευσεν ὁ ἱερεὺς τοῦτο; Μὴ γὰρ γελῶσαν εἶδε; μὴ γὰρ χορεύουσαν; μὴ
 γὰρ περιφερομένην καὶ καταπίπτουσαν; μὴ γὰρ αἰσχρόν τι καὶ ἀνελεύ-
 θερον φθεγγομένην ῥῆμα; Πόθεν οὖν ταύτην ἔσχε τὴν ὑπόνοιαν; Οὐχ
 ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἡμέρας· καὶ
 γὰρ ἦν τὸ μεσημβρινόν, ὅτε τὴν εὐχὴν ἐποιεῖτο. Πόθεν τοῦτο δῆλον;
 10 Ἄπ' αὐτῶν τῶν ἄνωθεν εἰρημένων. «Ἄνέστη», γάρ, φησὶν, «Ἄννα
 μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοῦς ἐν Σηλῶμ καὶ μετὰ τὸ πιεῖν καὶ κατέστη ἐνώπιον
 Κυρίου».

Ὅρᾳς; Ὅν ἀνέσεως καιρὸν ποιοῦνται ἅπαντες, τοῦτον εὐχῆς
 ἐποιεῖτο αὕτη καιρὸν, καὶ μετὰ τράπεζαν πρὸς ἱκετηρίαν ἀνέτρεχε, καὶ
 15 πηγὰς ἠφίει δακρῦων, καὶ διάνοιαν παρεῖχε σωφρονοῦσαν καὶ νήφου-
 σαν, καὶ μετὰ τράπεζαν οὕτως ἐκτενῶς ἠῤῥατο, ὡς δῶρον ὑπὲρ φύσιν
 λαβεῖν καὶ λῦσαι στείρωσιν καὶ φύσιν ἀσθενήσασαν διορθῶσαι. Ταῦτα
 τοίνυν ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἐκερδάναμεν, ὥστε εἰδέναί μετ' εὐωχίαν εὐχε-
 σθαι. Ὁ γὰρ πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένος, οὐδέποτε εἰς μέθην καὶ πα-
 20 ροινίαν ἐκπεσεῖται, οὐδέποτε ὑπὸ ἀδηφαγίας διαρραγῆσεται, ἀλλὰ, τὴν
 προσδοκίαν τῆς εὐχῆς ἀντὶ χαλινοῦ τοῖς λογισμοῖς ἐπικειμένης ἔχων,
 μετὰ τοῦ προσήκοντος μέτρου τῶν παρακειμένων ἄψεται πάντων, καὶ
 πολλῆς μὲν τὴν ψυχὴν, πολλῆς δὲ τὸ σῶμα ἐμπλήσει τῆς εὐλογίας.
 Τράπεζα γάρ, ἀπὸ εὐχῆς ἀρχομένη καὶ εἰς εὐχὴν καταλήγουσα, οὐδέπο-
 25 τε ὑστερηθήσεται, ἀλλὰ πηγῆς δασιλέστερον ἅπαντα ἡμῖν οἶσει τὰ ἀγα-
 θά.

Μὴ δὴ τοσοῦτον παρορῶμεν κέρδος. Καὶ γὰρ ἄτοπον τοὺς μὲν οἰ-
 κέτας τοὺς ἡμετέρους, εἴ ποτέ τι τῶν παρακειμένων λάβοιεν παρ' ἡμῶν
 μέρος, εὐχαριστεῖν τε ἡμῖν καὶ μετ' εὐφημίας ἀναχωρεῖν, ἡμᾶς δὲ το-
 30 σοῦτων ἀπολαύοντας ἀγαθῶν μηδὲ τοσαύτην ἀποδιδόναί τῳ Θεῷ τὴν
 τιμὴν, καὶ ταῦτα, μέλλοντας πολλῆς ἀπολαύσεσθαι τῆς ἀσφαλείας.
 Ὅπου γὰρ εὐχὴ καὶ εὐχαριστία, ἁγίου Πνεύματος παραγίνεται χάρις
 καὶ φυγαδεύονται δαίμονες καὶ πᾶσα ἀντικειμένη δύναμις δραπετεῦει
 καὶ ἀφίσταται. Ὁ μέλλων εἰς εὐχὴν τρέπεσθαι, οὐδὲν ἄτοπον τολμᾷ
 35 φθέγξασθαι, οὐδὲ ἐν μέσῃ τραπέζῃ· κἂν φθέγξεται, μεταγινώσκει ταχέ-

ἐὰν χτυπήσεις αὐτὸν ποῦ σὲ ἔβρισε, θὰ σὲ κατηγορήσουν ὅλοι ὅτι εἶσαι μεθυσμένος, ἐνῶ ἂν τὸ ὑπομείνεις γενναῖα, ἀποκρούεις ἔμπρακτα τὴν πονηρὴ ὑποψία, πρᾶγμα ποῦ ἔκανε τότε καὶ ἡ γυναῖκα λέγοντας «ὄχι, κύριε», καὶ δείχνοντας μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι ἡ ὑποψία ἦταν ψεύτικη. Ἀπὸ ποῦ ἄλλωστε τὸ ὑποπτεύθηκε ὁ ἱερέας αὐτό; Μήπως τὴν εἶδε νὰ γελάει; μήπως νὰ χορεύει; μήπως νὰ παραπαίει καὶ νὰ πέφτει κάτω; μήπως τὴν ἄκουσε νὰ λέει κάτι τὸ αἰσχρὸ καὶ ἀπρεπές; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν σχημάτισε τὴν ὑποψία αὐτή; Ὅχι ἔτσι ἀπλᾶ οὔτε τυχαῖα ἐκεῖνος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς ἡμέρας· γιατί ἦταν μεσημέρι, ὅταν ἔκαμνε τὴν προσευχή. Ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερὸ αὐτό; Ἀπὸ αὐτὰ ποῦ λέγονται πιὸ πάνω. Γιατί λέει, «σηκώθηκε ἡ Ἄννα ἀφοῦ ἔφαγαν στὴ Σηλῶμ καὶ ἤπιαν καὶ στάθηκε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»¹⁹.

Βλέπεις; Τὴν ὥρα ποῦ ὅλοι τὴν ἔχουν γιὰ ἀνάπαυση, αὐτὴν τὴν ἔκανε ὥρα προσευχῆς καὶ μετὰ τὸ τραπέζι ἔτρεξε γιὰ ἱκεσία καὶ ἔχυνε ποτάμια δακρύων, πρόσφερε νοῦ γεμάτο ἀπὸ σύνεση καὶ διαύγεια, καὶ μετὰ τὸ τραπέζι προσευχήθηκε τόσο ἐκτεταμένα, ὥστε νὰ λάβει δῶρο ποῦ ξεπερνοῦσε τὴ φύση, καὶ νὰ καταργήσῃ τὴ στείρωση καὶ νὰ διορθώσῃ τὴ φύση ποῦ ἦταν ἀσθενής. Αὐτὰ λοιπὸν κερδίσαμε ἀπὸ τὴν γυναῖκα, ὥστε νὰ γνωρίζουμε νὰ προσευχομάστε μετὰ ἀπὸ φαγοπότι. Γιατί αὐτὸς ποῦ εἶναι προετοιμασμένος γι' αὐτό, δὲν θὰ ξεπέσει ποτέ σὲ μέθη καὶ κακὴ συμπεριφορά, δὲν θὰ σκάσει ποτέ ἀπὸ τὴν πολυφαγία, ἀλλὰ, ἔχοντας σὰν χαλινάρι στὸ νοῦ του τὴν προσδοκία τῆς προσευχῆς, θὰ δοκιμάσει ὅλα τὰ στρωμένα φαγητὰ μὲ τὸ ἀνάλογο μέτρο καὶ θὰ γεμίσει καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα του μὲ πολλὴ εὐλογία. Γιατί τραπέζι ποῦ ἀρχίζει μὲ προσευχὴ καὶ καταλήγει σὲ προσευχὴ, δὲν θὰ στερηθεῖ ποτέ, ἀλλὰ θὰ μᾶς προσφέρει πιὸ πλούσια καὶ ἀπὸ πηγὴ ὅλα τὰ ἀγαθὰ.

Ἄς μὴ παραβλέπουμε λοιπὸν ἕνα τόσο μεγάλο κέρδος. Εἶναι ἄλλωστε παράλογο, οἱ δοῦλοι μας νὰ μᾶς εὐχαριστοῦν καὶ νὰ φεύγουν μὲ ἐγκώμια, ἐὰν κάποτε πάρουν ἕνα μικρὸ μέρος ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἔχουμε, καὶ ἐμεῖς, ποῦ ἀπολαμβάνουμε τόσο πολλὰ ἀγαθὰ, νὰ μὴ ἀποδίδουμε οὔτε τόση τιμὴ στὸ Θεό, καὶ αὐτό, ἐνῶ πρόκειται νὰ ἔχουμε τόση ἐξασφάλιση. Γιατί, ὅπου ὑπάρχει προσευχὴ καὶ εὐχαριστία, εἶναι παρούσα ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, φυγαδεύονται οἱ δαίμονες, καὶ δραπετεύει καὶ ἀπομακρύνεται κάθε ἀντίθετη δύναμη. Ἐκεῖνος ποῦ πρόκειται νὰ καταφύγει σὲ προσευχὴ, δὲν τολμᾷ νὰ πεῖ τίποτα τὰ ἀπρεπο, οὔτε τὴν ὥρα τοῦ τραπεζιοῦ· καὶ ἂν πεῖ, μετανοεῖ γρήγορα. Γι' αὐτό

ως. *Αὐὸ χρῆ καὶ ἀρχομένους καὶ λήγοντας εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ· μάλιστα μὲν γὰρ οὐδὲ εἰς μέθην ἐμπεσοῦμεθα ραδίως, καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, εἰ καταστήσαιμεν εἰς ταύτην ἑαυτοὺς τὴν συνήθειαν. Ὡστε κἂν κραιπαλῶν, κἂν μεθύων ποτὲ ἀναστῆς, μηδὲ οὕτω καταλύσης τὸ ἔθος, 5 ἀλλὰ κἂν καρηβαρῶμεν, κἂν περιφερώμεθα καὶ καταπίπτωμεν, καὶ οὕτως εὐζώμεθα καὶ μὴ διαλύσωμεν τὴν συνήθειαν. Ἄν γὰρ τῇ προτέρᾳ ἡμέρᾳ οὕτως εὐξῆ, τῇ δευτέρᾳ διορθώσῃ τὴν ἐν τῇ προτέρᾳ γενομένην ἀσχημοσύνην ἡμέρᾳ. Ὅταν τοίνυν ἀριστοποιώμεθα, μνημονεύωμεν ταύτης τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ταύτης δακρύων καὶ τῆς μέθης τῆς 10 καλῆς ταύτης. Ἐμέθυε γὰρ καὶ ἡ γυνή, οὐκ ἀπὸ οἴνου, ἀλλ' ἀπ' εὐλαβείας πολλῆς. Εἰ γὰρ μετ' ἀριστον τοιαυτὴ ἦν, ποία ἦν ὑπὸ τὴν ἔω; Εἰ μετὰ τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν οὕτως ἔκτενῶς προσηύχετο, ὅποια ὑπῆρχε νῆστις οὕσα;*

στ'. Ἐπανέλθωμεν τοίνυν πάλιν ἐπὶ τὰ ρήματα αὐτῆς, τὰ φιλοσοφίας 15 γέμοντα πολλῆς καὶ πραότητος. Εἰποῦσα γάρ, «οὐχί, κύριε», ἐπήγεγε· «γυνὴ ἐν σκληρᾷ ἡμέρᾳ ἐγὼ εἰμι καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ πέπωκα». Παρατήρησον πῶς οὐδὲ ἐνταῦθα λέγει τὰ ὄνειδῆ τῆς ἀντιζήλου, οὐδὲ ἐκπομπεῦει τὴν πονηρίαν ἐκείνης, οὐδὲ ἐκτραγωδεῖ τὴν συμφορὰν τὴν οἰκείαν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀποκαλύπτει τὴν ἑαυτῆς ἀθυμίαν, ὅσον ἀπολο- 20 γήσασθαι πρὸς τὸν ἱερέα μόνον. «Γυνὴ ἐν σκληρᾷ ἡμέρᾳ», φησὶν, «ἐγὼ εἰμι καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ πέπωκα, καὶ ἐκχέω τὴν ψυχὴν μου ἐνώπιον Κυρίου». Οὐκ εἶπεν, «εὐχομαι τῷ Θεῷ», ἵκετεύω τὸν Θεόν, ἀλλ' «ἐκχέω τὴν ψυχὴν μου ἐνώπιον Κυρίου»· τουτέστιν, ὄλην ἑμαυτὴν μετέστησα πρὸς τὸν Θεόν, τὴν διάνοιάν μου ἐξεκένωσα πρὸς αὐτόν, ὄλη 25 ψυχῇ καὶ δυνάμει τὴν εὐχὴν μου ἐποιησάμην, εἶπον τῷ Θεῷ τὴν συμφορὰν τὴν ἐμήν, ἔδειξα τὸ ἔλκος· ἐκεῖνος τὸ φάρμακον θεῖναι δύναται.

«Μὴ δῶς τὴν δούλην σου εἰς πρόσωπον, εἰς θυγατέρα λοιμὴν». Πάλιν δούλην ἑαυτὴν καλεῖ, καὶ πολλὴν ποιεῖται σπουδὴν, ὥστε μὴ πονηρὰν δόξαν παρὰ τῷ ἱερεὶ λαβεῖν. Καὶ οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτὴν· Ἐγὼ μὲν 30 μέλει τῆς τούτου διαβολῆς; ἀπλῶς καὶ εἰκῆ κατηγορήσεν, ὑπώπτευσεν εἰς οὐδὲν δέον· τὸ συνειδὸς μου καθαρὸν ἔστω, καὶ πάντες με διαβαλλέτωσαν, ἀλλὰ τὸν ἀποστολικὸν ἐκεῖνον ἐπλήρου νόμον, τὸν κελεύοντα προνοεῖσθαι καλὰ μὴ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. Καὶ παντὶ τρόπῳ τὴν ὑποψίαν ἀπεκρούετο λέγουσα, «μὴ δῶς

20. Α' Βασ. 1,15.

21. Α' Βασ. 1,15.

22. Α' Βασ. 1,16.

πρέπει και όταν αρχίζουμε και όταν τελειώνουμε τὸ φαγητὸ νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό· γιατί ἔτσι δὲν θὰ πέσουμε εὐκολα σὲ μέθη, ὅπως εἶπα πρὶν, εἰς συνηθίσουμε τὸν ἑαυτὸ μας σ' αὐτὴν τὴν ἐνέργεια. Ὡστε και ἂν ἀκόμα κάποτε σηκωθείς ἀπὸ τὸ τραπέζι ζαλισμένος ἀπὸ τὴν κρεπάλη, και ἂν εἶσαι μεθυσμένος, οὔτε τότε νὰ καταργήσεις τὴ συνήθεια, ἀλλὰ εἴτε ἔχουμε βαρὺ τὸ κεφάλι μας, εἴτε παραπατᾶμε και πέφτουμε κάτω, και τότε νὰ προσευχόμαστε και νὰ μὴ καταργοῦμε τὴ συνήθεια. Γιατί, ἂν τὴν προηγούμενη μέρα προσευχηθεῖς ἔτσι, τὴ δευτέρη μέρα θὰ διορθώσεις τὴν ἀσχημοσύνη πὺ ἐκανες τὴν προηγούμενη. Ὅταν λοιπὸν γευματίζουμε, νὰ θυμόμαστε αὐτὴ τὴ γυναῖκα και τὰ δάκρυά της και αὐτὴ τὴν καλὴ μέθη. Γιατί και ἡ γυναῖκα ἦταν μεθυσμένη, ὄχι ἀπὸ κρασί, ἀλλὰ ἀπὸ πολλὴ εὐλάβεια. Ἐάν λοιπὸν μετὰ τὸ γεῦμα ἦταν τέτοια, ποιά ἦταν τὸ πρῶι; Ἐάν μετὰ τὸ φαγητὸ και τὸ πιετὸ προσευχόταν τόσο παρατεταμένα, πῶς θὰ προσευχόταν ὅταν ἦταν νηστική;

6. Ἄς ξαναγυρίσουμε λοιπὸν πάλι στὰ λόγια της, τὰ γεμάτα ἀπὸ πολλὴ φιλοσοφικότητα και πραότητα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε «ὄχι, κύριε», πρόσθεσε· «εἶμαι μιὰ γυναῖκα πὺ περνῶ δύσκολες ἡμέρες και κρασί και οἰνόπνευμα δὲν ἔχω πιεῖ»²⁰. Παρατήρησε ὅτι οὔτε ἐδῶ λέει τις προσβολὲς τῆς ἀντιζήλου της, οὔτε διαπομπεύει τὴν κακία ἐκείνης, οὔτε διεκτραγωδεῖ τὴ δικὴ της συμφορὰ, ἀλλὰ ἀποκαλύπτει τὴ λύπη της τόσο μόνο, ὅσο γιὰ νὰ ἀπολογηθεῖ μόνο στὸν ἱερέα. «Εἶμαι γυναῖκα πὺ περνᾶ δύσκολες ἡμέρες και κρασί και οἰνόπνευμα δὲν ἔχω πιεῖ και ξεχνῶ τὸν πόνο τῆς ψυχῆς μου ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»²¹. Δὲν εἶπε ἄπροσεύχομαι στὸ Θεό, ἄπροσεύχομαι τὸ Θεό, ἀλλὰ «ξεχνῶ τὸν πόνο τῆς ψυχῆς μου ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»· δηλαδὴ ὁλόκληρο τὸ ἑαυτὸ μου τὸν μετέθεσα στὸ Θεό, τὸν νοῦ μου τὸν ἐκένωσα σ' αὐτόν, ἔκανα τὴν προσευχή μου μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ και τὴ δύναμη, εἶπα στὸ Θεό τὴ συμφορὰ μου, ἔδειξα τὴν πληγὴ μου· ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ προσφέρει τὸ φάρμακο.

«Μὴ θεωρήσεις τὴ δούλη σου ὡς γυναῖκα ἁμαρτωλή»²². Πάλι δούλη ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸ της, και καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια, ὥστε νὰ μὴ δώσει κακὴ ἐντύπωση στὸν ἱερέα. Και δὲν εἶπε στὸν ἑαυτὸ της· Ἐγὼ τί μὲ μέλει γιὰ τὴ δικὴ του κακὴ ἐντύπωση; Ἐτσι ἀπλῶς και στὴν τύχη μὲ κατηγόρησε, μὲ ὑποπτέυτηκε ἐνῶ δὲν ἔπρεπε· ἡ συνείδησή μου νὰ εἶναι καθαρὴ και ἄς μὲ συκοφαντοῦν ὅλοι· ἀλλὰ ἐφάρμοζε ἐκεῖνον τὸν ἀποστολικὸ νόμο, πὺ παραγγέλλει νὰ φροντίζουμε γιὰ τὰ καλὰ ὄχι μόνο ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ και ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Και μὲ κάθε τρόπο ἀπέκρουε τὴν ὑποψία λέγοντας· «μὴ θεωρή-

τὴν δούλην σου εἰς πρόσωπον, εἰς θυγατέρα λοιμὴν». Τί δέ ἐστιν, «εἰς πρόσωπον»; Μὴ νομίσης ἀναίσχυντον εἶναι με καὶ ἰταμὴν. Ἀθυμίας, οὐ παροινίας ἐστὶν αὕτη ἢ παρρησία· ὀδύνης, οὐχὶ μέθης. Τί οὖν ὁ ἱερεὺς; Ὅρα κάκεινου τὴν σύνεσιν· οὐ περιειργάσατο τὴν συμφορὰν, οὐκ ἠβουλήθη πολυπραγμονῆσαι τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ τί φησι; «Πορεύου ἐν εἰρήνῃ· δώη σοι Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ πᾶν αἴτημα, ὃ ἠτήσω παρ' αὐτοῦ». Τὸν κατήγορον συνήγορον εἰργάσατο ἡ γυνή.

Τοσοῦτόν ἐστιν ἐπιείκεια καὶ πραότης καλόν. Καὶ ἀντὶ ὕβρεως ἐφόδια ἱκανὰ λαβοῦσα ἀπῆλθε καὶ προστάτην ἔσχε καὶ πρεσβευτὴν τὸν ἐπιτιμήσαντα. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίσταται, ἀλλὰ πάλιν φησὶν· «εὗροι ἡ δούλη σου χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς σου»· τουτέστι, μάθοις διὰ τοῦ τέλους αὐτοῦ καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, ὡς οὐκ ἀπὸ παροινίας, ἀλλ' ἐξ ὀδύνης τσοαύτης ἐποησάμην ἰκετηρίαν καὶ τὴν δέησιν. «Καὶ ἀπελθούσα», φησὶν, «οὐκέτι συνέπεσεν». Εἶδες πίστιν γυναικός; Πρὶν λάβῃ ὅπερ ἤτησεν, ἐθάρσησεν ὡς λαβοῦσα. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι μετὰ πολλῆς ἠῦξαστο τῆς σφοδρότητος, μετὰ σπουδῆς ἀδιακρίτου. Διὰ τοῦτο, ὡς τὸ πᾶν εἰληφυῖα, κατῆλθεν. Ἄλλως δέ, καὶ ὁ Θεὸς λοιπὸν αὐτῆς τὴν ἀθυμίαν ἐξέβαλε, μέλλων διδόναι τὸ δῶρον.

Ταύτην ζηλώσωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς συμφοραῖς πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγωμεν. Κἂν μὴ ἔχωμεν παιδία, παρ' ἐκείνου αἰτιώμεν· κἂν λάβωμεν, μετὰ πολλῆς ἀνατρέφωμεν αὐτὰ τῆς σπουδῆς, καὶ πάσης μὲν κακίας ἀπάγωμεν τοὺς νέους, μάλιστα δὲ ἀσελγείας· χαλεπὸς γὰρ οὗτος ὁ πόλεμος, καὶ οὐδὲν οὕτως ἐνοχλεῖ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην, ὡς τοῦτο τὸ πάθος. Πανταχόθεν τοίνυν αὐτοὺς τειχίζωμεν συμβουλαῖς, 25 παραινέσεσι, φόβοις, ἀπειλαῖς. Ἄν ταύτης περιγένωνται τῆς ἐπιθυμίας, οὐδὲ ἐτέρω ταχέως ἀλώσονται, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἔσονται κρείττους, καὶ μέθης κρατήσουσι, καὶ τὰς παροινίας καὶ τὰς πονηρὰς συνουσίας πάσῃ σπουδῇ διακρούσονται, καὶ ποθεινότεροι μὲν ἔσονται τοῖς γεγεννηκόσιν, αἰδεσιμώτεροι δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις. Τίς γὰρ οὐκ αἰ- 30 δεσθήσεται σωφρονοῦντα νέον; Τίς δὲ οὐκ ἀσπάσεται καὶ φιλήσει τὸν χαλινώσαντα τὰς ἀτόπους ἐπιθυμίας; Τίς δὲ οὐχ αἰρήσεται καὶ τῶν σφόδρα εὐπορωτάτων μετὰ πολλῆς αὐτῶ τῆς χάριτος ἐκδοῦναι τὸ θυγάτριον, κἂν ἀπάντων ἐκείνος πενέστερος ᾖ; Ὡσπερ γὰρ τὸν ἐν ἀσω-

σεις τῆ δούλη σου ὡς γυναίκα ἀμαρτωλή». Τί σημαίνει ὁμως «εἰς πρόσωπον»; Μὴ νομίσεις ὅτι εἶμαι ἀδιάντροπη καὶ αὐθάδης. Τὸ θάρρος αὐτὸ δὲν ὀφείλεται στὴ ζάλῃ τῆς μέθης, ἀλλὰ στὴ λύπη· στὸν πόνο καὶ ὄχι στὴ μέθη. Καὶ τί κάνει ὁ ἱερέας; Κοίταξε καὶ ἐκείνου τὴ σύνεση· δὲν περιεργάσθηκε τὴ συμφορὰ τῆς, δὲν θέλησε νὰ πολυξετάσει τὴν αἰτία, ἀλλὰ τί λέει; «Πήγαινε στὸ καλὸ· εὐχομαι νὰ ἐκπληρώσει ὁ Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ κάθε αἴτημά σου ποῦ ζήτησες ἀπὸ αὐτόν»²³. Τὸν κατήγορο ἢ γυναίκα τὸν ἔκανε συνήγορο.

Τόσο μεγάλο καλὸ εἶναι ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότητα. Καὶ ἀφοῦ ἀντὶ γιὰ βρισιὰ πῆρε ἀρκετὰ ἐφόδια ἀναχώρησε καὶ εἶχε προστάτη καὶ μεσολαβητὴ ἐκεῖνον ποῦ τὴν ἐπιτίμησε. Καὶ οὔτε ἔτσι φεύγει, ἀλλὰ πάλι λέει· «εἶθε ἡ δούλη σου νὰ βρεῖ χάρη ἐνώπιόν σου»²⁴. Δηλαδή μακάρι νὰ μάθεις μὲ τὸ τέλος αὐτὸ καὶ μὲ τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων, ὅτι δὲν ἔκανα τὴν ἱκεσία καὶ τὴ δέηση ἀπὸ παραζάλῃ μέθης, ἀλλὰ ἀπὸ πολὺ μεγάλη θλίψη. Καὶ ἀφοῦ ἔφυγε, λέει, «δὲν ἔδειχνε πλέον τὸ πρόσωπό τῆς θλίψη». Εἶδες πίστη γυναίκας; Πρὶν πάρει αὐτὸ ποῦ ζήτησε, ἀναθάρρησε σὰν νὰ τὸ πῆρε. Καὶ ἡ αἰτία ἦταν ὅτι προσευχήθηκε μὲ πολὺ δύναμη καὶ μὲ ζῆλο ἐπίμονο. Γι' αὐτὸ καὶ κατέβηκε ἀπὸ τὸν ναὸ σὰν νὰ ἔλαβε τὸ πᾶν. Ἐξάλλου καὶ ὁ Θεὸς ἔδιωξε στὸ ἐξῆς τὴ λύπη τῆς, ἐφόσον ἐπρόκειτο νὰ τῆς δώσει τὸ δῶρο.

Αὐτῆς λοιπὸν ζηλωτὲς νὰ γίνουμε καὶ ἐμεῖς καὶ σὲ ὄλες τις συμφορὲς ἃς καταφεύγουμε στὸ Θεό. Καὶ ἂν δὲν ἔχουμε παιδιά, νὰ ζητᾶμε ἀπὸ ἐκεῖνον· καὶ ὅταν τὰ ἀποκτήσουμε νὰ τὰ ἀνατρέφουμε μὲ πολλὴ φροντίδα καὶ νὰ ἀπομακρύνουμε τοὺς νέους ἀπὸ κάθε κακία, καὶ προπαντὸς ἀπὸ τὴν ἀσέλγεια· γιατί εἶναι δύσκολος αὐτὸς ὁ πόλεμος καὶ τίποτα δὲν ἐνοχλεῖ αὐτὴ τὴν ἡλικία, ὅσο τὸ πάθος αὐτό. Ἄς τοὺς περιτειχίζουμε λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ μὲ συμβουλές, παραινέσεις, φόβους, ἀπειλές. Ἄν κατανικήσουν αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία, δὲν θὰ κυριευθοῦν εὐκολα ἀπὸ ἄλλην, ἀλλὰ θὰ γίνουν καὶ ἀνώτεροι ἀπὸ τὰ χρήματα, καὶ θὰ γίνουν κύριοι τῆς μέθης καὶ θὰ ἀποκρούσουν μὲ κάθε φροντίδα καὶ τὴν κραιπάλῃ καὶ τις πονηρὲς συναμυστροφές, καὶ θὰ γίνουν ἔτσι πιὸ ποθητοὶ σ' αὐτοὺς ποῦ τοὺς γέννησαν καὶ πιὸ σεβαστοὶ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Γιατί ποιὸς δὲ θὰ σεβασθεῖ ἓνα σῶφρονα νέον; Ποιὸς δὲν θὰ ἀσπασθεῖ καὶ δὲν θὰ φιλήσει ἐκεῖνον ποῦ χαλιναγώγησε τις ἄτοπες ἐπιθυμίες του; Καὶ ποιὸς δὲν θὰ προτιμήσει, καὶ ἀπὸ τοὺς πολὺ εὐπορους, μὲ ὅλη του τὴν καρδιά νὰ δώσει τὴ θυγατέρα του σ' αὐτόν, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ φτωχὸς ἀπὸ ὅλους; Γιατί ὅπως ἐκεῖνον ποῦ ζεῖ

τία ζῶντα καὶ πόρναις προσέχοντα, κἄν ἀπάντων εὐπορώτερος ἦ, οὐδεις οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς θελήσαι κηδεστήν λαβεῖν, οὕτω τὸν σῶφρονα καὶ σεμνὸν οὐδεις οὕτως ἀνόητος, ὡς ἀποκρούσασθαι καὶ ἀτιμάσαι.

5 Ἴν' οὖν καὶ ἀνθρώποις αἰδέσιμοι καὶ τῷ Θεῷ ποθεινοὶ οἱ παῖδες γένωνται, κατακοσμοῦμεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ μετὰ σωφροσύνης ἐπὶ τοὺς γάμους ἄγωμεν. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρόντα αὐτοῖς, ὡσπερ ἐκ πηγῶν, ἅπαντα ἤξει, καὶ τὸν Θεὸν ἐξουσιν ἴλεων, καὶ τῆς παρουσίας καὶ τῆς μελλούσης ἀπολαύσονται δόξης, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν,
 10 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ δόξα τιμὴ, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σὲ ἀσωτία καὶ εἶναι προσκολλημένος στὶς πόρνες, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ πλουσιότερος ἀπὸ ὄλους, κανένας δὲν εἶναι τόσο ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὥστε νὰ θελήσει νὰ τὸν κάνει συγγενῆ του, ἔτσι τὸν συνετὸ καὶ σεμνὸ κανένας δὲν εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ τὸν ἀποκρούσει καὶ νὰ τὸν περιφρονήσει.

Γιὰ νὰ γίνουν λοιπὸν τὰ παιδιά καὶ στοὺς ἀνθρώπους σεβαστὰ καὶ στὸ Θεὸ ἀγαπητά, ἅς στολίζουμε τίς ψυχές τους καὶ ἅς τὰ ὀδηγοῦμε στοὺς γάμους μὲ σωφροσύνη. Γιατὶ ἔτσι καὶ ὅλα τὰ παρόντα ἀγαθὰ θὰ τοὺς ἔρθουν σὰν ἀπὸ πηγές, καὶ θὰ ἔχουν τὸ Θεὸ εὐνοϊκό, καὶ θὰ ἀπολαύσουν καὶ τὴν παρούσα καὶ τὴ μέλλουσα δόξα, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ ὁποῖο ἀρμόζει δόξα, τιμὴ καὶ δύναμη στὸν Πατέρα μαζί μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΝΑΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΣΑΜΟΥΗΛ ΓΑΛΑΚΤΟΤΡΟΦΙΑΝ

Καὶ ὅτι χρήσιμος ἡ περὶ τὸν τόκον βραδύτης, καὶ ὅτι ἐπικίνδυνον καὶ σφαλερὸν τὸ τῶν παίδων ἀμελεῖν.

α'. Εἰ μὴ δοκῶ προσκορῆς τισιν εἶναι καὶ φορτικός, βούλομαι τῆς αὐ-
τῆς ὑποθέσεως ἄψασθαι πάλιν, ὑπὲρ ἧς καὶ πρῶην ὑμῖν διελέχθην, καὶ
πρὸς τὴν Ἄνναν ὑμᾶς χειραγωγῆσαι, καὶ εἰς τὸν λειμῶνα τῶν κατορ-
θωμάτων τῆς γυναικὸς εἰσαγαγεῖν τὸν λόγον· λειμῶνα οὐχὶ ροδωνίαν
5 ἔχοντα, οὐδὲ ἄνθη μαραινόμενα, ἀλλ' εὐχὴν καὶ πίστιν καὶ ἀνεξικακίαν
πολλήν. Πολὺ γὰρ ταῦτα τῶν ἡρινῶν ἀνθέων εὐωδέστερα, οὐχὶ πηγαῖς
ὕδατων, ἀλλ' ὄμβροις δακρῦων ἀρδόμενα. Οὐ γὰρ οὕτω τοὺς κήπους αἱ
πηγαὶ τῶν ναμάτων εὐθαλεστέρους ποιοῦσιν, ὡς τὸ φυτὸν τῆς εὐχῆς αἱ
πηγαὶ τῶν δακρῦων ποτίζουσαι, πρὸς ὕψος μέγιστον ἀνατρέχειν παρα-
10 σκευάζουσιν, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ταύτης ἐγένετο. Ὅμοῦ γὰρ
ἐφθέγγατο, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνέδραμεν ἡ εὐχὴ καὶ καρπὸν ἤνεγκεν
ὠριμον αὐτῇ, τὸν ἅγιον Σαμουήλ.

Μὴ δὴ δυσχεράνητε, εἰ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἀρχόμεθα πάλιν. Οὐ
γὰρ τὰ αὐτὰ ἐροῦμεν, ἀλλ' ἕτερα τίνα νέα καὶ πρόσφατα. Καὶ γὰρ ἐπὶ
15 τῆς αἰσθητῆς τραπέζης ἐξ ἑνὸς ὄψου πολλὰ ἂν τις ἐδέσματα κατα-
σκευάσειε. Καὶ τοὺς χρυσοχόους δὲ ὀρῶμεν ἀπὸ μιᾶς μάζης χρυσοῦ
καὶ ψέλλια καὶ περιδέρραια καὶ ἕτερα πολλὰ ποιοῦντας χρυσία. Εἰ γὰρ
καὶ μονοειδῆς ἡ ὕλη, ἀλλὰ ποικίλον ἡ τέχνη καὶ οὐ στενοχωρεῖται τῷ
μονοτρόπῳ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας, εὐπόριστος οὐσα καὶ πολυμήχα-
20 νος. Εἰ δὲ τὰ ἐνταῦθα τοιαῦτα, πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις.
Ὅτι γὰρ ποικίλη ταύτης ἡ τράπεζα καὶ πολύτροπος καὶ πολυειδῆς,
ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «ὧ μὲν διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λό-
γος σοφίας, ἄλλω δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις,
γέννη γλωσσῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαι-

Ο Μ Ι Α Ι Α Γ'

ΣΤΗΝ ANNA ΚΑΙ ΣΤΟ ΘΗΛΑΣΜΟ ΤΟΥ ΣΑΜΟΥΗΛ

Καί ὅτι ἡ καθυστέρηση τῆς γέννας εἶναι χρησιμη καὶ ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνο καὶ σφάλμα νά ἀμελεῖ κανεῖς γιά τὰ παιδιά.

1. Ἄν δὲν φαίνομαι σὲ μερικoὺς ὅτι εἶμαι βαρετὸς καὶ φορτικὸς, θέλω νά ἀσχοληθῶ καὶ πάλι μὲ τὸ ἴδιο θέμα, γιὰ τὸ ὅποιο καὶ προηγουμένως σᾶς εἶχα μιλήσει, καὶ νά σᾶς ὀδηγήσω στὴν Ἄννα καὶ νά φέρω τὸν λόγο στὸ λιβάδι τῶν κατορθωμάτων τῆς γυναίκας αὐτῆς· λιβάδι ποὺ δὲν ἔχει τριαντάφυλλα, οὔτε ἄνθη ποὺ μαραίνονται, ἀλλὰ προσευχὴ καὶ πίστη καὶ πολλὴ ἀνεξικακία. Γιὰτι αὐτὰ εἶναι πολὺ πιὸ εὐώδη ἀπὸ τὰ ἀνοιξιάτικα λουλουῖδια, ἐπειδὴ ποτίζονται ὄχι μὲ ἄφθονα νερά, ἀλλὰ μὲ βροχὴ δακρῶν. Γιὰτι δὲν κάνουν τόσο πολὺ θαλεροὺς τοὺς κήπους τὰ πολλὰ νερά τῶν πηγῶν, ὅσο τὸ φυτὸ τῆς προσευχῆς ποὺ τὸ ποτίζουν πηγὲς δακρῶν, ποὺ τὸ κάνουν νά κατευθύνεται πρὸς τὰ ἄνω, πρᾶγμα ποὺ ἐγινε καὶ μὲ τὴν γυναίκα αὐτῆ. Γιὰτι μόλις μίλησε, ἀμέσως ἡ προσευχὴ ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ καὶ τῆς ἔφερε καρπὸ ὄριμο, τὸν ἅγιον Σαμουὴλ.

Μὴ δυσανασχετήσετε λοιπὸν, ἐπειδὴ ἀρχίζουμε μὲ τὸ ἴδιο θέμα. Καθόσον δὲν θὰ ποῦμε τὰ ἴδια, ἀλλὰ μερικὰ ἄλλα νέα καὶ πρόσφατα. Γιὰτι καὶ στὸ αἰσθητὸ τραπέζι ἀπὸ ἓνα τρόφιμο θὰ μπορούσε κανεῖς νά παρασκευάσει πολλὰ φαγητά. Ἐπίσης βλέπουμε καὶ τοὺς χρυσοχόους νά κάνουν ἀπὸ μιὰ μάζα χρυσοῦ καὶ βραχιόλια καὶ περιδέρια καὶ ἄλλα πολλὰ χρυσαφικά. Γιὰτι, ἂν καὶ ἡ ὕλη ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα εἶδος, ἡ τέχνη ὅμως εἶναι ποικίλη καὶ δὲν δυσχεραίνεται ἀπὸ τὴν μονοτονία τῆς ὕλης ποὺ χρησιμοποιεῖ, ἐπειδὴ εἶναι ἐφευρετικὴ καὶ ἐπινοητικὴ. Καὶ ἐὰν τὰ ἐδῶ εἶναι τέτοια, πολὺ περισσότερο ἢ χάρις τοῦ Πνεύματος. Ὅτι λοιπὸν τὸ τραπέζι τῆς εἶναι ποικίλο καὶ πλούσιο καὶ μὲ πολλὰ εἶδη, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέει· «σὲ ἄλλον ἀπὸ τὸ Πνεῦμα δίνεται λόγος σοφίας, σὲ ἄλλον λόγος γνώσεως, σὲ ἄλλον πίστη, σὲ ἄλλους πάλι χαρίσματα νά θεραπεύουν, νά βοηθοῦν, νά κυβερνοῦν, νά μιλοῦν ξένες γλῶσσες. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐνεργεῖ τὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα,

ροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται». Ὅρας πῶς ποικίλη; Οἱ ποταμοὶ πολλοί, ἀλλὰ μία, φησὶν, ἡ πηγὴ· διάφορα τὰ ἐδέσματα, ἀλλ' εἷς ὁ ἐστιάτωρ. Ἐπεὶ οὖν τοσαύτη ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, μὴ ἀποκάμωμεν. Εἶδομεν δὲ αὐτὴν στεῖραν οὖσαν, εἶδομεν αὐτὴν μητέρα γενομένην, εἶ-
5 δομεν δακρύνουσαν, εἶδομεν χαίρουσαν, συνηγήσαμεν τότε· συνησθώ-
μεν σήμερον. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσε, «χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων». Τοῦτο δὲ οὐκ ἐπὶ τῶν συνακμασάντων ἡμῖν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πάλαι γεγενημένων ποιεῖν χρῆ.

10 Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις· Ἐπιτί μοι κέρδος ἀπὸ τῆς Ἄννης ἔσται καὶ τῶν ταύτης διηγημάτων; Ἄτις γὰρ στεῖραι δυνήσονται μαθεῖν, πῶς ἂν γένοιτο μητέρες, καὶ αἱ μητέρες εἰσονται ἄλλοις, ποῖος παιδοτροφίας ἄριστος ἂν γένοιτο τρόπος. Οὐ γυναικες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες μέ-
15 πρὸς τὰς αὐτῶν διακειῖσθαι γυναῖκας, κἂν ἀπαιδίαν νοσῶσι, καθάπερ ὁ Ἐλκανὰ πρὸς τὴν Ἄνναν διέκειτο. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τούτου μείζον κερδανούσι, μαθόντες ὅτι δεῖ τοὺς γονεῖς ἅπαντας τῷ
20 Θεῷ τὰ τεχθέντα τρέφειν παιδίᾳ. Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ χρήματα καὶ ἀργύ-
ριον οὐκ ἔστιν λαβεῖν ἀπὸ τοῦ διηγήματος, ἀνόνητον ἡμῖν εἶναι τὴν
ἀκρόασιν νομιζόμεν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο κερδαλέαν καὶ ὠφέ-
25 ἔστι, ψυχῆς εὐλάβειαν καὶ τοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἡμῖν δείκνυσι θησαυ-
ροὺς, καὶ διδάσκει πῶς ἅπαντα διακρουσόμεθα κίνδυνον. Χρήματα μὲν γὰρ παρασχεῖν καὶ ἀνθρώποις ῥάδιον, διορθῶσαι δὲ φύσιν καὶ ἀθυμίαν
30 μὲλλουσαν, ἀνθρώπῳ μὲν οὐδενί, τῷ δὲ τῆς φύσεως Δεσπότη μόνῳ
δυνατόν.

Σὺ δέ, εἰ μὲν νόσημα ἀνίατον ἔχουσα καὶ τὴν πόλιν περιελθοῦσα ἅπασαν καὶ χρήματα δαπανήσασα καὶ ἰατροῖς χρησαμένη πολλοῖς καὶ
30 μηδεμίαν εὐροῦσα παραμυθίαν, ἐνέτυχες γυναικὶ τὸ αὐτὸ παθούσῃ πά-
θος καὶ ἀπαλλαγείσῃ, οὐκ ἂν ἀπέστης ἰκετεύουσα, παρακαλοῦσα, δεο-
μένη, ὥστε πείσαι τὸν ἀπαλλάξαντα δεῖξαι, νυνὶ δὲ ὁρῶσα Ἄνναν
ἐστῶσαν ἐν τῷ μέσῳ καὶ τὸ πάθος αὐτῆς ἐξηγουμένην καὶ τὸ φάρμα-
κον λέγουσαν καὶ τὸν ἰατρὸν δεικνύουσαν χωρὶς ἰκετηρίας, χωρὶς πα-

1. Α' Κορ. 12,8-11.

2. Ρωμ. 12,15.

πὸν τὰ διανέμει στὸν καθένα ἰδιαίτερα, ὅπως αὐτὸ θέλει»¹. Βλέπεις πῶς εἶναι ποικίλη ἡ χάρη; Τὰ ποτάμια εἶναι πολλά, ἀλλὰ ἡ πηγὴ εἶναι μία· τὰ φαγητὰ διάφορα, ἀλλὰ ὁ ἐστιάτορας ἕνας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος εἶναι τόσο μεγάλη, ἄς μὴ ἀποκάμουμε. Καὶ εἶδαμε αὐτὴν νὰ εἶναι στείρα, τὴν εἶδαμε νὰ γίνεται μητέρα, τὴν εἶδαμε νὰ δακρῦζει, τὴν εἶδαμε νὰ χαίρεται· τότε συμπονέσαμε, σήμερα ἄς χαροῦμε μαζί της. Ἔτσι παρήγγειλε καὶ ὁ Παῦλος, «νὰ χαιρόμαστε μαζί μ' ἐκείνους πού χαίρονται καὶ νὰ κλαίμε μαζί μ' ἐκείνους πού κλαῖνε»². Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ κάνουμε ὄχι μόνο γιὰ τοὺς σύγχρονους μας ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνους πού ἐξησαν παλαιά.

Καὶ ἄς μὴ λείει κάποιος· «Καὶ τί κέρδος θὰ ἔχω ἀπὸ τὴν Ἄννα καὶ τίς ἱστορίες της;» Γιατί καὶ οἱ στείρες θὰ μπορέσουν νὰ μάθουν, πῶς εἶναι δυνατό νὰ γίνουν μητέρες, καὶ οἱ μητέρες ἐπίσης θὰ μάθουν ποιὸς εἶναι ὁ ἄριστος τρόπος ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν. Καὶ ὄχι μόνο οἱ γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες θὰ ὠφεληθοῦν πολὺ ἀπὸ τὴν ἱστορία αὐτῆ, διδασκόμενοι νὰ φέρονται μὲ ἡμερότητα στὶς γυναῖκες τους, καὶ ὅταν πάσχουν ἀπὸ ἀτεκνία, ὅπως ὁ Ἐλκανά στὴν Ἄννα. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ θὰ κερδήσουν καὶ ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό, ἀφοῦ θὰ μάθουν ὅτι πρέπει ὅλοι οἱ γονεῖς νὰ ἀνατρέφουν τὰ παιδιά τους ὅπως ἀρέσει στὸ Θεό. Ἄς μὴ νομίζουμε λοιπὸν ὅτι, ἐπειδὴ δὲν μπορούμε νὰ κερδήσουμε χρήματα καὶ ἀσήμι ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἱστορία, εἶναι ἀνώφελη σ' ἐμᾶς ἡ ἀκρόασή της, ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ τὴν θεωρήσουμε κερδοφόρα καὶ ὠφέλιμη, ἐπειδὴ δὲν μᾶς δίνει χρυσάφι καὶ ἀσήμι, ἀλλὰ ἐκεῖνο πού εἶναι πολὺ ἀνώτερο ἀπὸ αὐτά, δηλαδή τὴν εὐλάβεια τῆς ψυχῆς, μᾶς δείχνει τοὺς οὐράνιους θησαυροὺς, καὶ μᾶς διδάσκει μὲ ποιὸ τρόπο θὰ ἀποκρούσουμε κάθε κίνδυνο. Γιατί τὸ νὰ δώσει κανεὶς χρήματα εἶναι εὐκόλο καὶ στοὺς ἀνθρώπους, τὸ νὰ διορθώσει ὅμως τὴ φύση καὶ νὰ διαλύσει τέτοια λύπη, νὰ καταργήσει τὸν πόνο καὶ νὰ ἀνορθώσει ψυχὴ πού πρόκειται νὰ καταρρεύσει, σὲ κανένα ἀνθρώπο δὲν εἶναι δυνατό, παρά μόνο στὸ Δεσπότη τῆς φύσεως.

Ἐσὺ βέβαια, ἐὰν εἶχες μιὰ ἀρρώστια ἀνίατη καί, ἀφοῦ γύρισες ὀλόκληρη τὴν πόλη καὶ ξόδεψες χρήματα καὶ ἐπισκέφθηκες πολλοὺς γιατροὺς καὶ δὲν βρῆκες καμμιά παρηγοριά, συναντώντας κάποια γυναῖκα πού πέρασε τὴν ἴδια πάθηση καὶ θεραπεύτηκε, δὲν θὰ σταματοῦσες νὰ τὴν ἰκετεύεις, νὰ τὴν παρακαλεῖς, νὰ τὴν ἰκετεύεις θερμὰ γιὰ νὰ τὴν πείσεις νὰ σοῦ δείξει αὐτὸν πού τὴν θεράπευσε, καὶ τώρα, βλέποντας τὴν Ἄννα νὰ βρίσκεται ἀνάμεσά μας καὶ νὰ μᾶς ἐξηγεῖ τὴν πάθη-

ρακλήσεως, οὐ προσελεύση καὶ λήψη τὸ φάρμακον, οὐδὲ ἀκούση τῆς
 ἱστορίας μετ' ἀκριβείας ἀπάσης; Καὶ τίνος δυνήσῃ ποτὲ ἐπιτυχεῖν ἀγα-
 θοῦ; Ἄλλ' ἕτεροι μὲν καὶ πελάγη διέβαλον μακρὰ πολλάκις καὶ πολλὴν
 ἀποδημίαν ἐστείλαντο καὶ χρήματα ἔδαπάνησαν καὶ πόνον ὑπέμειναν,
 5 ἵνα τὸν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας μηνυθέντα ἰατρὸν ἴδωσι, καὶ ταῦτα οὐ σφό-
 δρα θαρροῦντες, ὅτι πάντως ἀπαλλαγῆσονται τοῦ νοσήματος, σὺ δέ, ὦ
 γύναι, οὐ διαπόντιον ἀποδημίαν στέλλεσθαι μέλλουσα, οὐδὲ εἰς τὴν
 ὑπερορίαν μετοικίζεσθαι, οὐδὲ πόνον τινὰ τοιοῦτον ὑπομένειν· καὶ τί
 λέγω τὴν ὑπερορίαν; οὐδὲ αὐτὸν μὲν οὖν τὸν οὐδὸν ἀναγκαζομένη τῆς
 10 οἰκίας ὑπερβῆναι, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ δυναμένη τῷ θαλάμῳ συγγενέσθαι
 τῷ ἰατρῷ καὶ χωρὶς μεσίτου τινὸς αὐτῷ διαλεχθῆναι περὶ πάντων ὧν
 ἂν ἐθέλῃς («Θεὸς» γάρ, φησί, «ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρρω-
 θεν»), ἀναβάλλῃ καὶ ὀκνεῖς; Καὶ ποίαν ἔξεις ἀπολογίαν; τίνος ἀπο-
 λαύση συγγνώμης, ὅταν καὶ εὐκολον καὶ πανταχόθεν ραδίαν τῶν ἐπι-
 15 κειμένων κακῶν ἀπαλλαγὴν εὐρεῖν δυναμένη, ραθυμῆς καὶ τὴν σαυτῆς
 σωτηρίαν προδιδῶς; Οὐ γὰρ δὴ μόνον στείρωσιν ὁ ἰατρὸς οὗτος, ἀλλὰ
 καὶ πᾶν ὀτιοῦν νόσημα καὶ ψυχῆς καὶ σώματος θεραπεῦσαι δύναται,
 θελήσας μόνον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι χωρὶς πό-
 νου καὶ ἀποδημίας καὶ δαπάνης καὶ μεσιτῶν, ἀλλ' ὅτι καὶ χωρὶς ἀληθ-
 20 δόνης τὴν ἰατρού ποιεῖται. Οὐ γὰρ σιδήρῳ καὶ πυρὶ πρὸς τὸ πάθος
 ἴσταται, καθάπερ οἱ τῶν ἰατρῶν παῖδες ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀρκεῖ νεῦσαι μό-
 νον, καὶ πᾶσα μὲν ἀθυμία, πᾶσα δὲ ὀδύνη καὶ πάθος ἅπαν δραπετεύει
 καὶ φιγαδεύεται.

β'. Μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν, μηδὲ ἀναβαλλώμεθα, κἂν πένητες ὦμεν καὶ
 25 εἰς ἐσχάτην καταπεπτωκότες ἔνδειαν. Οὐδὲ γὰρ χρήματά ἐστι καταβα-
 λεῖν, ἵνα πενίαν προβαλλώμεθα. Οὐ γὰρ ἀργύριον οὗτος ὁ ἰατρὸς ἀπαι-
 τεῖ τὸν μισθόν, ἀλλὰ δάκρυα καὶ εὐχὰς καὶ πίστιν. Κἂν ταῦτα ἔχων
 πρὸς αὐτὸν ἔλθῃς, λήψη πάντως ὅπερ ἂν αἰτήσῃς καὶ ἀπελαύσῃ μετὰ
 πολλῆς τῆς εὐφροσύνης. Καὶ τοῦτο μὲν πολυχόθεν ἔξεστι μαθεῖν, οὐχ
 30 ἦκιστα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ταύτης· οὐ γὰρ χρυσίον καὶ ἀργύριον
 καταβαλοῦσα, ἀλλ' εὐχὴν καὶ πίστιν καὶ δάκρυα, ὅπερ ἤτησε λαβοῦσα,
 οὕτως ἀπῆλθε. Μὴ τοίνυν νομίζομεν ἀκερδὲς ἡμῖν εἶναι τὸ διήγημα·
 «ταῦτα γὰρ ἐγράφη», φησί, «πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν

σή της και νὰ λέει τὸ φάρμακο και νὰ δείχνει τὸν γιατρό, χωρίς ἰκεσίες και παρακλήσεις, δὲν θὰ πλησιάσεις νὰ πάρεις τὸ φάρμακο, οὔτε νὰ ἀκούσεις ὀλόκληρη τὴν ἱστορία μὲ προσοχή; Και ποῖο ἀγαθὸ θὰ μπόρεσεις ποτὲ νὰ ἐπιτύχεις; Ἄλλοι βέβαια διέσχισαν μεγάλα πέλαγα πολλές φορές και ταξίδεψαν πολὺ και ξόδεψαν χρήματα και ὑπέφεραν ταλαιπωρίες, γιὰ νὰ δοῦν τὸν γιατρό πού πληροφορήθηκαν ὅτι θεραπεύει σὲ ξένη χώρα, και μάλιστα χωρίς νὰ πιστεύουν πολὺ ὅτι θὰ ἀπαλλαγοῦν ὅπωςδῆποτε ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, και σύ, γυναίκα, ἐνῶ δὲν χρειάζεται νὰ κάνεις ὑπερπόντια ἀποδημία, οὔτε νὰ μετακινηθεῖς πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα, οὔτε νὰ ὑποστεῖς κανένα παρόμοιο κόπο (ἀλλὰ γιατί μιλῶ γιὰ διάβαση συνόρων; Δὲν ἀναγκάζεσαι οὔτε τὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ περάσεις, ἀλλὰ μπορεῖς και μέσα στὸ δωμάτιό σου νὰ συναντηθεῖς μὲ τὸν γιατρό και νὰ μιλήσεις μαζί του χωρίς κανένα μεσίτη γιὰ ὅλα ὅσα θέλεις· γιατί λέει «εἶμαι Θεὸς πού βρίσκομαι κοντὰ και ὄχι Θεὸς ἀπὸ μακριῶ»)³, ἀναβάλλεις και ἀδιαφορεῖς; Και ποιά δικαιολογία θὰ ἔχεις; ποιά συγγνώμη θὰ λάβεις, ὅταν, ἐνῶ μπορεῖς εὐκόλα και παντοῦ νὰ βρεῖς ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακὰ πού σοῦ ἐπιφυλάσσει ἡ ζωὴ, ἐσὺ ἀμελεῖς και προδίνεις τὴ σωτηρία σου; Γιατί ὄχι μόνο τὴ στείρωση, ἀλλὰ και ὅποιαδῆποτε ἄλλη πάθηση ψυχῆς και σώματος μπορεῖ νὰ θεραπεύσει ὁ γιατρός αὐτός, ἀρκεῖ νὰ τὸ θελήσει. Και δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδή θεραπεύει χωρίς κόπο και ἀποδημία και δαπάνη και μεσίτες, ἀλλὰ ὅτι θεραπεύει και χωρίς πόνο. Γιατί δὲν στέκεται μπροστὰ στὴν πάθηση μὲ μαχαίρι και φωτιά, ὅπως κάνουν οἱ βοηθοὶ τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ ἀρκεῖ ἓνα νεῦμα του μόνο, και κάθε στενοχώρια, κάθε λύπη και κάθε πάθηση δραπετεύει και ἀπομακρύνεται.

2. Ἄς μὴ ἀδιαφοροῦμε λοιπόν, οὔτε νὰ ἀναβάλλουμε, και ἂν ἀκόμα εἶμαστε φτωχοὶ και βρισκόμαστε σὲ ἐσχατὴ ἀνάγκη. Γιατί δὲν χρειάζεται νὰ πληρώσουμε χρήματα, ὥστε νὰ ἐπικαλοῦμαστε τὴ φτώχεια μας. Αὐτὸς ὁ γιατρός δὲν ζητάει ἀσήμι γιὰ ἀμοιβή, ἀλλὰ δάκρυα και προσευχὲς και πίστη. Και ἂν ἔρθεις σ' αὐτὸν ἔχοντάς τα αὐτά, θὰ πάρεις ὅπωςδῆποτε ὅ,τι και ἂν ζητήσεις, και θὰ φύγεις μὲ πολλὴ χαρά. Και αὐτὸ μπορεῖς βέβαια νὰ τὸ μάθεις ἀπὸ πολλές πηγές, ὄχι ὅμως λιγότερο και ἀπὸ αὐτὴ τὴ γυναίκα. Γιατί χωρίς νὰ πληρώσει χρυσάφι και ἀσήμι, ἀλλὰ προσευχὴ, πίστη και δάκρυα, ἀφοῦ πῆρε ὅ,τι ζήτησε, ἔφυγε. Ἄς μὴ νομίζουμε λοιπόν ὅτι εἶναι ἀνώφελη ἡ διήγηση· γιατί λέει, «αὐτὰ γράφτηκαν γιὰ νὰ διδαχθοῦμε ἐμεῖς, στοὺς ὁποίους κατέ-

αἰώνων κατήνησεν»· ἀλλὰ προσέλθωμεν αὐτῇ καὶ μάθωμεν, πῶς ἐλύθη τὸ νόσημα, καὶ τί μετὰ τὸ λυθῆναι πάλιν ἐποίησε, καὶ πῶς ἐχρήσατο τῷ δοθέντι δώρῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ.

«Ἐκάθισε», φησί, «καὶ ἐθήλασε τὸν Σαμουήλ». Ὅρα πῶς ἐώρα
5 τὸ παιδίον ἐκεῖνο λοιπὸν, οὐχ ὡς παιδίον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνάθημα·
καὶ διπλοῦν αὐτῇ τὸ φίλτρον ἐγένετο, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς φύσεως, τὸ δὲ ἀπὸ
τῆς χάριτος. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ αἰδεῖσθαι τὸ παιδίον τὸ ἐαυτῆς· καὶ εἰ-
κότως. Εἰ γὰρ φιάλας καὶ ποτήρια χρυσᾶ μέλλοντές τινες ἀνατιθέναι
τῷ Θεῷ, ἐπειδὴν κατασκευασθέντα λάβωσι καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας ἀπο-
10 θῶνται οἴκοι, οὐχ ὡς κοινὰ λοιπὸν ὀρώσι σκευῆ, ἀλλ' ὡς ἀναθήματα,
καὶ οὐδὲ τολμῶσιν ἀπλῶς καὶ εἰκῆ τούτων ἄψασθαι, καθάπερ καὶ τῶν
λοιπῶν, πολλῶ μᾶλλον ἢ γυνῆ μετὰ τοιαύτης τῷ παιδίῳ γνώμης προσ-
έχουσα, καὶ πρὶν εἰς τὸν ναὸν εἰσαγαγεῖν, καὶ ἐφίλει μειζόνως ἢ ὡς
παιδίον, καὶ ἐθεράπευεν ὡς ἀνάθημα, ἀγιάζεσθαι δι' ἐκείνου νομίζου-
15 σα· καὶ γὰρ ἡ οἰκία αὐτῆς ναὸς ἐγένετο, τὸν προφήτην ἔνδον ἔχουσα καὶ
τὸν ἱερέα. Οὐκ ἐξ ὧν ὑπέσχετο δὲ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν οὐκ
ἐτόλμησεν ἐπιβῆναι τοῦ ναοῦ, πρὶν ἢ τῆς γαλακτοτροφίας ἀπαγαγεῖν
αὐτόν, τὴν εὐλάβειαν αὐτῆς ἐστὶν ἰδεῖν. «Ἐἶπε» γάρ, φησί, «τῷ ἀνδρὶ
αὐτῆς· οὐκ ἀναβήσομαι, ἕως τοῦ ἀναβῆναι τὸ παιδάριον μετ' ἐμοῦ· ὅταν
20 δὲ ἀπογαλακτῶ αὐτό, ὀφθήσεται τῷ προσώπῳ Κυρίου καὶ καθίσει-
ται ἐκεῖ ἕως αἰῶνος».

Ὅρα; Ἀφεῖναι ἐπὶ τῆς οἰκίας καὶ ἀνελθεῖν, οὐκ ἐνόμιζεν εἶναι
ἀσφαλές· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ δώρου δόσιν, οὐκ ἠνείχετο χωρὶς τοῦ δώρου
φανῆναι· ἀναγαθοῦσα δὲ πάλιν καὶ λαβοῦσα αὐτὸ κατελθεῖν ἐδεδοίκει.
25 Διὰ τοῦτο ἔμεινε χρόνον τοσοῦτον, ὥστε μετὰ τοῦ δώρου φανῆναι. Καὶ
ἀνήγαγεν οὖν καὶ κατέλιπε, καὶ οὔτε ἐκεῖνος τῆς θηλῆς ἀποσπασθεὶς
ἐδυσχέρανεν· ἴστε δὲ πῶς ἀσχάλλειν εἴωθε τὰ παιδία τῆς γαλακτοτρο-
φίας ἀπαγόμενα· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνος ἤσχαλλε τῆς μητρὸς ἀποσπώμενος,
ἀλλὰ πρὸς τὸν Δεσπότην ἔβλεπε, τὸν καὶ ἐκείνην ποιήσαντα μητέρα,
30 οὔτε αὐτῇ ἤλγει τοῦ παιδίου χωριζομένη· τὴν γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως συμ-
πάθειαν μεσιτεῦσά ἢ χάρις ἐνίκησε καὶ συνεῖναι ἀλλήλοις ἐδόκουν.
Καὶ καθάπερ ἄμπελος ἐν ἐνὶ ἰδρυμένῃ χωρίῳ, μέχρι πολλοῦ προάγει τὰ

ληξαν οἱ ἔσχατοι χρόνου»⁴. Ἄλλὰ ἄς προσέλθουμε σ' αὐτήν καὶ ἄς μάθουμε, πῶς θεραπεύτηκε ἡ πάθησή της καὶ τί ἔκανε μετὰ τὴν θεραπεία της καὶ πῶς χρησιμοποίησε τὸ δῶρο ποὺ τῆς δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεό.

«Κάθισε», λέει, «καὶ θήλασε τὸν Σαμουήλ»⁵. Πρόσεξε λοιπὸν πῶς τὸ ἔβλεπε ἐκεῖνο τὸ παιδί, ὄχι μόνο σὰν παιδί, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀφιέρωμα· καὶ ἔγινε διπλῆ ἡ ἀγάπη της, ἡ μιὰ προερχόμενη ἀπὸ τὴ φύση καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τὴ χάρη. Ἐγὼ μάλιστα νομίζω ὅτι καὶ τὸ σεβόταν τὸ παιδί της· καὶ εὐλογα. Γιατί, ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ προσφέρουν φιάλες καὶ χρυσᾶ ποτήρια στὸ Θεό, ὅταν τὰ παραλαμβάνουν μετὰ τὴν κατασκευή τους, τὰ τοποθετοῦν στὸ σπίτι τους τὴν προηγούμενη μέρα τῆς ἀφιερώσεώς τους καὶ δὲν τὰ βλέπουν σὰν κοινὰ σκεύη, ἀλλὰ ὡς ἀφιερώματα καὶ δὲν τολμοῦν νὰ τὰ ἀγγίξουν ἔτσι ἀπλᾶ καὶ τυχαῖα ὅπως καὶ τὰ ἄλλα σκεύη, πολὺ περισσότερο ἢ γυναῖκα ποὺ μὲ τόση φροντίδα πρόσεχε τὸ παιδί της, καὶ πρὶν ἀκόμα τὸ ὀδηγήσει στὸ ναό, καὶ τὸ ἀγαποῦσε περισσότερο ἀπὸ παιδί της καὶ τὸ φρόντιζε ὡς ἀφιέρωμα, πιστεύοντας ὅτι μέσω ἐκείνου θὰ ἀγιασθεῖ· γιατί τὸ σπίτι της ἔγινε ναός, ἔχοντας μέσα του τὸν προφήτη καὶ τὸν ἱερέα. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ ὅτι τὸ εἶχε ὑποσχεθεῖ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν τόλμησε νὰ ἐμφανισθεῖ στὸ ναὸ πρὶν τὸν ἀπογαλακτίσει, γιὰ νὰ τὸν ὀδηγήσει ἐκεῖ, μπορούμε νὰ δοῦμε τὴν εὐλάβειά της. Γιατί λέει, «εἶπε στὸν ἄνδρα της· δὲν θὰ πάω μέχρι νὰ ἔρθει μαζί μου καὶ τὸ παιδί· ὅταν λοιπὸν σταματήσω νὰ τὸ θηλάζω, θὰ ἐμφανισθεῖ μπροστὰ στὸν Κύριο καὶ θὰ μείνει ἐκεῖ γιὰ πάντα»⁶.

Βλέπεις; Δὲν θεωροῦσε ἀσφαλὲς νὰ τὸ ἀφήσει στὸ σπίτι καὶ νὰ μεταβεῖ στὸ ναὸ· γιατί ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ τῆς δόθηκε τὸ δῶρο, δὲν ἀνεχόταν νὰ ἐμφανισθεῖ χωρὶς τὸ δῶρο. Νὰ τὸ ὀδηγήσει πάλι στὸ ναὸ καὶ ἔπειτα νὰ τὸ πάρει καὶ νὰ φύγει, φοβόταν. Γι' αὐτὸ περίμενε τόσο χρόνο, ὥστε νὰ ἐμφανισθεῖ μαζί μὲ τὸ δῶρο. Καὶ τὸ ὀδήγησε καὶ τὸ ἄφησε καὶ δὲν δυσανασχέτησε ἐκεῖνο ποὺ ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὴ θηλή· γνωρίζετε πῶς συνήθως δυσανασχετοῦν τὰ παιδιά ὅταν παύουν νὰ θηλάζουν. Ὅμως αὐτὸ δὲν δυσανασχετοῦσε, οὔτε ὅταν χωριζόταν ἀπὸ τὴ μητέρα του, ἀλλὰ ἔβλεπε πρὸς τὸν Δεσπότη, ὁ ὁποῖος ἔκανε καὶ ἐκείνην μητέρα, καὶ οὔτε καὶ αὐτὴ πονοῦσε καθὼς ἀποχωριζόταν τὸ παιδί της· γιατί μεσολαβώντας ἡ χάρη νίκησε τὴ φυσικὴ συμπάθεια, καὶ νόμιζαν ὅτι βρίσκονται μαζί. Καὶ ὅπως ἡ κληματαριὰ ποὺ

6. Α΄ Βασ. 1,22.

κλήματα καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος κρεμάμενος ὁ βότρυς τῇ ρίζῃ
 συγγίνεται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ ταύτης ἐγένετο τῆς γυναικός. Μένουσα γὰρ
 ἐπὶ τῆς πόλεως, τὸ κλήμα αὐτῆς ἐξέτεινεν ἕως τοῦ ναοῦ, κάκει τὸν βό-
 5 τρυν ἐκρέμασεν ὠριμον· καὶ οὐδὲν τὸ διάστημα τοῦ τόπου διεκώλυσε,
 τῆς κατὰ Θεὸν ἀγάπης συναπτούσης τῇ μητρὶ τὸ παιδίον. Εἰ γὰρ καὶ
 ἄωρος ἢ ἡλικία, ἀλλ' ὠριμος ἦν αὐτῷ ἢ ἀρετὴ καὶ τοῖς ἀναβαίνουσιν
 εἰς τὸν ναὸν διδάσκαλος πᾶσιν ἐγένετο θεοσεβείας πολλῆς. Περιεργα-
 ζόμενοι γὰρ καὶ μανθάνοντες τῆς γεννήσεως αὐτοῦ τὸν τρόπον, ἀρκοῦ-
 σαν ἐλάμβανον παράκλησιν, τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδα. Καὶ οὐδεὶς ὁρῶν
 10 τὸ παιδίον, σιγῇ κατῆι, ἀλλὰ πάντες ἐδόξαζον τὸν παρ' ἐλπίδας αὐτὸ
 δεδωκότα. Διὰ ταῦτα ὁ Θεὸς ἀνεβάλετο τὸν τόκον, ὥστε ἐπιτεῖναι ταύ-
 την τὴν ἡδονήν, ὥστε περιφανεστέραν τὴν γυναῖκα ποιῆσαι. Οἱ γὰρ τὴν
 συμφορὰν αὐτῆς ἐπιστάμενοι, μάρτυρες ἐγένοντο τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος·
 ὥστε τὸ πολὺν αὐτὴν ἐν ἀπαιδίᾳ μείναι χρόνον γνωριμωτέραν τε πᾶσιν
 15 ἐποίησε, καὶ παρὰ πάντων αὐτὴν μακαρίζεσθαι καὶ θαυμάζεσθαι καὶ
 τὸν Θεὸν εὐχαριστεῖσθαι δι' αὐτῆς παρεσκεύασε.

Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα κἂν ἡμεῖς ἴδωμεν ἀγίας γυναῖκας ἐν ἀπαιδίᾳ
 οὔσας, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ δεινῷ τοιοῦτω, μὴ δυσχεραίνωμεν, μηδὲ ἀσχάλ-
 λωμεν, μηδὲ λέγωμεν πρὸς ἑαυτοὺς· 'Τί δήποτε περιεῖδεν ὁ Θεὸς μετ'
 20 ἀρετῆς τοσαύτης ζῶσαν γυναῖκα καὶ παιδίον αὐτῇ οὐκ ἔδωκεν;' Οὐ γὰρ
 περιορῶντος ταυτὰ ἐστίν, ἀλλ' εἰδότος τὸ συμφέρον ἡμῖν ἡμῶν αὐτῶν
 ἀκριβέτερον. Ἀνῆι τοίνυν εἰς τὸν ναὸν καὶ τὸ ἀρνίον εἰς τὴν ποιμνὴν
 καὶ τὸν μόσχον εἰς τὴν ἀγέλην εἰσήγαγε καὶ εἰς τὸν λειμῶνα τὸ ρόδον τὸ
 ἀκανθῶν ἀπηλλαγμένον, ρόδον οὐδέποτε μαραινόμενον, ἀλλὰ διηνε-
 25 κῶς ἀνθοῦν καὶ πρὸς αὐτὸν δυνάμενον ἀναδραμεῖν τὸν οὐρανόν, οὐ τῆς
 εὐωδίας ἅπαντες οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀντιλαμβάνονται μέχρι τήμε-
 ρον. Τοσοῦτος οὖν ἐτῶν παρῆλθεν ἀριθμὸς, καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς τῆς κατὰ
 τὴν εὐωδίαν ταύτην ἐπιτείνεται, καὶ οὐ γέγονεν ἀσθενεστέρα τῷ πλήθει
 τοῦ χρόνου. Τοιαύτη γὰρ τῶν πνευματικῶν ἢ φύσις.

30 γ'. Ἀνῆλθε τοίνυν τὸ καλὸν ἔρνος τοῦτο μεταφυτεύουσα, καὶ καθά-
 περ οἱ φιλόπονοι τῶν γηπόνων πρότερον σπέρματα εἰς τὴν γῆν κατα-
 βάλλουσι κυπαρίττων καὶ ἐτέρων τοιοῦτων, εἴτα, ἐπειδὴν ἴδωσι τὸ
 σπέρμα δένδρον γενόμενον, οὐκ ἀφιασιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γῆς, ἀλλ', ἀνα-

ἔχει φυτευθεῖ σὲ κάποιον τόπον, ἀπλώνει πολὺ μακριὰ τὶς κληματόβεργές της, καὶ μολονότι τὸ σταφύλι εἶναι κρεμασμένο σὲ μεγάλη ἀπόσταση, συνδέεται μὲ τὴν ρίζα, ἔτσι ἀκριβῶς συνέβηκε καὶ μὲ τὴ γυναῖκα αὐτῆ. Γιατί, ἐνῶ διέμενε στὴν πόλη, ἄπλωνε τὸ κλῆμα της μέχρι τὸ ναό, καὶ ἐκεῖ κρέμασε ὠρимо τὸ σταφύλι της, καὶ ἡ ἀπόσταση τοῦ τόπου δὲν ἐμπόδισε καθόλου, γιατί ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἔνωσε τὸ παιδί μὲ τὴ μητέρα του. Γιατί, ἂν καὶ ἡ ἡλικία του ἦταν ἀκόμα ἀνώριμη, ἦταν ὅμως ὠριμη ἡ ἀρετὴ του, καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ πηγαιναν στοὺς ναοὺς γινόταν δάσκαλος πολλῆς θεοσεβείας. Διότι, ρωτώντας ἀπὸ περιέργεια καὶ μαθαίνοντας τὸν τρόπο τῆς γεννήσεώς του, ἐπαιρναν ἀρκετὴ παρηγοριά, δηλαδή τὴν ἐλπίδα στοὺς Θεοὺς. Καὶ κανένας, βλέποντας τὸ παιδί, δὲν κατέβαινε σιωπηλός, ἀλλὰ ὅλοι δόξαζαν ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔδωσε ἔτσι ἀνέλπιστα. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἀνέβαλλε τὴ γέννησή του, γιὰ νὰ ἐπιτείνει αὐτὴ τὴν ἡδονὴ καὶ νὰ κάνει πιὸ διάσημη τὴ γυναῖκα. Γιατί, ὅσοι μάθαιναν τὴ συμφορὰ της, γίνονταν μάρτυρες τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· ὥστε, τὸ ὅτι ἔμεινε πολὺ χρονικὸ διάστημα ἄτεκνη, τὴν ἔκανε περισσότερο γνωστὴ σὲ ὅλους, καὶ προετοίμασε καὶ νὰ μακαρίζεται καὶ θαυμάζεται αὐτὴ ἀπὸ ὅλους καὶ νὰ ἀναπέμπονται εὐχαριστίες ἐξαιτίας αὐτῆς στοὺς Θεοὺς.

Καὶ τὰ λέω αὐτὰ, ὥστε καὶ ἐμεῖς, ὅταν δοῦμε ἅγιες γυναῖκες νὰ εἶναι ἄτεκνες ἢ νὰ βρίσκονται σὲ κάποιον ἄλλο τέτοιο κακό, νὰ μὴ δυσανασχετοῦμε, οὔτε νὰ δυσφοροῦμε, οὔτε νὰ λέμε μέσα μας: 'Γιατί ἄραγε ὁ Θεὸς παρέβλεψε μιὰ γυναῖκα ποὺ ζοῦσε μὲ τόσο μεγάλη ἀρετὴ καὶ δὲν τῆς ἔδωσε παιδί.' Δὲν σημαίνει αὐτὸ ὅτι ὁ Θεὸς παραβλέπει, ἀλλὰ ὅτι γνωρίζει αὐτὸ ποὺ συμφέρει σὲ μᾶς τοὺς ἴδιους πολὺ καλύτερα. Ἄνέβηκε λοιπὸν στοὺς ναοὺς καὶ ἔβαλε τὸ ἀρνὶ στοὺς κοπάδι καὶ τὸ μοσχάρι στὴν ἀγέλη καὶ στοὺς λιβάδι τὸ ρόδο ποὺ ἦταν ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ἀγκάθια, ρόδο ποὺ ποτὲ δὲν μαραίνεται, ἀλλὰ διαρκῶς ἀνθεῖ καὶ μπορεῖ νὰ ἀνεβῆ καὶ στοὺς οὐρανοὺς, τοῦ ὁποῦ τὴν εὐωδιά ἀπολαμβάνουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης μέχρι σήμερα. Τόσα πολλὰ δηλαδὴ χρόνια πέρασαν καὶ ἡ εὐωδιά τῆς ἀρετῆς αὐτῆς αὐξάνει καὶ δὲν λιγόστεψε ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια. Γιατί τέτοιου εἶδους εἶναι ἡ φύση τῶν πνευματικῶν πραγμάτων.

3. Ἄνέβηκε λοιπὸν στοὺς ναοὺς μεταφυτεύοντας αὐτὸ τὸ ὠραῖο βλαστάρη, καὶ ὅπως οἱ φιλόπονοι γεωργοὶ σπέρνουν πρῶτα στὴ γῆ σπόρους κυπαρισσιῶν ἢ ἄλλων παρόμοιων δένδρων, καὶ ὕστερα, ὅταν δοῦν τὸν σπόρον νὰ γίνεαι δένδρον, δὲν τὸ ἀφήνουν στοὺς ἴδιον μέρος, ἀλλὰ ξερρι-

σπάσαντες ἐκεῖθεν, ἐφ' ἑτέραν μεταμοσχεύουσι χώραν, ὥστε νεαρώτερον τοῖς κόλλοις ὑποδεξαμένην τὴν γῆν, ἀκραιφνῆ καὶ ὀλόκληρον τὴν ἑαυτῆς δύναμιν εἰς τὴν ἀνατροφὴν ἐκείνης ἐπιδειξάτω τῆς ρίζης· οὕτω καὶ ἡ γυνὴ ἐποίησεν αὐτῆ. Τὸ γὰρ παιδίον, τὸ παρ' ἐλπίδας σπαρὲν ἐν τῇ 5 γαστρὶ ἐκείνῃ, μετέθηκεν ἀπὸ τῆς οἰκίας καὶ εἰς τὸν ναὸν ἐφύτευσεν, ἔνθα πηγαὶ καὶ ἀρδεῖαι πνευματικαὶ καὶ διηνεκεῖς. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν ἐπ' αὐτοὺς πληρούμενον, ὅπερ ὁ Δαυῖδ ἔλεγεν ἄδων οὕτως· «μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν, ἀλλ' ἦ 10 ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ». Οὐ γὰρ μετὰ τὴν πείραν τῆς κακίας ἐπὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς κακίας ἦλθεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων τὴν ἀρετὴν εἴλετο· οὐ μετέσχε 15 συνεδρίων παρανομίαν ἔχόντων, οὐδὲ ἐκοινώνησε συλλόγων ἀσεβείας πεπληρωμένων, ἀλλ' ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀπὸ τοῦ μαζοῦ τῆς μητρὸς ἐφ' ἕτερον ἦλθε μαζὸν πνευματικόν. Καὶ ὡσπερ δένδρον, διηνεκοῦς ἀπολαῦτον ἀρδεῖας, πρὸς ὕψος ἀνατρέχει μέγα, οὕτω δὴ καὶ οὗτος πρὸς ἄκρον ἐφθασεν ἀρετῆς, τῇ τῶν θείων λογίων ποτιζόμενος ἀκροάσει δι- 20 ηνεκῶς.

Ἄλλ' ἴδωμεν πῶς αὐτὸν ἐφύτευσεν· ἀκολουθήσωμεν τῇ γυναικί, εἰσέλθωμεν εἰς τὸν ναὸν μετ' αὐτῆς. «Ἀνέβη», φησί, «μετ' αὐτοῦ εἰς Σηλωμ ἐν μόσχῳ τριετίζοντι». Διπλῆ λοιπὸν ἡ θυσία ἐγένετο· καὶ ἦν 25 μόσχος, ὁ μὲν ἄλογος, ὁ δὲ λογικός· καὶ τὸν μὲν ὁ ἱερεὺς κατέθευσε, τοῦτον δὲ ἡ γυνὴ ἀνέθηκε· μᾶλλον δὲ τῆς γυναικὸς ἦν βελτίων ἡ θυσία τῆς θυσίας, ἦν ὁ ἱερεὺς ἀνήνεγκε· καὶ γὰρ αὕτη ἱέρεια τῶν οἰκείων σπλάγχων ἐγένετο καὶ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ ἐμιμήσατο καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὴν ἀμιλλαν ἔθετο. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν λαβὼν τὸν υἱόν, κατήγαγεν, αὕτη δὲ ἀφήκεν ἐν τῷ ναῷ μένειν διηνεκῶς· μᾶλλον δὲ κάκεῖνος ἀνέθηκε 30 καθόλου. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδης, ὅτι οὐκ ἔσφαζεν, ἀλλ' ὅτι τῇ γνώμῃ τὸ πᾶν ἀπήρτισεν. Εἶδες γυναῖκα πρὸς ἄνδρα ἀμιλλωμένην; εἶδες οὐδὲν παρὰ τῆς φύσεως ἐμποδισθεῖσαν ζηλωσαί τὸν πατριάρχην; Ἄλλ' ἴδω-
μεν πῶς αὐτὸν ἀνατίθησι.

Προσελθοῦσα τῷ ἱερεῖ, εἶπεν αὐτῷ· «ἐν ἐμοί, Κύριε». Τί ποτέ 35 ἐστίν, «ἐν ἐμοί»; Μετ' ἀκριβείας πρόσεχε τοῖς λεγομένοις», φησίν.

ζώνοντάς το ἀπὸ ἐκεῖ τὸ μεταφέρουν σὲ ἄλλο τόπο, ὥστε ἡ γῆ ποὺ τὸ δέχτηκε στοὺς κόλπους της νεαρότατο, νὰ διαθέσει ἀποκλειστικὴ καὶ ὀλόκληρη τὴ δύναμή της στὴν ἀνατροφή ἐκείνης τῆς ρίζας, ἔτσι ἔκανε καὶ αὐτὴ ἡ γυναίκα. Γιατὶ τὸ παιδί ποὺ σπάρθηκε στὴν κοιλιὰ ἐκείνη χωρὶς καμμιά ἐλπίδα, τὸ μετέφερε ἀπὸ τὸ σπιτί καὶ τὸ φύτεψε στὸν ναό, ὅπου ὑπάρχουν ἀστείρευτες πνευματικὲς πηγὲς καὶ ἀρδεύσεις. Καὶ μποροῦσες νὰ δεῖς σ' αὐτὸ νὰ ἐκπληρώνονται τὰ προφητικὰ ἐκεῖνα λόγια, ποὺ ἔλεγε ὁ Δαβὶδ ψάλλοντας ὡς ἐξῆς· «εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν πῆγε σὲ συνέδριο ἀσεβῶν καὶ δὲν στάθηκε σὲ δρόμο ἀμαρτωλῶν καὶ δὲν κάθισε σὲ κάθισμα μολυσμένων ἀνθρώπων. Ἄλλὰ τὸ θέλημά του εἶναι σύμφωνο μὲ τὸν νόμο τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν νόμο αὐτοῦ μελετᾷ μέρα καὶ νύχτα. Καὶ εἶναι σὰν τὸ δένδρο ποὺ εἶναι φυτεμένο ἐκεῖ ποὺ τρέχουν ἄφθονα νερὰ καὶ δίνει τὸν καρπὸ του στὸν κατάλληλο καιρὸ του»⁷. Καὶ δὲν ἦρθε νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν κακία ἀφοῦ πρῶτα ἔλαβε πείρα τῆς κακίας, ἀλλὰ προτίμησε τὴν ἀρετὴ ἀπὸ τὰ σπάργανά του. Δὲν πῆρε μέρος σὲ συνέδρια παράνομα, οὔτε εἶχε ἐπαφὲς μὲ συγκεντρώσεις γεμάτες ἀσέβεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία, ἀπὸ τὸν μαστὸ τῆς μητέρας του πῆγε σὲ ἄλλο μαστο πνευματικὸ. Καὶ ὅπως ἓνα δένδρο ποὺ ποτίζεται διαρκῶς ψηλώνει πολὺ, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ἔφτασε στὴν κορυφὴ τῆς ἀρετῆς, ποτιζόμενος διαρκῶς μὲ τὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων.

Ἄλλ' ἄς δοῦμε πῶς τὸν φύτεψε· ἄς ἀκολουθήσουμε τὴ γυναίκα, ἃς μποῦμε μαζί της στοὺς ναοὺς. «Ἀνέβηκε», λέει, «μαζὶ μ' αὐτὸν (τὸν ἄνδρα τῆς Ἐλκανά) ἔχοντας μαζί τους ἓνα μοσχάρι τριῶν ἐτῶν»⁸. Ἐγινε λοιπὸν διπλῆ θυσία· καὶ τὸ ἓνα μοσχάρι ἦταν ἄλογο, ἐνῶ τὸ ἄλλο λογικὸ· καὶ τὸ ἓνα τὸ θυσίασε ὁ ἱερέας, ἐνῶ τὸ ἄλλο τὸ ἀφιέρωσε ἡ γυναίκα· ἢ μᾶλλον ἡ θυσία τῆς γυναίκας ἦταν καλύτερη ἀπὸ τὴ θυσία ποὺ πρόσφερε ὁ ἱερέας· γιατί αὐτὴ ἔγινε ἰέρεια τῶν σπλάγχων της καὶ μιμήθηκε τὸν πατριάρχη Ἀβραάμ καὶ μὲ ἐκεῖνον ἦρθε σὲ ἄμιλλα. Ἄλλὰ ἐκεῖνος βέβαια πῆρε τὸν γιό του νὰ τὸν προσφέρει καὶ τὸν κατέβασε, ἐνῶ αὐτὴ τὸν ἄφησε στοὺς ναοὺς νὰ μένει γιὰ πάντα· ἢ καλύτερα καὶ ἐκεῖνος τὸν ἀφιέρωσε ἐξολοκλήρου. Μὴ βλέπεις δηλαδὴ ὅτι δὲν τὸν ἔσφαξε, ἀλλὰ ὅτι μὲ τὴ διάθεσή του τὰ ἔκανε ὅλα. Εἶδες γυναίκα ν' ἀνταγωνίζεται ἄνδρα; εἶδες ὅτι δὲν ἐμποδίστηκε καθόλου ἀπὸ τὴ φύση της νὰ μιμηθεῖ τὸν πατριάρχη; Ἄλλὰ ἃς δοῦμε πῶς τὸν ἀφιερώνει.

«Πῆγε στὸν ἱερέα καὶ τοῦ εἶπε· σὲ μένα, κύριε»⁹. Τί σημαίνει «σὲ μένα»; Πρόσεχε καλὰ τὰ λεγόμενά μου, λέει. Ἐπειδὴ εἶχε περάσει πο-

Ἐπειδὴ γὰρ χρόνος παρήλθε πολὺς, ἀναμνησαί βούλεται πάλιν τῶν
 πρῶτην εἰρημένων· διό φησιν· «ἐν ἐμοί, κύριε· ζῆ ἡ ψυχὴ σου· ἐγὼ ἡ
 γυνὴ ἡ καταστᾶσα ἐνώπιόν σου ἐν τῷ προσευξασθαι πρὸς Κύριον ὑπὲρ
 τοῦ παιδαρίου τούτου. Προσηυξάμην πρὸς Κύριον, καὶ ἔδωκέ μοι τὸ
 5 αἴτημά μου, ὃ ἤτησάμην παρ' αὐτοῦ. Κἀγὼ κιχρῶ αὐτὸν τῷ Κυρίῳ πα-
 σας τὰς ἡμέρας, ἃς ζῆ αὐτός, χρήσιν τῷ Κυρίῳ». Οὐκ εἶπεν· Ἐγὼ ἡ
 γυνή, ἦν ὠνειδίσας, ἦν ἐλοιδόρησας, ἦν ἔσκωψας εἰς παροιμίαν καὶ μέ-
 θην, διὸ ἔδειξέ σοι ὁ Θεός, ὅτι οὐ μεθύω, σὺ δὲ ἀπλῶς τοῦτο ἐνεκά-
 λεις'. Οὐδὲν τούτων τῶν τραχέων ρημάτων εἶπεν, ἀλλὰ μετ' ἐπιεικειᾶς
 10 ἀποκρίνεται πολλῆς· καίτοι τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔκβασιν ἔχουσα
 μαρτυροῦσαν αὐτῇ καὶ δυναμένη ὀνειδίσαι νῦν τῷ ἱερεῖ, ὡς εἰκῆ καὶ
 μάτην αὐτὴν μεμψαμένῳ τότε, οὐδὲν τούτων ποιεῖ, ἀλλὰ τὴν εὐεργε-
 σίαν τοῦ Θεοῦ λέγει μόνον.

Καὶ σκόπει δούλης εὐγνωμοσύνην. Ὅτε ἔπασχε κακῶς, οὐδενὶ
 15 τὴν συμφορὰν ἐξεκάλυπεν, οὐδὲ εἶπε πρὸς τὸν ἱερέα· ἀντίζηλον ἔχω
 γυναικα, κάκεινή μὲν ὀνειδίζουσά με καὶ λοιδορουμένη χορὸν ἔχει παί-
 δων, ἐγὼ δὲ ἐν ἐπιεικειᾷ ζῶσα, οὐδέπω καὶ τήμερον ἠδυνήθη γενέ-
 σθαι μήτηρ, ἀλλὰ συνέκλεισέ μου ὁ Θεὸς τὴν μήτραν καὶ θλιβομένην
 ὀρῶν οὐκ ἠλέησεν'. Οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ σιγήσασα τῆς συμφορᾶς
 20 τὸ εἶδος, ὅτι ἄθυμει μόνον ἐδήλωσεν, εἰποῦσα, ὅτι «γυνὴ ἐν σκληρᾷ
 ἡμέρᾳ ἐγὼ εἰμι»· καὶ οὐδ' ἂν τοῦτο ἐφθέγγατο, εἰ μὴ ὁ ἱερεὺς ἠνάγκασε,
 μεθύειν ὑποπτεύσας αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνῆκε τὴν πληγὴν ἐκείνην καὶ
 τὴν αἴτησιν ὁ Θεὸς ἔδωκε, τότε ποιεῖ καταφανῆ τὴν εὐεργεσίαν τῷ ἱε-
 ρεῖ, βουλομένη κοινωνὸν τῆς εὐχαριστίας λαβεῖν, ὥσπερ τότε τῆς εὐχῆς
 25 ἔλαβε, καὶ φησιν, «ὑπὲρ τοῦ παιδαρίου τούτου προσηυξάμην, καὶ ἔδω-
 κέ μοι Κύριος τὸ αἴτημά μου, ὃ ἤτησάμην παρ' αὐτοῦ. Καὶ νῦν κιχρῶ
 αὐτὸν τῷ Κυρίῳ». Ὅρα πῶς μετριάζει. Μὴ νομίσης με μέγα τι καὶ
 θαυμαστὸν ποιεῖν, φησίν, ὅτι τὸ παιδίον ἀνατίθημι· οὐκ ἐγὼ κατήρξα
 τοῦ κατορθώματος, ἀλλ' ὄφειλὴν ἀποδίδωμι. Παρακαταθήκη γὰρ
 30 ἔλαβον, καὶ ταύτην ἀποκαθίστημι τῷ δεδωκότι. Καὶ ταῦτα τὰ ρήματα
 λέγουσα, καὶ ἑαυτὴν ἀνέτιθει μετὰ τοῦ παιδίου, καθάπερ σειρᾷ τινι, τῇ
 τῆς φύσεως συμπαθείᾳ, πρὸς τὸν ναὸν ἑαυτῆς ἀναδήσασα.

δ'. Εἰ γὰρ ὅπου θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ ἡ καρδιά αὐτοῦ,
 πολλῶ μᾶλλον ὅπου τὸ παιδίον τῆς γυναικός, ἐκεῖ καὶ ἡ διάνοια τῆς
 35 μητρὸς ἦν καὶ ἡ γαστήρ αὐτῆς εὐλογίας ἐπληροῦτο πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ

10. Α' Βασ. 1,27-28.

11. Α' Βασ. 1,15.

12. Α' Βασ. 1,27-28.

13. Ματθ. 6,21.

λὺς χρόνος, θέλει νὰ τοῦ ὑπενθυμίσει ὅσα εἰπώθηκαν παλαιότερα. Γι' αὐτὸ λέει· «πρόσεξέ με, κύριε· εἶθε νὰ ζεῖ ἡ ψυχὴ σου· ἐγὼ εἶμαι ἡ γυναίκα πού στάθηκε μπροστά σου καθὼς προσευχόταν στὸν Κύριο γι' αὐτὸ τὸ παιδάκι. Προσευχήθηκα στὸν Κύριο καὶ μοῦ ἔδωσε αὐτὸ πού τοῦ ζήτησα. Καὶ ἐγὼ τὸ δανείζω στὸν Κύριο ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς του, νὰ ὑπηρετεῖ τὸν Κύριο»¹⁰. Δὲν εἶπε· “Ἐγὼ εἶμαι ἡ γυναίκα πού ἔβρισες, πού πρόσβαλες, πού κοροΐδευες γιὰ ἀφροσύνη καὶ μέθη· γι' αὐτὸ σοῦ ἔδειξε ὁ Θεὸς ὅτι δὲν μεθάω· ἐνῶ ἐσὺ μὲ κατηγοροῦσες ἀσυλλόγιστα”. Δὲν εἶπε καμμιά ἀπὸ αὐτὲς τὶς βαρεῖες λέξεις, ἀλλὰ ἀπαντᾷ μὲ πολλὴ καλωσύνη· ἂν καὶ εἶχε ὡς μαρτυρία ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων καὶ μποροῦσε νὰ κατηγορήσει τώρα τὸν ἱερέα, ἐπειδὴ ἄσκοπα καὶ ἄδικα τὴν εἶχε τότε ἐπιτιμήσει, δὲν ἔκανε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀναφέρει μόνο τὴν εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ.

Καὶ πρόσεχε εὐγνωμοσύνη δούλης, “Ὅταν ὑπέφερε, δὲν φανέρωσε σὲ κανένα τὴ συμφορὰ της, οὔτε εἶπε στὸν ἱερέα· ‘ἔχω γυναίκα ἀντίζηλη, πού, ἂν καὶ μὲ προσβάλλει καὶ μὲ βρίζει, ἔχει ἓνα σωρὸ παιδιὰ, ἐνῶ ἐγὼ, ἂν καὶ ζῶ μὲ καλωσύνη, ποτέ μέχρι σήμερα δὲν μπόρεσα νὰ γίνω μητέρα, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἔφραξε τὴ μήτρα μου καὶ βλέποντάς με νὰ στεναχωριέμαι δὲν μὲ λυπήθηκε”. Δὲν εἶπε τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀπεσιώπησε τὸ εἶδος τῆς συμφορᾶς της καὶ φανέρωσε μόνο ὅτι στενοχωριέται, λέγοντας, «εἶμαι γυναίκα πού περνάει δύσκολες μέρες»¹¹. Καὶ δὲ θὰ ἔλεγε οὔτε αὐτό, ἂν δὲν τὴν ἀνάγκαζε ὁ ἱερέας, ὑποπτευόμενος ὅτι εἶναι μεθυσμένη. “Ὅταν ὁ ἅγιος ὁ Θεὸς θεράπευσε τὴν πληγὴ της ἐκείνη καὶ τῆς ἔδωσε αὐτὸ πού ζήτησε, τότε φανερώνει τὴν εὐεργεσία στὸν ἱερέα, θέλοντας νὰ τὸν κάνει μέτοχο τῆς εὐχαριστίας, ὅπως τότε τὸν ἔκανε στὴν προσευχὴ της. Καὶ λέει· «γι' αὐτὸ τὸ παιδάκι προσευχήθηκα καὶ ἱκανοποίησε ὁ Κύριος τὸ αἶτημα πού ζήτησα ἀπὸ αὐτόν. Καὶ τώρα τὸ δανείζω στὸν Κύριο»¹². Κοίταξε πῶς δείχνει μετριοφροσύνη. Μὴ νομίζεις, λέει, ὅτι κάνω κάτι τὸ σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο μὲ τὸ νὰ ἀφιερώνω τὸ παιδί· δὲν ἄρchiσα ἐγὼ τὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀνταποδίδω κάτι πού ὀφείλω. Γιατὶ πῆρα μιὰ παρακαταθήκη καὶ τὴν ἐπιστρέφω σ' αὐτόν πού μοῦ τὴν ἔδωσε. Καὶ λέγοντας τὰ λόγια αὐτά ἀφιέρωνε καὶ τὸν ἑαυτὸ της μαζί μὲ τὸ παιδί, δένοντας τὸν ἑαυτὸ της στὸ ναὸ μὲ τὴ φυσικὴ συμπάθεια, σὰν μὲ κάποια ἀλυσίδα.

4. Ἐάν λοιπὸν «ὅπου βρίσκεται ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ βρίσκεται καὶ ἡ καρδιά του»¹³, πολὺ περισσότερο καὶ ἡ σκέψη τῆς μητέρας βρισκόταν ἐκεῖ ὅπου ἦταν τὸ παιδί τῆς γυναίκας, καὶ ἡ κοιλιὰ της

ταῦτα εἶπε τὰ ρήματα καὶ ἠῤῥατο, ἄκουσον τί φησιν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν Ἐλκανά· «ἀνταποδοῶ σοι Κύριος σπέρμα ἕτερον ἀπὸ τῆς γυναικὸς ταύτης, ἀντὶ τοῦ χρέους, οὗ ἔχρησας τῷ Κυρίῳ». Παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔλεγεν, «ἀνταποδοῶ σοι», ἀλλὰ τί· «δῶψοι σοι πᾶν αἴτημά σου». Ἐπειδὴ 5 δὲ ὀφειλέτην κατέστησε τὸν Θεόν, «ἀνταποδοῶ σοι», λέγει, χρηστὰς περὶ τῶν μελλόντων ὑποτεινὼν ἐλπίδας. Εἰ γὰρ οὐκ ὀφείλων ἔδωκε, πολλῶ μᾶλλον μετὰ τὸ λαβεῖν ἀνταποδώσει. Καὶ ὁ πρῶτος τοίνυν ἐξ εὐχῆς, καὶ μετ' ἐκεῖνον ἐξ εὐλογίας τὰς ἀρχὰς ἔλαβον, καὶ οὕτω λοιπὸν ὀλόκληρος ὁ καρπὸς τῆς γυναικὸς ἡγιάζεται. Καὶ ἦν ὁ μὲν πρωτότοκος 10 κατόρθωμα τῆς γυναικὸς, ὁ δευτερός δὲ αὐτῆς καὶ τοῦ ἱερέως κοινωνός. Καὶ καθάπερ γῆ λιπαρὰ καὶ πίων, δεξαμένη τὰ σπέρματα, κομῶντα δείκνυσιν ἡμῖν τὰ λήϊα, οὕτω καὶ ἡ γυνή, μετὰ πίστεως τὰ ρήματα δεξαμένη τοῦ ἱερέως, κομῶντας ἡμῖν στάχυας ἐτέρους ἤνεγκε, καὶ τὴν παλαιὰν μετέβαλεν ἀράν, ἀπὸ εὐχῆς καὶ εὐλογίας τίκτουσα.

15 Καὶ σὺ τοίνυν, ὦ γύναι, ταύτην ζήλωσον, κἂν μὲν στεῖρα ᾖς, εὐχὴν τε ἐπίδειξαι τοιαύτην καὶ τὸν ἱερέα παρακάλεσον συνεφάμασθαί σοι τῆς πρεσβείας. Πάντως, ἂν μετὰ πίστεως δέξῃ τὰ ρήματα, εἰς καρπὸν τελευτήσει καλὸν καὶ ὄριμον τῶν πατέρων ἢ εὐλογία. Ἄν δὲ γένη μήτηρ, ἀνάθες σου καὶ σὺ τὸν υἱόν. Ἐκεῖνη εἰς ναὸν ἀνήγαγε, σὺ ναὸν 20 κατασκεύασον σαυτὴν βασιλικόν. «Τὰ γὰρ μέλη ὑμῶν», φησί, «σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐστι καὶ ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος». Καὶ πάλιν «ἐνοικήσω ἐν ὑμῖν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω». Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον οἰκίαν μὲν γεγηρακυῖαν καὶ καταπίπτειν μέλλουσαν διορθοῦν καὶ 25 χρήματα δαπανῶντας καὶ οἰκοδόμους συλλέγοντας καὶ πάντα πραγματευομένους, τὴν δὲ οἰκίαν τοῦ Θεοῦ (οἰκία γὰρ τοῦ Θεοῦ, τοῦ νέου γένοιτ' ἂν ἢ ψυχὴ) μηδὲ τῆς τυχούσης ἀξιοῦν προνοίας; Ὅρα μὴ ταῦτὸν ἀκούσης, ὅπερ καὶ Ἰουδαῖοι ποτε ἤκουσαν. Ἐκεῖνοι γὰρ ἐπειδὴ τὸν ναὸν τοῦτον τὸν αἰσθητὸν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανελθόντες ἡμελημένον ἐώρων καὶ τὰς ἐαυτῶν ἐκαλλώπιζον οἰκίας, οὕτω παρώξυναν 30 τὸν Θεόν, ὥς πέμψαι τὸν προφήτην καὶ λιμὸν ἀπειλῆσαι καὶ πολλὴν τῶν ἀναγκαίων τὴν σπάνιν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπειλῆς ταύτης εἰπεῖν, αὕτη δὲ ἦν, ὅτι «ὕμεῖς μὲν οἰκεῖτε ἐν οἴκοις κοιλοστάθμοις, ὁ δὲ οἶκός

γέμιζε πάλι ἀπὸ εὐλογία. Γιατί, ὅταν εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια καὶ προσευχήθηκε, ἄκουσε τί εἶπε ὁ ἱερέας στὸν Ἐλκανά: «εἶθε νὰ σοῦ ἀνταποδώσει ὁ Κύριος καὶ ἄλλα παιδιὰ ἀπὸ τὴ γυναῖκα αὐτή, ἐναντι τοῦ τάματος ποὺ ἀφιέρωσες στὸν Κύριο»¹⁴. Στὴν ἀρχὴ βέβαια δὲν ἔλεγε «νὰ σοῦ ἀνταποδώσει», ἀλλὰ τί; «εἶθε νὰ σοῦ δώσει ὅ,τι ζητᾶς»¹⁵. Ἐπειδὴ ὁμως τώρα ἔκανε ὀφειλέτη τὸ Θεό, λέει: «εἶθε νὰ σοῦ ἀνταποδώσει», στηρίζοντας καλὲς ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον. Γιατί, ἐὰν ἔδωσε χωρὶς νὰ ὀφείλει, πολὺ περισσότερο θὰ ἀνταποδώσει τώρα ποὺ ἔλαβε. Καὶ ὁ πῶτος βέβαια καρπὸς ἄρχισε μὲ τὴν προσευχή, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μετὰ ἀπὸ αὐτὸν μὲ τὴν εὐλογία, καὶ ἔτσι ἀγιάσθηκε ὁλόκληρος ὁ καρπὸς τῆς γυναίκας. Ἐπίσης ὁ πρωτότοκος υἱὸς ἦταν κατόρθωμα τῆς γυναίκας, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἦταν κοινὸς αὐτῆς καὶ τοῦ ἱερέα. Καὶ ὅπως ἡ λιπαρὴ καὶ εὐφορὴ γῆ, ὅταν δεχτεῖ τοὺς σπόρους, ἀποδίδει ἄφθονα στάχυα, ἔτσι καὶ ἡ γυναῖκα, ὅταν δέχτηκε τὰ λόγια τοῦ ἱερέα μὲ πίστη, μᾶς ἔφερε ἄλλα ἄφθονα στάχυα καὶ ἄλλαξε τὴν παλιὰ κατάρα, γεννώντας μὲ προσευχὴ καὶ εὐλογία.

Καὶ σὺ λοιπόν, γυναῖκα, νὰ μιμηθεῖς αὐτὴν καί, ἂν εἶσαι στεῖρα, παρουσίασε τέτοια προσευχὴ καὶ παρακάλεσε τὸν ἱερέα νὰ σὲ βοηθήσει μὲ τὴ μεσιτεία του. Ὅπωςδήποτε ἐὰν δεχτεῖς μὲ πίστη τὰ λόγια, ἡ εὐλογία τῶν πατέρων θὰ καταλήξει σὲ καλὸ καὶ ὠραῖο καρπὸ. Ἄν πάλι γίνεις μητέρα, ἀφιέρωσε καὶ σὺ τὸ γιό σου. Ἐκείνη τὸν ὁδήγησε στὸ ναό, ἐσὺ κάνε τὸν ἑαυτὸ σου ναὸ βασιλικό. Γιατί λέει, «τὰ μέλη σας εἶναι σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ποὺ κατοικεῖ μέσα σας»¹⁶. Καὶ πάλι: «θὰ κατοικήσει μέσα σας καὶ θὰ περπατήσει»¹⁷. Γιατί πῶς δὲν εἶναι παράλογο νὰ ἐπισκευάζουμε ἓνα σπίτι παλιό, ποὺ πρόκειται νὰ καταρρεύσει, δαπανώντας χρήματα καὶ συγκεντρώνοντας οἰκοδόμους καὶ ἐνδιαφερόμενοι γιὰ ὅλα, καὶ τὸ σπίτι τοῦ Θεοῦ (γιατί σπίτι τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ γίνει ἡ ψυχὴ τοῦ νέου) νὰ μὴ τὸ θεωροῦμε ἄξιο τῆς παραμικρῆς φροντίδας; Πρόσεχε μὴν ἀκούσεις αὐτὸ ποὺ ἄκουσαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κάποτε. Γιατί ἐκεῖνοι, ὅταν ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, ἐνῶ ἔβλεπαν τὸν ὑλικὸ αὐτὸ ναὸ παραμελημένο, ἐξωραΐζαν τὰ σπίτια τους καὶ ἐξόργισαν τόσο πολὺ τὸ Θεό, ὥστε νὰ στείλει τὸν προφήτη, ὁ ὁποῖος ἀπειλήσε πείνα καὶ μεγάλη ἔλλειψη τῶν ἀναγκαίων καὶ εἶπε τὴν αἰτία τῆς ἀπειλῆς: «ἐσεῖς βέβαια κατοικεῖτε σὲ σπίτια μὲ φατνώματα, ἐνῶ τὸ δικό μου σπίτι ἔχει ἐρημω-

16. Α΄ Κορ. 6,19. 17. Β΄ Κορ. 6,16.

μου ἠρήμωται. Εἰ δὲ περὶ τὸν ναὸν ἐκεῖνον ἡ ὀλιγορῖα τοσαύτην ἐξήγειρε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, πολλῶ μᾶλλον ἡ τοῦ ναοῦ τούτου ραθυμία παροξυνεῖ τὸν Δεσπότην· πολὺ γὰρ οὗτος ἐκεῖνου τιμιώτερος, ὅσω καὶ μείζονα ἔχει τῆς ἀγιαστίας τὰ σύμβολα.

5 Μὴ τοίνυν ἀφῆς τοῦ Θεοῦ τὸν οἶκον σπήλαιον γενέσθαι ληστῶν, ἵνα μὴ καὶ ἐτέραν ἐπιτίμησιν ἀκούσης, ἣν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὁ Χριστὸς ἐποιήσατο λέγων· «ὁ οἶκος τοῦ Πατρὸς μου οἶκος προσευχῆς ἐστίν, ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν». Πῶς δὲ σπήλαιον ληστῶν γίνεται; Ὅταν ἀνελευθέρους καὶ ἀνδραποδώδεις ἐπιθυμίας, 10 ὅταν ἀσέλγειαν πᾶσαν εἰσελθεῖν καὶ ἐμφιλοχωρῆσαι ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων ἐάσωμεν. Ληστῶν γὰρ χαλεπώτεροι οἱ τοιοῦτοι λογισμοί, τὴν ἐλευθερίαν τῶν παίδων ἐξανδραποδίσαντες, καὶ δούλους τῶν ἀλόγων ποιοῦσι παθῶν, κατακεντοῦντες αὐτοὺς πάντοθεν καὶ πολλῶν τραυμάτων πληροῦντες αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Διὸ δὴ ταῦτα καθ' ἐκάστην ἡμέ- 15 ραν περισκοπῶμεν καὶ καθάπερ μᾶστιγι τῷ λόγῳ χρώμενοι, πάντα τὰ τοιαῦτα πάθη τῆς ἐκείνων ψυχῆς ἀπελαύνωμεν, ἵνα τῆς ἄνω πολιτείας μετασχεῖν δυνηθῶσιν ἡμῖν οἱ παῖδες καὶ τὴν ἐκεῖ λειτουργίαν ἐπιτελέσαι πᾶσαν. Οὐκ οἴδετε, ὅτι οἱ ἐν ταῖς πόλεσι πολιτευόμενοι, τῆς θηλῆς 20 ἀγνοητάς καὶ γυμνασιάρχους καὶ χορειάρχας ποιοῦσι; Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐργασώμεθα· ἐκ πρώτης ἡλικίας αὐτοὺς εἰς τὴν πολιτείαν εἰσάγωμεν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Αὕτη μὲν γὰρ ἡ ἐπίγειος δαπανηρὰ μόνον ἐστὶ καὶ κέρδος οὐδὲν ἔχει.

ε'. Ποῖον γὰρ ἂν γένοιτο κέρδος ἐκ τῆς τῶν δῆμων εὐφρομίας; εἰπέ 25 μοι. Τῆς ἐσπέρας γὰρ καταλαβούσης εὐθέως ὁ κρότος ἐκεῖνος καὶ ὁ θόρυβος ἅπας μαραίνεται καὶ παρελθούσης τῆς πανηγύρεως, ὡσπερ ὄναρ τρυφήσαντες, οὕτως ἔρημοι πάσης καθίστανται εὐφροσύνης, καὶ οὔτε τὴν ἀπὸ τοῦ στεφάνου, οὔτε τὴν ἀπὸ τῆς στολῆς τῆς λαμπρᾶς καὶ τῆς ἄλλης φαντασίας ἀπάσης εὐθυμίαν ἐγγινομένην αὐτοῖς ζητοῦντες 30 εὐρεῖν δύναται ἂν, ἀνέμου παντός ταχύτερον παραδραμόντων αὐτοὺς ἀπάντων. Ἡ δὲ τῶν οὐρανῶν πολιτεία τουναντίον ἅπαν· χωρὶς δαπάνης πολὺ φέρει κέρδος ἡμῖν καὶ μόνιμον. Οὐ γὰρ ἄνθρωποι μεθύοντες, ἀλλὰ τῶν ἀγγέλων ὁ δῆμος τὸν ἐκεῖ πολιτευόμενον κροτοῦσι διηνεκῶς. Καὶ τί λέγω τῶν ἀγγέλων τὸν δῆμον; Αὐτὸς αὐτὸν ὁ τῶν ἀγγέλων Δε- 30 σπότης ἐπαινέσει καὶ ἀποδέξεται. Ὁ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαινούμενος,

θεῖ»¹⁸. Ἐὰν ὁμως ἡ ἀδιαφορία γιὰ ἐκεῖνο τὸ ναὸ προκάλεσε τόσο τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, πολὺ περισσότερο θὰ ἐξοργίσει τὸ Δεσπότη ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὸ ναὸ αὐτόν· γιατί αὐτὸς εἶναι πιδ πολῦτιμος ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅσο εἶναι μεγαλύτερα τὰ σύμβολα τοῦ ἀγιασμοῦ ποῦ ἔχει.

Μὴν ἀφήσεις λοιπὸν τὸ σπίτι τοῦ Θεοῦ νὰ γίνει σπήλαιο ληστῶν, γιὰ νὰ μὴ ἀκούσεις καὶ ἄλλη ἐπιτίμηση, ποῦ ἔκανε ὁ Χριστὸς στοὺς Ἰουδαίους λέγοντας: «τὸ σπίτι τοῦ Πατέρα μου εἶναι σπίτι προσευχῆς, ἐνῶ ἐσεῖς τὸ κάνετε σπήλαιο ληστῶν»¹⁹. Πῶς ὁμως γίνεται σπήλαιο ληστῶν; Ὅταν ἀφήσουμε νὰ μποῦν καὶ νὰ εἰσχωρήσουν στὶς ψυχὲς τῶν νέων ἀνελευθères καὶ δουλικὲς ἐπιθυμίες καὶ κάθε εἶδους ἀσέλγεια. Γιατί εἶναι χειρότεροι ἀπὸ ληστὲς αὐτοὶ οἱ λογισμοί, οἱ ὁποῖοι αἰχμαλωτίζουν τὴν ἐλευθερίαν τῶν παιδιῶν, τὰ κάνουν δούλους τῶν ἀλόγων παθῶν, κατατρυπώντας τα ἀπὸ παντοῦ καὶ γεμίζοντας τὴ διάνοιάν τους μὲ πολλὰ τραύματα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἄς τὰ ἐπιβλέπουμε καθημερινὰ καὶ χρησιμοποιώντας τὸ λόγο σὰν μαστίγιον, ἄς διώχνουμε ὅλα τὰ πάθη αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἐκεῖνων, γιὰ νὰ μπορέσουν τὰ παιδιά μας νὰ γίνουν μέτοχοι τῆς οὐράνιας πολιτείας καὶ νὰ ἐπιτελέσουν ὀλόκληρον τὸν ἐκεῖ προορισμό τους. Δὲν εἶδατε ὅτι ὅσοι ζοῦν στὶς πόλεις πολλὰς φορές, μόλις τὰ παιδιά τους ἀποκοποῦν ἀπὸ τὴ θηλή, τὰ κάνουν θαλλοφόρους καὶ ἀγωνοθέτες καὶ γυμνασιάρχες καὶ χορωδιάρχες; Αὐτὸ ἄς κάνουμε καὶ ἐμεῖς· ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία τους ἄς τὰ ὀδηγήσουμε στὴν οὐράνια πολιτεία. Γιατί αὐτὴ ἡ ἐπίγεια εἶναι μόνο δαπανηρὴ καὶ δὲν φέρνει κανένα κέρδος.

5. Πράγματι, πὲς μου, ποῖο κέρδος θὰ μπορούσε νὰ προέλθει ἀπὸ τὶς ἐπευφημίες τοῦ λαοῦ; Γιατί, ὅταν ἔρθει ἡ νύχτα ἀμέσως ὅλος ἐκεῖνος ὁ κρότος καὶ ὅλος ὁ θόρυβος σβήνει καὶ ὅταν περάσει τὸ πανηγύρι, σὰν νὰ ἀπόλαυσαν ἓνα ὄνειρον, ἔτσι μένουν πάλι ἔρημοι ἀπὸ κάθε εὐφροσύνη καὶ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν, ἂν καὶ τὴν ἀναζητοῦν, τὴν εὐθυμία οὔτε ἀπὸ τὰ στεφανώματα, οὔτε ἀπὸ τὶς πολυτελεῖς ἐνδυμασίες καὶ τὴν ἄλλη ἐντυπωσιακὴ ἐμφάνιση, διότι ὅλα αὐτὰ πέρασαν γρηγορότερα ἀπὸ κάθε ἄνεμον. Ἐνῶ ἡ πολιτεία τῶν οὐρανῶν εἶναι τελείως ἀντίθετη· χωρὶς δαπάνη μᾶς φέρνει πολὺ καὶ μόνιμον κέρδος. Γιατί αὐτόν ποῦ ζεῖ ἐκεῖ δὲν τὸν ἐπευφημοῦν διαρκῶς ἄνθρωποι μεθυσμένοι, ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων. Καὶ γιατί λέω τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων; Θὰ τὸν ἐπαινέσει καὶ θὰ τὸν ἀποδεχθεῖ ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης τῶν ἀγγέλων. Καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἐπαινεῖται ἀπὸ τὸ Θεό, ὄχι μιά, οὔτε δύο καὶ τρεῖς μέρες, ἀλλὰ αἰώνια πανηγυρίζει στεφανωμένος καὶ δὲ θὰ δεῖς ποτὲ τὸ κεφάλι

οὐ μίαν, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος πομπεύει στεφανηφορῶν καὶ γυμνῆν οὐκ ἂν ποτε ἴδοις τῆς δόξης ἐκείνης τὴν τοῦ τοιοῦτου κεφαλὴν· οὐ γὰρ ὠρισμέναις ἡμέραις ὁ τῆς πανηγύρεως ταύτης περιγέγραπται χρόνος, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀθανασίαν τῶν μελόντων ἐπεκτείνεται. Ταύτης τῆς λειτουργίας οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πενία κώλωμα, ἀλλὰ δυνατόν καὶ τὸν πένητα λειτουργῆσαι ταύτην τὴν λειτουργίαν, καὶ μάλιστα τὸν πένητα, ἅτε πάσης ἀπηλλαγμένον φαντασίας βιωτικῆς· οὐ γὰρ δαπάνης χρημάτων καὶ περιουσίας, ἀλλὰ ψυχῆς δεῖ καθαρᾶς καὶ σωφρονούσης διανοίας. Ἀπὸ ταύτης καὶ τὰ ἱμάτια τῆς πο-
10 λυτείας ἐκείνης ὑφαίνεται τῇ ψυχῇ καὶ ὁ στέφανος πλέκεται, ὥστε ἂν μὴ τοῖς τῆς ἀρετῆς ἢ κεκοσμηῆν κατορθώμασιν, οὐδὲν ὄφελος αὐτῇ χρυσοῦ πολλοῦ· ὥπερ οὖν οὐδὲ βλάβος ἔσται πενίας, εἰάν τὸν ἔνδοθεν ἔχη πλοῦτον ἐναποκεείμενον.

Ταύτην τὴν λειτουργίαν μὴ μόνον ἄρρενες παῖδες, ἀλλὰ καὶ θυγα-
15 τέρες ἡμῖν λειτουργήτουςαν· οὐ γὰρ ὡσπερ ἐπὶ τῆς ἐξωθεν πολιτείας ἀνδράσι μόνον ταῦτα λειτουργεῖν ἐπιτέτακται, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας ἐκεῖνο τὸ θέατρον δέχεται καὶ γέροντας καὶ νέους καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους. Ὅπου γὰρ ψυχῆς ἐστὶν ἡ ἐπίδειξις, οὐ φύσις, οὐχ ἡλικία, οὐκ ἀξίωμα βιωτικόν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ἐμποδίζει πέφυκε. Διὰ δὴ τοῦτο, παρακαλῶ
20 πάντας ὑμᾶς, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐκδιδόναι καὶ υἱοὺς καὶ θυγατέρας ταῖς τοιαύταις λειτουργίαις καὶ τὸν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ ἀρμόζοντα προ-
αποτίθεσθαι πλοῦτον αὐτοῖς, οὐ χρυσοῖον κατορύττοντας, οὐδὲ ἀργύριον συλλέγοντας, ἀλλὰ ἐπιεικίαν, σωφροσύνην, σεμνότητα, τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν ἐναποτιθεμένους αὐτῶν τῇ ψυχῇ. Ταύτης γὰρ δεῖται τῆς
25 δαπάνης ἐκείνης ἡ λειτουργία. Ἐάν ταύτην οὖν καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς παι-
δίοις συλλέξωμεν τὴν εὐπορίαν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον πολλῆς ἀπολαυσόμεθα τῆς λαμπρότητος, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀκουσόμεθα φωνῆς, δι' ἣν ἅπαντας τοὺς ὁμολογήσαντας αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἀνακηρύττει. Ὁμολογία δὲ οὐχ ἡ διὰ τῆς πίστε-
30 ως μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ τῶν ἔργων, ὡς εἰάν μὴ καὶ αὐτὴ παρῆ, κινδυνεύομεν μετὰ τῶν ἀρνούμενων κολάζεσθαι. Οὐ γὰρ εἰς ἀρνήσεώς ἐστὶ τρόπος, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ διάφοροι, οὓς ὁ Παῦλος ἡμῖν ὑπογράφων οὕτως ἔλεγε· «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναί, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται»· καὶ πάλιν· «εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ,

του γυμνὸ ἀπὸ τῆ δόξα ἐκείνη· γιατί ὁ χρόνος τοῦ πανηγυριοῦ αὐτοῦ δὲν περιορίζεται σὲ ὀρισμένες μόνο μέρες, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται στὴν αἰωνιότητα τοῦ μέλλοντος. Σ' αὐτὴ τῆ λειτουργία δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνεῃ ἐμπόδιο ἢ φτώχεια, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸ καὶ ὁ φτωχὸς νὰ τελέσει αὐτὴ τῆ λειτουργία, καὶ προπάντων ὁ φτωχὸς, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε βιωτικὴ ματαιοδοξία· γιατί δὲν χρειάζεται δαπάνη χρημάτων καὶ περιουσίας, ἀλλὰ ψυχὴ καθαρὴ καὶ διάνοια γεμάτη σωφροσύνη. Ἀπὸ αὐτὴν ὑφαίνονται γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ τὰ ἐνδύματα τῆς πολιτείας ἐκείνης καὶ πλέκεται τὸ στεφάνι· ὥστε, ἂν δὲν εἶναι στολισμένη μὲ τὰ κατορθώματα τῆς ἀρετῆς, δὲν τὴν ὠφελεῖ σὲ τίποτα τὸ πολὺ χρυσάφι· ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ζημιὰ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ φτώχεια, ἐὰν ἔχει ἀποθησαυρισμένο πλοῦτο ἐσωτερικόν.

Αὐτὴ τῆ λειτουργία ἄς τὴν ἐκτελοῦν ὄχι μόνο τὰ ἄρρενα παιδιά, ἀλλὰ καὶ οἱ θυγατέρες μας· γιατί δὲν ἔχει δοθεῖ ἐντολὴ οἱ λειτουργίες αὐτὲς νὰ ἀσκοῦνται μόνο ἀπὸ ἄνδρες, ὅπως συμβαίνει στὴν κοσμικὴ πολιτεία, ἀλλὰ τὸ θέατρο ἐκεῖνο δέχεται καὶ γυναῖκες καὶ γέροντες καὶ νέους καὶ δούλους καὶ ἐλεύθερους. Γιατί, ὅπου χρειάζεται ἢ ἐπίδειξη ψυχῆς, οὔτε ἡ φύση, οὔτε ἡ ἡλικία, οὔτε κοσμικὸ ἀξίωμα, οὔτε τίποτα ἄλλο μπορεῖ νὰ γίνεῃ ἐμπόδιο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς παρακαλῶ ὅλους ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία νὰ παραδίνετε τοὺς υἱοὺς καὶ τὶς θυγατέρες σας σ' αὐτὲς τὶς λειτουργίες καὶ νὰ ἐναποθέτετε σ' αὐτοὺς τὸν πλοῦτο ποὺ ταιριάζει στὴν πολιτεία αὐτὴ, χωρὶς νὰ κρύβετε χρυσάφι στὴ γῆ, οὔτε νὰ συγκεντρώνετε ἀσῆμι, ἀλλὰ νὰ ἐναποθέτετε στὴν ψυχὴ τους καλωσύνη, σωφροσύνη, σεμνότητα καὶ κάθε ἄλλη ἀρετὴ. Γιατί αὐτὴ τῆ δαπάνη χρειάζεται αὐτὴ ἡ λειτουργία. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸν τὸν πλοῦτο συγκεντρώσουμε γιὰ μᾶς καὶ τὰ παιδιά μας, καὶ στὴν ἐδῶ ζωὴ θὰ ἀπολαύσουμε μεγάλη λαμπρότητα καὶ στὴ μέλλουσα ζωὴ θὰ ἀκούσουμε ἐκείνη τῆ μακάρια φωνὴ μὲ τὴν ὁποία ὁ Χριστὸς ἀνακηρύττει ὅλους ὅσους τὸν ὁμολόγησαν. Καὶ ὁμολογία δὲν εἶναι μόνο αὐτὴ ποὺ γίνεται μόνο μὲ τὴν πίστη, ἀλλὰ καὶ ἐκείνη ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὰ ἔργα, ὥστε ἐὰν δὲν ὑπάρχει καὶ αὐτὴ, κινδυνεύουμε νὰ τιμωρηθοῦμε μαζὶ μὲ τοὺς ἀρνητὲς τῆς πίστεως. Γιατί δὲν ὑπάρχει ἓνας τρόπος ἀρνήσεως, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ διάφοροι, τοὺς ὁποίους ὑπογραμμίζοντας ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ὁμολογοῦν ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεόν, μὲ τὰ ἔργα τους ὅμως τὸν ἀρνοῦνται»²⁰. Καὶ πάλι· «ἐὰν κάποιος δὲν φροντίζει γιὰ τοὺς δικούς του καὶ μάλιστα γιὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του, ἔχει ἀρνηθεῖ τὴν πίστη καὶ

τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων»· καὶ πάλιν· «φεύγετε τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρία».

Ἐπεὶ οὖν ἀρνήσεως τοσοῦτοι τρόποι, εὐδὴλον ὅτι καὶ ὁμολογίας τοσοῦτοι καὶ πολλῶ πλείους, οὓς δὴ πάντας ὁμολογήσαι σπουδάσωμεν, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς τιμῆς ἀπολαύσωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εἶναι χειρότερος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους»²¹. Καὶ πάλι «ἀποφεύγετε τὴν πλεονεξία, ποῦ εἶναι εἰδωλολατρία»²².

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπάρχουν τόσοι πολλοὶ τρόποι ἀρνήσεως, εἶναι φανερὸ ὅτι ὑπάρχουν καὶ τόσοι τρόποι ὁμολογίας, καὶ πολὺ περισσότεροι. Αὐτοὺς λοιπὸν ἄς φροντίσουμε νὰ τοὺς ἐφαρμόσουμε ὅλους, γιὰ νὰ ἀπολαύσουμε καὶ ἡμεῖς τὴν τιμὴ στοὺς οὐρανοὺς, μετὰ τὴ χάρι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μετὰ τὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα μαζὶ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

21. Α' Τιμ. 5,8.

22. Κολ. 3,5.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΑΣ ΣΥΝΑΞΕΙΣ ΚΑΤΑΛΙΜΠΙΑΝΟΝΤΑΣ

Καὶ εἰς τὰ θεάτρα ἀναβαίνοντας, καὶ ὅτι οὐ μόνον χρησιμωτέρα τῆς ἐν θεάτροις διαγωγῆς ἢ ἐν ἐκκλησίᾳ διατριβή, ἀλλὰ καὶ ἡδίων· καὶ εἰς τε τὴν δευτέραν ρῆσιν τῆς εὐχῆς τῆς Ἄννης, καὶ εἰς τὸ δεῖν συνεχῶς εὐχεσθαι καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, κἂν ἐν ἀγορᾷ ὦμεν, κἂν ἐν ὁδῷ, κἂν ἐπὶ κλίνης.

α'. Οὐκ οἶδα ποίοις χρήσομαι λόγοις σήμερον. Καὶ γάρ, ὄρων τὰς συνάξεις ἐλαττωμένας, προφήτας ὑβριζομένους, ἀποστόλους ὑπερορωμένους, πατέρας καταφρονουμένους, διὰ τῶν δούλων εἰς τὸν Δεσπότην διαβαίνουσαν τὴν ὕβριν, βούλομαι μὲν ἐγκαλέσαι, τοὺς δὲ ὀφείλοντας ἀκοῦσαι τῆς κατηγορίας οὐχ ὀρῶ παρόντας, ἀλλ' ὑμᾶς τοὺς οὐδὲν δεομένους τῆς παραινέσεως ταύτης καὶ τῆς νοθεσίας. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτω σιγητέον ἡμῖν· τὴν τε γὰρ ὀδύνην τὴν ἐπ' ἐκείνοις διαπνεῦσαι μικρὸν παρασκευάσομεν εἰς τὰ ἔξω, διὰ τῶν ρημάτων ἐκβάλλοντες αὐτήν, αὐτοὺς τε ἐκείνους αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν ποιήσομεν, τοσοῦτους αὐτοῖς ἐπαφέντες κατηγορούς, τοὺς ἀκούοντας ἅπαντας ὑμᾶς. Εἰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα παρεγένοντο, ἡμῶν μόνον ἐπιτιμῶντων ἤκουαν ἄν, νῦν δὲ φεύγοντες τὴν παρ' ἡμῶν ἐπιτίμησιν, παρ' ὑμῶν ταῦτα ἀκούσονται πάντα. Οὕτω καὶ φίλοι ποιοῦσιν· ἐπειδὴν τοὺς ὑπευθύνους μὴ εὔρωσι, τοῖς ἐκείνων ἐντυγχάνουσι φίλοις, ὥστε ἀπελθόντας εἰπεῖν τὰ εἰρημένα.

Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε· τοὺς γὰρ εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκότας ἀφείξ, τῷ μηδὲν ἡδίκηκότη κατεντυγχάνει τῷ Ἰερεμίᾳ, λέγων· «εἶδες τί ἐποίησέ μοι ἡ ἀσύνητος θυγάτηρ Ἰούδα;» Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὑμῖν ὑπερεντυγχάνομεν κατ' ἐκείνων, ἵνα ἀπελθόντες διορθώσητε αὐτούς. Τίς γὰρ ἄν ἐνέργη τὴν ὀλιγωρίαν τὴν τοσαύτην; Ἄπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐνταῦθα συλλεγόμεθα, καὶ οὐδὲ ταύτην ἀνέχονται τὴν ἡμέραν τῶν βιωτικῶν ὑπερορᾶν φροντίδων· κἂν ἐγκαλῆ τις, εὐθέως πενίαν προβάλλονται,

1. Πρβλ. Ἰερ. 3,6 ἐ.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΠΟΥΝ ΤΙΣ ΙΕΡΕΣ ΣΥΝΑΞΕΙΣ

Καί πηγαίνουν στά θέατρα, καί ὅτι ἡ προσέλευση στήν ἐκκλησία εἶναι ὄχι μόνο πιό χρησιμη ἀπό τήν παρακολούθηση τῶν θεάτρων, ἀλλά καί πιό εὐχάριστη· καί στό δεύτερο μέρος τῆς προσευχῆς τῆς Ἄννας καί στό ὅτι πρέπει συνεχῶς νά προσευχόμεστε σέ κάθε τόπο, εἴτε βρισκόμαστε στήν ἀγορά εἴτε στό δρόμο εἴτε στό κρεβάτι μας.

1. Δέν γνωρίζω κι ἐγώ ποιά λόγια νά χρησιμοποιήσω σήμερα. Πραγματικά, βλέποντας τίς συνάξεις νά ἐλαττώνονται, τοὺς προφήτες νά βρίζονται, τοὺς ἀποστόλους νά περιφρονοῦνται, τοὺς πατέρες νά παραθεωροῦνται, τήν προσβολή νά μεταφέρεται ἀπό τοὺς δούλους στόν Κύριο, θέλω βέβαια νά ἀπαγγείλω κατηγορία, ὅμως δέ βλέπω νά εἶναι παρόντες αὐτοὶ πού πρέπει ν' ἀκούσουν τήν κατηγορία, ἀλλά βλέπω ἐσᾶς πού δέν ἔχετε ἀνάγκη ἀπό αὐτή τήν παραινέση καί νοθεσία. Πλὴν ὅμως οὔτε καί ἔτσι πρέπει νά σιωπήσουμε. Πρέπει λοιπόν νά λάβουμε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὥστε καί ἡ λύπη μας γιά ἐκείνους νά διοχετευθεῖ σιγά – σιγά πρὸς τὰ ἔξω, γιὰτί θά τήν ἐξωτερικεύσουμε μὲ τὰ λόγια καί θά τοὺς κάνουμε νά ντραποῦν καί νά κοκκινίσουν, ἀφοῦ θά στείλουμε ἐναντίον τοὺς τόσους πολλοὺς κατηγοροῦς, δηλαδή ὅλους ἐσᾶς πού μὲ ἀκοῦτε. Γιατί, ἂν ἔρχονταν ἐδῶ, θά ἄκουαν μόνο ἐμένα νά τοὺς ἐπιτιμῶ, ἐνῶ τώρα πού γλυτώνουν τὴ δική μου ἐπιτίμηση, θά τὰ ἀκούσουν ὅλα ἀπὸ σᾶς. Ἔτσι κάνουν καί οἱ φίλοι. Ὅταν δέν βροῦν τοὺς ὑπεύθυνους, συναντοῦν τοὺς φίλους ἐκείνων, ὥστε, μεταβαίνοντας σ' ἐκείνους, νά τοὺς μεταφέρουν ὅσα λέχθηκαν.

Αὐτὸ ἔκανε καί ὁ Θεός. Ἀφοῦ ἄφησε ἐκείνους πού ἀμάρτησαν σ' αὐτόν, ἀπευθύνεται στόν Ἱερεμία, πού δέν διέπραξε καμμιά ἀδικία, καί τοῦ λέει: «Εἶδες τί μοῦ ἔκανε ἡ ἀσύνητη θυγατέρα τοῦ Ἰούδα;». Γι' αὐτὸ καί ἐγώ σᾶς ὑπερπαρακαλῶ γιά χάρη ἐκείνων, γιά νά πᾶτε νά τοὺς διορθώσετε. Γιατί ποιὸς θά μπορούσε νά ὑποφέρει τὴν τόσο μεγάλη ὀλιγωρία τους; Συναθροίζομαστε ἐδῶ μιὰ φορά τὴν ἐβδομάδα καί δέν ἀνέχονται οὔτε αὐτὴ τὴ μέρα νά παραβλέψουν τίς βιοτικὲς

καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, καὶ ἀσχολίας κατεπειγούσας, ἀπολογία κα-
 τηγορίας ἀπάσης χαλεπωτέραν μελετήσαντες. Τί γὰρ ἂν ταύτης τῆς κα-
 τηγορίας γένοιτο ἂν χεῖρον, ἀλλ' ἢ ὅταν τῶν τοῦ Θεοῦ πραγμάτων ἕτε-
 ρον ἀναγκαιότερον ὑμῖν τι φαίνεται καὶ κατεπιῖγον μᾶλλον; Μάλιστα
 5 μὲν οὖν εἰ καὶ τοῦτο ἦν ἀληθές, κατηγορία ἢ ἀπολογία ἦν, ὡσπερ ἔφην.

Ἴνα δὲ μάθητε, ὅτι καὶ ταῦτα σκῆψις καὶ πρόφασις καὶ ραθυμίας
 ἐστὶ παραπετάσματα, οὐδὲν ἐμοῦ λέγοντος, ἢ μετὰ τὴν αὐριον αὐτοῦς
 ἐλέγξει πάντας ἡμέρα τοὺς τὰ τοιαῦτα προφασιζομένους, ὅταν πᾶσα ἡ
 πόλις πρὸς τὸν ἵππόδρομον μεταστῆ, καὶ οἰκίαι καὶ ἀγοραὶ εἰς τὴν πα-
 10 ράνομον θεωρίαν κενωθῶσιν ἐκείνην. Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὐδὲ τὸν Κύ-
 ριον τῆς ἐκκλησίας τόπον πληρούμενόν ἐστιν ἰδεῖν, ἐκεῖ δὲ οὐ τὸν ἵπό-
 δρομον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπερῶα καὶ οἰκίας καὶ δώματα καὶ κρημνοὺς
 καὶ μυρίους ἐτέρους ἄνωθεν καταλαμβάνουσι τόπους· καὶ οὔτε πενία,
 οὔτε ἀσχολία, οὔτε ἀσθένεια σώματος, οὐ ποδῶν ἀρρωστία, οὐκ ἄλλο
 15 οὐδὲν τῶν τοιούτων ἐπέχει τὴν ἀκάθεκτον μανίαν, ἀλλ' ἄνθρωποι γε-
 γηρακότες νέων ἀκμαζόντων σφοδρότερον ἐκεῖ τρέχουσι, τὴν πολλὰν
 καταισχύοντες, τὴν ἡλικίαν παραδειγματίζοντες, τὸ γῆρας αὐτὸ κατα-
 γέλαστον ποιοῦντες. Καὶ ἐνταῦθα μὲν εἰσιόντες, ναυτιῶντες ὡσπερ καὶ
 ἐνοχλεῖσθαι νομίζουσι, καὶ ἀναπεπτώκασιν ἐν τῇ τῶν θείων λόγων
 20 ἀκροάσει, στενοχωρίαν καὶ πνιγμὸν καὶ τὰ τοιαῦτα προβαλλόμενοι,
 ἐκεῖ δὲ καὶ ἥλιον γυμνῇ δεχόμενοι τῇ κεφαλῇ, καὶ πατοῦμενοι καὶ
 ὠθούμενοι καὶ μετὰ πολλῆς πιεζόμενοι τῆς σφοδρότητος καὶ μυρία ἕτε-
 ρα πάσχοντες δεινά, καθάπερ ἐν λειμῶνι τρυφῶντες, οὕτω διάκεινται.
 Διὰ τοῦτο ἡμῖν αἱ πόλεις εἰσι διεφθαρμέναι, ὅτι πονηροὶ τῆς νεότητός
 25 εἰσι διδάσκαλοι. Πῶς γὰρ δυνήσῃ τὸν νέον ἄκοσμον ὄντα καὶ ἀσελγαί-
 νοντα σωφρονίσει, αὐτὸς ἐν πολιᾷ τοιαῦτα μετεωρίζων, αὐτὸς μετὰ το-
 σοῦτον χρόνον κόρον μὴ λαβὼν τῆς ἀτερπεστάτης θεάς ἐκείνης; Πῶς
 δυνήσῃ ρυθμίσει τὸν υἱόν, πῶς κολάσει τὸν οἰκέτην ἀμαρτάνοντα, πῶς
 ἐτέρῳ συμβουλευῶσαι τὰ δέοντα ἀμελοῦντι, τοιαῦτα αὐτὸς ἐν ἐσχάτῳ
 30 γῆρα ἀσημονῶν; Κἂν μὲν ὑβρίση νέος τὸν γεγηρακότα, τὴν ἡλικίαν εὐ-
 θέως προβάλλεται καὶ μυρίους ἔχει συναγανακτοῦντας, ὅταν δὲ
 σωφρονίζειν δέῃ τὸν νέον καὶ κανόνα τινὰ ἀρετῆς αὐτὸν γίνεσθαι, οὐδα-

φροντίδες τους· και όταν τούς κατηγορεῖ κανεῖς, ἀμέσως προβάλλουν τὴ φτώχεια καὶ τὴν ἀπαραίτητη τροφή καὶ τίς πολὺ ἐπείγουσες ἐργασίες, βρίσκοντας γιὰ κάθε κατηγορία τὴν πιὸ φοβερὴ δικαιολογία. Γιατί, τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει χειρότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν κατηγορία, ὅταν ἀντὶ τῶν πραγμάτων τοῦ Θεοῦ σὰς φαίνεται πιὸ ἀναγκαῖο καὶ κατεπεῖγον κάτι ἄλλο; Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὸ ἦταν ἀληθινὸ, ἡ δικαιολογία σας θὰ ἦταν κατηγορία, ὅπως εἶπα.

Γιὰ νὰ μάθετε ὅμως ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι πρῶσχημα καὶ πρόφαση καὶ κάλυψη τῆς ραθυμίας, χωρὶς νὰ πῶ ἐγὼ τίποτα, ἡ ἐπόμενη μέρα θὰ ἀποκαλύψει ὅλους αὐτοὺς πού προφασίζονται αὐτά, ὅταν ὀλόκληρη ἡ πόλη θὰ μεταφερθεῖ στὸν ἵπποδρομο, καὶ τὰ σπιτία καὶ οἱ ἀγορές θὰ ἀδειάσουν γιὰ νὰ δοῦν τὸ παράνομο ἐκεῖνο θέαμα. Καὶ ἐδῶ βέβαια δὲν βλέπουμε οὔτε τὸν κεντρικὸ χῶρο τῆς ἐκκλησίας νὰ γεμίζει, ἐνῶ ἐκεῖ ὄχι μόνον τὸν ἵπποδρομο καταλαμβάνουν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπερῶα καὶ τὰ σπιτία καὶ τίς ταράτσες καὶ τοὺς γκρεμοὺς καὶ μύριους ἄλλους ἀπὸ πάνω τῶπους, καὶ οὔτε φτώχεια, οὔτε ἀσχολία, οὔτε σωματικὴ ἀρρώστια, οὔτε ἀρρώστια τῶν ποδιῶν, οὔτε τίποτα ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ δὲν συγκρατεῖ τὴν ὀρμητικὴ μανία τους, ἀλλὰ ἄνθρωποι γερασμένοι τρέχουν ἐκεῖ πιὸ γρήγορα ἀπὸ νέους πού βρίσκονται στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας τους, ντροπιάζοντας τὰ ἄσπρα μαλλιά τους, ρεζιλεύοντας τὴν ἡλικία τους, κάνοντας τὰ ἴδια τὰ γηρατειὰ καταγέλαστα. Καὶ ὅταν βέβαια μπαίνουν ἐδῶ αἰσθάνονται σὰν νὰ ἔχουν ναυτία καὶ ἐνοχλοῦνται καὶ καταρρέουν κατὰ τὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων, προβάλλοντας ὡς δικαιολογία στενοχώρια καὶ ἀσφιξία καὶ τὰ ὅμοια, ἐνῶ ἐκεῖ δεχόμενοι καὶ τὸν ἥλιο μὲ γυμνὸ τὸ κεφάλι, καὶ καταπατούμενοι καὶ σπρωχνόμενοι καὶ πιεζόμενοι μὲ πολλὴ δύναμη καὶ πάσχοντας μύρια ἄλλα δεινά, τὰ ἀντιμετωπίζουν ὅλα σὰν νὰ βρίσκονται σὲ λιβάδι καὶ ἀπολαμβάνουν. Γι' αὐτοὺς οἱ πόλεις μας εἶναι διεφθαρμένες, ἐπειδὴ εἶναι κακοὶ δάσκαλοι τῶν νέων. Γιατί, πῶς θὰ μπορέσεις νὰ σωφρονίσῃς τὸν νέο πού εἶναι ἀπρεπῆς καὶ ἀσελγῆς, ὅταν σὺ ὁ ἴδιος στὰ γηρατειὰ σου ἀεροβατεῖς μὲ τέτοια, καὶ μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια δὲν χόρτασες τὸ ἄχαρο αὐτὸ θέαμα; Πῶς θὰ μπορέσεις νὰ διορθώσῃς τὸν γιὸ σου, πῶς θὰ τιμωρήσῃς τὸν ὑπηρέτη ὅταν ἀμαρτάνει, πῶς θὰ συμβουλευσῃς ἄλλον, ὅταν παραμελεῖ αὐτὰ πού πρέπει, τὴ στιγμὴ πού ἐσὺ σὲ προχωρημένα γεράματα ἀσχημονεῖς; Καὶ ἂν βέβαια βρῖσει νέος τὸν γερασμένο, προβάλλει ἀμέσως τὴν ἡλικία του καὶ κάνει μυριάδες νὰ ἀγανακτοῦν μαζί του, ὅταν ὅμως πρέπει νὰ συνετίσει τὸν νέο καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς κάποιος

μοῦ τῆς ἡλικίας αὐτοῖς λόγος, ἀλλ' αὐτῶν ἐκείνων μανικώτερον ἐπὶ τὴν παράνομον βαδίζουσι θεωρίαν.

Ταῦτα δὲ λέγω καὶ τῶν γεγηρακότεων καθάπτομαι, οὐχὶ τοὺς νέους ἀπαλλάττων κατηγορίας καὶ διαβολῆς, ἀλλὰ δι' ἐκείνων τούτους ἀσφα-
5 λιζόμενος. Εἴ γὰρ τὸ γεγηρακότα οὐ δεῖ, πολλῶ μᾶλλον τὸν νέον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ πολλὸς ὁ γέλωσ καὶ μείζων ἡ ἀσχημοσύνη, ἐνταῦθα δὲ χαλεπώ-
τερος ὁ ὄλεθρος, βαθὺ τὸ βάραθρον, ὄσω καὶ ἀκμαιότερα μᾶλλον τὰ
τῆς ἐπιθυμίας τοῖς νέοις καὶ σφοδροτέρα αὐτοῖς ἡ φλόξ, κἂν μικρᾶς ἐπι-
λάβηται μόνον ἕξωθεν ὕλης, τὰ πάντα ἐμπίπρησι. Καὶ γὰρ πρὸς θυμὸν
10 καὶ πρὸς ἐπιθυμίας εὐέμπυτος μᾶλλον ἔστιν ὁ νέος, διὸ καὶ πλείονος
δεῖται τῆς φυλακῆς, σφοδροτέρου τοῦ χαλινοῦ, ἀσφαλεστέρου τοῦ τει-
χίου καὶ τοῦ κωλύματος.

β': Μὴ γὰρ μοι τοῦτο εἶπης, ἄνθρωπε, ὅτι ἡδονὴν ἔχει ἡ θεωρία, ἀλλ'
εἰ μὴ μετὰ τῆς ἡδονῆς καὶ βλάβην ἔχει, τοῦτο με δίδαξον. Καὶ τί λέγω
15 βλάβην; Ὅτι γὰρ οὐδὲ ἡδονὴν τὸ πρᾶγμα ἔχει, ἐντεῦθεν εἴση σαφῶς.
Ἐκ τῆς ἵπποδρομίας ἀναχωρῶν ἐκείνης, ἀπάντησον τοῖς ἐκ τῆς ἐκκλη-
σίας ἀναχωροῦσι, καὶ κατάμαθε μετὰ ἀκριβείας, τίς ἔστιν ἐν ἡδονῇ μεί-
ζονι, ὁ προφητῶν ἀκούσας καὶ μετασχῶν εὐλογίας καὶ διδασκαλίας
ἀπολαύσας καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσας ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀμαρτημά-
20 των καὶ κουφότερον ποιήσας τὸ συνειδὸς καὶ μηδὲν ἑαυτῶ κατεγνω-
κῶς τοιοῦτον, ἢ σὺ ὁ καταλιπὼν τὴν μητέρα καὶ τοὺς προφήτας ἀτιμά-
σας καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἐξυβρίσας καὶ μετὰ τοῦ διαβόλου χορεύσας καὶ
βλασφημούντων ἀκούσας καὶ λοιδορουμένων καὶ τὸν καιρὸν ἀναλώ-
σας εἰκῆ καὶ μάτην καὶ μηδὲν οἴκαδε ἔχων ἀπενεγκεῖν, μήτε σωματι-
25 κόν μήτε πνευματικὸν κέρδος ἐκεῖθεν; Ὡστε ἡδονῆς ἕνεκεν μάλιστα
ἐνταῦθα ἀπαντᾶν χρή. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εὐθέως κατάγνωσις, κατηγορία
τοῦ συνειδότος, μετάνοια ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις, αἰσχύνη καὶ ὄνειδος καὶ
τὸ ἀπαρρησιάστους ἔχειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐνταῦθα δὲ τούναντίον ἅπαν,
παρρησία καὶ τὸ ἐλευθεροστομεῖν καὶ τὸ μετὰ ἀδείας ἅπασι διαλέγε-
30 σθαι περὶ τῶν ἐνταῦθα ἀκουσμάτων ἀπάντων.

Ὅταν τοίνυν εἰς ἀγορὰν ἐμβάλῃς καὶ πάντας ἴδῃς ἐπὶ τὴν θεωρίαν
τρέχοντας ἐκείνην, κατάφυγε σὺ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν εὐθέως, καὶ μικρὸν
καρτερήσας χρόνον, τρύφα διηνεκῶς τῶν θείων ρημάτων. Ἄν μὲν γὰρ
παρασυρεῖς μετὰ τῶν πολλῶν ἀπέλθῃς ἐκεῖ, μικρὸν ψυχαγωγηθεῖς, διὰ
35 πάσης τῆς ἡμέρας ἀλγήσεις, τῆς τε ἐπιούσης καὶ πολλῶν ἐτέρων κατα-

κανόνας ἀρετῆς, πουθενά δὲν κάνουν λόγο γιὰ τὴν ἡλικία, ἀλλὰ βαδίζουν μὲ περισσότερη μανία ἀπὸ ἐκείνους στὸ παράνομο θέαμα.

Τὰ λέω αὐτὰ καὶ κατηγορῶ τοὺς γέροντες, ὄχι γιὰ νὰ ἀπαλλάξω τοὺς νέους ἀπὸ τὴν κατηγορία καὶ συκοφαντία, ἀλλὰ γιὰ νὰ προφυλάξω μέσω ἐκείνων αὐτοῦς. Γιατί, ἂν δὲν πρέπει νὰ τὰ κάνει ὁ γέρος, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει ὁ νέος. Γιατί στὴν περίπτωση βέβαια τῶν γερόντων ἡ πράξη τους εἶναι ἄξια γιὰ πολλὰ γέλια καὶ ἡ ἀσχημοσύνη τους μεγάλη, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῶν νέων ἡ καταστροφή εἶναι πιὸ φοβερή, τὸ βάραθρο βαθύ, ὅσο πιὸ ἰσχυρὲς εἶναι οἱ ἐπιθυμίες στοὺς νέους καὶ δυνατότερη ἡ φλόγα, καὶ ἐὰν δεχθεῖ ἀπ' ἔξω καὶ ἓνα μόνο μικρὸ ἀναμμένο ξυλαράκι, καίει τὰ πάντα. Γιατί ὁ νέος φθάνει πιὸ εὐκολα σὲ κατάσταση θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, γι' αὐτὸ χρειάζεται περισσότερη προφύλαξη, πιὸ δυνατό χαλινάρι, πιὸ σίγουρο τεῖχος καὶ ἐμπόδιο.

2. Καὶ μὴ μοῦ πεῖς, ἄνθρωπε, αὐτό, ὅτι τὸ θέαμα ἔχει εὐχαρίστηση, ἀλλὰ πὲς μου αὐτό, ἂν μαζί μὲ τὴν εὐχαρίστηση δὲν ἔχει καὶ ζημιὰ. Καὶ τί λέω ζημιὰ; Γιατί, ὅτι οὔτε εὐχαρίστηση ἔχει τὸ πρᾶγμα, θὰ τὸ δεῖς καθαρὰ ἀπὸ τὰ ἐξῆς: ἀναχωρώντας ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἵπποδρομία, συνάντησε αὐτοὺς ποὺ φεύγουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ μάθε μὲ ἀκρίβεια ποιὸς βρίσκεται σὲ μεγαλύτερη εὐχαρίστηση, αὐτὸς ποὺ ἄκουσε τοὺς προφήτες καὶ πῆρε μέρος στὴν εὐλογία καὶ ἀπόλαυσε διδασκαλία καὶ παρακάλεσε τὸ Θεὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες του καὶ ξελάφρωσε τὴ συνείδησή του καὶ δὲν καταλόγισε τίποτε τέτοιο στὸν ἑαυτό του, ἢ σὺ ποὺ ἐγκατέλειπες τὴν μητέρα σου καὶ ἀτίμασες τοὺς προφήτες καὶ ἐξύβρισες τὸ Θεὸ καὶ χόρεψες μαζί μὲ τὸν διάβολο καὶ ἄκουσες αὐτοὺς ποὺ βλασφημοῦσαν καὶ κοροΐδευαν καὶ ξόδεψες τὸ χρόνο σου ἄσκοπα καὶ ἄδικα καὶ δὲν ἔχεις νὰ φέρεις ἀπὸ ἐκεῖ στὸ σπίτι σου κανένα κέρδος οὔτε σωματικὸ οὔτε πνευματικὸ; Ὡστε, ἐὰν θέλεις εὐχαρίστηση, ἐδῶ προπάντων πρέπει νὰ συχνάζεις. Διότι ἐκεῖ ἀμέσως ἀκολουθεῖ ἀποδοκιμασία, τύψεις τῆς συνειδήσεως, μετάνοια γιὰ ὅσα ἔγιναν, ντροπή, καὶ βρισιά καὶ τὸ νὰ ἔχεις τὰ μάτια σου ντροπιασμένα, ἐνῶ ἐδῶ ὅλα τὰ ἀντίθετα: καὶ θάρρος καὶ εὐλικρίνεια καὶ ἐλεύθερη συνομιλία μὲ ὅλους γιὰ ὅλα ὅσα ἀκούονται ἐδῶ.

Ὅταν λοιπὸν πᾶς στὴν ἀγορὰ καὶ δεῖς ὅλους νὰ τρέχουν στὸ θέαμα ἐκεῖνο, πῆγαινε ἀμέσως στὴν ἐκκλησία καὶ κάνοντας λίγο χρόνο ὑπομονή, ἀπολάμβανε διαρκῶς τὰ θεϊκὰ λόγια. Γιατί, ἐὰν παρασυρθεῖς μαζί μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ πᾶς ἐκεῖ, ἀφοῦ ψυχαγωγηθεῖς γιὰ λίγο, θὰ πονᾶς ὅλη τὴ μέρα καὶ τὴν ἐπομένη καὶ πολλὰς ἄλλες, κατηγορώντας

γινώσκων σαυτοῦ, ἂν δὲ μικρὸν ἐπίσχις σαυτόν, διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἔξεις τρυφᾶν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων οὕτω συμβαίνειν εἶωθεν. Ἡ μὲν γὰρ κακία πρόσκαιρόν τινα ἔχει τὴν ἡδονήν, διηνεκῆ δὲ τὴν ὀδύνην, ἡ δὲ ἀρετὴ, βραχὺν μὲν τὸν πόνον, 5 διηνεκὲς δὲ τὸ κέρδος μετὰ τῆς εὐφροσύνης. Οἶον, ἠῤῥατό τις πρὸς Θεόν, ἐδάκρυσεν, ἤλγησεν ὀλίγον χρόνον κατὰ τὴν εὐχήν· ἕτερος διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἐτρύφα, εἶτα ἐλεημοσύνην ἔδωκεν, ἐνήστευσεν, ἄλλο τι τῶν ἀγαθῶν εἰργάσατο, ἢ ὑβρισθεὶς οὐκ ἀντελοιδόρησεν· ἐν μιᾷ γοῦν καιροῦ ροπῆ καρτερήσας καὶ κατασχὼν τὸν θυμόν, διὰ παντὸς γάννυ- 10 ται καὶ εὐφραίνεται, τῶν κατορθωμάτων ἀναμιμνήσκων ἑαυτὸν ἐκείνων. Ἐπὶ δὲ τῆς κακίας τούναντίον· ὑβρισέ τις, ἀντελοιδόρησε· μετὰ ταῦτα οἶκοι γενόμενος, ἑαυτὸν κατεσθίει τὰ ρήματα ἀναλογιζόμενος, ἃ πολλάκις πολλὴν ἤνεγκε βλάβην. Ὡστε, εἰ διώκεις ἡδονήν, «φεῦγε τὰς νεωτερικὰς ἐπιθυμίας», καὶ σωφροσύνης ἐπιμελοῦ, καὶ ἀκροάσει 15 θείων πρόσεχε λογίων.

Ταῦτα πρὸς ὑμᾶς λέγομεν, ἵνα ὑμεῖς πρὸς ἐκείνους λέγοντες καὶ συνεχῶς τούτοις αὐτοῖς ἐπαντλοῦντες τοῖς ρήμασιν, ἀφέλκῃτε πάσης πονηρᾶς συνηθείας καὶ πείθητε λογισμῶ πάντα ποιεῖν τῶ προσήκοντι. Τῶν γὰρ τοιούτων καὶ ἀπλῶς καὶ εἰκῆ φερομένων οὐδὲ τὴν σπουδὴν 20 ἐπαινετὴν εὔροι τις ἂν οὔσαν· καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐπιούσης συνάξεως δῆλον καθίστημι. Τῆς γὰρ ἀγίας ἡμῖν τελουμένης Πεντηκοστῆς, τοσοῦτον δραμεῖται πλῆθος, ὥς ἅπαντα ἡμῖν τὰ ἐνταῦθα στενοχωρεῖσθαι. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ ταύτην ἀποδέχομαι τὴν συλλογὴν· συνηθείας γὰρ ἔστιν, οὐκ εὐλαβείας. Τί τοίνυν γένοιτ' ἂν ἐκείνων ἀθλιώτερον, ὅταν 25 καὶ ἡ ραθυμία αὐτῶν τοσοῦτων ἐγκλημάτων γέμη, καὶ ἡ δοκοῦσα εἶναι σπουδὴ ἐγκωμίων ἢ ἔρημος; Τὸν γὰρ ζήλω καὶ πόθῳ καὶ σώφρονι λογισμῶ τοῦ θείου τούτου μετέχοντα συλλόγου, διηνεκῶς ταῦτα ποιεῖν χρή, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῶν ἐν ἑορτῇ μόνον φαινομένων, μετ' ἐκείνων ἀφίστασθαι πάλιν, θρεμμάτων δίκην ἀπλῶς ἀγόμενον.

30 γ'. Ἡδυνάμην μὲν οὖν καὶ πρὸς πλεόν μῆκος ἐκτεῖναι τὸ προοίμιον τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπειδὴ οἶδα σαφῶς, ὅτι καὶ πρὸς τῆς ἡμετέρας παραινέσεως τὰ προσήκοντα ὑμῖν αὐτοῖς ποιοῦντες, καὶ πλείονα τῶν εἰρημέων ἐρεῖτε, ὥστε μὴ δόξαι παρενοχλεῖν ἐν ταῖς κατ' ἐκείνων ἐπιτιμήσε-

τὸν ἑαυτό σου, ἐνῶ, ἐὰν συγκρατήσεις γιὰ λίγο τὸν ἑαυτό σου, θὰ ἔχεις ὀλόκληρη τὴν ἡμέρα γεμάτη ἀπόλαυση. Καὶ ὄχι μόνο σ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα ἔτσι συμβαίνει συνήθως. Γιατὶ ἡ ἀδικία ἔχει κάποια πρόσκαιρη ἡδονὴ καὶ διαρκῆ τὴ λύπη, ἐνῶ ἡ ἀρετὴ ἔχει σύντομο πόνο, ἀλλὰ μαζί μὲ τὴν εὐφροσύνη καὶ διαρκὲς τὸ κέρδος. Ὅπως γιὰ παράδειγμα· προσευχήθηκε κάποιος στὸ Θεό, δάκρυσε, πόνεσε λίγο χρόνο κατὰ τὴν προσευχὴ· ἄλλος πέρασε ὅλη τὴ μέρα μὲ εὐχαρίστηση, ἐπειτα ἔδωσε ἐλεημοσύνη, νήστεψε, ἔκανε κάποιο ἄλλο καλὸ, ἢ, ἐνῶ βριστήκε, δὲ ἀνταπέδωσε τὴ βρισιά· κάνοντας λοιπὸν ὑπομονὴ γιὰ μιὰ στιγμή καὶ συγκρατώντας τὸν θυμὸ του, λάμπει διαρκῶς ἀπὸ χαρὰ καὶ εὐφραίνεται καθὼς φέρει στὴ μνήμη του τὰ κατορθώματά του ἐκεῖνα. Στὴν περίπτωσι ὅμως τῆς κακίας γίνεται τὸ ἀντίθετο· τὸν ἔβρισε κάποιος, ἀνταπέδωσε τὴ βρισιά· ἐρχόμενος ἔπειτα στὸ σπίτι, τρώει τὸν ἑαυτό του καθὼς σκέφτεται τὰ λόγια, τὰ ὅποια πολλές φορές τοῦ προξένησαν μεγάλη ζημιὰ. Ὡστε, ἐὰν ἐπιδιώκεις τὴν εὐχαρίστηση, «ἀπόφευγε τὶς ἐπιθυμίες ποὺ ταιριάζουν στοὺς νέους»², νὰ φροντίζεις τὴ σωφροσύνη καὶ νὰ προσέχεις στὴν ἀκρόασι τῶν θείων λόγων.

Αὐτὰ τὰ λέμε σὲ σᾶς, ὥστε καὶ ἐσεῖς λέγοντάς τα σ' ἐκείνους καὶ λούζοντάς τους συνεχῶς μ' αὐτὰ τὰ λόγια, νὰ τοὺς ἀποτραβήξετε ἀπὸ κάθε πονηρὴ συνήθεια, καὶ νὰ τοὺς πείθετε νὰ κάνουν ὅλα ὅσα ταιριάζουν στὸ λογικὸ. Γιατὶ στὰ θέματα αὐτοῦ τοῦ εἶδους ποὺ γίνονται ἔτσι ἀπλᾶ καὶ τυχαῖα, δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε προθυμία ἐπαινετὴ νὰ ὑπάρχει, καὶ αὐτὸ τὸ κάνω φανερὸ ἀπὸ τὴν ἐπόμενη σύναξι. Γιατὶ, ἐπειδὴ γιορτάζουμε τὴν ἁγία Πεντηκοστὴ, θὰ ἔρθει τόσο πλῆθος, ὥστε ὅλα ἐδῶ τὰ δικά μας θὰ γεμίσουν. Ἄλλὰ δὲν τὴν ἀποδέχομαι αὐτὴ τὴν συγκέντρωση· γιατί ὀφείλεται στὴ συνήθεια καὶ ὄχι στὴν εὐλάβεια. Τί θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ ὑπάρξει πιὸ ἄθλιο ἀπὸ ἐκεῖνο, ὅταν καὶ ἡ ὀκνηρία τους εἶναι γεμάτη μὲ τόσο πολλὰ ἐγκλήματα, καὶ ἡ φαινομενικὴ προθυμία τους δὲν εἶναι ἀξιέπαινη; Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ συμμετέχει στὶς θεϊκὲς αὐτὲς συναθροίσεις μὲ ζῆλο καὶ πόθο καὶ σώφρονα λογισμό, πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ κάνει διαρκῶς καὶ ὄχι μαζί μ' ἐκείνους μόνο ποὺ ἐμφανίζονται στὴ γιορτῇ, καὶ μαζί μ' ἐκείνους πάλι νὰ ἀπομακρύνεται, ὀδηγούμενος ὅπως τὰ πρόβατα.

3. Μποροῦσα βέβαια νὰ παρατείνω σὲ περισσότερο μῆκος τὸ προοίμιο τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπειδὴ γνωρίζω καλὰ ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ δικὴ μου παραίνεσι κάνοντας σεῖς τὸ καθῆκον σας, θὰ τοὺς πείτε καὶ περισσότερα ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, γιὰ νὰ μὴ δώσω τὴν ἐντύπωση ὅτι σᾶς ἐνο-

σι, τὰ λειπόμμενα ἅπαντα ὑμῖν ἀφείς, τῆς εἰωθυίας ἄψομαι διδασκαλίας, ἐπὶ τὴν τῆς Ἄννης ἱστορίαν ἐπαναγαγὼν τὸν λόγον. Καὶ μὴ θαυμάσητε, εἰ μηδέπω τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀπηλλάγημεν. Καὶ γὰρ οὐ δύναμαι τὴν γυναικα ταύτην ἀπὸ τῆς διανοίας ἐκβαλεῖν τῆς ἐμῆς· οὕτως αὐτῆς 5 θαυμάζω τὴν εὐμορφίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ κάλλος τῆς διανοίας. Φιλῶ γὰρ ὀφθαλμοὺς δακρύνοντας ἐν εὐχαῖς, διὰ παντὸς μελετῶντας, καὶ χεῖλη καὶ στόμα οὐκ ἐπιτρίμμασί τισιν ἐρυθραίνόμενον, ἀλλ' εὐχαριστία τῇ πρὸς τὸν Θεὸν καλλωπιζόμενον, οἷον ἦν τὸ ταύτης, ἦν θαυμάζω μὲν, ὅτι ἐφιλοσόφησε, θαυμάζω δὲ μειζόνως, ὅτι γυνὴ οὕσα ἐφιλοσόφησε, 10 γυνή, ἧς πολλοὶ πολλάκις κατηγορήσαν. «Ἀπὸ γὰρ γυναικός», φησὶν, «ἀρχὴ ἁμαρτίας, καὶ δι' αὐτὴν ἀποθνήσκουμεν πάντες»· καὶ πάλιν, «μικρὰ πᾶσα κακία πρὸς κακίαν γυναικός»· καὶ ὁ Παῦλος· «Ἀδὰμ γὰρ οὐκ ἠπατήθη, ἢ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα, ἐν παραβάσει γέγονε». Διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὴν θαυμάζω, ὅτι τὰ ἐγκλήματα ταῦτα διεκρούσατο, ὅτι τὴν κα- 15 τηγορίαν ἀπέθετο, ὅτι τοῦ διαβαλλομένου γένους οὕσα καὶ κατηγορομένου τὰ ὄνειδη πάντα ἀπετρίψατο, διὰ τῶν ἔργων παιδεύουσα, ὅτι κάκεῖναι οὐ παρὰ τὴν φύσιν τοιαῦται γεγόνασιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν οἰκείαν ὀλιγωρίαν, καὶ ὅτι ἐν τῷ γένει τούτῳ δυνατὸν ἄκρας ἀρετῆς ἐπιλαβέσθαι. Φιλόνεικον γὰρ ἐστὶ τὸ ζῶον τοῦτο καὶ εἶτονον, 20 κἂν εἰς πονηρίαν ἀποκλίνῃ, μέγала ἐργάζεται κακά, κἂν ἀρετῆς ἐπιλάβηται, τὴν ψυχὴν προήσεται πρότερον, ἢ τῆς προθέσεως ἀποστήσεται.

Οὕτω γοῦν καὶ αὕτη τὴν φύσιν ἐνίκησε καὶ τὴν ἀνάγκην ἐβιάσατο καὶ τῇ προσεδρία τῆς εὐχῆς ἀπὸ μήτρας πεπηρωμένης τέκνον βλαστῆσαι παρεσκεύασε. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τὴν εὐχὴν καταφεύγει καὶ μετὰ 25 τὸ λαβεῖν οὕτω λέγουσα· «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου». Ὅτι μὲν οὖν, τί ἐστὶν, «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ», πρῶν εἶπον πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, δῆλον ὑμῖν, νυνὶ δὲ ἀναγκαῖον τὴν ἐξῆς ἐρμηνεῦσαι ρῆσιν. Εἰποῦσα γάρ, «ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ», ἐπήγαγεν, «ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ 30 μου». Τί ἐστὶ, «κέρας μου»; Καὶ γὰρ συνεχῶς ταύτη κέχρηται τῇ λέξει ἢ Γραφῇ, ὡς ὅταν λέγῃ, «ὑψώθη κέρας αὐτοῦ», καὶ «ὑψώθη κέρας Χριστοῦ αὐτοῦ». Τί ποτ' οὖν λέγει «κέρας»; Τὴν δύναμιν, τὴν δόξαν,

χλῶ μὲ τις ἐπιπλήξεις ἐναντίον ἐκείνων, ἀφήνοντας ὅλα τὰ ὑπόλοιπα σὲ σᾶς, θὰ ἀρχίσω τὴ συνηθισμένη διδασκαλία, ἐπαναφέροντας τὸν λόγο στὴν ἱστορία τῆς Ἄννας. Καὶ μὴν ἀπορεῖτε πού δὲν ἀπαλλάχθηκα ἀπὸ τὸ θέμα αὐτό. Γιατί δὲν μπορῶ νὰ βγάλω τὴ γυναῖκα αὐτὴ ἀπὸ τὴ σκέψη μου· τόσο πολὺ θαυμάζω τὴν ὁμορφιὰ τῆς ψυχῆς της καὶ τὸ κάλλος τοῦ νοῦ της. Γιατί ἀγαπῶ τὰ μάτια πού δακρῦζουν στὶς προσευχές, πού διαρκῶς γυμνάζονται, καὶ τὰ χεῖλη καὶ τὸ στόμα πού δὲν κοκκινίζει μὲ κάποιο ἐπίχρισμα, ἀλλὰ καλλωπίζεται μὲ τὴν εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεό, ὅπως ἦταν τὸ δικό της, πού τὴ θαυμάζω βέβαια ἐπειδὴ ἔδειξε τέτοια φιλοσοφικότητα, τὴ θαυμάζω ὁμως περισσότερο ἐπειδὴ ἔδειξε τὴ φιλοσοφικότητα αὐτὴ ὄντας γυναῖκα, γυναῖκα, τὴν ὁποία πολλοὶ πολλὰς φορὲς τὴν κατηγορήσαν. Γιατί λέει, «ἀπὸ τὴ γυναῖκα ἄρχισε ἡ ἀμαρτία, καὶ ἐξαιτίας αὐτῆς πεθαίνουμε ὅλου»³· καὶ πάλι «εἶναι μικρὴ κάθε κακία σὲ σύγκριση μὲ τὴν κακία τῆς γυναῖκα»⁴· καὶ ὁ Παῦλος· «διότι ὁ Ἀδὰμ δὲν ἀπατήθηκε, ἐνῶ ἡ γυναῖκα ἀπατήθηκε καὶ ἔγινε παραβάτιδα»⁵. Γι' αὐτὸ τὴ θαυμάζω περισσότερο, ἐπειδὴ ἀπέκρουσε τὶς κατηγορίες αὐτές, ἐπειδὴ παραμέρισε τὴ μομφή, ἐπειδὴ, ἐνῶ ἀνήκει στὸ γένος πού κατηγορεῖται, καθάρισε ὅλες τὶς προσβολές, διδάσκοντας ἔμπρακτα, ὅτι κι ἐκεῖνες δὲν ἔγιναν τέτοιες ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προαίρεση καὶ τὴν ὀλιγωρία τους καὶ ὅτι στὸ γένος αὐτὸ εἶναι δυνατό νὰ φθάσουν οἱ γυναῖκες στὴν ὑψιστὴ ἀρετή. Γιατί τὸ ζῶο αὐτὸ (δηλ. ἡ γυναῖκα), εἶναι φιλόνεικο καὶ δυνατό, καὶ ὅταν κλίνει πρὸς τὴν ἀμαρτία προξενεῖ μεγάλα κακά, ὅταν ὁμως φθάνει στὴν ἀρετή, προτιμᾷ νὰ παραδώσει τὴν ψυχὴ του, παρὰ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πρόθεσή του.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτὴ νίκησε τὴ φύση καὶ παραβίασε τὴν ἀνάγκη, καὶ μὲ τὴν ἐμμονὴ της στὴν προσευχὴ ἔκανε νὰ βλαστήσει παιδί ἀπὸ μῆτρα ἀνάπηρη. Γι' αὐτὸ καί, ἀφοῦ ἔλαβε αὐτὸ πού ἤθελε, καταφεύγει πάλι στὴν προσευχὴ, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο, ἐξυψώθηκε ἡ δύναμή μου χάρις στὸ Θεό μου»⁶. Καὶ τὸ τί σημαίνει βέβαια «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο», εἶναι φανερό ὅτι τὸ εἶπα προηγουμένως πρὸς τὴν ἀγάπη σας, τώρα ὁμως εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐρμηνεύσω τὸ ὑπόλοιπο ρητό. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο», πρόσθεσε· «ἐξυψώθηκε ἡ δύναμή μου χάρις στὸ Θεό μου». Τί σημαίνει «κέρας μου»; Γιατί συχνὰ ἡ Γρα-

5. Α' Τιμ. 2,14.

6. Α' Βασ. 2,1.

τὴν περιφάνειαν, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀλόγων ζώων αὐτὸ τιθεῖς· καὶ γὰρ ἐκείνοις ἀντὶ δόξης καὶ ὄπλου τὸ κέρασ μόνον ἐνέθηκεν ὁ Θεός, κἂν ἀποβάλλωσι τοῦτο, τὸ πλέον ἀπέβαλον τῆς δυνάμεως· καὶ καθάπερ ἄοπλος στρατιώτης, οὕτω καὶ ταῦρος χωρὶς κεράτων ραδίως ἀλίσκεται. 5 Οὐδὲν οὖν διὰ τούτου ἄλλο φησὶν ἢ γυνή, ἀλλ' ἦ, ὅτι ὑψώθη ἡ δόξα μου'.

Καὶ πῶς ὑψώθη; «Ἐν Θεῷ μου», φησί. Διὰ τοῦτο καὶ ἀσφαλὲς τὸ ὕψος ἐστί, βεβαίαν καὶ ἀκίνητον ἔχον τὴν ρίζαν. Ἡ μὲν γὰρ παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξα, τῶν δοξαζόντων μιμεῖται τὴν εὐτέλειαν, ὅθεν καὶ με- 10 ταπίπτει ραδίως, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ἀκίνητος μένει διὰ παντός. Καὶ ταῦτα ἀμφοτέρωθεν δηλῶν ὁ προφήτης, κάκεινης τὸ εὐμετάπτωτον, καὶ ταύτης τὸ μόνιμον, οὕτως ἔλεγε· «πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε». Περὶ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; «Τὸ δὲ 15 ρῆμα τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει». Καὶ δηλὸν τοῦτο καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς γυναικός. Βασιλεῖς μὲν γὰρ καὶ στρατηγοὶ καὶ δυνάσται, πολλὰ πραγματευσάμενοι πολλάκις, ὥστε αὐτῶν ἄληστον γενέσθαι τὴν μνήμην, καὶ τάφους λαμπροὺς οἰκοδομησάμενοι, καὶ ἀνδριάντας ἀναστήσαντες, καὶ εἰκόνας πολλὰς πολλαχοῦ, καὶ κατορθωμάτων ὑπομνή- 20 ματα μυρία καταλιπόντες, σεσίγηται καὶ οὐδὲ ἀπὸ ψιλῆς προσηγορίας εἰσὶ τινὶ γνώριμοι, αὕτη δὲ ἡ γυνὴ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἄδεται νῦν· κἂν εἰς Σκυθίαν ἀπέλθῃ, κἂν εἰς Αἴγυπτον, κἂς εἰς Ἰνδοὺς, κἂν εἰς αὐτὰ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, πάντων ἀκούσῃ τὰ κατορθώματα τῆς γυναικός ταύτης ἄδόντων, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς, ὅσην ἡλῖος ἐφορᾷ γῆν, ἡ 25 δόξα τῆς Ἀννης καταλαμβάνει.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστί τὸ θαυμαστόν, ὅτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἄδεται ἡ γυνὴ, ἀλλ' ὅτι, τοσούτου παρελθόντος χρόνου, οὐ μόνον οὐκ ἐσβέσθη τὰ τῆς εὐφημίας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ αὐξεται καὶ ἐπιτείνεται πολλῶ πλεον, καὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν καρ- 30 τερίαν ἅπαντες ἴσασι, καὶ ἐν πόλεσι καὶ ἐν ἀγροῖς καὶ ἐν οἰκίαις καὶ ἐν στρατοπέδοις καὶ ἐν πλοίοις καὶ ἐν ἐργαστηρίοις καὶ πανταχοῦ τῆς γυναικός ἐγκωμιαζομένης ἀκούσῃ ταύτης. Ὅταν γὰρ ὁ Θεός τινα δοξά-

φή χρησιμοποιεῖ αὐτὴ τὴ λέξη, ὅπως ὅταν λέει· «ὕψωθη κέρας αὐτοῦ»⁷ καὶ «ὕψωθη κέρας Χριστοῦ αὐτοῦ»⁸. Τί τέλος πάντων λοιπὸν ἐννοεῖ λέγοντας κέρας; Τὴ δύναμη, τὴ δόξα, τὴ φήμη, καὶ τὸ ἀναφέρει μεταφορικὰ παίρνοντάς το ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα· γιατί σ' ἐκεῖνα ἀντὶ γιὰ δόξα καὶ ὄπλο τὸ κέρατο μόνο τοποθέτησε ὁ Θεός, καὶ ἂν χάσουν αὐτό, χάνουν τὴν περισσότερη δύναμή τους· καὶ ὅπως ὁ ἄοπλος στρατιώτης, ἔτσι καὶ ὁ ταῦρος χωρὶς κέρατα συλλαμβάνεται εὐκόλα. Τίποτα ἄλλο λοιπὸν δὲν λέει μ' αὐτὸ ἢ γυναῖκα, παρὰ ὅτι ἀνυψώθηκε ἡ δόξα μου.

Καὶ πῶς ἀνυψώθηκε; «Χάρη στὸ Θεό μου», λέει. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ὕψος εἶναι ἀσφαλές, ἐπειδὴ ἔχει σίγουρη καὶ ἀμετακίνητη ρίζα. Διότι ἡ ἀνθρώπινη δόξα ἀκολουθεῖ τὴν εὐτέλεια αὐτῶν ποὺ δοξάζουν, γι' αὐτὸ καὶ ξεπέφτει εὐκόλα, ἡ δόξα ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ μένει ἀμετακίνητη γιὰ πάντα. Γιὰ νὰ δηλώσει καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὁ προφήτης, καὶ ἐκείνης τὸ εὐμετάβλητο καὶ αὐτῆς τὴ μονιμότητα, ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «κάθε σάρκα εἶναι χορτάρι καὶ κάθε δόξα ἀνθρώπου σάν ἄνθος χορταριοῦ. Ξηράθηκε τὸ χορτάρι καὶ ἔπεσε τὸ ἄνθος»⁹. Γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ ὅμως δὲν μιλάει ἔτσι, ἀλλὰ πῶς; «ἐνῶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μένει αἰώνιος»¹⁰. Καὶ αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ γυναῖκα αὐτή. Διότι οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἐξουσιαστές, ἂν καὶ ἀγωνίζονται πολλές φορές γιὰ νὰ μείνει ἡ μνήμη τους ἀλησμόνητη, καὶ κτίζουν λαμπροὺς τάφους καὶ στήνουν ἀνδριάντες καὶ ἀγάλματα πολλὰ σὲ πολλὰ μέρη, καὶ ἀφήνουν μυριάδες ἀπομνημονεύματα τῶν κατορθωμάτων τους, ἔχουν λησμονηθεῖ, καὶ οὔτε ἀπὸ τὸ ὄνομά τους ἀπλῶς δὲν εἶναι γνωστοὶ σὲ κανέναν, ἐνῶ αὐτὴ ἡ γυναῖκα ψάλλεται σήμερα παντοῦ στὴν οἰκουμένη· καὶ ἂν πᾶς στὴ Σκυθία ἢ στὴν Αἴγυπτο ἢ στὴν Ἰνδία, ἀκόμα καὶ στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, θὰ τοὺς ἀκούσεις ὅλους νὰ ψάλλουν τὰ κατορθώματα αὐτῆς τῆς γυναίκας, καὶ γενικὰ ἡ δόξα τῆς Ἄννας εἶναι διαδεδομένη σ' ὅλη τὴ γῆ ποὺ βλέπει ὁ ἥλιος.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ ἡ γυναῖκα ἐγκωμιάζεται παντοῦ στὴν οἰκουμένη, ἀλλὰ ὅτι, ἂν καὶ πέρασε τόσος χρόνος, ὄχι μόνο δὲν ἔσβησε ἡ καλὴ τῆς φήμη, ἀλλὰ καὶ αὐξάνεται καὶ ἀπλώνεται πολὺ περισσότερο, καὶ τὴν εὐσέβεια αὐτῆς, τὴν ὑπομονὴ καὶ καρτερικότητά της τὴν γνωρίζουν ὅλοι καὶ στίς πόλεις καὶ στὰ χωράφια καὶ στὰ σπίτια καὶ στὰ στρατόπεδα καὶ στὰ πλοῖα καὶ στὰ ἐργαστήρια, καὶ παντοῦ ἀκοῦς νὰ ἐγκωμιάζεται ἡ γυναῖκα αὐτή. Γιατί

9. Ἦσ. 40,6.

10. Ἦσ. 40,8.

σαι βουληθῆ, κἄν θάνατος ἐπιγένηται, κἄν χρόνου πλήθος, κἄν ἄλλο
 ὅτιοῦν, μένει τὰ τῆς δόξης ἐκείνης ἀνθοῦντα διηνεκῶς, καὶ οὐδεὶς ἐπι-
 σκοτῆσαι τῇ περιφανεῖα ταύτῃ δυνήσεται. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴ παιδεύου-
 σα τοὺς ἀκούοντας ἅπαντας, ὅτι οὐ χρὴ καταφεύγειν τοῖς ἐπικήροις,
 5 ἄλλ' ὅθεν βέβαια καὶ ἀκίνητα ἡμῖν μένει τὰ ἀγαθὰ, εἶπε τὸν τῆς δόξης
 αἴτιον. Εἰποῦσα γάρ, ὅτι «ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ», ἐπήγα-
 γεν, «ὕψωθη κέρασ μου ἐν Θεῷ μου», διπλᾶ ἐνταῦθα ἡμῖν αἰνιττομένη
 τὰ ἀγαθὰ, ἅπερ δύσκολον συμβαίνειν ταχέως. Καὶ γὰρ τοῦ σάλου,
 φησὶν, ἀπηλλάγην καὶ τὴν ἀτιμίαν ἀπεθέμην καὶ ἀσφαλείας ἀπέλαυσα
 10 καὶ δόξης μετέσχον.

Ταῦτα δὲ ἀμφοτέρα οὐκ ἂν τις ἴδοι ραδίως ἀλλήλοις συντρέχοντα.
 Πολλοὶ γὰρ κινδύνων μὲν ἀπαλλάττονται, ἐπίδοξον δὲ οὐκ ἔχουσι βίον·
 ἕτεροι πάλιν δόξης μὲν ἀπολαύουσι καὶ περιφανεῖας, κινδυνεύειν δὲ
 ἀναγκάζονται διὰ τὴν δόξαν ταύτην. Οἷόν τι λέγω· πολλοὶ πολλάκις τὸ
 15 δεσμοπήριον οἰκήσαντες, μοιχοὶ καὶ γόητες καὶ τυμβωρύχοι καὶ οἱ ἕτε-
 ρὰ τινὰ τοιαῦτα ἡμαρτηκότες, εἶτα ἀπὸ τινος φιλανθρωπίας βασιλικῆς
 ἀφέθησαν τοῦ οἰκήματος· οὗτοι τῆς κολάσεως μὲν ἀπηλλάγησαν, τὰ δὲ
 ὄνειδη οὐκ ἀπετρίψαντο, ἀλλ' ἔχουσι τὴν αἰσχύνην ἐπομένην αὐτοῖς.
 Ἄλλοι στρατιῶται γενναῖοι τὸν ἐπίδοξον καὶ περιφανῆ βίον διώκοντες,
 20 ρισκοκινδύνως ἑαυτοὺς τοῖς πολεμίοις ἐνδόντες, πολλὰ πολλάκις ἔλα-
 βον τραύματα, καὶ ἔσχατον ἄωρον ὑπέστησαν θάνατον· οὗτοι, δόξης
 ἐπιθυμήσαντες, ἀσφαλείας ἐξέπεσον. Ἐπὶ δὲ τῆς γυναικὸς ἀμφοτέρα
 ταῦτα συνέβη, καὶ ἀσφαλείας ἀπέλαυσε καὶ δόξης ἐπέτυχεν.

δ'. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν παιδῶν ἐγένετο· καὶ γὰρ κινδύνων ἀηλ-
 25 λάγησαν διαφυγόντες τὸ πῦρ, καὶ περιφανεῖς ἐγένοντο, ὑπὲρ φύσιν τοῦ
 στοιχείου νικήσαντες τὴν δύναμιν. Τοιαῦτα τοῦ Θεοῦ τὰ κατορθώματα·
 ὁμοῦ γὰρ λαμπρὸν καὶ ἀσφαλῆ χαρίζεται βίον. Ἄπερ οὖν ἀμφοτέρα καὶ
 αὕτη αἰνιττομένη ἔλεγεν, «ἐστερεώθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ, ὑψώθη
 κέρασ μου ἐν Θεῷ μου». Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «ἐν Θεῷ», ἀλλ', «ἐν Θεῷ
 30 μου», τὸν κοινὸν τῆς οἰκουμένης Δεσπότην ἀρπάζουσα πρὸς ἑαυτήν.
 Τοῦτο δὲ ἐποίησεν, οὐκ ἔλαττοῦσα αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν, ἀλλὰ τὸν οἰ-
 κεῖον ἔρωτα ἐνδεικνυμένη τε καὶ παραμυθουμένη. Τοιοῦτον γὰρ τῶν

ὅταν ὁ Θεὸς θελήσει νὰ δοξάσει κάποιον, καὶ ἂν ἀκόμα συμβεῖ θάνατος, ἢ περάσει πολὺς χρόνος καὶ συμβεῖ ὄ,τιδήποτε ἄλλο, ἢ δόξα ἐκείνη μένει ἀνθηρὴ γιὰ πάντα, καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐπισκιάσει τὴ φήμη αὐτῆ. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ διδάσκοντας ὅλους ὅσους τὴν ἀκοῦνε, ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταφεύγουν στὰ φθαρτά, ἀλλὰ ἐκεῖ ὅπου τὰ ἀγαθὰ παραμένουν ἀσφαλῆ καὶ ἀμετακίνητα, ἀνάφερε καὶ τὸν αἴτιο τῆς δόξας. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο», πρόσθεσε: «καὶ ἐξυψώθηκε ἡ δόξα μου χάρις στὸ Θεό μου», ὑπαινισσόμενη μὲ αὐτὸ σὲ μᾶς διπλᾶ τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια εἶναι δύσκολο νὰ συμβοῦν γρήγορα. Γιατὶ λέει, καὶ ἀπαλλάχθηκα ἀπὸ τὴν ταραχὴ καὶ ἀπέβαλα τὴ ντροπὴ καὶ βρῆκα ἀσφάλεια καὶ ἔλαβα μέρος στὴ δόξα.

Αὐτὰ τὰ δύο δὲν μπορεῖ νὰ τὰ δεῖ κανεὶς νὰ συνυπάρχουν μεταξὺ τους εὐκόλα. Γιατὶ πολλοὶ ἀπαλλάσσονται βέβαια ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἐνδοξη ζωὴ· ἄλλοι πάλι ἔχουν δόξα καὶ φήμη, ἀλλὰ ἀναγκάζονται νὰ κινδυνεύουν ἐξαιτίας τῆς δόξας αὐτῆς. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πὸν λέω· πολλοὶ μοιχοί, ἀγύρτες, τυμβωρύχοι καὶ ἄλλοι πὸν ἔκαναν παρόμοιες παρανομίες, ἀφοῦ κλείστηκαν πολλὲς φορὲς στὴ φυλακὴ, ἔπειτα ἀπὸ κάποια βασιλικὴ φιλανθρωπία ἀποφυλακίσθησαν· αὐτοὶ ἀπαλλάχθησαν ἀπὸ τὴν τιμωρία, ἀλλὰ δὲν καθαρίσθησαν καὶ ἀπὸ τὶς μομφές, ἀλλὰ ἔχουν τὴ ντροπὴ νὰ τοὺς ἀκολουθεῖ. Ἄλλοι, στρατιῶτες γενναῖοι, ἐπιδιώκοντας τὴν ἐνδοξη καὶ φημισμένη ζωὴ, ὀρμώντας ριψοκίνδυνα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τους, δέχθησαν πολλὲς φορὲς πολλὰ τραύματα καὶ τελικὰ ὑπέστησαν πρόωρο θάνατο· αὐτοί, ἐπιθυμώντας δόξα, ἔχασαν τὴν ἀσφάλειά τους. Στὴ γυναίκα ὁμως συνέβησαν καὶ τὰ δύο αὐτά, καὶ ἀσφάλεια ἀπόλαυσε καὶ δόξα ἐπέτυχε.

4. Τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ μὲ τοὺς τρεῖς παῖδες· διότι καὶ ἀπὸ τοὺς κινδύνους ἀπαλλάχθησαν διαφεύγοντας τὴ φωτιά, καὶ ἐνδοξοὶ ἔγιναν, νικώντας κατὰ τρόπο ὑπερφυσικὸ τὴ δύναμη τοῦ στοιχείου. Τέτοια εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ Θεοῦ· χαρίζουν συγχρόνως καὶ ἐνδοξη καὶ ἀσφαλῆ ζωὴ. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ δύο ὑπαινισσόμενη καὶ αὐτὴ ἔλεγε· «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου στὸν Κύριο, ἐξυψώθηκε ἡ δόξα μου χάρις στὸ Θεό μου». Δὲν εἶπε ἀπλῶς «στὸ Θεό», ἀλλὰ «στὸ Θεό μου», ἀρπάζοντας τὸν κοινὸ Δεσπότη τῆς οἰκουμένης γιὰ τὸν ἑαυτὸ της. Καὶ τὸ ἔκανε αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ μειώσει τὴν κυριαρχία του, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει καὶ τὸν ἔρωτά της καὶ λαμβάνοντας ἀπὸ αὐτὸ παρηγοριά. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ συνήθεια ἐκείνων πὸν ἀγαποῦν· δὲν ἀνέχονται νὰ ἀγαποῦν μαζὶ μὲ

φιλοούντων τὸ ἔθος· οὐκ ἀνέχονται μετὰ πολλῶν φιλεῖν, ἀλλ' ἐξαιρέτως καὶ ἰδιαζόντως βούλονται αὐτῶν ἐνδείκνυσθαι τὸ φίλτρον. Οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ ποιεῖ λέγων· «ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω». Εἰπὼν γὰρ τὴν κοινήν αὐτοῦ δεσποτείαν, εἶπε καὶ τὴν ἰδιάζουσαν τὴν ἐπὶ τῶν 5 ἀγίων. Καὶ πάλιν, «ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχεσ μοι· ἵνα τί ἐγκατέλειπές με;». Καὶ πάλιν, «ἐρῶ τῷ Θεῷ, ἀντιλήπτωρ μου εἶ»· ψυχῆς γὰρ ζεούσης καὶ θερμῆς καὶ διακαιομένης ὑπὸ τοῦ πόθου ταῦτα τὰ ῥήματα.

Οὕτω καὶ ἡ γυνὴ αὕτη ἐποίησεν. Ἄλλὰ τὸ μὲν ἀνθρώπους τοῦτο ποιεῖν θαυμαστὸν οὐδέν, ὅταν δὲ ἴδῃς τὸν Θεὸν τοῦτο ποιοῦντα, τότε 10 ἐκπλάγηθι. Καθάπερ γὰρ οὗτοι οὐ κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων φησὶν αὐτῶν εἶναι Θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιαζόντως ἑαυτῶν αὐτὸν βούλονται εἶναι θεόν, οὕτω καὶ αὐτὸς οὐ κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων φησὶν αὐτῶν εἶναι Θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιαζόντως αὐτῶν. Διὰ τοῦτο λέγει, «ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ», οὐ συστέλλων αὐτοῦ τὴν δεσπο- 15 τείαν, ἀλλ' ἐκτείνων μᾶλλον· οὐ γὰρ οὕτω τὸ πλῆθος τῶν ἀρχομένων, ὡς ἡ ἀρετὴ τῶν βασιλευομένων δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἀρχήν· οὐδὲ οὕτω χαίρει καλούμενος Θεὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ τῶν ἐν τούτοις, ὡς χαίρει καλούμενος Θεός Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Καὶ ὅπερ ἐπ' ἀνθρώπων οὐ γίνεται, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Θεοῦ συμβαῖνόν ἐστιν 20 ἰδεῖν. Οἷόν τι λέγω· ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν δεσποτῶν οἱ δούλοι καλοῦνται, καὶ οὕτως ἔθος ἅπασιν λέγειν, ὁ δεῖνα ἐπιτρόπος τοῦ δεῖνος, ὁ δεῖνα οἰκονόμος τοῦ δεῖνος, τοῦ στρατηγοῦ καὶ ὑπάρχου· οὐδεὶς δὲ φησὶν, ὁ δεῖνα ὁ ὑπαρχος τοῦδε τοῦ ἐπιτρόπου, ἀλλὰ τοὺς ἐλάττονας ἀπὸ τῶν μειζόνων ἀεὶ καλεῖν εἰώθαμεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦναντίον 25 γέγονεν· οὐ γὰρ μόνον Ἀβραάμ τοῦ Θεοῦ λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὁ Δεσπότης ἀπὸ τοῦ δούλου καλεῖται. Τοῦτο γοῦν αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἐκπληττόμενος ἔλεγε· «δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἀπαισχύνεται», φησὶν, «ὁ Δεσπότης ἀπὸ τῶν δούλων καλεῖσθαι». Διὰ τί οὐκ ἐπαισχύνεται; εἶπε τὴν αἰτίαν. Ἴνα μιμησώμεθα καὶ ἡμεῖς.

30 Ἄλλ' ἐκεῖνοι ξένοι καὶ παρεπίδημοι ἦσαν, φησὶν. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο

11. Ψαλμ. 62,1. 12. Ψαλμ. 21,1.

13. Ψαλμ. 41,10. 90,2.

πολλοὺς ἄλλους, ἀλλὰ θέλουν νὰ δείχνουν τὴν ἀγάπη τους ξεχωριστὰ καὶ μὲ ἰδιαίτερο τρόπο. Αὐτὸ κάνει καὶ ὁ Δαβὶδ λέγοντας: «Θεὲ μου, Θεὲ μου, σὲ σένα ἀπευθύνω τὴν προσευχή μου μέσα στὸν ὄρθρο»¹¹. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἀνέφερε τὴν κοινὴ ἐξουσία του, ἀνέφερε καὶ τὴν ἰδιαίτερη στοὺς ἀγίους. Καὶ πάλι: «Θεὲ μου, Θεὲ μου, πρόσεξέ με· γιατί μὲ ἐγκατέλειψες»¹². Καὶ πάλι: «θὰ πῶ στὸ Θεό, εἶσαι βοηθός μου»¹³. Γιατί αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι λόγια ψυχῆς πού βράζει, εἶναι θερμὴ καὶ καίεται ἀπὸ τὸν πόθο.

Αὐτὸ ἔκανε καὶ ἡ γυναίκα αὐτῆ. Ἀλλὰ τὸ νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ ἄνθρωποι δὲν εἶναι καθόλου ἐξιοθαύμαστο, ὅταν ὅμως δεῖς τὸ Θεὸ νὰ τὸ κάνει αὐτό, τότε νὰ ἐκπλαγεῖς. Διότι, ὅπως αὐτοὶ δὲν τὸν ἀποκαλοῦν ἀπὸ κοινοῦ μαζί μὲ τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ θέλουν νὰ εἶναι καὶ ἰδιαίτερα δικὸς τους Θεός, ἔτσι καὶ αὐτός, δὲν λέει ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς ἄλλους μόνο ὅτι εἶναι Θεός τους, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερα δικὸς τους. Γι' αὐτὸ λέει: «ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ»¹⁴, χωρὶς νὰ περιορίζει τὴν ἐξουσία του, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπλώνοντάς την· γιατί τὴν ἐξουσία του δὲν τὴν δείχνει τόσο ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπηκόων, ὅσο ἡ ἀρετὴ αὐτῶν πού ἀνήκουν στὴ βασιλεία του· οὔτε χαίρεται τόσο πολὺ ὅταν ὀνομάζεται Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας καὶ αὐτῶν πού βρίσκονται σ' αὐτά, ὅσο χαίρεται ὅταν ὀνομάζεται Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ. Καὶ αὐτὸ πού δὲν γίνεται στοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε νὰ συμβαίνει στὸ Θεό. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέω· στοὺς ἀνθρώπους οἱ δοῦλοι ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς κυρίου τους καὶ ἔτσι συνηθίζεται σὲ ὄλους νὰ λένε, ὁ τάδε εἶναι ἐπίτροπος τοῦ τάδε, ὁ τάδε εἶναι οἰκονόμος τοῦ τάδε, τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ ὑπάρχου, κανένας ὅμως δὲν λέει, ὁ τάδε πού εἶναι ὑπαρχος τοῦ τάδε ἐπιτρόπου, ἀλλὰ συνηθίζουμε πάντοτε νὰ ὀνομάζουμε τοὺς κατώτερους ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους. Στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ ὅμως ἔγινε τὸ ἀντίθετο· γιατί δὲν λέγεται μόνο ὁ Ἀβραάμ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὁ Κύριος ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν δοῦλο. Αὐτὸ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς κατὰ πληκτος ἔλεγε καὶ ὁ Παῦλος: «γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν ντρέπεται ὁ Θεὸς νὰ ὀνομάζεται Θεὸς αὐτῶν»¹⁵. Δὲν ντρέπεται, λέει, ὁ Κύριος νὰ ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς δούλους. Γιατί δὲν ντρέπεται; Πῆς τὴν αἰτία. Γιὰ νὰ τὸν μιμηθοῦμε κι ἐμεῖς.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι, λέει, ἦταν ξένοι καὶ προσωρινοὶ ἐπάνω στὴ γῆ¹⁶.

14. Ἐξ. 3,6. 4,5. 6,8 κ.ά. 15. Ἐβρ. 11,16.

16. Ἐβρ. 11,13.

ἐπαισχύνεσθαι δεῖ· ὁ γὰρ ξένος εὐτελής καὶ εὐκαταφρόνητος εἶναι δοκεῖ. Ἄλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἅγιοι οὐ τοῦτον ἦσαν ξένοι τὸν τρόπον, ὃν ἡμεῖς νομίζομεν, ἀλλ' ἕτερόν τινα καὶ παράδοξον. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ξένους ἐκεῖνους καλοῦμεν τοὺς τὴν αὐτῶν πατρίδα ἀφέντας, καὶ εἰς ἑτέραν γῆν ἐλθόντας· ἐκεῖνοι δὲ οὐχ οὕτως ἦσαν ξένοι, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ὑπεριδόντες, καὶ μικρὰν εἶναι νομίσαντες τὴν γῆν, πρὸς τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πόλιν ἐβλεπον, οὐ δι' ἀλαζονείαν, ἀλλὰ διὰ μεγαλοψυχίαν, οὐ δι' ἀπόνοιαν, ἀλλὰ διὰ φιλοσοφίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐσκέψαντο τὰ ἐπὶ γῆς ἅπαντα καὶ εἶδον ὅτι ρεῖ καὶ ἀπόλλυται, καὶ οὐδὲν ἐνταῦθα βέβαιον καὶ ἀκίνητον, οὐ πλοῦτος, οὐ δυναστεία, οὐ δόξα, οὐκ αὐτὴ ἡ ζωὴ, ἀλλ' ἕκαστον ἔχει τέλος, καὶ πρὸς τὸ οἰκείον ἐπείγεται πέρας, τὰ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὐ τοιαῦτα, ἀλλὰ ἀτελεύτητα καὶ ἀθάνατα, εἶλοντο ξένοι τῶν ρεόντων καὶ παρατρεχόντων γενέσθαι, ἵν' ἐκείνων τῶν μενόντων ἐπιλάβωνται. Ξένοι τοίνυν ἦσαν, οὐ τῷ μὴ ἔχειν πατρίδα, ἀλλὰ τῷ πατρίδος ἐφίεσθαι τῆς αἰεὶ μενούσης. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς παραδηλῶν ἔλεγεν· «οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες, ἐμφαίνουσιν ὅτι πατρίδα ζητοῦσι». Ποίαν, εἶπέ, «πατρίδα; ἄρα τὴν προτέραν, ἣν ἀπέλιπον; Οὐχί, φησί· εἰ γὰρ ἐκεῖνης ἐμέμνητο, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι, νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν, ἐπουρανοῦ, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπαισχύνεται ὁ Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν Θεός.

ε. Μιμησώμεθα δὴ καὶ ἡμεῖς τούτους, παρακαλῶ· ὑπερίδωμεν τῶν παρόντων, ἐπιθυμήσωμεν τῶν μελλόντων, λάβωμεν τὴν γυναικα ταύτην διδάσκαλον, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν αἰεὶ καταφεύγωμεν, καὶ παρ' ἐκείνου πάντα αἰτῶμεν. Οὐδὲν γὰρ εὐχῆς ἴσον· καὶ γὰρ τὰ ἀδύνατα αὐτὴ ποιεῖ δυνατά, καὶ τὰ δύσκολα ράδια, καὶ τὰ δυσχερῆ εὐθέα καθίστησι. Ταύτην καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ κατώρθου· διὸ καὶ ἔλεγεν· «ἐπάκις τῆς ἡμέρας ἤγησά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου». Εἰ δὲ βασιλεὺς ἀνὴρ μυρίαῖς βαπτίζομενος φροντίσι καὶ πανταχόθεν περιελκόμενος, τοσαυτάκις τῆς ἡμέρας παρεκάλει τὸν Θεόν, τίνα ἂν ἔχοιμεν ἀπολογίαν ἢ συγγνώμην ἡμεῖς, τοσαύτην σχολὴν ἄγοντες καὶ μὴ συνεχῶς αὐτὸν ἱκετεύοντες, καὶ ταῦτα τοσοῦτον μέλλοντες καρποῦσθαι κέρδος; Ἀμήχανον γάρ, ἀμήχανον, ἄνθρωπον μετὰ τῆς προσηκούσης προθυμίας εὐ-

Μὰ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ντρέπονταν· γιατί ὁ ξένος εἶναι κατώτερος καὶ περιφρονημένος. Ἐκεῖνοι ὅμως οἱ ἅγιοι δὲν ἦταν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ξένοι, ὅπως νομίζουμε ἑμεῖς, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπο παράδοξο. Διότι ἑμεῖς ξένους ὀνομάζουμε ἐκεῖνους ποὺ ἄφησαν τὴν πατρίδα τους καὶ μετέβηκαν σὲ γῆ ξένη, ἐκεῖνοι ὅμως δὲν ἦταν ξένοι μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ἀλλὰ, ἀφοῦ περιφρόνησαν ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ ἔκριναν ὅτι ἡ γῆ εἶναι μικρῆ, ἀπέβλεπαν στὴν οὐράνια πόλη, ὄχι ἀπὸ ἀλαζονεία, ἀλλὰ ἀπὸ μεγαλοψυχία, ὄχι ἀπὸ ἀνοησία, ἀλλὰ ἀπὸ φιλοσοφικὴ διάθεση. Γιατί, παρατηρώντας ὅλα τὰ ἐπίγεια καὶ βλέποντας ὅτι εἶναι ρευστὰ καὶ χάνονται καὶ ὅτι τίποτα ἐδῶ δὲν εἶναι σταθερὸ καὶ ἀμετακίνητο, οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ ἐξουσία, οὔτε ἡ δόξα, οὔτε ἡ ἴδια ἡ ζωὴ, καὶ ὅτι τὸ καθένα ἔχει τέλος καὶ προχωρεῖ βιαστικὰ πρὸς τὸ τέρμα του, ἐνῶ τὰ οὐράνια δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ εἶναι ἀτελείωτα καὶ ἀθάνατα, προτίμησαν νὰ γίνουν ξένοι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶναι ρευστὰ καὶ φεύγουν γρήγορα, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν ἐκεῖνα ποὺ μένουν. Ἦταν δηλαδὴ ξένοι, ὄχι ἐπειδὴ δὲν εἶχαν πατρίδα, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσαν τὴν πατρίδα ποὺ μένει πάντοτε, πρᾶγμα βέβαια ποὺ ὑποδηλοῦσε καὶ ὁ ἴδιος λέγοντας· «αὐτοὶ ποὺ τὰ λένε αὐτά, δείχνουν ὅτι ἀναζητοῦν πατρίδα¹⁷. Πές μου, ποιὰ πατρίδα; Μήπως τὴν προηγούμενη, αὐτὴν ποὺ ἐγκατέλειψαν; Ὁχι, λέει· γιατί, ἂν εἶχαν στὴ μνήμη τους ἐκείνην, εἶχαν καιρὸ νὰ ξαναγυρίσουν, τώρα ὅμως ἐπιθυμοῦν ἀνώτερη, δηλαδὴ ἐπουράνια, τῆς ὁποίας τεχνίτης καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ δὲν ντρέπεται ὁ Θεὸς νὰ ὀνομάζεται Θεὸς τους.

5. Ἄς τοὺς μιμηθοῦμε κι ἑμεῖς, παρακαλῶ· ἄς περιφρονησομε τὰ παρόντα, ἄς ἐπιθυμήσομε τὰ μέλλοντα, ἄς κάνουμε τὴ γυναῖκα αὐτὴ δάσκαλό μας, καὶ ἄς καταφεύγουμε πάντοτε στὸ Θεὸ καὶ ἄς ζητοῦμε ἀπὸ ἐκεῖνον τὰ πάντα. Γιατί τίποτα δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὴν προσευχὴ· καθόσον καὶ τὰ ἀδύνατα τὰ κάνει αὐτὴ δυνατά, καὶ τὰ δύσκολα εὐκόλα, καὶ τὰ γεμάτα δυσχέρειες ὀμαλά. Αὐτὴν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ κατόρθωνε, γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «ἐφτά φορές τὴν ἡμέρα σὲ δοξολόγησα γιὰ τὶς δίκαιες κρίσεις σου»¹⁸. Ἐὰν λοιπὸν βασιλιάς, ἄνδρας ποὺ πνίγεται σὲ μύριες φροντίδες καὶ περισπᾶται ἀπὸ παντοῦ, τόσες πολλὰς φορές τὴν ἡμέρα παρακαλοῦσε τὸ Θεὸ, ποιὰ δικαιολογία ἢ συγγνώμη θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε ἑμεῖς, πού, ἐνῶ ἔχουμε τόσον πολὺν ἐλεύθερο χρόνο, δὲν τὸν παρακαλοῦμε συνεχῶς, καὶ αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ πρόκειται νὰ ἔχουμε τόσο μεγάλο κέρδος; Γιατί εἶναι ἀδύνατο, ἄνθρωπος ποὺ προσεύχεται καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ μὲ τὴν πρέπουσα ἐπιθυμία, νὰ

χόμενον καὶ παρακαλοῦντα τὸν Θεὸν συνεχῶς, ἀμαρτεῖν ποτε. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Ὁ διαθερμάνας αὐτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ψυχὴν ἀναστήσας καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἑαυτὸν μετοικίσας καὶ οὕτω τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ καλέσας καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἀναμνησθεὶς καὶ περὶ 5 τῆς συγχωρήσεως τούτων αὐτῷ διαλεχθεὶς καὶ παρακαλέσας ἴλεων γενέσθαι καὶ ἡμερον, ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς λόγοις τούτοις διατριβῆς πᾶσαν ἀποτίθεται βιωτικὴν φροντίδα, καὶ πτεροῦται καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ὑψηλότερος γίνεται· κἂν ἐχθρὸν ἴδῃ μετὰ τὴν εὐχὴν, οὐκ ἔτι ὡς ἐχθρὸν ὄψεται· κἂν γυναῖκα εὐμορφον, οὐ κατακλασθήσεται καὶ πρὸς 10 τὴν ὄψιν, τοῦ πυρὸς τοῦ κατὰ τὴν εὐχὴν ἔνδον μένοντος, καὶ πάντα ἄτοπον λογισμὸν διωθουμένου.

Ἄλλ' ἐπεὶ ἀνθρώπους ὄντας εἰκὸς καὶ εἰς ραθυμίαν ἐμπεσεῖν, ἐπειδὴν παρέλθῃ μία καὶ δευτέρα ὥρα καὶ τρίτη μετὰ τὴν εὐχὴν, καὶ ἴδῃς τὴν γενομένην σοι θερμότητα κατὰ μικρὸν ὑπορρεῖν μέλλουσαν, 15 δράμε ταχέως πάλιν ἐπὶ τὴν εὐχὴν, καὶ καταψυγεῖσάν σου τὴν διάνοιαν θέρμανον. Κἂν τοῦτο ποιῆς διὰ πάσης τῆς ἡμέρας, τὰ μεταξὺ διαλείμματα τῇ πυκνότητι τῶν εὐχῶν διαθερμαίνων, οὐ δώσεις τῷ διαβόλῳ ἀφορμὴν καὶ εἴσοδον κατὰ τῶν σῶν λογισμῶν. Καὶ ὅπερ ἀριστοποιούμενοι καὶ πίνειν μέλλοντες ποιοῦμεν, ἐπειδὴν ἴδωμεν τὸ θερμανθῆν 20 ὕδωρ καταψυγῆν, ἐπὶ τῆς ἐσχάρας αὐτὸ τίθεμεν πάλιν, ὥστε διαθερμανθῆναι ταχέως· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιῶμεν, καὶ καθάπερ ἐπ' ἀνθρώπων, τῆς εὐχῆς, τιθέντες ἡμῶν τὸ στόμα, οὕτω πάλιν ἀνάπτωμεν ἡμῶν τὴν διάνοιαν εἰς εὐλάβειαν, καὶ μιμώμεθα τοὺς οἰκοδόμους. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, πλίνθους μέλλοντες οἰκοδομεῖν, διὰ τὸ τῆς ὕλης σαθρὸν ξύλοις 25 μακροῖς ἀποσφίγγουσι τὴν οἰκοδομήν, καὶ οὐδὲ διὰ πολλοῦ τοῦτο ποιοῦσι τοῦ διαστήματος, ἀλλὰ δι' ὀλίγου, ἵνα τῇ πυκνότητι τῶν ξύλων τούτων ἀσφαλεστέραν τὴν συνθήκην τῶν πλίνθων ἐργάσωνται.

Τοῦτο καὶ σὺ ποιήσον, καὶ τὰς βιωτικὰς πράξεις ἀπάσας, καθάπερ ἱμαντώσεσιν τισὶ ξύλων, τῇ συνεχείᾳ τῶν εὐχῶν διαλαμβάνων, 30 πάντοθεν σου περίφραξον τὴν ζωὴν. Ἄν τοίνυν οὕτω ποιῆς, κἂν μυρίοι πνεύσωσιν ἄνεμοι λοιπόν, κἂν πειρασμοὶ, κἂν ἀθυμίαι, κἂν λογισμοὶ τινες ἀηδεῖς, κἂν ὅτιοῦν ἐπέλθῃ δεινόν, οὐ δυνήσεται καταβαλεῖν τὴν οἰκίαν ἐκείνην πυκναῖς οὕτως εὐχαῖς συνδεδεμένην. Καὶ πῶς δυνατόν, φησὶν, ἀνθρωπον βιωτικόν, δικαστηρίῳ προσηλωμένον, κατὰ τρεῖς 35 ὥρας εὐχεσθαι τῆς ἡμέρας καὶ εἰς ἐκκλησίαν ἐκτρέχειν; Δυνατὸν καὶ σφόδρα εὐκολόν· κἂν γὰρ εἰς ἐκκλησίαν δραμεῖν μὴ ράδιον, ἐστῶτα ἐκεῖ πρὸ τῶν θυρῶν, καὶ τῷ δικαστηρίῳ προσηλωμένον εὐξασθαι δι-

ἀμαρτήσῃ ποτέ. Καὶ πῶς συμβαίνει αὐτό, θὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ. Αὐτὸς ποὺ θέρμανε τὴ σκέψη του καὶ διήγειρε τὴν ψυχὴ του καὶ μετέφερε τὸν ἑαυτό του στὸν οὐρανό, καὶ ἐπικαλέσθηκε ἔτσι τὸν Δεσπότη του, καὶ θυμῆθηκε τὰ ἀμαρτήματά του, καὶ συζήτησε μ' αὐτὸν γιὰ τὴ συγχώρησή τους, καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ γίνῃ εὐνοϊκὸς καὶ ἡμερος, μὲ τὸ νὰ καταγίνεται μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἀποβάλλει κάθε φροντίδα τῆς ζωῆς, ἀναπτερόνεται καὶ γίνεται ἀνώτερος τῶν ἀνθρώπινων παθῶν· καὶ ἂν δεῖ ἐχθρὸ μετὰ τὴν προσευχὴν, δὲν θὰ τὸν δεῖ πιά ὡς ἐχθρό· καὶ ἂν δεῖ γυναῖκα ὁμορφῆς, δὲν θὰ καταζαλισθεῖ ἀπὸ τὸ θέαμα, ἐπειδὴ ἡ φλόγα τῆς προσευχῆς μένει μέσα του καὶ διώχνει κάθε ἄτοπο λογισμό.

Ἄλλ' ἐπειδὴ εἴμαστε ἄνθρωποι καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ πέσουμε καὶ σὲ ραθυμία, ὅταν περάσει μιὰ καὶ δευτέρη καὶ τρίτη ὥρα μετὰ τὴν προσευχὴν, καὶ δεῖς ὅτι ἡ θερμότητα ποὺ εἶχες πηγαίνει σιγὰ σιγὰ νὰ σβῆσει, τρέξε πάλι γρήγορα στὴν προσευχὴ καὶ θέρμανε τὴ σκέψη σου ποὺ πάγωσε. Καὶ ἐὰν αὐτὸ τὸ κάνεις ὅλη τὴν ἡμέρα, διαθερμαίνοντας τὰ ἐνδιάμεσα διαλείμματα μὲ τὴν πυκνότητα τῶν προσευχῶν, δὲν θὰ δώσεις δικαίωμα στὸ διάβολο νὰ εἰσχωρήσῃ στοὺς λογισμοὺς σου. Καὶ αὐτὸ ποὺ κάνουμε ὅταν γευματίζουμε καὶ πρόκειται νὰ πιοῦμε, πού, ὅταν βλέπουμε ὅτι τὸ ζεστὸ νερὸ κρύωσε, τὸ ξαναβράζουμε στὴ σχάρα γιὰ νὰ ζεσταθεῖ γρήγορα, αὐτὸ ἄς κάνουμε καὶ ἐδῶ, θέτοντας, σὰν ἐπάνω σὲ κάρβουνα, στὸ στόμα μας τὴν προσευχὴν, ἄς ἀνάβουμε πάλι τὴ σκέψη μας πρὸς τὴν εὐλάβεια καὶ ἄς μιμούμαστε τοὺς οἰκοδόμους. Γιατί καὶ ἐκεῖνοι ὅταν πρόκειται νὰ κτίσουν πλιθιά, ἐπειδὴ τὸ ὑλικὸ δὲν εἶναι σταθερὸ, σφίγγουν τὴν οἰκοδομὴ μὲ μακριὰ ξύλα, καὶ δὲν τὸ κάνουν αὐτὸ κατὰ ἀραιὰ διαστήματα, ἀλλὰ πυκνά, ὥστε μὲ τὰ πυκνά αὐτὰ ξύλα νὰ κάνουν πιὸ ἀνθεκτικὸ τὸ δέσιμο τῶν πλίνθων.

Αὐτὸ κάνε καὶ σὺ καὶ ὅλες τὶς βιωτικές σου πράξεις, σφίγγοντάς τις μὲ τὶς συνεχεῖς προσευχές, σὰν μὲ ζωνάρια ἀπὸ ξύλα, περίφραξε ἀπὸ παντοῦ τὴ ζωὴ σου. Ἄν λοιπὸν ἐνεργεῖς ἔτσι, καὶ ἂν ἀκόμα φυσήξουν μύριοι ἄνεμοι καὶ πειρασμοὶ καὶ στενοχώριες καὶ κάποιοι ἀηδεῖς λογισμοί, καὶ ἂν συμβεῖ ὅποιοδῆποτε κακό, δὲν θὰ μπορέσει νὰ γκρεμίσει τὸ σπίτι ἐκεῖνο ποὺ εἶναι στηριγμένο μὲ τόσο πυκνὲς προσευχές. Καὶ πῶς εἶναι δυνατό, λέει, ἄνθρωπος κοσμικὸς, ποὺ εἶναι προσηλωμένος στὸ δικαστήριον, κάθε τρεῖς ὥρες τῆς ἡμέρας νὰ προσεύχεται καὶ νὰ τρέχει στὴν ἐκκλησία; Εἶναι δυνατό καὶ πολὺ εὐκόλο· γιατί, καὶ ἂν δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ πᾶς στὴν ἐκκλησία, καθὼς στέκεσαι ἐκεῖ μπροστὰ στὶς πόρτες καὶ εἶσαι προσηλωμένος στὸ δικαστήριον, εἶναι δυνατό νὰ

νατόν· οὐδὲ γὰρ οὕτω φωνῆς χρεία, ὡς διανοίας, οὐδὲ ἐκτάσεως χει-
 ρῶν, ὡς συντεταμένης ψυχῆς, οὐδὲ σχήματος, ἀλλὰ φρονήματος· ἐπεὶ
 καὶ ἡ Ἄννα αὐτῆ, οὐκ ἐπειδὴ λαμπρὰν καὶ μεγάλην ἀφήκε φωνήν, διὰ
 τοῦτο ἠκούετο, ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλα ἔνδον κατὰ τὴν καρδίαν ἐβόα. «Ἡ
 5 φωνὴ γὰρ αὐτῆς οὐκ ἠκούετο», φησί, καὶ εἰσήκουσεν αὐτῆς ὁ Θεός.
 Τοῦτο καὶ ἄλλοι πολλοὶ πολλακίς ἐποίησαν, καὶ βοῶντος τοῦ ἄρχοντος
 ἔνδοθεν, ἀπειλοῦντος, διατεινομένου, μαινομένου, πρὸ τῶν θυρῶν
 ἐστῶτες σφραγισάμενοι, καὶ ὀλίγα ῥήματα κατὰ διάνοιαν εὐξάμενοι,
 εἰσελθόντες μετέβαλον αὐτὸν καὶ ἐπράυναν καὶ ἡμερον ἐξ ἀγρίου κατέ-
 10 στησαν· καὶ οὐδέν, οὔτε ἀπὸ τοῦ τόπου, οὔτε ἀπὸ τοῦ καιροῦ, οὔτε ἀπὸ
 τῆς σιγῆς, πρὸς τὴν εὐχὴν ταύτην ἐνεποδίσθησαν.
 στ'. Τοῦτο δὴ καὶ σὺ ποίησον· στέναζον πικρῶς, ἀναμνήσθητι τῶν
 ἁμαρτημάτων τῶν σῶν, ἀνάβλεπον εἰς τὸν οὐρανόν, εἶπε κατὰ διά-
 νοιαν· «ἐλέησόν με ὁ Θεός», καὶ ἀπήρτισταί σου ἡ εὐχή. Ὁ γὰρ εἰπών,
 15 «ἐλέησόν με ὁ Θεός», ἐξομολόγησιν ἐπεδείξατο, καὶ τῶν οἰκείων
 ἁμαρτημάτων ἐπέγνω· τῶν γὰρ ἡμαρτηκώτων ἐστὶ τὸ ἐλεεῖσθαι. Ὁ εἰ-
 πών, «ἐλέησόν με», συγχώρησιν ἔλαβε τῶν πεπλημμελημένων· ὁ γὰρ
 ἐλεθηεὶς οὐ κολάζεται. Ὁ εἰπών, «ἐλέησόν με», βασιλείας ἔτυχεν οὐρα-
 νῶν· ὃν γὰρ ὁ Θεὸς ἐλεήσει, οὐ κολάσεως ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ
 20 τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀξιοῖ. Μὴ τοίνυν προφασίζόμεθα λέγοντες,
 ὡς οὐκ ἔστι πλησίον εὐκτήριος οἶκος· ἡμᾶς γὰρ αὐτούς, ἐὰν νήφωμεν,
 ναοὺς ἐποίησε τοῦ Θεοῦ τοῦ Πνεύματος ἢ χάρις, ὥστε πολλὴ πάντοθεν
 ἡμῖν ἡ εὐκολία. Καὶ γὰρ οὐ τοιαυτὴ ἡμῶν ἢ λατρεία, οἷα παρὰ Ἰουδαίους
 τὸ πρότερον ἦν, πολὺ τὸ αἰσθητὸν ἔχουσα καὶ πολλῆς δεομένη πραγμα-
 25 τείας. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸν εὐχόμενον καὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἀναβῆναι ἔδει καὶ
 τρυγὸνα πρίασθαι καὶ ξύλα καὶ πῦρ μεταχειρίσασθαι καὶ μάχαιραν λαβεῖν
 καὶ τῷ βωμῷ παραστήναι καὶ πολλὰ ἕτερα διανύσαι ἐπιτάγματα, ἐν-
 ταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' ὅπουπερ ἂν ἦς, τὸ θυσιαστήριον ἔχεις
 μετὰ σου, καὶ τὴν μάχαιραν καὶ τὸ ἱερεῖον, αὐτὸς ὢν σὺ καὶ ἱερεὺς
 30 καὶ θυσιαστήριον καὶ ἱερεῖον. Ὅπου γὰρ ἂν ἦς, δύνασαι στηῆσαι τὸν
 βωμόν, προαίρεσιν νήφουσαν ἐπιδειξάμενος μόνον, καὶ οὐδὲν κωλύει
 τόπος, οὐδὲ ἐμποδίζει καιρὸς, ἀλλὰ κἂν γόνατα μὴ κλίνης, κἂν μὴ

προσευχηθεῖς· γιατί δὲ χρειάζεται τόσο φωνή, ὅσο σκέψη, οὔτε ἕκταση τῶν χειρῶν, ὅσο τεντωμένη ψυχὴ, οὔτε κάποια στάση, ἀλλὰ πίστη· γιατί καὶ αὐτὴ ἡ Ἄννα δὲν εἰσακούστηκε ἐπειδὴ ἔβγαλε δυνατὴ καὶ μεγάλη φωνή, ἀλλὰ ἐπειδὴ φώναζε δυνατὰ μέσα στὴν καρδιά της. Γιατὶ «ἡ φωνὴ της δὲν ἀκούοταν»¹⁹, λέει, ἀλλὰ τὴν ἀκούε ὁ Θεός. Τὸ ἴδιο ἔκαναν πολλὲς φορές καὶ πολλοὶ ἄλλοι, καὶ ἐνῶ ὁ ἄρχοντας μέσα φώναζε, ἀπειλοῦσε, ἔκανε χειρονομίες, μαινόταν, αὐτοί, στεκόμενοι μπροστὰ στὶς κλειστὲς πόρτες καὶ λέγοντας λίγα λόγια προσευχῆς μετὸ νοῦ τους, ὅταν μπῆκαν μέσα τὸν μετέβαλαν καὶ τὸν καταπραΰναν καὶ τὸν ἔκαναν ἡμερο, ἀπὸ ἄγριος πού ἦταν· καὶ δὲν ἐμποδίστηκαν καθόλου, οὔτε ἀπὸ τὸν τόπο, οὔτε ἀπὸ τὴν ὥρα, οὔτε ἀπὸ τὴ σιωπὴ γιὰ τὴν προσευχὴ αὐτῆ.

6. Αὐτὸ λοιπὸν κάνε καὶ σὺ· στέναξε βαθειά, φέρε στὴ μνήμη σου τίς ἁμαρτίες σου, στρέψε τὸ βλέμμα σου στὸν οὐρανό, πὲς μετὸν νοῦ σου· «Ἐλέησέ με, Θεέ μου», καὶ ὀλοκληρώθηκε ἡ προσευχὴ σου. Γιατὶ αὐτὸς πού εἶπε «ἐλέησέ με», ἔδειξε ἐξομολόγηση καὶ μετάνοιωση γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του· διότι τὸ νὰ ζητοῦν ἔλεος ταιριάζει σ' αὐτοὺς πού ἁμάρτησαν. Αὐτὸς πού εἶπε «ἐλέησέ με», πῆρε συγχώρηση τῶν σφαλμάτων του· γιατί αὐτὸς πού ἐλεήθηκε δὲν κολάζεται. Αὐτὸς πού εἶπε «ἐλέησέ με», κέρδισε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· γιατί αὐτὸν πού θὰ ἐλεήσει ὁ Θεός, δὲν ἀπαλλάσσεται μόνο ἀπὸ τὴν κόλαση, ἀλλὰ γίνεται ἄξιος καὶ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν. Ἄς μὴ προφασιζόμεστε λοιπὸν λέγοντας, ὅτι δὲν ὑπάρχει κοντά μας οἶκος προσευχῆς· γιατί ἐμᾶς τοὺς ἴδιους ἔκανε ναοὺς ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἐὰν βέβαια εἴμαστε ἐπάγρυπνοι, ὥστε νὰ ἔχουμε ἀπὸ παντοῦ μεγάλη εὐκολία. Γιατὶ ἡ λατρεία μας δὲν εἶναι τέτοια, ὅπως ἦταν παλαιότερα τῶν Ἰουδαίων, πού εἶχε πολὺ τὸ ὑλικὸ στοιχεῖο καὶ ἀπαιτοῦσε πολλὴ ἀπασχόληση. Διότι ἐκεῖ ὁ προσευχόμενος ἔπρεπε νὰ ἀνεβεῖ στὸ ἱερό, νὰ ἀγοράσει τρυγόνια, νὰ χρησιμοποιήσῃ ξύλα καὶ φωτιά, νὰ πάρει μαζί του μαχαίρι, νὰ σταθεῖ μπροστὰ στὸν βωμό καὶ νὰ ἐκτελέσῃ πολλὰ ἄλλες ἐντολές· ἐνῶ ἐδῶ τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ, ὅπου καὶ νὰ βρίσκεσαι, ἔχεις τὸ θυσιαστήριό μαζί σου καὶ τὸ μαχαίρι καὶ τὸ θῦμα, διότι σὺ ὁ ἴδιος εἶσαι καὶ ἱερέας καὶ θυσιαστήριό καὶ θῦμα. Ὅπου λοιπὸν καὶ ἂν βρίσκεσαι, μπορεῖς νὰ στήσεις τὸ βωμό, δείχνοντας μόνο νηφάλια πρόθεση, καὶ σὲ τίποτα δὲν σὲ ἐμποδίζει ὁ τόπος, οὔτε σὲ ἐμποδίζει ἡ ὥρα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ γονατίσεις, χωρὶς νὰ χτυπήσεις τὸ στῆθος σου καὶ χωρὶς

στήθος τύψη και τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνης, διάνοιαν δὲ μόνον ἐπιδείξης θερμὴν, τὸ πᾶν ἀπήρτισας τῆς εὐχῆς.

Ἔξεστι και γυναῖκα ἡλακάτην κατέχουσας και ἰσουργοῦσας ἀναβλέψαι εἰς τὸν οὐρανὸν τῇ διανοίᾳ και καλέσαι μετὰ θερμότητος τὸν Θεόν· ἔξεστι και ἄνθρωπον εἰς ἀγορᾶν ἐμβάλλοντα και καθ' ἑαυτὸν και βαδίζοντα εὐχᾶς ποιεῖσθαι ἐκτενεῖς· και ἕτερον ἐπ' ἐργαστηρίου καθήμενον και δέρματα ράπτοντα, τὴν ψυχὴν ἀναθεῖναι πρὸς τὸν Δεσπότην· ἔξεστιν οἰκέτη και ὠνουμένῳ και ἀναβαίνουντι και καταβαίνοντι και μαγειρίῳ παρεστῶτι. ὅταν μὴ δυνατὸν εἰς ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, εὐχὴν ποιεῖσθαι ἐκτενῆ και διεγυγερμένην. Οὐκ ἐπαισχύνεται τόπον ὁ Θεός· ἐν ζητεῖ μόνον, διάνοιαν θερμὴν και ψυχὴν σωφρονοῦσαν. Και ἵνα μάθης, ὅτι οὐ σχήματος χρεῖα και τόπων πάντως και καιρῶν, ἀλλὰ φρονήματος γενναίου και διεγυγερμένου, ὁ Παῦλος ὑπτιος ἐπὶ τοῦ δεσμοτηρίου κείμενος και οὐκ ὀρθὸς ἐστὼς (οὐ γὰρ ἤφειε τὸ ξύλον, ᾧ τοὺς πόδας ἐδέδετο), ἐπειδὴ μετὰ προθυμίας ηὔξατο κείμενος, τὸ δεσμοτήριον ἔσεισε και τὰ θεμέλια διεσάλεινε και τὸν δεσμοφύλακα ἔδησε και πρὸς τὴν ἱερὰν μετὰ ταῦτα μυσταγωγίαν ἐχειραγώγησε. Πάλιν ὁ Ἐζεκίας οὐκ ὀρθὸς ἐστὼς, οὐδὲ γόνατα κλίνας, ἀλλ' ὑπτιος ἐπὶ τῆς κλίνης κείμενος διὰ τὴν ἀρρωστίαν, στρέψας ἑαυτὸν ἐπὶ τὸν τοῖχον, ἐπειδὴ τὸν Θεὸν θερμῶς ἐκάλεσε και μετὰ ψυχῆς σωφρονούσης, και ἀπόφασιν ἐξενεχθεῖσαν ἀνεκαλέσατο και πολλὴν ἐπεσπάσατο τὴν εὐνοίαν και πρὸς τὴν προτέραν ἐπανῆλθε ὑγείαν.

Οὐκ ἐπ' ἀνδρῶν δὲ ἀγίων και μεγάλων μόνον, ἀλλὰ και ἐπὶ πονηρῶν τοῦτο ἴδοι τις ἂν συμβαῖνον. Και γὰρ ὁ ληστής, οὐκ ἐν οἴκῳ στὰς εὐκτηρίῳ, οὐδὲ γόνατα κλίνας, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τεταμένος, ἀπὸ ρημάτων ὀλίγων τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπέτυχεν· ἄλλος ἐν βορβόρῳ και λάκκῳ, ἄλλος ἐν λάκκῳ και θηρίοις, ἕτερος ἐν αὐτῇ τοῦ κήτους τῇ νηοῦ, τὸν Θεὸν παρακαλέσαντες, τὰ ἐπικείμενα ἅπαντα διέλυσαν, και τὴν ἄνωθεν εὐνοίαν ἐπεσπάσαντο. Και ταῦτα μὲν λέγων, παραινῶ συνεχῶς ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιχωριάζειν, και ἐν οἰκίᾳ μετὰ πολλῆς ἡσυχίας εὐχεσθαι, και κατὰ σχολὴν γόνατα κλίνοντας, και τὰς χεῖρας ἀνατείνοντας· εἰ δὲ ἢ διὰ καιρὸν ἢ διὰ τόπον ἀποληφθεῖμεν με-

νὰ ὑψώσεις τὰ χέρια σου στὸν οὐρανό, μόνο ἐὰν δείξεις θερμὴ διά-
 νοια, ὀλοκλήρωσες τὸ ἅπαν τῆς προσευχῆς.

Εἶναι δυνατό ἀκόμα καὶ γυναίκα, πού κρατάει ρόκα καὶ ὑφαίνει, νὰ
 στρέψει τὸ βλέμμα νοερά στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ ἐπικαλεσθεῖ μὲ θερμό-
 τητα τὸ Θεό· μπορεῖ καὶ ἄνθρωπος πού πηγαίνει στὴν ἀγορὰ καὶ βαδι-
 ζει μόνος του νὰ κάνει μακρὲς προσευχῆς· καὶ ἄλλος, πού κάθεται στὸ
 ἐργαστήριον καὶ ράβει δέρματα, μπορεῖ νὰ ἀφιερῶσει τὴν ψυχὴ του
 στὸν Δεσπότη· εἶναι δυνατό καὶ ὁ δοῦλος καὶ αὐτὸς πού ψωνίζει, καὶ
 αὐτὸς πού ἀνεβαίνει καὶ αὐτὸς πού κατεβαίνει, καὶ αὐτὸς πού ἐργάζε-
 ται στὸ μαγειρεῖο, ὅταν δὲν μποροῦν νὰ ἔρθοῦν στὴν ἐκκλησία, νὰ
 κάνουν προσευχὴ μακρὰ καὶ ζωηρὴ. Ὁ Θεὸς δὲν ντρέπεται τὸν τόπο·
 ἓνα πρᾶγμα μόνο ζητᾷ, θερμὴ διάνοια καὶ ψυχὴ γεμάτη σωφροσύνη.
 Καὶ γιὰ νὰ δεῖς ὅτι δὲν χρειάζονται σχήματα καὶ τόποι καὶ ὥρες γενι-
 κά, ἀλλὰ γενναῖο καὶ διεγερμένο φρόνημα, ὁ Παῦλος, ἐνῶ ἦταν ξα-
 πλωμένος ἀνάσκελα στὴ φυλακὴ καὶ δὲν στεκόταν ὀρθίος (γιατὶ δὲν
 τὸν ἄφηνε τὸ ξύλο στὸ ὅποιο ἦταν δεμένα τὰ πόδια του), ἐπειδὴ, ὄντας
 ξαπλωμένος, προσευχήθηκε μὲ προθυμία, ταρακούνησε τὴ φυλακὴ καὶ
 τράνταξε τὰ θεμέλιά της καὶ ἔδωσε τὸν δεσμοφύλακα καὶ τὸν ὀδήγησε
 ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ στὴν ἱερὴ μυσταγωγία²⁰. Καὶ ὁ Ἐζεκίας ἐπίσης χωρὶς
 νὰ στέκεται ὀρθίος, οὔτε νὰ εἶναι γονατισμένος, ἀλλὰ ξαπλωμένος
 ἀνάσκελα στὸ κρεβάτι, ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας, γύρισε τὸν ἑαυτὸ του
 πρὸς τὸν τοῖχο, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐπικαλεσθεῖ θερμὰ καὶ μὲ σῶφρονα ψυχὴ
 τὸ Θεό, καὶ τὴν ἀπόφαση πού εἶχε ἀνακοινωθεῖ ἀνακάλεσε καὶ πολλὴ
 συμπάθεια κέρδισε καὶ ξαναβρῆκε ὅπως πρὶν τὴν ὑγεία του.

Καὶ αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει ὄχι μόνο σὲ
 ἁγίους καὶ μεγάλους ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ σὲ κακοὺς. Γιατὶ καὶ ὁ ληστής²¹
 δὲν στάθηκε σὲ εὐκτήριο οἶκο, οὔτε γονάτισε, ἀλλὰ τεντωμένος ἐπάνω
 στὸ σταυρό, μὲ λίγα λόγια πέτυχε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἄλλος
 μέσα σὲ βουρκο καὶ σὲ λάκκο²², ἄλλος μέσα σὲ λάκκο καὶ ἀνάμεσα σὲ
 θηρία²³, ἄλλος μέσα στὴν ἴδια τὴν κοιλιὰ τοῦ κήτους²⁴, ἀφοῦ παρακά-
 λησαν τὸ Θεό, ὅλα ὅσα τοὺς ἀπειλοῦσαν τὰ διέλυσαν καὶ πέτυχαν τὴν
 εὐνοια τοῦ Θεοῦ. Καὶ βέβαια λέγοντας αὐτὰ σᾶς προτρέπω νὰ πηγαί-
 νετε συνεχῶς στὶς ἐκκλησίες, καὶ στὸ σπῆτι νὰ προσεύχεσθε μὲ πολλὴ
 ἡσυχία, καὶ ὅταν ἔχετε ἐλεύθερη ὥρα νὰ γονατίζετε καὶ νὰ ἀνυψώνετε
 τὰ χέρια· ἐὰν ὅμως εἶτε ἐξαιτίας τῆς ὥρας, εἶτε ἐξαιτίας τοῦ τόπου μεί-

22. Ἱερ. 45,6. 23. Δαν. 6,22.

24. Ἰωὰν 2,2-10.

ταξὺ πολλῶν ἐτέρων, μὴ διὰ τοῦτο τὰς συνήθεις ἀπολιμπάνειν εὐχάς, ἀλλὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ὄνπερ εἶπον πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀγάπην, εὐχέσθε καὶ παρακαλεῖτε τὸν Θεόν, ὡς οὐδὲν ἔλαττον παρὰ ταύτην ἔξοντες τὴν εὐχὴν.

5 Ταῦτα εἶπον, οὐχ ἵνα κροτήσητε καὶ θαυμάσητε, ἀλλ' ἵνα διὰ τῶν ἔργων αὐτὰ ἐπιδείξησθε καὶ τὸν καιρὸν τὸν τῆς νυκτὸς καὶ τὸν τῆς ἡμέρας καὶ τὸν τῆς ἐργασίας καιρὸν ἐν εὐχαῖς καὶ δεήσεσι διαλαμβάνοντες. Ἄν οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοῦς οἰκονομῶμεν, καὶ τὸν παρόντα μετὰ ἀσφαλείας διανύσομεν βίον, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτευξόμεθα,
10 ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ναμε ανάμεσα σὲ πολλοὺς ἄλλους, νὰ μὴ παραλείπετε ἐξαιτίας αὐτοῦ τὶς συνηθισμένες προσευχῆς, ἀλλὰ νὰ προσεύχεσθε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, πὸ εἶπα στὴν ἀγάπη σας, καὶ νὰ παρακαλεῖτε τὸ Θεό, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι δὲ θὰ ἔχετε τίποτα λιγότερο μὲ αὐτὴ τὴν προσευχὴ.

Αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα ὄχι γιὰ νὰ μὲ θαυμάσετε καὶ νὰ χειροκροτήσετε, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ ἐφαρμόσετε ἔμπρακτα καὶ νὰ ἀφιερώνετε τὶς ὥρες τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἐργασίας στὶς προσευχῆς καὶ τὶς δεήσεις. Ἐὰν ρυθμίζουμε ἔτσι ὅσα μᾶς ἀφοροῦν, θὰ πετύχουμε καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΕΟΡΤΑΙΣ ΜΟΝΟΝ ΣΥΝΑΓΟΜΕΝΟΥΣ

Και τί ποτέ ἐστὶν ἐορτὴ· καὶ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, διὰ τὸ πλουσίους εἶναι καὶ πένητας ἐν τῷ βίῳ· καὶ ὅτι χρησιμώτατον ἢ πενία, καὶ ὅτι πλούτου πλείονα ἡδονὴν ἔχει πανταχοῦ καὶ ἀσφάλειαν· καὶ εἰς τὴν Ἄνναν.

α'. Μάτην, ὡς ἔοικε, τοὺς τῇ προτέρᾳ συνάζει παραγενομένους ἡμῖν παρακαλέσαμεν, πείθοντες μένειν ἐπὶ τῆς οἰκίας τῆς πατρῶας καὶ μὴ μετὰ τῶν ἐν ἐορτῇ μόνον ἡμῖν φαινομένων ἐφίστασθαι καὶ ἀφίστασθαι πάλιν· μᾶλλον δὲ οὐ μάτην. Εἰ γὰρ καὶ μηδεὶς τούτων ἐπέισθη τοῖς λε-
5 γομένοις, ἀλλ' ἡμῖν ὁ μισθὸς ἀπήρτισται καὶ τὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀπολογίας πεπλήρωται. Διόπερ τὸν λέγοντα, κἂν προσέχη τις κἂν μὴ προσέχη, τὰ σπέρματα χρῆ καταβάλλειν καὶ τὸ ἀργύριον κατατιθέναι, ἵνα μηκέτι πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς τραπεζίτας ὁ λόγος ἦ τῷ Θεῷ, ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, ἐλέγξαντες, ἐπιτιμήσαντες, παρακαλέσαντες,
10 νουθετήσαντες. Καὶ γὰρ τοῦ τὴν οὐσίαν κατεδηδοκότες υἱοῦ καὶ πρὸς τὴν πατρικὴν οἰκίαν ἐπανελθόντος ἀνεμνήσαμεν, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν ἅπασαν καὶ τὸν λιμὸν καὶ τὴν αἰσχύνην καὶ τὰ ὄνειδη καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας ὑπέμεινε προσεθήκαμεν, τῷ παραδείγματι τούτῳ σωφρονεστέρους ποιῆσαι βουλόμενοι· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα τὸν λόγον
15 ἐστήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς φιλοστοργίαν περὶ αὐτοὺς ἐπεδειξάμεθα, οὐκ ἀπαιτήσαντες αὐτοὺς τῆς ραθυμίας εὐθύνας, ἀλλ' ὑπτίαις τούτους δεξάμενοι ταῖς χερσί, καὶ συγγνώμην δόντες ὑπὲρ τῶν πεπλημμελημένων, καὶ τὴν οἰκίαν ἀνοίξαντες καὶ τὴν τράπεζαν παραθέντες καὶ στολὴν αὐτοὺς περιβαλόντες τὴν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ἄλ-
20 λην ἅπασαν παρασχόντες αὐτοῖς θεραπείαν. Ἐκεῖνοι δὲ τὸν υἱὸν ἐκεῖνον οὐκ ἐμιμήσαντο, οὐδὲ κατέγνωσαν τῆς ἐμπροσθεν ἀναχωρήσεως, οὐδὲ ἔμειναν ἐπὶ τῆς πατρῶας οἰκίας, ἀλλ' ἀπεπήδησαν πάλιν. Ὑμέτερον μὲν οὖν εἶη, ὑμῶν τῶν ἀεὶ μεθ' ἡμῶν ὄντων, ἐπαναγαγεῖν αὐτοὺς καὶ πείσαι κοινωνεῖν ἡμῖν τῆς καθ' ἐκάστην σύναξιν ἐορτῆς. Εἰ γὰρ καὶ
25 ἡ Πεντηκοστὴ παρῆλθεν, ἀλλ' ἡ ἐορτὴ οὐ παρῆλθε· πᾶσα γὰρ σύνοδος ἐορτῆ.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΖΟΝΤΑΙ ΜΟΝΟ ΤΙΣ ΕΟΡΤΕΣ

Καί τί τέλος πάντων εἶναι εορτή. Ἐπίσης πρὸς ἐκείνους πού κατηγοροῦν τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὑπάρχουν πλούσιοι καὶ φτωχοὶ στὴ ζωὴ, ὅτι ἡ φτώχεια εἶναι πολὺ χρήσιμη καὶ ὅτι παντοῦ ἔχει πῶς πολλὴ χαρὰ καὶ ἀσφάλεια ἀπὸ τὸν πλοῦτο· καὶ στὴν Ἄννα.

1. Φαίνεται πὼς ἄσκοπα παρακάλεσα αὐτοὺς πού εἶχαν ἔρθει ἐδῶ κατὰ τὴν προηγούμενη συνάθροιση, προσπαθώντας νὰ τοὺς πείσω νὰ παραμένουν στὸ πατρικὸ τους σπίτι καὶ νὰ μὴ παρουσιάζονται ἐδῶ μόνο μαζί μ' ἐκείνους πού ἐμφανίζονται στὴ γιορτὴ καὶ νὰ φεύγουν πάλι· ἢ μᾶλλον ὄχι ἄσκοπα. Γιατί, ἂν καὶ κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν πείσθηκε μὲ τὰ λεγόμενά μου, ὅμως ἡ ἀμοιβὴ μου εἶναι ὀλοκληρωμένη καὶ ἐκπληρωμένη ἢ ἀπολογία μου στὸ Θεό. Γι' αὐτὸ αὐτὸς πού μιλάει, εἴτε τὸν προσέχει κανεὶς, εἴτε δὲν τὸν προσέχει, πρέπει νὰ σπέρνει τὸ σπόρο καὶ νὰ καταθέτει τὸ ἀργύριο, γιὰ νὰ μὴ ἀπευθυνθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ ὁ λόγος σ' αὐτόν, ἀλλὰ στοὺς τραπεζίτες, πρᾶγμα βέβαια πού ἔκανα κι ἐγώ, κατηγορώντας, ἐπιτιμώντας, παρακαλώντας, νουθετώντας. Διότι καὶ τὸ γιὸ πού κατέφαγε τὴν περιουσία καὶ ἐπέστρεψε στὸ πατρικὸ σπίτι ὑπενθύμισα, καὶ τὴν ταλαιπωρία ὅλη καὶ τὴν πείνα καὶ τὴν ντροπὴ καὶ τὶς προσβολὰς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα ὑπέφερε στὴν ξένη χώρα πρόσθεσα, θέλοντας μὲ τὸ παράδειγμα αὐτὸ νὰ σᾶς κάνω πῶς συνετοὺς. Καὶ δὲν σταμάτησα ἐδῶ τὸ λόγο μου, ἀλλὰ ἔδειξα καὶ τὴ φιλοστοργία τοῦ πατέρα σ' αὐτοὺς, χωρὶς νὰ ζητήσω εὐθύνες ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τὴ ραθυμία, ἀλλὰ τοὺς δέχθηκα μὲ ἀπλωμένα τὰ χέρια καὶ τοὺς συγχώρησα γιὰ τὰ σφάλματά τους, ἀνοιξα καὶ τὸ σπίτι καὶ τοὺς παρέθεσα τραπέζι καὶ τοὺς φόρεσα τὴ στολὴ τῆς διδασκαλίας, καὶ τοὺς πρόσφερα κάθε ἄλλη φροντίδα. Ἐκεῖνοι ὅμως δὲν μιμήθηκαν τὸ γιὸ ἐκεῖνο τῆς παραβολῆς, οὔτε καταδίκασαν τὴν προηγούμενη ἀναχώρησή τους, οὔτε ἔμειναν στὸ πατρικὸ σπίτι, ἀλλὰ πάλι δραπετεύσαν. Ἀνήκει λοιπὸν σὲ σᾶς, σὲ σᾶς πού εἴσαστε πάντοτε μαζί μας, νὰ τοὺς ἐπαναφέρετε καὶ νὰ τοὺς πείσετε νὰ ἐπικοινωνοῦν μαζί μας σὲ κάθε συνάθροιση γιορτῆς. Γιατί, ἂν καὶ ἡ Πεντηκοστὴ πέρασε, ὅμως ἡ γιορτὴ δὲν πέρασε· καθόσον κάθε συνάθροιση εἶναι γιορτὴ.

Πόθεν δῆλον τοῦτο; Ἄπ' αὐτῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ ρημάτων, δι' ὧν φησιν· «ὅπου ἂν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ἢ τῶν συνειλεγμένων, ποῖαν ἐτέραν ζητεῖς ἀπόδειξιν ἐορτῆς ταύτης μεῖζονα; Ὅπου διδασκα-
 5 λία καὶ εὐχαί, ὅπου πατέρων εὐλογίαὶ καὶ θείων νόμων ἀκρόασις, ὅπου σύνοδος ἀδελφῶν καὶ γνησίας ἀγάπης σύνδεσμος, ὅπου πρὸς Θεὸν ὁμιλία καὶ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους διάλεξις, πῶς οὐκ ἂν εἶη ἐορτὴ καὶ πανηγυρίς; Τὰς γὰρ ἐορτὰς οὐ τὸ πλήθος, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ τῶν συλλε-
 10 γομένων ποιεῖν εἴωθεν· οὐχ ἡ πολυτέλεια τῶν ἱματίων, ἀλλ' ὁ τῆς εὐ-
 λαβείας καλλωπισμός· οὐχ ἡ δαψίλεια τῆς τραπέζης, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς πρόνοια. Ἐορτὴ γὰρ μεγίστη, συνειδὸς ἀγαθόν. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν πανηγύρεων, ὁ μὲν μῆτε ἱμάτιον ἔχων περιβαλέσθαι λαμπρόν, μῆτε δαψιλεστέρας ἀπολαῦσαι τραπέζης, ἀλλ' ἐν πενίᾳ καὶ λιμῶ ζῶν καὶ τοῖς ἐσχάτοις κακοῖς, οὐκ αἰσθάνεται τοῦ καιροῦ τῆς ἐορτῆς, κἂν
 15 πᾶσαν τὴν πόλιν ἴδη χορεύουσιν, ἀλλὰ τοσοῦτω μᾶλλον ὀδυνᾶται καὶ δάκνεται, ὅσῳ καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ὀρᾷ ἐν ἀπολαύσει, ἑαυτὸν δὲ ἐν ἀπορίᾳ· ὁ δὲ πλουτῶν καὶ τρυφῶν καὶ στολὰς καθ' ἐκάστην ἀμείβειν ἔχων καὶ πολλῆς ἀπολαύων εὐημερίας, κἂν μὴ παρῆ καιρὸς ἐορτῆς, ἐορτάζειν νομίζει. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πραγμάτων, ὁ
 20 μὲν ἐν δικαιοσύνῃ ζῶν καὶ κατορθώμασι, κἂν μὴ παρούσης ἐορτῆς, ἐορτὴν ἄγει, τὴν καθαρὰν ἠδονὴν καρπούμενος τὴν ἀπὸ τοῦ συνειδότος, ὁ δὲ ἐν ἀμαρτίᾳ καὶ πονηρίᾳ τρεφόμενος καὶ πολλὰ κακὰ συνειδῶς ἑαυτῷ, καὶ παρούσης ἐορτῆς, ἀνέορτος μάλιστα πάντων ἐστίν.

Ὡστε ἔξεστιν ἡμῖν, ἂν ἐθέλωμεν, καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐορτὴν
 25 ἄγειν, ἂν ἀρετῆς ἐπιμελώμεθα καὶ τὸ συνειδὸς ἡμῶν ἐκκαθαίρωμεν. Τί γὰρ ἡ παρελθοῦσα σύναξις τῆς παρούσης πλεονεκτεῖ; ἢ οὐχὶ τῷ θο-
 ρύβῳ καὶ τῇ ταραχῇ μόνον, ἀλλῶ δὲ οὐδενί; Ὅταν γὰρ καὶ ἡ τῶν ἀγίων μυστηρίων ἀπόλαυσις καὶ ἡ τῶν ἄλλων τῶν πνευματικῶν κοι-
 30 τῶν ἄλλων ἀπάντων ἡ αὐτὴ καὶ σήμερον ἢ, οὐδὲν ἔσται ἐλάττων ἐκεί-
 νης αὐτῆ ἡ ἡμέρα, οὔτε ὑμῖν, οὔτε ἐμοὶ τῷ λέγοντι. Οἱ γὰρ τότε ἡμῶν ἀκούσαντες, οὗτοι καὶ νῦν ἀκούσονται, οἱ δὲ μὴ παρόντες νῦν, οὐδὲ τότε

Ἄπο ποῦ φαίνεται αὐτό; Ἄπο τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὰ ὁποῖα λέει· «ὄπου βρεθοῦν δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι στοὺς ὄνομά μου, εἶμαι ἐκεῖ ἀνάμεσά τους! Ὅταν ὁ Χριστὸς βρίσκεται μεταξὺ τῶν συναθροισμένων, ποιά ἄλλη ἀπόδειξη γιορτῆς ζητᾷς μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτήν; Ὅπου γίνονται διδασκαλία καὶ προσευχές, εὐλογίες πατέρων καὶ ἀκρόαση τῶν θείων ἐντολῶν, συνάθροιση ἀδελφῶν καὶ ἔνωση ἀληθινῆς ἀγάπης, συνομιλία μὲ τὸ Θεὸ καὶ ὁμιλία τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους, πῶς δὲν εἶναι γιορτὴ καὶ πανηγύρι; Γιατί τίς γιορτὲς δὲν τίς κάνει συνήθως τὸ πλῆθος, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ τῶν συγκεντρωμένων· ὄχι ἡ πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων, ἀλλὰ ὁ καλλωπισμὸς τῆς εὐσέβειας· ὄχι ἡ ἀφθονία τοῦ τραπεζιοῦ, ἀλλὰ ἡ φροντίδα γιὰ τὴν ψυχὴ. Γιατί ἡ πιὸ μεγάλη γιορτὴ εἶναι ἡ ἀγαθὴ συνείδηση. Καὶ ὅπως στὰ κοσμικὰ πανηγύρια, ἐκεῖνος βέβαια ποὺ δὲν ἔχει οὔτε ἐνδυμα πολυτελὲς νὰ φορέσει, οὔτε τὴ δυνατότητα νὰ ἀπολαύσει ἓνα πλούσιο τραπέζι, ἀλλὰ ζεῖ σὲ φτώχεια καὶ πείνα καὶ στὰ ἔσχατα κακὰ, δὲν αἰσθάνεται τὴν καιρὸ τῆς γιορτῆς, ἀκόμα καὶ ὅταν βλέπει ὀλόκληρη τὴν πόλη νὰ χορεύει, ἀλλὰ τόσο περισσότερο λυπᾶται καὶ πληγώνεται, ὅσο βλέπει τοὺς ἄλλους νὰ ἀπολαμβάνουν καὶ τὸν ἑαυτό του νὰ στερεῖται, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι πλούσιος καὶ ζεῖ μὲ ἀπολαύσεις καὶ ἔχει στολὲς νὰ ἀλλάζει κάθε μέρα καὶ ζεῖ σὲ μεγάλη εὐημερία, καὶ ὅταν δὲν εἶναι περίοδος γιορτῆς, νομίζει πῶς γιορτάζει. Ἔτσι λοιπὸν καὶ στὰ πνευματικὰ πράγματα, ἐκεῖνος βέβαια ποὺ ζεῖ μὲ δικαιοσύνη καὶ ἀρετές, καὶ ὅταν δὲν εἶναι γιορτὴ, γιορτάζει, ἀπολαμβάνοντας τὴν καθαρὴ ἠδονὴ τῆς συνειδήσεως, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἀνατρέφεται μέσα στὴν ἁμαρτία καὶ τὴν κακία καὶ ἀναγνωρίζει πολλὰ κακὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ ὅταν ὑπάρχει γιορτὴ, εἶναι πιὸ ἀνέορτος ἀπὸ ὄλους.

Ὡστε εἶναι δυνατό, ἂν θέλουμε, νὰ ἔχουμε κάθε μέρα γιορτὴ, ἐὰν φροντίζουμε γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ καθαρίζουμε τὴ συνείδησή μας. Γιατί σὲ τί πλεονεκτεῖ ἡ προηγούμενη συνάθροιση ἀπὸ τὴν προηγούμενη; δὲν πλεονεκτεῖ μόνο στὸν θόρυβο καὶ στὴν ἀναταραχὴ καὶ σὲ τίποτε ἄλλο; Γιατί, ἐφόσον καὶ ἡ ἀπόλαυση τῶν ἁγίων μυστηρίων καὶ ἡ συμμετοχὴ μας στὶς ἄλλες πνευματικὲς πράξεις, ὅπως στὴν προσευχὴ, στὴν ἀκρόαση, στὶς εὐλογίες, στὴν ἀγάπη καὶ σ' ὄλες τίς ἄλλες εἶναι ἴδια καὶ σήμερα, δὲν εἶναι καθόλου κατώτερη ἢ ἡμέρα αὐτὴ ἀπὸ ἐκείνην, οὔτε γιὰ σᾶς οὔτε γιὰ μένα ποὺ μιλῶ. Γιατί ἐκεῖνοι ποὺ μὲ ἄκουσαν τότε ἀπὸ σᾶς, αὐτοὶ θὰ μὲ ἀκούσουν καὶ τώρα· καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶναι τώρα παρόντες, οὔτε τότε παρευρίσκονταν, ἂν καὶ φαινομενικὰ

παρῆσαν, εἰ καὶ ἐδόκουν παρεῖναι τῷ σώματι· οὐκ ἀκούουσι νῦν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἤκουον· οὐ μόνον δὲ οὐκ ἤκουον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσιν ἠνώχλουν, θόρυβον καὶ ταραχὴν ἐμποιοῦντες. Ὡστε ἴσον ἐμοὶ τὸ θέατρον καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ ὁ τῶν ἀκροατῶν σύλλογος ὁ αὐτός, καὶ 5 οὐδὲν οὗτος ἐλάττων ἐκείνου. Ἄλλ', εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, ἔχει τι πλεον οὗτος ἐκείνου, ὅσῳ καὶ ἀτάραχος ἢ διάλεξις, καὶ ἀθόρυβος ἢ διδασκαλία, καὶ μετὰ πλείονος συνέσεως ἢ ἀκρόασις, οὐδενὸς ἡμῶν τὴν ἀκοὴν ἐνοχλοῦντος θορύβου.

β'. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐκ ἀτιμάζων τὸ πλῆθος τῶν τότε συλλεγέντων, 10 ἀλλὰ πείθων ὑμᾶς μὴ στυγνάζειν μηδὲ κατηφιᾶν διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν νῦν συλλεγέντων ἐνταῦθα. Οὐ γὰρ δὴ σωμάτων πλῆθος βουλόμεθα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ὄραῖν, ἀλλὰ ἀκροατῶν πλῆθος. Ἐπεὶ οὖν οἱ αὐτοὶ δαιτυμόνες καὶ τότε καὶ νῦν ἡμῖν πάρεσι, μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ σήμερον τὴν ἐστίασιν ὑμῖν παραθήσομαι, ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐπανελθῶν, 15 ἣν ὁ τῆς ἑορτῆς καιρὸς διέκοψεν. Ὡσπερ γὰρ τῆς Πεντηκοστῆς παρούσης ἄκαιρον ἦν, ἀφέντας λέγειν περὶ τῶν δοθέντων ἡμῖν κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἀγαθῶν, τῆς ἀκολουθίας τῆς προτέρας ἔχουσιν, οὕτω νῦν τῆς Πεντηκοστῆς παρελθούσης, εἰς καιρὸν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἱστορίας ἀναληψόμεθα, ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Ἄνναν ὑποθέσεως ἐχόμενοι. 20 Οὐδὲ γὰρ εἰ πολλὰ τὰ εἰρημένα χρῆ σκοπεῖν καὶ ἐν πολλαῖς ἡμέραις, ἀλλ' εἰ πρὸς τὸ τέλος ἤλθομεν τῆς ὑποθέσεως. Καὶ γὰρ οἱ θησαυρὸν εὐρόντες, κἂν μυρία λάβωσιν ἐκεῖθεν χρήματα, οὐ πρότερον ἀφίστανται, ἕως ἂν τὸ πᾶν ἐξαντλήσωσιν· οὐ γὰρ τὸ πολλὰ λαβεῖν, ἀλλὰ τὸ μηδὲν ἀφεῖναι, τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἀνακτᾶσθαι πέφυκεν. Εἰ δὲ οἱ περὶ τὰ 25 χρήματα μαινόμενοι τοσαύτη περὶ τὰ ἀπολλύμενα καὶ μὴ μένοντα κέχρηται τῇ σπουδῇ, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς ἐπὶ τῶν θείων θησαυρῶν τοῦτο ποιεῖν χρῆ, καὶ μὴ πρότερον ἀφίστασθαι, ἕως ἅπαν τὸ φαινόμενον ἐξαντλήσωμεν. Τὸ φαινόμενον δὲ εἶπον, ἐπειδὴ πάντα ἐξαντλήσαι ἀμήχανον. Πηγὴ γάρ ἐστι διηνεκῶς βλύζουσα τῶν θείων νοημάτων ἢ δύ- 30 ναμῖς, οὐδέποτε ἐπιλείπουσα, οὐδὲ δαπανωμένη.

Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ εὐχῆς, τῆς ἐλπίδος τῆς ἡμετέρας· εὐχῆς δέ, δι' ἧς ἡ στεῖρα μήτηρ ἐγένετο, καὶ πολὺπαις ἢ ἅπαις, καὶ ἡ κατώδυνος ἐν εὐθυμίᾳ· δι' ἣν ἡ πεπηρωμένη διωρθοῦτο φύσις καὶ μήτρα ἀποκεκλεισμένη ἀνε-

ἦταν μὲ τὸ σῶμα τοὺς παρόντες· δὲν θὰ μὲ ἀκούσουν τώρα, ἢ μᾶλλον οὔτε τότε μὲ ἄκουαν. Καὶ ὄχι μόνον δὲν μὲ ἄκουαν, ἀλλὰ ἐνοχλοῦσαν καὶ ἐκείνους πού ἄκουαν, κάνοντας θόρυβο καὶ φασαρία. Ὡστε γιὰ μένα τὸ ἐκκλησίασμα εἶναι ἴσο καὶ τότε καὶ τώρα, καὶ τὸ σύνολο τῶν ἀκροατῶν τὸ ἴδιο καὶ καθόλου λιγότερο αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἀλλά, ἐὰν πρέπει νὰ πῶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, αὐτὸ ἐδῶ ἔχει κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐπειδὴ ἡ ὁμιλία γίνεται ἀνενόχλητα, ἡ διδασκαλία χωρὶς θόρυβο καὶ ἡ ἀκρόαση μὲ περισσότερη προσοχή, ἀφοῦ κανένας θόρυβος δὲν ἐνοχλεῖ τὴν ἀκοή μας.

2. Τὰ λέω αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ ὑποτιμῆσω τὸ πλῆθος ἐκείνων πού εἶχαν τότε συγκεντρωθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ πείσω ἐσᾶς νὰ μὴ λυπᾶστε, οὔτε νὰ κατσουφιάζετε ἐπειδὴ εἶναι λίγοι αὐτοὶ πού συγκεντρώθηκαν ἐδῶ. Γιατὶ δὲν θέλουμε νὰ βλέπουμε στὶς ἐκκλησίες πολλὰ σώματα, ἀλλὰ πολλοὺς ἀκροατές. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ ἴδιοι ὁμοτράπεζοι καὶ τότε καὶ τώρα εἶναι παρόντες, μὲ τὴν ἴδια προθυμία καὶ σήμερα θὰ παραθέσουμε τὸ τραπέζι, ἐπανερχόμενοι στὸ θέμα πού μᾶς διέκοψε ἡ περίοδος τῆς γιορτῆς. Γιατὶ, ὅπως, ὅταν εἶχαμε Πεντηκοστή, ἦταν ἄκαιρο, παραλείποντας νὰ μιλήσουμε γιὰ τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς προσφέρονταν ἐκείνη τὴν περίοδο, νὰ μείνουμε στὴν προηγούμενη συνέχειά μας, ἔτσι καὶ τώρα πού πέρασε ἡ Πεντηκοστή, εἶναι καιρὸς νὰ ἐπανεέλθουμε στὴ συνέχεια τῆς ἱστορίας, καὶ νὰ συνεχίσουμε τὸ θέμα τῆς Ἄννας. Ἄλλωστε δὲν εἶναι πολλὰ αὐτὰ πού πρέπει νὰ ἐξετάσουμε καὶ γιὰ πολλὰς μέρες, ἀλλὰ φτάσαμε πιά στὸ τέλος τοῦ θέματος. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι πού ἀνακαλύπτουν θησαυρό, καὶ ἂν ἀκόμα πάρουν μύρια χρήματα ἀπὸ ἐκεῖ, δὲν ἀπομακρύνονται ἂν προηγουμένως δὲν τὰ ἐξαντλήσουν ὅλα. Γιατὶ εἶναι φυσικὸ νὰ θέλουν ὄχι νὰ πάρουν πολλὰ, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀφήσουν τίποτε. Ἐὰν λοιπὸν ὅσοι ἔχουν μανία μὲ τὰ χρήματα, δείχνουν τόσο ζήλο γιὰ πράγματα πού χάνονται καὶ δὲν μένουν, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάνουμε ἐμεῖς αὐτὸ γιὰ τοὺς θεϊκοὺς θησαυροὺς, καὶ νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦμε πρὶν ἐξαντλήσουμε ὅλα ὅσα φαίνονται. Καὶ λέω ὅσα φαίνονται, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ ἐξαντλήσουμε ὅλα. Γιατὶ ἡ δύναμη εἶναι πηγή πού ἀναβλύζει ἀδιάκοπα τὰ θεῖα νοήματα, χωρὶς ποτὲ νὰ σταματᾷ, χωρὶς νὰ ἐξαντλεῖται.

Ἄς μὴν ἀποκάμουμε λοιπὸν ἄλλωστε ὁ λόγος μας δὲν εἶναι γιὰ πράγματα τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ τὴν προσευχή, γιὰ τὴν ἐλπίδα μας· γιατί τὴν προσευχή, μὲ τὴν ὁποία ἡ στείρα ἐγίνε μητέρα, καὶ αὐτὴ πού δὲν εἶχε παιδιὰ ἐγίνε πολύτεκνη, καὶ ἡ περίλυπη ἐγίνε χαρούμενη· γι' αὐ-

ὦγγυτο καὶ τὰ ἀδύνατα δυντὰ πάντα ἐγίνετο. Διὸ δὴ κατὰ μικρὸν διε-
 ρευνῶμεθα πάντα, καθ' ἐκάστην ρῆσιν ἀναπτύξαντες, ὥστε μὴδὲ τὸ μι-
 κρότατον ἡμᾶς, ὡς οἶόν τε, παραδραμεῖν. Διὰ δὴ τοῦτο δύο διαλέξεις
 ὀλοκλήρους εἰς δύο ρήσεις ἀνηλώσαμεν μόνας, εἰς τε τὴν πρώτην τὴν
 5 λέγουσαν, «ἐστερεῶθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ» καὶ τὴν δευτέραν τὴν
 μετ' ἐκείνην, «ὑψῶθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου». Ἀκόλουθον δὴ σήμερον
 ἐπὶ τὴν τρίτην ἐλθεῖν. Τίς δέ ἐστιν αὕτη; «Ἐπλατύνθη στόμα μου ἐπ'
 ἐχθροῦς μου», φησὶν· «εὐφράνθη ἐν σωτηρίᾳ σου». Προσέχετε τῇ
 ἀκριβεῖα τῆς λέξεως. Οὐκ εἶπεν, ἠκονήθη στόμα μου ἐπ' ἐχθροῦς μου·
 10 οὐ γὰρ πρὸς λοιδορίας καὶ σκῶμματα παρεσκεύαστο, οὐ πρὸς ὄνειδη
 καὶ κατηγορίαν, ἀλλὰ πρὸς παραίνεσιν καὶ συμβουλήν, πρὸς διόρθωσιν
 καὶ νοουθεσίαν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἠκονήθη ἡ γλῶσσά μου ἐπ'
 ἐχθροῦς μου, ἀλλ' «ἐπλατύνθη». Ἀνέσεως ἀπέλαυσα, φησὶν, εὐλεθε-
 ροστομεῖν δύναμαι. Νῦν ἀπεκρουσάμην τὴν αἰσχύνην, πρὸς παρρησίαν
 15 ἐπανῆλθον. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εἶπεν ὄνομαστί τὴν γυναῖκα τὴν ἀντίζη-
 λον, ἀλλὰ ἀπλῶς τῷ τῆς προσηγορίας ἀδιορίστῳ, καθάπερ προσω-
 πείῳ, κατέκρυψε τὴν τοσαῦτα λυπήσασαν. Οὐκ εἶπεν ὁ πολλὰ λέγουσι
 γυναῖκες· κατήσχυεν αὐτὴν ὁ Θεός, κατέρραξε καὶ κατέβαλε τὴν μι-
 ρᾶν καὶ ἀλαζόνα καὶ μαγαλήγορον, ἀλλ' ἀπλῶς, «ἐπλατύνθη στόμα
 20 μου ἐπ' ἐχθροῦς μου· εὐφράνθη ἐν σωτηρίᾳ σου».

Ὅρα πῶς τὸν αὐτὸν διατηρεῖ νόμον διὰ τῆς εὐχῆς ἀπάσης.
 Ὡσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἔλεγεν, «ἐστερεῶθη ἡ καρδιά μου ἐν Κυρίῳ, ὑψῶ-
 θη κέρας μου ἐν Θεῷ μου, ἐπλατύνθη στόμα μου ἐπ' ἐχθροῦς μου»,
 οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «εὐφράνθη ἐν σωτηρίᾳ σου». Οὐχ ἀπλῶς, «ἐν
 25 σωτηρίᾳ», ἀλλ', «ἐν σωτηρίᾳ σου». Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἐσώθη, φησὶν,
 ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ σοῦ ἐσώθη, διὰ τοῦτο χαίρω καὶ ἀγάλλομαι. Τοιαῦται
 τῶν ἀγίων αἱ ψυχαί· τῶν δώρων μᾶλλον χαίρουσιν ἐπὶ τῷ δεδωκότι
 Θεῷ· οὐ γὰρ αὐτὸν διὰ τὸ αὐτοῦ φιλοῦσι, ἀλλ' ἐκεῖνα δι' αὐτόν. Τοῦτο
 οἰκετῶν εὐγνωμόνων, τοῦτο δούλων εὐχαρίστων, πάντων τῶν ἑαυτῶν
 30 τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτῶν προτιθέναί. Οὕτω, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς δια-
 κεῶμεθα· κἂν ἀμάρτωμεν, μὴ ἀλγῶμεν ἐπειδὴ κολαζόμεθα, ἀλλ' ἐπει-
 δὴ παρωξύναμεν τὸν Δεσπότην· κἂν κατωρθώσωμεν, μὴ χαίρωμεν διὰ

τὴν μὲ τὴν ὁποία διορθώθηκε ἡ ἀνάπηρη φύση, καὶ ἡ κλειστὴ μήτρα ἀνοίχθηκε καὶ τὰ ἀδύνατα ὄλα ἔγιναν δυνατά. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὡς τὰ ἐξετάσουμε ὄλα λεπτομερῶς, ἀναπτύσσοντας κάθε φράση, γιὰ νὰ μὴ μᾶς διαφύγει, ὅσο εἶναι δυνατό, τὸ παραμικρό. Γι' αὐτὸ ἐξάλλου ἀφιερῶσαμε δύο ὁλόκληρες ὁμιλίες μόνο σὲ δύο ρητά, στὸ πρῶτο πού λέει, «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου μὲ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου», καὶ τὸ δεύτερο μετὰ ἀπὸ αὐτὸ· «ἐξυψώθηκε ἡ δύναμή μου μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μου»². Σειρὰ ἔχει λοιπὸν σήμερα νὰ ἔρθουμε στὸ τρίτο χωρίο. Καὶ ποιὸ εἶναι αὐτό; «ἀνοιξε», λέει, «πλατεῖα τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου· εἶμαι γεμάτη χαρὰ γιὰ τὴ σωτηρία σου»². Προσέχετε τὴν ἀκριβολογία τῆς λέξεως. Δὲν εἶπε, «ἀκονίστηκε τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου»· γιατί δὲν ἐτοιμάστηκε γιὰ βρισιῆς καὶ εἰρωνεῖες, οὔτε γιὰ προσβολές καὶ κατηγορίες, ἀλλὰ γιὰ παραίνεση καὶ συμβουλή, γιὰ διόρθωση καὶ νουθεσία. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, «ἡ γλῶσσα μου ἀκονίστηκε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου», ἀλλὰ «πλατύνθηκε». Ἀπέκτησα ἄνεση, λέει, μπορῶ νὰ μιλῶ ἐλεύθερα. Τώρα ἀπέκρουσα τὴ ντροπὴ καὶ πῆρα θάρρος. Καὶ οὔτε ἐδῶ ἀνέφερε τὴν ἀντίζηλό της γυναῖκα μὲ τὸ ὄνομά της, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴν ἀοριστία τῆς προσφωνήσεως, σὰν μὲ προσωπεῖο, κάλυψε αὐτὴν πού τόσο πολὺ τὴν εἶχε λυπήσει. Δὲν εἶπε αὐτὸ πού λένε οἱ πολλὰς γυναῖκες· «τὴν καταντρόπιασε ὁ Θεός, τὴν κατατρόπωσε καὶ τὴ νίκησε τὴν ἀχρεία καὶ ὑπερήφανη καὶ καυχησιάρα», ἀλλὰ ἀπλῶς, «ἀνοιξε πλατεῖα τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου· γέμισα ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὴ σωτηρία σου».

Πρόσεχε πῶς διατηρεῖ τὸν ἴδιο κανόνα μὲ ὄλη τὴν προσευχὴ της. Ὅπως στὴν ἀρχὴ ἔλεγε «στερεώθηκε ἡ καρδιά μου μὲ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου· ἀνυψώθηκε ἡ δύναμή μου μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μου, ἀνοίχτηκε διάπλατα τὸ στόμα μου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου», ἔτσι καὶ ἐδῶ· «γέμισα ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὴ σωτηρία σου». Ὅχι ἀπλῶς «γιὰ τὴ σωτηρία», ἀλλὰ, «γιὰ τὴ σωτηρία σου». Δηλαδή, ὄχι ἐπειδὴ σώθηκα, λέει, ἀλλὰ ἐπειδὴ σώθηκα μὲ τὴ δική σου δύναμη, γι' αὐτὸ χαίρομαι καὶ ἀγάλλομαι. Τέτοιες εἶναι οἱ ψυχές τῶν ἁγίων. Περισσότερο ἀπὸ τὰ δῶρα χαίρονται γιὰ τὸ Θεὸ πού τοὺς τὰ ἔδωσε· γιατί δὲν τὸν ἀγαποῦν γιὰ τὰ δῶρα του, ἀλλὰ ἀγαποῦν τὰ δῶρα ἐξαιτίας αὐτοῦ. Αὐτὸ εἶναι γνώρισμα εὐγνωμόνων δούλων, τὸ νὰ τοποθετοῦν πάνω ἀπὸ ὄλα τὰ δικά τους τὸ Δεσπότη τους. Ἔτσι, παρακαλῶ, νὰ συμπεριφερόμαστε κι ἐμεῖς· καὶ ἂν ἀμαρτήσουμε, νὰ μὴ πονᾶμε ἐπειδὴ θὰ τιμωρηθοῦμε, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐξοργίσουμε τὸν Κύριο. Καὶ ἂν κάνουμε κατορθώματα, νὰ

τὴν βασιλείαν τῶν ὀρανῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἠρέσαμεν τῷ βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν. Τῷ γὰρ νοῦν ἔχοντι γεέννης ἀπάσης φοβερώτερον τὸ προσκροῦσαι Θεῷ, ὥσπερ καὶ βασιλείας ἀπάσης ποθεινότερον τὸ ἀρέσαι Θεῷ.

5 Καὶ μὴ θαυμάσης εἰ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ οὕτω διακεῖσθαι χρή, ὅπου γε καὶ ἐπ' ἀνθρώπων οὕτω πολλοὶ διάκεινται. Υἱοὺς γοῦν ἔχομεν πολλάκις γνησίους· κἂν ἄκοντες αὐτοὺς διαθῶμέν τι κακόν, ἑαυτοὺς τιμωρούμεθα καὶ κολάζομεν· καὶ ἐπὶ φίλων δὲ τοῦτο ποιοῦμεν. Εἰ δὲ ἐπὶ φίλων καὶ υἱῶν τοῦ κολασθῆναι τὸ λυπῆσαι ἐκείνους πολλῷ χαλεπώτε-
10 ρον εἶναι νομίζομεν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ οὕτω διακεῖσθαι χρή, καὶ γεέννης ἀπάσης χαλεπώτερον εἶναι νομίζουσιν τὸ ποιῆσαι τι τῶν μὴ δοκούντων αὐτῷ. Τοιοῦτος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος· διὰ τοῦτο ἔλεγε· «πέπεισμαι ὅτι οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κρίσις ἑτέρα δυνήσε-
15 ται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν». Καὶ ἡμεῖς δὲ τοὺς ἁγίους μάρτυρας ὅταν μακαρίζωμεν, ἀπὸ τῶν τραυμάτων πρότερον μακαρίζομεν, καὶ τότε ἀπὸ τῶν βραβείων ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ τότε ἀπὸ τῶν ἀποκειμένων στεφάνων. Ἀπὸ γὰρ τῶν τραυμάτων τὰ βραβεῖα, οὐκ ἀπὸ τῶν βραβείων τὰ τραύ-
20 ματα τὴν ἀρχὴν λαμβάνει καὶ τὴν ὑπόθεσιν.

γ'. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος πρὸ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν αὐτῷ διὰ τὸν Χριστὸν λυπηροῖς ἔχαιρε καὶ ἐβόα λέγων, «χαίρω ἐν τοῖς παθήμασιν ὑπὲρ ὑμῶν»· καὶ πάλιν, «οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι»· καὶ πάλιν, «ὅτι ἡμῖν ἐχαρίσθη
25 ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεῦναι, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν». Καὶ γὰρ ὄντως χάρις μεγίστη, τὸ καταξιοθῆναι διὰ Χριστόν τι παθεῖν, καὶ στέφανος δὲ ἀπρητισμένος καὶ ἀμοιβὴ τῆς μελλούσης ἀντιδόσεως οὐκ ἐλάττων, καὶ τοῦτο ἴσασιν ὅσοι γνησίως καὶ θερμῶς φιλεῖν ἴσασιν τὸν Χριστόν. Τοιαύτη τις ἦν καὶ ἡ γυνὴ αὕτη, θερμὸν ἔχουσα
30 περὶ τὸν Θεὸν πόθον καὶ φίλτρον διακαές· διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «εὐφράνθη ἐν σωτηρίᾳ σου». Οὐδὲν γὰρ κοινὸν αὐτῇ πρὸς τὴν γῆν ἦν, ἀλλ' ὑπερεώρα ἀνθρωπίνης βοθηείας ἀπάσης καὶ ἐπτέρωτο τῇ τοῦ Πνεύμα-

3. Ρωμ. 8,39-40. 4. Κολ. 1,24.

5. Ρωμ. 5,3. 6. Φιλιππ. 1,29.

μὴ χαιρόμαστε γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ γίναμε ἀρεστοὶ στὸ βασιλιά τῶν οὐρανῶν. Γιατὶ γιὰ τὸν συνετὸ τὸ φοβερότερο ἀπὸ κάθε κόλαση εἶναι νὰ συγκρουσθεῖ μὲ τὸ Θεό, ὅπως καὶ πιὸ ἐπιθυμητὸ ἀπὸ ὅλη τὴ βασιλεία τὸ νὰ ἀρέσει στὸ Θεό.

Καὶ μὴ ἀπορεῖς, ἐὰν πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε ἔτσι πρὸς τὸ Θεό, ἀφοῦ καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους πολλοὶ ἔτσι συμπεριφέρονται. Πολλὲς φορὲς ἔχουμε γνήσιους γιούς, καὶ ἂν, χωρὶς νὰ τὸ θέλουμε, τοὺς κάνουμε κάποιον κακὸ, τιμωροῦμε καὶ βασανίζουμε τοὺς ἑαυτούς μας· τὸ ἴδιο ἐπίσης κάνουμε καὶ στοὺς φίλους μας. Ἐὰν λοιπὸν στὴν περίπτωση τῶν φίλων καὶ τῶν γιῶν μας θεωροῦμε ὅτι τὸ νὰ τοὺς λυπήσουμε εἶναι πολὺ πιὸ φοβερὸ ἀπὸ τὸ νὰ τιμωρηθοῦμε ἑμεῖς, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε ἔτσι πρὸς τὸ Θεό, καὶ νὰ νομίζουμε ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ φοβερὸ ἀπὸ ὀλόκληρη τὴν κόλαση τὸ νὰ κάνουμε κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού δὲν ἀρέσουν σ' αὐτόν. Τέτοιος ἦταν ὁ μακάριος ὁ Παῦλος καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγε· «εἶμαι πεπεισμένος ὅτι οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε οἱ ἀρχές, οὔτε οἱ δυνάμεις, οὔτε οἱ τωρινὲς περιστάσεις, οὔτε αὐτὰ πού πρόκειται νὰ συμβοῦν, οὔτε ὕψος, οὔτε βάθος, οὔτε κανένα ἄλλο δημιούργημα θὰ μπορέσει νὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού ἔχουμε μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας»³. Καὶ ἑμεῖς, ὅταν μακαρίζουμε τοὺς ἁγίους μάρτυρες, τοὺς μακαρίζουμε πρῶτα γιὰ τὰ τραύματά τους, καὶ ὕστερα γιὰ τὰ βραβεῖα τους. Πρῶτα γιὰ τὶς πληγές, καὶ ὕστερα γιὰ τὰ στεφάνια. Διότι τὰ βραβεῖα ἔχουν ὡς ἀρχὴ καὶ προϋπόθεση τὰ τραύματα καὶ δὲν ὀφείλονται τὰ τραύματα στὰ βραβεῖα.

3. Ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος χαιρόταν γιὰ τὰ ὅσα θλιβερὰ τοῦ συνέβηκαν ἐξαιτίας τοῦ Χριστοῦ, πρὶν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ πού τὸν περίμεναν, καὶ φώναζε λέγοντας· «χαίρομαι γιὰ τὰ παθήματα πού ὑποφέρω γιὰ σᾶς»⁴. Καὶ πάλι· «καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ καυχόμαστε γιὰ τὶς θλίψεις»⁵· καὶ πάλι· «διότι σὲ σᾶς δόθηκε σὰν χάρη ἀπὸ τὸ Θεό, ὄχι μόνον νὰ πιστεῦτε σ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ νὰ υποφέρετε γι' αὐτόν»⁶. Γιατὶ πραγματικὰ εἶναι πολὺ μεγάλη χάρη τὸ νὰ ἀξιωθεῖς νὰ πάθεις κάτι γιὰ τὸ Χριστό, καὶ στεφάνι ὀλοκληρωμένο καὶ ἀμοιβὴ τῆς μέλλουσας ἀνταπόδοσης ὄχι κατώτερη. Καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίζουν ὅσοι γνωρίζουν νὰ ἀγαποῦν τὸ Χριστὸ ἀληθινὰ καὶ θερμά. Τέτοια ἦταν καὶ αὐτὴ ἡ γυναίκα, πού εἶχε γιὰ τὸ Θεὸ θερμὸ πόθο καὶ ἀγάπη διακαῆ· γι' αὐτὸ ἔλεγε· «χάρηκα γιὰ τὴ σωτηρία σου». Γιατὶ αὐτὴ δὲν εἶχε τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴ γῆ, ἀλλὰ περιφρονοῦσε κάθε ἀνθρώπινη βοήθεια, πετοῦσε μὲ τὴ

τος χάριτι καὶ μετάρσιος ἦν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐν ἅπασιν ἐβλεπε καὶ τῶν ἐπικειμένων δεινῶν τὴν λύσιν ἐκείθεν ἐζήτει. Ἦδει γάρ, ἦδει σαφῶς, ὅτι τὰ μὲν ἀνθρώπινα, οἷα ἂν ἦ, μιμεῖται τὴν φύσιν τῶν δεδωκότων· δεῖ δὲ πανταχοῦ τῆς ἀνωθεν ἡμῖν ροπῆς, εἶγε μέλλοιμεν ἐπ' ἀσφα-
5 λουῶς ὀρμεῖν τῆς ἀγκύρας. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὸν ἐν ἅπασιν κατέφευγε, καὶ λαβοῦσα τὴν χάριν, ἐπὶ τῷ δεδωκότι μᾶλλον ἔχαιρε καὶ εὐχαριστοῦσα ἔλεγεν· «οὐκ ἔστιν ἅγιος, ὡς ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἅγιος πλὴν σοῦ». Ἀληπτος γὰρ ἡ κρίσις αὐτοῦ, φησί, καθαρὰ καὶ ἀπαραλόγιστος ἡ ψήφος.

10 Εἶδες ψυχῆς εὐγνώμονος ἔννοιαν; Οὐ γὰρ εἶπε πρὸς ἑαυτήν· 'τί γάρ μοι μέγα γέγονε; τί δὲ πλεόν τῶν ἄλλων; Ὅπερ ἡ ἀντίζηλος πάλαι ἔλαβε καὶ μετὰ πολλῆς τῆς δαυιλείας, τοῦτο μετὰ πολὺν χρόνον ἐγώ, μετὰ καμάτου καὶ δακρῶν καὶ ἰκετηρίας καὶ δεήσεως καὶ πόνου πολλοῦ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ καλῶς ἐπέπειστο περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, οὐκ ἀπαιτεῖ
15 τὸν Δεσπότην εὐθύνας τῶν γινομένων, ὁ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ποιοῦσι, καθ' ἐκάστην ἡμέραν τῷ Θεῷ δικάζοντες. Κἂν ἴδωσι τὸν μὲν πλουτοῦντα, τὸν δὲ πενόμενον, μυρίους κατὰ τῆς προνοίας αὐτοῦ κινουῦσι λόγους. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Τῷ συνδούλῳ δικάζειν σε οὐκ ἀφῆκε Παῦλος οὕτω λέγων, «ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύ-
20 ριος», καὶ τὸν Δεσπότην εἰς δικαστήριον ἔλκεις καὶ λόγον ἀπαιτεῖς τῶν πεπραγμένων, καὶ οὐ φρίτεις οὐδὲ δέδοικας; Καὶ ποίας τεύξῃ συγγνώμης, ποίας δὲ ἀπολογίας, εἶπέ μοι, τοσαύτας μὲν τῆς προνοίας αὐτοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ὦραν ἀποδείξεις λαμβάνων, ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ
25 τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν δοκούσης ἀνωμαλίας εἶναι καταψηφιζόμενος τῆς ἐν ἅπασιν εὐταξίας, καὶ ταῦτα ἀδίκως; Εἰ γὰρ μετὰ τῆς προσηκούσης γνώμης καὶ πεπονημένης διανοίας καὶ ταῦτα ἐξετάζειν ἠθελες, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον ἦν τὸ συνιστῶν τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πενία ταύτην ἂν μάλιστα σαφῶς ἀπέδειξεν. Ἄν γὰρ ἀνέλης τὴν
30 τὴν ζώην· καὶ οὔτε ναύτης, οὔτε κυβερνήτης, οὐ γεωργός, οὐκ οἰκοδόμος, οὐχ ὑφάντης, οὐχ ὑποδηματορράφος, οὐ τέκτων, οὐ χαλκοτύπος, οὐ σκυτοτόμος, οὐ σιτοποιός, οὐκ ἄλλος τις τῶν δημιουργῶν ἔσται τοῦ-

χάρη τοῦ Πνεύματος, καὶ βρισκόταν προσηλωμένη στὰ οὐράνια, καὶ γιὰ ὅλα ἀπέβλεπε στὸ Θεό, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ζητοῦσε τὴ λύση τῶν δεινῶν ποὺ τὴν εἶχαν βρεῖ. Γιατὶ γνώριζε, γνώριζε καλά, ὅτι τὰ ἀνθρώπινα, ὅποια κι ἂν εἶναι, μιμοῦνται τὴ φύση αὐτῶν ποὺ τὰ ἔδωσαν, ἐνῶ ἐμεῖς ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν οὐράνια βοήθεια, ἐὰν θέλουμε νὰ ἀράξουμε στηριζόμενοι σὲ ἀσφαλῆ ἄγκυρα. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ ὅλα κατέφευγε σ' αὐτόν, καὶ ὅταν ἔλαβε τὴ χάρη, χαιρόταν περισσότερο γιὰ τὸν Δωρητὴ καὶ εὐχαρστῶντας ἔλεγε: «δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἅγιος, ὅπως ὁ Κύριος, καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος δίκαιος, ὅπως ὁ Θεός μας, καὶ δὲν ὑπάρχει ἅγιος ἐκτὸς ἀπὸ σένα»⁷. Εἶναι ἀκατάληπτη ἡ κρίση του, λέει, καὶ ἡ ἀπόφασή του καθαρὴ καὶ ὄχι παράλογη.

Εἶδες σκέψη ψυχῆς ποὺ εἶναι γεμάτη εὐγνωμοσύνη; Δὲν εἶπε μέσα της, 'Τί τὸ μεγάλο μοῦ συνέβηκε; Καὶ τί περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Αὐτὸ ποὺ ἡ ἀντιζηλός μου τὸ ἔλαβε πρὸ πολλοῦ καὶ πλουσιοπάροχα, ἐγὼ τὸ ἔλαβα ὕστερα ἀπὸ πολὺν χρόνο μὲ κόπο καὶ δάκρυα καὶ ἰκεσίες καὶ δεήσεις καὶ πολὺ πόνο'. Ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶχε πεισθεῖ καλὰ γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, δὲν ζητᾶ εὐθύνες ἀπὸ τὸν Δεσπότη γι' αὐτὰ ποὺ ἔγιναν, πρᾶγμα ποὺ κάνουν πολλοὶ ἄνθρωποι, κατακρίνοντας κάθε μέρα τὸ Θεό. "Ὅταν μάλιστα δοῦν ἄλλον νὰ πλουτίζει καὶ ἄλλον νὰ εἶναι φτωχός, ἐκτοξεύουν μύριες ἐπικρίσεις ἐναντίον τῆς πρόνοιᾶς του. Τί κάνεις, ἄνθρωπε; Ὁ Παῦλος δὲ σοῦ ἐπέτρεψε νὰ κρίνεις τὸν σύνδουλό σου, λέγοντας, «ὥστε νὰ μὴ κρίνετε πρὶν ἀπὸ τὸ ὀρισμένο χρόνο, μέχρι νὰ ἔρθει ὁ Κύριος»⁸, καὶ σὺ σύρεις στὸ δικαστήριο τὸν Δεσπότη καὶ ζητᾶς τὸ λόγο γιὰ ὅσα ἔγιναν, καὶ δὲν φρίττεις οὔτε φοβᾶσαι; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ἔχεις καὶ ποιά δικαιολογία, πές μου, ὅταν ἔχεις τόσες ἀποδείξεις κάθε μέρα καὶ ὥρα γιὰ τὴν πρόνοιά του, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνωμαλία ποὺ νομίζεις ὅτι ὑπάρχει σχετικὰ μὲ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φτώχεια, καταδικάζεις τὴν τάξη ποὺ ὑπάρχει σὲ ὅλα, καὶ μάλιστα ἄδικα; Γιατί, ἐὰν ἤθελες νὰ τὰ ἐξετάσεις κι αὐτὰ μὲ τὴν πρέπουσα σκέψη καὶ νὰ βασανίσεις τὸ μυαλό σου, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἦταν τίποτα ἄλλο αὐτὸ ποὺ συνιστᾶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, θὰ τὴν ἀποδείκνυαν καθαρὰ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ φτώχεια. Γιατί, ἐὰν καταργήσεις τὴ φτώχεια, καταργεῖς ὅλη τὴ συγκρότηση τῆς ζωῆς καὶ καταστρέφεις τὴ ζωὴ μας· καὶ οὔτε ναύτης, οὔτε κυβερνήτης, οὔτε γεωργός, οὔτε οἰκοδόμος, οὔτε ὑφαντουργός, οὔτε ὑποδηματοποιός, οὔτε ξυλουργός, οὔτε χαλκοματᾶς, οὔτε μπαλωματῆς, οὔτε μυλωνᾶς, οὔτε κανένας ἄλλος ἀπὸ τοὺς κατασκευαστὲς αὐτοῦς θὰ ὑπάρχει, καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχουν αὐτοί, θὰ χά-

των· τούτων δὲ οὐκ ὄντων, πάντα ἡμῖν οἰχήσεται. Νῦν μὲν γάρ, καθά-
περ διδάσκαλός τις ἀρίστη, ἐκάστῳ τούτων ἔπικαθημένη ἢ τῆς πενίας
ἀνάγκη. πρὸς τὰ ἔργα καὶ ἄκοντας συνωθεῖ· εἰ δὲ ἅπαντες ἐμελλον
πλουτεῖν, ἅπαντες ἐμελλον ἐν ἀργίᾳ ζῆν, καὶ οὕτω πάντα ἂν ἀπόλετο
5 καὶ διεφθάρη.

Χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων καὶ ἐτέρως αὐτοῦς ἀπ' αὐτῶν, ὧν ἐγκα-
λοῦσι, πάλιν ἐπιστομίσαι ρᾶδιον. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἰπέ μοι, κατηγο-
ρεῖς τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας; Ἐπειδὴ ὁ μὲν πλείω, ὁ δὲ ἐλάττω κέκτηται
χρήματα; Τί οὖν; ἂν ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καὶ πολλῶ μείζοσι καὶ
10 συνέχουσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν, δεῖξωμεν ἰσομοιρίαν οὖσαν πᾶσιν ἀνθρώ-
ποις, ψηφίῃ τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ; Ἀνάγκη πᾶσα. Εἰ γὰρ τὸ μὴ πάντας
ἐπίσης ἀπολαβεῖν ἐνὸς πράγματος, χρημάτων λέγω, ἀπόδειξιν ποιῆ τοῦ
μηδεμίαν εἶναι πρόνοιαν, ἂν φανῶσιν ἐξίσης ἅπαντες ἀπολαβόντες, οὐχ
ἐνὸς πράγματος, οὐδὲ οὕτως εὐτελοῦς, ἀλλὰ πλειόνων καὶ πολὺ μειζό-
15 νων, εὐδὴλον ὅτι καὶ ἄκων ἐκεῖθεν συναναγκασθήσῃ ψηφίσασθαι τῇ
τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ. Δεῦρο οὖν ἐπὶ τὰ συνέχοντα τὴν ζωὴν ἡμῶν ἴωμεν
τῷ λόγῳ καὶ διερευνησόμεθα αὐτὰ μετὰ ἀκριβείας, καὶ ἴδωμεν εἰ πλε-
ονεκτεῖ τὸν πένητα ὁ πλούσιος ἐν ἐκείνοις. Οἶον, ὁ πλούσιος ἔχει Θά-
σιον καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα πόματα πεφαρμακευμένα καὶ μετὰ πολ-
20 λῆς κατεσκευασμένα τῆς καρυκείας· ἀλλ' αἱ τῶν ὑδάτων πηγαὶ κοινῇ
πᾶσι πρόκεινται, καὶ πλουσίοις καὶ πένησι.

Τάχα ἐγέλασας ἀκούων τὴν ἰσότητά ταύτην. Οὐκοῦν, μάθε, πόσω
τιμιώτερον οἴνου παντός, ὕδατος φύσις, καὶ ἀναγκαιότερον καὶ χρησι-
μώτερον, καὶ τότε σαυτοῦ καταγνώσῃ καὶ τὸν ἀληθῆ τῶν πενήτων
25 εἶσῃ πλοῦτον. Οἴνου μὲν γὰρ ἀναιρεθέντος, οὐ πολλή τις ἂν γένοιτο
βλάβη τινί, πλὴν τοῖς ἀσθενέσι μόνοις· ἂν δὲ τις σβέσῃ τὰς τοῦ ὕδατος
πηγὰς καὶ τὸ στοιχεῖον ἀνέλῃ, τὸν βίον ἡμῶν ἀνέτρεψεν ἅπαντα καὶ πά-
σας τὰς τέχνας ἠφάνισε· καὶ οὔτε δύο δυνησόμεθα μόνον διαρκέσαι
ἡμέρας, ἀλλ' εὐθέως ἀποθανούμεθα πάντες θάνατον ἐλεεινόν τινα καὶ
30 χαλεπώτατον.

δ'. Ὡστε ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καὶ συνέχουσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν ὁ
πένης οὐδὲν πλεονεκτεῖται, ἀλλ', εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, καὶ
πλεονεκτεῖ τοῦ πλουτοῦντος. Πλουσίους μὲν γὰρ πολλοὺς ἐστὶν ἰδεῖν

σουμε τὰ πάντα. Ἐνῶ τώρα ἡ ἀνάγκη τῆς φτώχειας, πιέζοντας τὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς σὰν ἄριστη δασκάλα, τοὺς σπρώχνει καὶ χωρὶς νὰ θέλουν στὰ ἔργα αὐτά, ἐνῶ, ἐὰν συνέβαινε νὰ γίνουν ὅλοι πλούσιοι, ὅλοι θὰ ζοῦσαν χωρὶς νὰ ἐργάζονται, καὶ ἔτσι θὰ χάνονταν ὅλα καὶ θὰ καταστρέφονταν.

Ἄλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ πού εἰπώθηκαν καὶ μὲ ἄλλο τρόπο εἶναι εὐκόλο νὰ τοὺς ἀποστομώσει κανεὶς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς κατηγορίες τους. Γιατὶ πές μου, ἐξατίας τίνος κατηγορεῖς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ ὁ ἓνας ἔχει περισσότερα καὶ ὁ ἄλλος λιγότερα χρήματα; Τί λοιπόν; Ἐὰν στὰ πολὺ ἀναγκαῖα καὶ πολὺ πιὸ σπουδαῖα, πού συγκρατοῦν τὴ ζωὴ μας, δείξουμε ὅτι ὑπάρχει ἰσότητα σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, θὰ παραδεχθεῖς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ; Ὅπως δὴποτε. Γιατὶ ἐάν, τὸ νὰ μὴ ἀπολαμβάνουν ὅλοι ἐξίσου ἓνα πρᾶγμα, ἐννοῶ τὰ χρήματα, ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία πρόνοια, ἂν ἀποδειχθεῖ ὅτι ὅλοι ἀπολαμβάνουν ἐξίσου ὄχι ἓνα μόνο πρᾶγμα, οὔτε ἓνα τόσο εὐτελές, ἀλλὰ περισσότερα καὶ σημαντικότερα, εἶναι φανερό ὅτι καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλεις θὰ ἀναγκασθεῖς ἀπὸ αὐτὰ νὰ παραδεχθεῖς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς προχωρήσουμε μὲ τὸν λόγον στὰ πράγματα πού συγκρατοῦν τὴ ζωὴ μας, καὶ νὰ ἐξετάσουμε μὲ ἀκρίβεια καὶ νὰ δοῦμε ἐὰν ὑπερέχει ὁ πλούσιος ἀπὸ τὸν φτωχὸ σ' αὐτά. Γιὰ παράδειγμα· ὁ πλούσιος ἔχει κρασί ἀπὸ τὴ Θάσο καὶ ἄλλα πολλὰ τέτοια ποτὰ μὲ φαρμακευτικὲς οὐσίες, κατασκευασμένα μὲ πολλὰ καρκεύματα, οἱ πηγὲς ὅμως τῶν ὑδάτων εἶναι κοινὲς γιὰ ὅλους, καὶ πλούσιους καὶ φτωχοὺς.

Ἴσως νὰ γέλασες ἀκούοντας αὐτὴ τὴν ἰσότητα. Σκέψου ὅμως πόσο πιὸ πολύτιμη καὶ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμη εἶναι ἡ φύση τοῦ νεροῦ ἀπὸ κάθε κρασί, καὶ τότε θὰ κατηγορήσεις τὸν ἑαυτὸ σου καὶ θὰ γνωρίσεις τὸν ἀληθινὸ πλοῦτον τῶν φτωχῶν. Γιατί, ἐὰν λείπει τὸ κρασί, δὲ θὰ προκληθεῖ μεγάλη ζημιὰ σὲ κανένα, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τοὺς ἀρρώστους, ἐὰν ὅμως κάποιος κάνει τὶς πηγὲς τοῦ νεροῦ νὰ στερέψουν καὶ ἐξαφανίσει τὸ στοιχεῖο αὐτὸ, τότε θὰ ἀνατρέψει ὅλη μας τὴ ζωὴ καὶ θὰ ἐξαφανίσει ὅλες τὶς τέχνες, καὶ δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιζήσουμε οὔτε δύο μέρες, ἀλλὰ ἀμέσως θὰ πεθάνουμε ὅλοι μὲ ἓνα θάνατο ἔλεεινὸ καὶ φοβερό.

4. Ὡστε στὰ πολὺ ἀναγκαῖα πού συγκρατοῦν τὴ ζωὴ μας ὁ φτωχὸς δὲν ὑστερεῖ καθόλου, ἀλλά, ἐὰν πρέπει νὰ πῶ καὶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, καὶ ὑπερέχει ἀπὸ τὸν πλούσιον. Γιατὶ μπορεῖ βέβαια κανεὶς νὰ δεῖ

ὑπὸ τῆς τοῦ σώματος ἀρρωστίας τῆς διὰ τὴν τρυφήν ἐγγινομένης αὐτοῖς
 τὰ πολλὰ ὑδροποσίας ἀπεχομένους, ὁ δὲ πένης διὰ τοῦ βίου παντὸς
 ἀδεῶς ἀπολαύει τῶν ναμάτων τούτων, ὡς ἐπὶ πηγὰς μέλιτος, οὕτως
 ἐπὶ τὰς τῶν ὑδάτων τρέχων πηγὰς, καὶ εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν ἐκεῖθεν
 5 καρπούμενος τὴν ἡδονήν. Τί δὲ ἢ τοῦ πυρὸς φύσις; οὐχὶ μυρίων ἀναγκαιότερα
 θησαυρῶν καὶ πλούτου παντὸς ἀνθρωπίνου; Καὶ οὗτος πάλιν
 ἐξ ἴσης πλουσίῳ καὶ πένητι πρόκειται τῆς χρείας ὁ θησαυρὸς. Ἡ δὲ
 παρὰ τοῦ ἀέρος γινομένη τοῖς σώμασιν ἡμῶν ὠφέλεια καὶ τὸ φῶς τῆς
 ἀκτίνος, ἄρα τοῖς μὲν εὐπόροις πλέον, τοῖς δὲ πένησιν ἔλαττον παραγί-
 10 νεται, κάκεῖνοι μὲν τέτρασιν, οὗτοι δὲ δύο μόνον καθορῶσιν αὐτὸ
 ὀφθαλμοῖς; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν· καὶ γὰρ καὶ πλουσίοις
 καὶ πένησιν ἴσον τῆς ἀπολαύσεως ὄρισταί μετρον, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν-
 ταῦθα τοὺς πένητας τῶν πλουτούντων πλεονεκτοῦντας ἴδοι τις ἂν, ὄσω
 καὶ τρανοτέρας τὰς αἰσθήσεις, καὶ ὀξύτερον τὸ ὄμμα, καὶ ἀκριβεστέρας
 15 ἔχουσι τὰς ἀντιλήψεις ἀπάσας. Λιὸν καὶ γνησιωτέραν καρποῦνται τὴν
 ἡδονήν, καὶ μᾶλλον ἐντρυφῶσι καὶ ἀπολαύουσι τῇ θεωρίᾳ τῆς κτίσε-
 ως.

Οὐκ ἐπὶ τῶν στοιχείων δὲ μόνον τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων
 τῶν παρὰ τῆς φύσεως εἰσενεχθέντων ἡμῖν πολλὴν ὄψει τὴν ἰσότητα,
 20 μᾶλλον δὲ τὴν πλεονεξίαν παρὰ τοῖς πένησιν οὖσαν. Καὶ γὰρ ὕπνος, ὁ
 πάσης τρυφῆς ὑδίων καὶ ἀναγκαιότερος καὶ τροφῆς ἀπάσης χρησιμώ-
 τερος, εὐκολώτερος τοῖς πένησιν, ἢ τοῖς πλουσίοις ἐστίν· οὐκ εὐκολώ-
 τερος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰλικρινέστερος. Ἐκείνοις μὲν γὰρ ἢ πολλὴ
 τρυφή καὶ τὸ μῆτε πεινῶντας ἐσθίειν, μῆτε διψῶντας πίνειν, μῆτε κα-
 25 θεύδειν νυστάζοντας, τὴν ἐν ἅπασιν ἡδονὴν ἐκλύειν εἴωθεν· οὐ γὰρ οὕ-
 τως ἢ τῶν πραγμάτων φύσις, ὡς τὸ τῆς χρείας ἀναγκαῖον ἕκαστον ἡμῖν
 τούτων ἡδὺ καθίστησιν. Οὐχ οὕτω γοῦν τὸ πίνειν οἶνον ἡδὺν καὶ ἀνθο-
 σμίαν, ὡς τὸ διψῶντας πίνειν ὕδωρ εὐφραίνειν εἴωθεν· οὐχ οὕτω τὸ
 πλακοῦντας ἐσθίειν, ὡς τὸ πεινῶντας ἐσθίειν· οὐχ οὕτω τὸ καθεύδειν
 30 ἐπὶ στρωμνῆς ἀπαλῆς, ὡς τὸ νυστάζοντας καθεύδειν, ἅπερ ἅπαντα
 παρὰ τοῖς πένησι μᾶλλον ἐστίν, ἢ παρὰ τοῖς πλουτοῦσι.

Τὰ δὲ τῆς ὑγιείας τοῦ σώματος καὶ τῆς ἄλλης εὐεξίας ἀπάσης οὐ
 κοινὰ καὶ πλουσίοις καὶ πένησι πρόκειται, Μὴ δύναταί τις εἰπεῖν ἢ δεῖ-
 ζαι, ὅτι πένητες μὲν ἀρρωστοῦσι μόνον, πλούσιοι δὲ διὰ παντὸς ἐκ κα-

πλούσιους πολλοὺς νὰ μὴ πίνουν νερὸ ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας τοῦ σώματός τους ποὺ προκαλεῖται κυρίως σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὶς ἀπολαύσεις, ἐνῶ ὁ φτωχὸς σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ἀπολαμβάνει ἄφοβα τὸ νερὸ τῶν πηγῶν, τρέχοντας σ' αὐτὲς σὰν νὰ εἶναι πηγὲς ποὺ ἀναβλύζουν μέλι καὶ δοκιμάζοντας ἀπ' αὐτὲς ἀληθινὴ καὶ καθαρὴ ἡδονή. Ἀλλὰ καὶ ἡ φύση τῆς φωτιᾶς, δὲν εἶναι πιὸ ἀπαραίτητη ἀπὸ μύριους θησαυροὺς καὶ ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινο πλοῦτο; Καὶ αὐτὸς ὁ θησαυρὸς εἶναι στὴ διάθεση τῆς ἀνάγκης ἐξίσου καὶ στὸν πλούσιο καὶ τὸν φτωχό. Καὶ ἡ ὠφέλεια ποὺ προέρχεται στὰ σώματά μας ἀπὸ τὸν ἀέρα, καὶ τὸ φῶς τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, παρέχεται μήπως στοὺς εὐποροὺς περισσότερο καὶ στοὺς φτωχοὺς λιγότερο, καὶ ἐκεῖνοι μήπως τὸ βλέπουν μὲ τέσσερα, ἐνῶ αὐτοὶ μόνο μὲ δυὸ μάτια; Ἀλλὰ οὔτε αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ πεῖ· γιατί καὶ στοὺς πλούσιους καὶ στοὺς φτωχοὺς ἔχει ὀρισθεῖ ἴσο μέτρο ἀπολαύσεως, ἢ καλύτερα καὶ ἐδῶ θὰ μπορούσε νὰ δεῖ κανεὶς ὅτι οἱ φτωχοὶ ὑπερέχουν ἀπὸ τοὺς πλούσιους, ἐπειδὴ ἔχουν ἰσχυρότερες τὶς αἰσθήσεις καὶ ὀξύτερο τὸ βλέμμα καὶ πιὸ ὑγιῆ ὅλα τὰ αἰσθητήρια ὄργανα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπολαμβάνουν πιὸ γνήσια τὴν ἡδονὴ καὶ εὐχαριστιοῦνται καὶ χαίρονται περισσότερο βλέποντας τὴν κτίση.

Ἦ Ὅμως ὄχι μόνο στὰ στοιχεῖα αὐτά, ἀλλὰ καὶ στὰ ἄλλα, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση μᾶς δόθηκαν, θὰ δεῖς νὰ ὑπάρχει μεγάλη ἰσότητά, ἢ μᾶλλον νὰ ὑπερέχουν οἱ φτωχοί. Γιατὶ ὁ ὕπνος, ποὺ εἶναι ὁ πιὸ γλυκὸς καὶ πιὸ ἀπαραίτητος ἀπὸ κάθε ἀπόλαυση καὶ πιὸ χρήσιμος ἀπὸ κάθε τροφή, εἶναι εὐκολότερος στοὺς φτωχοὺς παρά στοὺς πλούσιους. Καὶ ὄχι μόνο εὐκολότερος, ἀλλὰ καὶ πιὸ σωστός. Γιατὶ σ' ἐκείνους ἢ πολλὴ ἀπόλαυση, καὶ τὸ ὅτι τρῶνε χωρὶς νὰ πεινοῦν, καὶ πίνουν χωρὶς νὰ διψοῦν, καὶ κοιμοῦνται χωρὶς νὰ νυστάζουν, συνήθως ἐξαφανίζει τὴν εὐχαρίστηση ἀπὸ ὅλα αὐτά. Γιατὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸ κάνει εὐχάριστο σὲ μᾶς ἢ φύση του, ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη τῆς χρήσεώς του. Ἔτσι, συνήθως δὲν εὐχαριστιόμαστε τόσο πίνοντας γλυκὸ καὶ μυρωδάτο κρασί, ὅσο ὅταν πίνουμε νερὸ διψασμένοι. Δὲν εὐχαριστιόμαστε τόσο τρώγοντας γλυκίσματα, ὅσο ὅταν τρῶμε πεινασμένοι. Δὲν μᾶς εὐχαριστεῖ τόσο τὸ νὰ κοιμώμαστε σὲ στρῶμα ἀπαλό, ὅσο ὅταν κοιμώμαστε νυστάζοντας, πράγματα βέβαια ποὺ ὑπάρχουν ὅλα περισσότερο στοὺς φτωχοὺς παρά στοὺς πλούσιους.

Ἦ Ὅσα πάλι σχετίζονται μὲ τὴν ὑγεία τοῦ σώματος καὶ τὴ γενικότερη εὐεξία του, δὲν εἶναι κοινὰ καὶ στοὺς πλούσιους καὶ στοὺς φτωχοὺς; Μήπως μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ἢ νὰ ἀποδείξει ὅτι μόνον οἱ

θαρᾶ διαμένουσιν ὑγιεῖα· Τούναντίον μὲν οὖν ἔστιν ἰδεῖν, πένητας μὲν οὐ ραδίως ἀλισκομένους τοῖς ἀνιάτοις νοσήμασι, πανταχοῦ δὲ ἐν τοῖς τῶν πλουτούντων σώμασι ταῦτα βλαστάνοντα. Ποδαλγία γοῦν καὶ καρρηβαρία καὶ παρέσεις καὶ νεύρων ἀνήκεστοι διαστροφαι καὶ πονηρὰ καὶ διεφθαρμένα ρεύματα παντοδαπά, κάκεινοις μάλιστα ἐνοχλεῖν εἴωθε τοῖς τρυφῶσι, τοῖς μύρων ὄζουσι, οὐ τοῖς πονοῦσι καὶ ταλαιπωρούμενοις καὶ ἐκ τῆς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐργασίαν τὴν ἀναγκαίαν τροφήν πορίζουσι.

ε'. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν προσαιτῶν οἱ τρυφῆ συζῶντες ἀθλιώτεροι πάντες· καὶ τοῦτο οὐδ' ἂν αὐτοὶ οἱ τρυφῶντες ἀντεῖποιεν. Πολλάκις γοῦν πλούσιος ἐπὶ στρωμνῆς κατεκειμένος ἀπαλῆς, οἰκετῶν καὶ θεραπειῶν παρόντων, πολλῆς θεραπείας ἀπολαύων παρὰ πάντων, πένητος διὰ τοῦ στενωποῦ ἀκούσας βοῶντος, ἄρτον αἰτοῦντος, ἐδάκρυσεν καὶ ἐστέναξε καὶ ἠῤῥατο γενέσθαι τοιοῦτος μετὰ τῆς ὑγιείας, ἢ μετὰ τοῦ πλούτου τὴν ἀρρωστίαν ἔχειν. Οὐκ ἐπὶ τῆς ὑγιείας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παιδοποιίας πάλιν οὐδὲν ὄψεται τις τὸν πλούσιον τοῦ πένητος πλεονεκτοῦντα· ἀλλ' ὁμοίως καὶ παρὰ τούτοις καὶ παρ' ἐκείνοις καὶ πολυπαιδία καὶ ἀπαιδία· μᾶλλον δὲ κἀνταῦθα ἴδοι τις ἂν τὸν πλούσιον ἐλαττούμενον. Ὁ μὲν γὰρ πένης, κἂν μὴ γένηται πατήρ, οὐ πολλῆς αἰσθάνεται τῆς ὀδύνης, ὁ δὲ πλούσιος, ὄσῳ τὴν οὐσίαν αὐξομένην ὀρᾷ, τοσοῦτω δάκνεται μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἀπαιδίας, οὐδεμιᾶς ἠδονῆς αἰσθανόμενος διὰ τὴν ἐρημίαν τοῦ κληρονόμου. Καὶ τοῦ πένητος μὲν ὁ κλῆρος, κἂν ἄπαις ἀπέλθῃ, διὰ τὴν εὐτέλειαν οὐκ ὦν περιμάχητος, εἰς φίλους διέβη καὶ συγγενεῖς, ὁ δὲ τοῦ πλουτούντος πολλοὺς πάντοθεν πρὸς ἑαυτὸν ὀφθαλμοὺς ἔλκων, εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν τοῦ τετελευτηκότος ἦλθε πολλάκις· καὶ ταῦτα ζῶν ἐκεῖνος καὶ βλέπων ἐφ' ἑτέρων συμβαίνοντα, θανάτου παντὸς χαλεπώτερον βιώσεται βίον καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦτο συμβῆσθαι προσδοκῶν.

Ἄλλὰ τὰ τοῦ θανάτου οὐ κοινά· Οὐχὶ καὶ ἐπὶ πλουσίων καὶ ἐπὶ πενήτων ἄωροι γίνονται θάνατοι· Καὶ μετὰ τὸν θάνατον δὲ οὐχ ἅπασιν ὁμοίως καὶ τοῦτο κάκεινο τὸ σῶμα διαλύεται καὶ γίνεται τέφρα καὶ κόνις καὶ σκώληκας τίκτει· Ἄλλὰ τὰ τῶν ἐνταφίων οὐ κοινά, φησί. Καὶ τί τὸ ὄφελος; Ὅταν γὰρ πολλὴν ἐπιστιβάσης τῷ πλουσίῳ στολὴν καὶ πο-

φτωχοὶ ἀρρωσταίνουν καὶ ὅτι οἱ πλούσιοι μένουσιν σ' ὄλη τοὺς τῆ ζωῆ με ἀκλόνητη ὑγεία; Τὸ ἀντίθετο μάλιστα θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε, ὅτι δηλαδὴ οἱ φτωχοὶ δὲν προσβάλλονται εὐκόλα ἀπὸ ἀνιάτες ἀσθένειες, ἀλλὰ παντοῦ αὐτὲς ἐμφανίζονται στὰ σώματα τῶν πλουσίων. Πόνοι λοιπὸν στὰ πόδια καὶ πονοκέφαλοι, παραλύσεις καὶ ἀθεράπευτες παθήσεις τῶν νεύρων καὶ κάθε εἶδους κακοὶ καὶ καταστροφικοὶ ρευματικοὶ πόνοι ἐνοχλοῦν συνήθως ἐκείνους ποὺ ζοῦν σὲ ἀπολαύσεις, ποὺ μυρίζουν ἀρώματα, καὶ ὄχι ἐκείνους ποὺ κουράζονται καὶ ταλαιπωροῦνται καὶ μὲ τὴν καθημερινὴ ἐργασία τοὺς ἐξοικονομοῦν τὴν ἀπαραίτητη τροφὴ τοὺς.

5. Γι' αὐτὸ ὅσοι ζοῦν μὲ ἀπολαύσεις ὅλοι τοὺς εἶναι πιὸ ἄθλιοι ἀπὸ τοὺς ζητιάνους, καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἀρνοῦνται οὔτε οἱ ἴδιοι ποὺ καλοπερνοῦν. Πολλὰς φορές λοιπὸν πλούσιος κατάκοιτος σὲ μαλακὸ στρῶμα, περιτριγυρισμένος ἀπὸ ὑπηρετές καὶ ὑπηρετρίες, ἐνῶ ἔχει κάθε περιποίηση ἀπὸ ὄλους, ἀκούοντας κάποιον φτωχὸ νὰ φωνάζει στὸ στενὸν ζητώντας ψωμί, δάκρυσε καὶ στέναξε καὶ εὐχήθηκε νὰ γίνῃ τέτοιος καὶ νὰ ἔχει τὴν ὑγεία του, παρὰ μαζὶ μὲ τὸν πλοῦτον νὰ ἔχει τὴν ἀρρώστια. Καὶ ὄχι μόνο στὴν ὑγεία, ἀλλὰ καὶ στὸ θέμα τῆς τεκνοποιίας δὲν θὰ δεῖ κανεὶς νὰ ὑπερτερεῖ ὁ πλούσιος ἀπὸ τὸν φτωχὸ σὲ τίποτε, ἀλλὰ κατὰ τρόπο ὅμοιο καὶ σ' αὐτοὺς καὶ σ' ἐκείνους ὑπάρχουν καὶ πολύτεκνοι καὶ ἄτεκνοι· ἢ καλύτερα καὶ ἐδῶ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ τὸν πλούσιον νὰ ὑστερεῖ. Γιατί ὁ φτωχὸς καὶ ἂν ἀκόμα δὲν γίνῃ πατέρας, δὲν αἰσθάνεται πολλὴ στενοχώρια, ὁ πλούσιος ὅμως, ὅσο βλέπει τὴν περιουσίαν του νὰ ἀυξάνει, τόσο πιὸ πολὺ πληγώνεται ἀπὸ τὴν ἀτεκνία, καὶ δὲν αἰσθάνεται καμμιὰ ἀπόλαυση ἐπειδὴ δὲν ἔχει κληρονόμο. Καὶ τοῦ φτωχοῦ ἢ κληρονομία, ἐὰν φύγῃ ἄτεκνος, ἐπειδὴ δὲν τὴν διεκδικεῖ κανένας, ἀφοῦ εἶναι ἀσήμαντη, μεταβιβάζεται σὲ φίλους καὶ συγγενεῖς, ἐνῶ ἢ κληρονομία τοῦ πλουσίου, ἐλκύνοντας ἐπάνω του πολλὰ μάτια ἀπὸ παντοῦ, πολλὰς φορές περιέρχεται στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀποθανόντος· καὶ αὐτὰ βλέποντας ἐκεῖνος, ἐνῶ ἀκόμα ζεῖ, νὰ συμβαίνουν στοὺς ἄλλους, ζεῖ ζωὴ χειρότερη ἀπὸ κάθε θάνατο, περιμένοντας νὰ συμβεῖ τὸ ἴδιο καὶ σ' αὐτόν.

Ἄλλὰ μήπως ὁ θάνατος δὲν εἶναι κοινός; δὲν συμβαίνουν καὶ σὲ πλούσιους καὶ σὲ φτωχοὺς πρόωροι θάνατοι; καὶ μετὰ τὸ θάνατο δὲν διαλύεται σὲ ὄλους ὅμοια καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο τὸ σῶμα, καὶ γίνονται στάχτη καὶ σκόνη καὶ γεννάει σκουλήκια; Ἄλλὰ τὰ τοῦ ἐνταφιασμοῦ, λέει, δὲν εἶναι κοινά. Καὶ ποῖόν εἶναι τὸ ὄφελος; Γιατί, ὅταν φορτώσεις

λυτελῆ καὶ διάχρυσον, οὐδὲν ἕτερον ἢ πλεόν αὐτῷ προξενεῖς τὸ μῖσος, καὶ μείζονα τὴν κατηγορίαν, καὶ τὰ πάντων ἀνοίγεις στόματα κατὰ τοῦ τετελευτηκότος, καὶ ἀρᾶς μυρίας ἐπισπάσαι κατ' αὐτοῦ, καὶ σφοδροτέραν τῆς πλεονεξίας ἀνάπτεις τὴν διαβολήν, ἐκάστου διαρρηγνυμένου καὶ ἀποπνιγομένου καὶ καταρωμένου τὸν τελευτήσαντα, ὅτι μηδὲ ἀποθανῶν τὴν περὶ τὰ χρήματα μανίαν κατέλυσε. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς τῶν τοιχωρῶν ἀνοίγει ὀφθαλμούς. Ὡστε ἢ πλείων θεραπεία πλείονος ἀσχημοσύνης αὐτῷ γίνεται πρόφασις. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦ πένητος οὐκ ἂν τις ἔλοιτο γυμνῶσαι λοιπόν· ἢ γὰρ εὐτέλεια τῶν ἱματίων φυλακῆ τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος γίνεται. Ἐνταῦθα δὲ κλεῖθρα καὶ μοχλοὶ καὶ θύραι καὶ φύλακες, καὶ πάντα εἰκῆ καὶ μάτην, τῆς τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας τοὺς τὰ τοιαῦτα κακουργεῖν ἐπισταμένους πάντα τολμᾶν ἀναπειθούσης. Ὡστε ἢ πλείων τιμὴ πλείονα ἐπάγει τῷ τετελευτηκότι τὴν ὕβριν καὶ ὁ μὲν εὐτελῆ λαβῶν ἐντάφια, 15 κεῖται τῆς τιμῆς ἀπολαύων, ὁ δὲ πολυτελῆ, γυμνοῦται καὶ ἀτιμάζεται· εἰ δὲ μηδὲν τούτων γένοιτο, οὐδὲ οὕτως ἔσται τι πλεόν αὐτῷ, ἀλλ' ἢ τὸ δασιλεστέραν παρασχεῖν τῷ σκώληκι τὴν τράπεζαν καὶ πλείων γενέσθαι τὴν σηπεδόνα.

Ταῦτα οὖν, εἰπέ μοι, μακαρισμῶν ἄξια; Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος καὶ 20 ταλαίπωρος, ὡς ἀπὸ τούτων ζηλωτὸν νομίζειν εἶναι ἄνθρωπον; Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα καθ' ἕκαστον ἐπιόντες, καὶ μετὰ ἀκριβείας διερευνώμενοι, τοὺς πένητας τῶν πλουτουόντων πολὺ πλεόν εὐρήσομεν ἔχοντας. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας σκοποῦντες, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐπεξιόντες («δίδου» γάρ, φησί, «σοφῶ ἀφορμῆν, 25 καὶ σοφώτερος ἔσται»), κάκεῖνο μεμνημένοι διηνεκῶς, ὅτι οὐδὲ ἀπ' αὐτῆς τῆς τῶν χρημάτων περιουσίας ἔσται τι πλεόν τοῖς κεκτημένοις, ἀλλὰ φροντίδες καὶ ἀγωνίαι καὶ φόβοι καὶ κίνδυνοι· μηδὲν νομίζωμεν ἔλαττον ἔχειν τῶν πλουτουόντων. Ἐὰν γὰρ νήφωμεν, καὶ πλεόν ἐξομεν, ἐν τε τοῖς κατὰ Θεὸν πράγμασιν, ἐν τε τοῖς παροῦσιν ἅπασιν. Καὶ γὰρ 30 ἡδονὴν καὶ ἀσφάλειαν καὶ δόξαν ἀγαθὴν καὶ ὑγιαν σώματος καὶ φιλο-

στὸν πλούσιο πολλά πολυτελῆ καὶ χρυσοῦφानτα ἐνδύματα, δὲν κάνεις τίποτα ἄλλο, παρὰ νὰ προκαλεῖς περισσότερο μίσος γι' αὐτὸν καὶ μεγαλύτερη κατακραυγῆ, ἀνοίγεις τὰ στόματα ὄλων ἐναντίον τοῦ νεκροῦ, προκαλεῖς μύριες κατάρεις ἐναντίον του καὶ ἀνάβεις περισσότερο τὴ συκοφαντία τῆς πλεονεξίας, γιατί ὁ καθένας σκάζει ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ πνίγεται ἀπὸ ἀγανάκτηση καὶ καταριέται τὸν νεκρό, πού οὔτε καὶ νεκρὸς δὲν νίκησε τὴ μανία του γιὰ τὰ χρήματα. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ φοβερό, ἀλλὰ ὅτι ἀνοίγει καὶ τὰ μάτια τῶν διαρρηκτῶν. Ὡστε ἡ μεγαλύτερη φροντίδα γίνεται ἀφορμῆ γιὰ μεγαλύτερη ἀσχημοσύνη εἰς βάρος του. Τὸ πτώμα δηλαδὴ τοῦ φτωχοῦ δὲν θὰ προτιμήσει κανένας νὰ τὸ ξεγυμνώσει, ἀφοῦ τὰ φτωχὰ του ἐνδύματα προφυλάσσουν τὴν περιβολὴ τοῦ σώματος. Ἐδῶ καὶ κλειδιὰ καὶ ἀμπάρες καὶ πόρτες καὶ φύλακες καὶ ὄλα εἶναι ἀχρείαστα καὶ ἄσκοπα, ἀφοῦ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων εἶναι ἐκείνη πού πείθει αὐτοὺς πού γνωρίζουν καλὰ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τίς κακουργίες, νὰ ἀποτολμοῦν τὰ πάντα. Ὡστε ἡ μεγαλύτερη τιμὴ προκαλεῖ μεγαλύτερη προσβολὴ στὸν νεκρό, καὶ αὐτὸς βέβαια πού θάφτηκε φτωχικὰ ἀναπαύεται ἀπολαμβάνοντας τὴν τιμὴ, ἐνῶ ἐκεῖνος πού θάφτηκε μὲ πολυτέλεια, ἀπογυμνώνεται καὶ ἀτιμάζεται. Καὶ ἐὰν δὲν συμβεῖ τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε ἔτσι θὰ κερδίσει τίποτα περισσότερο αὐτός, παρὰ μόνο ὅτι θὰ δώσει πλουσιότερο τραπέζι στὰ σκουλήκια καὶ θὰ γίνει ἡ σαπίλα περισσότερη.

Αὐτὰ λοιπὸν, πές μου, εἶναι ἄξια μακαρισμῶν; Καὶ ποιὸς εἶναι τόσο ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὥστε νὰ νομίζει ὅτι ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀξιόζηλευτος ὁ ἄνθρωπος; Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα, ἂν τὰ ἐξετάσουμε τὸ καθένα χωριστὰ καὶ τὰ διευρενήσουμε λεπτομερῶς, θὰ βροῦμε ὅτι οἱ φτωχοὶ ἔχουν πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς πλούσιους. Παρατηρώντας λοιπὸν ὄλα αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια καὶ ἐξηγώντας τα καὶ σὲ ὄλους τοὺς ἄλλους (γιατί λέει, «δίνε στὸ σοφὸ ἀφορμῆ, καὶ θὰ γίνει σοφότερος»⁹), καὶ ἔχοντας στὸ νοῦ μας διαρκῶς καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ οὔτε ἀπὸ τὴ χρηματικὴ περιουσία θὰ κερδίσουν τίποτα περισσότερο ἐκεῖνοι πού τὴν ἔχουν, παρὰ μόνο φροντίδες καὶ ἀγωνίες καὶ φόβους καὶ κινδύνους, ἃς μὴ νομίζουμε ὅτι ἔχουμε τίποτα λιγότερο ἀπὸ τοὺς πλούσιους. Γιατί, ἂν εἴμαστε προσεκτικοί, θὰ ἔχουμε καὶ περισσότερα, καὶ στὰ πράγματα πού ἔχουν σχέση μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ σὲ ὄλα τὰ παρόντα. Γιατί καὶ χαρὰ καὶ ἀσφάλεια καὶ φήμη καλὴ καὶ σωματικὴ ὑγεία καὶ εὐγένεια ψυχῆς καὶ καλὲς ἐλπίδες καὶ τὸ νὰ μὴ ἀμαρτάνουν

σοφίαν ψυχῆς καὶ χρηστὰς ἐλπίδας καὶ τὸ μὴ ταχέως ἀμαρτάνειν παρὰ τοῖς πένησιν εὐρήσει τις μᾶλλον, ἢ παρὰ τοῖς πλουτοῦσι.

Μὴ τοίνυν κατὰ τοὺς ἀγνώμονας τῶν οἰκετῶν γογγύζωμεν, μηδὲ τοῦ Δεσπότητος κατηγορῶμεν, ἀλλ' ἐν πᾶσιν εὐχαριστῶμεν, καὶ ἐν μόνον
 5 νομίζωμεν εἶναι δεινόν, ἀμαρτίαν, καὶ ἀγαθόν, δικαιοσύνην. Ἄν γὰρ οὕτως ὦμεν διακείμενοι, οὐ νόσος, οὐ πενία, οὐκ ἀτιμία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἡμᾶς δήξεται, ἀλλά, καθαρὰν ἡδονὴν καρπωσάμενοι διὰ πάντων, τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ
 10 Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εὔκολα, θὰ τὰ βρεῖ κανεῖς περισσότερο στοὺς φτωχοὺς, παρὰ στοὺς πλούσιους.

Ἄς μὴ γογγύζουμε λοιπὸν σὰν τοὺς ἀγνώμονες ὑπηρέτες, οὔτε νὰ κατηγοροῦμε τὸν Δεσπότη, ἀλλὰ νὰ τὸν εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα, καὶ ἓνα μόνον πράγμα νὰ θεωροῦμε φοβερό, τὴν ἁμαρτία, καὶ ἀγαθὸ τὴ δικαιοσύνη. Γιατί, ἐὰν ἔτσι συμπεριφερόμαστε, οὔτε ἀρρώστια, οὔτε φτώχεια, οὔτε ἀτιμία, οὔτε ἄλλο τίποτα ἀπὸ αὐτά, ποὺ θεωροῦνται λυπηρά, θὰ μᾶς προσβάλει, ἀλλὰ, ἀφοῦ γευθοῦμε καθαρὴ ἀπὸ ὄλα ἀπόλαυση, θὰ πετύχουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὅποιο ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Α Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΑΒΡΑΑΜ

α'. Εἶδετε πολιὰν σφριγῶσαν καὶ γῆρας ἀκμάζον; εἶδετε ἀθλητὴν γενναῖον πρὸς φύσιν καὶ σπλάγχνα παραταξάμενον; εἶδετε ἄνδρα ἐν ἐσχάτῃ πολιᾷ ἀδίμαντος στερρότερον; Κεχάλαστο μὲν αὐτοῦ ὁ τόνος τῶν σαρκῶν, νενεύρωτο δὲ αὐτοῦ ὁ τόνος τῆς πίστεως. Τοιαῦτα γὰρ 5 τῆς Ἐκκλησίας τὰ κατορθώματα, ὅτι ἡ ἀτονία τοῦ σώματος οὐδὲν λυμαίνεται τὴν προθυμίαν τῆς πίστεως· κόσμος γὰρ Ἐκκλησίας πολὺ κατεσταλμένη καὶ πίστις ἐπτερωμένη, καὶ ἐν τούτῳ χαίρει ἡ Ἐκκλησία μᾶλλον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξω πραγμάτων ὁ γέρον ἄχρηστος, εἰς οὐδὲν ἐπιτήδειος, ἀλλὰ πανταχοῦ συγγνώμης ἀπολαύει διὰ ἀτονίαν μὴ δυνά- 10 μενος χρησιμεῦσαι τοῖς ἀναγκαῖοις. Οἷόν τι λέγω· οὐ δύναται ὁ γέρον εἰς πόλεμον παρατάξασθαι, οὐχ ἵππῳ ἀναβῆναι, οὐ δόρυ κινῆσαι, οὐκ ἀσπίδα σεῖσαι, οὐχ ἡλίον θερμότητα ὑπενεγκεῖν, οὐχ ὁδοιπορίας μέγεθος βαστάσαι, οὐ λιμοῦ δεινότητα ὑπομεῖναι, οὐ θορύβων ὄγκον, ἀλλ' ἐν ἡσυχῳ τόπῳ καθέζεται, συνήγορον ἔχων τὴν πολιάν. Τοῦτο δὲ καὶ 15 ἐπὶ τῶν πλοίων ἴδοι τις ἂν· οὐ δύναται ὁ γέρον ἐπὶ τῶν οἰάκων καθεσθῆναι, οὐ πελάγη τεμεῖν, οὐ κώπην ἐλάσαι, οὐχ ἰστίον κρεμάσαι, οὐκ ἐναντίοις ἀνέμοις παρατάξασθαι, οὐ κρούους δριμύτητα ὑπομεῖναι, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων δύναται ποιῆσαι, ἀλλὰ καθέζεται ἐν τῇ νηϊ τὴν ἐπὶ τῆς ἡλικίας ἔχων συγγνώμην. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν γηπόνων ἐστὶν 20 ἰδεῖν· οὔτε γὰρ ἄροτρον ἐλκύσαι δύναται, οὔτε αὐλακα ἀνατεμεῖν, οὔτε πωλοδάμνης γενέσθαι, οὔτε βοῶν ἰσχυρῶν ὑπενέγκαι ἰσχύν, οὔτε καύματος πόλεμον, οὔτε θερμότητος ὄγκον, οὔτε σκαπάνης βάρος, οὔτε ἄλλο τι τῶν πρὸς τὴν γῆν χρησιμευόντων, ἀλλὰ καθέζεται ἐν τῷ οἴκῳ, συνήγορον ἔχων τὴν πολιάν.

Ο Μ Ι Α Ι Α
ΣΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟ ΑΒΡΑΑΜ

1. Είδατε λευκή κεφαλή γεμάτη σφρῖγος και γηρατειά άκμαία; Είδατε άθλητῆ γενναίο, που άγωνίστηκε με τῆ φύση και με τὰ σπλάγχνα του; Είδατε άνδρα σε βαθειά γεράματα να είναι πιο στερεός και από διαμάντι; Είχε χαλαρώσει βέβαια ο τόνος τῆς σάρκας του, ἦταν όμως νευρωμένος ο τόνος τῆς πίστεώς του. Γιατί τέτοια είναι τὰ κατορθώματα τῆς Ἐκκλησίας, αφού ἡ άτονία του σώματος δεν παραβλάπτει τὴν προθυμία τῆς πίστεως· διότι κόσμημα τῆς Ἐκκλησίας είναι τὰ συρρικνωμένα γηρατειά και ἡ πίστη ἡ αναπτερωμένη, και γι' αυτό ἡ Ἐκκλησία χαίρεται περισσότερο. Στὰ κοσμικά δηλαδή πράγματα ο γέρος είναι άχρηστος, για τίποτα δεν είναι ικανός, αλλά παντου είναι άξιος συγγνώμης, επειδή, λόγω τῆς αδυναμίας του, δεν μπορεί να χρησιμεύσει για τὴν εξοικονόμηση τῶν αναγκαίων. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αυτό που λέω· ο γέρος δεν μπορεί να πάρει μέρος σε πόλεμο, ούτε να ίππεύσει άλογο, ούτε δόρυ να κινήσει, ούτε άσπίδα να σείσει, ούτε τὸν καύσωνα του ἡλιου να υποφέρει, ούτε να άντέξει σε μεγάλη ὄδοιπορία, ούτε να υπομείνει τῆ δοκιμασία τῆς πείνας, ούτε τούς πολλούς θορύβους, αλλά κάθεται σ' ἕνα ἡσυχο τόπο, ἔχοντας ως συνήγορό του τὰ γηρατειά. Αυτό μπορεί κανείς να τὸ δεῖ και στα πλοία· δεν μπορεί ο γέρος να καθήσει στο τιμόνι, ούτε να διασχίσει τὰ πέλαγα, ούτε να κωπηλατήσει, ούτε τὸ πανι να σηκώσει, ούτε να άντισταθεῖ στους άντίθετους άνέμους, ούτε να υπομείνει τὸ δριμύ κρύο, ούτε άλλο τίποτα παρόμοιο να κάνει, αλλά κάθεται στο πλοῖο ἔχοντας ως δικαιολογία τὴν ἡλικία του. Αυτό μπορεί κανείς να τὸ δεῖ και στους γεωργούς· γιατί ο γέρος δεν μπορεί ούτε άλέτρι να σύρει, ούτε αὐλάκι να άνοίξει, ούτε δαμαστής τῶν πουλαριῶν να γίνει, ούτε να άντέξει τὴ δύναμη ισχυρῶν βοδιῶν, ούτε άλλο τίποτα από ἐκεῖνα που χρησιμεύουν για τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, αλλά κάθεται στο σπίτι, ἔχοντας για δικαιολογία τὰ γηρατειά του.

Ἄλλ' οὐ τὰ τῆς Ἐκκλησίας τοιαῦτα, ἀλλ' ὅταν γηράσωσιν οἱ ἐν
 ἀρετῇ διάγοντες, τότε μᾶλλον χρήσιμοι καθίστανται· οὐ γὰρ σαρκῶν
 εὐτονία, ἀλλὰ πίστεως ἐπίτασις ζητεῖται. Τοιοῦτος ἦν Ἀβραάμ, κεχα-
 λασμένος μὲν τῷ τόνῳ τῶν σαρκῶν, νενευρωμένος δὲ τῷ τόνῳ τῆς πί-
 5 στεως. Γέρων ἦν, ἀλλ' ἐν ἐσχάτῃ πολιᾷ πρὸς φύσιν ἐμάχετο, τρόπαια
 νίκης μεγάλα στήσας· γέρων ἦν, ἀλλὰ σιδήρου εὐτονώτερος καὶ ἀδά-
 μαντος στερρότερος. Καὶ ὅτε μὲν ἐν νεότητι ἦν, οὐδὲν τούτων κατώρ-
 θωσεν, ὅτε δὲ παρέδραμεν ὁ χρόνος τῆς ἡλικίας, τότε τὸ τρόπαιον τῆς
 νίκης ἔστησεν· ἐν ἐσχάτῃ ἦν πολιᾷ, ἀλλ' ἐμπόδιον ἢ πολὺ οὐκ ἐγένετο.
 10 Διὸ καὶ ὁ Θεός, εἰδὼς τὴν εὐτονίαν αὐτοῦ, ἐπιφαίνεται αὐτῷ καὶ φησιν·
 «ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ
 πατρός σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἂν σοι δεῖξω». Ὑπήκουσεν Ἀβραάμ
 τῷ λόγῳ, καίτοι γέροντων ὡν λοιπὸν καὶ ἄτονος τῷ σώματι, καὶ οὐκ εἶπε
 πρὸς ἑαυτόν· Ποῦ ἀπέρχομαι ἐν ἐσχάτῃ πολιᾷ; καταλίπω τὸν οἶκον τοῦ
 15 πατρός μου καὶ τὴν γῆν ἐν ἧ ἔγεννήθην; ὅπου περιουσία χρημάτων καὶ
 περιφάνεια γονέων; ὅπου κτῆσις πολυτελής καὶ φίλων εὐημερία; Ἄλλ'
 ἐλυπεῖτο μὲν πρὸς τὸ παρόν, οὐ παρήκουε δέ· ὡς φιλότοπος γὰρ
 ἠγωνιᾶτο καταλιπεῖν, ὡς φιλόθεος δὲ ἐπέιθετο καὶ ὑπήκουε· καὶ τὸ
 θαυμαστόν, οὔτε εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός εἰς ποῖον τόπον, ἀλλὰ τῷ ἀδιο-
 20 ρίστῳ τοῦ ὀνόματος ἐγύμνασεν αὐτοῦ τὴν προαίρεσιν. Εἰ γὰρ εἶπεν
 αὐτῷ, ὅτι εἰς γῆν σε ἔχω ἀπαγαγεῖν ρέουσαν γάλα καὶ μέλι, εὐρίσκετο ὁ
 Ἀβραάμ οὐ φωνῇ Θεοῦ ὑπακούσας, ἀλλὰ γῆν γῆς προκρίνας. Ἐξῆλθεν
 οὖν Ἀβραάμ μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἀπέρχεται.

Εἶδες πολιὰν σεμννομένην ἐν κατορθώμασι; Τοιαῦτα γάρ, ὡς
 25 προεῖπον, τὰ ἡμέτερα· οὐκ ἄτονία γήρως αὐτὰ καταβάλλει, οὐ χρόνος
 αὐτὰ μαραίνει· οὐ γὰρ ἐν σώμασιν ἐστὶν ἡ πολιὰ, ἀλλ' ἐν ψυχῇ· διὸ καὶ
 ἀγήρατά ἐστιν. Ἐξῆλθεν οὖν Ἀβραάμ μηδὲν εἰληφώς, ἀλλ' ἔτι ἐν
 σκηναῖς κατοικῶν· καὶ οὐκ ἠπίστησεν, οὐδὲ ἠγωνίασεν· εἶχε γὰρ ἐνέχυ-
 ρον ἀξιοπίστον τοῦ καλέσαντος τὴν φωνήν. Ἦν δὲ αὐτὸς ἄγονος καὶ
 30 οὐκ ἐτέκνου, ἀλλ' οὔτε Σάρρα ἢ τούτου γυνή· ἔλαβε δὲ ἐξ ἐπαγγελίας
 υἱὸν τὸν Ἰσαάκ· ὅτε ἡ φύσις ἀπηγόρευσε, τότε ἡ χάρις ἐδωρήσατο· ἔλα-

Τῆς Ἐκκλησίας ὁμως τὰ πράγματα δὲν εἶναι τέτοιου εἴδους, ἀλλὰ ὅταν γεράσουν ὅσοι ζοῦν ἐνάρετα, τότε γίνονται πῶς χρήσιμοι· γιατί δὲν ἀπαιτεῖται δύναμη σωματική, ἀλλὰ δύναμη πίστεως. Τέτοιος ἦταν ὁ Ἀβραάμ, ἐξαντλημένος βέβαια σὲ σωματική δύναμη, ἀλλὰ μὲ ἀκμαῖο τὸν τόνο τῆς πίστεως. Ἦταν γέρος, ἀλλὰ στὰ βαθειὰ του γεράματα πολεμοῦσε ἐναντίον τῆς φύσεως, στήνοντας μεγάλα τρόπαια νίκης· ἦταν γέρος, ἀλλὰ πῶς δυνατὸς καὶ ἀπὸ σίδηρο καὶ πῶς στερεὸς ἀπὸ διαμάντι. Καὶ ὅταν βέβαια ἦταν νέος τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν κατόρθωσε, ὅταν ὁμως πέρασαν τὰ χρόνια τῆς ἡλικίας του, τότε ἔστησε τὸ τρόπαιο τῆς νίκης· βρισκόταν σὲ βαθειὰ γεράματα, ἀλλὰ τὰ γεράματα δὲν ἔγιναν ἐμπόδιο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεός, γνωρίζοντας τὴν ἀκμαία του κατάσταση, ἐμφανίζεται σ' αὐτὸν καὶ τοῦ λέει· «φύγε ἀπὸ τὴ χώρα σου καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου καὶ ἀπὸ τὸ πατρικὸ σου σπίτι καὶ πηγαινε στὴ χώρα ποῦ θὰ σοῦ δεῖξω!». Ὁ Ἀβραάμ ὑπάκουσε στὸ λόγο, ἂν καὶ ἦταν γέρος καὶ ἀδύναμος σωματικά, καὶ δὲν εἶπε μέσα του· 'Ποῦ πηγαίνω σὲ βαθειὰ γεράματα; Ἐγκαταλείπω τὸ πατρικὸ μου σπίτι καὶ τὴ γῆ στὴν ὁποία γεννήθηκα; ἐδῶ ὅπου ἔχω περιουσία χρημάτων καὶ φήμη τῶν γονέων μου; ὅπου ἔχω κτήματα πλούσια καὶ πολλοὺς φίλους;' Λυπήθηκε βέβαια προσωρινά, ἀλλὰ δὲν παρήκουσε· σὰν ἄνθρωπος ποῦ ἀγαποῦσε τὸν τόπο του λυπόταν νὰ τὸν ἐγκαταλείψει, ὡς φιλόθεος ὁμως πείσθηκε καὶ ὑπάκουσε. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι δὲν τοῦ εἶπε ὁ Θεός σὲ ποιὸ τρόπο, ἀλλὰ, ἀφήνοντας ἀκαθόριστο τὸ ὄνομα τοῦ τόπου, δοκίμασε τὴ διάθεσή του. Γιατί ἂν τοῦ ἔλεγε, 'θὰ σὲ ὀδηγήσω σὲ χώρα ὅπου ρέει γάλα καὶ μέλι', τότε θὰ φαινόταν ὅτι ὁ Ἀβραάμ δὲν ὑπάκουσε στὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προτίμησε τὴ μιὰ χώρα ἀντὶ τῆς ἄλλης. Ξεκίνησε λοιπὸν ὁ Ἀβραάμ χωρὶς νὰ γνωρίζει ποῦ πηγαίνει.

Εἶδες γηρατειὰ ποῦ σεμνύνονται γιὰ τὰ κατορθώματά τους; Τέτοιου εἴδους, ὅπως εἶπα πρὶν, εἶναι τὰ δικά μας πράγματα· δὲν τὰ καταβάλλει ἡ ἀδυναμία τῶν γηρατιῶν, οὔτε τὰ μαραίνει ὁ χρόνος· γιατί τὰ γηρατειὰ δὲν βρῖσκονται στὸ σῶμα, ἀλλὰ στὴν ψυχὴ· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀγέραστα. Βγήκε λοιπὸν ὁ Ἀβραάμ χωρὶς νὰ πάρει μαζί του τίποτα, ἀλλὰ κατοικοῦσε ἀκόμα σὲ σκηνές. Καὶ δὲν ἀπίστησε, οὔτε κυριεύθηκε ἀπὸ ἀγωνία· γιατί εἶχε ὡς ἀξιοπίστο ἐνέχυρο τὴ φωνὴ ἐκείνου ποῦ τὸν κάλεσε. Ἦταν αὐτὸς στεῖρος καὶ δὲν τεκνοποιοῦσε, οὔτε καὶ ἡ Σάρρα, ἡ γυναίκα του, ἀλλὰ ἀπέκτησε ὕστερα ἀπὸ ὑπόσχεση γιό, τὸν Ἰσαάκ. Ὅταν ἡ φύση ἀπέκλεισε τὴν τεκνοποίηση, τότε τοῦ τὸν ἐδώρησε ἡ χάρις· δέχτηκε ἄξιο μισθὸ γιὰ τὴν ὑπακοή του, χωρὶς ὁμως νὰ

βεν ἀξιόπιστον μισθὸν ὑπακοῆς, ἀλλὰ τοῦτο μὴ εἰδώς· εἰ γὰρ ᾗδει, οὐδὲν ἀξιόπιστον ἦν ποιήσας. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ διὰ τοῦτο ὑπήκουσε, βλέπε πῶς καὶ αὐτὸν κελευόμενος ἀνελεῖν οὐ παρακούει, ἀλλὰ τὴν φύσιν ρίπτει καὶ τὴν φιλοθεϊὰν ἀσπάζεται, τὰ σπλάγχνα καταπατεῖ καὶ τοῦ
5 καλέσαντος οὐκ ἀφίσταται.

Τί οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός; «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ»· ὁ δὲ εἶπεν· «ἰδοὺ ἐγώ»· καὶ εἶπε· «λάβε τὸν υἱὸν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἀνένεγκε αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν ἐφ' ἓν τῶν ὀρέων, ὧν ἂν σοι εἶπω»· οὔτε τὸ ὄρος αὐτῷ ἐδήλωσεν, ἀλλὰ τῷ ἀδιορίστῳ τοῦ ὄρους
10 εἰς πλείονα αὐτὸν ἀθυμίαν ἐπέβαλεν. Ἄλλ' ὁμοῦς τούτων οὐδὲν τὸν Ἀβραάμ ἐθορύβησε· μᾶλλον δὲ καὶ ἐθορύβησεν· ἔπασχε μὲν γὰρ τὰ τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἔπασχε δὲ τὰ τῆς ἀμαρτίας· ἐκλυδωνίζετο μὲν ὡς πατήρ, οὐ κατεποντίζετο δὲ ὡς φιλόθεος· τὰ σπλάγχνα ἀνήπτετο, ἀλλ' ἡ πίστις ἐνίκα. Μὴ γὰρ εἶπῃς, ὅτι οὐδὲν ἔπασχεν ὁ Ἀβραάμ· ἐνόησον
15 πῶς ἐπυρπολεῖτο ὑπὸ τῶν σπλάγχχνων ἐλαυνόμενος καὶ βλέπε τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ. Οὐδὲ τῇ Σάρρα λέγει· ἐδεδοίκει γὰρ, μὴ ποτε ἐμποδίσῃ τῷ μυστηρίῳ τῷ ἐπιτελουμένῳ. Εἰ γὰρ εἶπεν, εἰκὸς αὐτὴν ἐπιστομίζειν καὶ λέγειν· Ποῦ ἀνάγεις τὸν υἱὸν σου, ὃν παρ' ἐλπίδας ἔλαβον, ὃν κατ' ἐπαγγελίαν ἐδεξάμην, ὃν ἀντὶ τῆς φιλοξενίας ἔλαβον, ὃν ἐν ἐσχάτῳ
20 γῆρα ἐχαρίσατό μοι ὁ Θεός; Ποῦ αὐτὸν ἀνάγεις; ποῦ αὐτὸν λαμβάνεις; Οὐδεὶς σοι ὤφθη· πῶς γὰρ Θεός σοι εἶχεν ὀφθῆναι καὶ ζητεῖν τὸν υἱόν, ὃν παρ' ἐλπίδα μοι ἔδωκεν; Αὐτὸς ἐχαρίσατο, καὶ αὐτὸς λαμβάνει; Εἰ διὰ τὸ λαβεῖν αὐτὸν ἔδωκε, βέλτιον εἰ μὴ ἔδωκεν· οὐ γὰρ ἐστὶ τοσοῦτος πόνος τὸ μὴ ἔχειν, ὅσον τὸ λαβεῖν καὶ ἀπολέσαι·

25 Ἐνόησον τὴν Σάρραν ἀναπτομένην καὶ πυρπολουμένην καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως ἐλαυνομένην, καὶ τὴν μήτραν αὐτῆς διαστρεφομένην καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτῆς ἀλλοιούμενα· συμπαθεῖς γὰρ αἱ γυναῖκες περὶ τὰ τοιαῦτα· ὅσον γὰρ μαλακωτέρα καὶ συμπαθεστέρα, τοσοῦτον ἡμελλε δυσχυρίζεσθαι πρὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἐνεποδίζετο ἡ θυσία καὶ τὸ μυστήριον κατηγοεῖτο. Τί γὰρ ἂν οὐκ ἐποίησεν ἡ Σάρρα πρὸς τὸ ἀποσπᾶσαι τὸν υἱὸν αὐτῆς; Οὐ γὰρ ἠδύνατο βαστάσαι τὸ γινόμενον, τὸν παρ' ἐλπίδας υἱὸν μέλλειν ἀναιρεῖσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γῆρα δεδωρημένον αὐτῇ μέλλοντα σφάζεσθαι, πατρὸς χεῖρας τεκνοφονίαν μελλούσας ἐργάζεσθαι· οὐκ ἂν ἐβάσταζε τοιαῦτα ἡ Σάρρα, ἀλλὰ πολλὴν ἂν εἰργάσα-

τὸ γνωρίζει· γιατί, ἂν τὸ γνώριζε, δὲν θὰ εἶχε κάνει τίποτε τὸ ἀξιοπίστο. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι δὲν ὑπάκουσε ἐξαιτίας αὐτοῦ, πρόσεχε ὅτι, καὶ ὅταν διατάχθηκε νὰ τὸν θυσιάσει, δὲν παρήκουσε, ἀλλὰ κατανίκησε τῆ φύση καὶ προτίμησε τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καταπάτησε τὰ σπλάγχνα του καὶ δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κάλεσε.

Τί τοῦ εἶπε λοιπὸν ὁ Θεός· «'Αβραάμ, 'Αβραάμ· καὶ αὐτὸς ἀπάντησε· ἐδῶ εἶμαι· καὶ τοῦ εἶπε ὁ Θεός· πάρε τὸν ἀγαπητό σου γιό, ποὺ τὸν ἀγαπᾷς πολὺ, τὸν Ἰσαάκ, καὶ νὰ τὸν προσφέρεις ὀλοκαύτωμα πάνω σ' ἓνα ἀπὸ τὰ βουνὰ ποὺ θὰ σοῦ πῶ»²· δὲν τοῦ φανέρωσε οὔτε τὸ βουνὸ καὶ μὲ τὴν ἀοριστία τοῦ βουνοῦ τὸν ἔβαλε σὲ μεγαλύτερη θλίψη. 'Αλλ' ὁμως τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν θορύβησε τὸν 'Αβραάμ· ἢ μᾶλλον τὸν θορύβησε, γιατί ὑπέφερε σὰν ἄνθρωπος, ἀλλὰ δὲν ἔφθανε στίς ἐνέργειες ποὺ ὀδηγοῦν στὴν ἁμαρτία· κλυδωνιζόταν σὰν πατέρας, ἀλλὰ δὲν καταποντιζόταν, ἐπειδὴ ἀγαποῦσε τὸ Θεό· τὰ σπλάγχνα του καίονταν, ἀλλὰ νικούσε ἢ πίστη του. Μὴ σκεφθεῖς λοιπὸν ὅτι δὲν ὑπέφερε ὁ 'Αβραάμ καθόλου· σκέψου πόσο καιγόταν βασανιζόμενος ἀπὸ τὰ σπλάγχνα του καὶ δὲς τὴν φιλοσοφικότητά του. Δὲν τὸ εἶπε οὔτε στὴ Σάρρα· γιατί φοβόταν μήπως ἐμποδίσει τὸ μυστήριον ποὺ προχωροῦσε σὲ ἐφαρμογή. Γιατί ἂν τὸ ἔλεγε, ἦταν φυσικὸ αὐτὴ νὰ τὸν ἀποστομώσει καὶ νὰ τοῦ πεῖ· 'Ποῦ πηγαίνεις τὸν γιό σου, αὐτὸν ποὺ ἀπόκτησα χωρὶς νὰ ἐλπίζω, αὐτὸν ποὺ δέχτηκα ὕστερα ἀπὸ ὑπόσχεση, αὐτὸν ποὺ ἔλαβα γιὰ τὴ φιλοξενία, αὐτὸν ποὺ σὲ βαθεῖα γεράματα μοῦ χάρισε ὁ Θεός; Ποῦ τὸν πηγαίνεις, ποῦ μοῦ τὸν παίρνεις; Κανένας δὲν σοῦ φανερώθηκε· γιατί πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ σοῦ φανερωθεῖ ὁ Θεός καὶ νὰ ζητήσῃ τὸ γιό, ποῦ παρ' ἐλπίδα μοῦ χάρισε; Αὐτὸς μοῦ τὸν χάρισε καὶ αὐτὸς τὸν παίρνει; 'Εὰν τὸν ἔδωσε γιὰ νὰ τὸν πάρει, ἦταν καλύτερα νὰ μὴ τὸν ἔδινε· γιατί δὲν εἶναι τόσο μεγάλος ὁ πόνος τοῦ νὰ μὴ ἔχεις, ὅσο τοῦ νὰ ἀποκτήσεις καὶ νὰ τὸν χάσεις'.

Σκέψου τὴ Σάρρα νὰ φλογίζεται καὶ νὰ πυρπολεῖται καὶ νὰ συνταράσσεται ἀπὸ τὴ φύση της, τὴ μήτρα της νὰ διαστρέφεται καὶ τὰ σπλάγχνα της νὰ ἀλλοιώνονται· γιατί οἱ γυναῖκες εἶναι εὐαίσθητες σ' αὐτά· ὅσο λοιπὸν πιὸ τρυφερὴ καὶ συναισθηματικὴ ἦταν, τόσο πιὸ πολὺ θὰ ἐπέμενε στὸν 'Αβραάμ καὶ θὰ ἐμποδιζόταν ἢ θυσιάσει καὶ θὰ ματαιωνόταν τὸ μυστήριον. Γιατί τί δὲν θὰ ἔκανε ἢ Σάρρα γιὰ νὰ ἀποσπᾷ τὸ γιό της; Διότι δὲν μπορούσε νὰ σηκώσει αὐτὸ ποὺ γινόταν, δηλαδὴ νὰ φονευθεῖ ὁ γιὸς ποὺ ἀπόκτησε παρ' ἐλπίδα, νὰ πρόκειται νὰ σφαχθεῖ αὐτὸς ποὺ τῆς δόθηκε ὡς δῶρο στὰ γηρατειά της, καὶ νὰ κά-

το μάχην μετὰ τοῦ Ἀβραάμ, τῆς δὲ μάχης γινομένης, ἀνάγκη ἐνέδραν
 τινὰ παρακολουθῆσαι, ἐνέδρας δὲ παρακολουθούσης ἐνεποδίζετο τὸ
 μυστήριον. Οὐκ εἶπεν οὖν Ἀβραάμ τῇ γυναικί, ἵνα μὴ φιλονεικία γένη-
 5 ἴνα μὴ, ἐισ μάχην προελθόντος τοῦ πράγματος, εἰς μερισμὸν περὶ
 τοῦ υἱοῦ προχωρήσῃ, ἵνα μὴ, εἰς μερισμὸν προροῦντος τοῦ υἱοῦ, χρο-
 νίση ἢ ἐπαγγελία, ἵνα μὴ, χρονισάσης τῆς ἐπαγγελίας, τὸ πρᾶγμα ἐνε-
 δρευθῆ, ἵνα μὴ, τοῦ πράγματος ἐνεδρευθέντος, ἀτέλεστον μένη τὸ μυ-
 στήριον.

10 β'. Ἄλλ' ὁ φιλόσοφος Ἀβραάμ, ὁ ἀθλητῆς καὶ πρὸς φύσιν ἀγωνιζόμε-
 νος καὶ πρὸς σπλάγχνα πυκτεύων καὶ κατὰ τῆς φύσεως ὀπλιζόμενος,
 οὐ παρήκουσεν, ἀλλ', ἐπιτάγματι τοῦ Θεοῦ εἴκων, ἤκουσε τῆς ἀγγελίας,
 καὶ εὐθὺς λαμβάνει τὸν υἱόν. Ἠδέως ἐνδιατρίβω τοῖς ῥήμασι τούτοις·
 «λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἀνένευ-
 15 κέ μοι αὐτόν εἰς ὀλοκάρπωσιν ἐφ' ἔν τῶν ὀρέων, ὧν ἄν σοι εἶπω· καὶ
 λαβὼν ὁ Ἀβραάμ τὸν Ἰσαάκ καὶ τὴν ὄνον καὶ τοὺς δύο παῖδας ἀπήει·
 εἶτα φθασάντων αὐτῶν ἐν τινι τόπῳ, λέγει τοῖς παισὶ «καθίσατε»,
 φησὶν, «ὕμεις ὧδε· ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδάριον διελευσόμεθα ἕως ὧδε,
 καὶ προσκυνήσαντες πάλιν ἀναστρέψομεν πρὸς ὑμᾶς». Ἄκων προεφή-
 20 τευσεν ὁ Ἀβραάμ, τῆς θείας χάριτος αὐτῷ συνεργούσης. Σφάξαι
 ἀνέρχη τὸν υἱόν σου καὶ λέγεις, «ἀναστρέψομεν»; Ὡς ζητεῖ κρύψαι
 τοὺς παῖδας, προφήτης καθίσταται. Καὶ ἔθηκε τὰ ξύλα ἐπὶ τοὺς ὤμους
 τοῦ Ἰσαάκ, καὶ λαβὼν πῦρ καὶ μάχαιραν ἀνέβη ἐπὶ τὸ ὄρος. Καὶ τί
 φησιν ὁ Ἰσαάκ πρὸς τὸν πατέρα; «Πάτερ». Ὁ δέ, «τί ἐστι, τέκνον;».

25 Καὶ φησιν· «ἰδοὺ τὸ πῦρ καὶ τὰ ξύλα· ποῦ ἐστι τὸ πρόβατον, τὸ εἰς ὀλο-
 κάρπωσιν;». Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· «ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς
 ὀλοκάρπωσιν, τέκνον».

Ἴδου καὶ δευτέρα προφητεία· οὐ στέγνω οὔτε τὰ ῥήματα παρελ-
 θεῖν, οὔτε παραδραμεῖν τὰ γεγενημένα. Ἐνόησον ὀνόματα μέλλοντα
 30 πραγμάτων ἐρημοῦσθαι. Οὕτως ἐκεῖνος τὸν πατέρα καλεῖ, κάκεινος
 πάλιν τὸν υἱόν, καὶ πρὸς ὦραν μὲν ἦν τὰ ὀνόματα, ἡμελλον δὲ γυμνοῦ-
 σθαι. Ἐνόησον γάρ, τί ἔπασχεν ὁ Ἀβραάμ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰσαάκ,
 ὃν ἡμελλε σφάττειν, «πάτερ». Πῶς οὐ διεθρύβη τὰ γόνατα; πῶς οὐ

νον την παιδοκτονία τὰ χέρια τοῦ πατέρα του· δὲν θὰ τὰ ἀνεχόταν αὐτὰ ἢ Σάρρα, ἀλλὰ θὰ φιλονεικοῦσε πολὺ μὲ τὸν Ἀβραάμ, καὶ ὅταν τελείωνε ἡ φιλονεικία θὰ ἐπακολουθοῦσε ἀναγκαστικὰ κάποια ἐνέδρα, καὶ ἀφοῦ θὰ ἀκολουθοῦσε ἐνέδρα, τὸ μυστήριον θὰ παρεμποδιζόταν. Δὲν τὸ εἶπε λοιπὸν ὁ Ἀβραάμ στὴ γυναῖκα του, γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ φιλονεικία καὶ ἀφοῦ γίνεи φιλονεικία, προχωρήσει τὸ πρᾶγμα σὲ διαμάχη, καὶ μὲ συνέπεια τῆ διαμάχη, φθάσει σὲ χωρισμὸ γιὰ τὸν γιό, καὶ προχωρῶντας σὲ χωρισμὸ γιὰ τὸν γιό, μήπως καθυστερήσει ἡ ἐπαγγελία, καὶ καθυστερώντας ἡ ἐπαγγελία, μήπως τὸ πρᾶγμα καταλήξει σὲ ἐνέδρα, καὶ φθάνοντας τὸ πρᾶγμα σὲ ἐνέδρα, μήπως μείνει ἀπραγματοποίητο τὸ μυστήριον.

2. Ὅμως ὁ γεμάτος φιλοσοφικότητα Ἀβραάμ, ὁ ἀθλητῆς, ἂν καὶ ἀγωνιζόταν μὲ τὴ φύση καὶ πυγμαχοῦσε μὲ τὰ σπλάγχνα του καὶ ὄπλιζόταν ἐναντίον τῆς φύσεως, δὲν παράκουσε, ἀλλὰ, ὑποχωρώντας στὴν ἐπιταγὴ τοῦ Θεοῦ, ἄκουσε τὸ ἄγγελμά του, καὶ ἀμέσως παίρνει τὸν γιό. Μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση ἀσχολοῦμαι μὲ τὰ λόγια αὐτά: «πάρε τὸν γιό σου τὸν ἀγαπητό, πού τὸν ἀγαπᾷς, τὸν Ἰσαάκ, καὶ νὰ μοῦ τὸν προσφέρεις ὡς σφάγιον ἐπάνω σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ βουναὶ πού θὰ σοῦ πῶ»³. Καὶ ἀφοῦ πῆρε ὁ Ἀβραάμ τὸν Ἰσαάκ καὶ τὴν ὄνο καὶ τοὺς δύο δούλους, ἀναχώρησε. Ὅταν ἔφθασαν σὲ κάποιο τόπο, λέει στοὺς δούλους: «καθίστε σεῖς ἐδῶ, ἐγὼ καὶ τὸ παιδί θὰ πᾶμε ὡς ἐκεῖ καὶ ἀφοῦ προσκυνήσουμε θὰ γυρίσουμε πάλι σὲ σᾶς»⁴. Ἀθελά του ὁ Ἀβραάμ προφήτευσεν, μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας χάριτος. Ἀνεβαίνεις νὰ σφάξεις τὸ γιό σου καὶ λὲς «θὰ ἐπιστρέψουμε»; Ζητώντας νὰ κρυφτεῖ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες, γίνεται προφήτης. Καὶ ἔβαλε τὰ ξύλα στοὺς ὤμους τοῦ Ἰσαάκ καὶ ἀφοῦ πῆρε φωτιά καὶ μαχαίρι ἀνέβηκε στὸ βουνό. Καὶ τί λέει ὁ Ἰσαάκ στὸν πατέρα του; «Πατέρα». Καὶ ἐκεῖνος: «τί εἶναι παιδί μου;». Καὶ τοῦ ἀπαντᾷ: «καλά, ἔχουμε φωτιά καὶ ξύλα, πού εἶναι ὅμως τὸ πρόβατο γιὰ τὴ θυσία;». Καὶ ὁ Ἀβραάμ τοῦ λέει: «ὁ Θεὸς θὰ φροντίσει γιὰ τὸ πρόβατο τῆς θυσίας γιὰ τὸν ἑαυτό του, παιδί μου»⁵.

Νὰ καὶ δευτέρη προφητεία. Δὲν μπορῶ οὔτε τὰ λόγια νὰ προσπεράσω, οὔτε τὰ γεγονότα νὰ ἀντιπαρέλθω. Σκέψου τὰ ὀνόματα πού θὰ ἔχαναν τὴν πραγματικὴ σημασία τους. Ἐτσι ἐκεῖνος προσφωνεῖ τὸν πατέρα του, καὶ ἐκεῖνος πάλι τὸν γιό του, καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἦταν προσωρινά, ἀφοῦ ἐπρόκειτο ν' ἀπογυμνωθοῦν ἀπὸ τὴ σημασία τους. Γιατὶ σκέψου τί ὑπέφερε ὁ Ἀβραάμ ὅταν ἀποκαλοῦνταν ἀπὸ τὸν Ἰσαάκ, πού θὰ τὸν ἔσφαζε, πατέρας. Πῶς δὲν κόπηκαν τὰ γόνατά του;

συνεκλάσθη τὰ μέλη; πῶς τὴν διάνοιαν οὐκ ἔπαθε ταῦτα ἀκούσας παρὰ τοῦ υἱοῦ Ἰσαὰκ; Ὅμως ἀνήνεγκε καὶ συνεπόδισε τὸν Ἰσαὰκ καὶ ἔλαβε τὴν μάχαιραν τῇ δεξιᾷ χειρὶ, ἵνα σφάξῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ὡ τῆς δεξιᾶς ἐκείνης τῆς κατὰ τοῦ υἱοῦ ὀπλιζομένης· οὐκ ἔχω πῶς παραστήσω τῷ λόγῳ τὰ γεγενημένα. Πῶς οὐκ ἐνάρκησεν ἡ χεὶρ; πῶς οὐκ ἔπεσε τὸ ζῆφος ἀπὸ τῆς χειρός; πῶς οὐ διελύθη ὄλος καὶ διεθρύβη; πῶς δὲ ἤρκεσε στήναι καὶ ἰδεῖν τὸν Ἰσαὰκ δεδεμένον; πῶς δὲ οὐκ ἔμεινε νεκρὸς ἄφνω; πῶς δὲ τὰ νεῦρα αὐτῷ ὑπηρετήσαν; πῶς δὲ ἡ γνώμη ἤρκεσεν; Οὐκ ἔχω, πῶς παραστήσω τῷ λόγῳ τὸ γεγενημένον.

10 Ὅσοι πατέρες ἢ μητέρες συνέλθετε, χεῖρα ὀρέξατε, βοηθήσατε τῷ λόγῳ· ἀτονῶ γὰρ πρὸς τὰ πράγματα· σύγγνωτε, ἀλλ' ὑμεῖς συμμαχήσατε. Πολλάκις πέντε ἢ καὶ ἕξ υἱοὺς ἔχει τις καὶ θυγατέρας, καὶ ἐπὶ εἰς ἕξ αὐτῶν ἀρρωστήση, περιέρχεται ὄλην τὴν κλίνην ὁ πατήρ, φιλῶν τοῦ παιδὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς, τὰς χεῖρας περιπτυσσόμενος, τὴν ἡμέραν νύκτα λογιζόμενος, καὶ τὸ φῶς σκότος, οὐ τὰ στοιχεῖα μεταβάλλων, ἀλλὰ τῇ ἀηδία τῆς λύπης οὐκ εὐφραϊνόμενος ἐπ' αὐτοῖς· κλῖναι ἐστρωμένοι ἀπαλαί, ἰατροὶ παρακαθεζόμενοι, πολλὴ ἡ δορυφορία τοῦ ἀνωμαλοῦντος, τήκεται ὄλος δι' ὄλου ὁ πατήρ· κἄν περιουσίαν ἔχη χρημάτων, ἀπευκτέα αὐτῷ ἐστί, κἄν μυρίας ἔχη φροντίδας, πάσας διώκει, οὐ δυνάμενος ἀνανῆσαι, ἐκ τῆς λύπης μεθῶν, καὶ ὁ πᾶς αὐτῷ κόσμος ἀνιάτος τοῦ κακοῦ. Ὅμοίως καὶ ἡ μήτηρ περιέρχεται διακοπτομένη, ἐμπυριζομένη καὶ ἀναπτομένη ὄλη, ζητοῦσα δύναμιν, ἵνα συμμερίσῃται τὸν πόνον· μᾶλλον δὲ ἵνα καὶ ὄλον ἀναδέξῃται, ἵνα τὸ κακούμενον τέκνον ἀπαλλαγῇ τῆς νόσου. Οὐδὲν αὐτῇ ὁ παρῶν βίος, οὐδὲν αὐτῇ ὁ μέλλον, ἀλλὰ πάντων τούτων τιμιώτερον ἡγεῖται τὸ πᾶσαν ἀναδέξασθαι τὴν νόσον τοῦ τέκνου. Οὐκ ἔχω πῶς παραστήσω τὸ πάθος τοῦτο. Ἐνόησον καὶ τὸν Ἀβραὰμ τὰ αὐτὰ πάσχοντα μὲν, φιλοσοφοῦντα δέ, καὶ τῷ προστάγματι πειθόμενον· κατεπάτει τὴν φύσιν καὶ ἡ ἐντολὴ τῶν σπλάγχνων ἐγένετο μᾶλλον δυνατωτέρα. Ἐπασχε μὲν γὰρ ταῦτα, ὡς προεῖπον, ὡς ἄνθρωπος, ἐφιλοσόφει δὲ ὡς φιλόθεος. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν Ἰσαὰκ μάρτυρα ζῶντα καὶ οὐ ζῶντα, ἀποθανόντα καὶ οὐκ ἀποθανόντα.

πῶς δὲν τσακίστηκαν τὰ μέλη του; πῶς δὲν σάλεψε τὸ μυαλό του, ἀκούοντας αὐτὰ ἀπὸ τὸν γιό του Ἰσαάκ; Κι ὅμως τὰ ὑπέφερε, καὶ ἔδεδεσε τὸν Ἰσαάκ, καὶ πήρε τὸ μαχαίρι στὸ δεξί του χέρι γιὰ νὰ σφάζει τὸν γιό του. Πόσο ἄξιο θαυμασμοῦ εἶναι τὸ δεξὶ ἐκεῖνο χέρι ποῦ ὀπλίσθηκε ἐναντίον τοῦ γιοῦ! Δὲν ξέρω πῶς νὰ παραστήσω μὲ λόγια ὅσα ἐγίναν. Πῶς δὲν ναρκώθηκε τὸ χέρι; πῶς δὲν ἔπεσε τὸ μαχαίρι ἀπὸ τὸ χέρι; πῶς δὲ διαλύθηκε ὀλόκληρος καὶ δὲν συντρίφτηκε; πῶς ἄντεξε νὰ σταθεῖ καὶ νὰ δεῖ τὸν Ἰσαάκ δεμένο; πῶς δὲν ἔμεινε ξαφνικά νεκρός; πῶς τὸν συγκράτησαν τὰ νεῦρα του; Πῶς ἄντεξε ὁ νοῦς του; Δὲν ξέρω πῶς νὰ παραστήσω μὲ λόγια αὐτὸ ποῦ ἐγίνε.

“Ὅσοι εἶστε πατέρες ἢ μητέρες ἐλάτε κοντά μου, ἀπλῶστε τὰ χέρια, βοηθεῖτε τὸ λόγο μου· γιὰτὶ χάνω τίς δυνάμεις μου μπροστὰ στὴν πραγματικότητα. Συγχωρῆστε με, ἀλλὰ παρακαλῶ νὰ μὲ βοηθήσετε. Πολλὲς φορὲς ἔχει κάποιος πέντε ἢ καὶ ἕξι γιουὺς καὶ θυγατέρες, καὶ ὅταν ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἀρρωστήσει, φέρνει γύρο ὁ πατέρας ὅλο τὸ κρεβάτι, φιλώντας τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ, ἀγκαλιάζοντας τὰ χέρια του, θεωρώντας τὴ μέρα νύχτα καὶ τὸ φῶς σκοτάδι, χωρὶς νὰ μεταβάλλει τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἀηδία τῆς λύπης του δὲν εὐχαριστιέται μ’ αὐτά. Στρώνονται μαλακὰ κρεβάτια, γιαιοὶ κάθονται δίπλα, ἄνθρωποι πολλοὶ περιβάλλουν τὸν ἀσθενῆ, ὁ πατέρας λειώνει ὀλόκληρος. Καὶ ἂν ἔχει ἀφθονα χρήματα, τοῦ εἶναι ἀδιάφορα, ἂν ἔχει μύριες φροντίδες, τίς διώχνει ὅλες, μὴ μπορώντας νὰ ἀνανήψει, ὄντας μεθυσμένος ἀπὸ τὴ λύπη, καὶ ὅλα του τὰ κοσμήματα δὲν μποροῦν νὰ θεραπεύσουν τὸ κακό. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ μητέρα περιφέρεται κλαίοντας, εἶναι γεμάτη φωτιά, ἀναμμένη ὀλόκληρη, ζητάει δύναμη νὰ μοιραστεῖ τὸν πόνο· ἢ μᾶλλον γιὰ νὰ τὸν πάρει ὅλον αὐτὴ, γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ τὸ παιδί ποῦ βασανίζεται ἀπὸ τὴν ἀρρώστια. Γι’ αὐτὴν ἡ παρούσα ζωὴ δὲν εἶναι τίποτα, οὔτε καὶ ἡ μέλλουσα, ἀλλὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ πιὸ πολὺτιμο θεωρεῖ τὸ νὰ μεταβιβαστεῖ σ’ αὐτὴν ὅλη ἡ ἀρρώστια τοῦ παιδιοῦ της. Δὲν ξέρω πῶς νὰ παραστήσω τὸ πάθος αὐτό. Φαντάσου καὶ τὸν Ἀβραάμ νὰ ὑποφέρει τὰ ἴδια, ἀλλὰ νὰ φιλοσοφεῖ καὶ νὰ πειθαρχεῖ στὴν προσταγὴ τοῦ Θεοῦ· καταπατοῦσε τὴ φύση καὶ ἡ ἐντολὴ γινόταν πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὰ σπλάγχνα του. Γιὰτὶ τὰ ὑπέφερε αὐτά, ὅπως εἶπα πιὸ πρὶν, σὰν ἄνθρωπος, ἀλλὰ φιλοσοφοῦσε ὡς φίλος τοῦ Θεοῦ. Καὶ μποροῦσες νὰ δεῖς τὸν Ἰσαάκ μάρτυρα ζωντανὸ καὶ ὄχι ζωντανό, νὰ ἔχει πεθάνει καὶ νὰ μὴ ἔχει πεθάνει. Γιὰτὶ ὡς πρὸς τὴν πρόθεση τοῦ πατέρα του, πέθανε, ὡς πρὸς τὴ φιλανθρωπία ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν πέθανε. Γιὰτὶ ἦταν τύ-

Ὅσον μὲν γὰρ τῇ προθέσει τοῦ πατρὸς, ἀπέθανεν, ὅσον δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ
φιλανθρωπία, οὐκ ἀπέθανε· τύπος γὰρ ἦν τοῦ Δεσπότου καὶ εἰκὼν
ἐχρησίμεισε δὲ ὁ τύπος, καὶ ἐκδέχεται τὴν ἀλήθειαν.

Εἶτα συμποδίζεται ὁ Ἰσαάκ, καὶ οὐ σφαγιάζεται· ἤλθε γὰρ ἄνωθεν
5 φωνὴ ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας γέμουσα, καὶ ἐπέχει τὸν πατριάρχην
ὄλον ἐγκείμενον ὄντα καὶ ἔτοιμον πρὸς τὴν σφαγὴν καὶ φησιν·
«Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, μὴ ἐπιβάλης τὴν χειρὰ σου ἐπὶ τὸ παιδάριον». Δια-
τί οὐχὶ ἐπὶ τὸν παῖδα, ἀλλ' «ἐπὶ τὸ παιδάριον»; διατί εὐτελίζει; Ἀν-
θρωπος γὰρ ἦν· Υἱοῦ δὲ ἦν χρεία, οὐ παιδαρίου, οὐ δούλου, ἀλλ' Υἱοῦ
10 ἀληθινοῦ μονογενοῦς, παρὰ Πατρὸς ἀπεσταλμένου πρὸς ἡμᾶς. «Μὴ
ἐπιβάλης τὴν χειρὰ σου ἐπὶ τὸ παιδάριον». Ἡρκέσθης τῷ τύπῳ, ἐκδέ-
χου τὴν ἀλήθειαν. Καὶ προφητεύει μὲν Ἀβραάμ παραλογιζόμενος τοὺς
παῖδας, ὁρᾷ δὲ ἀποβαίνουσας ἐν τοῖς ρηθεῖσι τὴν ἀλήθειαν. Τί γὰρ
φησι; «Καθίσατε αὐτοῦ μετὰ τῆς ὄνου· ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδάριον διελευ-
15 σόμεθα ἕως ᾧδε, καὶ προσκυνήσαντες ἀναστρέφομεν πρὸς ὑμᾶς». Εἶ-
πεν οὐχ οὕτως ἔχων· ἀπέβαινε δὲ μᾶλλον ὡς ἔλεγεν, ἢ ὡσπερ ἐφρόνει.
Τοὺς παῖδας δὲ καταλιμπάνει, ἵνα μὴ βιασθῆ θεομάχον βίαν· μὴ νομί-
σαντες πρεσβυτικόν τι πάθος ὑπομεμενηκένοι τὸν γέροντα, ἐπισχῶσιν
αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸ θῆσαι ὁρμὴν, εἰπόντες, Ἐπί ποιεῖς, ὦ δέσποτα; τὸν ἐξ
20 ἐπαγγελίας θύεις, τὸν ἀγαπητόν, τὸν θεοδώρητον, τὸν γηρωκόμον, τὸν
κληρονόμον, τὸν σὸν διάδοχον, τὸν Σάρρας υἱόν; Τί ποιεῖς σκόπησον,
ἀνακοίνωσαι τῇ συμβίῳ, τῇ κοινωνῷ τῆς γονῆς, τῇ ἐπ' αὐτῷ τὰς ὠδῖ-
νας ὑπομεινάση· ἡμᾶς σφαγιάσον πρῶτον, καὶ οὕτω τὸν υἱόν'. Ἀλλ' ὁ
σοφὸς πρεσβύτης οὐ παραλαμβάνει τοὺς ὀφείλοντας ἐμποδίζειν αὐτόν,
25 ἀλλὰ ποιεῖ βαστάζειν τὸ θῦμα τὰ ξύλα, ἵνα τὸν τύπον ἔχη τοῦ τὸν σταυ-
ρὸν βαστάζοντος Σωτῆρος. Βαστάζων δὲ ὁ παῖς καὶ φθεγγόμενος, κινεῖ
τὰ πατρῶα σπλάγχνα, ἀλλ' οὐκ ἐξίστησι τοῦ πρὸς Θεὸν κόθου.

Τί γὰρ φησι; «Πάτερ». Ἐννοεῖ δὲ οἷα ἦν ἡ φωνή, «πάτερ». Καὶ
γὰρ καὶ ἡμεῖς ὅτε θύειν μέλλομεν ἢ ἀρνίον ἢ ἄλλο τι τῶν ζώων, καὶ εἶ-
30 δομεν βληχώμενον καὶ ἡρεμαία φωνῇ πρὸς ἡμᾶς φθεγγόμενον, ἐλεοῦ-
μεν, οἰκτείρομεν ἀναρθρον προφέρον τὴν φωνήν. Ἐνόησον οὖν τοῦτο
τὸ πρόβατον τί ἐποίησεν ἄν, εἰ πρὸς ἀσθενῆ διελέγετο· «Πάτερ, ἰδοὺ τὸ
πῦρ καὶ τὰ ξύλα, ποῦ ἐστι τὸ πρόβατον τὸ εἰς ὀλοκάρπωσιν;». Αὐτὸς δὲ

πος καὶ εἰκόνα τοῦ Δεσπότη· χρησιμοποιοῦντο ὁ τύπος, γιὰ νὰ ἀκολουθήσει ἡ ἀλήθεια.

Ἐπειτα δένεται ὁ Ἰσαάκ καὶ δὲν σφάζεται· γιὰτὶ ἦρθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ φωνὴ γεμάτη εὐπλαγχνία καὶ φιλανθρωπία καὶ συγκράτησε τὸν πατριάρχη ποῦ ἦταν πεσμένος ἐπάνω του ἔτοιμος γιὰ τὴ σφαγὴ, καὶ τοῦ λέει· «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, μὴ βάλεις τὸ χέρι σου ἐπάνω στὸ παιδάριο»⁶. Γιὰτὶ ὄχι «πάνω στὸ παιδί» ἀλλὰ «ἐπάνω στὸ παιδάριο»; Γιὰτὶ τὸ μειώνει; Διότι ἦταν ἄνθρωπος. Ὅμως χρειαζόταν Υἱὸς, ὄχι παιδάριο, ὄχι δούλος, ἀλλὰ Υἱὸς ἀληθινός, μονογενής, σταλμένος ἀπὸ τὸν Πατέρα σ' ἐμᾶς. «Μὴ βάλεις τὸ χέρι σου πάνω στὸ παιδάριο». Ἀποδέχθηκαν τὸν τύπο, περίμενε τὴν ἀλήθεια. Καὶ ὁ Ἀβραάμ προφήτευσε βέβαια παραπλανώντας τοὺς δούλους, βλέπει ὅμως νὰ ἐπαληθεύουν ὅσα εἶπε. Γιὰτὶ τί εἶπε; «Μείνετε ἐδῶ μαζί μὲ τὴν ὄνο· ἐγὼ καὶ τὸ παιδί θὰ μεταβοῦμε ὡς ἐκεῖ καί, ἀφοῦ προσκυνήσουμε, θὰ ἐπιστρέψουμε σὲ σᾶς»⁷. Εἶπε αὐτά, ἐνῶ ἄλλα εἶχε στὸ νοῦ του· ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐγιναν ὅπως τὰ ἔλεγε καὶ ὄχι ὅπως τὰ πίστευε. Ἄφησε τοὺς δούλους τοῦ ἐκεῖ, γιὰ νὰ μὴν ἀναγκασθεῖ νὰ ἀντισταθεῖ στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ· γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, νομίζοντας ὅτι ὁ γέροντας κυριεύτηκε ἀπὸ κάποια γεροντική ἀσθένεια, ἀνακόψουν τὴν ὁρμὴ του γιὰ τὴ θυσία λέγοντας· «Τί κάνεις, κύριε; Θυσιάζεις τὸ γιό ποῦ ἀπέκτησες μὲ ὑπόσχεση, τὸν ἀγαπητό, αὐτὸν ποῦ σοῦ δωρήθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸν ποῦ θὰ σὲ γηροκομήσει, τὸν κληρονόμο σου, τὸν διάδοχό σου, τὸν γιό τῆς Σάρρας; Σκέψου τί κάνεις, ἀνακοίνωσέ το στὴ γυναίκα σου, ποῦ πῆρε μέρος στὴ γέννα, αὐτὴν ποῦ ὑπέφερε τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ· θυσίασε πρῶτα ἐμᾶς καὶ ἔπειτα τὸ γιό σου». Ὅμως ὁ σοφὸς γέροντας δὲν παίρνει μαζί του αὐτοὺς ποῦ ὠφείλαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν, ἀλλὰ βάζει τὸ θῦμα νὰ σηκώνει τὰ ξύλα, γιὰ νὰ προτυπώσει τὸν Σωτήρα ποῦ σήκωσε τὸ σταυρό του. Καὶ καθὼς τὸ παιδί σήκωνε τὰ ξύλα καὶ μιλοῦσε, συντάραζε τὰ σπλάγχνα τοῦ πατέρα του, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν πόθο πρὸς τὸ Θεό.

Τί λοιπὸν λέει; «Πατέρα». Σκέψου τί σήμαινε γι' αὐτὸν ἡ λέξη, «πατέρα». Γιὰτὶ κι ἐμεῖς ὅταν πρόκειται νὰ θυσιάσουμε ἢ ἀρνὶ ἢ κάποιο ἄλλο ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ τὸ δοῦμε νὰ βελάζει σὰν νὰ μᾶς μιλάει μὲ ἤρεμη φωνή, τὸ λυπούμαστε, τὸ σπλαγχνιζόμαστε, ἂν καὶ βγάζει ἀναρθρὴ φωνή. Σκέψου λοιπὸν τί θὰ μπορούσε νὰ κάνει αὐτὸ τὸ πρόβατο, ἂν μιλοῦσε πρὸς τὸν ἀσθενῆ ἄνθρωπο· «Πατέρα, νὰ ἢ φωτιά καὶ τὰ ξύλα· ποῦ εἶναι τὸ πρόβατο γιὰ τὴ θυσία;». Αὐτὸς ποῦ μιλοῦσε στὴν

ἦν κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς γνώμην ὁ λαλῶν τὸ πρόβατον, ἐρεθίζον τὸν ἱερέα εἰς εὐσπλαγχνίαν. Οὐκ ἐμαθήτευσε γὰρ Χριστῷ τῷ λέγοντι, «ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα, ἢ υἷὸν ἢ θυγατέρα, ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος». Ἐμμεῖτο δὲ Πατέρα περὶ οὗ εἴρηται· «ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν». «Ποῦ ἔστι τὸ πρόβατον;», νουνεχῶς ὁ παῖς. Τί οὖν ὁ πατήρ φησι; «Ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὀλοκάρπωσιν, τέκνον»; οὐκ οἰκέτην, ἀλλ' Υἱόν. Ἐκεῖνος μονογενής, καὶ ὁ Θεὸς μονογενής· ἐκεῖνος ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ζύλα, καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν σταυρόν· ἐκεῖνος μηδὲ ἀμαρτή-
 5 σας ἡμελλε σφάζεσθαι, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μηδὲν ἀμαρτήσας ἐσταυρώθη· ἐκεῖνος καὶ ἐσφάγη καὶ οὐκ ἐσφάγη, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενής καὶ ἐσφάγη καὶ οὐκ ἐσφάγη, καὶ ἀπέθανε καὶ οὐκ ἀπέθανεν· ὅσον μὲν γὰρ εἰς προαίρεσιν, ἀπέθανεν, ὅσον δὲ εἰς ἔκβασιν πραγμάτων, οὐκ ἀπέθανεν ἐκεῖνος· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῇ σαρκὶ ἀπέθανεν, ἀλλ' ἡ θεό-
 10 τῆς ἀπαθῆς ἔμεινε.

γ'. Ἄει γὰρ ὁ Θεός, ὅταν μέλλῃ πρᾶγμα μέγα διοικεῖν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, προλαμβάνει καὶ τὴν σκιὰν αὐτοῦ προζωγραφεῖ, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ ἡ ἀλήθεια, μὴ ἀπιστήσωσι περὶ αὐτῆς, ἵνα, τῆς εἰκόνης προλαβούσης, μὴ ἀπιστήσωσι τῇ ἀληθείᾳ. Οἷόν τι λέγω· ἐμελλεν ἡ παναγία Παρ-
 20 θένος γεννᾶν καὶ ἀπιστον ἦν τὸ πρᾶγμα· πῶς παρθένος γεννήσει παρὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως; Τὸ γὰρ γεγεννημένον παρ' ἀκολουθίαν φύσεως. Τίς ἐξ αἰῶνος εἶδε παρθένον γεννήσασαν; Ἴνα οὖν μὴ εἰς ἀπιστίαν πολλὴν χωρήσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, προλαμβάνει καὶ σκιαγραφεῖ ἐν τῇ Σάρρα τὴν ἀλήθειαν, ἵνα, ὅταν ἀπορήσωσιν, πῶς ἡ παρθένος ἐγέννησε,
 25 μᾶλλον ἀναμνησθέντες εἴπωσι, πῶς ἡ Σάρρα ἐγέννησε; μᾶλλον δὲ ἐκεῖνῳ τῷ λόγῳ, πῶς ἡ γῆ παρθένος οὕσα ἐγέννησε; Σκαπάνη οὐκ ἦν, ὁ γεωργῶν αὐτὴν οὐχ ὑπῆρχεν, ὑετὸς οὐ κατῆλθε, βοτάνη εἰς αὐτὴν οὐκ ἀνήλθεν, αὐλαξ αὐτῆς οὐκ ἀνετήθη, χέρσος ἦν, σπερμάτων καταβολὴν οὐκ ἐδέξατο, ψεκὰς οὐκ ἠΰφρανεν αὐτὴν. Εἶπέ μοι οὖν, πῶς παρ-
 30 θένος οὕσα τὰ μυρία γένη τῶν βοτανῶν ἐβλάστησεν; Ἄλλ' οὐκ ἔχεις ἐρμηνεῦσαι τὸ γεγεννημένον, ἀλλὰ λέγεις, ὡς ἠθέλησεν ὁ Θεός. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς Παρθένου. Ἐπειδὴ ἀπορεῖς, μάθε μὴ πε-

8. Ματθ. 10,37. 9. Ρωμ. 2,32.

10. Πρβλ. Ἰω. 13,19.

ψυχή τοῦ πατέρα ἦταν τὸ πρόβατο, πού παρακινουῦσε τὸν ἱερέα νὰ τὸ σπλαγχνισθεῖ. Γιατὶ δὲν μαθήτευσε στὸ Χριστὸ πού λέει· «ὅποιος ἀγαπάει τὸν πατέρα του ἢ τὴ μητέρα του ἢ τὸ γιό του ἢ τὴ θυγατέρα του περισσότερο ἀπὸμένα, δὲν εἶναι ἄξιός μου»⁸. Ὅμως μιμούνταν τὸν Πατέρα γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχει λεχθεῖ· «Αὐτὸς δὲ λυπήθηκε τὸν Υἱό του, ἀλλὰ τὸν παρέδωσε στὸ θάνατο γιὰ χάρη ὄλων μας»⁹. Ποῦ εἶναι τὸ πρόβατο; Ρώτησε μυαλωμένα τὸ παιδί. Καὶ τί ἀπαντᾷ ὁ πατέρας; «Ὁ Θεός, παιδί μου, θὰ φροντίσει γιὰ τὸ πρόβατο τῆς θυσίας γι' αὐτόν». Ὅχι δοῦλον, ἀλλὰ Υἱό. Ἐκεῖνος ἦταν μονογενής, καὶ ὁ Θεός μονογενής· ἐκεῖνος σήκωσε στοὺς ὤμους του τὰ ξύλα, καὶ ὁ Χριστὸς σήκωσε στοὺς ὤμους του τὸ σταυρό· ἐκεῖνος χωρὶς νὰ ἀμαρτήσῃ ἐπρόκειτο νὰ σφαχθεῖ, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ ἀμαρτήσῃ σταυρώθηκε. Ἐκεῖνος καὶ σφάχτηκε καὶ δὲν σφάχτηκε, καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ σφάχτηκε καὶ δὲν σφάχτηκε, καὶ πέθανε καὶ δὲν πέθανε. Γιατὶ ἐκεῖνος, ὡς πρὸς τὴν πρόθεση πέθανε, ὡς πρὸς τὴν ἔκβαση ὁμως τῶν πραγμάτων δὲν πέθανε. Ἐνῶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πέθανε ὡς πρὸς τὴ σάρκα, ἀλλὰ ἡ θεότητά του ἔμεινε ἀπαθής.

3. Ὁ Θεός, ὅταν πρόκειται νὰ φανερώσῃ στοὺς ἀνθρώπους ἓνα μεγάλο γεγονός, προλαβαίνει καὶ προεικονίζει τὴ σκιά του, ὥστε, ὅταν ἔρθῃ ἡ ἀλήθεια, νὰ μὴ δεῖξουν ἀπιστία γι' αὐτήν, ὥστε, ἀφοῦ προηγήθηκε ἡ εἰκόνα, νὰ μὴ ἀπιστήσουν στὴν ἀλήθεια¹⁰. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέω· ἐπρόκειτο νὰ γεννήσῃ ἡ παναγία Παρθένος, καὶ τὸ πρᾶγμα ἦταν ἀπίστευτο. Πῶς θὰ γεννήσῃ παρθένος παραβαίοντας τὸν νόμο τῆς φύσεως; Γιατὶ αὐτὸ πού θὰ γεννηθεῖ δὲ θὰ εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ φύση. Ποιὸς εἶδε μέσω τῶν αἰώνων παρθένο πού γέννησε; Γιὰ νὰ μὴ προχωρήσουν λοιπὸν σὲ μεγάλη ἀπιστία οἱ Ἰουδαῖοι, προλαβαίνει ὁ Θεὸς καὶ σκιαγραφεῖ στὴ Σάρρα τὴν ἀλήθεια, ὥστε, ὅταν ἀπορήσουν πῶς γέννησε ἡ Παρθένος, νὰ θυμηθοῦν μᾶλλον καὶ νὰ ποῦν, 'πῶς γέννησε ἡ Σάρρα;' Ἡ καλύτερα αὐτὸ τὸ λόγο, πῶς γέννησε ἡ γῆ πού ἦταν παρθένο; Σκαπάνη δὲν ὑπῆρχε, γεωργὸς νὰ τὴν καλλιεργήσῃ δὲν ὑπῆρχε, βροχὴ δὲν ἔπεσε, χορτάρι σ' αὐτὴν δὲν βλάστησε, κανένα αὐλάκι δὲν ἀνοίχτηκε σ' αὐτήν, ἦταν ἀκαλλιέργητη, δὲν δέχτηκε σπορά, σταγόνα νεροῦ δὲν τὴν δρόσισε. Πές μου λοιπὸν πῶς, ἐνῶ ἦταν παρθένο, βλάστησε τὰ μύρια γένη τῶν χόρτων; Φυσικά δὲν μπορεῖς νὰ ἐρμηνεύσεις τὸ γεγονός καὶ λές ὅτι ἔτσι θέλησε ὁ Θεός. Κατὰ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο νὰ σκεφθεῖς καὶ στὴν περίπτωση τῆς Παρθένου. Ἐπειδὴ ἀπορεῖς, μάθε νὰ μὴ περιεργάζεσαι τὸ Θεό, ὅταν ἐργάζεται.

ριεργάζεσθαι ὅταν Θεὸς ἐργάζεται· μὴ ἐρώτα τὰ κατὰ φύσιν, ὅταν ὁ τῆς φύσεως τεχνίτης ἐργάζεται· μὴ πολυπραγμόνει. Εἶπε, «βλαστησάτω ἡ γῆ», καὶ εὐθέως εἰσηῆθεν ὁ λόγος εἰς τὰς λαγόνας τῆς γῆς καὶ διήγειρεν αὐτῆς τὰς ὠδίνας καὶ ἡ παρθένος ἐγέννα. Λόγος εἰς ἣν ὁ προελθὼν 5 καὶ μυρία γένη τῶν βοτανῶν ἐβλάστησε, καὶ ἡ γῆ τὸν ἴδιον ἀνελάμβανε κόσμον διὰ τοῦ λόγου. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν γῆν κυμαινομένην, τὰ πτηνά, τὰ ἔνυδρα, τὰ χερσαῖα, τοὺς λειμῶνας, τὰ ἄνθη, τὰ δένδρα, τὴν ἀμπελον, τὴν ἐλαίαν, τὰ μυρία γένη τῶν δένδρων, τὰ ἄωρα, τὰ ὄριμα, τὰ ἐν πε- 10 δίοις, τὰ παρὰ θάλασσαν, τὰ παρὰ λίμνας, τὰ παρὰ ποταμούς, τὰ παρὰ πηγάς, τὰ ἐν τοῖς ὄρεσι. Λόγος εἰς ἣν ὁ ἐργαζόμενος, καὶ ἡ γῆ τὴν οἰκείαν εὐπρέπειαν ἀπελάμβανεν. Ἐρμήνευσόν μοι, ὦ Ἰουδαῖε, πῶς τοῦτο· ἀλλ' οὐκ ἔχεις.

Ὅρας πῶς ἡ πλάνη παρ' ἑαυτῆς ὑποσκελίζεται; Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ὡς γὰρ ἔλεγον, ὅταν μέλλῃ ὁ Θεὸς διοικεῖν τι πρᾶγμα ἄπιστον δο- 15 κοῦν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, προλαμβάνει τὸν τύπον καὶ τὴν σκιάν, ἵνα μὴ αἰφνίδιον ἐλθοῦσα ἡ ἀλήθεια εἰς ἀπιστίαν αὐτοὺς ἐμβάλῃ. Ἔδει κατελθεῖν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ βαπτίσει τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ τὸν παλαιὸν ἀνθρωπον ἀποπνίξει, καὶ τὸν ἀνανεῶσαι θέλοντα τὴν ἀμαρτίαν καταποντίσαι, καὶ τὴν εὐλογίαν ἐπαναγαγεῖν, καὶ τὴν κατάραν 20 ἀφανίσει, καὶ τὴν δικαιοσύνην χαρίσασθαι, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ποιῆσαι· μοιχὸν ἡμελλε λαμβάνειν, καὶ υἱὸν ποιεῖν, ὅπερ οὖν καὶ ἐποίησε· μὴ ὄντα ἄξιον γῆς ἡμελλε λαμβάνειν, καὶ ἄξιον οὐρανοῦ ποιεῖν. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο μέγα ἦν τὸ θαῦμα καὶ ἄπιστον τοῖς πολλοῖς, πῶς ἡ αὐτὴ φύσις τὸν ἕνα ἀνθρωπον πνίγει καὶ δικαιοῖ, τὴν ἀμαρτίαν ἀφανί- 25 ζει, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγει. Ἴνα οὖν μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι, μῦθος τὰ τῶν Χριστιανῶν, πῶς οἷόν τε τὸ αὐτὸ ὕδωρ τὸν μὲν πνίγειν, τὸν δὲ ζωοποιεῖν; Ἐν ἐστὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πῶς δύναται δύο ἐνεργείας ἔχειν; Τί οὖν προδιοικεῖ ὁ Θεός, ἵνα ἡ ἀναισχυντία τῶν Ἰουδαίων ἐλέγχῃται; Οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ κατεπονοῦντο ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν τοῖς ἔργοις καὶ τῇ πλίθῳ 30 προσηλωμένοι καὶ τοῖς ἄλλοις πονήμασι, καὶ ἐβόων κλαίοντες καὶ λέγοντες, «τίς ἡμᾶς ρύσεται ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων; ἀπολώλαμεν, ἐξολώλαμεν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς». Τί οὖν; Εἰσήκουσεν αὐτῶν ὁ Θεός, καὶ πέμπει τὸν Μωσέα, σημείοις καὶ τέρασιν αὐτὸν ὀπλί- σασ. Ἦλθεν ὁ Μωσῆς φέρων τὰς κατὰ τοῦ Φαραὼ τιμωρίας· στρατό-

11. Γεν. 1,11.

12. Ἐξ. 1,14. 2,23.

Μὴ ρωτᾷς γιὰ τὰ σύμφωνα μὲ τὴ φύση, ὅταν ἐνεργεῖ ὁ τεχνίτης τῆς φύσεως μὴ πολυπραγμονεῖς. Εἶπε, «ὡς βλαστήσει ἡ γῆ»¹¹, καὶ ἀμέσως ὁ λόγος του μῆκε στὰ λαγόνια τῆς γῆς καὶ προκάλεσε τὶς ὠδίνες της, καὶ ἡ παρθένος ἄρχισε νὰ γεννᾷ. Ἐνας ἦταν ὁ λόγος πού εἰπώθηκε, καὶ βλάστησαν μύρια γένη χορταριῶν, καὶ ἡ γῆ μὲ τὸ λόγο ἀποκοτούσε τὸν δικό της στολισμό. Καὶ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ τὴ γῆ νὰ κυματίζει, τὰ πτηνά, τὰ ὑδρόβια, τὰ χερσαῖα, τὰ λιβάδια, τὰ ἄνθη, τὰ δέντρα, τὰ ἀμπέλια, τὶς ἐλιές, τὰ ἄπειρα γένη τῶν δέντρων, τὰ ἄγουρα, τὰ ὠριμα, αὐτὰ πού φυτρώνουν στὴν πεδιάδα, κοντὰ στὴ θάλασσα, δίπλα στὶς λίμνες, στὰ ποτάμια καὶ στὶς πηγές, καὶ στὰ βουνά. Ἐνας λόγος μῆκε σὲ ἐνέργεια, καὶ ἡ γῆ ἀπέκτησε τὴν ὁμορφιά της. Ἐξήγησέ μου, Ἰουδαῖε, πῶς ἐγίνε αὐτό; Ἄλλὰ δὲν μπορεῖς.

Βλέπεις ὅτι ἡ πλάνη ἀνατρέπεται μόνη της; Πρόσεχε καλά. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγα, ὅταν ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ φανερώσει κάποιον πρᾶγμα πού θεωρεῖται ἀπίστευτο στοὺς ἀνθρώπους, δίνει ἐκ τῶν προτέρων τὸν τύπο καὶ τὴ σκιά του, γιὰ νὰ μὴ ἔρθει ἡ ἀλήθεια ξαφνικὰ καὶ τοὺς ὀδηγήσει στὴν ἀπιστία. Ἐπρεπε νὰ κατεβεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, νὰ βαπτίσει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, νὰ πνίξει τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο, νὰ καταποντίσει αὐτὸν πού θέλει νὰ ἀνανεώσει τὴν ἁμαρτία, νὰ ἐπαναφέρει τὴν εὐλογία, νὰ ἐξαφανίσει τὴν κατάρρα, νὰ χαρίσει τὴ δικαιοσύνη καὶ νὰ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους. Ἐπρόκειτο νὰ πάρει τὸν μοιχὸ καὶ νὰ τὸν κάνει υἱό, πρᾶγμα πού τὸ ἔκανε ἐπρόκειτο νὰ πάρει τὸν ἀνάξιο τῆς γῆς καὶ νὰ τὸν κάνει ἄξιο τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὸ τὸ θαῦμα ἦταν μεγάλο καὶ ἀπίστευτο στοὺς πολλοὺς (πῶς δηλαδὴ ἡ ἴδια φύση τὸν ἴδιο ἄνθρωπο τὸν πνίγει καὶ τὸν δικαιώνει, ἀφανίζει τὴν ἁμαρτία καὶ ἐπαναφέρει τὴν ἀλήθεια;), γιὰ νὰ μὴ λένε λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ὅσα λένε οἱ Χριστιανοὶ εἶναι μῦθος, πῶς εἶναι δυνατὸ τὸ ἴδιο νερὸ ἄλλον νὰ τὸν πνίγει καὶ ἄλλον νὰ τὸν ζωοποιεῖ; Τὸ νερὸ εἶναι ἓνα, καὶ πῶς μπορεῖ νὰ ἔχει δύο ἐνέργειες; Τί κάνει λοιπὸν ὁ Θεὸς ἀπὸ πρὶν γιὰ νὰ ξεσκεπάζεται ἡ ἀδιαντροπία τῶν Ἰουδαίων; Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραὴλ βασανίζονταν πολὺ στὴν Αἴγυπτο, προσηλωμένοι στὰ ἔργα καὶ στὴν πλινθοποιῖα καὶ σὲ ἄλλες κοπιαστικὲς ἐργασίες, καὶ φώναζαν κλαίοντας καὶ λέγοντας· ποιὸς θὰ μᾶς γλιτώσει ἀπὸ τὴ σκλαβιά τῶν Αἰγυπτίων; Χαθήκαμε, ἀφανιστήκαμε στὰ καταναγκαστικὰ ἔργα¹². Τί ἐγίνε λοιπὸν; Ὁ Θεὸς τοὺς ἄκουσε καὶ ἐστελε τὸν Μωϋσῆ, ἀφοῦ τὸν ὄπλισε μὲ σημεῖα καὶ τέρατα. Ἦρθε λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς φέροντας τὶς τιμωρίες ἐναντίον τοῦ Φαραώ· ἔφερε ἐναντίον του στρατὸ ὀλόκληρο

πεδον πονηρῶν ἀκρίδων ἐπήγαγε, βρούχῳ ἐκέλευσε, καὶ παρεγένετο τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα μετάβαλε, φλυκτίδας ἐποίησεν ἀναζέσαι ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τοῖς τετράποσιν.

Εἶτα, ὡς μετὰ τὰς πληγὰς ταύτας οὐκ εἶξεν ὁ Φαραῶ, λοιπὸν ὁ
 5 Θεὸς θάνατον τῶν πρωτοτόκων ἐπάγει· εἶτα, ἵνα ἐπιτέμω τὸν λόγον (χρῆ γὰρ ἐπιτεμεῖν, ἵνα μὴ, περὶ ταῦτα εἰλούμενοι, μὴ πληρώσωμεν τὴν ὑπόσχεσιν), ἐξῆλθον ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ ἦλθον παρὰ τὴν θάλασσαν. Ἐστρατοπέδευσε Φαραῶ ὀπίσω αὐτῶν μετὰ πληθους ἀρμάτων καὶ ἵππων· ὡς δὲ εἶδεν Ἰσραὴλ τὴν παράταξιν, ἐφοβήθη. Ἦλθον δὲ ἐπὶ τοῦ
 10 χεῖλους τῆς θαλάσσης· καὶ φησιν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῆϊ, «τί βοᾷς πρὸς με;». Καὶ μὴν οὐδὲν ἔλεγε Μωϋσῆς. Ἀλλὰ φησι, Θεὸς εἰμι, οὐ τὰ ἐκ χειλῶν μόνον ἀκούων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ γνωρίζων, ἵνα μάθης, ὅτι οὐκ ἐν τῷ κράζειν ἢ εὐχῇ, ἀλλ' ἐν τῇ γνώμῃ. «Τί βοᾷς πρὸς με;». Τὰ μὲν γὰρ χεῖλη αὐτοῦ οὐκ ἐλάλει, ἡ δὲ καρδία ἐβόα· εὐχὴ γὰρ ἀπὸ
 15 γνώμης ἀγαθῆς ζητεῖται, οὐκ ἀπὸ κραυγῆς ἰσχυρᾶς. «Τί βοᾷς πρὸς με; Ἐκτεινον τὴν ράβδον τὴν ἐν τῇ χειρὶ σου ἐπὶ τὸ ὕδωρ, καὶ διέλθε σὺ καὶ πᾶς Ἰσραὴλ». Ἐξέτεινε δὲ Μωϋσῆς τὴν ράβδον τὴν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπάταξε τὸ ὕδωρ, καὶ ἡ ἄτακτος ρύμη τῶν ὑδάτων ἐχερσώθη καὶ τῆς ἰδίας φύσεως ἐπελάθετο. Τοιοῦτον γὰρ τὸ στοιχεῖον, ὅταν
 20 νεύσῃ ὁ Θεός, καὶ αὐτὰ τῆς οἰκείας φύσεως ἐπιλανθάνεται καὶ τὴν ἐνέργειαν χαλινοῖ. Καθάπερ γὰρ θεραπεινὴς εὐγνώμων ἢ θάλασσα, Δεσπότητος δοῦλον ἰδοῦσα, ἐπειθέτο καὶ ὑπήκουσεν· ὑπήκουσε δὲ οὐ ζύλον τὸ ζηρὸν αἰδουμένη, ἀλλὰ διὰ τὸν μέλλοντα ἐν τῷ ζύλῳ σταυροῦσθαι. Εἶδεν οὖν τὴν εἰκόνα, καὶ εὐθὺς ἐνένοησε τὴν ἀλήθειαν καὶ ὑπεχώρησε.
 25 «Πάρελθε», φησί, «σὺ καὶ πᾶς ὁ λαὸς Ἰσραὴλ».

Εἶτα παρῆλθεν αὐτὸς καὶ πᾶς Ἰσραὴλ· ἐπηκολούθησαν δὲ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καταδιώκοντες ἐκείνους, ὃ τε Φαραῶ καὶ τὰ ἄρματα αὐτοῦ καὶ οἱ ἵπποις. Εἶτα, τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ παρελθόντων, ἐπήλθε τὸ ὕδωρ καὶ ἐκέλυψε τοὺς Αἰγυπτίους. Εἶπέ μοι οὖν, ὦ Ἰουδαῖε, πῶς τὸ ὕδωρ τὸ
 30 ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος δύο ἐνεργείας ἔχει, καὶ τὸν μὲν πνίγει, τὸν δὲ ζωοποιεῖ· εἶπέ μοι, πῶς ἡ θάλασσα ἐκείνη, μία οὖσα τῇ φύσει, τοὺς μὲν ἐζωοποίησε, τοὺς δὲ ἀπέκτεινε, τοὺς μὲν ἀπέπνιξε, τοῖς δὲ ὁδὸς ἐγένε-

13. Ἐξ. 10,4-20. 14. Ἐξ. 8,1-11. 15. Ἐξ. 7,14-25.

16. Ἐξ. 9,8-12. 17. Ἐξ. 11,4 ἐ. 18. Ἐξ. 14,15.

ἀπὸ φοβερὲς ἀκρίδες¹³, διέταξε νὰ ἔρθουν βατράχια καὶ ἤρθαν¹⁴. μετέβαλε τὸ νερὸ σὲ αἷμα¹⁵, ἔκανε νὰ γεμίσουν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ τετράποδα ἀπὸ ἐξανθήματα¹⁶.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ καὶ μετὰ τὶς πληγὰς αὐτὲς δὲν ὑποχώρησε ὁ Φαραώ, ὁ Θεὸς ἐπέφερε τὸ θάνατο τῶν πρωτοτόκων¹⁷. ἔπειτα, γιὰ νὰ συντομεύσω τὸ λόγο μου (πρέπει νὰ τὸν συντομεύσω, γιὰ νὰ μὴ ἀφήσουμε ἀνεκπλήρωτη τὴν ὑπόσχεση ἀσχολούμενοι μ' αὐτά), βῆκαν ἀπὸ τὴ χώρα τῆς Αἰγύπτου καὶ ἔφτασαν κοντὰ στὴ θάλασσα. Ὁ Φαραώ στρατοπέδευσε πίσω ἀπὸ αὐτοὺς μὲ ἓνα πλῆθος ἀρμάτων καὶ ἀλόγων. Μόλις τότε οἱ Ἰσραηλίτες εἶδαν τὸν παρατεταγμένο στρατό, φοβήθηκαν. Ἐφτασαν στὸ χεῖλος τῆς θάλασσας, καὶ λέει ὁ Θεὸς στὸν Μωϋσῆ· «τί φωνάζεις σὲ μένα;»¹⁸· ὁ Μωϋσῆς ὅμως δὲν ἔλεγε τίποτα. Ἄλλὰ, λέει, εἶμαι Θεὸς ποῦ δὲν ἀκούω μόνο ὅσα βγαίνουν ἀπὸ τὰ χεῖλη, ἀλλὰ γνωρίζω καὶ αὐτὰ ποῦ ὑπάρχουν στὴ καρδιά, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ἡ προσευχὴ δὲν ἔγκειται στὴν κρῶγῃ, ἀλλὰ στὴν ψυχῇ. «Γιατί φωνάζεις σὲ μένα;». Τὰ χεῖλη του βέβαια δὲν μιλοῦσαν, φώναζε ὅμως ἡ καρδιά του διότι ἡ προσευχὴ ζητεῖται ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ ψυχῇ καὶ ὄχι ἀπὸ δυνατὴ κρῶγῃ. «Τί φωνάζεις σὲ μένα;». Ἄπλωσε τὸ ραβδί ποῦ ἔχεις στὸ χέρι σου πάνω στὸ νερὸ καὶ πέρασε σὺ καὶ ὄλοι οἱ Ἰσραηλίτες. Ἄπλωσε καὶ ὁ Μωϋσῆς τὸ ραβδί ποῦ κρατοῦσε στὸ χέρι του, χτύπησε τὸ νερὸ καὶ ἡ ἀπειθάρχῃτη ροῇ τοῦ νεροῦ ἔγινε ξηρὰ καὶ τὸ νερὸ ἄλλαξε τὴ φύση του. Τέτοια δηλαδὴ εἶναι τὰ στοιχεῖα, μὲ ἓνα νεῦμα τοῦ Θεοῦ μεταβάλλουν τὶς ιδιότητες τῆς φύσεώς τους καὶ συγκρατοῦν τὴν ἐνεργειά τους. Γιατὶ σὰν ὑπηρετρία εὐγνώμων ἡ θάλασσα, βλέποντας τὸν δούλο τοῦ Κυρίου της, συμμορφώθηκε καὶ ὑπάκουσε. Καὶ ὑπάκουσε, ὄχι ἐπειδὴ σεβόταν τὸ ξερὸ ξύλο, ἀλλὰ ἐξαιτίας ἐκείνου ποῦ ἐπρόκειτο νὰ σταυρωθεῖ στὸ ξύλο. Εἶδε λοιπὸν τὴν εἰκόνα, καὶ ἀμέσως κατάλαβε τὴν ἀλήθεια καὶ ὑποχώρησε. «Πέρασε», λέει, «σὺ καὶ ὄλοι οἱ Ἰσραηλίτες».

Στὴ συνέχεια πέρασε αὐτὸς καὶ ὄλοι οἱ Ἰσραηλίτες· πίσω τους ὅμως ἀκολούθησαν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καταδιώκοντάς τους, καὶ ὁ Φαραώ καὶ τὰ ἄρματα του καὶ οἱ ἵπποι. Ἐπειτα, ὅταν πέρασαν οἱ Ἰσραηλίτες, ἐπανῆλθε τὸ νερὸ καὶ κάλυψε τοὺς Αἰγυπτίους. Πές μου λοιπὸν, Ἰουδαῖε, πῶς τὸ νερὸ τοῦ βαπτίσματος ἔχει δύο ἐνεργεῖες, καὶ τὸν ἓνα τὸν πνίγει, ἐνῶ τὸν ἄλλον τὸν ζωοποιεῖ; Πές μου πῶς ἐκείνη ἡ θάλασσα, ἐνῶ εἶναι μία στὴ φύση, ἄλλους τοὺς ζωοποίησε, ἄλλους τοὺς σκότωσε καὶ ἄλλους τοὺς ἐπνίξε, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἔγινε δρόμος, ἂν καὶ

το, καίτοι μία ἦν ἡ ἄτακτος ρύμη τῶν ὑδάτων; Καὶ πῶς τοῖς μὲν δούλων δίκην ἠδέσθη, ἐν ἐκείνοις δὲ βαρβάρων τρόπον ἐμιμήσατο; Ἐρμηνεύσον μοι τοῦτο, ᾧ Ἰουδαῖε, ὁ ἀπιστῶν τῷ σταυρῷ, πῶς τὸ αὐτὸ ὕδωρ ἐκείνους ἐπνιξε, καὶ τούτους ἔσωσεν; Ἐν ἦν τὸ ὕδωρ, μία ἢ θάλασσα, καὶ τῶν μὲν οὔτε πόδα ἐβρεξε, τῶν δὲ οὔτε ἴχνος ἀφήκεν, ἀλλ' ἅπαντας λαβοῦσα ἐκάλυψε τῷ ὕδατι καὶ κοινὸν τάφον εἰργάσατο ἢ θάλασσα παντὶ τῷ δήμῳ τῶν Αἰγυπτίων. Εἶπέ μοι οὖν τοῦτο πῶς ἐγένετο. Ὁρᾷς πῶς ἡ σκιά προῆλθεν, ἵνα πιστευθῇ ἡ ἀλήθεια; πῶς ἐκεῖνα μὲν σκιά, ταῦτα δὲ ἀλήθεια; ἐκεῖνα σκιά, ταῦτα δὲ πράγματα; Ὁρᾷς, ὡς 10 εἶπον, ὅταν μέλλῃ ὁ Θεὸς διοικεῖν πράγμα τι ξένον, προδιατυποῖ πρῶτον καὶ σκιαγραφεῖ, ἵνα οὕτω προελθοῦσα ἡ ἀλήθεια εὐπρόσδεκτος γένηται; Ἀνάγκη γὰρ τὴν εἰκόνα ὑποδεεστέραν εἶναι τῆς ἀληθείας· εἰ δὲ αὐτοτελής ἦν, οὐκ ἔτι σκιά, ἀλλὰ ἀλήθεια. Προέλαβέ τε ἡ σκιά, καὶ ἦλθεν ἡ ἀλήθεια τῶν χρωμάτων καὶ ἔδειξε καθαρὰν τὴν εἰκόνα. Ἐκεῖ- 15 να τύποι, ταῦτα πράγματα· οἷον καὶ ἐπὶ τοῦ προβάτου γέγονεν.

Ἐμελλε τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ ἐλευθεροῦσθαι ἡ οἰκουμένη καὶ κατάρως ἀπαλλάτεσθαι. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο πάλιν μέγα ἦν τὸ θαῦμα καὶ ἀπιστον παρὰ τῇ ἀγνώμονι ψυχῇ τῶν Ἰουδαίων, προδιοικεῖ ὁ Θεὸς καὶ προδιατυποῖ διὰ τοῦ προβάτου· τῶν γὰρ Αἰγυπτίων τὰ πρωτότοκα μέλ- 20 λων ἀπολλύειν, ἵνα μὴ συναναιρεθῶσι καὶ τὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Τί οὖν; Ἴνα γένηται, φησὶν ὁ Μωυσῆς, μήποτε ὁ ὀλοθρευτὸν ἀγγελος συνολοθρεύσῃ τὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πρωτότοκα. Τί οὖν λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός; «παράγγειλον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ λαβέτωσαν πρόβατον ἄμωμον, ἄρσεν, ἐνιαύσιον, κατὰ συγγενείας αὐτῶν· κἂν μὴ εὐπορῶσι», φη- 25 σί, «γείτων γείτονα συγκαλέσει καὶ συγγένεια συγγένειαν συγκαλέσει, καὶ οὕτω λαβόντες τὸ πρόβατον, πρόβατον ἄμωμον, ἄρσεν, ἐνιαύσιον, θύσατε», φησί, «κατὰ συγγενείας καὶ κατ' οἴκους πατριῶν. Καὶ τὰ μὲν κρέα αὐτοῦ φάγεσθε ὅπτα, πυρὶ μὴδὲν ἐξ αὐτῶν καταλείπεται, τὸ δὲ αἷμα αὐτοῦ χρίσατε εἰς τὰς φλιας ὑμῶν. Φάγεσθε δὲ αὐτό», φησί, «πε- 30 ριεζωσμένοι τὴν ὄσφυν· τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν· καὶ τοῦτο ὡς ὄδοιπόρου σχῆμα· οἱ λῦχνοι ὑμῶν καιόμενοι». Διατί; Ἐσπέρα γὰρ ἦν καταλαμβάνουσα. Καὶ διατί οὕτως ἔδεσθε ὡς ὄδοιπόροι; Διατί; Ἐγὼ λέγω. Καὶ διὰ τὸν τύπον καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν· ἐπειδὴ πολλάκις

ἦταν μία ἡ ἀπειθάρχητη ροὴ τοῦ νεροῦ; Καὶ γιατί ἐκείνους ποὺ ἦταν δοῦλοι τοὺς σεβάστηκε, ἐνῶ στοὺς ἄλλους ἐφάρμοσε βαρβαρικό τρόπο; Ἐρμήνευσέ μου το αὐτό, Ἰουδαῖε, σὺ ποὺ δὲν πιστεύεις στὸ σταυρό, πῶς τὸ ἴδιο νερό, ἐκείνους τοὺς ἔπνιξε, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔσωσε; Ἔνα ἦταν τὸ νερό, μία ἡ θάλασσα, καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν δὲν ἔβρεξε οὔτε τὰ πόδια, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους δὲν ἄφησε οὔτε ἴχνος, ἀλλὰ παίρνοντάς τους ὅλους τοὺς κάλυψε μὲ τὸ νερό, καὶ ἀποτέλεσε ἡ θάλασσα κοινὸ τάφο γιὰ ὅλο τὸν λαὸ τῶν Αἰγυπτίων; Πές μου λοιπόν, πῶς ἔγινε αὐτό; Βλέπεις πῶς προῆλθε ἡ σκιά, γιὰ νὰ πιστευθεῖ ἡ ἀλήθεια; πῶς ἐκεῖνα εἶναι σκιά, ἐνῶ αὐτὰ ἀλήθεια; Ἐκεῖνα εἶναι σκιά, ἐνῶ αὐτὰ πραγματικότητα; Βλέπεις, ὅπως εἶπα, ὅτι, ὅταν ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ φανερώσει ἕνα πρᾶγμα παράδοξο, πρῶτα τὸ προτυπώνει καὶ τὸ σκιαγραφεῖ, ὥστε, ὅταν θὰ ἐμφανισθεῖ ἡ ἀλήθεια, νὰ γίνεи εὐπρόσδεκτη; Γιατί κατ' ἀνάγκη ἡ εἰκόνα εἶναι κατώτερη ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Ἄν ἦταν ἐπαρκής, τότε δὲ θὰ ἦταν σκιά, ἀλλὰ ἀλήθεια. Προηγήθηκε ἡ σκιά, καὶ ἦρθε ἡ ἀλήθεια τῶν χρωμάτων καὶ παρουσίασε τὴν εἰκόνα καθαρή. Ἐκεῖνα ἦταν τύποι, αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε καὶ μὲ τὸ πρόβατο.

Ἐπρόκειτο μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ νὰ λυτρωθεῖ ἡ οἰκουμένη καὶ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν κατάρα. Ἐπειδὴ ὁμως αὐτὸ τὸ θαῦμα ἦταν μεγάλο καὶ ἀπίστευτο στὴν ἀχάριστη ψυχὴ τῶν Ἰουδαίων, τὸ ἐμφανίζει προηγουμένως ὁ Θεὸς καὶ τὸ προεικονίζει μὲ τὸ πρόβατο· ὅταν δηλαδή θὰ ἀφάνιζε τὰ πρωτότοκα παιδιὰ τῶν Αἰγυπτίων, νὰ μὴ ἐξοντωθοῦν μαζί μ' αὐτὰ καὶ τὰ πρωτότοκα παιδιὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Τί κάνει λοιπόν; Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, λέει ὁ Μωϋσῆς, νὰ φονεύσει ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου καὶ τὰ πρωτότοκα παιδιὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, τί κάνει; Λέει σ' αὐτὸν ὁ Θεός· «Παράγγειλε στοὺς Ἰσραηλίτες νὰ πάρουν πρόβατο ἄγνὸ, ἄρσενικό, ἐνὸς ἔτους, ἕνα σὲ κάθε οἰκογένεια· καὶ ἂν δὲν εἶναι εὐποροῦ», λέει, «ὁ γείτονας νὰ φωνάζει καὶ τὸν γείτονα, καὶ οἱ συγγενεῖς τοὺς συγγενεῖς, καὶ ἔτσι, ἀφοῦ λάβετε τὸ πρόβατο, πρόβατο ἄγνὸ, ἄρσενικό, ἐνὸς ἔτους, θυσιάστε το», λέει, «κατὰ συγγένεια καὶ πατρικὸ σπίτι. Καὶ τὰ κρέατά του νὰ τὰ φάγετε ψητὰ στὴ φωτιά καὶ νὰ μὴ μείνει τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἐνῶ τὸ αἷμά του νὰ τὸ ἀλείψετε στὰ κατώφλια σας. Καὶ νὰ τὸ φᾶτε», λέει, «ἔχοντας ζωσμένη τὴ μέση σας καὶ τὰ ὑποδήματα στὰ πόδια σας· καὶ ὅλα αὐτὰ σὰν νὰ εἴστε ὁδοιπόροι· τὰ λυχνάριά σας νὰ εἶναι ἀναμμένα»¹⁹. Γιατί; Ἐπειδὴ πλησίαζε ἡ νύχτα. Καὶ γιατί νὰ φᾶτε σὰν νὰ εἴσαστε ὁδοιπόροι; Γιατί; Θὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ· καὶ

ἐπλήγη ὁ Φαραώ, καὶ οὐκ ἀπέλυσεν αὐτούς· καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς Μωϋ-
 σῆς· πλήττεται σήμερον καὶ ἀπολύει· ἐπλήσσετε καὶ οὐκ ἀπέλυνεν· ἔν-
 νατον ἐπλήγη καὶ οὐκ ἀπέλυσεν αὐτούς· τῇ δεκάτῃ δὲ ἡμελλεν αὐτούς
 ἀπολύειν· «ὄδοιπόρων», λέγει, «λάβετε σχῆμα»· μετὰ γὰρ τὸ φαγεῖν
 5 ὑμᾶς, οὐδὲν κοινὸν ὑμῖν πρὸς τὴν Αἴγυπτον· «λάβετε οὖν», φησί, «πρό-
 βατον ἄμωμον, ἄρσεν ἐνιαύσιον, καὶ θύσατε αὐτό· καὶ χρίσατε τὸ αἷμα
 αὐτοῦ ἐπὶ τὰς φλιας ὑμῶν, ἵνα, ἐλθὼν ὁ ἄγγελος, κἂν δι' ἐκείνους μὴ
 φείσῃται, διὰ τὸν τύπον τοῦ αἵματος φείσῃται».

Ταῦτα οὐ διὰ τὸν ἄγγελον ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ τὸ αἷμα τὸ ἐμὲ σῶσαν·
 10 οὐ γὰρ ἠδύνατο ὁ ἄγγελος τὸ παράλληλον τῶν Αἴγυπτίων καὶ Ἰουδαίων
 διαγνῶναι· ὁ τὰ πρωτότοκα εἰδώς, Αἴγυπτίους καὶ Ἑβραίους διαγνῶ-
 ναι οὐκ ἴσχυσεν· Ὅταν οὖν ὄνειδίσῃ σε λέγων, 'εἰς αἷμα ἐλπίζεις,' εἰπέ
 αὐτῷ, 'καὶ σὺ οὐκ αἰσχῆνη, ἀναίσχυντε; Σὺ εἰς αἷμα προβάτου ἐσώθης,
 κἀγὼ εἰς αἷμα Δεσπότου οὐ σῶζομαι;' Ἰουδαῖος οὖν ἐσθίων, ἐπειγεται
 15 ἀπαλλαγῆναι Αἰγύπτου, Χριστιανὸς ἐσθίων, ἐπειγέσθω ἀπαλλαγῆναι
 τοῦ κόσμου. Καὶ γὰρ σοὶ ὁ Παῦλος οὕτω χρηματίζει· «ἐνδύσασθε θῶ-
 ρακα δικαιοσύνης· ὑποδήσασθε τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγε-
 λίου τῆς εἰρήνης». Ἐκεῖ ὑποδήματα, καὶ ἐνταῦθα ὑποδήματα· ἐκεῖ βα-
 κτηρία, ἐνταῦθα θώραξ· ὁ Μωϋσῆς ὡς ὄδοιπόροις, ὁ Παῦλος ὡς στρα-
 20 τιώταις· ἐκεῖνοι ἀπὸ γῆς εἰς γῆν, διὰ τοῦτο ὄδοιπόροι· ἐγὼ ἀπὸ γῆς εἰς
 οὐρανόν, διὰ τοῦτο στρατιώτης. Διὰ τί; Ὅτι ἡ ὁδός μου ληστεύεται
 κατὰ τὸν ἀέρα, δαίμονές μοι ἀπαντῶσι. Διὰ τοῦτο ἔχω τὴν παρρησίαν
 γεγυμνωμένην, διὰ τοῦτο τὸν θῶρακα τῆς δικαιοσύνης, διὰ τοῦτο τὴν
 ζῶνην τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ εἰμι ὄδοιπόρος μόνον, ἀλλὰ καὶ στρατιώ-
 25 τής. «Στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν». Ὅρα
 οὖν πῶς χρηματίζει Παῦλος καὶ πῶς σχηματίζει Μωϋσῆς· πῶς τὰ αἰ-
 σθητά, πῶς τὰ πνευματικά.

Σπουδάσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοί, τὸν Ἀβραὰμ μιμῆσασθαι,
 ἵνα ξεινισθῶμεν ἐν τοῖς τούτου κόλποις, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
 30 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

20. Ἐφ. 6,14-15.

21. Ματθ. 7,14.

για τὸν τύπο καὶ γιὰ τὴν ἀλήθεια. Ἐπειδὴ ὁ Φαραῶ πολλές φορές δέχτηκε πληγὲς καὶ δὲν τοὺς ἐλευθέρωσε, καὶ τοὺς ἔλεγε ὁ Μωϋσῆς, σήμερα θὰ δεχθεῖ πληγὴ καὶ θὰ μᾶς ἀφήσει ἐλεύθερους, ὁ Φαραῶ ὅμως δεχόταν τὴν πληγὴν, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἄφηνε ἐλεύθερους (ἐννιά πληγὲς δέχτηκε καὶ δὲν τοὺς ἄφησε ἐλεύθερους, τὴν δέκατη φορὰ ὅμως θὰ τοὺς ἄφηνε), τοὺς λέει νὰ πάρετε σχῆμα ὀδοιπόρου· γιατί, ἀφοῦ φάτε, δὲν ἔχετε τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴν Αἴγυπτο. Πάρτε λοιπὸν, λέει, πρόβατο ἀγνόν, ἀρσενικό, ἐνὸς ἔτους, καὶ θυσιάστε το, καὶ ἀλείψετε τὸ αἷμα τοῦ στα κατώφλια σας, ὥστε, ὅταν ἔρθει ὁ ἄγγελος, ἂν δὲν σᾶς λυπηθεῖ ἐξαιτίας ἐκείνων, νὰ σᾶς λυπηθεῖ ἀπὸ τὸ σημάδι τοῦ αἵματος.

Αὐτὰ δὲν ἔγιναν γιὰ τὸν ἄγγελο, ἀλλὰ γιὰ τὸ αἷμα ποὺ μὲ ἔσωσε· δὲν μπορούσε τάχα ὁ ἄγγελος νὰ διακρίνει τοὺς Αἴγυπτίους ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους; Αὐτὸς ποὺ γνώριζε τὰ πρωτότοκα, δὲν μπορούσε νὰ ξεχωρίσει τοὺς Αἴγυπτίους ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους; Ὅταν λοιπὸν σὲ βρίσκει λέγοντας, ἴπιστεύεις σὲ αἷμα;, πὲς του· καὶ σὺ δὲν ντρέπεσαι, ἀδιάντροπε; Ἐσὺ σώθηκες μὲ τὸ αἷμα προβάτου, καὶ ἐγὼ δὲν σώζομαι μὲ τὸ αἷμα τοῦ Δεσπότη; Ὁ Ἰουδαῖος λοιπὸν τρώγοντας βιάζεται νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὁ Χριστιανὸς τρώγοντας, ἄς βιαστεῖ νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο. Γιατί καὶ ὁ Παῦλος συνιστᾷ τὰ ἐξῆς· «ντυθεῖτε θώρακα δικαιοσύνης· φορέστε τὰ ὑποδήματα στα πόδια σας γιὰ νὰ εἴστε ἔτοιμοι νὰ μεταφέρετε τὸ Εὐαγγέλιο τῆς εἰρήνης»²⁰. Καὶ ἐκεῖ ὑποδήματα καὶ ἐδῶ ὑποδήματα· ἐκεῖ ράβδος, ἐδῶ θώρακας· ὁ Μωϋσῆς τοὺς μιλοῦσε σὰν ὀδοιπόρους, ὁ Παῦλος σὰν στρατιῶτες· ἐκεῖνοι θὰ πήγαιναν ἀπὸ μιὰ χώρα σὲ ἄλλη, γι' αὐτὸ ὀνομάζονται ὀδοιπόροι, ἐγὼ θὰ μεταβῶ ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανόν, γι' αὐτὸ ὀνομάζομαι στρατιώτης. Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ δρόμος μου στὸν ἀέρα κατέχεται ἀπὸ ληστές, μὲ συναντοῦν δαίμονες. Γι' αὐτὸ ἔχω τὸ θάρρος γυμνός, γι' αὐτὸ φορῶ τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, γι' αὐτὸ φορῶ τὴ ζώνη τῆς ἀλήθειας· γιατί δὲν εἶμαι μόνον ὀδοιπόρος, ἀλλὰ καὶ στρατιώτης· «Εἶναι στενὸς καὶ γεμάτος θλίψεις ὁ δρόμος ποὺ ὀδηγεῖ στὴ ζωὴ»²¹. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ μὲ τὰ πράγματα, καὶ πῶς ὁ Μωϋσῆς μὲ τὰ σχήματα (τοὺς τύπους)· πῶς εἶναι τὰ αἰσθητὰ καὶ πῶς τὰ πνευματικά.

Ἄς φροντίσουμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἀγαπητοί, νὰ μιμηθοῦμε τὸν Ἀβραάμ, γιὰ νὰ φιλοξενηθοῦμε στοὺς κόλπους του, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΛΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΧΗΡΑΝ
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ

α'. Ἐν ταῖς ἡμέραις αἷς ἐνηστεύομεν ἅπαντες, τοὺς περὶ τῆς ἐλεημο-
σύνης πολλάκις ἐλόμενος κινῆσαι λόγους, ἐξεκρουόμεν, τῆς ἐσπέρας
καταλαμβάνουσης καὶ τοῦ λόγου διακοπτούσης ἡμῖν τὸν δρόμον. Τοῦτο
δὲ ἐγένετο, τοῦ Θεοῦ τάχα συμφερόντως οἰκονομοῦντος καὶ πρὸς τὴν
5 παροῦσαν ἡμέραν τὴν περὶ τούτων ὑπερτιθέντος παραίνεσιν, ἵνα μὴ,
κατὰ τὴν ἐκκλησίαν διηρημένων ὑμῶν, οὕτως ἢ τῆς ἐλεημοσύνης πα-
ρατέθη τράπεζα σήμερον· οὐκ ἐπειδὴ μέγα τι καὶ γενναῖον ἡμεῖς ἔχομεν
εἰπεῖν, ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλη καὶ γενναία τῆς ἐλεημοσύνης ἡ δύναμις. Πολ-
λὴ γὰρ τοῦ πράγματος ἡ παρρησία πρὸς τὸν Θεόν· καὶ καθάπερ τις βα-
10 σιλεύουσα τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας, οὕτω μετὰ ἀδείας πολλῆς τῶν οὐ-
ρανίων ἀψίδων ἐπιβαίνειν εἴωθε, καὶ αἱ τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν ἐγκε-
χειρισμένοι δυνάμεις, ἂν μὲν ἴδωσι τὴν ἐλεημοσύνην ἐπιβαίνουσαν,
μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς καὶ ταῖς ἄλλαις δι' αὐτῆς τὰς πύλας ἐκείνας
ἀνοίγουσιν ἀρεταῖς, ἂν δὲ χωρὶς τῆς ἐλεημοσύνης ἴδωσι παραγενομέ-
15 νας, ἀποκλείουσι τὰς θύρας αὐταῖς. Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν παρθένων δῆλον
ἐκείνων, αἱ διὰ τοῦτο τῆς ἱερᾶς παστάδος ἀπεκλείσθησαν, ἐπειδὴ διη-
νεκὲς ἔλαιον ἐν ταῖς λαμπάσιν οὐκ εἶχον. Καὶ σκόπει μοι τὴν διαφορὰν.
Ἐλεημοσύνη μὲν χωρὶς παρθενίας τοὺς αὐτῆς τροφίμους εἰς τὸν οὐρα-
νὸν εἰσήγαγε, παρθενία δὲ χωρὶς ἐλεημοσύνης οὐκ ἴσχυσεν. Ἐπεὶ οὖν
20 τοσαύτη τοῦ πράγματος ἡ δύναμις, μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ τοὺς περὶ
αὐτῆς δεχόμεθα λόγους. Γένοιτο δ' ἂν ἀρίστη καὶ σύντομος τοῦ πρά-
γματος ἡ παραίνεσις, εἰ πρὸς τὴν χήραν ὑμᾶς ἀπαγάγοιμεν τὴν ἐν Σαρε-
φθοῖς τῆς Σιδῶνος. Τῶν γὰρ λόγοις συμβουλευόντων οἱ διὰ τῶν ἔργων
παιδεύοντες ἀξιοπιστότεροι διδάσκαλοι γίνονται· διὸ καὶ ἡ χήρα ἀρίστη
25 τοῦ πράγματος τούτου γένοιτ' ἂν ἡμῖν διδάσκαλος. Ἡμεῖς μὲν γὰρ λόγῳ

Ο Μ Ι Λ Ι Α
ΣΤΟΝ ΗΛΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΧΗΡΑ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗ

1. Στις μέρες που ὅλοι νηστεύαμε, προσπάθησα πολλές φορές νὰ κάνω λόγο γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ ἐμποδιζόμουν, γιατί μᾶς ἔπιανε ἡ νύχτα καὶ μοῦ ἀνέκοπτε τὴν πορεία τοῦ λόγου. Καὶ αὐτὸ ἴσως νὰ ἔγινε, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὰ κανόνισε ἔτσι πρὸς τὸ συμφέρον μας, καὶ μετέθεσε τὴ παραίνεση γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ στὴ σημερινὴ μέρα, γιὰ νὰ μὴ εἴσαστε διαιρημένοι μὲ τὸ ν' ἀπουσιάζουν ὀρισμένοι ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ ἔτσι νὰ παρατεθεῖ σήμερα τὸ τραπέζι τῆς ἐλεημοσύνης. Ὅχι ἐπειδὴ ἔχω ἐγὼ νὰ σᾶς πῶ τίποτα τὸ μεγάλο καὶ γενναῖο, ἀλλὰ ἐπειδὴ μεγάλη καὶ γενναία εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἐλεημοσύνης. Γιατί τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἔχει πολλὴ παρρησία στὸ Θεὸ καὶ σὰν νὰ εἶναι καμμιά βασιλίσσα τῆς πολιτείας μας, ἔτσι ἀνεβαίνει συνήθως μὲ μεγάλη ἄνεση στὶς οὐράνιες ἀψίδες, καὶ οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις, ποὺ φυλάσσουν τὶς πύλες τῶν οὐρανῶν, ἐὰν δοῦν νὰ ἀνεβαίνει ἡ ἐλεημοσύνη, ἀνοίγουν μὲ πολλὴ προθυμία τὶς πύλες ἐκεῖνες καὶ στὶς ἄλλες ἀρετές, ἐὰν ὁμως δοῦν ὅτι ἔρχονται χωρὶς τὴν ἐλεημοσύνη, κλείνουν σ' αὐτὲς τὶς πόρτες. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς παρθένες, οἱ ὁποῖες ἐξαιτίας αὐτοῦ κλείσθηκαν ἔξω ἀπὸ τὸν ἱερὸ νυμφῶνα, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχαν διαρκῶς λάδι στὶς λαμπάδες τους. Καὶ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τὴ διαφορὰ. Ἡ ἐλεημοσύνη χωρὶς τὴν παρθενία ὀδήγησε τοὺς τροφίμους τῆς στὸν οὐρανό, ἐνῶ ἡ παρθενία χωρὶς τὴν ἐλεημοσύνη δὲν μπόρεσε. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ δύναμη τῆς ἐλεημοσύνης, γι' αὐτὸ δεχόμαστε μὲ κάθε προθυμία τοὺς λόγους γι' αὐτὴν. Καὶ θὰ μπορούσε νὰ γίνεαι ἄριστη καὶ συνοπτικὴ ἡ παραίνεση γι' αὐτὴν, ἐὰν σᾶς μεταφέρω πρὸς τὴ χήρα ποὺ ζοῦσε στὰ Σαρεπτὰ τῆς Σιδῶνας¹. Γιατί αὐτοὶ ποὺ διδάσκουν μὲ τὰ ἔργα τους γίνονται πιὸ ἀξιόπιστοι δάσκαλοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συμβουλεύουν μὲ λόγια· γι' αὐτὸ καὶ ἡ χήρα αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ γίνεαι σ' ἐμᾶς ἄριστη δασκάλα τοῦ πράγματος αὐτοῦ. Γιατί ἐγὼ βέβαια

παραινοῦμεν, ἐκείνη δὲ διὰ τῶν ἔργων ὑμᾶς παιδεῦσαι δυνήσεται, τὴν ὁμότροπον ἔχουσα μεθ' αὐτῆς συνεξευγμένην.

Δύο γάρ εἰσιν αὗται αἱ χῆραι· μία μὲν ἐν τῇ Καινῇ, ἢ τὰ δύο λεπτὰ καταβαλοῦσα, μία δὲ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἢ τὸν προφήτην ὑποδέξασθαι καταξιωθεῖσα· καὶ ἀμφοτέραι πρὸς τὴν αὐτὴν ἐφθασαν τῆς φιλοσοφίας ἀρετὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπεδείξαντο φιλοφροσύνην, τῇ τῶν κατορθωμάτων ὁμοιότητι τὴν συγγένειαν ἡμῶν τῶν Διαθηκῶν ἐνδεικνύμεναι. Καθάπερ γὰρ σκόπελοί τινες ὑψηλοὶ περιβεβλημένοι λιμένας, οὓς δὴ φάρους καλεῖν εἰώθασι, διὰ πάσης τῆς νυκτὸς ἄσβεστον ἔχοντες πῦρ, τοὺς 10 πεπλανημένους κατὰ τὸ πέλαγος τῇ λαμπηδόνι τοῦ φωτὸς πρὸς τὴν τοῦ λιμένος χειραγωγοῦσιν ἀσφάλειαν, οὕτω καὶ αὗται καθάπερ τινὰς λιμένας τὴν φιλοφροσύνην περιβεβλημέναι, τῷ φωτὶ τῆς οἰκείας μεγαλοψυχίας τοὺς ἐν τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ (νυκτὸς γὰρ οὐδὲν ἄμεινον ἡμῶν ἢ ζωὴ 15 διάκειται, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι «ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικε»), τοὺς οὖν ἐν τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ κατὰ τὸ πέλαγος τῆς φιλαργυρίας πλανωμένους καὶ γίνεσθαι μέλλοντας ὑποβρυχίους, πρὸς τὴν παρ' ἑαυτῶν καλοῦσιν ἀσφάλειαν, τὸ τῆς φιλανθρωπίας διαπαντὸς καιόμενον ἔχουσαι πῦρ καὶ διασώζουσαι τὸ τῆς ἐλεημοσύνης ἄσβεστον 20 φῶς.

β'. Ἀλλὰ περὶ ἐκείνης μὲν ἐν ἐτέρῳ καιρῷ, τήμερον δὲ περὶ τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν. Πάντως γὰρ καὶ ταύτης ἐπαινουμένης, ἐκείνης τῶν ἐγκωμίων οἱ στέφανοι πλέκονται· ὧν γὰρ τὰ κατορθώματα ἴσα, καὶ οἱ λόγοι τῶν ἐγκωμίων κοινοί. Ἐγένετο τοίνυν κατὰ τοὺς ταύτης χρόνους λιμὸς χυλεπός· οὐχὶ ἡ γῆ δὲ καμουσα παρητήσατο τὴν 25 φορὰν, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀμαρτήματα τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν ἀπεκρούσαντο. Ἐγένετο τοίνυν λιμὸς χυλεπός καὶ λιμῶν ἀπάντων πικρότατος, καὶ τοῦτον ἤγαγε τὸν λιμὸν ὁ μέγας Ἡλίας, καθάπερ τινὰ φοβερὸν οἰκέτην καλέσας, ὥστε τοὺς συνδούλους, τὸν Δεσπότην ὑβρίζοντας, σωφρονίσαι· μᾶλλον δὲ ἐκάλεσεν αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων τὰ ἀμαρτήματα, ἐκόμισε δὲ αὐτὸν τοῦ προφήτου τὸ στόμα, «ζῆ», γάρ φησι, «Κύριος ὁ Θεός, εἴ ἐσται ὑετός, εἴ μὴ διὰ στόματός μου». Ἦν τοίνυν ἀφόρητον κακόν· οὐδὲ γὰρ τὴν γαστέρα τῆς γῆς ἄγονον ἐποίησε μόνον ἢ φοβερά τοῦ προφήτου φωνή, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῶν ποταμῶν τὰ ρεῖθρα ἀνέστειλε, καὶ οἱ χεῖμαρροι τότε ἐξηραίνοντο πάντες. Καὶ καθάπερ πυρετὸς λάβρος καὶ διακαῆς εἰς σώματος φύσιν ἐμπεσὼν οὐχὶ τὴν ἐπιφάνειαν

2. Λουκᾶ 21,2-4.

3. Πρόκειται γιὰ τὸν προφήτην Ἡλία (Γ' Βασ. 17,10 ε.).

4. Ρωμ. 13,12.

5. Γ' Βασ. 17,1.

συμβουλευώ με τὸ λόγο, ἐνῶ ἐκείνη θὰ μπορέσει νὰ σᾶς διδάξει με τὰ ἔργα της, ἔχοντας συνδεδεμένη μαζί της καὶ τὴν ἄλλη ὁμοιά της.

Οἱ χῆρες αὐτὲς λοιπὸν εἶναι δύο· ἡ μία στὴν Καινὴ Διαθήκη, ποὺ ἔρριξε τὸ δίλεπτο², καὶ μία στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ φιλοξενήσει τὸν προφήτη³· καὶ οἱ δύο ἔφτασαν στὴν ἴδια ἀρετὴ τῆς εὐσέβειας καὶ ἔδειξαν τὴν ἴδια φιλοφροσύνη, ἀποδεικνύοντας σὲ μᾶς μετὴν ὁμοιότητα τῶν κατορθωμάτων τους τὴ συγγένεια τῶν Διαθηκῶν. Γιατί, ὅπως κάποιοι βράχοι ψηλοὶ, ποὺ περιβάλλουν τὰ λιμάνια καὶ τοὺς ὁποίους συνηθίζουν νὰ ὀνομάζουν φάρους, ἔχοντας ὅλη τὴ νύχτα ἄσβηστο φῶς ὀδηγοῦν αὐτοὺς ποὺ περιπλανιῶνται στὸ πέλαγος, μετὴν ἀκτινοβολία τοῦ φωτός τους, στὴν ἀσφάλεια τοῦ λιμανιοῦ, ἔτσι καὶ αὐτές, ντυμένες, σὰν κάποια λιμάνια, τὴ φιλοφροσύνη, μετὸ φῶς τῆς δικῆς τους μεγαλοψυχίας καθοδηγοῦν αὐτοὺς ποὺ περιπλανιῶνται σὲ πολὺ βαθεῖα νύχτα· γιατί ἡ ζωὴ μας δὲ βρίσκεται σὲ καλύτερη κατάσταση ἀπὸ τὴ νύχτα, ὅπως λέει καὶ ὁ Παῦλος, ὅτι «ἡ νύχτα προχώρησε καὶ ἡ ἡμέρα πλησίασε»⁴. Αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ περιπλανιῶνται μέσα στὴ βαθύτατη νύχτα στὸ πέλαγος τῆς φιλαργυρίας καὶ κινδυνεύουν νὰ καταποντισθοῦν, τοὺς προσκαλοῦν στὴν ἀσφάλειά τους, ἔχοντας παντοτινὰ ἀναμμένο τὸ φῶς τῆς φιλανθρωπίας καὶ διατηρώντας ἄσβηστο τὸ φῶς τῆς ἐλεημοσύνης.

2. Ἄλλὰ γιὰ ἐκείνη βέβαια θὰ μιλήσουμε σὲ ἄλλη εὐκαιρία, σήμερα ὅμως θὰ μιλήσουμε γιὰ τὴ χήρα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὅπως δὴποτε ὅμως καὶ ὅταν ἐπαινεῖται αὐτή, καὶ ἐκείνης τὰ στεφάνια τῶν ἐγκωμίων πλέκονται· γιατί αὐτῶν ποὺ τὰ κατορθώματα εἶναι ἴσα, κοινοὶ εἶναι καὶ οἱ λόγοι τῶν ἐγκωμίων. Ἔγινε λοιπὸν στὰ χρόνια αὐτῆς φοβερὴ πείνα· ὄχι γιατί ἡ γῆ κουρασμένη ἔπαυσε νὰ εἶναι εὐφορῆ, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ ἁμαρτίες τῶν ἀνθρώπων ἀπομάκρυναν τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. Ἔγινε λοιπὸν πείνα φοβερὴ καὶ πείνα πιὸ ὀδυνηρὴ ἀπὸ ὅλες, καὶ αὐτὴ τὴν πείνα τὴν ἔφερε ὁ μέγας Ἡλίας, καλώντας τὴν σὰν κάποιο φοβερὸ ὑπὲρ-τῆ γιὰ νὰ συνετίσει τοὺς ὀδοδούλους τοῦ ποὺ ἀτίμαζαν τὸ Θεό· ἡ καλύτερα τὴν προκάλεσαν οἱ ἁμαρτίες τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τὴν ἔφερε τὸ στόμα τοῦ προφήτη· γιατί λέει, «στὸ ὄνομα τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ βρέξει, παρὰ μόνο ὅταν ἐγὼ πῶ μετὸ στόμα μου νὰ βρέξει»⁵. Ἦταν λοιπὸν ἀνυπόφορο τὸ κακό· γιατί δὲν εἶχε κάνει μόνο τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ἄγωνα ἢ φοβερὴ φωνὴ τοῦ προφήτη, ἀλλὰ σταμάτησε καὶ τὰ νερά τῶν ποταμιῶν καὶ ζηραίνονταν τότε ὅλοι οἱ χεῖμαρροι. Καὶ ὅπως, ὅταν στὸ σῶμα πέσει ἀπότομος καὶ ψηλὸς πυρετός, δὲν ζηραίνει μόνο τὴν

ξηραίνει μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸ χωρήσας τὸ βάθος, αὐτὴν τῶν ὀστέων καταφρύγει τὴν φύσιν, οὕτω καὶ ὁ τότε γενόμενος αὐχμὸς, οὐχὶ τὴν ὄψιν τῆς γῆς κατέκαυσε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς λαγόννας ἐλθὼν, πᾶσαν κάτωθεν ἀνέσπασε τὴν νοτίδα.

5 Τί οὖν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν προφήτην; «Ἀνάστηθι», φησί, «καὶ πορεύθητι εἰς Σαρεφθαῖ τῆς Σιδῶνος· ἐκεῖ ἐντελοῦμαι γυναικὶ χήρα τοῦ διαθρέψαι σε». Τί τοῦτο; Ἐπὶ τῆς οἰκείας οὐδεμιᾶς ἀπέλαυσε φιλοφροσύνης, καὶ εἰς τὴν ἄλλοτρίαν αὐτὸν πέμπεις καὶ πρὸς γυναῖκα χήραν; Εἰ γὰρ εὐπορος ἦν, εἰ γὰρ πλουσιωτάτη, εἰ γὰρ αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος
10 γυνή, εἰ γὰρ ταμεῖα πολλῶν εἶχεν ἐμπεπλησμένα γεννημάτων, οὐκ ἂν αὐτῆς μᾶλλον τῆς γῆς τὴν προαίρεσιν ἀπεστείρωσεν ὁ τοῦ λιμοῦ φόβος; Ἴνα οὖν μὴ ταῦτα ὁ προφήτης λέγῃ, μηδὲ διαλογίζεται, διὰ τοῦτο αὐτὸν πρότερον διὰ τῶν κοράκων ἔθρεψε, μονονουχὶ πρὸς αὐτὸν λέγων διὰ τῶν γενομένων ὅτι, εἰ τὴν ἄλογον φύσιν ξενοδοχῆσαι σε παρεσκεύασα,
15 πολλῶ μᾶλλον ἢ λογικὴ πεισθήσεται τοῦτο ποιῆσαι.

γ'. Διὰ τοῦτο μετὰ τοὺς κόρακας ἢ χήρα. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν προφήτην ὑπόδικον γενόμενον γυναικὸς, τὴν οὐρανομήκη καὶ θεῖαν ψυχὴν ἐκείνην, τὸν γενναῖον καὶ ὑψηλὸν Ἥλιαν, ὡσπερ ἀλήτην τινὰ καὶ προσαίτην πρὸς τὰς θύρας τῆς χήρας ἐρχόμενον καὶ τὸ στόμα, ὃ τὸν οὐρανὸν
20 ἔκλεισε, τὰς τῶν προσαιτούντων φθεγγόμενον φωνάς, ἴδος μοι ἄρτον, δός μοι ὕδωρ, ἵνα σὺ μάθῃς ὅτι οὐδὲν οὕτως ἐπιτήδειον, ὡς γυναικὸς οἰκία χήρας, καὶ σκηνὴ πενίας γέμουσα, καὶ πλούτου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πλούτου κακῶν ἀπηλλαγμένη. Καθαρὸν γὰρ θορύβων ἦν τὸ χωρίον καὶ πάσης φιλοσοφίας μεστὸν καὶ λιμένος παντὸς εὐδιώτερον. Τοιαῦτα
25 δὴ μάλιστα ἐνδαιτήματα τῶν ἀγίων ἐπιζητοῦσιν αἱ ψυχαί.

Ἀπῆει τοίνυν πρὸς τὴν χήραν ὁ προφήτης, τῆς ἰουδαϊκῆς μισοξενίας ἔλεγχον ἔσομένην· ἀπῆει πρὸς τὴν χήραν, διδάσκων ἅπαντας ὅτι δικαίως ἐκείνην τὴν κόλασιν ὑπομένουσιν Ἰουδαῖοι. Καὶ γὰρ ὅταν μέλλῃ τινὰς κολάζειν ὁ Θεός, οὐχ ἀπλῶς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, οὐδὲ τῇ
30 τῆς οἰκείας κρίσεως ἀρκεῖται ψῆφω, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῶν πραγμάτων ἀπολογεῖται, ὡσπερ ἐν κοινῷ δικαστηρίῳ κρινόμενος ταῖς τῶν πολλῶν ὑπονοίαις. Καὶ καθάπερ οἱ δικάζοντες, ὅταν μέλλωσί τινα τὴν ἐπὶ θάνατον ἄγειν ὁδόν, ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος προκαθίσαντες καὶ τὰ παραπετάσματα συνελκυσθῆναι κελεύσαντες καὶ τὴν πόλιν αὐ-
35 τοῖς περιστήσαντες ἅπασαν, οὕτω καθάπερ ἐν θεάτρῳ κοινῷ δικάζον-

ἐπιφάνειά του, ἀλλὰ προχωρώντας στὸ βάθος καταξηραίνει καὶ τὰ ἴδια τὰ κόκκαλα, ἔτσι καὶ ἡ πείνα ποῦ συνέβηκε τότε δὲν κατέκαυσε μόνο τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, ἀλλά, εἰσχωρώντας στὰ σπλάχνα τῆς, ἐξαφάνισε κάθε ὑγρασία.

Τί λέει λοιπὸν ὁ Θεὸς στὸν προφήτη; «Σήκω», λέει, «καὶ πήγαινε στὰ Σαρεπτά τῆς Σιδώνας· ἐκεῖ θὰ δώσω ἐντολὴ σὲ μιὰ γυναίκα χήρα νὰ σὲ συντηρήσει»⁶. Γιατί αὐτό; Στὴν πατρίδα του δὲν ἀπόλαυσε καμμιὰ φιλοφρόνηση, καὶ τὸν στέλνει σὲ ξένη χώρα καὶ σὲ γυναίκα χήρα; Γιατί, ἂν ἦταν εὐπορη, ἂν ἦταν πολὺ πλούσια, ἂν ἦταν γυναίκα τοῦ ἴδιου τοῦ βασιλιᾶ, ἐὰν εἶχε τὶς ἀποθήκες γεμάτες μὲ πολλὰ γεννήματα, δὲν θὰ ἔκανε περισσότερο ἄγωνα τὴν διάθεση αὐτῆς τῆς γῆς ὁ φόβος τῆς πείνας; Γιὰ νὰ μὴ λέει οὔτε νὰ σκέφτεται τέτοια ὁ προφήτης, γι' αὐτὸ προηγουμένως τὸν συντήρησε μὲ κόρακες, σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε μὲ αὐτὰ ποῦ ἔγιναν ὅτι, ἐὰν προετοιμάσα τὴν ἄλογη φύση νὰ σὲ φιλοξενήσει, πολὺ περισσότερο θὰ πεισθεῖ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἡ λογικὴ φύση.

3. Γι' αὐτὸ μετὰ τοὺς κόρακες ἔρχεται ἡ χήρα. Καὶ ἔβλεπε κανεὶς τὸν προφήτη νὰ περιμένει τὴν ἀπόφαση τῆς γυναίκας, ἐκείνη τὴν οὐρανομήκη καὶ θεϊκὴ ψυχὴ, τὸν γενναῖο καὶ ὑπέροχο Ἡλία νὰ ἔρχεται σὰν κάποιος ἀλήτης καὶ ζητιάνος στὴν πόρτα τῆς χήρας, καὶ τὸ στόμα, ποῦ ἔκλεισε τὸν οὐρανό, νὰ λέει τὰ λόγια τῶν ζητιάνων, 'δός μου ψωμί, δός μου νερό', γιὰ νὰ μάθεις ἐσὺ ὅτι τίποτα δὲν εἶναι τόσο κατάλληλο, ὅσο τὸ σπῖτι τῆς χήρας γυναίκας καὶ ἡ σκηνὴ ἢ πάμφτωχη, ποῦ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸν πλοῦτο καὶ τὰ κακὰ ποῦ ἀπορρέουν ἀπὸ αὐτόν. Γιατί ὁ τόπος ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ταραχές, γεμάτος ἀπὸ κάθε ἀρετὴ καὶ πιὸ ἡρεμὸς ἀπὸ κάθε λιμάνι. Τέτοια δηλαδὴ καταλύματα ἀναζητοῦν προπάντων οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων.

Πῆγε λοιπὸν ὁ προφήτης στὴ χήρα, ἡ ὁποία θὰ γινόταν κατήγορος τῆς ἰουδαϊκῆς ἀφιλοξενίας. Πῆγε στὴ χήρα, διδάσκοντας ὅλους ὅτι δίκαια ὑποφέρουν ἐκείνη τὴν κόλαση τῆς πείνας οἱ Ἰουδαῖοι. Γιατί ὅταν πρόκειται νὰ τιμωρήσει κάποιους ὁ Θεὸς δὲν ἐπιβάλλει τὴν τιμωρία στὴν τύχη, οὔτε ἀρκεῖται στὴν ἀπόφαση τῆς δικῆς του κρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπολογεῖται στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ πράγματα, σὰν νὰ κρίνεται σὲ κοινὸ δικαστήριο ἀπὸ τὶς σκέψεις τῶν πολλῶν. Καὶ ὅπως οἱ δικαστές, ὅταν πρόκειται νὰ στείλουν κάποιον στὸ θάνατο, ἀφοῦ καθίσουν πάνω σὲ ψηλὸ βῆμα καὶ δώσουν ἐντολὴ νὰ τραβηχτοῦν τὰ παραπετάσματα, καὶ στήσουν γύρω τους ὀλόκληρη τὴν πόλη, ἔτσι δικάζουν τὸν ὑπόδικο σὰν σὲ κοινὸ θέατρο, κάνοντας τὶς ἐρωτήσεις τοὺς μπρο-

τες πρὸς τὸν κατάδικον, ὑπὸ ταῖς ἀπάντων ὄψεσι καὶ ἀκοαῖς τὰς πεύ-
 σεις ποιούμενοι καὶ τὰ ὑπομνήματα τῶν ἐκείνοις τετολμημένων ἀνα-
 γνωσθῆναι κελεύοντες, καὶ αὐτὸν τὸν ὑπεύθυνον τῶν αὐτῷ τετολμημέ-
 νων γενέσθαι κατήγορον παρασκευάζοντες, τότε τὴν ψῆφον ἐπάγουσιν,
 5 οὕτω καὶ ὁ Θεός, καθάπερ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος, τοῦ τῶν Γραφῶν
 κηρύγματος προκαθίσας καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν περιστήσας, ὑπὸ
 ταῖς ἀπάντων ὄψεσι καὶ ἀκοαῖς ποιεῖται τῶν ἀμαρτημάτων τὴν ἐξέτα-
 σιν, οὐχ ὑπομνήματα ἀναγνωσθῆναι κελεύων, οὐδὲ γράμματα παράγων
 εἰς μέσον, ἀλλ' αὐτοῖς ἡμᾶς τοῖς τῶν καταδίκων ἐφιστῶν ἀμαρτήμασιν.
 10 δ'. "Ὅτε γοῦν τοὺς χαλεποὺς κεραυνοὺς κατὰ τῶν Σοδομιτῶν ἀφείναι
 ἤμελλε καὶ δῆμους καὶ πόλεις ἀναρπάζειν ἐκ μέσου τῆς χώρας διὰ τῆς
 φοβεραῆς φλογὸς ἐκείνης, ὅτε τὸ καινὸν καὶ παράδοξον ὑετὸν ἐπὶ τὴν
 γῆν ἤφιει, τοῦ προτέρου φρικωδέστερον ὄντα, ὃν πρῶτον καὶ μόνον
 ἥλιος ἐπεῖδεν· ἐπεὶ τοιοῦτον πρὶν ἢ τὴν κόλασιν ταύτην ἐπαγαγεῖν, ἔδει-
 15 ξε τῶν μελλόντων κολάζεσθαι τὴν πονηρίαν ἡμῖν, οὐχὶ γράμματα ἀνα-
 γινώσκων, καθάπερ ἔφην, ἀλλ' αὐτὰ εἰς μέσον παραγαγὼν τὰ ἀμαρτή-
 ματα. Διὰ τοῦτο γοῦν ἔπεμψε τοὺς ἀγγέλους, οὐχ ἵνα τὸν Λὼτ ἐξαγάγω-
 σι μόνον, ἀλλ' ἵνα σοι δείξωσι τὴν παρανομίαν ἐκείνων, ὃ δὴ καὶ γέγο-
 νεν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ὁ Λὼτ ὑπεδέξατο, τὴν οἰκίαν ἐπολιόρκουν τοῦ
 20 ξενοδόχου πάντες, περιστάντες κύκλῳ. Ἐστρατήγει δὲ τῆς πολιορκίας
 ἄτοπος ἔρωσ καὶ μίξεως ἐπιθυμία παρανόμου καὶ ἡλικίας καὶ φύσεως
 ὄρους ὑπερβαίνουσα. Οὐδὲ γὰρ νεανίσκοι περιέστησαν μόνον, ἀλλ' ἤδη
 καὶ πρεσβῦται· καὶ οὐδὲ ἡ πολιὰ τὴν λύτταν κατέπαυσεν, οὐδὲ τὸ γῆρας
 τὴν μανίαν ἔσβεσεν, ἀλλ' ἦν ἰδεῖν ἐν λιμένι ναάγιον, ἐν γῆρα παράνο-
 25 μον ἐπιθυμίαν. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστησαν τῆς παρανομίας, ἀλλὰ τοῦ
 Λὼτ ὑποσχομένου τὰς ἑαυτοῦ παραδώσειν θυγατέρας, οὐδὲ οὕτως ἀφί-
 σταντο, ἀλλ' ἐπέκειντο, λέγοντες μὴ πρότερον ἀποστήσεσθαι, ἕως ἂν
 τοὺς ἄνδρας λάβωσι, καὶ μεγάλα ἠπειλοῦν δώσειν κακὰ τῷ τὰς ἑαυτοῦ
 θυγατέρας ὑποσχομένῳ δώσειν διὰ τὴν εἰς τοὺς ξένους τιμὴν. Εἶδες
 30 πῶς πανταχόθεν ἔδειξε τῶν Σοδομιτῶν τὴν κακίαν, καὶ τότε τὴν τιμω-
 ρίαν ἐπήγαγεν;

"Ἴνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα ὀρῶν κολαζομένους αὐτοὺς κατακλασθῆς
 διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, μηδὲ μετ' ἐκείνων ἐγκαλῆς τῷ Θεῷ,
 ἀλλὰ μετὰ τοῦ Θεοῦ κατακρίνης ἐκείνους, προλαβὼν τῇ τῆς πονηρίας

7. Ἡ βροχὴ ποῦ ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς εἶναι προφανῶς ἡ βροχὴ τοῦ κα-
 τακλυσμοῦ (Γεν. 7,4 καὶ 11).

στά σὲ ὄλους, καὶ ἀφοῦ δώσουν ἐντολὴ νὰ διαβαστοῦν τὰ πρακτικὰ γιὰ ὅσα διέπραξαν ἐκεῖνοι καὶ τὸ δικαίωμα στὸν κατηγορούμενο νὰ γίνεи κατήγορος τῶν ἐγκλημάτων του, τότε ἐκδίδουν τὴν ἀπόφαση, ἔτσι καὶ ὁ Θεός· ἀφοῦ πρῶτα καθίσει, σὰν σὲ βῆμα ψηλὸ, δηλαδὴ στὸ κήρυγμα τῆς Γραφῆς, καὶ στήσει γύρω του ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἐξετάζει τὰ ἁμαρτήματα μπροστὰ σὲ ὄλους, χωρὶς νὰ δίνει ἐντολὴ νὰ διαβαστοῦν πρακτικὰ, οὔτε νὰ παρουσιάζει γραπτὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ παρουσιάζει σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους τὰ ἁμαρτήματα τῶν καταδίκων.

4. Ὅταν λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ρίξει ἐναντίον τῶν Σοδομιτῶν τοὺς φοβεροὺς κερανοὺς του καὶ νὰ ἐξαφανίσει λαοὺς καὶ πόλεις ἀπὸ τὴ χώρα μὲ ἐκείνη τὴ φοβερὴ φλόγα, ὅταν ἔρριχνε στὴ γῆ τὴν καινούργια καὶ παράξενη ἐκείνη βροχὴ, ποὺ ἦταν πιὸ φρικτὴ ἀπὸ τὴν πρώτη ποὺ μόνο ὁ ἥλιος εἶχε δεῖ⁷, ἐπειδὴ ἦταν τέτοιο τὸ γεγονός, προτοῦ νὰ ἐπιβάλλει τὴν τιμωρία αὐτὴ, ἔδειξε σὲ μᾶς τὴν κακία ἐκείνων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τιμωρηθοῦν, χωρὶς νὰ διαβάξει γραπτὰ στοιχεῖα, ὅπως εἶπα, ἀλλὰ παρουσιάζοντας τὰ ἴδια τὰ ἁμαρτήματά τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἔστειλε τοὺς ἀγγέλους, ὄχι μόνο γιὰ νὰ βγάλουν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τὸν Λῶτ, ἀλλὰ γιὰ νὰ σοῦ δείξουν τὴν παρανομία ἐκείνων, πρᾶγμα βέβαια ποὺ καὶ ἔγινε. Γιατί, ἐπειδὴ τοὺς ὑποδέχτηκε ὁ Λῶτ, πολιορκοῦσαν ὄλοι τὸ σπίτι αὐτοῦ ποὺ τοὺς φιλοξένησε, ἀφοῦ τὸ περικύκλωσαν. Καὶ τοὺς ὀδηγοῦσε στὴν πολιορκία αὐτὴ ἀφύσικος ἔρωτας καὶ ἐπιθυμία παράνομης σαρκικῆς ἐπαφῆς, ποὺ ξεπερνοῦσε τὰ ὄρια καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἡλικίας τους. Γιατί δὲν εἶχαν περικυκλώσει τὸ σπίτι μόνο νεαροί, ἀλλὰ καὶ ἡλικιωμένοι· καὶ οὔτε τὰ ἄσπρα μαλλιά τους κατέστειλαν τὴ λύσσα, οὔτε τὰ γηρατεῖά τους ἔσβησαν τὴν μανία τους, ἀλλὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ ναυάγιο μέσα σὲ λιμάνι, στά γηρατεῖα παράνομη ἐπιθυμία. Καὶ δὲν σταμάτησαν οὔτε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς παρανομίας, ἀλλὰ, ἐνῶ ὁ Λῶτ τοὺς ὑποσχόταν ὅτι θὰ τοὺς παραδώσει τὶς θυγατέρες του, δὲν ἀπομακρύνονταν, ἀλλὰ ἐπέμεναν λέγοντας, ὅτι δὲν θὰ φύγουν, ἂν πρῶτα δὲν πάρουν καὶ τοὺς ἄνδρες· καὶ ἀπειλοῦσαν ὅτι θὰ προξενήσουν μεγάλα κακὰ σ' αὐτὸν ποὺ ὑποσχόταν νὰ τοὺς παραδώσει τὶς θυγατέρες του, γιὰ νὰ περισώσει τὴν τιμὴ τῶν ξένων. Εἶδες ὅτι πρῶτα ἔδειξε ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς τὴν κακία τῶν Σοδομιτῶν καὶ ἔπειτα πρόσθεσε τὴν τιμωρία;

Γιὰ νὰ μὴ λυπηθεῖς λοιπὸν ἀργότερα, βλέποντάς τους νὰ τιμωροῦνται μὲ τόσο μεγάλη καταστροφή, καὶ νὰ μὴ κατηγορεῖς μαζί μ' ἐκείνους τὸ Θεό, ἀλλὰ νὰ τοὺς κατακρίνεις μαζί μὲ τὸ Θεό, προλαμβάνο-

ἀποδείξει, πάντα προανήρπασεν αὐτῶν τὸν ἔλεον, τῆς πρὸς αὐτοὺς
 συμπαθείας ἀπαγαγὼν ἡμᾶς, ὃ δὴ καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ προφήτου πεποίηκεν.
 Ἴνα μὴ θεωρῶν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διαφθειρομένους τοὺς Ἰουδαίους ἀλλαγῆς,
 δείκνυσί σοι τὴν ἀπανθρωπίαν αὐτῶν καὶ τὴν ὀμότητα καὶ τῆς φιλο-
 5 ξενίας τὴν σπάνιν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐχ ὑπεδέξαντο τὸν προφήτην,
 ἀλλὰ καὶ ἀποκτείνειν ἠπειλοῦν, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν Θεοῦ ρημά-
 των. Οὐ γὰρ εἶπεν, «ἀναχώρησον», μόνον, ἀλλὰ καὶ «κρύβηθι». Οὐκ
 ἀρκεῖ γάρ σοι πρὸς σωτηρίαν ἢ φυγὴν, ἀλλὰ δεῖ καὶ λαθεῖν μετὰ πολλῆς
 τῆς ἀκριβείας· δῆμος γάρ ἐστιν Ἰουδαϊκός, δῆμος αἱμάτων διψῶν προ-
 10 φητικῶν καὶ ταῖς τῶν ἀγίων ἐμμελετήσας σφαγαῖς· ἀπὸ τῶν προφητι-
 κῶν αἱμάτων αἰεὶ τὰς ἑαυτῶν ἤμαξαν δεξιὰς. Καί, ὅτε μὲν ἐκ τῆς Ἰου-
 δαίας αὐτὸν ἐξέπεμψεν, «ἄπελθε καὶ κρύβηθί» φησιν, ὅτε δὲ πρὸς τὴν
 χήραν ἀπέστειλεν, «ἐγώ», φησίν, «ἐντελοῦμαι αὐτῇ». Ὁρᾷς πῶς ἐκεῖ-
 θεν μὲν φεύγοντα μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας τοῦτο ποιῆσαι προστάττει,
 15 ἐνταῦθα δὲ καταφεύγοντα μετὰ πολλῆς παρρησίας καὶ τοῦ θάρρους
 ἀπιέναι κελεύει;

ε'. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ τι καὶ ἕτερον ὠκονόμηται διὰ τῆς τοῦ
 προφήτου πρὸς τὴν χήραν παρουσίας. Ἴνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα ὀρῶντές
 τινες τὸν Χριστόν, μετὰ τὰς πολλὰς καὶ ἀφάτους εὐεργεσίας τὰς ἐπὶ τῆς
 20 Ἰουδαίας, μετὰ τοὺς μυρίους νεκρούς, οὓς ἀνέστησε, μετὰ τοὺς τυφλοὺς,
 οὓς ἀναβλέψαι ἐποίησε, μετὰ τοὺς λεπρούς, οὓς ἐκάθηρε, μετὰ τοὺς
 δαίμονας, οὓς ἀπήλασε, μετὰ τὴν θαυμαστήν καὶ σωτήριον διδασκα-
 λίαν, παρὰ μὲν τῶν εὐεργετηθέντων ἐλαυνόμενον, παρὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς
 ἔθνεσι τιμώμενον οὐδὲ τοιοῦτον εἰδότην οὔτε ἀκηκοότων, θαυμάζωσι,
 25 διαπορῶσι καὶ ἀπιστοὺν τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζωσιν, ἄνωθεν καὶ πρὸ
 πολλοῦ τοῦ χρόνου διὰ τῶν δούλων τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀγνωμοσύνην διδά-
 σκει καὶ τῶν ἐθνῶν φιλοφροσύνην ἡμᾶς παιδεύει. Οὕτω γοῦν τὸν Ἰω-
 σήφ, οὓς παρεγένετο θρέψων ἐκεῖνος, καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν, ἄν-
 θρωπος δὲ βάρβαρος εἰς μεγίστην ἤγαγε τιμὴν. Οὕτω τὸν Μωσέα ἀπῆ-
 30 λασαν οἱ εὐεργετηθέντες Ἰουδαῖοι, ὑπεδέξατο δὲ ἄνθρωπος βάρβαρος
 Ἰωθὼρ καὶ πολλῆς αὐτὸν φιλοφροσύνης ἠξίωσεν. Οὕτω τὸν Δαυὶδ
 ἀπήλασε μὲν ὁ Σαοὺλ μετὰ τὴν τοῦ Γολιάθ κεφαλὴν, μετὰ τοὺς μυρίους
 κινδύνους, οὓς καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει πολλάκις ἐπαγομένους ἔλυσεν,
 ὑπεδέξατο δὲ Ἀγχοῦς, ὁ βαρβάρων βασιλεὺς, καὶ εἰς πολλὴν ἤγαγε τι-

8. Γ' Βασ. 17,9.

9. Α' Βασ. 21,10-15, 27,1-12 κ.ά.

ντας μὲ τὴν ἀπόδειξη τῆς κακίας τους, ἀφῆρεσε ἐκ τῶν προτέρων τὸν οἶκτο τους, ἀπομακρύνοντάς μας ἀπὸ τοῦ νὰ τοὺς δείξουμε συμπάθεια. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε καὶ τώρα μὲ τὸν προφήτη. Γιὰ νὰ μὴ πονᾶς βλέποντας τοὺς Ἰουδαίους νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα, σοῦ δείχνει τὴν ἀπανθρωπιά τους καὶ τὴν ὠμότητα καὶ τὴ σπάνια ἀφιλοξενία τους. Γιατὶ ὄχι μόνο δὲν ὑποδέχτηκαν τὸν προφήτη, ἀλλὰ ἀπειλοῦσαν ὅτι καὶ θὰ τὸν σκοτώσουν· καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν εἶπε μόνο «ἀναχώρησε», ἀλλὰ καὶ «κρύψου»⁸. Δὲ σοῦ φτάνει δηλαδὴ ἡ φυγὴ γιὰ νὰ σωθεῖς, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ κρυφτεῖς μὲ πολλὴ προσοχὴ· γιατί εἶναι ὄχλος ἰουδαϊκός, ὄχλος ποὺ διψᾷ γιὰ προφητικὸ αἷμα καὶ εἶναι συνηθισμένος σὲ σφαγὲς ἀγίων· μὲ τὰ αἵματα τῶν προφητῶν ἀνέκαθεν μάτωναν τὰ χέρια τους. Καὶ ὅταν βέβαια τὸν ἔστειλε ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰουδαία τοῦ εἶπε, «φύγε καὶ κρύψου», ὅταν ὁμως τὸν ἔστειλε στὴ χήρα, «ἐγώ», τοῦ λέει, «θὰ τῆς δώσω ἐντολή». Βλέπεις ὅτι, ὅταν ἔφευγε ἀπὸ ἐκεῖ τὸν προστάζει νὰ τὸ κάνει μὲ πολλὰς προφυλάξεις, ἐνῶ ὅταν κατέφευγε ἐδῶ, τὸν προστάζει νὰ πάει μὲ πολλὴ παρηρησία καὶ θάρρος;

5. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο προνοεῖται μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ προφήτη στὴ χήρα. Γιὰ νὰ μὴ ἀποροῦν ἀργότερα βλέποντας τὸ Χριστὸ ὕστερα ἀπὸ τίς πολλὰς καὶ ἀπερίγραπτες εὐεργεσίες του στὴν Ἰουδαία, μετὰ ἀπὸ τοὺς μύριους νεκροὺς ποὺ ἀνέστησε, μετὰ ἀπὸ τοὺς τυφλοὺς ποὺ ἔκανε νὰ ξαναβροῦν τὸ φῶς τους, μετὰ ἀπὸ τοὺς λεπροὺς ποὺ καθάρισε, μετὰ ἀπὸ τοὺς δαίμονες ποὺ ἔδιωξε, μετὰ ἀπὸ τὴ θαυμάσια καὶ σωτήρια διδασκαλία του, νὰ διώχνηται ἀπὸ τοὺς εὐεργετηθέντες καὶ νὰ τιμᾶται ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ποὺ τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν γνώριζαν οὔτε εἶχαν ἀκούσει, καὶ ἔτσι νὰ θαυμάζουν καὶ ν' ἀποροῦν καὶ νὰ θεωροῦν ὅτι εἶναι ἀπίστευτο τὸ πρᾶγμα, ἀπὸ παλιὰ καὶ πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνον, μέσω τῶν δούλων, μᾶς διδάσκει τὴν ἀγνωμοσύνη τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν τὴν φιλοφροσύνη. Ἔτσι λοιπὸν τὸν Ἰωσήφ, ποὺ ἦρθε γιὰ νὰ τοὺς θρέψει, ἐπιχείρησαν νὰ τὸν σκοτώσουν, ἐνῶ ἓνας ἄνθρωπος βάρβαρος τὸν περιέβαλε μὲ πολὺ μεγάλη τιμὴ. Ἔτσι ἔδιωξαν καὶ τὸν Μωϋσῆ οἱ Ἰουδαῖοι ποὺ εὐεργετήθηκαν, τὸν ὑποδέχτηκε ὁμως ἓνας ἄνθρωπος βάρβαρος, ὁ Ἰωθῶρ, καὶ τοῦ φέρθηκε μὲ πολλὴ φιλοφροσύνη. Ἔτσι τὸν Δαβὶδ τὸν ἔδιωξε ὁ Σαοὺλ μετὰ ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Γολιάθ, μετὰ ἀπὸ τοὺς μύριους κινδύνους ποὺ εἶχαν παρουσιασθεῖ πολλὰς φορές, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχε ἀπαλλάξει καὶ αὐτὸν καὶ τὴν πόλη, τὸν ὑποδέχτηκε ὁμως ὁ βασιλιάς τῶν βαρβάρων Ἀγχοῦς⁹ καὶ

μήν. Οὕτω καὶ νῦν τὸν Ἥλιον ἀπήλασαν μὲν Ἰουδαῖοι, ὑπεδέξατο δὲ ἡ χήρα.

Ὅταν οὖν ἴδῃς τὸν Χριστὸν ἀπελαινόμενον μὲν παρὰ αὐτῶν, ὑποδεχόμενον δὲ παρὰ τῶν ἐθνῶν, ἄνωθεν τοὺς τύπους καταμαθῶν, μὴ 5 θαυμάσης ἐπὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀληθείας. Ἦκουσας γοῦν καὶ σήμερον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος καὶ αὐτὸ τοῦτο αἰνιττομένου. Πρὸς γὰρ τοὺς Ἰουδαίους δυσχεραίνοντας διαλεγόμενος ἔλεγεν, ὅτι «πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἥλιου, καὶ πρὸς οὐδεμίαν ἀπεστάλη Ἥλιος, εἰ μὴ πρὸς τὴν χήραν τὴν ἐν Σαρεφθοῖς τῆς Σιδῶνος». Ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἂν 10 τις διαπορήσειε, τί δῆποτε τὸν οὕτω ζηλώσαντα ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης θλίβεσθαι καὶ στενοχωρεῖσθαι ἀφῆκεν ὁ Θεός, νῦν μὲν εἰς τὸν χειμάρρουν πέμπων, νῦν δὲ πρὸς τὴν χήραν, νῦν δὲ εἰς ἄλλο χωρίον, καθάπερ τινὰ μετανάστην τόπους ἐκ τόπων ἀμείβειν παρασκευάζων; Ὅτι γὰρ ἐθλίβετο καὶ ἐστενοχωρεῖτο, ἄκουσον καὶ τοῦ Παύλου λέγον- 15 τος, «περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι».

Τίνος οὖν ἕνεκεν θλίβεσθαι αὐτὸν συνεχώρησεν; Εἰ μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν ἀμαρτημάτων ταύτην ἀπήτει τοὺς Ἰουδαίους τὴν δίκην, εἰκότως ἂν τις ἔφησε τῇ στενοχωρίᾳ τῆς θλίψεως αὐτὸν λαμβάνειν πει- 20 ραν, ὥστε γενέσθαι πρῶτον καὶ καθυφεῖναι τῆς ὀμότητος. Εἰ δὲ οὐχ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν γινομένων αὐτοῖς μνησικακῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Δεσπότην ἀσεβείας καὶ ὕβρεως τηκόμενος, ταύτην ἐπήγαγεν αὐτοῖς τὴν συμφορὰν, τίνος ἕνεκεν καὶ αὐτὸς κοινωνεῖ τῶν δεινῶν καὶ οὐκ ἀπολαύει πολλῆς τῆς ἀνέσεως καὶ ἀδείας; Ὅτι, εἰ τῶν ἄλλων κακου- 25 χουμένων καὶ τῷ λιμῷ διαφθειρομένων, αὐτὸς ἀνέσεως καὶ τραπέζης ἀπέλαυε πλουσίας, ἴσως ἂν τις ἐνόμισεν ὀμότητος εἶναι τὸ γεγενημένον. Θαυμαστὸν γὰρ οὐδὲν ἐδόκει, εὐθηνίας ἀπολαύοντα, τοῖς ἄλλοτριῶν ἐντρυφᾶν κακοῖς. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀφῆκε κοινωνῆσαι τῆς συμφορᾶς καὶ πείραν λαβεῖν τῶν συμβάντων δεινῶν καὶ μετασχεῖν τοῦ 30 λιμοῦ, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ λιμός, ἀλλὰ θεῖος ἦν ζῆλος παρ' αὐτῷ. Οὐ γὰρ ἂν εἴλετο, στενοχωρούμενος οὕτω καὶ ὑστερούμενος καὶ θλιβόμενος καὶ κακουχούμενος, μὴ λῶσαι τὴν ἀπειλήν, εἰ μὴ ἀπὸ πολλοῦ τοῦ ζήλου τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀφῆκε φωνήν. Διόπερ καὶ ἡδῖον ἦν αὐτῷ στενοχωρεῖσθαι καὶ σωφρονιζομένους αὐτοὺς ὄρᾶν, ἢ, τῆς ἀνάγκης ἀπαλλα- 35 γέντας τῆς ἐπικειμένης, πρὸς τὴν προτέραν ἀσέβειαν ἐπανελθόντας

τοῦ πρόσφερε μεγάλες τιμές. Ἔτσι καὶ τώρα τὸν Ἠλία, οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἐδιώξαν, τὸν ὑποδέχτηκε ὅμως ἡ χήρα.

Ὅταν λοιπὸν δεῖς τὸν Χριστὸ νὰ διώχεται ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ νὰ γίνεται δεκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, μαθαίνοντας καλὰ τοὺς παλιούς τύπους, μὴ ἀπορήσεις γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ γεγονότος. Ἄκουσες ἄλλωστε καὶ σήμερα τὸ Χριστὸ νὰ λέει καὶ νὰ ὑπαινίσσεται τὸ ἴδιο ἀκριβῶς. Γιατὶ μιλώντας στοὺς Ἰουδαίους ποὺ δυσανασχετοῦσαν ἔλεγε: «πολλὰς χήρες ὑπῆρχαν στίς μέρες τοῦ Ἠλία καὶ σὲ καμμιά δὲ στάλθηκε ὁ Ἠλίας, παρὰ μόνον στὴ χήρα ποὺ ζοῦσε στὰ Σαρεπτά τῆς Σιδῶνας». Ἄλλ' ἴσως ἀναρωτηθεῖ κανεὶς καὶ πεῖ: Ἐπειδὴ ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ θλίβεται καὶ νὰ στεναχωριέται ἐκεῖνος ποὺ ἔδειξε τόσο ζῆλο γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, στέλνοντάς τον πότε στὸ χεῖμαρρο, πότε στὴ χήρα καὶ πότε σὲ ἄλλο τόπο, κάνοντάς τον νὰ ἀλλάζει τὸν ἕνα τόπο μετὰ τὸν ἄλλο, σὰν νὰ ἦταν κανένας μετανάστης; Ἐπειδὴ ὅτι θλιβόταν καὶ στενοχωριόταν ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέει: «γυρνοῦσαν μὲ προβιές, μὲ δέρματα κατσικιῶν, γεμάτοι στερήσεις, θλίψεις καὶ κακουχίες»¹⁰.

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ θλίβεται; Ἐὰν εἶχε ζητήσῃ νὰ τιμωρηθοῦν οἱ Ἰουδαῖοι, γιὰ τὶς ἁμαρτίες ποὺ εἶχαν κάνει ἐναντίον του, θὰ ἔλεγε κανεὶς εὐλόγα ὅτι μὲ τὴ στενοχώρια ἀποκτᾷ ὁ ἴδιος πείρα τῆς θλίψεως, γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ πρῶος καὶ νὰ μετριάσῃ τὴν ὀμότητά του. Ἄν ὅμως εἶχε προκαλέσει σ' αὐτούς τὴ συμφορὰ, ὄχι ἀπὸ μνησικακία γιὰ ὅσα ἔκαναν σ' αὐτόν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔλειωνε ἀπὸ τὴν ἀσέβεια καὶ τὴ βλασφημία πρὸς τὸν Κύριο, γιὰ ποιὸ λόγο ὑφίσταται καὶ αὐτὸς τὰ δεινὰ καὶ δὲν ἀπολαμβάνει ἄνεση καὶ ἀσφάλεια; Διότι, ἐάν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὑπέφεραν ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ ἀποδεκατίζονταν ἀπὸ τὴν πείνα, ἐκεῖνος εἶχε πλούσια τραπέζια καὶ ζοῦσε ἄνετα, θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι αὐτὸ ποὺ ἔγινε ὀφειλόταν στὴν ὀμότητά του. Γιατὶ δὲν θὰ ἦταν καθόλου περίεργο νὰ χαίρεται μὲ τὰ δεινὰ τῶν ἄλλων, ἀπολαμβάνοντας ὁ ἴδιος πλουσιοπάροχα ἀγαθὰ. Γι' αὐτὸ τοῦ ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ δοκιμάσῃ τὴ συμφορὰ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ πείρα τῶν κακῶν ποὺ συνέβαιναν καὶ νὰ λάβῃ μέρος στὴν πείνα, γιὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν ὑπέφερε ἀπὸ τὴν πείνα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν θεϊκὸ ζῆλο. Γιατὶ δὲν θὰ προτιμοῦσε νὰ στενοχωριέται ἔτσι καὶ νὰ στερεῖται καὶ νὰ θλίβεται καὶ νὰ περνᾷ κακουχίες καὶ νὰ μὴ λύνῃ τὴν ἀπειλή, ἐάν δὲν εἶχε ἐκστομίσει τὰ μακάρια ἐκεῖνα λόγια, παρακινούμενος ἀπὸ πολὺ ζῆλο. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν εὐχαριστοῦσε νὰ στενοχωριέται καὶ νὰ τοὺς βλέπει ἐκείνους νὰ σωφρονίζονται, παρὰ νὰ τοὺς δεῖ νὰ ἐπιστρέφουν στὴν προηγούμενη

ιδεῖν.

στ'. Τοιαῦται γὰρ πανταχοῦ τῶν ἀγίων αἱ ψυχαί· ὑπὲρ τῆς ἐτέρων διορθώσεως τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν προδιδόασιν. Ἴνα οὖν μὴ τις λέγῃ, ὅτι διὰ τὴν ὠμότητα ἐπέτεινε τὸν λιμόν, ἀφῆκεν αὐτὸν κοινωνῆσαι τοῦ
5 λιμοῦ, ἵνα μάθῃς τοῦ προφήτου τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ χωρὶς τούτου δέ, ἐπειδὴ εἰώθῃ πως ἢ τῶν θαυμάτων φύσις τοὺς τε θαυματουργοῦντας ἐπαίρειν, τοὺς τε ὀρῶντας θαύματα μείζονα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως περὶ αὐτῶν πείθει ἐπινοεῖν· καὶ ταῦτα ἀμρότερα διωρθώσατο, τὴν τῆς φύσεως ἐναλλάξας ἀσθένειαν. Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, ἐκ τῆς τοῦ
10 Παύλου φωνῆς ράδιον μαθεῖν. Ὅτι μὲν γὰρ ἐπαίρει τὰ θαύματα, ἀκουσον τί φησι· «καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος Σατᾶν, ἵνα με κολαφίσῃ». Ὅτι δὲ καὶ τοὺς ὀρῶντας τὰ θαύματα καὶ τοὺς ἀκούοντας μείζονα πείθει περὶ τῶν θαυματουργούντων ἐπινοεῖν, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν δῆλον. Εἰ-
15 πὼν γὰρ περὶ τῶν ἀποκαλύψεων τῶν αὐτοῦ, φησὶν· «ἐὰν γὰρ καὶ θελήσω καυχῆσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων· ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ». Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐ καυχᾶσαι; Φεῖδομαι δὲ μὴ τις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούσῃ τι ἐξ ἐμοῦ.

Ἴνα οὖν μὴ καὶ ἐπὶ τοῦ προφήτου τοιοῦτόν τι συμβῇ (εἰ γὰρ καὶ
20 Ἠλίας ἦν, ἀλλ' ἀνθρωπος ἦν), ἐγκατέμιξε θαύματι τὸ τῆς φύσεως ἐλάττωμα. Διὰ τοῦτο ὁ τῶν οὐρανῶν κρατήσας, τῆς πείνης οὐκ ἐκράτησεν· ὁ τὰς ὠδῖνας τῆς γῆς ἐπισχών, τῆς γαστρὸς τὴν ἀνάγκην ἐπισχεῖν οὐκ ἴσχυσεν, ἀλλὰ χήρας ἐδεῖτο γυναικός, ἵνα μάθῃς καὶ τὴν θεῖαν χάριν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. Οὐκ εἰς τοῦτο δὲ μόνον ὠφέλει
25 τὸ συμβάν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ἴν', ὅταν σὲ παρακαλῇ τις πρὸς τὸν τοῦ προφήτου ζῆλον, μὴ καταπέσης, μηδὲ ἀπογνῶς νομίζων ἐτέρας εἶναι τὸν ἀνθρώπον φύσεως, καὶ διὰ τοῦτο τοσαύτην πρὸς τὸν Θεὸν ἐσχηκέναι τὴν παρρησίαν. Ὅπερ οὖν καὶ τις ἠνίκατο εἰπών· «Ἠλίας ὁμοιοπαθῆς ἡμῖν ἦν ἀνθρωπος»·
30 μονονουχὶ λέγων, μὴ νομίσης ἀδύνατον εἶναι πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ φθάσαι τῆς φιλοσοφίας τὴν κορυφὴν· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος τῆς αὐτῆς ἐκοινώνησε φύσεως. Ἄλλ' ὅμως ἢ θαυμαστὴ καὶ θεῖα προαίρεσις πολλῶν τῶν ἄλλων αὐτὸν ὑψηλότερον ἐδειξεν.

ζ'. Ἀλλὰ καιρὸς λοιπὸν πρὸς τὴν χήραν ἐπανελθεῖν. «Ἦλθε», φησὶν,

11. Β' Κορ. 12,7. 12. Β' Κορ. 12,6.

13. Β' Κορ. 12,6. 14. Ἰακ. 5,17.

ἀσέβεια, ἀπαλλασσόμενοι ἀπὸ τὰ κακὰ πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν.

6. Τέτοιες εἶναι παντοῦ οἱ ψυχῆς τῶν ἀγίων· γιὰ τὴν διόρθωση τῶν ἄλλων, θυσιάζουν τὴ δική τους ἀσφάλεια. Γιὰ νὰ μὴ λείει λοιπὸν κανεὶς ὅτι ἐξαιτίας τῆς σκληρότητάς του παρέτεινε τὸν λιμό, τὸν ἄφησε νὰ ὑποστῆ τὴν πείνα, γιὰ νὰ μάθεις τὴν ἀρετὴ τοῦ προφήτη. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ἐπειδὴ συνήθως ἡ θαυματουργία κάνει αὐτοὺς πού θαυματουργοῦν νὰ ὑπερηφανεύονται, καὶ ἐκείνους πού βλέπουν τὰ θαύματα τοὺς πείθει νὰ φαντάζονται γι' αὐτοὺς ὅτι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὁ Θεὸς τὰ διόρθωσε μὲ τὸ νὰ τὰ ἀνταλλάξει μὲ τὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔτσι εἶναι, εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ μάθει κανεὶς ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Παύλου. Γιὰ τὸ ὅτι τὰ θαύματα προκαλοῦν ἔπαρση, ἄκουσε τί λείει· «καὶ γιὰ τὶς πολλὰς ἀποκαλύψεις, γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύομαι, μοῦ δόθηκε ἓνα ἀγκάθι στὸ σῶμα, ἄγγελος τοῦ Σατανᾶ, γιὰ νὰ μὲ ραπίζει»¹¹. Ὅτι καὶ ἐκείνους πού βλέπουν καὶ ἀκοῦν τὰ θαύματα τοὺς κάνουν νὰ σκέφτονται ὅτι αὐτοὶ πού κάνουν θαύματα εἶναι ἀνώτεροι, καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖ· γιὰτί, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὶς ἀποκαλύψεις του, λείει· «ἀλλὰ κι ἂν θελήσω νὰ καυχηθῶ, δὲ θὰ εἶμαι ἀνόητος, γιὰτί θὰ πῶ τὴν ἀλήθειαν»¹². Τότε λοιπὸν γιὰτί δὲν καυχίεσαι; «Τὸ ἀποφεύγω ὁμως, μήπως κανεὶς μὲ θεωρήσει ἀνώτερον ἀπὸ ὅ, τι μὲ βλέπει ἢ ἀκούει κάτι ἀπὸ μένα»¹³.

Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ λοιπὸν καὶ στὸν προφήτη κάτι παρόμοιο (γιὰτί, ἂν καὶ ἦταν ὁ Ἡλίας, ἦταν κι αὐτὸς ἄνθρωπος), ἀνέμιξε μὲ τὸ θαῦμα καὶ τὴν ἀδυναμία τῆς φύσεώς του. Γι' αὐτὸ αὐτὸς πού νίκησε τοὺς οὐρανούς, δὲν νίκησε τὴν πείνα· αὐτὸς πού συγκράτησε τὶς ὠδίνες τῆς γῆς, δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀνάγκη τῆς κοιλιᾶς του, ἀλλὰ εἶχε ἀνάγκη μιᾶς γυναίκας χήρας, γιὰ νὰ μάθεις καὶ τὴ θεία χάρη, καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Καὶ δὲν ὠφελοῦσε τὸ γεγονὸς σ' αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλο ὄχι κατώτερο ἀπὸ αὐτό. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅταν σὲ παρακαλεῖ νὰ μιμηθεῖς τὸν ζῆλο τοῦ προφήτη, νὰ μὴ χάσεις τὸ θάρρος σου οὔτε νὰ ἀπογοητευθεῖς, νομίζοντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι διαφορετικῆς φύσεως καὶ γι' αὐτὸ ἔχει τόσο μεγάλη παρρησία στὸ Θεό, πρᾶγμα πού τὸ ὑπαινίχθηκε καὶ κάποιος πού εἶπε· «ὁ Ἡλίας ἦταν ἄνθρωπος μὲ ἀδυναμίες ὅπως ἐμεῖς»¹⁴. Σὰ νὰ λείει δηλαδὴ· Μὴ νομίζεις ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ φτάσεις στὴν ἴδια μ' ἐκεῖνον κορυφὴ τῆς ἀρετῆς· γιὰτί κι ἐκεῖνος εἶχε τὴν ἴδια φύση. Ἡ θαυμαστὴ ὁμως καὶ θεϊκὴ του προαίρεση τὸν ἀνάδειξε πολὺ πῖο ψηλὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

7. Ἀλλὰ εἶναι καιρὸς πιά νὰ ξαναγυρίσουμε στὴ χήρα. «Πῆγε», λείει,

«εἰς Σαρεφθὰ τῆς Σιδῶνος καὶ εἶρε γυναῖκα χήραν συλλέγουσαν
 ζύλα». Ἄξια τῆς ἔνδον πενίας τέως τὰ προπύλαια. Τί οὖν; ἀπετράπη
 τοιαῦτα τῆς φιλοξενίας ἰδὼν τὰ προοίμια; Οὐδαμῶς· θείας γὰρ ἦν ἀκη-
 κοῦς ἀποφάσεως· ἀλλ' ἐβόησεν ὀπίσω αὐτῆς καὶ εἶπε, «λάβε δὴ μοι
 5 ὕδωρ, καὶ ἐπορεύθη λαβεῖν». Ὄντως γενναία καὶ φιλόσοφος ἡ γυνή,
 καὶ εἰ μὴ τολμηρὸν εἶπεῖν, καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ προφήτου μεγαλοψυχίας
 ἀξία· μᾶλλον δὲ οὐ τολμηρὸν εἶπεῖν· εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀξία, οὐκ ἂν ὑποδέξα-
 σθαι κατηξιώθη τὸν ἅγιον ἐκεῖνον. Καθάπερ ὁ Χριστὸς φησι πρὸς τοὺς
 μαθητάς· ὅτι «εἰς ἦν δὲ ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐρωτήσατε τίς
 10 ἄξιος ἐν αὐτῇ, κάκει μείνατε»· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Θεός, ἐπειδὴ μάλι-
 στα πάντων ἀξίαν ἤδει τὴν γυναῖκα τοῦ δέξασθαι τὸν προφήτην, διὰ
 τοῦτο τὰς ἄλλας πάσας ἀφείξ, ἐκεῖσε αὐτὸν ἐπεμψε. Πλὴν ἀλλὰ καὶ δι'
 αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἰδόμεν αὐτῆς τῆς εὐγένειαν. «Λάβε δέ μοι»,
 φησὶν, «ὕδωρ εἰς ἄγγος». Πολλὴ ἡ φιλοφροσύνη τῆς γυναικός. Ὅτι
 15 γὰρ ἀπεκρίνατο, ὅτι λόγου μετέδωκεν, ὅτι μὴ κατασχοῦσα αὐτὸν τὴν
 πόλιν ἄπασαν ἐκάλεσε πρὸς τὴν τιμωρίαν τῆς θείας ἐκείνης κεφαλῆς,
 οὐκ ἄξιον ἐκπλήττεσθαι καὶ θαυμάζειν; Καὶ γὰρ ὅτι εἰκὸς ἦν τοῦ λιμοῦ
 τὴν ἀνάγκην πρὸς ταύτην ἐξαγαγεῖν τὴν ὄργην τὸ γύναιον, ἐξ ἰουδαϊκοῦ
 παραδείγματος μάνθανε.

20 Ὁ Ἐλισσαῖος, ὁ μαθητῆς τοῦ Ἥλιου, ὁ διπλοῦς Ἥλιος (ἐν γὰρ τῷ
 μαθητῇ διπλοῦν τὸν διδάσκαλον ἦν ἰδεῖν), προεφήτευσε μετὰ ταῦτα λι-
 μόν· οὐχὶ αὐτὸς ἐπήγαγε, καθάπερ Ἥλιος, ἀλλὰ μέλλοντα ἤξειν προεἶ-
 πε. Τί οὖν ὁ βασιλεὺς, ὁ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους βασιλεύων; «Πε-
 ριεβάλλετο σάκκον», φησί· καὶ γὰρ ἐταπεινώσεν αὐτὸν ἡ συμφορά·
 25 ἀλλ' ὅμως οὕτω ταπεινωθεὶς, ἀκούσας γυναικὸς ὀδυρομένης τινὸς ἐπὶ
 συμβάσι διὰ τὸν λιμόν, εἰς τοσαύτην ἐξηνέχθη τότε ὄργην, ὡς ἀναβοῆ-
 σαι εὐθέως καὶ εἶπεῖν, «τάδε ποιῆσαι μοι ὁ Θεός, καὶ τάδε προσθεῖη, εἰ
 στήσεται ἡ κεφαλὴ Ἐλισσαίου υἱοῦ Σαφὰτ ἐπ' αὐτὸν σήμερον». Εἶδες
 τοῦ βασιλέως τὴν ὄργην; Μάθε τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν· αὕτη
 30 γὰρ οὐχὶ τὸν προειπόντα λιμόν, ἀλλὰ τὸν ἐπαγαγόντα εὐροῦσα καὶ τῆς
 πόλεως οὔσα ἐγγύς, οὐκ ἠγανάκτησεν, οὐκ ἠγγρίανεν, οὐχ ἑτέρους πρὸς
 τιμωρίαν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ὑπήκουσε τῆς ἐπιεικειάς.
 ἦ· ἴστε δὲ ὅτι, ἐπειδὴν περὶ τινα χρεῖαν ὤμεν ἠσχολημένοι, οὐδὲ

15. Γ' Βασ. 17,10. 16. Γ' Βασ. 17,10-11. 17. Μαθ. 10,11.

18. Βλ. Δ' Βασ. 6,26 ε. 19. Δ' Βασ. 6,31.

«στά Σαρεπτά τῆς Σιδώνας καὶ βρῆκε μιὰ γυναίκα χήρα νὰ μαζεύει ξύλα»¹⁵. Ἡ πρόσοψη τοῦ σπιτιοῦ ἐδῶ ἦταν ἐνδεικτικὴ τῆς ἐσωτερικῆς φτώχειας. Τί λοιπὸν; Ἀποθαρρύνθηκε βλέποντας σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τὰ προοίμια τῆς φιλοξενίας; Καθόλου· γιατί εἶχε ἀκούσει τὴ θεϊκὴ ἀπόφαση· ἀντίθετα φώναξε ἀπὸ πίσω τῆς καὶ εἶπε· «δὸς μου λίγο νερὸ, κι ἐκεῖνη πῆγε νὰ φέρει»¹⁶. Πραγματικὰ γενναία καὶ ἐνάρετη ἡ γυναίκα, καί, ἂν δὲν εἶναι τολμηρὸ νὰ τὸ πεῖ κανεὶς, ἀντάξια τῆς μεγαλοψυχίας τοῦ προφήτη. Μᾶλλον ὅμως δὲν εἶναι τολμηρὸ νὰ τὸ πεῖ· γιατί, ἂν δὲν ἦταν ἀντάξια, δὲν θὰ ἀξιώνονταν νὰ ὑποδεχθεῖ ἐκεῖνον τὸν ἅγιο, ὅπως λέει ὁ Χριστὸς στοὺς μαθητὲς του· «σ' ὅποιαδήποτε δὲ πόλη ἢ χωριὸ μπεῖτε, ρωτήστε ποιὸς εἶναι ἄξιος σ' αὐτὴν καὶ ἐκεῖ νὰ μείνετε»¹⁷. Ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁ Θεὸς, ἐπειδὴ γνῶριζε ὅτι ἡ γυναίκα εἶναι περισσότερο ἀπὸ ὄλους ἄξια νὰ δεχθεῖ τὸν προφήτη, γι' αὐτὸ, ἀφοῦ ἄφησε ὄλες τὶς ἄλλες, τὸν ἔστειλε ἐκεῖ. Ἄς δοῦμε ὅμως καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα τὴν εὐγένειά τῆς. «Δὸς μου», λέει, «νερὸ σέ ἀγγεῖο». Μεγάλῃ ἡ φιλοφροσύνη τῆς γυναίκας. Διότι τὸ ὅτι ἀπάντησε, τὸ ὅτι συζήτησε μαζί του, τὸ ὅτι δὲν τὸν συνέλαβε καὶ δὲν κάλεσε ὀλόκληρη τὴν πόλη γιὰ νὰ τιμωρήσει τὴ θεία ἐκεῖνη κεφαλὴ, δὲν εἶναι ἄξιο νὰ ἐκπλήττεται καὶ νὰ θαυμάζει κανεὶς; Γιατί, τὸ ὅτι ἦταν φυσικὸ ἢ ἀνάγκη τῆς πείνας νὰ κάνει τὴ γυναίκα νὰ ὀργισθεῖ, μάθε τὸ ἀπὸ ἓνα ἰουδαϊκὸ παράδειγμα.

Ὁ Ἐλισσαῖος, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἡλίου, ὁ διπλὸς Ἡλίας (γιατί στὸ πρόσωπο τοῦ μαθητῆ μπορούμε νὰ δοῦμε δυὸ φορές τὸν δάσκαλο), προφήτησε ἀργότερα πείνα. Δὲν τὴν προκάλεσε ὁ ἴδιος, ὅπως ὁ Ἡλίας, ἀλλὰ προεῖπε ὅτι πρόκειται νὰ ἔρθει. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ βασιλιάς πού βασιλεύε ἐκεῖνα τὰ χρῶνια; «Φῶρεσε σάκκο», λέει, «γιατί ἡ συμφορὰ τὸν ταπείνωσε. Ὅμως, ἂν καὶ εἶχε ταπεινωθεῖ τὸσο, ὅταν ἀκούσε μιὰ γυναίκα νὰ κλαίει γιὰ ὅσα συνέβηκαν ἐξαιτίας τῆς πείνας¹⁸, κυριεύτηκε ἀπὸ τὸση ὀργή, ὥστε ἀμέσως φώναξε καὶ εἶπε· «ἄς μοῦ κάνει αὐτὰ κι αὐτὰ ὁ Θεὸς καὶ ἄς μὲ τιμωρήσει, ἐὰν παραμείνει τὸ κεφάλι τοῦ Ἐλισσαίου, γιοῦ τοῦ Σαφάτ, ἐπάνω του σήμερα»¹⁹. Εἶδες τὴν ὀργὴ τοῦ βασιλιᾶ; Δὲς καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνη τῆς γυναίκας· γιατί αὐτὴ δὲν βρῆκε αὐτὸν πού προφήτησε τὴν πείνα, ἀλλὰ αὐτὸν πού τὴν προκάλεσε, καὶ ἐνῶ ἦταν κοντὰ στὴν πόλη, δὲν ἀγανάκτησε, δὲν ἐξαγριώθηκε, δὲ φώναξε ἄλλους νὰ τὸν τιμωρήσουν, ἀλλὰ ὑπάκουσε μὲ πολλὴ προθυμία.

8. Καὶ γνωρίζετε ὅτι, ὅταν εἴμαστε ἀπασχολημένοι μὲ κάποια ἀνά-

τοὺς ἐπιτηδεῖους πολλάκις ὀρῶμεν ἡδέως, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς δυσχεραίνομεν· ὅταν δὲ θλίψις τοσαύτη παρῆ, καὶ αὐτὸ τὸ φῶς ἐνοχλεῖν ἡμῖν δοκεῖ· καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ ἰουδαϊκοῦ μαθεῖν ἐστι παραδείγματος. Ὅτε γοῦν ἦλθεν ὁ Μωϋσῆς τὰ μυρία τοῖς Ἰουδαίοις ἀπαγγέλλων ἀγαθά, τυραννίδος ἀπαλλαγὴν, ἐλευθερίαν, καὶ πρὸς τὴν παλαιὰν πατρίδα ἐπάνοδον, «ιδόντες αὐτόν», φησὶν, «οὐκ ἤκουσαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας καὶ τῶν ἔργων τῶν σκληρῶν». Ἐκεῖνοι τὸν κομίζοντα εὐαγγέλια τοσαῦτα ἰδόντες ἀπεστράφησαν, αὐτὴ δὲ ἰδοῦσα τὸν προφήτην ἐλθόντα, οὐχὶ ὥστε λῦσαι τὸν λιμόν, ἀλλ' ὥστε καὶ αὐτῇ γενέσθαι βαρύν, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε. Κάκεῖνοι μὲν οὕτως ἦσαν δυσχερεῖς διὰ τὸν τῶν ἔργων πόνον, αὐτὴ δὲ οὐχὶ πόνου, ἀλλὰ λιμοῦ σφοδρῶς ἐπικειμένου (πολὸν δὲ πόνου καὶ λιμοῦ τὸ μέσον), οὐ μόνον οὐκ ἀπεστράφη τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτῆς τὴν πενίαν ἐκέκωσεν, ὥστε ὑποδέξασθαι τὸν ἐπαγαγόντα αὐτοῖς τὸν λιμόν. «Καὶ ἐπορεύθη», φησὶ, «λαβεῖν ὕδωρ, καὶ ἐβόησεν ὁ προφήτης καὶ εἶπε, Λάβε δὴ μοι καὶ ἄρτον καὶ φάγομαι».

Τί οὖν ἡ γυνή; Οὐδὲ ἐνταῦθα δυσχεραίνει, ἀλλὰ τί φησι; «Ζῆ Κύριος ὁ Θεός σοι, εἰ ἔστι μοι ἐγκρυφίας, ἀλλ' ἢ ὅσον δρᾶξ ἀλεύρου». Τίνος ἔνεκεν ὄμνησιν; Ἄρτον ἤτησεν ὁ προφήτης, αὐτὴ δὲ ἄρτον οὐκ εἶχεν. Ἐδεισεν οὖν μὴ ποτε πεπτούσης αὐτῆς, ὀπτώσης καὶ παρασκευαζούσης, εἶτα βραδυνούσης, οὐκ ἀναμείνας τὴν ἀναβολὴν ὁ προφήτης ἀποπηδήσῃ καὶ φύγῃ τῆς φιλοξενίας τὸ θήραμα. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ὄρκω προκατέλαβε λέγουσα, οὐχ ὅτι οὐκ ἔστι μοι ἄλευρον, ἀλλ' ὅτι ἐγκρυφίας μὲν οὐκ ἔστιν, ἄλευρον δὲ ἐστι. Καὶ οὐ διὰ τοῦ ὄρκου μόνον αὐτὸν πιστοῦται, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἀποδείξεως. «Ἴδού», γάρ φησι, «δύο συλλέγω ξυλάρια καὶ εἰσελεύσομαι, καὶ ποιήσω αὐτὰ τοῖς τέκνοις μου, καὶ φαγόμεθα καὶ ἀποθανούμεθα». Ἀκουέτωσαν οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκίας οἰκοδομούμενοι καὶ τοὺς πολυτελεῖς ἀγροῦς ὠνούμενοι, καὶ οἰκετῶν ἀγέλας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς περιφέροντες· μᾶλλον δὲ καὶ εὐπόροι καὶ πένητες ἀκουέτωσαν πάντες· οὐδενὶ γὰρ μετὰ τὴν χήραν ταύτην ἀπολογία ἔσται λοιπόν. Τοσαῦτα ἦν αὐτῇ τὰ κωλύματα, ἀλλ' ὁμως πάντα ἐκεῖνα διέκοψε καὶ ὑπερέβη.

Ἄκουε δέ. Ἀλλόφυλος ἦν· ἐν τούτῳ τὸ κώλυμα. Σιδωνία· δεῦτερον κώλυμα. Οὐδὲ γὰρ ἴσον ἀλλόφυλον εἶναι ἀπλῶς, καὶ Σιδώνιον τῆς πονηροτάτης πόλεως· ὡς γὰρ ἔσχατον κακίας ὑπόδειγμα, τὴν πόλιν

20. Ἐξ. 6,9. 21. Γ' Βασ. 17,11.

22. Γ' Βασ. 17,12. 23. Γ' Βασ. 17,12.

γκη μας, δὲ βλέπουμε πολλές φορές οὔτε τοὺς συγγενεῖς μας μὲ εὐχαρίστηση, ἀλλὰ δυσανασχετοῦμε καὶ πρὸς αὐτούς· ὅταν πάλι μᾶς ἔχει βρεῖ τόση στενοχώρια, νομίζουμε ὅτι ἀκόμα καὶ τὸ φῶς μᾶς ἐνοχλεῖ· καὶ αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε ἀπὸ ἓνα ἰουδαϊκὸ παράδειγμα. Ὅταν πῆγε ὁ Μωϋσῆς ν' ἀναγγεῖλει στοὺς Ἰουδαίους τὰ μύρια ἀγαθὰ, τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν τυραννία καὶ τὴν ἐπιστροφή στὴν παλιὰ πατρίδα τους, «βλέποντάς τον», λέει, «δὲν τὸν ἄκουσαν ἀπὸ ὀλιγοψυχία καὶ ἀπὸ τὰ βαρεῖα ἔργα»²⁰. Ἐκεῖνοι ἀποστράφηκαν αὐτὸν πού τοὺς ἔφερνε τόσο εὐχάριστες ἀγγελίες, ἐνῶ αὐτὴ, βλέποντας τὸν προφήτη πού ἦρθε ὄχι γιὰ νὰ σταματήσῃ τὴν πείνα, ἀλλὰ γιὰ νὰ τῆς γίνῃ καὶ βάρος, δὲν ἔκανε τίποτα τέτοιο. Καὶ ἐκεῖνοι δυσανασχέτησαν ἔτσι, ἐξαιτίας τοῦ κόπου ἀπὸ τὰ ἔργα πού ἐκτελοῦσαν, ἐνῶ αὐτὴ, ἂν καὶ ὄχι κόπος, ἀλλὰ πείνα, πού ἐρχόταν ὀρμητικὰ (κι εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά ἀνάμεσα στὸν κόπο καὶ στὴν πείνα), ὄχι μόνο δὲν ἀποστράφηκε τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ πρόσφερε καὶ ὅλη τὴ φτώχεια τῆς, γιὰ νὰ ὑποδεχθεῖ ἐκεῖνον πού εἶχε προκαλέσει σ' αὐτούς τὴν πείνα. «Καὶ πῆγε», λέει, «νὰ φέρῃ νερό, καὶ φώναξε ὁ προφήτης καὶ εἶπε· φέρε μου καὶ ψωμί νὰ φάω»²¹.

Τί ἔκανε λοιπὸν ἡ γυναίκα; Οὔτε τώρα δυσανασχετεῖ, ἀλλὰ τί λέει; «Ὀρκίζομαι στὸν Κύριο καὶ Θεό σου, ὅτι δὲν ἔχω ψωμί, παρὰ μονάχα μιὰ χούφτα ἀλεύρι»²². Γιὰ ποῖό λόγο ὀρκίζεται; Ὁ προφήτης ζήτησε ψωμί καὶ αὐτὴ δὲν εἶχε ψωμί. Φοβήθηκε λοιπὸν μήπως, καθὼς αὐτὴ θὰ ζύμωνε, θὰ ἔψηνε καὶ θὰ ἐτοίμαζε αὐτό, ἐπειδὴ θὰ ἀργοῦσε, μήπως, μὴ ὑπομένοντας τὴν ἀναβολὴ ὁ προφήτης, ἀποσκιρτήσῃ καὶ φύγῃ τὸ θύραμα τῆς φιλοξενίας. Γι' αὐτὸ τὸν προκατέλαβε μὲ τὸν ὄρκο λέγοντας, ὄχι ὅτι δὲν ἔχω ἀλεύρι, ἀλλὰ ὅτι ψωμί δὲν ἔχω, ἔχω ὅμως ἀλεύρι. Καὶ δὲν τὸν βεβαιώνει μόνο μὲ τὸν ὄρκο, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔμπρακτη ἀπόδειξη. «Νά», λέει, «μαζεῦω δυὸ ξυλαράκια καὶ θὰ μῶ νὰ ἐτοιμάσω αὐτὰ γιὰ τὰ παιδιά μου, θὰ φᾶμε καὶ θὰ πεθάνουμε»²³. Ἐὰν τὰ ἀκούσουν ἐκεῖνοι πού κτίζουν πολυτελῆ σπίτια καὶ ἀγοράζουν τὰ ἀκριβὰ χωράφια, καὶ φέρνουν μαζί τους στὴν ἀγορὰ κοπάδια δούλων· ἢ καλύτερα ὄλοι, καὶ πλούσιοι καὶ φτωχοὶ ἄς τὰ ἀκούσουν· γιατί σὲ κανέναν μετὰ τὴ χήρα αὐτὴ δὲν ὑπάρχει πιά δικαιολογία. Ἦταν τόσο πολλὰ σ' αὐτὴν τὰ ἐμπόδια, καὶ ὅμως ὅλα ἐκεῖνα τὰ νίκησε καὶ τὰ ξεπέρασε.

Ἦκουσέ τα· ἦταν ἀλλόφυλος· ἓνα αὐτὸ τὸ κώλυμα. Ἦταν ἀπὸ τὴ Σιδῶνα· δεῦτερο κώλυμα. Γιατί δὲν εἶναι ἴδιο τὸ νὰ εἶναι ἀπλῶς ἀλλόφυλη, καὶ τὸ νὰ κατάγεται ἀπὸ τὴ Σιδῶνα, τὴ πιὸ διεφθαρμένη πόλη;

ἐκεῖνην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παρήγαγεν ὁ Χριστός. Ἦν τοίνυν καὶ ἀλλόφυλος, καὶ Σιδωνία, καὶ γυνή, τὸ ἀσθενὲς γένος καὶ πάντοθεν δεόμενον τῆς ἀντιλήψεως. Προσῆν καὶ χηρεία, τέταρτον κώλυμα· πέμπτον, ἐκείνων ἀπάντων μεῖζον, παιδοτροφίας ἐπιμέλεια. Ἀκουέτωσαν αἱ χῆραι 5 καὶ παῖδας τρέφουσαι, ὡς οὐκ ἦν ἱκανὴ ἡ σκῆψις αὐτῆ πρὸς τὸ μὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνην, μηδὲ ὑποδέχεσθαι ξένους· καὶ δρᾶξ ἀλεύρου ὑπελέλειπτο μόνον, καὶ μετ' ἐκεῖνην θάνατος προσεδοκᾶτο. Σὺ μὲν γὰρ κἂν ἅπαντα κενώσης τὰ χρήματα, κἂν γυμνώσης τῆς περιουσίας σαυτὸν, δύνασαι πρὸς τὰς ἐτέρων θύρας ἀπελθεῖν καὶ τυχεῖν παραμυθίας, τότε 10 δὲ οὐδὲ ἐπαιτεῖν δυνατὸν ἦν, οὕτως ἅπαντας τοὺς λιμένας ἔχωσεν ὁ λιμός. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἐκώλυσεν. Εἶπω καὶ ἔβδομον κώλυμα, αὐτὸν τὸν μέλλοντα ἐπιξενίζεσθαι τῇ γυναικί. Οὐδὲ γὰρ οἰκειῶς, οὐδὲ γνώριμος ἦν, ἀλλὰ ξένος καὶ ἀλλότριος καὶ κατ' αὐτὸν τῆς εὐσεβείας λόγον κεχωρισμένος αὐτῆς. Οὐ μόνον δὲ ξένος καὶ ἀλλότριος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς 15 ἦν ὁ τὸν λιμὸν ἐπαγαγών.

θ'. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἀπέτρεψε τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἐδίδου τροφήν στόματι τῷ πᾶσαν αὐτῆς δαπανήσαντι τὴν τροφήν, καὶ τὸν αἴτιον τοῦ λιμοῦ τοῖς λειψάνοις ἔτρεφε τοῦ λιμοῦ. Διὰ σέ, φησί, ἡ ἅπασά μοι περιουσία εἰς τὴν δράκα περιέστη ταύτην· ἀλλ' οὐδὲ τῆς δρακὸς ταύτης 20 φείδομαι διὰ σέ, ἀλλὰ καὶ ἐμαυτὴν καὶ τὰ παιδιά ἐπιδώσω θανάτῳ, ἵνα σύ, φησί, ὁ τῆς στενοχωρίας αἴτιος, μηδὲ μικρὰν τῆς στενοχωρίας αἰσθησιν λάβῃς. Ποίαν τις ὑπερβολὴν ἐπινοήσῃ φιλοξενίας ἐτέραν; Οὐκ ἔστιν οὐδεμίαν εὐρεῖν. Εἶδε ξένον, καὶ τῆς φύσεως εὐθέως ἐπελάθετο, καὶ τὰς ὠδῖνας ἠγνόησε, καὶ πρὸς τὸν τῶν παίδων βλέπουσα χο- 25 ρόν, οὐ κατεκλάσθη. Καὶ οἶδα μὲν ἀκούσας πολλάκις λεγόντων πολλῶν, ὅτι ὁ δεῖνα πτωχὸν ἰδὼν, τὸν χιτωνίσκον, ὃν περιεβέβλητο μόνον, τοῦτον ἀποδυσάμενος, τὸν γυμνὸν περιέβαλεν, αὐτὸς δὲ παρ' ἐτέρου δανεισάμενος ἱμάτιον, οὕτως ἀπῆλθε· καὶ μέγα ἔδοξε τοῦτο εἶναι καὶ θαυμαστόν. Καὶ γὰρ ὄντως ἐστὶ μέγα· τὸ δὲ τῆς χήρας ταύτης πολὺ τούτου 30 μεῖζον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἑαυτὸν γυμνώσας καὶ τὸν γυμνὸν περιβαλὼν, ἔσχε παρ' ἐτέρου λαβεῖν ἱμάτιον, αὐτῆ δὲ τὴν δράκα τοῦ ἀλεύρου προἰεμένη, οὐκ ἴσχυσε δράκα ἐτέραν λαβεῖν· οὐδὲ μέχρι γυμνότητος ἦν ὁ κίνδυνος αὐτῇ, ἀλλὰ μετ' ἐκεῖνο θάνατος προσεδοκᾶτο καὶ αὐτῆς καὶ τῶν

ἀφοῦ τὴν πόλιν αὐτὴ τὴν ἔφερε ὁ Χριστὸς στὰ Εὐαγγέλια σὰν ἔσχατο παράδειγμα κακίας. Ἦταν λοιπὸν καὶ ἀλλόφυλη καὶ ἀπὸ τῆ Σιδῶνα καὶ γυναίκα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἀσθενὲς φύλο πού ἔχει πάντοτε ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια. Ἦταν ἐπὶ πλέον καὶ χήρα· τέταρτο κώλυμα. Πέμπτο, μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα, ἡ φροντίδα γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν. Ἦσαν τὸ ἀκούσουν οἱ χῆρες πού ἀνατρέφουν καὶ παιδιά, ὅτι δὲν ἦταν ἀρκετὴ ἡ δικαιολογία αὐτὴ γιὰ νὰ μὴ κάνει ἐλεημοσύνη, οὔτε νὰ φιλοξενεῖ ξένους. Καὶ τῆς εἶχε ἀπομείνει μιὰ χούφτα μόνο ἀλεύρι καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ περίμενε τὸ θάνατο. Ἐσὺ λοιπὸν, καὶ ἂν ἀκόμα δώσεις ὅλα τὰ χρήματά σου, καὶ ἂν ἀπογυμνώσεις τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ τὴν περιουσία σου, μπορεῖς νὰ χτυπήσεις τὶς πόρτες τῶν ἄλλων καὶ νὰ βρεῖς παρηγοριά, τότε ὅμως οὔτε νὰ ζητιανέψεις ἦταν δυνατό· τόσο εἶχε ἀποκλείσει ὅλα τὰ λιμάνια ἢ πείνα. Ὅμως τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὴν ἐμπόδισε. Θὰ πῶ καὶ ἓνα ἔβδομο κώλυμα· αὐτὸν πού ἐπρόκειτο νὰ φιλοξενηθεῖ στὴ γυναίκα. Γιατὶ δὲν ἦταν οὔτε συγγενής, οὔτε γνωστός τῆς, ἀλλὰ ξένος καὶ ἄγνωστος, καὶ τὸν χωρίζε ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὁ λόγος τῆς θρησκείας του. Καὶ δὲν ἦταν μόνο ξένος καὶ ἄγνωστος, ἀλλὰ ἦταν καὶ αὐτὸς πού προκάλεσε τὴν πείνα.

9. Τίποτα ὅμως ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀπέτρεψε τὴν γυναίκα, ἀλλὰ ἔδωσε τροφή στὸ στόμα πού τελείωσε ὅλη τὴν τροφή τῆς καὶ ἔτρεφε τὸν αἴτιο τῆς πείνας μὲ τὰ ὑπολείμματα τῆς πείνας. Ἐξαιτίας σου, λέει, ὅλη μου ἡ περιουσία περιορίστηκε σ' αὐτὴ τὴ χούφτα· ἀλλὰ οὔτε αὐτὴ τὴ χούφτα τὴ λυπᾶμαι γιὰ σένα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸ μου καὶ τὰ παιδιά μου θὰ τὰ παραδώσω στὸ θάνατο, γιὰ νὰ μὴν αισθανθεῖς ἐσὺ, λέει, ὁ αἴτιος τῆς στενοχώριας, οὔτε τὴν παραμικρὴ στενοχώρια. Ποιὰ ἄλλη περισσότερη φιλοξενία θὰ μπορούσε νὰ φαντασθεῖ κανεὶς; Δὲν εἶναι δυνατό νὰ βρεθεῖ καμμιά. Εἶδε ξένο καὶ ἀμέσως λησμόνησε τὴ φύση τῆς καὶ ἀγνόησε τὶς ὠδίνες τοῦ τοκετοῦ, καὶ βλέποντας τὰ παιδιά τῆς δὲν ἔνοιωσε συντριβή. Καὶ γνωρίζω, ἔχοντας ἀκούσει πολλὰς φορὰς πολλοὺς νὰ λένε, ὅτι ὁ τάδε ὅταν εἶδε κάποιον φτωχό, ἔβγαλε τὸ πουκάμισο τὸ μόνο πού φοροῦσε καὶ ἔντυσε τὸ φτωχό, ἐνῶ αὐτὸς δανείστηκε ἀπὸ ἄλλον ἓνα ἔνδυμα καὶ ἔφυγε μ' αὐτό. Τὸ γεγονός αὐτὸ θεωρήθηκε ὅτι εἶναι σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο. Καὶ πράγματι εἶναι σπουδαῖο. Τῆς χήρας ὅμως αὐτῆς εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό. Γιατὶ ἐκεῖνος γυμνώνοντας τὸν ἑαυτὸ του καὶ ντύνοντας τὸν γυμνό, βρῆκε καὶ πῆρε ἀπὸ ἄλλον ἓνα ἱμάτιο, ἐνῶ αὐτὴ, προσφέροντας τὴ χούφτα τοῦ ἀλεύρου, δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ ἄλλη· οὔτε ὁ κίνδυνος γι' αὐτὴν σταματοῦσε μέ-

παίδων. Ὅταν οὖν μήτε πενίας, μήτε παιδοτροφίας ἐπιμέλεια κωλύσῃ, μήτε λιμὸς χαλεπός, μήτε πτωχεία τοσαύτη, μήτε θάνατος προσδοκώμενος, ποίαν ἔξομεν ἀπολογίαν οἱ εὐποροὶ; ποίαν οἱ πένητες; «Ζῆ Κύριος ὁ Θεός σου, εἰ ἔστι μοι ἐγκρυφίας, ἀλλ' ἢ ὅσον δρᾶξ ἀλεύρου ἐν τῇ ὑδρίᾳ, καὶ ὀλίγον ἔλαιον ἐν τῷ καμψάκῃ· καὶ ἰδοὺ συλλέγω δύο ξυλάρια, καὶ εἰσελεύσομαι καὶ ποιήσω αὐτὰ τοῖς τέκνοις μου, καὶ φαγόμεθα καὶ ἀποθανούμεθα».

Ταύτην ἕκαστος τὴν ἐλεεινὴν, μᾶλλον δὲ ἕκαστος ταύτην τὴν μακαρίαν φωνὴν καὶ τῶν οὐρανῶν ἀξίαν ἐν τοῖς τοίχοις τῆς οἰκίας ἐγγρα-
 10 φέτω τῆς ἑαυτοῦ, ἐν τῷ θαλάμῳ, ἐν ᾧ ἂν καθεδύωμεν, ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν ᾧ ἀριστοποιούμεθα. Ταύτην ἐπὶ τῆς οἰκίας, ταύτην ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ταύτην ἐν τοῖς συλλόγοις τῶν φίλων, ταύτην εἰς δικαστήριον ἀπιῶν, ταύτην εἰσιῶν, ταύτην ἐξιῶν ἕκαστος μελετάτω τὴν φωνὴν· καὶ σφόδρα ἂν ἰσχυρισάμην, ὅτι οὐδ' ἂν εἰ λίθινός τις εἶη καὶ σιδηροῦς καὶ ἀδά-
 15 μας ἀνέξεται προσελθόντα πένητα κεναῖς ἀποπέμψαι χερσίν, ἂν τὴν φωνὴν ἐγγράψῃ ταύτην, ἂν τὴν χήραν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχη.

Ἄλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἐρεῖ τις: Ἔγε κάμοι προφήτην, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐνοίας ὑποδέχομαι. Ὑπόσχου τοῦτο, καὶ ἄγω σοὶ τὸν προφήτην. Καὶ τί λέγω τὸν προφήτην; Αὐτὸν ἄγω σοὶ τὸν τοῦ προφήτου Δεσπότην,
 20 τὸν κοινὸν ἡμῶν Θεὸν καὶ Κύριον τὸν Χριστόν. Αὐτὸς γὰρ φησὶν, ὅτι «πεινῶντά με εἶδετε, καὶ ἐθρέψατε». Εἰ δὲ ἀπιστοῦσιν τινες τῇ φωνῇ καὶ τῆς φιλοφροσύνης ἀμελοῦσι, μαθήσονται τότε διὰ τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας τοῦτο. Ὡσπερ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παραμελήσαντες, οὕτω πρὸς ἀφόρητον ἀπελεύσονται κόλασιν, οὕτως οὖν οἱ τοῖς
 25 πτωχοῦς τρέφοντες καθάπερ αὐτὸν τὸν Χριστὸν θεραπεύσαντες, εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν εἰσάγονται βασιλείαν.

ι'. Τάχα πλείω τοῦ δέοντος τὰ εἰρημένα. Εἶθε μὲν οὖν πάσας τὰς ἡμέρας ἐνδιατρίβειν ἢν τοῖς περὶ τῆς ἐλεημοσύνης λόγοις. Εἰ δὲ ἀρκούντως ὑμῖν ἔχει ταῦτα δοκεῖ, φέρε αὐτὰ ἀνακεφαλαιωσόμεθα πάντα. Εἶπον
 30 τίνος ἕνεκεν ὁ προφήτης πρὸς τὴν χήραν ἀπεστέλλετο, ἵνα μὴ μακαρίζῃς πενίαν, ἵνα μὴ θαυμάζῃς πλοῦτον, ἵνα μὴ τὸν εὐπορον ζηλωτὸν εἶναι νομίζῃς, ἵνα μὴ τὸν ἐν πτωχείᾳ ζῶντα ἄθλιον καὶ ἐλεεινόν, ἵνα μάθῃς τὴν ἰουδαϊκὴν πονηρίαν. Ἔθος γὰρ τῷ Θεῷ μέλλοντι κολάζειν,

χρη τῆ γυμνότητα, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τὴν περίμενε ὁ θάνατος ὁ δικός της καὶ τῶν παιδιῶν της. Ὅταν λοιπὸν δὲν τὴν ἐμπόδισε οὔτε ἡ φτώχεια, οὔτε ἡ φροντίδα τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν, οὔτε ἡ φοβερὴ πείνα, οὔτε ἡ τόσο μεγάλη φτώχεια, οὔτε ὁ ἀναμενόμενος θάνατος, ποιά δικαιολογία θὰ ἔχουμε οἱ εὐποροὶ; ποιᾶν οἱ φτωχοί; «Ὁρκίζομαι στὸν Κύριο καὶ Θεό σου, ὅτι δὲν ἔχω ψωμί, παρὰ μόνο μιὰ χούφτα ἀλεύρι στὸ πυθᾶρι καὶ λίγο λάδι στὸ δοχεῖο τοῦ λαδιοῦ· νὰ τώρα θὰ μαζέψω δυὸ ξυλαράκια, θὰ μῶ μῆσα, θὰ τὰ κάνω αὐτὰ στὰ παιδιά μου, θὰ φᾶμε καὶ θὰ πεθάνουμε».

Αὐτὰ τὰ ἀξιολύπητα, ἢ καλύτερα τὰ μακάρια καὶ ἀντάξια τῶν οὐρανῶν λόγια ὁ καθένας ἄς τὰ γράψει στοὺς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ του, στὸ δωμάτιο ποὺ κοιμόμαστε, στὸ σπῖτι ὅπου τρῶμε. Αὐτὰ τὰ λόγια στὸ σπῖτι, αὐτὰ στὴν ἀγορὰ αὐτὰ στὶς συναντήσεις τῶν φίλων, αὐτὰ ὅταν πηγαίνει ὁ καθένας στὸ δικαστήριον, αὐτὰ ὅταν μπαίνει, αὐτὰ ὅταν βγαίνει, νὰ τὰ ἔχει στὸ νοῦ του· καὶ θὰ μπορούσα νὰ ἰσχυρισθῶ μὲ βεβαιότητα, οὔτε κι ἂν κάποιος εἶναι ἀπὸ πέτρα ἢ σίδηρον ἢ διαμάντι, θ' ἀντέξει νὰ διώξει ἓνα φτωχό, ποὺ τὸν πλησίασε, μὲ ἄδεια χέρια, ἂν γράψει τὰ λόγια αὐτά, ἂν ἔχει μπροστὰ στὰ μάτια του τὴ χήρα.

Ἄλλ' ἴσως κάποιος νὰ πεῖ· Ἐφέρε καὶ σὲ μένα προφήτη, καὶ θὰ τὸν ὑποδεχθῶ μὲ τὴν ἴδια προθυμία'. Ὑποσχέσου τό μου αὐτὸ καὶ θὰ σοῦ φέρω τὸν προφήτη. Καὶ γιατί λέω τὸν προφήτη· θὰ σοῦ φέρω τὸν ἴδιον τὸν Δεσπότη τοῦ προφήτη, τὸν κοινὸ μας Θεὸ καὶ Κύριον, τὸν Χριστό. Γιατὶ αὐτὸς λέει· «μὲ εἶδατε πεινασμένο καὶ μὲ θρέψατε»²⁴. Ἐὰν μερικοὶ ἀπιστοῦν στὰ λόγια καὶ παραμελοῦν τὴ φιλοξενία, θὰ τὸ μάθουν τότε αὐτὸ μὲ τὴν κόλαση καὶ τὴν τιμωρία. Γιατὶ θὰ ὀδηγηθοῦν στὴν ἀφόρητη κόλαση, σὰν νὰ παραμέλησαν τὸν ἴδιον τὸ Χριστό. Ἐτσι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ τρέφουν τοὺς φτωχοὺς, σὰν νὰ ὑπηρετοῦν τὸν ἴδιον τὸ Χριστό θὰ ὀδηγηθοῦν στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἴσως τὰ ὅσα εἰπώθησαν εἶναι περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε. Μακάρι νὰ γινόταν νὰ ἀσχολούμαστε ὅλες τίς μέρες μὲ τοὺς λόγους γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη. Ἐὰν ὅμως γιὰ σᾶς αὐτὰ φαίνονται ὅτι εἶναι ἀρκετά, ἐμπρὸς ἄς τὰ ἀνακεφαλαιώσουμε ὅλα. Εἶπα γιὰ ποιὸ λόγο ὁ προφήτης στάλθηκε στὴ χήρα, γιὰ νὰ μὴ μακαρίζεις τὴ φτώχεια, νὰ μὴ θαυμάζεις τὸν πλοῦτον, γιὰ νὰ μὴ νομίζεις, ὅτι ὁ εὐπορὸς εἶναι ἀξιοζήλευτος, γιὰ νὰ μὴ θεωρεῖς, αὐτὸν ποὺ ζεῖ στὴ φτώχεια, ὅτι εἶναι ἄθλιος καὶ ἐλεινός, γιὰ νὰ μάθεις τὴν κακία τῶν Ἰουδαίων. Γιατὶ εἶναι συνήθεια στὸ Θεό, ὅταν πρόκειται νὰ τιμωρήσει, νὰ ἀπολογεῖται καὶ σὲ μᾶς μὲ τὰ

καὶ ἡμῖν ἀπολογεῖσθαι διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· ἵνα μὴ μετὰ ταῦτα, ἰδὼν τὸν κοινὸν ἀπάντων Σωτῆρα παρὰ μὲν ἐκείνων ἐλαυνόμενον, παρὰ δὲ τῶν ἐθνῶν ὑποδεχόμενον, θαυμάζης καὶ διαπορῆς, ἀνωθεν αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην καταμαθῶν, καὶ ὡς ἔθος αὐτοῖς τοὺς εὐεργέ-
 5 τας ἐλαύνειν· ἵνα μὴ νομίσης ὡμότητος εἶναι τοῦ προφήτου τὴν εὐχὴν καὶ τὴν τῆς τιμωρίας παράτασιν, ἀλλὰ ζήλου θείου καὶ κηδεμονίας· ἵνα μάθης ὅτι ἐν τοῖς μεγίστοις κατορθώμασι καὶ σωφρονισμοῦ ἡμῶν ἡ φύσις δεῖται· ἵνα μὴ παρακαλούμενος εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ προφήτου ζῆλον, ἀδύνατον εἶναι νομίσης τὴν μίμησιν. Εἶπον περὶ τῆς χήρας, πῶς
 10 ἐν τοσαύτῃ στενοχωρίᾳ οὕσα, τοῦ λιμοῦ καταναγκάζοντος, οὐδὲ ρῆμα πικρὸν πρὸς τὸν προφήτην ἐξέβαλε, καίτοι γε εἰκὸς ἦν· καὶ ἔδειξα καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἰουδαϊκῶν φρονημάτων· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν ἐκείνη, ἀλλὰ μετὰ πάσης αὐτὸν ἐδέξατο φιλοφροσύνης καὶ τὴν πενίαν ἄπασαν εἰς τὴν ἐκείνου τιμὴν ἐκένωσε, καὶ Σιδωνία οὕσα καὶ ἀλλόφυ-
 15 λος, καὶ οὔτε τῶν προφητῶν φιλοσοφούντων περὶ ἐλεημοσύνης ἤκουσεν, οὔτε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «πεινῶντά με εἶδετε, καὶ ἐθρέψατε».

Τίς οὖν ἡμῖν ἔσται συγγνώμη, εἰ μετὰ τοιαύτας παραινήσεις, εἰ μετὰ τοιούτων ἐπάθλων ὑπόσχεσιν, εἰ μετὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μὴ φθάσαιμεν πρὸς τὸ αὐτὸ τῇ χήρᾳ τῆς φιλοφροσύνης μέτρον;
 20 Ἐκείνη μὲν γὰρ καὶ Σιδωνία ἦν καὶ ἀλλόφυλος καὶ γυνὴ χήρα καὶ παίδων ἐπεμελεῖτο πολλῶν καὶ λιμὸν ἐπικίνδυνον· ἑώρα καὶ θάνατον προσδοκώμενον καὶ ἀνθρωπὸν ἀγνώτα ὑποδέχεσθαι ἔμελλε καὶ τὸν ἐπαγαγόντα τὸν λιμὸν καὶ οὐδὲ οὕτως ἐφείσατο τῆς δρακός, ἡμεῖς δὲ καὶ προφητείας μετεσχηκότες καὶ θεϊκῶν ἀπολαύοντες διδαγμάτων
 25 καὶ πολλὰ περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφεῖν ἔχοντες καὶ οὐδὲ λιμὸν ὀρῶντες ἐπικείμενον καὶ πολλὰ πλείονα κεκτημένοι τῆς γυναικός, ποίαν δυνησόμεθα ἀπολογίαν προβαλέσθαι φειδόμενοι τῶν ὄντων καὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἀφειδοῦντες;

Ὅπως ἂν οὖν τὰ χαλεπὰ ἐκεῖνα κολαστήρια ἐκφύγωμεν, πᾶσαν
 30 εὐσπλαγχνίαν εἰς τοὺς πένητας ἐπιδειξώμεθα, ἵνα καὶ ἡμεῖς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καταξιοθῶμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δόξα τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἴδια τὰ γεγονότα, ὥστε νὰ μὴ θαυμάζεις καὶ ἀπορεῖς βλέποντας ἀργότερα τὸν κοινὸ Σωτῆρα ὅλων νὰ διώχεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ νὰ γίνεται δεκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, μαθαίνοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν ἀχαριστία τῶν Ἰουδαίων καὶ ὅτι εἶναι συνήθεια σ' αὐτοὺς νὰ διώχνουν τοὺς εὐεργέτες τους· γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι ἡ προσευχὴ τοῦ προφήτη καὶ ἡ παράταση τῆς τιμωρίας εἶναι δεῖγμα σκληρότητας, ἀλλὰ δεῖγμα θεοῦ ζήλου καὶ ἐνδιαφέροντος· γιὰ νὰ μάθεις ὅτι στὰ πολὺ μεγάλα κατωρθώματα ἡ φύση μας χρειάζεται καὶ σωφρονισμό· γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅταν προτρέπεις νὰ μιμηθεῖς τὸν ἴδιο ζῆλο τοῦ προφήτη, ὅτι ἡ μίμησή του εἶναι ἀδύνατη. Εἶπα γιὰ τὴ χήρα ὅτι, ἂν καὶ βρισκόταν σὲ τόση στενοχώρια, ἐπειδὴ τὴν πίεζε ἡ πείνα, δὲν εἶπε οὔτε λέξη πικρὴ στὸν προφήτη, ἂν καὶ ἦταν φυσικό, καὶ τὸ ἀπέδειξα καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὴ νοοτροπία τῶν Ἰουδαίων. Αὐτὴ ὅμως δὲν ἔπαθε τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ τὸν δέχτηκε μὲ κάθε φιλοφροσύνη, καὶ πρόσφερε ὅλη τὴ φτώχεια της γιὰ νὰ τὸν τιμήσει, καὶ αὐτὸ ἂν καὶ ἦταν Σιδωνία καὶ ἀλλόφυλη καὶ δὲν εἶχε ἀκούσει οὔτε τοὺς προφήτες νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, οὔτε τὸ Χριστὸ νὰ λέει «μὲ εἶδατε πεινασμένο καὶ μὲ θρέψατε».

Ποιά συγγνώμη λοιπὸν θὰ ὑπάρξει γιὰ μᾶς, ἐὰν ὕστερα ἀπὸ τέτοιες παραινέσεις, ἐὰν ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση τέτοιων βραβείων, ἐὰν μετὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δὲν φθάσουμε στὸ ἴδιο μέτρο τῆς φιλοφροσύνης μὲ τὴ χήρα; Γιατὶ ἐκεῖνη καὶ Σιδωνία ἦταν, καὶ ἀλλόφυλη, καὶ γυναῖκα χήρα, καὶ τὴ φροντίδα πολλῶν παιδιῶν εἶχε, καὶ πείνα ἐπικίνδυνη ἔβλεπε νὰ ἔρχεται, καὶ τὸ θάνατο περιέμενε, καὶ ἄνθρωπο ἄγνωστο ἐπρόκειτο νὰ ὑποδεχθεῖ καὶ αὐτὸν ποὺ προκάλεσε τὴν πείνα, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν λυπήθηκε τὴ χούφτα, ἐνῶ ἐμεῖς ποὺ ἔχουμε ἀκούσει καὶ προφητεῖες καὶ ἔχουμε ἀπολαύσει θεῖα διδάγματα καὶ μπορούμε νὰ φιλοσοφήσουμε πολλὰ γιὰ τὰ μέλλοντα, καὶ οὔτε πείνα βλέπουμε νὰ ἔρχεται, καὶ ἔχουμε πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὴ γυναῖκα, ποιά δικαιολογία θὰ μπορέσουμε νὰ προβάσουμε, ὅταν ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὰ ὑπάρχοντά μας καὶ ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὴ σωτηρία μας;

Γιὰ νὰ ἀποφύγουμε λοιπὸν ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ βασανιστήρια, ἃς δείξουμε κάθε εὐσπλαγχνία στοὺς φτωχοὺς, γιὰ νὰ ἀξιωθοῦμε κι ἐμεῖς νὰ ἀποκτήσουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει δόξα μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΕΙΣ ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΔΑΥΙΔ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΑΟΥΛ

Καὶ περὶ ἀνεξικακίας, καὶ τοῦ δεῖν φεῖδεσθαι τῶν ἐχθρῶν καὶ
μηδὲ ἀπόντας λέγειν κακῶς.

α'. Ὄταν χρονία τις καὶ σκληρὰ φλεγμονὴ τοῖς σώμασιν ἐναποσκίρ-
ρωθεῖσα τύχοι, πολλοῦ μὲν χρόνου καὶ πόνου, πολλῆς δὲ τῆς ἀπὸ τῶν
φαρμάκων δεῖται σοφίας, ὥστε ἀσφαλῶς αὐτῆς χαλασθῆναι τὸν ὄγκον.
Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἔστιν ἰδεῖν. Ὄταν γὰρ πάθος ἐρριζωμένον καὶ
5 πολὺν ἐμφιλοχωρῆσαν τῇ ψυχῇ χρόνον βούληταί τις πρόρριζον ἀνελεῖν,
οὐκ ἀρκεῖ μιᾶς, οὐδὲ δύο ἡμερῶν πρὸς τὴν διόρθωσιν ταύτην παραίνε-
σις, ἀλλὰ χρὴ πολλάκις καὶ ἐπὶ πολλαῖς ταῖς ἡμέραις περὶ ταύτης διαλέ-
γεσθαι τῆς ὑποθέσεως, εἴ γε μὴ μέλλοιμεν πρὸς φιλοτιμίαν καὶ τέρψιν,
ἀλλὰ πρὸς κέρδος καὶ ὠφέλειαν δημηγορεῖν. Διὰ δὲ τοῦτο, ὅπερ ἐπὶ
10 τῶν ὄρκων ἐποιήσαμεν, πολλὰς ἐφεξῆς ἡμέρας περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέ-
σεως διαλεχθέντες ὑμῖν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ὀργῆς ἐργασώμεθα, καὶ
συνεχῆ περὶ αὐτῆς ποιησώμεθα συμβουλήν κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν.
Καὶ γὰρ οὗτος ἀριστος διδασκαλίας εἶναι μοι δοκεῖ τρόπος, τὸ μὴ πρότε-
ρον ἀφίστασθαι συμβουλευόντας ὑπὲρ ὅτουοῦν, ἕως ἂν εἰς ἔργον τὴν
15 συμβουλήν ἐξελθοῦσαν ἴδωμεν. Ὁ γὰρ σήμερον μὲν περὶ ἐλεημοσύνης,
αὔριον δὲ περὶ εὐχῆς, μετ' ἐκείνην δὲ περὶ ἐπιεικείας, εἶτα πάλιν περὶ
ταπεινοφροσύνης διαλεγόμενος, οὐδέτερον τούτων ἐν τοῖς ἄκροαταῖς
κατορθῶσαι δυνήσεται, ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνο, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνου
πρὸς ἕτερον συνεχῶς μεταπηδῶν· ἀλλὰ χρὴ τὸν μέλλοντα κατορθοῦν
20 ἐν τοῖς ἀκούουσι τὰ λεγόμενα, μὴ πρότερον ἀφίστασθαι περὶ τῶν αὐ-
τῶν παραινούντα καὶ συμβουλευόντα, μηδὲ ἐφ' ἕτερόν τι μεταπηδᾶν,
ἕως ἂν ἴδῃ τὴν προτέραν παραίνεσιν καλῶς ἐν αὐτοῖς ριζωθεῖσαν. Τοῦ-
το καὶ οἱ διδάσκαλοι ποιοῦσιν· οὐ πρότερον ἐπὶ τὰς συλλαβὰς τοὺς παῖ-
δας ἀγούσιν, ἕως ἂν τῶν στοιχείων τὴν γνῶσιν ἐν αὐτοῖς κατορθωθεῖ-
25 σαν ἴδωσι.

Πρῶτην μὲν οὖν ὑμῖν τὴν παραβολὴν ἀναγνόντες τῶν ἑκατὸν δηνα-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΣΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΔΑΒΙΔ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΑΟΥΛ

Επίσης γιά τήν ανεξικακία και ὅτι πρέπει νά δείχνουμε εὐσπλαχνία πρὸς τοὺς ἐχθροὺς και νά μὴ τοὺς κακολογοῦμε ὅταν εἶναι ἀπόντες.

1. Ὄταν συμβεῖ νά προκληθεῖ κάποια χρόνια και σκληρὴ φλεγμονὴ στὰ σώματα, χρειάζεται πολὺς χρόνος και κόπος, ἀλλὰ και πολλὴ σοφία φαρμάκων γιά νά ἐξαλειφθεῖ τελείως ὁ ὄγκος της. Τὸ ἴδιο εἶναι δυνατὸ νά τὸ δοῦμε και σχετικὰ μὲ τήν ψυχὴ. Γιατί ὅταν θέλει κανεὶς νά ἐξαφανίσει σύρριζα ἓνα πάθος, πού γιά πολὺ χρόνο εἰσχώρησε και ρίζωσε στὴν ψυχὴ, δὲν ἀρκεῖ παραίνεση μιᾶς ἢ δύο ἡμερῶν γιά τὴ διόρθωση αὐτῆ, ἀλλὰ πρέπει πολλὲς φορὲς και γιά πολλὲς μέρες νά μιλάμε γιά τὴν ὑπόθεση αὐτῆ, ἐὰν φυσικὰ δὲν πρόκειται νά μιλάμε ἀπὸ φιλοδοξία και εὐχαρίστηση, ἀλλὰ γιά νά προκύψει κάποιο κέρδος και ὠφέλεια. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, αὐτὸ πού ἔκανα γιά τοὺς ὄρκους, πού σᾶς μίλησα ἐπὶ πολλὲς ἡμέρες γιά τὴν ἴδια ὑπόθεση, αὐτὸ θὰ τὸ κάνω και γιά τὴν ὄργη, θὰ δώσω δηλαδὴ πολλὲς γι' αὐτὴν νοουθεσίες, ὅσο μοῦ τὸ ἐπιτρέψουν οἱ δυνάμεις μου. Γιατί νομίζω ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ καλὸς τρόπος διδασκαλίας, νά μὴ παύεις νά συμβουλεύεις γιά ὅποιοδήποτε πρᾶγμα, μέχρι νά δεῖς νά γίνεται ἡ συμβουλὴ σου ἔργο. Γιατί αὐτὸς πού μιλάει σήμερα γιά τὴν ἐλεημοσύνη, αὔριο γιά τὴν προσευχὴ, και ὕστερ' ἀπὸ αὐτὴν γιά τὴν ἐπιείκεια και ἔπειτα πάλι γιά τὴν ταπεινοφροσύνη, δὲν θὰ μπορέσει νά κατορθώσει τίποτα ἀπὸ αὐτὰ στοὺς ἀκροατὲς του, μεταπηδώντας συνεχῶς ἀπὸ αὐτὸ σ' ἐκεῖνο και ἀπὸ ἐκεῖνο πάλι σὲ ἄλλο· ἀλλὰ πρέπει, αὐτὸς πού σκοπεύει νά πείσει τοὺς ἀκροατὲς του γιά ὅσα λέει, νά μὴ παύσει νά παραινεῖ και νά συμβουλεύει γι' αὐτά, οὔτε νά μεταπηδᾷ σὲ κάτι ἄλλο, πρὶν διαπιστώσει ὅτι ἡ προηγούμενη παραινέση ριζώθηκε καλὰ σ' αὐτοὺς. Αὐτὸ κάνουν και οἱ δάσκαλοι· δὲν ὀδηγοῦν τὰ παιδιὰ στὶς συλλαβές, μέχρι νά δοῦν ὅτι ἡ γνώση τῶν στοιχείων ἔχει ἐπιτευχθεῖ σ' αὐτά.

Προηγουμένως λοιπὸν διαβάζοντάς σας τὴν παραβολὴ τῶν ἐκατὸ

ρίων καὶ τῶν μυρίων ταλάντων, ἐδείκνυμεν ὅσον ἦν κακὸν τὸ μνησι-
κακεῖν. Ὅν γάρ οὐκ ἀπώλεσε τὰ μυρία τάλαντα, τοῦτον ἑκατὸν δηνά-
ρια κατεπόντισε, καὶ τὴν δοθεῖσαν συγγνώμην ἀνεκαλέσατο, καὶ τὴν
δωρεὰν ἀπεκρούσατο, καὶ ἀπαλλαγέντα τῶν εὐθυνῶν εἰς τὸ δικαστή-
5 ριον πάλιν εἰσήγαγε, κακεῖθεν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐνέβαλε καὶ οὕτως
ἀθανάτω αὐτὸν παρέδωκε τιμωρία. Σήμερον δὲ ἐφ' ἑτέραν ὑπόθεσιν
τὸν λόγον χειραγωγήσομεν. Ἔδει μὲν γάρ, εἴπερ δίκαιον ἐγίνετο, τὸν
λέγοντα περὶ ἐπιεικείας τε καὶ πραότητος, οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ τὰ
παραδείγματα παρέχειν τῆς καλῆς ταύτης φιλοσοφίας, ὥστε καὶ διὰ
10 τῶν λόγων διδάσκειν καὶ διὰ τῶν ἔργων παιδεύειν. Ἐπειδὴ δὲ πολὺ
ταύτης ἀποδέομεν τῆς ἀρετῆς ἡμεῖς, ἕνα τινὰ τῶν ἀγίων ἐλκύσαντες εἰς
μέσον καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσαντες τῶν ὑμετέρων, ἐναργῆ τινα
καὶ δυνατὴν ὑμῖν ποιησόμεθα τὴν παράκλησιν, ὥσπερ ἀρχέτυπὸν τινα
εἰκόνα, τὴν ἀρετὴν τοῦ δικαίου μιμεῖσθαι παρακελευόμενοι καὶ ὑμῖν καὶ
15 ἡμῖν αὐτοῖς.

Τίνα οὖν εἰς μέσον ἀγαγεῖν χρὴ περὶ ἐπιεικείας διαλεγόμενον; Τίνα
δὲ ἄλλον, ἀλλ' ἢ τὸν μαρτυρίαν ἄνωθεν δεξάμενον καὶ ἐπὶ τούτῳ μάλι-
στα θαυμασθέντα; «Εὐρὸν», γάρ φησι, «Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσοῖ, ἄνδρα
κατὰ τὴν καρδίαν μου». Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ἀποφαινηται, οὐδεμία τοῖς ἀν-
20 τιλέγουσιν ὑπολέλειπται πρόφασις. Ἀδέκαστος γάρ ἢ ψῆφος ἐκεῖνη,
οὔτε πρὸς χάριν, οὔτε πρὸς ἀπέχθειαν τοῦ Θεοῦ κρίνοντος, ἀλλὰ τῆ
ψυχῆς ἀρετῇ γυμνῇ ψηφιοζόμενου. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον αὐτὸν εἰς μέ-
σον ἄγομεν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ψῆφον ἐδέξατο, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν ἐν
τῇ Παλαιᾷ τραφέντων ἐστὶ. Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς χάριτος φανῆναι τινα
25 καθαρὸν ὀργῆς καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀφιέντα τὰ ἀμαρτήματα καὶ τῶν λελυ-
πηκότων φειδόμενον, θαυμαστὸν οὐδὲν μετὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον,
μετὰ τὴν τοσαύτην τῶν ἀμαρτημάτων ἄφραση, μετὰ τὰ φιλοσοφίας γέ-
μοντα ἐπιτάγματα, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ἡνίκα ὁ νόμος συνεχώρει
ὀφθαλμὸν ἐξορύττειν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος καὶ τοῖς
30 ἴσοις ἀμύνεσθαι τὸν ἀδικήσαντα, φανῆναι τινα ὑπερβάντα τὰ μέτρα τῶν
προσταγμάτων καὶ πρὸς τὴν ἀποστολικὴν φθάσαντα φιλοσοφίαν, τίνα
μὲν οὐκ ἂν ἐκπλήξειε τῶν ἀκουόντων; τίνα δὲ οὐκ ἂν τῶν μὴ ζηλούν-
των πάσης ἀποστερήσειε συγγνώμης τε καὶ ἀπολογίας; Ἴνα δὲ ἀκριβέ-
στερον αὐτοῦ καταμάθωμεν τὴν ἀρετὴν, δότε μοι μικρὸν ἄνωτέρω τὸν

δηναρίων και τῶν δέκα χιλιάδων ταλάντων, ἔδειξα πόσο κακὸ εἶναι ἡ μνησικακία. Γιατὶ αὐτὸν ποὺ δὲν τὸν κατάστρεψαν τὰ δέκα χιλιάδες τάλαντα, αὐτὸν τὸν καταπόντισαν ἑκατὸ δηνάρια καὶ ἀνακάλεσαν τὴ συγγνώμη ποὺ τοῦ εἶχε δοθεῖ καὶ ἀπέκρουσαν τὴ δωρεὰ καί, ἐνῶ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὶς εὐθύνες, τὸν ξανάστειλε πάλι στὸ δικαστήριον καὶ ἀπὸ κεῖ τὸν ἔρριξε στὴ φυλακὴ καὶ ἔτσι τὸν παρέδωσε σὲ αἰώνια τιμωρία. Σήμερα θὰ ὀδηγήσω τὸ λόγο σὲ ἄλλο θέμα. Γιατὶ ἔπρεπε, ἂν γινόταν σωστά, αὐτὸς ποὺ μιλάει γιὰ τὴν ἐπιείκεια καὶ πραότητα νὰ δίνει ἀπὸ τὴ ζωὴ του καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὰ παραδείγματα τῆς καλῆς αὐτῆς φιλοσοφίας, ὥστε καὶ μὲ τὰ λόγια νὰ διδάσκει καὶ μὲ τὰ ἔργα νὰ ἐκπαιδεύει. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγὼ ἀπέχω πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ αὐτῆ, θὰ φέρω ἀνάμεσά σας κάποιον ἀπὸ τοὺς ἁγίους καὶ ἀφοῦ τὸν στήσω μπροστά σας θὰ κάνω πραγματικὴ καὶ δυνατὴ τὴ νουθεσία, προτρέποντας καὶ ἐσᾶς καὶ τὸν ἑαυτό μου νὰ μιμούμαστε τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου, σὰν μιὰ ἀρχέτυπη εἰκόνα.

Ποιὸν λοιπὸν πρέπει νὰ φέρω ἀνάμεσά σας μιλώντας γιὰ τὴν ἐπιείκεια; Καὶ ποιὸν ἄλλο παρὰ ἐκεῖνον ποὺ δέχτηκε τὴν ἐπιβεβαίωση ἀπὸ τὸν οὐρανο καὶ θαυμάστηκε εἰδικὰ γι' αὐτό; γιατί λέει, «βρῆκα τὸν Δαβίδ, τὸν γιὸ τοῦ Ἰεσσαί, ἄνθρωπο ὅπως τὸν θέλει ἡ καρδιά μου»!. Καὶ ὅταν ἀποφαίνεται ὁ Θεός, δὲν μένει καμμιά δικαιολογία σ' αὐτοὺς ποὺ ἀντιλέγουν. Γιατὶ ἡ ἀπόφαση ἐκεῖνη εἶναι ἀδέκαστη, ἀφοῦ ὁ Θεὸς δὲν κρίνει οὔτε χαριστικὰ οὔτε μὲ μίσος, ἀλλὰ μόνο μὲ βάση τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ δὲν τὸν φέρνω ἐδῶ μόνο γι' αὐτό, γιὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἔχει τὴν μαρτυρία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἀνήκει σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνατραφεῖ κατὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Γιατὶ τὸ νὰ ἐμφανισθεῖ κάποιος καθαρὸς ἀπὸ ὀργὴ στὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος καὶ νὰ συγχωρήσει τὰ ἁμαρτήματα στοὺς ἐχθροὺς του καὶ νὰ εὐσπλαγχνίζεται αὐτοὺς ποὺ τὸν ἔχουν λυπήσει, δὲν εἶναι καθόλου ἀξιοθαύμαστο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ, μετὰ ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη ἄφεση τῶν ἁμαρτημάτων· τὸ νὰ παρουσιασθεῖ ὅμως κάποιος στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τότε ποὺ ὁ νόμος ἐπέτρεπε νὰ βγάλουν ὀφθαλμὸ ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ δόντι ἀντὶ δοντιοῦ, καὶ νὰ ἀμύνονται κάνοντας τὰ ἴδια σ' ὅποιον τοὺς ἀδίκησε, τὸ νὰ ἐμφανισθεῖ κάποιος ποὺ ξεπέρασε τὰ μέτρα τῶν ἐντολῶν καὶ ἔφτασε τὴν ἀποστολικὴ συμπεριφορά, ποιὸν δὲν θὰ ἐξέπληττε ἀπὸ τοὺς ἀκροατῆς; Καὶ ποιὸν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δὲν τὸν μιμοῦνται δὲν θὰ τὸν στεροῦσε ἀπὸ κάθε συγγνώμη καὶ δικαιολογία; Γιὰ νὰ μάθουμε ὅμως καλὰ μὲ περισσότερὴ ἀκρίβεια τὴν ἀρετὴ αὐτοῦ ἐπιτρέ-

λόγον ἀγαγεῖν, καὶ τὰς εὐεργεσίας εἰπεῖν, ἃς εἰς τὸν Σαοὺλ κατέθετο ὁ μακάριος οὗτος ἀνὴρ. Τὸ μὲν γὰρ ἀπλῶς ἐχθρὸν λυπήσαντα μὴ ἀμύνασθαι, θαυμαστὸν οὐδέν, τὸ δὲ ἄνθρωπον εὐεργετηθέντα πολλὰς καὶ μεγάλας εὐεργεσίας, εἶτα ἀντὶ τῶν εὐεργεσιῶν ἐκείνων καὶ ἅπαξ καὶ δις 5 καὶ πολλάκις ἀνελεῖν ἐπιχειρήσαντα τὸν εὐεργέτην, λαβόντα εἰς χεῖρας καὶ κύριον γενόμενον ἀνελεῖν καὶ αὐτὸν ἀφείναι καὶ τῆς ἐτέρων ἐπιβουλῆς ἐξαρπάσαι, καὶ ταῦτα πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιθήσεσθαι μέλλοντα, τίνα ἂν καταλίποι λοιπὸν φιλοσοφίας ὑπερβολήν;

β'. Τίνας οὖν εὐηργέτησεν ὁ Δαυῖδ εὐεργεσίας τὸν Σαοὺλ, καὶ πότε 10 καὶ πῶς, ἀνάσχεσθε διὰ βραχέων διηγουμένου. Πολέμου γὰρ ποτε τοὺς Ἰουδαίους καταλαβόντος χαλεπωτάτου καὶ πάντων κατεπτηχότων καὶ δεδοικότων καὶ οὐδενὸς προκύψαι τολμῶντος, ἀλλ' ἐν ἐσχάτοις τῆς πόλεως οὔσης ἀπάσης καὶ τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκάστου βλέποντος καὶ καθ' ἐκάστην ἀποθανεῖσθαι τὴν ἡμέραν προσδοκῶντων 15 ἀπάντων καὶ τῶν ἐπὶ τὸ βάραθρον ἀγομένων ἀθλιώτερον ζώντων τὸν βίον, εἰσελθὼν οὗτος ἀπὸ τῶν προβάτων ἐπὶ τὴν παράταξιν, καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς τέχνης ἀτέλειαν παρεχούσης αὐτῷ τῶν πολεμικῶν πόνων, τὸν ἀπάντων αὐτὸς ἀναδέξατο πόλεμον καὶ κατώρθωσεν ἐλπίδος ἀπάσης κρεῖττονα κατορθώματα. Καίτοι, εἰ καὶ μηδὲν ἦν κατωρθω- 20 κῶς, τῆς προθυμίας αὐτὸν καὶ τῆς προθέσεως ἕνεκεν στεφανοῦν ἔδει μόνον. Τὸ γὰρ μὲν στρατιώτην τινὰ τῶν ἐν ἡλικίᾳ ποιῆσαι τοῦτο, θαυμαστὸν οὐδέν· ὁ γὰρ τῆς στρατείας νόμος τοῦτο ἀπῆται. Οὗτος δὲ οὐδεμίαν ὁρῶν ἀνάγκην ἐπικειμένην, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τοὺς κωλύοντας ἔχων (καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀδελφὸς ἐπετίμησε, καὶ ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸ τῆς 25 ἡλικίας ἄωρον καὶ τὸ τῶν κινδύνων ἀφόρητον βλέπων, κατεῖχε καὶ μένειν ἐκέλευε λέγων, «οὐ δυνήσῃ πορευθῆναι, ὅτι σὺ παιδάριον εἶ, αὐτὸς δὲ ἀνὴρ πολεμιστῆς ἐκ νεότητος αὐτοῦ»), ἀλλ' ὁμως οὐδεμιᾶς αὐτὸν ἐλκούσης προφάσεως, οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ διαθερμανθεὶς θεῖω ζήλω καὶ τῷ τῆς πατρίδος ἔρωτι, ὡσπερ πρόβατα μᾶλλον ἢ ἀνθρώ- 30 πους ὁρῶν, καὶ ὡς κύνας μᾶλλον ἢ στρατόπεδον ἀνθρώπων τοιοῦτον μέλλων ἐλαύνειν, οὕτω μετὰ ἀδείας ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἔτρεχε, καὶ τοσαύτην περὶ τὸν βασιλέα κηδεμονίαν ἐπεδείξατο τότε, ὡς καὶ πρὸ τοῦ πολέμου καὶ τῆς νίκης ἐπ' ὄψιν αὐτὸν κείμενον ἀναστήσαι. Οὐ γὰρ δὴ

ψατέ μου νὰ φέρω τὸν λόγο γιὰ λίγο στὰ πιὸ πάνω ἀναγραφόμενα καὶ νὰ ἀναφέρω τὶς εὐεργεσίες ποὺ ἔκανε στὸν Σαοὺλ ὁ μακάριος αὐτὸς ἄνδρας. Γιατὶ τὸ νὰ μὴν ἀμυνθεῖς στὸν ἐχθρὸ ποὺ σὲ λύπησε ἀπλῶς δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστο, ὅμως τὸν ἄνθρωπο ποὺ δέχτηκε πολλές καὶ μεγάλες εὐεργεσίες καὶ πού, ἀντὶ τῶν εὐεργειῶν αὐτῶν, ἐπιχείρησε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλές φορές νὰ σκοτῶσει τὸν εὐεργέτη του, τὸ νὰ ἔχει στὰ χέρια του τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ καί, ἐνῶ εἶναι σὲ θέση νὰ τὸν σκοτῶσει, νὰ τὸν συγχωρεῖ καὶ νὰ τὸν γλιτώνει ἀπὸ τὴν ἐχθρική ἐπιβουλή τῶν ἄλλων, καὶ ὅλα αὐτὰ ἐνῶ πρόκειται νὰ κάνει πάλι τὰ ἴδια, ἀπὸ ποιά ὑπερβολὴ ἐπιείκειας θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑστερήσει;

2. Ποιές εὐεργεσίες λοιπὸν ἔκανε ὁ Δαβὶδ στὸν Σαοὺλ, καὶ πότε, καὶ πῶς, ἀνεχθεῖτε νὰ σᾶς διηγηθῶ μὲ λίγα λόγια. Ὅταν κάποτε εἶχε βρεῖ τοὺς Ἰουδαίους ἕνας φοβερὸς πόλεμος, καὶ ἐνῶ ὅλοι εἶχαν ζαρῶσει καὶ καταφοβηθεῖ καὶ δὲν τολμοῦσε κανένας νὰ βγεῖ ἔξω, ἀλλὰ ὀλόκληρη ἡ πόλη βρισκόταν στὰ τελευταῖα της, καὶ ὁ καθένας ἔβλεπε τὸν θάνατο μπροστὰ στὰ μάτια του, καὶ ὅλοι κάθε μέρα περίμεναν ὅτι θὰ πεθάνουν καὶ ζοῦσαν πιὸ ἄθλια ζωὴ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὀδηγοῦνται στὸν κρημνὸ, μπαίνοντας αὐτὸς στὸ στρατόπεδο ἀπὸ τὰ πρόβατα, καὶ ἐνῶ καὶ ἡ ἡλικία καὶ τὸ ἐπάγγελμά του τὸν ἀπάλασσαν ἀπὸ τὶς πολεμικὲς ταλαιπωρίες, ἀνέλαβε αὐτὸς τὸν πόλεμο ἐξ ὀνόματος ὄλων καὶ κατόρθωσε κατορθῶματα ποὺ ξεπερνοῦσαν κάθε ἐλπίδα. Ἐν καὶ βέβαια καὶ τίποτα νὰ μὴ κατόρθωνε, καὶ μόνο γιὰ τὴν προθυμία καὶ τὴν πρόθεσή του θὰ ἔπρεπε νὰ στεφανωθεῖ. Γιατὶ, τὸ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἕνας στρατιώτης στὴν κατάλληλη ἡλικία, δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστο, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ ἀπαιτοῦσε ὁ νόμος τῆς ἐκστρατείας. Αὐτὸς ὅμως, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάποια ἀνάγκη, καὶ μολονότι πολλοὶ τὸν παρεμπόδιζαν (γιατὶ καὶ ὁ ἀδελφός του τὸν ἐπετίμησε καὶ ὁ βασιλιάς, βλέποντας τὴν ἄγουρη ἡλικία του καὶ τοὺς ἀφόρητους κινδύνους, τὸν κρατοῦσε καὶ τὸν διέτασσε νὰ μείνει, λέγοντάς του «δὲν θὰ μπορέσεις νὰ πᾶς, γιατί εἶσαι παιδάκι, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ἄνδρας, πολεμιστὴς ἀπὸ τὰ νιάτα του»²), ἀλλ' ὅμως χωρὶς νὰ τὸν κρατᾷ καμμιά δικαιολογία, κυριευμένος αὐτοβούλως καὶ ἀπὸ μόνος του ἀπὸ ἔνθεο ζήλο καὶ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, βλέποντας σὰν πρόβατα μᾶλλον παρὰ σὰν ἀνθρώπους, καὶ σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγήσει σκυλιὰ μᾶλλον παρὰ στρατόπεδο ἀνθρώπων, ἔτρεχε πρὸς τοὺς βαρβάρους μὲ πολλὴ ἀφοβία, καὶ ἔδειξε τότε τόσο μεγάλη φροντίδα γιὰ τὸν βασιλιά, ὥστε καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὴν νίκη, ἐνῶ εἶχε καταρρεύσει, νὰ τὸν ἐνθαρρύνει. Γιατὶ δὲν ὠφε-

μόνον αὐτὸν τοῖς ἔργοις μετὰ ταῦτα ὠφέλει, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου τοῖς
 ῥήμασι παρεκάλει καὶ θαρρεῖν ἔπειθε καὶ χρηστὰς περὶ τοῦ μέλλοντος
 ἐλπίδας ἔχειν, οὕτω λέγων· «μὴ συμπεσέτω ἡ καρδιά τοῦ κυρίου μου
 ἐπ' αὐτόν, ὅτι ὁ δοῦλός σου πορεύσεται καὶ πολεμήσει μετὰ τοῦ ἄλλο-
 5 φύλου τούτου».

Ἐπειδὴ μικρὸν τοῦτον, εἶπέ μοι, τὸν μηδεμίαν ἀνάγκην ἔχοντα, τὴν
 ψυχὴν ἐπιδοῦναι τὴν ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ὠφελείας εἰς μέσους
 πηδῆσαι τοὺς πολεμίους, μηδὲν μηδέποτε παρ' αὐτῶν εἶπα παθόντα;
 Ἐπειδὴ οὐκ ἔδει αὐτὸν μετὰ ταῦτα δεσπότην ἐπιγράφεσθαι καὶ σωτῆρα
 10 κοινὸν τῆς πόλεως ἀναγορεύειν, τὸν καὶ τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας καὶ τὸ
 τῶν πόλεων ἔδαφος καὶ τὴν ἀπάντων ζωὴν μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν
 διατηρήσαντα; Ποία γὰρ ταύτης εὐεργεσίας μείζων ἕτερα ἦν; Οὐ γὰρ
 εἰς χρήματα, οὐδὲ εἰς δόξαν καὶ δυναστείαν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν αὐτοῦ τὴν
 ψυχὴν τὴν εὐεργεσίαν κατέθετο καὶ ἐξ αὐτῶν αὐτὸν ἀνεκαλέσατο τῶν
 15 τοῦ θανάτου πυλῶν, καὶ τό γε εἰς ἄνθρωπον ἦκον, δι' ἐκεῖνον ἐξηλοι-
 πὸν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπέλαυε τῆς ἀρχῆς. Τίσιν οὖν αὐτὸν μετὰ ταῦτα
 ἠμείψατο; Εἰ μὲν γὰρ αὐτό τις τῶν κατορθωμάτων ἴδοι τὸ μέγεθος,
 οὐδ' εἰ τὸν στέφανον ἀπὸ τῆς αὐτοῦ λαβῶν κεφαλῆς ἐπὶ τὴν τοῦ Δαυὶδ
 ἔθηκεν, οὐδέπω τὴν ἀξίαν ἦν ἀποδεδωκώς, ἀλλὰ τὸ πλεόν ὀφείλων.
 20 Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ ζωὴν καὶ βασιλείαν αὐτῷ ἔχαρίσατο, οὗτος δὲ βα-
 σιλείας αὐτῷ παραχωρεῖν ἐμελλε μόνης.

Πλὴν ἀλλ' ἴδωμεν αὐτοῦ τὰς ἀμοιβάς. Τίνες οὖν ἦσαν αὐταί; Δι'
 ὑποψίας εἶχεν αὐτὸν λοιπὸν καὶ ὑπεβλέπετο ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης.
 Τίνος ἕνεκεν καὶ διὰ τί; Ἀναγκαῖον γὰρ καὶ τῆς ὑποψίας τὴν αἰτίαν εἰ-
 25 πεῖν. Οὐδὲν μὲν γάρ, ὅπερ ἂν εἶπη τις, ἐρεῖ δίκαιον. Πρὸς γὰρ τὸν τὴν
 ψυχὴν χαρισάμενον καὶ τὴν ζωὴν δωρησάμενον, ποία δικαίας ὑποψίας
 πρόφασις ἦν; Πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν αἰτίαν τῆς ἐχθρας ἴδωμεν, ἵνα
 μάθητε, ὅτι καὶ τῆς νίκης οὐκ ἔλαττον καὶ διὰ ταῦτα τιμᾶσθαι δίκαιος
 ἦν, δι' ἃπερ ὑπωπτεύετο καὶ ἐπεβουλεύετο μετὰ ταῦτα. Τίς οὖν ἡ αἰτία
 30 τῆς ὑποψίας ἦν; Ἐπειδὴ τοῦ βαρβάρου τὴν κεφαλὴν ἔλαβε καὶ τὰ λάφυ-
 ρα ἔχων ἐπανῆει, «ἐξῆλθον αἱ χορευούσαι», φησὶν, «ἄδουσαι καὶ λέ-
 γουσαι· Ἐπάταξε Σαοὺλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ, καὶ Δαυὶδ ἐν μυριάσιν αὐ-
 τοῦ. Καὶ ὠργίσθη Σαοὺλ, καὶ ἦν ὑποβλεπόμενος τὸν Δαυὶδ ἀπὸ τῆς
 ἡμέρας ἐκείνης καὶ ἐπέκεινα». Τίνος ἕνεκεν, εἶπέ μοι; Μάλιστα μὲν
 35 γάρ, εἰ καὶ ἀδίκως ταῦτα ἐλέγετο, οὐδὲ οὕτω πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς δια-

3. Α' Βασ. 17,32.

4. Ἐννοεῖ τὴ ζωὴ τοῦ Σαοὺλ.

5. Α' Βασ. 18,6-9.

λοῦσε μόνο με τὰ ἔργα του ὕστερα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ με λόγια τὸν παρηγοροῦσε καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἀναθαρρήσει καὶ νὰ ἔχει καλὰς ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον, λέγοντάς του «ὡς μὴ πτοηθεῖ ἡ καρδιά τοῦ κυρίου μου ἀπὸ αὐτόν, γιὰτὶ ὁ δοῦλος σου θὰ πάει καὶ θὰ πολεμήσει με αὐτόν τὸν ἀλλόφυλο»³.

Εἶναι μικρὸ αὐτό, πές μου, ἐνῶ δὲν εἶχε καμμιά ἀνάγκη, νὰ θυσιάσει τὴ ζωὴ του, καὶ γιὰ τὴν ὠφέλεια ἐκείνων νὰ πηδήσει ἀνάμεσα στοὺς ἐχθρούς, χωρὶς νὰ εὐεργετήθηκε ποτὲ ἀπ' αὐτούς; Δὲν ἔπρεπε αὐτὸς μετὰ ἀπὸ αὐτά νὰ ὀνομασθεῖ κύριος καὶ νὰ ἀναγορευθεῖ κοινὸς σωτήρας τῆς πόλεως, αὐτὸς ποὺ καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας καὶ τὸ ἔδαφος καὶ τὴ ζωὴ ὅλων, με τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, διέσωσε; Ποιὰ ἄλλη ἀπ' αὐτὴ τὴν εὐεργεσία ἦταν μεγαλύτερη; Γιὰτὶ δὲν ἔκανε τὴν εὐεργεσία αὐτὴ γιὰ χρήματα, οὔτε γιὰ δόξα καὶ ἐξουσία, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του⁴, καὶ τὸν ἔσωσε κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὶς πύλες τοῦ θανάτου, καὶ ὅσο ἐξηρτῶταν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἐξαιτίας τοῦ ζοῦσε ὁ βασιλιάς καὶ εἶχε τὴν ἐξουσία. Μὲ τί ὁμως τὸν ἀντάμειψε στὴ συνέχεια; Γιὰτὶ, ἐὰν κανεὶς προσέξει αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων, οὔτε κι ἂν ἀκόμα ἔπαιρνε τὸ διάδημα ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ τὸ ἔβαζε στὸ κεφάλι τοῦ Δαβὶδ, δὲν θὰ ἀνταπέδιδε ποτὲ τὴν ἀξία, ἀλλὰ θὰ χρεωστοῦσε τὸ περισσότερο μέρος αὐτῆς. Γιὰτὶ ἐκεῖνος τοῦ χάρισε καὶ τὴ ζωὴ καὶ τὴ βασιλεία, ἐνῶ αὐτὸς θὰ τοῦ παραχωροῦσε μόνο τὴ βασιλεία.

Ἄλλὰ ὡς δοῦμε τὶς ἀμοιβὲς αὐτοῦ. Ποιὲς λοιπὸν ἦταν αὐτές; Ἀπὸ ἐκείνη τὴ μέρα τὸν ὑποψιαζόταν καὶ τὸν ὑπέβλεπε. Ἐξαιτίας τίνος καὶ γιὰτὶ; Γιὰτὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε καὶ τὴν αἰτία τῆς ὑποψίας. Διότι, ὅ,τι καὶ νὰ πεῖ κανεὶς, δὲν εἶναι δίκαιο. Γιὰτὶ σ' αὐτόν ποῦ τοῦ χάρισε τὴν ψυχὴ καὶ τοῦ δώρησε τὴ ζωὴ, ποιὰ δικαιολογία θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρχει γιὰ δίκαιη ὑποψία; Ἄλλὰ ὡς δοῦμε καὶ τὴν αἰτία τῆς ἐχθρότητας, γιὰ νὰ μάθετε ὅτι θὰ ἦταν δίκαιο νὰ τιμηθεῖ καὶ γι' αὐτά, γιὰ τὰ ὅποια τὸν ὑποπευόταν καὶ τὸν ἐπιβουλεύοταν ἀργότερα, ὄχι λιγότερο ἀπὸ ὅ,τι γιὰ τὴ νίκη. Ποιὰ λοιπὸν ἦταν ἡ αἰτία τῆς ὑποψίας; Ὅταν πῆρε τὸ κεφάλι τοῦ βάρβαρου καὶ ἐπέστρεψε κρατώντας τὰ λάφυρα, «βγήκαν», λέει, «οἱ κοπέλλες τῆς χορωδίας τραγουδώντας καὶ λέγοντας ὁ Σαοὺλ σκότωσε χιλιάδες καὶ ὁ Δαβὶδ μυριάδες. Ὀργίσθηκε τότε ὁ Σαοὺλ καὶ ὑπέβλεπε τὸν Δαβὶδ ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη καὶ ἐξῆς»⁵. Ἐξαιτίας τίνος, πές μου; Διότι καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὰ λέγονταν ἄδικο, δὲν ἔπρεπε νὰ φερθεῖ πρὸς αὐτόν με τόσο μίσος, ἀλλὰ μαθαίνοντας ἀπὸ ὅσα ἔγιναν τὸ ἐνδιαφέρον του, καὶ ὅτι χωρὶς νὰ τὸν ἀναγκάζει κανεὶς κι

τεθῆναι ἔδει, ἀλλ' ἀπὸ τῶν γεγενημένων τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ μαθόντα, καὶ ὅτι μηδενὸς ἀναγκάζοντος, μηδὲ βιαζομένου, ἐξ οἰκείας εὐνοίας τοσοῦτον ὑπέμεινε κίνδυνον, μηδὲν μηκέτι λοιπὸν ὑποπτεῦειν περὶ αὐτοῦ πονηρόν. Νυνὶ δὲ καὶ τὸ δίκαιον εἶχον αἱ εὐφημιαί· καὶ εἰ χρῆ τι θαυμα-
 5 στὸν εἰπεῖν, τῷ Σαοὺλ ἐχαρίσαντο μᾶλλον, ἢ τῷ Δαυῖδ ταῦτα λέγουσαι· καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἐχρῆν, ὅτι τὰς χιλιάδας γοῦν ἔδωκαν αὐτῷ. Τί οὖν ἀγανακτεῖ, ὅτι ἔδωκαν τὰς μυριάδας ἐκείνῳ; Εἰ μὲν γὰρ ἦν τι συντελέσας εἰς τὸν πόλεμον καὶ μικρὰν γοῦν τινα μοῖραν εἰσενεγκῶν, καλῶς ταῦτα ἐλέγετο, ὅτι «Σαοὺλ ἐν χιλιάσι, καὶ Δαυῖδ ἐν μυριάσιν», εἰ δὲ αὐ-
 10 τὸς μὲν δεδαικῶς καὶ τρέμων ἔνδον ἐκάθητο, καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθανεῖσθαι προσδοκῶν, οὗτος δὲ τὸ πᾶν εἰργάσατο, πῶς οὐκ ἄτοπον ἦν, τὸν μηδὲν εἰς τοὺς κινδύνους ἐκείνους συμβαλλόμενον ἀγανακτεῖν, ὅτι μὴ τὸ πλεόν τῆς εὐφημίας ἔλαβεν; Εἰ γὰρ ἀγανακτεῖν ἐχρῆν, τὸν Δαυῖδ ἀγανακτεῖν ἔδει, ὅτι τὸ πᾶν αὐτὸς κατορθώσας, μεριστὴν ἕτερον
 15 ἔσχε τῆς εὐφημίας.

γ'. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲν τούτων λέγω, ἀλλ' ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι· ἔστω κακῶς πεποικῆναι τὰς γυναικας καὶ ἐγκλημάτων ἀξίας εἶναι καὶ κατηγορίας· τί ταῦτα πρὸς τὸν Δαυῖδ; Οὐ γὰρ δὴ τὰ ἄσματα αὐτὸς συνέθεκεν, οὐδὲ ἐκεῖνας λέγειν ἄπερ ἔλεγον αὐτὸς ἀνέπεισεν, οὐδὲ κατεσκευάσασε
 20 τοῦτον τὸν τρόπον γενέσθαι τῆς εὐφημίας. Ὡστε, εἰ καὶ ἀγανακτεῖν ἔδει, ἐκεῖναις ἐχρῆν ἀγανακτεῖν, οὐ τῷ κοινῷ τῆς πόλεως εὐεργέτῃ καὶ μυρίων στεφάνων ἀξίῳ. Ὁ δὲ, ἐκεῖνας ἀφείς, ἐπὶ τοῦτον ἦει. Καὶ εἰ μὲν ἀπὸ τῆς εὐφημίας ἐκείνης ἐπαρθεῖς ὁ μακάριος ἐφθόνηι τῷ κρατοῦντι καὶ ὕβριζεν εἰς αὐτὸν καὶ διέπτυσεν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, τάχα εἶχε τινα
 25 λόγον ὁ φθόνος, εἰ δὲ ἐπιεικέστερος ἐγίνετο καὶ πρῶτερος καὶ τὴν τῶν ἀρχομένων ἔμενε διατηρῶν τάξιν, ποῖαν εἶχε δικαίαν πρόφασιν ἢ λύπη; Ὅταν μὲν γὰρ ὁ τιμώμενος ἐπαίρηται κατὰ τοῦ παρευδοκιμουμένου καὶ διατελῆ ταῖς τιμαῖς εἰς ὕβριν κεχρημένος ἐκείνου, λαμβάνει τινα ἀφορμὴν τὸ πάθος, ὅταν δὲ μένη τιμῶν, μᾶλλον δὲ θεραπέων μειζό-
 30 νως καὶ εἰκῶν ἐν ἅπασιν, ποῖαν ἂν ἔχοι πρόφασιν ἢ βασκανία λοιπόν;

Ὡστε, εἰ καὶ μηδὲν αὐτῷ κατώρθωται ἕτερον, δι' αὐτὸ τοῦτο μειζόνως αὐτὸν ἀγαπᾶν ἔδει, ὅτι, τοσαύτην ἀφορμὴν λαβὼν πρὸς τυραννίδος ἐπίθεσιν, ἔμενε τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἐπιεικείαν διατηρῶν. Οὐδὲ γὰρ δὴ μόνον τὰ πρότερα, ἀλλ' οὐδὲ τὰ μετὰ ταῦτα πολλῶ μείζονα ὄντα

οὔτε νὰ τὸν βιάζει, ἀπὸ δικό του ἐνδιαφέρον ὑπέστη αὐτὸν τὸν κίνδυνον, νὰ μὴν ὑποπτεύεται ποτὲ πιά τίποτα τὸ πονηρὸ γι' αὐτόν. Τώρα ὅμως εἶχαν καὶ δίκαιο οἱ ἐπευφημίες· καὶ ἂν πρέπει νὰ ποῦμε κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, ἦταν περισσότερο χαριστικὲς ὑπὲρ τοῦ Σαοῦλ, παρὰ ὑπὲρ τοῦ Δαβίδ, λέγοντας αὐτὰ πού ἔλεγαν· καὶ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπᾶ, ἐπειδὴ τοῦ ἀπέδωσαν τὶς χιλιάδες. Γιατὶ λοιπὸν ἀγανακτεῖ, ἐπειδὴ ἀπέδωσαν τὶς μυριάδες σ' ἐκεῖνον; Διότι, ἐὰν εἶχε συντελέσει κατὰ τι καὶ αὐτὸς στὸν πόλεμον καὶ εἶχε συνεισφέρει ἓνα μικρὸ ἔστω μέρος, καλῶς λεγόταν ὅτι «ὁ Σαοῦλ ἐσκότωσε χιλιάδες, καὶ ὁ Δαβίδ μυριάδες», ἐφόσον ὅμως αὐτὸς καθόταν μέσα φοβισμένος καὶ τρέμοντας, περιμένοντας κάθε μέρα νὰ πεθάνει, ἐνῶ ἐκεῖνος διεξήγαγε τὰ πάντα, δὲν εἶναι ἄδικο νὰ ἀγανακτεῖ αὐτὸς πού δὲν πήρε μέρος στοὺς κινδύνους ἐκείνους, ἐπειδὴ δὲ εἶχε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐπευφημίας; Γιατί, ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἀγανακτεῖ, ἔπρεπε ὁ Δαβίδ νὰ ἀγανακτεῖ, γιατί, ἂν καὶ αὐτὸς κατόρθωσε τὸ πᾶν, μοιράστηκε μὲ ἄλλον τὴν ἐπευφημία.

3. Ὅμως δὲν λέω τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἐκεῖνο θὰ μπορούσα νὰ πῶ ἔστω ὅτι κακῶς ἐνήργησαν οἱ γυναῖκες καὶ εἶναι ἄξιες παραβάσεως καὶ κατηγορίας· τί σχέση ἔχουν αὐτὰ μὲ τὸν Δαβίδ; Διότι οὔτε αὐτὸς συνέθεσε τὰ ἄσματα, οὔτε ἐπείσει ἐκεῖνες νὰ ποῦν αὐτὰ πού ἔλεγαν, οὔτε ὄρισε νὰ γίνουν οἱ ἐπευφημίες μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ὡστε, ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἀγανακτεῖ, ἔπρεπε νὰ ἀγανακτεῖ ἐναντίον ἐκείνων, ὄχι ἐναντίον τοῦ κοινοῦ εὐεργέτη τῆς πόλεως, πού ἦταν ἄξιός γιὰ μυριάδες στεφάνια. Αὐτὸς ὅμως, ἀφήνοντσα ἐκεῖνες, στράφηκε ἐναντίον αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν βέβαια, παίρνοντάς το ἐπάνω του ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐπευφημία ὁ μακάριος, φθονοῦσε τὸν ἄρχοντα καὶ τὸν ἐβριζε καὶ περιφρονοῦσε τὴ βασιλικὴν του ιδιότητα, θὰ εἶχε κάποιο λόγο ἢ ζήλεια του, ἐφόσον ὅμως γινόταν πιὸ ἐπιεικὴς καὶ πρᾶος καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ διατηρεῖ τὴν ὑποταγὴν τῶν ὑπηκόων, ποιά δίκαιη πρόφαση εἶχε ἢ λύπη του; Γιατί, ὅταν αὐτὸς πού τιμᾶται τὸ παίρνει ἐπάνω του εἰς βᾶρος ἐκείνου πού ἔχει παράλληλα μ' αὐτὸν καλὴ φήμη, καὶ χρησιμοποιοεῖ τὶς τιμὲς γιὰ νὰ βρῖσει ἐκεῖνον, ἔχει κάποια ἀφορμὴ τὸ πάθος, ὅταν ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ τιμᾶ, ἢ καλύτερα νὰ τὸν ὑπηρετεῖ περισσότερο καὶ νὰ ὑποκύπτει σὲ ὅλα, ποιά δικαιολογία μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ φθόνος;

Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔκανε τίποτα ἄλλο, μόνο γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπᾶ περισσότερο, διότι, ἂν καὶ εἶχε τόσο μεγάλῃ ἀφορμὴ νὰ ἐπιτεθεῖ πρὸς τὴν τυραννικὴν του ἐξουσίαν, ἐξακολουθοῦσε νὰ διατηρεῖ ἀπέναντί του τὴν πρέπουσα στάση. Καὶ ὄχι μόνο τὰ προηγούμενα.

ἐπῆρεν αὐτόν. Ποῖα δὴ ταῦτα; «Ἦν Δαυῖδ συνιών», φησίν, «ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, καὶ Κύριος παντοκράτωρ μετ' αὐτοῦ, καὶ πᾶς Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας ἠγάπων τὸν Δαυῖδ, ὅτι αὐτὸς ἐξεπορεύετο καὶ εἰσεπορεύετο πρὸ προσώπου τοῦ λαοῦ. Καὶ Μελχὼλ ἡ θυγάτηρ Σαοὺλ καὶ πᾶς Ἰσ-
 5 ραὴλ ἠγάπα αὐτόν. Καὶ συνῆκε παρ' ἅπαντας τοὺς δούλους Σαοὺλ· καὶ ἐτιμήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ σφόδρα. Καὶ Ἰωνάθαν υἱὸς Σαοὺλ ἠγάπα τὸν Δαυῖδ σφόδρα». Ἄλλ' ὅμως τὸν δῆμον ἅπαντα καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ βασι-
 λέως οἰκειωσάμενος, καὶ κρατῶν ἐν τοῖς πολέμοις πανταχοῦ, καὶ οὐ-
 δαμοῦ διαμαρτάνων, καὶ τοιαύτας ἀντὶ τῶν εὐεργεσιῶν ἐκείνων ἀπο-
 10 λαβῶν τὰς ἀμοιβάς, οὐκ ἐξετραηλιζέτο, οὐδὲ ἐπεθύμει τῆς βασιλείας, οὐδὲ ἠμύνατο τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' ἔμενε εὐεργετῶν καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πολέμους κατορθῶν. Τίνα οὐκ ἂν ἐπεισε ταῦτα ἐκτεθριωμένον καὶ ἄγριον καταθέσθαι τὴν ἐχθραν καὶ ἀπαλλαγῆναι τῆς βασκανίας; Ἄλλὰ τὸν ὠμὸν ἐκείνον καὶ ἀπάνθρωπον οὐδὲν τούτων ἐπεισεν, ἀλλά, πρὸς
 15 ἅπαντα ἀποτυφλωθεὶς καὶ τῇ βασκανίᾳ τὴν ψυχὴν ἐπιδούς, ἀνελεῖν αὐ-
 τὸν ἐπιχειρεῖ· καὶ τί ποιοῦντα; (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μεῖζον καὶ θαυμα-
 στόν). Ψάλλοντα καὶ καταστέλλοντα αὐτοῦ τὴν μανίαν. «Δαυῖδ ἔψαλλε τῇ χειρὶ αὐτοῦ», φησίν, «ὡς καθ' ἐκάστην ἡμέραν· καὶ τὸ δόρυ ἐν τῇ
 χειρὶ Σαοὺλ· καὶ ἦρε Σαοὺλ τὸ δόρυ καὶ εἶπε· πατάξω ἐν Δαυῖδ· καὶ
 20 ἐπάταξεν ἐν τῷ τοίχῳ· καὶ ἐξέκλινε Δαυῖδ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ δίς».

Ἔρα ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν μεῖζονα τούτων πονηρίας ὑπερβολήν;

Ἦρα δὲ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα. Ἦρτι τῶν πολεμίων ἀπελαθέντων καὶ τῆς πόλεως ἑαυτὴν ἀνακτησαμένης καὶ πάντων ἐπινίκια θυόντων, τὸν εὐεργέτην καὶ σωτῆρα καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων αἴτιον ἀνελεῖν ἐπεχει-
 25 ρησε ψάλλοντα, καὶ οὐδὲ τῆς εὐεργεσίας ἢ ὑπόθεσις τὸν μεμνηνότα καὶ παραπαίοντα κατέστειλεν ἐκείνον, ἀλλὰ καὶ ἅπαξ καὶ δίς ἠκόντισε, βουλόμενος ἀνελεῖν. Καὶ τοιαύτας αὐτῷ ἀντὶ τῶν κινδύνων τὰς ἀμοι-
 βὰς ἐδίδου. Καὶ πολλάκις τοῦτο ἐποίησε καὶ οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. Ὁ δὲ ἅγιος ἐκείνος καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἔμενε τὰ ἐκείνου θεραπεύων καὶ
 30 ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ κινδυνεύων, καὶ παραταττόμενος ἐν τοῖς πο-
 λέμοις ἅπασι καὶ τὸν ἑαυτοῦ διασώζων σφαγέα τοῖς οἰκείοις κινδύνοις, καὶ οὔτε ἐν ῥήμασιν, οὔτε ἐν πράγμασιν ἐλύπησε τὸν ἄγριον θῆρα ἐκεῖ-
 νον, ἀλλὰ πρὸς πάντα εἶκε καὶ ὑπήκουε, καὶ τὸ ὀρισθὲν αὐτῷ τῆς νίκης

6. A' Βασ. 18,14. 16. 20. 30.

7. A' Βασ. 18,11.

ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτὰ ποὺ ἐπηκολούθησαν, ποὺ ἦταν πολὺ μεγαλύτερα, τὸν ἔκαναν νὰ ὑπερηφανευθεῖ. Ποιὰ ὅμως ἦταν αὐτά; «Ὁ Δαβὶδ ἦταν», λέει, «συνετὸς σ' ὄλες τις ἐνέργειές του καὶ ὁ Κύριος ὁ Παντοκράτορας ἦταν μαζί του, καὶ ὅλοι οἱ Ἰσραηλιῆτες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀγαποῦσαν τὸν Δαβὶδ, γιατί ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὸν λαὸ καὶ πηγαινοερχόταν ἀνάμεσά τους. Καὶ ἡ Μελχὼλ, ἡ θυγατέρα τοῦ Σαοῦλ καὶ ὀλόκληρος ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς τὸν ἀγαποῦσε. Καὶ τὸ κατάλαβε αὐτὸ ὁ Σαοῦλ ἀπὸ ὅλους τοὺς δούλους, καὶ τιμήθηκε τὸ ὄνομά του πάρα πολὺ. Καὶ ὁ Ἰωνάθαν, ὁ γιὸς τοῦ Σαοῦλ, ἀγαποῦσε πάρα πολὺ τὸν Δαβὶδ»⁶. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ εἶχε πάρει μὲ τὸ μέρος του ὅλο τὸν λαὸ καὶ τὴν οἰκία τοῦ βασιλιᾶ, καὶ μολονότι νικοῦσε στοὺς πολέμους παντοῦ, καὶ πουθενὰ δὲν ἔσφαλλε, καὶ μολονότι δεχόταν τέτοιες ἀμοιβές γιὰ τίς εὐεργεσίες του ἐκεῖνες, δὲν παραφερόταν, οὔτε ἐπιθυμοῦσε νὰ πάρει τὴ βασιλεία, οὔτε ἀμυνόταν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ του, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν εὐεργετῇ καὶ νὰ κερδίζει τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πολέμους. Ποιὸν ἐξαγριωμένο καὶ θηριώδη δὲν θὰ τὸν ἐπειθαν αὐτὰ νὰ σταματήσῃ τὴν ἐχθρα καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ φθόνον; Ὅμως ἐκεῖνον τὸν ὦμόν καὶ ἀπάνθρωπο τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν ἐπεισε, ἀλλὰ τυφλωμένος πρὸς ὅλα καὶ ἔχοντας δοσμένη τὴν ψυχὴν του στὸ φθόνον, προσπαθοῦσε νὰ τὸν σκοτώσῃ, τὴν στιγμὴν ποὺ ἔκανε τί; (γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερον καὶ ἀξιοθαύμαστο). Τὴ στιγμὴν ποὺ ἔψαλλε καὶ καταπράυνε τὴν μανίαν του. «Ὁ Δαβὶδ ἔπαιζε τὸ ψαλτήριον μὲ τὸ χέρι του», λέει, «ὅπως ἔκανε κάθε μέρα· καὶ ὁ Σαοῦλ κρατοῦσε τὸ δόρατον στὸ χέρι του· καὶ σήκωσε ὁ Σαοῦλ τὸ δόρατον καὶ εἶπε· θὰ σκοτώσω τὸν Δαβὶδ· καὶ χτύπησε τὸν τοῖχον· καὶ ἔγειρε ὁ Δαβὶδ δύο φορὲς καὶ γλίτωσε»⁷. Θὰ μπορούσε ἄραγε νὰ ἔχει κανένας μεγαλύτερη κακία ἀπὸ αὐτήν;

Πρόσεχε ὅμως καὶ τὰ στή συνέχεια. Ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ πρόσφατα εἶχαν ἐκδιωχθεῖ καὶ ἡ πόλις εἶχε ἀνακαταληφθεῖ, καὶ ἐνῶ ὅλοι θυσιάσαν τὰ ἐπινίκια, ἐπιχείρησε νὰ σκοτώσῃ τὸν εὐεργέτην καὶ σωτήρα καὶ τὸν αἴτιον ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, καθὼς ἔψαλλε, καὶ δὲν καταπράυνε ἐκεῖνον τὸν μανιασμένον ποὺ παραπατοῦσε οὔτε ἡ ὑπόθεσις τῆς εὐεργεσίας, παρὰ ἔρριξε δύο φορὲς τὸ ἀκόντιον ἐναντίον του, θέλοντας νὰ τὸν σκοτώσῃ. Τέτοιες λοιπὸν ἀμοιβές τοῦ ἔδιδε γιὰ τοὺς κινδύνους. Καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ πολλὰς φορὲς καὶ ὄχι μόνον μιὰ μέρα. Ὅμως ὁ ἅγιος ἐκεῖνος καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ συνέχιζε νὰ τὸν ὑπηρετῇ καὶ κινδύνευε γιὰ τὴν σωτηρίαν του καὶ ἔπαιρνε μέρος σὲ ὅλους τοὺς πολέμους καὶ διέσωζε τὸν σφαγέα του μὲ δικούς του κινδύνους, καὶ οὔτε μὲ λόγια, οὔτε

ἐπαθλον οὐ λαβῶν, ἀλλ' ἀποστερηθεὶς τὸν μισθὸν τῶν κινδύνων ἐκείνων, οὐδὲ λόγῳ ποτὲ ἐνεκάλεσεν, οὐ τοῖς στρατιώταις, οὐ τῷ βασιλεῖ· οὐ γὰρ ἐπὶ μισθῷ ταῦτα ἐπραττεν ἀνθρωπίνῳ, ἀλλὰ τὴν ἄνωθεν ἐκδεχόμενος ἀμοιβῆν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὐκ ἀπήτησε τὸν μισθόν, ἀλλ' ὅτι καὶ διδόμενον διεκρούσατο διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνης ὑπερβολήν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Σαοὺλ πάντα κινῶν καὶ πραγματευόμενος οὐκ ἴσχυσεν αὐτὸν ἀνελεῖν, ράπτει τὸν διὰ τοῦ γάμου δόλον καὶ καινόν τινα προικὸς καὶ ἔδνων ἐπινοεῖται τρόπον. «Οὐ γὰρ βούλεται», φησὶν, «ὁ βασιλεὺς ἔδνα, ἀλλ' ἢ ἑκατὸν ἀκροβυστίας ἐκδι-
10 κῆσαι εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλέως». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἄνελέ μοι, φησὶν, ἑκατὸν ἀνδρας, καὶ τοῦτο ἀντὶ τῶν ἔδνων ἔσται μοι. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, βουλόμενος αὐτὸν προφάσει τοῦ γάμου παραβαλεῖν τοῖς ἐχθροῖς.

δ'. Ἄλλ' ὅμως ὁ Δαυῖδ κατὰ τὴν αὐτοῦ πραότητα τὰ πράγματα κρί-
15 νων, διεκρούσατο τὸν γάμον, οὐ διὰ τὸν κίνδυνον, οὐδὲ διὰ τὸν φόβον τῶν πολεμίων, ἀλλὰ διὰ τὸ νομίζειν ἀνάξιον ἑαυτὸν εἶναι τῆς πρὸς ἐκεῖνον συγγενείας, καὶ ταῦτ' ἀντὶ τὸς δούλους αὐτοῦ λέγει τὰ ρήματα· «εἰ κοῦφόν ἐστιν ἐν ὀφθαλμοῖς ὑμῶν ἐπιγαμβρεῦσαί με τῷ βασιλεῖ· ἐγὼ δὲ ἀνὴρ ταπεινὸς καὶ οὐκ ἐντιμος». Καὶ μὴν ὀφειλῆ τὸ πρᾶγμα ἦν
20 καὶ μισθὸς καὶ ἀνταπόδοσις τῶν πόνων· ἀλλ' οὕτως ἦν συντετριμμένη ἔχων τὴν καρδίαν, ὡς μετὰ τὸσαῦτα κατορθώματα καὶ λαμπρὰν οὕτω νίκην καὶ ὑπόσχεσιν ὠμολογημένην, ἀνάξιον εἶναι νομίζειν τοῦ λαβεῖν τὸν ὀφειλόμενον αὐτῷ μισθόν· καὶ ταῦτα ἐνόμιζε, πάλιν μέλλων κινδυνεύειν. Ἐπειδὴ δὲ τῶν πολεμίων ἐκράτησε καὶ τὴν θυγατέρα ἔλαβε τοῦ
25 βασιλέως, πάλιν «ἔπαλλεν ὁ Δαυῖδ καὶ ἐζήτηε Σαοὺλ τοῦ πατάζει αὐτὸν ἐν τῷ δόρατι, καὶ ἐπάταξε· καὶ ἐξέκλινεν ὁ Δαυῖδ καὶ ἐπάταξε τὸ δόρυ ἐν τῷ τοίχῳ».

Τίνα οὐκ ἂν καὶ τῶν σφόδρα φιλοσοφεῖν ἐπισταμένων εἰς θυμὸν ταῦτα ἐξήνεκε, καὶ εἰ μὴδὲν ἕτερον, τῆς οἰκείας προνοοῦντα ἀσφαλείας
30 ἔπεισεν ἀνελεῖν τὸν ἀδίκως ἐπιβουλεύοντα; Οὐδὲ γὰρ φόνος τὸ πρᾶγμα λοιπὸν ἦν, ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ μέτρον τοῦ νόμου τότε ὑπερβαίνειν ἔμελλεν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ ἐξορῦττειν ἐκέλευεν, οὗτος δέ, εἰ καὶ ἔσφαζεν, ἀντὶ τριῶν φόνων ἓνα εἰργάζετο, τριῶν φόνων

8. Α' Βασ. 18,25.

9. Α' Βασ. 18,23.

10. Α' Βασ. 19,9-10.

μέ πράξεις του στενοχώρησε τὸ ἄγριο ἐκεῖνο θηρίο, ἀλλὰ σ' ὅλα ὑποχωροῦσε καὶ ὑπάκουε, καὶ ἐνῶ δὲν ἔλαβε τὸ ἔπαθλο τῆς νίκης ποῦ ὀρίσθηκε γι' αὐτόν, ἀλλὰ στερήθηκε τὴν ἀμοιβὴ ἐκείνων τῶν κινδύνων, οὔτε μὲ λόγῳ τὸν κατηγορήσε ποτέ, οὔτε στοὺς στρατιῶτες, οὔτε στὸ βασιλιά· γιατί αὐτὰ δὲν τὰ ἔκανε γιὰ ἀμοιβὴ ἀνθρώπινη, ἀλλὰ περιμένοντας τὴν οὐράνια ἀνταμοιβή. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστο, τὸ ὅτι δὲν ἀπήτησε τὴν ἀμοιβὴ του, ἀλλὰ κι ὅταν τοῦ δόθηκε, τὴν ἀρνήθηκε ἀπὸ ὑπερβολικὴ ταπεινοφροσύνη. Ὅταν ὁμοίως ὁ Σαοὺλ, κάνοντας καὶ ἐπιχειρώντας τὰ πάντα, δὲν μπόρεσε νὰ τὸν σκοτώσει, σκέφτηκε τὸ δόλο τοῦ γάμου καὶ ἐπινοήσε ἕνα πρωτοφανῆ τρόπο προίκας καὶ γαμηλίων δώρων. Γιατί λέει, «δὲν θέλει ὁ βασιλιάς γαμήλια δώρα, παρὰ μόνο ἑκατὸ ἀκροβυστίες ἄλλοφύλων, γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ ἔτσι τοὺς ἐχθροὺς τοῦ βασιλιᾶ»⁸. Αὐτὸ ποῦ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· σκοτώσέ μου, λέει, ἑκατὸ ἄνδρες καὶ αὐτὸ μοῦ ἀρκεῖ ὡς γαμήλιο δῶρο. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τὸν παραδώσει στοὺς ἐχθροὺς.

4. Ὁ Δαβίδ ὁμοίως κρίνοντας τὰ πράγματα μὲ τὴ δική του πραότητα, ἀπέκρουσε τὸν γάμο, ὄχι ἐξαιτίας τοῦ κινδύνου, οὔτε ἀπὸ τὸ φόβο τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸ του ἀνάξιο νὰ γίνῃ συγγενῆς του, καὶ γι' αὐτὸ λέγει στοὺς δούλους του τὰ ἐξῆς λόγια· «δὲν σᾶς φαίνεται καὶ σᾶς ἀνόητο νὰ γίνω γαμπρὸς τοῦ βασιλιᾶ; Ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος ἄσημος καὶ ὄχι διάσημος»⁹. Καὶ βέβαια τὸ πρᾶγμα ἦταν χρέος καὶ μισθὸς καὶ ἀνταμοιβὴ γιὰ τὰ ὅσα ὑπέφερε, ἀλλὰ εἶχε τόσο ταπεινὴ καρδιά, ὥστε μετὰ ἀπὸ τόσα κατορθώματα καὶ τόσο περιφανῆ νίκη καὶ ὁμολογημένη ὑπόσχεση, νὰ νομίζει ὅτι εἶναι ἀνάξιος νὰ πάρῃ τὸν ὀφειλόμενο μισθὸ. Καὶ αὐτὰ πιστεῦε, ἐνῶ πάλι ἐπρόκειτο νὰ κινδυνεύσει. Ὅταν ὁμοίως ἐπιβλήθηκε στοὺς ἐχθροὺς καὶ πῆρε τὴ θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ, πάλι «ὁ Δαβίδ ἐπαιξε τὸ ψαλτήριον καὶ ὁ Σαοὺλ προσπαθοῦσε νὰ τὸν χτυπήσει μὲ τὸ δόρατο, καὶ τοῦ ἔρριξε· παρεξέκλινε ὁμοίως ὁ Δαβίδ, καὶ χτύπησε τὸ δόρατο στὸν τοῖχον»¹⁰.

Ποιὸν δὲν θὰ ἔκαναν αὐτὰ νὰ θυμώσει καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἀκόμα ποῦ γνωρίζουν νὰ ἀντιμετωπίζουν μὲ μεγάλη φιλοσοφικότητα τὸ θυμὸ, καὶ δὲν θὰ τὸν ἐπειθαν, καὶ ἂν γιὰ τίποτε ἄλλο, γιὰ λόγους προσωπικῆς ἀσφάλειας, νὰ σκοτώσει ἐκεῖνον ποῦ τὸν ἐπιβουλεύεται ἄδικα; Καὶ δὲν ἐπρόκειτο κἂν γιὰ φόνο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πάλι θὰ ξεπερνοῦσε τότε τὸ μέτρο τοῦ νόμου. Γιατί ὁ νόμος διέτασσε νὰ βγάξουν «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ», ἐνῶ αὐτός, καὶ ἂν ἀκόμα τὸ ἔσφαζε, θὰ ἔκανε ἕνα φόνο ἀντὶ τριῶν, τριῶν φόνων ποῦ δὲν ἔχα

οὐδεμίαν εὐλογον ἔχόντων πρόφασιν. Ἄλλ' ὁμως οὐδὲν τούτων ἐπεχείρησεν, ἀλλ' ἤρεϊτο φυγεῖν μᾶλλον καὶ τῆς πατρῶας οἰκίας ἐκπεσεῖν καὶ πλανήτης εἶναι καὶ δραπετεῦειν καὶ ταλειπωρούμενος τὴν ἀναγκαίαν πορίζειν τροφήν, ἢ τῷ βασιλεῖ γενέσθαι σφαγῆς αἴτιος. Οὐ γὰρ ὅπως 5 ἑαυτὸν ἐκδικήσειεν, ἀλλ' ὅπως ἐκεῖνον ἀπαλλάξειε τοῦ πάθους ἐσκόπει. Διὰ τοῦτο τῶν ὀφθαλμῶν ἑαυτὸν ὑπεξήγαγε τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε ἀποσῦραι τὸν ὄγκον καὶ καταστεῖλαι τὴν φλεγμονὴν καὶ παραμυθῆσασθαι τὴν βασκανίαν. Βέλτιον ἐμέ, φησίν, ταλαιπωρεῖσθαι καὶ μυρία πάσχειν δεινά, ἢ τοῦτον ἀδίκου σφαγῆς παρὰ τῷ Θεῷ κρίνεσθαι.

10 Ταῦτα μὴ μόνον ἀκούωμεν, ἀλλὰ καὶ μιμώμεθα, καὶ πάντα ὑπομένωμεν καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν, ὥστε ἀπαλλάξει τοὺς ἐχθροὺς τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθείας· καὶ μὴ τοῦτο ζητῶμεν, εἰ δικαίως ἢ ἀδίκως πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθάνονται, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον, ὅπως μηκέτι καθ' ἡμῶν ἐχθραῖνοιεν. Καὶ γὰρ ὁ ἰατρὸς τοῦτο σκοπεῖ, ὅπως ἀπαλλάξειε τοῦ νοσήματος τὸν 15 κάμνοντα, οὐκ εἰ δικαίως ἢ ἀδίκως τὴν ἀρρωστίαν ἑαυτῷ ἐπεσπάσατο. Καὶ σὺ τοίνυν ἰατρὸς εἶ τοῦ λελυπηκότος· ἐν ζητεῖ μόνον, ὅπως αὐτοῦ τὴν ἀρρωστίαν ἀνέλης. Ὁ καὶ ὁ μακάριος οὗτος ἐποίησε, πενίαν ἀντὶ πλοῦτου, ἐρημίαν ἀντὶ πατριδος, πόνους καὶ κινδύνους ἀντὶ τρυφῆς καὶ ἀδειας, φυγὴν διηνεκῆ ἀντὶ τῆς οἴκοι μονῆς ἐλόμενος, ἵνα ἐκεῖνον ἀπαλ- 20 λάξῃ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀπεχθείας καὶ ἐχθρας. Ἄλλ' οὐδὲν οὐδὲ οὕτως ἐκέρδανεν ὁ Σαοῦλ, ἀλλ' ἐδίωκε καὶ πανταχοῦ περιγίει ζητῶν τὸν ἡδικηκότα μὲν οὐδέν, ἀδικηθέντα δὲ τὰ ἔσχατα καὶ μυρία αὐτὸν ἀντὶ τούτων ποιήσαντα ἀγαθὰ· καὶ οὐκ εἰδώς, εἰς αὐτὰ λοιπὸν τοῦ Δαυῖδ ἐμπίπτει τὰ δίκτυα. «Ἦν γὰρ ἐκεῖ σπῆλαιον», φησί, «καὶ εἰσῆλθε Σαοῦλ 25 παρασκευάσασθαι. Καὶ Δαυῖδ καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ἐσωτέρῳ ἐκάθηντο. Καὶ εἶπον οἱ ἄνδρες Δαυῖδ πρὸς αὐτόν· Ἴδου ἡ ἡμέρα, καθὼς εἶπε Κύριος· Δίδωμι τὸν ἐχθρόν σου εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ ποιήσεις αὐτῷ τὸ ἀρεστὸν ἐν ὀφθαλμοῖς σου. Καὶ ἀνέστη Δαυῖδ καὶ ἀφείλε τὸ πετυγίον τῆς διπλοῖδος Σαοῦλ λαθραίως. Καὶ μετὰ ταῦτα 30 ἐπάταξε τὸν Δαυῖδ ἡ καρδιά αὐτοῦ, ὅτι ἀφείλε τὸ πετυγίον τῆς διπλοῖδος, καὶ εἶπε Δαυῖδ πρὸς τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ· Μηδαμῶς μοι παρὰ Κυρίου ποιῆσαι τὸ ρῆμα τοῦτο τῷ κυρίῳ μου, τῷ χριστῷ Κυρίῳ, ἐπενεγκεῖν τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτόν, ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστίν».

καμμιὰ εὐλογη δικαιολογία. Καὶ ὅμως δὲν ἐπιχείρησε τίποτα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ προτίμησε νὰ φύγει μᾶλλον καὶ νὰ ἐγκαταλείψει τὸ πατρικό του σπίτι καὶ νὰ περιπλανιέται καὶ νὰ δραπετεύει καὶ νὰ ταλαιπωρεῖται γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀναγκαία τροφή του, παρὰ νὰ γίνεи αἷτιος σφαγῆς τοῦ βασιλιᾶ. Γιατὶ δὲν ἀπέβλεπε στὸ πῶς θὰ τὸν ἐκδικηθεῖ, ἀλλὰ στὸ πῶς θὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ φθόνου. Γι' αὐτὸ ἔφευγε κρυφὰ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ἐχθροῦ, γιὰ νὰ μειώσῃ τὸν ὄγκο καὶ νὰ κατασιγάσῃ τὴ φλεγμονή καὶ νὰ καταπραῖνει τὸ φθόνο. Εἶναι καλύτερο, λέγει, νὰ ταλαιπωροῦμαι ἐγὼ καὶ νὰ ὑποφέρω μύρια δεινά, παρὰ αὐτὸς νὰ γίνεи ὑπόλογος ἄδικης σφαγῆς μπροστὰ στὸ Θεό.

Αὐτὰ ὄχι μόνο νὰ τὰ ἀκοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ μιμούμαστε καὶ νὰ ὑπομένουμε καὶ νὰ κάνουμε καὶ νὰ ὑφιστάμεθα τὰ πάντα, γιὰ νὰ ἀπαλλάξουμε τοὺς ἐχθροὺς μας ἀπὸ τὴν ἐναντίον μας ἐχθρα τους. Καὶ νὰ μὴ ψάχνουμε νὰ βροῦμε ἐὰν δίκαια ἢ ἄδικα μᾶς ἐχθρεύονται, ἀλλὰ μόνο ἐκεῖνο, πῶς θὰ γίνεи νὰ μὴ μᾶς ἐχθρεύονται. Γιατὶ καὶ ὁ γιατρὸς τὸ ἴδιο κάνει, γιὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, καὶ ὄχι ἐὰν δίκαια ἢ ἄδικα ἀπέκτησε τὴν ἀσθένεια. Καὶ σὺ λοιπὸν εἶσαι γιατρὸς ἐκείνου ποὺ σὲ λύπησε· ἓνα πρᾶγμα νὰ ἐπιδιώκεις μόνο, πῶς θὰ ἐξαλείψεις τὴν ἀρρώστια του, πρᾶγμα ποὺ ἔκανε καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος, προτιμώντας τὴ φτώχεια ἀντὶ τοῦ πλοῦτου, τὴν ἐρημιᾶ ἀντὶ τῆς πατρίδας του, τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους ἀντὶ τῆς ἀπόλαυσης καὶ τῆς ἀμεριμνησίας, τὴν διαρκῆ φυγή, ἀπὸ τὴν παραμονή στὸ σπίτι του, γιὰ νὰ ἀπαλλάξῃ ἐκεῖνον ἀπὸ τὴν ἐναντίον του ἐχθρα καὶ τὸ μῖσος. Ὅμως οὔτε ἔτσι κέρδιζε τίποτα ὁ Σαοὺλ, ἀλλὰ τὸν καταδίωκε παντοῦ καὶ περιφερόταν ἀναζητώντας αὐτὸν ποὺ δὲν τὸν εἶχε ἀδικήσῃ καθόλου, ἀλλ' εἶχε ἀδικηθεῖ κατάφωρα, καὶ τοῦ εἶχε κάνει γιὰ ὄλα αὐτὰ μύρια καλά. Χωρὶς ὅμως νὰ γνωρίζει πέφτει στὰ δίχτυα τοῦ Δαβὶδ. Διότι λέει, «ὕπῃρχε ἐκεῖ σπηλιὰ καὶ μπῆκε μέσα ὁ Σαοὺλ νὰ ἀναπαυθεῖ. Καὶ ὁ Δαβὶδ μὲ τοὺς ἄνδρες του κάθονταν στὸ βάθος τῆς σπηλιᾶς. Καὶ εἶπαν οἱ ἄνδρες τοῦ Δαβὶδ σ' αὐτόν· νὰ ἡ μέρα ποὺ εἶπε ὁ Κύριος· παραδίνω τὸν ἐχθρό σου στὰ χέρια σου, γιὰ νὰ τοῦ κάνεις ὅ,τι σοῦ ἀρέσει. Σηκώθηκε ὁ Δαβὶδ καὶ ἔκοψε κρυφὰ τὴν ἄκρη τοῦ μανδύα τοῦ Σαοὺλ. Ὑστερα ὅμως αἰσθάνθηκε ὁ Δαβὶδ τύψεις ποὺ ἀφήρεσε τὴν ἄκρη τοῦ μανδύα, καὶ εἶπε στοὺς ἄνδρες του· νὰ μὴ μοῦ ἐπιτρέψει ὁ Κύριος μὲ κανένα τρόπο νὰ κάνω τὴν πράξη αὐτὴ στὸν κύριό μου, ποὺ ἔχει χριστεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο, νὰ βάλω δηλαδὴ ἐπάνω του τὸ χέρι μου, διότι εἶναι χρισμένος ἀπὸ τὸν Κύριο»¹¹.

Εἶδες τὰ δίκτυα τεταμένα καὶ τὸ θήραμα ἐναπειλημμένον καὶ τὸν
 κунηγέτην ἐστῶτα καὶ πάντας ἐγκελευομένους βαπτίσει τὸ ξίφος εἰς τὸ
 τοῦ πολεμίου στήθος; Θεά μοι λοιπὸν τὴν φιλοσοφίαν, θεά τὴν πάλην,
 τὴν νίκην, τὸν στέφανον. Καὶ γὰρ στάδιον ἦν τὸ σπήλαιον ἐκεῖνο καὶ
 5 πάλῃ θαυμαστή τις ἐγίνετο καὶ παράδοξος. Ἐπάλαιε μὲν γὰρ ὁ Δαυῖδ,
 ἐπύκτετε δὲ ὁ θυμὸς, καὶ ἔπαθλον ὁ Σαοὺλ ἔκείτο, καὶ ἀγωνοθέτης ἦν ὁ
 Θεός· μᾶλλον δὲ οὐ πρὸς ἑαυτὸν μόνον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἑαυτοῦ ἦν
 αὐτῷ ὁ πόλεμος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς παρόντας στρατιώτας. Εἰ γὰρ καὶ
 φιλοσοφεῖν ἤθελε καὶ φεΐδεσθαι τοῦ λελυπηκότος, εἰκὸς ἦν καὶ δεδοι-
 10 κέναι αὐτὸν ἐκείνους, μήποτε καὶ συγκόψωσιν αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ,
 ἅτε λυμεῶνα καὶ προδότην αὐτὸν ὄντα τῆς αὐτῶν σωτηρίας καὶ τὸν
 κοινὸν ἐχθρὸν αὐτῶν διασώζοντα. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν ταῦτα κατὰ διά-
 νοϊαν ἕκαστον αὐτῶν δυσχεραίνοντα λέγειν· Ἐπιπλανῆται καὶ φυγάδες
 ἐγενόμεθα ἡμεῖς καὶ οἰκίας καὶ πατρίδος καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐξε-
 15 πέσομεν καὶ τῶν δυσχερῶν σοι πάντων ἐκοινωνήσαμεν, καὶ σὺ τῶν
 κακῶν τούτων τὸν αἴτιον εἰς χεῖρας λαβὼν, ἀφεῖναι διανοῆ, ἵνα μηδέ-
 ποτε τῶν κακῶν τούτων ἡμεῖς ἀναπνεύσωμεν καί, σπουδάζων τὸν
 ἐχθρὸν διασῶσαι, προδίδως τοὺς φίλους; Καὶ ποῦ ταῦτα δίκαια; Εἰ γὰρ
 τῆς ἑαυτοῦ καταφρονεῖς σωτηρίας, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας φεῖσαι ψυχῆς.
 20 Οὐ λυπεῖ σε τὰ παρελθόντα; οὐδὲ μέμνησαι τῶν κακῶν ὧν ἔπαθες
 παρ' αὐτοῦ; Διὰ τὰ μέλλοντα ἄνελε, ἵνα μὴ μείζονα καὶ χαλεπότερα
 ὑποστῶμεν κακά'. Ταῦτα γὰρ, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασιν ἔλεγον, ἀλλ'
 ὁμως κατὰ διάνοϊαν ἐλογίζοντο καὶ ταῦτα, καὶ τούτων πλείονα ἕτερα.
 ε'. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ὑπελογίζετο, ἀλλ' εἰς ἕν
 25 ἔβλεπε μόνον, ὅπως τὸν τῆς ἀνεξικακίας ἀναδήσασθαι δυνηθῆ ἑστέφα-
 νον καὶ φιλοσοφῆσαι φιλοσοφίαν τινὰ καινότεραν καὶ παράδοξον. Οὐδὲ
 γὰρ ἦν οὕτω θαυμαστόν, εἰ μόνος ὢν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐφείσατο τοῦ λε-
 λυπηκότος, ὡς νῦν παράδοξόν ἐστίν, ὅτι παρόντων ἐτέρων αὐτῷ τοῦτο
 ἐποίησεν. Ἡ γὰρ τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων παρουσία διπλοῦν ἐγίνετο
 30 τῆ φιλοσοφία τὸ κώλυμα. Πολλάκις γοῦν αὐτοὶ κρίναντες ὄργην ἀφεῖ-
 ναι καὶ συγχωρῆσαι τὰ πεπλημμελημένα τινί, ἐπειδὴν ἴδωμέν τινας πα-
 ροξύνοντας καὶ διεγείροντας, τὴν ἡμετέραν καταλύομεν κρίσιν, τοῖς
 ἐκείνων παραπειθόμενοι λόγοις. Ἄλλ' ὁ μακάριος ἐκεῖνος τοῦτο οὐκ

Εἶδες τὰ δίχτυα ἀπλωμένα καὶ τὸ θήραμα πιασμένο καὶ τὸν κυνηγὸν νὰ στέκεται καὶ ὄλους νὰ τὸν προτρέπουν νὰ βυθίσει τὸ ξίφος στὸ στήθος τοῦ ἐχθροῦ; Πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τώρα τὴν προσεκτικὴ ἀντιμετώπιση, κοίτα τὴν πάλη, τὴ νίκη, τὸ στεφάνι. Γιατί ἡ σπηλιὰ ἐκείνη ἦταν στίβος καὶ γινόταν κάποια θαυμάσια καὶ παράδοξη πάλη. Πάλευε βέβαια ὁ Δαβὶδ, μονομαχοῦσε ὁμοῦς ὁ θυμὸς, ποῦ ἔπαθλο ἀποτελοῦσε ὁ Σαοὺλ καὶ ἀγωνοθέτης ἦταν ὁ Θεός· ἢ καλύτερα ὁ πόλεμος δὲν γινόταν μόνο πρὸς τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς στρατιῶτες ποῦ ἦταν παρόντες. Γιατί, καὶ ἂν ἤθελε νὰ συγκρατηθεῖ καὶ νὰ σπλαχνισθεῖ αὐτὸν ποῦ τὸν λύπησε, ἦταν φυσικὸ νὰ φοβᾶται καὶ ἐκείνους, μήπως καὶ τὸν κομματιάσουν μέσα στὴ σπηλιὰ, ἐπειδὴ ἦταν καταστροφέας καὶ προδότης τῆς σωτηρίας τους καὶ διέσωζε τὸν κοινὸ ἐχθρὸ τους. Καὶ φυσικὸ ἦταν ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς δυσανασχετώντας νὰ λέει μὲ τὸ νοῦ του τὰ ἐξῆς: "Ἐμεῖς γίναμε περιπλανώμενοι καὶ πρόσφυγες καὶ ἐγκαταλείψαμε τὰ σπίτια καὶ τὴν πατρίδα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ γίναμε μέτοχοι ὄλων τῶν δυσκολιῶν σου, καὶ σύ, ἔχοντας στὰ χέρια σου τὸν αἴτιο τῶν κακῶν, σκέφτεσαι νὰ τὸν ἀφήσεις, γιὰ νὰ μὴν ἀναπνεύσουμε ποτὲ ἐμεῖς ἀπὸ τὰ κακὰ αὐτά, καὶ θέλοντας νὰ διασώσεις τὸν ἐχθρὸ, προδίδεις τοὺς φίλους σου; Καὶ ποῦ αὐτὰ εἶναι δίκαια; Γιατί, ἂν περιφρονεῖς τὴ δικὴ σου σωτηρία, ὁμοῦς λυπήσου τὴ δικὴ μας ζωὴ. Δὲν σὲ στενοχωροῦν τὰ περασμένα; Δὲν θυμᾶσαι τὰ κακὰ ποῦ ἔπαθες ἀπὸ αὐτόν; Σκότωσέ τον γιὰ τὰ μελλοντικά, γιὰ νὰ μὴ ὑποστοῦμε μεγαλύτερα καὶ φοβερότερα κακὰ". Αὐτὰ καὶ ἂν δὲν τὰ ἔλεγαν μὲ τὰ λόγια, ὁμοῦς μὲ τὸ νοῦ τους σκέφτονταν καὶ αὐτὰ καὶ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτά.

5. "Ὁμοῦς τίποτα ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπολόγιζε ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, ἀλλὰ σὲ ἓνα μόνο πρᾶγμα ἀπέβλεπε, πῶς θὰ μπορέσει νὰ φορέσει τὸ στεφάνι τῆς ἀνεξικακίας καὶ νὰ ἐφαρμόσει μιὰ φιλοσοφία πρωτοφανῆ καὶ παράδοξη. Γιατί δὲν θὰ ἦταν τόσο ἀξιοθαύμαστο, ἐὰν ἦταν μόνος καὶ εὐσπλαχνιζόταν ἔτσι μόνος του ἐκείνον ποῦ τὸν εἶχε στενοχωρήσει, ὅσο παράδοξο εἶναι τώρα, ποῦ τὸ ἔκανε σ' αὐτόν ἐνῶ ἦταν παρόντες καὶ ἄλλοι. Διότι ἡ παρουσία τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων ἔκανε διπλὸ τὸ ἐμπόδιο στὴν ἀνεξικακία του. Πολλὲς φορὲς δηλαδή, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἀποφασίσαμε νὰ ἀποβάλλουμε τὴν ὀργὴν καὶ νὰ συγχωρήσουμε σὲ κάποιον τὰ παραπτώματά του, ὅταν δοῦμε μερικοὺς νὰ μᾶς ἐξοργίζουν καὶ νὰ μᾶς ἐξεγείρουν, ἀφήνουμε τὴ δικὴ μας ἀπόφαση καὶ πειθόμαστε ἀπὸ τοὺς λόγους ἐκείνων. Ἄλλ' ὁ μακάριος ἐκεῖνος δὲν τὸ ἔπαθε αὐτό,

ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παραίνεσιν καὶ τὴν συμβουλήν ἔμενε τὴν οἰκείαν διατηρῶν ψῆφον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὔτε ταῖς παρ' ἐτέρων παρετράπη συμβουλαῖς, οὐδ' ὅτι αὐτοὺς οὐκ ἔδεισεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκείνους τὰ αὐτὰ αὐτῷ φιλοσοφεῖν παρεσκεύασε. Μέγα μὲν γὰρ τὸ καὶ αὐτόν τινα τῶν οἰκείων περιγενέσθαι παθῶν, πολὺ δὲ μείζον τὸ καὶ ἐτέρους δυνηθῆναι πείσαι τὴν αὐτὴν αὐτῷ κτήσασθαι γνώμην· καὶ ἐτέρους, οὐκ ἐπιεικεῖς ἀνθρώπους καὶ μετρίουσ, ἀλλὰ στρατιώτας καὶ πολεμεῖν μεμαθηκότας καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπεγνωκότας πόνοις καὶ μικρὸν ἀναπνεῦσαι ἐπιθυμοῦντας καὶ εἰδότας ὅτι τῶν κα-
10 κῶν ἢ λύσις πᾶσα ἐν τῇ τοῦ πολεμίου σφαγῇ τότε ἔκειτο· οὐ μόνον δὲ λύσις κακῶν, ἀλλὰ καὶ μυρίων κτῆσις ἀγαθῶν· οὐδὲν γὰρ ἐκώλυνεν, ἐκείνου σφαγέντος, ἐπὶ τοῦτον εὐθέως διαβῆναι τὴν βασιλείαν. Ἄλλ' ὁμως τοσοῦτων ὄντων τῶν παροξυνόντων τοὺς στρατιώτας, ἴσχυσεν ὁ γενναῖος ἐκεῖνος πάντων περιγενέσθαι τούτων καὶ πείσαι φείσασθαι
15 τοῦ πολεμίου.

Ἄξιον δὲ καὶ αὐτῆς ἀκοῦσαι τῶν στρατιωτῶν τῆς συμβουλῆς· ἡ γὰρ κακουργία τῆς παραινέσεως τὸ στερρὸν καὶ ἀπερίτρεπτον τῆς τοῦ δικαίου δείκνυσι γνώμης. Οὐδὲ γὰρ εἶπον, Ἴδοὺ ὁ μυρία σε διαθεῖς κακά, ὁ τῆς σφαγῆς ἐπιθυμήσας τῆς σῆς, ὁ περιβαλὼν ἡμᾶς τοῖς ἀνηκέ-
20 στοις δεινοῖς', ἀλλ' ἐπειδὴ συνεῖδον ὅτι πάντων τούτων ὑπερεώρα καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἡμαρτημένων οὐ πολὺν ἐποιεῖτο τὸν λόγον, ἄνωθεν αὐτῷ τὴν ψῆφον φέρουσιν, «ὁ Θεὸς αὐτὸν παρέδωκε», λέγοντες, ἵνα, τὴν ἐκεῖθεν αἰδεσθεῖς κρίσιν, ἐτοιμότερον ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἔλθῃ. Μὴ γὰρ σαυτὸν ἐκδικεῖς; φησί. Τῷ Θεῷ διακονῆ καὶ ὑπηρετεῖς καὶ τὴν ἐκείνου
25 ψῆφον κυροῖς. Ἄλλ' ὅσῳ ταῦτα ἔλεγον, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐφείδετο. Ἦδει γὰρ τοῦτο, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν αὐτῷ παρέδωκεν, ἵνα πλείονος εὐδοκίμησης αὐτῷ παράσχῃ πρόφασιν.

Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν ἴδῃς τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰς χεῖρας ἔμπεσόντα τὰς σὰς, μὴ νόμιζε τιμωρίας, ἀλλὰ σωτηρίας εἶναι καιρὸν ἐκεῖνον. Διὰ τοῦ-
30 το τότε μάλιστα φείδεσθαι δεῖ τῶν ἐχθρῶν, ὅταν αὐτῶν γενώμεθα κύριοι. Ἄλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν· Καὶ τί μέγα καὶ θαυμαστόν γενόμενον κύριος φείσασθαι; Πολλοὶ γὰρ καὶ ἄλλοι βασιλεῖς πολλάκις ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐλθόντες, τοὺς πάλαι λελυπηκότας λαβόντες, ἀνάξιον αὐτῶν εἶναι ἐνόμισαν ἐν ἀρχῆς ὄγκῳ τοσοῦτῳ δίκην ἀπαιτῆσαι τῶν πεπλημμελημέ-

ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παραίνεση καὶ τὴ συμβουλή ἐξακολούθησε νὰ διατηρεῖ τὴ δική του ἀπόφαση. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, ὅτι δηλαδὴ οὔτε μὲ τίς συμβουλές ἐκείνων ἄλλαξε γνώμη οὔτε τοὺς φοβήθηκε, ἀλλὰ ὅτι τοὺς ἔκανε κι αὐτοὺς νὰ σκεφθοῦν ὅπως καὶ ὁ ἴδιος. Εἶναι βέβαια μεγάλο πρᾶγμα τὸ ὅτι καὶ ὁ ἴδιος κατανίκησε μερικὰ ἀπὸ τὰ δικά του πάθη, ὅμως εἶναι πολὺ μεγαλύτερο τὸ νὰ μπορέσει νὰ πείσει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη μ' αὐτόν, καὶ μάλιστα ὄχι ἄλλους ἀνθρώπους ἐπεικεῖς καὶ μετριοπαθεῖς, ἀλλὰ στρατιωτικούς, πού εἶχαν μάθει νὰ πολεμοῦν καὶ ἦταν ἀπελπισμένοι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους, καὶ ἐπιθυμοῦσαν λίγο νὰ ἀναπνεύσουν, καὶ γνῶριζαν ὅτι ἡ λύση κάθε κακοῦ τότε βρισκόταν στὴ σφαγὴ τοῦ ἐχθροῦ· καὶ ὄχι μόνο ἡ λύση τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόκτηση μυρίων ἀγαθῶν· γιατί τίποτα δὲν ἐμπόδιζε, ἐὰν σφαζόταν ἐκεῖνος, νὰ μεταβιβασθεῖ ἡ βασιλεία σ' αὐτόν. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ ἦταν τόσα πολλὰ ἐκεῖνα πού ἐξόργιζαν τοὺς στρατιῶτες, μπόρεσε ὁ γενναῖος ἐκεῖνος νὰ ἐπιβληθεῖ σ' ὅλους αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς πείσει νὰ λυπηθοῦν τὸν ἀντίπαλο.

Ἄξιζει ὅμως νὰ ἀκούσουμε καὶ τὴ συμβουλή τῶν στρατιωτῶν· γιατί ἡ κακουργία τῆς παραινέσεως δείχνει τὴ σταθερότητα καὶ τὸ ἀμετακίνητο τῆς γνώμης τοῦ δικαίου. Γιατί δὲν εἶπαν, 'νά, αὐτὸς πού σοῦ ἔκανε μύρια κακά, αὐτὸς πού ἐπιδίωξε τὴ σφαγὴ σου, αὐτὸς πού μᾶς προκάλεσε ἀνυπόφορα δεινά', ἀλλά, ἐπειδὴ γνῶριζαν ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ παρέβλεπε καὶ δὲν ἔδινε πολλὴ σημασία σ' αὐτὰ πού ἔκανε ὁ Σαοὺλ εἰς βάρος του, ἀποδίδουν τὴν παραινέσιν τους στὸ Θεό, λέγοντας· «ὁ Θεὸς τὸν παρέδωσε», ὥστε, σεβόμενος τὴν κρίση του, νὰ προχωρήσει εὐκολότερα στὴ σφαγὴ του. Μήπως, λέει, ἐκδικεῖσαι γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου; Τὸ Θεὸ διακονεῖς καὶ ὑπηρετεῖς καὶ τὴν ἀπόφαση ἐκείνου ἐκτελεῖς. Ἄλλὰ ὅσο ἔλεγαν αὐτά, τόσο περισσότερο τὸν εὐσπλαχνιζόταν. Γιατί γνῶριζε αὐτό, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ τὸν παρέδωσε, γιὰ νὰ τοῦ δώσει τὴν εὐκαιρία γιὰ περισσότερη εὐδοκίμηση.

Καὶ σὺ λοιπόν, ὅταν δεῖς τὸν ἐχθρό σου νὰ πέφτει στὰ χέρια σου, νὰ μὴ νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι εὐκαιρία τιμωρίας, ἀλλὰ σωτηρίας. Γι' αὐτὸ τότε προπάντων πρέπει νὰ εὐσπλαχνιζόμαστε τοὺς ἐχθρούς, ὅταν γινόμαστε κύριοί τους. Ἄλλ' ἴσως πεῖ κάποιος· Καὶ τί τὸ σπουδαῖο καὶ ἄξιο θαυμασμοῦ, νὰ εὐσπλαχνισθεῖς κάποιον ὅταν γίνεις κύριός του; Γιατί καὶ πολλοὶ ἄλλοι βασιλεῖς πολλὰς φορές, ὅταν κατέλαβαν τὴν ἐξουσία τους, συλαμβάνοντας ἐκείνους πού τοὺς εἶχαν λυπήσει παλαιότερα, θεώρησαν ὅτι εἶναι ἀνάξιο νὰ ζητήσουν ἐκδίκηση γιὰ τὰ

νων, καὶ ἡ τῆς ἐξουσίας περιουσία καταλλαγῆς ὑπόθεσις γέγονεν. Ἄλλ' ἐνταῦθα οὐδὲν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀνελθὼν ὁ Δαυῖδ, οὐδὲ τὴν βασιλείαν ἀπολαβὼν, καὶ τὸν Σαοὺλ ὑπὸ χειρας ἔχων, οὕτως ἐφείσατο, ἵνα μὴ τις εἴπῃ, ὅτι τὸ τῆς ἀρχῆς μέγεθος τὸν θυμὸν ἐξέελυσεν· ἀλλ' εἰδὼς ὅτι διασωθεὶς τοῖς αὐτοῖς ἐπιθήσεται πάλιν καὶ εἰς μερίζοντας ἐμβαλεῖ τοὺς κινδύνους, οὐδὲ οὕτως ἀπέκτεινε.

Μὴ δὴ τοῦτον ἐκείνοις παραβάλλωμεν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ἀσφαλὲς τὸ ἐνέχυρον ἔχοντες τῆς μετὰ ταῦτα ἀδείας, εἰκότως φείδονται, οὗτος δὲ μέλλον τὸν ἐχθρὸν καθ' ἑαυτοῦ ἀφιέναι καὶ πολέμιον ἑαυτῷ σώζειν, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἠφάνισε, καὶ ταῦτα πολλὰ ἔχων τὰ πρὸς τὴν σφαγὴν αὐτὸν ταύτην ὠθοῦντα. Καὶ γὰρ ἡ ἐρημία τῶν βοηθούντων τῷ Σαοὺλ καὶ ἡ παραίνεσις τῶν στρατιωτῶν καὶ ἡ μνήμη τῶν παρελθόντων καὶ ὁ φόβος τῶν μελλόντων καὶ τὸ μηδὲ σφαγῆς κρῖνεσθαι λοιπὸν ἀποκτείναντα τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸ μετὰ τὸν φόνον τοῦτον δύνασθαι τὸν νόμον ὑπερβαίνειν, καὶ πολλὰ ἕτερα πλείονα τούτων ἐβιάζετο καὶ ἠνάγκαζεν ὠθῆσαι τὸ ζῆφος εἰς ἐκείνον. Ἄλλ' οὐδενὶ τούτων εἶξεν, ἀλλ' ἔμενεν ὡσπερ τις ἀδάμας, ἀκίνητον τὸν τῆς φιλοσοφίας διατηρῶν νόμον. Εἶτα, ἵνα μὴ λέγῃς ὅτι οὐδὲ ἔπαθέ τι τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς ἦν, ἀλλ' ἀναισθησία τὸ γινόμενον ἦν, οὐχὶ φιλοσοφία, ὅρα πῶς ἀγριωθεὶς ἐκαρτέρησαν. Ὅτι γὰρ αὐτῷ διανέστη τὰ κύματα τῆς ὀργῆς καὶ πολλὴ τῶν λογισμῶν ἐκινήθη ἡ ζάλη καὶ τὸν χειμῶνα ἐχαλίνου τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν διάνοιαν ἐπιέζετο, ἐκ τῶν γενομένων ἔστιν ἰδεῖν. «Ἀνέστη» γὰρ φησι, «καὶ ἀφεῖλε τὸ πετυῖγιον τῆς διπλοῖδος Σαοὺλ λαθραίως». Εἶδες πόσος ἠγέρθη τῆς ὀργῆς ὁ χειμῶν; Ἄλλ' οὐ προῆλθε περαιτέρω, οὐδὲ εἰργάσατο τὸ ναῦγιον· ὁ γὰρ κυβερνήτης ταχέως αἰσθόμενος, ὁ εὐσεβῆς λογισμὸς, γαλήνην ἀντὶ χειμῶνος ἐποίησεν. «Ἐπάταξε γὰρ αὐτόν», φησὶν, «ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ καθάπερ σκιρτῶντα καὶ μαινόμενον ἵππον, τὸν θυμὸν ἀνεχαίτισε».

στ'. Τοιαῦται τῶν ἀγίων αἱ ψυχαί· πρὶν ἢ πεσεῖν, ἀνίστανται, πρὶν ἢ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἐλθεῖν, ἀναχαιτίζονται, ἐπειδὴ νήφουσι καὶ διαπαντός εἰσιν ἐγρηγορούαι. Καίτοι πόσον τοῦ σώματος ἦν καὶ τοῦ ἱματίου τὸ μέσον; Ἄλλ' ὅμως ἴσχυσε μὴ προελθεῖν περαιτέρω καὶ ἐπ' αὐτῷ δὲ τούτῳ σφόδρα ἑαυτὸν κατεδίκησεν. «Ἐπάταξε γὰρ αὐτὸν ἡ καρδία αὐ-

ἀδικήματά τους, καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ἐξουσίας ἔγινε ἀφορμὴ συμφιλώσεως. Ἐδῶ ὁμως δὲν μποροῦμε νὰ πούμε τίποτα τέτοιο. Γιατὶ ὁ Δαβὶδ δὲν εὐσπλαχνίσθηκε τὸν Σαοὺλ ἔχοντάς τον στὰ χέρια του, ἀφοῦ ἀνῆλθε στὴν ἐξουσία καὶ κατέλαβε τὴ βασιλεία, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι τὸ μεγαλεῖο τῆς ἐξουσίας καταπράννε τὸ θυμὸ του, ἀλλὰ γνωρίζοντας ὅτι, ἂν διασωθεῖ, θα ἐπιχειρήσει πάλι τα ἴδια καὶ θὰ τὸν βάλει σὲ μαγελύτερους κινδύνους, οὔτε καὶ ἔτσι τὸν σκότωσε.

Ἄς μὴ συγκρίνουμε λοιπὸν αὐτὸν μὲ ἐκείνους. Γιατὶ ἐκείνοι, ἔχοντας ἀσφαλῆ τὴν ἐγγύηση τῆς κατοπινῆς ἐλευθερίας, εὐλόγα δειχνουν εὐσπλαχνία, ἐνῶ αὐτός, ἂν καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐλευθερώσει τὸν ἐχθρὸ ἐναντίον του καὶ νὰ τὸν σώσει ὄντας ἀντίπαλός του, οὔτε καὶ ἔτσι τὸν ἐξαφάνισε, κι αὐτὸ ἐνῶ εἶχε πολλὰ πού τὸν ὠθοῦσαν στὴ σφαγὴ αὐτῆ. Γιατὶ καὶ ἡ ἀπουσία τῶν βοηθῶν τοῦ Σαοὺλ, καὶ ἡ παραίνεση τῶν στρατιωτικῶν, καὶ ἡ ἀνάμνηση ὄσων ἔγιναν στὸ παρελθόν, καὶ ὁ φόβος αὐτῶν πού ἐπρόκειτο νὰ γίνουν, καὶ τὸ ὅτι δὲν θὰ δικαζόταν γιὰ σφαγὴ σκοτώνοντας τὸν ἐχθρὸ, καὶ ὅτι μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ φόνο μποροῦσε νὰ ξεπεράσει τὸ νόμο, καὶ πολλὰ ἄλλα περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ τὸν βίαζαν καὶ τὸν ἀνάγκαζαν νὰ βυθίσει τὸ ξίφος σ' ἐκείνον. Ὅμως σὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ὑποχώρησε, ἀλλὰ ἐπέμενε, σὰν διαμάντι, νὰ διατηρεῖ ἀμετακίνητο τὸ νόμο τῆς ἀρετῆς. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ λές ὅτι δὲν ἔπαθε κάτι τέτοιο, πού ἦταν φυσικὸ νὰ συμβεῖ, ἀλλὰ αὐτὸ πού γινόταν ἦταν ἀποτέλεσμα ἀναισθησίας καὶ ὄχι ἀνεξικακία, πρόσεχε πῶς, ὄντας ἐξαγριωμένος, ἔδειξε καρτερία. Τὸ ὅτι μέσα του σηκώθηκαν τὰ κύματα τῆς ὀργῆς καὶ δημιουργήθηκε μεγάλη ζάλη τῶν λογισμῶν του, καὶ συγκρατοῦσε τὴν τρικυμία μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, καὶ πίεζε τὸ μυαλό του, μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε ἀπὸ ὅσα ἔγιναν. Γιατὶ λέει, «σηκώθηκε καὶ ἔκοψε κρυφὰ τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸν μανδύα τοῦ Σαοὺλ». Εἶδες πόση ἦταν ἡ τρικυμία τῆς ὀργῆς πού ξεσηκώθηκε; Ἀλλὰ δὲν προχώρησε παραπέρα, οὔτε προξένησε τὸ ναυάγιο· γιατί ὁ κυβερνήτης, ὁ εὐσεβῆς λογισμὸς, τὸ αἰσθάνθηκε γρήγορα καὶ ἔφερε γαλήνη ἀντὶ τρικυμίας. Γιατὶ λέει, «τὸν καθυσύχασε ἡ καρδιά του», καί, σὰν ἄλογο μανιακὸ πού πηδοῦσε, ἀναχαίτισε τὸ θυμὸ του.

6. Τέτοιες εἶναι οἱ ψυχές τῶν ἀγίων· πρὶν πέσουν, σηκώνονται, πρὶν φθάσουν στὴν ἁμαρτία, συγκρατοῦνται, ἐπειδὴ εἶναι νηφάλεις καὶ διαρκῶς ἀκοίμητες. Ἄν καὶ πόση ἦταν ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα στὸ σῶμα καὶ στὸ ἰμάτιο; Καὶ ὁμως μπόρεσε νὰ μὴ προχωρήσει παραπέρα, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ πού ἔκανε καταδίκασε τὸν ἑαυτὸ του. «Τὸν ἔτωπτε ἡ

τοῦ», φησίν, «ὅτι ἀφείλε τὸ πτερύγιον τῆς διπλοῖδος, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀνδρας· μηδαμῶς ἔμοι παρὰ Κυρίου». Τί ἐστι, «μηδαμῶς ἔμοι παρὰ Κυρίου»; Ἀντὶ τοῦ, ἴσως μοι Κύριος, φησί, καὶ αὐτὸς εἰ βουλευθεῖν, μὴ συγχωρήσαι μοί ποτε τοῦτο ἐργάσασθαι ὁ Θεός, μηδὲ ἐπιτρέψειεν εἰς ταύτην ἔλθειν τὴν ἀμαρτίαν. Ἐπειδὴ γὰρ οἶδε τὴν τοιαύτην φιλοσοφίαν σχεδὸν τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνουσαν φύσιν καὶ τῆς ἀνωθεν δεδομένην ροπῆς, καὶ μικροῦ περιτραπέντα πρὸς τὴν σφαγὴν, εὐχεται λοιπόν, ὥστε καθαρὰν τὸν Θεὸν αὐτῷ διατηρῆσαι τὴν χεῖρα. Τί ταύτης γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς ἡμερώτερον; Ἴσως ἀνθρωπὸν ἔτι τοῦτον ἐροῦμεν, 10 τὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ φύσει πολιτείαν ἀγγελικὴν ἐπιδειξάμενον; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο οἱ θεῖοι νόμοι. Τίς γὰρ ἂν, εἰπέ μοι, ταχέως ἔλοιτο τοιαύτην εὐχὴν εὐξασθαι τῷ Θεῷ; Τί λέγω, τοιαύτην; Μὴ κατεύξασθαι μὲν οὖν τοῦ λελυπηκότος τίς ἂν ράδιως ὑπομείνῃ; Καὶ γὰρ εἰς τοῦτο θηριωδίας ἐλλήλακασιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὡς, ἐπειδὴν ἀσθενή- 15 σωσι καὶ μηδὲν δυνηθῶσι κακὸν ποιῆσαι τὸν λελυπηκότα, αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἄμυναν καλεῖν τὸν Θεὸν καὶ παρακαλεῖν δοῦναι αὐτοῖς ἐπεξελθεῖν τοῖς ἡδικηκόσιν. Οὗτος δὲ ὡσπερ ἐκ διαμέτρου πᾶσιν ἐκείνοις καὶ ἀπειναντίας ποιούμενος τὴν εὐχὴν, παρακαλεῖ μὴ δοῦναι ἐπεξελθεῖν, οὕτω λέγων· «μὴ μοι γένοιτο παρὰ Κυρίου, ἐπενεγκεῖν τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐ- 20 τόν», ὡς περὶ υἱοῦ τοῦ πολεμίου διαλεγόμενος, ὡς περὶ γνησίου παιδός.

Καὶ οὐ μόνον ἐφείσατο, ἀλλὰ καὶ ἀπολογία τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συντίθησι. Καὶ ὅρα πῶς συνετῶς καὶ σαφῶς. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν βίον αὐτοῦ διερευνώμενος, οὐδὲν εὗρισκεν ἀγαθόν, οὐδὲ εἶχεν εἰπεῖν, ὅτι Ὁὐκ ἡδίκημαι παρ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἔπαθον κακῶς' (ἔμελλον γὰρ ἀντιφθέγγεσθαι 25 τούτοις οἱ στρατιῶται παρόντες, οἱ τῇ πείρᾳ μαθόντες αὐτοῦ τὴν πονηρίαν), περιέρχεται ἐτέρωθεν ζητῶν ἀπολογία εὐπρόσωπον εὑρεῖν. Εἶτα οὐκ ἔχων ἀπὸ τοῦ βίου, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν ἐκένου τοῦτο ποιῆσαι, ἐπὶ τὴν τιμὴν τὴν ἐκείνου κατέφυγεν εἰπὼν, «ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστίν». Τί λέγεις, φησί; ὅτι μιὰς καὶ παμμίαιρος καὶ μυρίων γέ- 30 μων κακῶν καὶ τὰ ἔσχατα ἡμᾶς διαθείς; Ἄλλὰ βασιλεύς, ἀλλὰ ἄρχων, ἀλλὰ τὴν προστασίαν τὴν ἡμετέραν ἐνεχειρίσθη. Καὶ οὐκ εἶπε, 'βασιλεύς', ἀλλὰ τί; «Ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστίν», οὐκ ἀπὸ τῆς κάτωθεν τιμῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀνωθεν ψήφου ποιήσας αἰδέσιμον. Καταφρονεῖς τοῦ

καρδιά του», λέει, «ἐπειδὴ ἔκοψε τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸν μανδύα, καὶ εἶπε στοὺς ἄνδρες του· ποτὲ νὰ μὴ μοῦ ἐπιτραπεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο»¹². Τί σημαίνει «νὰ μὴ μοῦ ἐπιτραπεῖ ποτὲ ἀπὸ τὸν Κύριο»; Τὸ λέει ἀντί, 'εὐσπλαχνίσου μου, Κύριε'· καὶ ἂν ἐγὼ τὸ θελήσω, νὰ μὴ μοῦ ἐπιτρέψει ποτὲ ὁ Θεὸς νὰ τὸ κάνω, οὔτε νὰ μοῦ ἐπιτρέψει νὰ φθάσω σ' αὐτὴ τὴν ἁμαρτία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ γνώριζε ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνεξικακία ξεπερνοῦσε σχεδὸν τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ χρειάζοταν τὴ συγκατάνευση τοῦ οὐρανοῦ, μόλις γιὰ λίγο ἐκτράπηκε πρὸς τὴ σφαγὴ, προσεύχεται, ὥστε ὁ Θεὸς νὰ διατηρήσει τὸ χέρι του καθαρὸ. Τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἤμερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ψυχὴ; Μποροῦμε ἄραγε νὰ τὸν λέμε ἀκόμα ἄνθρωπο αὐτόν, αὐτόν ποὺ μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση ἔδειξε συμπεριφορὰ ἀγγελικὴ; Ἀλλὰ δὲν θὰ τὸ ἀνέχονταν οἱ θεῖοι νόμοι. Γιατὶ ποιός, πὲς μου, θὰ προτιμοῦσε γρήγορα νὰ κάνει τέτοια προσευχὴ στὸ Θεό; Ἀλλὰ τί λέω τέτοια; Ποιός θὰ ἀνεχόταν εὐκολα νὰ μὴ καταρασθεῖ αὐτόν ποὺ τὸν πίκρανε; Γιατὶ σὲ τέτοιο σημεῖο θηριωδίας ἔχουν φθάσει οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε, ὅταν ἀρρωστήσουν καὶ δὲν μποροῦν νὰ προξενήσουν κακὸ σ' αὐτόν ποὺ τοὺς πίκρανε, ἐπικαλοῦνται τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ στὴν ἀντίστασή τους καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ τοὺς δώσει τὴ δύναμη νὰ τιμωρήσουν αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀδίκησαν. Ἐνῶ αὐτός, κάνοντας ἐντελῶς ἀντίθετη πρὸς ὅλους ἐκείνους προσευχὴ, παρακαλεῖ νὰ μὴ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ ἐκδικηθεῖ, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «ἄς μὴ μοῦ ἐπιτρέψει ὁ Κύριος νὰ σηκώσω τὸ χέρι μου ἐναντίον αὐτοῦ», σὰν νὰ μιλάει γιὰ τὸ γιὸ τοῦ ἀντιπάλου του, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ γνήσιο παιδί του.

Καὶ ὄχι μόνο τὸν εὐσπλαχνίσθηκε, ἀλλὰ ἀναφέρει καὶ τὴν δικαιολογία του γι' αὐτόν. Καὶ κοίταξε μὲ πόση σύνεση καὶ σοφία τὸ ἔκανε. Ἐπειδὴ ἐρευνώντας τὴ ζωὴ του δὲν εὑρίσκει τίποτα τὸ καλὸ, οὔτε μπορούσε νὰ πεῖ ὅτι δὲν ἀδικήθηκα ἀπὸ αὐτόν, οὔτε κακοποιήθηκα (διότι θὰ διαφωνοῦσαν σ' αὐτὰ οἱ παρόντες στρατιῶτες, ποὺ γνώριζαν ἀπὸ προσωπικὴ πείρα τὴν κακία του), ἐξετάζει μὲ προσοχὴ ζητώντας νὰ βρεῖ ἀπὸ ἄλλοῦ εὐσχημὴ δικαιολογία. Καὶ ἐπειδὴ δὲν μπορούσε νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ τὴ ζωὴ του οὔτε ἀπὸ τὰ ἔργα του, προσέφυγε στὸ ἀξιωματό του, λέγοντας: «ἐπειδὴ ἔχει χρισθεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο». Τί λές, λέει, ὅτι εἶναι μιὰρὸς καὶ βδελυρότατος καὶ γεμάτος μὲ μύρια κακά, καὶ ἔχει φονικὲς διαθέσεις γιὰ μᾶς; Ὅμως εἶναι βασιλιάς, εἶναι ἄρχοντας, ἔχει ἀναλάβει τὴν προστασία μας. Καὶ δὲν εἶπε βασιλιάς, ἀλλὰ τί; «ὅτι εἶναι χρισμένος ἀπὸ τὸν Κύριο», κάνοντάς τον σεβαστὸ ὄχι ἀπὸ τὸ κο-

συνδούλου, φησίν; Αιδέσθητι τὸν Δεσπότην. Διαπτύεις τὸν χειροτονημένον; Φοβήθητι τὸν χειροτονήσαντα. Εἰ γὰρ τοὺς ἄρχοντας τούτους τοὺς ὑπὸ βασιλείως χειροτονουμένους, κἂν πονηροὶ κἂν κλέπται κἂν λησται κἂν ἄδικοι κἂν ὅτιοῦν ὧσιν ἕτερον, δεδοίκαμεν καὶ πεφρίκαμεν, οὐδὲ διὰ τὴν πονηρίαν καταφρονοῦντες αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ χειροτονήσαντος δυσωπούμενοι, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ χρῆτο ποιεῖν. Οὕτω παρέλυσεν αὐτόν, φησί, τῆς ἀρχῆς, οὐδὲ ιδιώτην ἐποίησε.

Μὴ τοίνυν τὴν τάξιν ἀνατρέπωμεν, μηδὲ τῷ Θεῷ πολεμῶμεν, τὸ 10 ἀποστολικὸν ἐκεῖνο διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύμενοι· ὅτι «πᾶς ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται». Οὐχὶ χριστὸν δὲ αὐτὸν ἐκάλει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῦ κύριον. Οὐ τῆς τυχεύσεως δὲ φιλοσοφίας ἐστὶ, τὸ τὸν ἐχθρὸν τοῖς τῆς τιμῆς καὶ τῆς θεραπείας ὀνόμασι προσειπεῖν. Καὶ τοῦτο 15 αὐτὸ πάλιν ἀφ' ὧν ἕτεροι πάσχουσιν ἴδιοι τις ἂν ἠλίκον ἐστὶ. Πολλοὶ γοῦν τοὺς ἑαυτῶν ἐχθροὺς οὐδὲ ἀπὸ γυμνῶν καὶ ψιλῶν τῶν ὀνομάτων καλεῖν ἀνέχονται, ἀλλ' ἀφ' ἐτέρων πολλὴν ἐχόντων κατηγορίαν, τὸν μιαρὸν, τὸν μαινόμενον, τὸν ἐξεστηκότα, τὸν παραπαίοντα, τὸν λυμεῶνα, καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα συνείροντες, οὕτω προσαγορεύουσι τοὺς 20 ἐχθροῦς. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, «οὐ πόρρωθεν», ἀλλ' ἐγγύθεν οἶσω σοι τὸ παράδειγμα ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Σαοῦλ. Τὸν γοῦν ἅγιον τοῦτον διὰ τὴν πολλὴν ἀπέχθειαν οὐχ ὑπέμεινε διὰ τοῦ οἰκείου καλεῖν ὀνόματος, ἀλλὰ πανηγύρεώς ποτε τελουμένης, ἐπιζητῶν ἔλεγε· «ποῦ ἐστὶν ὁ υἱὸς Ἰεσσαί;». Οὕτω δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὁμοῦ μὲν αὐτοῦ τὸ ὄνομα 25 μισῶν, ὁμοῦ δὲ τῇ τοῦ γεγεννηκότος εὐτελείᾳ προσδοκῶν λυμανεῖσθαι τὴν τοῦ δικαίου δόξαν, οὐκ εἰδῶς ὅτι λαμπρὸν καὶ ἐπίσημον οὐ περιφάνεια προγόνων, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴ ποιεῖν εἴωθεν.

Ἄλλ' οὐχ ὁ μακάριος Δαυὶδ οὕτως. Οὔτε γὰρ ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτὸν ἐκάλεσε· καίτοι κάκεινος σφόδρα εὐτελής ἦν καὶ ἀπερριμμένος· 30 οὔτε ἀπὸ ψιλοῦ καὶ γυμοῦ τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τῆς τιμῆς, ἀπὸ τοῦ τῆς δεσποτείας. Οὕτω καθαρὰ πάσης ἀπεχθείας ἦν αὐτῷ ἡ ψυχὴ. Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, τοῦτον ζήλωσον καὶ τοῦτο παιδεύθητι πρότε-

σμικρὸ ἀξιώμα του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν οὐράνια ἀπόφαση. Περιφρονεῖς τὸν σύνδουλό σου, λέει; Σεβάσου τὸν δεσπότη. Φτύνεις τὸν χειροτονημένο; Φοβήσου αὐτὸν πού τὸν χειροτόνησε. Γιατί, ἐὰν τοὺς ἄρχοντες αὐτοὺς ἐδῶ, πού τοὺς διορίζει ὁ βασιλιάς, ἔστω καὶ ἂν εἶναι κακοί, κλέφτες, ληστές, ἄδικοι, καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, τοὺς φοβόμαστε καὶ τοὺς τρέμουμε, χωρὶς νὰ τοὺς περιφρονῶμε γιὰ τὴν κακία τους, ἀλλὰ τοὺς φοβόμαστε ἐξαιτίας τοῦ ἀξιώματος ἐκείνου πού τοὺς ἀνέδειξε, πολὺ περισσότερο αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ κάνουμε στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ. Δὲν τὸν ἀπέλυσε ἀκόμα, λέει, ἀπὸ τὸ ἀξίωμα, οὔτε τὸν ἔκανε ιδιώτη.

Ἄς μὴ ἀνατρέπουμε λοιπὸν τὴν τάξη, οὔτε νὰ τὰ βάζουμε μὲ τὸ Θεό, ἐφαρμόζοντας στὴν πράξη ἐκεῖνα τὰ ἀποστολικά λόγια· «ὥστε ἐκεῖνος πού ἀντιστέκεται στὴν ἐξουσία, ἀντιστέκεται στὴ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅσοι ἀντιστάθηκαν, θὰ τιμωρηθοῦν»¹³. Καὶ δὲν εἶναι δεῖγμα τυχαίας μεγαλοφροσύνης τὸ νὰ προσφωνήσεις τὸν ἐχθρὸ μὲ τὰ ὀνόματα τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ὑπηρεσίας του. Καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο πάλι μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἐκτιμῆσει ἀνάλογα, συγκρίνοντάς το μὲ αὐτὸ πού κάνουν ἄλλοι· γιατί πολλοὶ τοὺς ἐχθροὺς τους δὲν ἀνέχονται νὰ τοὺς προσφωνοῦν οὔτε μὲ τὰ ἀπλᾶ καὶ πραγματικά τους ὀνόματα, ἀλλὰ μὲ ἄλλα πού περιέχουν μεγάλη κατηγορία, ὅπως, τὸν μιαρό, τὸν μανιακό, τὸν παράφρονα, τὸν παράλογο, τὸν καταστροφέα, καὶ συνάπτοντας πολλὰ ἄλλα τέτοια, προσφωνοῦν ἔτσι τοὺς ἐχθροὺς τους. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, ὄχι ἀπὸ μακριά, ἀλλὰ ἀπὸ κοντὰ θὰ σοῦ φέρω παράδειγμα, ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν Σαοῦλ. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἅγιο ἐξαιτίας τῆς μεγάλης ἐχθρας του δὲν ἀνεχόταν νὰ τὸν ἀποκαλεῖ μὲ τὸ δικό του ὄνομα, ἀλλὰ ὅταν κάποτε γινόταν πανηγύρι, ἀναζητώντας τον ἔλεγε· «ποῦ εἶναι ὁ γιὸς τοῦ Ἰεσσαί». Καὶ τὸν κάλεσε αὐτὸν ἔτσι, καὶ διότι μισοῦσε τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως θέλοντας μὲ τὴν εὐτέλεια αὐτοῦ πού τὸν γέννησε νὰ μειώσει τὴ δόξα τοῦ δικαίου, μὴ γνωρίζοντας ὅτι τὸν ἔνδοξο καὶ διάσημο δὲν τὸν κάνει ἢ φήμη τῶν προγόνων, ἀλλὰ ἢ ἀρετῇ τῆς ψυχῆς.

Ὁ μακάριος ὁμως Δαβὶδ δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο. Οὔτε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του τὸν ἀποκάλεσε, παρ' ὅλο πού καὶ ἐκεῖνος ἦταν πολὺ ταπεινῆς καταγωγῆς καὶ περιφρονημένος, οὔτε μὲ τὸ ἀπλὸ καὶ σχέτο ὄνομά του, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιώματός του, μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐξουσίας. Τόσο πολὺ καθαρὴ ἦταν ἡ ψυχὴ του ἀπὸ κάθε ἐχθρα. Καὶ σὺ λοιπόν, ἀγαπητέ, αὐτὸν μιμήσου καὶ μάθε πρῶτα νὰ μὴ προσφωνεῖς τὸν

ρον, μηδέποτε τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τῶν διαβεβλημένων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐντί-
μων καλεῖν ὀνομάτων. Ἐν γὰρ μελετήσῃ τὸ στόμα ἐντίμῳ καὶ θερα-
πειάν ἔχοντι καλεῖν τὸν λευπηκότα ὀνόματι, καὶ ἀκούσασα ἡ ψυχὴ
παρὰ τῆς γλώττης παιδευομένη καὶ συνεπιζομένη καταδέξεται τὴν
5 πρὸς ἐκεῖνον καταλλαγὴν. Αὐτὰ γὰρ τὰ ῥήματα τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ φλε-
γμονῆς ἔσται φάρμακον ἄριστον.

ζ'. Ταῦτα εἶρηκα νῦν, οὐχ ἵνα ἐπαινέσωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ
ζηλώσωμεν. Ταύτην οὖν ἕκαστος τὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῆς καρδίας ζωγρα-
φείτω τῆς ἑαυτοῦ, καθάπερ χειρὶ τοῖς λογισμοῖς ὑπογράφων διηνεκῶς
10 τὸ σπῆλαιον τὸ διπλοῦν, τὸν Σαοῦλ ἔνδον καθεύδοντα, καὶ καθάπερ
ἀλύσει τινὶ δεδεμένον τῷ ὕπνῳ καὶ ὑποκείμενον τῇ δεξιᾷ τοῦ τὰ μέγι-
στα ἠδικημένου· τὸν Δαυὶδ ἐφροσῶτα καθεύδοντι, τοὺς στρατιώτας πα-
ρόντας καὶ παροξύνοντας πρὸς σφαγὴν, τὸν μακάριον ἐκεῖνον φιλοσο-
φοῦντα καὶ τὸν οἰκεῖον καὶ τὸν τούτων θυμὸν καταστέλλοντα καὶ ὑπὲρ
15 τοῦ τῶσαυτα πεπλημμεληκότος ἀπολογούμενον. Ταῦτα μὴ μόνον ἐπὶ
τῆς διανοίας γράφωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐν συνεδρίοις διαλεγόμεθα πρὸς ἄλ-
λήλους διηνεκῶς· ταῦτα καὶ πρὸς γυναῖκα καὶ πρὸς παιδία συνεχῶς
ἀνακινῶμεν τὰ διηγήματα. Εἴτε γὰρ περὶ βασιλέως διαλέγεσθαι βούλει,
ἰδοὺ βασιλεύς· εἴτε περὶ στρατιωτῶν, εἴτε περὶ οἰκίας, εἴτε περὶ πολιτι-
20 κῶν πραγμάτων, πολλὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς ὄψει τούτων τὴν εὐπορίαν.
Ταῦτα μεγίστην ἔχει τὰ διηγήματα τὴν ὠφέλειαν. Ἀμήχανον γὰρ, ἀμή-
χανον, ψυχὴν ἐν ταύταις στρεφομένην ταῖς ἱστορίαις, δυνηθῆναι ποτε
κρατηθῆναι τῷ πάθει.

Ἴν' οὖν μὴ μάτην τὸν καιρὸν δαπανῶμεν, μηδὲ εἰκῆ τὴν ζωὴν
25 ἡμῶν ἀναλίσκωμεν εἰς φλυαρίας ἀκαιροὺς καὶ περιττάς, μαθόντες τῶν
γενναίων ἀνδρῶν τὰς ἱστορίας, ταῦτα συνεχῶς διαλεγόμεθα, καὶ περὶ
τούτων. Κἂν βουληθῇ τις τῶν συνεδρευόντων ἢ περὶ θεάτρων ἢ περὶ
ἵπποδρομίας ἢ περὶ πραγμάτων οὐδέν σοι προσηκόντων ποιήσασθαι
λόγον, ἀπαγαγὼν αὐτὸν τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης, εἰς ταύτην ἔμβαλε τὴν
30 διήγησιν, ἵνα, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκκαθάραντες καὶ ἠδονῆς μετὰ ἀσφαλείας
ἀπολαύσαντες καὶ πρᾶτους ἑαυτοὺς καταστήσαντες καὶ ἡμέρους τοῖς λε-
λυπηκόσιν ἅπασιν, ἀπέλθωμεν ἐκεῖ μηδένα ἔχοντες ἐχθρὸν, καὶ τῶν
αἰώνιων ἀγαθῶν τύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ἐχθρόν σου ποτὲ μὲ τὰ διαβλητά, ἀλλὰ μὲ τὰ τιμητικά του ονόματα. Γιατί, ἂν συνηθίσει τὸ στόμα νὰ προσφωνεῖ αὐτὸν ποῦ μᾶς ἀδίκησε μὲ τὸ τιμητικὸ καὶ κολακευτικὸ του ὄνομα, καὶ τὸ ἀκούσει ἡ ψυχὴ, ποῦ διδάσκεται καὶ προσαρμόζεται ἀπὸ τὴ γλώσσα, θὰ δεχθεῖ τὴ συμφιλίωση μὲ ἐκεῖνον. Γιατὶ αὐτὰ τὰ λόγια θὰ γίνουν φάρμακο ἄριστο γιὰ τὴ φλεγμονὴ τῆς καρδιάς.

7. Αὐτὰ τὰ εἶπα τώρα, ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὸν ἐγκωμιάσουμε, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ τὸν μιμηθοῦμε. Αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἱστορίαν ὁ καθένας ἄς τὴ ζωγραφίσει στὴν καρδιά του, ζωγραφίζοντας μὲ τὴ σκέψη του, σὰν μὲ τὸ χέρι, διαρκῶς τὸ διπλὸ σπῆλαιον, τὸν Σαοὺλ μέσα νὰ κοιμᾶται, δεμένος μὲ τὸν ὕπνον σὰν μὲ κάποια ἀλυσίδα καὶ νὰ βρίσκεται στὴ διάθεση ἐκείνου ποῦ ἀδικήθηκε πάρα πολὺ, καὶ τὸν Δαβὶδ νὰ στέκεται ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν κοιμισμένο, τοὺς στρατιῶτες νὰ εἶναι παρόντες καὶ νὰ τὸν παρακινοῦν νὰ τὸν σφάζει, τὸν μακάριο ἐκεῖνο ἄνθρωπον νὰ δείχνει ἀνεξικακία καὶ νὰ καταστέλλει καὶ τὸ δικό του καὶ τὸν θυμὸ αὐτῶν καὶ νὰ ἀπολογεῖται γι' αὐτὸν ποῦ τοῦ προξένησε τόσα κακά. Αὐτὰ νὰ μὴ τὰ ζωγραφίζουμε μόνο στὸ μυαλό μας, ἀλλὰ νὰ τὰ συζητοῦμε καὶ στίς συναντήσεις μας διαρκῶς μεταξύ μας. Αὐτὲς τίς διηγήσεις νὰ τίς ἀνακινοῦμε συνεχῶς καὶ μὲ τὴ γυναῖκα καὶ μὲ τὰ παιδιά μας. Εἴτε γιὰ βασιλιά θέλεις νὰ μιλήσεις, νὰ ὁ βασιλιάς· εἴτε γιὰ στρατιῶτες, εἴτε γιὰ σπίτι, εἴτε γιὰ πολιτικὲς ὑποθέσεις, θὰ βρεῖς πολὺ ὕλικόν γι' αὐτὰ στίς Γραφάς. Αὐτὲς οἱ διηγήσεις ἔχουν μεγάλη ὠφέλεια. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατον, ψυχὴ ποῦ ἀναστρέφεται μὲ τέτοιαις ἱστορίαις, νὰ μπορέσει νὰ κυριευθεῖ ἀπὸ τὸ πάθος.

Γιὰ νὰ μὴ σπαταλᾶμε λοιπὸν ἄδικα τὸν καιρὸν μας καὶ φθειροῦμε ἄσκοπα τὴ ζωὴν μας σὲ ἄκαιρες καὶ περιττὰς φλυαρίας, μαθαίνοντας τίς ἱστορίας τῶν γενναίων ἀνδρῶν, αὐτὲς συνέχεται νὰ συζητοῦμε, καὶ γι' αὐτούς. Καὶ ἂν θελήσει κάποιος ἀπὸ τὴν συντροφίαν νὰ κάνει λόγον γιὰ τὰ θεάτρα ἢ τίς ἵπποδρομίας ἢ γιὰ πράγματα καθόλου ἀξιοπρεπῆ, παίρνοντάς τον ἀπὸ τὸ θέμα ἐκεῖνον, ὁδήγησέ τον σ' αὐτὴ τὴ διήγησιν, ὥστε, ἀφοῦ καὶ τὴν ψυχὴν μας καθαρίσουμε καὶ ἀπολαύσαμε μὲ σιγουριά τὴν ἡδονήν, καὶ κάναμε πράους τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἡμεροὺς πρὸς ὄλους ὅσους μᾶς ἀδίκησαν, νὰ φύγουμε γιὰ ἐκεῖ χωρὶς νὰ ἔχουμε κανένα ἐχθρόν, καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιον ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΟΤΙ ΜΕΓΑ ΑΓΑΘΟΝ ΟΥ ΤΟ ΜΕΤΙΕΝΑΙ ΜΟΝΟΝ ΑΡΕΤΗΝ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΑΙΝΕΙΝ ΑΡΕΤΗΝ

Καὶ ὅτι μείζον ἔστησε τρόπαιον φεισᾶμενος τοῦ Σαοὺλ ὁ Δαυῖδ, ἢ ὅτε τὸν Γολιάθ κατήνεγκε, καὶ ὅτι ἑαυτὸν μᾶλλον ἢ τὸν Σαοὺλ ὠφέλησε τοῦτο ποιήσας· καὶ εἰς τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Σαοὺλ.

α'. Ὑμεῖς μὲν πρόωγν ἐπὴνέσατε τὸν Δαυῖδ τῆς ἀνεξικακίας, ἐγὼ δὲ ὑμᾶς ἐθαύμασα τῆς περὶ τὸν Δαυῖδ εὐνοίας τε καὶ φιλοστοργίας. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸ μετιέναι καὶ ζηλοῦν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς μετιόντας ἐπᾶνεῖν καὶ θαυμάζειν φέρει τινὰ μισθὸν ἡμῖν οὐ μικρόν· ὡσπερ οὖν οὐ
5 μόνον τὸ ζηλοῦν κακίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς ἐν αὐτῇ ζῶντας ἐπαινεῖν, φέρει κόλασιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἡμῖν, καὶ εἰ χρῆ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, αὐτῶν τῶν ἐν πονηρίᾳ ζώντων χαλεπωτέραν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, δείκνυσιν ὁ Παῦλος ἐν οἷς φησιν· ἐπειδὴ γὰρ κακίας ἅπαν εἶδος ἠρίθμησε καὶ τῶν καταπατοῦντων τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους κατηγορήσεν
10 ἀπάντων, ἐπήγαγε λέγων περὶ αὐτῶν ἐκείνων· «οἷτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ γνόντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσουντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι· διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε». Ὅρας ὅτι διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν, ἵνα δείξῃ τοῦτο ἐκείνου χαλεπώτερον ὄν. Τοῦ γὰρ ἁμαρτάνειν τὸ καὶ ἐπαινεῖν
15 τοὺς ἁμαρτάνοντας, πολὺ μείζον εἰς κολάσεως λόγον· καὶ μάλα εἰκότως· διεφθαρμένης γὰρ ἐστὶ γνώμης καὶ ἀνίατα νοσοῦσης αὕτη ἡ ψήφος. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ τοῦ πλημμελεῖν καταγινώσκων τῆς ἁμαρτίας, χρόνῳ ποτὲ ἑαυτὸν δυνήσεται ἀνακτήσασθαι, ὁ δὲ ἐπαινῶν πονηρίαν, τῆς ἐκ τοῦ μετανοῆσαι θεραπείας ἑαυτὸν ἀπεστέρησεν. Ὡστε εἰκότως
20 τοῦτο ἐκείνου χαλεπώτερον ὁ Παῦλος εἶναι ἀπέδειξεν.

Ὡσπερ οὖν οὐχ οἱ τὰ φαῦλα πράσσουντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τού-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΑΓΑΛΟ ΑΓΑΘΟ ΟΧΙ ΜΟΝΟ Ν' ΑΣΚΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗ, ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΝΑ ΕΠΑΙΝΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗ

Καί ὅτι μεγαλύτερο τρόποιο ἔστησε ὁ Δαβὶδ δείχνοντας εὐσπλαχνία στὸν Σαοὺλ, παρὰ τότε ποῦ νίκησε τὸν Γολιάθ, καὶ ὅτι περισσότερο ὠφέλησε τὸν ἑαυτό του κάνοντάς το αὐτό, παρὰ τὸν Σαοὺλ. Ἐπίσης γιὰ τὴν ἀπολογία του στὸν Σαοὺλ.

1. Σεῖς βέβαια προηγουμένως ἐπαινέσατε τὸν Δαβὶδ γιὰ τὴν ἀνεξικακία του, ἐγὼ ὅμως σᾶς θαύμασα γιὰ τὴν συμπάθεια καὶ ἀγάπη σας πρὸς τὸν Δαβὶδ. Γιατί ὄχι μόνο τὸ νὰ ἀσκούμε καὶ νὰ εἴμαστε ζηλωτὲς τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐπαινοῦμε καὶ νὰ θαυμάζουμε αὐτοὺς ποῦ τὴν ἀσκοῦν μᾶς ἀποφέρει κάποια ἀμοιβὴ ὄχι μικρὴ· ὅπως ἀκριβῶς ὄχι μόνο τὸ νὰ μιμούμαστε τὴν κακία, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐπαινοῦμε ἐκείνους ποῦ ζοῦν σ' αὐτήν, μᾶς φέρνει τιμωρία ὄχι τυχαία, καί, ἂν πρέπει νὰ πῶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο, χειρότερη ἀπὸ τὴν τιμωρία ἐκείνων ποῦ ζοῦν στὴν κακία. Καί ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, τὸ δείχνει ὁ Παῦλος μ' αὐτὰ ποῦ λέει· γιατί, ἀφοῦ ἀρίθμησε κάθε εἶδος κακίας καὶ κατηγόρησε ὅλους ὅσους καταπατοῦν τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, πρόσθεσε λέγοντας γι' αὐτοὺς· «οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ γνώρισαν τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, ὅτι δηλαδὴ αὐτοὶ ποῦ κάνουν τέτοια πράγματα εἶναι ἄξιοι θανάτου, ὄχι μόνο τὰ κάνουν, ἀλλὰ ἐπιδιοκιμᾶζουν καὶ ἐκείνους ποῦ τὰ κάνουν· γι' αὐτὸ εἶσαι ἀναπολόγητος, ὡ ἄνθρωπε»¹. Βλέπεις ὅτι γι' αὐτὸ μίλησε ἔτσι, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Γιατί ἀπὸ τὸ νὰ ἀμαρτάνεις, τὸ νὰ ἐπαινεῖς ἐπιπλέον αὐτοὺς ποῦ ἀμαρτάνουν, εἶναι ἄξιο πολὺ μεγαλύτερης τιμωρίας· καὶ πολὺ εὐλόγα· γιατί δείχνει διεστραμμένη γνώμη καὶ ἐπιλογή ποῦ εἶναι ἀθεράπευτα ἄρρωστη. Γιατί ἐκεῖνος ποῦ μετὰ τὸ παράπτωμα κατηγορεῖ τὴν ἀμαρτία, μὲ τὸν καιρὸ θὰ μπορέσει κάποτε νὰ ξαναβρεῖ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ἐκεῖνος ποῦ ἐπιδιοκιμᾶζει τὴν κακία, ἀποστερεῖ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς μετάνοιας. Ὡστε εὐλόγα ὁ Παῦλος ἀπέδειξε ὅτι αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο.

Ἄρα λοιπὸν ὄχι μόνο ἐκεῖνοι ποῦ κάνουν τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ

τους ἐγκωμιάζοντες τῆς αὐτῆς ἢ καὶ χαλεπωτέρας ἐκείνοις κοινωνοῦσι
 κολάσεως, οὕτως οἱ τοὺς ἀγαθοὺς ἐπαινοῦντες καὶ θαυμάζοντες συμ-
 μερισταὶ τῶν ἐκείνοις ἀποκειμένων στεφάνων εἰσὶ. Καὶ τοῦτο αὐτὸ πά-
 λιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἔστιν ἰδεῖν. Πρὸς γὰρ τὸν Ἀβραὰμ διαλεγόμενός
 5 φησὶν ὁ Θεός· «εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε καὶ τοὺς καταρωμένους
 σε καταράσομαι». Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων συμβαῖνον
 ἴδοι τις ἂν. Οὐ γὰρ ὁ τὸν στέφανον περικείμενος ἀθλητής, οὐδὲ ὁ τοὺς
 πόνους ὑπομένων καὶ τοὺς ἰδρῶτας μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμαστής τοῦ
 νενικηκότος οὐκ ὀλίγην ἐκ τῆς εὐφημίας ἐκείνης καρποῦται τὴν ἡδο-
 10 νήν. Διὰ τοι τοῦτο οὐχὶ τὸν γενναῖον ἐκείνον τῆς φιλοσοφίας μακαρίζω
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς τῆς περὶ αὐτὸν εὐνοίας. Ἐπάλαισε μὲν γὰρ ἐκεῖ-
 νος καὶ ἐνίκησε καὶ ἐστεφανώθη, ἐπαινέσαντες δὲ τὴν νίκην ὑμεῖς οὐ
 μικρὸν τοῦ στεφάνου μέρος λαβόντες ἀπήλθετε. Ἴν' οὖν μείζων ἢ ἡδο-
 νὴ γένηται καὶ πλέον τὸ κέρδος, φέρε καὶ τὰ λειπόμενα τῆς ἱστορίας
 15 ἀποδῶμεν ὑμῖν.

Εἰπὼν γὰρ ὁ συγγραφεὺς τὰ ρήματα, δι' ὧν παρητήσατο τὴν σφα-
 γήν, ἐπήγαγεν, ὅτι «οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀναστήναι καὶ ἀποκτεῖναι τὸν
 Σαοὺλ», ὁμοῦ καὶ τὴν ἐκείνων ἐπιθυμίαν τὴν περὶ τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν
 ἀνδρείαν τὴν τούτου δεῖξαι βουλόμενος. Καίτοι γε πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν,
 20 καὶ οἱ δοκοῦντες φιλοσοφεῖν, κἂν αὐτοὶ μὴ καταδέξωνται ἀνελεῖν, ὑφ'
 ἐτέρων ἀναιρεῖσθαι μέλλοντας οὐκ ἂν ἔλαιντο κωλύσαι. Ὁ δὲ Δαυῖδ
 οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ τινὰ παρακαταθήκην λαβὼν καὶ μέλλων αὐτῆς
 εὐθύνας διδόναι, οὐ μόνον αὐτὸς οὐχ ἤψατο τοῦ πολεμίου, ἀλλὰ καὶ ἐτέ-
 ρους βουλομένους ἀνελεῖν ἐκώλυσε, σωματοφύλαξ ἀντὶ πολεμίου γενό-
 25 μενος καὶ δορυφόρος ἄριστος. Ὡστε οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τὸν Δαυῖδ μᾶλ-
 λον κινδύνῳ τότε περιπεπωκέναι εἰπὼν, ἢ τὸν Σαοὺλ. Οὐ γὰρ τὸν τυ-
 χόντα ἀγῶνα ὑπέμεινε, παντὶ τρόπῳ σπουδάζων αὐτὸν ἐξελέσθαι τῆς
 ἐπιβουλῆς τῆς παρ' ἐκείνων· οὐδὲ οὕτως ἐδεδοίκει μέλλων αὐτὸς ἀπο-
 σφάττεσθαι, ὡς ἐδεδοίκει μήποτε τῶν στρατιωτῶν τις ἐνδοὺς τῷ
 30 θυμῷ διαφθεῖρη τὸν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο καὶ δικαιολογίαν τοιαύτην
 συνέθηκε. Καὶ γὰρ κατηγοροῦν μὲν ἐκείνοι, κατηγορεῖτο δὲ ὁ καθεύ-
 δων, ἀπελογεῖτο δὲ ὁ πολέμιος, ἐδίκαζε δὲ ὁ Θεὸς καὶ τὴν τοῦ Δαυῖδ
 ψῆφον ἐκύρωσεν. Οὐ γὰρ ἄνευ τῆς τοῦ Θεοῦ ροπῆς ἴσχυσεν ἂν τῶν
 μαινομένων ἐκείνων περιγενέσθαι, ἀλλ' ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἦν ἢ τοῖς χρι-

ἐκεῖνοι πού τοὺς ἐγκωμιάζουν, ἔχουν τὴν ἴδια ἢ καὶ χειρότερη ἀπὸ ἐκείνους τιμωρία, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι πού ἐπαινοῦν καὶ θαυμάζουν τοὺς καλοὺς, μοιράζονται μαζί τοὺς τὰ στεφάνια πού περιμένουν ἐκείνους. Καὶ αὐτὸ πάλι μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε ἀπὸ τὴ Γραφή. Γιατὶ ὁ Θεὸς μιλώντας στὸν Ἀβραάμ λέει· «θὰ εὐλογήσω αὐτοὺς πού σὲ εὐλογοῦν, καὶ θὰ καταρασθῶ ὅσους σὲ καταριοῦνται»². Αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει καὶ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες. Γιατὶ ὄχι μόνο ὁ ἀθλητὴς πού φορεῖ τὸ στεφάνι, οὔτε μόνο ἐκεῖνος πού ὑποφέρει τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἰδρωτὲς, ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμαστὴς τοῦ νικητῆ δοκιμάζει ὄχι λίγη εὐχαρίστηση ἀπὸ τὴν ἐπευφημία ἐκείνη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν μακαρίζω μόνο ἐκεῖνον τὸν γενναῖο γιὰ τὴν ἀνεξικακία του, ἀλλὰ καὶ σᾶς γιὰ τὴ συμπάθειά σας πρὸς αὐτόν. Γιατὶ πάλεψε βέβαια ἐκεῖνος καὶ νίκησε καὶ στεφανώθηκε, ἐπαινώντας ὁμως σεῖς τὴ νίκη, φύγατε παίρνοντας ὄχι μικρὸ μερίδιο ἀπὸ τὸ στεφάνι. Γιὰ νὰ γίνει λοιπὸν πιὸ μεγάλη ἡ εὐχαρίστηση καὶ περισσότερο τὸ κέρδος, ἄς σᾶς προσφέρω καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῆς ἱστορίας.

Ἄφοῦ λοιπὸν εἶπε ὁ συγγραφέας τὰ λόγια μὲ τὰ ὁποῖα ἐγκατέλειψε τὴ σφαγή, πρόσθεσε· «δὲν ἐπέτρεψε σ' αὐτοὺς νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τὸν Σαούλ», θέλοντας νὰ δεῖξει ταυτόχρονα καὶ τὴν πρόθεση ἐκείνων γιὰ τὴ σφαγή, καὶ τὴν ἀνδρεία αὐτοῦ. Ἄν καὶ πολλοὶ, ἀκόμα κι αὐτοὶ πού θεωροῦνται ἀνεξίκακοι, καὶ ὅταν οἱ ἴδιοι δὲν φτάσουν νὰ σκοτώσουν τοὺς ἐχθροὺς τοὺς, ὅταν πρόκειται νὰ σκοτωθοῦν ἀπὸ ἄλλους, δὲν θὰ προτιμοῦσαν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν. Ὁ Δαβὶδ ὁμως δὲν ἐνήργησε ἔτσι, ἀλλὰ σὰν νὰ εἶχε ἀναλάβει κάποια ὑποχρέωση καὶ ἐπρόκειτο νὰ τοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες γι' αὐτὴν, ὄχι μόνο αὐτὸς δὲν ἄγγιξε τὸν ἀντίπαλό του, ἀλλὰ ἐμπόδισε καὶ ἄλλους πού ἤθελαν νὰ τὸν σκοτώσουν, καὶ ἔτσι ἐγίνε σωματοφύλακας καὶ ἄριστος δορυφόρος τοῦ ἐχθροῦ του. Ὡστε δὲν θὰ ἔκανε κανεὶς λάθος λέγοντας ὅτι μᾶλλον ὁ Δαβὶδ ἔπεσε τότε σὲ κίνδυνο, παρὰ ὁ Σαούλ. Γιατὶ δὲν πέρασε λίγη ἀγωνία προσπαθώντας μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν γλιτώσει ἀπὸ τὴ σκευωρία ἐκείνων· οὔτε φοβήθηκε τόσο πολὺ μήπως σφάζουν ἐκεῖνον, ὅσο φοβήθηκε μήπως κάποιος ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες ὑποκύπτοντας στὸ θυμὸ του, σκοτώσει τὸν ἄνθρωπο· γι' αὐτὸ καὶ πρόβαλε καὶ τέτοια δικαιολογία. Γιατὶ κατηγοροῦσαν ἐκεῖνοι, κατηγοροῦνταν ὁμως αὐτὸς πού κοιμόταν, συνηγοροῦσε ὁ ἐχθρὸς, δίκαιζε ὁ Θεὸς καὶ ἐπικύρωσε τὴν ἀπόφαση τοῦ Δαβὶδ. Γιατὶ χωρὶς τὴ συγκατάνευση τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ μπορούσε νὰ νικήσει ἐκείνους πού μαίνονταν, ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ

λεσιν ἐγκαθημένη τοῦ προφήτου καὶ πειθῶ τινα δοῦσα τοῖς ῥήμασιν ἐκείνοις. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ ὁ Δαυῖδ συνεβάλετο· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς τὸν ἔμπροσθεν χρόνον οὕτως ἐπαίδευε, διὰ τοῦτο ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀγῶνων παρεσκευασμένους εὔρε καὶ εἰκοντας. Οὐ γὰρ ὡς στρατηγὸς στρατιωτῶν, ἀλλ' ὡς ἱερεὺς, οὕτως αὐτῶν προειστήκει, καὶ ἦν ἐκκλησία τὸ σπήλαιον ἐκεῖνο λοιπὸν.

Καὶ γὰρ ὡσπερ τις ἐπισκοπήν λαχὼν, οὕτω πρὸς αὐτοὺς ἐποίησατο ὁμιλίαν, καὶ μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην θυσίαν ἀνήνεγκε θαυμαστὴν τινα καὶ παράδοξον, οὐ μόσχον καταθύσας, οὐκ ἀρνίον κατασφάζας, 10 ἀλλ', ὃ πολλῶ τούτων τιμιώτερον ἦν, πραότητα καὶ ἐπιείκειαν ἀναθείς τῷ Θεῷ καὶ τὸν ἄλογον καταθύσας θυμὸν καὶ τὴν ὄργην ἀποκτείνας καὶ νεκρῶσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἐγένετο αὐτὸς καὶ ἱερεῖον καὶ ἱερεὺς καὶ θυσιαστήριον. Ὁ τε γὰρ προσενεγκὼν τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν λογισμὸς, ἧ τε ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότης καὶ ἡ καρδία, ἐν ἧ 15 ταῦτα προσεφέρετο, ἅπαντα ἦν παρ' αὐτῷ.

β'. Ἐπεὶ οὖν προσήνεγκε τὴν καλὴν ταύτην θυσίαν καὶ τὴν νίκην ἀπήρτισε καὶ οὐδὲν τῷ τροπαίῳ ἐνέλιπεν, ἀνέστη λοιπὸν ἡ τῶν ἀγῶνων ὑπόθεσις ὁ Σαοὺλ, καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου, τῶν γεγενημένων οὐδὲν εἰδὼς. «Ἐξῆι δὲ καὶ ὁ Δαυῖδ ὀπισθεν», ἐλευθέρους λοιπὸν 20 ὀφθαλμοῖς πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπων, καὶ μᾶλλον τότε γαννύμενος, ἢ ὅτε τὸν Γολιάθ κατήνεγκε καὶ τὴν τοῦ βαρβάρου κεφαλὴν ἀπέτεμε. Καὶ γὰρ αὕτη λαμπροτέρα ἐκείνης ἡ νίκη καὶ τὰ λάφυρα σεμνότερα καὶ τὰ σκῦλα περιφανέστερα καὶ τὸ τρόπαιον ἐνδοξότερον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ σφενδόνης ἐδεήθη καὶ λίθων καὶ παρατάξεως, ἐνταῦθα δὲ πάντα ὁ λογισμὸς ἐγένετο, καὶ χωρὶς ὄπλων ἡ νίκη κατωρθοῦτο καὶ ἀναιμωτὶ τὸ 25 τρόπαιον ἴστατο. Ἐπανῆι τοίνυν οὐχὶ κεφαλὴν βαστάζων βαρβάρου, ἀλλὰ θυμὸν νεκρωμένον καὶ ὄργην ἐκνευρισμένην· καὶ ταῦτα οὐκ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνετίθει τὰ λάφυρα, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἄνω πόλιν. Νῦν οὐχὶ γυναῖκες χορεύουσαι ἀπῆντων, ταῖς εὐφημίαις αὐτῶν 30 τὸν δεχόμεναι, ἀλλὰ τῶν ἀγγέλων ὁ δῆμος ἄνωθεν ἐπεκρότει, ἀγάμενος τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιείκειαν.

Ἐπανῆι γὰρ τῷ πολεμίῳ μυρία τραύματα δούς, τὸν μὲν Σαοὺλ διασώσας, τὸν δὲ ἀληθῶς ἐχθρὸν τὸν διάβολον πολλαῖς κατακεντήσας πληγαῖς. Ὡσπερ γὰρ ὀργιζομένων ἡμῶν καὶ πικτεούντων καὶ πρὸς 35 ἀλλήλους συγκρουομένων, χαίρει τε καὶ γέγηθεν ἐκεῖνος, οὕτως εἰρη-

Θεοῦ ἦταν θρονιασμένη στὰ χεῖλη τοῦ προφήτη, δίνοντας κάποια πειστικότητα στὰ λόγια του ἐκεῖνα. Ἀλλὰ δὲν συνέβαλε λίγο καὶ ὁ Δαβίδ· ἐπειδὴ τὸν προηγούμενο καιρὸ τοὺς ἐκπαίδευε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, γι' αὐτὸ τὴν ὥρα τῶν ἀγώνων τοὺς βρῆκε προετοιμασμένους καὶ ὑποχωρητικούς. Γιατὶ δὲν προΐστατο σ' αὐτοὺς ὡς στρατηγὸς σὲ στρατιῶτες, ἀλλὰ ὡς ἱερέας, καὶ ἄρα τὸ σπῆλαιο ἐκεῖνο ἦταν τότε ἐκκλησία.

Πράγματι τοὺς μίλησε σὰν νὰ ἦταν κάποιοι ἐπίσκοποι· καὶ μετὰ τὴν ὁμιλία αὐτὴ πρόσφερε θυσία ἀξιοθαύμαστη καὶ παράδοξη, χωρὶς νὰ θυσιάσει μοσχάρι, χωρὶς νὰ σφάζει ἀρνί, ἀλλὰ, πρᾶγμα ποῦ ἦταν πιὸ πολύτιμο ἀπὸ αὐτά, πρόσφερε στὸ Θεὸ πραότητα καὶ ἐπιείκεια, θυσίασε τὸν παράλογο θυμὸ, σκότωσε τὴν ὀργὴ καὶ νέκρωσε τὰ μέλη τὰ γῆϊνα. Καὶ ἔγινε ὁ ἴδιος σφάγιο καὶ ἱερέας καὶ θυσιαστήριο. Γιατὶ καὶ ὁ λογισμὸς ποῦ πρόσφερε τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκεια καὶ ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότητα καὶ ἡ καρδιά, στὴν ὁποία προσφέρονταν αὐτά, ὅλα ἦταν δικά του.

2. Ὅταν λοιπὸν πρόσφερε τὴν καλὴ αὐτὴ θυσία καὶ ὀλοκλήρωσε τὴ νίκη καὶ δὲν ἔλειπε τίποτα ἀπὸ τὸ τρόπαιο, σηκώθηκε ἡ ἀφορμὴ τῶν ἀγώνων, δηλαδὴ ὁ Σαούλ, καὶ βγῆκε ἀπὸ τὴ σπηλιά, χωρὶς νὰ γνωρίζει τίποτα ἀπὸ ὅσα ἔγιναν. «Βγῆκε τότε καὶ ὁ Δαβίδ ἀπὸ πίσω»³, βλέποντας μὲ ἐλεύθερα μάτια πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ ἔλαμπε ἀπὸ χαρὰ περισσότερο ἀπὸ ὅσο ὅταν κατέβαλε τὸν Γολιάθ καὶ ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ βαρβάρου. Γιατὶ ἡ νίκη αὐτὴ ἦταν πιὸ λαμπρὴ ἀπὸ ἐκείνην, τὰ λάφυρα πιὸ σεμνά, τὰ δῶρα πιὸ περιφανῆ καὶ τὸ τρόπαιο πιὸ ἐνδοξο. Διότι βέβαια ἐκεῖ χρειάστηκε καὶ σφενδόνη καὶ πέτρες καὶ στράτευμα, ἐνῶ ἐδῶ ὅλα αὐτὰ ἦταν ὁ λογισμὸς του καὶ ἡ νίκη ἐπιτεύχθηκε χωρὶς ὄπλα καὶ τὸ τρόπαιο στήθηκε χωρὶς αἵματα. Ἐπέστρεφε λοιπὸν χωρὶς νὰ κρατάει κεφάλι βαρβάρου, ἀλλὰ θυμὸ νεκρωμένο καὶ ὀργὴ ἀπονευρωμένη, καὶ αὐτὰ τὰ λάφυρα δὲν τὰ ἀφιέρωσε στὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ στὴν ἄνω πόλη. Τώρα δὲν τὸν προϋπάντησαν γυναῖκες ποῦ τραγουδοῦσαν καὶ τὸν ὑποδέχονταν μὲ ἐπευφημίες, ἀλλὰ τὸν χειροκροτοῦσε τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, θαυμάζοντας τὴν ἀνεξικακία καὶ ἐπιείκειά του.

Ἐπέστρεφε λοιπὸν, ἀφοῦ ἔδωσε μύρια τραύματα στὸν ἐχθρό, ἔχοντας διασώσει τὸν Σαούλ, ἐνῶ τὸν ἀληθινὸ ἐχθρό, τὸν διάβολο, τὸν κατακέντησε μὲ πολλὰς πληγές. Διότι ὅπως, ὅταν ὀργιζόμαστε καὶ μονομαχοῦμε καὶ συγκρουόμαστε μεταξύ μας ἐκεῖνος χαίρεται καὶ εὐχαριστιέται, ἔτσι, ὅταν εἰρηνεύουμε καὶ ὁμονοοῦμε καὶ συγκρατοῦμε

νευόντων καὶ ὁμοουσούντων καὶ κρατούντων ὄργῃς, συστέλλεται πάλιν καὶ ταπεινοῦται, ἅτε ἐχθρὸς εἰρήνης ὦν καὶ πολέμιος ὁμονοίας καὶ βασκανίας πατήρ. Ἐξῆι τοίνυν ὁ Δαυῖδ, δεξιὰν τῆς οἰκουμένης ἀντίρροπον ἔχων μετὰ τῆς κεφαλῆς ἐστεφανωμένην. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν 5 ἄριστα πυκτευόντων, πρὸ τῆς κεφαλῆς πολλάκις οἱ βασιλεῖς τὴν δεξιὰν τοῦ πυκτεύοντος ἢ παγκρατιάζοντος ἐστεφάνωσαν, οὕτω δὴ καὶ τὴν χεῖρα ἐκείνην ὁ Θεὸς ἐστεφάνου, ἢ τὸ ξίφος ἴσχυσε καθαρὸν ἐξενεγκεῖν καὶ ἀναίμακτον τῷ Θεῷ δεῖξαι τὴν μάχαιραν καὶ πρὸς τοσαύτην ἀντιστῆναι θυμοῦ ρύμην. Οὐκ ἐξῆλθεν ἔχων τὸ διάδημα τοῦ Σαούλ, 10 ἀλλ' ἐξῆλθεν ἔχων στέφανον δικαιοσύνης· οὐκ ἐξῆλθεν ἔχων πορφυρίδα βασιλικήν, ἀλλ' ἐξῆλθε περιβεβλημένος ἐπιείκειαν ὑπερβαίνουσαν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἱμάτιον πάσης στολῆς λαμπρότερον.

Ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου μετὰ τοσαύτης περιφανείας, μεθ' ὅσης οἱ παῖδες οἱ τρεῖς ἀπὸ τῆς καμίνου. Καθάπερ γὰρ ἐκείνους οὐ κατέκαυ- 15 σε τὸ πῦρ, οὕτω καὶ τοῦτον ἢ πυρὰ τῆς ὄργῆς οὐκ ἐνέπρησε. Κάκεινοις μὲν ἔξωθεν τὸ πῦρ ὁμιλοῦν οὐδὲν ἐποίησεν, οὗτος δὲ ἔνδοθεν ἔχων τοὺς ἀνθρακας καιομένους καὶ τὸν διάβολον ἔξωθεν ὀρῶν τὴν κάμινον ὑποκαίοντα, ἀπὸ τῆς ὄψεως τοῦ ἐχθροῦ, ἀπὸ τῆς παραιέσεως τῶν στρατιωτῶν, ἀπὸ τῆς εὐκολίας τῆς κατὰ τὴν σφαγὴν, ἀπὸ τῆς ἐρημίας 20 τῶν βοηθησόντων, ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν παρελθόντων, ἀπὸ τῆς τῶν μελλόντων ἀγωνίας (καὶ γὰρ τοῦτο κληματίδος καὶ πίσεως καὶ στυπίου καὶ πάντων τῶν τὴν Βαβυλωνίαν ἀναπτόντων κάμινον λαμπροτέραν ἀνῆγε τὴν φλόγα) οὐκ ἐνεπρήσθη, οὐδὲ ἔπαθε τι τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς ἦν, ἀλλ' ἐξῆλθε καθαρὸς, καὶ ἰδὼν τοῦ πολεμίου τὴν ὄψιν, ἐντεῦθεν 25 μάλιστα ἐφιλοσόφησεν. Ἰδὼν γὰρ αὐτὸν καθεύδοντα καὶ ἀκίνητον μένοντα καὶ οὐδὲν δυνάμενον ἐργάσασθαι, πρὸς ἑαυτὸν εἶπε· Ποῦ νῦν ὁ θυμὸς ἐκείνος; ποῦ δὲ ἡ πονηρία; ποῦ δὲ αἱ τοσαῦται μαγγανεῖαι καὶ ἐπιβουλαί; Οἴχεται πάντα ἐκεῖνα καὶ ἀπόλωλεν ὕπνου μικρᾶ προσβολῆ καὶ κεῖται δεδεμένος ὁ βασιλεὺς, οὐδὲν ἡμῶν περὶ τούτων βουλευσαμέ- 30 νων, οὐδὲ πραζάντων'. Ἐώρα καθεύδοντα, καὶ περὶ τοῦ κοινοῦ πάντων ἐφιλοσόφει θανάτου. Ὑπνος γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ θάνατος πρόσκαιρος καὶ ἐφήμερος τελευτή.

Οὐκ ἂν τις ἀκαίρως καὶ τοῦ Δανιὴλ ἐνταῦθα ἀναμνησθεῖη. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀνέβαινεν ἀπὸ τοῦ λάκκου τῶν θηρίων περιγενόμενος,

τὴν ὀργή μας, συστέλλεται πάλι καὶ ταπεινώνεται, γιατί εἶναι ἐχθρὸς τῆς εἰρήνης καὶ πολέμιος τῆς ὁμόνοιας καὶ πατέρας τοῦ φθόνου. Ἐβγαίνει λοιπὸν ὁ Δαβὶδ ἔχοντας τὴν ἰσοδύναμη μὲ τὴν οἰκουμένη δεξιὰ καὶ τὸ κεφάλι του στεφανωμένο. Γιατί, ὅπως σ' ἐκείνους πού μονομαχοῦν ἄριστα πολλὰς φορὰς οἱ βασιλεῖς πρὶν ἀπὸ τὸ κεφάλι τους στεφανώνουν τὸ δεξιὸ χέρι ἐκείνου πού μονομάχησε ἢ ἀγωνίσθηκε στὸ παγκράτι, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ Θεὸς στεφάνωσε τὸ χέρι ἐκεῖνο, πού μπόρεσε νὰ βγάλει τὸ ξίφος καθαρὸ, νὰ δεῖξει στὸ Θεὸ τὸ μαχαίρι ἀναίμακτο, καὶ νὰ ἀντισταθεῖ στὴν τόσο μεγάλη ὀρμὴ τοῦ θυμοῦ. Δὲν βγήκε ἔχοντας τὸ διάδημα τοῦ Σαοῦλ, ἀλλὰ βγήκε ἔχοντας τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης· δὲν βγήκε φορώντας πορφύρα βασιλική, ἀλλὰ βγήκε ντυμένος τὴν ἐπιείκεια πού ξεπερνάει τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἱμάτιο λαμπρότερο ἀπὸ κάθε στολῆ.

Βγήκε ἀπὸ τὴ σπηλιὰ μὲ τόση φήμη, μὲ ὄση βγήκαν καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἀπὸ τὸ καμίνι. Γιατί, ὅπως ἐκείνους δὲν τοὺς κατέκαψε ἡ φωτιά, ἔτσι κι αὐτὸν δὲν τὸν ἔκαψε ἡ φωτιά τῆς ὀργῆς. Ἐκείνους ἡ φωτιά, ἐπειδὴ ἐρχόταν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ σῶμα τους ἀπ' ἔξω, δὲν τοὺς ἔβλαψε καθόλου, ἐνῶ αὐτός, ἔχοντας τὰ κάρβουνα νὰ καίνε μέσα του καὶ τὸν διάβολο ἀπ' ἔξω νὰ βλέπει καὶ νὰ ὑποδαυλίζει τὸ καμίνι μὲ τὴ θέα τοῦ ἐχθροῦ, μὲ τὴν παραίνεσίν τῶν στρατιωτῶν, μὲ τὴν εὐκολία τῆς σφαγῆς, μὲ τὴν ἀπουσία ἀνθρώπων πού θὰ βοηθοῦσαν τὸν ἐχθρό, μὲ τὴν ἀνάμνηση ἐκείνων πού εἶχε ὑποστῆι στὸ παρελθόν, μὲ τὴν ἀγωνία γι' αὐτὰ πού θὰ γίνονταν στὸ μέλλον (διότι αὐτὸ ἀναρριπίζει τὴ φλόγα περισσότερο ἀπὸ τὶς κληματίδες καὶ τὴν πίσσα καὶ τὸ στουππὶ καὶ ἀπὸ ὅλα ὅσα ἔκαιαν στὸ βαβυλώνιο καμίνι), δὲν κήκε οὔτε ἔπαθε κάτι τέτοιο, πού ἦταν φυσικὸ νὰ πάθει, ἀλλὰ βγήκε καθαρὸς, καὶ βλέποντας τὸ πρόσωπο τοῦ ἐχθροῦ, ἀπὸ τὸ θέαμα αὐτὸ φιλοσόφησε περισσότερο. Πράγματι, βλέποντάς τον νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ μένει ἀκίνητος, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ κάνει τίποτα, εἶπε μέσα του· 'Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος ὁ θυμὸς; ποῦ εἶναι ἡ κακία; ποῦ οἱ τόσες δολιότητες καὶ ἐπιβουλές; Ὅλα ἐκεῖνα ἔφυγαν καὶ χάθηκαν μὲ μιὰ μικρὴ παράδοση στὸν ὕπνο, καὶ κοίτεται ὁ βασιλιάς δεμένος, χωρὶς ἐμεῖς νὰ σκεφθοῦμε καὶ νὰ κάνομε τίποτα γι' αὐτό'. Τὸν ἔβλεπε νὰ κοιμᾶται καὶ φιλοσοφοῦσε γιὰ τὸν κοινὸ θάνατο ὅλων. Γιατί ὁ ὕπνος δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ προσωρινὸς θάνατος καὶ ἐφήμερη τελευτή.

Καὶ δὲν θάταν ἄκαιρο νὰ θυμηθεῖ κανεὶς ἐδῶ καὶ τὸν Δανιήλ. Γιατί ὅπως ἐκεῖνος ἔβγαίνει ἀπὸ τὸν λάκκο, ἀφοῦ νίκησε τὰ θηρία, ἔτσι κι

οὕτω καὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ σπηλαίου, θηρίων ἐτέρων χαλεπωτέρων κρα-
 τήσας. Ὡσπερ γὰρ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ λέοντες ἐκατέρωθεν παρεκά-
 θηντο, οὕτω καὶ τούτῳ λέοντες ἀγριώτεροι πάντων, τὰ πάθη ἐπετίθε-
 το· θυμὸς τῶν παρελθόντων ἔνθεν, φόβος τῶν μελλόντων ἐκείθεν· ἀλλ'
 5 ὁμως ἀμφοτέρα οὗτος κατέστελλε καὶ ἐπεστόμιζε τὰ θηρία, διδάσκων
 διὰ τῶν ἔργων, οὐδὲν σφαλερώτερον τοῦ βούλεσθαι ἐκδικεῖν ἑαυτὸν
 καὶ ἀμύνεσθαι. Ὁ γοῦν βουληθεὶς ἐπέξελθεῖν, γυμνὸς καὶ ἄοπλος καὶ
 πάντων ἔρημος, καθάπερ αἰχμάλωτος παραδοθεὶς, οὕτως ἔκειτο, ὁ δὲ
 εἰκὼν καὶ παραχωρῶν πανταχοῦ καὶ μηδὲ δικαίως ἐπέξελθεῖν ἐλόμε-
 10 νος, χωρὶς μηχανημάτων καὶ ὄπλων καὶ ἵππων καὶ στρατιωτῶν, τὸν
 πολέμιον εἰς χειράς ἐλάμβανε, καὶ ὁ δὴ μείζον ἀπάντων ἦν, τὸν Θεὸν
 εἰς πλείονα εὐνοίαν ἐπεσπάσατο.

γ'. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο μακαρίζω τὸν ἅγιον ἐκεῖνον, οὐχ ὅτι τὸν ἐχθρὸν
 ὑπὸ τοὺς πόδας εἶδε τοὺς ἑαυτοῦ κείμενον, ἀλλ' ὅτι εἰς χειράς λαβὼν
 15 ἐφείσατο. Τὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον ἦν, τὸ δὲ τῆς αὐτοῦ
 φιλοσοφίας. Πῶς ἦν εἰκὸς λοιπὸν τοὺς στρατιώτας ἐκείνῳ προσέχειν;
 μεθ' ὄσης εὐνοίας διακεῖσθαι πρὸς αὐτόν; Εἰ γὰρ μυρίας εἶχον ψυχάς,
 οὐκ ἂν ἐτοιμῶς ἀπάσας ἐπέδωκαν ὑπὲρ τοῦ στρατηγοῦ, ἔργῳ μαθόντες
 ἐν τῇ τοῦ πολεμίου κηδεμονίᾳ τὴν περὶ τοὺς οἰκείους εὐνοίαν; Ὁ γὰρ
 20 περὶ τοὺς λελυπηκότας πρῶτος καὶ ἡμερος ὢν, πολλῶ μᾶλλον περὶ τοὺς
 εὐνοϊκῶς διακειμένους οὕτως ἔμελλε διακεῖσθαι, ὁ δὴ μέγιστον ἐνέχυ-
 ρον ἀσφαλείας ἦν αὐτῷ. Οὐκ εὐνούστεροι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ προθυμό-
 τεροι περὶ τοὺς πολεμίους ἦσαν, εἰδότες ὅτι τὸν Θεὸν ἔχουσιν ὑπὲρ αὐ-
 τῶν πολεμοῦνα, τὸν αἰεὶ παρόντα τῷ στρατηγῷ καὶ τὰ πράγματα ἀπαν-
 25 τα ἐξευμαρίζοντα. Καὶ τῷ Δαυῖδ δὲ οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ λοιπόν, ἀλλ' ὡς
 ἀγγέλῳ προσεῖχον. Καὶ πρὸ τῆς ἀντιδόσεως τοῦ Θεοῦ μείζονα καὶ ἐν-
 ταῦθα τοῦ διασωθέντος αὐτὸς ἐκαρποῦτο καὶ λαμπροτέραν ἤρατο νί-
 κην, ἢ εἰ κατέθυσε τὸν Σαοὺλ. Τί γὰρ ἂν τοσοῦτον ἐκέρδανε σφάξας τὸν
 ἐχθρὸν, ὅσον ἐκαρπώσατο φαισάμενος νῦν;

30 Τοῦτον τοίνυν καὶ σὺ λογίζου, ἐπειδᾶν λάβῃς τὸν λελυπηκότα σε,
 ὅτι πολλῶ μείζον καὶ κερδαλεώτερον τὸ φείσασθαι, τοῦ διαφθεῖραι. Ὁ
 μὲν γὰρ διαφθείρας καὶ καταγνώσεται πολλάκις ἑαυτοῦ καὶ πονηρὸν

αὐτὸς ἔβγαινε ἀπὸ τῆ σπηλιά, ἀφοῦ νίκησε ἄλλα θηρία χειρότερα. Ὅπως δηλαδὴ στὸν δίκαιο ἐκεῖνο κάθονταν γύρω του λιοντάρια, ἔτσι καὶ σ' αὐτὸν ἐπιτίθονταν τὰ πάθη, λιοντάρια πῶς ἄγρια ἀπὸ δλα· ἀπὸ τῆ μιὰ μεριά ὁ θυμὸς γιὰ τὰ ὅσα ἐγίναν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος γιὰ ὅσα θὰ γίνουν στὸ μέλλον. Ἄλλὰ καὶ τὰ δύο θηρία αὐτὸς τὰ καθησύχασε καὶ τὰ ἀποστόμωσε, διδάσκοντας ἔμπρακτα, ὅτι τίποτα δὲν εἶναι πῶς ἀσφαλές, ἀπὸ τὸ νὰ σπλαχνίζεται κανεὶς τοὺς ἐχθροὺς του, τίποτα πῶς ἐσφαλμένο ἀπὸ τὸ νὰ θέλει νὰ πάρει ἐκδίκηση γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ ἀμυνθεῖ. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἤθελε νὰ ἐπιτεθεῖ, κοιτόταν γυμνὸς καὶ ἄοπλος, κατὰμονος, σὰν αἰχμάλωτος ποὺ παραδόθηκε, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ὑποχωροῦσε καὶ ἔκαμνε πίσω παντοῦ, καὶ οὔτε ἤθελε νὰ ἐπιτεθεῖ ἔστω κι ἂν εἶχε δίκαιο, χωρὶς μηχανήματα καὶ ὄπλα καὶ ἄλογα καὶ στρατιῶτες, κρατοῦσε τὸν ἐχθρὸ στὰ χέρια του· καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἦταν σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα, ἀπέσπασε τὸ Θεὸ σὲ περισσότερη εὐνοια.

3. Δὲν μακαρίζω ὅμως τὸν ἅγιο ἐκεῖνο γι' αὐτό, γιὰ τὸ ὅτι εἶδε τὸν ἐχθρὸ νὰ κοιτάται κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὅτι, ἐνῶ τὸν εἶχε στὰ χέρια του, τὸν εὐσπλαχνίστηκε. Γιατὶ ἐκεῖνο ἦταν ἔργο τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ αὐτὸ τῆς δικῆς του ἀνεξικακίας. Πῶς δὲν ἦταν φυσικὸ πλέον οἱ στρατιῶτες νὰ εἶναι ἀφοσιωμένοι σ' αὐτόν; νὰ φέρονται σ' αὐτόν με ὅση ἀγάπη γίνεται; Γιατί, ἂν εἶχαν μύριες ψυχές, δὲν θὰ ἦταν ἔτοιμοι νὰ τίς δώσουν ὅλες γιὰ τὸ στρατηγὸ τους, ἀφοῦ, ἀπὸ τῆ φροντίδα του γιὰ τὸν ἐχθρὸ, ἔμαθαν ἔμπρακτα τὴ συμπάθειά του πρὸς τοὺς φίλους του; Γιατὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι πρῶος καὶ ἤρεμος πρὸς ἐκείνους ποὺ τὸν ἀδίκησαν, πολὺ περισσότερο θὰ φερόταν τὸ ἴδιο καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ διάκεινται πρὸς αὐτόν με συμπάθεια, πρᾶγμα ποὺ ἦταν μέγιστη ἀπόδειξη ἐμπιστοσύνης σ' αὐτόν. Καὶ δὲν ἦταν μόνο πῶς εὐνοϊκοί, ἀλλὰ καὶ πῶς πρόθυμοι ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, γνωρίζοντας ὅτι ἔχουν τὸ Θεὸ ποὺ πολεμᾷ μαζί τους, ὁ ὁποῖος εἶναι πάντοτε παρῶν στὸ στρατηγὸ καὶ διευκολύνει τὰ πράγματα. Ἔτσι λοιπὸν ἦταν ἀφοσιωμένοι στὸ Δαβίδ, ὄχι ὡς ἄνθρωπο, ἀλλὰ σὰν νὰ ἦταν ἄγγελος. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνταπόδοση τοῦ Θεοῦ ἀπολάμβανε καὶ ἐδῶ αὐτὸς μεγαλύτερη ἀμοιβή ἀπὸ τὸν διασωθέντα καὶ πέτυχε νίκη λαμπρότερη, ἀπὸ ὅ,τι ἐὰν ἔσφαζε τὸν Σαοὺλ. Γιατὶ τί τὸ τόσο μεγάλο θὰ κέρδιζε ἂν ἔσφαζε τὸν ἐχθρὸ, ἀπὸ ὅσο κέρδισε τώρα ποὺ τὸν λυπήθηκε;

Αὐτὸ λοιπὸν νὰ σκέφτεσαι κι ἐσύ, ὅταν συλλάβεις αὐτόν ποὺ σὲ στενοχώρησε, ὅτι εἶναι πολὺ πῶς μεγάλο καὶ ἐπικερδές τὸ νὰ τὸν εὐσπλαχνισθεῖς, ἀπὸ τὸ νὰ τὸν σκοτώσεις. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ σκοτώνει

ἔξει συνειδός, καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐκείνης διωκόμενος, ὁ δὲ φεισάμενος καὶ μικρὸν καρτερήσας χρόνον, γάννυται μετὰ ταῦτα καὶ τρυφᾷ, χρηστὰς ἀναμένων ἐλπίδας καὶ τὰς ἀμοιβὰς τῆς ἀνεξικακίας παρὰ τοῦ Θεοῦ προσδοκῶν. Καὶ εἴ ποτε περιπέσοι τινὶ 5 δεινῷ, μετὰ πολλῆς παρρησίας ἀπαιτήσῃ τὸν Θεὸν τὴν ἀντίδοσιν, καθάπερ οὖν καὶ οὗτος ἀπάντων ἀπήλαυσε τούτων, μεγάλας καὶ θαυμαστὰς τῆς περὶ τὸν ἐχθρὸν τοῦτον κηδεμονίας λαβὼν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἀμοιβὰς ὕστερον. Ἄλλὰ γὰρ ἴδωμεν καὶ τὰ μετὰ ταῦτα.

«Καὶ ἐξῆλθε Δαυῖδ ἐκ τοῦ σπηλαίου», φησὶν, «ὀπίσω Σαοὺλ καὶ 10 ἐβόησεν ὀπίσω αὐτοῦ, οὕτω λέγων· κύριέ μου βασιλεῦ. Καὶ ἀνέβλεψε Σαοὺλ ὀπίσω αὐτοῦ καὶ ἔκρουσε Δαυῖδ ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ». Ταῦτα τοῦ σῶσαι τὸν ἐχθρὸν οὐκ ἐλάττονα φέρει κόσμον. Οὐδὲ γὰρ τῆς τυχούσης ψυχῆς ἦν τὸ μὴ φουσηθῆναι ταῖς εἰς τὸν πλησίον εὐεργεσίαις, μᾶλλον δὲ τὸ μὴ τὸ τῶν πολλῶν παθεῖν, οἱ 15 καθάπερ ἀνδραπόδων, οὕτως ὑπερορῶσι τῶν εὐεργετηθέντων καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶσιν. Ἄλλ' οὐχ ὁ μακάριος Δαυῖδ οὕτως, ἀλλὰ μειζρόνως ἐμετρίαζε καὶ μετὰ τὴν εὐεργεσίαν. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι οὐδὲν τῶν κατορθωμάτων τούτων ἐνόμιζε τῆς αὐτοῦ σπουδῆς εἶναι, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἀνετίθει τῇ θείᾳ χάριτι. Διὰ τοῦτο αὐτὸς σώσας, αὐτὸς προσκυνεῖ τὸν 20 σωθέντα, καὶ βασιλέα καλεῖ πάλιν καὶ δούλον ὀνομάζει ἑαυτόν, διὰ τοῦ σχήματος ἐκείνου καταστέλλων τὸ φύσημα καὶ τὸν θυμὸν παραμυθούμενος καὶ τὴν βασκανίαν ἀναιρῶν.

Ἀκούσωμεν δὲ καὶ τῆς ἀπολογίας αὐτῆς· «ἵνα τί ἀκούεις τῶν λόγων τοῦ λαοῦ, λεγόντων, Ἴδοὺ Δαυῖδ ζητεῖ τὴν ψυχὴν σου;». Καὶ μὴν 25 ἀνωτέρω τούτων ὁ συγγραφεὺς εἶπεν, ὅτι πᾶς ὁ λαὸς ἦν μετ' αὐτοῦ καὶ ἤρεσκεν ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν δούλων τοῦ βασιλέως καὶ ὁ τοῦ κρατοῦντος υἱὸς καὶ τὸ στρατόπεδον ἅπαν μετ' αὐτοῦ ταῖς γνώμαις εἰστήκεσαν. Πῶς οὖν ἐνταῦθά φησιν, ὅτι ἦσαν οἱ ἐνδιαβάλλοντες καὶ συκοφαντοῦντες καὶ τὸν Σαοὺλ παροξύνοντες; Ὅτι γὰρ οὐ παρ' ἐτέρων ἀναπεισθεῖς, 30 ἀλλ' αὐτὸς οἴκοθεν τὴν πονηρίαν ταύτην τεκῶν ἐπολέμει τῷ δικαίῳ, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ τὸ βιβλίον γράψας, εἰπὼν ὅτι ἐκ τῆς εὐφημίας ὁ φθόνος ἐτίκτετο καὶ προῖων ἤξτετο καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐφ' ἐτέρους μεθίστησι τὴν αἰτίαν, λέγων, «ἵνα τί ἀκούεις τῶν λό-

καὶ θὰ κατηγορήσει πολλές φορές τὸν ἑαυτό του καὶ θὰ ἔχει βαρεῖα συνείδηση, καταδιωκόμενος κάθε μέρα καὶ ὥρα ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ἐκείνη, ἐνῶ αὐτὸς πού σπλαχνίζεται καὶ δείχνει καρτερία γιὰ λίγο μόνο χρόνο, εὐχαριστιέται ἔπειτα καὶ χαίρεται, περιμένοντας καλὲς ἐλπίδες καὶ προσδοκώντας τὶς ἀμοιβὲς τῆς ἀνεξικακίας ἀπὸ τὸ Θεό. Κι ἂν κάποτε πέσει σὲ κάποιο κακό, θ' ἀπαιτήσῃ μὲ πολὺ θάρρος ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴν ἀνταπόδοση, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ἀπήλαυσε ὅλα αὐτά, παίρνοντας μεγάλες καὶ ἀξιοθαύμαστες ἀμοιβὲς ὕστερα ἀπὸ τὸ Θεό, γιὰ τὴ φροτίδα του πρὸς τὸν ἐχθρό. Ἄλλὰ ἄς δοῦμε καὶ τὴ συνέχεια.

«Βγῆκε λοιπὸν ὁ Δαβὶδ ἀπὸ τὸ σπήλαιον», λέει, «μετὰ ἀπὸ τὸν Σαοὺλ καὶ φώναξε ἀπὸ πίσω του λέγοντας· κύριέ μου καὶ βασιλιά μου. Κοίταξε τότε ὁ Σαοὺλ πίσω του καὶ ἔκλινε ὁ Δαβὶδ τὸ πρόσωπό του στὴ γῆ καὶ τὸν προσκύνησε»⁴. Αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν λιγότερο κόσμημα ἀπὸ τὸ ὅτι διέσωσε τὸν ἐχθρό. Γιατί δὲν ἦταν γνώρισμα τυχαίας ψυχῆς τὸ νὰ μὴ ὑπερηφανευθεῖ ἀπὸ τὶς εὐεργεσίες πρὸς τὸν πλησίον, ἢ καλύτερα νὰ μὴ πάθει αὐτὸ πού παθαίνουν οἱ πολλοί, πού περιφρονοῦν ἐκείνους πού εὐεργετήθηκαν σὰν νὰ εἶναι αἰχμάλωτοι γιὰ πούλημα, καὶ σηκώνουν τὰ φρύδια τους. Ὁ μακάριος ὅμως Δαβὶδ δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν εὐεργεσία ἦταν περισσότερο μετριόφρων. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι ὅτι τίποτα ἀπὸ τὰ κατορθώματα αὐτὰ δὲν ἐνόμιζε ὅτι ὀφείλεται στὴ δική του προσπάθεια, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἀπέδιδε στὴ θεία χάρι. Γι' αὐτό, ἐνῶ αὐτὸς τὸν ἔσωσε, ὁ ἴδιος προσκυνεῖ αὐτὸν πού σώθηκε καὶ τὸν ὀνομάζει πάλι βασιλιά, καὶ ὀνομάζει δοῦλο τὸν ἑαυτό του, μὲ τὴν προσκύνηση ἐκείνη συγκρατώντας τὴν ἀλαζονεία, μετριάζοντας τὸ θυμὸ καὶ καταργώντας τὸ φθόνον.

Ἄλλὰ ἄς ἀκούσουμε καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀπολογία του «γιατί ἀκοῦς τὰ λόγια τοῦ κόσμου πού λένε, ὅτι ὁ Δαβὶδ ἐπιδιώκει νὰ σοῦ πάρει τὴ ζωή;»⁵. Καὶ ὅμως πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ὁ συγγραφεὺς εἶπε ὅτι ὅλος ὁ λαὸς ἦταν μαζί του καὶ ἦταν ἀρεστὸς στὰ μάτια τῶν ὑπηρετῶν τοῦ βασιλιᾶ, καὶ ὁ γιὸς τοῦ βασιλιᾶ καὶ ὅλος ὁ στρατὸς βρῖσκονταν μὲ τὸ μέρος τῆς γνώμης του. Γιατί λοιπὸν τώρα λέει ἐδῶ, ὅτι ὑπῆρχαν κάποιοι πού τὸ διέβαλλαν καὶ τὸν συκοφαντοῦσαν καὶ ἐξόργιζαν τὸν Σαοὺλ; Ὁχι ὅτι εἶχε πεισθεῖ ἀπὸ ἄλλους, ἀλλὰ ὅτι ὁ ἴδιος εἶχε γεννήσει τὴν κακία αὐτὴ καὶ πολεμοῦσε τὸν δίκαιο, καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου, λέγοντας ὅτι ἀπὸ τὴν ἐπιδοκιμασία γεννιόταν ὁ φθόνος, καὶ προχωρώντας κάθε μέρα μεγάλωνε. Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν μεταθέτει σὲ ἄλλους τὴν αἰτία λέγοντας, «γιατί ἀκοῦς τὰ λόγια τοῦ κόσμου

γων τοῦ λαοῦ σου λεγόντων, Ἴδου Δαυῖδ ζητεῖ τὴν ψυχὴν σου;». Διδούς ἐξουσίαν αὐτῷ ἀποκρούσασθαι τὴν πονηρίαν. Τοῦτο γοῦν καὶ πατέρες πολλάκις ποιοῦσιν ἐπὶ υἱῶν καὶ λαβόν τις ἐκείνων τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν διεφθαρμένον καὶ πολλὰ εἰργασμένον κακά, κἂν πεπεικῶς τύχοι ἑαυ-
5 τόν, ὅτι οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν πονηρίαν ἐξώκειλεν, ὅμως ἐφ' ἕτερον μετάγει τὰ ἐγκλήματα πολλάκις, οὕτωςι λέγων, Ὅϊδα ὅτι οὐ σὸν γέγονε τὸ ἁμάρτημα· ἕτεροί σε διέφθειραν καὶ ἠπάτησαν· ἐκείνων ἅπαν ἐστὶ τὸ πλημμέλημα'. Ὁ γὰρ ταῦτα ἀκούων δυνήσεται μικρὸν ἀπὸ τῆς κακίας διαβλέψας εὐκολώτερον πρὸς ἀρετὴν ἐπανελθεῖν, αἰσχυρό-
10 μενος καὶ ἐρυθριῶν ἀνάξιος τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης φανῆναι.

Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐποίησε τοῖς Γαλάταις γράφων. Μετὰ τοὺς πολλοὺς γοῦν καὶ μακροὺς ἐκείνους λόγους καὶ τὰς ἀφάτους κατηγο-
ρίας ἃς αὐτῶν κατηγόρησε, πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς, βουλόμενος αὐτῶν ἀποσκευάσασθαι τὴν κατηγορίαν, ἵνα μικρὸν ἀναπνεύσαντες ἐκ
15 τῶν ἐγκλημάτων δυνηθῶσιν εἰς ἀπολογία ἐλθεῖν, οὕτω πῶς φησιν· «ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε, ὃ δὲ ταράσσω ὑμᾶς, βαστάσει τὸ κρῖμα, ὅστις ἂν ᾔη». Οὕτω καὶ ὁ Δαυῖδ ἐποίησεν ἐν-
ταῦθα. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «ἵνα τί ἀκούεις τῶν λόγων τοῦ λαοῦ λέγοντος, Ἴδου Δαυῖδ ζητεῖ τὴν ψυχὴν σου;», ἔδειξεν ἑτέρους ὄντας τοὺς παροξύ-
20 νοντας, ἑτέρους τοὺς διαφθείροντας, παντὶ τρόπῳ σπουδάζων ἀπολο-
γίαν αὐτῷ παρασχεῖν τῶν ἐγκλημάτων. Εἶτα ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογουμένων φησι· «καὶ ἰδοὺ ἐωράκασιν οἱ ὀφθαλμοί σου σήμερον, ὡς παρέδωκέ σε Κύριος εἰς τὰς χεῖράς μου ἐν τῷ σπηλαίῳ, καὶ οὐκ ἠβουλήθη ἀποκτεῖναί σε· καὶ ἐφεισάμην σου καὶ εἶπον· οὐκ ἐποίσω
25 τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τὸν κύριόν μου, ὅτι χριστὸς Κυρίου ἐστίν». Ἐκεῖνοι μὲν οὖν διὰ ρημάτων διαβάλλουσι, φησίν, ἐγὼ δὲ διὰ πραγμάτων ἀπο-
λογοῦμαι καὶ δι' ἔργων ἀποσκευάζομαι τὴν κατηγορίαν. Οὐ χρεῖα μοι λόγων, αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἐκβάσεως παντὸς λόγου σαφέστε-
ρον δυναμένης διδάξαι, τίνες μὲν ἐκεῖνοι, τίς δὲ ἐγὼ καὶ ὡς συκοφαντία
30 καὶ ψεῦδος ἢ κατ' ἐμοῦ γενομένη διαβολή. Καὶ τούτων οὐχ ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸν σὲ καλῶ μάρτυρα τὸν εὖ παθόντα.

δ'. Καὶ πῶς, φησίν, ἠδύνατο μαρτυρεῖν ἐκεῖνος; Ἦνίκα γὰρ ταῦτα ἐγί-
νετο ἐκάθευδε, καὶ οὔτε τῶν ρημάτων ἤκουσεν, οὔτε τὸν Δαυῖδ εἶδε παρόντα, οὔτε τοῖς στρατιώταις διαλεγόμενον. Πῶς οὖν ἀπαντησόμε-
35 θαι, ἵνα σαφῆς ἢ ἀπόδειξις γένηται; Εἰ γὰρ μάρτυρας παρήγεν ἀνθρώ-

πού λένε, ὅτι ὁ Δαβίδ ἐπιδιώκει νὰ σοῦ πάρει τὴ ζωή». Τὸ κάνει γιὰ νὰ τοῦ δώσει τὴ δυνατότητα νὰ ἀποβάλει τὴν κακία. Αὐτὸ ἄλλωστε κάνουν πολλές φορές καὶ οἱ πατέρες στὰ παιδιά τους· πιάνοντας κάποιος ἀπὸ ἐκείνους τὸν γιό του νὰ εἶναι διεφθαρμένος καὶ νὰ ἔχει κάνει πολλά κακά, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι πεπεισμένος ὅτι αὐτοπροαίρετα καὶ ἀπὸ μόνος του παραστράτησε, ὅμως πολλές φορές μεταφέρει τὰ ἐγκλήματα σὲ ἄλλον, λέγοντας τὰ ἐξῆς· ἄγνωρίζω ὅτι δὲν εἶναι δικό σου τὸ φταιξιμο, ἀλλὰ ἄλλοι σὲ παρέσυραν καὶ σὲ ἐξαπάτησαν· δικό τους εἶναι ὅλο τὸ φταιξιμο'. Γιατὶ ἐκεῖνος πού τὰ ἀκούει αὐτὰ μπορεῖ προσέχοντας λίγο νὰ ἐπανεέλθει ἀπὸ τὴν κακία στὴν ἀρετὴ, ἐπειδὴ ντρέπεται καὶ διστάζει νὰ φανεῖ ἀνάξιος τῆς γνώμης πού ἔχουν γι' αὐτόν.

Αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Παῦλος γράφοντας στοὺς Γαλάτες. Μετὰ ἀπὸ τὰ πολλά καὶ ἐκτενῆ λόγια καὶ τὶς ἀπερίγραπτες κατηγορίες μὲ τὶς ὁποῖες τοὺς κατηγόρησε, πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, θέλοντας νὰ ἐλαφρύνει τὴν κατηγορία τους, ὥστε, ἀναπνέοντας λίγο ἀπὸ τὶς κατηγορίες, νὰ μπορέσουν νὰ δικαιολογηθοῦν, τοὺς λέει τὰ ἐξῆς· «ἐγὼ ἔχω ἐμπιστοσύνη σὲ σᾶς, ὅτι δὲν θὰ ἔχετε διαφορετικὴ γνώμη· ἀλλὰ ἐκεῖνος πού σᾶς διαταράσσει θὰ φέρει τὸ κρίμα, ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι»⁶. Ἔτσι ἔκανε καὶ ὁ Δαβίδ ἐδῶ. Γιατὶ λέγοντας, «γιατί ἀκοῦς τὰ λόγια τοῦ κόσμου πού λέει, ὅτι ὁ Δαβίδ θέλει νὰ σοῦ πάρει τὴ ζωή», δείχνει ὅτι ἄλλοι εἶναι ἐκεῖνοι πού τὸν παρακινοῦν, ἄλλοι ἐκεῖνοι πού τὸν διαφθεῖρουν· μὲ κάθε τρόπο προσπαθεῖ νὰ τοῦ δώσει δικαιολογία γιὰ τὶς κατηγορίες πού τὸν βαραίνουν. Ἔπειτα, ἀπολογούμενος γιὰ τὸν ἑαυτό του, λέει· «νά, εἶδαν τὰ μάτια σου σήμερα, ὅτι ὁ Κύριος σὲ παρέδωσε στὰ χέρια μου μέσα στὸ σπήλαιο καὶ δὲν θέλησα νὰ σὲ σκοτώσω, ἀλλὰ σὲ εὐσπλαχνίσθηκα καὶ εἶπα· δὲν θὰ βάλω τὸ χέρι μου στὸν κύριό μου, διότι εἶναι χρισμένος ἀπὸ τὸν Κύριο»⁷. Ἐκεῖνοι μὲ διαβάλλουν μὲ λόγια, λέει, ἐνῶ ἐγὼ ἀπολογοῦμαι μὲ ἔργα καὶ μὲ ἔργα ἀνασκευάζω τὴν κατηγορία. Δὲν μοῦ χρειάζονται λόγια, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ ἔκβαση τῶν πραγμάτων μπορεῖ καλύτερα ἀπὸ κάθε λόγο νὰ διδάξει ποιοὶ εἶναι ἐκεῖνοι καὶ ποιός εἶμαι ἐγώ, καὶ ὅτι ἡ ἐναντίον μου διαβολὴ εἶναι συκοφαντία καὶ ψέμα. Καὶ γι' αὐτὰ δὲν ἐπικαλοῦμαι ἄλλο μάρτυρα, ἀλλὰ σένα τὸν ἴδιο πού εὐεργετήθηκες.

4. Καὶ πῶς μποροῦσε, λέει, νὰ μαρτυρήσει ἐκεῖνος; Γιατί, ὅταν γίνονταν αὐτὰ κοιμόταν καὶ οὔτε τὰ λόγια ἄκουσε, οὔτε τὸ Δαβίδ εἶδε νὰ εἶναι παρών, οὔτε νὰ συζητᾷ μὲ τοὺς στρατιῶτες. Πῶς λοιπὸν θὰ ἀπαντήσουμε, γιὰ νὰ γίνει σαφὴς ἡ ἀπόδειξη; Ἐὰν παρουσίαζε ὡς μάρτυρες

πους τότε σὺν αὐτῷ ὄντας, ὑπώπτευσεν ἂν τὴν μαρτυρίαν ὁ Σαοὺλ καὶ χαριζομένους τῷ δικαίῳ ταῦτα λέγειν ἐνόμιζεν. Εἰ δὲ ἀπὸ λογισμῶν καὶ εἰκότων ἐπεχείρησεν ἀπολογήσασθαι, μειζόνως ἔμελλεν ἀπιστεῖσθαι, τῆς τοῦ δικάζοντος γνώμης διεφθαρμένης. Πῶς γὰρ ὁ μετὰ τοῦ 5 σαυτάς εὐεργεσίας πολεμῶν τῷ μηδὲν ἡδίκηκόντι, ἐδύνατο πιστεῦσαι, ὅτι ὁ ἀδικηθεὶς τὸν ἀδικήσαντα λαβὼν εἰς χεῖρας, ἐφείσατο; Καὶ γὰρ, ὡς τὰ πολλά, οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοὺς καὶ περὶ τῶν ἄλλων τὰς ψήφους φέρουσιν· οἷον, ὁ μεθύων διηνεκῶς οὐκ ἂν ραδίως πιστεύσειεν εἶναι τινα ἄνθρωπον ἐν ἐγκρατεία ζῶντα· ὁ πόρ- 10 ναις προσέχων, καὶ τοὺς κοσμίως βιοῦντας ἀκολάστους εἶναι νομίζει· πάλιν ὁ τὰ τῶν ἄλλων ἀρπάζων, οὐκ ἂν πεισθεῖη ραδίως, ὅτι εἰσὶν ἄνθρωποι καὶ τὰ ἑαυτῶν προέμενοι. Οὕτω δὴ καὶ οὗτος ἄπαξ ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἀλούς, οὐκ ἂν ραδίως ἐπίστευσεν, ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος οὕτω τοῦ πάθους περιγεγόμενος, ὡς μὴ μόνον μηδὲν ἀδικεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀδι- 15 κοῦντα σώζειν. Ἐπὶ οὖν καὶ ἡ γνώμη τοῦ δικάζοντος διέφθαρτο καὶ μάρτυρες, εἰ παρήχθησαν, δι' ὑποψίας ἔμελλον εἶναι, ὥς κωνομήθη ἀπόδειξιν τινα γενέσθαι δυναμένην καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισχυντοῦντας ἐπιστομίσαι.

Ποίαν δὴ ταύτην; Τὸ πτερύγιον τῆς διπλοῖδος, ὃ καὶ προβαλλόμε- 20 νος ἔλεγεν· «ἰδοὺ τὸ πτερύγιον τῆς διπλοῖδος ἐν τῇ χειρὶ μου, ὃ ἐγὼ ἀφείλον, καὶ οὐκ ἀπέκτεινά σε». Ἐφ' ὧν ὁ μάρτυς, ἀλλὰ τῶν φωνῆν ἐχόντων σαφέστερος. Οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ πλησίον ἐγενόμην, φησί, καὶ τοῦ σώματος ἐγγὺς εἰστήκειν τοῦ σοῦ, τὸ μέρος ἂν ἔκοψα τοῦ ἱματίου. Ὅρῳ δ' ὅσον ἀγαθὸν ἐγένετο ἐκ τοῦ κινηθῆναι παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸν Δαυῖδ; 25 Εἰ μὴ γὰρ ἐκινήθη πρὸς τὴν ὀργὴν, οὐκ ἂν οὔτε τὴν φιλοσοφίαν ἐμάθομεν τοῦ ἀνδρός (οὐδὲ γὰρ ἀπὸ φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐξ ἀναισθησίας μᾶλλον ἔδοξε ἂν πολλοῖς ἢ φειδῶ γενέσθαι), οὐδ' ἂν ἐξέκοψε τὴν διπλοῖδα· μὴ ἐκκόψας δέ, οὐδαμῶθεν ἐτέρωθεν εἶχε πιστώσασθαι τὸν ἐχθρόν. Νυνὶ δὲ κινηθεὶς καὶ τεμῶν, ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ προνοίας 30 παρέσχετο.

Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἀληθῆ καὶ ἀνύποπτον μαρτυρίαν παρήγαγεν, αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἐχθρόν καὶ δικαστὴν καὶ μάρτυρα καλεῖ τῆς οἰκείας κηδεμονίας, οὕτωςί λέγων· «γινῶθι καὶ ἴδε σήμερον, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῇ

ἀνθρώπους πού ἦταν τότε μαζί του, θὰ μπορούσε νὰ ὑποψιαστῆ τὴ μαρτυρία τους ὁ Σαοὺλ καὶ θὰ νόμιζε ὅτι χαρίζονται στὸν δίκαιο λέγοντας αὐτά. Ἐὰν πάλι ἐπιχειροῦσε ν' ἀπολογηθεῖ μὲ συλλογισμοὺς καὶ πιθανολογίες, θὰ ἀπιστοῦσε περισσότερο στὴ γνώμη τοῦ δικαστῆ, ἐπειδὴ δῆθεν εἶναι πληρωμένη. Γιατὶ πῶς, αὐτὸς πού ὕστερα ἀπὸ τόσες εὐεργεσίες πολεμοῦσε ἐκεῖνον πού δὲν τὸν ἀδίκησε καθόλου, θὰ μπορούσε νὰ πιστέψει ὅτι ὁ ἀδικημένος εἶχε στὰ χέρια του αὐτὸν πού τὸν ἀδίκησε καὶ τὸν εὐσπλαχνίσθηκε; Γιατὶ συνήθως οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ δικά τους κρίνουν καὶ τίς πράξεις τῶν ἄλλων· γιὰ παράδειγμα, αὐτὸς πού μεθάει συνέχεια δὲ θὰ πιστέψει εὐκολα ὅτι ὑπάρχει κάποιος ἄνθρωπος πού ζεῖ μὲ ἐγκράτεια· ὁ ἀφοσιωμένος στὶς πόρνες νομίζει ὅτι εἶναι ἀκόλαστοι καὶ αὐτοὶ πού ζοῦν κόσμια· καὶ αὐτὸς πού ἀρπάζει ὅσα ἀνήκουν στοὺς ἄλλους, δὲν θὰ πειθόταν εὐκολα, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού δίνουν καὶ τὰ δικά τους. Ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς· ἀφοῦ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ὀργή, δὲν θὰ πίστευε εὐκολα, ὅτι ὑπάρχει ἄνθρωπος πού ἐξουσίασε τόσο πολὺ τὸ πάθος του, ὥστε ὄχι μόνο νὰ μὴ ἀδικεῖ κανένα, ἀλλὰ καὶ νὰ σώζει ἐκεῖνον πού τὸν ἀδικεῖ. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡ γνώμη τοῦ δικαστῆ ἦταν διεφθαρμένη καὶ οἱ μάρτυρες, ἐὰν παρουσιάζονταν, θὰ ἦταν ὑποπτοι, φρόντισε νὰ ὑπάρχει κάποια ἀπόδειξη πού μπορούσε νὰ ἀποστομώσει καὶ τοὺς πιὸ ἀδιάντροπους.

Καὶ ποιά ἦταν αὐτή; Ἡ ἄκρη τοῦ μανδύα, τὴν ὁποία παρουσιάζοντας εἶπε· «ὀρίστε, ἡ ἄκρη τοῦ μανδύα σου εἶναι στὸ χέρι μου, τὴν ὁποία ἔκοψα ἐγὼ καὶ δὲν σὲ σκότωσα»⁸. Ὁ μάρτυρας ἦταν ἄφωνος, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκείνους πού ἔχουν φωνὴ πιὸ σαφῆς. Γιατὶ δὲν θὰ μπορούσα, λέει, νὰ κόψω τὸ κομμάτι αὐτὸ τοῦ ἐνδύματος, ἂν δὲν ἐρχόμουνα κοντὰ καὶ δὲν στεκόμουνα δίπλα στὸ σῶμα σου. Βλέπεις πόσο καλὸ ἀποδείχθηκε τὸ ὅτι στὴν ἀρχὴ κινήθηκε ὀργισμένος ὁ Δαβίδ; Γιατί, ἂν δὲν κινοῦνταν ὀργισμένος, δὲν θὰ μαθαίναμε οὔτε τὴν ἀνεξικακία τοῦ ἀνδρα (γιατὶ θὰ νόμιζαν οἱ περισσότεροι ὅτι ἡ εὐσπλαχνία του ὀφειλόταν ὄχι στὴν ἀνεξικακία του, ἀλλὰ στὴν ἀναισθησία του), οὔτε θὰ ἔκοβε τὸν μανδύα, καὶ μὴ κόβοντάς τον, δὲν θὰ μπορούσε ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ νὰ βεβαιώσει τὸν ἐχθρό. Ἐνῶ τώρα, μὲ τὸ νὰ κινηθεῖ ἀπὸ ὀργὴ καὶ νὰ κόψει, ἔδωσε ἀναμφισβήτητὴ ἀπόδειξη τῆς φροντίδας του.

Ἀφοῦ λοιπὸν παρουσίασε τόσο ἀληθινὴ καὶ ἀξιόπιστη μαρτυρία, καλεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἐχθρό καὶ δικαστῆ καὶ μάρτυρα τῆς δικῆς του φροντίδας λέγοντας τὰ ἑξῆς· «δὲς λοιπὸν σήμερα αὐτὰ καὶ μάθε, ὅτι δὲν

χειρί μου κακία, οὐδὲ ἀθέτησις· καὶ σὺ δεσμεύεις τὴν ψυχὴν μου, τοῦ λαβεῖν αὐτήν». Ἐντεῦθεν μάλιστα ἂν τις αὐτὸν θαυμάσειε τῆς μεγαλοψυχίας, ὅτι ἀπὸ τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν συμβάντων τὴν ἀπολογίαν ποιεῖται μόνον. Τοῦτο γὰρ ἠνίζατο εἰπὼν «γνώθι καὶ ἴδε σήμερον». Οὐδὲ λέγω τῶν παρελθόντων, φησὶν ἄρκεῖ μοι πρὸς ἀπόδειξιν ἡ παροῦσα ἡμέρα. Καίτοι γε πολλὰς καὶ μεγάλας ἔμπροσθεν εὐεργεσίας γεγενημένας εἶχεν ἀριθμεῖν, εἶπερ ἠβούλετο· καὶ γὰρ τῆς πρὸς τὸν βάρβαρον μονομαχίας αὐτὸν ἀναμνήσαι ἐδύνατο καὶ εἰπεῖν, ὅτι τοῦ βαρβαρικοῦ πολέμου, καθάπερ κατακλυσμοῦ τινος, ἅπασαν μέλλοντος παρα-
 10 σύρειν τὴν πόλιν, κατεπτηχότων ὑμῶν καὶ δεδουκότων καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθανεῖσθαι προσδοκῶντων, ἐγὼ παρελθὼν, οὐδενὸς ἀναγκάσαντος, ἀλλὰ καὶ σοῦ κωλύοντος καὶ κατέχοντος καὶ λέγοντος, «οὐ δυνήσῃ πορευθῆναι, ὅτι παιδάριον εἶ, αὐτὸς δὲ ἀνὴρ πολεμιστῆς ἐκ νεότητος αὐτοῦ», οὐκ ἠνεσχόμην, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπή-
 15 δησα, καὶ τὸν πολέμιον ἐδεξάμην, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμον, καὶ ὡσπερ τινὰ χειμάρρου ρύμην ἀνέστειλα τὴν ἔφοδον τῶν βαρβάρων ἐκείνων καὶ τὴν πόλιν σειομένην ἔστησα· καὶ δι' ἐμὲ σὺ μὲν τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ψυχὴν, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μετὰ τῆς ψυχῆς τὴν πόλιν καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ παιδιά καὶ τὰ γύναια ἔχουσι. Καὶ μετ' ἐκεῖνο δὲ πάλιν
 20 τὸ τρόπαιον, ἐτέρους οὖς κατώρθωσε πολέμους εἰπεῖν εἶχεν οὐκ ἐλάττους ἐκείνου. Καὶ ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντος ἀνελεῖν καὶ τὸ δόρυ κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἀφέντος, οὐκ ἐμνησικάκησε, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα μέλλων ἀποδιδόναι τὸν μισθὸν τῆς προτέρας μάχης, ἔδνα ἀπήτησεν, οὐ χρυσίον καὶ ἀργύριον, ἀλλὰ σφαγὴν καὶ πα-
 25 νωλεθρίαν· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἀνέπνευσε. Ταῦτα γὰρ πάντα καὶ πολλῶ πλείονα τούτων καὶ μείζονα εἶχεν εἰπεῖν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν. Οὐ γὰρ ὄνειδίσαι αὐτῷ τὰς εὐεργεσίας ἐβούλετο, ἀλλὰ πείσαι μόνον, ὅτι τῶν φιλοῦντων αὐτὸν καὶ ἠδομένων ἐστίν, οὐχὶ τῶν ἐπιβουλεύοντων καὶ πολεμούντων.

30 Διὰ τοῦτο πάντα ἐκεῖνα ἀφείς, τὸ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ συμβάν μόνον εἰς λόγον ἀπολογίας παρήγαγεν. Οὕτως ἦν ἄτυφος καὶ κενοδοξίας καθαρὸς ἀπάσης, καὶ πρὸς ἕν ἔβλεπε μόνον, τὴν τοῦ Θεοῦ ψῆφον. Εἰτά φησι· «κρίναι Κύριος ἀνά μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ». Τοῦτο εἶπε τὸ ρῆμα, οὐχὶ κολασθῆναι βουλόμενος τὸν ἄνδρα, οὐδὲ τιμωρίαν παρ' αὐτοῦ λα-

9. Α' Βασ. 24,12.

10. Α' Βασ. 17,33.

11. Α' Βασ. 24,13.

ὑπάρχει στὸ χέρι μου κακία, οὔτε ἀσέβεια· καὶ σὺ μοῦ στήνεις παγίδες γιὰ νὰ μοῦ ἀφαιρέσεις τὴ ζωή»⁹. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ μόνο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ θαυμάσει τὴν μεγαλοψυχία του, γιὰ τὴν ἀπολογία του τὴν στηρίζει μόνο στὰ συμβάντα τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Γιὰ αὐτὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας· «δὲς σήμερα αὐτὰ καὶ μάθε». Δὲν ἀναφέρω τίποτε ἀπὸ τὰ περασμένα, λέει· μοῦ φθάνει ὡς ἀπόδειξη ἡ σημερινὴ μέρα. Ἐὰν καὶ μπορούσε βέβαια, ἂν ἤθελε, νὰ ἀπαριθμήσει πολλές καὶ μεγάλες εὐεργεσίες πού ἔγιναν στὸ παρελθόν· γιὰ τὸ μπορούσε νὰ τοῦ θυμίσει καὶ τὴ μονομαχία του μὲ τὸν βάρβαρο, καὶ νὰ τοῦ πεῖ ὅτι, ὅταν ὁ βαρβαρικός πόλεμος, σὰν κανένας κατακλυσμός, κινδύνευε νὰ παρασύρει ὁλόκληρη τὴν πόλη, καὶ ἐνῶ ἐσεῖς τρέματε καὶ φοβόσασταν καὶ περιμένατε κάθε μέρα νὰ πεθάνετε, ἐμφανίσθηκα ἐγώ, χωρὶς νὰ μὲ ἀναγκάσει κανεὶς, καὶ ἐνῶ ἐσὺ μὲ ἐμπόδιζες καὶ μὲ κρατούσες καὶ ἔλεγες, «δὲν μπορείς νὰ πᾶς, γιὰ τὸ εἶσαι μικρὸ παιδί, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι πολεμιστὴς ἀπὸ τὰ νιάτα του»¹⁰, δὲν κρατήθηκα, ἀλλὰ πήδησα μπροστὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ ὑποδέχθηκα τὸν ἐχθρὸ καὶ ἔκοψα τὸ κεφάλι του, καὶ, σὰν κανένας ὀρμητικὸς χεῖμαρρος, σταμάτησα τὴν ἐφοδο τῶν βαρβάρων ἐκείνων καὶ στήριξα τὴν πόλη πού σειόταν· καὶ χάρη σέ μένα, ἐσὺ ἔχεις τὴ βασιλεία καὶ τὴ ζωὴ σου, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι μαζί μὲ τὴ ζωὴ τους ἔχουν τὴν πόλη καὶ τὰ σπίτια τους καὶ τὰ παιδιά τους καὶ τὶς γυναῖκες τους. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ τρόπαιο, εἶχε νὰ ἀναφέρει ἄλλους πολέμους πού ἔκανε, ὄχι κατώτερους ἀπὸ ἐκεῖνον. Καὶ ὅτι, ἂν καὶ ἐπιχείρησε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλές φορές νὰ τὸν σκοτώσει, καὶ ἔρριξε τὸ δόρατο ἐναντίον τῆς κεφαλῆς του, δὲν μνησικάκησε, καὶ ὅτι ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ, προκειμένου νὰ τὸν ἀνταμείψει γιὰ τὴν προηγούμενη μάχη, τοῦ ζήτησε γαμήλια δῶρα, ὄχι χρυσάφι καὶ ἀσήμι, ἀλλὰ σφαγὴ καὶ ἐξολόθρευση· καὶ οὔτε ἐδῶ σταμάτησε. Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ καὶ μεγαλύτερα μπορούσε νὰ πεῖ· ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτα ἀπὸ αὐτὰ. Γιὰ τὸ δὲν ἤθελε νὰ τὸν προσβάλει μὲ τὶς εὐεργεσίες, ἀλλὰ μόνο νὰ τὸν πείσει, ὅτι εἶναι ἀπὸ αὐτοὺς πού τὸν ἀγαποῦν καὶ τὸν φροντίζουν, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους πού τὸν ἐπιβουλεύονται καὶ τὸν πολεμοῦν.

Γι' αὐτὸ, ἀφήνοντας ὅλα ἄκεῖνα, παρουσίασε μόνο αὐτὸ πού ἔγινε τὴν ἡμέρα αὐτὴ ὡς λόγος ἀπολογίας του. Ἦταν τόσο ταπεινὸς καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε κενοδοξία, καὶ σὲ ἕνα μόνο ἀπέβλεπε, στὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα λέει· «ἄς ἀποφασίσει ὁ Κύριος ἀνάμεσα σὲ μένα καὶ σὲ σένα»¹¹. Αὐτὸν τὸν λόγο τὸν εἶπε ὄχι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ

βεῖν, ἀλλὰ φοβῆσαι τῇ μνήμῃ τῆς μελλούσης κρίσεως· καὶ οὐ φοβῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογήσασθαι. Μάλιστα μὲν γάρ, φησίν, ἔχω καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀποδείξεις, εἰ δὲ ἀπιστεῖς, αὐτὸν καλῶ τὸν Θεὸν μάρτυρα, τὸν τὰ ἀπόρρητα τῆς ἐκάστου διανοίας εἰς 5 δότα καὶ τὸ συνειδὸς ἐρευνῆσαι δυνάμενον.

ε'. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἂν ἐτόλμησε καλέσαι τὸν ἀπαράλογιστον δικαστὴν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὴν δίκην εἰσαγαγεῖν, εἰ μὴ σφόδρα ἦν πεπεικῶς ἑαυτὸν, ὅτι πάσης ἐπιβουλῆς ἦν καθαρὸς. Καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογήσασθαι βου- 10 ληθεῖς, κάκεινον σωφρονίσει θέλων, τῆς δίκης ἐκείνης ἀνέμνησεν, ἱκανὰ μὲν καὶ τὰ ἤδη γεγενημένα δηλωῶσαι, οὐκ ἔλαττον δὲ ἐκείνων καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα τοῦτο πιστώσασθαι δύναται. Καὶ γὰρ πάλιν αὐτὸν εἰς χεῖρας λαβὼν, μετὰ τὴν σωτηρίαν ταύτην ἐπιθέμενον αὐτῷ καὶ ἀνελεῖν βουλόμενον, καὶ δυνάμενος αὐτὸν μετὰ τοῦ στρατοπέδου 15 κατακόψαι παντός, ἀφῆκεν, οὐδέν, ὧν εἰκὸς ἦν παθεῖν, πεπονθότα. Διὸ καὶ συνιδὼν ὡς ἀνήκεστα νοσεῖ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἔχθρας οὐδαμοῦ λήξει ποτέ, ἐξήγαγεν ἑαυτὸν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐκείνου καὶ παρὰ τοῖς βαρβάροις ἔξη, δουλεύων, ἠτιμωμένος, αἰσχυρόμενος, ἐκ πόνου καὶ ταιλαιπωρίας τὴν ἀναγκαίαν ἑαυτῷ πορίζων τροφήν.

20 Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι καὶ πεσόντα ἀκούσας ἐπὶ τῆς παρατάξεως, διέρρηξέ τε τὸν χιτωνίσκον καὶ σποδὸν κατεπάσατο καὶ θρῆνον ἐθρήνησεν, ὃν ἂν τις θρηνήσῃ, παῖδα μονογενῆ καὶ γνήσιον ἀποβαλὼν, συνεχῶς αὐτοῦ τὸ ὄνομα ἀνακαλῶν μετὰ τοῦ παιδίου, καὶ ἐγκώμια συντιθεῖς, καὶ πικρὰν ἀφίεις φωνὴν, καὶ μέχρις 25 ἐσπέρας ἄσιτος μένων, καὶ αὐτὰ τὰ χωρία καταρῶμενος τὰ δεξάμενα τὸ αἷμα τοῦ Σαοῦλ· «ὄρη» γάρ, φησίν, «τὰ Γελβονέ, μὴ πέσοι ἐφ' ὑμᾶς, μῆτε δρόσος, μῆτε ὑετός· ὄρη θανάτου, ὅτι ἐκεῖ ἐξήρθη σκέπη δυνατῶν». Ὅπερ πατέρες ποιοῦσι πολλάκις, καὶ τὴν οἰκίαν ἀποστρέφονται καὶ τὸν στενωπὸν ἀηδῶς ὀρῶσι, δι' οὗ τὸν υἱὸν προέπεμψαν, τοῦτο καὶ 30 οὕτως ἐποίησε, καὶ κατηρᾶτο τοῖς ὄρεσι τοῖς τὴν σφαγὴν δεξαμένοις. Μισῶ καὶ τὸν τόπον αὐτὸν διὰ τοὺς ἐκεῖ πεσόντας νεκρούς, φησί. Μηκέτι τοίνυν βραχῆτε τοῖς ἄνωθεν ὑετοῖς· ἐβράχητε γὰρ ἅπαξ κακῶς τῷ τῶν φίλων μου αἵματι· καὶ συνεχῶς δὲ αὐτῶν περιστρέφει τὰ ὄνομα, οὕτωςι λέγων· «Σαοῦλ καὶ Ἰωάναθαν, οἱ ἡγαπημένοι καὶ

τιμωρηθεῖ ὁ ἄνδρας, οὔτε νὰ τιμωρηθεῖ αὐτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀλλὰ νὰ τὸν φοβῆσαι μὲ τὴν ὑπόμνηση τῆς μέλλουσας κρίσεως· καὶ ὄχι μόνον νὰ τὸν φοβῆσαι, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἀπολογηθεῖ καὶ γιὰ τὰ δικά του. Ἔχω βέβαια, λέει, καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα ἀποδείξεις, καὶ ἐὰν δὲν πιστεύεις, ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τὸν ἴδιο τὸ Θεό, πού γνωρίζει τὶς μυστικὲς σκέψεις τοῦ καθενὸς καὶ μπορεῖ νὰ διερευνήσῃ τὴ συνείδηση.

5. Τὰ ἔλεγε αὐτά, γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲ θὰ τολμοῦσε νὰ καλέσει ὡς δικαστὴ αὐτὸν πού ξεπερνᾷ κάθε λογικὴ, ἂν δὲν ἦταν ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι εἶναι καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἐπιβουλή. Καὶ ὅτι αὐτὰ πού εἶπε δὲν εἶναι στοχασμὸς, καὶ ὅτι ὑπενθύμισε τὴ δίκη ἐκεῖνη ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀπολογηθεῖ καὶ γιὰ τὰ δικά του, ἀλλὰ καὶ νὰ συνετίσει καὶ ἐκεῖνον, εἶναι ἀρκετὰ νὰ τὸ φανερώσουν ὅσα ἐγίναν ἤδη. Ἄλλὰ μποροῦν νὰ τὸ βεβαιώσουν αὐτὸ ὄχι λιγότερο ἀπὸ ἐκεῖνα καὶ ὅσα συνέβησαν ὕστερα ἀπὸ αὐτά. Διότι καὶ πάλι ὅταν τὸν συνέλαβε, καθὼς τοῦ ἐπιτέθηκε, μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴ σωτηρία του, καὶ ἤθελε νὰ τὸν σκοτώσει, ἐνῶ μπορούσε νὰ τὸν πετοκόψει μαζί μὲ ὅλο τὸ στράτευμά του, τὸν ἄφησε, χωρὶς νὰ πάθει τίποτα, ἀπὸ ὅσα ἦταν φυσικὸ νὰ πάθει. Γι' αὐτὸ συνειδητοποιώντας καὶ ὅτι εἶναι ἀθεράπευτα ἄρρωστος, καὶ δὲ θὰ σταματήσῃ ποτὲ ἢ ἐναντίον του ἔχθρα, ἔφυγε ἀπὸ τὰ μάτια ἐκεῖνου καὶ ζοῦσε κοντὰ στοὺς βαρβάρους, ὑπηρετώντας, ἀτιμωμένος, ντροπιασμένος, καὶ ἐξασφαλίζοντας μὲ κόπο καὶ ταλαιπωρία τὴν ἀναγκαῖα τροφή του.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, ἀλλὰ ὅτι καί, ὅταν ἄκουσε ὅτι σκοτώθηκε πολεμώντας, ἔσχισε τὸ χιτωνίσκο του, ἔβαλε στάχτη στὸ κεφάλι του καὶ τὸν ἔκλαψε, ὅπως θὰ θρηνοῦσε κάποιος ἂν ἔχανε γνήσιο μοναχοπαῖδι του, ἀναφέροντας διαρκῶς τὸ ὄνομά του μαζί μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ του, συνθέτοντας ἐγκώμια καὶ βγάζοντας ἄγριες φωνές, μένοντας μέχρι τὸ βράδυ νηστικός, καὶ καταρῶμενος τὰ βουνὰ πού δέχτηκαν τὸ αἷμα τοῦ Σαοῦλ· «σὲ σᾶς, βουνὰ τῆς Γελβονέ», λέει, «νὰ μὴ πέσει οὔτε δροσιά, οὔτε βροχὴ· βουνὰ θανάτου, γιὰτὶ ἐκεῖ ἔπεσε ἡ σκέπη τῶν δυνατῶν»¹². Αὐτὸ πού πολλὰς φορὲς κάνουν οἱ πατέρες, πού καὶ τὸ σπῖτι ἀποστρέφονται καὶ μὲ ἀηδία βλέπουν τὸ στενὸ ἀπ' τὸ ὁποῖο ξεπροβόδισαν τὸν γιό τους, αὐτὸ ἔκανε καὶ αὐτός, καὶ καταριόταν τὰ βουνὰ πού δέχτηκαν τὴ σφαγὴ. Ἐξαιτίας αὐτῶν πού ἔπεσαν νεκροὶ ἐκεῖ, λέει, μισῶ καὶ τὸν τόπο αὐτό. Νὰ μὴ βραχεῖτε λοιπὸν ποτὲ πιά μὲ τὶς βροχὲς τοῦ οὐρανοῦ· γιὰτὶ βραχήκατε μιὰ γιὰ πάντα μὲ τὸ αἷμα τῶν φίλων μου· καὶ στριφογυρίζει διαρκῶς γύρω ἀπὸ τὰ ὀνόματά τους, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «Σαοῦλ καὶ Ἰωνάθαν, οἱ τόσο ἀγαπημέ-

ώραῖοι, οὐ κεχωρισμένοι ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν οὐ διεχωρίσθησαν». Ἐπειδὴ γὰρ τὰ σώματα μὴ παρόντα περιπτύξασθαι οὐκ εἶχε, περιπλέκεται αὐτῶν ταῖς προσηγορίαις, τὴν οἰκείαν ὀδύνην, ὡς οἶόν τε, τούτοις καταπραῦνων καὶ τὸ τῆς συμφορᾶς παραμυθούμενος μέγεθος. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοῖς ἐδόκει τὸ πεσεῖν ἀμφοτέρους ἐν ἡμέρᾳ μὴ ἀνήκεστον εἶναι κακόν, αὐτὸ δὴ τοῦτο εἰς ὑπόθεσιν παραμυθίας ἔλαβε. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν οὐ κεχωρισμένοι, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν οὐκ ἐχωρίσθησαν», οὐδὲν ἕτερον, ἢ τοῦτο κατασκευάζοντος ἦν. Οὐ γὰρ ἔστι, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι ὀρφανίαν ὁ παῖς ἐθρήνησεν, οὐδὲ ἀπαιδίαν ὁ πατήρ ὠδύρατο, ἀλλ' ὁ μηδενὶ συνέβη, φησὶν, ἐκείνοις· ὁμοῦ γὰρ καὶ κατὰ μίαν ἡμέραν τῆς ζωῆς ἀπερράγησαν, καὶ οὐ καταλειφθεὶς θάτερος. Ἡ γὰρ ἂν ἀβίωτον ἑαυτῷ εἶναι τὸν βίον ἐνόμισε τῇ διαστάσει θατέρου.

Διεθερμάνθητε νῦν, ἑδακρύσατε, συνεχύθητε τὸν λογισμὸν καὶ
 15 πρὸς ἄφεςιν δακρῦων εὐτρεπεῖς ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ γεγένηται; Νῦν ἕκαστος ἀναμιμνησκέσθω μοι τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ λελυπηκότος, ζῶντα φυλαττέτω, καὶ ἀπελθόντα πενθεῖτω, μὴ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλ' ἀπὸ διανοίας καὶ ψυχῆς γνησίας· κἂν δέη τι παθεῖν, ὥστε μὴ λυπῆσαι τὸν ἡδικοκῆκότα, πάντα ποιεῖτω καὶ πασχέτω, παρὰ τοῦ Θεοῦ μεγάλας ἀναμμένων τὰς ἀμοιβάς. Ἴδου γοῦν οὗτος καὶ τὴν βασιλείαν ἔλαβε καὶ τὴν χειρᾶ οὐκ ἐμόλυνεν, ἀλλὰ καθαρὰν ἔχων τὴν δεξιάν, οὕτω τὸν στέφανον ἀνεδήσατο καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνέβη, τῆς ἀλουργίδος καὶ τοῦ διαδήματος λαμπροτέραν ἔχων εὐφημίας ὑπόθεσιν, τὸ φείσασθαι τοῦ πολεμίου, τὸ θρηνηῆσαι πεσόντα. Διὰ τοῦτο οὐχὶ ζῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτήσας
 25 μνημονεύεται.

Ἵνα ὡστε, εἰ βούλει καὶ σὺ καὶ ἐνταῦθα διηνεκοῦς δόξης τυχεῖν, ἄνθρωπε, κάκει τῶν ἀκινήτων ἀπολαῦσαι καλῶν, μίμησαι τὴν ἀρετὴν τοῦ δικαίου, ζήλωσον τὴν φιλοσοφίαν, ἐπίδειξαι διὰ τῶν ἔργων τὴν ἀνεξικακίαν ταύτην, ἵνα, τοὺς αὐτοὺς ὑπομείνας αὐτῷ πόνους, καὶ τῶν
 30 αὐτῶν ἀξιοθῆς ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νοι και ώραῖοι, ἀχώριστοι στὴ ζωὴ τους, δὲν χώρισαν οὔτε στὸ θάνατό τους»¹³. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ σώματά τους δὲν ἦταν ἐκεῖ και δὲν μπορούσε νὰ τὰ ἀγκαλιάσει, περιπλέκεται μὲ τὰ ὀνόματά τους, καταπραῦνοντας μ' αὐτά, ὅσο εἶναι δυνατόν, τὸν πόνο του και μετριάζοντας τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς. Ἐπειδὴ τὸ νὰ πέσουν και οἱ δύο σὲ μιὰ μέρα φαινόταν στοὺς περισσοτέρους ὅτι εἶναι ἀθεράπευτο κακό, αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλαβε ὡς ἀφορμὴ παρηγοριᾶς. Γιατὶ λέγοντας, «ἀχώριστοι στὴ ζωὴ, δὲ χώρισαν οὔτε στὸ θάνατο», δὲν ἔκανε τίποτα ἄλλο, παρά προσπαθοῦσε νὰ ἐπιτύχει αὐτό. Γιατὶ δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε, λέει, ὅτι ὁ γιὸς ἔκλαψε ὀρφάνια, οὔτε ὁ πατέρας θρήνησε τὴν ἀπώλεια τοῦ γιοῦ του, ἀλλὰ αὐτὸ πού δὲν ἔγινε σὲ κανέναν, ἔγινε, λέει, σ' ἐκείνους· γιατί μαζί και μέσα σὲ μιὰ μέρα ἀποσπᾶστηκαν ἀπὸ τὴ ζωὴ και δὲν ἐγκαταλείφθηκε μόνος οὔτε ὁ ἕνας οὔτε ὁ ἄλλος. Πράγματι, θὰ νόμιζε ὅτι ἡ ζωὴ γι' αὐτὸν εἶναι ἀβίωτη μὲ τὸ χωρισμὸ τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο.

Αἰσθανθήκατε θέρμη τώρα, δακρῦσατε, ἔπαθε σύγχυση τὸ λογικὸ σας και τὰ μάτια σας εἶναι ἔτοιμα νὰ δακρῦσουν; Τώρα ὁ καθένας παρακαλῶ, ἄς θυμᾶται τὸν ἐχθρὸ και ἐκεῖνον πού εἶχε λυπήσει, ὅσο ἀκόμα εἶναι ζεστὴ ἀπὸ τὸ πένθος ἢ διάνοιά του, και αὐτὸν και ζωντανὸ νὰ τὸν φυλάσσει και ὅταν φύγει νὰ τὸν πενθεῖ, ὄχι γιὰ ἐπίδειξη, ἀλλὰ μὲ ἀληθινὴ διάνοια και ψυχὴ· και ἂν ἀκόμα χρειαστεῖ νὰ πάθει κάτι, γιὰ νὰ μὴ λυπήσει αὐτὸν πού τὸν ἀδίκησε, ἄς κάνει και ἄς ὑποφέρει τὰ πάντα, περιμένοντας μεγάλες ἀμοιβὲς ἀπὸ τὸ Θεό. Ὅριστε, λοιπόν, αὐτὸς και τὴ βασιλεία πῆρε και τὸ χέρι του δὲν μόλυνε, ἀλλὰ, ἔχοντας καθαρὸ τὸ δεξί του χέρι, φόρεσε στὸ κεφάλι τὸ στεφάνι και ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἔχοντας πῖο ἔνδοξη ἀπὸ τὴν ἀλουργίδα και τὸ διάδημα ἀφορμὴ ἐπευφημίας, τὸ ὅτι σέσπλαχνίστηκε τὸν ἐχθρὸ και τὸν θρήνησε ὅταν σκοτώθηκε. Γι' αὐτὸ και, ὄχι μόνο ὅσο ζοῦσε, ἀλλὰ και νεκρὸς μνημονεύεται.

Ὡστε, ἐὰν θέλεις και σύ, ἄνθρωπέ μου, και ἐδῶ νὰ ἐπιτύχεις διαρκὴ δόξα, και ἐκεῖ ν' ἀπολαύσεις τὰ ἀμετακίνητα ἀγαθὰ, μιμήσου τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου, γίνε ζηλωτὴς τῆς ἀνεξικακίας του, δεῖξε μὲ τὰ ἔργα σου τὴν ἀνεξικακία αὐτῆ, ὥστε, ὑπομένοντας τοὺς ἰδίους μὲ αὐτὸν πόνους, ν' ἀπολαύσεις και τὰ ἴδια ἀγαθὰ, τὰ ὅποια εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι, μὲ τὴ χάρη και φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὅποιο στὸν Πατέρα και τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμη, τιμὴ, τώρα και πάντοτε και στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΟΤΙ ΕΠΙΣΦΑΛΕΣ ΤΟ ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΑ ΑΝΑΒΑΙΝΕΙΝ

Καὶ ὅτι μοιχοῦς ἀπηρτισμένους ποιεῖ, καὶ ὅτι ἀθυμίας αἴτιον καὶ πολέμου τοῦτο· καὶ ὅτι πᾶν ἀνεξικακίας εἶδος ὑπερεβάλετο ὁ Δαυὶδ ἐν τοῖς κατὰ τὸν Σαοῦλ, καὶ ὅτι τὸ φέρειν ἀρπαγὴν πρῶτος τοῦ δοῦναι ἐλεημοσύνην ἴσον.

α'. Πολλοὺς οἶμαι τῶν πρώων καταλιπόντων ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰ θέατρα τῆς παρανομίας αὐτομολησάντων παρεῖναι τήμερον. Καὶ ἐβουλόμην εἰδέναι τούτους σαφῶς, ὥστε αὐτοὺς τῶν ἱερῶν ἐκβαλεῖν προθύρων, οὐχ ἵνα μένωσιν ἔξω διηνεκῶς, ἀλλ' ἵνα διορθωθέντες ἐπανεέλθωσι πάλιν· ἐπεὶ καὶ πατέρες παῖδας σφαλλομένους τῆς οἰκίας ἐκβάλλουσι πολλάκις καὶ τῆς τραπέζης ἀπειργουσιν, οὐχ ἵνα διὰ παντὸς τούτων ἐκπέσωσιν, ἀλλ' ἵνα, βελτίους τῇ νοουθεσίᾳ ταύτῃ γενόμενοι, μετὰ τὴν προσηκούσης δόξης εἰς τὸν πατρῶον ἐπανεέλθωσι κληρον. Τοῦτο δὴ καὶ ποιμένες ποιοῦσι, τὰ ψώρας ἐμπεπλησμένα πρόβατα τῶν ὑγιαίνοντων ἀπειργουσιν, ἵνα, τὴν μοχθηρὰν ἀποθέμενα ἀρρωστίαν, μετ' ἀσφαλείας πρὸς τὰ ὑγιαίνοντα ἐπανεέλθῃ πάλιν, καὶ μὴ νοσοῦντα τὴν ἀγέλην ἅπασαν ἐμπλήσῃ τῆς ἀρρωστίας ἐκείνης. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐβουλόμεθα τούτους εἰδέναι, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοὺς διακρῖναι δυνάμεθα, ὁ λόγος αὐτοὺς ἐπιγνώσεται πάντως καί, τοῦ συνειδότος αὐτῶν ἐπιλαβόμενος, πείσει ραδίως ἐκόντας αὐτοὺς ἐξελθεῖν, διδάσκων ὅτι ἐκεῖνος ἔνδον ἐστὶ μόνος, ὁ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς ἀξίαν ἔχων τὴν γνώμην, ὡς ὁ μετὰ πολιτείας διεφθαρμένης τοῦ ἱεροῦ τούτου μετέχων συλλόγου, κἂν τὸ σῶμα ἐνταῦθα εἰσάγῃ, ἐκβέβληται καὶ τῶν ἀποκεκλεισμένων ἔξω καὶ μηδέπω δυναμένων τῆς ἱερᾶς μετασχεῖν τραπέζης μᾶλλον ἀπελήλαται. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ κατὰ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ἐκβληθέντες καὶ μένοντες ἔξω, τέως χρηστὰς ἔχουσι τὰς ἐλπίδας, κἂν γὰρ ἐθέλωσι διορθώσασθαι τὰ παραπτώματα, δι' ἃ τῆς Ἐκκλησίας ἐξέπεσον, δυνήσονται μετὰ καθαροῦ συνειδότος πάλιν ἐπανελθεῖν. Οἱ δὲ μολύναντες ἑαυτοὺς καὶ κελευσθέντες μὴ πρό-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΑ ΘΕΑΤΡΑ

ὅτι κάνει τέλειους μοιχούς, καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι αἰτία στενοχώριας καὶ πολέμου. Ἐπίσης ὅτι ὁ Δαβὶδ ξεπέρασε κάθε εἶδος ἀνεξικακίας στὶς σχέσεις του μὲ τὸν Σαοῦλ, καὶ ὅτι τὸ νὰ ὑποφέρουμε τὴν ἀρπαγὴ μὲ πραότητα εἶναι ἴσον μὲ ἐλεημοσύνη.

1. Νομίζω ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους πού μᾶς εἶχαν τελευταῖα ἐγκαταλείψει καὶ εἶχαν καταφύγει στὰ θεάτρα τῆς παρανομίας εἶναι σήμερα παρόντες. Καὶ ἤθελα νὰ τοὺς γνώριζα καλά, γιὰ νὰ τοὺς βγάλω ἐξω ἀπὸ τὸν ἱερὸ αὐτὸ χῶρο, ὄχι γιὰ νὰ μένουν ἐξω παντοτινά, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπανεέλθουν, ἀφοῦ προηγουμένως διορθωθοῦν· γιὰτι καὶ οἱ πατέρες, ὅταν τὰ παιδιά τους κάνουν σφάλματα, πολλές φορές τὰ διώχνουν ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ τραπέζι, ὄχι γιὰ νὰ ἀποβληθοῦν τελείως ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ, ἀφοῦ γίνουν καλύτερα μὲ τὴ νοθεσία αὐτή, νὰ ξαναγυρίσουν μὲ τὴν τιμὴ πού τοὺς ταιριάζει στὴν πατρικὴ κληρονομία. Τὸ ἴδιο ἐπίσης κάνουν καὶ οἱ βοσκοί, οἱ ὁποῖοι ἀπομακρύνουν τὰ πρόβατα πού ἔχουν γεμίσει ψώρα ἀπὸ τὰ ὑγιῆ, ὥστε, ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ μισητὴ ἀρρώστια τους, νὰ ἐπανεέλθουν πάλι, γιὰ νὰ μὴ γεμίσουν μὲ τὴν ἀρρώστια τους ὁλόκληρο τὸ κοπάδι. Γι' αὐτὸ λοιπὸν κι ἐγὼ ἤθελα νὰ τοὺς γνώριζα αὐτούς, ἀλλὰ ἂν καὶ δὲν μπορῶ νὰ τοὺς διακρίνω μὲ τὰ αἰσθητὰ μάτια μου, ὁ λόγος μου θὰ τοὺς γνωρίσει ὅπωςδῆποτε καί, φθάνοντας στὴ συνείδησή τους, θὰ τοὺς πείσει εὐκολα νὰ βγοῦν οἰκειοθελῶς, διδάσκοντάς τους ὅτι μέσα βρίσκεται μόνο ἐκεῖνος πού ἔχει διάθεση ἀντάξια τῆς ἐδῶ παραμονῆς του, ἐνῶ ἐκεῖνος πού μὲ ζωὴ διεφθαρμένη συμμετέχει στὴν ἱερῇ αὐτῇ σὺναξη, ἔστω καὶ ἂν εἶναι σωματικὰ ἐδῶ, ἀποβάλλεται καὶ διώχνεται μαζί μ' ἐκείνους πού εἶναι ἀποκλεισμένοι ἐξω καὶ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ πάρουν μέρος στὴν ἱερῇ αὐτῇ τράπεζα. Γιὰτι ἐκεῖνοι πού διώχτηκαν σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ μένουν ἐξω, ἔχουν ἀκόμα καλὲς ἐλπίδες καὶ ἂν θελήσουν νὰ διορθώσουν τὰ ἐλαττώματά τους, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων

τερον ἐπιβῆναι, ἕως ἂν ἀποκαθάρωνται τὴν κηλῖδα τὴν ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων, εἶτα ἀναισχυνοῦντες, χαλεπώτερον τὸ τραῦμα ἐργάζονται καὶ μείζον τὸ ἔλκος. Οὐ γὰρ οὕτω τὸ ἀμαρτάνειν ἐστὶ χαλεπὸν, ὡς ἡ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀναισχυντία καὶ τὸ μὴ πείθεσθαι τοῖς ἱερεῦσι τὰ 5 τοιαῦτα κελεύουσι.

Καὶ τί τοσοῦτον ἡμάρτηται τούτοις, φησίν, ὥστε αὐτοὺς ἐκβαλεῖν τῶν ἱερῶν τούτων περιβόλων; Καὶ ποίαν ἑτέραν ταύτης ζητεῖς μείζονα ἀμαρτίαν, ὅταν, μοιχοὺς ἑαυτοὺς ἀπηρτισμένους ποιήσαντες, ἀναιδῶς, καθάπερ κύνες λυττῶντες, ἐπιπηδῶσι τῇ ἱερᾷ ταύτῃ τραπέζῃ; Καὶ εἰ 10 βούλει μαθεῖν καὶ τὸν τρόπον τῆς μοιχείας, οὐκ ἔμὸν ἐρῶ σοι λόγον, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ἡμῶν δικάζειν τὴν ζωὴν ἅπασαν· «ὁ γὰρ ἐμβλέψας», φησί, «γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ». Εἰ δὲ ἡ ἀπὸ ταυτομάτου κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐντυχοῦσα γυνὴ καὶ ὡς ἔτυχεν ἐσταλμένη τὸν περιέργως ἰδόντα εἶλε 15 πολλάκις τῇ τῆς ὄψεως θεωρίᾳ, οἱ μὴ ἀπλῶς μηδὲ ἀπὸ ταυτομάτου, ἀλλ' ἀπὸ σπουδῆς τοσαύτης, ὡς καὶ τῆς ἐκκλησίας ὑπεριδεῖν καὶ διὰ τοῦτο ἀναβάντες ἐκεῖ καὶ διημερεύσαντες καὶ ταῖς ὄψεσι τῶν ἡτιμωμένων γυναικῶν ἐκείνων προσηλωμένοι, πῶς δυνήσονται λέγειν, ὅτι οὐ πρὸς ἐπιθυμίαν εἶδον; ὅπου καὶ ῥήματα διακεκλασμένα καὶ ἄσματα 20 πορνικὰ καὶ φωνὴ πολλὴν ἡδονὴν ἔχουσα καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαὶ καὶ ἐπιτρίμματα παρειᾶς καὶ στολὴ περιεργότερον συγκειμένη καὶ σχῆμα γοητείας γέμον πολλῆς καὶ ἕτεραι πολλαὶ μαγγανεῖαι πρὸς ἀπάτην καὶ δέλεαρ τῶν ὀρώντων κατεσκευασμένοι, καὶ ραθυμία ψυχῆς τῶν θεωμένων καὶ πολλὴ ἢ διάχυσις καὶ ἢ παρὰ τοῦ τόπου πρὸς ἀσέλ- 25 γειαν παράκλησις καὶ ἢ τῶν φθασάντων καὶ ἢ τῶν μετὰ ταῦτα ἀκουσμάτων· ἢ διὰ τῶν συρίγγων, ἢ διὰ τῶν αὐλῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων μελωδία καταγοητεύουσα καὶ τὸ στερρὸν τῆς διανοίας καταμαλάττουσα καὶ ταῖς τῶν πορνῶν ἐπιβουλαῖς προεντρεπίζουσα τὰς τῶν καθημένων ψυχὰς καὶ εὐαλότους ποιοῦσα; Εἰ γὰρ ἐνταῦθα, ὅπου 30 ψαλμοὶ καὶ εὐχαὶ καὶ θείων λογίων ἀκρόασις καὶ Θεοῦ φόβος καὶ εὐλάβεια πολλή, πολλάκις, ὥσπερ τις ληστής κακοῦργος, λαθοῦσα ἐπεισηλθεν ἢ ἐπιθυμία, πῶς οἱ ἐν θεάτρῳ καθήμενοι καὶ μηδὲν μήτε ὀρών-

ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, μποροῦν νὰ ξαναγυρίσουν πάλι μὲ καθαρὴ τὴ συνείδησή τους. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ μόλυναν τοὺς ἑαυτοὺς τους, καὶ ἐνῶ διατάχτηκαν νὰ μὴ ἐπιστρέψουν πρὶν καθαρῶσιν τὴν κηλίδα τῶν ἁμαρτιῶν τους, αὐτοὶ μὲ τὶς ἀδιαντροπιές τους κάνουν πῶς φοβερὸ τὸ τραῦμα καὶ μεγαλύτερη τὴν πληγὴ. Γιατὶ δὲν εἶναι τόσο πολὺ φοβερὸ τὸ νὰ ἁμαρτάνει κανεὶς, ὅσο ἡ ἀδιαντροπία μετὰ τὴν ἁμαρτία, καὶ τὸ νὰ μὴ πειθαρχεῖ στοὺς ἱερεῖς ποὺ διατάσσουν αὐτά.

Καὶ ποιά εἶναι ἡ τόσο μεγάλη ἁμαρτία αὐτῶν, λέει, ὥστε νὰ τοὺς βγάλεις ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς περιβόλους; Καὶ ποιά ἄλλη ἁμαρτία ζητᾶς μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὴν, ὅταν κάνοντας τοὺς ἑαυτοὺς τους τέλειους μοιχοὺς, πηδοῦν στὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα μὲ ἀναίδεια σὰν σκυλιὰ λυσσασμένα; Καὶ ἂν θέλεις νὰ μάθεις καὶ τὸν τρόπο τῆς μοιχείας, δὲ θὰ σοῦ πῶ δικά μου λόγια, ἀλλὰ ἐκεῖνου ποὺ πρόκειται νὰ δικάσει ὀλόκληρη τὴ ζωὴ μας. Γιατὶ λέει, «ἐκεῖνος ποὺ θὰ κοιτάζει γυναῖκα καὶ θὰ τὴν ἐπιθυμήσει, ἤδη διέπραξε μ' αὐτὴν τὴ μοιχεία μέσα στὴν καρδιά του»¹. Καὶ ἐὰν ἡ γυναῖκα, ποὺ τυχαῖα συναντᾶται στὴν ἀγορὰ καὶ εἶναι ὅπως ὅπως ντυμένη, κυριεύει πολλὰς φορὲς μὲ τὸ κοίταγμα τοῦ προσώπου της ἐκεῖνον ποὺ τὴν εἶδε μὲ περιέργεια, ἐκεῖνοι ποὺ ὄχι τυχαῖα οὔτε φευγαλέα, ἀλλὰ μὲ τόση προθυμία, ὥστε νὰ παραβλέπουν καὶ τὴν ἐκκλησία ἀκόμα, καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸν ἀνεβαίνουν ἐκεῖ καὶ περνοῦν ὀλόκληρη τὴν ἡμέρα τους καὶ εἶναι ἀφοσιωμένοι στὰ πρόσωπα ἐκείνων τῶν ἀτιμασμένων γυναικῶν, πῶς θὰ μπορέσουν νὰ ποῦν ὅτι δὲ τίς εἶδαν μὲ ἐπιθυμία; Καὶ μάλιστα ἐκεῖ ὅπου ἀκούονται καὶ λόγια προκλητικὰ καὶ τραγούδια πορνικὰ καὶ φωνὲς ποὺ εἶναι γεμάτες ἠδονῆ, καὶ προβάλλουν μάτια βαμμένα καὶ μάγουλα πασαλειμμένα καὶ ἐνδυμασία ποὺ εἶναι καμωμένη μὲ τρόπο προκλητικὸ καὶ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση γεμάτη πολλὴ γοητεία καὶ ἄλλες πολλὰς μαγανειῖες καμωμένες γιὰ νὰ ἐξαπατοῦν καὶ νὰ δελεάζουν αὐτοὺς ποὺ τίς βλέπουν, καὶ νωθρότητα τῆς ψυχῆς τῶν θεατῶν καὶ πολλὴ ἀποχώνωση, καὶ τὸ περιβάλλον ἐπίσης παρακινεῖ γιὰ ἀσέλγεια, καὶ τὰ ἀκούσματα ἐπιδροῦν πρὸν αὐτὴν, ἐκείνων ποὺ προηγήθηκαν καὶ αὐτῶν ποὺ ἐπακολουθοῦν, ἡ μελωδία ποὺ μεταδίδουν οἱ φλογέρες καὶ οἱ αὐλοὶ καὶ τὰ ἄλλα παρόμοια ὄργανα, ἡ ὁποία καταγοητεύει καὶ μαλακώνει τὴ στερεότητα τῆς διάνοιας καὶ μὲ τίς ὑποβολὰς τῶν πορνῶν προετοιμάζει τίς ψυχὰς τῶν καθισμένων καὶ τίς κάνει πῶς εὐάλωτες. Ἐὰν λοιπὸν ἐδῶ, ὅπου ἀκούονται ψαλμοὶ καὶ προσευχὰς καὶ ἀκροάσεις θείων λόγων καὶ φόβος Θεοῦ καὶ πολλὴ εὐλάβεια, πολλὰς φορὲς, σὰν κακοῦργος ληστής ξε-

τες, μήτ' ἀκούοντες ὑγιές, ἀλλὰ πολλῆς γέμοντες αἰσχρότητος, πολλῆς τῆς βλακειᾶς καὶ διὰ πάντων πολιορκούμενοι, καὶ δι' ὧτων καὶ δι' ὀφθαλμῶν, δύναιντ' ἂν ἀνώτεροι γενέσθαι τῆς πονηρᾶς ἐκείνης ἐπιθυμίας; Μὴ δυνάμενοι δέ, πῶς δυνήσονται τῶν τῆς μοιχείας ἐγκλημάτων ἀπηλλάχθαι ποτέ; Οἱ δὲ τῶν τῆς μοιχείας ἐγκλημάτων οὐκ ἀπηλλαγμένοι, πῶς δυνήσονται χωρὶς μετανοίας τῶν ἀγίων τούτων ἐπιβῆναι προθύρων καὶ τοῦ καλοῦ τούτου μετασχεῖν συλλόγου;

β'. Διὸ δὴ παραινῶ καὶ δέομαι, πρότερον ἐξομολογήσει καὶ μετανοίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀποσμηξαμένους τὴν ἐκ τῆς ἐκεῖ θεωρίας ἀμαρ-
10 τίαν, οὕτω τῶν θείων ἀκροᾶσθαι λογίων. Οὐ γὰρ τὸ τυχόν ἡμῖν πε-
πλημμέληται· καὶ τοῦτο καὶ ἐκ παραδειγμάτων ἴδοι τις ἂν σαφῶς. Εἰ
γάρ τις οἰκέτης εἰς κιβώτιον, ἔνθα τὰ δεσποτικὰ ἱμάτια ἐναπέκειτο πο-
λυτελεῖ καὶ διάχρυσα, ἱμάτιον δουλικὸν ρύπου γέμον καὶ πολλῶν τῶν
φθειρῶν ἐναπέθετο, ἄρα ἂν πρῶτος ἤνεγκας τὴν ὕβριν, εἶπέ μοι; Τί δέ,
15 εἴ τις εἰς ἀγγεῖον χρυσοῦν μύρα διηνεκῶς ἔχειν εἰσθός, κόπρον καὶ
βόρβορον ἐνέχεεν, οὐκ ἂν καὶ πληγὰς ἐπέθηκας τῷ πλημμελήσαντι
τοῦτο; Εἴτα κιβωτίων μὲν καὶ σκευῶν καὶ ἱματίων καὶ μύρων τοσαύ-
την ποιησόμεθα τὴν πρόνοιαν, τὴν δὲ ψυχὴν τὴν ἡμετέραν πάντων τού-
των εὐτελεστέραν εἶναι νομιοῦμεν; καὶ ἔνθα τὸ μύρον τὸ πνευματικὸν
20 εἰσεχύθη διαβολικὰς πομπὰς ἐπεμβαλοῦμεν καὶ ἀκούσματα σατανικὰ
καὶ ἄσματα πορνείας γέμοντα; Καὶ πῶς ταῦτα ὁ Θεὸς οἶσει, εἶπέ μοι;
Καίτοι οὐ τοσοῦτον τὸ μέσον μύρου καὶ βορβόρου, καὶ ἱματίων δεσπο-
τικῶν καὶ δουλικῶν, ὅσον τὸ μέσον τῆς πνευματικῆς χάριτος καὶ ταύ-
της τῆς πονηρᾶς ἐνεργείας.

25 Οὐ δέδοικας, ἄνθρωπε, τοῖς αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὴν κλίνην τὴν
ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας βλέπων, ἔνθα τὰ μυσάρια τελεῖται τοῖς μοιχείας δρά-
ματα, καὶ τὴν τράπεζαν ταύτην τὴν ἱεράν, ἔνθα τὰ φρικτὰ τελεῖται μω-
στήρια; ταῖς αὐταῖς ἀκοαῖς πόρνης ἀκούων αἰσχρολογούσης, καὶ προ-
φήτου καὶ ἀποστόλου σε μυσταγωγοῦντος; τῇ αὐτῇ καρδίᾳ τὰ
30 δηλητήρια δεχόμενος φάρμακα, καὶ τὴν θυσίαν τὴν φρικτὴν καὶ ἀγίαν;
Οὐκ ἐντεῦθεν ἀνατροπαὶ βίων καὶ διαφθοραὶ γάμων καὶ πόλεμοι καὶ
μάχαι ἐν ταῖς οἰκίαις; Ὅταν γὰρ ὑπὸ τῆς ἐκεῖ θεωρίας διαχυθῆς καὶ
χαυνότερος γενόμενος καὶ ἀσελγέστερος καὶ σωφροσύνης ἀπάσης
ἐχθρός, ἐπανελθὼν ἴδης τὴν γυναικα τὴν ἰδίαν, ἀηδέστερον ὄψει πάν-

φεύγει καὶ εἰσχωρεῖ ἡ ἐπιθυμία, πῶς αὐτοὶ ποὺ κάθονται στὸ θέατρο καὶ οὔτε ἀκοῦν οὔτε βλέπουν τίποτα τὸ ὑγιές, ἀλλὰ γεμίζουν μὲ πολλή αἰσχροτήτα, πολλή βλακεία, καὶ πολιορκοῦνται μὲ ὄλα, καὶ μὲ τὰ αὐτιά καὶ μὲ τὰ μάτια, θὰ μπορούσαν νὰ φανοῦν ἀνώτεροι ἐκείνης τῆς πονηρῆς ἐπιθυμίας; Καὶ ἀφοῦ δὲν μποροῦν, πῶς θὰ κατορθώσουν ν' ἀπαλλαγοῦν κάποτε ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα τῆς μοιχείας; Καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα τῆς μοιχείας πῶς θὰ μπορέσουν χωρὶς μετάνοια νὰ περάσουν τὰ ἅγια αὐτὰ πρόθυρα καὶ νὰ πάρουν μέρος σ' αὐτὴν τὴν καλὴ συνάξει;

2. Γι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς συμβουλευῶ καὶ σᾶς παρακαλῶ, ἀφοῦ πρῶτα μὲ ἐξομολόγησι καὶ μετάνοια καὶ ὄλα τὰ ἄλλα ἀποπλύνετε τὴν ἀμαρτία ἀπὸ τὰ ὄσα εἶδατε ἐκεῖ, τότε νὰ ἀκοῦτε τὰ θεῖα λόγια. Γιατί δὲν ἔχετε κάνει τυχαῖο παράπτωμα, καὶ αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς καὶ μὲ παραδείγματα νὰ τὸ διαπιστώσει καθαρὰ. Γιατί, ἂν ἓνας ὑπηρέτης τοποθετήσῃ σὲ κιβώτιο, ὅπου ὑπῆρχαν ροῦχα τοῦ κυρίου τοῦ πολυτελεῆ καὶ χρυσοκέντητα, ἓνα ροῦχο δούλου γεμάτο βρωμιές καὶ πολλὲς ψεῖρες, πές μου, θὰ ἀνεχόσουν μὲ πραότητα τὴν αὐθάδεια; Τί πάλι, ἂν κάποιος σὲ ἀγγεῖο χρυσό, ποὺ συνήθως περιέχει πάντοτε ἀρώματα, ἔχυνε κοπριά καὶ βοῦρκο; δὲν θὰ τὸν χτυποῦσες κιόλας γιὰ τὸ παράπτωμά του αὐτό; Ὡστε λοιπὸν γιὰ τὰ κιβώτια καὶ τὰ σκεῦη καὶ τὰ ροῦχα καὶ τὰ μύρα δείχνουμε τόσο μεγάλο ἐνδιαφέρον, καὶ τὴν ψυχὴ μας τὴν θεωροῦμε πιὸ εὐτελεῆ ἀπὸ ὄλα αὐτά; Καὶ ἐκεῖ ὅπου χύθηκε τὸ πνευματικὸ μύρο θὰ προσθέσουμε διαβολικὰς πομπές καὶ σατανικὰ ἀκούσματα καὶ τραγοῦδια γεμάτα πορνείες; Καὶ πῶς, πές μου, θὰ τὰ ἀνεχθεῖ αὐτὰ ὁ Θεός; Ἄν καὶ δὲν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα στὸ μύρο καὶ στὸ βοῦρκο καὶ ἀνάμεσα στὰ ἐνδύματα τὰ δεσποτικὰ καὶ τὰ ὑπηρετικὰ, ὅσο ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα στὴν πνευματικὴ χάρι καὶ σ' αὐτὴν τὴν κακὴ ἐνέργεια.

Δὲν φοβᾶσαι, ἄνθρωπε, βλέποντας μὲ τὰ ἴδια μάτια καὶ τὸ κρεβάτι πάνω στὴν ὀρχήστρα, ὅπου τελοῦνται τὰ βρωμερὰ δράματα τῆς μοιχείας, καὶ τὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα, ὅπου τελοῦνται τὰ φρικτὰ μυστήρια; Μὲ τὰ ἴδια αὐτιά νὰ ἀκοῦς τὴν πόρνη νὰ αἰσχρολογεῖ, καὶ τὸν προφήτη καὶ ἀπόστολο ποὺ σὲ κατηχεῖ; Μὲ τὴν ἴδια καρδιά νὰ δέχεσαι τὰ δηλητηριώδη φάρμακα καὶ τὴ φρικτὴ καὶ ἅγια θυσία; Δὲν προέρχονται ἀπὸ ἐδῶ οἱ καταστροφές τῆς ζωῆς καὶ οἱ διαλύσεις τῶν γάμων καὶ οἱ πόλεμοι καὶ οἱ καυγάδες στὰ σπίτια; Γιατί, ὅταν ἀπὸ ὄσα εἶδες ἐκεῖ ἀποχαυνωθεῖς καί, ἀφοῦ γίνεις πιὸ χαῦνος καὶ πιὸ ἀσελγῆς καὶ ἐχθρὸς

τως, οἷα ἂν ἦ. Ὑπὸ γὰρ τῆς ἐν τοῖς θεάτροις ἐμπρησθεῖς ἐπιθυμίας καὶ ὑπὸ τῆς ξένης ἐκείνης θεωρίας ἀλοῦς τῆς γεγοητευμένης, τὴν σὴ φρονα καὶ κοσμίαν καὶ τοῦ βίου παντὸς κοινωνὸν ἀτιμάζεις, ὑβρίζεις, μυρίοις περιβάλλεις ὀνειδέσιν, οὐδὲν ἔχων ὄλωσ ἐγκαλέσαι, ἀλλ' αἰσχυρόμενος 5 τὸ πάθος εἰπεῖν καὶ τὸ τραῦμα δεῖξαι, ὄπερ ἐκεῖθεν λαβὼν ἐπανῆλθες, ἐτέρας πλέκεις προφάσεις, ἀφορμὰς ζητῶν ἀπεχθείας ἀλόγου, καὶ τῶν μὲν οἴκοι πάντων ὑπερορῶν, πρὸς δὲ τὴν μιὰν καὶ ἀκάθαρτον κεχη- νῶς ἐκείνην ἐπιθυμίαν, παρ' ἧς τὸ τραῦμα ἐδέξω· καὶ τὴν ἠχὴν τῆς φωνῆς ἔχων ἐγκαθημένην τῇ ψυχῇ ἔναυλον, καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ βλέμ- 10 μα καὶ τὰ κινήματα καὶ πάντα τῆς πορνείας τὰ εἶδωλα, οὐδὲν μεθ' ἡδο- νῆς ὄρας τῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας. Καὶ τί λέγω τὴν γυναικα καὶ τὴν οἰκίαν; Καὶ τὴν ἐκκλησίαν γὰρ αὐτὴν ἀηδέστερον ὄψει, καὶ ρημάτων ἀπεχθῶς ἀκούση τῶν περὶ σωφροσύνης, τῶν περὶ σεμνότητος. Οὐκέτι γὰρ ἔσται σοι διδασκαλία, ἀλλὰ κατηγορία τὰ λεγόμενα, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν κατὰ 15 μικρὸν ὑποσυρεῖς, τέλεον ἑαυτὸν ἀπορρήξεις τῆς κοινωφελοῦς ταύτης διδασκαλίας.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς, αὐτοὺς τε φεύγειν τὰς πονηρὰς ἐν τοῖς θεάτροις διατριβὰς καὶ τοὺς ἐσχολακότας τούτοις ἐκεῖθεν ἀφέλ- κειν. Οὐ γὰρ ἐστὶ ψυχαγωγία, ἀλλ' ὄλεθρος καὶ τιμωρία καὶ κόλασις τὰ 20 ἐκεῖ γινόμενα ἅπαντα. Τί γὰρ ὄφελος τῆς προσκαιροῦ ταύτης ἡδονῆς, ὅταν διηνεκῆς ἐντεῦθεν ἡ ὀδύνη τίκῃται καὶ, ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ κεν- τούμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, πᾶσιν ἧς δυσχερὴς καὶ δυσάρεστος; Ἐξέ- τασον γοῦν σαυτὸν, τίς μὲν γίνῃ ἀπὸ ἐκκλησίας ἀναχωρῶν, τίς δὲ ἀπὸ θεάτρων, καὶ ἐκατέρας παράβαλε τὰς ἡμέρας, καὶ οὐδὲν δεῆση τῶν 25 ἡμετέρων λόγων. Ἄρκεσει γὰρ ἐκατέρας ἢ σύγκρισις τῆς ἡμέρας δεῖξαι τὸ μέγεθος καὶ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας καὶ τῆς ἐκεῖθεν βλάβης. Ταῦτα καὶ ἤδη πρὸς τὴν ὑμέτεραν ἀγάπην εἶπον καὶ οὐδέποτε παύσομαι λέ- γων. Τοὺς τε γὰρ νοσοῦντας τὰ τοιαῦτα νοσήματα παραμυθησόμεθα, τοὺς τε ὑγιαίνοντας ἀσφαλεστέρους ποιήσομεν· ἐκατέροις γὰρ ὁ περὶ 30 τούτων χρήσιμος λόγος· τοῖς μὲν, ἵνα ἀποστῶσι, τοῖς δέ, ἵνα μὴ ἐμπέ- σωσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ χρὴ καὶ τοὺς ἐπιτιμῶντας τοῦτο συμμέτρως ποιεῖν, μέχρι τούτου ταύτην στήσαντες τὴν παραίνεσιν, τὰ ὑπολειφθέντα ἐκ τῆς

κάθε σωφροσύνης, ἐπιστρέψεις στὸ σπίτι σου καὶ δεῖς τὴ γυναῖκα σου, θὰ τὴν δεῖς πρὸ ἄσχημη, ὅποια κι ἂν εἶναι. Γιατί, ἀναμμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν θεάτρων καὶ κυριευμένος ἀπὸ τὴ γοητευτικὴ θέα ἐκείνη τῆς ξένης γυναίκας, τὴ συνετὴ καὶ σεμνὴ καὶ σύντροφο ὀλόκληρης τῆς ζωῆς σου τὴν προσβάλλεις, τὴ βρίζεις, τὴν περιλούεις μὲ μύριες ἐπιπλήξεις, χωρὶς νὰ ἔχεις γενικὰ τίποτα νὰ τὴν κατηγορήσεις, ἀλλὰ ἐπειδὴ ντρέπεσαι νὰ ἀναφέρεις τὸ πάθος σου καὶ νὰ δείξεις τὸ τραῦμα πὸ δέχτηκες ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπανήλθες, ἐπινοεῖς ἄλλες προφάσεις, ζητώντας παράλογες ἀφορμὲς μίσους καὶ ὄλους στὸ σπίτι τοὺς παραβλέπεις, ἐνῶ χάσκεις σ' ἐκείνη τὴ μιὰ καὶ ἀκάθαρτη ἐπιθυμία, ἀπὸ τὴν ὁποία δέχτηκες τὸ τραῦμα. Καὶ ἔχοντας ἐγκαταστημένο στὴν ψυχὴ σου ἔντονο τὸν ἦχο τῆς φωνῆς τῆς, καὶ τὸ παράστημα καὶ τὸ βλέμμα καὶ τὰ κουνήματα καὶ ὅλα τὰ εἶδωλα τῆς πορνείας, δὲν βλέπεις μὲ εὐχαρίστηση τίποτα ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ σπιτιοῦ. Ἄλλὰ γιατί λέω τὴ γυναῖκα καὶ τὸ σπίτι; Καὶ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἐκκλησία τὴ βλέπεις μὲ περισσότερὴ ἀηδία καὶ τὰ λόγια γιὰ τὴ σωφροσύνη καὶ τὴ σεμνότητα τὰ ἀκοῦς μὲ δυσκολία. Γιατί ὅσα λέγονται δὲν εἶναι γιὰ σένα διδασκαλία, ἀλλὰ κατηγορία, καὶ ὀδηγούμενος σιγά – σιγά σὲ ἀπόγνωση, κόβεις τελείως τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ αὐτὴ τὴν κοινωφελῆ διδασκαλία.

Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ ὄλους καὶ σεῖς νὰ ἀποφεύγετε τὶς πονηρὲς παραμονὲς στὰ θέατρα, καὶ ὅσους περνοῦν τὸν καιρὸ τους σ' αὐτὰ νὰ τοὺς ἀποσύρετε ἀπὸ ἐκεῖ. Γιατί ὅσα γίνονται ἐκεῖ δὲν εἶναι ψυχαγωγία, ἀλλὰ καταστροφὴ καὶ τιμωρία καὶ κόλαση. Ποιὸ δηλαδὴ τὸ ὄφελος ἀπὸ τὴν πρόσκαιρὴ αὐτὴ εὐχαρίστηση, ὅταν ἀπὸ αὐτὰ γεννιέται διαρκὴς στενοχώρια, καὶ μέρα καὶ νύχτα, βασανιζόμενος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία, γίνεσαι δυσάρεστος καὶ δύσκολος σὲ ὄλους; Ἐξέτασε λοιπὸν τὸν ἑαυτὸ σου, ποιὸς γίνεσαι ὅταν φεύγεις ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, καὶ ποιὸς ἀπὸ τὰ θέατρα, καὶ σύγκρινε τὶς μέρες, καὶ τότε δὲ θὰ ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὰ λόγια μου. Γιατί θὰ εἶναι ἀρκετὴ ἡ σύγκριση τῆς κάθε μέρας νὰ δείξει τὸ μέγεθος καὶ τῆς ὀφέλειας πὸ θὰ ἀποκομίσεις ἀπὸ ἐδῶ, καὶ τῆς βλάβης πὸ θὰ ὑποστεῖς ἀπὸ ἐκεῖ. Αὐτὰ τὰ εἶπα ἤδη στὴν ἀγάπη σας καὶ δὲ θὰ παύσω νὰ τὰ λέω. Γιατί καὶ αὐτοὺς πὸ πάσχουν ἀπὸ τέτοιες ἀσθένειες θὰ τοὺς παρηγορήσουμε μὲ αὐτὰ, καὶ τοὺς ὑγιεῖς θὰ τοὺς κάνουμε πρὸ ἀσφαλεῖς· διότι καὶ στοὺς δυὸ ὁ λόγος γι' αὐτὰ εἶναι χρησῖμος· στοὺς πρῶτους γιὰ νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ αὐτὰ, ἐνῶ στοὺς ὑγιεῖς γιὰ νὰ μὴ πέσουν σ' αὐτὰ. Ἄλλὰ ἐπειδὴ πρέπει καὶ αὐτοὶ πὸ ἐπιτιμοῦν νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ μὲ μέτρο, ἀφοῦ σταματήσω σ'

προτέρας ὑποθέσεως ὑμῖν ἀποδώσομεν, ἐπὶ τὸν Δαυῖδ ἐπανελθόντες πάλιν. Καὶ γὰρ τοῖς ζωγράφοις ἔθος, ἐπειδὴν μέλλωσιν ἐμφερῆ τινα ἐργάζεσθαι εἰκόνα, καὶ μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας τοὺς γράφεσθαι μέλλοντας παρακαθίζουσιν αὐτοῖς, ἵνα τῇ συνεχείᾳ τῆς θεωρίας ἀδιά-
5 πτωτον τῆς μορφῆς διασώσωσι τὴν ἀκριβειαν.

Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμῖν ζωγραφῆσαι πρόκειται νῦν, οὐχὶ τύπον μορφῆς σωματικῆς, ἀλλὰ ψυχῆς κάλλος καὶ νοητὴν εὐμορφίαν, καὶ σήμερον ὑμῖν παρακαθῆσθαι βουλόμεθα τὸν Δαυῖδ, ἵνα, πρὸς αὐτὸν πάντες ὀρῶντες, εἰς τὰς οἰκειάς ἕκαστος ψυχᾶς ἀπομάξησθε τὴν εὐμορφίαν
10 τοῦ δικαίου καὶ τὸ πρᾶγον καὶ ἡμερον καὶ τὸ μεγαλόψυχον καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν αὐτοῦ ἀρετὴν. Εἰ γὰρ σώματος εἰκόνες φέρουσί τινα παραμυθίαν τοῖς ὀρῶσι, πολλῶ μᾶλλον αἰ τῆς ψυχῆς εἰκόνες. Κάκεινας μὲν οὐ δυνατόν πανταχοῦ ὀρᾶν, ἀλλ' ἀνάγκη διηνεκῶς ἐφ' ἑνὸς Ἰδρυσθαι τόπου, ταύτην δὲ ὅτουπερ ἂν θέλῃς περιαγαγεῖν, οὐδὲν τὸ κωλύον. Ἐνα-
15 ποθέμενος γὰρ αὐτὴν τοῖς τῆς διανοίας ταμειοῖς, ὅπουπερ ἂν ᾖς, συνεχῶς εἰς αὐτὴν ὀρᾶν δυνήσῃ καὶ πολλὴν παρ' αὐτῆς καρποῦσθαι τὴν ὠφέλειαν. Καὶ καθάπερ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς νοσοῦντες, σπογγιάς καὶ ἱματίων ράκη κυανίζόντων κατέχοντες καὶ συνεχῶς εἰς αὐτὰ βλέποντες, καρποῦνται τινα τοῦ νοσήματος παραμυθίαν ἀπὸ τοῦ χρώματος
20 ἐκείνου, οὕτω καὶ σύ, ἂν τὴν εἰκόνα τοῦ Δαυῖδ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχῃς τῶν ἑαυτοῦ καὶ συνεχῶς εἰς αὐτὴν ἀτενίζῃς, κἂν μυριάκις θυμὸς ἐνοχλῇ καὶ συγχῆ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας, ὀρῶν εἰς ἐκεῖνον τὸν χαρακτήρα τῆς ἀρετῆς, ὀλόκληρον δέξῃ τὴν υἰγίαν καὶ καθαρὰν τὴν φιλοσοφίαν.

γ'. Μὴ γάρ μοι λεγέτω τις, ὅτι 'Μιαρὸν ἐχθρὸν ἔχω, πονηρὸν, διε-
25 φθαρμένον, ἀδιόρθωτον'. Οἷον ἂν εἴπῃς, οὐκ ἔστι τοῦ Σαοὺλ χείρων, ὃς καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλακίς διασωθεὶς ὑπὸ τοῦ Δαυῖδ, αὐτὸς μυρία ἐπιβουλεύσας, εἶτα ἀντὶ τούτων εὐεργετηθεὶς, ἔμενε τὴν ἑαυτοῦ πονηρίαν διατηρῶν. Τί γὰρ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι γῆν ἀπετέμετο, καὶ ἐν ἀγροῖς ἠδίκησε, καὶ οἰκίας ὄρια ὑπερέβη, καὶ ἀνδράποδα ἤρπασε, καὶ ὕβρισε,
30 καὶ ἐπλεονέκτησε, καὶ εἰς πενίαν ἤγαγεν; Ἄλλ' οὐπω τὴν ψυχὴν ἀφείλετο, ὅπερ οὗτος ἐσπούδαζεν· εἰ δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἐσπούδασεν ἀφείλεσθαι, ἀλλ' ἅπαξ τοῦτ' ἐτόλμησεν ἴσως, οὐχὶ δις καὶ τρίς καὶ πολλακίς

αὐτὸ τὸ σημεῖο τὴν παραίνεση, τὰ ὑπόλοιπα θὰ τὰ συμπληρώσω ἀπὸ τὸ προηγούμενο θέμα, ἐπιστρέφοντας πάλι στὸν Δαβίδ. Γιατὶ καὶ στοὺς ζωγράφους ὑπάρχει συνήθεια, ὅταν πρόκειται νὰ κατασκευάσουν μιὰ πανομοιότυπη εἰκόνα, νὰ κάθονται μπροστὰ σ' ἐκείνους πού θὰ ζωγραφίσουν μιὰ, καὶ δύο καὶ τρεῖς μέρες, ὥστε, βλέποντάς τους συνεχῶς, νὰ διατηρήσουν ἀκριβεῖς τὶς λεπτομέρειες τῆς μορφῆς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς πρόκειται νὰ ζωγραφίσουμε τώρα, ὄχι κάποιο τύπο σωματικῆς μορφῆς, ἀλλὰ τὸ κάλλος καὶ τὴ νοητὴ ὁμορφιὰ ψυχῆς, θέλουμε νὰ καθίσει καὶ σήμερα μαζί μας ὁ Δαβίδ, ὥστε, βλέποντας ὅλοι πρὸς αὐτόν, νὰ ἀποτυπώσετε ὁ καθένας στὴν ψυχὴ τοῦ τοῦ δικαίου καὶ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἡμερότητα καὶ τὴ μεγαλοψυχία καὶ ὅλες τὶς ἄλλες ἀρετὲς του. Γιατί, ἂν οἱ εἰκόνες τοῦ σώματος φέρνουν κάποια παρηγοριὰ σ' αὐτοὺς πού τὶς βλέπουν, πολὺ περισσότερο οἱ εἰκόνες τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖνες βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὶς βλέπουμε παντοῦ, ἀλλὰ πρέπει νὰ στεκόμαστε διαρκῶς σ' ἓνα τόπο, ἐνῶ αὐτὴν τίποτα δὲν σὲ ἐμποδίζει νὰ τὴ μεταφέρεις ὅπου θέλεις. Γιατί, τοποθετώντας τὴν στὰ ταμεῖα τῆς διάνοιάς σου, ὅπου κι ἂν βρίσκεσαι, μπορεῖς νὰ βλέπεις συνεχῶς σ' αὐτὴν καὶ νὰ παίρνεις μεγάλη ὠφέλεια ἀπὸ αὐτὴν. Κι ὅπως ἐκεῖνοι πού ὑποφέρουν στὰ μάτια, ἔχοντας σφουγγάρια ἢ κομμάτια ἀπὸ ροῦχα γαλάζια καὶ βλέποντας διαρκῶς σ' αὐτά, παίρνουν κάποιο κουράγιο γιὰ τὴν ἀρρώστια τους ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ χρῶμα, ἔτσι καὶ σύ, ἂν ἔχεις τὴν εἰκόνα τοῦ Δαβίδ μπροστὰ στὰ μάτια σου καὶ τὴν ἀτενίζεις διαρκῶς, ἔστω κι ἂν μύριες φορὲς ὁ θυμὸς ἐνοχλεῖ καὶ ἐρεθίζει τὰ μάτια τῆς διάνοιάς σου, βλέποντας σ' ἐκεῖνον τὸν χαρακτήρα τῆς ἀρετῆς, θὰ δεχθεῖς πλήρη ὑγεία καὶ καθαρὴ ἀνεξικακία.

3. "Ἄς μὴ μοῦ πεῖ λοιπὸν κανεὶς, ὅτι "Ἐχω ἐχθρὸ μιαιρό, πονηρό, διεφθαρμένο, ἀδιόρθωτο". Ὅποιον καὶ ἂν ἀναφέρεις, δὲν εἶναι χειρότερος ἀπὸ τὸν Σαούλ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ διασώθηκε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὰς φορὲς ἀπὸ τὸν Δαβίδ, αὐτός, ἀφοῦ μηχανεύτηκε μύρια κακὰ ἐναντίον του, καὶ ἐνῶ εὐεργετήθηκε γι' αὐτά, ἐξακολούθησε νὰ διατηρεῖ τὴν κακία του. Γιατὶ τί ἔχεις νὰ πεῖς; ὅτι ἀφαίρεσε κομμάτι ἀπὸ τὴ γῆ, σὲ ἀδίκησε στὰ χωράφια, ξεπέρασε τὰ σύνορα τοῦ σπιτιοῦ, ἄρπαξε τὰ ζῶα, σὲ ἐβρισε, πῆρε περισσότερα καὶ σὲ ἔφερε στὴ φτώχεια; Ὅμως δὲν σοῦ πῆρε ἀκόμα τὴ ζωὴ, πρᾶγμα πού αὐτὸς ἐπέδιδωκε, ἀλλὰ καὶ νὰ προσπάθησε νὰ σοῦ ἀφαιρέσει τὴ ζωὴ, ἴσως νὰ τὸ ἀποτόλμησε μιὰ μόνο φορά, ὄχι δύο καὶ τρεῖς καὶ πολλὰς φορὲς, ὅπως αὐτός· ἐὰν πάλι προσπάθησε καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ τρεῖς καὶ πολλὰς φορὲς, ἀλλὰ τὸ

καθάπερ οὗτος· εἰ δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ τρίς καὶ πολλάκις, ἀλλ' οὐ
 τοσαῦτα εὐεργετηθεῖς, ἀλλ' οὐκ ἐλθὼν εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἅπαξ καὶ δεύ-
 τερον καὶ διασωθεῖς· εἰ δὲ καὶ τοῦτο, καὶ οὕτω πλεονεκτεῖ πάλιν ὁ
 Δαυῖδ. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς ὄντα τοιαῦτα φιλοσοφεῖν, καὶ
 5 νῦν μετὰ τὴν χάριν τοιαύτας χαρίζεσθαι δωρεάς. Οὐκ ἦν ὁ Δαυῖδ ἀ-
 κούσας τὴν παραβολὴν τῶν μυρίων ταλάντων καὶ τῶν ἑκατὸν δηνα-
 ρίων· οὐκ ἦν ὁ Δαυῖδ ἀκούσας τῆς εὐχῆς τῆς λεγούσης, «ἄφετε τοῖς ἀν-
 θρώποις τὰ ὀφλήματα αὐτῶν, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος»·
 οὐκ ἦν ἰδὼν τὸν Χριστὸν σταυρωθέντα, οὐχ αἷμα τὸ τίμιον ἐκχυθέν,
 10 οὐδὲ τοὺς μυρίους περὶ φιλοσοφίας ἀκούσας λόγους· οὐκ ἀπέλαυσε
 θυσίας τοσαύτης, οὐδ' αἵματος μετέσχε Δεσποτικοῦ, ἀλλ' ἀτελεστέροις
 ἐντρεφόμενος νόμοις καὶ οὐδὲν ἀπαιτοῦσι τοιοῦτον, πρὸς αὐτὴν τὴν κο-
 ρυφὴν τῆς ἐν τῇ χάριτι ἔφθασε φιλοσοφίας. Καὶ σὺ μὲν πολλάκις ὑπὲρ
 τῶν παρελθόντων ὀργιζόμενος μνησικακεῖς, οὗτος δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν
 15 μελλόντων δεδοικῶς καὶ εἰδῶς ἀκριβῶς, ὅτι ἀοίκητος αὐτῶ ἔσται ἢ
 πόλις καὶ ἀβίωτος ὁ βίος σώσαντι τὸν ἐχθρόν, οὐκ ἀφίστατο τῆς ἐ-
 κείνου κηδεμονίας, ἀλλὰ πάντ' ἔπραττε, καθ' ἑαυτοῦ τὸν πολέμιον τρέ-
 φων. Τίς ἂν σχοιή ταύτης μείζονα ἀνεξικακίαν εἰπεῖν;

Ἴνα δὲ καὶ ἐκ τῶν νῦν γινομένων μάθῃς, ὅτι δυνατόν, ἂν ἐθέλω-
 20 μεν, πάντα ἄνθρωπον πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθῶς ἔχοντα καταλλάξαι, τί λέον-
 τος ἀγριώτερον; Ἀλλ' ὅμως τοῦτον ἡμεροῦσιν ἄνθρωποι, καὶ ἡ τέχνη
 τὴν φύσιν βιάζεται, καὶ γίνεται προβάτου παντὸς ἐπιεικέστερος ὁ πάν-
 των θηρίων ἀγριώτερος καὶ βασιλικώτερος καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς βαδίζει
 μηδένα δεδιττόμενος. Τίν' οὖν ἔξομεν ἀπολογία, τίνα συγγνώμην, θη-
 25 ρία ἡμεροῦντες, ἀνθρώπους δὲ λέγοντες μὴ δύνασθαι καταπραῖνειν
 ποτέ, μηδὲ ποιεῖν πρὸς ἡμᾶς ἔχειν ἠδέως; Καίτοι γε τῷ θηρίῳ μὲν
 παρὰ φύσιν τὸ ἡμερον, τῷ ἀνθρώπῳ δὲ παρὰ φύσιν τὸ ἄγριον. Ὅταν
 οὖν τῆς φύσεως περιγινώμεθα, τίν' ἔξομεν ἀπολογία, προαίρεσιν λέ-
 γοντες μὴ δύνασθαι διορθοῦν; Εἰ δ' ἔτι φιλονεικεῖς, ἐκεῖν' ἂν εἴποιμι,
 30 ὅτι κἂν ἀνίατα νοσῇ, ὅσος σοι μείζων ὁ πόνος, τοσοῦτός σοι καὶ ὁ μι-
 σθὸς παραμένοντι καὶ θεραπεύοντι τὸν νοσοῦντα ἀνίατα.

ἔκανε χωρὶς νὰ ἔχει εὐεργετηθεῖ τόσο πολύ, οὔτε καὶ νὰ πέσει στὰ χέρια σου καὶ μιὰ καὶ δυὸ φορὲς καὶ νὰ διασωθεῖ· ἐὰν ὁμως ἔγινε καὶ αὐτὸ, πάλι ὁ Δαβὶδ πλεονεκτεῖ. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ ἔχει τέτοιες ἀντιλήψεις ζώντας στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μὲ τὸ νὰ τὰ κάνεις τώρα ἐσύ, μετὰ τὴν ἔλευση τῆς χάριτος, μετὰ τέτοιου εἴδους δωρεῆς. Ὁ Δαβὶδ δὲν εἶχε ἀκούσει τὴν παραβολὴ τῶν μυρίων ταλάντων καὶ τῶν ἑκατὸ δηναρίων· δὲν εἶχε ἀκούσει ὁ Δαβὶδ τὴν προσευχὴ πού λέει, «συγχωρεῖστε τὰ παραπτώματα τῶν ἀνθρώπων, ὅπως καὶ ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος»²· δὲν εἶχε δεῖ τὸν Χριστὸ σταυρωμένο, οὔτε τὸ πολῦτιμο αἷμά του νὰ χύνεται, οὔτε ἄκουσε τοὺς μύριους λόγους γιὰ τὴν ἀνεξικακία· δὲν πῆρε μέρος σὲ μεγάλη θυσία, δὲν κοινώνησε αἷμα Δεσποτικὸ, ἀλλὰ, ἐνῶ ἀνατρεφόταν μὲ πιὸ ἀτελεῖς νόμους, πού δὲν ἀπαιτοῦσαν κάτι τέτοιο, ἐν τούτοις ἔφθασε στὴν κορυφὴ τῆς ἀνεξικακίας τῆς χάριτος. Καὶ σὺ βέβαια πολλὰς φορές, θυμώνοντας γιὰ τὰ περασμένα, μνησικακεῖς, ἐνῶ αὐτὸς, ἂν καὶ φοβόταν καὶ γιὰ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν καὶ γνώριζε καλὰ ὅτι γι' αὐτὸν ἡ πόλη θὰ εἶναι ἀκατοίκητη καὶ ὁ βίος του θὰ γίνῃ ἀβίωτος, ἂν καὶ ἔσωσε τὸν ἐχθρὸ, πάλι δὲν ἔπαυε νὰ φροντίζει γι' αὐτόν, καὶ ἔκανε τὰ πάντα, τρέφοντας τὸν ἐχθρὸ ἐναντίον του. Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ ἀναφέρει ἀνεξικακία μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτήν;

Γιὰ νὰ μάθεις ὁμως καὶ ἀπὸ ὅσα γίνονται τώρα, ὅτι εἶναι δυνατόν, ἐὰν θέλουμε, νὰ συμφιλιώσουμε κάθε ἄνθρωπο πού μᾶς ἐχθρεύεται, τί εἶναι ἀγριότερο ἀπὸ τὸ λιοντάρι; Καὶ ὁμως αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι τὸ ἐξημερώνουν, καὶ ἡ τέχνη ἀλλάζει τὴ φύση, καὶ γίνεται πιὸ μαλακὸ ἀπὸ τὸ πρόβατο αὐτὸ τὸ πιὸ ἄγριο ἀπὸ ὅλα τὰ θηρία καὶ βασιλικότερο, καὶ βαδίζει μέσα στὴν ἀγορὰ χωρὶς νὰ τρομάζει κανέναν. Ποιὰ λοιπὸν δικαιολογία θὰ ἔχουμε, ποιὰ συγγνώμη, ὅταν ἡμερεύουμε τὰ θηρία, ἀλλὰ λέμε ὅτι τοὺς ἀνθρώπους δὲν μπορούμε νὰ τοὺς καταπραΰνουμε ποτέ, οὔτε νὰ τοὺς κάνουμε νὰ αἰσθάνονται ἀπέναντί μας εὐχάριστα; Ἄν καὶ τὸ νὰ εἶναι ἡμερὸ τὸ θηρίο εἶναι πέρα ἀπὸ τὴ φύση του, ἐνῶ στὸν ἄνθρωπο ἀφύσικο εἶναι ἡ ἀγριότητα. Ὅταν λοιπὸν νικᾶμε τὴ φύση, ποιὰ δικαιολογία θὰ ἔχουμε, λέγοντας ὅτι δὲν μπορούμε νὰ διορθώσουμε τὴν προαίρεση; Ἄλλ' ἂν ἀκόμα ἔχεις ἀντιρρήσεις, θὰ σοῦ πῶ τὸ ἐξῆς· κι ἂν ἀκόμα ὑποφέρεις ἀθεράπευτα, ὅσο πιὸ μεγάλος εἶναι ὁ πόνος, τόσος θὰ εἶναι καὶ ὁ μισθός σου, ὅταν ἐπιμένεις καὶ θεραπεύεις ἐκεῖνον πού εἶναι ἀθεράπευτα ἄρρωστος.

Ἕνα μόνο πρᾶγμα νὰ σκεφτόμαστε λοιπὸν, ὄχι πῶς δὲν θὰ πάθου-

Ἐν τοίνυν σκοπῶμεν μόνον, οὐχ ὅπως μηδὲν πάθωμεν παρὰ τῶν
 ἐχθρῶν κακόν, ἀλλ' ὅπως μηδὲν αὐτοὺς ἡμεῖς ἐργασώμεθα κακόν, καὶ
 οὐδὲν πεισόμεθα δεινόν, κἄν μυρία πάσχωμεν δεινά· ὡσπεροῦν οὐδ' ὁ
 Δαυῖδ ἐλαυνόμενος, φυγαδεύόμενος, μέχρι τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐπιβουλευ-
 5 ὄμενος, ἔπαθέ τι δεινόν, ἀλλ' ἐκείνου λαμπρότερος ἦν καὶ σεμνότερος
 καὶ ποθεινότερος ἅπασιν, οὐκ ἀνθρώποις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ
 Θεῷ. Τί γὰρ ἠδικήθη ὁ ἅγιος ἐκεῖνος τότε τοσαῦτα παθὼν παρὰ τοῦ
 Σαοῦλ; Οὐχὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας ἄδεται, καὶ λαμπρὸς μὲν ἐν γῆ,
 λαμπρότερος δὲ ἐν οὐρανῷ; οὐχὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτὸν ἀγαθὰ μένει καὶ ἡ
 10 τῶν οὐρανῶν βασιλεία; Τί δ' ὠφέλησεν ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος καὶ
 ἄθλιος τοσαῦτα ἐπιβουλεύσας; Οὐχὶ καὶ τῆς βασιλείας ἐξέπεσε, καὶ
 ἐλεεινὸν ὑπέστη τὸν θάνατον μετὰ τοῦ παιδός, καὶ παρὰ πάντων κατη-
 γορεῖται, καὶ τὸ δὴ χαλεπότερον, τὰς ἀθανάτους νῦν ἐκδέχεται τιμω-
 ρίας; Ὅλως δὲ τί ποτέ ἐστιν, ὅπερ ἐγκαλῶν τῷ ἐχθρῷ οὐ βούλει κα-
 15 ταλλαῖναι; Χρήματά σε ἀφείλετο; Ἄλλ' ἂν ἐνέγκῃς γενναίως τὴν ἀρ-
 παγὴν, τοσοῦτον λήψῃ μισθόν, ὅσον ἂν εἰ ταῖς τῶν πενήτων αὐτὰ χερ-
 σὶν ἐναπέθηκας. Καὶ γὰρ ὁ πέννησι δεδωκώς, καὶ ὁ τῷ πλεονεκτῆσαντι
 μῆτε ἐπιβουλεύων, μῆτε καταρῶμενος, διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα ἀμφοτέροι
 ποιοῦσιν. Ὅταν οὖν ἡ ὑπόθεσις τῆς δαπάνης ἦ μία, εὐδὴλον ὅτι καὶ
 20 στέφανος εἶς. Ἄλλ' εἰς ψυχὴν ἐπεβούλευσε καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρησε;
 Μαρτύριόν σοι τὸ πρᾶγμα λογίζεται, ἂν τὸν ἐπίβουλον καὶ μέχρι τοσοῦ-
 του τὴν ἔχθραν ἐξαγαρόντα, ἐν τοῖς εὐεργέταις ἀριθμῆς καὶ διατελῆς εὐ-
 χόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὸν Θεὸν ἴλεω γενέσθαι παρακαλῶν.
 δ'. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδωμεν, ὅτι διεκώλυσεν ὁ Θεὸς σφαγῆναι τὸν
 25 Δαυῖδ, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι τριπλοῦν καὶ τετραπλοῦν στέφανον μαρ-
 τυρίου ἀνεδήσατο ἀπὸ τῆς τοῦ Σαοῦλ ἐπιβουλῆς. Ὁ γὰρ διὰ τὸν Θεὸν
 τὸν πολέμιον σώζων, τὸν ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις τὸ δόρυ κατὰ τῆς
 αὐτοῦ κεφαλῆς ἀκοντίσαντα καὶ γενόμενος κύριος ἀνελεῖν, εἶτα φεισά-
 μενος, καὶ ταῦτ' εἰδώς, ὅτι μετὰ τὴν φειδῶ ταύτην πάλιν ἐπιθήσεται,
 30 εὐδὴλον ὅτι μυριάκις ἐσφάγη τῇ προθέσει· μυριάκις δὲ σφαγεῖς διὰ τὸν
 Θεόν, πολλοὺς ἔχει μαρτυρίου στεφάνους, καὶ ὅπερ ὁ Παῦλος ἔλεγεν,
 ὅτι «καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκω διὰ τὸν Θεόν», τοῦτο καὶ αὐτὸς
 ἔπασχε διὰ τὸν Θεόν. Δυνάμενος γὰρ ἀνελεῖν τὸν ἐπιβουλεύοντα, διὰ

με κανένα κακὸ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ πῶς δὲν θὰ κάνουμε ἐμεῖς σ' αὐτοὺς κανένα κακό· καὶ δὲν θὰ πάθουμε κανένα κακό, ἔστω καὶ ἂν ὑποφέρουμε μύρια κακά· ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ὁ Δαβὶδ ἔπαθε κανένα κακό, ἂν καὶ διωκόταν, ἔφευγε καὶ κινδύνευε νὰ χάσει τὴ ζωὴ του· ἀλλὰ ἦταν πιὸ ἔνδοξος ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ πιὸ σεμνὸς καὶ ἀγαπητὸς σὲ ὄλους, καὶ ὄχι μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ στὸν ἴδιο τὸ Θεό. Γιατὶ σὲ τί ἀδικήθηκε ὁ ἅγιος ἐκεῖνος τότε, ἂν καὶ ἔπαθε τόσα πολλὰ ἀπὸ τὸν Σαούλ; Δὲν ψάλλεται μέχρι σήμερα καὶ εἶναι ἔνδοξος στὴ γῆ, λαμπρότερος ὁμοῦς στὸν οὐρανό; Δὲν τὸν περιμένουν τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθὰ καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Καὶ τί ὠφελήθηκε ἐκεῖνος ὁ ταλαίπωρος καὶ ἄθλιος μὲ τόσες μηχανορραφίαι; Δὲν ἔχασε καὶ τὴ βασιλεία καὶ δὲν ὑπέστη ἔλεεινὸ θάνατο μαζί μὲ τὸ παιδί του καὶ κατηγορεῖται ἀπὸ ὄλους, καὶ τὸ ἀκόμα χειρότερο, περιμένει τις ἀθάνατες τιμωρίαι; Ἀλλὰ τί τέλος πάντων εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγορεῖς τὸν ἐχθρό καὶ δὲ θέλεις νὰ συμφιλιωθείς; Σοῦ ἀφαίρεσε χρήματα; Ἀλλὰ ἐὰν ὑπομείνεις γενναῖα τὴν ἀρπαγὴ, θὰ πάρεις τόση μεγάλη ἀνταμοιβή, ὅση θὰ ἔπαιρνες ἂν τὰ ἔδινες στὰ χέρια τῶν φτωχῶν. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔδωσε στοὺς φτωχοὺς καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐπιβουλεύεται τὸν πλεονέκτη, οὔτε τὸν καταριέται, γιὰ τὸ Θεὸ καὶ οἱ δύο τὸ κάνουν. Ὅταν λοιπὸν ἡ αἰτία τῆς δαπάνης εἶναι ἴδια, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι καὶ τὸ σταφάνι θὰ εἶναι ἴδιο. Ἀλλὰ ἐπιβουλεύθηκε τὴ ζωὴ σου καὶ ἐπιχείρησε νὰ σὲ σκοτώσει; Θὰ σοῦ ὑπολογισθεῖ τὸ πρᾶγμα ὡς μαρτύριο, ἐὰν τὸν ἐχθρό σου, ποὺ ἄφησε τὴν ἔχθρα του νὰ φτάσει μέχρις ἐδῶ, τὸν ὑπολογίζεις μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν σου καὶ προσεύχεσαι γι' αὐτόν, παρακαλώντας τὸ Θεὸ νὰ φανεῖ σπλαχνικός.

4. Νὰ μὴ βλέπουμε λοιπὸν αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἐμπόδισε τὸν Δαβὶδ νὰ σφαγεῖ, ἀλλὰ σκέψου ἐκεῖνο, ὅτι μὲ τὴν ἐπιβουλὴ τοῦ Σαούλ φόρεσε τριπλὸ καὶ τετραπλὸ στεφάνι μαρτυρίου. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ σώζει γιὰ τὸ Θεὸ τὸν ἐχθρό του, ὁ ὁποῖος καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλές φορές ἐξακόντισε τὸ δόρυ πρὸς τὸ κεφάλι του, καὶ ἐνῶ ἦταν στὸ χέρι του νὰ τὸν σκοτώσει, τὸν σπλαχνίσθηκε, ἂν καὶ γνώριζε ὅτι μετὰ τὴ συγχώρησή του πάλι θὰ τοῦ ἐπιτεθεῖ, εἶναι φανερό ὅτι μύριες φορές σφάχθηκε μὲ τὴν πρόθεσή του· καὶ ἀφοῦ σφάχθηκε μύριες φορές γιὰ τὸ Θεό, ἔχει πολλὰ στεφάνια μαρτυρίου, καὶ αὐτὸ ποὺ ὁ Παῦλος ἔλεγε, «κάθε μέρα πεθαίνω γιὰ τὸ Θεό», αὐτὸ πάθαινε καὶ αὐτὸς γιὰ τὸ Θεό. Γιατὶ, ἐνῶ μπορούσε νὰ σκοτώσει τὸν ἐχθρό, δὲν τὸ θέλησε γιὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ προτίμησε νὰ κινδυνεύει κάθε μέρα μᾶλλον, παρὰ ν' ἀπαλ-

τὸν Θεὸν οὐκ ἠθέλησεν· ἀλλ' εἴλετο κινδυνεύειν καθ' ἐκάστην ἡμέραν μᾶλλον, ἢ, δικαίαν ἐργασάμενος σφαγὴν, ἀπὸ τοσοῦτων ἀπαλλαγῆναι θανάτων. Εἰ δὲ μέχρι τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐπιβουλευόντα ἀμύνασθαι καὶ μισεῖν οὐ χρή, πολλῶ μᾶλλον εἰς ὅτιοῦν ἄλλο ἀδικοῦντα.

5 Πολλοῖς δοκεῖ τὸ κακῶς ἀκούειν καὶ εἰς ὑπόληψιν παραβλάπτεσθαι παρὰ τῶν ἐχθρῶν, πάντων θανάτων ἀφορητότερον εἶναι. Φέρε οὖν καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐξετάσωμεν. Εἰπέ σέ τις κακῶς, καὶ μοιχὸν καὶ πόρνον ἐκάλεσε; Ταῦτα, εἰ μὲν ἀληθῆ λέγη, διόρθωσαι· εἰ δὲ ψευδῆ, καταγέλασον· εἰ σύνοιδας σαυτῷ τὰ εἰρημένα, σωφρόνησον· εἰ δὲ μὴ
10 σύνοιδας, καταφρόνησον· μᾶλλον δὲ μὴ καταγέλασης, μηδὲ καταφρονήσης μόνον, ἀλλὰ καὶ χαῖρε καὶ σκίρτα κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, τὸν κελεύοντα οὕτω ποιεῖν. «Ὅταν γὰρ ὄνειδίδωσι», φησὶν, «ὕμᾶς καὶ εἰπῶσι πᾶν πονηρὸν ρῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ πάλιν, «χαίrete
15 καὶ σκιρτᾶτε, ὅταν ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν ψευδόμενοι». Ὅτι δὲ κἂν ἀληθεύων εἶπη, σὺ δὲ μετ' ἐπιεικειᾶς ἐνέγκῃς τὰ ρήματα καὶ μὴ ἀνθυβρίσης, μηδὲ λοιδορήσης, ἀλλὰ στενάξης πικρὸν καὶ καταγνῶς τῶν πεπλημμελημένων, οὐκ ἐλάττονα τοῦ προτέρου καρπώση μισθόν, καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν Γραφῶν ὑμῖν παραστῆσαι πειράσομαι, ἵνα
20 μάθητε ὅτι ὅσα οὐκ ὠφελοῦσι φίλοι ἐπαινοῦντες καὶ χαριζόμενοι, τοσαῦτα ὠφελοῦσιν ἐχθροὶ κακῶς λέγοντες, κἂν ἀληθεύωσι, μόνον ἂν εἰς δέον ἡμεῖς ταῖς κατηγορίαις χρήσασθαι βουλευθῶμεν. Οἱ μὲν γὰρ φίλοι πολλάκις καὶ πρὸς χάριν κολακεύουσιν, οἱ δ' ἐχθροὶ τὰ ἀμαρτήματα εἰς μέσον ἀγουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ φιλαυτίας ἡμεῖς τὰ ἡμέτερα πλημμελή-
25 ματα οὐχ ὀρῶμεν, ὑπὸ τῆς ἔχθρας ἐκεῖνοι πολλάκις ἡμῶν ἀκριβέστερον θεασάμενοι καὶ ὄνειδίσαντες, εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς ἐνέβαλον διορθώσεως, καὶ γέγονεν ἡμῖν ἡ ἔχθρα μεγίστης ὠφελείας ὑπόθεσις, οὐ μόνον ὅτι μιμησκόμενοι παρ' ἐκείνων νοοῦμεν ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλ' ὅτι αὐτὰ καὶ ἀποτιθέμεθα. Ἄν γὰρ ὄνειδίσῃ σε ὁ ἐχθρὸς ἀμαρτήματα, ὃ
30 σὺ σαυτῷ σύνοιδας, σὺ δ' ἀκούσας ἐκεῖνον μὲν μὴ ὑβρίσης, στενάξης δὲ πικρὸν καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσης, εὐθέως ἀπέθου τὴν ἀμαρτίαν ἅπα-

3. Ματθ. 5,11-12.

4. Λουκᾶ 6,22-23.

λαγεῖ ἀπὸ τόσους θανάτους, κάνοντας μιὰ δίκαιη σφαγή. Κι ἂν δὲν πρέπει ν' ἀντιδικοῦμε καὶ νὰ μισοῦμε ἀκόμα κι αὐτὸν ποὺ ἐπιβουλεύεται τὴν ἴδια τὴ ζωὴ μας, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει ὅταν μᾶς κάνει ὅποιαδήποτε ἄλλη ἀδικία.

Πολλοὶ νομίζουν ὅτι ἡ κακολογία καὶ βλάβη τῆς ὑπολήψεώς μας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς εἶναι πιὸ ἀνυπόφορος θάνατος. Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ τὸ ἐξετάσουμε κι αὐτό. Σὲ κακολόγησε κάποιος καὶ σὲ ἀποκάλεσε μοιχὸν καὶ πόρνον; Ἐὰν αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ, διόρθωσέ τα· ἐὰν πάλι εἶναι ψεύτικα, περιγέλασέ τα. Ἐὰν ἀναγνωρίζεις αὐτὰ στὸν ἑαυτό σου, συνετίσου, ἐὰν δὲν τὰ ἀναγνωρίζεις, περιφρόνησέ τα· ἢ καλύτερα νὰ μὴ τὰ περιγελάσεις οὔτε νὰ τὰ περιφρονῆσεις μόνο, ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ σκιρτᾶς, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, ποὺ μᾶς προτρέπουν νὰ ἐνεργοῦμε ἔτσι· γιατί λέει, «ὅταν σᾶς κακολογήσουν καὶ ποῦν ἐναντίον σας κάθε κακὸ λόγο, λέγοντας ψέματα, νὰ χαίρεσθε καὶ νὰ ἀγάλλεσθε, διότι ἡ ἀνταμοιβὴ σας θὰ εἶναι μεγάλη στοὺς οὐρανοὺς»³. Καὶ πάλι· «νὰ χαίρεσθε καὶ νὰ πηδᾶτε ἀπὸ χαρὰ, ὅταν δυσφημήσουν τὸ ὄνομά σας ὡς κακὸ, λέγοντας ψέματα»⁴. Ὅτι πάλι, κι ἂν ἀκόμα ὅσα λέει εἶναι ἀληθινὰ, τὰ δεχθεῖς ὁμως ἐσὺ τὰ λόγια του μὲ καλωσύνη καὶ δὲν ἀπαντήσεις μὲ βρισιές, οὔτε τὸν κακολογήσεις, ἀλλὰ, ἀφοῦ στενάζεις πικρὰ καὶ μετανοιώσεις γιὰ ὅσα ἁμαρτήματα ἔκανες, θὰ κερδίσεις ὄχι λιγότερο ἀπὸ τὸν προηγούμενο μισθό, καὶ αὐτὸ θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς τὸ παρουσιάσω ἀπὸ τὶς Γραφές, γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι, ὅσο δὲν μᾶς ὠφελοῦν φίλοι ἐπαινώντας μας καὶ κάνοντάς μας χάρεις, τόσο μᾶς ὠφελοῦν ἐχθροὶ ποὺ μᾶς κακολογοῦν, καὶ ὅταν εἶναι ἀλήθεια, ἀρκεῖ ἡμεῖς νὰ θελήσουμε νὰ χρησιμοποιήσουμε τὶς κατηγορίες ὅπως πρέπει. Γιατί οἱ φίλοι πολλὰς φορές, γιὰ νὰ μᾶς κάνουν χάρη, μᾶς κολακεύουν, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ φέρνουν στὴ μέση τὰ ἁμαρτήματά μας. Ἐπειδὴ ὁμως ἡμεῖς ἀπὸ φιλαυτία δὲν βλέπουμε τὰ σφάλματά μας, ἐκεῖνοι ἀπὸ ἔχθρα πολλὰς φορές βλέποντάς τα καλύτερα καὶ κακολογώντας μας, μᾶς φέρνουν στὴν ἀνάγκη νὰ τὰ διορθώσουμε, ὅποτε ἡ ἔχθρα γίνεται γιὰ μᾶς ἀφορμὴ πολὺ μεγάλης ὠφέλειας, ὄχι μόνο ἐπειδὴ μὲ τὴν ὑπενθύμισή τους ἀπὸ ἐκείνους συνειδητοποιοῦμε τὰ σφάλματά μας, ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ τὰ διορθώνουμε. Γιατί, ἂν ὁ ἐχθρὸς σου σὲ κατηγορήσει γιὰ ἁμάρτημα ποὺ τὸ γνωρίζεις, καὶ σὺ ἀκούοντάς το δὲν τὸν βρῖσεις ἐκεῖνον, ἀλλὰ ἀναστενάζεις πικρὰ καὶ παρακαλέσεις τὸ Θεό, ἀμέσως ἀποβάλλεις ὀλόκληρη τὴν ἁμαρτία. Ἐπομένως, τί θὰ μπορούσε νὰ

σαν. ἼΑρα τί τούτου γένοιτ' ἂν μακαριώτερον; τί δ' εὐκολώτερον πρὸς ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγὴν;

Ἄλλ' ἵνα μὴ νομίσῃς ἡμᾶς ἀπλῶς σε ψυχαγωγεῖν, ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν τὴν ὑπὲρ τούτων παρέξομαι μαρτυρίαν, ἵνα μηδὲν ἀμφιβάλης 5 λοιπόν. Φαρισαῖός τις ἦν καὶ τελώνης· ὁ μὲν εἰς ἐσχάτην κακίαν ἐληλακῶς, ὁ δὲ δικαιοσύνης ἐπιμελόμενος ἄκρας· καὶ γὰρ τὰ ὄντα προήκατο καὶ νηστεύων διετέλει καὶ πλεονεξίας ἦν καθρός· ἐκεῖνος δ' ἐν ἀρπαγαῖς καὶ βίαις τὸν ἅπαντα χρόνον ἀνήλωσεν. Ἀνηλθον ἀμφοτέροι προσεὔξασθαι εἰς τὸ ἱερόν. Εἶτα ἐκεῖνος στὰς ἔλεγεν· «εὐχαριστῶ σοι, Κύ- 10 ριε, ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀρπαγες, πλεονέκται, οὐδ' ὡς οὗτος ὁ τελώνης». Ὁ δὲ τελώνης πόρρωθεν ἐστῶς, οὐκ ἀνθύβρισεν, οὐκ ἀντελοιδόρησεν, οὐκ εἶπε ταῦτα τὰ τῶν πολλῶν ρήματα· Ἵδὲ δὲ τολμᾶς τοῦ ἐμοῦ μεμνησθαι βίου, ἐπιλαβέσθαι δὲ τῶν ἐμοὶ πεπραγμένων; Οὐ γὰρ εἰμί σου βελτίων; Εἶπω τὰ σοὶ πεπλημμελημένα, 15 καὶ ποιήσω μηδέποτε σε τῶν ἱερῶν τούτων ἐπιβῆναι προθύρων'. Οὐδὲν τούτων εἶπε τῶν ψυχρῶν ρημάτων, ἃ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀλλήλους πλύνοντες λέγομεν, ἀλλὰ πικρῶς στενάξας καὶ πατάξας τὸ στῆθος, τοσοῦτον εἶπε μόνον, «ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ», καὶ κατῆλθε δεδικαιωμένος.

Εἶδες τάχος; Κατεδέξατο ὄνειδος, καὶ ἀπενίψατο ὄνειδος· ἐπέγνω τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἀπέθετο τὰ ἁμαρτήματα· καὶ ἡ κατηγορία τῆς ἁμαρτίας γέγονεν ἀναίρεσις τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἄκων εὐεργέτης καθίστατο. Πόσα γὰρ ἔδει καμεῖν τὸν τελώνην νηστεύοντα, χαμευνοῦντα, ἀγρυπνοῦντα, τὰ ὄντα τοῖς δεομένοις παρέχοντα, ἐν σποδῷ καὶ 25 σάκκῳ καθήμενον ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ, ὥστε δυνηθῆναι τὰ ἁμαρτήματα ἀποθέσθαι ἐκεῖνα; Καὶ νῦν, οὐδὲν τούτων ποιήσας, διὰ ψιλοῦ ρήματος πᾶσαν ἀπέθετο τὴν κακίαν· καὶ τὰ ὄνειδα καὶ αἱ λοιδορίαι τοῦ δόξαντος αὐτὸν ὑβρίζειν στέφανον αὐτῷ, δικαιοσύνης ἐκόμισαν, χωρὶς ἰδρώτων καὶ πόνων καὶ χρόνου μακροῦ. Ὅρας ὅτι κἂν ἀληθῆ τις λέγῃ 30 περὶ ἡμῶν, κἂν τοιαῦτα ἅπερ ἡμεῖς ἑαυτοῖς σύνοισμεν, ἡμεῖς δὲ τὸν λέγοντα μὴ ὑβρίσωμεν, ἀλλὰ στενάξωμεν πικρὸν καὶ τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων παρακαλέσωμεν, πάντα δυνησόμεθα ἀποθέσθαι τὰ πλημμελήματα; Οὕτω γοῦν καὶ οὗτος ἐδικαιώθη· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀνθύ-

ὑπάρξει πὸ μακάριο ἀπ' αὐτό; καὶ τί πὸ εὐκόλο γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἁμαρτημάτων;

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἀπλῶς σὲ ψυχαγωγῶ, θὰ σοῦ παρουσιάσω μαρτυρία γι' αὐτὰ ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, γιὰ νὰ μὴ ἀμφιβάλεις στὸ ἐξῆς. Ὑπῆρχε κάποιος Φαρισαῖος καὶ τελώνης· ὁ ἕνας εἶχε φθάσει σὲ ἐσχατο βαθμὸ κακίας, ἐνῶ ὁ ἄλλος φρόντιζε γιὰ τὴν τέλεια ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου· γιατί καὶ τὰ ὑπάρχοντά του ἔδινε καὶ νῆστευε καὶ ἦταν καθαρὸς ἀπὸ τὴν πλεονεξία, ἐνῶ ὁ ἄλλος ξόδεψε ὄλο τὸν καιρὸ τοῦ σὲ ἀρπαγὲς καὶ βιαιοπραγίης. Ἀνέβηκαν καὶ οἱ δύο στὸ ἱερὸ νὰ προσευχηθοῦν. Ἐκεῖ ὁ ἕνας στάθηκε καὶ ἄρχισε νὰ λέει· «σ' εὐχαριστῶ, Κύριε, γιατί δὲν εἶμαι σὰν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού εἶναι ἀρπαγες καὶ πλεονέκτες, οὔτε σὰν αὐτὸν τὸν τελώνη»⁵. Ὁ τελώνης, ἀντίθετα, πού στεκόταν παράμερα, δὲν ἀπάντησε μὲ βρισιές, οὔτε μὲ προσβολές, δὲν εἶπε τὰ λόγια πού λένε οἱ πολλοί· «Τολμᾶς ἐσὺ νὰ ἀναφέρεσαι στὴ ζωὴ μου καὶ νὰ καταπιάνεσαι μὲ τὶς δικές μου πράξεις; Δὲν εἶμαι καλύτερός σου; Θὰ πῶ τὰ δικά σου ἁμαρτήματα καὶ θὰ σὲ κάνω νὰ μὴ ξαναπατήσεις ποτὲ στὶς ἱερὲς αὐτὲς αὐλές». Οὔτε αὐτὰ τὰ ψυχρὰ λόγια εἶπε, πού τὰ λέμε κάθε μέρα καὶ περιλούουμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ἀλλά, ἀφοῦ ἀναστέναζε βαθειὰ καὶ χτύπησε τὸ στήθος του, αὐτὸ μόνο εἶπε· «συγχώρεσέ με τὸν ἁμαρτωλό»⁶, καὶ ἔφυγε δικαιωμένος.

Εἶδες ταχύτητα; Ἀποδέχτηκε τὴν κατηγορία καὶ τὴν καθάρισε· ἀναγνώρισε τὰ ἁμαρτήματά του καὶ ἀπέβαλε τὰ ἁμαρτήματά του, καὶ ἡ κατηγορία τῆς ἁμαρτίας του ἐγίνε κατάργηση τῆς ἁμαρτίας καὶ ὁ ἐχθρὸς ἀθελά του ἐγίνε εὐεργέτης. Γιατί πόσο ἔπρεπε νὰ κοπιήσει ὁ τελώνης νηστεύοντας, κοιμώμενος στὸ πάτωμα, ἀγρυπνώντας, μοιράζοντας τὰ ὑπάρχοντά του σ' αὐτοὺς πού ἔχουν ἀνάγκη, καθισμένος γιὰ πολὺ χρονικὸ διάστημα μὲ στάχτη στὸ κεφάλι καὶ σάκκο, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ἐκεῖνα; Ἐνῶ τώρα, χωρὶς νὰ κάνει τίποτα ἀπὸ αὐτὰ, μὲ ἕνα ἀπλὸ λόγο ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ ὅλη τὴν κακία, καὶ οἱ κατηγορίες καὶ οἱ βρισιὲς ἐκεῖνου, πού νόμιζε ὅτι τὸν βρίζει, τοῦ πρόσφεραν στεφάνι δικαιοσύνης, χωρὶς ἰδρῶτες καὶ κόπους καὶ πολὺ χρόνον. Βλέπεις ὅτι κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἀλήθεια ὅσα λέει κανεὶς γιὰ μᾶς, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι τέτοια πού τὰ ἀναγνωρίζουμε στὸν ἑαυτό μας, δὲν βρίσουμε ὅμως ἐμεῖς αὐτὸν πού τὰ λέει, ἀλλὰ ἀναστενάξουμε βαθειὰ καὶ παρακαλέσουμε τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας, θὰ μπορέσουμε νὰ ἀποβάλουμε ὅλες τὶς ἁμαρτίες μας; Ἐτσι ἄλλωστε δικαιώθηκε κι' αὐτός· γιατί, ἐπειδὴ δὲν ἀπάντησε μὲ βρισιὲς πρὸς ἐκεῖ-

βρισεν ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐστέναζεν ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, κατῆλθε δεδικαιωμένος μᾶλλον οὗτος, ἢ ἐκεῖνος.

ε'. Ὅρας ὅσον ἔχει κέρδος ἡ τῶν ἐχθρῶν ὕβρις, ἐὰν φιλοσόφως αὐτὴν φέρωμεν; Ὅταν γοῦν καὶ ψευδόμενοι καὶ ἀληθεύοντες ἡμᾶς ὠφελῶσι, τίνας ἔνεκεν ἀλγοῦμεν; τίνας ἔνεκεν δακνόμεθα; Ἄν μὴ σὺ σαυτὸν παραβλάψῃς, ἄνθρωπε, οὔτε φίλος, οὔτ' ἐχθρός, οὔτ' αὐτός σε ὁ διάβολος παραβλάψαι δυνήσεται. Ὅταν γὰρ οἱ ὑβρίζοντες, οἱ δημεύοντες, οἱ μέχρι τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐπιβουλευόντες ὠφελῶσιν ἡμᾶς, καὶ οἱ μὲν μαρτυρίου στέφανον ἡμῖν πλέκωσι, καθάπερ ἀπεδείξαμεν, οἱ δὲ τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν ὑποσύρωσι καὶ δικαίους ἡμᾶς ἐργάζονται, ὡσπερ ἐπὶ τοῦ τελώνου γέγονε, τίνας ἔνεκεν ἐκθηριούμεθα πρὸς αὐτούς; Μὴ τοίνυν λέγωμεν, Ὁ δεῖνά με παρώξυνε, καὶ ὁ δεῖνά με προήγαγεν εἰπεῖν ῥήματα αἰσχρά; ἡμεῖς αἴτιοι πανταχοῦ τούτων. Ἄν γὰρ θέλωμεν φιλοσοφεῖν, οὐδὲ δαίμων ἡμᾶς δυνήσεται κινήσαι πρὸς ὄργην· καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, καὶ ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς προκειμένης ἡμῖν ἱστορίας τῆς περὶ τοῦ Δαυῖδ, ἦν ἄξιον καὶ σήμερον παραγαγεῖν εἰς μέσον, πρότερον ἀναμνήσαντες ὑμῶν τὴν ἀγάπην, ποῦ τὸν λόγον κατελύσαμεν πρῶην.

Ποῦ τοίνυν αὐτὸν κατελύσαμεν; Εἰς τὴν ἀπολογίαν τὴν τοῦ Δαυῖδ. Οὐκοῦν ἀνάγκη σήμερον τὰ τοῦ Σαοὺλ ῥήματα εἰπεῖν, καὶ ἰδεῖν τί πρὸς τὴν δικαιολογίαν ἐκεῖνου ἀπεκρίνατο οὗτος. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἀφ' ὧν ὁ Δαυῖδ ἐφθέγγετο ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ὁ Σαοὺλ λέγει, τὴν ἀρετὴν εἰσόμεθα τοῦ Δαυῖδ· ἂν γὰρ φανῆ τι πρῶον καὶ ἡμερον οὗτος φθεγγόμενος, τὴν αἰτίαν τούτων ἐκεῖνω λογιούμεθα τῷ μεταβαλόντι τὸν ἄνθρωπον, τῷ παιδεύσαντι καὶ ρυθμίσαντι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Τί οὖν φησιν ὁ Σαοὺλ; Ἀκούσας τοῦ Δαυῖδ εἰπόντος, «ἰδοὺ τὸ πτερυγίον τῆς διπλοῖδος ἐν τῇ χειρὶ μου», καὶ τᾶλλα πάνθ' ἃ μετὰ τούτων ἀπελογήσατο, «ἡ φωνὴ σου αὐτῆ, τέκνον Δαυῖδ,». Ὡ πόση γέγονεν ἀθρόον ἢ μεταβολή! Ὁ γὰρ μηδ' ἀπὸ ψιλοῦ τοῦ ὀνόματος ἀνεχόμενος αὐτὸν καλέσαι ποτέ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν αὐτοῦ μισῶν τὴν προσηγορίαν, καὶ εἰς συγγένειαν αὐτὸν ἤγαγε, τέκνον αὐτὸν προσεῖπὼν. Τί τοῦ Δαυῖδ μακαριώτερον, ὃς τὸν ἀνδροφόνον πατέρα ἐποίησε, καὶ τὸν λύκον πρόβατον, καὶ τὴν κάμινον τῆς ὄργῆς δρόσου πολλῆς ἐνέπλησε, καὶ τὰ κύματα εἰς γαλήνην μετέβαλε, καὶ τὴν φλεγμονὴν τοῦ θυμοῦ κατέσβεσεν ἅπασαν; Τὰ γὰρ ῥήματα ἐκεῖνα τοῦ Δαυῖδ εἰς τὴν διάνοιαν εἰσελθόντα τοῦ τεθηριωμένου τούτου,

νον, ἀλλὰ ἀναστέναξε γιὰ τὶς ἁμαρτίες του, ἔφυγε δικαιωμένος αὐτός, παρὰ ἐκεῖνος.

5. Βλέπεις πόσο κέρδος ἔχουν οἱ βρισιῆς τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν τὶς ὑπομείνουμε μὲ φιλοσοφικότητα; "Ὅταν λοιπόν, εἴτε ψεύδονται εἴτε λένε τὴν ἀλήθεια, μᾶς ὠφελοῦν, γιὰτὶ ὑποφέρουμε; γιὰτὶ πληγωνόμαστε; Ἐὰν δὲν βλάψεις ἐσὺ τὸν ἑαυτό σου, ἄνθρωπέ μου, οὔτε φίλος, οὔτε ἐχθρός, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος θὰ μπορέσει νὰ σὲ βλάψει. Γιὰτὶ, ὅταν αὐτοὶ ποῦ μᾶς βρίζουν, μᾶς δημεύουν τὴν παρουσία, μᾶς ἀπειλοῦν τὴν ἴδια τὴ ζωὴ μας, μᾶς ὠφελοῦν, καὶ ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς μᾶς πλέκουν στεφανί μαρτυρίου, ὅπως ἀποδείξαμε, ἄλλοι πάλι μᾶς ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα καὶ μᾶς κάνουν δικαίους, ὅπως ἐγινε στὴν περίπτωση τοῦ τελῶνη, γιὰτὶ νὰ γινόμαστε σὰν θηρία ἀπέναντί τους; Ἄς μὴ λέμε λοιπόν ὁ τάδε μὲ ἐξόργισε, ὁ τάδε μὲ προκάλεσε νὰ πῶ ἀισχρὲς λέξεις· ἐμεῖς εἴμαστε παντοῦ αἴτιοι αὐτῶν. Γιὰτὶ, ἂν θέλουμε νὰ φιλοσοφοῦμε, οὔτε ὁ δαίμονας μπορεῖ νὰ μᾶς παρακινήσει πρὸς ὀργή· καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Δαβὶδ ποῦ ἔχουμε μπροστὰ μας, τὴν ὁποία ἀξίζει νὰ συνεχίσουμε καὶ σήμερα, ἀφοῦ πρῶτα θυμίσω στὴν ἀγάπη σας ποῦ εἴχαμε διακόψει τὸ λόγο τελευταῖα.

Ποῦ τὸν σταματήσαμε λοιπόν; Στὴν ἀπολογία τοῦ Δαβὶδ. Ἐπομένως σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρουμε τὰ λόγια τοῦ Σαοῦλ καὶ νὰ δοῦμε τί ἀπάντησε αὐτός στὴν ἀπολογία ἐκείνου. Γιὰτὶ, ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ λόγια ποῦ εἶπε ὁ Δαβὶδ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποῦ λέει ὁ Σαοῦλ, θὰ γνωρίσουμε τὴν ἀρετὴ τοῦ Δαβὶδ. Ἐὰν δηλαδὴ ἀποδειχθεῖ ὅτι αὐτός λέει κάτι τὸ πρᾶο καὶ ἤρεμο, τὴν αἰτία αὐτῶν θὰ τὴν ἀποδώσουμε σ' ἐκεῖνον ποῦ μετέβαλε τὸν ἄνθρωπο καὶ διαπαιδαγώγησε καὶ διόρθωσε τὴν ψυχὴ του. Τί λέει λοιπόν ὁ Σαοῦλ; "Ὅταν ἄκουσε τὸν Δαβὶδ νὰ λέει, «ὀρίστε, ἡ ἄκρη τοῦ μανδύα σου βρίσκεται στὸ χέρι μου»⁷ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μετὰ ἀπὸ αὐτὰ, ἀπολογήθηκε: «εἶναι ἡ φωνὴ σου αὐτή, παιδί μου Δαβὶδ;»⁸. Πῶ πῶ πόσο ἀπότομα ἐγινε ἡ ἀλλαγὴ! Αὐτός ποῦ δὲν ἀνεχόταν ποτὲ νὰ τὸν φωνάζει οὔτε μὲ τὸ ἀπλό του ὄνομα καὶ μισοῦσε ἀκόμα καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομά του, τὸν ἔκανε καὶ συγγενὴ του, ἀποκαλώντας τὸν παιδί του. Τί πιὸ μακάριο γιὰ τὸν Δαβὶδ, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνθρωποκτόνο τὸν ἔκανε πατέρα, καὶ τὸν λύκο πρόβατο, ποῦ γέμισε τὸ καμίνι τῆς ὀργῆς μὲ δροσιὰ πολλή, ποῦ μετέβαλε τὰ κύματα σὲ γαλήνη καὶ ἔσβησε ὅλη τὴ φλεγμονὴ τοῦ θυμοῦ; Γιὰτὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Δαβὶδ, μπαίνοντας στὴ διάνοια αὐτοῦ τοῦ ἀποθηριωμένου, ἔφεραν ὅλη

πᾶσαν ταύτην εἰργάσατο τὴν μεταβολήν, ἣν ἀπὸ τῶν ρημάτων τούτων
 ἔστιν ἰδεῖν. Οὐτε γὰρ εἶπεν, Οἱ λόγοι σου οὗτοι, τέκνον Δαυῖδ; ἀλλὰ τί;
 «Ἡ φωνή σου αὕτη, τέκνον Δαυῖδ;»· καὶ πρὸς αὐτὸν γὰρ τὸν φθόγγον
 διεθερμαίνεται λοιπὸν. Καὶ καθάπερ πατήρ, χρονίας ἀκούσας φωνῆς
 5 παιδὸς ἐπανελθόντος ποθέν, οὐχὶ πρὸς τὴ ὄψιν μόνην, ἀλλὰ καὶ πρὸς
 τὴν φωνὴν αὐτὴν διεγείρεται, οὕτω καὶ ὁ Σαοὺλ, ἐπειδὴ τὰ ρήματα τοῦ
 Δαυῖδ εἰσελθόντα τὴν ἐχθραν ἐξέβαλεν, ἐπέγνω λοιπὸν τὸν ἅγιον, καὶ
 πάθος ἀποθέμενος, πάθος ἐδέξατο. Ἐκβαλὼν γὰρ θυμόν, ἐδέξατο εὐ-
 θυμίαν τε καὶ συμπάθειαν. Καὶ καθάπερ νυκτὸς μὲν παρούσης οὐδὲ πα-
 10 ρόντα πολλακίς ἐπιγινώσκομεν φίλον, ἡμέρας δὲ γενομένης καὶ πόρ-
 ρωθεν ὀρῶντες αὐτὸν γνωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐχθρας συμβαίνειν
 εἶωθεν. Ἔως μὲν ἂν ὤμεν ἀηδῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, καὶ φωνῆς
 ἐτέρως ἀκούομεν καὶ ὄψιν μετὰ διεφθαρμένης βλέπομεν γνώμης, ἐπει-
 δὴν δ' ἀποθώμεθα τὴν ὀργήν, ἢ πρὸ τούτου πολεμία καὶ ἐχθρὰ φωνή,
 15 προσηνῆς καὶ ἡδίστη ἡμῖν φαίνεται, καὶ ἡ πολεμία ὄψις καὶ ἀηδὴς πο-
 θεινὴ καὶ ἐπίχαρις.

στ'. Τοῦτο γίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ χειμῶνος. Οὐκ ἀφήσι τοῦ οὐρανοῦ τὸ
 κάλλος ἢ τῶν νεφῶν φαίνεσθαι συνδρομή, ἀλλὰ, κἂν μυριάκις ὀξυτερ-
 κὲς ἔχωμεν τὸ ὄμμα, οὐκ ἰσχύομεν ἀντιλαβέσθαι τῆς ἄνω φαιδρότητας.
 20 Ἐπειδὴν δ' ἢ τῆς ἀκτίνος θερμότης ἐνδιατρίψασα καὶ διαρρήξασα τὸ
 νέφος, δείξη τὸν ἥλιον, δείκνυσι καὶ τὴν τοῦ οὐρανοῦ πάλιν εὐπρέπειαν.
 Οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν ὀργιζομένων γίνεται· καὶ καθάπερ νέφος πεπυ-
 κνωμένον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ πρὸ τῶν ἀκοῶν ἐστῶσα ἢ ἐχθρα,
 ἐτέρας καὶ τὰς φωνὰς καὶ τὰς ὄψεις ποιεῖ φαίνεσθαι. Ἐπειδὴν δὲ φιλο-
 25 σοφῆσας τις τὴν ἐχθραν ἀπόθηται καὶ διαρρήξῃ τῆς λύπης τὸ νέφος,
 τότε ἀδεκάστῳ λογισμῶ καὶ ὄσεται πάντα καὶ ἀκούσεται, ὅπερ οὖν καὶ
 ὁ Σαοὺλ οὗτος ἔπαθεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ νέφος διερράγη τῆς ἐχθρας, ἐπέ-
 γνω τοῦ Δαυῖδ τὴν φωνὴν καὶ φησιν· «ἡ φωνή σου αὕτη, τέκνον
 Δαυῖδ;». Ποία «αὕτη»; Ἡ τὸν Γολιάθ κατενεγκούσα καὶ τὴν πόλιν
 30 ἐξαρπάσασα τῶν κινδύνων καὶ περὶ δουλείας καὶ περὶ θανάτου κινδυ-
 νεύοντας ἅπαντας καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ πρὸς ἐλευθερίαν ἐπανάγου-
 σα πάλιν, ἢ τὴν ἐκείνου καταστέλλουσα μανίαν, πολλὰ καὶ μεγάλα αὐ-
 τὸν ἐργασαμένη καλά. Αὕτη γὰρ ἡ φωνὴ τὸν βάρβαρον ἐκείνον κατή-
 νεγκε· πρὸ γὰρ τοῦ λίθου, ἢ τῆς εὐχῆς δύναμις αὐτὸν ἐχειρώσατο. Οὐ
 35 γὰρ ἀπλῶς τὸν λίθον ἔρριπεν, ἀλλὰ πρότερον εἰπὼν, «σὺ ἔρχῃ πρὸς με

αὐτὴ τὴν μεταβολή, τὴν ὁποία μπορούμε νὰ δοῦμε ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'εἶναι δικά σου τὰ λόγια, παιδί μου Δαβίδ;' ἀλλὰ τί εἶπε; «Εἶναι ἡ φωνὴ σου αὐτῆ, παιδί μου Δαβίδ;». Δηλαδή ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φωνὴ του εἶχε μαλακώσει. Καὶ ὅπως ἕνας πατέρας, ἀκούοντας ὕστερα ἀπὸ χρόνια τὴ φωνὴ τοῦ παιδιοῦ του ποῦ γύρισε ἀπὸ κάπου, συγκινεῖται καὶ γίνεται φανερὴ ἡ συγκίνηση ὄχι μόνο στὸ πρόσωπο, ἀλλὰ καὶ στὴ φωνὴ του, ἔτσι καὶ ὁ Σαούλ, ὅταν μῆκαν μέσα του τὰ λόγια τοῦ Δαβίδ καὶ ἐδιώξαν τὴν ἐχθρα, ἀναγνώρισε τὸν ἅγιο, καὶ ἀφήνοντας τὸ ἕνα πάθος, δέχθηκε τὸ ἄλλο. Γιατὶ ἐβγαλε τὸ θυμό, καὶ δέχτηκε τὴν εὐθυμία καὶ τὴ συμπάθεια. Καὶ ὅπως, ὅταν εἶναι νύχτα, πολλές φορές δὲν ἀναγνωρίζουμε ἕνα φίλο ποῦ εἶναι παρών, ἐνῶ ὅταν ξημερώσει καὶ ἀπὸ μακριὰ βλέποντάς τον τὸν ἀναγνωρίζουμε, ἔτσι συνήθως γίνεται καὶ μὲ τὴν ἐχθρα. "Ὅσο αἰσθανόμαστε μεταξύ μας δυσάρεστα, καὶ τὴ φωνὴ διαφορετικὰ τὴν ἀκοῦμε καὶ τὸ πρόσωπο τὸ βλέπουμε μὲ κακὴ διάθεση, ὅταν ὅμως ἀποβάλουμε τὸ θυμό, ἢ φωνὴ, ποῦ πρὶν ἀπ' αὐτὸ ἦταν πολεμικὴ καὶ ἐχθρικὴ, μᾶς φαίνεται γεμάτη καλωσύνη καὶ γλυκειά, καὶ τὸ ἐχθρικὸ καὶ δυσάρεστο πρόσωπο μᾶς φαίνεται ἀγαπητὸ καὶ γεμάτο χάρες.

6. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴν περίπτωση τοῦ χειμῶνα. Τὰ συγκεντρωμένα σύννεφα δὲν ἀφήνουν νὰ φανεῖ ἡ ὁμορφιά τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμα ἔχουμε μυριάδες φορές ὀξυδερκῆ ὄραση, δὲν μπορούμε ν' ἀντιληφθοῦμε τὴν οὐράνια ὁμορφιά. "Ὅταν ὅμως ἡ θερμότητα τῶν ἀκτίνων προχωρήσει καὶ διαλύσει τὰ σύννεφα καὶ δείξει τὸν ἥλιο, δείχνει τότε καὶ τὴν ὠραιότητα τοῦ οὐρανοῦ. "Ἔτσι γίνεται καὶ μὲ μᾶς ὅταν ὀργιζόμαστε· ἡ ἐχθρα, σταματώντας σὰν πυκνὸ σύννεφο προστὰ στὰ μάτια μας καὶ στ' αὐτιά μας, κάνει νὰ φαίνονται διαφορετικὲς καὶ οἱ φωνὲς καὶ τὰ πρόσωπα. "Ὅταν ὅμως κάποιος φιλοσοφώντας ἀπομακρύνει τὴν ἐχθρα καὶ διαλύσει τὸ σύννεφο τῆς λύπης, τότε θὰ δεῖ τὰ πάντα καὶ θὰ τὰ ἀκούσει μὲ ἀδέκαστο λογισμό, πρᾶγμα ποῦ ἔπαθε καὶ ὁ Σαούλ. Γιατὶ μόλις διαλύθηκε τὸ σύννεφο τῆς ἐχθρας, ἀναγνώρισε τὴ φωνὴ τοῦ Δαβίδ καὶ εἶπε· «εἶναι ἡ φωνὴ σου, παιδί μου Δαβίδ;». Ποιὰ φωνή; Ἐκείνη ποῦ ἔρριξε κάτω τὸν Γολιάθ καὶ ἄρπαξε τὴν πόλη μέσα ἀπὸ τοὺς κινδύνους, καὶ ἐνῶ ὅλοι κινδύνευαν νὰ γίνουν δοῦλοι καὶ νὰ θανατωθοῦν, τοὺς ἐπανεφέρε στὴν ἀσφάλεια καὶ στὴν ἐλευθερία πάλι, ἐκείνη ποῦ καταπράυνε τὴ μανία του κάνοντας πολλὰ καὶ μεγάλα καλά. Γιατὶ αὐτὴ ἡ φωνὴ κατέβαλε ἐκείνον τὸν βάρβαρο, ἀφοῦ πρὶν ἀπὸ τὴν πέτρα τὸν νίκησε ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς. Καθό-

ἐν τοῖς θεοῖς σου, ἐγὼ δὲ ἔρχομαι πρὸς σὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Σαβαώθ, ὃν ὠνειδίσας σήμερον», οὕτως ἀφῆκε. Καὶ αὕτη τὸν λίθον ἐχειραγωγῶσεν ἢ φωνή, αὕτη τὴν ἀγωνίαν ἐνέβαλε τῷ βαρβάρῳ, αὕτη τὸ θράσος ἐξέκοψε τοῦ πολεμίου.

5 Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ θυμὸν καταστέλλει φωνὴ δικαίου καὶ πολεμίους καθαιρεῖ, ὅπου γε καὶ δαίμονας ἀπελαύνει; Ἐφθέγγοντο γοῦν μόνον οἱ ἀπόστολοι, καὶ πᾶσαι ἐδραπέτεον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις. Ἡ φωνὴ τῶν ἁγίων καὶ τὰ στοιχεῖα πολλάκις ἔστησε καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῶν μετέβαλεν. Εἶπε γοῦν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ μόνον, «στήτω ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη», καὶ ἔστη· οὕτως οἱ παῖδες οἱ τρεῖς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρὸς ἔσβεσαν διὰ τῶν ὕμνων ἐκείνων καὶ διὰ τῆς φωνῆς. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν φωνὴν διαθερμανθεὶς ὁ Σαοῦλ ἔλεγεν· «ἡ φωνὴ σου αὕτη, τέκνον Δαυῖδ;». Τί γοῦν ὁ Δαυῖδ; «Δουλὸς σου, κύριέ μου βασιλεῦ». Ἀμιλλα λοιπὸν καὶ φιλονεικία γίνεται, τίς τὸν πλησίον μειζόνως 15 τιμῆσει. Ἐκεῖνος εἰς συγγένειαν ἤγαγεν, οὗτος δεσπότην αὐτὸν ὠνόμασεν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐν ζητῶ μόνον, φησί, σωτηρίαν τὴν σὴν καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀρετῆς. Τέκνον με ἐκάλεσας, ἐγὼ δὲ ἀγαπῶ καὶ στέργω, εἰς δουλὸν με ἔχης, μόνον μετὰ τοῦ ἀποθέσθαι τὴν ὀργήν, μόνον μετὰ τοῦ μηδὲν ὑποπτεῦν περὶ ἐμοῦ πονηρὸν καὶ μὴ νομίζειν 20 ἐπίβουλον εἶναι καὶ πολέμιον. Τὸν γὰρ ἀποστολικὸν ἐκεῖνον ἐπλήρου νόμον, τὸν κελεύοντα τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγεῖσθαι, ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· οὐ καθάπερ πολλοί, βοσκημάτων διακεείμενοι χεῖρον, οὐδὲ προσεῖπὲν τὸν πλησίον ἀνέχονται πρότεροι, νομίζοντες ὑβρίζεσθαι καὶ ἐλαττοῦσθαι, εἰ ψιλῆς τι μετὰδοῖεν προσρήσεως.

25 Τί ταύτης τῆς ἀνοίας γένοιτ' ἂν καταγελαστότερον; τί τοῦ τύφου τούτου καὶ τῆς ἀπονοίας αἰσχρότερον; Τότε γάρ, τότε ἠλαττόνηκας, ὦ ἄνθρωπε, τότε ὑβρίσθης, τότε ἠτιμάσθης, ὅταν ἀναμείνης τὸν πλησίον πρότερόν σε προσεῖπὲν. Τί γὰρ ἀπονοίας χεῖρον; τί δὲ τύφου καὶ κενοδοξίας καταγελαστότερον; Ἄν μὲν γὰρ πρότερος προσεῖπης, καὶ ὁ 30 Θεὸς ἐπαινέσεται, ὃ πάντων μείζον, καὶ ἄνθρωποι δὲ ἀποδέξονται, καὶ

9. Α' Βασ. 17,45.

10. Ἰησ. Ναυῆ 10,12-13.

11. Ἐξ. 14,21.

12. Δαν. 3,1 ε.

13. Ρωμ. 12,10.

σον δὲν ἔρριξε ἀμέσως τὴν πέτρα, ἀλλὰ ἀφοῦ πρῶτα εἶπε, «σὺ ἔρχεσαι σὲ μένα μὲ τοὺς θεοὺς σου, ἐνῶ ἐγὼ ἔρχομαι πρὸς ἐσένα στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τῶν Δυνάμεων, τὸν ὁποῖο σήμερα πρόσβαλες»⁹, τότε τὴν ἔρριξε. Καὶ αὐτὴ ἡ φωνὴ ὁδήγησε τὴν πέτρα, αὐτὴ ἔβαλε μέσα στὸ βάρβαρο τὴν ἀγωνία, αὐτὴ ἔκοψε τὸ θράσος τοῦ ἐχθροῦ.

Καὶ γιατί ἀπορεῖς πού ἡ φωνὴ ἐνὸς δικαίου κατασιγάει τὸ θυμὸ καὶ ἐξολοθρεῦει ἐχθροὺς, ἀφοῦ ἀκόμα καὶ δαίμονες διώχνει; Μιλοῦσαν μόνο οἱ ἀπόστολοι καὶ φυγαδεύονταν ὄλες οἱ ἀντιθετες δυνάμεις. Ἡ φωνὴ τῶν ἁγίων πολλὰς φορὲς καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως σταμάτησε καὶ μετέβαλλε τὶς ἐνέργειές τους. Εἶπε ἀπλῶς ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ «νὰ σταματήσῃ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη», καὶ σταμάτησαν¹⁰. Ἔτσι σταμάτησε καὶ ὁ Μωϋσῆς τὴ θάλασσα καὶ τὴν ἐπανάφερε¹¹. Ἔτσι οἱ τρεῖς παῖδες ἔσβησαν τὴ δύναμη τῆς φωτιᾶς μὲ τοὺς ὕμνους ἐκείνους καὶ μὲ τὴ φωνὴ τους¹². Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σαοὺλ, συγκινημένος ἀπὸ τὴ φωνὴ αὐτῆ, ἔλεγε· «εἶναι ἡ φωνὴ σου αὐτῆ, παιδί μου Δαβίδ;». Καὶ τί ἀπάντησε ὁ Δαβίδ; «Δοῦλος σου, κύριέ μου βασιλιά». Γίνεται δηλαδὴ ἄμιλλα καὶ φιλονεικία, ποιὸς θὰ τιμῆσει περισσότερο τὸν ἄλλο. Ἐκεῖνος τὸν ἔκανε συγγενῆ του, αὐτὸς τὸν ὀνόμασε δεσπότη. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ἔνα πρᾶγμα μόνο ζητῶ, λέει, τὴ σωτηρία σου καὶ τὴν αὔξηση τῆς ἀρετῆς. Μὲ ὀνόμασες παιδί σου, καὶ ἐγὼ σὲ ἀγαπῶ καὶ δέχομαι νὰ μὲ ἔχεις καὶ δοῦλο, ἀρκεῖ νὰ ἀποβάλεις τὸ θυμὸ, ἀρκεῖ νὰ μὴ ὑποψιάζειςαι γιὰ μένα κακό, καὶ νὰ μὴ μὲ νομίζεις ὅτι εἶμαι ἐχθρὸς σου καὶ ἀντίπαλος. Ἐφήρμοζε δηλαδὴ τὸν ἀποστολικὸ ἐκεῖνο νόμο, πὺ παραγγέλλει νὰ δίνει ὁ ἕνας ὡς πρὸς τὴν τιμὴ τὸ προβάδισμα στὸν ἄλλον¹³, νὰ τὸν τοποθετεῖ ψηλότερα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του· καὶ ὄχι ὅπως κάνουν οἱ περισσότεροι, πὺ, συμπεριφερόμενοι χειρότερα ἀπὸ τὰ χορτοφάγα ζῶα, δὲν ἀνέχονται οὔτε νὰ προσφωνήσουν πρῶτοι τὸν πλησίον τους, νομίζοντας ὅτι προσβάλλονται καὶ ταπεινώνονται, ἐὰν ἀπευθύνουν ἕναν ἀπλὸ χαιρετισμό.

Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ καταγέλαστο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνοησία; τί αἰσχροτέρου ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀλαζονεία καὶ παραφροσύνη; Γιατί τότε, ἄνθρωπέ μου, ταπεινώνεσαι, τότε βρίζεσαι, τότε ἀτιμάζεσαι, ὅταν περιμένεις τὸν πλησίον νὰ σὲ χαιρετίσει πρῶτος. Γιατί τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὴν παραφροσύνη; καὶ τί εἶναι πιὸ καταγέλαστο ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ τὴ ματαιοδοξία; Διότι, ἐὰν χαιρετίσεις πρῶτος, καὶ ὁ Θεὸς θὰ σὲ ἐπαινέσει, πρᾶγμα πὺ εἶναι σπουδαιότερο ἀπὸ ὄλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ σὲ ἀποδεχθοῦν, καὶ ἀπὸ τὸν χαιρετισμὸ ἐκείνου ἐσὺ θὰ

τῆς ἐκείνου προσήσεως σὺ τὸν μισθὸν ἅπαντα λήψῃ· ἂν δ' ἀναμείνης πρότερον τιμηθεῖς οὕτω τιμῆσαι, οὐδὲν μέγα εἰργάσω λοιπόν. Ὁ γὰρ τῆς εἰς σὲ κατάρξας τιμῆς, αὐτὸς καὶ τῆς παρὰ σοῦ γενομένης εἰς αὐτὸν θεραπείας τὸν μισθὸν ἅπαντα λήψεται.

5 Μὴ ἀναμένωμεν τοῖνον τιμᾶσθαι παρ' ἐτέρων πρότεροι, ἀλλ' ἐπιτρέχωμεν ταῖς εἰς τὸν πλησίον τιμαῖς, καὶ τῆς προσήσεως ἀεὶ κατάρχωμεν καὶ μὴ νομίζωμεν ψιλὸν εἶναι καὶ εὐτελεῖς τὸ κατόρθωμα τοῦτο, τὸ γενέσθαι εὐπροσήγορον καὶ φιλοπροσήγορον. Πολλὰς γοῦν φιλίας ἐλλειφθὲν τοῦτο διέκοψε, πολλὰς ἔχθρας εἰργάσατο· ὥσπεροῦν μετὰ
10 σπουδῆς πληρούμενον χρονίους πολέμους κατέλυσε καὶ τὰς οὐσας φιλίας ἀπέσφιξε. Μὴ τοῖνον ἀμελῆς, ἀγαπητέ, τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς, ἀλλ' εἰ μὲν οἷόν τε, τοὺς ἀπαντῶντας, οἷοί τινες ἂν ᾧσι, καὶ ἐν ταῖς προσήσεσι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν πρότεροι θεραπεύωμεν. Ἐὰν δέ σε ἕτερος φθάσῃ, μείζονα ἐπίδειξαι τὴν τιμὴν πάλιν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο
15 παρήνευσε ὁ Παῦλος, οὕτως εἰπὼν· «ἀλλήλους ἠγεῖσθε ὑπερέχοντας ἑαυτῶν». Οὕτως ὁ Δαυῖδ ἐποίησε, καὶ πρότερος ἐτίμησε, καὶ τιμηθεῖς πάλιν μειζόνως ἀντετίμησεν, εἰπὼν· «δοῦλός σου, κύριέ μου βασιλεῦ». Καὶ ὄρα ὅσον εἰργάσατο κέρδος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τοῦθ' ὁ Δαυῖδ, οὐκ ἤνεγκεν ἀδακρυτὶ λοιπὸν ταύτην ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν ὁ Σαούλ, ἀλλ'
20 ὠλόλυξε πικρὸν, τὴν ὑγίειαν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἣν ὁ Δαυῖδ ἐνέθηκε, διὰ τῶν δακρύων δηλῶν.

ζ'. Τί γένοιτ' ἂν τοῦ Προφήτου μακαριώτερον, ὃς ἐν βραχεῖα καιροῦ ροπῇ οὕτω τὸν ἐχθρὸν μετερρῦθμισε, καὶ ψυχὴν αἵματος καὶ σφαγῆς διψῶσαν λαβὼν εἰς θρήνους ἐνέβαλεν ἀθρόον καὶ ὄλολυγμούς; Οὐχ
25 οὕτω θαυμάζω τὸν Μωσέα, ὅτι ἀπὸ πέτρας ἀκροτόμου πηγὰς ἐξήγαγεν ὑδάτων, ὡς θαυμάζω τὸν Δαυῖδ, ὅτι ἐξ ὀφθαλμῶν λιθίνων πηγὰς ἐξήγαγε δακρύων. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τὴν φύσιν ἐνίκησεν, οὗτος δὲ τῆς προαιρέσεως περιεγένετο· ἐκεῖνος ἐπάταξε τῇ ράβδῳ τὸν λίθον, οὗτος ἔκρουσε τῷ λόγῳ τὴν καρδίαν, οὐχ ἵνα λυπήσῃ, ἀλλ' ἵνα καθαρὰν ἐργά-
30 σῆται καὶ προσηνῇ· ὅπερ οὖν καὶ ἐποίησε, μείζονα τῆς προτέρας εὐεργεσίας ἐπιδειξάμενος. Ἐπαῖνον μὲν ἄξιον καὶ μεγίστου θαύματος καὶ τὸ μὴ βαπτίσει τὸ ξίφος, μηδὲ ἀποτεμεῖν τὴν πολεμίαν ἐκείνην κεφαλὴν, πολλῶν δὲ πλειόνων ἂν εἶη στεφάνων τὸ καὶ αὐτὴν αὐτοῦ μεταβαλεῖν

ἔχεις ὀλόκληρη τὴν ἀνταμοιβή· ἐνῶ, ἐὰν περιμένεις πρῶτα νὰ τιμηθεῖς καὶ ἔπειτα νὰ τιμήσεις, δὲν ἔκανες τίποτα τὸ σπουδαῖο. Γιατὶ αὐτὸς πού ἔκανε ἀρχὴ τῆς τιμῆς πρὸς τὸ πρόσωπό σου, αὐτὸς θὰ ἀπολαύσει καὶ τὴν ἀμοιβὴ ὀλόκληρη τῆς ἀνταπόδοσης τιμῆς πού θὰ γίνει ἀπὸ σένα πρὸς αὐτόν.

Νὰ μὴ περιμένουμε λοιπὸν νὰ τιμηθοῦμε πρῶτοι ἡμεῖς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ νὰ προτρέχουμε στὶς τιμὲς πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ νὰ χαιρετοῦμε πρῶτοι καὶ νὰ μὴ νομίζουμε ὅτι εἶναι χωρὶς ἀξία καὶ ἀσήμαντο τὸ κατόρθωμα αὐτὸ, τὸ νὰ γίνουμε καταδεκτικοὶ καὶ φιλόφρονες. Γιατὶ πολλὰς φιλίες, ὅταν αὐτὸ παραλείφθηκε, τὶς διέκοψε, καὶ ἔκανε πολλὰς ἔχθρες, ὅπως πάλι, γινόμενο μὲ προθυμία, σταμάτησε πολυχρόνιους πολέμους, καὶ τὶς ὑπάρχουσες φιλίες τὶς ἔσφιξε περισσότερο. Μὴν ἀμελεῖς λοιπὸν, ἀγαπητέ μου, νὰ εἶσαι πρόθυμος στὸ θέμα αὐτὸ, ἀλλὰ ἐὰν εἶναι δυνατό, ὅσους συναντοῦμε, ὁποιοιδίποτε καὶ ἂν εἶναι, καὶ στοὺς χαιρετισμοὺς καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἃς ἀπονέμουμε πρῶτοι τὴν τιμὴ. Ἐὰν πάλι ὁ ἄλλος σὲ προλάβει, τότε δεῖξε μεγαλύτερη τὴν τιμὴ. Γιατὶ κι αὐτὸ τὸ παράγγειλε ὁ Παῦλος, λέγοντας: «νὰ θεωρεῖτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο ἀνώτερό σας»¹⁴. Αὐτὸ ἔκανε ὁ Δαβὶδ καὶ πρῶτος ἀπέδωσε τιμὴ, καὶ ὅταν τιμήθηκε πάλι ἀνταπέδωσε μεγαλύτερη τιμὴ λέγοντας: «εἶμαι σκλάβος σου, κύριέ μου καὶ βασιλιά μου». Καὶ πρόσεχε πόσο κέρδος πέτυχε. Γιατὶ, ὅταν εἶπε αὐτὸ ὁ Δαβὶδ, ὁ Σαοὺλ δὲν μπόρεσε νὰ ἀκούσει τὴ φωνὴ αὐτὴ χωρὶς νὰ δακρῦσει, ἀλλὰ ἔκλαψε πικρά, ἐκδηλώνοντας μὲ τὰ δάκρυα τὴν ψυχικὴ ὑγεία καὶ τὴν ἀνεξικακία πού ἔβαλε μέσα του ὁ Δαβὶδ.

7. Τί θὰ μπορούσε νὰ γίνει πιὸ μακάριο ἀπὸ τὸν προφήτη, ὁ ὁποῖος μέσα σὲ βραχύτατο χρονικὸ διάστημα ἄλλαξε τόσο πολὺ τὸν ἐχθρὸ καί, παίρνοντας τὴν ψυχὴ πού διψοῦσε αἷμα καὶ σφαγὴ, τὴν ὀδήγησε ἀπότομα σὲ θρήνους καὶ ὄδυρμούς; Δὲν θαυμάζω τόσο τὸν Μωϋσῆ, πού ἔβγαλε ἀπὸ ἀπόκριμνο βράχο ἄφθονα νερά, ὅσο θαυμάζω τὸν Δαβὶδ, πού ἀπὸ πέτρινα μάτια ἔβγαλε ποταμοὺς δακρῦων. Διότι ἐκεῖνος νίκησε τὴ φύση, ἐνῶ αὐτὸς αἰχμαλώτισε τὴν προαίρεση· ἐκεῖνος χτύπησε μὲ τὸ ραβδί του τὸ βράχο, αὐτὸς χτύπησε τὴν καρδιά μὲ τὰ λόγια, ὄχι γιὰ νὰ τὴν πονέσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν κάνει καθαρὴ καὶ καταδεκτικὴ, πρᾶγμα πού καὶ ἔκανε, δείχνοντας μεγαλύτερη εὐεργεσία ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Ἦταν βέβαια ἄξιο ἐπαίνου καὶ μεγάλου θαυμασμοῦ τὸ ὅτι δὲ βύθισε τὸ ξίφος, οὔτε ἔκοψε τὸ ἐχθρικὸ ἐκεῖνο κεφάλι, εἶναι ἄξιο ὁμως περισσοτέρων στεφάνων τὸ ὅτι μετέβαλε καὶ τὴν ἴδια του

τὴν προαίρεσιν καὶ βελτίω ποιῆσαι καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν αὐτὸν ἐπιείκειαν μεταβαλεῖν. Αὕτη μείζων ἐκείνης ἢ εὐεργεσία. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ζῶν ἠαυτῶν χαρίσασθαι, καὶ εἰς φιλοσοφίαν ἐναγαγεῖν· οὐκ ἔστιν ἴσον ἀπαλλάξαι θυμὸν πνέοντος φόνον ἄδικον, ἐξελεῖσθαι σφαγῆς, καὶ ἐξελεῖσθαι 5 παραπληξίας ἐπὶ τοσοῦτον ὀδευούσης κακόν. Τοὺς μὲν γὰρ δορυφόρους κωλύσας αὐτὸν ἀνελεῖν, κατὰ τὸν παρόντα βίον ὠφελεῖ, τὴν δὲ πονηρίαν τῆς ψυχῆς ἐκβαλὼν διὰ τῆς τῶν ρημάτων ἐπιεικειᾶς, τὴν μέλλουσαν αὐτῷ ζῶν ἔχαρισατο καὶ τὰ ἀκίνητα ἀγαθὰ, τό γε εἰς αὐτὸν ἦγον.

10 Ὅταν οὖν αὐτὸν ἐπαιέσης διὰ τὴν οἰκίαν πραότητα, μειζόνως αὐτὸν θαύμασον διὰ τὴν τοῦ Σαοῦλ μεταβολήν. Τοῦ γὰρ τῶν οἰκείων κρατῆσαι παθῶν, πολὺ πλέον ἐστὶ τὸ καὶ τῆς ἐτέρων περιγενέσθαι μανίας, καὶ φλεγμαίνουσαν καταστεῖλαι καρδίαν, καὶ τοσαύτην γαλήνην ἀπὸ τοσαύτης ἐργάσασθαι ζάλης, καὶ ὀφθαλμοὺς φόνον βλέποντας 15 δακρύων ἐμπλήσαι θερμῶν. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμει καὶ θαύματος. Καὶ γὰρ εἰ μὲν τῶν ἐπιεικῶν καὶ μετρίων ἀνθρώπων ἦν ὁ Σαοῦλ, οὐ μέγα ἦν σφόδρα ἐπαναγαγεῖν αὐτὸν πρὸς τὴν οἰκίαν ἀρετὴν, τὸ δ' ἐκτεθριωμένον καὶ πρὸς ἐσχάτην κακίαν ἐξοκειλάντα καὶ πρὸς σφαγὴν ἐπειγόμενον, ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ παρασκευάσαι 20 σαν τὴν πικρίαν σβέσαι ἐκείνην, τίνα οὐκ ἂν ἀποκρῦψειε τῶν πώποτε ἐπὶ διδασκαλίᾳ φιλοσοφίας βεβημένων;

Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν λάβῃς τὸν ἐχθρόν, μὴ τοῦτο σκόπει, ὅπως αὐτὸν ἀμυνόμενος καὶ μυρίαὶς πλύνας ταῖς λουδορίαις ἐκπέμψῃς, ἀλλ' ὅπως θεραπεύσῃς, ὅπως ἐπαναγάγῃς πρὸς ἐπιεικίαν· καὶ μὴ πρότερον 25 ἀποστῆς πάντα καὶ ποιῶν καὶ λέγων, ἕως ἂν περιγένη τῇ πραότητι τῆς ὠμότητος τῆς ἐκείνου. Οὐδὲν γὰρ ἐπιεικειᾶς δυνατώτερον. Καὶ τοῦτ' αὐτὸ δηλῶν τις ἔλεγεν, ὅτι «λόγος ἀπαλὸς συγκλάσει ὅστᾳ». Καίτοι τί ὀστέου σκληρότερον; Ἄλλ' ὁμως κἂν οὕτω σκληρὸς τις ἦ καὶ ἀκαμπῆς, περιέσται ραδίως ὁ μετ' ἐπιεικειᾶς αὐτῷ χρώμενος. Καὶ πάλιν· 30 «ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει ὀργάς». Ὅθεν δῆλον ὅτι τοῦ κινηθῆναι τὸν ἐχθρόν καὶ τοῦ καταλαγῆναι, σὺ κυριώτερος ἐκείνου. Ἐν γὰρ ἡμῖν, οὐκ ἐν τοῖς ὀργιζομένοις κεῖται καὶ τὸ σβεσθῆναι, καὶ τὸ πρὸς

τὴν προαίρεση καὶ τὴν ἔκανε καλύτερη καὶ τὸν μετέστρεψε πρὸς τὴ δική του ἐπιείκεια. Αὐτὴ ἡ εὐεργεσία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη. Γιατὶ δὲν εἶναι ἴδιο νὰ χαρίσεις ζωὴ, καὶ νὰ ὀδηγήσεις κάποιον στὴν ἀνεξικακία· δὲν εἶναι ἴδιο τὸ νὰ ἀπαλλάξεις κάποιον ἀπὸ θυμὸ πού πνέει ἄδικο φόνου, νὰ τὸν γλιτώσεις ἀπὸ σφαγὴ, καὶ τὸ νὰ τὸν γλιτώσεις ἀπὸ παραφροσύνη πού βαδίζει σὲ τόσο κακὸ. Διότι, ἐμποδίζοντας τοὺς δορυφόρους του νὰ τὸν σκοτώσουν, τὸν ὠφέλησε ὡς πρὸς τὴν ἐδῶ ζωὴ, τὸ ὅτι ὅμως ἔβγαλε τὴν κακία τῆς ψυχῆς μετὰ τὴν καλωσύνη τῶν λόγων του, τοῦ χάρισε τὴ μέλλουσα ζωὴ καὶ τὰ ἀμετακίνητα ἀγαθά, ὅσο βέβαια ἐξαρτῶταν ἀπὸ τὸν ἴδιο.

“Ὅταν λοιπὸν τὸν ἐπαινέσεις γιὰ τὴν πραότητα, θαύμαζε τον περισσότερο γιὰ τὴ μεταβολὴ τοῦ Σαούλ. Διότι ἀπὸ τὸ νὰ συγκρατήσεις τὰ δικά σου πάθη, πολὺ ἀνώτερο εἶναι τὸ νὰ κατανικήσεις καὶ τὴν μαγία τῶν ἄλλων, νὰ καθησυχάσεις καρδιά πού φλέγεται, νὰ προκαλέσεις τόση γαλήνη μέσα ἀπὸ τόση παραζάλη, καὶ μάτια πού βλέπουν φόνου, νὰ τὰ γεμίσεις θερμὰ δάκρυα. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού εἶναι γεμάτο μεγάλη ἐκπληξὴ καὶ θαυμασμό. Γιατί, ἂν ὁ Σαούλ ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ μετριοπαθεῖς ἀνθρώπους, δὲν θὰ ἦταν σπουδαῖο πολὺ τὸ νὰ τὸν ἐπαναφέρει πρὸς τὴ δική του ἀρετὴ, τὸ νὰ εἶναι ὅμως θηρίο ἀνήμερο καὶ νὰ ἔχει ἐξοκεῖλει σὲ ἔσχατη κακία καὶ νὰ σπεύδει γιὰ σφαγὴ, αὐτὸν νὰ τὸν κάνει, σὲ βραχύτατο χρονικὸ διάστημα, νὰ σβήσει ὅλη ἐκείνη τὴν κακία του, ποιὸν δὲν θὰ ἐπισκίαζε ἀπὸ ἐκείνους πού ὑπῆρξαν πασίγνωστοι δάσκαλοι τῆς ἀρετῆς;

Καὶ σὺ λοιπὸν, ὅταν συλλάβεις τὸν ἐχθρό, μὴ κοιτάξεις αὐτό, πῶς δηλαδὴ νὰ τὸν ἀποκρούσεις καὶ ἀφοῦ τὸν περιλούσεις μετὰ βρισιὲς νὰ τὸν ἐξαποστείλεις, ἀλλὰ πῶς νὰ τὸν θεραπεύσεις, πῶς νὰ τὸν ἐπαναφέρεις στὴν ἐπιείκεια, καὶ μὴ ἀπομακρυνθεῖς πρὶν κάνεις καὶ πεῖς τὰ πάντα, ὥσπου νὰ νικήσεις μετὰ τὴν πραότητά σου τὴν ἀπανθρωπιὰ ἐκείνου. Γιατὶ τίποτα δὲν εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴν ἐπιείκεια. Καὶ αὐτὸ δηλώνοντάς το κάποιος ἔλεγε, ὅτι «λόγος μαλακὸς σπάζει κόκκαλα»¹⁵. Ἄν καὶ βέβαια τί εἶναι πιὸ σκληρὸ ἀπὸ τὸ κόκκαλο; Καὶ ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμα κάποιος εἶναι τόσο σκληρὸς καὶ ἄκαμπτος, θὰ τὸν νικήσει εὐκόλα ἐκεῖνος πού τὸν ἀντιμετωπίζει μετὰ ἐπιείκεια. Καὶ πάλι «ἀπάντηση μετὰ ταπεινοφροσύνη ἀναχαιτίζει τὸ θυμὸ»¹⁶. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι γιὰ νὰ κινηθεῖ ἢ νὰ συμφιλιωθεῖ ὁ ἐχθρὸς, ἐξαρτᾶται περισσότερο ἀπὸ σένα, παρὰ ἀπὸ ἐκεῖνον. Γιατὶ ἀπὸ μᾶς καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ὀργισμένους ἐξαρτᾶται καὶ τὸ νὰ σβήσει ὁ θυμὸς ἐκείνων, καὶ τὸ νὰ

μείζονα ἐξενεχθῆναι φλόγα τὸν θυμὸν τὸν ἐκείνων. Καὶ τοῦτ' αὐτὸ πάλιν ὁ τὰ πρότερα εἰπὼν ἐδήλωσε διὰ ψιλοῦ παραδείγματος. Ὡσπερ γάρ, φησὶν, εἰς σπινθῆρα πυρὸς ἂν μὲν φουσήσης, ἐξῆψας τὴν φλόγα, ἂν δὲ πτύσης, κατέσβεσας, καὶ ἀμφοτέρων σὶ κύριος (ἀμφοτέρα γάρ, φησὶν, ἐκ τοῦ στόματός σου πορεύεται), οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἔχθρας τοῦ πλησίον· ἂν μὲν πεφουσημένους καὶ ἀπονενοημένους προσενέγκης λόγους, ἀνάπτεις ἐκείνου τὸ πῦρ, ἐκκαίεις τοὺς ἄνθρακας, ἂν δὲ προσηνεῖς καὶ περιεσταλμένους, πρὶν τὴν πυρὰν ἀρθῆναι, κατέσβεσας τὴν ὀργὴν ἅπασαν.

10 Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι τὰ καὶ τὰ ἔπαθον, τὰ καὶ τὰ ἤκουσα· πάντων γὰρ τούτων σὺ κύριος. Οὕτω γὰρ ὡσπερ σπινθῆρα καὶ σβέσαι καὶ ἀνάψαι, καὶ θυμὸν ἐκκαῦσαι καὶ καταστεῖλαι πάλιν ἐν σοί. Ὅταν ἴδῃς ἐχθρόν, ἢ καὶ εἰς νοῦν λάβῃς, ὅσα μὲν ἤκουσας καὶ ἔπαθες λυπηρά, πάντ' ἐπιλανθάνου ταῦτα· εἰ δὲ καὶ ἀναμνησθεῖς, τῷ διαβόλῳ ταῦτα
15 λογιζοῦ. Σύλλεγε δέ, εἴ τί σοι χρηστὸν εἶπε πώποτε καὶ ἐποίησε. Κἂν τῇ τούτων ἐνδιατριβῆς μνήμη, ταχέως καταλύσεις τὴν ἔχθραν. Κἂν μέλλῃς ἐγκαλεῖν καὶ διαλέγεσθαι, πρότερον τὸ πάθος ἐκβαλὼν καὶ τὸν θυμὸν σβέσας, οὕτως εὐθύνας ἀπαίτει, οὕτως ἔλεγε, καὶ δυνήσῃ περιγενέσθαι ραδίως. Θυμούμενοι γὰρ οὗτ' εἰπεῖν, οὗτ' ἀκούσαι ποτε δυνήσομεθά τι ὑγιές, ἀπαλλαγέντες δὲ τοῦ πάθους, οὗτ' αὐτοὶ ρῆμά ποτ' ἐξοίσομεν τραχύ, οὐθ' ἑτέρων λεγόντων οὕτως ἀκουσόμεθα. Οὐ γὰρ ἡ τῶν λεγομένων φύσις, ὡς ἡ τῆς ἔχθρας πρόληψις ἡμᾶς ἀγριοῦν εἴωθε. Πολλάκις γοῦν παρὰ φίλων τὰς αὐτὰς ἀκούσαντες λοιδορίας παιζόντων, ἢ καὶ χαριεντιζομένων, ἢ καὶ παρὰ παιδίων μικρῶν, οὐ μόνον οὐ-
25 δὲν ἐπάθομεν ἀηδές, οὐδ' ἐξηγριώθημεν, ἀλλὰ καὶ ἐγελάσαμεν καὶ διεχύθημεν· οὐ γὰρ μετὰ διεφθαρμένης ἠκούσαμεν γνώμης, οὐδὲ μετὰ ψυχῆς θυμῷ προκατειλημμένης. Ὡστε καὶ ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν, ἂν σβέσης τὸν θυμὸν, ἂν τὴν ἔχθραν ἐκβάλῃς, οὐδὲν σε τῶν λεγομένων λυπῆσαι δυνήσεται.

30 η'. Καὶ τί λέγω, τῶν λεγομένων; Οὐδὲν τῶν γινομένων, ὡσπεροῦν οὐδὲ τὸν μακάριον τοῦτον· ἀλλ' ὀρῶν τὸν πολέμιον κατὰ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ὀπλιζόμενον, καὶ πάντα διὰ τοῦτο κινουόντα, οὐ μόνον οὐκ ἠγγίανεν, ἀλλὰ καὶ εἰς πλείονα ἤλθε συμπάθειαν· ὅσω μείζονα ἐπεβούλευε, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτὸν ἐδάκρυνεν. Ἦδει γάρ, ἦδει σαφῶς, ὅτι οὐχ

ἐξελιχθεῖ σὲ μεγαλύτερη φλόγα. Καὶ αὐτὸ ἐπίσης τὸ δηλώνει ἐκεῖνος πού εἶπε καὶ τὰ προηγούμενα, μὲ ἓνα ἀπλὸ παράδειγμα. Γιατί, λέει, ὅπως σὲ μιὰ σπίθα φωτιᾶς, ἂν φυσήξεις, ἀνάβεις περισσότερο τῆ φλόγα, ἐνῶ ἂν φτύσεις τὴν σβήνεις, καὶ ἐσὺ εἶσαι κύριος καὶ τῶν δύο (γιατὶ λέει, «καὶ τὰ δύο βγαίνουν ἀπὸ τὸ στόμα σου»¹⁷), ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἔχθρας τοῦ πλησίον σου· ἂν ἀπευθύνεις λόγια ἐγωῖστικά καὶ ἀδιάντροπα, τοῦ ἀνάβεις τὴ φωτιά καὶ κατακαίεις τὰ κάρβουνα, ἐνῶ ἂν τοῦ ἀπευθύνεις λόγια φιλικὰ καὶ συνεσταλμένα, πρὶν ἀνάψει ἡ φωτιά, σβήνεις ὅλο τὸ θυμό.

Μὴ λὲς λοιπὸν 'ἔπαθα αὐτὰ κι αὐτά', 'ἄκουσα αὐτὰ καὶ αὐτά'· γιατί ὄλων αὐτῶν ἐσὺ εἶσαι κύριος. Ὅπως λοιπὸν τὸ νὰ σβήσεις καὶ νὰ ἀνάψεις τὴ σπίθα ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα, ἔτσι πάλι καὶ τὸ νὰ ἀνάψεις καὶ νὰ κατασιγάσεις τὸ θυμό. Ὅταν δεῖς ἐχθρὸ ἢ τὸν φέρεις στὸ νοῦ σου, ὅσα δυσάρεστα ἄκουσες καὶ ἔπαθες ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ξεχνᾶς, ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ θυμηθεῖς, νὰ τὰ καταλογίζεις στὸ διάβολο, νὰ συλλέγεις ὁμως ἐὰν καμμιά φορὰ εἶπε καὶ ἔκανε κάτι καλὸ. Καὶ ἂν ἐπιμένεις στὴν ἀνάμνηση αὐτῶν, γρήγορα θὰ καταργήσεις τὴν ἔχθρα. Καὶ ὅταν πρόκειται νὰ τὸν κατηγορήσεις καὶ νὰ συζητήσεις μαζί του, πρῶτα νὰ ἀποβάλλεις τὸ πάθος καὶ νὰ σβήσεις τὸ θυμό, καὶ ὕστερα νὰ τοῦ ζητᾶς εὐθύνες καὶ νὰ τὸν ἐλέγχεις, καὶ ἔτσι θὰ μπορέσεις νὰ τὸν νικήσεις εὐκολα. Γιατί, ὄντας θυμωμένοι, δὲν θὰ μπορέσουμε ποτὲ νὰ ποῦμε οὔτε νὰ ἀκούσουμε κάτι τὸ καλὸ· ἐνῶ ὅταν ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸ πάθος, οὔτε ἐμεῖς θὰ ποῦμε ποτὲ λόγο σκληρό, οὔτε θὰ ἀκούσουμε ἄλλους νὰ λένε τέτοιους. Γιατὶ συνήθως δὲν μᾶς ἐξαγριώνει τόσο ἡ φύση αὐτῶν πού λέγονται, ὅσο ἡ προκατάληψη τῆς ἔχθρας. Πολλὲς φορές δηλαδὴ ἀκούοντας ἀπὸ φίλους πού παίζουν ἢ χαριεντίζονται τὶς ἴδιες βρισιές, ἢ ἀκόμα ἀκούοντας τὶς ἀπὸ μικρὰ παιδιά, ὄχι μόνο δὲν πάθαμε κάτι τὸ ἀηδιαστικὸ οὔτε ἐξαγριωθήκαμε, ἀλλὰ καὶ γελάσαμε καὶ διασκεδάσαμε· γιατί δὲν τὶς ἀκούσαμε μὲ διεστραμμένη διάθεση, οὔτε μὲ ψυχὴ προκατειλημμένη ἀπὸ θυμό. Ὡστε καὶ στὴν περίπτωση τῶν ἐχθρῶν, ἂν σβήσεις τὸ θυμό, ἂν βγάλεις τὴν ἔχθρα, δὲν θὰ μπορέσει τίποτα ἀπὸ ὅσα λέγοντα νὰ σὲ στενοχωρήσει.

8. Καὶ γιατί λέω ὅσα λέγονται; Οὔτε καὶ ὅσα γίνονται θὰ σὲ λυπήσουν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸν τὸν μακάριο· διότι βλέποντας τὸν ἐχθρὸ νὰ ὀπλίζεται ἐναντίον τῆς σωτηρίας του καὶ νὰ κάνει τὰ πάντα γι' αὐτό, ὄχι μόνο δὲν ἐξοργιζόταν, ἀλλὰ τὸν συμπαθοῦσε περισσότερο· ὅσο περισσότερο τὸν ἐπιβουλεύοταν, τόσο περισσότερο αὐτὸς τὸν ἔκλαιε.

ὁ πάσχων κακῶς, ἀλλ' ὁ ποιῶν, οὗτός ἐστι δακρῦων ἄξιος καὶ θρήνων, ἑαυτὸν καταβλάπτων. Διὰ τοῦτο καὶ μακρὰν πρὸς αὐτὸν συνέθηκεν ἀπολογία, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη, ἕως καὶ αὐτὸν ἀπολογησασθαι παρεσκεύασε μετὰ δακρῦων καὶ θρήνων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνώμωξε καὶ
5 πικρὰν ἀφήκε φωνὴν καὶ μέγα ἀνωλόλυξεν, ἄκουσον τί φησι· «δικαίος σὺ ὑπὲρ ἐμέ, ὅτι σὺ μὲν ἀνταπέδωκάς μοι ἀγαθὰ, ἐγὼ δ' ἀνταπέδωκά σοι κακὰ». Ὅρᾳς πῶς καὶ τῆς οἰκειᾶς κακίας καταγινώσκει, καὶ τὴν ἀρετὴν ἀνυμνεῖ τοῦ δικαίου, καὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντος ἀπολογεῖται;

Οὕτω καὶ σὺ ποιήσον. Ἐπειδὴν λάβης τὸν ἐχθρόν, μὴ κατηγο-
10 ρήσης, ἀλλ' ἀπολόγησαι, ἵνα παρασκευάσης ἐκεῖνον ἑαυτοῦ κατηγορήσαι. Ἄν μὲν γὰρ ἡμεῖς κατηγορῶμεν, τραχύνεται, ἂν δ' ἀπολογησώμεθα, ἐντρεπόμενος ἡμῶν τὴν ἐπιείκειαν, αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορήσει λοιπόν. Καὶ οὕτως ὁ τε ἔλεγχος ἀνύποπτος γίνεται, ἐκεῖνός τε τῆς πονηρίας ἀπαλλάττεται πάσης. Ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα συνέβη· καὶ κατηγο-
15 ρεῖ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ὁ ἀδικήσας, τοῦ ἠδίκημένου σιγῶντος. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, 'εἰργάσω εἰς ἐμέ ἀγαθὰ', ἀλλ', «ἀνταπέδωκάς μοι ἀγαθὰ»· τουτέστιν. Ἄντι τῆς ἐπιβουλήs, ἀντι τῆς σφαγῆs, ἀντι τῶν μυρίων κακῶν ἐκείνων, εὐεργεσίαις ἡμᾶς ἡμείψω μεγάλαις. Ἐγὼ δ' οὐδ' οὕτως ἐγενόμην βελτίων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰς εὐεργεσίας ἐκείνας
20 ἐπέμεινα τῇ πονηρίᾳ· καὶ οὐδ' οὕτω μετεβάλου, ἀλλὰ διέμεινας τὸν σαυτοῦ διατηρῶν τρόπον καὶ πάλιν ἡμᾶς ἐπιβουλευόντας εὐεργετῶν. Πόσων οὐκ ἂν εἶη στεφάνων ἄξιος καθ' ἕκαστον τῶν ρημάτων τούτων ὁ Δαυῖδ; Εἰ γὰρ καὶ τὸ στόμα αὐτὰ ἐφθέγγετο τοῦ Σαοῦλ, ἀλλ' ἡ σοφία καὶ ἡ τέχνη τοῦ Δαυῖδ εἰς τὴν ἐκείνου κατεφύτευσεν αὐτὰ ψυχῆν.

25 «Καὶ ἀπήγγειλάς μοι σήμερον», φησίν, «ἃ ἐποίησάς μοι ἀγαθὰ, ὡς ἀπέκλεισέ με Κύριος σήμερον εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ οὐκ ἀπέκτεινάς με». Καὶ ἕτεραν αὐτῷ μαρτυρεῖ πάλιν ἀρετὴν, ὅτι εὐεργετήσας οὐκ ἐσίγησεν, οὐδ' ὑπερεῖδεν, ἀλλ' ἐλθὼν εἶπεν, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν διδάξαι, ὅτι
30 τῶν κηδεμόνων ἐστὶ καὶ προνοούντων, οὐ τῶν ἐπιβουλευόντων καὶ πονηρευομένων. Τὸ γὰρ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας λέγειν ἐστίν, ὅπου τὸ κέρδος ἔχει μέγιστον. Ὅταν γὰρ μηδεμιᾶς ὑποθέσεως οὐσης προσφέρῃ τις αὐτὰς καὶ ἀνακηρύττη, τῶν ὄνειδιζόντων οὐδὲν ἄμεινον διακεῖσεται,

Γιατί γνώριζε, γνώριζε καλά, ὅτι ὄχι αὐτὸς ποὺ πάσχει τὰ κακά, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ τὰ κάνει, εἶναι ἄξιος δακρύων καὶ θρήνων, ἐπειδὴ παραβλάπτει τὸν ἑαυτό του. Γι' αὐτὸ καὶ ἔκανε μακροσκελῆ ἀπολογία πρὸς αὐτὸν καὶ δὲν ἀπομακρύνθηκε, μέχρι ποὺ τὸν ἔκανε κι αὐτὸν νὰ ἀπολογηθεῖ μὲ δάκρυα καὶ θρήνους. Γιατί, ἀφοῦ θρήνησε μεγαλόφωνα καὶ ἔβγαλε διαπεραστικές φωνές καὶ ἔκλαψε δυνατά, ἄκουσε τί εἶπε· «εἶσαι δίκαιος περισσότερο ἀπὸ μένα, γιατί, ἐνῶ σὺ μοῦ ἔκανες καλά, ἐγὼ σοῦ ἀνταπέδωσα κακά»¹⁸. Βλέπεις πῶς καὶ τῆ δική του κακία κατηγορεῖ καὶ τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου τὴν ἐξυμνεῖ, καὶ χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν ἀναγκάζει ἀπολογεῖται;

Αὐτὸ κάνε καὶ σὺ. Ὅταν συλλάβεις τὸν ἐχθρό, νὰ μὴν τὸν κατηγορήσεις, ἀλλὰ ἀπολογήσου, γιὰ νὰ κάνεις ἐκεῖνον νὰ κατηγορήσει τὸν ἑαυτό του. Γιατί, ἂν τὸν κατηγορήσουμε ἐμεῖς, γίνεται χειρότερος, ἐνῶ ἂν ἀπολογηθοῦμε, ἀπὸ ντροπὴ γιὰ τὴν καλωσύνη μας θὰ κατηγορήσει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του. Ἔτσι καὶ ὁ ἔλεγχος γίνεται ἀνυποψίαστα καὶ ἐκεῖνος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ κάθε κακία. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν ἔγινε καὶ ἐδῶ, καὶ αὐτὸς ποὺ ἀδίκησε κατηγορεῖ μὲ μεγάλη ὀρμὴ, ἐνῶ ὁ ἀδικημένος σιωπᾷ. Γιατί δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'μοῦ ἔκανες ἀγαθὰ', ἀλλὰ «μοῦ ἀνταπέδωσες ἀγαθὰ» δηλαδή, ἀντὶ τῆς ἐπιβουλῆς, ἀντὶ τῆς σφαγῆς, ἀντὶ τῶν μυριῶν ἐκείνων κακῶν, μὲ ἀντάμειψες μὲ μεγάλες εὐεργεσίες. Ἐνῶ ἐγὼ οὔτε καὶ ἔτσι ἔγινα καλύτερος, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς εὐεργεσίες ἐπέμεινα στὴν κακία· καὶ οὔτε ἔτσι ἄλλαξες, ἀλλὰ ἐξακολούθησες νὰ διατηρεῖς τὸν τρόπο σου καὶ νὰ μᾶς εὐεργετεῖς, ἂν καὶ σὲ ἐπιβουλεύοιουν. Πόσα στεφάνια δὲν θὰ ἄξιζε ὁ Δαβὶδ γιὰ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια; Γιατί, ἂν καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε τὸ στόμα τοῦ Σαοῦλ, ὅμως ἡ σοφία καὶ ἡ δεξιότηχία τοῦ Δαβὶδ τὰ φύτεψε βαθειὰ στὴν ψυχὴ ἐκείνου.

«Καὶ μοῦ ἀνήγγειλες σήμερα», λέει, «τὰ καλὰ ποὺ μοῦ ἔκανες, ὅτι μὲ ἔστειλε σήμερα ὁ Κύριος στὰ χέρια σου καὶ σὺ δὲν μὲ σκότωσες»¹⁸. Καὶ ἄλλη πάλι ἀρετὴ τοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι δηλαδή δὲν ἔπαυσε νὰ τὸν εὐεργετεῖ, οὔτε τὸν περιφρόνησε, ἀλλὰ ἤρθε καὶ τοῦ εἶπε, χωρὶς αὐτὸ νὰ τὸ κάνει γιὰ ἐπίδειξη, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξει καὶ νὰ διδάξει μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸν φροντίζουν καὶ ἐνδιαφέρονται γι' αὐτόν, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονται καὶ σκέφτονται κακὰ ἐναντίον του. Γιατί τὸ νὰ λὲς τὶς δικές σου εὐεργεσίες ἐπιτρέπεται ἐκεῖ ποὺ τὸ κέρδος εἶναι πολὺ μεγάλο. Διότι ὅταν, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κανένας λόγος, τὶς διαδίδει κανεὶς αὐτὲς καὶ τὶς δια-

ὅταν δὲ βουλόμενος πείσαι τὸν διεφθαρμένον καὶ πονηρὰν περὶ αὐτοῦ πρόληψιν ἔχοντα τοῦτο ποιῇ, κηδεμῶν ἐστὶ καὶ εὐεργέτης, ὅπερ οὖν καὶ ὁ Δαυῖδ ἐποίησεν, οὐ τῆς παρ' αὐτοῦ δόξης ἐρῶν, ἀλλὰ τὸν ἐρριζωμένον ἐν αὐτῷ θυμὸν ἀνασπάσαι βουλόμενος. Καὶ διὰ τοῦτο γοῦν αὐτὸν 5 ἐπήνεσεν, ὅτι καὶ εὐεργέτησε καὶ τὴν εὐεργεσίαν εἶπεν.

Εἶτα, ζητῶν ἀμοιβὴν καὶ οὐδεμίαν ἔχων τῶν γεγενημένων ἴσῃν εὐρεῖν, τὸν Θεὸν αὐτὸν αὐτῷ δίδωσιν ὀφειλέτην, οὕτως ἰ λέγων· «ὅτι, εἰ εὔροι τις τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ ἐν θλίψει καὶ ἐκπέμψει αὐτὸν ἐν ὁδῷ ἀγαθῇ, καὶ Κύριος ἀνταποδῶ αὐτῷ ἀγαθὰ, καθὼς πεποίηκας σὺ σήμερον». Τί 10 γὰρ καὶ εἶχεν ἄξιον ἀποδοῦναι τῶν εὐεργεσιῶν, εἰ καὶ βασιλείαν ἔδωκε καὶ τὰς πόλεις ἀπάσας; Οὐ γὰρ πόλεις ἀπλῶς καὶ βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν αὐτῷ τὴν ψυχὴν ἐχαρίσατο ὁ Δαυῖδ, οὗτος δὲ ψυχὴν ἀντιδοῦναι ἑτέραν οὐκ εἶχε. Διὰ τοῦτο αὐτὸν τῷ Θεῷ παραπέμπει καὶ ταῖς ἐκεῖθεν γεραίρει ἀμοιβαίς, τοῦτόν τ' ἐπαινῶν καὶ παιδεύων ἅπαντας, ὅτι τότε 15 μείζους ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ κείσονται αἱ ἀντιδόσεις, ὅταν μυρία τοὺς ἐχθροὺς ἀγαθὰ ποιήσαντες, τὰ ἐναντία ἀπολάβωμεν. Εἶτά φησιν, ὅτι «ἰδοὺ ἐγὼ γινώσκω, ὅτι βασιλεύων βασιλεύσεις, καὶ στήσεται ἡ βασιλεία Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ σου. Καὶ νῦν ὁμοσὸν μοι κατὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα μὴ ἐξολοθρευθῆς τὸ σπέρμα μου ὀπίσω μου, καὶ μὴ ἀφανίσῃς τὸ ὄνομα 20 μου ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου». Καὶ πόθεν γινώσκεις, εἶπέ μοι, τοῦτο; Παρὰ σοὶ τὰ στρατόπεδα, παρὰ σοὶ τὰ χρήματα, τὰ ὄπλα, αἱ πόλεις, οἱ ἵπποι, οἱ στρατιῶται, ἅπαντα τῆς βασιλικῆς παρασκευῆς ἢ δύνამις, οὗτος δὲ ἔρημος καὶ γυμνός, ἀπολις καὶ ἀνέστιος, ἄοικος. Πόθεν οὖν ταῦτα λέγεις, εἶπέ μοι; Ἀπ' αὐτοῦ μὲν οὖν τοῦ τρόπου. Οὐ γὰρ ἂν ὁ γυ- 25 μνός καὶ ἄοπλος καὶ ἔρημος ἐμοῦ τοῦ καθωπλισμένου καὶ τοσαύτην περιβεβλημένου δύναμιν περιεγένετο, εἰ μὴ τὸν Θεὸν εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, ὁ δὲ τὸν Θεὸν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, πάντων ἐστὶν ἰσχυρότερος. Εἶδες οἷα φιλοσοφεῖ μετὰ τὴν ἐπιβουλήν ὁ Σαοὺλ; εἶδες πῶς δυνατόν ἅπασαν ἀποπτύσαι πονηρίαν καὶ μεταβαλέσθαι καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπανελθεῖν; 30 Μὴ τοίνυν καταρραθυμῶμεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας. Κἂν γὰρ πρὸς αὐτὰ κατενεχθῶμεν τῆς κακίας τὰ βάραθρα, δυνατόν ἑαυτοὺς ἀνακτήσασθαι πάλιν, καὶ γενέσθαι βελτίους, καὶ πᾶσαν ἀποθέσθαι κακίαν. θ'. Εἶτα τί φησιν; «Ὅμοσόν μοι κατὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα μὴ ἐξολο-

κηρύττει, δὲν φέρεται καθόλου καλύτερα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ βρίζουν. Ἐνῶ ὅταν θέλει νὰ πείσει τὸν διεστραμμένο καὶ τὸ κάνει αὐτὸ ἔχοντας κακὴ γι' αὐτὸν προκατάληψη, τότε εἶναι κηδεμόνας καὶ εὐεργέτης του. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε καὶ ὁ Δαβίδ, γιατί δὲν ἐπιζητοῦσε νὰ δοξασθεῖ ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἠθέλε νὰ βγάλει τὸ θυμὸ ποὺ ἦταν ριζωμένος μέσα του. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἐπήνεσε γιὰ τὴν εὐεργεσία ποὺ τοῦ ἔκανε καὶ ἀνέφερε καὶ τὴν εὐεργεσία.

Ἔπειτα, ἀναζητώντας ἀμοιβὴ καὶ μὴ μπορώντας νὰ βρεῖ καμμιά ἰσάζια πρὸς αὐτὰ ποὺ ἔχουν γίνει, τοῦ δίνει ὀφειλέτη τὸ Θεό, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «ἐὰν κάποιος βρεῖ τὸν ἐχθρὸ του θλιμμένο καὶ τὸν στείλει σὲ δρόμο καλὸ, ὅπως ἔκανες ἐσὺ σήμερα, ὁ Κύριος θὰ τοῦ ἀνταποδώσει ἀγαθὰ»²⁰. Τί ἀντάξιο δηλαδὴ εἶχε νὰ δώσει γιὰ τὶς εὐεργεσίες, ἔστω καὶ ἂν τοῦ ἔδινε τὴ βασιλεία καὶ ὅλες τὶς πόλεις; Γιατὶ ὄχι μόνο τὶς πόλεις καὶ τὴ βασιλεία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ του τοῦ εἶχε χαρίσει ὁ Δαβίδ· καὶ αὐτὸς δὲν εἶχε ἄλλη ζωὴ γιὰ νὰ τοῦ τὴν ἀνταποδώσει. Γι' αὐτὸ τὸν παραπέμπει στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἐγκωμιάζει μὲ τὶς ἀμοιβὲς ποὺ θὰ ἔχει ἀπὸ ἐκεῖ, ἐπαινώντας αὐτὸν καὶ διδάσκοντας ὅλους, ὅτι τότε θὰ εἶναι μεγαλύτερες οἱ ἀνταποδόσεις ἀπὸ τὸ Θεό, ὅταν, κάνοντας μύρια καλὰ στοὺς ἐχθροὺς μας, ἀπολαύσουμε τὰ ἀντίθετα. Ἔπειτα λέει: «ἐγὼ βέβαια γνωρίζω ὅτι θὰ βασιλεύσεις καὶ θὰ ἀναδειχθεῖ ἡ βασιλεία τοῦ Ἰσραὴλ στὰ χέρια σου. Καὶ τώρα ὀρκίσου σὲ μένα στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ὅτι δὲ θὰ ἐξολοθρεύσεις τὸ ὄνομά μου ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου»²¹. Καὶ ἀπὸ ποῦ τὸ γνωρίζεις, πές μου, αὐτό; Σὲ σένα βρίσκονται τὰ στρατόπεδα, τὰ χρήματα, τὰ ὄπλα, τὰ ἄλογα, οἱ στρατιῶτες, ὅλη ἡ δύναμη τῆς βασιλικῆς προετοιμασίας, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ἔρημος καὶ γυμνός, χωρὶς πόλη καὶ ἐστία, χωρὶς σπίτι. Ἄπὸ ποῦ, πές μου, τὰ συμπεραίνεις αὐτὰ ποὺ λές; Ἄπὸ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἐνέργειά του. Γιατὶ αὐτὸς ὁ γυμνὸς καὶ ἄοπλος καὶ ἔρημος δὲν θὰ μποροῦσε νὰ νικήσει ἐμένα τὸν καλὰ ὀπλισμένο καὶ μὲ τόση δύναμη, ἂν δὲν εἶχε μαζί του τὸ Θεό, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὸ Θεὸ μαζί του, εἶναι πιὸ ἰσχυρὸς ἀπὸ ὅλους. Εἶδες τί πράγματα σκέφτεται μετὰ τὴν ἐπιβουλή του ὁ Σαούλ; εἶδες πῶς εἶναι δυνατό νὰ ἀποστραφεῖ ὅλη τὴν κακία του καὶ νὰ μεταβληθεῖ καὶ νὰ ἐπανεέλθει στὸ καλύτερο; Ἄς μὴ παραμελοῦμε λοιπὸν τελείως τὴ σωτηρία μας. Γιατὶ, καὶ ἂν ἀκόμα κατεβοῦμε στὰ ἴδια τὰ βάραθρα τῆς κακίας, εἶναι δυνατό νὰ ἀνακτήσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ νὰ γίνουμε καλύτεροι καὶ νὰ ἀποβάλλουμε κάθε κακία.

9. Ἔπειτα τί λέει: «ὀρκίσου μου στὸν Κύριο, ὅτι δὲ θὰ ἐξολοθρεύ-

θρέσης τὸ σπέρμα μου ὀπίσω μου, καὶ μὴ ἀφανίσῃς τὸ ὄνομά μου ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου». Δέησιν ὁ βασιλεὺς τῷ ἰδιώτῃ προσάγει καὶ ἰκετηριὰν τίθησι ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ὑπὲρ τῶν παίδων τῶν ἑαυτοῦ παρακαλῶν τὸν φυγάδα. Καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Δαυὶδ ἀρετῆς τεκμήριον, τὸ περὶ τῶν τοιοῦτων θαρρῆσαι τὸν ἐχθρόν. Εἰ δ' ὄρκον ἀπαιτεῖ, οὐκ ἀπιστῶν τῷ τρόπῳ τοῦ Δαυὶδ, ἀλλ' ἐννοῶν ὅσα εἰς αὐτὸν εἰργάσατο κακά. « Ὅμοσόν μοι, μὴ ἀφανίσαι τὸ σπέρμα μου ὀπίσω μου». Ἐπιτροπον τὸν πολέμιον καταλιμπάνει τῶν ἑαυτοῦ παίδων καὶ ταῖς ἐκείνου χερσὶν ἐντίθησι τὰ ἔκγονα, μονονουχί τῆς δεξιᾶς αὐτῶν λαβόμενος
10 διὰ τῶν ρημάτων τούτων καὶ τὸν Θεὸν μεσίτην εἰσάγων.

Τί οὖν ὁ Δαυὶδ; ἼΑρα κἄν μικρὸν εἰρωνεύσατο πρὸς ταῦτα; Οὐδαμῶς· ἀλλ' εὐθέως ἐπένευσε καὶ τὴν χάριν ἔδωκε· καὶ τελευτήσαντος τοῦ Σαοῦλ, οὐ μόνον οὐκ ἀπέκτεινεν, ἀλλὰ καὶ πλεον, ὧν ὠμολόγησε, τότε παρέσχε. Τὸν γὰρ ἔκγονον τὸν τούτου, χωλὸν ὄντα καὶ πεπρωμένον
15 τὸ σκέλος, εἰς τὴν οἰκίαν εἰσήγαγε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὁμοτρέπεζον ἐποίησε καὶ τῆς μεγίστης ἠξίωσε τιμῆς· καὶ οὐκ ἠρυθρία, οὐδ' ἐνεκαλύπτετο, οὐδὲ τὴν τράπεζαν ἐνόμιζε καταισχυθηῖναι τὴν βασιλικὴν τῆ πηρώσει τοῦ παιδός, ἀλλ' ἐνεκαλλωπίζετο καὶ ἐνηβρύνετο μᾶλλον. Καὶ γὰρ ἕκαστος τῶν συνδειπνούντων αὐτῷ, μεγάλην φιλοσοφίας διδασκα-
20 λίαν λαμβάνων ἀπήει. Ὅρων γὰρ τὸν ἔκγονον τοῦ Σαοῦλ, τοῦ τοσαῦτα κακά εἰργασαμένου τὸν Δαυὶδ, τοσαύτης ἀπολαύοντα παρ' αὐτῷ τιμῆς, εἰ καὶ πάντων θηρίων ἀγριώτερος ἦν, αἰσχυρόμενος καὶ ἐρυθρίων πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐχθροὺς ἐσπένδετο. Καίτοι εἰ καὶ ἐτέρωθεν αὐτῷ τροφὴν ἐπέταξε καὶ σιτηρέσιον ὥρισε τεταγμένον πολὺ, μέγα ἦν, τὸ δὲ καὶ εἰς
25 αὐτὴν αὐτὸν ἀγαγεῖν τὴν τράπεζαν ὑπερβολὴν ἔχει φιλοσοφίας. Ἴστε γὰρ δῆπου, ὡς οὐ σφόδρα εὐπορον ἐχθρῶν παῖδας φιλεῖν. Τί λέγω φιλεῖν; Μὴ μισεῖν μὲν οὖν, μηδ' ἐλαύνειν. Πολλοὶ γοῦν καὶ τελευτησάντων τῶν ἐχθρῶν εἰς τοὺς παῖδας τοὺς ἐκείνων τὴν πρὸς ἐκείνους ἀφῆκαν ὀργὴν. Ἄλλ' οὐχ ὁ γενναῖος οὗτος, ἀλλὰ καὶ ζῶντα τὸν πολέμιον
30 διετήρησε, καὶ ἀπελθόντος ἐκείνου, τὴν περὶ ἐκείνου εὐνοίαν εἰς τοὺς παῖδας ἐνεδείξατο. Τί τῆς τραπέζης τῆς ἐκείνου ἀγιώτερον, ἢ ἐχθροῦ παῖδες ἐκύκλουν καὶ ἐχθροῦ σφαγέως; τί τῆς εὐωχίας ἐκείνης πνευματικώτερον, ἐν ἧ' τοσαῦται ἔβρυνον εὐλογίαι; Ἀγγέλου μᾶλλον, ἢ ἀνθρώ-

22. Β' Βασ. 9,1-13. Πρόκειται γὰρ τὸν γιό τοῦ Ἰωανᾶθ ποῦ τὸ ὄνομά του ἦταν Μεμφιβοσθέ.

σεις τούς απογόνους μου μετά από μένα, και δὲν θὰ ἐξαφανίσεις τὸ ὄνομά μου ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου». Κάνει παράκληση ὁ βασιλιάς στὸν ἰδιώτη καὶ καταθέτει αἴτηση, αὐτὸς ποὺ φορεῖ τὸ βασιλικὸ διάδημα, παρακαλώντας τὸν φυγάδα γιὰ τὰ παιδιά του. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς ἀρετῆς τοῦ Δαβίδ, τὸ ὅτι ὁ ἐχθρὸς πῆρε τὸ θάρρος νὰ τοῦ μιλήσει γι' αὐτά. Ἐὰν ἀπαιτεῖ ὄρκο, δὲν τὸ κάνει ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνη στὴ συμπεριφορὰ τοῦ Δαβίδ, ἀλλὰ, σκεπτόμενος ὅσα κακὰ ἔκανε εἰς βάρος του. «Ὁρκίσου μου ὅτι δὲ θὰ ἐξαφανίσεις τούς απογόνους μου μετά ἀπὸ μένα». Ἀφῆνει ἐπίτροπο τῶν παιδιῶν του τὸν ἐχθρὸ του καὶ ἐναποθέτει στὰ χέρια ἐκείνου τὰ ἐγγόνια του, παίρνοντάς τα κατὰ κάποιο τρόπο ἀπὸ τὸ χέρι μὲ τὰ λόγια αὐτά, καὶ βάζοντας ἐγγυητὴ τὸ Θεό.

Τί κάνει τότε ὁ Δαβίδ; Μήπως ἔστω καὶ γιὰ λίγο τὸν εἰρωνεύτηκε γι' αὐτά; Καθόλου· ἀλλ' ἀμέσως συγκατένευσε καὶ ἔδωσε τὴ χάρη, καὶ ὅταν πέθανε ὁ Σαούλ, ὄχι μόνο δὲν τὰ σκότωσε, ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς τούς ἔδωσε περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι εἶχε ὑποσχεθεῖ. Γιατὶ τὸν ἐγγονό του, ποὺ ἦταν κουτσὸς μὲ ἀκρωτηριασμένο τὸ ἓνα σκέλος του²², τὸν πῆρε στὸ σπίτι του καὶ τὸν ἔκανε ὁμοτράπεζο καὶ τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ μεγαλύτερο ἀξίωμα· καὶ οὔτε ντρεπόταν, οὔτε ἀπέκρυπτε τὰ αἰσθήματά του, οὔτε θεωροῦσε ὅτι προσβαλλόταν τὸ βασιλικὸ τραπέζι μὲ τὴν ἀναπηρία τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον καυχῶταν καὶ καμάρωνε. Γιατὶ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτούς ποὺ συνδειπνοῦσαν μαζί του ἔφευγε παίρνοντας ἓνα μεγάλο μάθημα ἀνεξικακίας. Βλέποντας δηλαδὴ τὸν ἐγγονὸ τοῦ Σαούλ, ὁ ὁποῖος τόσα κακὰ εἶχε κάνει στὸ Δαβίδ, νὰ ἔχει τόσες τιμές, καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν πιὸ ἄγριος ἀπ' ὅλα τὰ θηρία, ντροπιασμένος καὶ κατακόκκινος συμβιβαζόταν μὲ ὅλους τούς ἐχθρούς του. Ἄν καὶ βέβαια κι ἂν ἀκόμα διέταζε μὲ ἄλλο τρόπο νὰ τοῦ δίνουν νὰ τρώει, καὶ ὄριζε καθορισμένη ἀφθονή τροφή, θὰ ἦταν μεγάλο αὐτό· ὅμως τὸ ὅτι τὸν δέχθηκε στὸ ἴδιο τραπέζι, ἔδειχνε ὑπερβολικὴ ἀνεξικακία. Γιατὶ βέβαια γνωρίζετε ὅτι ἓνας εὐπορος δὲν ἀγαπᾷ πολὺ τὰ παιδιά τῶν ἐχθρῶν του. Τί λέω ἀγαπᾷ; Νὰ μὴ τὰ μισεῖ τουλάχιστον καὶ νὰ μὴ τὰ διώχνει. Πολλοὶ μάλιστα καὶ ὅταν πεθάνουν οἱ ἐχθροὶ τους μεταφέρουν στὰ παιδιά τους τὴν ὀργή τους γιὰ ἐκείνους. Δὲν τὸ ἔκανε ὅμως αὐτὸς ὁ γενναῖος, ἀλλὰ καὶ ὅταν ζοῦσε ὁ ἐχθρὸς τὴν κράτησε, καὶ ὅταν ἐκεῖνος ἔφυγε, τὴν εὐνοία του γιὰ κεῖνον τὴν ἔδειξε στὰ παιδιά του. Τί πιὸ ἅγιο ἀπὸ τὸ τραπέζι ἐκείνου, ποὺ τὸ περικύκλωναν τὰ παιδιά τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μάλιστα ἐχθροῦ σφαγέα; Τί πιὸ πνευματικὸ ἀπὸ τὴν εὐωχία ἐκείνη, στὴν

που συγκροτοῦντος ἦν. Τὸ γὰρ ἀσπάζεσθαι καὶ φιλεῖν τοὺς παῖδας τοῦ
 μυριάκις αὐτὸν ἀνελεῖν ἐπιχειρήσαντος, καὶ οὕτω τὴν ζωὴν καταλύ-
 σαντος, εἰς ἐκεῖνον αὐτὸν τελεῖν ποιεῖ τὸν χορόν.

Τοῦτο καὶ σὺ ποιήσον, ἀγαπητέ, καὶ ζώντων καὶ τελευτώντων
 5 τῶν ἐχθρῶν τοὺς παῖδας θεραπεύων· ζώντων μὲν, ἵνα τῷ τρόπῳ
 τούτῳ καταλλάξης αὐτῶν τοὺς πατέρας, ἀπελθόντων δὲ τοὺς παῖδας
 θεραπεύων, ἵνα παρὰ τοῦ Θεοῦ πολλὴν ἐπισπάσῃ τὴν εὐνοίαν καὶ μυ-
 ρίους ἀναδήσῃ στεφάνους καὶ μυρίας δέξῃ παρὰ πάντων εὐχάς, οὐχί
 τῶν εὖ πασχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀρώντων. Τοῦτό σοι κατ'
 10 ἐκείνην προσθήσεται τὴν ἡμέραν καὶ μεγάλοι συνήγοροί σου εἰ εὐεργε-
 τηθέντες ἐχθροὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως ἔσονται, καὶ πολλὰ
 διαλύσῃ τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ ἀπαιτήσεις τὸν μισθόν. Ἐὰν μυρία πε-
 πλημμεληκῶς ἦς, τὴν εὐχὴν ἐκείνην προτεινόμενος τὴν λέγουσαν,
 «ἄφετε τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει ὑμῖν τὰ παρα-
 15 πτώματα ὑμῶν», μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας τὴν ἄφεισιν λήψῃ τῶν
 ἡμαρτημένων ἀπάντων, καὶ ἐνταῦθα δὲ μετὰ χρηστῆς βιώσῃ τῆς ἐλπί-
 δος καὶ πάντας ἔξεις εὐνοϊκῶς πρὸς σὲ διακεκίμενους. Οἱ γὰρ ὀρώντες
 ὅτι τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἐκείνων παῖδας οὕτω φιλεῖς, πῶς οὐχ αἰρή-
 σονται φίλοι γενέσθαι καὶ ἐπιτήδειοι καὶ πάνθ' ὑπὲρ σοῦ καὶ ποιῆσαι
 20 καὶ παθεῖν; Ὅταν οὖν τοσαύτης μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς εὐνοίας ἀπο-
 λαύῃς, οὕτω δὲ πάντας ἔχῃς τάγαθά σοι συνευχομένους ἅπαντα, τίνας
 αἰσθήσῃ λυπηροῦ, τίνων δ' οὐ βιώσεις μακαριώτερον βίον;

Ταῦτα μὴ ἐνταῦθα θαυμάζωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξεληθόντες φυ-
 λάττωμεν, καὶ περιελθόντες καὶ διερευνησάμενοι τοὺς ἐχθροὺς ἔκα-
 25 στος τοὺς ἑαυτοῦ, καταλλάζωμεν ἡμῖν ἑαυτοῖς καὶ φίλους ποιήσωμεν
 γνησίους. Ἐὰν ἀπολογήσασθαι δέῃ καὶ συγγνώμην αἰτῆσαι παρ' ἐκεί-
 νων, μὴ παραιτώμεθα, ἔὰν αὐτοὶ ὤμεν ἠδικημένοι. Οὕτω μείζων ἡμῖν
 ὁ μισθός, οὕτω πλείων ἡ παρρησία, οὕτω τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν
 ἐπιτευξόμεθα πάντως, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 30 σοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος,
 τιμὴ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅποια ὑπῆρχαν τόσες πολλές εὐλογίες; Ἦταν σὰν νὰ τὸ ἐτοίμαζε ἄγγελος καὶ ὄχι ἄνθρωπος. Γιατί, τὸ νὰ ἀσπάζεται καὶ νὰ φιλᾷ τὰ πόδια ἐκείνου πού μύριες φορές ἐπιχείρησε νὰ τὸν σκοτώσει, καὶ νὰ τελειώσει ἔτσι τὴ ζωὴ του, τὸν κατατάσσει σ' ἐκείνη τὴ χορεία.

Αὐτὸ κάνε καὶ σύ, ἀγαπητέ μου, φροντίζοντας τὰ παιδιὰ τῶν ἐχθρῶν σου καὶ ὅταν αὐτοὶ ζοῦν καὶ ὅταν πεθάνουν. Ὅταν ζοῦν, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ συμφιλιώσεις τοὺς πατέρες τους· ὅταν πάλι πεθάνουν νὰ φροντίζεις γιὰ τὰ παιδιά τους, γιὰ νὰ ἀποσπάσεις μεγάλη εὐνοια ἀπὸ τὸ Θεό, νὰ φορέσεις μύρια στεφάνια καὶ νὰ δεχθεῖς μύριες εὐχὲς ἀπὸ ὄλους, ὄχι μόνο τοὺς εὐεργετούμενους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πού σὲ βλέπουν. Αὐτὸ θὰ σὲ στήσει μπροστὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, καὶ θὰ γίνουν μεγάλοι συνήγοροί σου οἱ ἐχθροὶ πού εὐεργετήθηκαν τὸν καιρὸ τῆς κρίσεως, καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά σου θὰ διαγράψεις καὶ θὰ ἀπαιτήσεις τὴν ἀμοιβή. Καὶ ἂν ἀκόμα ἔχεις κάνει μύρια πλημμελήματα, κάνοντας τὴν προσευχὴ ἐκείνη πού λέει, «συγχωρήστε τοὺς ἐχθρούς σας καὶ ὁ Πατέρας σας θὰ συγχωρήσει τὰ παραπτώματα τὰ δικά σας»²³, θὰ πάρεις μὲ πολλὴ παρρησία τὴ συγχώρηση ὄλων τῶν ἁμαρτημάτων σου, καὶ ἐδῶ ὅμως θὰ ζήσεις μὲ τὴν καλὴ ἐλπίδα καὶ θὰ κάνεις ὄλους νὰ φέρονται ἀπέναντί σου φιλικά. Διότι ὅσοι βλέπουν ὅτι καὶ τὰ παιδιά τους τὰ ἀγαπᾷ τόσο πολὺ, πῶς δὲν θὰ προτιμήσουν νὰ γίνουν φίλοι καὶ εὐνοϊκοὶ ἀπέναντί σου καὶ νὰ κάνουν καὶ νὰ ὑποστοῦν τὰ πάντα γιὰ σένα; Ὅταν λοιπὸν ἔχεις τόση εὐνοια ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἔχεις ὄλους νὰ σοῦ εὐχονται ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ποιά στενοχώρια θὰ αισθανθεῖς καὶ ἀπὸ ποιούς δὲ θὰ ζήσεις πῶς εὐτυχισμένη ζωὴ;

Αὐτὰ ἄς μὴ τὰ θαυμάζουμε ἐδῶ μονό, ἀλλὰ καὶ ὅταν βγοῦμε ἔξω νὰ τὰ τηροῦμε καὶ ἀφοῦ ψάξουμε καὶ βροῦμε ὁ καθένας τοὺς ἐχθρούς του, νὰ τοὺς συμφιλιώσουμε μαζί μας καὶ νὰ τοὺς κάνουμε φίλους ἀληθινούς. Καὶ ἂν χρειαστεῖ νὰ ἀπολογηθοῦμε καὶ νὰ ζητήσουμε συγγνώμη ἀπ' ἐκείνους, νὰ μὴ παραιτηθοῦμε, ἔστω καὶ ἂν εἴμαστε ἀδικημένοι. Ἔτσι θὰ εἶναι μεγαλύτερη ἢ ἀνταμοιβὴ μας, ἔτσι θὰ εἶναι περισσότερη ἢ παρρησία μας, ἔτσι θὰ ἐπιτύχουμε ὅπωςδήποτε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὅποιο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΔΑΥΙΔ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Μὴ φοβοῦ ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ», καὶ περὶ φιλοξενίας.

α. Ἦδὺ μὲν γηπόνω τὸ ἄροτρον ἐλκύσαι εἰς καθαρισμὸν τῆς ἀρούρας καὶ τὴν αὐλακα ἀνατεμεῖν καὶ τὰς ἀκάνθας ἀνασπάσαι, καὶ οὕτω τὰ σπέρματα καταβαλεῖν, ἀκάνθης οὐκ οὔσης τῆς λυμαιομένης τὸν σπόρον, πολὺ δὲ ἥδιον τῶ λέγοντι, ὅταν εἰς ἀκοὴν καταβάλλῃ τὰ θεῖα νοήματα θόρυβον οὐκ ἔχουσαν. Διὰ δὲ τοῦτο μετὰ ἡδονῆς ἀπτόμεθα τὸν λόγον, ὅτι τὴν ἄρουραν ταύτην ἐκκεκαθαυμένην ὀρῶμεν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν διάνοιαν ὑμῶν οὐ βλέπομεν, ἀλλὰ τὰ ὄμματα ὑμῶν διηνοιγμένα καὶ προανεστηκυῖα ἢ ἀκοὴ σημεῖά μοι δίδωσι τῆς ἔνδοθεν γαλήνης. Εἰς μὲν γὰρ τὸ συνειδὸς ὑμῶν ἐσελθεῖν οὐ δύναμαι, τὰ δὲ ὄμματα ἐστηκότα καὶ 10 μετέωρα γινόμενα φωνὴν ἀφήσιν, ὅτι θόρυβος οὐδεὶς ἔνδον ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον βοᾷτε μετὰ προθυμίας· κατὰβαλλε τὰ σπέρματα, ὑποδεχόμεθα ὅπερ ἂν καταβάλλῃς, διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ καρποῦ· πᾶσαν γὰρ φροντίδα βιωτικὴν ἐξεώσαμεν τῆς διανοίας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ βαθυτέρων αἰεὶ ἄπτομαι νοημάτων, θαρρῶν τῇ εὐγενείᾳ τῆς ἀρούρας. Οὐ γὰρ 15 δὴ σοφὸν διδάσκαλον ἢ Γραφὴ ζητεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ συνετὸν ἀκροατήν. Διὰ τοῦτο μακαρίζω μὲν ὑμᾶς, μακαρίζω δὲ καὶ ἑμαυτόν. «Μακάριος» γὰρ φησιν, «ὁ λέγων εἰς ὅτα ἀκουόντων», καί, «μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διῶντες τὴν δικαιοσύνην». Οὐκοῦν εἰς ὑμᾶς τοὺς μετὰ προθυμίας παραγενομένους καταβαλοῦμεν τὰ νοήματα. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι 20 πάντες νῦν ἐν ἀγοραῖς καὶ βιωτικαῖς φροντίσι κατασῆπονται, ὑμεῖς δέ, τῆς γῆς ὑψηλότεροι γινόμενοι, τὰ νοήματα νοερά δέχεσθε· κάκεῖνοι μὲν τῇ δούλῃ δουλεύουσι, τῆς σαρκὸς ἐπιμελοῦμενοι, ὑμεῖς δὲ τὴν εὐγενῆ καὶ ἐλευθέραν ψυχὴν καλλωπίζοντες, διατηρεῖτε.

Ποῦ γὰρ διατρίβεις, ἄνθρωπε, νῦν; Ἐν ἀγορᾷ. Ἴνα τί συναγάγῃς; Βόρβορον καὶ πηλόν. Ἐλθέ, λάβε μύρον παρ' ἐμοῦ. Τί συναγεις χρήματα ἀπολλύμενα, φιλαργυρίαν τὴν τύραννον, ἀρχὰς τὰς ἀπολλυμένας, πε-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΔΑΒΙΔ ΠΟΥ ΛΕΓΕΙ

«Μὴ φοβᾶσαι ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του»¹, καὶ περὶ φιλοξενίας.

1. Εἶναι εὐχάριστο στὸν γεωργὸ νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ ἀλέτρι γιὰ νὰ καθαρίσει τὸ χωράφι, νὰ χαράξει τὸ αὐλάκι, νὰ ξερριζώσει τὰ ἀγκάθια καὶ νὰ σπείρει τοὺς σπόρους, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν ἀγκάθια ποὺ καταστρέφουν τὸ σπόρο, ὅμως ἀκόμα πιὸ εὐχάριστο εἶναι στὸν ὀμιλητῆ, ὅταν βάζει τὰ θεῖα νοήματα σὲ ἀκοή ποὺ δὲν ἔχει θόρυβο. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μὲ εὐχαρίστηση ἀρχίζω τὸν λόγο, ἐπειδὴ βλέπω τὸ χωράφι αὐτὸ καθαρὸ. Γιατί, ἂν καὶ δὲν βλέπω τὴ σκέψη σας, ἀλλὰ τὰ ἀνοιγμένα μάτια σας καὶ τὰ τεντωμένα αὐτιά σας μοῦ δίνουν σημάδια τῆς ἐσωτερικῆς γαλήνης σας. Στὴ συνείδησή σας βέβαια δὲν μπορῶ νὰ μῶ, τὰ μάτια σας ὅμως στημένα καὶ ἀνοιχτὰ καθὼς εἶναι λένε ὅτι κανένας θόρυβος δὲν ὑπάρχει μέσα, ἀλλὰ μᾶλλον φωνάζετε μὲ προθυμία· ρίξε τὸν σπόρο, δεχόμαστε εὐχαρίστως ὅ,τι καὶ νὰ σπείρεις, ἐπειδὴ ἐλπίζουμε στὸν καρπὸ· γιατί ἔχουμε διώξει κάθε βιωτικὴ φροντίδα ἀπὸ τὴ σκέψη μας. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρχίζω ὄλο καὶ πιὸ βαθειὰ νοήματα, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴν εὐγένεια τοῦ χωραφιοῦ. Γιατί ἡ Γραφὴ δὲν ζητᾶ μόνο σοφὸ δάσκαλο, ἀλλὰ καὶ συνετὸ ἀκροατῆ. Γι' αὐτὸ μακαρίζω βέβαια ἐσᾶς, ἀλλὰ μακαρίζω καὶ τὸν ἑαυτὸ μου. Γιατί λέει, «εἶναι μακάριος αὐτὸς ποὺ μιλάει σὲ αὐτιά ἀνθρώπων ποὺ ἀκοῦνε»², καὶ «μακάριοι αὐτοὶ ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη»³. Σὲ σᾶς λοιπόν, ποὺ μὲ προθυμία ἤρθατε, θὰ σπείρω τὰ θεῖα νοήματα. Γιατί οἱ ἄλλοι ὄλοι τώρα σαπίζουν μέσα στὶς ἀγορὲς καὶ στὶς βιωτικὲς φροντίδες, ἐνῶ ἐσεῖς, ἀφοῦ ἀνυψωθήκατε πιὸ πάνω ἀπὸ τὴ γῆ, δέχεστε νοερὰ τὰ νοήματα· καὶ ἐκεῖνοι βέβαια, φροντίζοντας γιὰ τὴ σάρκα, ὑπηρετοῦν τὴ δούλα, ἐνῶ ἐσεῖς συντηρεῖτε τὴν εὐγενικὴ καὶ ἐλεύθερη ψυχὴ, καλλωπίζοντάς την.

Ποῦ βρίσκεσαι, ἄνθρωπέ μου, τώρα; Στὴν ἀγορά; Γιὰ νὰ συγκεντρώσεις τί; Βοῦρκο καὶ πηλό. Ἔλα, πάρε μύρο ἀπὸ ἐμένα. Γιατί συγκεντρώνεις πράγματα ποὺ χάνονται, τὴν τυραννικὴ φιλαργυρία, ἀξιώ-

ριουσίαν τῶν βιωτικῶν φροντίδων, τὴν νῦν οὖσαν καὶ αὔριον οὐκ οὖσαν; Τί ὀρέπη τὰ ἄνθη καὶ ἀφίης τὸν καρπὸν; τί τρέχεις ὀπίσω τῆς σκιᾶς καὶ οὐ καταλαμβάνεις τὴν ἀλήθειαν; τί διώκεις τὰ ἀπολλύμενα καὶ οὐ ζητεῖς τὰ μένοντα; "Οτι «πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε· τὸ δὲ ρῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Γέγονας εὐπορος χρήμασι; Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὴν ψυχὴν; Εὐπορώτερος χρήμασι καὶ πενέστερος τῇ ψυχῇ, κομᾶς τοῖς φύλλοις καὶ πένη τῷ καρπῷ. Τί ὄφελος; εἰπέ μοι. Ἔλαβες χρήματα, ἃ μέλλεις ἐνταῦθα καταλιμπάνειν· ἔλαβες ἀρχὴν, ἐξ ἧς ἐπιβουλή τίκτεται. Ἐλθέ, ἀπόλαυσον λόγων φιλοσόφων· δαπάνησόν σου τὰ ἁμαρτήματα, ἀνάλωσόν σου τὰ παρανομήματα, καθαρὸν σου ποίησον τὸ συνειδός, μετάρσιον ποίησον τὸν λογισμόν· γενοῦ ἄγγελος καὶ ἄνθρωπος. Κατάλιπε τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν, καὶ λάβε κούφον τὸ πτερὸν τῆς ζωῆς, ἀπάλλαξον σαυτὸν τῶν ὄρατῶν, καὶ κρέμασον σεαυτὸν ἐν τοῖς ἀόρατοις. Ἀνέβα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, χόρευε μετὰ τῶν ἀγγέλων, παράστηθι τῷ βήματι τῷ ἄνω, τῷ ὑψηλῷ· κατάλιπε τὸν καρπὸν καὶ τὴν σκιὰν καὶ τὸν χόρτον καὶ τὴν ἀράχνην· οὐδὲ γὰρ ὄνομα οἶδα ἄξιον τῆς εὐτελείας ταύτης ἐπιθεῖναι. Ταῦτα δὲ λέγω καὶ λέγων οὐ παυσομαι. Ἐλθέ καὶ γενοῦ ἄνθρωπος, ἵνα μὴ ἐπιψεύδηται σου ἡ προσ-
20 ηγορία τῆς φύσεως.

ἼΑρα συνήκατε τὸ λεχθὲν πρὸς ὑμᾶς; Ἄνθρωπός ἐστι, φησίν, ἀλλ' ἄνθρωπος μὲν τὸ ὄνομα πολλάκις, οὐκ ἄνθρωπος δὲ τὸ φρόνημα. Ὅταν γὰρ ἴδω σε ἀλόγως βιοῦντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ βοῦν; Ὅταν ἴδω σε ἀρπάζοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ λύκον; Ὅταν ἴδω σε πορνεύοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ χοῖρον; Ὅταν ἴδω σε δολερὸν, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ὄφιν; Ὅταν ἴδω σε ἰὸν ἔχοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ἀσπίδα; Ὅταν ἴδω σε ἀνόητον, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ὄνον; Ὅταν ἴδω σε μοιχεύοντα, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ ἵππον θηλυμανῆ; Ὅταν ἴδω σε ἀπειθῆ καὶ ἀσύνητον, πῶς σε καλέσω ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ λίθον; Ἐλαβες εὐγένειαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, τί προδίδως τὴν ἀρετὴν τῆς φύσεως; Τί ποιεῖς; εἰπέ μοι. Ἔτεροι τέχνην ἔχουσιν ἄνθρωποι, τὰ ἄλογα, κατὰ τὸ ἐγκωροῦν, εἰς ἀνθρώπων εὐγένειαν μετατιθεῖναι· πιττακοὺς παιδεύουσι φωνῇ ἀνθρωπίνῃ φθέγγεσθαι
35 καὶ τῇ τέχνῃ τὴν φύσιν βιάζονται· λέοντας ἡμέρους ἐργάζονται, διὰ τῆς

ματα πού χάνονται, περιουσία γεμάτη βιωτικές φροντίδες, ή οποία τώρα υπάρχει και αύριο δέν υπάρχει; Γιατί μαζεύεις τὰ λουλούδια και αφήνεις τόν καρπό; Γιατί τρέχεις πίσω από τή σκιά και δέν έπιζητείς τήν αλήθεια; Γιατί έπιδιώκεις αυτά πού χάνονται και δέν ζητᾶς αυτά πού μένουν; Γιατί, «κάθε σάρκα είναι χορτάρι, και κάθε ανθρώπινη δόξα μοιάζει με άνθος χορταριού. Ξηράθηκε τὸ χορτάρι και έπεσε τὸ άνθος· ενώ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου μένει αιώνια»⁴. "Έγινες πλούσιος σέ χρήματα; Και τί σχέση έχει αυτό με τήν ψυχή; Εἶσαι πλουσιότερος σέ χρήματα και φτωχότερος στήν ψυχή· εἶσαι γεμάτος φύλλα, και στερεῖσαι από καρπό. Πές μου, τί τὸ ὄφελος; Πήρες χρήματα, τὰ οποία πρόκειται νά εγκαταλείψεις ἐδῶ· ανέλαβες ἐξουσία, από τήν οποία γεννιέται ή ἔχθρα. "Έλα, ἀπόλαυσε λόγια φιλοσόφων· ξόδεψε τὰ ἀμαρτήματά σου, κατανάλωσε τὰ ἀνομήματά σου, καθάρισε τή συνείδησή σου, κάνε τὸ λογισμό σου ν' ἀνυψωθεῖ· γίνε ἄγγελος και ἄνθρωπος. Έγκατάλειψε τή φύση τῆς σάρκας και πάρε τὰ ἀλαφρά φτερά τῆς ζωῆς, ἀπάλλαξε τὸν ἑαυτό σου από τὰ ὀρατὰ και κρέμασε τὸν ἑαυτό σου στὰ ἀόρατα. "Ανέβα στοὺς οὐρανοὺς, ψάλε μαζί με τοὺς ἄγγέλους, στάσου δίπλα στὸ οὐράνιο βῆμα, τὸ ψηλὸ· εγκατάλειψε τὸν καπνὸ και τή σκιά και τὸ χορτάρι και τήν ἀράχνη· γιατί δέ γνωρίζω ποιὸ ὄνομα νά δώσω σ' αυτά τὰ εὐτελῆ πράγματα. Αὐτὰ τὰ λέω και δέ θά παύσω νά τὰ λέω. "Έλα και γίνε ἄνθρωπος, γιά νά μὴ σέ ξεγελᾷ ή ὀνομασία τῆς φύσεως.

"Αραγε καταλάβατε αὐτὸ πού σᾶς λέχθηκε; Εἶναι ἄνθρωπος, λέει, ἀλλὰ πολλές φορές εἶναι ἄνθρωπος ὡς πρὸς τὸ ὄνομα, ὄχι ὅμως ἄνθρωπος και στὸ φρόνημα. Γιατί, ὅταν σέ βλέπω νά ζεῖς ἄλογα, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι βόδι; "Όταν σέ βλέπω νά ἀρπάζεις, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι λύκο; "Όταν σέ βλέπω νά περνεύεις, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι γουρουνί; "Όταν σέ βλέπω δόλιο, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι φίδι; "Όταν σέ βλέπω νά έχεις δηλητήριο, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι ἀσπίδα; "Όταν σέ βλέπω ἀνόητο, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι γαῖδαρο; "Όταν σέ βλέπω νά μοιχεύεις, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι ἵππο θηλυμανῆ; "Όταν σέ βλέπω ἀπείθαρχο και ἄμυαλο, πῶς νά σέ ὀνομάσω ἄνθρωπο και ὄχι πέτρα; "Έλαβες εὐγένεια από τὸ Θεό, γιατί προδίδεις τήν ἀρετὴ τῆς φύσεώς σου; Τί κάνεις; Πές μου. "Άλλοι ἄνθρωποι έχουν τὸν τρόπο νά μεταθέτουν, ὅσο εἶναι δυνατό, τὰ ἄλογα στήν εὐγένεια τῶν ἀνθρώπων· ἐκπαιδεύουν τοὺς παπαγάλους νά μιλοῦν με ἀνθρώπινη φωνή και με τήν τέχνη τους παραβιάζουν τή φύση· ἐξημερώ-

ἀγορᾶς ἔλκοντες. Τὸν λέοντα ἡμερον ποιεῖς ζῶον ἀτιθάσσειτον, καὶ
 σαυτὸν λύκου ἀγριώτερον καθιστᾶς; Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι τῶν
 μὲν ἀλόγων ἕκαστον ἐν ἐλάττωμα ἔχει, ὁ λύκος εἰς τὸ ἀρπακτικόν, ὁ
 ὄφις εἰς τὸ δολερόν, ἡ ἀσπίς εἰς τὸ ἰῶδες· ἐπὶ δὲ ἀνθρώπου πονηροῦ
 5 οὐκ ἔνι τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ ἐν ἐλάττωμα πολλάκις κέκτηται ὁ ἄνθρωπος,
 ἀλλὰ καὶ ἀρπακτικὸς γίνεται καὶ δολερὸς καὶ ἰώδης καὶ τὰς τῶν ἀλό-
 γων κακίας εἰς τὴν ἑαυτοῦ συνάγει ψυχὴν. Πῶς οὖν σε καλέσω ἄνθρω-
 πον, ὃς οὐκ ἔχεις τῆς βασιλείας τὸ σύνθημα, οὐκ ἔχεις τὸ διάδημα, οὐκ
 ἔχεις τὴν πορφύραν; «Ποιήσωμεν», φησὶν, «ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ
 10 ὁμοίωσιν ἡμετέραν». Ἐνόησον κατὰ τίνος εἰκόνα ἐγένου, ἄνθρωπε,
 καὶ μὴ κατενεχθῆς εἰς τὴν τῶν ἀλόγων εὐτέλειαν. Ἐὰν ἴδῃς βασιλέα
 πορφύραν ρίψαντα καὶ διάδημα καὶ μετὰ τῶν στρατιωτῶν συναγελαζό-
 μενον καὶ προδιδόντα τὴν ἀρχὴν τὴν ἑαυτοῦ, πῶς καλέσεις τὸν τοιοῦτον
 βασιλέα; Καὶ σὺ ἄνθρωπος εἶ. Μὴ μοι οὖν δεῖξῃς, ὅτι ψυχὴν ἀνθρώπου
 15 ἔχεις, ἀλλ' εἰ τὸ φρόνημα ἄνθρωπος εἶ. Ἄρχων εἶ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν
 ἐν σοὶ ἀλόγων παθῶν δοῦλος ἐγένου;

β'. Καὶ πῶς γένωμαι ἄνθρωπος; φησὶν. Εἰ κρατεῖς τῶν λογισμῶν τῆς
 σαρκός, ἐκείνων τῶν ἀλόγων, εἰ ἐξέβαλες πορνείαν, εἰ ἐξέβαλες ἐπιθυ-
 μίαν χρημάτων ἄκαιρον, εἰ ἐξέβαλες τὴν πονηρὰν ἐκείνην τύραννον, εἰ
 20 καθαρὸν σαυτοῦ τὸ χωρίον εἰργάσω. Ἄλλὰ πῶς γίνῃ ἄνθρωπος; Ἐὰν
 ἔλθῃς ὧδε, ὅπου δημιουργοῦνται ἄνθρωποι. Ἐὰν λάβω σε ἵππον, ποιῶ
 σε ἄνθρωπον· ἐὰν λάβω σε λύκον, ποιῶ σε ἄνθρωπον· ἐὰν λάβω σε
 ὄφιν, ποιῶ σε ἄνθρωπον, οὐ μεταβάλλων τὴν φύσιν, ἀλλὰ μετατιθεῖς
 τὴν προαίρεσιν. Ἄλλὰ τί φησι; Τέκνα ἔχω, οἰκίας προϊσταμαι, γυναικὸς
 25 ἐπιμελοῦμαι, πενία κατέχομαι, ἐπὶ τὴν ἀναγκαίαν σπεύδω τροφήν.
 Σκήψεις ταῦτα καὶ προφάσεις. Εἰ μὲν γὰρ δι' ὄλου σε κατεῖχον ἐνταῦθα
 καὶ οὐδὲ μικρὰν καιροῦ ροπήν τοῖς ἔξω σε συνεχώρουν ἐκδιδόναι
 πράγμασιν, εἶχες ἂν ἀπολογήσασθαί μοι καὶ εἰπεῖν, ὅτι τέκνα ἔχω καὶ
 οἰκίας προϊσταμαι, καὶ καλῶς ἂν ταῦτα ἔλεγες· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε
 30 ταῦτα λέγειν ἐχρῆν. Ἰκανὸς γάρ σοι ὁ Θεὸς ἐνταῦθα ἀσχολουμένῳ
 πλείονος εὐπορίας τὰ σὰ πάντα διατυπῶσαι. Νῦν δὲ οὐδὲν τούτων σε
 ἀναγκάζω, οὐδὲ λέγω, 'Καθ' ἐκάστην ἡμέραν σχόλαζε', ἀλλὰ δεύ-
 τερον τῆς ἐβδομάδος. Τί βαρὺ, τί φορτικόν; Οὐδὲ ὄλην τὴν ἡμέραν,

νουν τὰ λιοντάρια καὶ τὰ σέρνουν μέσα στὴν ἀγορά. Ἐξημερώνεις τὸ λιοντάρι, πὺ εἶναι ζῶο ἀνυπότακτο, καὶ κάνεις τὸν ἑαυτὸ σου πιὸ ἄγριο καὶ ἀπὸ λύκο; Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα ἔχει ἓνα ἐλάττωμα· ὁ λύκος τὴν ἀρπαγὴ, τὸ φίδι τὸ δόλο, ἡ ἀσπίδα τὸ δηλητήριον· στὸν πονηρὸ ὅμως ἄνθρωπο δὲν ὑπάρχει αὐτό. Γιατὶ δὲν ἔχει ἓνα μόνο ἐλάττωμα ὁ ἄνθρωπος πολλές φορές, ἀλλὰ καὶ ἄρπαγας γίνεται καὶ δόλιος καὶ φαρμακερὸς καὶ τὶς κακίες τῶν ἄλογων ζώων συγκεντρώνει στὴν ψυχὴ του. Πῶς λοιπὸν νὰ σὲ ὀνομάσω ἄνθρωπο, ἐσένα πὺ δὲν ἔχεις τὸ ἔμβλημα τῆς βασιλείας, δὲν ἔχεις τὸ διάδημα, δὲν ἔχεις τὴν πορφύρα; «Ἄς κάνουμε», λέει, «ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωση»⁵. Σκέψου σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τίνος δημιουργήθηκες, καὶ μὴ ξεπέσεις στὴ κατωτερότητα τῶν ἄλογων ζώων. Ἐὰν δεῖς βασιλιὰ νὰ ἔχει ρίξει τὴν πορφύρα καὶ τὸ στέμμα του καὶ νὰ συναναστρέφεται τοὺς στρατιῶτες καὶ νὰ προδίδει τὴν ἐξουσία του, πῶς νὰ τὸν ὀνομάσεις βασιλιὰ; Καὶ σὺ ἄνθρωπος εἶσαι. Μὴ μοῦ δείχνεις ὅμως ὅτι ἔχεις ψυχὴ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος στὸ φρόνημα. Εἶσαι ἄρχοντας τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ ἕγινες δοῦλος τῶν ἀλόγων παθῶν πὺ βρίσκονται μέσα σου;

2. Καὶ πῶς θὰ γίνω ἄνθρωπος, λέει; Ἐὰν συγκρατεῖς τοὺς λογισμοὺς τῆς σάρκας, ἐκεῖνους τοὺς ἀλόγους, ἐὰν ἀπέβαλες τὴν πορνεία, ἐὰν ἀπέβαλες τὴν ἄκαιρη φιλοχρηματία, ἐὰν ἀπέβαλες ἐκεῖνη τὴν πονηρὴ τυραννίδα, ἐὰν καθάρισες τὸν ἑαυτὸ σου. Καὶ πῶς θὰ γίνεις ἄνθρωπος; Ἐὰν ἔρθεις ἐδῶ ὅπου δημιουργοῦνται οἱ ἄνθρωποι. Ἐὰν σὲ παραλάβω ἄλογο, σὲ κάνω ἄνθρωπο· ἐὰν σὲ παραλάβω λύκο, σὲ κάνω ἄνθρωπο· ἐὰν σὲ παραλάβω φίδι, σὲ κάνω ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ μεταβάλω τὴ φύση σου, ἀλλὰ ἀλλάζοντας τὴν προαίρεσή σου. Ἄλλὰ τί λέει; Ἔχω παιδιά, εἶμαι ἀρχηγὸς τοῦ σπιτιοῦ, φροντίζω τὴ γυναῖκα μου, εἶμαι φτωχός, φροντίζω γιὰ νὰ βγάλω τὴν ἀναγκαία τροφή μου. Αὐτὰ εἶναι δικαιολογίες καὶ προφάσεις. Ἐὰν βέβαια σὲ κρατοῦσα γιὰ πάντα ἐδῶ καὶ δὲν σοῦ ἐπέτρεπα νὰ ἀσχοληθεῖς μὲ τὶς ἔξω ὑποθέσεις οὔτε γιὰ πολὺ μικρὸ διάστημα, θὰ μπορούσες νὰ δικαιολογηθεῖς καὶ νὰ μοῦ πεῖς, ἔχω παιδιά καὶ εἶμαι ἀρχηγὸς τοῦ σπιτιοῦ· καὶ μὲ τὸ δίκιο σου θὰ τὰ ἔλεγες· ἢ καλύτερα οὔτε τότε θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ πεῖς αὐτά. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι σὲ θέση, ὅσο θὰ ἀπασχολεῖσαι ἐδῶ, νὰ σοῦ δώσει μὲ μεγαλύτερη ἀφθονία ὅλα ὅσα σοῦ ἀνήκουν. Τώρα ὅμως τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν σοῦ ἐπιβάλλω, οὔτε σοῦ λέω νὰ ἔρχεσαι κάθε μέρα, ἀλλὰ δύο φορές τὴν ἑβδομάδα. Πόσο βαρὺ εἶναι, πόσο φορτικὸ; Καὶ οὔτε ὅλη τὴν ἡμέρα, ἀλλὰ

ἀλλὰ μικρὰν καιροῦ ροπήν ἐλθέ εἰς τὴν ἐκκλησίαν· δέξαι νοερά νοήματα, ἵνα μὴ δέξη τραύματα· οὐχ ἵνα ἄλλους καταβάλλῃς, ἀλλ' ἵνα ποιήσῃς τὴν ἀγορὰν ἐκκλησίαν. Ἐλθέ, λάβε ὄπλον, ἵνα ἐν τῷ ὄπλῳ μὴ δέξη τὴν πληγὴν βλαβεράν. Στῆθι ἐπὶ τῆς παρατάξεως, μόνον ὦπλισμένος· στήθι ἐν τόπῳ ἀγίῳ, μόνον καθαρὰ ἔχων τὰ ὄμματα· ἔμβηθι εἰς τὸν λιμένα, μόνον μετ' ἀκριβείας σαλεύων τὸ πλοῖον. Ταῦτα ἐνταῦθα δύνασαι μαθεῖν· καὶ οὐ θέλεις, ἀλλ' ἐξέρχῃ ἐν παρατάξει κοσμικῇ γυμνὸς τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν. Ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶν ἐξιέναι ἀπὸ ἐκκλησίας πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ὑπερορῶντα, καὶ τὰ λυπηρὰ
10 πατοῦντα, καὶ χρηστῶν ὑψηλότερον γινόμενον, οὔτε ἐν ἐκείνοις ἐπαιρόμενον, οὔτε ἐν τούτοις πιεζόμενον· οἶος ἦν ὁ Ἰώβ, οὔτε ὑπὸ τῆς πενίας βαπτιζόμενος, οὔτε ὑπὸ τοῦ πλούτου ἐπαιρόμενος, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνωμαλίᾳ τῶν πραγμάτων ἴσην τὴν ἑαυτοῦ γνώμην διατηρῶν.

Ἐλθέ, λάβε ὄπλον παρ' ἐμοῦ. Ποῖον δὲ ὄπλον; Ὁ πολλάκις σοὶ
15 ἐγγυᾶται τὴν σωτηρίαν. Ἐξέρχῃ καὶ βλέπεις ἄνθρωπον ἐφ' ἵππου ἐπαιρόμενον χρυσοχαλινώτου καὶ πολλοὺς περὶ αὐτὸν τοὺς δορυφόρους· πάλιν εὐτελῆ τινα καὶ ἀπερριμμένον. Εἶτα εἰσέρχεται σοὶ φθόνος διὰ τὸν πλούσιον· κατέχει σε βασκανία τοῦ πένητος. Προσέρχεται σοὶ ὁ Δαυῖδ, παρίσταται σοὶ καὶ λέγει· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος».
20 «Ἐξελθε μετὰ τοῦ προφήτου, καὶ μὴ φοβοῦ. Ἄπελθε ὅπου λέγω σοὶ μετὰ τοῦ προφήτου, μετὰ τοῦ διδασκάλου, μετὰ τῆς βακτηρίας, μετὰ τοῦ κήρυκος. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ἄλλ' ἐρεῖς· Τοῦτο παραιοῦντός ἐστι καὶ συμβουλευόντος καὶ τὰ δέοντα ἀποφαινομένου· εἶπέ μοι καὶ τὸν τρόπον, δι' ὃν οὐκ ὀφείλω φοβηθῆναι τὸν
25 ἄνθρωπον. Ὅτι μιμεῖται τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ φύσιν τοῦ πλούτου. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Τί ἄνθρωπος; Ζῶον εὐτελές, ἐπίκηρον, ὀλιγοχρόνιον. Τοιοῦτον καὶ ὁ πλοῦτος· μᾶλλον δὲ οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἀσθενέστερον. Οὐ γὰρ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τελευτᾷ πολλάκις, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ ἀνθρώπου τελευτᾷ. Καὶ ἴστε ὑμεῖς μυρία ἐπὶ τῇ πόλει
30 ταύτῃ ὑποδείγματα τῆς τελευτῆς τοῦ ἀώρου πλούτου, καὶ μεμαθήκατε, ὅτι ὁ μὲν κεκτημένος ζῆ, τὸ δὲ κτῆμα ἀπώλετο· τελευτῆ γὰρ πλούτου μεταβολὴ πενίας.

Ἐννόησον οὖν πῶς ὀλιγοχρόνιον τὸ κτῆμα. Ὁ μὲν γὰρ κεκτημένος ζῆ, τὸ δὲ κτῆμα ἀπώλετο, καὶ εἶθε ἀπώλετο μόνον καὶ μὴ συναπώ-

για λίγη ώρα έλα στην εκκλησία· δέξου νοερά διδάγματα, για να μη δεχθείς τραύματα· όχι για να νικήσεις άλλους, αλλά για να κάνεις την αγορά εκκλησία. Έλα, πάρε όπλο, ώστε με το όπλο να μη δεχθείς το επιζήμιο χτύπημα. Στάσου στο στρατόπεδο, αλλά όπλισμένος· στάσου σε τόπο άγιο, έχοντας όμως καθαρά τα μάτια· μπές στο λιμάνι, αλλά οδηγώντας με ακρίβεια το πλοίο. Αυτά έδω μπορείς να τα μάθεις· και δε θέλεις, αλλά βγαίνεις με παράταξη κοσμική, άπογυμνωμένος από τις έντολές του Θεού. Σκέψου πόσο σπουδαίο είναι να βγαίνεις από την εκκλησία περιφρονώντας όλα τα ανθρώπινα και καταπατώντας αυτά που προκαλούν θλίψη, και να έχεις γίνει ανώτερος από τα αγαθά, χωρίς να έπαίρεσαι για εκείνα, ούτε και να πιέζεσαι από αυτά· όπως ήταν ο Ίώβ, ο οποίος ούτε από τη φτώχεια βούλιαζε, ούτε ύπερηφανεύοταν από τον πλούτο, αλλά μέσα στην άνωμαλία των πραγμάτων διατηρούσε ίση διάθεση.

Έλα πάρε όπλο από έμένα. Τί όπλο όμως; Αυτό που σου έγγυάται πολλές φορές τη σωτηρία. Βγαίνεις και βλέπεις άνθρωπο επάνω σε άλογο με χρυσά χαλινάρια να καμαρώνει και να έχει γύρω του πολλούς ακόλουθους. Βλέπεις επίσης έναν τιποτένιο και περιφρονημένο. Έπειτα σου προκαλείται φθόνος για τον πλούσιο· σε κυριεύει περιφρόνηση για τον φτωχό. Σε πλησιάζει ο Δαβίδ, στέκεται κοντά σου και σου λέει· «μη φοβάσαι, τον άνθρωπο όταν πλουτίζει»⁶. Βγες μαζί με τον προφήτη και μη φοβάσαι. Πήγαινε όπου σου λέω μαζί με τον προφήτη, μαζί με το δάσκαλο, μαζί με τη βακτηρία, μαζί με τον κήρυκα. «Μη φοβάσαι τον άνθρωπο όταν πλουτίζει». Αλλά θα πεις· αυτά είναι λόγια εκείνου που δίνει παραίνεση και συμβουλεύει και λέει αυτά που πρέπει να κάνω· πές μου όμως και τον τρόπο με τον οποίο δεν πρέπει να φοβηθώ τον άνθρωπο. Διότι ή φύση του πλούτου μιμείται τη φύση του ανθρώπου. Και με ποιό τρόπο, σου το λέω εγώ. Τί είναι ο άνθρωπος; Ένα ζώο, άσημαντο, φθαρτό, που ζει λίγα χρόνια. Τέτοιο πράγμα είναι και ο πλούτος· ή μάλλον όχι τέτοιο, αλλά ασθενέστερο. Γιατί πολλές φορές δεν πεθαίνει μαζί με τον άνθρωπο, αλλά πεθαίνει και πριν από τον άνθρωπο. Και γνωρίζετε σεις μύρια παραδείγματα πρόωρου θανάτου του πλούτου στην πόλη αυτή και μάθατε, ότι αυτός που τον είχε ζει, αλλά το κτήμα χάθηκε· γιατί θάνατος του πλούτου είναι ή μεταβολή φτώχειας.

Σκέψου λοιπόν πόσο λίγο χρόνο διαρκεί το κτήμα. Γιατί εκείνος που το κατείχε ζει, ενώ το κτήμα χάθηκε· και μακάρι να χαθεί μόνο

λεσε τὸν κεκτημένον. Οὐκοῦν οὐκ ἂν ἀμάρτοις τὸν πλοῦτον ἀγνώμονα οἰκέτην καλέσας, οἰκέτην αἰμοβόρον καὶ ἀνδροφόνον, οἰκέτην ἀμοιβᾶς ἀποδιδόντα τῷ δεσπότη τὴν σφαγὴν. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, οὐχ ὅταν αὐτὸν καταλίπη περιβάλλει κινδύνοις, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ καταλίπη αὐτόν, 5 θορυβεῖ αὐτόν καὶ ταραττεῖ. Μὴ γάρ μοι ἴδης τὸν τὰ σηρικὰ περιβεβλημένον ἱμάτια καὶ μύρον πνέοντα καὶ θεραπευόμενον ἐξωθεν, ἀλλ' ἀνάπτυξον αὐτοῦ τὸ συνειδός, γύμνωσον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἐτι πλουτοῦντος, καὶ ὄψει ἔνδοθεν θορύβους καὶ ταραχάς. Ὅταν δὲ ἴδης ἕτερον πίπτοντα ἐν τῷ ἐκείνου πτώματι, τὴν οἰκείαν συμφορὰν καταμάνθανε.

10 γ'. Τί γὰρ σφαλερώτερον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων; Ὁ πολλάκις εἶπον, ὅτι ποταμίων ρευμάτων μιμεῖται φύσιν, ὁμοῦ τε φαίνεται καὶ παρατρέχει, ὁμοῦ κατέχεται καὶ ἀποπηδᾷ. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Τοῦτον λάβε τὸν λόγον, τὴν ῥῆσιν τὴν πνευματικὴν. Ὅταν γὰρ εἰσέλθῃ ὁ φθόνος, ἐπεισελθῇ δὲ καὶ ὁ στίχος, ἀπαλλάττει τὸ ρῆμα 15 τὸ πάθος. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ταῦτά μου τὰ φάρμακα οὐ χρημάτων δεόμενα, ἀλλὰ οὐρανῶν. Οὐ γὰρ σῶμα θεραπεύω, ἀλλὰ ψυχὴν ἰατροῦν· οὐ τὴν ὑμετέραν δὲ λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑμαυτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ διδάσκαλός εἰμι, ἀλλ' ἄνθρωπός εἰμι, τῇ κοινῇ φύσει ὑποκειμένος, κοινὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν παρέχων.

20 «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Λάβε τοῦτον τὸν στίχον θησαυρὸν καὶ ὑπόθεσιν· λάβε τὸν στίχον ρίζαν πλούτου καὶ εὐπορίας. Οὐ γὰρ τὸ πλουτεῖν, ἀλλὰ τὸ μὴ βούλεσθαι πλουτεῖν, τοῦτό ἐστι πλούτος. Ἄρα συνήκατε τὸ λεχθὲν πρὸς ὑμᾶς; Ὁ βουλόμενος πλουτεῖν, χρεῖαν ἔχει κτημάτων καὶ χρημάτων, ὁ δὲ μὴ βουλόμενος πλουτεῖν, αἰεὶ 25 ἐστὶν ἐν εὐπορίᾳ. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». «Μὴ φοβοῦ», εἶπέ μοι, διὰ τί; Ἐπειδὴ γὰρ φοβεροὶ εἰσὶν οἱ πλουτοῦντες, ἐκλαλεῖ τὴν ζωὴν ὁ προφήτης. Τί δέδοικας ἄνθρωπον φύλλοις κομῶντα, καρποῦ δὲ ἀπεστερημένον; Τί δέδοικας ἄνθρωπον εἰς πικρίαν βαδίζοντα; τί δέδοικας ἄνθρωπον 30 αἰεὶ τρέμοντα; τί δέδοικας ἄνθρωπον διηνεκεῖ φόβῳ συζῶντα; Ὁ μὲν γὰρ δοῦλός σου οὐ δέδοικέ σε ἀπόντα, ἐκεῖνος δὲ τὸν δεσπότην ἔνδοθεν περιφέρει. Ὅπου ἐὰν ἀπέλθῃ, ὁ ἔρωσ τῆς φιλοχρηματίας ἔπεται·

του και να μη συμπαρασύρει στην καταστροφή και τὸν ιδιοκτήτη του. Ἐπομένως δὲν θὰ κάνεις σφάλμα, ἂν ὀνομάσεις τὸν πλοῦτο ἀχάριστο ὑπηρέτη, ὑπηρέτη αἰμοβόρο και δολοφόνο, ὑπηρέτη πού ὡς ἀνταμοιβή στὸν κύριό του δίνει τὴ σφαγή. Καὶ τὸ πιὸ φοβερὸ εἶναι ὅτι δὲν τοῦ προκαλεῖ κινδύνους ὅταν τὸν ἐγκαταλείπει, ἀλλὰ και πρὶν νὰ τὸν ἐγκαταλείψει, τὸν στενοχωρεῖ και τὸν ταραίζει. Μὴ βλέπεις, παρακαλῶ, ἐκεῖνον πού φορεῖ τὰ μεταξωτὰ ἐνδύματα και ἀποπνέει ἄρωμα και εἶναι ἐξωτερικὰ περιποιημένος, ἀλλὰ ἄνοιξε τὴ συνείδησή του, γύμνωσε τὴ διάνοιά του ὅσο εἶναι πλούσιος, και θὰ δεῖς μέσα του ἀνησυχίες και ταραχές. Καὶ ὅταν βλέπεις ἄλλον νὰ ρίχνεται ἐπάνω στοῦ πτώμα του, κατανόησε τὴ συμφορὰ του.

3. Ἄληθεια, τί εἶναι πιὸ ἀβέβαιο ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα; Αὐτὸ πού εἶπα πολλές φορές, μιμοῦνται τὴ φύση τῶν ρευμάτων τοῦ ποταμοῦ, τὰ ὁποῖα συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισή τους φεύγουν, συγκρατιοῦνται και ταυτόχρονα φεύγουν. «Μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτίζει ἓνας ἄνθρωπος». Λάβε αὐτὸ τὸ λόγο, τὴν πνευματικὴ ὁδὴ. Γιατί ὅταν θὰ μπεῖ μέσα σου ὁ φθόνος, θὰ μπαίνει και ὁ στίχος αὐτὸς και θὰ σὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸ πάθος. «Μὴ φοβᾶσαι ὅταν πλουτίζει ἓνας ἄνθρωπος». Τὰ φάρμακά μου αὐτὰ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Γιατί δὲν θεραπεύω σῶμα, ἀλλὰ γιαιτρεύω ψυχὴ. Καὶ δὲν ἐνοῶ μόνο τὴ δικὴ σας, ἀλλὰ και τὴ δικὴ μου. Γιατί, ἂν και εἶμαι δάσκαλος, ὅμως εἶμαι και ἄνθρωπος, και ἀφοῦ βρίσκομαι κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια φύση, προσφέρω και τὴν ἴδια διδασκαλία.

«Μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτίσει ἓνας ἄνθρωπος». Πάρε αὐτὸ τὸ στίχο σὰν θησαυρὸ και προϋπόθεση· πάρε τὸ στίχο σὰν ρίζα πλοῦτου και εὐημερίας. Γιατί πλοῦτος δὲν εἶναι τὸ νὰ εἶσαι πλούσιος, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ θέλεις νὰ πλουτίσεις. Ἄραγε καταλάβατε τί σᾶς εἶπα; Ἐκεῖνος πού θέλει νὰ πλουτίσει ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κτήματα και χρήματα, ἐνῶ ἐκεῖνος πού δὲ θέλει νὰ πλουτίσει, εἶναι πάντοτε πλούσιος. «Μὴ φοβᾶσαι ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του». «Μὴ φοβᾶσαι». Πές μου, γιατί; Ἄκριβῶς ἐπειδὴ οἱ πλούσιοι εἶναι φοβεροί, εἰρωνεύεται ὁ προφήτης τὴ ζωὴ. Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο πού ἔχει ἄφθονα φύλλα και δὲν ἔχει καρπούς; Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο πού βαδίζει μέσα στὴν πίκρα; Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο πού συνεχῶς τρέμει; Γιατί φοβᾶσαι ἄνθρωπο πού ζεῖ μέσα σὲ διαρκὴ φόβο; Ὁ δοῦλος σου δὲν σὲ φοβᾶται ὅταν εἶσαι ἀπὼν, ἐνῶ ἐκεῖνος ἔχει μέσα του τὸ δεσπότη. Ὅπου και νὰ πάει, τὸν ἀκολουθεῖ ὁ ἔρωτας τῆς φιλοχρημα-

καὶ πλησίους καὶ οἰκέτας καὶ φίλους καὶ βασκάνους καὶ εὐεργέτας, ἅπαντας ὁμοῦ ἐχθροὺς ἔχει. Φθόνον γὰρ ἐγείρει μέγαν. Ὁ μὲν γὰρ πένης οὐδένα δεδοικῶς διάγει, ἐπειδὴ πλουτεῖ μόνον τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ὑπομονῇ, ὁ δὲ πλούσιος, ἐπειδὴ πλεονεξία συζῆ, μισεῖται παρὰ 5 πάντων, καὶ ἐν κοινοῖς συλλόγοις πολέμιος περιέρχεται, κολακευόμενος μὲν τῷ προσώπῳ, μισούμενος δὲ τῇ διανοίᾳ.

Ἔστι δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὅταν ἔλθῃ ὁ ἄνεμος καὶ ρίψῃ τὰ φύλλα, ὅταν μεταβολὴ τῶν πραγμάτων γένηται, τότε εὐρίσκονται οἱ πεπλασμένοι φίλοι, τότε γνωρίζεται τὰ προσωπεῖα τῶν κολάκων, τότε 10 φανεροῦται ὁ χορὸς τῶν ὑποκριτῶν καὶ ἡ σκῆψις τοῦ δράματος. Ἀνοίγεται τὰ στόματα πάντων λεγόντων· Ὁ μισαρός, ὁ πονηρός, ὁ παμπόνηρος. Τί λέγεις; οὐχὶ χθὲς αὐτὸν ἐκολάκευες; οὐχὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατεφίλεις; Προσωπεῖον ἦν ἐκεῖνα. Ἦλθεν ὁ καιρὸς καὶ περιεῖλον τὸ προσωπεῖον καὶ ἀπεφηνάμην τῇ διανοίᾳ. Τί οὖν δέδοικας, εἰπέ 15 μοι, τὸν ὑπὸ τοσοῦτων κατηγορούμενον; Καὶ τί τοῦτο; Εἶθε μὴ αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορεῖ. Ταῦτα λέγω οὐ πλοῦτον διαβάλλον, μυριάκις εἶπον, ἀλλὰ τοὺς κακῶς τῷ καλῷ κεχρημένους πράγματι. Τὰ γὰρ χρήματα σὺν ταῖς πράξεσι καλά. Πῶς καλά δέ; Ἐὰν παραμυθῶνται τὴν πενίαν, εἰς διορθῶνται πτωχεῖαν. Ἄκουσον πῶς λέγει ὁ Ἰώβ· «ἐγὼ 20 ἤμην ὀφθαλμὸς τυφλῶν, ποὺς δὲ χλωλῶν· ἐγὼ ἤμην πατὴρ ἀδυνάτων». Ἴδου πλοῦτος, καὶ ἁμαρτία οὐκ ἦν, ἀλλὰ φιλοπτωχεῖα. «Ἡ οἰκία μου παντὶ ἐλθόντι ἀνέφκτο». Τοῦτο πλούτου διακονία, πλούτου οὐκ ὄνοματι, ἀλλὰ πράγματι. Οὗτος ὁ πλοῦτος δοῦλος ἐκείνου τοῦ πλούτου· οὗτος μὲν γὰρ ὄνομά ἐστιν ἔρημον πραγμάτων, ἐκεῖνος δὲ ὀνόματος καὶ πρά- 25 γματος ἔχει τὴν ἀλήθειαν. Ποῖος; Ὁ τῶν ἀρετῶν, ὁ τῆς ἐλεημοσύνης. Πῶς; Ἐγὼ λέγω.

Ἔστι πλούσιος τὰ πάντων ἀρπάζων, καὶ ἔστι πλούσιος τὰ ἑαυτοῦ τοῖς πένησι παρέχων. Ὁ μὲν ἐν τῷ σνάγειν, ὁ δὲ ἐν τῷ ἀναλίσκειν πλουτῶν· καὶ ὁ μὲν σπείρει τὴν γῆν, ὁ δὲ γεωργεῖ τὸν οὐρανόν. Ὅσον ὁ 30 οὐρανὸς τῆς γῆς βελτίων, τοσοῦτον ἐκείνου ἢ εὐπορία τοῦτου ἀσθενεστέρα. Οὗτος μυρίουσ ἔχει τοὺς ἐραστάς, ἐκεῖνος δὲ πάντας κατηγοροῦς. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ἐπὶ μὲν τοῦ ἄρπαγος καὶ πλεονέκτου, οὐ μόνον οἱ ἡδικοῦμενοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μηδὲν παθόντες κακὸν μισοῦσιν ἐκεῖνον, συναλοῦντες τοῖς κακῶς πεπονθόσιν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἐλεήμονος, οὐ

7. Ἰώβ 29,15-16.

8. Ἰώβ 31,32.

τίας· καὶ τοὺς γύρω του καὶ τοὺς ὑπηρέτες καὶ τοὺς φίλους καὶ ἐκείνους πού τὸν φθονοῦν καὶ τοὺς εὐεργέτες του, ὅλους μαζί τοὺς ἔχει ἐχθρούς. Διότι προκαλεῖ μεγάλο φθόνο. Καὶ ὁ φτωχὸς βέβαια ζεῖ χωρὶς νὰ φοβᾶται κανέναν, ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος σὲ καρτερικότητα καὶ ὑπομονή ἐνῶ ὁ πλούσιος, ἐπειδὴ ζεῖ μαζί μὲ τὴν πλεονεξία, μισεῖται ἀπὸ ὅλους, καὶ σὲ κοινὲς συνάξεις περιφέρεται ὡς ἐχθρὸς, πού κολλακεύεται βέβαια κατὰ πρόσωπο, ἀλλὰ μισεῖται μὲ τὸ νοῦ.

Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔτσι ἔχουν, ὅταν πνεύσει ὁ ἄνεμος καὶ ρίξει τὰ φύλλα, ὅταν ἀλλάξουν τὰ πράγματα, τότε φαίνονται οἱ ἐπίπλαστοι φίλοι, τότε ἀναγνωρίζονται τὰ προσωπεῖα τῶν κολάκων, τότε φανερώνεται ὁ χορὸς τῶν ὑποκριτῶν καὶ τὸ πρόσχημα τοῦ δράματος. Ἐνοίγονται τὰ στόματα ὄλων καὶ λένε· ὁ σιχαμερὸς, ὁ πονηρὸς, ὁ παμπόνηρος. Τί λές; Χθὲς δὲν τὸν κολάκευες; δὲν τοῦ φιλοῦσες τὰ χέρια; Ἐκεῖνα ἦταν πορσωπεῖο. Ἦρθε ὁ καιρὸς καὶ ἔβγαλα τὸ προσωπεῖο καὶ ἀποκαλύπτω τὴ σκέψη μου. Γιατί λοιπὸν φοβᾶσαι, πές μου, αὐτὸν πού κατηγορεῖται ἀπὸ τόσους πολλοὺς; Καὶ γιατί αὐτό; Μακάρι νὰ μὴ κατηγορῶσε τὸν πλοῦτο, τὸ ἔχω πεῖ μυριάδες φορὲς αὐτό, ἀλλὰ ἐκείνους πού χρησιμοποιοῦν κακῶς τὸ καλὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Γιατί τὰ χρήματα μαζί μὲ τίς πράξεις εἶναι καλά. Πῶς εἶναι καλά; Ὅταν παρηγοροῦν τὴ φτώχεια, ἐὰν βοηθοῦν τὴ φτώχεια. Ἄκουσε τί λέει ὁ Ἰώβ· «ἐγὼ ἤμουν τὸ μάτι τῶν τυφλῶν καὶ τὸ πόδι τῶν κουτσῶν· ἐγὼ ἤμουν ὁ πατέρας τῶν ἀδυνάτων»⁷. Νὰ πλοῦτος, πού δὲν ἦταν ἁμαρτία, ἀλλὰ φιλοπτωχεία. «Τὸ σπίτι μου ἦταν ἀνοικτὸ σ' ὅποιον ἐρχόταν»⁸. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπηρεσία τοῦ πλοῦτου, πλοῦτου ὄχι στὸ ὄνομα, ἀλλὰ στὴν πράξη. Αὐτὸς ὁ πλοῦτος εἶναι δοῦλος ἐκείνου τοῦ πλοῦτου· γιατί αὐτὸς εἶναι ὄνομα χωρὶς ἀντίκρουσμα, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶναι καὶ στὸ ὄνομα καὶ στὴν πραγματικότητα ἀληθινός. Ποιός; Ὁ πλοῦτος τῶν ἀρετῶν, τῆς ἐλεημοσύνης. Μὲ ποιὸ τρόπο; Ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ.

Ἐπάρχει πλούσιος πού ἀρπάζει τὰ πάντα, καὶ ὑπάρχει πλούσιος πού δίνει τὰ δικά του στοὺς φτωχοὺς. Ὁ ἓνας πλουτίζει μὲ τὸ νὰ συγκεντρώνει, ἐνῶ ὁ ἄλλος μὲ τὸ νὰ σκορπίζει. Καὶ ὁ ἓνας σπέρνει στὴ γῆ, ἐνῶ ὁ ἄλλος καλλιεργεῖ τὸν οὐρανό. Ὅσο ὁ οὐρανὸς εἶναι καλύτερος ἀπὸ τὴ γῆ, τόσο ὁ πλοῦτος ἐκείνου εἶναι πιὸ ἀδύνατος ἀπὸ τὸν πλοῦτο αὐτοῦ. Αὐτὸς ἔχει μυριάδες πού τὸν ἀγαποῦν, ἐνῶ ἐκεῖνος τοὺς ἔχει ὅλους κατηγοροῦς. Καὶ τὸ ἀκόμα πιὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅτι τὸν ἄρπαγα καὶ πλεονέκτη τὸν μισοῦν ὄχι μόνο αὐτοὶ πού ἀδικήθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού δὲν ἔπαθαν κανένα κακὸ ἀπὸ αὐτόν, συμπαθῶ-

μόνον οἱ ἐλεθθέντες, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ ἐλεθθέντες φιλοῦσιν αὐτόν. Βέλτιον γὰρ ἢ ἀρετὴ τῆς κακίας, ἀδελφοί. Ἡ κακία καὶ τοὺς μὴ ἀδικηθέντας πολεμίους ἔχει, ἡ δὲ ἐλεημοσύνη καὶ τοὺς μὴ εὐεργετηθέντας ἐραστὰς κέκτηται. Λέγουσι γὰρ πάντες: 'Καλῶς αὐτῷ ὁ Θεὸς ποιήσκει!' Τί 5 γὰρ εὐηργητήθη; Οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς ὁ ἐμός· οὐκ ἐγώ, ἀλλὰ τὸ μέλος τὸ ἐμόν. Τὴν γὰρ εἰς ἐκεῖνον γενομένην εὐποιίαν εἰς ἐμαυτὸν λογιζομαι.

Εἶδες ἡλίκον ἢ ἀρετῆ; πῶς ποθεινόν; πῶς ἐπέραστον; πῶς καλόν; Ὁ ἐλεήμων ὁ κοινὸς λιμὴν, ὁ πατὴρ πάντων, ὁ βακτηρία τῶν 10 γεγηρακότων. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐλεήμονος, εἴαν τι ἀηδὲς πάθη, εὐχονται πάντες, 'Ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐλεήσει, ποιήσει αὐτῷ καλῶς, παραμείναι αὐτῷ τὰ ἀγαθὰ!' εἴαν δὲ ἔλθῃς ἐπὶ τὸν ἄρπαγα, ἀκούσῃ λεγόντων· 'Ὁ μιαρὸς, ὁ πονηρὸς, ὁ βέβηλος'. Τί ἡδίκησαι; Ἐγὼ μὲν οὐδέν, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς ὁ ἐμός. Βοαὶ μυρίαὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Ἐὰν πέσῃ, πάντες 15 ἐπεμβαίνουνσι τούτῳ. Τοῦτο ζωή; τοῦτο πλοῦτος; τοῦτο οὐ χαλεπώτερον καταδίκου; Ὁ καταδικὸς δέδεται τὸ σῶμα, οὗτος δὲ τὴν ψυχὴν. Ὁρᾷς αὐτὸν δεσμώτην, καὶ οὐκ ἐλεεῖς αὐτόν; Διὰ τοῦτο αὐτὸν μισῶ, ὅτι δέδεται, οὐκ ἀνάγκη, ἀλλὰ προαιρέσει· διότι τὴν ἄλυσιν ἐπεσπάσατο. δ'. Πάλιν σὺ πρὸς τοὺς πλουσίους; ἐροῦσί μοι. Πάλιν ὑμεῖς κατὰ τῶν 20 πενήτων. Πάλιν σὺ κατὰ τῶν ἀρπαζόντων; Πάλιν ὑμεῖς κατὰ τῶν ἀρπαζομένων. Ὑμεῖς οὐ κορένυσθε ἐσθίοντες καὶ καταδάκνοντες τοὺς πένητας, καὶ ἐγὼ οὐ κορέννυμαι διορθούμενος ὑμᾶς. Ἀεὶ σὺ τούτοις κεκόλλησαι; Ἀεὶ σὺ τῷ πένητι κεκόλλησαι; Ἀπόστηθι σὺ τοῦ προβάτου μου, ἀπόστηθι τῆς ποιίμνης μου· μὴ αὐτὴν λυμαίνου. Εἰ δὲ λυμαίνῃ μου 25 τὴν ποιίμνην, ἐγκαλεῖς ὅτι διώκω σε; Ποιμὴν εἰ ἤμην προβάτων, ἐνεκάλεις ἂν μοι, ὅτι οὐ διώκω ἐπερχόμενον τῇ ποιίμνῃ λύκον. Ποιμὴν εἰμι λογικῶν θρεμμάτων· οὐ λίθω διώκω, ἀλλὰ λόγῳ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ διώκω σε, ἀλλὰ καλῶ σε· γενοῦ πρόβατον, ἐλθέ, γενοῦ τῆς ἀγέλης μου. Τί λυμαίνῃ τὴν ποιίμνην, ὁ ὀφείλων ἀυξῆσαι τὴν ἀγέλην; Οὐ διώκω σε, 30 ἀλλὰ λύκον διώκω· εἰ μὴ λύκος εἶ, οὐ διώκω σε. Εἰ δὲ λύκος ἐγένου, σαυτὸν αἰτιῶ. Οὐκ εἰμι κατὰ τῶν πλουτούντων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πλουτούντων. Ταῦτα γὰρ λέγων, ὑπὲρ σου λέγω, κἂν μὴ αἰσθάνῃ.

ντας εκείνους πού ἀδικήθηκαν. Ἐνῶ τὸν ἐλεήμονα τὸν ἀγαποῦν ὄχι μόνο ὅσοι ἐλεήθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού δὲν ἐλεήθηκαν ἀπὸ αὐτόν. Γιατί εἶναι ἀνώτερη ἢ ἀρετὴ ἀπὸ τὴν κακία, ἀδελφοί. Ἡ κακία ἔχει ἐχθρούς της καὶ ἐκείνους πού δὲν ἀδικήθηκαν· ἐνῶ ἡ ἐλεημοσύνη ἔχει φίλους της καὶ ἐκείνους πού δὲν εὐεργετήθηκαν. Γιατί ὅλοι λένε· "Ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἔχει καλά!" Γιατί; μήπως εὐεργετήθηκες; "Ὁχι ἐγώ, ἀλλὰ ὁ ἀδελφός μου· ὄχι ἐγώ, ἀλλὰ κάποιον μέλος μου. Γιατί τὴν εὐεργεσία πού ἔγινε σ' ἐκεῖνον, τὴν ὑπολογίζω ὅτι ἔγινε σὲ μένα.

Εἶδες πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀρετὴ; πόσο ἀγαπητό; πόσο ἀξιέραστο; πόσο ὠραῖο; Ὁ ἐλεήμονας εἶναι τὸ λιμάνι ὅλων, ὁ πατέρας ὅλων, τὸ ραβδί τῶν γερόντων. Γιὰ τὸν ἐλεήμονα, ἐὰν πάθει κάτι ἀνεπιθύμητο, ὅλοι τοῦ εὐχονται, "Ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἐλεήσει, νὰ τὸν κάνει καλά, νὰ τοῦ μείνουν τὰ ἀγαθὰ του!" Ἐὰν ὁμως ἔρθεις στὸν ἄρπαγα, θὰ ἀκούσεις νὰ λένε· "ὁ μιαρὸς, ὁ πονηρὸς, ὁ βέβηλος". Γιατί; μήπως ἀδικήθηκες ἀπὸ αὐτόν; Ἐγὼ βέβαια ὄχι, ἀλλὰ ὁ ἀδελφός μου. Μύριες φωνὲς κάθε μέρα. Ἐὰν πάλι πέσει, τότε ὅλοι πατοῦν ἐπάνω του. Εἶναι ζωὴ αὐτῆ; Εἶναι πλοῦτος; Δὲν εἶναι χειρότερος ἀπὸ κατάδικο; Ὁ κατάδικος εἶναι δεμένος στὸ σῶμα, ἐνῶ αὐτὸς στὴν ψυχὴ. Τὸν βλέπεις δεμένο καὶ δὲν τὸν ἐλεεῖς; Γι' αὐτὸ τὸν μισῶ, διότι εἶναι δεμένος ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη, ἀλλὰ μὲ τὴ θέλησή του· διότι προκάλεσε τὴν ἀλυσίδα.

4. Πάλι ἐσὺ ἐναντίον τῶν πλουσίων; θὰ μοῦ ποῦν. Πάλι σεῖς ἐναντίον τῶν φτωχῶν. Πάλι ἐσὺ ἐναντίον ἐκείνων πού ἀρπάζουν; Πάλι σεῖς ἐναντίον αὐτῶν πού τοὺς κλέβουν. Ἐσεῖς δὲν χορταίνετε νὰ τρῶτε καὶ νὰ πληγώνετε τοὺς φτωχοὺς, καὶ ἐγὼ δὲ χορταίνω νὰ σᾶς ἐλέγγω. Συνεχῶς θὰ εἶσαι κολλημένος σ' αὐτούς; Διαρκῶς θὰ εἶσαι προσκολλημένος στὸ φτωχό; Ἀπομακρύνσου ἐσὺ ἀπὸ τὸ πρόβατό μου, ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὸ κοπάδι μου· μή μοῦ τὸ καταστρέφεις. Ἐὰν ὁμως μοῦ καταστρέφεις τὸ κοπάδι, μὲ κατηγορεῖς ὅτι σὲ καταδιώκω; Ἄν ἤμουν βοσκὸς προβάτων, θὰ μὲ κατηγοροῦσες διότι δὲν καταδιώκω τὸν λύκο πού ἐπιτίθεται στὸ κοπάδι; Εἶμαι βοσκὸς λογικῶν ζώων· δὲν σὲ διώχνω μὲ πέτρα, ἀλλὰ μὲ λόγια· ἢ μᾶλλον δὲν σὲ διώχνω, ἀλλὰ σὲ προσκαλῶ· γίνε πρόβατο, ἔλα, μπερὲς στὸ κοπάδι μου. Γιατί καταστρέφεις τὸ κοπάδι ἐσὺ πού ὀφείλεις νὰ τὸ μεγαλώσεις; Δὲν διώχνω ἐσένα, ἀλλὰ διώχνω λύκο· ἐὰν δὲν εἶσαι λύκος, δὲν σὲ διώχνω. Ἐὰν ὁμως ἔγινες λύκος, νὰ κατηγορεῖς τὸν ἑαυτό σου. Δὲν εἶμαι ἐναντίον τῶν πλουσίων, ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν πλουσίων. Γιατί αὐτὰ πού λέω, τὰ λέω γιὰ τὸ καλὸ σου, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὸ αἰσθάνεσαι.

Πῶς ὑπὲρ ἑμοῦ λέγεις; Ὅτι ἀπαλλάττω σε ἀμαρτίας, ἐλευθερῶ
 σε ἀρπαγῆς, πᾶσι ποιῶ φίλον, πᾶσι ποθεινόν. Ἀεὶ σοι λέγω, Ὑρπα-
 σας; ἐπλεονέκτησας; ἔλθέ, καὶ μεταβάλλω σε, μεταβάλλω τὴν ἐχθραν
 εἰς φιλίαν, τὸν κίνδυνον εἰς ἀσφάλειαν ταῦτα ἐνταῦθα, καὶ ἐκεῖ δίδωμι
 5 σοι πάλιν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἵνα μὴ εἰς τὰς ἀπεράντους κολά-
 σεις ἀπέλθῃς, ἵνα ἀπολάβῃς τὰ ἀγαθὰ, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὔτε οὖς
 ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Ταῦτα τοίνυν διώκον-
 τός ἐστιν, ἢ συμβουλευόντος; φιλοῦντός ἐστιν, ἢ μισοῦντός σε; Ἀλλὰ σὺ
 μισεῖς με. Ἄλλ' ἐγὼ φιλῶ σε. Ἐπίταγμα ἔχω τοῦ Δεσπότη μου· «ἀγα-
 10 πᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν». Οὐκ ἀφίσταμαι σου ἰατρεύων σε. Ὁ Δεσπό-
 τῆς ἡμῶν ἐσταυροῦτο καὶ ἔλεγεν· «ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ· οὐ γὰρ οἶδασι τί
 ποιοῦσι». Μὴ γὰρ σὲ διώκω; Τὸ πάθος σου ἐλαύνω. Μὴ γὰρ σοὶ πο-
 λεμῶ; Τῇ κακίᾳ σου. Καὶ οὐχ ἡγῆ με εὐεργέτην; οὐχ ἡγῆ με κηδεμόνα;
 οὐχ ἡγῆ με προστάτην πάντων μᾶλλον; Τίς σοι περὶ τούτων ἄλλος ἐρεῖ;
 15 Ὁ ἄρχων; Οὐδὲν τοιοῦτον· ἀλλὰ περὶ ἐγκλημάτων, περὶ κατηγορίας.
 Ἄλλ' ἡ γυνή; Περὶ κοσμίων, περὶ χρυσοῦ. Ἄλλ' ὁ παῖς; Περὶ κληρονο-
 μίας, περὶ διαθήκης, περὶ κλήρου. Ἄλλ' ὁ οἰκέτης; Περὶ ὑπηρεσίας,
 περὶ δουλείας, περὶ ἐλευθερίας. Ἀλλὰ παράσιτοι; Περὶ συμποσίων,
 περὶ δεῖπνων, περὶ ἀρίστων. Ἄλλ' οἱ ἐν τῷ θεάτρῳ; Περὶ γέλωτος
 20 αἰσχροῦ, περὶ ἐπιθυμίας ἀκολάστου. Ἄλλ' ὁ ἐν τοῖς δικαστηρίοις; Περὶ
 διαθηκῶν, περὶ κληρονομίας, περὶ ἐλευθερίας, ἃ πράσσει. Ποῦ ἔχεις
 ἀκοῦσαι ταῦτα, εἰ μὴ παρ' ἑμοῦ; Πάντες σε φοβοῦνται, ἐγὼ δέ σου κα-
 ταφρονῶ· ἕως ἂν ἦς τοιοῦτος, καταφρονῶ σου, ὑπερορῶ σε, καταφρο-
 νῶ σου τοῦ πάθους. Ἐγὼ τέμνω, σὺ κράζεις; ἄλλ' οὐ φοβοῦμαι σου τὴν
 25 φωνήν, ποθῶ δέ σου τὴν σωτηρίαν· ἰατρὸς γάρ εἰμι. Ἐὰρ εἰ ἔλκος
 ἔχων ἰατρὸν μετεκάλεις, καὶ εἶδες ὅτι ἠκόνησε τὸ σιδήριον, οὐκ ἔλεγες,
 Ἐμέ, εἰ καὶ ὀδυνῶμαι, τὴν ἀπὸ τῆς τομῆς σωτηρίαν ἐκδεχόμενος; ἐμέ
 δὲ φεύγεις μὴ τέμνοντα, ἀλλὰ λόγῳ τὴν διάνοιάν σου καθαίροντα. Καί-
 τοι ὁ ἰατρὸς τί ποιεῖ; Τέμνει πολλάκις, καὶ χειρὸν ποιεῖ τὸ ἔλκος· ἐγὼ δὲ
 30 οὐ ποιῶ χειρὸν, ἀλλὰ βέλτιον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ φύσις ἐστὶν ἡ ἀπορουμένη
 καὶ φαρμάκων ἀδυναμία, ἐνταῦθα δὲ λόγων δύναμις. Ἰατρὸς οὐκ ἐγ-
 γυᾶται σου τὴν σωτηρίαν, ἐγὼ δὲ ἐγγυῶμαι σου τὴν σωτηρίαν· ἀκουέ

9. Α' Κορ. 2,9. 10. Ματθ. 4,44.

11. Λουκᾶ 23,34.

Πῶς τὰ λῆς γιὰ τὸ καλὸ μου; Διότι σὲ ἀπαλάσσω ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, σὲ ἐλευθερώνω ἀπὸ τὴν ἄρπαγή, σὲ κάνω φίλω μὲ ὄλους, ἀγαπητὸ σὲ ὄλους. Διαρκῶς σοῦ λέω· ἄρπαξες; ἔδειξες πλεονεξία; Ἔλα καὶ θὰ σὲ μεταβάλω, θὰ μεταβάλω τὴν ἔχθρα σὲ φιλία, τὸν κίνδυνο σὲ ἀσφάλεια· αὐτὰ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ σοῦ δίνω ἐπίσης τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖς στὶς ἀτέλειωτες κολάσεις, γιὰ νὰ ἀπολαύσεις τὰ ἀγαθὰ, «τὰ ὅποια μάτι δὲν εἶδε, οὔτε αὐτὶ ἄκουσε, καὶ νοῦς ἀνθρώπου δὲν τὰ συνέλαβε»⁹. Εἶναι αὐτὰ ἐνέργειες ἀνθρώπου πού σὲ διώκει ἢ πού σὲ συμβουλεύει; Ἀνθρώπου πού σὲ ἀγαπᾷ ἢ σὲ μισεῖ; Ἐσὺ βέβαια μὲ μισεῖς, ἀλλὰ ἐγὼ σὲ ἀγαπῶ. Ἔχω ἐντολὴ τοῦ Κυρίου μου· «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς σας»¹⁰. Δὲν παύω νὰ σὲ θεραπεύω. Ὁ Κύριός μας σταυρωνόταν καὶ ἔλεγε· «συγχώρησέ τους, Πατέρα μου· γιατί δὲν ξέρουν τί κάνουν»¹¹. Μήπως διώχνω ἐσένα; Τὸ πάθος σου διώχνω. Μήπως σὲ πολεμῶ; Τὴν κακία σου πολεμῶ. Καὶ δὲν μὲ θεωρεῖς εὐεργέτη σου; δὲν μὲ θεωρεῖς κηδεμόνα σου; δὲν μὲ θεωρεῖς μᾶλλον προστάτη ὄλων; Ποιὸς ἄλλος θὰ σοῦ πεῖ γι' αὐτά; Ὁ ἄρχοντας; Τίποτα τέτοιο, παρὰ μόνο γιὰ ἐγκλήματα, γιὰ κατηγορίες. Μήπως ἡ γυναῖκα σου; Αὐτὴ γιὰ κοσμήματα καὶ χρυσαφικά. Μήπως τὸ παιδί σου; Αὐτὸ γιὰ κληρονομία, γιὰ διαθήκη, γιὰ κλῆρο. Καὶ ὁ ὑπηρέτης; Αὐτὸς γιὰ ὑπηρεσία, γιὰ δουλεῖα, γιὰ ἐλευθερία. Μήπως οἱ ὁμοτράπεζοί σου; Αὐτοὶ γιὰ συμπόσια, γιὰ δεῖπνα, γιὰ γεύματα. Μήπως οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου; Αὐτοὶ γιὰ γέλια αἰσχρά, γιὰ ἀκόλαστη ἐπιθυμία. Ἀλλὰ καὶ ὁ δικαστικός; Αὐτὸς γιὰ διαθήκες, γιὰ κληρονομίες, γιὰ ἐλευθερία, αὐτὰ πού κάνει. Ἀπὸ ποῦ μπορεῖς νὰ τὰ ἀκούσεις αὐτά, ἂν ὄχι ἀπὸ μένα; Ὅλοι σὲ φοβοῦνται, ἐνῶ ἐγὼ σὲ περιφρονῶ· ὅσο καιρὸ εἶσαι τέτοιος σὲ περιφρονῶ, σὲ παραβλέπω, περιφρονῶ τὸ πάθος σου. Ἐγὼ κόβω, ἐσὺ φωνάζεις· ὅμως δὲ φοβᾶμαι τὴ φωνή σου, ἀλλὰ ποθῶ τὴ σωτηρία σου, γιατί εἶμαι γιατρός. Ἄραγε, ἐὰν ἔχοντας ἔλκος καλοῦσες γιατρὸ καὶ τὸν ἐβλεπες νὰ ἀκονίζει τὸ μαχαίρι του, δὲ θὰ ἔλεγες, «κόβε, ἂν καὶ πονῶ», περιμένοντας μὲ λαχτᾶρα τὴ σωτηρία ἀπὸ τὸ κόψιμο; Ἐμένα ὅμως μὲ ἀποφεύγεις, ἂν καὶ δὲν κόβω, ἀλλὰ ἀπλῶς καθαρίζω τὴ σκέψη σου μὲ τὸ λόγο. Ἄν καὶ βέβαια ὁ γιατρὸς τί κάνει; Κόβει πολλὰς φορὲς καὶ κάνει χειρότερη τὴν πληγὴ· ἐνῶ ἐγὼ δὲν σὲ κάνω χειρότερο, ἀλλὰ καλύτερο. Γιατί ἐκεῖ εἶναι ἡ φύση αὐτὴ πού ἔχει ἀνάγκη, καὶ ὑπάρχει ἀδυναμία φαρμάκων, ἐνῶ ἐδῶ βρίσκεται ἡ δύναμη τῶν λόγων. Ὁ γιατρὸς δὲν σοῦ ἐγγυᾶται τὴ σωτηρία, ἐνῶ ἐγὼ ἐγγυῶμαι τὴ σωτηρία σου· ἄκουσέ με· γι' αὐτὸ κατέβηκε ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ

μου. Διὰ τοῦτο ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατηῆλθεν, ἵνα καὶ τῶν οὐρανῶν ὑψηλοτέρους ἐργάσῃται.

Ἐν φοβοῦμαι μόνον, ἀμαρτίαν, τὰ δὲ ἄλλα ἅπαντα οἰχέσθω, κἄν πλοῦτος, κἄν πενία, κἄν δυναστεία, κἄν ὀτιοῦν. Ταῦτα λέγω καὶ λέγων οὐ παύσομαι· οὐδένα γὰρ βούλομαι ἀπολέσθαι τῆς ἀγέλης τῆς ἐμῆς. Τί οὖν; δυνατόν ἐστι πλούσιον σωθῆναι; Καὶ πάνυ. Ὁ Ἰωβ πλούσιος ἦν, ὁ Ἀβραὰμ πλούσιος ἦν. Εἶδες αὐτοῦ τὸν πλοῦτον; Βλέπε αὐτοῦ καὶ τὴν φιλοξενίαν. Εἶδες αὐτοῦ τὴν τράπεζαν; Βλέπε αὐτοῦ καὶ τὴν φιλοφροσύνην. Τί οὖν ὁ Ἀβραάμ; Πλούσιος ἦν. Μὴ ἐφιλονείκησά σοι; Πλούσιος ἦν ὁ Ἀβραάμ; Ναί, πλούσιος ἦν. Εἶδες αὐτοῦ τὸν πλοῦτον; Βλέπε αὐτοῦ καὶ τὴν διαγωγὴν. Κατὰ δὲ τὸ μεσημβρινὸν ὥφθη αὐτῷ ὁ Κύριος πρὸς τῇ δρυϊ τῇ Μαιβρῆ καθημένῳ· καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες. Καὶ ἀναστὰς (οὐ γὰρ ἐνόμιζεν, ὅτι Θεὸς ἦν ὁ παρῶν· πῶς γάρ;) προσεκύνησε, καὶ λέγει· «Εἰ κεκρίκατέ με ἄξιον, ἵνα εἰσέλθῃτε εἰς τὴν σκηνὴν τῶν δοκῶν μου».

Εἶδες τί ἐποίει ἐν μεσημβρίᾳ ὁ γέρων; Οὐχ ὑπὸ στέγην καθήμενος, ἀλλὰ ξένους καὶ ὁδοιπόρους οὐδαμόθεν γνωρίμους ἐπισπώμενος, καὶ ἀναστὰς προσεκύνησεν ὁ πλούσιος καὶ εὐγενής. Ὁ χρήματα περιελόμενος καταλιπὼν οἰκίαν, γυναῖκα, παῖδας, οἰκέτας, καίτοι τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ ἔχων, καταλιπὼν ἅπαντας, ἐξῆλθεν ἀλιεῦσαι, σαγήνην ἤπλωσε φιλοξενίας, μήπου ὁδοιπόρος, μήπου ξένος, καὶ παραδράμη τὴν οἰκίαν. Βλέπε τί ποιεῖ ὁ γέρων. Οὐκ ἐπιτρέπει οἰκέτη, καίτοι τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ ἔχων· ἥδει γὰρ ὅτι ράθυμόν ἐστι τὸ γένος τῶν οἰκετῶν· μήπου ἀπονυστάξῃ ὁ οἰκέτης καὶ παραδράμη ὁ ξένος καὶ ἀπολέσῃ τὴν ἄγραν. Ἴδε ὁ Ἀβραάμ, ἴδε ὁ πλούσιος. Καταξιοῖς σὺ κἄν ἰδεῖν πένητα; κἄν ἀποκριθῆναι; κἄν διαλεχθῆναι; Ἀλλὰ κἄν ποτε δῶς, διὰ δούλου. Ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ δίκαιος οὕτως, ἀλλὰ ἐκάθητο θερμὴν τὴν ἀκτίνα δεχόμενος, δρόσον ἐν καύματι σταζόμενος· σκιά ἦν αὐτῷ ἢ ἐπιθυμία τῆς φιλοξενίας· ἐκάθητο τρυγῶν τὸν καρπὸν τῆς φιλοξενίας, καὶ τοῦτο πλούσιος. Παράβαλλέ μοι τοὺς πλουσίους τοὺς νῦν. Ἐν μεσημβρίᾳ ποῦ κάθηνται; Ἐν τῷ ἄδη. Ποῦ κάθηνται; Ἐν τῷ θανάτῳ τῆς μέ-

Θεοῦ, γὰ νὰ μᾶς ἀνεβάσει ἐπάνω καὶ νὰ μᾶς κάνει ψηλότερους ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς.

Ἐνα πρᾶγμα φοβᾶμαι μόνο, τὴν ἁμαρτία· ὅλα τὰ ἄλλα ἄς ἐξαφανισθοῦν, εἴτε πλοῦτος, εἴτε φτώχεια, εἴτε ἐξουσία, εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο. Αὐτὰ τὰ λέω καὶ δὲ θὰ παύσω νὰ τὰ λέω· γιατί δὲ θέλω νὰ χαθεῖ κανένας ἀπὸ τὴ δική μου ἀγέλη. Τί λοιπόν; Εἶναι δυνατὸ νὰ σωθεῖ ὁ πλούσιος; Καὶ πολὺ μάλιστα. Ὁ Ἰὼβ ἦταν πλούσιος, ὁ Ἀβραάμ ἦταν πλούσιος. Εἶδες τὸν πλοῦτο του; Κοίταζε καὶ τὴ φιλοξενία του. Εἶδες τὸ τραπέζι του; Κοίτα καὶ τὴ φιλοφροσύνη του. Τί ἦταν λοιπόν ὁ Ἀβραάμ; Ἦταν πλούσιος. Μήπως λογομάχησα μαζί σου; Ἦταν πλούσιος ὁ Ἀβραάμ; Ναί, ἦταν πλούσιος. Εἶδες τὸν πλοῦτο του; Κοίταζε καὶ τὴ συμπεριφορά του. Κατὰ τὸ μεσημέρι φανερώθηκε σ' αὐτὸν ὁ Κύριος κοντὰ στὴ βελανιδιά τοῦ Μαμβρῆ, ἐνῶ καθόταν· καὶ νὰ τρεῖς ἄνδρες. Ἀφοῦ σηκώθηκε τότε (ἂν καὶ δὲ γνώριζε ὅτι αὐτὸς ποὺ παρουσιάστηκε ἦταν ὁ Θεός· πῶς νὰ τὸ ἤξερε ἄλλωστε) προσκύνησε καὶ εἶπε: «ἐὰν μὲ θεωρεῖτε ἄξιο, μπεῖτε στὴ σκηνὴ τῶν δοκαριῶν μου»¹².

Εἶδες τί ἔκανε ὁ γέρος μέσα στὸ καταμεσήμερο; Χωρὶς νὰ κάθεται κάτω ἀπὸ στέγη, προσκαλώντας ξένους καὶ περαστικούς ποὺ καθόλου δὲ γνώριζε, σηκώθηκε καὶ τοὺς προσκύνησε ὁ πλούσιος καὶ εὐγενής. Αὐτὸς ποὺ στερήθηκε χρήματα, ἀφήνοντας σπίτι, γυναίκα, παιδιά, ὑπηρέτες, ἂν καὶ εἶχε τριακόσιους δέκα ὀκτώ, ἀφήνοντάς τους ὅλους, βγῆκε νὰ ψαρέψει, ἄπλωσε τὸ δίχτυ τῆς φιλοξενίας, μήπως πουθενὰ ἐμφανισθεῖ κανένας ὁδοιπόρος, μήπως κανένας ξένος, καὶ προσπεράσει τὸ σπίτι. Κοίτα τί κάνει ὁ γέρος. Δὲν ἐμπιστεύεται σὲ ὑπηρέτη, ἂν καὶ εἶχε τριακόσιους δέκα ὀκτώ, γιατί γνώριζε ὅτι ἡ γενιὰ τῶν ὑπηρετῶν εἶναι νωθρὴ· φοβόταν μήπως νυστάξει ὁ ὑπηρετής καὶ προσπεράσει ὁ ξένος καὶ χάσει τὸ θήραμα. Αὐτὸς εἶναι ὁ Ἀβραάμ, αὐτὸς εἶναι ὁ πλούσιος. Καταδέχεσαι ἐσὺ ἔστω καὶ νὰ κοιτάξεις ἓνα φτωχό; ἔστω νὰ τοῦ ἀπαντήσεις; νὰ μιλήσεις μαζί του; Ἀλλὰ καὶ ἂν κάποτε δώσεις κάτι, τὸ δίνεις μέσω δούλου. Ὁ δίκαιος ὅμως δὲν ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ καθόταν καὶ δεχόταν τις θερμὲς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, δροσιζόμενος μέσα στὸν καύσωνα· ἡ ἐπιθυμία τῆς φιλοξενίας ἦταν γι' αὐτὸν σκιά· καθόταν τρυγώντας τὸν καρπὸ τῆς φιλοξενίας, καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ ὄντας πλούσιος. Σύγκρινέ μου τοὺς σημερινοὺς πλουσίους. Ποῦ κάθονται τὸ μεσημέρι; Στὸν ἄδη. Ποῦ κάθονται; Στὸ θάνατο τῆς μέθης. Ποῦ κάθονται; Στὸ δημόδιο δρόμο, πεσμένοι, μεθυσμένοι,

θης. Ποῦ κáθηνται; Ἐπὶ τῆς δημοσίας, ἐρριμμένοι, μεθύοντες, πεπω-
 ρωμένοι τὴν καρδίαν, ἀλόγων ἀλογώτεροι. Ἄλλ' οὐχ ὁ δίκαιος οὕτω.
 ε'. Θέλεις μιμησασθαι τὸν Ἀβραάμ; Μίμησαι οὕτως, οὐ κωλύω,
 ἀλλὰ καὶ συμβουλεύω· καίτοι μείζονα τοῦ Ἀβραάμ ἀπαιτούμεθα.
 5 «Ἐάν», γάρ φησι, «μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν
 γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν
 οὐρανῶν». Τέως δὲ σὺ κáν τὸν Ἀβραάμ φθάσον. Καὶ τί εἶχεν ὁ
 Ἀβραάμ; Φιλόξενος ἦν, καὶ ἀνέστη καὶ προσεκύνησεν, οὐδὲ εἰδῶς τί-
 νες ἦσαν οἱ παρόντες. Εἰ γὰρ ἤδει, οὐδὲν θαυμαστὸν ἐποίει, ὅτι Θεὸν
 10 ἔθεράπευσεν· ἀλλ' ἡ ἀγνοία τῶν παραγενομένων μείζονα αὐτοῦ δείκνυ-
 σι τῆς φιλοξενίας τὴν προθυμίαν. Καὶ ἐκάθητο καὶ ὑπεδέχετο. Καὶ πῶς;
 Δαψιλῶς· μόσχον ἔθυσσε καὶ καλεῖ καὶ τὴν Σάρραν καὶ κοινῶν ποιεῖ
 τῆς φιλοξενίας τὴν γυναῖκα, καὶ οὐκ ἐν θαλάμῳ κρυπτομένην, ἀλλ' ὑπὸ
 τὴν δρῦν ἐστήκυϊαν. Ἡ γὰρ τράπεζα ἐκεῖνη λοιπὸν διήνοιξεν αὐτῆς τὴν
 15 μῆτραν καὶ τὴν πῆρωσιν τῆς φύσεως διώρθωσεν. Ἔθυσσε μόσχον, καὶ
 ἔλαβε τὸν Ἰσαάκ· ἐφύρασεν ἄλευρα, καὶ ἔλαβε τὸ σπέρμα αὐτῆς, ὡς τὰ
 ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς τὴν ψάμμον τῆς θαλάσσης.

Ἄλλὰ πάντως ἐρεῖς· Ἄδς καὶ ἐμοὶ τὸν καρπὸν τοσοῦτων γησιῶν
 υἱῶν'. Ἔθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ εὐτελέστατε, τὰ ἐν τῇ γῇ ζητεῖς; Τὸν
 20 οὐρανόν σοι δίδωμι, τὴν μετ' ἀγγέλων χορείαν, τὴν δι' αἰῶνος ἀπόλαυ-
 σιν, καὶ θάνατον φθαρτὸν ζητεῖς; Ζωὴν σοι δίδωμι τέλος οὐκ ἔχουσαν.
 Μείζων ἡ ἀμοιβή, πλείων ἡ ἀντίδοσις. Πρόσεχε μετ' ἀκριβείας ὃ λέγω,
 ἵνα ἴδῃς ἀντιστροφὴν πραγμάτων. Ὅτε γὰρ ἔδει φιλοξενίαν ἐπιδείξα-
 σθαι, ὁ Ἀβραάμ τί λέγει τῇ γυναικὶ αὐτοῦ Σάρρα; «Σπεῦσον καὶ φύρα-
 25 σον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Ἀκουέτωσαν γυναῖκες τῶν λεγομένων.
 «Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Κοινὸν γὰρ ἡμῖν τὸ
 θέατρον καὶ ἐκατέρῃ τῇ φύσει τὸ διδασκαλεῖον πρόκειται. Ἀκουέτουσαν
 γυναῖκες τῶν λεγομένων· ἀκουέτωσαν καὶ ἄνδρες καὶ μιμείσθωσαν.
 «Σπεῦσον», φησί, «καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως»· καὶ αὐτὸς
 30 ἔδραμεν ἐπὶ τὴν ἀγέλην τῶν βοῶν. Μεριζονται τὸν πόνον, ἵνα μερίσων-
 ται καὶ τὸν στέφανον. Κοινὰ τὰ τοῦ γάμου· ἔστω κοινὰ καὶ τὰ τῆς ἀρε-
 τῆς. Βοηθὸν σε ἔλαβον· γενοῦ μοι βοηθὸς καὶ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις
 πράγμασι· σπεῦσον, σπεῦσον. Ἐπείγει τὴν γυναῖκα, καὶ ἵνα μὴ ἡ μέλλη-
 σις εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλλῃ τοὺς ξένους· «Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέ-
 35 τρα σεμιδάλεως». Ἐπίπονον τὸ ἐπίταγμα, φορτικὸν τὸ κέλευσμα· «φύ-

13. Ματθ. 5,20.

14. Γεν. 18,6.

πωρωμένοι στην καρδιά, πιό ἄλογοι ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Ὁ δίκαιος ὅμως δὲν ἦταν τέτοιος.

5. Θέλεις νὰ μιμηθεῖς τὸν Ἀβραάμ; Μιμήσου τον ἔτσι, δὲν σὲ ἐμποδίζω, ἀλλὰ καὶ σὲ συμβουλευῶ ἂν καὶ ζητῶ περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ. Γιατὶ λέει, «ἐὰν δὲν ξεπεράσει ἡ ἀρετὴ σας τὴν ἀρετὴ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲ θὰ μπεῖτε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹³. Πρὸς τὸ παρὸν ὅμως ἐσὺ φτάσε ἔστω τὸν Ἀβραάμ. Καὶ τί εἶχε ὁ Ἀβραάμ; Ἦταν φιλόξενος καὶ σηκώθηκε καὶ προσκύνησε, χωρὶς κἂν νὰ γνωρίζει ποιοὶ ἦταν αὐτοὶ ποὺ περνοῦσαν. Γιατί, ἂν γνώριζε, δὲ θὰ ἔκανε τίποτα τὸ ἀξιοθαύμαστο ἐπειδὴ ὑπηρετήσε τὸ Θεό· ἡ ἄγνοια ὅμως γιὰ αὐτοὺς ποὺ ἦρθαν, δείχνει μεγαλύτερη τὴν προθυμία τῆς φιλοξενίας του. Καὶ καθόταν καὶ ὑποδεχόταν. Καὶ πῶς; Πλουσιοπάροχα. Θυσίασε μοσχάρι καὶ κάλεσε καὶ τὴ Σάρρα καὶ κάνει τὴ γυναῖκα του μέτοχο τῆς φιλοξενίας, ποὺ δὲν μένει κρυμμένη στὸ γυναικωνίτη, ἀλλὰ στέκεται κάτω ἀπὸ τὴ βελανιδιά. Τὸ τραπέζι ἐκεῖνο ἄνοιξε τὴ μήτρα τῆς καὶ διόρθωσε τὴν ἀναπηρία τῆς φύσεως. Θυσίασε μοσχάρι καὶ ἔλαβε τὸν Ἰσαάκ· ζύμωσε ἀλεύρι, καὶ ἔλαβε τοὺς ἀπογόνους τῆς, ποὺ ἔγιναν ὅσα εἶναι τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ ἄμμος τῆς θάλασσας.

Ὅπωςδήποτε ὅμως θὰ πεῖς: Ἐμὲν καὶ ἐμένα τὸν καρπὸ τῶν γνησίων υἱῶν. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ τιποτένιε, ζητᾶς αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στὴ γῆ; Σοῦ δίνω τὸν οὐρανό, τὴ δυνατότητα νὰ χορεύεις μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, τὴν αἰώνια ἀπόλαυση, καὶ ζητᾶς θάνατο φθαρτό; Σοῦ δίνω ζωὴ ποὺ δὲν ἔχει τέλος. Μεγαλύτερη ἢ ἀμοιβή, περισσότερη ἢ ἀνταπόδοση. Πρόσεξε μὲ ἀκρίβεια αὐτὸ ποὺ λέω, γιὰ νὰ δεῖς τὴν ἀντιστροφή τῶν πραγμάτων. Γιατὶ ὅταν ἔπρεπε νὰ προσφέρει φιλοξενία ὁ Ἀβραάμ τί λέει στὴ γυναῖκα του τὴ Σάρρα; «Τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι»¹⁴. Ἄς ἀκούσουν οἱ γυναῖκες αὐτὰ ποὺ λέγονται. «Τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Γιατὶ εἶναι κοινὸ σὲ μᾶς τὸ θέαμα καὶ βρίσκεται μπροστὰ καὶ στὰ δύο φύλα γιὰ διδασκαλία. Ἄς ἀκούσουν οἱ γυναῖκες αὐτὰ ποὺ λέγονται ἄς τὰ ἀκούσουν καὶ οἱ ἄνδρες, καὶ ἄς τὰ μιμηθοῦν. «Τρέξε», λέει, «καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι» καὶ ἐκεῖνος ἔτρεξε στὸ κοπάδι τῶν βοδιῶν. Μοιράζονται τὸν κόπο, γιὰ νὰ μοιραθοῦν καὶ τὸ στεφάνι. Εἶναι κοινὰ τὰ τοῦ γάμου ἄς εἶναι κοινὲς καὶ οἱ ἀρετέες. Σὲ πῆρα βοηθό μου· γίνε βοηθός μου καὶ στὰ πιό ψηλὰ πράγματα· τρέξε, τρέξε. Βιάζει τὴ γυναῖκα του καὶ γιὰ νὰ μὴ βάλει σὲ δυσφορία τοὺς ξένους ἢ προετοιμασία· «τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Κουραστικὴ ἢ προσταγὴ, βαρειά ἢ

ρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Οὐκ εἶπε· 'Τί τοῦτο; ἐπὶ ταύταις ταῖς ἐλπίσιν ἐνυμφεύθην σοι, ἵνα με μελωθρίδα καὶ ἄρτοποιὸν ποιήσης, γυ-
ναῖκα τὴν πλοῦτον ἔχουσαν τοσοῦτον; Τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ δού-
λους ἔχεις καὶ ἐκείνοις ἐπιτάξαι οὐκ εἶλου, ἀλλὰ με εἰς τὴν διακονίαν
5 ταύτην ἐπείγεις;' Οὐκ εἶπέ τι τοιοῦτον, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ γυνὴ
ἦν τοῦ Ἀβραάμ, οὐ συνουσία μόνον σώματος, ἀλλὰ καὶ κοινωνία ἀρε-
τῆς, διὰ τοῦτο λέγει, «σπεῦσον»· καὶ ἀρπάζει τὸ ἐπίταγμα ἐκείνη μετὰ
προθυμίας· ἦδει γὰρ τὸν καρπὸν βρύνοντα τῆς φιλοξενίας. «Σπεῦσον,
φύρασον». Ἦδει γὰρ τῆς γυναικὸς τὸ ἐπιμελές.

10 Ποῦ αἱ νῦν γυναῖκες; Παραβάλωμεν αὐτάς τῇ Σάρρα. ἼΑρα τοιαῦ-
τα ἐπιτάγματα δέχονται; τοιαῦτα ἔργα; Ἐκβαλέ μοι τῆς φιλοκόσμου
γυναικὸς τὴν χεῖρα, καὶ ὄρας αὐτὴν κεχρυσωμένην ἔξωθεν, ἔνδοθεν δὲ
πολιορκίαν κεκτημένην. Πόσων πενήτων, εἶπέ μοι, πλεονεξίαν ἢ χεῖρ
σου βαστάζει; Ἐκβαλέ μοι τὴν χεῖρά σου, δεῖξον αὐτὴν· τί ἐνδέδνται;
15 Πλεονεξίαν. Ἐκβαλε τὴν χεῖρα τῆς Σάρρας. Τί ἐνδέδνται; Φιλοξενίαν,
ἐλεημοσύνην, ἀγάπην, φιλοπτωχειάν. ὦ καλῆς δεξιᾶς! Βλέπε δεξιάν
καὶ δεξιάν. Ἀλλὰ μία μὲν μορφὴ δεξιᾶς, πολλὴ δὲ διαφορὰ. Ἐκεῖ πηγαὶ
δακρῦων, ἐνταῦθα στέφανοι καὶ βραβεῖα. Ταῦτα λέγω, ἵνα μῆτε γυναι-
κες τοιαῦτα παρὰ ἀνδρῶν ζητῶσι, μῆτε ἄνδρες ἀντέχωνται γυναικῶν
20 τοιαῦτα ἀπαιτουσῶν. Ἴδε ἡ Σάρρα, ἴδε ἡ πλουσία ἐφύρασε τρία μέτρα
σεμιδάλεως. Πόσος ὁ πόνος; Ἀλλ' οὐκ ἦσθετο πόνου διὰ τὴν ἐλπίδα
τοῦ καρποῦ καὶ τοῦ κέρδους. «Σπεῦσον, φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλε-
ως». Τί ποιεῖς; καλλωπίζη, γύναι; Ἴνα τίνι ἀρέσῃς; Τῷ ἀνδρὶ; Κακὴ
μελέτη, εἰ οὕτω μέλλεις ἀρέσκειν τῷ ἀνδρὶ, εἰ οὕτω σπεύδεις ἀρέσκειν
25 σου τῷ ἀνδρὶ. Πῶς οὖν ἀρέσω; Τῇ σωφροσύνῃ. Ἀλλὰ πῶς ἀρέσω; Τῇ
ἐπιεικειᾷ, τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ πραῦτητι καὶ τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὁμονοίᾳ καὶ τῇ
συμφωνίᾳ.

Ταῦτά σου τὰ κόσμια, γύναι. Αὐταῖ σου αἱ ἀρεταὶ ὁμόνοϊαν ἐργά-
ζονται· ἐκεῖνα τὰ κόσμια ἀρέσκειν οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀνδρὶ σε φορ-
30 τικὴν παρασκευάζει γίνεσθαι. Ὅταν γὰρ εἶπης, ἄρπασον καὶ φέρε μοι,
ἐν ὀλίγῳ μὲν σὺ ἀρέσκεις, ὕστερον δὲ πολέμιον ἔχεις. Ἴνα δὲ μάθῃς, ὅτι
οὐκ ἀνδρὶ ἀρέσκεις, ἐν τῇ οἰκίᾳ γὰρ αὐτὰ ἀποτίθεσθαι, καὶ ἐν τῇ ἐκκλη-
σία αὐτὰ περιβάλλῃ· εἰ τῷ ἀνδρὶ ἤρεσκες, ἐν τῇ οἰκίᾳ ἂν αὐτὰ ἐφόρεις.

15. Τὸ μέτρο ἀντιστοιχοῦσε πρὸς 14 περίπου κιλά, γι' αὐτὸ ὁ ἱερός συγγραφεὺς μιλάει γιὰ «ἐπίπινο καὶ φορτικὸ ἐπίταγμα».

διαταγή· «ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Δὲν εἶπε· Ἐπειδὴ αὐτό; Μὲ αὐτὰ τὰ ὄνειρα σὲ παντρεύτηκα, γιὰ νὰ μὲ κάνεις μυλωνοῦ καὶ φουρνάρισσα, μὰ γυναῖκα ποῦ ἔχει τόσο πολὺ πλοῦτο; Ἔχεις τριακόσιους δέκα ὀκτῶ ὑπηρετές καὶ δὲν προτίμησες νὰ διατάξεις ἐκείνους, ἀλλὰ βιάζεις ἐμένα σ' αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία; Δὲν εἶπε κάτι τέτοιο, οὔτε διανοήθηκε, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦταν γυναῖκα τοῦ Ἀβραάμ, ὄχι μόνο γιὰ ἔνωση σωματική, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἔνωση ἀρετῆς, γι' αὐτὸ λέει· «πήγαινε γρήγορα». Καὶ ἐκείνη ἀρπάζει μὲ προθυμία τὴν προσταγή· γιὰτὶ γνώριζε ἐκεῖνο ποῦ πήγαζε καρποῦς φιλοξενίας. «Σπεῦσε, ζύμωσε». Γιὰτὶ γνώριζε τὴ φροντίδα τῆς γυναίκας.

Ποῦ εἶναι οἱ τωρινὲς γυναῖκες; Ἄς τις παραβάλουμε μὲ τὴ Σάρρα. Δέχονται ἄραγε τέτοιες προσταγές; τέτοιες ἐργασίες; Βγάλε μου τὸ χέρι τῆς γυναίκας ποῦ ἀγαπάει τὰ κοσμήματα καὶ θὰ τὸ δεῖς ἀπ' ἔξω χρυσομένο, ἐνῶ ἀπὸ μέσα γεμάτο φορτικὴ ἐνόχληση. Πόσων φτωχῶν, πὲς μου, πλεονεξία σηκώνει τὸ χέρι σου; Βγάλε μου τὸ χέρι σου, δεῖξε το· τί φοράει; Βγάλε τὸ χέρι τῆς Σάρρας. Τί φοράει; Φιλοξενία, ἐλεημοσύνη, ἀγάπη, φιλοπτωχία. Πῶ πῶ πόσο ὠραῖο χέρι! Βλέπε τὴ μὰ καὶ τὴν ἄλλη δεξιά. Μία βέβαια εἶναι ἡ μορφή τῆς δεξιᾶς, ὅμως εἶναι μεγάλη ἡ διαφορά. Ἐκεῖ πηγὲς δακρύων, ἐδῶ στεφάνια καὶ βραβεῖα. Τὰ λέω αὐτά, ὥστε οὔτε οἱ γυναῖκες νὰ ζητοῦν τέτοια ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, οὔτε οἱ ἄνδρες νὰ ἀνέχονται τὶς γυναῖκες ὅταν ἀπαιτοῦν τέτοια. Κοίταξε τὴ Σάρρα· κοίταξε τὴν πλούσια ποῦ ζύμωσε τρία μέτρα¹⁵ σεμιγδάλι. Πόσος κόπος; Καὶ ὅμως δὲν αἰσθάνθηκε κούραση ἐξαιτίας τοῦ καρποῦ καὶ τοῦ κέρδους. «Τρέξε, ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Τί κάνεις; Καλλωπίζεσαι, γυναῖκα; Γιὰ νὰ ἀρέσεις σὲ ποιόν; Στὸν ἄνδρα σου; Κακὴ φροντίδα, ἐὰν θέλεις μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἀρέσεις στὸν ἄνδρα, ἐὰν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σπεύδεις νὰ ἀρέσεις στὸν ἄνδρα σου. Πῶς λοιπὸν νὰ ἀρέσω; Μὲ τὴ σωφροσύνη. Πῶς νὰ ἀρέσω; Μὲ τὴν καλωσύνη, τὴ σύνεση, τὴν πραότητα καὶ τὴν ἀγάπη, τὴν ὁμόνοια καὶ τὴ συμφωνία.

Αὐτὰ εἶναι τὰ κοσμήματά σου, κυρία μου. Αὐτὲς οἱ ἀρετές σου φέρνουν ὁμόνοια· ἐκεῖνα τὰ κοσμήματα δὲν σὲ κάνουν νὰ ἀρέσεις, ἀλλὰ σὲ προετοιμάζουν νὰ γίνεις φορτικὴ καὶ στὸν ἄνδρα σου. Γιὰτὶ ὅταν τοῦ πῆς, ἄρπαξε καὶ φέρε μου, γιὰ λίγο βέβαια ἀρέσεις, ἀλλὰ ὕστερα ἔχεις ἓνα ἐχθρό. Γιὰ νὰ μάθεις ὅμως ὅτι δὲν ἀρέσεις στὸν ἄνδρα σου· στὸ σπίτι αὐτὰ τὰ βγάξεις καὶ στὴν ἐκκλησία τὰ φορᾶς· ἐὰν ἤθελες νὰ ἀρέσεις στὸν ἄνδρα σου, θὰ τὰ φοροῦσες στὸ σπίτι. Ἀλλά,

Ἄλλ' ὅπερ εἶπον, εἰσέρχη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, κεχρυσωμένη τὰς χεῖρας καὶ τὸν τράχηλον. Ἐὰν ἔλθῃ Παῦλος, ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος καὶ ποθεινός, φοβερὸς τοῖς ἀμαρτάνουσι, καὶ ποθεινὸς τοῖς εὐσεβοῦσι, βοᾷ καὶ λέγει ὡσαύτως: «τὰς γυναῖκας κοσμεῖν ἑαυτὰς χρῆ, μὴ ἐν χρυσῷ, μὴ ἐν μαρ-
5 γαρίταις, μὴ ἐν ἱματισμῷ πολυτελεῖ». Εἶτα, ἂν εἰσέλθῃ ὁ Ἕλλην καὶ ἴδῃ ἄνω μὲν φορούσας ταῦτα ἐκεῖνας, κάτω δὲ Παῦλον ταῦτα λέγοντα, οὐκ ἔρεῖ, ὅτι σκηνὴ καὶ μῦθος ταῦτά ἐστιν; Οὐκ ἔστι μὲν σκηνὴ τὰ ἡμέ-
τερα, κἂν οὕτω ταῦτα γίνηται. Ὁ δὲ Ἕλλην βλάπτεται καὶ λέγει: Ἐισ-
ῆλθον εἰς ἐκκλησίαν Χριστιανῶν καὶ ἤκουσα τοῦ Παύλου λέγοντος,
10 «μὴ ἐν χρυσῷ, μηδὲ ἐν μαργαρίταις», τὴν δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐναντία ἐπιδεικνυμένην'.

στ'. Τί σοι ὄφελος τοῦ χρυσίου, γύναι; Ἴνα καλὴ φαίνη καὶ ὠραία; Ἄλλ' οὐδὲν σοι τοῦτο εἰς τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς συντελεῖ. Γενοῦ τὴν ψυχὴν εὐμορφος, καὶ ἔση καὶ τὸ σῶμα ποθεινὴ. «Σοφία ἀνθρώπου
15 φωτιεῖ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ». Καίτοι ἡ σοφία τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Οὐδὲν ποιεῖ πόθον καὶ ἔρωτα, ὡς ἀγάπη. Ἐὰν γὰρ φιλῇ σε ὁ ἀνὴρ σου, κἂν ἄμορφος ᾖ, ποθεινὴ αὐτῷ φαίνη· ἐὰν δὲ μισήσῃ σε, κἂν εὐμορφος ᾖ, οὐ θέλει σε ὀρᾶν. Τὸ γὰρ μῖσος τῆς ψυχῆς οὐκ ἀφήσῃ τὴν εὐμορφίαν τῆς ὄψεως φαίνεσθαι. Ὅταν γὰρ μέλλῃς αὐτὸν ἀπαιτεῖν κόσμια καὶ
20 χρυσόν, τότε μέλλει σε καὶ αὐτὸς μισεῖν καὶ φεύγειν, ὡς τὸν ἀπαιτητὴν ἐν ἀγορᾷ φανέντα. Ἄλλ' ἐκεῖνον μὲν δύναται φυγεῖν, σὲ δὲ οὐ δύναται, ἔνδον οὔσαν διηνεκῶς καὶ ἀπαιτοῦσαν λειτουργίας λόγον οὐκ ἐχούσας. Ταῦτα μὴ μόνον ἀκουέτω ἡ ἀκοή σου, ὦ γύναι, ἀλλὰ καὶ μεταβαλλέ-
σθω σου ἡ διάνοια. Φάρμακά ἐστι δάκνοντα τὰ ρήματα τὰ ἐμά, δάκνον-
25 τα πρὸς καιρὸν, καὶ εὐφραίνοντα διηνεκῶς. Ἰατρός εἰμι, σκαλεύω τὰ τραύματα, ἵνα μὴ, παλαιότερα γενόμενα, χεῖρονα τὴν νομὴν ἐργάσῃται. Ἐγὼ μὲν γὰρ ἰατρεύω τὴν διὰ λόγου ὑγίειαν χαριζόμενος, οἱ δὲ τοῦ πα-
ρόντος βίου τὸ ἐπίκαιρον καὶ σφαλερὸν καὶ εὐκαταφρόνητον ἐπιδεί-
κνυνται. Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον περὶ τοῦ Ἀβραάμ (οὐ γὰρ ἐπιλήσομαι τῆς
30 ὑποσχέσεως), «σπεῦσον καὶ φύρασον», ταῦτα ἐκάστη γυνὴ ἐγγραφέτω τῇ διανοίᾳ, ταῦτα ἕκαστος ἀνὴρ ἐχέτω ἐν τῷ συνειδίῳ.

Τί μοι φέρεις σηρικὰ ἱμάτια καὶ ἵππους χρυσοχαλίνους καὶ ἡμιό-
νους καλλωπιζομένας; Ἡμίονος κάτω καλλωπίζεται, ὁ χρυσὸς ἐν

16. Α' Τιμ. 2,9.

17. Ἐκκλ. 8,1.

ὅπως εἶπα, μπαίνει στήν ἐκκλησία χρυσομένη στά χέρια καί τὸ λαίμω. Ἐάν ἔρθει ὁ Παῦλος, ἐκεῖνος ὁ φοβερός καί ποθητός, φοβερός γιὰ ἐκείνους πού ἀμαρτάνουν, καί ποθητός στοὺς εὐσεβεῖς, φωνάζει καί λέει τὰ ἴδια· «οἱ γυναῖκες πρέπει νὰ στολίζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους ὄχι μὲ χρυσάφι, οὔτε μὲ μαργαριτάρια, οὔτε μὲ πολυτελῆ ἐνδύματα»¹⁶. Ἐπειτα ἐάν μπεῖ ὁ εἰδωλολάτρης καί δεῖ ἐπάνω ἐκεῖνες νὰ φοροῦν αὐτά, καί κάτω τὸν Παῦλο νὰ λέει αὐτά, δὲν θὰ πεῖ ὅτι ὅλα αὐτά εἶναι θέατρο καί μῦθος; Βέβαια δὲν εἶναι θέατρο τὰ δικά μας, ἔστω καί ἂν γίνονται ἔτσι. Ὅμως ὁ εἰδωλολάτρης βλάπτεται καί λέει· Ἐμῆκα σὲ ἐκκλησία Χριστιανῶν καί ἄκουσα τὸν Παῦλο νὰ λέει· «μὴ στολίζεστε μὲ χρυσαφικά, οὔτε μὲ μαργαριτάρια», ἐνῶ αὐτὴν νὰ δείχνει μὲ τὰ ἔργα της τὰ ἀντίθετα.

6. Τί ὄφελος ἔχεις ἀπὸ τὰ χρυσαφικά, γυναῖκα; Γιὰ νὰ φαίνεσαι καλὴ καί ὡραία; Ὅμως αὐτὸ δὲν συντελεῖ καθόλου στήν ὁμορφιά τῆς ψυχῆς σου. Γίνε ὁμορφῆ στήν ψυχὴ, καί τότε θὰ εἶσαι ἐπιθυμητὴ καί στὸ σῶμα. «Ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου φωτίζει τὸ πρόσωπό του»¹⁷. Καί βέβαια ἡ σοφία φωτίζει τὴν ψυχὴ του. Τίποτα δὲν προκαλεῖ πόθο καί ἔρωτα, ὅσο ἡ ἀγάπη. Γιατί, ἐάν σὲ ἀγαπᾷ ὁ ἄνδρας σου, ἔστω καί ἂν εἶσαι ἄσχημη, θὰ τοῦ φαίνεσαι ἐπιθυμητὴ. Ἐνῶ ἐάν σὲ μισήσει, καί ὁμορφῆ ἂν εἶσαι, δὲ θὰ θέλει νὰ σὲ βλέπει. Γιατί τὸ μίσος τῆς ψυχῆς δὲν ἀφήνει τὴν ὁμορφιὰ τοῦ προσώπου νὰ φαίνεται. Ὅταν ὁμως ἀπαιτεῖς ἀπὸ αὐτὸν κοσμήματα καί χρυσαφικά, τότε καί αὐτὸς θὰ σὲ μισήσει καί θὰ φύγει, ὅπως ὅταν ἐμφανίζεται στήν ἀγορὰ ὁ ἀπαιτητής. Ἀλλὰ ἐκεῖνον μπορεῖ νὰ τὸν ἀποφύγει, ἐνῶ ἐσένα δὲν μπορεῖ, ἐπειδὴ βρίσκεσαι μέσα διαρκῶς καί προβάλλεις ἀπαιτήσεις, πράγματα πού δὲν ἔχουν λογικὴ. Αὐτὰ ὄχι μόνο νὰ τὰ ἀκούει τὸ αὐτί σου, γυναῖκα, ἀλλὰ καί νὰ μεταβάλλεται ἡ διάνοιά σου. Τὰ λόγια μου εἶναι φάρμακα πού πληγώνουν, πού πληγώνουν προσωρινά, ἀλλὰ εὐφραίνουν αἰώνια. Εἶμαι γιατρός, σκαλίζω τὰ τραύματα, ὥστε νὰ μὴ παλιώσουν καί κάνουν χειρότερη τὴν ἐξάπλωση τῆς πληγῆς. Γιατί ἐγὼ βέβαια θεραπεύω, χαρίζοντας τὴν υἰεῖα μέσω τοῦ λόγου, ἐνῶ οἱ γιατροὶ τῆς παρούσας ζωῆς δείχνουν τὴν προσωρινότητα καί τὴν ἀστάθεια καί τὸ εὐκαταφρόνητο. Ἀλλὰ αὐτὸ πού ἔλεγα γιὰ τὸν Ἀβραάμ (γιατί δὲν λησμονῶ τὴν ὑπόσχεσή μου) «τρέξε καί ζύμωσε», αὐτὰ νὰ τὰ γράψει κάθε γυναῖκα στὸ νοῦ της, αὐτὰ κάθε ἄνδρα ἄς τὰ ἔχει στήν συνείδησή του.

Γιατί μοῦ φέρνεις μεταξωτὰ φορέματα καί χρυσοχαλίνωτα ἄλογα καί μουλάρια καλλωπισμένα; τὸ μουλάρι καλλωπίζεται κάτω, τὸ χρυ-

στέγη κατέχεται· τὰ χρήματα ἡμίονοι ἄλογοι περιφέρουσι, χρυσοῦς ἔχουσαι χαλινούς· ἡμίονοι ἄλογοι καλλωπίζονται, ὁ δὲ πένης ἐν λιμῶ τηκόμενος τῇ θύρα σου προσεδρεύει καὶ ὁ Χριστὸς λιμῶ τήκεται. Ὡ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας! Ποία ἀπολογία; ποία συγγνώμη, ὅταν ὁ Χριστὸς ἔσθηκε πρὸ τῶν θυρῶν σου ἐν σχήματι πτωχοῦ, σὺ δὲ μηδὲ ὄλως εἶ ἐπικαμπτόμενος; Τίς σε ἐξαιρήσεται τῆς ἐκεῖθεν τιμωρίας; Δέδωκα, φησίν, ἔλεον. Ἀλλὰ μὴ δῶς μόνον ὅσον θέλει ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅσον δύνασαι. Τί τότε ἐρεῖς, εἶπέ μοι, ὅταν αἱ κολάσεις αἱ ἀφόρητοι, ὅταν αἱ τιμωρίαί ἐκεῖναι καὶ αἱ ἀπειλαὶ καὶ αἱ φοβεραὶ δυνάμεις, ὅταν ὁ ποταμὸς τοῦ πυρὸς καχλάζη, ὅταν τὸ βῆμα τὸ φοβερόν, ὅταν τὸ κριτήριον τὸ ἀδέκαστον, ὅταν ἡ φύσις ἡ ἀναρχος, ὅταν ἐρημία τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὅταν μήτε πατήρ, μήτε μήτηρ, μήτε γείτων, μήτε βασιλεὺς, μήτε παροδότης, μήτε ξένος δύναται σε ὠφελῆσαι, ἀλλὰ στήκει μόνος ὁ ἀνθρώπος μετὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ, κατακρινόμενος ὑπὲρ ἐκείνων, ἢ καὶ στεφανούμενος ὑπὲρ αὐτῶν; Τί τότε ἐρεῖς; Τότε ἀναμνησθήσῃ μου τῶν λόγων.

Ἀλλὰ τί σοι τὸ ὄφελος; Οὐδέν· ἐπεὶ καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ἀνεμνήσθη καὶ ἐζήτηε καιρὸν μετανοίας, ἀλλ' οὐδέν ἦν αὐτῷ κέρδος. Πλὴν ἔλεγε, «πέμψο Λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατι καὶ καταψύξῃ μου τὴν γλῶσσαν, ὅτι πάνυ ὀδυνῶμαι». Ἀλλ' οὐκ ἔπεμψε Λάζαρον, οὐχ ὅτι ζημίαν ἔφερε μία ρανίς εἰς τὴν μεγάλην τοῦ παραδείσου πηγὴν, ἀλλ' ὅτι ἡ τῆς ἐλεημοσύνης σταγὼν ἀμίκτως ἔχει πρὸς τὴν ἀπήνειαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταδίου κατεφρονήθη, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ στεφάνου οὐδεμιᾶς παραμυθίας αὐτὸν ἠξίωσε.

25 ζ'. Ταῦτα λέγω, ἵνα μήτε ὁ πένης δακρὴν διὰ τὴν πενίαν, μήτε ὁ πλούσιος χαίρῃ διὰ τὸν πλοῦτον. Εὐπορος εἶ: Ἀπώλετο ὁ πλοῦτος, εἴαν μὴ εἰς μέσον φέρῃς τὸν προσήκοντα πλοῦτον. «Σπεῦσον καὶ φύρασον τρία μέτρα σεμιδάλεως». Εἶτα ἔδραμεν αὐτὸς εἰς τὰς βόας καὶ ἔθυσσε μόσχον. Δρομεὺς ἐγένετο ὁ γέρον· οὐ γὰρ ἐχαινοῦτο αὐτῷ τῆς σαρκὸς ὁ τόνος, ἀλλ' ἐπενεύρωτο τῆς φιλοσοφίας ἢ διάνοια· ἐνίκησε τὴν φύσιν ἢ προθυμίαν. Ὁ δεσπότης τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκετῶν, μόσχον βαστάζων, οὐ κατεβαρύνετο τῷ ἄχθει, ἀλλ' ἐκουφίζετο τὴν διάνοιαν τῇ προθυμίᾳ. Ὁ δρόμος τῷ γέροντι προκείμενος, καὶ ὑπηρεσία πολλή, καὶ τῇ γυναικὶ πόνος καὶ κάματος. Οὐ γὰρ μόνον φιλοτιμίᾳ χρημάτων καὶ

σάφι κατέχεται στη στέγη· τὰ χρήματα τὰ περιφέρουν ἄλογα μουλάρια, πού ἔχουν χρυσᾶ χαλινάρια· τὰ ἄλογα μουλάρια καλλωπίζονται, ἐνῶ ὁ φτωχός, λειώνοντας ἀπὸ τὴν πείνα, κάθεται μπροστὰ στὴν πόρτα σου, καὶ ὁ Χριστὸς λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα. Πῶ πῶ φοβερὴ ἀνοησία! Ποιὰ δικαιολογία; ποιὰ συγγνώμη, ὅταν ὁ Χριστὸς στέκεται μπροστὰ στὴν πόρτα σου μὲ τὴ μορφὴ φτωχοῦ, καὶ σὺ δὲν συγκινεῖσαι καθόλου; Ποιὸς θὰ σὲ ἐξαιρέσει ἀπὸ τὴν τιμωρία πού θὰ ὑπάρξει ἐκεῖ; Ἐχω δώσει, λέει, ἐλεημοσύνη. Ὅμως μὴ δίνεις μόνο ὅσο θέλει ἐκεῖνος, ἀλλὰ ὅσο μπορεῖς. Τί θὰ πεῖς τότε, πές μου, ὅταν θὰ ἐπιβληθοῦν οἱ ἀνυπόφορες κολάσεις καὶ οἱ τιμωρίες ἐκεῖνες καὶ οἱ ἀπειλὲς καὶ οἱ φοβερὲς δυνάμεις, ὅταν θὰ κοχλάζει τὸ ποτάμι τὸ πύρινο, ὅταν θὰ στηθεῖ τὸ φοβερὸ βῆμα καὶ τὸ ἀδέκαστο δικαστήριον, ὅταν ἡ ἀναρχὴ φύση, ὅταν θὰ λείψουν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ὅταν δὲν θὰ μπορεῖ νὰ σὲ βοηθήσει οὔτε πατέρας, οὔτε μητέρα, οὔτε γείτονας, οὔτε βασιλιάς, οὔτε περαστικός, οὔτε ξένος, ἀλλὰ στέκεται μόνος ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ ἔργα του, καὶ κατακρίνεται γι' αὐτά, ἢ καὶ στεφανώνεται γι' αὐτά; Τί θὰ πεῖς τότε; Τότε θὰ θυμηθεῖς τὰ λόγια μου.

Ἄλλὰ ποιὸ θὰ εἶναι τὸ ὄφελος γιὰ σένα; Κανένα· γιατί καὶ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος θυμήθηκε καὶ ζητοῦσε δυνατότητα μετάνοιας, ἀλλὰ δὲν κέρδισε τίποτα. Κι ὁμως ἔλεγε· «στεῖλε τὸν Λάζαρο νὰ βρέξει τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του μὲ νερὸ καὶ νὰ μοῦ δροσίσει τὴ γλώσσα, γιατί ὑποφέρω πολὺ»¹⁸. Ἄλλὰ δὲν ἔστειλε τὸν Λάζαρο, ὅχι ὅτι θὰ προκαλοῦσε ζημιὰ μιὰ σταγόνα στὴ μεγάλη πηγὴ τοῦ παραδείσου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ σταγόνα τῆς ἐλεημοσύνης δὲν ἀναμιγνύεται μὲ τὴ σκληρότητα. Ἐπειδὴ στὴν περίοδο τῶν ἀγώνων καταφρονήθηκε, γι' αὐτὸ τὸν καιρὸ τοῦ στεφανώματος δὲν τὸν ἔκρινε ἄξιο καμμιᾶς παρηγοριᾶς.

7. Τὰ λέω αὐτά, ὥστε οὔτε ὁ φτωχὸς νὰ δακρῦζει ἐξαιτίας τῆς φτώχειας, οὔτε ὁ πλούσιος νὰ χαίρεται ἐπειδὴ ἔχει πλοῦτο. Εἶσαι εὐπορος; Ὁ πλοῦτος θὰ χαθεῖ, ἐὰν δὲν παρουσιάσεις τὸν πλοῦτο πού πρέπει. «Τρέξε καὶ ζύμωσε τρία μέτρα σεμιγδάλι». Ἐπειτα ἔτρεξε ὁ ἴδιος στὶς ἀγέλαδες καὶ ἔσφαξε ἓνα μοσχάρι. Δρομέας ἔγινε ὁ γέρος· γιατί δὲν ἔπεφτε σὲ νωθρότητα ὁ τόνος τῆς σάρκας του, ἀλλὰ ἐνισχύονταν ἡ σκέψη τῆς φιλοξενίας· ἡ προθυμία νίκησε τὴ φύση. Ὁ κύριος τριακοσίων δέκα ὀκτῶ ὑπηρετῶν, σηκώνοντας μοσχάρι, δὲν καταβαλλόταν ἀπὸ τὸ βάρος, ἀλλὰ ἀνακουφιζόταν μὲ τὴν προθυμία στὴ διάνοιά του. Γιὰ τὸ γέροντα ὑπῆρχε δρόμος καὶ περιποίηση μεγάλη, καὶ γιὰ τὴ γυναῖκα του κόπος καὶ μόχθος. Γιατί δὲν δεξιώθηκε τοὺς ξένους μόνο

δαφιλεία τραπέζης, ἀλλὰ καὶ διακονία καὶ ὑπηρεσία πολλῇ τοὺς ξένους ἐδεξιόσωσαντο, οὐ δι' οἰκετῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν μελῶν τῶν ἑαυτῶν ὑπηρετοῦντες. Εἶτα παρειστήκει ἡ γυνὴ θεραπαίνης λαβοῦσα σχῆμα, καὶ οἱ ξένοι ἀνέκειντο, οἱ ἀγνώστες· οὐ γὰρ παύσομαι τοῦτο λέ-
5 γων. Ἐνόμιζον γὰρ αὐτοὺς πένητας εἶναι τινάς· ἀλλ' οὐ προσεῖχον τούτῳ, ἀλλ' ὅτι ξένους ὑπεδέχοντο. Καὶ παρειστήκεισαν ἀμφοτέρω ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ διακονίᾳ, τῇ ὑποδοχῇ, τῷ πόνῳ, τῇ ὑπηρεσίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ οἰκονομίᾳ, τῇ ἀκριβείᾳ, τῷ μηδὲν παραλιπεῖν. Καὶ εἰστήκει παρὰ τὸ δένδρον ἡ γυνή, ἀντὶ θαλάμου τῷ δένδρῳ χρησα-
10 μένη, καὶ τὴν σκιὰν τῶν φύλλων ἔχουσα στέγην, καὶ οὐκ ἠσχύνετο δημοσιεύεσθαι. Εἰστήκει γὰρ τὴν οἰκειάν κοσμιότητα ἐπιδεικνυμένη καὶ τῆς διακονίας τὸν καρπὸν τρυγῶσα.

Τί οὖν ὁ παραγεγόμενος; «Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός». Οἶον καρπὸν ἐβλάστησεν ἡ τράπεζα! πῶς κα-
15 λόν! πῶς ταχύν! πῶς ὄριμον! πῶς ὁ βότρυς περκάζων καὶ ἀπηρτισμένος! Καὶ γὰρ τὸ ρῆμα ἐκεῖνο εἰσῆλθεν εἰς τὴν μήτραν καὶ ἐδημιούργησε τὸ παιδίον. Τοιοῦτοι τῆς φιλοξενίας οἱ καρποί. Πρόσεχε ὁ μέλλω λέγειν. Μετὰ ταῦτα δέ, τὸ παιδίον ἐπειδὴ ἠϋξήθη, τὸ ἀπὸ τῆς τραπέζης τεχθέν, ἐπειδὴ ἀνὴρ ἐγένετο ὁ τῆς φιλοξενίας καρπὸς (οὐ γὰρ οὕτως αὐ-
20 τὸν ἡ μήτρα ἐγέννησεν ἐκείνη, ὡς ἐγέννησεν ἡ τράπεζα, πρὸ δὲ πάντων τὸ ρῆμα τοῦ Θεοῦ), ἐπειδὴ ἠϋξήθη καὶ ἀνὴρ ἐγένετο καὶ ὥρα γάμου λοιπὸν ἦν (πρόσεχε μετ' ἀκριβείας ὁ λέγων), ἔμελλε λοιπὸν τελευτᾶν ὁ γέροντος ὁ μακάριος Ἀβραὰμ ἐκεῖνος, ὁ πατριάρχης· παρῶκει δὲ γυναιξὶ διεφθαρμέναις καὶ ἔθνει πονηροτάτῳ, καλέσας τὸν οἰκέτην τὸν ἑαυτοῦ,
25 φησὶν· Ὡδε πονηραὶ εἰσὶν αἱ γυναῖκες τῶν Χαναναίων. Τί οὖν θέλεις; Ἄπελθε εἰς τὴν γῆν, ὅθεν ἐτέχθην ἐγώ, καὶ ἄγαγε γυναῖκα ἐκεῖθεν τῷ υἱῷ μου. Καινὰ καὶ παράδοξα πράγματα. Ἴστε ὑμεῖς, καὶ σφόδρα ἐπίστασθε· ὅταν μὲν γὰρ γυναῖκα βούληται τις ἀγαγεῖν τῷ υἱῷ, καὶ ὁ πατὴρ διαλέγεται καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἰς ἀλλοτρίας οἰκίας παραγίνονται, καὶ τοῦ-
30 τον κολακεύουσι, καὶ ἐκεῖνον θεραπεύουσι, καὶ προμνήστριαι πολλαί, καὶ νυμφαγωγοὶ γίνονται πολλοί, καὶ χρημάτων ὑποσχέσεις, καὶ πᾶσα σπουδὴ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ δι' ἑαυτῶν διαλεχθῆναι, καὶ οὐκ αἰσχύ-

19. Γεν. 18,10.

20. Πρβλ. Γεν. 24,2-4.

μὲ χρηματικὴ γενναιοδωρία καὶ ἀφθονία τραπεζιοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὴ φροντίδα καὶ περιποίηση, ὑπηρετώντας τους, ὄχι μὲ τοὺς ὑπηρετές, ἀλλὰ μὲ τὰ δικά τους χέρια καὶ μέλη. Καὶ τὸν παραστεκόταν ἡ γυναίκα του διαδραματίζοντας ρόλο ὑπηρετριάς, καὶ οἱ ἄγνωστοι ξένοι ἦταν ξαπλωμένοι. Δὲ θὰ παύσω νὰ τὸ λέω αὐτό· γιατί τοὺς νόμιζαν ὅτι ἦταν κάποιοι φτωχοί· δὲν ἔδιναν ὅμως σημασία σ' αὐτό, ἀλλὰ στὸ ὅτι ὑποδέχονταν ξένους. Καὶ παραστέκονταν καὶ οἱ δύο τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, τρυγώντας τὸ σταφύλι τῆς φιλοξενίας μὲ τὴ διάθεσή τους, τὴν καρτερικότητα, τὴ φροντίδα, τὴν ὑποδοχὴ, τὸν κόπο, τὴν ἐξυπηρέτηση, τὴν ἀγάπη, τὴν πρόνοια, τὴν ἀκρίβεια, μὲ τὸ ὅτι δὲν παρέλειψαν τίποτα. Καὶ στεκόταν δίπλα στὸ δένδρο ἢ γυναίκα, χρησιμοποιώντας ἀντὶ τοῦ γυναικωνίτη τὸ δένδρο καὶ ἔχοντας ἀντὶ γιὰ στέγη τὴ σκιά τῶν φύλων, καὶ δὲν ντρεπόταν νὰ ἐμφανίζεται δημοσίως. Γιατί στεκόταν δείχνοντας τὴν κοσμιότητά της καὶ τρυγώντας τὸν καρπὸ τῆς υπηρεσίας της.

Τί λέει τότε αὐτὸς ποὺ εἶχε ἔρθει; «Ὅταν ξαναἔρθω τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἡ Σάρρα θὰ ἔχει γιό»¹⁹. Τί εἶδους καρπὸ βλάστησε τὸ τραπέζι! Πόσο καλὸ, πόσο γρήγορο, πόσο ὄριμο, πόσο γινομένο καὶ ὀλοκληρωμένο! Γιατί τὰ λόγια ἐκεῖνα μπῆκαν στὴ μήτρα της καὶ δημιούργησαν τὸ παιδί. Τέτοιοι εἶναι οἱ καρποὶ τῆς φιλοξενίας. Πρόσεξε αὐτὸ ποὺ θὰ πῶ. Μετὰ ὅμως ἀπὸ αὐτά, ὅταν τὸ παιδί μεγάλωσε, αὐτὸ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸ τραπέζι, ὅταν ἔγινε ἄνδρας ὁ καρπὸς τῆς φιλοξενίας (γιατί δὲν τὸν γέννησε τόσο ἡ μητέρα ἐκεῖνη, ὅσο τὸν γέννησε τὸ τραπέζι, καὶ προπάντων ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ), ὅταν λοιπὸν μεγάλωσε καὶ ἔγινε ἄνδρας καὶ ἦταν καιρὸς νὰ παντρευτεῖ (πρόσεχε καλὰ αὐτὸ ποὺ λέω), καὶ ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει ὁ εὐτυχισμένος ἐκεῖνος γέρος Ἀβραάμ, ὁ πατριάρχης, ἐπειδὴ κατοικοῦσε ἀνάμεσα σὲ διεφθαρμένες γυναῖκες καὶ σὲ ἔθνος πονηρό, ἀφοῦ κάλεσε τὸν ὑπηρετὴ του εἶπε· «ἐδῶ εἶναι πονηρὸς οἱ γυναῖκες τῶν Χανααναίων». Τί θέλεις λοιπὸν; «Πήγαινε στὴ χώρα, ὅπου γεννήθηκα ἐγώ, καὶ φέρε ἀπὸ ἐκεῖ γυναίκα γιὰ τὸ γιό μου»²⁰. Πρωτοφανῆ καὶ παράξενα πράγματα. Γνωρίζετε ἐσεῖς, καὶ γνωρίζετε καλὰ, ὅτι ὅταν κάποιος θέλει νὰ φέρει γυναίκα στὸ γιό του, συζητοῦν ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα του, καὶ σὲ ξένα σπίτια πηγαίνουν, καὶ τὸν ἓνα κολακεύουν καὶ τὸν ἄλλον περιποιοῦνται, καὶ προξενήτρες πολλὰ καὶ προξενητάδες ἔρχονται πολλοί, καὶ ὑπόσχονται χρήματα, καὶ ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα δείχνουν κάθε προθυμία νὰ συζητήσουν καὶ δὲν ντρέπονται, οὔτε κοκκινίζουν, οὔτε διατάζουν

νονται, οὐδὲ ἐρυθριῶσιν, οὐδὲ ἐπιτάττουσιν οἰκέταις, ὅταν δὲ ἔλθῃ ξένος, ἴσ' Ἀπελθε σὺ, κατένευγε αὐτὸν κάτω, δέξαι αὐτόν'.

Ὁ Ἀβραάμ δὲ ἀντιστρόφως· ὅτε μὲν ἔδει ποιῆσαι πρᾶγμα ὑψηλὸν καὶ φιλόσοφον, δι' ἑαυτοῦ ποιεῖ τὴν φιλοξενίαν οὐκ ἐπέτρεψεν οἰκέτη, ἀλλὰ τῇ γυναικὶ καὶ ἑαυτῷ· ὅτε δὲ γυνὴ καὶ γάμος ὑφαίνεται, ἀπελθε λέγει τῷ οἰκέτῃ. Ὡς δὲ τὸ ἐναντιὸν ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες, Ἐὰν μὲν θέλωσι χρυσοχόῳ διαλεχθῆναι, οὐκ αἰσχύνονται, ἀλλ' ἐξέρχονται αὐταὶ δι' ἑαυτῶν καὶ παρακαθίζονται, ἵνα μὴ ὁ χρυσὸς κλαπῆ καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων ἀφήσιν αὐτὰς καταφρονῆσαι τῆς εὐσχημοσύνης καὶ τῆς σεμνότητος. Ἀλλ' ὁ Ἀβραάμ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὅτε ξένος ἠθέλεν ὑποδέχασθαι, δι' ἑαυτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτε δὲ τὸν γάμον, διὰ τοῦ οἰκέτου. Τί οὖν μέμνησαι τοῦ Ἀβραάμ; Ὅτι πλούσιος ἦν. Ταῦτα καὶ σὺ ἐνόει τοῦ Ἀβραάμ, καὶ οὐδέποτε καταφρονῆσεις τινός.

Ἀλλὰ πόθεν ἐξέβην ταῦτα εἰπεῖν; Τὸν προφήτην λαβὼν καὶ τὴν βακτηρίαν ἐκείνην, «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Ἐκεῖνος γὰρ ὁ στίχος ἅπαντα ταῦτα ἔτεκε. Καὶ ἰδοὺ θησαυρὸν εὐρήκαμεν χρυσοῦ γέμοντα. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Λάβε τὴν βακτηρίαν ταύτην, τὴν δυναμένην ὑποτρομήσαντα τὰ σώματα ἀνορθῶσαι. Οὐδὲ γὰρ οὕτω βακτηρία ὑπότρομα ὄντα τὰ σώματα τῶν παλαιῶν καὶ γεγηρακότων ἀνορθοῦν πέφυκεν, ὡς ὁ στίχος οὗτος τῶν νέων καὶ γεγηρακότων ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας πολιορκουμένων ὑπότρομον οὔσαν τὴν διάνοιαν ἐγείρει. «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Τί δέδοικας ἄνθρωπον, οὐκ ὄντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ λύκον; Τί δέδοικας ἄνθρωπον ἀσεβημάτων γέμοντα καὶ χρυσοῦ πολιορκούμενον; Τί δέδοικας ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἀδικίας τὰ ἑαυτοῦ προδεδωκότα καὶ τὸν πολέμιον ἐνδοθεν πολλακίς ἔχοντα; Ἀλλ' ἀπεφήνατό μοι ὁ προφήτης λέγων· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Εἶπέ μοι λοιπὸν καὶ τὸν τρόπον, δι' ὃν οὐκ ὀφείλω φοβεῖσθαι τὸν πλούσιον. «Ἦ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ».

30 η'. Ὡ εὐγένεια λέξεως! πῶς ἐν διηγῆσει καὶ διδασκαλίᾳ φιλοσοφίαν εἰσήγαγε· «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ»! Οὐκ εἶπε, 'καὶ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα αὐτοῦ', ἀλλ', «ἢ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». Ὅταν γὰρ εἰσέλθῃς εἰς οἰκίαν τινὸς πλουσίου καὶ ἴδῃς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ κίονας ὑπεραίροντας τῷ μεγέθει.

τούς ὑπηρετές τους· καὶ ὅταν ἔρχεται ὁ ξένος, πῆγαινε ἐσύ, κατέβασε τον κάτω, δέξου τον.

Ὁ Ἀβραάμ ὅμως ἐνεργοῦσε ἀντίστροφα· ὅταν ἔπρεπε νὰ κάνει κάτι τὸ ὑψηλὸ καὶ σπουδαῖο, τὸ ἔκανε μόνος του· τὴ φιλοξενία δὲν τὴν ἀνέθεσε σὲ ὑπρέτη, ἀλλὰ στὴ γυναῖκα του καὶ στὸν ἑαυτό του· ἐνῶ ὅταν ἐτοιμαζόταν γάμος, λέει στὸν ὑπρέτη· πῆγαινε. Ἐδῶ οἱ γυναῖκες κάνουν τὸ ἀντίθετο. Ὅταν θέλουν νὰ μιλήσουν μὲ χρυσοχόο, δὲν ντρέπονται, ἀλλὰ βγαίνουν μόνες τους καὶ κάθονται ἐκεῖ, γιὰ νὰ μὴ κλαπεῖ τὸ χρυσάφι, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων τις ἐπιτρέπει νὰ περιφρονήσουν τὴν εὐσχημοσύνη καὶ τὴ σεμνότητα. Ὁ Ἀβραάμ ὅμως δὲν κάνει αὐτό, ἀλλὰ ὅταν ἤθελε νὰ ὑποδεχθεῖ ξένους, τὸ ἔκανε μόνος μὲ τὴ γυναῖκα του, ἐνῶ ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ τὸ γάμο, τὸν ἔκανε μέσω τοῦ ὑπρέτη του. Γιατί ὅμως θυμᾶσαι τὸν Ἀβραάμ; Διότι ἦταν πλούσιος. Αὐτὰ νὰ σκέφτεσαι καὶ σὺ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ καὶ ποτε δὲ θὰ περιφρονήσεις κανέναν.

Ἄλλὰ ἀπὸ ποῦ ξέφυγα γιὰ νὰ πῶ αὐτά; Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸν προφήτη καὶ ἐκεῖνο τὸ ραβδί· «μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο πού ἔχει πλουτίσει». Γιατί αὐτὸς ὁ στίχος γέννησε ὅλα αὐτά. Καὶ νά, βρήκαμε θησαυροφυλάκιο γεμάτο χρυσάφι. «Μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο πού ἔχει πλουτίσει». Πάρε αὐτὸ τὸ ραβδί, πού μπορεῖ, ὅταν τὰ σώματα τρέμουν ἀπὸ φόβο, νὰ τὰ ἀνορθώσει. Γιατί κανένα ραβδί δὲν ὑπῆρξε πού νὰ μπορεῖ νὰ ἀνορθώσει τόσο πολὺ τὰ σώματα τῶν ἡλικιωμένων καὶ γερασμένων πού τρέμουν, ὅσο ὁ στίχος αὐτὸς διεγείρει τὴ φοβισμένη διάνοια τῶν νέων πού ἔχουν γεράσει στὴν ἐπιθυμία καὶ πολιορκοῦνται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. «Μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο, πού ἔχει πλουτίσει». Τί φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο πού δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλὰ λύκος; Γιατί φοβᾶσαι ἓνα ἄνθρωπο πού εἶναι γεμάτος ἀσέβεια καὶ πολιορκεῖται ἀπὸ τὸ χρυσάφι; Γιατί φοβᾶσαι ἓνα ἄνθρωπο πού μὲ τὴν ἀδικία πρόδωσε τὸν ἑαυτό του καὶ ἔχει μέσα του πολὲς φορές τὸν ἐχθρό; Ἀλλὰ μοῦ εἶπε ὁ προφήτης· «μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ὅταν πλουτίσει». Πές μου λοιπὸν καὶ τὸν τρόπο γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν πρέπει νὰ φοβᾶμαι τὸν πλούσιο, ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του.

8. Πῶ πῶ εὐγένεια λέξεως! Πῶς μὲ τὴ διήγηση καὶ διδασκαλία πρῶφερε φιλοσοφία· «μὴ φοβᾶσαι ὅταν ὁ ἄνθρωπος πλουτίσει, ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του»! Δὲν εἶπε, «καὶ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα του», ἀλλὰ «ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του». Γιατί ὅταν μπεῖς στὸ σπίτι κάποιου πλουσίου καὶ δεῖς στὸ σπίτι του κολῶνες πανύψηλες σὲ μέγε-

καὶ χρυσᾶς κεφαλίδας, καὶ μάρμαρα τῷ τοίχῳ προσπεπηγότα, καὶ κρήνας ρεούσας, καὶ πηγὰς καὶ περιπάτους, καὶ δένδρα τῷ ἀνέμῳ καμπτόμενα, καὶ πάντα ψηφίδων γέμοντα, καὶ εὐνούχων χρυσοφορούντων ἀγέλην, καὶ οἰκετῶν πλῆθος, καὶ τάπητας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κειμένους, καὶ τράπεζαν ἐκλάμπουσαν τῷ χρυσῷ, καὶ κοιτῶνας κεκοσμημένους, ταῦτα πάντα δόξα οἴκου ἐστίν, οὐ δόξα ἀνθρώπου. Δόξα γὰρ ἀνθρώπου εὐλάβεια, ἐπιείκεια, ἐλεημοσύνη, πραότης, ταπεινοφροσύνη, εἰρήνη, δικαιοσύνη, ἀγάπη ἀνυπόκριτος πρὸς πάντας. Ταῦτα πάντα δόξα ἀνθρώπου. Τί φοβῆ τὸν πλούσιον. Οὐκοῦν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ μᾶλλον φοβοῦ.

10 Ἐκεῖνη γάρ ἐστιν ἡ πλουτοῦσα, οὐχ ὁ οἰκῶν.

Ἄλλ' οὐ φοβοῦμαι ταύτην, φησί. Διὰ τί; Ὅτι ὁ χρυσὸς ἄψυχός ἐστιν ὕλη. Ἀλλὰ τὸν ἀνθρωπον φοβῆ; Ναί. Διὰ τί; μὴ γὰρ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ πλοῦτος; Τῆς οἰκίας ἡ περιφάνεια. Μάρμαρα ἔχει ὁ τοίχος. Τί οὖν πρὸς τὸν οἰκοῦντα; Χρυσοῦς ὁ ὄροφος. Τί οὖν πρὸς τὸν κεκτημένον; Αἱ κε-
15 φαλίδες τῶν κιόνων χρυσαῖ. Τί οὖν πρὸς τὴν κεφαλὴν ἐκείνου τὴν ἀμαρτίας βεβορβορωμένην; Ἀλλὰ καθαρὸν τὸ ἔδαφος; Ἀλλὰ ἀκάθαρτον τὸ συνειδός. Ἀλλὰ σηρικὰ τὰ ἱμάτια; Ἀλλὰ ρακίων γέμουσα ἡ ψυχὴ. Ἡ οἰκία πλουσία, ἀλλ' ὁ κεκτημένος τὴν οἰκίαν πένης.

«Ὅταν πληθυνθῆ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ». Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι
20 τοῦ οἴκου ἐστὶν ἡ δόξα καὶ οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τῶν ρημάτων ὑμῶν ἐλέγχω ὑμᾶς. Εἰσερχόμενος πολλάκις εἰς οἰκίαν τινὸς ὠραίαν οὖσαν, ἐξερχόμενος τί λέγεις; Ὁραῖα εἶδον μάρμαρα. Μὴ λέγεις, Ὁραῖον εἶδον ἀνθρωπον; Θαυμαστοὶ οἱ κίονες, θυρίδες καλάι. Μὴ λέγεις, Ἐθαυμαστός ὁ οἰκῶν; Πολὺς ὁ χρυσὸς ἐν τῷ ὀρόφῳ. Μὴ λέγεις,
25 Πολλὴ ἡ ἐλεημοσύνη; Πολλὰ αἱ κρήναι καὶ δαψίλεια πολλή. Μὴ λέγεις, Πολλὴ ἡ δαψίλεια ἐκείνου τοῦ κεκτημένου; Πανταχοῦ περὶ τοὺς τοίχους, πανταχοῦ περὶ τὰ μάρμαρα, πανταχοῦ περὶ τὰς κρήνας, πανταχοῦ περὶ τὰς πηγὰς διαλέγη. Πάλιν ὀρᾶς ἵππον ἔχοντα χρυσοῦν χαλινὸν καὶ λέγεις· Καλὸς ὁ χαλινός. Οὐκοῦν τοῦ χρυσοῦ τοῦ ἐγκώμιον.
30 Θαυμαστὸν τὸ ἱμάτιον. Οὐκοῦν τοῦ ὑφάντου ὁ ἔπαινος. Καλοὶ οἱ οἰκέται. Οὐκοῦν τοῦ πεπωληκότος ὁ ἔπαινος. Καὶ μένει μὲν ἐκεῖνος ἀστεφάνωτος, τὰ δὲ περὶ αὐτὸν ἐγκωμίων ἀπολαύουσιν. Ἀλλ' ὅταν ἴδῃς ἀνθρωπον καλόν, λέγεις· Καλὸς ἀνθρωπος, ὠραῖος, ἐπιεικής, θαυμαστός, ἐλεήμων, φιλόφρων, συντετριμμένος, αἰεὶ ἐν εὐχαΐς προσέχων, αἰεὶ
35 ἐν νηστεταῖς παραμένων, αἰεὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σχολάζων, αἰεὶ ἀχώριστός

θος, μὲ χρυσᾶ κιονόκρανα καὶ ὀρθομαρμαρώσεις στοὺς τοίχους, καὶ βρύσες νὰ τρέχουν νερὸ καὶ πηγές καὶ τόπους γιὰ περίπατο καὶ δένδρα πού λυγίζουν στὸν ἄερα, καὶ ὄλα γεμάτα ψηφίδες, καὶ ὀλόκληρο κοπάδι ἀπὸ εὐνούχους πού χρυσοφοροῦν, καὶ πλῆθος ἀπὸ ὑπηρέτες, καὶ χαλιὰ στρωμένα στὸ δάπεδο, καὶ τραπέζι πού λάμπει ἀπὸ τὸ χρυσάφι, καὶ ὑπνοδωμάτια στολισμένα, ὄλα αὐτὰ εἶναι δόξα τοῦ σπιτιοῦ, ὄχι δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Γιατί δόξα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ εὐλάβεια, ἡ καλωσύνη, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ πραότητα, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ εἰρήνη, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀγάπη ἢ ἀνυπόκριτη σὲ ὄλους. Ὅλα αὐτὰ εἶναι δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Γιατί φοβᾶσαι τὸν πλούσιο; Νὰ φοβᾶσαι μᾶλλον τὸ σπίτι του. Γιατί ἐκεῖνο εἶναι πλούσιο καὶ ὄχι αὐτὸς πού κατοικεῖ σ' αὐτό.

Ἔτσι δὲν τὸ φοβᾶμαι αὐτό, λέει. Γιατί; Ἐπειδὴ τὸ χρυσάφι εἶναι ἄψυχη ὕλη. Τὸν ἄνθρωπο ὅμως τὸν φοβᾶσαι; Ναί. Γιατί; Μήπως δικός του εἶναι ὁ πλούτος; Τοῦ σπιτιοῦ εἶναι τὸ μεγαλεῖο. Μάρμαρα ἔχει ὁ τοίχος. Τί σχέση ἔχουν μ' αὐτὸν πού κατοικεῖ; Χρυσὴ εἶναι ἡ ὀροφή. Τί σχέση ἔχει μὲ τὸν ἰδιοκτήτη; Τὰ κιονόκρανα τῶν κιόνων εἶναι χρυσᾶ. Τί σχέση ἔχουν μὲ τὸ κεφάλι ἐκείνου πού κυλιέται στὸ βουρκο τῆς ἁμαρτίας; Εἶναι καθαρὸ τὸ δάπεδο, ἀλλὰ ἀκάθαρτη ἡ συνειδησή του. Εἶναι μεταξωτὰ τὰ φορέματα, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ράκη. Τὸ σπίτι πλούσιο, ἀλλὰ ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ σπιτιοῦ φτωχός.

«Ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του». Καὶ γιὰ νὰ μάθετε ὅτι ἡ δόξα εἶναι τοῦ σπιτιοῦ καὶ ὄχι τοῦ ἀνθρώπου, σᾶς τὸ ἀποδεικνύω ἀπὸ τὰ λόγια σας. Μπαίνοντας πολλές φορές στὸ σπίτι κάποιου πού εἶναι ὠραῖο, τί λές βγαίνοντας; Εἶδα ὠραῖα μάρμαρα. Μήπως λές, εἶδα ὠραῖο ἄνθρωπο; Θαυμάσιες οἱ κολῶνες, τὰ θυρώματα ὠραῖα. Μήπως λές, θαυμάσιος αὐτὸς πού κατοικεῖ; Πολὺ τὸ χρυσάφι στὴν ὀροφή. Μήπως λές, πολλὴ ἡ ἐλεημοσύνη; Πολλές οἱ βρύσες καὶ πολλὴ ἡ ἀφθονία. Μήπως λές, πολλὴ ἡ ἀφθονία ἐκείνου τοῦ ἰδιοκτήτη; Παντοῦ μιᾶς γιὰ τοὺς τοίχους, παντοῦ γιὰ τὰ μάρμαρα, παντοῦ γιὰ τὶς βρύσες, παντοῦ γιὰ τὶς πηγές. Ἐπίσης, βλέπεις ἄλογο πού ἔχει χρυσὸ χαλινάρι καὶ λές, καλὸ τὸ χαλινάρι. Ἄρα τὸ ἐγκώμιο εἶναι τοῦ χρυσοχόου. Θαυμάσιο τὸ φόρεμα. Ἄρα ὁ ἔπαινος εἶναι τοῦ ὑφάντη. Καλοὶ οἱ ὑπηρέτες. Ἄρα ὁ ἔπαινος εἶναι ἐκείνου πού τοὺς πούλησε. Ἔτσι ἐκεῖνος μένει χωρὶς στεφάνι δόξας, ἐνῶ τὰ γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἐγκωμιάζονται. Ὅταν ὅμως δεῖς ἕνα ἄνθρωπο καλὸ λές: ἄκαλὸς ἄνθρωπος, ὠραῖος, καλωσυνάτος, θαυμάσιος, ἐλεήμονας, περιποιητικός, ταπεινός, ἀφοσιωμένος διαρκῶς στίς προσευχές, κρατᾷ πάντα τὶς νηστείες, βρίσκε-

ἐστι τῆς θείας διδασκαλίας'. Ταῦτα ἐγκώμια περὶ ἐκεῖνον, ταῦτα στέφανοι.

Μάθε οὖν τί πλοῦτος ἀνθρώπου, καὶ τί πλοῦτος οἰκίας, καὶ «μὴ φοβοῦ». Ἐὰν γὰρ μάθῃς διαιρεῖν τὸν πλοῦτον καλῶς, οὐκέτι φοβήθησιν. Ὁρᾷς δὲ τὸν νομιζόμενον πλούσιον παρὰ σοὶ πένητα ὄντα καὶ πτωχόν; «Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, εἰ ἐνταῦθά σε ἀπατᾷ, ἐν καιρῷ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ βλέπε αὐτόν. Μὴ λαμβάνει τι ἐκεῖ ἐκ τούτων ἀπάντων καὶ ἀπέρχεται; Εἴτα ἀπέθανε καὶ κεῖται γυμνός ὁ τὰ σηρικὰ περιβεβλημένος ἱμάτια. Κεῖται γυμνός ἐπὶ τοῦ βάρθρου καὶ οἱ οἰκέται ἀπέρχονται καὶ ἔρχονται, καὶ οὐδεὶς αὐτοῦ φροντίζει· οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοῦ οἱ οἰκέται. Ἀπεδήμησε, καὶ οὐδὲν αὐτοῦ λοιπὸν κεῖται. Ἡ γυνὴ κατακόπτεται, τὰς τρίχας λυεῖ· παρακαλοῦσι πάντες, οὐχ ὑπακούει· τὰ παιδιά ἐν ὄρφανίᾳ, ἡ γυνὴ ἐν χηρείᾳ· πάντες ταπεινοί, οἰνοχόοι, κρατῆρες, παράσιτοι, κό-
15 λακες, εὐνοῦχοι. Λαβεῖν τι ἐξ ἐκείνων τῶν σκευῶν καὶ ἀπελθεῖν οὐ δύναται· ἀλλὰ τί; Ἀποφέρεται μόνος. Εὐφημίαις βάλλουσι. Καὶ τί πρὸς αὐτόν πάλιν; Ἀλλ' ἡ κενοδοξία αὐτὸν εὐφημεῖ; Διὰ τί; Μὴ γὰρ δύναται τι λαβεῖν ἀπ' αὐτῆς; Οὐ δύναται οὐδὲν ἐξ αὐτῶν παραστῆναι αὐτῷ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Ἀπέρχεται εἰς τὸν τάφον ὁ πάντα ἀρπάζων, εἰς τρεῖς
20 πῆχεις θάπτεται καὶ πλέον οὐδέν· καὶ γῆ ἐπάνω τῆς ὄψεως καὶ τὸ κάλυμμα τῆς θήκης. Καὶ ἀναχωρεῖ ἡ γυνὴ. Ποῦ ὁ πλοῦτος; ποῦ οἱ δοῦλοι; ποῦ ἡ φαντασία; ποῦ ἡ οἰκία ἡ μεγάλη καὶ περικαλλής; Καταλιμπάνουσιν αὐτόν· ἀφήσιν αὐτόν καὶ ἡ γυνὴ, κἂν μὴ βούληται· ἡ δυσωδία γὰρ αὐτὴν ἐλαύνει, αἱ πηγαὶ τῶν σκωλήκων αὐτὴν διώκουσι.

25 Τοῦτο ὄλον; Ναί· οὐδὲν γὰρ ἔχων ἀπῆλθε τῶν αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐδὲν ἔχων τῶν αὐτοῦ ἀπῆλθεν, οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐπειδὴ τὰ ἑαυτῶν λαμβάνουσιν, οὐκ ἀναχωροῦμεν τοῦ τάφου αὐτῶν. Καὶ ὧδε μὲν οὐδὲ γυνὴ ἀnéχεται παραμεῖναι, ἐκεῖ δὲ ὁ βασιλεὺς ρίπτει τὸ διάδημα καὶ παραμένει τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος, δυσωπῶν καὶ δεόμε-
30 νος δοθῆναι αὐτῷ λύσιν τῶν δεινῶν καὶ νίκην κατ' ἐχθρῶν. «Μὴ οὖν φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος». Τοῦτον λαβόντες τὸν στίχον, ἐξάρξωμεν τῷ Κυρίῳ, ὑπὲρ τούτων ἀπάντων εὐχαριστοῦντες αὐτῷ, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ται διαρκῶς στὴν ἐκκλησία, δὲν ἀποχωρίζεται ποτὲ τὴ θεία διδασκαλία'. Αὐτὰ εἶναι ἐγκώμια γιὰ ἐκεῖνον, αὐτὰ στεφάνια.

Μάθε λοιπὸν τί σημαίνει πλοῦτος ἀνθρώπου καὶ τί πλοῦτος σπιτιοῦ καὶ «μὴ φοβᾶσαι». Γιατί ἂν μάθεις νὰ διακρίνεις τὸν πλοῦτο καλὰ, δὲ θὰ φοβηθεῖς ποτὲ πιά. Βλέπεις αὐτὸν ποῦ νομίζεις ἐσὺ πλούσιο, ὅτι εἶναι στερημένος καὶ φτωχός; «Μὴ φοβᾶσαι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος πλουτίσει». Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὰ ἔτσι εἶναι, ἐὰν ἐδῶ σὲ ἐξαπατοῦν, κοίταξέ τον τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του. Μήπως παίρνει τίποτα ἐκεῖ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ φεύγει; Πεθαίνει καὶ κοίτεται γυμνὸς αὐτὸς ποῦ φοράει ροῦχα μεταξωτά. Κοίτεται γυμνὸς πάνω στὸ βᾶθρο, καὶ οἱ ὑπηρετές πηγαινοέρχονται καὶ κανένας δὲν τὸν φροντίζει· γιατί δὲν ἦταν δικοὶ του οἱ ὑπηρετές Ἄναχώρησε καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτα δικό του πλέον. Ἡ γυναίκα του χτυπιέται, λύνει τὶς τρίχες τῆς· ὅλοι τὴν παρηγοροῦν, δὲν ἀκούει· τὰ παιδιά μένουν ὄρφανὰ, ἡ γυναίκα χήρα· ὅλοι σκυθρωποὶ, οἱ οἰνοχόοι, τὰ ποτήρια, οἱ συνδαιτυμόνες, οἱ κόλακες, οἱ εὐνοῦχοι. Δὲν μπορεῖ νὰ πάρει κάποιον ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ σκεύη καὶ νὰ φύγει· ἀλλὰ τί γίνεται; Μεταφέρεται μόνος του. Λένε ἐπευφημίες. Καὶ τί τὸν ἐνδιαφέρει ἐκεῖνον; Τὸν ἐπευφημεῖ βέβαια ἡ κενοδοξία; Γιατί; Μήπως μπορεῖ νὰ πάρει τίποτα ἀπὸ αὐτήν; Τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ συμπαρασταθεῖ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Πηγαίνει στὸν τάφο αὐτὸς ποῦ ἀρπάζει τὰ πάντα, θάβεται σὲ τρεῖς πῆχεις καὶ τίποτα περισσότερο· καὶ χῶμα πάνω στὸ πρόσωπό του καὶ τὸ κάλυμμα τῆς θήκης. Καὶ φεύγει ἡ γυναίκα του. Ποῦ εἶναι ὁ πλοῦτος; Ποῦ εἶναι οἱ δούλοι; Ποῦ εἶναι ἡ ἔπαρση; Ποῦ εἶναι τὸ σπίτι τὸ μεγάλο καὶ πολὺ ὠραῖο; Τὸν ἐγκαταλείπουν· τὸν ἀφήνει καὶ ἡ γυναίκα του, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν θέλει· διότι τὴν ἀπομακρύνει ἡ δυσσομία, τὴ διώχουν οἱ πηγές τῶν σκουληκιῶν.

Αὐτὸ εἶναι ὄλο; Ναί· γιατί ἔφυγε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του χωρὶς νὰ ἔχει τίποτα. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἔφυγε χωρὶς νὰ ἔχει τίποτα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του, ἐπειδὴ οἱ μακάριοι μάρτυρες παίρνουν μαζί τους τὰ δικά τους, δὲν φεύγουμε ἀπὸ τὸ τάφο τους. Καὶ ἐνῶ ἐδῶ οὔτε ἡ γυναίκα τους δὲν ἀντέχει νὰ παραμείνει· ἐκεῖ ἀκόμα καὶ ὁ βασιλιάς ρίχνει τὸ στέμμα του καὶ παραμένει στὸν τάφο τοῦ μάρτυρα, ἰκετεύοντας καὶ παρακαλώντας νὰ τοῦ δοθεῖ λύση στὶς δυσκολίες του καὶ νίκη ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. «Μὴ φοβᾶσαι», λοιπὸν, «ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος». Παίρνοντας αὐτὸ τὸ στίχο ἄς ἀπευθυνθοῦμε στὸν Κύριο, εὐχαριστώντας τον γιὰ ὅλα αὐτά, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, διότι σ'αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΛΕΧΘΕΙΣΑ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ, ΠΡΟΕΙΡΗΚΟΤΟΣ ΕΤΕΡΟΥ,

Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ μεγάλῃ, ὀλίγων συνελθόντων, εἰς τό, «μὴ φοβοῦ,
ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος», καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

α'. Βραχὺς ὁ καρπὸς τοῦ καλῶς εἰρηκότος, ἀλλ' ὄριμος· λεπτὴ ἢ νευ-
ρά, ἀλλὰ μεγάλη ἢ ἡχὴ· ὀλίγα τὰ ρήματα, ἀλλὰ πολυτελῆ τὰ νοήματα.
Καὶ γὰρ δῆμον ὀλόκληρον τοῖς ἐπαίνοις ἀνεπτέρωσε καὶ σπουδαιοτέ-
ρους τοῖς ἐγκωμίοις εἰργάσατο καὶ τὸν αἴτιον τῆς γεωργίας ἐδήλωσεν,
5 ὕμνους τε συνθεῖς αὐτῶ, καὶ εὐχαριστήσας κατὰ τὸν ἀποστολικὸν νό-
μον, εἰς δοξολογίαν τὸν λόγον κατέλυσεν. Εἰ δὲ ταχέως τὴν τράπεζαν
συνέστειλεν, οὐ διὰ πτωχείαν, ἀλλὰ διὰ ταπεινοφροσύνην. Οὐ γὰρ ἀπο-
ρῶν πλείονα εἰπεῖν εἰς σιγὴν τὸν λόγον κατέκλεισεν, ἀλλ' ἡμῖν τῆς δι-
δασκαλίας παραχωρῶν. Φέρε οὖν καὶ ἡμεῖς, τῆς ζάλης τῶν ἤδη γεγε-
10 νημένων θορύβων ἀπαλλαγέντες, ὥσπερ τισὶ ποταμίῳις ὕδασι τῇ τῶν
Γραφῶν ἀναγνώσει τὴν ἀκοὴν ἀποπλύνωμεν. Οὕτω καὶ ναῦται ποιου-
σιν· ἐπειδὴν χειμῶνα διαδραμόντες καὶ πολὺ διαβάντες πέλαγος εἰς λι-
μένα καταντήσωσι γαληνόν, ἰστία χαλάσαντες καὶ κώπην ἀποθέμενοι
καὶ τῆς νηὸς ἀποβάντες, βαλανεῖοις καὶ σιτίοις καὶ πότοις καὶ ὕπνω καὶ
15 ἀνέσει τὸ σῶμα ἀνακτησάμενοι, ἀκμαιοτέρον αὐτὸ πρὸ τὴν λοιπὴν ναυ-
τιλίαν παρασκευάζουσι.

Τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα, καὶ τῆς πρώην γενομένης τα-
ραχῆς ἀπαλλαγέντες καὶ τοῦ θορύβου καὶ τῶν κυμάτων, ὥσπερ εἰς τινα
λιμένα εὐδιδιον, τῶν Γραφῶν τὴν ἀνάγνωσιν τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν
20 ὀρμίσωμεν. Καὶ γὰρ λιμὴν ἐστὶν ἀκύμαντος καὶ τεῖχος ἀρραγὲς καὶ
πύργος ἄσειστος καὶ δόξα ἀναφαίρετος καὶ ὄπλον ἄτρωτον καὶ εὐθυμία
ἀμάραντος καὶ ἡδονὴ διηνεκῆς καὶ πάντα ὅσα ἂν εἴποι τις καλά, τῶν
θείων Γραφῶν ἢ συνουσία. Αὕτη καὶ ἀθυμίαν ἀποκρούεται, καὶ εὐθυ-

Ο Μ Ι Α Ι Α Β'

ΠΟΥ ΛΕΧΘΗΚΕ, ΑΦΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΣ ΜΙΑΗΣΕ ΑΛΛΟΣ,

Στὴν Κωνσταντινούπολη στὴ μεγάλη ἐκκλησία, ὅπου εἶχαν συνα-
χθεῖ λίγοι, στὸ χωρίο· «μὴ φοβᾶσαι τὸν ἄνθρωπο ὅταν πλουτίσει»,
καὶ γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη.

1. Ἦταν σύντομος ὁ καρπὸς αὐτοῦ ποὺ μίλησε ὠραῖα, ἀλλὰ ὠριμος·
λεπτὴ ἢ χορδὴ, ἀλλὰ μέγας ὁ ἦχος τῆς· λίγα τὰ λόγια, ἀλλὰ πολὺτι-
μα τὰ νοήματα. Γιατὶ ὁλόκληρο πλῆθος μὲ τοὺς ἐπαίνους τὸ ἀναπτέρω-
σε καὶ μὲ τὰ ἐγκώμια τὸ ἔκανε σπουδαιότερο, καὶ φανέρωσε τὸν αἴτιο
τῆς γεωργίας, συνθέτοντας ὕμνους πρὸς τιμὴν του, καὶ ἀφοῦ τὸν εὐχα-
ρίστησε, σύμφωνα μὲ τὴν ἀποστολικὴ συνήθεια, τελείωσε τὸ λόγο του
μὲ δοξολογία. Ἐὰν ὅμως μάζεψε γρήγορα τὸ τραπέζι, δὲν τὸ ἔκανε
αὐτὸ ἐξαιτίας τῆς φτώχειας του, ἀλλὰ ἀπὸ ταπεινοφροσύνη. Γιατὶ δὲν
ἔκλεισε τὸ λόγο του σιωπῶντας, ἐπειδὴ δὲν μπορούσε νὰ πεῖ περισσό-
τερα, ἀλλὰ γιὰ νὰ παραχωρήσει τὴ διδασκαλία σὲ μένα. Ἐμπρὸς λοι-
πὸν κι ἐγώ, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκα ἀπὸ τὴν παραζάλη τῶν ταραχῶν ποὺ
συνέβηκαν, νὰ ξεπλύνω τὴν ἀκοή σας μὲ τὴν ἀνάγνωσι τῶν Γραφῶν,
σὰν νὰ εἶναι νερὰ ποταμῶν. Ἔτσι κάνουν καὶ οἱ ναῦτες· ὅταν, ἀφοῦ πε-
ράσουν κακοκαιρία καὶ διασχίσουν μακρὸ πέλαγος, φτάσουν σὲ γαλη-
νεμένο λιμάνι, ἀφοῦ κατεβάσουν τὰ πανιά καὶ ἀφήσουν τὰ κουπιά καὶ
ἀποβιβασθοῦν ἀπὸ τὸ πλοῖο, ἀναζωγονώντας τὸ σῶμα τους μὲ λου-
τρά, φαγητά, ποτὰ καὶ μὲ ὕπνο καὶ ξεκούρασι, τὸ κάνουν πιὸ ἀκμαῖο
γιὰ τὸ ὑπόλοιπο ταξίδι.

Ἄς μιμηθοῦμε λοιπὸν αὐτοὺς καὶ ἐμεῖς καί, ἀφοῦ ἀπαλλαχθήκαμε
ἀπὸ τὴν πρόσφατη φουρτούνα καὶ τὴν ἀναταραχὴ καὶ τὰ κύματα, ἃς
ἀράξουμε τὴν ψυχὴ μας στὴν ἀνάγνωσι τῶν Γραφῶν, σὰν σὲ κάποιον
λιμάνι γαλήνιο. Γιατὶ εἶναι πράγματι ἀκύμαντο λιμάνι καὶ τεῖχος στε-
ρεὸ καὶ πύργος σταθερὸς καὶ δόξα ἀναφαίρετη καὶ ὄπλο ἄτρωτο καὶ
εὐθυμία ἀμάραντη καὶ εὐχαρίστησι διαρκῆς καὶ ὅλα ὅσα καλὰ θὰ μπο-
ροῦσε νὰ ἀναφέρει κανεὶς, ἢ ἐπαφὴ μὲ τὶς θεῖες Γραφές. Αὐτὴ καὶ τὴν
λύπη ἀπομακρύνει καὶ τὴν εὐθυμία διατηρεῖ καὶ τὸν φτωχὸ τὸν κάνει

μίαν διατηρεῖ, καὶ τὸν πέννητα τῶν εὐπόρων πλουσιώτερον κατασκευάζει, καὶ τοῖς πλουτοῦσιν ἀσφάλειαν περιτίθησι, καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν δίκαιον ποιεῖ, καὶ τὸν δίκαιον ἐν ἀσφαλεῖ καθίστησι φυλακῇ, καὶ τὰ ὄντα κακὰ ἀνασπᾶ, καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἀγαθὰ καταφυτεύει, ἀπελαύνει πονηρίαν, πρὸς ἀρετὴν ἐπανάγει, οὐκ ἐπανάγει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ριζοῖ καὶ διηνεκῇ μένειν ποιεῖ, φάρμακον οὕσα πνευματικόν, ἐφωδῆ τις θεία καὶ ἀπόρρητος, παθῶν ἀναιρετική. Καὶ γὰρ τὰς ἀκάνθας ἀνασπᾶ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ καθαρὰν τὴν ἄρουραν ἐργάζεται, καὶ τὰ σπέρματα καταβάλλει τῆς εὐσεβείας, καὶ πρὸς ἀκμὴν τὸν καρπὸν ἄγει.

- 10 Μὴ δὴ τοσούτων παραμελῶμεν ἀγαθῶν, μηδὲ ἀπολιμπανώμεθα συναζέων, ἀλλὰ συνεχῶς ἐνταῦθα τρέχωμεν, ἵνα διηνεκῶς θεραπευώμεθα, καὶ μηδεὶς μῆτε φθόνῳ βάλληται πλουτοῦντα ὀρῶν, μῆτε πενία πιέζεται, ἀλλὰ, καταμαθὼν τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων φύσιν, παρατρέχτω μὲν τὰς σκιάς, ἀντεχέσθω δὲ τῆς ἀληθείας. Καὶ γὰρ σκιά, εἰ
15 καὶ μείζων τοῦ σώματος εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ὅμως σκιά τυγχάνει ἄλλως δὲ οὐδέ ἐστι μείζων, ἀλλὰ δοκεῖ, καὶ τότε δοκεῖ, ὅταν μακροτέρω τῆς ἀκτίνος γενώμεθα· οὕτω γοῦν ἡνίκα περὶ σταθερὰν μεσημβρίαν τῆς ἀκτίνος ὑπὲρ κεφαλὴν ἵσταμένης, συνελαύνεται πάντοθεν καὶ συστέλλεται καὶ βραχυτέρα γίνεται, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἔστιν ἰδεῖν.
- 20 Ἔως μὲν γὰρ τις μακροτέρω τῆς ἀρετῆς καθίστησιν ἑαυτὸν, μεγάλη φαίνεται τὰ τοῦ παρόντος βίου πράγματα, ὅταν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ φανωτάτῳ φωτὶ τῶν θείων ἑαυτὸν καταστήσῃ Γραφῶν, τότε καὶ τὸ εὐτελὲς καὶ τὸ βραχὺ καὶ τὸ οὐδαμινὸν τῶν ἐπικήρων τούτων ὀρᾶ πραγμάτων, καὶ μανθάνει σαφῶς, ὅτι ποταμίων ὑδάτων οὐδὲν ἄμεινον ταῦτα διά-
25 κείται, ὁμοῦ τε φαινόμενα καὶ παρατρέχοντα. Διὰ τοι τοῦτο ὁ προφήτης φιλοσοφῶν, τοὺς μικροψύχους καὶ ταλαιπώρους καὶ χαμαὶ συρομένους καὶ κεχηνότας πρὸς τὴν τοῦ πλοῦτου φαντασίαν καὶ δεδοικότας καὶ τρέμοντας τοὺς ἐν τούτοις κομῶντας διορθούμενος, καὶ τῆς τοιαύτης ἀπάγων ἀγωνίας ἡμᾶς καὶ πείθων ὡς οὐδὲν ὄντων καταφρονεῖν, ἔλεγε·
30 «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλοῦτήσῃ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ὅτι οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λήψεται τὰ πάντα». Εἶδες ἀκρίβειαν λέξεως καὶ διαίρεσιν σαφεστάτην; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅταν

πλουσιότερο ἀπὸ τοὺς εὐποροὺς, καὶ τοὺς πλούσιους τοὺς περιβάλλει μὲ ἀσφάλεια, καὶ τὸν ἁμαρτωλὸ τὸν κάνει δίκαιο, καὶ τὸν δίκαιο τὸν ἐγκαθιστᾷ σὲ ἀσφαλῆ φρουρὰ, καὶ αὐτὰ πού εἶναι κακὰ τὰ ξερριζώνει, καὶ αὐτὰ πού δὲν εἶναι ἀγαθὰ τὰ μεταφυτεύει, διώχνει τὴν πονηριά, ἐπαναφέρει στὴν ἀρετὴ, καὶ δὲν ἐπαναφέρει μόνο, ἀλλὰ καὶ ριζώνει καὶ κάνει νὰ μένει γιὰ πάντα, ἐπειδὴ εἶναι φάρμακο πνευματικό, κάποια ἐπωδὴ θεϊκὴ καὶ ἀπερίγραπτη, πού καταργεῖ τὰ πάθη. Γιατὶ καὶ τὰ ἀγκάθια τῶν ἁμαρτιῶν ξερριζώνει καὶ καθαρίζει τὸ χωράφι καὶ σπέρνει τοὺς σπόρους τῆς εὐσέβειας καὶ κάνει τὸν καρπὸ νὰ δυναμώσει.

Ἄς μὴ παραμελοῦμε λοιπὸν τὰ τόσο πολλὰ ἀγαθὰ, οὔτε νὰ ἀπουσιάζουμε ἀπὸ τίς συνάξεις, ἀλλὰ νὰ τρέχουμε συνεχῶς ἐδῶ, γιὰ νὰ θεραπευόμαστε διαρκῶς, καὶ κανένας νὰ μὴ κυριεύεται ἀπὸ φθόνον βλέποντας πλούσιον, οὔτε νὰ στενοχωριέται ἀπὸ τὴ φτώχεια· ἀλλὰ μαθαίνοντας τὴν πραγματικὴ φύση τῶν πραγμάτων, νὰ παρατρέχει τίς σκιῆς καὶ νὰ ἀφοσιώνεται στὴν ἀλήθεια. Γιατὶ πράγματι ἡ σκιά, ἂν καὶ φαίνεται πὼς εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ σῶμα, εἶναι ὡστόσο σκιά· ἄλλωστε δὲν εἶναι μεγαλύτερη, ἀλλὰ φαίνεται μεγαλύτερη, καὶ φαίνεται τότε, ὅταν πηγαίνουμε πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀκτίνα. Ἔτσι λοιπὸν, ὅταν γύρω ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἡ ἀκτίνα στέκεται πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι, μαζεύεται ἀπὸ παντοῦ καὶ συστέλλεται καὶ γίνεται πιὸ μικρὴ, πράγμα πού μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε καὶ στὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Ὅσον καιρὸ κρατάει κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ, φαίνονται μεγάλα τὰ πράγματα τῆς ζωῆς αὐτῆς, ὅταν ὅμως ἐγκαταστήσει τὸν ἑαυτὸ σου μέσα στὸ φωτεινότατον φῶς τῶν θείων Γραφῶν, τότε βλέπει πόσον εὐτελεῖ καὶ μικρὰ καὶ μηδαμινὰ εἶναι τὰ πρόσκαιρα αὐτὰ πράγματα, καὶ μαθαίνει καλὰ ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου καλύτερα ἀπὸ τὰ νερὰ τῶν ποταμῶν, τὰ ὅποια συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισή τους φεύγουν γρήγορα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ προφήτης φιλοσοφώντας καὶ θέλοντας νὰ ἐνισχύσει τοὺς μικρόψυχους καὶ ταλαίπωρους καὶ αὐτοὺς πού σέρνονται στὴ γῆ καὶ χάσκουν μπροστὰ στὴν λάμψη τοῦ πλούτου, καὶ φοβούνται καὶ τρέμουν ἐκείνους πού ὑπερηφανεύονται γι' αὐτά, καὶ νὰ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀγωνία καὶ νὰ μᾶς πείσει νὰ τὰ περιφρονοῦμε, διότι δὲν εἶναι τίποτα, ἔλεγε· «μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτίσει ὁ ἄνθρωπος ἢ ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του. Γιατὶ ὅταν πεθάνει δὲν θὰ τὰ πάρει ὅλα»!. Εἶδες ἀκριβολογία καὶ διάκριση σαφέστατη; Γιατὶ δὲν εἶπε, «ὅταν αὐξηθεῖ ἡ δόξα του», ἀλλὰ, «ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του», δει-

πληθυνθῆ ἡ δόξα αὐτοῦ, ἀλλ', «ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ», δεικνὺς ὅτι ἕτερον δόξα ἀνθρώπου, καὶ ἕτερον δόξα οἴκου.

Τί τοίνυν δόξα ἀνθρώπου, καὶ τί δόξα οἴκου; Δεῖ γὰρ ταῦτα εἶδέναι σαφῶς, ὥστε μὴ τὰ ὀνειράτα πρὸ τῆς ἀληθείας ἀσπάσασθαι. Οἴκου μὲν 5 οὖν δόξα στοαί, περίπατοι, χρυσοῦς ὄροφος, ἔδαφος ψηφίσι καλλωπισθέν, λειμῶνες, παράδεισοι, ἀνδραπόδων ἀγέλαι, τὰ ἐπιπλα τὰ πολυτελεῆ, ὧν οὐδὲν πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἀνθρώπου δόξα, πίστις ὀρθή, ζῆλος ὁ κατὰ Θεόν, ἀγάπη, πραότης, ἐπιεικεία, ἢ ἐν εὐχαῖς ἐκτένεια, ἢ τῆς ἐλεημοσύνης φιλοσοφία, σωφροσύνη, κοσμιότης, τὰ λοιπὰ ἅπαντα τῆς 10 ἀρετῆς μέλη. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὁ μὲν ἐκεῖνα κεκτημένος οὐ καρποῦται τὴν ἐξ αὐτῶν δόξαν, οὐδ' ἂν κληθεῖη τις καλός, ἐπειδὴ οἰκίαν ἔχει καλὴν ἢ παράδεισον ἢ λειμῶνα ἢ πλῆθος ἀνδραπόδων ἢ ἱματίων πολυτέλειαν. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν ἅπαν περὶ τὸ κτήμα ἴσταιται, οὐ διαβαῖνον πρὸς τὸν ἔχοντα. Τὴν γὰρ οἰκίαν θαυμάζο- 15 μεν καὶ τὸν παράδεισον καὶ τὸν λειμῶνα καὶ τῶν ἱματίων τὸ κάλλος, ἃ τῶν ἐργασαμένων τῆς τέχνης ἐστὶν ἐγκώμιον, οὐ τῆς τῶν κεκτημένων ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον ἅπαν τῆς κακίας ἀπόδειξις.

β'. Τοσοῦτον γοῦν ἀπέχει τούτων ἡ φύσις τῶν κτημάτων τοὺς ἔχοντας δόξην περιβαλεῖν, ὅτι καὶ λυμáινεται αὐτὴν μεθ' ὑπερβολῆς. Καὶ γὰρ 20 ὡς ὠμοὺς καὶ ἀπανθρώπους καὶ βαναύσους καὶ φιλοσοφίας ἄλλοτρίους, οὕτως ἅπαντες κομωδοῦσι τοὺς ἐν τούτοις τὴν περιουσίαν ἐπιδεικνυμένους· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνθρώπου δόξα ταῦτα, καθὼς εἶπον, ἀλλὰ τοῦ οἴκου· τοὺς μέντοι ἐν σωφροσύνῃ ζῶντας, κοσμιότητι, πραότητι, ἐπιεικείᾳ, τῷ Θεῷ μετ' ἀκριβείας ἀνακειμένοις, αὐτοὺς θαυμάζομεν, 25 ἐπαινοῦμεν, ἀνακηρύττομεν, ἐπειδὴ περ αἴτη ἀνθρώπου μάλιστα ἐστὶν ἡ δόξα. Ταῦτα γοῦν εἰδότες, μηδένα ζηλωτὸν εἶναι νομίζετε τῶν ἐκεῖνα περιβεβλημένων, ἃ μηδὲν πρὸς αὐτὸν ἔχει κοινόν. Κἂν ἴδῃς ἐπὶ ὀχήματός τινα καθήμενον, τὰς ὄφρῦς ἀνασπῶντα, ἀνατεινόμενον, αὐτῶν ἀπτόμενον τῶν νεφελῶν, οὐ τῇ φύσει τοῦ πράγματος (οὐ γὰρ δυνατόν), 30 ἀλλὰ τῇ ἀπονοίᾳ τῆς ψυχῆς, μᾶλλον δὲ τῇ ἀνοίᾳ, μὴ νόμιζε τοῦτον ἔνδοξον, μηδὲ ὑψηλὸν καὶ μέγαν. Ὑψηλὸν γὰρ οὐχ ἡμίονοι ποιοῦσιν ἔλκουσαι, ἀλλ' ἀρετῆς κορυφὴ πρὸς τὰς ἀψῖδας ἀνάγουσα τῶν οὐρανῶν. Κἂν

χροντας ὅτι ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄλλο ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ.

Τί εἶναι λοιπὸν δόξα ἀνθρώπου καὶ τί δόξα σπιτιοῦ; Γιατί πρέπει νὰ τὰ γνωρίζετε αὐτὰ καλά, γιὰ νὰ μὴ ἀσπάζεσθε τὰ ὄνειρα ἀντὶ τῆς ἀλήθειας. Τοῦ σπιτιοῦ λοιπὸν ἡ δόξα εἶναι οἱ στοές, οἱ χῶροι περιπάτου, ἡ χρυσῆ ὀροφή, τὸ δάπεδο ποὺ εἶναι καλλωπισμένο μὲ ψηφίδες, τὰ λιβάδια, οἱ κῆποι, τὰ κοπάδια τῶν ζώων, τὰ πολυτελῆ ἐπιπλα, ἀπὸ τὰ ὅποια κανένα δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸν ἀνθρώπο. Τοῦ ἀνθρώπου ἡ δόξα εἶναι ἡ ὀρθὴ πίστη, ὁ ζῆλος τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀγάπη, ἡ πραότητα, ἡ καλωσύνη, ἡ ἐπιμονὴ στὶς προσευχές, ἡ ἀρετὴ τῆς ἐλεημοσύνης, ἡ σύνεση, ἡ κοσμιότητα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μέλη τῆς ἀρετῆς. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὰ ἔτσι εἶναι, ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔχει αὐτὰ δὲν καρπώνεται τῇ δόξᾳ αὐτῶν, οὔτε θὰ ὀνομαζόταν κανεὶς καλὸς ἐπειδὴ ἔχει καλὸ σπίτι ἢ κῆπο ἢ λιβάδι ἢ πλῆθος ζώων ἢ πολυτελῆ ἐνδύματα. Γιατί ὅλος ὁ θαυμασμὸς σταματᾷ ἐπὶ τὸ κτήμα, χωρὶς νὰ μεταβιβάζεται ἐπὶ τὸν ἰδιοκτήτη. Διότι θαυμάζουμε τὸ σπίτι καὶ τὸν κῆπο καὶ τὸ λιβάδι καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῶν ἐνδυμάτων, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν ἐγκώμιο τῆς τέχνης αὐτῶν ποὺ τὰ ἔκαναν, ὄχι τῆς ἀρετῆς τῶν ἰδιοκτητῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, εἶναι ἀπόδειξη τῆς κακίας.

2. Τόσο πολὺ λοιπὸν ἀπέχει ἡ φύση αὐτῶν τῶν κτημάτων ἀπὸ τὸ νὰ περιβάλλει μὲ δόξα τοὺς κατόχους τους, μέχρι ποὺ τὴν ζημιώνει ὑπερβολικὰ. Γιατί, πράγματι, αὐτοὺς ποὺ ἐπιδεικνύουν σ' αὐτὰ τὴν περιουσίαν τους, ὅλοι τοὺς σατιρίζουν ὡς ὠμούς καὶ ἀπάνθρωπους καὶ βάνανυσους καὶ ξένους πρὸς τὴν εὐσεβῆ ζωὴ· γιατί αὐτὰ δὲν εἶναι δόξα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εἶπα, ἀλλὰ τοῦ σπιτιοῦ· ἐνῶ ἐκείνους ποὺ ζοῦν μὲ σωφροσύνη, κοσμιότητα, πραότητα, καλωσύνη, καὶ εἶναι πιστὰ ἀφοσιωμένοι ἐπὶ τὸ Θεό, αὐτοὺς τοὺς θαυμάζουμε, τοὺς ἐπαινοῦμε, τοὺς ἀνακηρύττουμε, ἐπειδὴ ἀκριβῶς αὐτὴ κυρίως εἶναι ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, νὰ μὴ θεωρεῖτε ἀξιοζήλευτον κανένα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ περιβάλλονται ἀπὸ αὐτά, τὰ ὅποια δὲν ἔχουν τίποτα τὸ κοινὸ μὲ αὐτοὺς. Καὶ ἂν δεῖς κάποιον νὰ κάθεται πάνω σὲ ὄχημα, νὰ ἔχει σηκωμένα τὰ φρύδια, νὰ τεντώνεται, νὰ πετάει στὰ σύννεφα, ὄχι ἐπὶ τὴν πραγματικότητα (γιατί δὲν εἶναι δυνατό), ἀλλὰ μὲ τὴν ἀνοησίαν τῆς ψυχῆς του, ἢ μᾶλλον τῆ μωρία του, μὴ τὸν θεωρεῖς ἐνδοξο, οὔτε σπουδαῖο καὶ μεγάλο. Γιατί τὸν σπουδαῖο δὲν τὸν κάνουν τὰ μουλάρια ποὺ τὸν σέρνουν, ἀλλὰ ἡ κορυφὴ τῶν ἀρετῶν, ἡ ὅποια ἀνεβάζει τὸν ἀνθρώπο ἐπὶ οὐράνιες ἀψίδες. Καὶ ἂν δεῖς ἄλλον νὰ κάθεται πάνω σὲ

ἄλλον θεάσῃ ἐφ' ἵππου καθήμενον, πολλοὺς ἔχοντα τοὺς ραβδούχους, καὶ σοβοῦντας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, μηδὲ τοῦτον μακαρίζῃς διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἀνάπτωξον αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τότε περὶ αὐτοῦ ψηφίζου ταῦτα, ἅπερ ἡ ἐκείνης ὄψις ὑποβάλλει. Ὡς τὰ γε νῦν ὁρώμενα καταγέλαστα.

5 Τί γὰρ σοβεῖς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς; εἰπέ μοι τί δὲ ἐλαύνεις τοὺς ἀπαν-
τῶντας καὶ φυγαδεύεις, ἄνθρωπος ὢν, ἄνθρωπον; Τίς ὁ τύφος; τίς ἡ
ἀπόνοια; Μὴ γὰρ λύκος γέγονας ἢ λέων, ὥς εἰσιῶν εἰς πόλιν ἅπαντας
εἰς φυγὴν τρέπειν; Μᾶλλον δὲ λύκος μὲν λύκον οὐκ ἂν ποτε ἐλάσῃ, οὐδὲ
λέων λέοντα, ἀλλὰ συναγελάζονται, τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως αἰδού-
10 μνοι· σὺ δὲ, ὁ μετὰ τῆς φύσεως καὶ ἕτερα πολλὰ δικαιώματα ἔχων
ἡμερότητος, ταπεινοφροσύνης, ἰσονομίας, τί γίνῃ τῶν θηρίων θηριω-
δέστερος καὶ διὰ τὸ ἄλογον τῶν λογικῶν καταφρονεῖς; Καὶ ὁ μὲν Δε-
σπότης σου εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγε τὸν ἄνθρωπον, σὺ δὲ οὐδὲ ἀγορᾶς
αὐτῷ μεταδίδως; Τί δὲ λέγω εἰς οὐρανόν; Εἰς θρόνον ἐκάθισε βασιλι-
15 κόν, σὺ δὲ καὶ τῆς πόλεως ἐξελαύνεις; Τί δέ σοι καὶ ὁ χαλινὸς εἶναι
βούλεται ὁ χρυσοῦς, ὁ τὸν ἵππον κατακοσμῶν; Ποίᾳς δὲ ἀπολογίας
τεύξῃ, ἢ τίνος συγγνώμῃς, τὸ μὲν ἄλογον καὶ οὐδὲ τῆς φιλοτιμίας αἰ-
σθανόμενον ὑπὲρ τὴν χρεῖαν καλλωπίζων (ταῦτ' ὅν γὰρ ἐκείνῳ καὶ χρυ-
σοῦς καὶ μόλυβδος), τὸν δὲ Χριστὸν λιμῷ τηκόμενον ὀρῶν, καὶ οὐδὲ τῆς
20 ἀναγκαίας ποιῶν ἀπολαβεῖν τροφῆς; Τί δὲ οὐκ ἀνέχῃ, ἄνθρωπος ὢν,
ἀνθρώποις ἀναμίγνυσθαι, ἀλλ' ἐρημίαν ἐπιζητεῖς ἐν μέσαις ταῖς πόλεσι,
καὶ οὐκ ἐννοεῖς ὅτι καὶ ὁ Δεσπότης σου μετὰ τελωνῶν ἦσθιε καὶ μετὰ
πόρνης διελέγετο καὶ μετὰ ληστῶν ἐσταυροῦτο καὶ τοῖς ἀνθρώποις
συνανεμίγνυτο, ἀλλά, τῷ τύφῳ καὶ τῇ ἀπονοίᾳ τυραννόμενος, ἀπολλύ-
25 εἰς καὶ τὸ ἄνθρωπος εἶναι; Ἐντεῦθεν ἡμῖν ἡ πολλὴ τῆς ἐλεημοσύνης
ὑπεροψία, ἐντεῦθεν ὁ τῆς πλεονεξίας ἔρωσ, ἐντεῦθεν ἡ ὠμότης καὶ
ἀπανθρωπία. Ὅταν γὰρ καὶ χαλινὸν χρυσοῦν τῷ ἵππῳ περιθῆς καὶ μα-
νιακὴν χρυσοῦν τῷ οἰκέτῃ καὶ πέταλα χρυσᾶ τῷ λίθῳ καὶ δέρματα
χρυσᾶ παρὰ σοὶ καὶ ἱμάτια χρυσᾶ καὶ ζώνην χρυσοῦν καὶ ὑποδήματα καὶ
30 τοσαύτας τῆς πονηρίας ταύτης σαυτῷ περιθῆς ἀνάγκας, βουλόμενος
τὴν ἀκόρεστον ἐπιθυμίαν πληροῦν, καὶ τροφήν, τῷ πάντων ὠμοτάτῳ
θηρίῳ παρέχειν, τῇ φιλαργυρίᾳ λέγω, τότε καὶ ὀρφανούς ἀποδύεις καὶ
χήρας γυμνοῖς καὶ κοινὸς περιέρχῃ πολέμιος ἅπασι, μάταιόν τινα ἀνε-
λίττων πόνον καὶ δρόμον οὐδὲν ἔχοντα πέρασ χρηστόν.

2. Χρυσὸ κόμημα ποῦ φοροῦσαν στό λαμό τους ἢ στό βραχίονά τους οἱ Πέρσες καὶ οἱ Γαλάτες.

3. Προφανῶς τὰ ἐπιχρυσωμένα κιονόκρανα τῶν σπιτιῶν.

ἄλογο, ἔχοντας πολλοὺς ραβδούχους, νὰ κάνουν περίπατο στὴν ἀγορά, οὔτε αὐτὸν νὰ τὸν μακαρίζεις γι' αὐτὰ, ἀλλὰ ξεδίπλωσε τὴν ψυχὴ του καὶ τότε κρίνε γι' αὐτὸν αὐτὰ πού ὑπαγορεύει ἡ ὄψη ἐκείνης. Γιατὶ αὐτὰ πού τώρα φαίνονται εἶναι ἄξια γιὰ γέλια.

Πῆς μου λοιπόν, γιατί τριγυρνᾷς στὴν ἀγορά; γιατί ἀπομακρύνεις αὐτοὺς πού συναντᾷς καὶ διώχνεις τὸν ἄνθρωπο, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος; Τί ἔπαρση εἶναι αὐτῆ; Τί ἀνοησία; Μήπως ἔγινες λύκος ἢ λιοντάρι, ὥστε μπαίοντας στὴν πόλη νὰ τοὺς τρέπεις ὅλους σὲ φυγῆ; Ἡ καλύτερα λύκος δὲν διώχνει ποτὲ λύκο, οὔτε τὸ λιοντάρι ἄλλο λιοντάρι, ἀλλὰ ζοῦν μαζί, σεβόμενα τῆ φυσικὴ τους ἔνωση. Ἐνῶ ἐσύ, πού μαζί μὲ τῆ φύση ἔχεις καὶ πολλὰς ἄλλες ἐντολὰς γιὰ ἡμερότητα, ταπεινοφροσύνη καὶ ἰσονομία, γιατί γίνεσαι πιὸ ἄγριος ἀπὸ τὰ θηρία καὶ περιφρονεῖς τοὺς λογικοὺς, ἐπειδὴ εἶσαι ἄλογο; Καὶ ὁ Κύριός σου βέβαια ἀνέβασε τὸν ἄνθρωπο στὸν οὐρανό, ἐνῶ ἐσύ δὲν τοῦ παραχωρεῖς οὔτε τὴν ἀγορά; Ἀλλὰ τί λέω στὸν οὐρανό; Τὸν κάθισε σὲ βασιλικὸ θρόνο, καὶ σὺ τὸν διώχνεις ἀπὸ τὴν πόλη; Καὶ σὲ τί σοῦ χρειάζεται τὸ χρυσὸ τὸ χαλινάρι, πού στολίζει τὸ ἄλογο; Καὶ ποιά δικαιολογία θὰ ἐπιτύχεις ἢ ποιά συγγνώμη, ὅταν τὸ ἄλογο, πού δὲν αἰσθάνεται τὴ γενναιοδωρία, τὸ στολίζεις περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι χρειάζεται (διότι γιὰ ἐκεῖνο τὸ χρυσάφι καὶ τὸ μολύβι εἶναι τὸ ἴδιο), ἐνῶ τὸ Χριστό, βλέποντάς τον νὰ λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα, δὲν τὸν βοηθᾷς νὰ ἀπολαύσει οὔτε τὴν ἀπαραίτητη τροφή; Καὶ γιατί δὲν ἀνέχεσαι, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, νὰ ἀναμιγνύεσαι μὲ ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀναζητᾷς ἐρημιὰ μέσα στὶς πόλεις, καὶ δὲν σκέπτεσαι ὅτι καὶ ὁ Δεσπότης σου ἔτρωγε μὲ τοὺς τελῶνες, καὶ συζητοῦσε μὲ πόρνη, καὶ σταυρωνόταν μὲ ληστές, καὶ συναστρεφόταν τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ βασανιζόμενος ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ τὴν ἀνοησία, χάνεις καὶ τὸ νὰ εἶσαι ἄνθρωπος; Ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται καὶ ἡ πολλὴ ὑπεροψία ἀπέναντι στὴν ἐλεημοσύνη, ἀπὸ ἐδῶ ὁ ἔρωτας τῆς πλεονεξίας, ἀπὸ ἐδῶ ἡ σκληρότητα καὶ ἡ ἀπανθρωπιά. Διότι, ὅταν βάζεις χρυσὸ χαλινάρι στὸ ἄλογο, καὶ χρυσὸ μανιὰκη² στὸν ὑπηρέτη, καὶ χρυσᾶ πέταλα στὸ λίθο³, καὶ δέρματα χρυσᾶ σὲ σένα, καὶ ἐνδύματα χρυσᾶ καὶ χρυσῆ ζώνη, καὶ ὑποδήματα, καὶ προσθέτεις στὸν ἑαυτό σου τόσες ἀνάγκες αὐτῆς τῆς κακίας, θέλοντας νὰ ἰκανοποιήσεις τὴν ἀκόρεστη ἐπιθυμία καὶ νὰ δώσεις τροφή στὸ πιὸ ὠμότερο ἀπ' ὅλα τὰ θηρία, ἐννοῶ τὴ φιλαργυρία, τότε καὶ ὄρφανὰ ξεντύνεις, καὶ χῆρες ξεγυμνώνεις, καὶ συμπεριφέρεσαι ὡς κοινὸς σὲ ὅλους ἐχθρὸς, ξετυλίγοντας ἓνα μάταιο κόπο καὶ ἓνα δρόμο πού δὲν ἔχει καθόλου καλὸ τέλος.

Τί γάρ σοι βούλεται τὸ τὸν οἰκέτην σου τὸν βάρβαρον χρυσοφο-
 ρεῖν; τί τὸ κέρδος; τίς ἡ ὠφέλεια τῆς ψυχῆς; τίς ὄνησις σώματος; ποία
 πρόσδοδος οἰκίας; Τοῦναντίον μὲν ἅπαν, ἄκαιρος δαπάνη, ἀνάλωμα
 ἀλογίας γέμον, ἀσελγείας ὑπόθεσις, διδασκαλεῖον κακίας, βαναύσου
 5 βίου καὶ διαρρέοντος ἀφορμῆ, φθορὰ ψυχῆς, ὁδὸς ἐπὶ μυρία φέρουσα
 κακά. Ἄϊ δὲ κλῖναι αἱ ἀργυρένδετοι, αἱ χρυσόπαστοι, καὶ τὰ ὑποπόδια
 καὶ οἱ λέβητες οἱ ἐντεῦθεν κατεσκευασμένοι καὶ ὁ πολὺς γέλως, τί σοι
 τὸν βίον ὀρθῶσαι δύναται; τί δὲ ἀμείνων σε ἐποίησεν, ἢ τὴν σύνοικον ἢ
 ἄλλον τινὰ τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν; Οὐκ ἐντεῦθεν λησται καὶ τοιχωρῦχοι
 10 πολλοί; οὐκ ἐντεῦθεν οἰκέται δραπετεύουσιν; Ὅταν γὰρ πανταχοῦ βλέ-
 ποντες ἄργυρον ἴδωσι στίλβοντα, τρέφεται ἐν αὐτοῖς τὸ νόσημα τῆς
 κλοπῆς. Εἰ γὰρ σὲ τὸν ἐλεύθερον καὶ ἐπ' εὐγενεῖα μέγα φρονούντα, ἄρ-
 γυρος ἐν ἀγορᾷ λάμπων ἐφέλκεται πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, πολλῶ μᾶλλον
 τὸν οἰκέτην. Καὶ ταῦτα λέγω οὐκ ἀπαλλάττων ἐγκλημάτων τοὺς δρα-
 15 πέτας τῶν οἰκετῶν καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα κακουργοῦντας, ἀλλὰ παραι-
 νῶν ὑμῖν μὴ παρατιθέναι τῶν τοιούτων νοσημάτων αὐτοῖς τὴν τροφήν.
 Ἄλλα ποῦ καταθώμεθα αὐτά; Φησὶν· εἰς γῆν κατορύξωμεν; Ἄπαγε·
 ἀλλ', εἰ βούλει τῆς ἐμῆς ἀνασχέσθαι συμβουλῆς, ἐρῶ σοι τρόπον, δι' οὗ
 τὸν δραπέτην εὐγνώμονα δυνήσῃ ποιῆσαι.
 20 γ'. Καὶ γὰρ δραπέτης ἐστὶν ὁ πλοῦτος, σήμερον πρὸς τοῦτον, αἰριον
 πρὸς τὸν ἕτερον μεταπηδῶν· οὐ δραπέτης δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δραπετο-
 ποιός, τοὺς φυλάττοντας αὐτὸν πολλάκις φυγάδας ποιῶν. Πῶς ἂν οὖν ὁ
 δραπέτης οὗτος κατασχεθεῖ; Ἄπ' ἐναντίας τοῖς ἄλλοις δραπέταις. Οἱ
 μὲν γὰρ ἄλλοι τηρούμενοι μένουσιν, οὗτος δὲ τηρούμενος φεύγει, σκορ-
 25 πιζόμενος μένει. Εἰ δὲ καινὸν τὸ εἰρημένον εἶναι σοι δοκεῖ, μάνθανε
 τοῦτο παρὰ τῶν γηπόνων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὸν σῖτον εἰς μὲν ἐν οἴκῳ
 κατακλείσαντες χῶσωσι, σῆτι καὶ σκώληκι παραδόντες ἀπώλεσαν,
 εἰς δὲ σκορπίσωσιν εἰς τὰς ἀρούρας, οὐ μόνον φυλάττουσιν, ἀλλὰ καὶ
 πλείονα ἐργάζονται. Οὕτω καὶ ὁ πλοῦτος, μένων μὲν ἐν κιβωτίοις καὶ
 30 ὑπὸ θύραις ὦν καὶ μοχλοῖς καὶ εἰς γῆν κατορυπτόμενος, δραπετεύει τα-
 χέως, εἰς δὲ αὐτόν, ὡς ὁ γηπόνος τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀρουραν, οὕτως εἰς
 τὰς τῶν πενήτων σκορπίσης γαστέρας, οὐ μόνον οὐ δραπετεύει, ἀλλὰ

Πράγματι, τί θέλεις νὰ δείξεις μὲ τὸ νὰ χρυσοφορεῖ ὁ βάρβαρος ὑπρέτης σου; Ποιὸ εἶναι τὸ κέρδος; ποιά ἡ ὠφέλεια τῆς ψυχῆς; ποιά ἡ ὠφέλεια τοῦ σώματος; ποιὸ κέρδος τοῦ σπιτιοῦ; Ἀντίθετα μάλιστα ὅλα εἶναι ἄκαιρη δαπάνη, σπατάλη γεμάτη ἀπερισκεψία, ὑπόθεση ἀσέλγειας, διδασκαλεῖο κακίας, ἀφορμὴ γιὰ ζωὴ βάνουση πού παρέρχεται, φθορὰ τῆς ψυχῆς, δρόμος πού ὀδηγεῖ σὲ μύρια κακά. Καὶ τὰ κρεβάτια πού εἶναι ἐπενδυμένα μὲ ἀσήμι καὶ χρυσοστόλιστα, τὰ ὑπόποδια καὶ οἱ λέβητες οἱ κατασκευασμένοι μὲ τὰ ἴδια ὑλικά, καὶ οἱ πολλὲς γελοιότητες, σὲ τί μποροῦν νὰ σοῦ διορθώσουν τὴ ζωὴ; Τί ἀπὸ αὐτὰ σὲ ἔκανε καλύτερον, ἢ τὴ γυναῖκα σου, ἢ κάποιον ἄλλο ἀπὸ τὸ σπίτι; Ἐξαιτίας αὐτῶν δὲν γίνονται πολλοὶ ληστὲς καὶ διαρρηκτες; Γι' αὐτὰ δὲ δραπετεύουν οἱ ὑπρέτες; Γιατί, ὅταν κοιτάζοντας παντοῦ βλέπουν νὰ γυαλίζει ἀσήμι, ἀνάβει μέσα τους ἡ ἀρρώστια τῆς κλοπῆς. Ἀφοῦ ἐσένα τὸν ἐλεύθερο, πού ὑπερηφανεύεσαι γιὰ τὴν εὐγένειά σου, σοῦ τραβάει τὴν ἐπιθυμία τὸ ἀσήμι πού λάμπει στὴν ἀγορά, πολὺ περισσότερο προκαλεῖ τὸν ὑπρέτη. Καὶ λέγοντας αὐτὰ δὲν ἀπαλλάσσω ἀπὸ τὴν κατηγορία τοὺς ὑπρέτες πού δραπετεύουν καὶ ἐκείνους πού τὰ κάνουν αὐτά, ἀλλὰ συμβουλευῶ ἐσᾶς γιὰ νὰ μὴ δίνετε τροφή σ' αὐτὰ τους τὰ νοσήματα. Ἀλλὰ πού νὰ τὰ καταθέσουμε, λέει; Νὰ τὰ κρύψουμε στὴ γῆ; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη! Ἐὰν ὅμως θέλεις νὰ ἀνεχθεῖς τὴ συμβουλή μου, θὰ σοῦ πῶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μπορέσεις νὰ κάνεις τὸν δραπετὴ εὐγνώμονα.

3. Γιατί, πράγματι, δραπετὴς εἶναι ὁ πλοῦτος, πηγαίνοντας σήμερα σ' αὐτὸν καὶ αὔριο στὸν ἄλλον. Καὶ ὄχι μόνο δραπετὴς, ἀλλὰ καὶ κατασκευαστὴς δραπετῶν, γιὰτι πολλὲς φορές κάνει αὐτοὺς πού τὸν φυλάνε νὰ γίνονται δραπετές. Πῶς θὰ μποροῦσε λοιπὸν αὐτὸς ὁ δραπετὴς νὰ κατασχεθεῖ; Μὲ τρόπο ἀντίθετο ἀπὸ τοὺς ἄλλους δραπετές. Γιατί οἱ ἄλλοι, ὅταν φυλάσσονται, παραμένουν, ἐνῶ αὐτὸς ὅταν φυλάσσεται φεύγει, ὅταν σκορπίζεται μένει. Καὶ ἂν σοῦ φαίνεται παράδοξο αὐτὸ πού λέω, μάθε το ἀπὸ τοὺς γεωργούς. Γιατί πράγματι ἐκεῖνοι, ἐὰν κλειδώσουν τὸ σιτάρι στὸ σπίτι παραχώνοντάς το, τὸ χάνουν παραδίνοντάς το στὸ σκόρο καὶ τὸ σκουλήκι, ἐὰν ὅμως τὸ σκορπίσουν στὰ χωράφια, ὄχι μόνο τὸ διατηροῦν, ἀλλὰ τὸ κάνουν καὶ περισσότερο. Ἔτσι καὶ ὁ πλοῦτος ὅταν μένει μέσα στὰ κιβώτια καὶ εἶναι ἀσφαλισμένος μὲ πόρτες καὶ ἀμπάρες καὶ καταχωνιάζεται μέσα στὴ γῆ, δραπετεύει γρήγορα, ἐνῶ ἐὰν τὸν σκορπίσεις στὶς κοιλιὰς τῶν φτωχῶν, ὅπως ὁ γεωργὸς τὸ σιτάρι στὸ χωράφι, ὄχι μόνο δὲν δραπετεύει, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖ γίνεται

καὶ πλείων ἐκεῖθεν γίνεται. Ταῦτα τοίνυν εἰδώς, μὴ παραδῶς αὐτὸν οἰ-
κέτη, ἀλλὰ μυρίαὶς αὐτὸν ποιήσον κατέχεσθαι χερσί, ταῖς τῶν χηρῶν.
ταῖς τῶν ὀρφανῶν, ταῖς τῶν τὰ σώματα λελωβημένων, ταῖς τῶν τὸ δε-
σμωτήριον οἰκούντων. Οὐ γὰρ ἂν δυνηθεῖ διαδρᾶναι τοσαύτας λαβάς,
5 ἀλλὰ κατέχεται μετ' ἀσφαλείας καὶ πλείων γίνεται.

Καὶ τί καταλείψω τοῖς παιδίοις; φησί. Μάλιστα μὲν οὖν οὐ πάντα
σοι ἀναγκάζω κενοῦν· εἰ δὲ καὶ πάντα, ταύτη μᾶλλον τοὺς παῖδας εὐπο-
ρωτέρους ποιήσεις, ἀντὶ χρημάτων τὸν Θεὸν αὐτοῖς καταλιμπάνων
ἴλεω, τὴν ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνης εὐπορίαν, μυρίους προστάτας καὶ εὐερ-
10 γέτας καὶ ἐν ἀνθρώποις. Ὡσπερ γὰρ τοὺς πλεονέκτας, κἂν μὴ ἀδικη-
θῶμεν, μισοῦμεν, οὕτω τοὺς ἐλεεῖν εἰδότας, κἂν μὴ αὐτοὶ τῆς φιλοτι-
μίας ἀπολαύσωμεν, αἰδοῦμεθα καὶ ποθοῦμεν, οὐκ ἐκείνους μόνον,
ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκείνων παῖδας. Ἐνόησον τοίνυν ἡλικὸς κόσμος τοὺς
παῖδας ὀρωμένους μυρίους ἔχειν ἐραστὰς καὶ πάντας ταῦτα λέγειν τὰ
15 ῥήματα, εἰ εἰς τὴν τῶν δεομένων διατροφήν ἀναλίσκοιτο ὁ πλοῦτος· ὁ
τοῦ φιλανθρώπου, ὁ τοῦ ἐλεήμονος υἱός. Ἀλλὰ σὺ τὸν μὲν ἀναίσθητον
καλλωπίξεις εἰκῆ καὶ μάτην (ἀναίσθητος γὰρ ἐστὶν ὁ λίθος, κἂν μυρία
τάλαντα αὐτῷ περιθῆς χρυσίου), τὸν δὲ αἰσθανόμενον καὶ λιμῶν τηκό-
μενον οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ποιεῖς μεταλαμβάνειν τροφῆς. Ὅταν οὖν τὸ
20 φοβερὸν βῆμα φανῆ καὶ οἱ τοῦ πυρὸς ποταμοὶ καὶ τῶν πεπραγμένων
τὰς εὐθύνas ἀπαιτούμεθα, τί ἐρεῖς ὑπὲρ τῆς τοσαύτης βλακειας, ὑπὲρ
τῆς τοσαύτης ἀνοίας καὶ ὀμότητος καὶ ἀπανθρωπίας; ποῖαν πρόφασιν
εὐλογον; Ὡσπερ γὰρ ἐκάστου τῶν ἄλλων σκοπὸς τίς ἐστι καὶ λόγος·
καὶ ὁ γεωργός, ἐὰν ἀπαιτήσης αὐτὸν εὐθύνas, ἐρεῖ τίνας ἔνεκεν καὶ
25 βόας ἐξευξε καὶ ἀβλακας ἔτεμε καὶ ἄροτρον εἴλκυσε· καὶ ὁ ἔμπορος, τί-
νος ἔνεκεν τὸ πλοῖον καθείλκυσε καὶ ἐργάτας ἐμισθώσατο καὶ χρήματα
ἐναπέθετο· καὶ ὁ οἰκοδόμος καὶ ὁ ὑποδηματορράφος καὶ ὁ χαλκοτύπος
καὶ ὁ ἄρτοποιὸς καὶ ἕκαστος τῶν ἡντιναοῦν μετιόντων τέχνην ἀποδί-
δωσι τὸν λόγον καὶ τὴν αἰτίαν· οὕτω καὶ σὺ, ὁ τὴν κλίνην τῷ ἀργύρῳ
30 περιβάλλων, ὁ τὸν ἵππον καὶ τὸν λίθον χρυσῶν, ὁ τὰ δέρματα τοιαῦτα
κατασκευάζων, ἂν ἀπαιτηθῆ εὐθύνas καὶ λόγον, ποῖαν ἐρεῖς αἰτίαν;
ποῖον τρόπον; Ἡδίων ὁ ὕπνος ἐκ τῆς τοιαύτης γίνεται κλίνης; Ἀλλ' οὐκ

καὶ περισσότερος. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, μὴ τὸν παραδίνεις στὸν ὑπρέτη, ἀλλὰ κάνε τον νὰ συγκρατεῖται ἀπὸ τὰ μύρια χέρια, τῶν χηρῶν, τῶν ὀρφανῶν, τῶν ἀκρωτηριασμένων σωματικά, καὶ ἐκείνων ποὺ κρατοῦνται στίς φυλακές. Γιατί δὲ θὰ μπορέσει νὰ ξεφύγει τόσο πολλὰ χέρια, ἀλλὰ θὰ κρατιέται μὲ ἀσφάλεια καὶ θὰ γίνεται περισσότερος.

Καὶ τί θὰ ἀφήσω, λέει, στὰ παιδιά μου; Βέβαια δὲν σὲ ἐναγκάζω νὰ τὰ ἀδειάσεις ὅλα· ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ ἀδειάσεις, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ κάνεις πλουσιότερα τὰ παιδιά σου, ἀφήνοντας σ' αὐτά, ἀντὶ χρημάτων, τὸν Θεὸ εὐσπλαγχο, τὸν πλοῦτο τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ μύριους προστάτες καὶ εὐεργέτες καὶ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς μισοῦμε τοὺς πλεονέκτες, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔχουμε ἀδικηθεῖ, ἔτσι ἐκείνους ποὺ ξέρουν νὰ ἐλεοῦν, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν ἀπολαύσουμε οἱ ἴδιοι τῇ γενναιοδωρία τους, τοὺς σεβόμαστε καὶ τοὺς ποθοῦμε, καὶ ὄχι μόνο ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά τους. Φαντάσου λοιπὸν πόσος καλλωπισμὸς εἶναι νὰ ἐμφανίζονται τὰ παιδιά ἔχοντας μύριους ἀνθρώπους ποὺ τὰ ἀγαποῦν, καὶ ὅλους νὰ λένε τὰ ἴδια λόγια, ἐφόσον ὁ πλοῦτος καταναλωθεῖ στὴ διατροφή ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἀνάγκη. 'Ὁ γιὸς τοῦ φιλάνθρωπου, ὁ γιὸς τοῦ ἐλεήμονα'. 'Εσὺ ὅμως καλλωπίζεις τὸν ἀναίσθητο ἔτσι στὴν τύχη καὶ ἄσκοπα· γιατί ἀναίσθητος εἶναι ὁ λίθος, ἔστω καὶ ἂν τὸν περιτυλίξεις μὲ μύρια τάλαντα χρυσοῦ, ἐνῶ ἐκείνον ποὺ αἰσθάνεται καὶ λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα, δὲν τὸν κάνεις νὰ ἀπολαύσει οὔτε τὴν ἀναγκαῖα τροφή. 'Όταν λοιπὸν ἐμφανισθεῖ τὸ φοβερὸ βῆμα καὶ τὰ ποτάμια τὰ πύρινα, καὶ μᾶς ζητηθοῦν οἱ εὐθύνες αὐτῶν ποὺ πράξαμε, τί θὰ πεῖς γιὰ τὴν τόση βλακεία, γιὰ τὴν τόση ἀνοησία καὶ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπία; ποιά εὐλογὴ πρόφαση; Γιατί, ὅπως σ' ὅλους τοὺς ἄλλους ὑπάρχει κάποιος σκοπὸς καὶ λόγος, καὶ ὁ γεωργός, ἂν τοῦ ζητήσεις εὐθύνες, θὰ σοῦ πεῖ γιὰ ποῖό λόγο καὶ βόδια ἔξεψε καὶ ἔκανε ἀυλάκια καὶ ἔσυρε τὸ ἀλέτρι, καὶ ὁ ἔμπορος θὰ σοῦ πεῖ γιατί ἔρριξε τὸ πλοῖο στὴ θάλασσα, μίσθωσε ἐργάτες καὶ ἐπένδυσε χρήματα, καὶ ὁ οἰκοδόμος καὶ ὁ ὑποδηματοποιὸς καὶ ὁ χαλκωματᾶς καὶ ὁ ἄρτοποιὸς καὶ καθένας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μετέρχονται ὁποιαδήποτε τέχνη ἀναφέρουν τὸν λόγο καὶ τὴν αἰτία αὐτοῦ ποὺ κάνουν, ἔτσι καὶ σύ, ποὺ ἐπενδύεις τὸ κρεβάτι μὲ ἀσήμι, ποὺ χρυσώνεις τὸ ἄλογο καὶ τὸν λίθο, ποὺ κάνεις τὸ ἴδιο καὶ στὰ δέρματα, ἂν σοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες καὶ λόγος, ποιά αἰτία θὰ προβάλεις; ποιὸν τρόπο; Μὲ αὐτὸ τὸ κρεβάτι γίνεται πιὸ γλυκὸς ὁ ὕπνος; Φυσικὰ δὲν θὰ ἔχεις τί νὰ πεῖς, ἀλλὰ ἐὰν πρέπει νὰ πεῖς κάτι πα-

ἀν ἔχοις εἰπεῖν, ἀλλ' εἰ χρῆ τι καὶ παράδοξον εἰπεῖν, καὶ ἀηδέστερος· φροντίς γὰρ πλείων καὶ ἀγωνία μείζων. Ἄλλ' ἀσφαλεστέρα ἢ οἰκοδομὴ ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο. Ἄλλ' ἀμείνων ὁ ἵππος ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ; ἀλλ' ὁ οἰκέτης; Τούναντίον μὲν ἅπαν καὶ ἐνταῦθα. Τίνος οὖν ἔνε-
5 κα τοσαύτην ἀπειροκαλίαν ἐπιδεικνυσθε διὰ πάντων τούτων; Πάντως ἐρεῖτε, ὅτι δόξαν ὑμῖν λαμπροτέραν κατασκευάζοντες.

Εἶτα οὐκ ἤκουσας καὶ ἐν προοιμίῳ τοῦ λόγου, ὅτι ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου δόξα, ἀλλὰ τούναντίον ἅπαν, ἀτιμία καὶ ὄνειδος καὶ κατηγορία καὶ γέλως; Ἐκ τούτων τίκτεται φθόνος καὶ βασκανία καὶ τὰ μυρία
10 δεινά· καὶ ὅσῳ μονιμώτερα τὰ κτήματα, τοσοῦτῳ καὶ ἡ κατηγορία διαρκής· καὶ αἱ μεγάλαι αὗται καὶ λαμπραὶ οἰκίαι ἐστήκασι φωνὴν ἀφιεῖσαι, καὶ μετὰ τελευτὴν τῶν κτησαμένων, κατηγορῶν πικροτάτων· καὶ τὸ μὲν σῶμα τῇ γῆ παραδίδονται, ἡ δὲ ὄψις τῶν οἰκημάτων οὐκ ἀφήσι συγκαταχωσθῆναι τῇ σαρκὶ τῆς πλεονεξίας τὴν μνήμην, ἀλλ'
15 ἕκαστος παριῶν καὶ πρὸς τὸ ὕψος καὶ μέγεθος ἀφορῶν τῆς λαμπρᾶς καὶ μεγάλης οἰκίας, ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἐρεῖ· Ἐκ πόσων δακρύων αὕτη ὠκοδομήθη ἢ οἰκία! πόσων ὄρφανῶν γυμνωθέντων! πόσων χηρῶν ἀδικηθεισῶν! πόσων τὸν μισθὸν στερηθέντων! Ὡστε τούναντίον σοι συμβαίνει· βουλόμενος δόξης ἀπολαῦσαι ἐν τῷ ζῆν, οὐδὲ
20 μετὰ τὸ καταλῦσαι τὸ ζῆν ἀπαλλάττη τῶν κατηγορῶν· ἀλλ', ὥσπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ τὸ ὄνομά σου περιφέρουσα ἢ οἰκία, καὶ τοὺς οὐδὲ ζῶντά σε ἑωρακότας παρασκευάζει μυρίοις βάλλειν ὄνειδες.

δ'. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲ τοῦτο ἔχει τὸ κέρδος ἢ περιττὴ αὕτη φιλοτιμία, φεύγωμεν, ἀγαπητοί, φεύγωμεν τὸ νόσημα καὶ μὴ γινώμεθα τῶν ἀλόγων
25 θηριωδέστεροι. Ἐκείνοις πάντα κοινά, καὶ γῆ καὶ πηγαὶ καὶ νομαὶ καὶ ὄρη καὶ νάπαι καὶ οὐδὲν θάτερον θατέρου πλέον ἔχει, σὺ δὲ ἄνθρωπος ὢν, τὸ ἡμερώτατον ζῶον, θηρίου γίνῃ χαλεπώτερος, μυρίων πενήτων τροφάς, καὶ πολλάκις μυρίων μιᾷ κατακλείων οἰκίᾳ. Καίτοι γε οὐχ ἡ φύσις ἡμῖν μόνη κοινὴ, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλῶ τῆς φύσεως πλείονα· οὐ-
30 ρανὸς κοινὸς καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ὁ τῶν ἀστέρων χορὸς καὶ ἀῆρ καὶ θάλασσα καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆ καὶ ζωὴ καὶ τελευτὴ καὶ αὐξησις καὶ γῆρας καὶ νόσος καὶ ὑγεία καὶ χρεῖα τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων· καὶ τὰ

ράδοξο, αὐτὸ θὰ εἶναι ὅτι γίνεται πιὸ ἀηδής· μόνο ἡ φροντίδα εἶναι περισσότερο καὶ ἡ ἀγωνία πιὸ μεγάλη. Μήπως ὁμως γίνεται πιὸ σταθερὴ ἢ οἰκοδομὴ μὲ τὸ χρυσάφι; Ὁχι, οὔτε αὐτό. Μήπως τὸ ἄλογο γίνεται καλύτερο μὲ τὸ χρυσὸ χαλινάρι; μήπως ὁ ὑπρέτης; Καὶ ἐδῶ συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν δείχνετε τόσο μεγάλη ἀκαλαισθησία μὲ ὅλα αὐτά; Ὅπωςδήποτε θὰ πεῖτε, ὅτι τὰ κάνετε δημιουργώντας πιὸ λαμπρὴ δόξα γιὰ σᾶς.

Ἔπειτα δὲν ἄκουσες καὶ στὸ προοίμιο τοῦ λόγου, ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι δόξα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀντίθετα, εἶναι ἀτιμία καὶ ντροπὴ καὶ κατηγορία καὶ περιγέλως; Ἀπὸ αὐτὰ γεννιέται ὁ φθόνος καὶ ἡ βασκανία καὶ τὰ μύρια κακά. Καὶ ὅσο πιὸ μόνιμα εἶναι τὰ κτήματα, τόσο πιὸ διαρκῆς εἶναι καὶ ἡ κατηγορία. Καὶ αὐτὰ τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ σπιτία στέκονται ὄρθια καὶ μετὰ τὸ θάνατο τῶν ιδιοκτητῶν τους, μιλώντας ὡς σκληροὶ κατήγοροι· καὶ τὸ σῶμα βέβαια παραδίνεται στὴ γῆ, ἐνῶ ἡ πρόσοψη τῶν σπιτιῶν δὲν ἀφήνουν νὰ καταχωνιασθεῖ μαζί μὲ τὴ σάρκα καὶ ἡ ἀνάμνηση τῆς πλεονεξίας, ἀλλὰ ὁ καθένας, προσπερνώντας καὶ ἀτενίζοντας τὸ ὕψος καὶ τὸ μέγεθος τῆς λαμπρῆς καὶ μεγάλης κατοικίας, θὰ πεῖ στὸν ἑαυτό του ἢ στὸ διπλανό του· Ἔμ πόσα δάκρυα κτίσθηκε αὐτὴ ἡ κατοικία! πόσα ὄρφανὰ ἀπογυμνώθηκαν! πόσες χῆρες ἀδικήθηκαν! πόσοι στερήθηκαν τὸ μισθό τους! Ὡστε σοῦ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο· θέλοντας νὰ ἔχεις δόξα στὴ ζωῆ, οὔτε μετὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς σου ἀπαλλάσσεσαι ἀπὸ τοὺς κατηγόρους, ἀλλὰ ἡ κατοικία, σὰν ἄλλη στήλη χάλκινη, περιφέροντας τὸ ὄνομά σου, κάνει ἀκόμα κι αὐτούς, πού οὔτε ζωντανὸ σὲ εἶχαν δεῖ, νὰ σοῦ ἐκσφενδονίζουν μύριες κατηγορίες.

4. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὔτε αὐτὸ τὸ κέρδος φέρνει αὐτὴ ἡ περιττὴ γενναιοδωρία, ἃς ἀποφεύγουμε, ἀγαπητοί μου, ἃς ἀποφεύγουμε τὴν ἀρρώστια αὐτῆ, κι ἃς μὴ γινόμαστε πιὸ θηριώδεις ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Σ' ἐκεῖνα ὅλα εἶναι κοινά, καὶ ἡ γῆ καὶ οἱ πηγές καὶ οἱ βοσκοτόποι καὶ τὰ βουνὰ καὶ οἱ κοιλάδες καὶ κανένα δὲν ἔχει περισσότερο ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐνῶ ἐσὺ πού εἶσαι ἄνθρωπος, τὸ πιὸ ἥμερο ζῶο, γίνεσαι πιὸ φοβερὸς ἀπὸ θηρίο, κλείνοντας μέσα σὲ μιὰ κατοικία τίς τροφὲς μυριάδων φτωχῶν καὶ πολλῶν μυριάδων. Ἄν καὶ βέβαια ὄχι μόνο ἡ φύση εἶναι σὲ μᾶς κοινὴ, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὴ φύση· εἶναι κοινὸς ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστεριῶν καὶ ὁ ἀέρας καὶ ἡ θάλασσα καὶ ἡ φωτιὰ καὶ τὸ νερὸ καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ αὔξηση καὶ τὰ γηρατειὰ καὶ ἡ ἀρρώστια καὶ ἡ

πνευματικά πάλιν κοινά, καὶ ἡ τράπεζα αὕτη ἡ ἱερά, τὸ σῶμα τὸ Δε-
σποτικόν, τὸ αἷμα τὸ τίμιον, τῆς βασιλείας ἢ ἐπαγγελία, τὸ λουτρὸν τῆς
παλιγγενεσίας, ὁ καθαρμὸς τῶν ἀμαρτημάτων, ἡ δικαιοσύνη, ὁ ἀγια-
σμός, ἡ ἀπολύτρωσις, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ. «ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ
5 οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Πῶς οὐκ ἄτο-
πον τοὺς ἐν τοσοῦτοις κοινωνοῦντας ἀλλήλοις, καὶ φύσει καὶ χάριτι καὶ
ἐπαγγελίαις καὶ νομοθεσίαις, τούτους ἐν τοῖς χρήμασιν οὕτως εἶναι
πλεονέκτας καὶ τὴν αὐτὴν μὴ διατηρεῖν ἰσονομίαν, ἀλλὰ τῶν ἀλόγων
παρέρχεσθαι τὴν θηριωδίαν, καὶ ταῦτα μέλλοντας αὐτῶν μικρὸν ὕστε-
10 ρον ἀφίστασθαι, καὶ οὐκ ἀφίστασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐσχά-
των, τούτων ἔνεκεν, κινδυνεύειν; Ὁ γὰρ θάνατος τῆς μὲν ἀπολαύσεως
ἀπάγει, πρὸς δὲ τὰς εὐθύνας ἄγει λοιπὸν καὶ τὰς ἀθανάτους κολάσεις.

Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, πολλῇ χρησόμεθα τῇ ἐλεημοσίῃ.
Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλίσσα τῶν ἀρετῶν, ἢ καὶ παραστήσεται μετὰ
15 παρρησίας ἐκεῖσε καὶ ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας, καὶ
οὐδεὶς ἀντιστήσεται τῇ μετὰ ταύτης εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσιόντι. Καὶ γὰρ
κοῦφον αὐτῆς τὸ πτερὸν καὶ πολλῇ τῆς παρρησίας αὐτῆς ἢ ὑπερβολῇ
καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναβαίνει τὸν βασιλικὸν θρόνον καὶ τοὺς αὐτῆς τροφί-
μους μετ' ἀδείας εἰσάγουσα. «Αἱ εὐχαὶ γὰρ σου», φησί, «καὶ αἱ ἐλεημο-
20 σύναι ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Τί οὖν μὴ καὶ
ἡμεῖς πρὸς τὸ ὕψος ἀναβῶμεν ἐκεῖνο, ἀπαλλαγέντες τῆς ἀκαίρου ταύ-
της πλεονεξίας καὶ ἀχρήστου τρυφῆς καὶ φιλοτιμίας; Τὰ περιττὰ ποιή-
σωμεν χρήσιμα, τὸν πολὺν ἐκεῖνον προέμενοι πλοῦτον, καὶ τῆ δεξιᾷ τοῦ
δικαστοῦ τοῦτον ἐγχειρίσαντες, ὃς καὶ φυλάξει δυνήσεται μετ' ἀκρι-
25 βείας, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ἐντεῦθεν ἡμερος γενήσεται καὶ ἴλε-
ως· κἂν μυρία ὦμεν πεπλημμεληκότες, μεταδώσει συγγνώμης ἡμῖν καὶ
ἀπολογίας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

4. Α' Κορ. 2,9.

5. Πράξ. 10,4.

υγεία και ἡ ἀνάγκη τροφῆς και ἐνδυμάτων. Ἄλλα και τὰ πνευματικά ἐπίσης εἶναι κοινὰ και ἡ ἴδια ἡ ἅγια Τράπεζα, τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ πολυτιμο αἷμά του, ἡ ὑπόσχεση τῆς βασιλείας του, τὸ βάπτισμα, ἡ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ δικαιοσύνη, ὁ ἁγιασμός, ἡ ἀπολύτρωση, τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθὰ, «τὰ ὅποια μάτι δὲν τὰ ἔχει δεῖ και αὐτὶ δὲν τὰ ἄκουσε και νοῦς ἀνθρώπου δὲν τὰ συνέλαβε»⁴. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπο, αὐτοὶ ποῦ εἶναι ἐνωμένοι μεταξὺ τους σὲ τόσα πράγματα, και στὴ φύση και στὴ χάρη και στὶς ὑποσχέσεις και στὶς νομοθεσίες, αὐτοὶ νὰ εἶναι στὰ χρήματα τόσο πλεονέκτες και νὰ μὴ κρατοῦν τὴν ἴδια ἰσότητα, ἀλλὰ νὰ ξεπερνοῦν τὴ θηριωδία τῶν ἀλόγων ζώων, και ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμή ποῦ πρόκειται μετὰ ἀπὸ λίγο νὰ τὰ ἀποχωρισθοῦν, ἀλλὰ και νὰ φτάνουν ἐξαιτίας αὐτῶν σὲ ἔσχατο κίνδυνο; Γιατὶ ὁ θάνατος μᾶς ἀρπάζει ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση και μᾶς ὀδηγεῖ στὶς εὐθύνες μας και στὶς αἰώνιες κολάσεις.

Γιὰ νὰ μὴ γίνεῖ λοιπὸν αὐτό, ἃς ἐφαρμόσουμε πολὺ τὴν ἐλεημοσύνη. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ βασίλισσα τῶν ἀρετῶν, ἡ ὁποία και παρίσταται μεθάρρος ἐκεῖ και θὰ μᾶς ἐξαιρέσει ἀπὸ τὴν κόλαση και τὴν τιμωρία και κανένας δὲ θὰ ἀντισταθεῖ σ' αὐτὸν ποῦ μπαίνει στὸν οὐρανὸ μαζί μ' αὐτήν. Πράγματι, τὰ φτερά της εἶναι ἐλαφρὰ και ὑπερβολικὰ μεγάλη ἡ παρρησία της και ἀνεβαίνει στὸν ἴδιο τὸ βασιλικὸ θρόνο, βάζοντας μέσα τοὺς τροφίμους της ἐλεύθερα. Γιατὶ λέει, «οἱ προσευχῆς σου και οἱ ἐλεημοσύνες σου ἔφθασαν μπροστὰ στὸ Θεό, γιὰ νὰ σὲ θυμηθεῖ»⁵. Γιατὶ λοιπὸν νὰ μὴ ἀνεβοῦμε και ἐμεῖς στὸ ὕψος ἐκεῖνο, ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν ὀχληρὴ αὐτὴ πλεονεξία και ἀπὸ τὴν ἄχρηστη ἀπόλαυση και γενναιοδωρία; Ἄς κάνουμε τὰ περιττὰ χρήσιμα, παίρνοντας τὸν πολὺ ἐκεῖνο πλοῦτο και δίνοντάς τον στὸ δεξιὸ χέρι τοῦ δικαστῆ, ὁ ὁποῖος και θὰ μπορέσει νὰ τὸν φυλάξει μεθ' ἑαυτοῦ και θὰ γίνεῖ ἀπὸ αὐτὸ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως ἡρεμος και σπλαχνικός· και ἐὰν ἔχουμε κάνει μυριάδες πλημμελήματα, θὰ μᾶς δώσει συγχώρηση και ἀπολογία, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μετὰ τὴ χάρη και φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιο ἀνήκει ἡ δόξα και ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Α Ι Α Α'

ΕΠΙΑΙΝΟΣ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ.

Καὶ περὶ εὐταξίας ἐν ταῖς δοξολογίαις. Καὶ εἰς τό, «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου».

α'. Πολλὴν ὀρώ τὴν σπουδὴν ἐνδεικνυμένους ὑμᾶς εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ πρῶην ἡμῖν εἰρημένα. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἀόκνως τὰ τῆς διδασκαλίας κἀγὼ καταβάλλομαι σπέρματα, χρησταῖς ἐντεῦθεν ταῖς ἐλπίσι τρεφόμενος. Καὶ γὰρ ὁ γεωργός, ὅποταν πόνῳ μὲν τὰ σπέρματα καταβάλλῃ, 5 εὐφοροῦσαν δὲ τὴν γῆν καὶ τὰ λήϊα κομῶντα θεάσεται, τῶν πρῶην ἐπιλανθάνεται κόπων καὶ πρὸς τὴν ἐξῆς ἐργασίαν τε καὶ συντήρησιν τῷ προσδοκωμένῳ διανίσταται κέρδει. Καίτοι πόσον ποριμωτέρα καὶ ἐπικερδῆς αὕτη καθέστηκεν ἡ γεωργία! Ἐκεῖνη μὲν γὰρ τῶν καρπῶν τῶν αἰσθητῶν περιποιουμένη τὴν ἀφθονίαν, σώμασιν ἐναποτίθεται τροφήν, 10 αὕτη δέ, τὴν τῶν λόγων καταβαλλομένη διδασκαλίαν καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος πλεονάζουσα χαρίσματα, τὸν ψυχικὸν ἐναποτίθεται πλοῦτον, τὴν ἀδαπάνητον καὶ ἀκήρατον τροφήν, τὴν μὴ διαλυομένην, μηδὲ φθειρομένην ἀκολουθία, ἀλλὰ ἀρρήτῳ τινὶ συντηρουμένην προνοίᾳ καὶ νοητὴν τὴν ἀπόλαυσιν ἔχουσαν. Αὕτη τῶν ἐμῶν πόνων ἡ ἐπικαρπία, οὗτος ὁ 15 ἐναποτιθέμενος τῇ ὑμῶν ἀγάπῃ πλοῦτος. Τοῦτον οὖν αὐξανόμενον ἐν ὑμῖν κατανοῶν, χαίρω διὰ παντός, ὡς μὴ εἰκῆ τὰ σπέρματα καταβαλλόμενος, ὡς μὴ μάτην τοὺς πόνους ὑπομείνας, ὡς εἰς εὐφορον καὶ λιπαρὰν ἐπισπεύρων γῆν καὶ πρὸς καρποφορίαν ἐπιτηδείαν.

Πόθεν οὖν τὸ τοιοῦτον καταστοχάζομαι κέρδος; πόθεν εἰς ἔργον 20 τοὺς λόγους προκόπτοντας κατανοῶ; Ἐκ τῆς παρουσίας δηλονότι συνδρομῆς, ἐκ τοῦ τὴν μητέρα πάντων τὴν ἐκκλησίαν μετὰ σπουδῆς ὑμᾶς καταλαβεῖν, ἐκ τῆς παννύχου ταύτης καὶ διηνεκοῦς στάσεως, ἐκ τοῦ τὴν ἀγγελικὴν χοροστασίαν μιμουμένους ἀκατάπαυστον τῷ Κτίστη τὴν ὑμολογίαν προσφέρειν. Ὡ τῶν τοῦ Χριστοῦ δωρημάτων! Ἄνω 25 στρατιαὶ δοξολογοῦσιν ἀγγέλων, κάτω ἐν ἐκκλησίαις χοροστατοῦντες

Ο Μ Ι Α Ι Α

ΕΠΑΙΝΟΣ ΕΚΕΙΝΩΝ ΠΟΥ ΤΟΝ ΣΥΝΑΝΤΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἐπίσης γιὰ τὴν τάξη κατὰ τὶς δοξολογίες, καὶ στὸ στίχο· «εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένον»!

1. Βλέπω νὰ δείχνετε μεγάλη προθυμία νὰ ἐφαρμόσετε αὐτὰ ποὺ σᾶς εἶπα τὴν προηγούμενη φορά. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ λοιπὸν ἀκούραστα θὰ σπείρω τοὺς σπόρους τῆς διδασκαλίας, τρεφόμενος μὲ ἀγαθὲς ἐλπίδες ἀπὸ αὐτό. Γιατί καὶ ὁ γεωργός, ἀφοῦ σπείρει μὲ κόπο τοὺς σπόρους καὶ δεῖ στὴ συνέχεια ἡ γῆ νὰ εἶναι εὐφορὴ καὶ τὰ στάχυα ἄφθονα, ξεχνάει τοὺς προηγούμενους κόπους του, καὶ παρακινεῖται στὴ συνέχιση καὶ διατήρηση τῆς ἐργασίας ἀπὸ τὸ κέρδος ποὺ περιμένει. Ἐὰν καὶ βέβαια πόσο πιὸ πλούσια εἶναι αὐτῇ ἡ γεωργία! Γιατί ἐκείνη, φροντίζοντας γιὰ τὴν ἀφθονία τῶν ὑλικῶν καρπῶν, ἐξασφαλίζει τροφὴν στὰ σώματα, ἐνῶ αὐτῇ, σπέρνοντας τὴ διδασκαλία τῶν λόγων καὶ αὐξάνοντας τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος, ἐξασφαλίζει τὸν ψυχικὸ πλοῦτο, τὴν ἀνεξάντλητη καὶ ἀμόλυντη τροφή, ποὺ δὲν καταστρέφεται, οὔτε φθείρεται στὴν συνέχεια, ἀλλὰ συντηρεῖται ἀπὸ κάποια ἀπερίγραφη πρόνοια καὶ προσφέρει πνευματικὴ ἀπόλαυση. Αὐτὸ εἶναι τὸ κέρδος τῶν δικῶν μου κόπων, αὐτὸς εἶναι ὁ πλοῦτος ποὺ ἐξασφαλίζω στὴν ἀγάπη σας. Βλέποντάς τον λοιπὸν νὰ αὐξάνει χαίρομαι παντοτινά, γιατί δὲν σπέρνω ἄδικα τοὺς σπόρους, γιατί δὲν ὑπομένω μάταια τοὺς κόπους, γιατί σπέρνω σὲ εὐφορὴ καὶ γόνιμη γῆ, κατάλληλη γιὰ καρποφορία.

Ἄπο τοῦ ὅμως φαντάζομαι αὐτὸ τὸ κέρδος; ἀπὸ ποῦ βλέπω τὰ λόγια μου νὰ ἐξελίσσονται σὲ ἔργα; Ἄπο αὐτὴν ἐδῶ φυσικὰ τὴ συνάθροιση, ἀπὸ τὸ ὅτι γεμίσατε μὲ προθυμία τὴν ἐκκλησία, τὴ μητέρα ὄλων μας, ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴν ὀλονύκτια καὶ συνεχῆ στάση σας, ἀπὸ τὸ ὅτι προσφέρετε ἀκατάπαυστη δοξολογία στὸν Κτίστη, μιμούμενοι τὶς ἀγγελικὲς χορωδίες. Πόσο ἀξιοθαύμαστες εἶναι οἱ δωρεὲς τοῦ Χριστοῦ! Ἐπάνω δοξολογοῦν στρατιᾶς ἀγγέλων· κάτω στίς ἐκκλησίες ἄνθρωποι

ἄνθρωποι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐκμιμοῦνται δοξολογίαν. Ἄνω τὰ Σερα-
 φῖμι τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναβοᾷ, κάτω τὸν αὐτὸν ἢ τῶν ἀνθρώπων
 ἀναπέμπει πληθὺς· κοινὴ τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων συγκρο-
 5 τεῖται πανήγυρις· μία εὐχαριστία, ἐν ἀγαλλίαμα, μία εὐφρόσυνος χορο-
 στασία. Ταύτην γὰρ ἡ ἄφραστος τοῦ Δεσπότης συγκατάβασις ἐκρότη-
 σε, ταύτην τὸ Πνεῦμα συνέπλεξε τὸ ἅγιον, ταύτης ἡ ἁρμονία τῶν φθόγ-
 γων τῇ πατρικῇ εὐδοκίᾳ συνηρμόσθη· ἄνωθεν ἔχει τὴν τῶν μελῶν εὐ-
 ρυθμίαν, καὶ ὑπὸ τῆς Τριάδος, καθάπερ ὑπὸ πλήκτρου τινός, κινουμέ-
 νη, τὸ τερπνὸν καὶ μακάριον ἐνηχεῖ μέλος, τὸ ἀγγελικὸν ἄσμα, τὴν ἄλη-
 10 κτον συμφωνίαν. Τοῦτο τῆς ἐνταῦθα σπουδῆς τὸ πέρας, οὗτος ὁ τῆς
 συνελεύσεως ἡμῶν καρπός. Διὰ τοῦτο χαίρω τὴν τοιαύτην καθορῶν
 εὐδοκίμησιν· χαίρω τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν εὐφροσύνην κατανοῶν,
 τὴν χαρὰν τὴν πνευματικὴν, τὴν κατὰ Θεὸν ἀγαλλίασιν. Οὐδὲν γὰρ
 οὕτω περιχαρῆ τὴν ἡμετέραν διατίθησι ζωὴν, ὡς ἡ ἐν ἐκκλησίᾳ θυμη-
 15 διά. Ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν χαιρόντων συντηρεῖται χαρά, ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ
 τῶν ἀθυμούντων εὐθυμία, ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν λυπομένων εὐφροσύνη,
 ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν καταπονουμένων ἀναψυχή, ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν κο-
 πιῶντων ἀνάπαυσις. «Δεῦτε» γάρ, φησί, «πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶν-
 τες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς». Τί ταύτης τῆς φωνῆς
 20 γένοιτ' ἂν ποθεινότερον; τί τῆς κλήσεως ταύτης ἡδύτερον; Πρὸς εὐω-
 χίαν σε καλεῖ ἐν ἐκκλησίᾳ σε καλῶν ὁ Δεσπότης, εἰς ἀνάπαυσιν ἀντὶ
 τῶν κόπων προτρέπεται, εἰς ἄνεσιν ἐκ τῶν ὀδυνηρῶν μετατίθησι, τὸ
 βάρος τῶν ἀμαρτημάτων κουφίζων· τρυφή τὴν ἀθυμίαν καὶ εὐφροσύνη
 τὴν λύπην ἰᾶται. Ὡ τῆς ἀπάτου κηδεμονίας! Ὡ κλήσεως ἐπουρανοῦ!
 25 Σπεύσωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, αὐτὴν μὲν ἐπιτεινομένην ἐνδείκνυ-
 σθαι τὴν σπουδὴν, μετὰ δὲ τῆς προσηκούσης εὐταξίας καὶ τοῦ πρέπον-
 τος σκοποῦ ταύτην ἀποπληροῦν. Καὶ γὰρ τὸν περὶ τοῦτου λόγον ὑμῖν
 σήμερον κινήσαι βούλομαι, φορτικὸν μὲν εἶναι δοκοῦντα, ἀνεπαχθῆ δὲ
 καὶ ὠφέλιμον ὄντα τῇ ἀληθείᾳ. Οὕτω γὰρ καὶ φιλόστοργοι πατέρες
 30 ποιοῦσιν· οὐ μόνον τὰ πρὸς ὀλίγον χαροποιοῦντα, ἀλλὰ καὶ τὰ λυποῦντα
 παρεγγυῶνται τοῖς τέκνοις· καὶ οὐ τὰ αὐτόθεν ἐνδεικνύμενα τὴν ὠφέ-
 λειαν παραινοῦσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ὅσα δοκοῦσι μὲν εἶναι φορτικά,
 σωτήρια δὲ ἐστὶν ἀποπληροῦμενα, καὶ ταῦτα μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμε-

σὲ χορωδίες μιμούνται τὴν ἴδια μ' ἐκείνους δοξολογία. Ἐπάνω τὰ Σεραφίμ ψάλλουν δυνατὰ τὸν τρισάγιο ὕμνο· κάτω τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἀναπέμπει τὸν ἴδιο ὕμνο· σχηματίζεται κοινὸς πανηγυρισμὸς· τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων· μιὰ εὐχαριστία, ἓνα ἀγαλλίαμα, μιὰ χαρούμενη τελετουργία. Καὶ αὐτὴν τὴν συγκρότησε ἡ ἀπερίγραπτη συγκατάβαση τοῦ Κυρίου, αὐτὴν τὴν συναρμολόγησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, αὐτῆς ἡ ἄρμονία τῶν φθόγγων ὀργανώθηκε μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Πατέρα· ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἔχει τὴν ἄρμονία τῶν μελῶν της, καὶ καθὼς κινεῖται σὰν ἀπὸ κάποιο πλῆκτρο, ἀποδίδει τὴν εὐχάριστη καὶ μακάρια μελωδία, τὸ ἀγγελικὸ ἄσμα, τὴν ἀκατάπαυστη συμφωνία. Αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος τῆς προθυμίας μὲ τὴν ὁποία βρισκόμαστε ἐδῶ, αὐτὸς εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἐδῶ συναθροίσεώς μας. Γι' αὐτὸ χαίρομαι βλέποντας τὴν εὐφροσύνη πού ὑπάρχει στίς ψυχῆς σας, τὴ χαρὰ τὴν πνευματικὴ, τὴ θεϊκὴ ἀγαλλίαση. Γιατί τίποτα δὲν κάνει τόσο χαρούμενη τὴ ζωὴ μας, ὅσο ἡ χαρὰ τῆς ἐκκλησίας. Στὴν ἐκκλησία συντηρεῖται ἡ χαρὰ ἐκείνων πού χαίρονται, στὴν ἐκκλησία ὑπάρχει ἡ ψυχικὴ εὐφορία ἐκείνων πού στενοχωροῦνται, στὴν ἐκκλησία ἡ εὐφροσύνη ἐκείνων πού λυποῦνται, στὴν ἐκκλησία ἡ ἀνακούφιση τῶν ταλαιπωρουμένων, στὴν ἐκκλησία ἡ ἀνάπαυση ἐκείνων πού κοπιάζουν. Γιατί λέει, «ἐλᾶτε σὲ μένα ὅλοι ὅσοι κοπιάζετε καὶ εἴστε φορτωμένοι καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ξεκουράσω»^{1α}. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά; τί ὑπάρχει πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ αὐτὴ τὴν πρόσκληση; Καλώντας σε ὁ Δεσπότης στὴν ἐκκλησία, σὲ προσκαλεῖ σὲ εὐωχία, σὲ παρακινεῖ σὲ ἀνάπαυση ἀντὶ τῶν κόπων πού ὑπομένεις, σὲ ὀδηγεῖ στὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ὀδυνηρά, ἀνακουφίζοντάς σε ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων σου· ἀπόλαυση θεραπεύει τὴ στενοχώρια καὶ χαρὰ τὴ λύπη. Τί ἀπερίγραπτη φροντίδα! Τί πρόσκληση ἐπουράνια!

Ἄς σπεύσουμε λοιπόν, ἀγαπητοί μου, νὰ ἐπιδείξουμε αὐτὴν τὴν αὐξανόμενη προθυμία, καὶ νὰ τὴν ἐκτελέσουμε μὲ τὴν τάξη πού τῆς ἀρμόζει καὶ μὲ τὸν σκοπὸ πού τῆς πρέπει. Γιατί σήμερα θέλω νὰ ξεκινήσω τὸ λόγο γιὰ τὸ θέμα αὐτό, πού φαίνεται βέβαια πὼς εἶναι κουραστικός, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἄκοπος καὶ ὠφέλιμος. Γιατί ἔτσι κάνουν καὶ οἱ φιλόστοργοι πατέρες· δὲν ἐμπιστεύονται στὰ παιδιά τους μόνο ἐκεῖνα πού προκαλοῦν πρόσκαιρη χαρὰ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα πού προξενοῦν λύπη· καὶ δὲν τὰ συμβουλεύουν μόνο ἐκεῖνα πού ἀπὸ μόνονα τους δείχνουν τὴν ὠφέλειά τους, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα πού φαίνονται βέβαια δυσάρεστα, ὅμως ὅταν ἐκτελοῦνται εἶναι σωτήρια, καὶ αὐτὰ τὰ

λείας διδάσκουσι, καὶ ἀσφαλῶς τὴν αὐτῶν ἀπαιτοῦσι συντήρησιν. Καὶ τοῦτον προτείνουμεν τὸν λόγον, ἵνα μὴ μάτην τὸν ἐνταῦθα καταβαλλόμεθα πόνον, ἵνα μὴ τὴν τῆς ἀγρυπνίας ὑπομένοντες ἀνάγκην, ἀνοήτως πικτεῦωμεν, ἵνα μὴ εἰς ἀέρα διαλυόμεναι αἱ φωναὶ ἐπὶ ζημίᾳ μᾶλλον ἐνηχοῖντο καὶ οὐκ ἐπὶ κέρδει. Οὐδὲ γὰρ ἔμπορος μακρὰς μὲν ἐμπορίας στελλόμενος, πολλὴν δὲ τὴν τῶν πνευμάτων ἐμβολὴν καὶ τὴν τῶν κυμάτων ἐπανάστασιν ὑπομένων, καταδέξαιτο ἂν εἰκῆ καὶ μάτην τοὺς τοιούτους ὑπομένειν κόπους, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ πελάγη τέμνει καὶ κινδύνων κατατολμᾷ καὶ τόπους ἐκ τόπων μεταμείβει καὶ ἀψινους πάσας διατελεῖ νύκτας, ἵνα τὰ τῆς ἐμπορίας αὐτῷ πλεονάζῃ. Ὡς, εἴ γε τοῦτο μὴ προσῆ, ἀλλὰ σὺν τῷ κέρδει καὶ ἡ τῶν κεφαλαίων αὐτῷ ἐπιγένηται ζημία, οὐδὲ ἀπαίρειν ἐξεστὶν αὐτῷ, οὐδὲ τοὺς πολυπλόκους ἐκείνους ὑπομένειν κινδύνους.

β'. Τοῦτο τοίνυν εἰδότες, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας ἐνταῦθα παραγινόμεθα, ὅπως μὴ, ἀντὶ ἀμαρτημάτων ἀφέσεως προσθήκην τούτων ποιησάμενοι, οἴκαδε πορευσώμεθα. Τί δέ ἐστι τὸ ζητούμενον καὶ ὁ παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖται; Τὸ τοὺς θείους ἀναπέμποντας ὕμνους, φόβῳ πολλῷ συνεσταλμένους καὶ εὐλαβεῖα κεκοσμημένους, οὕτω προσφέρειν τούτους. Καὶ γὰρ εἰσὶ τινες τῶν ἐνταῦθα, οὓς οὐδὲ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἀγνοεῖν οἴμαι, οἵτινες καταφρονοῦντες μὲν τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος λόγια ὡς κοινὰ ἠγούμενοι, φωνὰς ἀτάκτους ἀφιᾶσι, καὶ τῶν μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται, ὄλῳ τῷ σώματι δονούμενοι καὶ περιφερόμενοι καὶ ἀλλότρια τῆς πνευματικῆς καταστάσεως ἐπιδεικνύμενοι τὰ ἦθη. "Αθλιε καὶ ταλαίπωρε, δέον σε δεδοικότα καὶ τρέμοντα τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν ἐκπέμπειν, φόβῳ τε τὴν ἐξομολόγησιν τῷ Κτίστῃ ποιεῖσθαι, καὶ διὰ ταύτης συγγνώμην τῶν ἐπταισμένων αἰτεῖσθαι, σὺ δὲ τὰ μίμων καὶ ὄρχηστῶν ἐνταῦθα παράγεις, ἀτάκτως μὲν τὰς χεῖρας ἐπανατείνων καὶ τοῖς ποσὶν ἐφαλλόμενος καὶ ὄλῳ περικλώμενος τῷ σώματι. Καὶ πῶς οὐ δέδοικας οὐδὲ φρίττεις τοιούτων κατατολμῶν λογίων; Οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι αὐτὸς ἀοράτως ἐνταῦθα πάρεστιν ὁ Δεσπότης καὶ ἐκάστου τὴν κίνησιν ἀναμετρεῖ καὶ τὸ συνειδὸς ἐξετάζει; Οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι ἄγγελοι ταύτῃ τῇ φρικτῇ παρίστανται τραπέζῃ καὶ φόβῳ ταύτην περιέπουσιν; Ἀλλὰ σὺ ταῦτα οὐ κατανοεῖς, ἐπειδὴ ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων τὸν νοῦν συνεσκοπίσθης, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐκεῖσε πραττόμενα τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἀναφύ-

διδάσκουν μὲ πολλή προσοχή καὶ ἀπαιτοῦν τὴν πιστὴ ἐφαρμογὴ τους. Καὶ προτείνω αὐτὸ τὸ θέμα, γιὰ νὰ μὴ καταβάλλουμε ἄδικα αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόπο, γιὰ νὰ μὴ πυγμαχοῦμε ἀνόητα ὑπομένοντας τὴν τιμωρία τῆς ἀγρυπνίας, γιὰ νὰ μὴ διαλύονται οἱ φωνές μας στὸν ἀέρα καὶ ἀκούονται γιὰ ζημιὰ καὶ ὄχι πρὸς ὄφελός μας. Οὔτε ἄλλωστε ἓνας ἔμπορος, ποῦ ἐτοιμάζεται γιὰ μακρινὸ ἐμπορικὸ ταξίδι καὶ δέχεται τὴν ὀρμητικὴ πνοὴ τῶν ἀνέμων καὶ τὴν ἀπειλητικὴ ἀνύψωση τῶν κυμάτων, θὰ δεχόταν νὰ ὑποστεῖ ἔτσι στὴν τύχη καὶ ἄδικα αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοὺς κόπους· ἀλλὰ γι' αὐτὸ διασχίζει καὶ τὰ πέλαγα καὶ ἀψηφᾷ κινδύνους καὶ ἀλλάζει τὸν ἓνα τόπο μετὰ τὸν ἄλλο καὶ περνᾷ ὄλες τις νύχτες αὔπνος, γιὰ νὰ αὐξήσῃ τὸ ἐμπόριό του. Ἐνῶ, ἐὰν δὲν ὑπάρχει αὐτό, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸ κέρδος ἐπέρχεται καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν κεφαλαίων του, δὲν θὰ δεχόταν οὔτε νὰ ξεκινήσῃ, οὔτε νὰ ὑποστεῖ τοὺς πολυποικίλους ἐκείνους κινδύνους.

2. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτό, ἃς ἐρχόμαστε ἐδῶ μὲ τὴν εὐλάβεια ποῦ ταιριάζει, ὥστε, ἀντὶ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν μας, νὰ μὴ πᾶμε στὸ σπίτι ἔχοντας αὐξήσῃ τις ἤδη ὑπάρχουσες. Ποιὸ ὅμως εἶναι τὸ ζητούμενο καὶ αὐτὸ ποῦ ἀπαιτεῖται ἀπὸ μᾶς; Ὅταν ἀναπέμπουμε τοὺς ὕμνους νὰ εἴμαστε συνεσταλμένοι ἀπὸ τὸν πολὺ φόβο καὶ νὰ τοὺς προσφέρουμε στολισμένοι μὲ εὐλάβεια. Γιατὶ ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ βρίσκονται ἐδῶ, τοὺς ὁποίους νομίζω πῶς δὲν ἀγνοεῖ ἡ ἀγάπη σας, οἱ ὁποῖοι, περιφρονώντας τὸ Θεὸ καὶ θεωρώντας τὰ λόγια τοῦ Πνεύματος ὡς συνηθισμένα, βγάζουν ἄτακτες φωνές καὶ συμπεριφέρονται ὄχι καλύτερα ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ μαίνονται, στριφογυρίζουν μὲ ὄλο τὸ σῶμα τους καὶ περιφέρονται, καὶ παρουσιάζουν ἡθῆ ξένα πρὸς τὴν πνευματικότητα τῆς στιγμῆς. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ἐνῶ πρέπει νὰ ἀναπέμπεις τὴν ἀγγελικὴ δοξολογία γεμάτος φόβο καὶ τρόμο καὶ νὰ κάνεις τὴν ἐξομολόγηση στὸν Κτίστη μὲ φόβο καὶ νὰ ζητᾷς μὲ αὐτὴν συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν σου, ἐσὺ ὅμως κάνεις ἐδῶ αὐτὰ ποῦ κάνουν οἱ μίμοι καὶ οἱ χορευτές, σηκώνοντας ἄτακτα τὰ χέρια καὶ πηδώντας μὲ τὰ πόδια καὶ στρέφοντας πέρα δῶθε τὸ σῶμα σου. Καὶ πῶς δὲ φοβᾶσαι οὔτε τρέμεις ἀψηφώντας τέτοια λόγια; Δὲν σκέπτεσαι ὅτι εἶναι παρὼν ἐδῶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἀοράτως, καταγράφει τὴν κίνηση τοῦ καθενὸς καὶ ἐξετάζει τὴ συνείδηση; Δὲν σκέπτεσαι ὅτι ἄγγελοι εἶναι παρόντες σ' αὐτὴ τὴ φρικτὴ τράπεζα καὶ τὴν φροντίζουν μὲ φόβο; Ἀλλὰ ἐσὺ αὐτὰ δὲν τὰ σκέπτεσαι, ἐπειδὴ ὁ νοῦς σου ἔχει σκοτισθεῖ ἀπὸ τὰ ἀκούσματα καὶ θεάματα τῶν θεάτρων, καὶ γι' αὐτὸ ἀναμιγνύεις ὅσα γί-

ρεις τύποις· διὰ τοῦτο ταῖς ἀσήμεοις κραυγαῖς τὸ τῆς ψυχῆς ἀτακτὸν δημοσιεύεις. Πῶς οὖν συγγνώμην ἐξαιτήσῃ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων; πῶς εἰς οἶκτον ἐπισπάσῃ τὸν Δεσπότην, οὕτω καταπεφρονημένως τὴν δέησιν προτεινόμενος; «Ἐλέησόν με, ὁ Θεός», λέγεις, καὶ τοῦ
 5 ἐλέους ἀλλότριον τὸ ἦθος ἐπιδείκνυσαι. «Σῶσόν με», βοᾷς, καὶ ξένον τῆς σωτηρίας τὸ σχῆμα διατυποῖς. Τί συντείνουνσι πρὸς ἰκεσίαν χεῖρες ἐπὶ μετεωρισμῶ συνεχῶς ἐπαιρόμεναι καὶ ἀτάκτως περιφερόμεναι, κραυγὴ τε σφοδρὰ καὶ τῇ βιαίᾳ τοῦ πνεύματος ὠθήσει τὸ ἄσημον ἔχουσα; Οὐχὶ τὰ μὲν αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς τριόδοις ἐταιριζομένων γυναικῶν,
 10 τὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις φωνούντων ἐστὶν ἔργα;

Πῶς οὖν τολμᾷς τῇ ἀγγελικῇ ταύτῃ δοξολογίᾳ τὰ τῶν δαιμόνων ἀναμινγνύνειν παίγνια; πῶς δὲ οὐκ αἰδῆ ταύτην τὴν φωνήν, ἣν ἐκεῖ ἐκφέρεις, «δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ», λέγων, «καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ». Τοῦτό ἐστιν, ἐν φόβῳ δουλεύειν, τὸ διακεχύσθαι τε καὶ δια-
 15 τείνεσθαι καὶ μηδὲ σεαυτὸν ἐπίστασθαι περὶ τίνων διαλέγῃ τῇ ἀτάκτῳ τῆς φωνῆς ἐνηγήσει; Τοῦτο καταφρονήσεώς ἐστιν, οὐ φόβου, ἀλαζονείας, οὐ ταπεινώσεως· τοῦτο παιζόντων μᾶλλον, ἢ δοξολογούντων. Τί οὖν ἐστὶ τὸ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ; Τὸ πᾶσαν ἐντολὴν ἀποπληροῦντας φόβῳ καὶ συστολῇ ταύτην κατεργάζεσθαι, τὸ συντετριμμένη
 20 καρδίᾳ καὶ τεταπεινωμένῳ νοῖ τὰς ἰκεσίας προβάλλεσθαι. Καὶ οὐ μόνον δουλεύειν ἐν φόβῳ, ἀλλὰ καὶ ἀγαλλιᾶσθαι ἐν τρόμῳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου παρακελεύεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τῆς ἐντολῆς πλήρωσις χαρὰν εἴωθεν ἐμποιεῖν τῷ τὴν ἀρετὴν ἀσκοῦντι, καὶ ταύτην, φησί, τρόμῳ καὶ δέει ποιεῖσθαι προσήκει, ἵνα μὴ, τῇ ἀφοβίᾳ συγχεόμε-
 25 νοι, τοὺς τε πόνους ζημιωθῶμεν καὶ τὸν Θεὸν παροξύνωμεν. Πῶς δὲ ἔσται, φησὶν, ἀγάλλεσθαι ἐν τρόμῳ; Καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατόν κατὰ ταῦτόν τὰ δύο συμβαίνειν, πολλῆς οὐσης τῆς μεταξὺ αὐτῶν διαφορᾶς. Χαρὰ γὰρ ἐστὶ καταθυμίων πλήρωσις καὶ ἡδέων ἀπόλαυσις καὶ ἀνιαρῶν λήθη, φόβος δὲ ἐλπίζομένων κακῶν ἐπίτασις, ἐπὶ κατεγνωσμένῳ συνι-
 30 στάμενος συνειδότη. Πῶς οὖν ἔστιν ἀγάλλεσθαι ἐν φόβῳ καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐν φόβῳ, ἀλλ' ἐν τρόμῳ, ὅπερ ἐπίτασις ἐστὶ τοῦ φόβου καὶ πολλῆς ἀγωνίας σημεῖον.

Πῶς δέ, φησί, τοῦτο γενήσεται; **Αὐτὰ σε τὰ Σεραφίμ διδάσκουσιν, ἔργῳ τὴν τοιαύτην ἀποπληροῦντα διακονίαν.** Καὶ γὰρ ἐκεῖνα τῆς ἀφά-
 2. Ψαλμ. 2.11.

νονται ἐκεῖ μὲ τοὺς τύπους τῆς ἐκκλησίας· γι' αὐτὸ μὲ τις ἀναρθρες κραυγὲς ἐκδηλώνεις τὴν ἀταξία τῆς ψυχῆς σου. Πῶς λοιπὸν θὰ ζητήσεις συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν σου; πῶς θὰ ἐλκύσεις τὸν Κύριο νὰ σέ λυπηθεῖ, κάνοντας μὲ τόση περιφρόνηση τὴ δέηση; Λὲς «Ἐλέησέ με, Θεέ μου», καὶ δείχνεις ἦθος ἀνάξιο λύπης. Ὑψώσε με' φωνάζεις, καὶ παρουσιάζεις ἐμφάνιση ξένη πρὸς τὴ σωτηρία. Σὲ τί συμβάλλουν στὴν ἰκεσία χέρια ποὺ σηκώνονται ψηλὰ συνεχῶς καὶ περιφέρονται ἄτακτα, καὶ κραυγὲς δυνατές, ποὺ μὲ τὴ βία τῆς ὄθησης τοῦ ἀέρα γίνονται ἀναρθρες; Δὲν εἶναι ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ἔργα τῶν γυναικῶν ποὺ ἐκδίδονται στὰ τρίστρατα, καὶ ἄλλα ἐκείνων ποὺ φωνασκοῦν στὰ θέατρα;

Πῶς τοιμᾶς λοιπὸν νὰ ἀναμιγνύεις σ' αὐτὴ τὴν ἀγγελικὴ δοξολογία τὸ παιχνίδι τῶν δαιμόνων; Καὶ πῶς δὲν ντρέπεσαι, ὅταν προφέρεις ἐκεῖ αὐτὰ τὰ λόγια, λέγοντας, «δουλέψετε τὸν Κύριο μὲ φόβο καὶ νὰ δοκιμάζετε ἀγαλλίαση μὲ τρόμο»²; Αὐτὸ σημαίνει «νὰ δουλεύουμε μὲ φόβο», νὰ ἀποχαυνώνεσαι καὶ νὰ τεντώνεσαι καὶ νὰ μὴ ξέρεις οὔτε ἐσὺ γιὰ ποιὰ πράγματα μιλᾶς μὲ τὸν ἦχο τῆς ἄτακτης φωνῆς; Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα περιφρονήσεως, ὄχι φόβου, ἀλαζονείας, ὄχι ταπεινώσεως· αὐτὸ εἶναι γνώρισμα αὐτῶν ποὺ παίζουν καὶ ὄχι αὐτῶν ποὺ δοξολογοῦν. Τί σημαίνει λοιπὸν νὰ δουλεύουμε τὸν Κύριο μὲ φόβο; Νὰ ἐκπληροῦμε κάθε ἐντολὴ κάνοντάς τὴν μὲ φόβο καὶ συστολή, νὰ προβάλλουμε τίς παρακλήσεις μας μὲ συντριμμένη καρδιὰ καὶ ταπεινωμένο νοῦ. Καὶ ὄχι μόνο νὰ τὸν δουλεύουμε μὲ φόβο, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀγαλλόμεστε μὲ τρόμο, μᾶς παραγγέλλει τὸ ἅγιο Πνεῦμα μέσω τοῦ προφήτη. Γιατί, ἐπειδὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐντολῆς συνήθως προξενεῖ χαρὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἀσκεῖ, πρέπει, λέει, καὶ τὴν ἐντολὴ αὐτὴ νὰ τὴν κάνουμε μὲ τρόμο καὶ μὲ δέος, γιὰ νὰ μὴ τὴν συγχέουμε μὲ τὴν ἀφοβία καὶ ἀποβοῦν ἔτσι μάταιοι οἱ κόποι μας, καὶ ἐξοργίσουμε καὶ τὸ Θεό. Πῶς ὅμως θὰ γίνεῖ, λέει, νὰ δοκιμάζουμε ἀγαλλίαση μὲ τρόμο; Γιατί δὲν εἶναι δυνατό νὰ συμβαίνουν ταυτόχρονα καὶ τὰ δύο, ἐπειδὴ ὑπάρχει μεταξὺ τους μεγάλη διαφορά. Διότι χαρὰ εἶναι ἡ ἐκπλήρωση πραγμάτων ποὺ διακαῶς ἐπιθυμοῦμε, καὶ ἀπόλαυση πραγμάτων ποὺ εἶναι εὐχάριστα, καὶ λήθη τῶν ἀνιαρῶν, ἐνῶ φόβος εἶναι ἡ ἔντασις τῶν κακῶν ποὺ περιμένουμε καὶ ὑπάρχει στὴν ἔνοχη συνείδηση. Πῶς λοιπὸν θὰ γίνεῖ νὰ ἀγαλλόμεθα μὲ φόβο, καὶ μάλιστα ὄχι ἀπλῶς μὲ φόβο, ἀλλὰ μὲ τρόμο, ποὺ εἶναι ἐπίτασις τοῦ φόβου καὶ δεῖγμα πολλῆς ἀγωνίας;

Πῶς ὅμως, λέει, θὰ γίνεῖ αὐτό; Τὰ ἴδια τὰ Σεραφίμ σὲ διδάσκουν, ἐκπληρώνοντας ἔμπρακτα αὐτὴ τὴ διακονία. Διότι ἐκεῖνα ἀπολαμβάνουν

του δόξης ἀπολαύοντα τοῦ Κτίστου καὶ τὸ ἀμήχανον ἐνοπριζόμενα κάλλος· οὐ λέγω αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐστὶ τῇ φύσει (ἀκατανόητον γὰρ τοῦτο καὶ ἀθεώρητον καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀτοπὸν ἐστὶ τὸ οὕτω περὶ αὐτοῦ ὑπολαμβάνειν), ἀλλ' ὅσον ἐγχωροῦσιν, ὅσον ὑπὸ τῆς ἀκτίνος 5 ἐκείνης ἰσχύουσι καταλάμπεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ διηνεκῶς λειτουργοῦσι κύκλω τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, ἐν διηνεκεῖ χαρᾷ διατελοῦσιν, ἐν αἰδίῳ εὐφροσύνῃ, ἐν ἀγαλλιάσει ἀκαταπαύστῳ, χαίροντα, σκιριτῶντα, ἀσιγήτως δοξολογοῦντα. Τὸ γὰρ ἐνώπιον ἐστάναι τῆς δόξης ἐκείνης καὶ ἀπὸ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀπαστραπτούσης καταφωτίζεσθαι αἴγλης, τοῦτο αὐτοῖς 10 καὶ χαρὰ, τοῦτο καὶ ἀγαλλίασις, τοῦτο καὶ εὐφροσύνη, τοῦτο καὶ δόξα. Τάχα τι πρὸς ἡδονὴν ἐπάθετε καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς δόξης ἐκείνης γεγόνατε.

γ'. Ἄλλ', εἴ γε βουληθεῖητε παραινοῦντος ἀκοῦσαι καὶ μετ' εὐλαβείας τὴν παροῦσαν δοξολογίαν ποιεῖσθαι, οὐκ ἀπολειφθήσεσθε τῆς τοιαύτης 15 χαρᾶς· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ Δεσπότης, ὁ καὶ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς δοξαζόμενος: «πλήρης γὰρ ὁ οὐρανός», φησί, «καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ». Πῶς οὖν ἐκεῖνα τῆς τοσαύτης εὐφροσύνης ἀπολαύοντα, φόβῳ ταύτην ἀναμιγνύουσιν; Ἄκουσον τί φησὶν ὁ προφήτης: «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Τίνος ἕνεκεν τὸ 20 «ὑψηλὸν» εἰπὼν, καὶ τὸ «ἐπηρμένον» προσέθηκε; μὴ γὰρ οὐκ ἤρκει διὰ τοῦ ὑψηλοῦ τὸ πᾶν σημάειν τοῦ πράγματος καὶ δεῖξαι τὸ τῆς ἀξίας ὑπερανεστηκός; Διὰ τί οὖν τὸ «ἐπηρμένον» ἐπήγαγεν; Ἴνα τὸ τῆς καθέδρας ἀκατάληπτον ἐνδείξηται. Ἐπειδὴ γὰρ παρ' ἡμῖν τὸ ὑψηλὸν ἐννοιάν τινα παρέχεται συγκρίσεως πρὸς τὰ χαμαιζηλά τε καὶ ταπεινότε- 25 ρα, οἷον, ὑψηλὰ μὲν τὰ ὄρη πρὸς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ κοῖλα τῆς γῆς, ὑψηλὸς δὲ ὁ οὐρανὸς ὁ πάντων ὑπεραρθεῖς τῶν γηϊνῶν, τὸ δὲ ἐπηρμένον καὶ ἐξηρμένον μόνης ἐστὶν ἐκείνης τῆς ἀκατάληπτου φύσεως, ἢν μῆτε ἐννοῆσαι, μῆτε ἐρμηνεῦσαι ἐστὶ δυνατόν, διὰ τοῦτό φησιν· «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Καὶ τί ἔτε- 30 ρον εἶδες, ὦ προφήτα; τί περὶ αὐτὸν ἐθεάσω; «Καὶ τὰ Σεραφίμ εἰστήκεισαν», φησί, «κύκλω αὐτοῦ». Τί ποιοῦντα καὶ τί λέγοντα; ποίας παρρησίας ἀπολαύοντα; Παρρησίας μὲν, φησὶν, οὐδεμιᾶς, φόβου δὲ καὶ καταπλήξεως γέμοντα καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ σχήματος τὸ ἄφατον ἐπίδεικνύμενα τοῦ δέους. Ταῖς γὰρ δυοῖς πτέρυξι κατεκάλυπτον τὰ πρόσωπα, 35 ὁμοῦ μὲν ἀποτεριχίζοντα τὴν ἐκπεμπομένην ἀκτῖνα τοῦ θρόνου, διὰ τὸ

3. Ἦσ. 6,3.

4. Ἦσ. 6,2.

νουν τὴν ἀπεριγραπτὴ δόξα τοῦ Κτίστη, καὶ βλέπουν σὰν σὲ καθρέπτῃ τὸ ἀκατανίκητο κάλλος του· ὄχι βέβαια ἀκριβῶς αὐτὸ πού εἶναι κατὰ τὴ φύση του (διότι αὐτὸ εἶναι ἀκατανόητο καὶ ἀθεώρητο καὶ ἀδιαμόρφωτο, καὶ εἶναι ἄτοπο νὰ τὸ ἐκλαμβάνουμε ἔτσι), ἀλλὰ ὅσο εἶναι σὲ θέση νὰ κατανοήσουν, ὅσο μποροῦν ἀπὸ τὴν ἀκτίνα ἐκείνη νὰ φωτισθοῦν. Γιατί, ἐπειδὴ ὑπηρετοῦν διαρκῶς γύρω ἀπὸ τὸ βασιλικὸ θρόνο, ζοῦν σὲ διαρκῇ χαρᾷ, σὲ αἰώνια εὐφροσύνη, σὲ ἀκατάλαυστη ἀγαλλίαση, δοκιμάζοντας χαρὰ, σκιρτώντας καὶ δοξολογώντας ἀκατάπαυστα. Γιατί, τὸ νὰ στέκονται μπροστὰ στὴ δόξα ἐκείνη καὶ νὰ φωτίζονται ἀπὸ τὴ λάμψη πού ἐκπέμπεται ἀπὸ αὐτὴν, αὐτὸ εἶναι γι' αὐτὰ χαρὰ, αὐτὸ εἶναι ἀγαλλίαση, αὐτὸ καὶ εὐφροσύνη, αὐτὸ καὶ δόξα. Ἴσως ὁμως νὰ αἰσθανθήκατε κάτι γιὰ τὴν ἡδονὴ καὶ νὰ ἐπιθυμήσατε τὴ δόξα ἐκείνη.

3. Ἀλλὰ ἐὰν θελήσετε νὰ ἀκούσετε τὶς παραινέσεις μου καὶ νὰ κάνετε μὲ εὐλάβεια αὐτὴ τὴ δοξολογία, δὲν θὰ στερηθεῖτε τὴ χαρὰ αὐτῆ· γιατί εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος πού δοξάζεται καὶ στοὺς οὐρανοὺς καὶ στὴ γῆ· γιατί λέει, «εἶναι γεμάτος ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἀπὸ τὴ δόξα του»³. Πῶς λοιπὸν ἐκεῖνα πού ἀπολαμβάνουν τόση χαρὰ, τὴν ἀναμιγνύουν μὲ φόβο; Ἐκουσε τί λέει ὁ προφήτης· «εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένον». Γιὰ ποῖο λόγο λέγοντας τὸ «ὑψηλόν», πρόσθεσε καὶ τὸ «ἐπηρμένον»; Μήπως δὲν ἔφτανε μὲ τὴ λέξη «ὑψηλός» νὰ δηλώσει ὅλο τὸ πρᾶγμα καὶ νὰ δείξει τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀξίας του; Γιατί λοιπὸν πρόσθεσε τὴ λέξη «ἐπηρμένος»; Γιὰ νὰ δείξει τὸ ἀκατάληπτο τοῦ θρόνου. Γιατί, ἐπειδὴ σὲ μᾶς ἡ λέξη «ὑψηλός» περιέχει κάποια σημασία συγκρίσεως πρὸς τὰ χαμηλὰ καὶ τὰ πιὸ ταπεινά, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὰ βουνὰ εἶναι ψηλὰ σὲ σχέση μὲ τὶς πεδιάδες καὶ τὶς κοιλάδες τῆς γῆς, καὶ ὁ οὐρανός, ὁ ὁποῖος εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ γήινα, ἐνῶ ἡ λέξις «ἐπηρμένος» καὶ «ὑπερυψωμένος» ἀναφέρεται μόνο σ' ἐκείνη τὴν ἀκατάληπτη φύση, τὴν ὁποία δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ τὴν ἐννοήσουμε, οὔτε νὰ τὴν ἐρμηνεύσουμε, γι' αὐτὸ λέει· «εἶδα τὸν Κύριο καθισμένο πάνω σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένον». Καὶ τί ἄλλο εἶδες, προφήτη; Τί εἶδες γύρω ἀπὸ αὐτόν; «Καὶ τὰ Σεραφίμ», λέει, «στέκονταν γύρω ἀπὸ αὐτόν»⁴. Τί ἔκαναν καὶ τί ἔλεγαν; ποιά παρρησία εἶχαν; Παρρησία, λέει, δὲν εἶχαν καθόλου, ἀλλὰ ἦταν γεμάτα φόβο καὶ κατάπληξη, καὶ μὲ τὴ στάση τους αὐτὴ ἔδειχναν τὸ φόβο τους. Γιατί μὲ τὰ δύο φτερὰ κάλυπταν τὰ πρόσωπά τους, χωρίζοντας μὲ τεῖχος τὴ λάμψη πού ἐκπεμπόταν ἀπὸ τὸ θρόνο, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ ἀντέ-

μη δύνασθαι φέρειν τὴν ἄστεκτον αὐτῆς δόξαν, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν οἰκειάν
εὐλάβειαν ὑποφαίνοντα, ἦν ἔχουσι πρὸς τὸν Δεσπότην.

Τοιαύτη χαρᾶ χαίρουσιν ἐκεῖνα, τοιαύτη εὐφροσύνη ἀγάλλονται,
καὶ οὐ μόνον τὰ πρόσωπα καλύπτουσι, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόδας. Τίνας
5 ἔνεκεν τοῦτο ποιοῦσι; Τὰς μὲν γὰρ ὄψεις εἰκότως διὰ τὸ φοβερὸν τοῦ
θεάματος καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἀντοφθαλμεῖν τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ, τοὺς
πόδας δὲ διὰ τί συγκαλύπτουσι; Καὶ ἐβουλόμην μὲν ὑμῖν τοῦτο καταλι-
πεῖν, ὥστε πονεῖν ὑμᾶς περὶ τὴν αὐτοῦ λύσιν καὶ ἐγρηγορέναι πρὸς τὴν
τῶν πνευματικῶν ἔρευναν. Ἴνα δὲ μὴ, ἀσχολουμένην τὴν ἡμετέραν διά-
10 νοιαν εἰς τὴν αὐτοῦ ζήτησιν καταλιπὼν, ἀμελεῖν τῆς παραινέσεως πα-
ρασκευάσω, ἀναγκαῖον αὐτὸ ἐπιλύσασθαι. Διὰ τί οὖν τοὺς πόδας κατα-
καλύπτουσι; Ἐπληστον τὴν πρὸς τὸν Κτίστην εὐλάβειαν ἐνδείκνυ-
σθαι σπεύδουσι, πολλὴν τὴν ἀγωνίαν καὶ διὰ τοῦ σχήματος καὶ διὰ τῆς
φωνῆς καὶ διὰ τῆς ὄψεως καὶ δι' αὐτῆς τῆς στάσεως πειρώμενα δει-
15 κνύναι. Ἐπειδὴ γε καὶ οὕτω τοῦ ἐπιθυμουμένου καὶ τοῦ προσήκοντος
ἀποτυγχάνουσι, τῷ συγκαλύπτεσθαι πανταχόθεν τὸ ἐλλεῖπον περικρύ-
πτουσιν.

ἼΑρα ἐνοήσατε τὸ εἰρημένον, ἢ πάλιν ἀναλαβεῖν αὐτὸ δίκαιον;
Ἄλλ' ἵνα σαφέστερον τοῦτο γένηται, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν παραδειγμάτων
20 φανερὸν αὐτὸ ποιῆσαι πειράσομαι. Παρίσταται τις τῷ ἐπιγίῳ βασιλεῖ,
διὰ πάντων μηχανᾶται, ὥστε πολλὴν τὴν πρὸς αὐτὸν εὐλάβειαν ἐπιδεί-
ξασθαι, ἵνα διὰ τούτου πλείονα τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐπισπάσῃται εὐνοίαν. Τού-
του χάριν καὶ διὰ τοῦ τῆς κεφαλῆς σχήματος καὶ διὰ τῆς φωνῆς καὶ διὰ
τοῦ δεσμοῦ τῶν χειρῶν καὶ τῆς τῶν ποδῶν συζεύξεως καὶ τῆς συστο-
25 λῆς τοῦ ὅλου σώματος τὴν τοιαύτην εὐλάβειαν ἐπιτηδεύει. Τοῦτο καὶ
ἐπὶ τῶν ἀσώματων ἐκεῖνων γίνεται δυνάμει. Πολλὴν γὰρ ἔχοντα τῆς
πρὸς τὸν Κτίστην εὐλαβείας τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ταύτην πανταχόθεν
μηχανώμενα περιποιεῖσθαι, εἶτα τῆς ἐφέσεως ἀποτυγχάνοντα, τὸ ὑστε-
ροῦν τῆς ἐπιθυμίας τῷ καλύμματι ἐπικρύπτουσι. Διὰ τοῦτο τοίνυν τὰς
30 τε ὄψεις καὶ τοὺς πόδας κατακαλύπτεσθαι λέγονται. Εἰ καὶ ἄλλη τίς
ἔστι μυστικωτέρα θεωρία ἢ περὶ τούτου θεωρουμένη; οὐχ ὅτι πόδας
καὶ πρόσωπα ἔχουσι (ἀσώματα γάρ ἐστιν, ὥσπερ καὶ τὸ Θεῖον), ἀλλ'
ἵνα διὰ τούτων ὁ λόγος ἐπιδείξῃ πανταχόθεν αὐτὰ συνεστάλθαι, φόβῳ
τε καὶ εὐλαβείᾳ λειτουργεῖν τῷ Δεσπότην.

35 Οὕτω δεῖ καὶ ἡμᾶς παρίστασθαι τὴν τοιαύτην αὐτῷ δοξολογίαν
προσφέροντας, δεδοικότας καὶ τρέμοντας καὶ ὡς αὐτὸν ἐκεῖνον τοῖς τῆς

ξουν τὴν ἀσταμάτητη δόξα της, καὶ συγχρόνως δείχνοντας τὴν εὐλάβεια πού ἔχουν πρὸς τὸν Κύριο.

Μὲ τέτοια χαρὰ χαίρονται ἐκεῖνα, μὲ τέτοια εὐφροσύνη ἀγάλλονται, καὶ ὄχι μόνο τὰ πρόσωπα καλύπτουν, ἀλλὰ καὶ τὰ πόδια. Γιατί τὸ κάνουν αὐτό; Τὰ πρόσωπα φυσικὰ ἐξαιτίας τοῦ φόβου πού προκαλεῖ τὸ θέαμα, καὶ ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ἀτενίσουν τὴν ἀπρόσιτη δόξα, τὰ πόδια ὅμως γιατί τὰ καλύπτουν; Ἦθελα βέβαια αὐτὸ νὰ τὸ ἀφήσω σὲ σᾶς, γιὰ νὰ κουραστεῖτε νὰ βρεῖτε τὴ λύση του, καὶ νὰ ἀγρυπνεῖτε γιὰ τὴν ἔρευνα τῶν πνευματικῶν θεμάτων· γιὰ νὰ μὴ ἀφήσω ὅμως τὴ σκέψη σας νὰ καταγίνεται μὲ τὴν ἀναζήτηση καὶ σᾶς κάνω νὰ παραμελεῖτε τὶς παραινέσεις μου, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ἐπιλύσω. Γιατί λοιπὸν καλύπτουν τὰ πόδια τους; Θέλοντας νὰ δείξουν ἀκόρεστη εὐλάβεια πρὸς τὸν Κτίστη, προσπαθοῦν νὰ δείξουν πολλὴ ἀγωνία καὶ μὲ τὸ σχῆμα τους καὶ μὲ τὴ φωνὴ καὶ μὲ τὰ πρόσωπα καὶ μὲ τὴν ἴδια τὴ στάση τους. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἔτσι δὲν πετυχαίνουν αὐτὸ πού ἐπιθυμοῦν καὶ πού πρέπει, κρύβουν αὐτὸ πού ὑπολείπεται μὲ τὸ νὰ καλύπτονται ἀπὸ παντοῦ.

Ἦραγε καταλάβετε αὐτὸ πού εἶπα ἢ πρέπει πάλι νὰ τὸ ἐπαναλάβω; Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ σαφὲς αὐτό, θὰ ἐπιχειρήσω μὲ τὰ δικά μας παραδείγματα νὰ τὸ κάνω φανερό. Βρίσκεται κάποιος μπροστὰ στὸν ἐπίγειο βασιλιὰ καὶ μὲ ὅλα προσπαθεῖ νὰ δείξει σ' αὐτὸν μεγάλη εὐλάβεια, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποσπάσει μέσω αὐτῆς περισσότερο τὴν εὐνοία του. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ τὸ σκύψιμο τοῦ κεφαλιοῦ καὶ μὲ τὴ φωνὴ καὶ μὲ τὸ σταύρωμα τῶν χεριῶν καὶ μὲ τὴ συνένωση τῶν ποδιῶν καὶ μὲ τὴ συστολὴ ὄλου τοῦ σώματός του ἐκδηλώνει αὐτὴ τὴν εὐλάβεια. Αὐτὸ γίνεται καὶ σ' ἐκεῖνες τὶς ἀσώματες δυνάμεις. Γιατί, ἔχοντας μεγάλη ἐπιθυμία εὐλάβειας πρὸς τὸν Κτίστη, καὶ ἐπιχειρώντας νὰ τὴν ἐκδηλώσουν μὲ κάθε τρόπο, ἐπειδὴ τελικὰ δὲν πετυχαίνουν τὴν ἐπιθυμία τους, κρύβουν μὲ τὸ κάλυμμα τὸ ὑπόλοιπο τῆς ἐπιθυμίας τους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν λέγεται ὅτι καλύπτουν τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πόδια. Ἄν καὶ ὑπάρχει καὶ κάποια ἄλλη πιὸ μυστικὴ θεωρία, πού διατυπώνεται γιὰ τὸ θέμα αὐτό· ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔχουν πόδια καὶ πρόσωπα (γιατί εἶναι ἀσώματα, ὅπως καὶ τὸ θεῖο), ἀλλὰ γίνεται λόγος γι' αὐτά, γιὰ νὰ καταδειχθεῖ ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές, ὅτι αὐτὰ (τὰ Σεραφίμ) εἶναι συνεσταλμένα καὶ ὑπηρετοῦν τὸν Κύριο μὲ φόβο καὶ εὐλάβεια.

Ἔτσι πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ στεκόμαστε ὅταν τοῦ προσφέρουμε τὴ δοξολογία αὐτὴ, φοβισμένοι καὶ τρέμοντας, καὶ σὰν νὰ βλέπουμε μὲ τὰ

διανοίας ὀρώντας ὀφθαλμοῖς. Πάρεστι γὰρ ἐνταῦθα πάντως ὁ μηδενὶ τόπῳ περιγραφόμενος καὶ τὰς φωνὰς ἀπάντων ἀπογράφεται. Οὕτω τοίνυν συντετριμμένη καρδιά καὶ τεταπεινωμένη τὴν αἴνεσιν ἀναπέμποντες, εὐπρόσδεκτον αὐτὴν ποιήσωμεν καὶ ὡς εὐῶδες θυμίαμα πρὸς 5 οὐρανὸν ἀναπέμψωμεν. «Καρδίαν» γάρ, φησί, «συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει». Ἄλλ' ὁ προφήτης, φησὶν, ἀλαλαγμῷ ποιεῖσθαι τὴν δοξολογίαν προτρέπεται: «Ἀλαλάξατε γὰρ τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ». Ἄλλ' οὐδὲ ἡμεῖς τὸν τοιοῦτον διακωλύομεν ἀλαλαγμὸν, ἀλλὰ τὴν ἄσημον βοήν· οὐδὲ τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως, ἀλλὰ 10 τὴν φωνὴν τῆς ἀταξίας, τὰς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίας, τὰς εἰκῆ καὶ μάτην ἐπαιρομένας χεῖρας ἐν τῷ ἄερι, τοὺς ἵππαζομένους πόδας, τὰ ἄκοσμα καὶ διακεκλασμένα ἦθη, ἅπερ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις καὶ ταῖς ἵπποδρομίαις σχολαζόντων ἐστὶ παίγνια. Ἐκεῖθεν ἡμῖν τὰ ὀλέθρια ταῦτα παρεισφέρονται διδάγματα, ἐκεῖθεν αἱ ἀνευλαβεῖς αὐταὶ καὶ δημοτικαὶ 15 φωναί, ἐκεῖθεν αἱ τῶν χειρῶν ἀταξίαι, αἱ ἔριδες, αἱ φιλονεικίαι, τὰ ἄτακτα ἦθη.

δ'. Οὐδὲν γὰρ οὕτω καταφρονεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ παρασκευάζει λογίων, ὡς οἱ τῶν ἐκεῖ θεαμάτων μετεωρισμοί. Διὰ τοῦτο παρεκάλεσα 20 πολλάκις μηδένα τῶν ἐνταῦθα παραγινομένων καὶ τῆς θείας διδασκαλίας ἀπολαυόντων καὶ τῆς φρικτῆς καὶ μυστικῆς μετεχόντων θυσίας, πρὸς ἐκεῖνα βαδίζειν τὰ θέατρα καὶ τὰ θεῖα τοῖς δαμονικοῖς ἀναμιγνύειν μυστήρια. Ἄλλ' οὕτω τινὲς μεμήνασιν, ὥστε καὶ σχῆμα εὐλαβείας ἐπιφερόμενοι καὶ εἰς πολιὰν ἐλληλακότες βαθεῖαν, ὁμῶς αὐτομολοῦσι πρὸς ἐκεῖνα, μῆτε τοῖς ἡμετέροις προσέχοντες λόγοις, μῆτε τὴν οἰκείαν 25 αἰσχρόνομοι μόρφωσιν. Ἄλλ' ὅταν αὐτοῖς τοῦτο προτείνωμεν καὶ τὴν πολιὰν καὶ τὴν εὐλάβειαν αἰδεῖσθαι παραινώμεν, τίς αὐτῶν ὁ ψυχρὸς καὶ καταγέλαστος λόγος; Παράδειγμα, φησί, τῆς ἐκεῖσε νίκης καὶ τῶν στεφάνων εἰσὶ καὶ πλείστην ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν ὠφέλειαν. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Ἔωλος οὗτος ὁ λόγος καὶ ἀπάτης ἀνάμεστος. Πόθεν 30 τὴν ὠφέλειαν καρποῦσαι; ἐκ τῶν μυρίων ἐκείνων φιλονεικιῶν καὶ τῶν εἰκῆ καὶ μάτην καταβαλλομένων ὄρκων ἐπὶ κακῶ τῶν λεγόντων; ἢ ἐκ τῶν ὕβρεων καὶ βλασφημιῶν καὶ σκωμμάτων, οἷς ἀλλήλους καταντλῶσιν οἱ θεαταὶ τῶν τοιούτων; Ἄλλ' ἐκ τούτων μὲν οὐχί, ἐκ δὲ τῶν ἀτάκτων πάντως φωνῶν καὶ τῆς ἀσήμου βοῆς καὶ τῆς κόνεως τῆς 35 ἀναπεμπομένης καὶ τῶν ὠθούντων καὶ βιαζομένων καὶ τῶν ἀκκιζομέ-

5. Ψαλμ. 50,19.

6. Ψαλμ. 65,1.

μάτια τῆς διάνοιάς μας τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Γιατὶ παρευρίσκεται ἐδῶ ὅπωςδήποτε αὐτὸς ποὺ δὲν περιορίζεται σὲ τόπο καὶ καταγράφει τὶς φωνές ὄλων. Ἔτσι λοιπὸν ἀναπέμποντας τὴ δοξολογία μας μὲ συντριμμένη καὶ ταπεινωμένη καρδιά, θὰ τὴν κάνουμε εὐπρόσδεκτη καί, ὡς εὐοσμο θυμίαμα, θὰ τὴν στείλουμε στὸν οὐρανό. Γιατὶ λέει, «καρδιά συντριμμένη καὶ ταπεινωμένη ὁ Θεὸς δὲν θὰ τὴν ἀπορρίψει»⁵. Ἀλλὰ ὁ προφήτης, λέει, ὅτι μᾶς προτρέπει νὰ κάνουμε τὴ δοξολογία μὲ ἀλαλαγμό· «ἀλαλαξέτε στὸν Κύριο, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς»⁶. Ἀλλὰ οὔτε κι ἐγὼ ἀπαγορεύω αὐτὸ τὸν ἀλαλαγμό, παρὰ μόνο τὴν ἀναρθηρὰ κραυγὴ· οὔτε τὴ φωνὴ τῆς δοξολογίας, ἀλλὰ τὴν ἄτακτη φωνή. τὶς μεταξὺ σας φιλονεικίες, τὰ χέρια ποὺ ὑψώνονται στὸν ἀέρα ἄσκοπα καὶ στὴν τύχη, τὰ πόδια ποὺ εἶναι τὸ ἓνα ἐπάνω στὸ ἄλλο, τὰ ἀνάρμοστα καὶ χαννωμένα ἦθη, ποὺ ἀποτελοῦν παιχνίδια ἐκείνων ποὺ συχνάζουν στὰ θέατρα καὶ τὶς ἵπποδρομίες. Ἀπὸ ἐκεῖ εἰσάγονται αὐτὲς οἱ ἀνευλαβεῖς καὶ ὀχλοκρατικὲς φωνές, ἀπὸ ἐκεῖ οἱ ἄτακτες χειρονομίες, οἱ ἔριδες, οἱ φιλονεικίες, τὰ ἄτακτα ἦθη.

4. Γιατὶ τίποτα δὲν μᾶς κάνει νὰ περιφρονοῦμε τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ὅσο οἱ ἀεροβασίες τῶν θεαμάτων ποὺ ὑπάρχουν ἐκεῖ. Γι' αὐτὸ σᾶς παρακάλεσα πολλὰς φορές, κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς, ποὺ ἔρχονται ἐδῶ καὶ ἀπολαμβάνουν τὴ θεῖα διδασκλία καὶ συμμετέχουν στὴ φρικτὴ καὶ μυστικὴ θυσία, νὰ μὴ πηγαίνει σ' ἐκεῖνα τὰ θέατρα καὶ νὰ ἀναμιγνύει τὰ θεῖα μὲ τὰ δαιμονικὰ μυστήρια. Τόσο πολὺ ὅμως μερικοὶ ἔχουν καταληφθεῖ ἀπὸ μανία, ὥστε, ἂν καὶ φέρουν μαζί τους τὸ σχῆμα τῆς εὐλάβειας καὶ ἔχουν φθάσει σὲ βαθειὰ γεράματα, ὥστόσο καταφεύγουν σ' ἐκεῖνα, καὶ οὔτε τὰ δικά μου λόγια προσέχουν, οὔτε τὴ μὀρφωσὴ τους ὑπολογίζουν. Ἀλλὰ ὅταν τοὺς τὸ προτείνουμε αὐτὸ καὶ τοὺς προτρέπουμε νὰ σέβονται τὰ γηρατειὰ καὶ τὴν εὐλάβεια, ποιά εἶναι ἡ ψυχρὴ καὶ καταγέλαστη δικαιολογία τους; Εἶναι, λέει, παράδειγμα τῆς νίκης καὶ τῶν στεφανιῶν ἐκεῖ, καὶ ὅτι ἀποκομίζουμε μεγάλη ὠφέλεια. Τί λές, ἄνθρωπε; Εἶναι γεμάτη ἀηδία καὶ ἀπάτη αὐτὴ ἡ δικαιολογία. Ἀπὸ ποῦ καρποῦσαι τὴν ὠφέλεια; Ἀπὸ τὶς μύριες ἐκεῖνες φιλονεικίες καὶ τοὺς ὄρκους ποὺ γίνονται ἔτσι τυχαῖα καὶ ἄσκοπα καὶ γιὰ κακὸ αὐτῶν ποὺ τοὺς λένε; Ἡ ἀπὸ τὶς βρισιὲς καὶ τὶς βλασφημίες καὶ τὰ πειράγματα μὲ τὰ ὅποια περιλούουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο οἱ θεατὲς αὐτῶν τῶν θεαμάτων; Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ ὄχι, ὅπωςδήποτε ὅμως ἀπὸ τὶς ἄτακτες κραυγὲς καὶ τὴν ἀναρθηρὰ βοὴ καὶ τὴ σκόνη ποὺ ἐκπέμπεται καὶ ἐκείνους ποὺ συνωθοῦνται καὶ βιάζονται καὶ προσποιοῦνται αἰδημοσύνη ἀπέναντι

νων κατέναντι γυναικῶν τὰ τῆς ὠφελείας συλλέγεις; Καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν τὸν Λεσπότην τῶν ἀγγέλων προφηῆται πάντες καὶ διδάσκαλοι ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενον ὑποδεικνύουσι καὶ τοῖς μὲν ἀξίοις τὰ βραβεῖα καὶ τοὺς στεφάνους ἀπονέμοντα, τοῖς δὲ ἀναξίοις γέενναν καὶ πῦρ ἀποκληροῦντα· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τοῦτο διαβεβαιοῖ. Εἶτα τούτων μὲν καταφρονεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ συνειδότος φόβος καὶ ὁ τῶν πεπραγμένων ἔλεγχος καὶ ἡ τῶν εὐθυνῶν ἀγωνία καὶ τὸ τῆς κολάσεως ἀπαραίτητον· ἵνα δὲ πρόφασιν ἄλογον τῶν σῶν ἐφεύρης μετεωρισμῶν, ὠφελεῖσθαι λέγεις, ἐν οἷς τὴν ἀπαραμύθητον ὑπομένεις ζῆμίαν; Μὴ, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μὴ προφασίζώμεθα προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις· σκῆψις γὰρ ταῦτα καὶ ἀπάτη ἡμῖν αὐτοῖς τὸ ἐπιζῆμιον προξενούσα.

Ἄλλὰ περὶ τούτου μὲν τσαῦτα, ὥρα δὲ λοιπὸν εἰς τὴν προτέραν ἀναδραμεῖν παραίνεις καὶ βραχέα περὶ ταύτης εἰπόντα, προσῆκον τέ-
 15 λος ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ οὐ μόνον τὰ τῆς ἀταξίας ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι χαλεπὸν περιουστει νόσημα. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ πρὸς Θεὸν τὴν διάλεξιν ποιεῖσθαι προθεμένους καὶ αὐτῷ τὴν δοξολογίαν ἀναπέμποντας, εἶτα, ἀφέντας τοῦτον, τὸν πλησίον ἕκαστος ἀπολαβεῖν καὶ τὰ κατ' οἶκον διατίθεσθαι, τὰ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, τὰ ἐν τῷ δήμῳ, τὰ ἐν
 20 τοῖς θεάτροις, τὰ ἐν τῷ στρατῷ, καὶ πῶς μὲν ταῦτα διωκῆθη, πῶς δὲ ἐκεῖνα παρεωράθη, καὶ τί τὸ πλεονάζον ἐν ταῖς πραγματείαις, τί δὲ τὸ ἐλλεῖπον· καὶ ἀπλῶς περὶ πάντων τῶν κοινῶν καὶ ἰδίων ἐνταῦθα διαλέγονται. Καὶ ποίας ταῦτα συγγνώμης ἄξια; Καὶ βασιλεῖ μὲν τις τῷ ἐπιγεῖφ διαλεγόμενος, περὶ ἐκείνων μόνων ποιεῖται τὸν λόγον, περὶ ὧν ἂν
 25 ἐκεῖνος βουληθεῖ καὶ ὧν προτείνει τὰς ἐρωτήσεις· εἰ δὲ καὶ ἕτερόν τι παρὰ τὴν ἐκεῖνου γνώμην ὑποβαλεῖν τολμήσειε, τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν ὑποστήσεται· σὺ δὲ τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων προσομιλῶν, ᾧ φρίττοντες λειτουργοῦσιν ἄγγελοι, ἀφείς τὴν πρὸς αὐτὸν διάλεξιν, περὶ πηλοῦ καὶ κόνεως καὶ ἀράχνης διαλέγη; Ταῦτα γάρ ἐστι τὰ παρόντα
 30 πράγματα. Καὶ πῶς οἴσεις τὴν τῆς καταφρονήσεως δίκην; τίς δὲ σε τῆς τοιαύτης ἐξαιρήσεται τιμωρίας;

Ἄλλὰ κακῶς, φησί, τὰ τῶν πραγμάτων καὶ τὰ τῆς πολιτείας διακείνται καὶ πολλὸς ἡμῖν περὶ τούτου ὁ λόγος, πολλὸς ὁ ἀγών. Καὶ τίς ἡ αἰτία; Ἡ τῶν κρατούντων, φησὶν, ἀβουλία. Οὐχ ἡ τῶν κρατούντων ἀβου-
 35 λία, ἀλλὰ ἡ ἡμῶν ἀμαρτία, ἡ τῶν πλημμελημάτων εἰσπραξις. Ἐκεῖνη τὰ ἄνω κάτω πεποιήκεν, ἐκεῖνη πάντα τὰ δεινὰ εἰσήγαγεν, ἐκεῖνη τοὺς

στις γυναίκες, από αυτά συλλέγεις τίς ωφέλειες; Και ἐδῶ βέβαια ὅλοι οἱ προφῆτες καὶ οἱ δάσκαλοι δείχνουν τὸν ἴδιο τὸ Κύριο τῶν ἀγγέλων καθισμένο πάνω σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο, ὁ ὁποῖος στοὺς ἄξιους ἀπονέμει τὰ βραβεῖα καὶ τὰ στεφάνια, ἐνῶ στοὺς ἀνάξιους κληροδοτεῖ κόλαση καὶ φωτιά, καὶ τὸ βεβαιώνει αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Περιφρονεῖς λοιπὸν αὐτά, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸν φόβο τῆς συνειδήσεως καὶ τὸν ἔλεγχο αὐτῶν ποὺ κάναμε καὶ τὴν ἀγωνία τῶν εὐθυνῶν καὶ τὴν ἀπαραίτητη τιμωρία καί, γιὰ νὰ ἐφεύρεις δικαιολογία παράλογη τῶν ἀεροβασιῶν σου, ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὠφελεῖσαι μ' αὐτὰ ποὺ ὑφίστασαι ἀπαρηγόρητη ζημιὰ; Μὴ, παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω, ἄς μὴ προφασίζομαστε «προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις»· γιὰτι αὐτὰ εἶναι πρόφαση καὶ ἀπάτη ποὺ μᾶς προξενοῦν βλάβη.

Ἄλλὰ γι' αὐτὸ φτάνουν τόσα· εἶναι ὥρα πλέον νὰ ἐπανέλθω στὴν προηγούμενη παραίνεση καὶ ἀφοῦ πῶ λίγα γι' αὐτήν, νὰ δώσω στὸ λόγο τὸ τέλος ποὺ πρέπει. Γιὰτι ἐδῶ ὄχι μόνον ἡ ἀταξία, ἀλλὰ καὶ κάποιον ἄλλο φοβερὸ νόσημα περιπλανᾶται. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι, ἐνῶ προτίθενται νὰ κάνουν προσευχὴ στὸ Θεὸ καὶ νὰ ἀναπέμψουν σ' αὐτὸν δοξολογία, στὴ συνέχεια ἀφήνουν αὐτὸν καὶ πιάνοντας ὁ καθένας τὸν πλησίον του διευθετοῦν τὰ προβλήματα τοῦ σπιτιοῦ τους, τῆς ἀγορᾶς, τοῦ δήμου, τῶν θεάτρων, τοῦ στρατοῦ, καὶ μιλοῦν γιὰ τὸ πῶς τακτοποιήθηκαν αὐτά, πῶς ξεπεράστηκαν ἐκεῖνα καὶ τί πλεόνασμα ἔχουν στὶς ἐπιχειρήσεις τους καὶ τί ἔλλειμμα· καὶ γενικὰ συζητοῦν ἐδῶ γιὰ ὅλα τὰ κοινὰ καὶ ἰδιωτικὰ θέματα. Καὶ ποιᾶς συγγνώμης εἶναι αὐτὰ ἄξια; Καὶ μὲ βασιλιὰ ἐπίγειο βέβαια ὅταν μιλάει κάποιος, κάνει λόγο μόνον γιὰ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ ἠθελε ἐκεῖνος καὶ τῶν ὁποίων ἐπιτρέπει τίς ἐρωτήσεις, ἐὰν ὅμως τολμήσει νὰ ἐρωτήσῃ καὶ κάτι ἄλλο, χωρὶς τὴν συγκατάθεση ἐκείνου θὰ ὑποστῇ τὴν ἔσχατη τιμωρία, ἐνῶ ἐσύ, μιλώντας στὸ βασιλιὰ τῶν βασιλέων, τὸν ὁποῖο ὑπηρετοῦν τρέμοντας οἱ ἄγγελοι, ἀφήνοντας τὴ συζήτησιν μ' αὐτὸν, συζητᾶς γιὰ πηλὸ καὶ σκόνῃ καὶ ἀράχνη; Γιὰτι αὐτὰ εἶναι τὰ ἐδῶ πράγματα. Καὶ πῶς θὰ ὑπομείνεις τὴν τιμωρία τῆς περιφρονήσεως καὶ ποιός θὰ σὲ γλιτώσει ἀπὸ αὐτὴ τὴν τιμωρία;

Ἄλλὰ οἱ ὑποθέσεις μας, λέει, καὶ τὰ πράγματα τῆς πολιτείας πηγαίνουν ἄσχημα καὶ μᾶς ἐνδιαφέρει πολὺ γι' αὐτὰ καὶ ἔχουμε πολλὴ ἀγωνία. Καὶ ποιά εἶναι ἡ αἰτία; Ἡ ἀβουλία, λέει, αὐτῶν ποὺ κυβερνοῦν. Ὅχι ἡ ἀβουλία τῶν κυβερνώντων, ἀλλὰ ἡ δικὴ μας ἀμαρτία, ἡ εἴσπραξη τῶν ἀμαρτιῶν μας. Ἐκείνη ἔκανε τὰ πάνω κάτω, ἐκείνη ἔφερε ὅλα

πολέμους ἐξώπλισεν, ἐκείνη τὴν ἤτταν ἐνήργησεν. Οὐκ ἄλλοθεν ἡμῖν ὁ τῶν ἀνιαρῶν ἐσμός ὑπερεχέθη, ἀλλ' ἢ ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας. Ὡστε κἂν Ἀβραάμ τις ἢ ὁ κρατῶν, κἂν Μωϋσῆς, κἂν Δαυῖδ, κἂν Σολομῶν ὁ σοφώτατος, κἂν ἀπάντων δικαιοτέρος ἀνθρώπων, ἡμῶν κακῶς διακει-
 5 μένων, ἀδιάφορον ἔχει τὴν πρὸς τὰ κακὰ αἰτίαν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι, εἰ μὲν τῶν παρανομιωτάτων εἶη καὶ τῶν ἀβουλήτως καὶ ἀτάκτως φερομένων, ἢ ἡμῶν ἀβουλία καὶ ἀταξία τὸν τοιοῦτον ἐκαρποφόρησε, τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα τὴν πληγὴν προεξένησε. Τὸ γὰρ κατὰ τὰς καρ-
 10 διαίας ἡμῶν λαμβάνειν ἄρχοντας οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τοῦτο, ὅτι προημαρτηκότες τοιοῦτου τοῦ προεστηκότος ἐτύχομεν, κἂν τε τῶν ἱερωμένων ἢ τις, κἂν τε τῶν τὰς κοσμικὰς διεπόντων ἐξουσίας. Εἰ δὲ καὶ λίαν δίκαιος ἦ, καὶ οὕτω δίκαιος, ὥστε μέχρι τῆς Μωϋσέως ἀρετῆς ἐληλακέσαι, οὐχ ἢ αὐτοῦ μόνου δικαιοσύνη τὰ ἄμετρα τῶν ὑπηκόων συγκαλύψαι δυνήσεται πταίσματα. Καὶ τοῦτο ἐξ αὐτοῦ ἂν τις ἀκριβῶς
 15 καταμάθοι τοῦ Μωϋσέως, τοῦ πολλὰ μὲν κακοπαθήσαντος ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ, πολλὴν δὲ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἰκεσίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐνστήσασκεν, ὥστε τὴν ἐπηγγελμένην αὐτὸν κατακληρονομησαὶ γῆν· ἀλλ' ἐπεὶ ξένον ἑαυτὸν οὗτος τῆς κατασχέσεως ταῖς οἰκείαις κατέστησε παρανομίαις, οὐκ ἴσχυσεν ἢ αὐτοῦ δέησις τὴν τοῦ Θεοῦ δικαίαν ψῆφον μετα-
 20 ποιῆσαι παντὸς τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ κατεστρωμένου. Καίτοι τίς τοῦ Μωϋσέως δικαιοτέρος; ἢ τίς παρρησιαστικώτερος πρὸς τὸν Θεόν; Ἰσχύειν μὲν λέγεται δικαίου δέησις, ἀλλ' ἐνεργουμένη, τουτέστι, βοηθουμένη τῇ μεταμελείᾳ καὶ ἐπιστροφῇ, ὑπὲρ ὧν καταβάλλεται. Οἷς δὲ ἀμετανόητος καὶ ἀνεπίστροφός ἐστιν ὁ τρόπος, πῶς ἂν ἐπαμῦναι δυνή-
 25 σεται, αὐτῶν ἐκείνων τοῖς ἔργοις ἀντικοπόντων;
 ε'. Καὶ τί λέγομεν ἐπὶ ὀλοκλήρου λαοῦ παρανομοῦντος τοῦτο συμβαίνειν, ὅπου καὶ ἢ τῶν ὀλίγων ὑπηκόων ἁμαρτία, ἢ πολλακίς καὶ τοῦ ἐνός, τὴν τῶν δικαίως κρατούντων ὑπερακοντίζει παρρησίαν; Καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ αὐτοῦ ἂν τις κατανοήσειε τοῦ Ἰσραήλ, ὃς ὑπὸ Μωϋσέως
 30 δημαγωγούμενος, ἠνίκα πρὸς τὴν τῶν ἀλλοφύλων παρέβαλε γῆν καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς συνῆρε μάχην, πῶς τινες αὐτῶν μανέντες εἰς τὰς ἐκείνων γυναικας, τὴν πάνδημον ἐκείνην θραῦσιν καὶ τὸν ὄλεθρον κατειργάσαντο. Ἐπὶ ἐνὸς δὲ τὸ τοιοῦτο συμβέβηκεν· ὡς ἐπὶ Ἀχαρ τοῦ τὴν

τὰ κακά, ἐκεῖνη προκάλεσε τοὺς πολέμους, ἐκεῖνη συντέλεσε στὴν ἤττα. Δὲν πλημμύρισε ἀπὸ ἄλλοῦ τὸ πλῆθος τῶν δυσαρέστων ποὺ μᾶς βρῆκε, παρὰ ἀπὸ αὐτῆ τὴν αἰτία. Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι κάποιος Ἀβραάμ αὐτὸς ποὺ κυβερνᾷ, ἢ Μωϋσῆς ἢ Δαβὶδ ἢ Σολομών, ὁ πιὸ σοφός, ἢ ὁ πιὸ δίκαιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅσο ἐμεῖς συμπεριφερόμαστε ἄσχημα, θὰ ἦταν ἄσχετος μὲ τὴν αἰτία τῶν κακῶν. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Γιατί, ἂν βέβαια εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ παράνομους, ἢ δική μας ἀβουλία καὶ ἀταξία τὸν δημιούργησε, τὰ δικά μας ἁμαρτήματα προξένησαν τὴν πληγὴν. Διότι τὸ νὰ ἔχουμε ἄρχοντες σύμφωνα μὲ τὶς διαθέσεις μας, δὲν σημαίνει τίποτα ἄλλο, παρὰ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἐπειδὴ εἴχαμε ἀπὸ πρὶν ἁμαρτήσει, γι' αὐτὸ ἀποκτήσαμε τέτοιον ἄρχοντα, εἴτε εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους, εἴτε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ χειρίζονται τὶς κοσμικὲς ἐξουσίαις. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμα εἶναι δίκαιος, καὶ τόσο δίκαιος, ὥστε νὰ ἔχει φθάσει μέχρι τὴν ἀρετὴ τοῦ Μωϋσῆ, δὲν θὰ μπορέσει αὐτοῦ μόνο ἢ δικαιοσύνη νὰ καλύψει τὰ ἀμέτρητα πταίσματα τῶν ὑπηκόων του. Καὶ αὐτὸ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ διαπιστώσει ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Μωϋσῆ, ὁ ὁποῖος εἶχε ὑποστῆ πολλὰ δεινὰ γιὰ τὸν Ἰσραηλιτικὸ λαὸ καὶ εἶχε κάνει πολλὰς ἱκεσίαις στὸ Θεὸ γι' αὐτόν, ὥστε νὰ κληρονομήσει τὴ χώρα ποὺ τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ ἄλλα ὅταν ὁ λαὸς αὐτὸς ἀπομάκρυνε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς χώρας ἐξαιτίας τῶν παρανομιῶν του, δὲν στάθηκε ἰκανὴ ἡ δέησή του νὰ ἀλλάξει τὴ δίκαιη ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ καὶ ἔπεσε ὅλος ὁ λαὸς στὴν ἔρημο. Ἄν καὶ βέβαια ποιὸς ἦταν πιὸ δίκαιος ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ; ἢ ποιὸς εἶχε περισσότερὴ παρρησία πρὸς τὸ Θεό; Λέγεται βέβαια ὅτι ἰσχύει ἡ δέηση τοῦ δικαίου, ὅταν ὅμως εἶναι ἐνεργουμένη, δηλαδὴ ὅταν βοηθεῖται ἀπὸ τὴ μετάνοια καὶ ἐπιστροφή ἐκείνων γιὰ τοὺς ὁποίους γίνεται. Ἐκείνους ὅμως, ποὺ ἡ συμπεριφορὰ τους εἶναι ἀμετανόητη καὶ ἀνεπίστρεπτη, πῶς θὰ μπορούσε νὰ τοὺς βοηθήσει, ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸν ἐμποδίζουν μὲ τὰ ἔργα τους;

5. Ἀλλὰ γιατί λέω ὅτι αὐτὸ συμβαίνει σὲ ὁλόκληρο λαὸ ποὺ παρανομεῖ, ὅταν καὶ ἡ ἁμαρτία λίγων ὑπηκόων, ἢ πολλὰς φορές καὶ ἐνός, ξεπερνᾷ τὴν παρρησία ἐκείνων ποὺ κυβερνοῦν δίκαια; Καὶ αὐτὸ ἐπίσης θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ κατανοήσει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἰσραηλιτικὸ λαὸ, ὁ ὁποῖος, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ, ὅταν εἰσέβαλε στὴ χώρα τῶν ἄλλοφύλων καὶ σὺναψε μάχη, ἐπειδὴ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς φέρθηκαν μὲ μανία στὶς γυναῖκες ἐκείνων, ἔγιναν πρόξενοι τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου ὅλου τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ ἐπίσης ἔγινε καὶ ὅταν ἦταν ἓνας αὐ-

ποικίλην στολήν ἀφελομένου τοῦ ἀναθήματος καὶ κατὰ τοῦ λαοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκαύσαντος ὀργήν. Ἄλλ' ἴσως τινὲς τῶν παρόντων τὰ τῆς ἱστορίας ταύτης ἀγνοοῦσι. Διὰ τοῦτο δεῖ βραχέα περὶ ταύτης εἰπόντα ὑπομῆσαι μὲν τοὺς εἰδότας, διδάξαι δὲ τοὺς ἀγνοοῦντας.

5 Οὗτος τοίνυν ὁ Ἄχαρ εἰς ἐτύγχανε τῶν μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ διαβάντων τὸν Ἰορδάνην. Ἰησοῦ ἐκεῖνου τοῦ ψήφῳ Θεοῦ διαδόχου Μωϋσέως προκεκριμένου, τοῦ εἰκόνα καὶ τύπον ἐπέχοντος τοῦ ἀληθινοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐκ τῆς ἐρήμου διὰ τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας τὸν λαὸν διεβίβασεν, οὕτω καὶ
10 ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐκ τῆς ἐρήμου τῆς ἀγνωσίας καὶ τῆς εἰδωλολατρίας διὰ τοῦ ἀγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἡμᾶς μετεποίησεν, εἰς τὴν μητέρα τῶν πρωτοτόκων, ἐν ἣ τῆς ἀληθινῆς καταπαύσεως ἠὔρεπισθησαν αἱ μοναί, ἔνθα ἡ ἀστασίαστος καὶ εἰρηνικὴ διατριβή. Οὗτος τοίνυν τῇ τοῦ προστάττοντος δυνάμει τὸν λαὸν δια-
15 βιβάσας, προσέβαλε τῇ Ἱεριχῶ καὶ τὴν ξένην ἐκείνην πολιορκίαν ἐνεργῶν, ἥδη τῶν τειχῶν καταπίπτειν μελλόντων, τί φησι πρὸς τὸν λαόν; «Ἔσται ἀνάθημα ἡ πόλις αὕτη καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτῇ, Κυρίῳ Σαβαώθ, πλὴν Ραὰβ τὴν πόρνην, περιποιήσασθε αὐτήν. Φυλάξασθε οὖν ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος, μήποτε ἐνθυμηθέντες ὑμεῖς λάβητε ἀπ' αὐτοῦ
20 καὶ ἐκτρίψητε ἡμᾶς». Ἀφιερώθη, φησὶν, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ πόλει· τοῦτο γὰρ τὸ ἀνάθημα δηλοῖ. Μὴ τις οὖν νοσοφίσηται τῶν ἀνατεθέντων Κυρίῳ τῷ Θεῷ καὶ ἐξολοθρευεῖ ἡμᾶς ἐκ τῆς γῆς. Ἐπικίνδυνος ἡ ἐντολή, πολὺ τὸ τῆς ἀκριβείας τοῦ τε προστάσσοντος Θεοῦ καὶ τοῦ νομοθετούντος Ἰησοῦ. Πῶς γὰρ οὐκ ἦν ἐν τοσοῦτῳ πλήθει μὴ παραβαθῆναι τὸν
25 νόμον τοῦτον, πολλῶν ὄντων τῶν συνωθούντων πρὸς τοῦτο; Ἥ γὰρ τὸ ἀστάθητον καὶ τὸ φιλοκερδὲς τοῦ δήμου, ἢ τὸ μὴ πάντα κατακόους γενέσθαι τῆς προτεθείσης ἐντολῆς, ἢ ἡ ποικιλία τῶν σκύλων καθάπερ δέλεαρ προκειμένη καὶ τοὺς φιλοκτήμενας δελεάζουσα, εὐκόλως ἂν πρὸς τὴν παράβασιν παρώρμησεν. Ἄλλ' ὅμως ὁ νόμος οὗτος ἐτέθη καὶ
30 ὑπὲρ κεφαλῆς ὁ τῆς παραβάσεως αὐτοῦ κίνδυνος ἐπεκρεμάσθη.

Τί οὖν μετὰ τοῦτο; Κατέπεσον τὰ τείχη καὶ ἐν χερσὶ τῶν πολιορκούντων τὰ τῆς πόλεως ἐγένετο πάντα. Παντὸς τοίνυν τοῦ λαοῦ τὴν ἐν-

τὸς πού ἀμάρτησε, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἰαχαρ, ὁ ὁποῖος ἀφήρεσε τὴν πολύχρωμη στολὴ τῆς ἀφιερώσεως, καὶ προκάλεσε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τοῦ λαοῦ. Ἴσως ὅμως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς παρόντες νὰ ἀγνοοῦν αὐτὴ τὴν ἱστορία. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ πῶ λίγα λόγια γι' αὐτὴν, γιὰ νὰ τὰ θυμίσω σ' ἐκείνους πού τὰ γνωρίζουν, καὶ νὰ τὰ διδάξω σ' αὐτοὺς πού τὰ ἀγνοοῦν.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Ἰαχαρ ἦταν ἓνας ἀπὸ ἐκείνους πού μαζί μὲ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ πέρασαν τὸν Ἰορδάνη, τοῦ Ἰησοῦ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ Θεοῦ εἶχε ἐκλεγεῖ διάδοχος τοῦ Μωϋσῆ, πού ἀποτελεῖ εἰκόνα καὶ προτύπωση τοῦ ἀληθινοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνος πέρασε τὸν λαὸ ἀπὸ τὴν ἔρημο μέσω τοῦ Ἰορδάνη στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἔτσι καὶ ὁ Σωτήρας μας ἀπὸ τὴν ἔρημο τῆς ἄγνοιας καὶ τῆς εἰδωλολατρίας μέσω τοῦ ἀγίου καὶ σωτήριου βαπτίσματος μᾶς μετέφερε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, στὴ μητέρα τῶν πρωτοτόκων, στὴν ὁποία ἔχουν ἐτοιμαθεῖ οἱ τόποι τῆς ἀληθινῆς ἀναπαύσεως, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀστασίαστη καὶ εἰρηνικὴ διαβίωση. Αὐτὸς λοιπὸν, ἀφοῦ, μὲ τὴ δύναμη Ἐκείνου πού τοῦ ἔδωσε τὴν ἐντολή, πέρασε τὸν λαό, ἐπιτέθηκε ἐναντίον τῆς Ἰεριχοῦς, καὶ καθὼς ἐπιχειροῦσε τὴν παράδοξη ἐκείνη πολιορκία καὶ ἐνῶ ἤδη τὰ τεῖχη ἐπρόκειτο νὰ γκρεμισθοῦν, τί εἶπε στὸ λαό: «Ἡ πόλη αὐτὴ καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτὴν θὰ εἶναι ἀφιέρωμα στὸν Κύριο τῶν Δυνάμεων, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πόρνη Ραάβ. Αὐτὴν νὰ τὴν περιποιηθεῖτε. Φυλαχθεῖτε λοιπὸν ἀπὸ τὸ ἀφιέρωμα, μὴ τυχὸν ἐπιθυμήσετε καὶ πάρετε κάτι ἀπὸ αὐτὸ καὶ μᾶς καταστρέψετε»⁷. Ἀφιερώθηκαν, λέει, ὅλα ὅσα βρίσκονται μέσα στὴν πόλη· γιατί αὐτὸ σημαίνει «ἀνάθημα». Νὰ μὴ πάρει λοιπὸν κανεὶς τίποτα ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα στὸν Κύριο τὸ Θεὸ καὶ μᾶς ἐξαφανίσει ἀπὸ τὴ γῆ. Ἐπικίνδυνη ἡ ἐντολή, πολλή ἡ αὐστηρότητα καὶ τοῦ Θεοῦ πού πρόσταζε καὶ τοῦ Ἰησοῦ πού νομοθετοῦσε. Πῶς δηλαδὴ ἦταν δυνατὸ μέσα σὲ τόσο πλῆθος νὰ μὴ παραβοῦν τὸν νόμο αὐτόν, τὴ στιγμὴ πού ἦταν πολλὰ ἐκείνα πού ὠθοῦσαν σ' αὐτό; Γιατί ἢ ἡ ἀστάθεια καὶ ἢ ἀπληστία τοῦ ὄχλου, ἢ τὸ ὅτι δὲν ἄκουσαν ὅλοι τὴν ἐντολὴ πού δόθηκε, ἢ ἡ ποικιλία τῶν λαφύρων, πού σὰν δόλωμα βρισκόταν μπροστά τους καὶ δελέαζε τοὺς ἀπληστους, θὰ μπορούσε νὰ τοὺς σπρώξει στὴν παράβαση. Ὡστόσο ὁ νόμος αὐτὸς εἶχε τεθεῖ καὶ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τους κρεμάστηκε ὁ κίνδυνος τῆς παραβάσεως.

Τί ἔγινε λοιπὸν μετὰ ἀπὸ αὐτό; Γκρεμίστηκαν τὰ τεῖχη καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα τῆς πόλεως περιήλθαν στὰ χέρια τῶν πολιορκητῶν. Ἐνῶ

τολήν ταύτην διατηροῦντος, ἡ τοῦ ἐνὸς παράβασις εἰς ἅπαν τὸ πλῆθος τὴν τοῦ Θεοῦ ἀνῆψεν ὀργήν. «Ἐπλημμέλησαν» γάρ, φησίν, «οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ πλημμέλειαν μεγάλην, καὶ ἐνοσφίσαντο καὶ ἔλαβον ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος, καὶ ἔλαβεν Ἄχαρ υἱὸς Χαρμεῖ ἀπὸ τοῦ ἀναθήματος καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ». Καὶ μὴν εἰς ἦν ὁ πλημμελήςας. Πῶς οὖν ἐπλημμέλησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ καὶ ἐθυμώθη Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ; Ὅρᾳς πῶς ἡ τοῦ ἐνὸς ἁμαρτία παντὶ τῷ λαῷ τὴν τιμωρίαν προεξένησεν; πῶς πρὸς τὸ πλῆθος τὸν Θεὸν ἐξεπολέμωσεν; Ἐπεὶ οὖν τὸ παράνομον ἐπράχθη καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ συνειδώς, πλὴν μόνον τοῦ τὰ
10 κρύφια γινώσκοντος Θεοῦ, ἡ μὲν τιμωρία ἔμελλεν, ὁ δὲ πράξας τοῦτο, κἂν ἐδόκει λανθάνειν, ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τοῦ συνειδότος, ὡς ὑπὸ πυρὸς κατεκαίετο. Ἦλθε τοίνυν καὶ τῆς ἀπειλῆς ὁ καιρὸς καὶ τοῦ φανερόν γενέσθαι τὸ ἁμάρτημα. «Ἀπέστειλε» γάρ, φησίν, «Ἰησοῦς ἄνδρας ἀπὸ Ἰεριχώ εἰς Γαῖ. Καὶ ἀνέβησαν ἐκεῖ ὡσεὶ τρισχίλιοι ἄνδρες καὶ ἔφυγον ἀπὸ
15 προσώπου τῶν ἀνδρῶν Γαῖ, καὶ ἀπέκτειναν ἀπ' αὐτῶν τριάκοντα καὶ ἕξ ἄνδρας καὶ ἀπεδίωξαν αὐτοὺς καὶ συνέτριψαν αὐτοὺς καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ καὶ ἐγένετο ὡσπερ ὕδωρ».

στ': Ὅρα μιᾶς ἁμαρτίας εἰσπραξίν, ὄρα πληγὴν ἀπαραμύθητον. Εἰς ἐπλημμέλησε, καὶ εἰς ἅπαντα τὸν δῆμον ὁ θάνατος καὶ ἡ δειλία ἐπέπε-
20 σε. Τί τοῦτο, ὦ φιλάγαθε Δέσποτα; Σὺ εἶ μόνος δίκαιος καὶ εὐθεὶς αἱ κρίσεις σου. Σὺ ἐκάστω κατὰ τὰ οἰκεῖα ἔργα ἀπονέμεις τὴν κρίσιν. Σὺ ἔφης, φιλάνθρωπε, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἕκαστον ἀποθανεῖσθαι ἁμαρτία καὶ μὴ ἄλλον ἀντὶ ἄλλου τιμωρηθῆσεται. Τίς οὖν αὕτη ἡ δικαία σου ψῆφος; Καλά σου τὰ πάντα, Κύριε, καὶ λίαν καλὰ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν
25 οἰκονομούμενα. Λύμη τίς ἐστι, φησίν, ἡ ἁμαρτία; οὐκοῦν ἐκπομπενέσθω διὰ τῆς τιμωρίας εἰς πάντας, ἵνα μὴ τοὺς πάντας καταλυμῆνται, ἵνα, γνόντες πόσῃν ἀπειλὴν μία παράβασις ἔτεκε, φύγωσι τὴν ἐκ πλειόνων ἀτελεύτητον κόλασιν. Ἰδὼν οὖν, φησίν, ὁ Ἰησοῦς τὴν ἀνυπόστατον φυγὴν, διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἐκείνους τοὺς
30 θρήνους τραγωδῶν, οὓς ἡ θεία σημαίνει Γραφή.

Τί οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Δεσπότης; «Ἀνάστηθι: ἵνα τί οὕτω συμπέπτωκας, ἡμάρτηκεν ὁ λαός σου καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου, καὶ οὐ μὴ δυνήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ στήναι κατὰ πρόσωπον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἕως ἂν ἐξάρητε τὸ ἀνάθημα ἐξ ὑμῶν αὐτῶν». Ἐκηρύχθη τοίνυν ἐν

8. Ἰησ. Ναυῆ 7,1.

9. Ἰησ. Ναυῆ 7,2-5.

10. Ἰησ. Ναυῆ 7,10-12.

λοιπόν ὄλος ὁ λαὸς ἐφήρμοσε τὴν ἐντολὴ αὐτῆ, ἢ παράβαση τοῦ ἐνὸς προκάλεσε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ σ' ὄλο τὸ πλῆθος. Γιατί λέει, «οἱ Ἰσραηλιῖτες περιέπεσαν σὲ μεγάλο παράπτωμα καὶ πῆραν καὶ ἰδιοποιήθηκαν ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα καὶ πῆρε ὁ Ἄχαρ, γιὸς τοῦ Χαρμεί, ἀπὸ τὰ ἀφιερωμένα στὸν Κύριο, καὶ θύμωσε ὁ Κύριος ἐναντίον τῶν Ἰσραηλιτῶν»⁸. Καὶ ὅμως ἓνας ἦταν αὐτὸς ποὺ ἀμάρτησε. Γιατί λοιπὸν ἀμάρτησαν οἱ Ἰσραηλιῖτες καὶ ὀργίσθηκε ὁ Κύριος ἐναντίον τῶν Ἰσραηλιτῶν; Βλέπεις ὅτι ἡ ἀμαρτία τοῦ ἐνὸς προκάλεσε τὴν τιμωρία σ' ὀλόκληρο τὸ λαό; πῶς ἐξόργισε τὸ Θεὸ ἐναντίον τοῦ πλῆθους; Ὅταν λοιπὸν ἐγινε ἡ ἀμαρτία, ποὺ δὲν τὸ γνώριζε κανένας, παρὰ μόνον ὁ Θεὸς ποὺ γνωρίζει τὰ κρυφά, ἡ τιμωρία βέβαια θὰ ἐρχόταν στὸ μέλλον, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ τὴν διέπραξε, μολονότι νόμιζε ὅτι διαφεύγει, ὅμως μέσα του καιόταν ἀπὸ τὴ συνείδησή του σὰν νὰ εἶχε φωτιά. Ἦρθε ὅμως καὶ ἡ ὥρα τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἀμαρτίας. Γιατί λέει, «ἔστειλε ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὴν Ἰεριχώ ἄνδρες στὴ Γαῖ. Καὶ πῆγαν ἐκεῖ τρεῖς χιλιάδες περίπου ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι τράπηκαν σὲ φυγὴ μόλις ἀντίκρυσαν τοὺς ἄνδρες τῆς Γαῖ, ποὺ σκότωσαν τριάντα ἑξὶ ἄνδρες ἀπ' αὐτοὺς καὶ τοὺς καταδίωξαν καὶ τοὺς συνέτριψαν, καὶ φοβήθηκε ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ καὶ ἐγινε σὰν νερό»⁹.

6. Πρόσεχε εἰσπραξὴ μιᾶς ἀμαρτίας, πρόσεχε πληγὴ ἀπαρηγόρητη. Ἕνας παρανόμησε, καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ φόβος ἔπεσε σ' ὄλο τὸν λαό. Γιατί αὐτό, φιλάγαθε Κύριε; Σὺ εἶσαι ὁ μόνος δίκαιος καὶ οἱ ἀποφάσεις σου εἶναι σωστές. Σὺ ἀπονέμεις στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του τὴ δικαιοσύνη σου. Ἐσὺ εἶπες, φιλάνθρωπε, ὅτι ὁ καθένας θὰ πεθαίνει γιὰ τὴ δική του ἀμαρτία καὶ δὲν θὰ τιμωρεῖται ἄλλος ἀντὶ ἄλλου. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτὴ ἡ δίκαιη κρίση σου; Ὅλα σου, Κύριε, εἶναι καλὰ καὶ πολὺ καλὰ καὶ ρυθμισμένα πρὸς τὸ συμφέρον μας. Ἡ ἀμαρτία, λέει, εἶναι καταστροφὴ. Ἄς διασύρεται λοιπὸν μὲ τὴν τιμωρία σὲ ὄλους, γιὰ νὰ μὴ τοὺς κατατρέψει ὄλους, ὥστε, γνωρίζοντας πόση τιμωρία προκάλεσε μιὰ παράβαση, νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀτελειώτη τιμωρία τῶν πολλῶν ἀμαρτιῶν. Βλέποντας λοιπὸν, λέει, ὁ Ἰησοῦς τὴν ἀδικαιολόγητη φυγὴ, ἔσχισε τὰ ἐνδύματά του καὶ ἔπεσε στὴ γῆ θρηνώντας τοὺς θρήνους ἐκείνους ποὺ ἀναφέρει ἡ θεία Γραφή.

Τί ἀπαντᾷ σ' αὐτὸν ὁ Κύριος; «Σῆκω γιατί ἔπεσες ἔτσι; Ἀμάρτησε ὁ λαός σου καὶ παραβίασε τὴ διαθήκη μου καὶ δὲ θὰ μπορέσουν οἱ Ἰσραηλιῖτες νὰ ἀντισταθοῦν στοὺς ἐχθρούς τους, μέχρι νὰ ἀπομακρύνετε τὸν ἀναθεματισμένο ἀπὸ σᾶς»¹⁰. Κηρύχθηκε λοιπὸν αὐτὸ στὸ

τῷ λαῷ τοῦτο καὶ μνηύεται ὑπὸ Θεοῦ ὁ τὴν παράβασιν πράξας· συγκατατίθεται οὗτος. Ἀπεκρίθη γάρ, φησίν, Ἔχαρ τῷ Ἰησοῦ καὶ εἶπεν· «ἀληθῶς ἡμαρτον ἐναντίον τοῦ Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ· οὕτω καὶ οὕτως ἐποίησα. Εἶδον ἐν τῇ προνομῇ στολὴν ψιλὴν, ποικίλην, λίαν καλὴν, καὶ 5 διακόσια δίδραχμα ἀργυρίου, καὶ γλῶσσαν μίαν χρυσὴν πεντήκοντα διδράχμων, καὶ ἐνθυμηθεὶς ἔλαβον, καὶ ἰδοὺ ταῦτα ἐγκέκρυπται ἐν τῇ γῇ ἐν τῇ σκηνῇ μου». Πάντα λοιπὸν εἰς φανερὸν ἄγει, ἐπειδὴ ἀψευδῆ τὸν ταῦτα καταμηνύσαντα ἐώρα, σφοδρὸν τε εἶχε τὸν ἐλέγχοντα μάρτυρα. Ὅρα δὲ τὸν ἐπονείδιστον καὶ ὀλέθριον αὐτοῦ θάνατον· «ἀνήνεγκε».

10 φησίν, «αὐτὸν Ἰησοῦς εἰς φάραγγα Ἀχώρ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ καὶ τοὺς μόσχους αὐτοῦ καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτοῦ καὶ πάντα τὰ πρόβατα αὐτοῦ καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ καὶ πάντα ὅσα ὑπῆρχον αὐτῷ καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὰ πᾶς Ἰσραὴλ ἐν λίθοις». Αὕτη τῆς παρανομίας ἢ ἀνταπόδοσις, οὕτως ἢ τοῦ Θεοῦ ἀδέκαστος ἐστὶ δίκη.

15 Τοῦτο τοίνυν εἰδότες, οἰκείων ἁμαρτημάτων εἰσπραξίν τὴν τῶν ἀνιαρῶν ἔφοδον λογιζώμεθα καὶ καθ' ἑκάστην τὰ ἑαυτῶν ἐξετάζοντες ἐγκλήματα, μὴ ἑτέροις, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς τὴν τούτων περιάπτωμεν αἰτίαν. Οὐ γὰρ ἢ τῶν ἀρχόντων μόνον ἀπροσεξία, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τὰ ἡμέτερα πταίσματα τὰ κακὰ συνεισηγάγεν. Οὕτω τοίνυν ἐνταῦθα παρα-

20 γινόμενος ἕκαστος καὶ τὰ οἰκεῖα λογιζόμενος παραπτώματα, οὔτε ἕτερον μέμφοιτο καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐταξίας τὴν παροῦσαν ἀναπέμψοι δοξολογίαν. Ἔστι δὲ ἢ παρ' ἡμῶν ἀπαιτουμένη εὐταξία τοιαύτη· πρῶτον μὲν, συντετριμμένη καρδιά προσέρχεσθαι τῷ Θεῷ, ἔπειτα καὶ τὸ τῆς καρδίας ἦθος διὰ τοῦ φαινομένου σχήματος ὑποδεικνύειν διὰ

25 τῆς στάσεως, διὰ τῆς τῶν χειρῶν εὐταξίας, διὰ τῆς πραείας καὶ συνεσταλμένης φωνῆς. Εὐκολον γὰρ τοῦτο καὶ παντὶ τῷ βουλομένῳ δυνατόν. Πῶς οὖν εἰς πάντας κατορθωθήσεται; Θῶμεν ἑαυτοῖς νόμον καὶ εἴπωμεν ὅτι κοινωφελῆς ἐντολὴ κατεβλήθη καὶ δεῖ πάντας ἡμᾶς τοιαύτης μετασχεῖν ὠφελείας. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἀτάκτους κατασιγᾶσωμεν

30 φωνὰς καὶ τὰ τῶν χειρῶν καταστείλωμεν ἤθη, δεδεμένας ταύτας περιστάνοντες τῷ Θεῷ καὶ μὴ τοῖς ἀκόσμοις ἐπαιρομένας νεύμασι. Μισεῖ γὰρ τοῦτο καὶ ἀποστρέφεται ὁ Θεός, ὡσπερ τὸν συνεσταλμένον ἀγαπᾷ καὶ προσίεται· «ἐπὶ τίνα» γάρ, φησίν, «ἐπιβλέσω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;». Εἴπωμεν ἀλλήλοις, ὅτι οὐ

11. Ἰησ. Ναυῆ 20–21.

12. Ἰησ. Ναυῆ 24–25.

13. Ἦσ. 66,2.

λαὸ καὶ φανερώθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὴν παράβαση καὶ ὁμολόγησε ἐκεῖνος. Γιατὶ λέει, ἀποκρίθηκε ὁ Ἄχαρ στὸν Ἰησοῦ καὶ εἶπε· «πραγματικὰ ἀμάρτησα ἀέναντι στὸν Κύριο καὶ Θεὸ τοῦ Ἰσραήλ· αὐτὸ καὶ αὐτὸ ἔκανα. Εἶδα κατὰ τὴν διαρπαγὴ μιὰ στολὴ λεπτῆ, πολύχρωμη, πολὺ καλὴ καὶ διακόσια δίδραχμα ἀσημένια καὶ μιὰ θήκη χρυσῆ μὲ πενήντα δίδραχμα καί, ἐπειδὴ τὰ ἐπιθύμησα, τὰ πῆρα, καὶ εἶναι τώρα κρυμμένα μέσα στὴ γῆ στὴ σκηνή μου»¹¹. Τὰ φανέρωσε λοιπὸν ὅλα, ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι αὐτὸς ποὺ τὸν ἀποκάλυψε ἦταν ἀδιάψευστος καὶ ἐπειδὴ εἶχε τὸν σφοδρὸ ἔλεγχο τοῦ μάρτυρα. Πρόσεχε ὁμως καὶ τὸν ὀδυνηρὸ καὶ ὀλέθριο θάνατό του· «ὁδήγησε», λέει, «ὁ Ἰησοῦς στὴ φάραγγα Ἄχωρ αὐτὸν καὶ τοὺς γιούς του καὶ τὶς θυγατέρες του καὶ τὰ μοσχάρια του καὶ ὑποζύγια του καὶ ὅλα τὰ πρόβατά του καὶ τὴ σκηνή του καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του καὶ τὰ λιθοβόλησαν ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖτες μὲ πέτρες»¹². Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνταπόδοση τῆς παρανομίας, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀδέκαστη δίκη τοῦ Θεοῦ.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτό, νὰ σκεφτόμαστε ὅτι οἱ δυσάρεστες καταστάσεις ἀποτελοῦν ἀνταπόδοση τῶν δικῶν μας ἀμαρτημάτων, καί, ἐξετάζοντας κάθε μέρα τὰ παραπτώματά μας, νὰ μὴ ἀποδίδουμε σὲ ἄλλους, ἀλλὰ σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους τὴν αἰτία. Γιατὶ τὰ κακὰ δὲν τὰ ἔφερε μόνο ἡ ἀπροσεξία τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο τὰ δικά μας παραπτώματα. Ἔτσι λοιπὸν ὅταν ἔρχεται ἐδῶ ὁ καθένας, ἀναλογιζόμενος τὰ δικά του παραπτώματα, οὔτε ἄλλον θὰ κατηγορεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴ δοξολογία αὐτὴ θὰ τὴν ἀναπέμπει μὲ τὴν εὐταξία ποὺ τῆς πρέπει. Καὶ ἡ εὐταξία ποὺ ἀπαιτεῖται ἀπὸ μᾶς εἶναι ἡ ἐξῆς· πρῶτα πρῶτα νὰ προσερχόμαστε στὸ Θεὸ μὲ συντριμμένη τὴν καρδιά, καὶ ἔπειτα νὰ ἐπιδεικνύουμε τὴ διάθεση τῆς καρδιάς μας μὲ τὴν ἐμφάνισή μας, μὲ τὴ στάση μας, καὶ τὴν εὐταξία τῶν χειρῶν μας, μὲ τὴν ἡρεμὴ καὶ χαμηλὴ φωνή μας. Εἶναι εὐκόλο αὐτὸ καὶ δυνατὸ στὸν καθένα ποὺ θέλει. Πῶς λοιπὸν θὰ κατορθωθεῖ σ' ὅλους; Ἄς βάλουμε στοὺς ἑαυτοὺς μας νόμο καὶ ἄς ποῦμε ὅτι ἐπιβλήθηκε ἐντολὴ ὠφέλιμη σὲ ὅλους, καὶ πρέπει ὅλοι ἐμεῖς νὰ πάρουμε μέρος στὴν ὠφέλεια αὐτῆ. Γι' αὐτὸ ἄς σταματήσουμε καὶ τὶς ἄτακτες φωνές καὶ τὶς συνήθειες τῶν χειρῶν ἄς τὶς συγκρατήσουμε, παρουσιάζοντάς τα δεμένα μπροστὰ στὸ Θεό, καὶ ἄς μὴ τὰ σηκώνουμε σὲ ἀπρεπεῖς χειρονομίες. Γιατὶ ὁ Θεὸς τὸ μισεῖ αὐτὸ καὶ τὸ ἀποστρέφεται, ὅπως ἀγαπᾷ καὶ πλησιάζει τὸν συνεσταλμένο. Γιατὶ λέει, «σὲ ποιόν νὰ ρίξω τὸ βλέμμα μου, ἂν ὄχι στὸν πρῶο καὶ ἡσυχὸ καὶ σ' αὐτὸν ποὺ τρέμει τὰ λόγια μου;»¹³ Ἄς ποῦμε μεταξύ μας,

βούλεται αὐτῷ προσδιαλεγόμενος ἡμᾶς καὶ ἑαυτοῖς προσομιλεῖν, οὐδὲ ἀφέντας τὴν πρὸς αὐτὸν διάλεξιν, τὰς τῶν παρόντων ἀνακινεῖν συντυχίας καὶ τῷ βορβόρῳ τοὺς μαργαρίτας ἀναφύρειν. Ὑβριν γὰρ οἰκείαν καὶ οὐ δοξολογίαν τὸ τοιοῦτον ἡγεῖται. Κἂν τις βουλευθεῖ τὴν παρα-
5 βῆναι τὴν ἐντολήν, ἐπιστομίσωμεν, ὡς ἐπίβουλον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἀποδιώξωμεν, ἔξω τῶν περιβόλων τῆς ἀγίας ἐκκλησίας ἐκβάλωμεν.

Οὕτω γὰρ ποιῶντες, τὰ μὲν πρότερα ἀμαρτήματα ραδίως ἀπονιψόμεθα, αὐτὸν δὲ τὸν Δεσπότην εἰς μέσον ἔξομεν μετὰ τῶν ἀγίων ἀγγέ-
10 λων συγχορευόντα καὶ ἐκάστῳ τοὺς τῆς εὐταξίας ἀπονέμοντα στεφάνους. Ἐπεὶ γὰρ ἐστὶ φιλόανθρωπος καὶ μεγαλόδωρος καὶ χαίρει ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ, διὰ τοῦτο ἐπιτερπόμενος τοῖς ἡμῶν καλοῖς καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἐπηγγείλατο καὶ ζωῆς ἀκηράτου μέθεξιν, καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ προητοίμασε, βουλόμενος ἡμᾶς ἐν τούτοις κατασκηνώσαι, ὧν
15 γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅτι δὲν θέλει ὅταν μιᾶμε μ' Αὐτὸν νὰ μιᾶμε καὶ μεταξύ μας, οὔτε νὰ ἀφήνουμε τὴν ὁμιλία πρὸς Αὐτὸν καὶ νὰ ἀνακινῶμε τὰ δυσάρεστα τῶν παρόντων, ἀνακατεύοντας τοὺς μαργαρίτες μὲ τὸ βόρβορο. Γιατὶ αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ὕβρη δικῆ του καὶ ὄχι δοξολογία. Καὶ ἂν κανεὶς θελήσει νὰ παραβῆ αὐτὴ τὴν ἐντολή, νὰ τοῦ κλείσουμε τὸ στόμα, νὰ τὸν διώξουμε ὡς ἐχθρὸ τῆς σωτηρίας μας, νὰ τὸν βγάλουμε ἔξω ἀπὸ τὶς αὐλὲς τῆς ἁγίας ἐκκλησίας.

Ἐνεργώντας λοιπὸν ἔτσι καὶ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματά μας εὐκόλα θὰ τὰ ξεπλύνουμε, καὶ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο θὰ τὸν ἔχουμε ἀνάμεσά μας, νὰ ψάλλει μαζί μὲ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους καὶ νὰ ἀπονέμει στὸν καθένα τὰ στεφάνια τῆς εὐταξίας. Ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος καὶ μεγαλόδωρος καὶ χαίρεται μὲ τὴ σωτηρία μας, γι' αὐτὸ, νοιώθοντας εὐχαρίστηση ἀπὸ τὰ δικά μας καλά, μᾶς ὑποχέθηκε καὶ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ συμμετοχὴ στὴν αἰώνια ζωὴ, καὶ προετοίμασε ὅλα τὰ ἀγαθὰ, θέλοντας νὰ μᾶς ἐγκαταστήσει σ' αὐτά, τὰ ὅποια εὐχομαι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὅποιο ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση στὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΣΑΪΟΥ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου»· καὶ ὅτι οὐ δεῖ χρόνον, οὐδὲ στοιχεῖον ἐν παρατρέχειν τῶν θείων Γραφῶν.

α'. Χαίρω συντρέχοντας ὑμᾶς ὁρῶν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων λογίων, καὶ τεκμήριον μέγιστον τοῦτο ποιοῦμαι τῆς κατὰ Θεὸν ὑμῶν προκοπῆς. Ὡσπερ γὰρ τὸ πεινῆν σωματικῆς ἐστὶν εὐεξίας σημεῖον, οὕτω τὸ λόγων ἐρᾶν πνευματικῶν ψυχικῆς ὑγείας σημεῖον ἐστὶ. Χαίρω μὲν οὖν διὰ τοῦτο, δέδοικα δὲ μήποτε τῆς ἐπιθυμίας ταύτης οὐδὲν ἄξιον δυνηθῶ παρασχεῖν. Οὕτω πού καὶ μήτηρ ὀδυνᾶται φιλόστοργος, ὅταν ὑπομάζιον ἔχουσα παῖδα, τὰς τοῦ γάλακτος πηγὰς μὴ δύνηται ἀφθόνως παρασχεῖν αὐτῶ· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐνδεῶς ἔχουσα τὸν μαστὸν ἐπιδίδωσιν, ὁ δὲ λαβὼν ἔλκει καὶ κατατείνει καὶ τῷ στόματι κατεψυ-
10 γμένην θερμαίνων τὴν θήλην, πλείω τῆς οὔσης ἐκκαλεῖται τὴν τροφήν· ἡ δὲ μήτηρ ἀλγεῖ μὲν κατατεινομένων αὐτῆς τῶν μαζῶν, οὐκ ἀπωθεῖται δὲ τὸ παιδίον· μήτηρ γάρ ἐστὶ καὶ πάντα ἂν ἔλοιτο παθεῖν μᾶλλον, ἢ λυπῆσαι τὸ τεχθέν. Εἰ οὖν μητέρες περὶ τὰ ἔγγονα οὕτως εἰσὶ φιλόστοργοι, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς περὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην οὕτω διακεῖσθαι
15 χρή. Τῶν γὰρ τῆς φύσεως θερμότεραι αἱ τοῦ πνεύματος ὠδινές εἰσιν. Ὡστε, εἰ καὶ πολλῆς ἡμῖν πενίας ἢ τράπεζα γέμει, οὐδὲ οὕτως αὐτὴν ἀποκρύψομεν, ἀλλὰ πάντα εἰς μέσον τὰ παρ' ἡμῶν φέροντες καταθήσομεν ὑμῖν. Εἰ δὲ μικρὰ ταῦτα καὶ εὐτελεῖ, ἀλλ' ὅμως παρέχομεν. Ἐπεὶ κάκεινος, ὁ τὸ τάλαντον ἐμπιστευθεῖς, οὐχ ὅτι μὴ πέντε προσήνεγκε τάλαντα, διὰ τοῦτο ἐνεκαλεῖτο, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ἐν κατέχωσεν, ὅπερ ἔλαβε, διὰ τοῦτο δίκην ἐδίδου. Τὸ γὰρ ζητούμενον παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ ΠΟΥ ΛΕΕΙ

«Καί συνέβηκε, κατὰ τὸ ἔτος πού πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένον»¹, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρατρέχουμε οὔτε τὸ χρόνο οὔτε κανένα στοιχειο τῶν θείων Γραφῶν.

1. Χαίρομαι πού σᾶς βλέπω νὰ τρέχετε στὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων καὶ τὸ θεωρῶ αὐτὸ μεγάλη ἀπόδειξη τῆς προκοπῆς σας κατὰ Θεόν. Γιατί, ὅπως τὸ νὰ πεινάει κανεὶς εἶναι γνώρισμα σωματικῆς ὑγείας, ἔτσι καὶ τὸ νὰ ἐπιθυμεῖ λόγους πνευματικούς, εἶναι δείγμα ψυχικῆς ὑγείας. Χαίρομαι λοιπὸν γι' αὐτό, φοβᾶμαι ὅμως μήπως δὲν μπόρῃς νὰ προσφέρω τίποτα ἀντάξιο αὐτῆς σας τῆς ἐπιθυμίας. Ἔτσι περὶπου καὶ ἡ φιλόστοργη μητέρα ὑποφέρει ὅταν ἔχει παιδί πού θηλάζει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει ἄφθονες τὶς πηγές τοῦ γάλακτός της· ὅπωςδήποτε ὅμως καὶ ὅταν εἶναι ἀνεπαρκῆς πάλι τοῦ δίνει τὸν μαστό της, καὶ ἐκεῖνο παίρνοντάς τον τὸν τραβάει καὶ τὸν τεντώνει καὶ μὲ τὸ στόμα του ζεσταίνει τὴν παγωμένη θηλή, ζητώντας νὰ βγάλει περισσότερη ἀπὸ τὴν τροφή πού ὑπάρχει· καὶ ἡ μητέρα πονάει βέβαια καθὼς τεντώνονται οἱ μαστοὶ της, ἀλλὰ δὲν ἀπωθεῖ τὸ παιδί της, γιατί εἶναι μητέρα καὶ θὰ προτιμοῦσε νὰ πάθει τὰ πάντα, παρὰ νὰ προκαλέσει λύπη στὸ παιδί της. Ἐὰν λοιπὸν οἱ μητέρες εἶναι τόσο φιλόστοργες στὰ παιδιά τους, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ φερόμαστε ἡμεῖς ἔτσι πρὸς τὴν ἀγάπη σας. Γιατί ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ εἶναι πιὸ θερμοὶ οἱ πνευματικοί. Ὡστε, ἂν καὶ τὸ τραπέζι μου εἶναι πολὺ φτωχό, δὲν θὰ τὸ κρύψω, ἀλλὰ, φέρνοντάς τα ὅλα ἀνάμεσά σας, θὰ σᾶς τὰ παραθέσω. Ἄν καὶ εἶναι αὐτὰ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, ἀλλ' ὅμως σᾶς τὰ προσφέρω. Γιατί κι ἐκεῖνος στὸν ὅποιο εἶχε παραδοθεῖ τὸ τάλαντο, δὲν κατηγορήθηκε ἐπειδὴ δὲν πρόσφερε πέντε τάλαντα, ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ τὸ ἓνα πού πῆρε τὸ παράχωσε, γι' αὐτὸ δικαζόταν. Γιατί ἐκεῖνο πού ζητεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους δὲν εἶναι τὸ νὰ καταθέ-

ποις, οὐκ ὀλίγα ἢ πολλὰ καταθεῖναι, ἀλλὰ μηδαμοῦ τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως ἐλάττω τὴν εἰσφορὰν ἐνεργεῖν.

Ἦκούσατε πρώην, ὅτε πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην διαλεχθῆναι κατηξιώθημεν, τὸν ψαλμὸν ἐκεῖνον ἀναγινωσκόντων ἡμῶν, ὃς τὸν ἀμαρτωλὸν τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐκβάλλων, ἀγγέλοις καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν εὐφημεῖν παρεκελεύετο τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Βούλεσθε οὖν καὶ σήμερον αὐτοῦ τοῦ ἀγγελικοῦ μέλους ἀκούσωμεν, ἐγγύς που παραστάντες ἐκεῖ, Ἴμοιγε δοκεῖ. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι μιαιοὶ χοροὺς ἰστάντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἐν σκότει βαθεῖ καὶ ἄωρι τῶν νυκτῶν πορνικὰ ἕσματα καὶ 10 κεκλασμένα ἄδοντες μέλη, πᾶσαν ἀναπεροῦσι τὴν πόλιν ἡμῶν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι, ἡμεῖς τῶν ἐπουρανίων δῆμων, τῶν ἄνω χορῶν τὸν βασιλέα τοῦδε τοῦ παντὸς ἀνυμνούντων οὐ συνδραμούμεθα, ὥστε ἀκοῦσαι τῆς θείας ἐκείνης καὶ μακαρίας φωνῆς; Καὶ τίς ἂν ἡμῖν γένοιτο συγγνώμη; Καὶ πῶς ἔστιν ἀκοῦσαι; φησὶν. Εἰς αὐτὸν ἀνελθόντας τὸν οὐρανόν, εἰ καὶ μὴ τῷ σῶματι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι· εἰ καὶ μὴ τῇ 15 παρουσίᾳ, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα γεῶδες ὄν καὶ βαρὺ, κάτω πέφυκε μένειν, ἡ δὲ ψυχὴ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀπήλλακται καὶ τοῖς ὑψηλοτάτοις καὶ μετεωροτάτοις χωρίοις ραδίως ἐφίπταται· ὥστε, κἂν ἐς αὐτὰς θελήσῃ τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας ἐλθεῖν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι, τὸ κωλύον οὐδέν· οὕτως αὐτῇ κοῦφα τὰ πτερὰ τῶν λογισμῶν δέδωκεν ὁ Θεός. Οὐ πτερὰ δὲ κοῦφα δέδωκε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοὺς ἐχαρίσατο πολλῶ τοῦ σῶματος ὀξύτερον βλέποντας.

Ἡ μὲν γὰρ τοῦ σῶματος ὄψις, ἂν μὲν διὰ κενοῦ φέρηται τοῦ ἀέρος, μέχρι πολλοῦ τοῦ διαστήματος πρόεισιν, ἂν δὲ μικρῶ προσπέσῃ σῶματι, καθάπερ ρεῦμα φερόμενον ἀναχαιτισθέν, εἰς τοῦπίσω πάλιν ἀποστρέφεται, οἱ δὲ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοί, κἂν τοίχους κἂν τείχη κἂν ὀρῶν μεγέθη κἂν αὐτὰ τῶν οὐρανῶν εὐρωσιν αὐτοῖς ἀπαντῶντα τὰ σῶματα, πάντα παραδραμοῦνται ραδίως. Ἄλλ' ὅμως οὕτω καὶ ταχυτήτος καὶ ὀξυωπίας ἔχουσα ἡ ψυχὴ, οὐκ ἔστιν ἀτάρκης πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων 30 κατανόησιν αὐτῇ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ τοῦ χειραγωγήσαντος αὐτὴν δεῖται. Ποιήσωμεν οὖν ὅπερ οἱ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν ποιοῦσι. Τί δαὶ ἐκεῖνοι ποιοῦσι; Ζητήσαντες τὸν τὰ κλειῖθρα τῶν θυρῶν ἐγκεχειρισμένον, ἐκεῖνῳ προσέρχονται καὶ διαλέγονται καὶ ἱκετεῖουσι, πολλάκις δὲ καὶ ἀργύριον καταβάλλουσι, ὥστε δοῦναι αὐτοῖς τὴν χά-

σουν λίγα ἢ πολλά, ἀλλὰ σὲ καμμιά περίπτωση νὰ μὴ συνεισφέρουν λιγότερα ἀπὸ τὴ δυνατότητα πού ἔχουν.

Ἀκούσατε προηγουμένως, ὅταν ἀξιώθηκα νὰ μιλήσω στὴν ἀγάπη σας, τὸν ψαλμὸ ἐκεῖνο πού σᾶς διάβασα, ὁ ὁποῖος, βγάζοντας τὸν ἁμαρτωλό ἀπὸ τὶς ἱερὲς αὐλές, πρόσταζε τοὺς ἀγγέλους καὶ τὶς οὐράνιες δυνάμεις νὰ ἐπευφημοῦν τὸ Θεὸ τῶν ὄλων. Θέλετε λοιπὸν καὶ σήμερα νὰ ἀκούσουμε αὐτὴ τὴν ἀγγελικὴ μελωδία, ἀφοῦ σταθοῦμε κάπου ἐκεῖ κοντά; Ἐμένα μοῦ φαίνεται εὐλογο. Γιατί, ἐὰν ἄνθρωποι ἀχρεῖοι στήνουν χορωδίες στὴν ἀγορά, μέσα στὸ βαθὺ σκοτάδι καὶ σὲ ἀκατάλληλη ὥρα τῆς νύχτας, τραγουδώντας τραγούδια πορνικὰ καὶ μεθυσμένα καὶ ξεσηκώνουν τὴν πόλη μας καὶ ἐπανέρχονται πάλι στὸν ἑαυτό τους, ἐμεῖς δὲ θὰ ἀκολουθήσουμε τὰ ἐπουράνια πλήθη, τὶς οὐράνιες χορωδίες πού ἀνυμνοῦν τὸ βασιλιά αὐτοῦ τοῦ σύμπαντος, γιὰ νὰ ἀκούσουμε ἐκεῖνη τὴ θεία καὶ μακάρια φωνή; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει γιὰ μᾶς; Καὶ πῶς, λέει, μπορούμε νὰ τὴν ἀκούσουμε; Ἀνεβαίνοντας στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, ὄχι βέβαια μὲ τὸ σῶμα μας, ἀλλὰ μὲ τὴ σκέψη μας; ὄχι μὲ τὴν παρουσία μας, ἀλλὰ μὲ τὴ διάνοιά μας. Γιατί τὸ σῶμα, ὄντας γῆινο καὶ βαρὺ, εἶναι στὴ φύση του νὰ μένει κάτω, ἐνῶ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση αὐτὴ καὶ εὐκολα πετάει στοὺς πολὺ ψηλοὺς καὶ μετέωρους χώρους. Ὡστε, καὶ ἂν θελήσει νὰ μεταβεῖ στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, καὶ ν' ἀνεβεῖ στὸν οὐρανό, τίποτα δὲν τὴν ἐμποδίζει· τόσο ἐλαφρὰ τῆς ἔδωσε ὁ Θεὸς τὰ φτερά τοῦ λογισμοῦ. Ἀλλὰ δὲν τῆς ἔδωσε μόνο ἐλαφρὰ φτερά, ἀλλὰ τῆς χάρισε καὶ μάτια πού βλέπουν πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ σώματος.

Πράγματι ἡ ὄραση τοῦ σώματος, ὅταν περνάει μέσα ἀπὸ κενὸ τοῦ ἀέρα, φτάνει σὲ μεγάλη ἀπόσταση, ἐὰν ὅμως πέσει ἐπάνω σὲ μικρὸ σῶμα, σὰν μικρὸ ρυάκι πού, καθὼς κυλάει, ἀναχαιτίζεται, ἐπιστρέφει πάλι πίσω· τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμα συναντήσουν τοίχους ἢ τεῖχη ἢ ὄγκους βουνῶν ἢ ἀκόμα κι αὐτὰ τὰ οὐράνια σώματα, ὅλα τὰ ξεπερνοῦν εὐκολα. Ἄλλ' ὅμως ἀκόμα καὶ μ' αὐτὴ τὴν ταχύτητα καὶ ὀξυδέρκεια πού ἔχει ἡ ψυχὴ, δὲν εἶναι μόνη αὐτὴ αὐτάρκης στὸ νὰ κατανοήσει τὰ οὐράνια πράγματα, ἀλλὰ πρέπει κάποιος νὰ τὴν χειραγωγήσει. Ἄς κάνουμε λοιπὸν αὐτὸ πού κάνουν ἐκεῖνοι πού θέλουν νὰ δοῦν τὶς βασιλικὲς αὐλές. Τί κάνουν λοιπὸν ἐκεῖνοι; Ἀφοῦ ἀναζητήσουν ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο ἔχουν παραδώσει τὰ κλειδιά, πηγαίνουν σ' ἐκεῖνον καὶ συζητοῦν καὶ παρακαλοῦν, καὶ πολλὰς φορὲς τοῦ δίνουν

ριν. Προσέλθωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τινι τῶν τὰς πύλας ἐπιτετραμμένων τὰς οὐρανίους καὶ διαλεχθῶμεν, ἵκετεύσωμεν, ἀντ' ἀργυρίου προαίρεσιν ἐπιδειξώμεθα καὶ διάθεσιν εἰλικρινῆ. Κὰν τοῦτον ἐκεῖνος λάβῃ τὸν μισθόν, τῆς χειρὸς ἡμῶν λαβόμενος, πανταχοῦ περιγηγήσεται, οὐκ αὐτὰ
 5 δεικνὺς τὰ βασίλεια, ἀλλ' αὐτὸν καθήμενον τὸν βασιλέα, τῶν στρατευμάτων παρόντων καὶ τῶν ἀρχιστρατήγων παρεστώτων, τῶν μυριάδων τῶν ἀγγελικῶν, τῶν χιλιάδων τῶν ἀρχαγγελικῶν· πάντα ἡμῖν ἐπιδείξει μετ' ἀκριβείας, ὡς ἡμῖν ἰδεῖν δυνατόν. Τίς οὖν ἐστὶν οὗτος; τίς ὁ τὸ μέρος τοῦτο ἐμπεπιστευμένος, καθ' ὃ βουλόμεθα νῦν εἰσελθεῖν;
 10 Ἡσαΐας, ὁ τῶν προφητῶν μεγαλοφωνότατος. Οὐκοῦν ἀνάγκη τούτῳ διαλεχθῆναι. Ἄλλ' ἔπεσθε κατεσταλμένῳ ρυθμῷ βαδίζοντες μετὰ ἡσυχίας πολλῆς. Μηδεὶς φροντίδας ἔχων βιωτικὰς εἰσίστω, μηδεὶς μετέωρος, μήτε ἐπτοημένος, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἔξω πρώτων θυρῶν ἀποθέμενοι, πάντες οὕτως εἰσίσωμεν. Εἰς βασίλεια γὰρ εἰσερχόμεθα τῶν οὐ-
 15 ρανῶν, ἀστραπτόντων ἐπιβαίνομεν χωρίων. Πολλῆς τὰ ἔνδον γέμει σιγῆς καὶ μυστηρίων ἀπορρήτων.

β'. Ἄλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας· ἡ γὰρ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις τῶν οὐρανῶν ἐστὶν ἀνοιξίς. «Καὶ ἐγένετο», φησί, «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου
 20 ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Εἶδες εὐγνώμονος οἰκέτου φιλοφροσύνην; Εὐθέως ἡμᾶς παρὰ τὸν θρόνον εἰσήγαγε τὸν βασιλικόν, οὐ μακρὰς πρότερον περιαγαγὼν εἰσόδους, ἀλλ' ὁμοῦ τε τὰς πύλας ἠνέωξε καὶ καταντικρὺ τὸν βασιλέα καθήμενον ἔδειξε. «Καὶ τὰ Σεραφεῖμ», φησὶν, «εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ καὶ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνί-
 25 καὶ ταῖς μὲν δυσὶ κατεκάλυπτον τὸ πρόσωπον, καὶ ταῖς δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο, καὶ ἐκέκραγον ἕτερον πρὸς τὸν ἕτερον καὶ ἔλεγον· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ».

Ὅντως ἅγιος, ὅτι τοσοῦτων καὶ τηλικούτων μυστηρίων κατηξίωσε τὴν ἡμετέραν φύσιν, ὅτι τοιοῦτων ἡμᾶς ἐποίησεν ἀπορρήτων κοινω-
 30 νούς. Φρίκη με καὶ τρόμος μεταξὺ ἔλαβε τῆς ψῆδης ταύτης. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐμὲ τὸν πῆλινον καὶ τὸν ἀπὸ γῆς, ὅπου γε καὶ αὐτὰς τὰς ἀνω δυνάμεις διαπαντὸς μεγίστη ἔκπληξις κατέχει; Διὰ τοῦτο γοῦν ἀποστρέφουσι τὰς ὄψεις καὶ τὰς πτέρυγας ἀντὶ τείχους προβάλλονται, τὰς ἐκεῖ-

2. Ἡσ. 6.1.

3. Ἡσ. 6,2-3.

καὶ χρήματα, γιὰ νὰ τοὺς κάνει τὴ χάρη. Ἄς πᾶμε λοιπὸν κι ἐμεῖς σὲ κάποιον ἀπὸ ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἔχουν ἐμπιστευθεῖ οἱ οὐράνιες πύλες, καὶ ἄς μιλήσουμε, ἄς παρακαλέσουμε, καὶ ἀντὶ γιὰ χρήματα, ἄς ἐπιδείξουμε προαίρεση καὶ διάθεση εἰλικρινῆ. Καὶ ὅταν ἐκεῖνος πάρει αὐτὴ τὴν ἀμοιβή, θὰ μᾶς πιάσει ἀπὸ τὸ χέρι καὶ θὰ μᾶς γυρίσει παντοῦ, δείχνοντάς μας ὄχι μόνο τὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν βασιλιά νὰ κάθεται, ἐνῶ εἶναι παρόντα τὰ στρατεύματα, καὶ παρίστανται ἀρχιστράτηγοι, μυριάδες ἀγγέλων καὶ χιλιάδες ἀρχαγγέλων· θὰ μᾶς τὰ δείξει ὅλα μὲ λεπτομέρεια, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατό νὰ τὰ δοῦμε. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτός; ποιὸς εἶναι αὐτὸς στὸν ὁποῖο ἔχουν ἐμπιστευθεῖ τὸ μέρος αὐτὸ στὸ ὁποῖο θέλουμε τώρα νὰ μποῦμε; Εἶναι ὁ Ἡσαΐας, ὁ πιὸ μεγαλόφωνος ἀπὸ τοὺς προφῆτες. Λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλήσουμε μ' αὐτόν. Ἀλλὰ νὰ ἀκολουθεῖτε μὲ συγκρατημένο ρυθμὸ καὶ βαδίζοντας μὲ πολλὴ ἡσυχία. Νὰ μὴ μπεῖ κανένας ἔχοντας βιωτικὲς φροντίδες, κανένας ποὺ ἔχει ἀμφιβολίες, κανένας φοβισμένος, ἀλλὰ ἄς μποῦμε ὅλοι μέσα, ἀφοῦ ἀφήσουμε τὰ πάντα ἔξω ἀπὸ τὶς πρῶτες πύλες. Γιατὶ μπαίνουμε σὲ ἀνάκτορα τῶν οὐρανῶν, πατάμε σὲ χώρους ποὺ ἀστράφτουν. Τὸ ἐσωτερικὸ του εἶναι γεμάτο σιγὴ καὶ ἀπερίγραπτα μυστήρια.

2. Ἀλλὰ δῶστε ἰδιαίτερη προσοχή· γιὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν εἶναι ἄνοιγμα τῶν οὐρανῶν. «Καὶ συνέβηκε», λέει, «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται πάνω σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»². Βλέπεις φιλοφροσύνῃ εὐγνώμονα δούλου; Μᾶς ὁδήγησε ἀμέσως στὸ βασιλικὸ θρόνο, χωρὶς νὰ μᾶς γυρίσει προηγουμένως σὲ μακροὺς διαδρόμους, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἄνοιξε τὶς πύλες καὶ μᾶς ἔδειξε ἀπέναντι τὸ βασιλιά νὰ κάθεται. «Καὶ τὰ Σεραφίμ», λέει, «στέκονταν γύρω ἀπὸ αὐτόν· καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶχε ἕξι φτερά· μὲ τὰ δύο κάλυπταν τὸ πρόσωπό τους, μὲ τὰ ἄλλα δύο τὰ πόδια τους καὶ μὲ τὰ δύο πετοῦσαν καὶ ἔλεγε ὁ ἓνας ἄγγελος πρὸς τὸν ἄλλο· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶναι ὁ Κύριος τῶν Δυνάμεων»³.

Πραγματικὰ εἶναι ἅγιος, διότι ἔκανε ἄξια τὴ φύση μας τόσο πολλῶν καὶ μεγάλων μυστηρίων, διότι μᾶς ἀποκάλυψε τέτοια ἀπερίγραπτα πράγματα. Μὲ κυρίεψε φρίκη καὶ τρόμος ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὸν ὕμνο αὐτό. Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστο, ἐὰν σὲ μένα τὸν πῆλινο, τὸν κατασκευασμένο ἀπὸ τὸ χῶμα συμβαίνει αὐτό, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀκόμα κι αὐτὲς τὶς οὐράνιες δυνάμεις τὶς διακατέχει διαρκῶς τόσο μεγάλη ἐκπληξη; Γι' αὐτὸ λοιπὸν στρέφουν τὰ πρόσωπά τους καὶ βάζουν μπροστά

θεν ἀκτῖνας μὴ φέρουσαι. Καίτοι, φησί, συγκατάβασις ἦν τὸ φαινόμενον. Πῶς οὖν οὐκ ἤνεγκαν; Ἐμοὶ ταῦτα λέγεις; Εἶπε τοῖς τὴν ἀπόρρητον καὶ μακαρίαν πολυπραγμονοῦσι φύσιν, τοῖς τὰ ἀτόλμητα τολμῶσι. Τὰ Σεραφεῖμ οὐδὲ συγκατάβασιν ἐτόλμησαν ἰδεῖν, ἄνθρωπος δὲ ἐτόλμησεν εἶπειν, μᾶλλον δὲ ἄνθρωπος εἰς νοῦν λαβεῖν ἐτόλμησεν, ὅτι τὴν φύσιν τὴν ἀκραιφνή, τὴν καὶ τοῖς Χερουβεῖμ ἀθεώρητον, δύναται μετ' ἀκριβείας ἰδεῖν καὶ σαφῶς; Φρίξον, οὐρανέ, ἔκστηθι, γῆ· μείζονα ταῦτα ἐκείνων τὰ τολμήματα. Ἄ μὲν γὰρ τότε ἠσέβουν ἐκεῖνοι, καὶ νῦν ἀσεβοῦσιν οὗτοι. Τὴν γὰρ κτίσιν προσκυνοῦσιν ὁμοίως· ὁ δὲ ἐπενόησαν οὗτοι νῦν, οὐδεὶς τῶν τότε ἀνθρώπων οὔτε εἶπειν, οὔτε ἀκοῦσαι ἐτόλμησε. Τί λέγεις; Συγκατάβασις ἦν τὸ φαινόμενον; Ναί, ἀλλὰ Θεοῦ συγκατάβασις. Εἰ γὰρ ὁ πολλὴν παρρησίαν ἔχων πρὸς τὸν Θεὸν Δανιὴλ ἄγγελον συγκαταβάνατα αὐτῷ ἰδεῖν οὐχ ὑπέμεινε, ἀλλ' ἔπεσε καὶ πρηγῆς ἔκειτο, τῶν συνδέσμων τῆς ὄψεως αὐτοῦ λυθέντων ὑπὸ τῆς δόξης ἐκείνης, τί θαυμαστόν, εἰ τὰ Σεραφεῖμ ἐξεπλάγη, οὐκ ἐνεγκόντα τὴν δόξαν ἐκείνην ὄραν; Οὐ γὰρ τοσοῦτον τοῦ Δανιὴλ πρὸς τὸν ἄγγελον τὸ μέσον, ὅσον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς δυνάμεις ἐκεῖνας. Ἄλλ' ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ πλεῖον τοῖς θαύμασι τούτοις ἐνδιατριβόντες, εἰς θάμβος ἐμβάλωμεν ὑμῶν τὴν ψυχὴν, φέρε ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας τὸν λόγον ἐπιστρέψαντες, ταπεινότεροις αὐτὴν ψυχαγωγῆσωμεν διηγήμασι.

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς». Ἄξιον πρῶτον ἐπιζητῆσαι, τίνος ἕνεκεν τὸν χρόνον ἡμῖν ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται· οὐ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ τοῦτο ποιεῖ. Τὰ γὰρ τῶν προφητῶν στόματα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ στόμα· τὸ δὲ τοιοῦτον στόμα οὐδὲν ἂν εἴποι παρέργως. Μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς παρέργως ἀκούωμεν. Εἰ γὰρ οἱ τὰ μέταλλα ἀνορύτοντες οὐδὲ τὰ μικρὰ ψήγματα παρατρέχουσιν, ἀλλ' ὅταν χρυσίτιδος ἐπιλάβωνται φλεβός, τὰς ἴνας ἀκριβῶς περισκοποῦσι, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τῶν Γραφῶν τοῦτο ποιεῖν ἡμᾶς χρή; Καίτοι γε ἐπὶ τῶν μετᾶλλων σφόδρα δυσθῆρατος ἢ τῶν ζητουμένων ἐστὶν εὔρεσις. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὰ μέταλλα γῆ, καὶ τὸ χρυσίον οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ γῆ, καὶ ἡ κοινωμία τῆς φύσεως τῶν ζητουμένων κλέπτει τὰς ὄψεις, ἀλλ'

τους τὰ φτερά σὰν τεῖχος, ἐπειδὴ δὲν ἀντέχουν τῇ λάμπῃ πού ἐκπέμπεται ἀπὸ ἐκεῖ. Ἐὰν καί, λέει, τὸ ὄραμα ἦταν συγκατάβαση. Γιατί λοιπὸν δὲν τὸ ἀντεχαν; Σὲ μένα τὰ λῆς αὐτά; Πῆς τα σ' αὐτοὺς πού περιεργάζονται τὴν ἀπερίγραπτη καὶ μακάρια φύση, σ' αὐτοὺς πού ἀποτολμοῦν τὰ ἀτόλμητα. Τὰ Σεραφίμ δὲν τόλμησαν οὔτε τῇ συγκατάβασί του νὰ δοῦν, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος τόλμησε νὰ πεῖ, ἢ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος τόλμησε νὰ σκεφθεῖ μὲ τὸ νοῦ του, ὅτι μπορεῖ νὰ δεῖ μὲ ἀκρίβεια καὶ καθαρὰ τὴν τέλεια φύση, πού εἶναι ἀθέατη ἀκόμα καὶ στὰ Χερουβίμ; Φρίξε, οὐρανέ, μείνε ἐκστατική, γῆ· αὐτὰ τὰ τολμήματα εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Γιατί ἐκεῖνα τὰ ἀσεβήματα πού ἔκαναν τότε ἐκεῖνοι, αὐτὰ καὶ τώρα κάνουν αὐτοί. Ἐκεῖνοι δηλαδή ὅμοια μ' αὐτὸν προσκυνοῦσαν τὴν κτίση, αὐτὸ ὅμως πού ἐπινόησαν αὐτοὶ τώρα, κανένας ἀπὸ τοὺς τότε ἀνθρώπους δὲν τόλμησε οὔτε νὰ πεῖ, οὔτε νὰ ἀκούσει. Τί λές; Ἦταν συγκατάβαση τὸ ὄραμα; Ναί, ἀλλὰ συγκατάβαση Θεοῦ. Γιατί, ἐὰν ὁ Δανιήλ, πού εἶχε πολλὴ παρρησία στὸ Θεό, δὲν ἀντέξε νὰ δεῖ ἄγγελο πού συγκατέβηκε σ' αὐτόν, ἀλλὰ ἔπεσε καὶ ἔμεινε μὲ τὸ πρόσωπο στὴ γῆ⁴, διότι εἶχαν παραλύσει οἱ σύνδεσμοὶ τοῦ προσώπου του ἀπὸ τῇ λάμπῃ ἐκείνῃ, τί τὸ παράδοξο, ἐὰν ἐνοιωσαν ἐκπληξῆ τὰ Σεραφίμ, ἐπειδὴ δὲν ἀντεχαν νὰ βλέπουν τῇ λάμπῃ ἐκείνῃ; Γιατί δὲν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ διαφορὰ τοῦ Δανιήλ πρὸς τὸν ἄγγελο. ὅση ἡ διαφορὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὶς δυνάμεις ἐκεῖνες. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ θαμπώσουμε καὶ μεῖς τὴν ψυχὴ σας, ἐπιμένοντας περισσότερο στὰ θαύματα αὐτά, ἃς ἐπαναφέρουμε τὸ λόγο μας στὴν ἀρχὴ τῆς διηγήσεως, καὶ ἃς ψυχαγωγήσουμε τὴν ψυχὴ σας μὲ ταπεινότερες διηγήσεις.

«Καὶ συνέβηκε τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὅποιο πέθανε ὁ βασιλεὺς Ὀζίας». Ἀξίζει πρῶτα νὰ ἀναζητήσουμε γιὰ ποῖο λόγο ὁ προφήτης σημειώνει τὸ χρόνο· καθόσον δὲν τὸ κάνει ἔτσι ἀπλὰ καὶ στὴν τύχη. Γιατί τὰ στόματα τῶν προφητῶν ἀποτελοῦν στόμα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ στόμα αὐτὸ δὲν λέει τίποτα τυχαῖα. Ἄς μὴ τὸ ἀκούσουμε λοιπὸν οὔτε καὶ ἐμεῖς σὰν πάρεργο. Γιατί, ἐὰν αὐτοί, πού βγάζουν τὰ μέταλλα, δὲν προσπερνοῦν οὔτε τὰ μικρὰ ψήγματα, ἀλλὰ ὅταν βροῦν κάποια χρυσοφόρα φλέβα, ἐρευνοῦν μὲ προσοχὴ τίς ἴνες της, πόσο μᾶλλον πρέπει νὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ ἐμεῖς στὶς θεῖες Γραφές; Ἐὰν καὶ στὴν περίπτωσι τῶν μετάλλων εἶναι πολὺ πιὸ δύσκολη ἢ ἀνεύρεση αὐτῶν πού ἀναζητοῦνται. Γιατί, ἐπειδὴ καὶ τὰ μέταλλα εἶναι χῶμα καὶ τὸ χρυσάφι δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ χῶμα, ἡ ὁμοιότητα τῆς φύσεως αὐτῶν πού ἀναζητοῦνται συντελελεῖ στὸ νὰ τὰ προσπεράσει τὸ μάτι. Ὅμως οὔτε καὶ γι'

ὁμως οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται ἐκεῖνοι, ἀλλὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν ἐπιδείκνυνται· καίτοι ὀρῶντες ἴσασι, τί μὲν ὄντως γῆ, τί δὲ ὄντως χρυσίον. Ἐπὶ δὲ τῆς Γραφῆς οὐκ ἔστιν οὕτως. Οὐ γὰρ μετὰ τῆς γῆς ἀναμειγμένον πρόκειται τὸ χρυσίον, ἀλλὰ καθαρὸν χρυσίον ἐστί. «Τὰ λόγια», γάρ, 5 φησί, «Κυρίου ἀγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῆ». Οὐ γάρ ἐστι μέταλλα κατεργασίας δεόμενα αἱ Γραφαί, ἀλλὰ θησαυρὸν ἔτοιμον παρέχουσι τοῖς ζητοῦσι τὸν πλοῦτον τὸν ἐξ αὐτῶν. Ἄρκει γὰρ παρακύψαι μόνον, καὶ πάσης ἐμπλησθέντας ὠφελείας ἀπελθεῖν· ἀρκει μόνον ἀνοιῆσαι, καὶ τῶν λίθων εὐθέως θεωρῆσαι τὰς μαρμαρυγὰς.

10 Ταῦτα δὲ μοι οὐχ ἀπλῶς εἴρηται, οὐδὲ εἰκῆ ἐξέτεινα τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ τινὲς εἰσὶν ἄνθρωποι βάνουσοι, οἳ, ἐπειδὴν τὰς θείας μετὰ χεῖρας λάβωσι βίβλους, εἶτα ἀριθμὸν χρόνων ἢ κατάλογον εἵρωσι κείμενον ὀνομάτων, εὐθέως παρατρέχουσι καὶ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας λέγουσιν, 'ὀνόματα μόνον ἐστί καὶ οὐδὲν χρήσιμον ἔχει'. Τί λέγεις; Ο 15 Θεὸς φθέγγεται καὶ σὺ τολμᾶς εἰπεῖν, οὐδὲν χρήσιμον τῶν εἰρημένων ἐστίν; Εἰ γὰρ ἐπιγραφὴν μόνον ἴδοις ψιλὴν, οὐ στήσῃ μετὰ σπουδῆς, εἰπέ μοι, καὶ τὸν κείμενον ἀνερευνήσεις πλοῦτον; Καὶ τί λέγω χρόνους καὶ ὀνόματα καὶ ἐπιγραφάς; Μάθε ὅσον ἰσχύει καὶ στοιχείου προσθήκη ἑνὸς μόνου, καὶ παῦσαι ὀλοκλήρων καταφρονῶν ὀνομάτων. Ο πα- 20 τριάρχης ἡμῶν Ἀβραάμ (ἡμῖν γὰρ μᾶλλον, ἢ τοῖς Ἰουδαίοις προσῆκεν οὗτος) Ἀβράμ τὸ πρῶτον ἐκαλεῖτο, ὅπερ ἐρμηνευόμενόν ἐστι περάτης· μετὰ δὲ ταῦτα, Ἀβραάμ μετονομασθεῖς, πατὴρ ἐγένετο πάντων τῶν ἔθνων, καὶ ἑνὸς προσθήκη στοιχείου τσαυτὴν τῷ δικαίῳ τὴν ἀρχὴν ἐνεχείρισε. Καθάπερ γὰρ οἱ βασιλεῖς τοῖς ἑαυτῶν ὑπάρχοις χρυσᾶς ὀρέ- 25 γουσι δέλτους, σύμβολον τῆς ἀρχῆς, οὕτω καὶ Θεὸς τότε τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ σύμβολον τῆς τιμῆς δέδωκε τὸ στοιχεῖον.

γ'. Ἀλλὰ περὶ μὲν ὀνομάτων ἐν ἑτέρῳ καιρῷ διηγῆσομαι, ὅσον δὲ τῶν χρόνων τὸ κέρδος ἐστὶ γινωσκομένων καὶ ὅσον τὸ βλάβος ἀγνοουμένων, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Καὶ πρῶτόν γε ἀπὸ τῶν βιωτικῶν τοῦτο ἐπι- 30 δεῖξομαι πραγμάτων. Αἱ διαθῆκαι καὶ τὰ γραμματεῖα τὰ περὶ γάμων, τὰ περὶ ὀφλημάτων, τὰ περὶ τῶν ἄλλων συμβολαίων, ἐὰν μὴ τῆς ὑπατείας

5. Ψαλμ. 11,7.

6. Βλ. Γεν. 17,5· «οὐ κληθήσεται ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἀβραμ, ἀλλ' ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἀβραάμ, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε».

7. Οἱ δέλτοι ἦταν μικροὶ πίνακες ἀπλοῖ, διπλοῖ ἢ καὶ τριπλοῖ, ἀλειμμένοι μὲ

αὐτὸ ἀπομακρύνονται ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καταβάλλουν κάθε προσοχή, ἄν καὶ βλέποντας γνωρίζουν τί στὴν πραγματικότητα εἶναι χῶμα καὶ τί πραγματικά χρυσάφι. Στὴ Γραφή ὁμως δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Γιατί δὲν εἶναι ἀνακατεμένο μὲ τὸ χῶμα τὸ χρυσάφι, ἀλλὰ εἶναι καθαρὸ χρυσάφι· γιατί λέει, «τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι ἀγνά, ἀσήμε πυρακτωμένο, πού καθαρίστηκε ἀπὸ τὸ χῶμα»⁵. Γιατί οἱ Γραφές δὲν εἶναι μέταλλα πού ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ κατεργασία, ἀλλὰ προσφέρουν θησαυρὸ ἔτοιμο σ' ἐκείνους πού ἀναζητοῦν τὸν πλοῦτο πού προέρχεται ἀπὸ αὐτές. Γιατί φτάνει μόνο νὰ σκύψουμε καὶ ἀφοῦ χορτάσουμε ἀπὸ ὠφέλεια νὰ φύγουμε· ἀρκεῖ μόνο νὰ τις ἀνοιξοῦμε καὶ νὰ δοῦμε ἀμέσως τις ἀκτινοβολίες τῶν πολύτιμων λίθων.

Αὐτὰ δὲν τὰ εἶπα ἔτσι ἀπλά, οὔτε ἐμάκρυνα τυχαῖα τὸν λόγο, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὑπάρχουν μερικοὶ ἄνθρωποι ἀγροῖκοι, οἱ ὅποιοι, ὅταν πάρουν στὰ χέρια τους τις βίβλους καὶ βροῦν ἀριθμοὺς χρονολογιῶν ἢ κατάλογο ὀνομάτων μέσα σ' αὐτές, ἀμέσως τὰ προσπερνοῦν καὶ λένε σ' ἐκείνους πού τοὺς κατηγοροῦν, 'Μόνο ὀνόματα ὑπάρχουν καὶ δὲν ἔχει τίποτα τὸ χρήσιμο'. Τί λές; Μιλᾷει ὁ Θεός, καὶ σὺ τολμᾷς νὰ λές ὅτι τίποτα ἀπὸ ὅσα λέγονται δὲν εἶναι χρήσιμο; 'Ἄν δηλαδὴ δεῖς μόνο μιὰ ἀπλῆ ἐπιγραφή, δὲν θὰ σταθεῖς μὲ ἐνδιαφέρον, πές μου, γιὰ νὰ ἐρευνήσεις τὸν πλοῦτο πού ὑπάρχει σ' αὐτήν; 'Ἀλλὰ γιατί μιλῶ γιὰ χρόνους καὶ ὀνόματα καὶ ἐπιγραφές; Μάθε πόσο ἀξίζει καὶ ἐνὸς μόνο στοιχείου ἢ προσθήκη, καὶ παῦσε νὰ περιφρονεῖς ὀλόκληρα ὀνόματα. 'Ο πατριάρχης μας 'Αβραάμ (γιατί σέ μᾶς ταίριαζε αὐτὸς περισσότερο, παρά τοὺς 'Ιουδαίους), στὴν ἀρχὴ ὀνομαζόταν 'Αβραμ, πού μεταφραζόμενο σημαίνει περάτης· στὴ συνέχεια μετονομάσθηκε σέ 'Αβραάμ καὶ ἔγινε πατέρας ὄλων τῶν ἐθνῶν, καὶ ἡ προσθήκη ἐνὸς στοιχείου ἔδωσε τόση ἐξουσία στὸν δίκαιο⁶. Γιατί, ὅπως οἱ βασιλεῖς στοὺς ὑπάρχους τους δίνουν δέλτους⁷, ὡς σύμβολο τῆς ἐξουσίας, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς τότε ἔδωσε τὸ στοιχεῖο σ' ἐκείνον τὸν δίκαιο, ὡς σύμβολο τῆς ἐκτίμησής του.

3. 'Ἀλλὰ γιὰ τὰ ὀνόματα θὰ σᾶς μιλήσω ἄλλοτε· εἶναι ἀνάγκη ὁμως νὰ σᾶς πῶ πόσο εἶναι τὸ κέρδος τῶν χρόνων ὅταν τοὺς γνωρίζουμε, καὶ πόση ἢ ζημία ὅταν τοὺς ἀγνοοῦμε. Καὶ πρῶτα πρῶτα θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω μὲ τὰ κοσμικὰ πράγματα. Οἱ διαθῆκες καὶ τὰ ἔγγραφα τῶν γάμων καὶ τῶν ὀφειλῶν καὶ τῶν ἄλλων συμβολαίων, ἐὰν δὲν ἔχουν

κερί, πάνω στοὺς ὁποίους ἔγραφαν. Οἱ αὐτοκράτορικοὶ δέλτοι ἦταν μνημειώδεις καὶ εἶναι γνωστοὶ ὡς δίπτυχα ἢ τρίπτυχα.

τοὺς χρόνους ἄνωθεν ἔχη προγεγραμμένους, πάσης ἔρημα τῆς οἰκειίας ἐστὶ δυνάμεως. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐν ἐκείνοις τὸ ἰσχυρόν, τοῦτο τὰς ἀμφισβητήσεις ἀναιρεῖ, τοῦτο δικαστηρίων ἀπαλλάττει καὶ τοὺς ἐχθροὺς φίλους ποιεῖ. Διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα γράφοντες, ὡσπερ λύχνον ἐπὶ λυχνίας, οὕτως ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν γραμμάτων προτυποῦσι τὴν ὑπατείαν, ἵνα πᾶσι τοῖς κάτω φαίγη. Κἂν ταῦτα ἀνέλης, ἀνεῖλες τὸ φῶς, καὶ πάντα σκότους καὶ πολλῆς ἐνέπλησας ταραχῆς. Διὰ τοῦτο πᾶσα δόσις καὶ λῆψις, κἂν πρὸς φίλους, κἂν πρὸς ἐχθροὺς, κἂν πρὸς οἰκέτας, κἂν πρὸς ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους γίγνηται, ταύτης δεῖται τῆς ἀσφαλείας, καὶ πανταχοῦ καὶ μῆνας καὶ ἑνιαυτοὺς καὶ ἡμέρας κάτωθεν παραγράφομεν. Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τοσαύτη τοῦ πράγματος ἡ ἰσχύς, ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πολλῶ μείζων καὶ χρησιμωτέρα. Τὰς γὰρ προφητείας τοῦτο δείκνυσι προφητείας. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ποτέ ἐστι προφητεία, ἀλλ' ἢ τῶν μελλόντων πραγμάτων προαναφώνησις. Ὁ τοίνυν τοὺς καιροὺς ἀγνοῶν τῶν εἰρημένων πραγμάτων ἢ τῶν ἐκβάτων, πῶς δυνήσεται δεῖξαι τῷ φιλονεικοῦντι τὸ τῆς προφητείας ἀξίωμα; Ἐντεῦθεν ἡμῖν καὶ οἱ πρὸς Ἑλληνας ἀγῶνες καὶ νῆκαι, ὅταν πρεσβύτερα ἀποφαίνωμεν τὰ ἡμέτερα τῶν παρ' ἐκείνοις· ἐντεῦθεν ἡμῖν καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀληθείας εἰσὶ πρὸς Ἰουδαίους τοὺς ἀθλίους καὶ ταλαιπώρους, οἱ διὰ τὴν τῶν χρόνων ἄγνοιαν τὸ μέγιστον σφάλμα ἐσφάλησαν. Εἰ γὰρ ἤκουσαν τοῦ πατριάρχου λέγοντος, «οὐκ ἐκλείπει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἠγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται», καὶ εἰ παρετήρησαν μετ' ἀκριβείας τοὺς τῆς παρουσίας καιροὺς, οὐκ ἔμελλον, ἐκπεσόντες τοῦ Χριστοῦ, τῷ Ἀντιχρίστῳ περιπίπτειν· καθάπερ οὖν καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς τοῦτο αἰνιττόμενος εἶπεν, ὅτι «ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε». Εἶδες πόσον παράπτωμα ἀπὸ τῆς τῶν χρόνων γέγονεν ἀγνοίας;

Μὴ τοίνυν ἀμελήσης ὠφελείας τοσαύτης. Καθάπερ γὰρ ὄροι καὶ 30 στήλαι ἐν τοῖς ἀγροῖς τὰς ἀρούρας οὐκ ἐῶσι συγχεῖσθαι, οὕτως οἱ χρόνοι καὶ οἱ καιροὶ τὰ πράγματα οὐκ ἐῶσιν ἀλλήλοις συμπίπτειν, ἀλλὰ διείργοντες ἀπ' ἀλλήλων αὐτὰ καὶ κατὰ τὴν προσήκουσαν ἕκαστα διατιθέντες τάξιν, πολλῆς ἀπαλλάττουσιν ἡμᾶς ταραχῆς. Ἄξιον τοίνυν εἶ-

8. Γεν. 49,10.

9. Ἰω. 5,43.

στην ἀρχὴ γραμμένα τὰ ἔτη τῆς ὑπατείας, δὲν ἔχουν καμμιά ἰσχύ. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι γιὰ ἐκεῖνα ἢ δύναμή τους, αὐτὸ ἀναιρεῖ τὶς ἀμφισβητήσεις, αὐτὸ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ δικαστήρια καὶ κάνει τοὺς ἐχθροὺς φίλους. Γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι ποὺ τὰ γράφουν, σὰν λυχνάρι πάνω στὸ λυχνοστάτη, σημειώνουν στὴν προμετωπίδα τῶν ἐγγράφων τὴν ὑπατεία, γιὰ νὰ φωτίζει σ' ὅλα τὰ κάτω ἀπ' αὐτὴν. Καὶ ἂν καταργήσεις αὐτά, εἶναι σὰν νὰ καταργεῖς τὸ φῶς, ὅποτε γεμίζεις τὰ πάντα μὲ σκοτάδι καὶ μεγάλη ἀναταραχὴ. Γι' αὐτὸ κάθε δοσοληψία, εἴτε γίνεται μὲ φίλους, εἴτε μὲ ἐχθροὺς, εἴτε μὲ ὑπηρέτες, εἴτε μὲ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους, χρειάζεται αὐτὴ τὴν ἐξασφάλιση, καὶ παντοῦ σημειώνουμε ἀπὸ κάτω τοὺς μῆνες καὶ τὰ ἔτη καὶ τὶς μέρες. Ἐὰν λοιπὸν στὰ κοσμικὰ πράγματα εἶναι τόση ἡ δύναμη τοῦ πράγματος αὐτοῦ, εἶναι πολὺ μεγαλύτερη καὶ χρησιμότερη στὰ πνευματικά. Γιατὶ αὐτὸ ἀποδεικνύει τὶς προφητεῖες, ὅτι εἶναι προφητεῖες. Ἡ προφητεία δηλαδὴ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρά προαναγγελία πραγμάτων ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν. Ἐπομένως ἐκεῖνος ποὺ ἀγνοεῖ τοὺς χρόνους τῶν γεγονότων ποὺ ἔχουν λεχθεῖ ἢ ἔχουν συμβεῖ, πῶς θὰ μπορέσει νὰ ἀποδείξει, σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀμφιβάλλει, τὴν ἀξία τῆς προφητείας; Ἀπὸ ἐδῶ προέρχονται καὶ οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ νίκες μας μὲ τοὺς ἔθνικούς, ὅταν ἰσχυριζόμαστε ὅτι τὰ δικά μας εἶναι παλιότερα ἀπὸ τὰ δικά τους· ἀπὸ ἐδῶ εἶναι καὶ οἱ ἀποδείξεις μας πρὸς τοὺς Ἰουδαίους γιὰ τὴν ἀλήθεια· πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ἄθλιους καὶ ταλαίπωρους, οἱ ὁποῖοι ἐξαιτίας τῆς ἄγνοιας τῶν χρόνων ἔκαναν τὸ μεγάλο σφάλμα. Γιατί, ἂν ἄκουαν τὸν πατριάρχη ποὺ λέει, «δὲ θὰ ἐκλείψει ἄρχοντας ἀπὸ τῆ φυλῆ τοῦ Ἰούδα, οὔτε ἀρχηγὸς ἀπὸ τῆ γενιά του, μέχρι νὰ ἐκπληρωθοῦν αὐτά ποὺ πρόκειται νὰ γίνουν»⁸, καὶ ἂν παρατηροῦσαν μὲ ἀκρίβεια τὰ χρῶνια τῆς παρουσίας, δὲν θὰ εἶχαν ἐκπέσει ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ δὲν θὰ ἔπεφταν στὸν Ἀντίχριστο. Ὅπως βέβαια τοὺς τὸ εἶπε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς μὲ ὑπαινιγμὸ, λέγοντας· «ἐγὼ ἦρθα ἐξ ὄνοματος τοῦ Πατέρα μου καὶ δὲν μὲ δεχθήκατε, ἐὰν ἔρθει ἄλλος στὸ ὄνομα τὸ δικό μου, ἐκεῖνον θὰ τὸν δεχθεῖτε»⁹. Εἶδες πόσο μεγάλο παράπτωμα προῆλθε ἀπὸ τὴν ἄγνοια τῶν χρόνων;

Μὴ ἀμελήσεις λοιπὸν αὐτὴν τὴν τόσο μεγάλη ὠφέλεια. Γιατί, ὅπως τὰ σύνορα καὶ οἱ στήλες στοὺς ἀγροὺς δὲν ἀφήνουν τὰ χωράφια νὰ συγχέονται, ἔτσι καὶ οἱ χρόνοι καὶ οἱ καιροὶ δὲν ἀφήνουν τὰ γεγονότα νὰ συμπίπτουν μεταξύ τους, ἀλλὰ διαχωρίζοντάς τα μεταξύ τους καὶ τοποθετώντας τὸ καθένα στὴ σειρὰ ποὺ τοῦ ταιριάζει, μᾶς ἀπαλλάσσουν ἀπὸ πολλὴ φασαρία. Ἀξίζει ἐπομένως νὰ σᾶς πῶ ποιὸς ἦταν

πεῖν πρὸς ὑμᾶς, τίς ἦν οὗτος ὁ Ὁζίας, καὶ πότε ἐβασίλευσε, καὶ τίνων ἐβασίλευσε, καὶ πόσος αὐτῷ γέγονεν ὁ τῆς ἀρχῆς χρόνος, καὶ πῶς τὸν βίον κατέλυσε· μᾶλλον δὲ ἄξιον σιγῆσαι λοιπόν. Ἀνάγκη γὰρ εἰς ἀπειρον πέλαγος ἱστοριῶν ἀφιέναι τὸν λόγον. Τοὺς δὲ τοιοῦτον μέλλοντας πορευέσθαι πέλαγος, οὐ κεκμηκότων τῶν πλωτήρων, ἀλλ' ἀκμαζόντων ἄπτεσθαι χρὴ τῆς ὁδοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ λιμένες καὶ νῆσοι πανταχοῦ τῆς θαλάσσης εἰσὶ πεφυτευμένοι, ἵνα καὶ κυβερνήτης καὶ ναύτης διαναπαύηται, ὁ μὲν τὴν κόπην ἀποτιθέμενος, ὁ δὲ τῶν οἰάκων ἐξανιστάμενος· διὰ τοῦτο καὶ πανδοχεῖα καὶ καταγῶγια πανταχοῦ τῶν ὁδῶν ἐπινε-
 10 νόηται, ἵνα καὶ ὑποζύγια καὶ ὁδοιπόροι τῶν πόνων λήγῃσι. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας καιρὸς σιωπῆς ὄρισται, ἵνα μῆτε ἐαυτοὺς κατατρίβωμεν τῷ πλήθει τῶν λεγομένων, μῆτε ὑμᾶς ἀποκαίωμεν. Καὶ τούτους οἶδε τοὺς καιροὺς καὶ Σολομών, οὕτω λέγων· «καιρὸς τοῦ σιγῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ λαλῆσαι».

15 Γενέσθω οὖν ἡμῖν καιρὸς τοῦ σιγῆσαι, ἵνα γένηται καιρὸς τῷ διδασκάλῳ τοῦ λαλῆσαι. Τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα ἔοικεν οἴνω προσφάτως τῶν ὑποληνίων ἐξαντληθέντι, τὰ δὲ τούτου προσέοικεν οἴνῳ πεπαλαιωμένῳ καὶ γεγηρακότι, πολλὴν παρέχοντι καὶ τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῖς δεομένοις· καὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐκεῖνο γέγονε σήμερον·
 20 μετὰ τὸν ἐλάττονα γὰρ οἶνον ὁ βελτίων εἰσκομίζεται. Καὶ καθάπερ ἐκεῖνον οὐκ ἄμπελος ἔτεκε τότε, ἀλλ' ἡ δύναμις ἐποίησε τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ τούτου τὸν λόγον οὐκ ἀνθρωπίνῃ προχέει διάνοια, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις. Ἐπεὶ οὖν δαψιλῆ καὶ πνευματικὰ τὰνάματα, μετὰ σπουδῆς ὑποδεξώμεθα, μετ' ἀσφαλείας τηρήσωμεν, ἵνα, τούτοις ἀρδόμενοι διηνεκῶς, ὄριμον φέρωμεν τὸν καρπὸν τῷ ταῦτα χαρισισμένῳ Θεῷ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα καὶ τιμὴ σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

10. Ἐκκλ. 3,7.

11. Ἀγγεῖα ποῦ ἦταν κάτω ἀπὸ τὸν ληνὸ (πατητήρι).

αὐτὸς ὁ Ὁζίας καὶ πότε ἐβασίλευε καὶ σὲ ποιούς ἐβασίλευε, καὶ πόσο χρόνο ἔμεινε στὴν ἐξουσία καὶ πῶς τελείωσε τὴ ζωὴ του. Θὰ ἦταν καλύτερο μᾶλλον νὰ σιωπήσω. Γιατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀδηγήσω τὸ λόγο σὲ ἄπειρο πέλαγος ἱστοριῶν. Ἐκεῖνοι ὅμως πού πρόκειται νὰ διασχίσουν ἓνα τέτοιο πέλαγος, πρέπει νὰ ξεκινήσουν τὸ δρόμο ὄχι μὲ ἀποκαμωμένους ναῦτες, ἀλλὰ μὲ ἀκμαίους. Γι' αὐτὸ παντοῦ στὴ θάλασσα εἶναι ἐγκατασπαρμένα καὶ λιμάνια καὶ νησιά, γιὰ νὰ ἀναπαύεται καὶ ὁ κυβερνήτης καὶ ὁ ναύτης, ὁ ἓνας ἀφήνοντας τὸ κουπὶ καὶ ὁ ἄλλος ἐγείρομενος ἀπὸ τὸ τιμόνι. Γι' αὐτὸ ἔχουν ἐπινοηθεῖ καὶ πανδοχεῖα καὶ καταλύματα παντοῦ στοὺς δρόμους, γιὰ νὰ ξεκουράζονται καὶ τὰ ὑποζύγια καὶ οἱ ὀδοιπόροι ἀπὸ τοὺς κόπους. Γι' αὐτὸ καὶ στὸ λόγο τῆς διδασκαλίας ὀρίστηκε καιρὸς σιωπῆς, ὥστε οὔτε τοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ κουράζουμε λέγοντας πολλά, οὔτε καὶ σᾶς νὰ σᾶς καταπονοῦμε. Αὐτοὺς τοὺς καιροὺς τοὺς γνώριζε καὶ ὁ Σολομῶν πού ἔλεγε· «ὑπάρχει καιρὸς πού πρέπει νὰ σιωποῦμε καὶ καιρὸς πού πρέπει νὰ μιλάμε»¹⁰.

Ἄς ὑπάρξει λοιπὸν σὲ μᾶς καιρὸς σιωπῆς, γιὰ νὰ βρεῖ ὁ δάσκαλος καιρὸ νὰ μιλήσει. Γιατὶ τὰ δικά μας μοιάζουν μὲ κρασί, πού πρόσφατα ἀντλήθηκε ἀπὸ τὰ ὑπολήνια¹¹, ἐνῶ τὰ δικά του (τοῦ δακάλου) μοιάζουν μὲ κρασί παλιὸ καὶ γηρασμένο, τὸ ὁποῖο προσφέρει πολλὴ ὠφέλεια καὶ δύναμη σ' αὐτοὺς πού ἔχουν ἀνάγκη. Σήμερα λοιπὸν ἐφαρμόσθηκε ἐκεῖνο πού λέει τὸ Εὐαγγέλιο, ὅτι μετὰ τὸ κατώτερο κρασί προσφέρεται τὸ καλύτερο. Καὶ ὅπως ἐκεῖνο τότε τὸ κρασί δὲν τὸ γέννησε ἀμπέλι, ἀλλὰ τὸ ἔκανε ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι καὶ τὸν λόγο αὐτοῦ τοῦ κρασιοῦ δὲν τὸν κερνάει ἀνθρώπινη διάνοια, ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ νάματα εἶναι ἄφθονα καὶ πνευματικά, ἅς τὰ δεχθοῦμε μὲ προθυμία, ἅς τὰ κρατήσουμε μὲ ἀσφάλεια, ὥστε, ποτιζόμενοι μὲ αὐτὰ παντοτινά, νὰ ἀποδώσουμε καρπὸ ὄριμο στὸ Θεὸ πού μᾶς τὰ χάρισε, στὸν ὁποῖο πρέπει κάθε δόξα καὶ τιμὴ, μαζὶ μὲ τὸν μονογενηὴ Υἱὸ του καὶ τὸ πανάγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Α Ι Α Γ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΩΝ ΤΗΝ ΛΕΓΟΥΣΑΝ

«Υψώθη ἡ καρδία Ὁζίου»· καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ ὅτι χρὴ μὴ θαρρεῖν τὸν ἐνάρετον· καὶ ὅσον κακὸν ἡ ἀπόνοια.

α'. Εὐλόγητος ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας ἐβλάστησαν μάρτυρες, κατηξιώθημεν καὶ ἡμεῖς ἀνθρώπους ἰδεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ σφαττομένους, ἀνθρώπους αἷμα στάζοντας ἄγιον, τὴν Ἐκκλησίαν ἅπασαν ἄρδον, αἷμα στάζοντας, δαίμοσι μὲν φοβερόν, ἀγγέλοις δὲ πο-
5 θεινόν, ἡμῖν δὲ σωτήριον. Κατηξιώθημεν ἰδεῖν ἀνθρώπους ὑπὲρ εὐσεβείας πολεμοῦντας, νικῶντας, ἐστεφανωμένους. Οὐκ ἰδεῖν δὲ κατηξιώθημεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ σώματα τῶν ἀθλητῶν δέξασθαι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς τοὺς στεφανίτας ἔχομεν νῦν. Ἀλλὰ τὸν μὲν περὶ τῶν μαρ-
10 τύρων λόγον ἀφήσομεν νῦν τῷ τῶν μαρτύρων ζηλωτῇ, τῷ κοινῷ διδασκάλῳ, αὐτοὶ δὲ τὸ κατὰ τὸν Ὁζίαν πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν νῦν, παλαιὸν καταβάλλοντες χρέος, καὶ χρονίους ὠδίννας ἀκροάσεως λύοντες. Ὡδί-
νει γὰρ ἕκαστος ὑμῶν, εὖ οἶδ' ὅτι, τῆς ἱστορίας ἀκούσαι ἐκείνης καὶ τὴν ὠδίνα ταύτην ἡμεῖς παρετείναμεν, οὐ τὴν ὀδύνην ὑμῖν ἐπιτεῖναι βουλό-
15 φανῆναι τὴν ἡμετέραν ἐστίασιν. Οἱ μὲν γὰρ εὐποροὶ τῶν ἐστιατόρων, εἰς ἐμπεπλησμένους λάβωσι τοὺς δαιτυμόνας, δύναιτ' ἂν τῇ πολυτελείᾳ τῶν παρασκευασθέντων διεγεῖραι τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῖς, τὴν δὲ τῶν πενήτων τράπεζαν οὐδὲν οὕτω ποιεῖ φαίνεσθαι λαμπράν, ὡς τὸ πεινῶντας ἀπαντῆσαι τοὺς μέλλοντας μετέχειν αὐτῆς.

20 Τίς οὖν ἐστὶν Ὁζίας, καὶ τίνων ἀπόγονος, καὶ τίνων βασιλεύς, καὶ πόσον ἐβασίλευσε χρόνον, καὶ τί μὲν κατώρθωσε, τίς δὲ διήμαρτε, πῶς δὲ τὸν βίον κατέλυσεν; Ἄπαντα ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν νῦν, μᾶλλον δὲ ὅσα δυνατὸν εἰπεῖν, ὥστε μὴ τῷ πλήθει καταχῶσαι τὴν μνήμην ὑμῶν, ὃ γίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ λυχνιαίου πυρός. Ἄν μὲν γὰρ ἐκεῖ κατὰ μικρὸν ἐπιστάξης τῇ θρυαλλίδι τὸ ἐλαιον, ἱκανὴν ἔδωκας τῷ πυρὶ τὴν

1. Πρόκειται γιὰ χωρίο τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν Παραλειπομένων (26,16).

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ¹ ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΩΝ ΠΟΥ ΛΕΓΕΙ

«Υπερηφανεύθηκε ἡ καρδιά τοῦ Ὁζία». Ἐπίσης γιὰ τὴν ταπεινοφροσύνη, γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ μὴ παίρνει θάρρος ὁ ἐνάρετος, καὶ πόσο κακὸ εἶναι ὁ ἐγωϊσμός.

1. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, γιατί καὶ στὴ δική μας γενιὰ βλάστησαν μάρτυρες, ἀξιοθήκαμε κι ἐμεῖς νὰ δοῦμε ἀνθρώπους νὰ σφάζονται γιὰ τὸ Χριστό, ἀνθρώπους νὰ στάζουν αἷμα ἅγιο, ποὺ δροσίζει ὀλόκληρη τὴν Ἐκκλησία, νὰ στάζουν αἷμα, τὸ ὁποῖο εἶναι γιὰ τοὺς δαίμονες φοβερό, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους περιπόθητο, καὶ γιὰ μᾶς σωτήριο. Ἀξιοθήκαμε νὰ δοῦμε ἀνθρώπους νὰ πολεμοῦν γιὰ τὴν εὐσέβεια, νὰ νικοῦν, νὰ εἶναι στεφανωμένοι. Καὶ δὲν ἀξιοθήκαμε μόνο νὰ δοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ δεχθοῦμε τὰ ἴδια τὰ σώματα τῶν ἀθλητῶν καὶ τώρα ἔχουμε μαζί μας τοὺς στεφανωμένους. Ἀλλὰ τὸν λόγο γιὰ τοὺς μάρτυρες ἄς τὸν ἀφήσουμε τώρα στὸν ζηλωτὴ τῶν μαρτύρων καὶ κοινὸ δάσκαλο, ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ στὴ συνέχεια τὰ σχετικά μὲ τὸν Ὁζία, ἐξοφλώντας παλιὸ χρέος μου καὶ τερματίζοντας χρόνια ἀγωνία. Γιατί γνωρίζω καλὰ ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς ἀγωνιᾷ πολὺ νὰ ἀκούσει ἐκείνη τὴν ἱστορία, καὶ τὴν ἀγωνία αὐτὴ τὴν παρέτεινα ἐγώ, ὀχιθέλοντας ν' αὐξήσω τὴ λύπη σας, ἀλλὰ ἐπιδιώκοντας νὰ αὐξήσω τὴν ἐπιθυμία σας, γιὰ νὰ σᾶς φανεῖ εὐχάριστο τὸ φαγητό μας. Γιατί οἱ πλούσιοι ἐστιάτορες, ἐὰν δεχθοῦν χορτάτους τοὺς προσκεκλημένους, μποροῦν μὲ τὴν πολυτέλεια αὐτῶν ποὺ ἐτοίμασαν νὰ διεγείρουν τὴν ὄρεξή τους, τὸ τραπέζι ὅμως τῶν φτωχῶν τίποτα δὲν τὸ κάνει νὰ φαίνεται τόσο πολὺ λαμπρὸ, ὅσο τὸ νὰ δεχθοῦν πεινασμένους αὐτοὺς ποὺ πρόκειται νὰ καθίσουν σ' αὐτό.

Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ Ὁζίας καὶ ἀπόγονος τίνων καὶ ποιῶν ἦταν βασιλιάς καὶ πόσο χρόνο βασίλευσε καὶ τί ἔργα ἔκανε, σὲ τί ἔσφαλε καὶ πῶς τελείωσε τὴ ζωὴ του; Ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς τὰ πῶ τώρα, ἢ μᾶλλον ὅσα εἶναι δυνατὸ νὰ πῶ, γιὰ νὰ μὴ κατακλύσω μὲ τὰ πολλὰ τὴ μνήμη σας, πρᾶγμα ποὺ γίνεται καὶ μὲ τὴ φωτιά τοῦ λυχνarioῦ. Γιατί, ἂν ἐκεῖ στάξεις μὲ μικρὲς δόσεις τὸ λάδι στὴ φλόγα, δίνεις ἀρκετὴ τροφή στὴ

τροφήν, ἂν δὲ ἀθρόον καταχέης, καὶ τὴν οὖσαν φλόγα κατέσβεσας. Οὗτος τοίνυν ὁ Ὀζίας ἀπόγονος μὲν ἦν τοῦ Δαυὶδ, βασιλεὺς δὲ τῶν Ἰουδαίων· ἐβασίλευσε δὲ δύο καὶ πενήκοντα ἔτη· καὶ τὰ πρῶτα εὐδόκιμος ὢν, ὕστερον εἰς ἁμαρτίαν κατέπεσε. Μείζονα γὰρ τῆς οἰκείας φρονήσας 5 ἀζίας, ἐπεπήδησε τῆ τῆς ἱερωσύνης ἀρχῆ.

Τοσοῦτόν ἐστι ἀπόνοια κακόν· καὶ γὰρ ἑαυτὸν τινα ἕκαστον ἀγνοεῖν ἀναπείθει καὶ μετὰ πολλοὺς πόνους ἅπαντα κενοὶ τῆς ἀρετῆς τὸν θησαυρόν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα κακὰ ραθυμούντων ἡμῶν περιγίνεσθαι πέφυκεν, αὕτη δὲ κατορθοῦσιν ἡμῖν ἐπιφύεται. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀπό-
10 νοϊαν τίκτειν εἴωθεν, ὡς συνειδὸς ἀγαθόν, ἔαν μὴ προσέχωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς εἰδώς, ὅτι μετὰ τὰ κατορθώματα ἐπεισέρχεται τοῦτο τὸ πάθος ἡμῖν, τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν· «ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοὶ δοῦλοὶ ἐσμεν». Ὅταν γὰρ μέλλῃ ἐπεισιεῖναι τὸ θηρίον ὑμῖν, τότε διὰ τῶν ρημάτων τούτων, φησὶν, ἀποκλείετε τὰς θύρας
15 αὐτῷ. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅταν πάντα ποιήσητε, ἀχρεῖοὶ ἐστε, ἀλλ' «ὕμεις λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοὶ ἐσμεν». Εἶπέ, μὴ φοβηθῆς, οὐκ ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς σῆς φέρω τὴν ψῆφον ἐγώ. Ἄν γὰρ σὺ σαυτὸν εἶπης ἀχρεῖον, ἐγώ σε ὡς χρήσιμον στεφανῶ. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ· «λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἀνομίας σου, ἵνα δικαιωθῆς». Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων
20 μετὰ τὴν κατηγορίαν καὶ ὁμολογίαν τῶν ἁμαρτημάτων θάνατος, ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ δικαστηρίου μετὰ τὴν κατηγορίαν στέφανος. Διὸ καὶ ὁ Σολομῶν ἔλεγε· «Μὴ δικαιοῦ σεαυτὸν ἐνώπιον Κυρίου».

Ἄλλ' οὐδενὸς τούτων ἤκουσεν ὁ Ὀζίας, ἀλλ' ἐπεισῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ θυμιᾶν ἐβούλετο, καὶ τοῦ ἱερέως κωλύοντος οὐκ ἠνείχετο. Τί
25 οὖν ὁ Θεός; Ἐπαρῆκεν αὐτῷ λέπραν κατὰ τοῦ μετώπου, τὴν ἀναίσχυντον κολάζων ὄψιν, καὶ παιδεύων αὐτόν, ὅτι θεῖόν ἐστι τὸ δικαστήριον καὶ οὐ πρὸς ἀνθρώπους ὁ πόλεμος ἦν. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ὀζίαν ταῦτα. Φέρε δὴ καὶ ἄνωθεν τὴν ἱστορίαν αὐτὴν ἐπέλθωμεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς προλαβὼν ἐν βραχεῖ διηγησάμην ὑμῖν τὰ συμβεβηκότα πάν-
30 τα, ἵν', ὅταν ἀκούητε τῆς Γραφῆς ταῦτα ἀπαγγελλούσης, παρακολουθῆτε μετὰ ἀκριβείας αὐτοῖς. Ἀλλὰ προσέχετε. «Καὶ ἐποίησε», φησὶν, «Ὀζίας τὸ εὐθὲς ἐνώπιον Κυρίου». Μεγάλην αὐτοῦ διὰ τούτων ἔμαρ-

2. Λουκᾶ 17,10.

3. Ἦσ. 43,26.

φωτιά, ἂν ὁμως τὸ χύσεις μὲ μιᾶς, σβήνεις καὶ τὴ φλόγα ποὺ ὑπάρχει. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Ὁζίας ἦταν ἀπόγονος τοῦ Δαβίδ καὶ βασιλιάς τῶν Ἰουδαίων· ἐβασίλευσε πενήντα δύο χρόνια, καὶ ἐνῶ στὰ πρῶτα χρόνια εἶχε καλὴ φήμη, ὕστερα ἔπεσε σὲ ἁμαρτία. Γιατί, πιστεύοντας ὅτι ἔχει μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ αὐτὴν ποὺ εἶχε, ἀνέλαβε καὶ ἐξουσία ἱερατικὴ.

Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ὁ ἐγωϊσμός· γιατί μεταπειθεὶ τὸν καθένα νὰ ἀγνοήσει τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ σκορπίσει ὄλο τὸ θησαυρὸ ποὺ ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς κόπους ἀπέκτησε. Καὶ τὰ ἄλλα βέβαια ἐλαττώματα εἶναι φυσικὸ νὰ μᾶς κυριεύουν ὅταν εἴμαστε ράθυμοι, ἐνῶ αὐτὸς φυτρώνει ὅταν προκόβουμε. Γιατί τίποτα συνήθως δὲν γεννᾷ ἐγωϊσμό τόσο, ὅσο ἡ ἀγαθὴ συνειδηση, ἐὰν δὲν προσέχουμε. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστός, γνωρίζοντας ὅτι μετὰ τὶς ἀρετὲς ἔρχεται στὸ νοῦ μας αὐτὸ τὸ πάθος, ἔλεγε στοὺς μαθητές· «ὅταν τὰ κάνετε ὅλα, νὰ λέτε, Εἴμαστε δοῦλοι ἄχρηστοι»². Ὅταν δηλαδὴ πρόκειται νὰ μπεῖ μέσα σας τὸ θηρίο, τότε μὲ τὰ λόγια αὐτά, λέει, νὰ τοῦ κλείνετε τὶς πόρτες. Καὶ δὲν εἶπε, ὅταν τὰ κάνετε ὅλα, εἶστε ἄχρηστοι, ἀλλὰ «σεῖς νὰ λέτε, Εἴμαστε ἄχρηστοι». Πές, μὴ φοβηθεῖς, δὲν ἀποφασίζω ἐγὼ ἀπὸ τὴ δική σου κρίση. Γιατί, ἐὰν ἐσὺ πεῖς τὸν ἑαυτό σου ἄχρηστο, ἐγὼ σὲ στεφανώνω ὡς χρήσιμο. Ἔτσι καὶ ἀλλοῦ λέει· «νὰ λὲς ἐσὺ πρῶτος τὶς ἁμαρτίες σου, γιὰ νὰ δικαιωθεῖς»³. Στὰ κοσμικὰ δηλαδὴ δικαστήρια μετὰ τὴν κατηγορία καὶ τὴν ὁμολογία τῶν ἁμαρτημάτων ἀκολουθεῖ ὁ θάνατος, στὸ θεῖο δικαστήριον ὁμως μετὰ τὴν κατηγορία ἔρχεται τὸ στεφάνι. Γι' αὐτὸ κι ὁ Σολομὼν ἔλεγε· «νὰ μὴ δικαιώνεις τὸν ἑαυτό σου μπροστὰ στὸν Κύριον»⁴.

Ὁ Ὁζίας ὁμως δὲν ἄκουε κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς, ἀλλὰ μπῆκε ὀρηγτικὰ στὸ ναὸ καὶ ἤθελε νὰ θυμιάσει καὶ δὲν ἀνέχθηκε τὸν ἱερέα ποὺ τὸν ἐμπόδιζε. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ Θεός; Τοῦ ἔστειλε λέπρα στὸ μέτωπο, τιμωρώντας τὸ ἀδιάντροπο πρόσωπό του, καὶ διδάσκοντάς τον ὅτι τὸ δικαστήριον εἶναι θεῖο καὶ ὅτι ὁ πόλεμος δὲν στρεφόταν ἐναντίον ἀνθρώπου. Τὰ σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὸν Ὁζία εἶναι αὐτά. Ἐμπρὸς ὁμως νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἱστορία αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιατί γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ πρόλαβα καὶ σᾶς διηγῆθηκα ἐν συντομίᾳ ὅλα τὰ συμβάντα, ὥστε, ὅταν ἀκοῦτε τὴ Γραφή νὰ τὰ ἀπαγγέλλει, νὰ τὰ παρακολουθεῖτε μὲ προσοχή. Ἄλλὰ προσέχετε· «καὶ ἔκανε», λέει, «ὁ Ὁζίας τὸ ὀρθὸ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»⁵. Μὲ αὐτὸ βεβαιώνει τὴ μεγάλη ἀρετὴ του. Γιατί δὲν ἔκα-

4. Ἐκκλ. 7,5.

5. Β' Παρ. 26,4.

τύρησεν ἀρετὴν. Οὐ γὰρ τὸ εὐθὲς ἐποίει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον Κυρίου, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων, καθάπερ ἐκεῖνοι οἱ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις πρὸ τῆς ἐλεημοσύνης σαλπίζοντες, οἱ ἐν ταῖς νηστείαις τὰ πρόσωπα ἀφανίζοντες, οἱ τὰς εὐχὰς ἐν ταῖς ἀμφοδοῖς ποιούμενοι, ὧν τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον, ὅταν τοὺς μὲν πόνους ὑπομένωσι, τῆς δὲ ἀμοιβῆς ἀποστερῶνται ἀπάσης;

β'. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; ἕτερω μέλλεις εὐθύνας διδόναι τῶν πεπραγμένων, καὶ ἕτερον μάρτυρα καλεῖς τῶν γινομένων; ἕτερον ἔχεις δικαστήν, καὶ ἕτερον καθίζεις θεατὴν; Οὐχ ὄρας τοὺς ἠνιόχους, οἱ τῆς πόλεως ἀπάσης ἄνω καθημένης ἐν ταῖς τῶν ἵππων ἀμίλλαις, ἅπαν τοῦ σταδίου παρατρέχοντες τὸ μέρος, ἐκεῖ φιλονεικοῦσι τὰ τῶν ἀντιπάλων ἄρματα καταστρέφειν, ἔνθα ἂν ἴδωσι τὸν βασιλέα καθήμενον, καὶ τοσούτων ὄψεων ἓνα νομίζουσιν ἀξιοπιστότερον ὀφθαλμόν; Σὺ δὲ αὐτὸν τὸν τῶν ἀγγέλων αὐτῶν βασιλέα τοῖς σοῖς δρόμοις ἀγωνοθετοῦντα ὄρων, ἐκεῖνον ἀφείς, ἐπὶ τὰς τῶν ὀμοδοῦλων καταφεύγεις ὄψεις; Διὰ τοι τοῦτο μετὰ τὰς μυρίας πάλας ἀστεφάνωτος ἀναχωρεῖς, μετὰ τοὺς πολλοὺς ἰδρῶτας χωρὶς βραβείων ἀπέρχη πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην; Ἄλλ' οὐκ Ὀζίας τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ἐνώπιον Κυρίου τὸ εὐθὲς ἐποίει.

Πῶς οὖν οὕτω μετὰ ἀκριβείας πολιτευόμενος ὑπεσκελίσθη καὶ κατέπεσε; Τοῦτο γὰρ κἀγὼ θαυμάζω καὶ διαπορῶ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν εἶη τοῦτο διαπορήσεως ἄξιον· ἄνθρωπος γὰρ ἦν, πρᾶγμα πρὸς ἀμαρτίαν εὐόλισθον καὶ πρὸς κακίαν ὀξύρροπον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ χαλεπὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁδὸν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὀδεύειν ἐπετάγημεν ὑπὸ κρημνῶν ἐκατέρωθεν ἀπειλημένην. Ὅταν οὖν καὶ προαιρέσεως εὐκολία καὶ ὁδοῦ δυσκολία συνέλθωσιν εἰς ταῦτόν, μὴ θαύμαζε λοιπὸν ὑπὲρ τῶν παραπτωμάτων. Καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τὴν σχοῖνον τὴν κάτωθεν ἄνω τεταμένην ἀναβαίνειν καὶ καταβαίνειν μελετῶντες, ἂν μικρὸν παραβλέψωσι, παρατραπέντες κατενεχθήσονται εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ ἀπολοῦνται, οὕτω καὶ οἱ τὴν ὁδὸν ταύτην ὀδεύοντες, ἂν μικρὸν ραθυμῆσωσι, κατακρημνίζονται. Καὶ γὰρ ἐκείνης τῆς σχοίνου ἢ ὁδὸς αὕτη καὶ στενοτέρα καὶ ὀρθιος καὶ προσάντης μᾶλλον ἐστὶ καὶ ὑψηλοτέρα πολλῶ· πρὸς γὰρ αὐτὸν ἄνω τελευτᾷ τὸν οὐρανόν, καὶ τότε ἡμῖν σφαλερώτερα ἐσται τὰ διαβήματα, ὅταν ἄνω καὶ πρὸς αὐτῇ γενώμεθα τῇ κορυφῇ· τοῖς γὰρ ἐφ' ὕψους ἐστῶσι πολλὸς ὁ τρόμος, καὶ μία μόνον ἀσφάλεια λείπεται, τὸ μὴ κατακῦσαι κάτω, μηδὲ εἰς γῆν ἰδεῖν.

6. Ματθ. 6,5-18. 7. Ματθ. 7,14.

8. Ὁ ἡμικυκλικὸς χώρος μπροστὰ στὴ σκηνὴ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, ὅπου χό-

νε μόνο τὸ σωστό, ἀλλὰ καὶ μπροστὰ στὸν Κύριο, ὄχι γιὰ ἐπίδειξη στοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ πρὶν κάνουν ἐλεημοσύνη τὸ διασάλπιζαν στοὺς Ἰουδαίους, ἐκεῖνοι ποὺ παραμόρφωναν τὰ πρόσωπά τους στὶς νηστεῖες, ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαναν τὶς προσευχῆς τους στὶς παρόδους⁶, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἄθλιο, ὅταν τοὺς κόπους βέβαια τοὺς ὑφίστανται, ἀλλὰ στεροῦνται κάθε ἀμοιβή;

2. Τί κάνεις, ἄνθρωπε; Σὲ ἄλλον θέλεις νὰ ἀποδώσεις εὐθύνες γιὰ ὅσα ἔγιναν καὶ ἄλλον καλεῖς μάρτυρα αὐτῶν ποὺ ἔγιναν; Ἄλλον ἔχεις δικαστὴ καὶ ἄλλον καθίζεις ἀκροατὴ; Δὲν βλέπεις τοὺς ἠνιόχους, οἱ ὅποιοι, ἐνῶ ὀλόκληρη ἡ πόλη κάθεται ἐπάνω κατὰ τοὺς ἵππικοὺς ἀγῶνες, προσπερνώντας ὅλο τὸ χῶρο τοῦ σταδίου, ἐπιδιώκουν νὰ καταστρέφουν τὰ ἄρματα τῶν ἀντιπάλων τους ἐκεῖ ὅπου θὰ δοῦν νὰ κάθεται ὁ βασιλιάς καὶ ἀνάμεσα σὲ τόσα βλέμματα ἓνα θεωροῦν ἀξιόπιστο μάτι; Ἐνῶ ἐσύ, βλέποντας τὸ βασιλιά τῶν ἀγγέλων νὰ διευθύνει τοὺς δικούς σου ἀγῶνες δρόμου, ἀφήνοντας ἐκεῖνον, καταφεύγεις στὰ μάτια τῶν συνδούλων σου; Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μετὰ ἀπὸ τοὺς μύριους ἀγῶνες πάλης ἀναχωρεῖς ἀστεφάνωτος, μετὰ ἀπὸ τόσο ἰδρώτα φεύγεις πρὸς τὸν ἀγωνοθέτη χωρὶς βραβεῖα. Ὁ Ὀζίας ὅμως δὲν ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ ἔκανε τὸ σωστὸ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου.

Πῶς λοιπὸν ἀφοῦ ζοῦσε μετὰ τόση προσοχὴ ὑποσκελίθηκε καὶ ἔπεσε; Καὶ ἐγὼ αὐτὸ θαυμάζω καὶ ἀπορῶ, ἢ μᾶλλον αὐτὸ δὲν εἶναι ἄξιο ἀπορίας· γιὰτὶ ἦταν ἄνθρωπος, πρᾶγμα ὀλισθηρὸ στὴν ἁμαρτία καὶ μετὰ ἰσχυρὴ ροπὴ στὸ κακό. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ δύσκολο, ἀλλὰ ὅτι ἔχουμε πᾶρει ἐντολὴ νὰ βαδίζουμε τὸν στενὸ καὶ ἀνηφορικὸ δρόμο, ὁ ὁποῖος περικλείεται ἀπὸ τὶς δύο πλευρῆς του μετὰ γκρεμούς⁷. Ὅταν λοιπὸν ἡ εὐκολία τῆς προαιρέσεως καὶ ἡ δυσκολία τοῦ δρόμου συμπέσουν στὸ ἴδιο σημεῖο, τότε μὴν ἀπορεῖς γιὰ τὰ παραπτώματα. Γιατὶ, ὅπως στὰ θεάτρα ἐκεῖνοι ποὺ βλέπουν τὸ σχοινὶ ἀπὸ κάτω νὰ ἀνεβαίνει ἐπάνω τεντωμένο καὶ νὰ κατεβαίνει, ἂν γιὰ λίγο τὸ παραβλέψουν, θὰ ἐκτραποῦν καὶ θὰ πέσουν στὴν ὀρχήστρα⁸ καὶ θὰ σκοτωθοῦν, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποὺ βαδίζουν τὸ δρόμο αὐτό, ἐὰν γιὰ λίγο δεῖξουν ραθυμία, γκρεμίζονται. Γιατὶ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ σχοινὶ ὁ δρόμος αὐτὸς εἶναι πιὸ στενὸς καὶ ἀνηφορικὸς καὶ ἀπόκρημος καὶ πολὺ πιὸ ψηλός· γιὰτὶ καταλήγει ἐπάνω στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, καὶ τότε μόνο εἶναι τὰ βήματά μας ἀφάλη, ὅταν φτάσουμε ἐπάνω στὴν ἴδια τὴν κορυφή. Γιατὶ σ' ἐκείνους ποὺ στέκονται ψηλὰ εἶναι πολὺς ὁ τρόμος καὶ μιὰ μόνο ἀσφάλεια τοὺς

Καὶ γὰρ χαλεπὸς ἐντεῦθεν ὁ σκοτόδινος γίνεται. Διὰ τοι τοῦτο συνεχῶς ἡμῖν ὁ Προφήτης ἐπιβοᾷ λέγων, «εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρης», ραθυμοῦσαν ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἀναστελλῶν καὶ μέλλουσαν καταπίπτειν ἀνέχων καὶ διακρατῶν. Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ οὐ πολλῆς δεόμεθα τῆς παρα-
 5 κλήσεως. Τί δῆποτε; Ὅτι πᾶς ἄνθρωπος, κἂν ἀπάντων νοθεύστατος ᾖ, μέλλων ἄπτεισθαι πράγματος, πολλὴν ἐν τοῖς προοιμίοις ἐπιδείκνυται τὴν σπουδὴν καὶ τῆς προθυμίας ἀκμαζούσης καὶ τῆς δυνάμεως νεαρᾶς οὔσης ἔτι, ραδίως πρὸς τὸ προκείμενον ἐπιβαίνει· ὅταν δὲ τὸ πλεόν τῆς ὁδοῦ προέλθωμεν καὶ μαρανθῇ τὰ τῆς προθυμίας ἡμῖν, τὰ δὲ τῆς δυνά-
 10 μεως ἡμῶν λήξῃ, μέλλωμεν δὲ καταπίπτειν, τότε ἡμῖν ὁ προφήτης εὐκαίρως παρίσταται, καθάπερ βακτηρίαν τινα τὸ ἐπίφθεγμα τοῦτο ὀρέγων καὶ λέγων, «εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρης».

Καὶ γὰρ ὁ διάβολος τότε σφοδρότερον πνεῖ. Καὶ καθάπερ οἱ τὴν θάλατταν πλέοντες πειραταί, οὐχ ὅταν ἴδωσι ἐξίοντα τοῦ λιμένος τὰ
 15 πλοῖα, τότε ἐπιτίθενται (τί γὰρ αὐτοῖς ὄφελος κενὸν καταδῦσαι τὸ σκάφος;), ἀλλ' ὅταν ἐπανάη πλήρη τὸν φόρτον ἔχοντα, τότε πᾶσαν κινουσί μηχανὴν, οὕτω καὶ ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, ὅταν ἴδῃ πολλὰ συναγχοτάς, νηστείαν, εὐχάς, ἐλεημοσύνην, σωφροσύνην, τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν, ὅταν ἴδῃ γέμον ἡμῶν τὸ πλοῖον τῶν πολυτελεῶν τῆς εὐσε-
 20 βείας λίθων, τότε προσβάλλει, πάντοθεν διορύττων τὸν θησαυρόν, ὥστε παρ' αὐτὰ τοῦ λιμένος τὰ στόματα καταδῦσαι τὸ σκάφος καὶ γυμνοὺς παραπέμψαι πρὸς ἐκεῖνον τὸν λιμένα λοιπόν. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης παραινεῖ πᾶσι λέγων, «εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρης». Καὶ γὰρ μετὰ τὴν τοιαύτην πτώσιν δυσανάκλητος πάλιν ἡ ἀνάστασις. «Ὁ γὰρ ἐλθὼν
 25 εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ». Καὶ τῷ μὲν ἐν ἀρχῇ πεσόντι συγγινώσκομεν ἅπαντες διὰ τὴν ἀπειρίαν, τὸν δὲ μετὰ πολλοὺς τοὺς δρόμους ὑποσκελισθέντα οὐκ ἂν τις ραδίως ἀξιώσει συγγνώμης ἢ ἀπολογίας· ραθυμίας γὰρ τότε τὸ πτώμα εἶναι δοκεῖ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλοὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι τοῖς τῶν τοιούτων
 30 πτώμασιν εἰσιν, ὥστε καὶ ταύτη πάλιν ἀσύγνωστον τὸ ἀμάρτημα γίνεται.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀκούωμεν τοῦ Προφήτου, καὶ εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρωμεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐβόα λέγων· «ἐὰν γένηται

9. Ψαλμ. 56,1.

10. Παρμ. 18,3.

ἀπομένει, νὰ μὴ σκύψουν κάτω καὶ νὰ μὴ κοιτάξουν στὴ γῆ. Γιατὶ ἀπὸ ἐδῶ προκαλεῖται φοβερὴ σκοτοδίνη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ προφήτης μᾶς φωνάζει λέγοντας, «στὸ τέλος νὰ μὴ καταστραφεῖς»⁹, διεγείροντας τὴν ψυχὴ μας ὅταν ραθυμεῖ καὶ συγκρατώντας καὶ στηρίζοντάς τὴν ὅταν πρόκειται νὰ πέσει. Γιατὶ στὴν ἀρχὴ βέβαια δὲν χρειαζόμαστε πολλὴ ἐνίσχυση. Γιατὶ ὁμως; Ἐπειδὴ κάθε ἄνθρωπος, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ὁ πιὸ νωθρὸς ἀπ' ὅλους, ὅταν ἀρχίζει κάποιο πρᾶγμα, δείχνει στὴν ἀρχὴ πολὺ ἐνδιαφέρον, καὶ ἐπειδὴ ἡ προθυμία του εἶναι ἔντονη καὶ ἡ δυνάμη του ἀκόμα νεανικὴ, προχωρεῖ εὐκόλα πρὸς τὸ σκοπὸ του. Ὅταν ὁμως διανύσουμε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ δρόμου καὶ μαραθεῖ ἡ προθυμία μας καὶ ἐξαντληθεῖ ἡ δυνάμη μας καὶ κοντεύουμε νὰ πέσουμε, τότε στὴν κατάλληλὴ ὥρα ἐμφανίζεται ὁ προφήτης σὲ μᾶς προτείνοντάς μας σὰν ραβδὶ αὐτὸ τὸ χωρίο καὶ μᾶς λέει «μὴ καταστραφεῖς στὸ τέλος».

Πράγματι τότε ὁ διάβολος ἐπιτίθεται πιὸ ὀρμητικά. Καὶ ὅπως οἱ πειρατὲς ποὺ διαπλέουν τὴ θάλασσα δὲν ἐπιτίθενται στὰ πλοῖα ὅταν τὰ βλέπουν νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ λιμάνι (ποιοὶ τὸ ὄφελός τους νὰ βουλιάξουν τὸ σκάφος ἄδειο;), ἀλλ' ὅταν ἐπιστρέφουν κι ἔχουν πλήρη τὰ φορτία τους, τότε ἐφαρμόζουν κάθε τέχνασμα, ἔτσι καὶ ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμονας, ὅταν μᾶς δεῖ νὰ ἔχουμε συγκεντρώσει πολλὰ, νηστεία, προσευχές, ἐλεημοσύνη, σωφροσύνη, ὅλες τὶς ἄλλες ἀρετές, ὅταν δεῖ τὸ πλοῖο μας γεμάτο μὲ τὰ πολύτιμα πετράδια τῆς εὐσέβειας, τότε τὸ προσβάλλει, σκάβοντας ἀπὸ παντοῦ τὸ θησαυρὸ, ὥστε νὰ βουλιάξει τὸ σκάφος κοντὰ στὸ στόμιο τοῦ λιμανιοῦ καὶ νὰ μᾶς στείλει ἀπογυμνωμένους σ' ἐκεῖνο τὸ λιμάνι. Γι' αὐτὸ ὁ προφήτης προτρέπει ὅλους λέγοντας: «μὴ καταστραφεῖς στὸ τέλος». Μετὰ δηλαδὴ ἀπὸ αὐτὴ τὴν πτώση εἶναι δύσκολο νὰ ξανασηκωθοῦμε. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ φτάνει στὸ βάθος τῶν κακῶν, περιφρονεῖ τὰ πάντα¹⁰. Καὶ ἐκεῖνον βέβαια ποὺ πέφτει στὴν ἀρχὴ τὸν συγχωροῦμε ὅλοι ἐξαιτίας τῆς ἀπειρίας του, ἐνῶ ἐκεῖνον ποὺ πέφτει ὕστερα ἀπὸ πολὺ δρόμο, κανένας δὲ θὰ εἶχε εὐκόλα ἀξίωση συγγνώμης ἢ δικαιολογίας· γιατί στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ πτώση φαίνεται ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα ραθυμίας. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ κακὸ, ἀλλὰ ὅτι εἶναι καὶ πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ σκανδαλίζονται ἀπὸ τὸ πέσιμο αὐτῶν, ὥστε καὶ ἔτσι νὰ γίνεται ἀσυγχώρητο τὸ ἁμάρτημά τους.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἅς ἀκοῦμε τὸν προφήτη γιὰ νὰ μὴ καταστραφοῦμε στὸ τέλος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ φώναζε λέγοντας:

τις δίκαιος, εἶτα μεταπεσὼν ἀμάρτη, οὐ μὴ μνησθῶσιν αὐτῷ αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται». Καὶ γὰρ καὶ οὗτος δέδοικεν ὑπὲρ τοῦ τέλους. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων δείκνυσι πολλὴν τοῦ πράγματος τὴν ἰσχὸν οὖσαν. «Ἄν γὰρ 5 γένηται τις ἀμαρτωλός», φησὶν, «εἶτα μεταβαλόμενος γένηται δίκαιος, οὐ μὴ μνησθῶσιν αἱ ἀμαρτίαι αὐτοῦ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ ζήσεται». Ὁρᾷ καὶ ἐνταῦθα πολλὴν τοῦ τέλους αὐτὸν ποιούμενον πρόνοιαν. Ἴνα γὰρ μήτε ὁ δίκαιος τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ θαρρῶν, εἰς ραθυμίαν ἀποκλίνας ἀπόληται, φοβεῖ διὰ τοῦ τέλους αὐτόν· μήτε ὁ ἀμαρτωλὸς ἀπογνοῦς 10 ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι, μένη διαπαντὸς ἐν τῷ πτώματι, ἀνίστησι διὰ τοῦ τέλους αὐτόν. Ἥμαρτες πολλά, φησὶν, ἀλλὰ μὴ ἀπελπίσης· ἔστι γὰρ ἐπάνοδος, εἰ ἐναντίον τῆς ἀρχῆς δείξης τὸ τέλος. Πάλιν πρὸς τὸν δίκαιον, κατώρθωσας πολλά, φησὶν, ἀλλὰ μὴ θαρσήσης· συμβαίνει γὰρ καὶ πεσεῖν, ἂν μὴ διὰ τέλος τὴν ἴσιν ἔχῃς σπουδῆν. Εἶδες πῶς τοῦ μὲν 15 τὴν ραθυμίαν, τοῦ δὲ τὴν ἀπόγνωσιν ἀνεῖλεν;

γ'. Οὐδενὸς τούτων ἤκουσεν Ὁζίας· διὸ καὶ θαρσήσας κατέπεσε πτώμα χαλεπὸν καὶ ἀνιάτον. Οὐδὲ γὰρ πᾶν πτώμα ἴσον ἡμῖν ἐργάζεται τὸ τραῦμα, ἀλλὰ τῶν ἀμαρτιῶν τὰ μὲν ὑπὸ κατάγνωσιν κεῖται μόνον, τὰ δὲ χαλεπωτάτην δέχεται τιμωρίαν. Τοῖς γοῦν οὐκ ἀναμένουσι τοὺς 20 ἀδελφοὺς ἐν τοῖς κοινοῖς δεῖπνοις ὁ Παῦλος ἐπιτιμῶν, οὕτως ἔλεγε· «τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ». Ὁρᾷ μέχρι καταγνώσεως ἰστάμενον τὸ ἀμάρτημα καὶ ψόγον ἔχον τὸ ἐπιτίμιον. Ἄλλ' οὐχ ὅταν περὶ πορνείας διαλέγηται οὕτω ποιεῖ. Ἄλλὰ πῶς; «Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθερεῖ, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός». Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ ἔστι ψόγος, οὐδὲ κα- 25 τήγνωσις, ἀλλ' ἡ χαλεπωτάτη τιμωρία. Οἶδε καὶ ὁ Σολομὼν ἀμαρτημάτων διαφορὰς· τὴν γοῦν κλοπὴν τῇ μοιχείᾳ συγκρίνων, οὕτωςί πῶς φησιν· «οὐ θαυμαστόν, εἰ ἀλλῶ τις κλέπτων· κλέπτει γὰρ, ἵνα ἐμπλήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ πεινώσαν· ὁ δὲ μοιχὸς δι' ἔνδειαν φρενῶν ἀπώλειαν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ περιποιεῖται». Ἀμάρτημα καὶ τοῦτο κάκεινο, φησὶν, ἀλλὰ 30 τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ δὲ μείζον· ὁ μὲν γὰρ ἔχει τὴν ἀπὸ τῆς πενίας πρόφασιν, οὗτος δὲ πάσης ἀπολογίας ἐστέρηται. Ἄλλὰ καὶ οὗτος ἔχει, φησί, τὴν ἀπὸ τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας ἀνάγκην. Ἄλλ' οὐκ ἀφήσιν ἡ

11. Ἰεζ. 3,20. 12. Ἰεζ. 18,21.

13. Α' Κορ. 11,17

«ἐὰν κάποιος γίνει δίκαιος καὶ ἔπειτα πέσει καὶ ἀμαρτήσῃ, δὲν θὰ ὑπολογισθοῦν οἱ καλές του πράξεις, ἀλλὰ θὰ πεθάνῃ μέσα στὴν ἀμαρτία του»¹¹. Γιατὶ κι αὐτὸς φοβόταν γιὰ τὸ τέλος. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα δείχνει ὅτι ἡ δύναμη τοῦ πράγματος αὐτοῦ εἶναι μεγάλη. Γιατὶ λέει, «ἂν κάποιος γίνει ἀμαρτωλὸς καὶ ἔπειτα ἀλλάζοντας γίνει δίκαιος, δὲ θὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψη οἱ ἀμαρτίες του· θὰ ζήσει δικαιομένως»¹². Βλέπεις ὅτι καὶ ἐδῶ δείχνει μεγάλο ἐνδιαφέρον αὐτὸς γιὰ τὸ τέλος. Γιὰ νὰ μὴ ἐπαναπαύεται ὁ δίκαιος στὴ δικαιοσύνη του καὶ πέφτοντας στὴ ραθυμία χαθεῖ, τὸν φοβερίζει μὲ τὸ τέλος· καὶ τὸν ἀμαρτωλό, γιὰ νὰ μείνῃ γιὰ πάντα στὴν πτώση του ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες του, τὸν σηκώνει μὲ τὸ τέλος του. Ἀμαρτησες πολὺ, λέει, ἀλλὰ μὴν ἀπελιπίξῃσαι· διότι ὑπάρχει ἐπιστροφή, ἐὰν παρουσιάσεις τὸ τέλος σου ἀντίθετο ἀπὸ τὴν ἀρχή. Καὶ στὸν δίκαιο· πέτυχες πολλὰ, λέει, ἀλλὰ μὴν ἐπαναπαύῃσαι· διότι μπορεῖ καὶ νὰ πέσεις, ἂν δὲν διατηρήσεις ὡς τὸ τέλος τὴν ἴδια προθυμία. Βλέπεις πῶς ἀπομακρύνει τοῦ ἐνὸς τὴ ραθυμία καὶ τοῦ ἄλλου τὴν ἀπογοήτευση;

3. Κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἄκουσε ὁ Ὁζίας· γι' αὐτό, ἐπειδὴ ἀποθρασύνθηκε ἔπεσε φοβερὰ καὶ ἀθεράπευτα. Γιατὶ οὔτε κάθε πτώση μᾶς προκαλεῖ ἴδιο τραῦμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες, ἄλλες ἀπλῶς ἀποδοκιμάζονται, ἄλλες ὅμως δέχονται πιὸ βαρεῖες τιμωρίες. Ἐκείνους ποὺ δὲν περιμένουν τοὺς ἀδελφούς τους στὰ κοινὰ δεῖπνα ἐπιτιμώντας τους ὁ Παῦλος λέει· «παραγγέλλοντας αὐτὸ δὲν σᾶς ἐπαινῶ»¹³. Βλέπεις ὅτι τὸ ἀμάρτημα σταματᾷ μέχρι τὴν ἐπιτίμηση, καὶ τὸ ἐπιτίμιο περιέχει κατηγορία. Δὲν κάνει ὅμως τὸ ἴδιο ὅταν μιλάει γιὰ τὴν πορνεία. Ἀλλὰ πῶς ἐνεργεῖ; «Ἐὰν κάποιος καταστρέφει τὸν ναὸ τοῦ Θεοῦ, θὰ τὸν καταστρέφει ὁ Θεός»¹⁴. Ἐδῶ δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει μομφή οὔτε κατηγορία, ἀλλὰ ἡ πιὸ βαρεῖα τιμωρία. Καὶ ὁ Σολομῶν γνωρίζει διαφορὲς στὰ ἀμαρτήματα· τὴν κλοπὴ δηλαδὴ τὴ συγκρίνει μὲ τὴ μοιχία, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «δὲν εἶναι παράδοξο νὰ συλληφθεῖ κάποιος νὰ κλέβει· γιὰτὶ κλέβει γιὰ νὰ χορτάσῃ τὴν κοιλία του ποὺ πεινάει, ἐνῶ ὁ μοιχὸς ἀπὸ ἔλλειψη μυαλοῦ προκαλεῖ καταστροφὴ στὴν ψυχὴ του»¹⁵. Ἀμάρτημα καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, λέει, ἀλλὰ τὸ ἓνα εἶναι μικρότερο, ἐνῶ τὸ ἄλλο μεγαλύτερο· διότι ὁ ἓνας ἔχει τὴ δικαιολογία τῆς φτώχειας, ἐνῶ ἄλλος δὲν ἔχει καμμιά δικαιολογία. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔχει, λέει, τὴν ἀνάγκη τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας. Δὲν τὸν συγχωρεῖ ὅμως ἡ γυναίκα ποὺ τοῦ ἔλα-

14. Α' Κορ. 3,17.

15. Παρμ. 6,30.32.

κληρωθεῖσα αὐτοῦ γυνή, ἀλλ' ἐφέστηκεν ἀποστεροῦσα τῆς συγγνώμης αὐτόν. Διὰ γὰρ τοῦτο γάμος καὶ ἀπόλαυσις ἐνθεσμος, ἵνα μηδὲν ἔχη τούτων λέγειν ὁ ἀνὴρ. Διὰ τοῦτο αὐτῷ βοηθὸς ἐδόθη ἡ γυνή, ἵνα μαινομένην καταστέλλῃ τὴν φύσιν, ἵνα στορέσῃ τῆς ἐπιθυμίας τὰ κύματα.

5 Ὡσπερ οὖν κυβερνήτης ἐν λιμένι ναύαγιον ἐργαζόμενος οὐκ ἂν τύχοι συγγνώμης τινός, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἀσφάλειαν τὴν ἀπὸ τοῦ γάμου τοὺς ἐτέρου διορῦττων γάμους, ἢ γυναῖκα ἠντιναοῦν περιέργως ὀροῦν, οὐκ ἂν τύχοι τινός ἀπολογίας, οὐ παρὰ ἀνθρώποις, οὐ παρὰ Θεῶ. κἂν μυριάκις λέγῃ τὴν τῆς φύσεως ἡδονήν. Μᾶλλον δὲ ποία
10 γένοιτ' ἂν ἡδονή, ὅπου φόβος καὶ ἀγωνία καὶ κίνδυνος καὶ προσδοκία τοσοῦτων δεινῶν, ὅπου δικαστήρια καὶ εὐθῆναι καὶ δικαστοῦ θυμὸς καὶ ζήφος καὶ δῆμιος καὶ βάραθρον καὶ ἀπαγωγή; Πάντα τρέμει καὶ δέδοικεν ὁ τοιοῦτος, τὰς σκιάς, τοὺς τοίχους, τοὺς λίθους αὐτοῦς, καθάπερ φωνὴν ἀφιέντας· πάντας ὑφορᾶται καὶ ὑποπτεῦει, τοὺς οἰκέτας,
15 τοὺς γείτονας, τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθρούς, τοὺς πάντα εἰδότας, τοὺς οὐδὲν εἰδότας. Μᾶλλον δέ, εἰ βούλει, καὶ ταῦτα ἀναιρείσθω καὶ μηδεὶς ἴστω τὰ τετολημμένα, ἀλλ' ἡ μόνος αὐτὸς μετὰ τῆς ὑβριζομένης γυναικός· πῶς οἶσει τὸν ἀπὸ τῆς συνειδήσεως ἔλεγχον, πικρὸν πανταχοῦ περιφέρων κατήγορον; Ὡσπερ γὰρ ἑαυτὸν οὐκ ἂν ποτέ τις φύγοι, οὕτω
20 οὐδὲ τὴν ἀπὸ τοῦ κριτηρίου ψῆφον ἐκείνου. Τοῦτο τὸ δικαστήριον οὐ χρήμασι διαφθείρεται, οὐ κολακείαις ἐνδίδωσι· θεῖον γὰρ ἐστὶ καὶ παρὰ Θεοῦ ταῖς ἡμετέραις ἐνιδρυμένον ψυχαῖς. Ὅντως «ὁ μοιχὸς δι' ἐνδειαν φρενῶν ἀπώλειαν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ περιποιεῖται». Οὐ μὴν οὐδὲ ὁ κλέπτης κολάσεως ἀπεστέρηται, ἀλλὰ δίδωσι μὲν δίκην, ἐλάττωνα δέ. Αἱ
25 γὰρ συγκρίσεις οὐκ εἰς τὴν ἐναντίαν ἐξωθοῦσι τάξιν τὰ συγκρινόμενα, ἀλλ' ἀφιεῖσαι μένειν ἐπὶ τῆς οἰκείας χώρας αὐτά, ἐλάττωσιν εἰσάγουσι καὶ ὑπεροχὴν. Τάχα οὐ συνήκατε τὸ λεχθέν· οὐκοῦν ἀνάγκη σαφέστερον εἰπεῖν. Καλὸν ὁ γάμος, ἀλλὰ κρείττων ἡ παρθενία· οὐκ ἐπειδὴ κρείττων ἡ παρθενία, διὰ τοῦτο κακὸν ὁ γάμος, ἀλλ' ἔλαττον μὲν ἐκείνου,
30 καλὸν δὲ καὶ αὐτό. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· κακὸν ἡ κλοπή, ἀλλ' ἔλαττον μὲν ἐκείνου, κακὸν δὲ καὶ αὐτό.

Εἶδες ἀμαρτημάτων διαφοράς; Ἴδωμεν οὖν ποίαν οὗτος ἀμαρτίαν

χε, ἀλλὰ στέκεται ἐκεῖ στερώντας του τῆ συγγνώμη. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει ὁ γάμος καὶ ἡ νόμιμη ἀπόλαυση, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ πεῖ τίποτα ὁ ἄνδρας. Γι' αὐτὸ τοῦ δόθηκε ὡς βοηθὸς ἡ γυναίκα, γιὰ νὰ καθησυχάζει τὴ φύση ὅταν διεγείρεται, γιὰ νὰ κατευνάζει τὰ κύματα τῆς ἐπιθυμίας.

“Ὅπως λοιπὸν ἓνας κυβερνήτης προκαλώντας ναυάγιο μέσα σὲ λιμάνι, δὲν συγχωρεῖται ἀπὸ κανέναν, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ μετὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ γάμου, ὑποσκάπτοντας τοὺς γάμους ἄλλου ἢ βλέποντας μὲ τρόπο περίεργο ὅποιαδήποτε γυναίκα, δὲν ἔχει καμμιά δικαιολογία, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους οὔτε ἀπὸ τὸ Θεό, ἔστω καὶ ἂν μύριες φορὲς ἐπικαλεῖται κανεῖς τὴ φυσικὴ ἡδονή. Ἡ καλύτερα ποιὰ ἡδονὴ θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει φόβος καὶ ἀγωνία καὶ κίνδυνος καὶ ἀναμονὴ τόσων δεινῶν, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν δικαστήρια καὶ εὐθύνες καὶ ὀργὴ τοῦ δικαστῆ καὶ ξίφος καὶ δῆμιος καὶ βάραθρο καὶ προσαγωγή; Ὅλα τὰ τρέμει καὶ τὰ φοβᾶται ὁ μοιχὸς, τίς σκιές, τοὺς τοίχους, τίς πέτρες τίς ἴδιες, σὰν νὰ βγάζουν φωνή ὅλους τοὺς ὑποβλέπει καὶ τοὺς ὑποπτεύεται, τοὺς ὑπηρέτες, τοὺς γείτονες, τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθροὺς, ἐκείνους ποὺ τὰ γνωρίζουν ὅλα, ἐκείνους ποὺ δὲν γνωρίζουν τίποτα. Μᾶλλον ὅμως, ἂν θέλεις, καὶ αὐτὰ ἄς τὰ ἐξαλείψουμε, καὶ κανεῖς ἄς μὴ γνωρίζει ὅσα ἀποτολμοῦνται, παρὰ μόνον αὐτὸς μαζί μὲ τὴ γυναίκα ποὺ προσβάλλεται. Πῶς θὰ ἀντέξει τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως, περιφέροντας παντοῦ αὐτὸ τὸν σκληρὸ κατηγορο; Γιατί, ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποφύγει κανένας ποτὲ τὸν ἑαυτό του, ἔτσι οὔτε καὶ τὴν καταδικαστικὴ ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου. Αὐτὸ τὸ δικαστήριον δὲν διαφθείρεται μὲ χρήματα, οὔτε ὑποχωρεῖ μὲ κολακεῖες· γιὰ τὴν εἶναι θεῖο καὶ ἐγκατεστημένο ἀπὸ τὸ Θεὸ στὶς ψυχὰς μας. Πραγματικὰ «ὁ μοιχὸς ἀπὸ ἔλλειψη μυαλοῦ, ἐτοιμάζει καταστροφὴν στὴν ψυχὴ του». Φυσικὰ οὔτε ὁ κλέφτης ἀποφεύγει τὴν τιμωρία, ἀλλὰ τιμωρεῖται λιγότερο. Γιατί οἱ συγκρίσεις δὲν κατατάσσουν τὰ συγκρινόμενα πράγματα σὲ ἀντίθετη κατηγορία, ἀλλὰ, ἀφήνοντάς τα νὰ παραμένουν στὸ δικό τους χῶρον, παρουσιάζουν τὴν κατωτερότητα ἢ ὑπεροχὴ τους. Ἴσως ὅμως νὰ μὴ καταλάβετε αὐτὸ ποὺ εἶπα· εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ τὸ πῶ σαφέστερα. Ὁ γάμος εἶναι καλὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀνώτερη εἶναι ἡ παρθενία. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ παρθενία εἶναι ἀνώτερη, δὲν σημαίνει ὅτι ὁ γάμος εἶναι κακὸ· εἶναι βέβαια κατώτερος ἀπὸ ἐκείνην, ἀλλὰ κι αὐτὸς εἶναι καλός. Ἐτσι καὶ ἐδῶ· κακὸ πρᾶγμα ἡ κλοπὴ, ἀλλὰ κατώτερο ἀπὸ τὴ μοιχεία, ὅμως κακὸ καὶ αὐτὴ.

Εἶδες τίς διαφορὰς τῶν ἁμαρτημάτων; Ἄς δοῦμε τώρα ποιὰ ἁμαρ-

ἡμαρτεν. «Υψώθη», φησίν, «ἡ καρδία αὐτοῦ». Χαλεπὸν τὸ τραῦμα ἀπόνοια γάρ ἐστιν, ἀπόνοια ἢ πηγὴ πάντων τῶν κακῶν. Καὶ ἵνα συντόμως μάθης τοῦ νοσήματος τὴν κακίαν, ἐκεῖνο ἄκουσον. Τὰ μὲν ἄλλα 5 ἁμαρτήματα περὶ τὴν ἡμετέραν στρέφεται φύσιν, ἢ δὲ ὑπερηφανία δύναμιν ἀσώματον κατέσπασε καὶ κατέβαλεν ἄνωθεν. Τὸν γὰρ διάβολον, οὐκ ὄντα πρότερον διάβολον, τοῦτο εἶναι διάβολον ἐποίησε. Κἂν μὲν τὸν Ἡσαϊαν παραγάγωμεν μάρτυρα λέγοντα οὕτω περὶ αὐτοῦ, «εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, καὶ ἔσομαι ὁμοίος τῷ Ὑψίστῳ», οἱ τὰς ἀλληγορίας οὐχ ἠδέως δεχόμενοι, παραγράφονται τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν· ἂν δὲ 10 τὸν Παῦλον ἐπιστήσωμεν αὐτῷ κατήγορον, οὐδεὶς οὐκέτι λοιπὸν ἀντιρεῖ. Τί οὖν ὁ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων; Ὅτι τὸν ἄρτι τοῦ κηρύγματος ἀψάμενον οὐ δεῖ πρὸς τὸ μέγα τῆς ἐπισκοπῆς ἄγειν ἀξίωμα, εἰπὼν οὕτω· «μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ, τυφωθεὶς, εἰς κρῖμα ἐμπέση καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου»· ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ ἁμαρτῶν ἐκείνω, φησί, τὰ αὐτὰ αὐτῷ 15 πείσῃται.

δ'. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον δῆλόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν τῷ πρώτῳ πάντων ἀνθρώπων γενομένῳ συνεβούλευσεν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος. Ὡσπερ γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς ἔθος, ταῦτα τοῖς πλησίον παραινεῖν, δι' ὧν αὐτοὶ γεγόνασιν ἀγαθοί, οὕτω καὶ τοῖς πονηροῖς ἔθος τοιαῦτα 20 εἰσηγεῖσθαι τοῖς πλησίον, δι' ὧν αὐτοὶ γεγόνασιν φαῦλοι. Ἐν γὰρ καὶ τοῦτο τῆς πονηρίας εἰδὸς ἐστὶ, καὶ παραμυθίαν ἠγοῦνται τῆς οἰκείας κολάσεως τὴν ἐτέρων ἀπώλειαν. Τί οὖν ὁ διάβολος συνεβούλευσε τῷ Ἀδάμ; Μείζονα τῆς οἰκείας φύσεως λαβεῖν ἔννοιαν καὶ ἰσοθειαν ἐλπῖσαι. Εἰ γὰρ ἐμὲ τοῦ οὐρανοῦ τοῦτο, φησίν, ἐξέβαλε, πολλῶ μᾶλλον τοῦτο 25 τοῦ παραδείσου τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐκβαλεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγεν· «ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται». Οὐκ εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀφήσῃ καὶ ἐγκαταλιμπάνει καὶ τῆς οἰκείας βοηθείας γυμνοῖ, ἀλλ', «ἀντιτάσσεται», φησίν· οὐχ ὅτι παρατάξεως αὐτῷ καὶ μάχης ἔδει πρὸς τὸν ὑπερήφανον· τί γὰρ ὑπερηφάνου γένοιτ' ἂν ἀσθενέστερον; Ὡσπερ γὰρ ὁ τὰς ὄψεις ἀπολέσας, ἅπασιν πρόκειται πρὸς τὸ 30 κακῶς παθεῖν, οὕτως ὁ ὑπερήφανος, ὁ μὴ εἰδὼς τὸν Κύριον («ἀρχή»,

16. Β' Παραλ. 26,16. 17. Ἡσ. 14,14,

18. Α' Τιμ. 3,6.

τία ἔκανε αὐτός. «Υπερηφανεύθηκε», λέει, «ἡ ψυχὴ του»¹⁶. Φοβερό τὸ τραῦμα· γιατί εἶναι ὑπερηφάνεια, ὑπερηφάνεια ἡ πηγὴ ὄλων τῶν κακῶν. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις μὲ συντομίαν τὴν κακίαν τῆς ἀρρώστιας, ἄκουσε τὸ ἐξῆς. Τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα στρέφονται γύρω ἀπὸ τὴ δική μας φύση, ἐνῶ ἡ ὑπερηφάνεια κατέστρεψε καὶ νίκησε ἀπὸ πολὺ παλιὰ οὐράνια δύναμη. Γιατί τὸν διάβολο, ποὺ δὲν ἦταν προηγουμένως διάβολος, αὐτὴ εἶναι ποὺ τὸν ἔκανε διάβολο. Καὶ ἂν ἀκόμα προσκομίσω τὸν Ἡσαΐα μάρτυρα, ποὺ λέει γι' αὐτὰ τὰ ἐξῆς, «θὰ ἀνεβῶ στὸν οὐρανὸ καὶ θὰ γίνω ὁμοιος μὲ τὸν Ὑψιστο»¹⁷, ἐκεῖνοι ποὺ δὲν δέχονται μὲ εὐχαρίστηση τίς ἀλληγορίες, θὰ διαγράψουν τὴ μαρτυρία μου. Ἐὰν ὁμως παρουσιάσω τὸν Παῦλο ὡς κατήγορό του, δὲν θὰ ἔχει κανένας ἀντίρρηση. Τί γράφει λοιπὸν ὁ Παῦλος στὸν Τιμόθεο; Ὅτι ἐκεῖνον ποὺ πρόσφατα δέχτηκε τὸ κήρυγμα νὰ μὴ τὸν προάγει στὸ μεγάλο ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «νὰ μὴ εἶναι νεοφώτιστος, γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανευεῖ καὶ πέσει στὴν καταδίκη καὶ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου»¹⁸. Γιὰ νὰ μὴ κάνει τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνον ἁμαρτήματα, λέει, καὶ πάθει τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνον.

4. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἀπὸ ἐδῶ φανερό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συμβούλευσε ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμονας στὸν ἄνθρωπο ποὺ δημιουργήθηκε πρῶτος ἀπὸ ὄλους. Γιατί, ὅπως οἱ καλοὶ συνηθίζουν νὰ συμβουλεύουν στοὺς ἄλλους αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα καὶ οἱ ἴδιοι ἔγιναν καλοὶ, ἔτσι καὶ οἱ κακοὶ συνηθίζουν νὰ συνιστοῦν στοὺς ἄλλους τὰ ἴδια, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ αὐτοὶ ἔγιναν φαῦλοι. Εἶναι κι αὐτὸ ἓνα εἶδος κακίας, καὶ θεωροῦν τὴν ἀπώλεια τῶν ἄλλων παρηγοριὰ τῆς δικῆς τους κολάσεως. Τί συμβούλευε λοιπὸν ὁ διάβολος στὸν Ἀδάμ; Ὅτι θὰ ἀποκτήσει μεγαλύτερη γνώση τῆς φύσεώς του καὶ θὰ ἐλπίζει νὰ γίνει ἰσόθεος¹⁹. Διότι, ἐὰν ἔδωξε ἐμένα, λέει, ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, πολὺ περισσότερο θὰ διώξει ἐξίσου καὶ αὐτὸν ἀπὸ τὸν παράδεισο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγε: «ὁ Θεὸς ἀντιστρατεύεται στοὺς ὑπερήφανους»²⁰. Δὲν εἶπε ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς ἀφήνει τοὺς ὑπερήφανους καὶ τοὺς ἐγκαταλείπει καὶ τοὺς ἀποξενώνει ἀπὸ τὴ βοήθειά του, ἀλλὰ «ἀντιτάσσεται», λέει· ὄχι ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀντιπαραταχθεῖ καὶ νὰ πολεμήσει μὲ τὸν ὑπερήφανο· γιατί τί πιὸ ἀδύνατο ἀπὸ τὸν ὑπερήφανο ὑπάρχει; Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔχασε τὰ μάτια του εἶναι στὴ διάθεση ὄλων νὰ τὸν κακοποιήσουν, ἔτσι καὶ ὁ ὑπερήφανος, ποὺ δὲν γνωρίζει τὸν Κύριο (γιατί λέει, «ἀρχή

19. Γεν. 3,1-7.

20. Παρμ. 3,34. Α' Πέτρ. 5,5. Ἰακ. 4,6.

γάρ, φησίν, «ὑπερηφανίας, τὸ μὴ εἶδέναι Κύριον»), καὶ ἀνθρώποις εὐά-
λωτός ἐστι, τοῦ φωτός ἐκπεσῶν ἐκείνου. Εἰ δὲ καὶ ἰσχυρὸς εἶη, οὐκ ἂν
παρατάξεως ἐδέησε τῷ Θεῷ πρὸς αὐτόν· ᾧ γὰρ ἡ βούλησις ἤρκεσε
πρὸς τὸ πάντα παραγαγεῖν, πολλῶ μᾶλλον καὶ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν αὐ-
5 τῶν ἀρκεῖ.

Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησίν, ἀντιτάσσεται; Ἴνα τὸ σφοδρὸν τῆς ἀπε-
χθείας ἐνδείξῃται τῆς πρὸς τὸν ὑπερήφανον. Ὅτι μὲν οὖν χαλεπὸν τὸ
τραῦμα τὸ τῆς ὑπερηφανίας, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἀλλαχόθεν δῆλον. Εἰ δὲ
βούλεσθε καὶ ἀλλαχόθεν τὴν αἰτίαν αὐτοῦ μάθωμεν, ἀφ' ἧς τὸ ἔλκος
10 ἐγένετο. Καὶ γὰρ ἔθος τῆ Γραφῆ, ἐπειδὴν μέλλῃ τινὸς κατηγορεῖν, μὴ
τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ λέγειν μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰτίαν τῆς ἀμαρτίας διδά-
σκειν ἡμᾶς· ποιεῖ δὲ τοῦτο, τοὺς ὑγιαίνοντας ἀσφαλεστέρους κατα-
σκευάζουσα πρὸς τὸ μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν. Οὕτω καὶ ἰατροὶ πρὸς
τοὺς κάμνοντας εἰσιόντες, καὶ πρὸ τῶν νοσημάτων ἀνιχνεύουσι τὰς
15 πηγὰς, ὥστε ἄνωθεν ἀναστεῖλαι τὸ κακόν· ὁ γὰρ, τῆς ρίζης μενούσης,
τὰ βλαστήματα ἐκτέμνων μόνον, οὐδὲν ἕτερον, ἢ ματαιοποιεῖ. Ποῦ οὖν
ἡ Γραφὴ καὶ τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀμαρτίας εἶπε; Κατηγορεῖ
τῶν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γενομένων ἐπὶ ταῖς οὐ προσηκούσαις ἐπιμι-
ξίαις· καὶ ἄκουσον πῶς τίθησι τὴν αἰτίαν· «Ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς
20 θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλαὶ εἰσιν, ἔλαβον αὐτὰς ἑαυτοῖς εἰς
γυναῖκας». Τί οὖν, τὸ κάλλος τῆς ἀμαρτίας αἰτιον; Μὴ γένοιτο· τῆς γὰρ
Θεοῦ σοφίας ἔργον ἐστὶ· Θεοῦ δὲ ἔργον οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πονηρίας
αἰτιον. Ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν; Οὐδὲ τοῦτο· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς φύσεως ἔργον
ἐστίν. Ἀλλὰ τί; Τὸ κακῶς ἰδεῖν· τοῦτο γὰρ προαιρέσεως διεφθαρμένης
25 ἐστὶ. Διὰ τοῦτο καὶ τις σοφὸς παραινεῖ λέγων, «μὴ καταμάνθανε κάλ-
λος ἀλλότριον». Οὐκ εἶπε, 'μὴ ἴδῃς'· συμβαίνει γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτο-
μάτου τοῦτο γενέσθαι· ἀλλὰ, «μὴ καταμάνθανε», φησί, τὴν ἐκ μελέτης
κατανόησιν, τὴν περιέργον ὄψιν, τὴν μετὰ διατριβῆς πονηρὰν θεωρίαν,
τὴν ἀπὸ ψυχῆς διεφθαρμένης καὶ ἐπιθυμούσης ἀναιρῶν.

30 Καὶ τί, φησίν, ἐκ τούτου γένοιτ' ἂν βλάβος; Ἐκ τούτου, φησί, φιλία
ὡς πῦρ ἀνακαίεται. Καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ, ἐπειδὴν χόρτου τινὸς ἢ καλά-
μης ἐπιλάβηται, οὐκ ἀναμένει χρόνον τινά, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἤψατο τῆς
ὕλης, καὶ λαμπρὰν ἀνήψε τὴν φλόγα, οὕτω καὶ τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας
τῆς ἐν ἡμῖν, ἐπειδὴν διὰ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ὄψεως εὐεidoῦς καὶ λαμ-

21. Ἐκκλ. 10,14.

22. Γεν. 6,2.

23. Σοφ. Σειράχ 9,8.

τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι τὸ ὅτι δὲν γνωρίζει τὸν Κύριον»²¹, γίνεται εὐκολα ὑποχείριος τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ στερήθηκε ἐκεῖνο τὸ φῶς. Ἄλλὰ κι ἂν ἦταν δυνατός, δὲν θὰ χρειαζόταν νὰ ἀντιπαραταχθεῖ ὁ Θεὸς ἐναντίον του· διότι σ' ἐκεῖνον ποῦ μόνη ἡ βούληση ἦταν ἀρκετὴ νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα, πολὺ περισσότερο ἀρκεῖ καὶ γιὰ τὴν καταστροφή αὐτῶν.

Γιατί λοιπὸν λέει «ἀντιτάσσεται»; Γιὰ νὰ δείξει τὴ μεγάλη ἀπέχθειά του πρὸς τὸν ὑπερήφανο. Ὅτι λοιπὸν τὸ τραῦμα τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι φοβερό, γίνεται φανερό καὶ ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα. Ἐὰν λοιπὸν θέλετε, ἄς μάθουμε καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ τὴν αἰτία ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθε ἡ πληγὴ. Γιατί εἶναι συνήθεια στὴ Γραφή, ὅταν πρόκειται νὰ κατηγορήσῃ κάποιον, νὰ μὴ ἀναφέρει μόνο τὴν ἁμαρτία του, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἐξηγεῖ καὶ τὴν αἰτία τῆς ἁμαρτίας· καὶ τὸ κάνει αὐτό, γιὰ νὰ κάνει πιὸ ἀσφαλεῖς τοὺς ὑγιεῖς νὰ μὴ πέσουν στὰ ἴδια. Ἔτσι καὶ οἱ γιατροί, ὅταν πηγαίνουν στοὺς ἀσθενεῖς, πρὶν ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες ἐρευνοῦν τὶς πηγές, γιὰ νὰ σταματήσουν τὸ κακὸ ἀπὸ τὴν ἀρχή· γιατί αὐτὸς ποῦ κόβει τὰ βλαστάρια, ἐνῶ παραμένει ἡ ρίζα, δὲν κάνει τίποτα ἄλλο, παρά ματαιοπονεῖ. Ποῦ λοιπὸν ἡ Γραφή ἀναφέρει καὶ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴν πηγὴ τῆς ἁμαρτίας; Κατηγορεῖ ὅσους ἐξήσαν πρὶν ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ γιὰ τὶς ἀνάρμοστες ἐπιμιξίες. Καὶ ἄκουσε πῶς θέτει τὴν αἰτία: «βλέποντας οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οἱ θυγατέρες τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὡραῖες, τὶς πῆραν γιὰ γυναῖκες τους»²². Τί λοιπὸν, ἡ ὁμορφιά εἶναι αἰτία ἁμαρτίας; Μὴ γένοιτο· διότι εἶναι ἔργο τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ· ἕνα ἔργο τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ γίνῃ αἴτιο κακίας. Τότε μήπως τὸ ὅτι τὶς εἶδαν; Οὐτε αὐτό· διότι κι αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς φύσεως. Τότε ποιό; Τὸ ὅτι τὶς εἶδαν κακῶς· διότι αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ διεφθαρμένη προαίρεση. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς συμβουλεῦει λέγοντας: «μὴ περιεργάζεσαι τὴν ξένη ὁμορφιά»²³. Δὲν εἶπε 'μὴ κοιτάξεις', γιατί αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ αὐτόματα, ἀλλὰ «μὴ περιεργάζεσαι», λέει, ἀπαγορευόντας τὴν προσεκτικὴ παρατήρηση, τὴν περιέργη θέα, τὸ πονηρὸ κοίταγμα μὲ ἐπιμονή, ποῦ προέρχεται ἀπὸ ψυχὴ διεφθαρμένη, ποῦ εἶναι κυριευμένη ἀπὸ ἐπιθυμία.

Καὶ ποιά ζημιὰ, λέει, θὰ μπορούσε νὰ συμβεῖ ἀπὸ αὐτό; Ἀπὸ αὐτό, λέει, ἀνάβει ἡ φιλία σὰν φωτιά. Γιατί, ὅπως ἡ φωτιά, ὅταν φθάσῃ σὲ κάποιον χορτάρη ἢ καλαμιὰ, δὲν περιμένει κάποιον χρονικὸ διάστημα, ἀλλά, μὸλις ἔρθῃ σὲ ἐπαφή μὲ τὴ ὕλη, ἀμέσως ἀνάβει λαμπερὴ φλόγα, ἔτσι καὶ ἡ φωτιά τῆς ἐπιθυμίας ποῦ εἶναι μέσα μας, ὅταν μὲ τὴν

προῦ κάλλους ἄψηται, εὐθέως ἐμπίρησι τὴν ψυχὴν. Μὴ τοίνυν τὴν
 πρόσκαιρον ἰδῆς ἡδονὴν, τὴν ἀπὸ τῆς θεωρίας, ἀλλὰ τὴν διηνεκῆ σκό-
 πησον ὀδύνην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας. Ἡ μὲν γὰρ τὸ τραῦμα ἐνθεῖσα
 ἀπεπήδησε πολλακίς, τὸ δὲ τραῦμα οὐκ ἀποπηδᾷ, ἀλλὰ μένει πολλακίς
 5 καὶ ἀπόλλυσι. Καὶ καθάπερ ἔλαφος δεξαμένη βέλος ἐν καιρίῳ τοῦ
 σώματος, κἂν ἐκφύγη τῶν θηρατῶν τὰς χεῖρας, οὐδὲν κερδαίνει λοι-
 πόν, οὕτω καὶ ψυχὴ δεξαμένη βέλος ἐπιθυμίας ἐξ ἀκολάστου καὶ πε-
 ριέργου θεωρίας, κἂν τὸ βέλος ἀφεῖσα ἀπέλθῃ, αὐτὴ διαφθείρεται καὶ
 ἀπόλλυται, πανταχοῦ τὸν πολέμιον ὀρῶσα καὶ ἐπόμενον ἔχουσα. Ἄλλ',
 10 ὅπερ ἔλεγον (οὐ γὰρ δεῖ μακρὰς συγχερεῖν τοῦ λόγου ποιεῖσθαι τὰς
 ἐκτροπάς), ὅτι ἡ Γραφὴ καὶ τὰ ἀμαρτήματα καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν λέγειν
 εἶωθεν, ἄκουε γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί φησι περὶ τοῦ Ὁζία. Οὐ γὰρ ὅτι
 ὑψώθη ἡ καρδιά αὐτοῦ, τοῦτο μόνον ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ πόθεν
 ὑψώθη προσέθηκε. Πόθεν οὖν ὑψώθη; «Ἦνίκα ἴσχυσε», φησίν,
 15 «ὑψώθη ἡ καρδιά αὐτοῦ». Οὐκ ἦνεγκε τῆς δυναστείας τὸ μέγεθος, ἀλλ'
 ὡσπερ ἐξ ἀδηφαγίας μὲν γίνεται φλεγμονή, ἐκ φλεγμονῆς δὲ τίκτεται
 πυρετός, εἶτα ἐκεῖθεν θάνατος πολλακίς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς
 πολλῆς τῶν πραγμάτων περιβολῆς ἀπόνοια γέγονεν. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ
 τῶν σωματίων φλεγμονή, τοῦτο ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἀπόνοια. Εἶτα ἐξ ἀπο-
 20 νοίας ἐπιθυμία τῶν οὐ προσηκόντων αὐτῷ πραγμάτων.

ε'. Ταῦτα οὐχ ἀπλῶς μηκύνομεν, ἀλλ' ἵνα μηδέποτε ζηλωτοὺς εἶναι
 νομίζητε, μηδὲ μακαρίζητε τοὺς ἐν δυναστείαις ὄντας, εἰδότες ὅσον τοῦ
 πράγματος τὸ ἐπισφαλές· ἵνα μηδέποτε τοὺς ἐν πενίᾳ καὶ ταλαιπωρίᾳ
 ἀθλίους ἠγῆσθε, εἰδότες ὅτι πλείων ἐντεῦθεν ἡ ἀσφάλεια. Δι' ὃ καὶ ὁ
 25 Προφήτης ἐβόα λέγων· «ἀγαθόν μοι, Κύριε, ὅτι ἐταπεινώσας με».
 Ὅρα γοῦν ὅσον ἐκ τοῦ ὑψους γέγονε τὸ κακόν. «Ἐψώθη ἡ καρδιά αὐ-
 τοῦ ἕως τοῦ διαφθεῖραι», φησί. Τί ἐστίν, «ἕως τοῦ διαφθεῖραι»; Τῶν
 πονηρῶν λογισμῶν οἱ μὲν οὐδὲ ὄλωσ ἡμῶν ἐπιβαίνουσι τῇ ψυχῇ, ἂν
 πολλῇ περιφράζωμεν ἑαυτοὺς ἀσφαλείᾳ, οἱ δὲ τίκτονται μὲν ἔνδον,
 30 ραθυμησάντων δὲ ἡμῶν καὶ βλαστάνουσιν· ἂν δὲ προληφθῶσιν, ἀπο-

24. Ψαλμ. 118,71.

25. Β' Παραλ. 26,16.

δραση τῶν ματιῶν ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ εὐειδῆ καὶ ἀκτινοβολοῦσα ὁμορφιά, ἀμέσως ἀνάβει φωτιὰ στὴν ψυχὴ. Μὴ βλέπεις λοιπὸν τὴν πρόσκαιρη ἡδονή, ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ θέα, ἀλλὰ κοίταξε τὴ διαρκὴ θλίψη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Γιατὶ ἡ πρώτη, ἀφοῦ μᾶς προκαλέσει τὸ τραῦμα, πολλές φορές δραπτευτεύει, ἐνῶ τὸ τραῦμα δὲν δραπτετεύει, ἀλλὰ μένει πολλές φορές καὶ καταστρέφει. Καὶ ὅπως τὸ ἐλάφι ὅταν δεχθεῖ βέλος σὲ καίριο σημεῖο τοῦ σώματος, καὶ ἂν ἀκόμα ξεφύγει ἀπὸ τὰ χέρια τῶν κυνηγῶν δὲν κερδίζει τίποτα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ δέχεται βέλος ἐπιθυμίας ἀπὸ ἀκόλαστο καὶ περιεργό κοίταγμα, καὶ ἂν ἀκόμα ἀφήσει τὸ βέλος καὶ φύγει, αὐτὴ διαφθείρεται καὶ χάνεται, ἐπειδὴ παντοῦ βλέπει τὸν ἐχθρὸ καὶ τὸν ἔχει νὰ τὴν ἀκολουθεῖ. Ἄλλὰ αὐτὸ ποὺ ἔλεγα (γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπουμε νὰ γίνονται μακρὲς παρεκβάσεις ἀπὸ τὸν λόγο), ὅτι ἡ Γραφὴ συνηθίζει νὰ ἀναφέρει καὶ τὶς ἁμαρτίες καὶ τὶς αἰτίες τους, ἄκου λοιπὸν τί λέει καὶ ἐδῶ γιὰ τὸν Ὁζία. Γιατὶ δὲν μᾶς δίδαξε αὐτὸ μόνο, τὸ ὅτι ὑπερηφανεύθηκε, ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ ἀπὸ τί ὑπερηφανεύθηκε. Ἄπὸ τί λοιπὸν ὑπερηφανεύθηκε; «Ὅταν ἐγὶνε ἰσχυρός», λέει, «ὑπερηφανεύθηκε ἡ καρδιά του». Δὲν ἄντεξε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ὅπως ἀπὸ τὴν πολυφαγία δημιουργεῖται φλεγμονὴ καὶ ἀπὸ τὴν φλεγμονὴ γεννιέται πυρετὸς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πολλές φορές θάνατος, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἀπὸ τὴν ἀνάληψη πολλῶν ὑποθέσεων προκλήθηκε ὑπερηφάνεια. Γιατὶ ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸ σῶμα ἢ φλεγμονή, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὶς ψυχὲς ἢ ὑπερηφάνεια. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια προκλήθηκε ἡ ἐπιθυμία πραγμάτων ποὺ δὲν ταίριαζαν σ' αὐτόν.

5. Αὐτὰ δὲν τὰ μάκρυνα τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομίζετε ποτὲ ὅτι αὐτοὶ ποὺ βρίσκονται στὴν ἐξουσία εἶναι ἀξιοζήλευτοι, οὔτε νὰ τοὺς μακαρίζετε, γνωρίζοντας πόσο ἐπισηφαλὴς εἶναι ἡ ἐξουσία· καὶ γιὰ νὰ μὴ θεωρεῖτε ποτὲ ἄθλιους ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὴ φτώχεια καὶ ταλαιπωρία, γνωρίζοντας ὅτι ἡ ἀσφάλεια σ' αὐτοὺς εἶναι μεγαλύτερη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης φώναζε λέγοντας: «εἶναι καλὸ γιὰ μένα, Κύριε, τὸ ὅτι με ταπεινώσες»²⁴. Κοίτα λοιπὸν πόσο κακὸ ἐγὶνε ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἀξιώματος. «Ἐπερηφανεύθηκε ἡ καρδιά του, μέχρι τοῦ σημείου νὰ τὸν καταστρέψει»²⁵, λέει. Τί σημαίνει «μέχρι νὰ τὸν καταστρέψει»; Ἄπὸ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς ἄλλοι δὲν φτάνουν κἂν στὴν ψυχὴ μας, ἐὰν περιφράξουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ πολλὴ ἀσφάλεια, ἄλλοι πάλι γεννιῶνται βέβαια μέσα μας, ὅταν εἴμαστε ράθυμοι καὶ βλαστάνουν, ἀλλὰ, ἐὰν τοὺς προλάβουμε, ἀποπνίγονται γρήγορα καὶ καταχωνιάζο-

πνίγονται ταχέως καὶ καταχώννυνται. Ἄλλοι καὶ τίκτονται καὶ αὐξάνονται καὶ πρὸς τὰς πονηρὰς ἐκβαίνουσι πράξεις καὶ πᾶσαν ἡμῶν τῆς ψυχῆς τὴν υἰεῖαν διαφθείρουσιν, ὅταν ἐν πολλῇ γενώμεθα ραθυμία. Τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι «ὕψωθη ἡ καρδία αὐτοῦ»: καὶ οὐκ ἔμεινεν ἔνδον ἢ 5 ἀπόνοια, οὐδὲ κατεσβέσθη, ἀλλ' ἐξεπήδησε καί, πρὸς ἔργον ἐλθοῦσα πονηρόν, πᾶσαν αὐτοῦ διέφθειρε τὴν ἀρετὴν. Τὸ μὲν οὖν μακάριον, μῆτε ὄλωσ δέξασθαι τὸν πονηρὸν λογισμόν, ὅπερ οὖν καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγε: «Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου». Οὐκ εἶπεν, ὑψώθη μὲν, κατέστειλα δὲ αὐτὴν', ἀλλ', οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ὑψώθη, τουτέστιν, ἄβατον 10 διὰ παντὸς ἐτήρησα τῇ κακίᾳ τὴν ψυχὴν. Τὸ μὲν οὖν μακάριον τοῦτο, τὸ δὲ μετ' ἐκεῖνο ἐπεισελθόντας τοὺς λογισμοὺς ταχέως ἀπόσασθαι καὶ μὴ συγχωρῆσαι ἐνδιατρίψαι πλέον, ὥστε μὴ πονηρὰν ἐν ἡμῖν ἐργάσασθαι τὴν νομὴν. Εἰ δὲ καὶ μέχρι τούτου ραθυμῆσαιμεν, ἔστι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καὶ ταύτης τῆς ραθυμίας παραμυθία, καὶ πολλὰ 15 παρὰ τῆς ἀγαθότητος ἐκείνης τῆς ἀπάτου καὶ μεγάλης τοῖς τοιούτοις τραύμασι κατεσκευάσται τὰ φάρμακα.

Ἄλλὰ φέρε λοιπὸν τὸν λόγον καταπαύσωμεν, ἵνα μὴ τοῦτο, ὅπερ ἐδέισαμεν ἐν ἀρχῇ, γένηται νῦν καὶ τὸ πλῆθος λυμήνηται τὴν μνήμην ὑμῶν. Δι' ὃ καὶ διὰ βραχέων ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ εἰρημένα ἀναγ- 20 καῖόν ἐστιν. Οὕτω γὰρ αἱ μητέρες ποιοῦσιν· ἐπειδὴν ὀπώρας ἢ τραγήματα ἢ τι τοιοῦτον εἰς τὸν παιδικὸν ἐμβάλωσι κόλπον, ὥστε μὴ τῇ ραθυμίᾳ τῶν παιδίων ἐκπεσεῖν τι τῶν δοθέντων αὐτοῖς, περιστείλασαι πάντοθεν τὸν χιτωνίσκον ὑποβάλλουσι τῇ τῆς ζώνης ἀσφαλείᾳ. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν, εἰς μῆκος ἐνταθέντα τὸν λόγον περιστείλωμεν 25 καὶ τῇ τῆς μνήμης παρακαταθώμεθα φυλακῇ.

Ἦκούσατε πῶς οὐδὲν ἡμᾶς πρὸς ἐπίδειξιν χρῆ ποιεῖν, καὶ πόσον ραθυμία κακόν, πῶς καὶ τὸν ἐν ἀκριβεῖ ζῶντα βίῳ ραδίως ὑπεσκέλισεν. Ἐγνωτε πόσης ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς, καὶ μάλιστα πρὸς αὐτὰ τοῦ βίου τὰ τέλη, καὶ πῶς οὔτε ἀπογινώσκειν ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι τὸν 30 μεταβαλλόμενον, οὔτε θαρρεῖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι τὸν ραθυμήσαντα χρῆ. Διελέχθημεν περὶ διαφορᾶς ἀμαρτημάτων ὑμῖν, περὶ τοῦ μὴ κεχηνέναι πρὸς τὰ λαμπρὰ τῶν σωμάτων, καὶ πόσον ἐκ τούτου κακόν, ἐδείξαμεν. Τὰ περὶ ἀπονοίας εἰρημένα ὑμῖν μέμνησθε, τὰ περὶ τῶν πονηρῶν λογισμῶν. Ταῦτα φυλάσσοντες ἀναχωρήσωμεν οἴκαδε· μᾶλλον δὲ 35 ταῦτα φυλάσσοντες δεξώμεθα καὶ τὴν τελειοτέραν τοῦ καλοῦ διδασκά-

νται. Ἄλλοι καὶ γεννιῶνται καὶ μεγαλώνουν καὶ ἐκδηλώνονται μὲ πονηρὲς πράξεις καὶ καταστρέφουν ὅλη τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς μας, ὅταν δείχνουμε μεγάλη ραθυμία. Αὐτὸ λοιπὸν σημαίνει τὸ «ὑπερηφανεύτηκε ἡ καρδιά του». Δὲν ἔμεινε μέσα του ἡ ὑπερηφάνεια, οὔτε κατασβέσθηκε, ἀλλὰ πήδηξε ἔξω καί, ἀφοῦ ἔγινε ἔργο πονηρὸ, κατέστρεψε ὅλη τὴν ἀρετὴ του. Εὐχῆς ἔργο λοιπὸν εἶναι νὰ μὴ δεχθοῦμε καθόλου τὸν πονηρὸ λογισμό· αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ ἔλεγε ὁ προφήτης· «Κύριε, δὲν ὑπερηφανεύτηκε ἡ καρδιά μου»²⁶. Δὲν εἶπε, ὑπερηφανεύτηκε βέβαια, ὅμως τὴν συγκράτησα, ἀλλὰ οὔτε κἄν ἄρχισε νὰ ὑπερηφανεύεται, δηλαδὴ, κράτησα ἀπάτητη γιὰ πάντα στὴν κακία τὴν ψυχὴ μου. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι εὐχῆς ἔργο. Τὸ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐὰν μποῦν οἱ λογισμοὶ γρήγορα νὰ τοὺς ἀπωθῆσουμε καὶ νὰ μὴ τοὺς ἐπιτρέψουμε νὰ μείνουν περισσότερο, γιὰ νὰ μὴ κάνουν μέσα μας πονηρὴ βοσκή. Ἐὰν ὅμως δείξαμε ραθυμία μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου, ὑπάρχει, ἐξαιτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτῆς τῆς ραθυμίας παρηγοριά, καὶ ἔχουν κατασκευασθεῖ πολλὰ φάρμακα γιὰ τὰ τραύματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα ἐκείνη τὴν ἀπερίγραπτη καὶ μεγάλη.

Ἄς σταματήσουμε ὅμως τὸν λόγο, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ τώρα, αὐτὸ ποῦ φοβηθήκαμε στὴν ἀρχή, καὶ τὰ πολλὰ λόγια καταπονήσουν τὴ μνήμη σας. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνακεφαλαιώσω μὲ λίγα λόγια αὐτὰ ποῦ εἰπώθηκαν. Γιατὶ ἔτσι κάνουν καὶ οἱ μητέρες· ὅταν βάζουν φρούτα ἢ ξηροὺς καρπούς ἢ κάτι τέτοιο στὸν κόρφο τῶν παιδιῶν, γιὰ νὰ μὴ πέσει ἀπὸ ἀπροσεξία τῶν ποδιῶν κάτι ἀπ' αὐτὰ ποῦ τὰ ἔδωσαν, ἀφοῦ μαζέψουν ἀπὸ παντοῦ τὸ μικρὸ χιτώνα τους, τὸν ἀσφαλίζουν μὲ τὴ ζώνη. Αὐτὸ θὰ κάνω καὶ ἐγώ· θὰ περιορίσω τὸν λόγο ποῦ ἀπλώθηκε σὲ μῆκος καὶ θὰ ἐμπιστευθῶ τῇ φύλαξί τῆς μνήμης.

Ἀκούσατε ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάνετε τίποτα γιὰ ἐπίδειξη καὶ πόσο κακὸ εἶναι ἡ ραθυμία, καὶ ὅτι ἀκόμα καὶ αὐτὸν ποῦ ζοῦσε μὲ προσεγγμένη ζωὴ τὸν νίκησε εὐκόλα. Γνωρίσατε πόση ἐπαγρύπνηση μᾶς χρειάζεται, ἰδιαίτερα μάλιστα κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς μας, καὶ ὅτι δὲν πρέπει οὔτε ἐκεῖνος ποῦ ἀλλάζει νὰ ἀπογοητεύεται γιὰ τὰ παραπτώματά του, οὔτε ἐκεῖνος ποῦ ραθυμεῖ νὰ ὑπερηφανεύεται γιὰ τὶς ἀρετές του. Σᾶς μίλησα γιὰ τὴ διαφορά τῶν ἀμαρτημάτων, γιὰ τὸ νὰ μὴ χάσκετε μπροστὰ στὰ λαμπρὰ σώματα, καὶ σᾶς ἔδειξα πόσο κακὸ προέρχεται ἀπὸ αὐτό. Νὰ θυμᾶστε ὅσα σᾶς εἶπα γιὰ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ γιὰ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς. Ἄς ἀναχωρήσουμε ἀπὸ ἐδῶ φυλάσσοντάς τα αὐτά· ἢ καλύτερα φυλάσσοντας αὐτά, ἃς δεχθοῦμε καὶ τὴν πιὸ τέλεια

λου παραίνεσιν. Τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα, οἷα ἂν ἦ, ἔχει τὰ τῆς νεότητος δείγματα, τὰ δὲ τούτου, οἷα ἂν ἦ, πολιῶ κεκόσμηται τῷ φρονήματι. Καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα προσέοικε ρύακι ροιζηδὸν φερομένῳ, τὸ δὲ τούτου προσέοικε πηγῇ ποταμοῦς ἀφειίση μεθ' ἡσυχίας πολλῆς, ἐλαίου μᾶλλον
5 ἢ ὑδάτων μιμουμένη τὸν ὁρόμον.

Δεξόμεθα οὖν τὰ νεματα, ἵνα γένηται ἐν ἡμῖν πηγὴ ὕδατος ἀλλο-
μένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ
φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ τιμὴ
καὶ δόξα καὶ κράτος, ἅμα τῷ ἀγίῳ καὶ ἀγαθῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
10 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

παραίνεση τοῦ καλοῦ δασκάλου. Γιατί τὰ δικά μου, ὅποια κι ἂν εἶναι, ἔχουν τὰ δείγματα τῆς νεότητος, ἐνῶ τὰ δικά του ὅποια κι ἂν εἶναι, εἶναι στολισμένα μὲ τῶν γηρατειῶν τὴ φρονιμάδα. Καὶ τὰ δικά μου βέβαιαι μοιάζουν μὲ ρυάκι πὸν περνάει ἀπὸ τὶς ρίζες, ἐνῶ τὰ δικά του μοιάζουν μὲ πηγὴ πὸν ἀναβλύζει ποτάμια μὲ πολλὴ ἡσυχία, πὸν μιμεῖται τὴν πορεία τοῦ λαδιοῦ μᾶλλον καὶ ὄχι τοῦ νεροῦ.

Ἄς δεχθοῦμε λοιπὸν τὰ νάματα γιὰ νὰ γίνουν μέσα μας πηγὴ ὕδατος πὸν θὰ ἀναβλύζει ζωὴ αἰώνια, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει τιμὴ καὶ δόξα καὶ δύναμη στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΣΑΪΟΥ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Ἐγένετο τοῦ ἑνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου»· καὶ ἔπαινος τῆς πόλεως τῆς Ἀντιοχείας, καὶ κατὰ κωλυόντων τὸν γάμον ἔνθεος ἀπόδειξις».

α'. Λαμπρὸν ἡμῖν τήμερον τὸ θέατρον γέγονε καὶ φαιδρὸς ὁ σύλλογος. Τί ποτε ἄρα τὸ αἷτιον; Τῶν χθὲς σπερμάτων καρπὸς ὁ σήμερον θερισμός. Χθὲς ἐφύτεύσαμεν, καὶ σήμερον τρυγῶμεν. Οὐ γὰρ γῆν ἄψυχον γεωργοῦμεν, ἵνα βραδύνη, ἀλλὰ ψυχὰς λογικὰς. Οὐκ ἔστι φύσις ἢ μέλ-
5 λουσα, ἀλλὰ χάρις ἢ ταχύνοσα. Ἐδτακτος ἡμῖν ὁ λαός, φιλήκοος ὁ δῆμος. Χθὲς ἐκλήθησαν, καὶ σήμερον στεφανοῦνται. Τῆς χθὲς παραινέ-
σεως ὁ καρπὸς ἢ σήμερον ὑπακοή. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς μετὰ προθυμίας τὰ σπέρματα καταβάλλομεν, ὅτι καθαρὰν ὀρῶμεν τὴν ἄρουραν, οὐδα-
μοῦ ἄκανθαν ἀποπνίγουσαν, οὐδὲ ὁδὸν πατουμένην, οὐδὲ πέτραν ἄγο-
10 νον, ἀλλὰ βαθεῖάν τινα καὶ λιπαρὰν χώραν, ὁμοῦ δεχομένην τὰ σπέρμα-
τα, καὶ τὸν στάχυν ἡμῖν παρέχουσαν. Ταῦτα λέγω ἀεὶ καὶ λέγων οὐ παύσομαι· ὅτι ἐγκώμιον τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας οὐχ ὅτι σύγκλητον ἔχει καὶ ὑπάτους ἀριθμεῖν ἔχομεν, οὐδ' ὅτι ἀνδριάντας πολλούς, οὐδ' ὅτι
15 ὠνίων ἀφθονίαν, οὐδ' ὅτι θέσεως ἐπιτηδεϊότητα, ἀλλ' ὅτι δῆμον ἔχει
φιλήκοον καὶ ναοὺς Θεοῦ πεπληρωμένους καὶ ἡ Ἐκκλησία μᾶλλον τρυφᾷ καθ' ἐκάστην ἡμέραν λόγον ρέοντα καὶ πόθον οὐδέποτε κορεν-
νόμενον. Ἡ γὰρ πόλις οὐκ ἀπὸ τῶν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἐνοίκων θαυμάζεται. Μὴ μοι λέγε, ὅτι ἡ Ῥωμαίων πόλις μεγάλη τῷ μεγέθει, ἀλλὰ δεῖξόν μοι ἐκεῖ οὕτω λαὸν φιλήκοον. Ἐπεὶ καὶ τὰ Σόδομα πύρ-
20 γους εἶχεν, ἢ δὲ καλύβη τὸν Ἀβραάμ· ἀλλ' ἐλθόντες οἱ ἄγγελοι, τὰ μὲν

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ ΠΟΥ ΛΕΕΙ

Συνέβηκε, κατά τὸν χρόνο πού πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο καθισμένο σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο». Ἐπίσης ἐγκώμιο τῆς πόλεως Ἀντιοχείας, καὶ θεόπνευστη ἀπόδειξη ἐναντίον ἐκείνων πού παρεμποδίζουν τὸν γάμο.

1. Τὸ θέατρο σήμερα ἔγινε πανηγυρικὸ καὶ ἡ συνάθροιση εὐχάριστη. Ποιὰ ἄραγε νὰ εἶναι ἡ αἰτία; Ὁ σημερινὸς θερισμὸς εἶναι καρπὸς τῶν χθεσινῶν σπόρων. Χθὲς φυτέψαμε καὶ σήμερα τρυγοῦμε. Γιατὶ δὲν καλλιεργοῦμε ἄψυχη γῆ, γιὰ νὰ καθυστερήσει, ἀλλὰ ψυχὲς λογικὲς. Δὲν εἶναι φύση, αὐτὴ πού καρποφορεῖ στὸ μέλον, ἀλλὰ χάρη, ἡ ὁποία ἐπισπεύδει τὴν καρποφορία. Εἶναι πειθαρχικὸς ὁ λαὸς μας, ἀγαπᾷ τὴν ἀκρόαση τὸ πλῆθος. Χθὲς προσκλήθηκαν καὶ σήμερα στεφανώνονται. Καρπὸς τῆς χθεσινῆς παραινέσεως εἶναι ἡ σημερινὴ ὑπακοή. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ μὲ προθυμία ρίχνω τοὺς σπόρους, ἐπειδὴ βλέπω καθαρισμένο τὸ χωράφι, πουθενὰ δὲν ὑπάρχουν ἀγκάθια πού πνίγουν τὰ στάχυα, οὔτε δρόμος πού πατιέται ἀπὸ τοὺς διαβάτες, οὔτε πέτρα ἄγωνα, ἀλλὰ βαθειὰ καλλιεργημένο καὶ λιπαρὸ χωράφι, πού μόλις δεχθεῖ τοὺς σπόρους, ἀμέσως μᾶς παρέχει τὰ στάχυα. Αὐτὰ τὰ λέω πάντοτε καὶ δὲ θὰ πάσω νὰ τὰ λέω, ὅτι ἐγκώμιο τῆς πόλεώς μας ἀποτελεῖ, ὄχι τὸ ὅτι ἔχει σύγκλητο καὶ μπορούμε νὰ μετῶμε ὑπάτους, οὔτε ἐπειδὴ ἔχει πολλὰ ἀγάλματα, οὔτε ἀφθονία τροφίμων, οὔτε τὸ ὅτι ἔχει κατάλληλη γεωγραφικὴ θέση, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἔχει λαὸ πού ἀγαπᾷ τὶς ἀκροάσεις καὶ ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ γεμάτες, καὶ ἡ Ἐκκλησία καθημερινὰ ἀπολαμβάνει λόγο πού κυλάει εὐχάριστα καὶ πόθο πού ποτὲ δὲν χορταίνει. Γιατὶ ἡ πόλη δὲν θαυμάζεται ἀπὸ τὶς οἰκοδομὲς, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς κατοίκους της. Μὴ μοῦ λὲς ὅτι ἡ πόλη τῶν Ῥωμαίων εἶναι μεγάλη σὲ ἔκταση, ἀλλὰ δεῖξε μου ἐκεῖ λαὸ πού νὰ ἀγαπάει τόσο τὶς ἀκροάσεις. Διότι καὶ τὰ

Σύδομα παρέδραμον, ἐπὶ δὲ τὴν καλύβην κατήχθησαν. Οὐ γὰρ οἴκων περιφάνειαν ἐζήτουν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴν περιήεσαν ζητοῦντες καὶ κάλλος. Οὕτω δὲ καὶ ἄλλως ἡ ἔρημος εἶχε τὸν Ἰωάννην, ἡ δὲ πόλις τὸν Ἡρώδη· διὰ τοῦτο ἡ ἔρημος πόλεως εὐγνωμονεστέρα.

5 Τί δῆποτε; Ὅτι οὐκ ἐν τοῖς κτίσμασιν ἡ προφητεία. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μηδέποτε πόλιν ἐγκωμιάσωμεν ἀπὸ πραγμάτων καταλυομένην. Τί μοι λέγεις οἰκοδομήματα καὶ κίονας; Ταῦτα τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῳ. Εἴσελθε εἰς ἐκκλησίαν καὶ βλέπε τῆς πόλεως τὴν εὐγένειαν. Εἴσελθε, ἰδὲ πένητας ἐκ μεσονυκτίων μέχρι τῆς ἡμέρας παραμέ-
10 νοντας, βλέπε παννουχίδας ἱερὰς ἡμέρα καὶ νυκτὶ συναφθείσας, οὔτε ἐν ἡμέρα, οὔτε ἐν νυκτὶ τὴν τυραννίδα τοῦ ὕπνου, οὔτε τὴν ἀνάγκην τῆς πενίας φοβουμένους. Μεγάλη πόλις καὶ μητρόπολις τῆς οἰκουμένης. Πόσοι ἐπίσκοποι, πόσοι διδάσκαλοι ἦλθον ἐνταῦθα, καὶ παιδευθέντες παρὰ τοῦ λαοῦ ἀναχωροῦσι καὶ τὸν νόμον τὸν ἔμφυτον ἐντεῦθεν μετα-
15 φυτεῦσαι παρασκευάζονται; Ἐὰν λέγῃς μοι ἀξιώματα καὶ χρημάτων περιουσίαν, ἀπὸ τῶν φύλλων τὸ δένδρον ἐπαινεῖς καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ καρποῦ. Ταῦτα δὲ λέγω οὐ κολακεύων ὑμῶν τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν ὑμῶν ἀνακηρύττων. Μακάριος ἐγὼ δι' ὑμᾶς, μακάριοι ὑμεῖς δι' ἑαυτούς· «μακάριος ὁ λέγων εἰς ὧτα ἀκουόντων»· οὕτως ἐγὼ μακάριος
20 ἐγενόμην. «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Εἶδες πῶς ὑμεῖς δι' ἑαυτοῦς μακάριοι ἐγένεσθε; Μακάριος ἀνὴρ λόγων ἐρῶν πνευματικῶν. Τοῦτο διίστησιν ἡμᾶς τῶν ἀλόγων. Οὐ γὰρ δὴ ἡ τοῦ σώματος ἀναλογία, οὐδὲ τὸ τρέφεσθαι, οὐδὲ τὸ πίνειν, οὐδὲ τὸ νέμεσθαι, οὐδὲ τὸ ζῆν· ταῦτα γὰρ ἡμῖν ἅπαντα κοινὰ πρὸς τὰ ἄλογα· ἀλλὰ
25 τί διέστηκεν ἄνθρωπος τῶν ἀλόγων; Τῷ λόγῳ· διὰ τοῦτο καὶ λογικὸν ζῶόν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. Ὡσπερ γὰρ τρέφεται τὰ σώματα, οὕτω τρέφεται καὶ ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα ἄρτῳ, ἡ δὲ ψυχὴ λόγῳ. Ἄν οὖν ἴδῃς ἄνθρωπον λίθον ἐσθίοντα, ἄρα ἂν εἴποις ἄνθρωπον εἶναι; Οὕτως ἂν ἴδῃς μὴ λόγῳ τρεφόμενον, ἀλλ' ἀλογία, ἐρεῖς, Ὅντος καὶ τὸ εἶναι ἄν-
30 θρωπος ἀπώλεσεν· ἡ γὰρ ἀνατροφή δείκνυσι τοῦ ἀνθρώπου τὴν εὐγένειαν.

Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ θέατρον ἡμῖν πεπλήρωται καὶ πάλιν ἡ θάλασσα ἡ κυμαινομένη καὶ γαλήνης γέμουσα, καὶ πάλιν τὸ πέλαγος τὸ χειμαζόμενον καὶ ἐστηκός, φέρε δὴ τὸ πλοῖον ἐλκυσόμεν, ἀντὶ τοῦ ἰστίου τὴν

1. Σοφ. Σειράχ 25,9.

2. Ματθ. 5,6.

Σόδομα εἶχαν πύργους, ἐνῶ ἡ καλύβα εἶχε τὸν Ἀβραάμ. Ὅμως ὅταν ἦρθαν οἱ ἄγγελοι, τὰ Σόδομα τὰ προσπέρασαν, καὶ κατέλυσαν στὴν καλύβα. Γιατί δὲ ζητοῦσαν αἴγλη σπιτιῶν, ἀλλὰ γύριζαν ἀναζητώντας ἀρετὴ καὶ ὁμορφιά ψυχῆς. Ἔτσι καὶ ἡ ἔρημος εἶχε τὸν Ἰωάννη, ἐνῶ ἡ πόλη τὸν Ἡρώδη· γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἔρημος ἦταν πιὸ ὠραία ἀπὸ τὴν πόλη.

Γιατί τέλος πάντων; Ἐπειδὴ ἡ προφητεία δὲ βρίσκεται στὰ κτίσματα. Καὶ τὰ λέω αὐτά, γιὰ νὰ μὴ ἐγκωμιάσουμε ποτὲ μιὰ πόλη ποὺ καταργεῖται ἀπὸ τὰ πράγματα. Γιατί μοῦ ἀναφέρεις οἰκοδομὲς καὶ κολῶνες; Αὐτὰ καταργοῦνται μαζὶ μὲ αὐτὴν ἐδῶ τῇ ζωῇ. Μπὲς στὴν ἐκκλησία καὶ δὲς τὴν εὐγένεια τῆς πόλεως. Μπὲς μέσα καὶ δὲς φτωχοὺς νὰ μένουν ἐκεῖ ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα μέχρι νὰ ξημερώσει, δὲς ἱερὲς πανυχίδες ποὺ γίνονται μέρα καὶ νύχτα, καὶ ἀνθρώπους ποὺ δὲν φοβοῦνται οὔτε τὴ μέρα οὔτε τὴ νύχτα τὴν τυραννίδα τοῦ ὕπνου, οὔτε τίς ἀνάγκες τῆς φτώχειας. Μεγάλῃ πόλῃ καὶ μητρόπολῃ τῆς οἰκουμένης. Πόσοι ἐπίσκοποι, πόσοι δάσκαλοι ἦρθαν ἐδῶ καὶ ἀφοῦ ἐκπαιδεύτηκαν ἀπὸ τὸν λαό, φεύγουν καὶ προετοιμάζονται νὰ μεταφυτεύσουν καὶ ἄλλοῦ τὸν ἔμφυτο νόμο; Ὅταν ἀναφέρεις ἀξιώματα καὶ χρηματικὲς περιουσίες, ἐπαινεῖς τὸ δέντρο ἀπὸ τὰ φύλλα καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν καρπὸ. Τὰ λέω αὐτά ὄχι γιὰ νὰ κολακεύσω τὴν ἀγάπη σας, ἀλλὰ διακηρύσσοντας τὴν ἀρετὴ σας. Εἶμαι μακάριος ἐγὼ ἐξαιτίας σας, μακάριοι καὶ σεῖς ἐξαιτίας τοῦ ἑαυτοῦ σας· «εἶναι μακάριος αὐτὸς ποὺ μιλάει σὲ αὐτιὰ ἀνθρώπων ποὺ ἀκοῦνε»¹. Ἔτσι κι ἐγὼ ἔγινα μακάριος. «Εἶναι μακάριοι ἐκεῖνοι ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη»². Εἶδες πῶς ἐσεῖς γίνετε μακάριοι ἐξαιτίας τοῦ ἑαυτοῦ σας; Εἶναι μακάριος ὁ ἄνδρας ποὺ ποθεῖ τὰ πνευματικὰ λόγια. Αὐτὸ μᾶς ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Δὲν εἶναι δηλαδὴ ἡ ἀναλογία τοῦ σώματος, οὔτε τὸ ὅτι τρέφομαστε καὶ πίνουμε, οὔτε τὸ ὅτι βόσκουμε, οὔτε τὸ ὅτι ζοῦμε, ὅλα αὐτὰ ἐξάλλου εἶναι ἴδια μὲ τὰ ἄλογα ζῶα· ἀλλὰ σὲ τί διαφέρει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα; Ὡς πρὸς τὸν λόγο· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ζῶο λογικό. Γιατί, ὅπως τρέφονται τὰ σώματα, ἔτσι τρέφεται καὶ ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ τὸ σῶμα τρέφεται μὲ ψωμί, ἐνῶ ἡ ψυχὴ μὲ λόγο. Ἄν λοιπὸν δεῖς ἕναν ἄνθρωπο νὰ τρώει πέτρα, θὰ μπορούσες νὰ πεῖς ὅτι εἶναι ἄνθρωπος; Ἔτσι καὶ ἂν δεῖς νὰ μὴ τρέφεται μὲ λόγο, ἀλλὰ μὲ ἀπερισκεψία, θὰ πεῖς· Ἀὐτὸς ἔχασε καὶ τὸ νὰ εἶναι ἄνθρωπος· γιὰτὶ ἡ ἀνατροφή δείχνει τὴν εὐγένεια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ θεατρὸ μας γέμισε, καὶ ἔχουμε πάλι τὴ θάλασσα ποὺ κυματίζει καὶ εἶναι γεμάτῃ γαλήνῃ, καὶ πάλι τὸ πέλαγος τὸ τρικυμισμένο καὶ ἤρεμο, ἐμπρὸς ἃς ἐλκύσουμε τὸ πλοῖο, ἀνοίγοντας ἀντί

γλῶτταν ἀναπετάσαντες, ἀντὶ τοῦ ζεφύρου, τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν καλέσαντες, ἀντὶ τοῦ αὐχένος καὶ πηδαλίου, τῷ σταυρῷ χρώμενοι κυβερνήτη. Ἡ θάλασσα μὲν γὰρ ἔχει ἀλμυρὰ ὕδατα, ἐνταῦθα δὲ ὕδωρ ζῶν. Ἐκεῖ ἄλογα ζῶα, ἐνταῦθα δὲ ψυχὰι λογικαί· ἐκεῖ οἱ πλείοντες ἀπὸ 5 θαλάσσης εἰς γῆν, ἐνταῦθα δὲ οἱ πλείοντες ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ὀρμίζονται· ἐκεῖ πλοῖα, ἐνταῦθα δὲ λόγοι πνευματικοί· ἐκεῖ σανίδες ἐν τῷ πλοίῳ, ἐνταῦθα δὲ γλῶττα· ἐκεῖ ζεφύρου αὔρα, ἐνταῦθα Πνεύματος ἐπιδημία· ἐκεῖ ἄνθρωπος κυβερνήτης, ἐνταῦθα δὲ κυβερνήτης ὁ Χριστός. Διὰ δὴ τοῦτο τὸ πλοῖον χειμάζεται, ἀλλ' ὑποβρύχιον οὐ γίνεται. 10 Ἡδύνατο μὲν γὰρ καὶ ἐν γαλήνῃ πλεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀφήκεν ὁ κυβερνήτης, ἵνα καὶ τῶν πλεόντων τὴν ὑπομονὴν ἴδῃς, καὶ τοῦ κυβερνῶντος τὴν σύνεσιν ἀκριβῶς καταμάθῃς.

β'. Ἀκουέτωσαν Ἕλληνες, ἀκουέτωσαν Ἰουδαῖοι τὰ κατορθώματα ἡμῶν, καὶ τὴν προεδρίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπὸ πόσων ἐπολεμήθη ἡ 15 Ἐκκλησία, ἀλλ' οὐδέποτε ἐνίκηθη; Πόσοι τύραννοι; πόσοι στρατηγοί; πόσοι βασιλεῖς; Αὐγουστος, Τιβέριος, Γάϊος, Κλαύδιος, Νέρων, ἄνθρωποι λόγοις τετιμημένοι, δυνατοί, τοσαῦτα ἐπολέμησαν ἀκμὴν νεάζουσαν, ἀλλ' οὐκ ἐξερρίζωσαν· ἀλλ' οἱ μὲν πολεμήσαντες σεσίγηται καὶ λήθη παραδέδονται, ἡ δὲ πολεμηθεῖσα τὸν οὐρανὸν ὑπεραίρει. Μὴ 20 γὰρ μοι τοῦτο ἴδῃς, ὅτι ἐν γῇ ἔστηκεν ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' ὅτι ἐν οὐρανῷ πολιτεύεται. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Δείκνυσι τῶν πραγμάτων ἡ ἀπόδειξις. Ἐπολεμήθησαν ἔνδεκα μαθηταί, καὶ ἡ οἰκουμένη ἐπολέμει, οἱ δὲ πολεμηθέντες ἐνίκησαν καὶ οἱ πολεμήσαντες ἀνηρέθησαν· τὰ πρόβατα τῶν λύκων περιεγένοντο. Εἶδες ποιμένα τὰ πρόβατα ἐν μέσῳ τῶν λύ- 25 κων ἀποστέλλοντα, ἵνα μηδὲ τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίσωνται; Ποῖος ποιμὴν τοῦτο ἐργάζεται; Ἀλλ' ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα σοι δεῖξῃ, ὅτι οὐ κατὰ ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν καὶ ἀκολουθίαν τὰ κατορθώματα γίνεται. Ἡ γὰρ Ἐκκλησία οὐρανοῦ μᾶλλον ἐρρίζωται.

30 Ἀλλ' ἴσως ἀπόνοιάν μου καταγινώσκει ὁ Ἕλλην· ἀλλ' ἀναμενέτω τῶν πραγμάτων τὴν ἀπόδειξιν καὶ μανθανέτω τῆς ἀληθείας τὴν ἰσχύν, πῶς εὐκολώτερον τὸν ἥλιον σβεσθῆναι, ἢ τὴν Ἐκκλησίαν ἀφανισθῆναι. Τίς ταῦτα, φησίν, ὁ κηρύττων; Ὁ θεμελιώσας αὐτήν· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι». Ταῦτα οὐ

3. Ὁ δυτικός ἢ βορειοδυτικός ἄνεμος.

4. Ματθ. 10,16.

για πανί τῆ γλώσσα, καλώντας ἀντί γιὰ τὸν ζέφυρο³, τῆ χάρι τοῦ Πνεύματος, ἀντί γιὰ μπράτσο καὶ πηδάλιο χρησιμοποιώντας ὡς κυβερνήτη τὸν σταυρό. Γιατί ἡ θάλασσα ἔχει νερὰ ἀλμυρὰ, ἐνῶ ἐδῶ ὑπάρχει τὸ νερὸ τὸ ζωντανό. Ἐκεῖ ὑπάρχουν ἄλογα ζῶα, ἐνῶ ἐδῶ ψυχῆς λογικῆς· ἐκεῖ αὐτοὶ ποὺ πλέουν ἀγκυροβολοῦν ἀπὸ τῆ θάλασσα στὴ γῆ, ἐνῶ ἐδῶ ὅσοι πλέουν ἀπὸ τῆ γῆ ἀγκυροβολοῦν στὸν οὐρανό· ἐκεῖ ὑπάρχουν πλοῖα, ἐνῶ ἐδῶ λόγοι πνευματικοί· ἐκεῖ ὑπάρχουν σανίδα στὸ πλοῖο, ἐνῶ ἐδῶ συγκροτημένοι λόγοι· ἐκεῖ πανί, ἐνῶ ἐδῶ γλώσσα· ἐκεῖ πνοὴ τοῦ ζεφύρου, ἐδῶ ἐπιφοίτηση τοῦ Πνεύματος· ἐκεῖ ὁ κυβερνήτης εἶναι ἄνθρωπος, ἐνῶ ἐδῶ κυβερνήτης εἶναι ὁ Χριστός. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πλοῖο κλυδωνίζεται, ἀλλὰ δὲν βυθίζεται. Μποροῦσε βέβαια νὰ πλεύσει καὶ μὲ γαλήνη, ἀλλὰ δὲν ἐπέτρεψε ὁ κυβερνήτης, γιὰ νὰ δεῖς καὶ τὴν ὑπομονὴ αὐτῶν ποὺ πλέουν καὶ νὰ διαπιστώσεις καλὰ τὴ σύνεση τοῦ κυβερνήτη.

2. Ἄς τὰ ἀκούσουν οἱ Ἕλληνες, ἄς τὰ ἀκούσουν οἱ Ἰουδαῖοι τὰ κατορθώματά μας καὶ τὴν ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ πόσους πολεμήθηκε ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ ποτὲ δὲν νικήθηκε; Πόσοι τύραννοι; πόσοι στρατηγοί; πόσοι βασιλεῖς; Αὐγουστος, Τιβέριος, Γάϊος, Κλαύδιος, Νέρωνας, ἄνθρωποι τιμημένοι μὲ λόγους, δυνατοί, τὴν πολέμησαν τόσο πολὺ, ἐνῶ ἀκόμα ἦταν πολὺ νέα, ἀλλὰ δὲν τὴν ξερρίζωσαν· καὶ αὐτοὶ βέβαια ποὺ τὴν πολέμησαν σιῶπησαν καὶ παραδόθηκαν στὴ λήθη, ἐνῶ αὐτὴ, ἂν καὶ πολεμήθηκε, ὑψώθηκε πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό. Μὴ βλέπεις, σὲ παρακαλῶ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει στὴ γῆ, ἀλλὰ ὅτι ἡ ζωὴ τῆς εἶναι οὐράνια. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Τὸ ἀποδεικνύει ἡ ἀφήγηση τῶν γεγονότων. Πολεμήθηκαν ἔνδεκα μαθητὲς καὶ τοὺς πολεμοῦσε ὀλόκληρη ἡ οἰκουμένη, ὅμως αὐτοὶ ποὺ πολεμήθηκαν νίκησαν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς πολέμησαν ἀφανίστηκαν. Τὰ πρόβατα νίκησαν τοὺς λύκους. Εἶδες βοσκὸ νὰ στέλνει τὰ πρόβατα ἀνάμεσα σὲ λύκους, ὥστε οὔτε μὲ τὴ φυγὴ τους νὰ μὴ μποροῦν νὰ σωθοῦν; Ποιὸς βοσκὸς τὸ κάνει αὐτό; Ὅμως ὁ Χριστὸς τὸ ἔκανε⁴, γιὰ νὰ σοῦ δείξει, ὅτι τὰ κατορθώματα δὲν γίνονται μὲ φυσικὴ ἀκολουθία. Γιατί ἡ Ἐκκλησία εἶναι ριζωμένη μᾶλλον στὸν οὐρανό.

Ἴσως ὅμως ὁ Ἕλληνας νὰ μοῦ καταλογίζει ἀνοησία. Ἄς περιμένει ὅμως τὴ διήγηση τῶν γεγονότων καὶ ἄς μάθει τὴ δύναμη τῆς ἀληθείας, ὅτι εἶναι εὐκολότερο νὰ σβηστεῖ ὁ ἥλιος, παρά νὰ ἐξαφανιστεῖ ἡ Ἐκκλησία. Ποιὸς εἶναι, λέει, αὐτὸς ποὺ κηρύττει αὐτά; Ἐκεῖνος ποὺ τὴ θεμελίωσε· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ θὰ παρέλθουν, οἱ λόγοι μου ὅμως

μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ ἐπλήρωσε· διὰ τί γὰρ μᾶλλον οὐρανοῦ μείζονα αὐτὴν ἐθεμελίωσε; Τιμιωτέρα γὰρ οὐρανοῦ ἢ Ἐκκλησία. Διὰ τί οὐρα-
 νός; Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, οὐχ ἡ Ἐκκλησία διὰ τὸν οὐρανόν. Ὁ οὐρανός
 δὲ διὰ τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἄνθρωπος διὰ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς
 5 ἐποίησε δῆλον. Οὐράνιον γὰρ σῶμα οὐκ ἀνέλαβεν ὁ Χριστός. Ἄλλ' ἵνα
 μὴ μηκύνοντες τὸν λόγον, πάλιν χρεῶσται ἀναχωρήσωμεν σήμερον
 (ἴστε γὰρ ὅσαπερ χθὲς ὑπεσχόμεθα), καταβαλεῖν ἐτοιμάσωμεν. Διὰ γὰρ
 τοὺς ἀπολειφθέντας ἀνεβαλόμην. Ἐπεὶ οὖν οἱ ἀπολειφθέντες τὰ ἑαυ-
 τῶν ἐπλήρωσαν καὶ τῇ παρουσίᾳ ἡμῖν τῇ ἑαυτῶν ἐχαρίσαντο τράπεζαν
 10 πεπληρωμένην τῶν ἀναλωμάτων, φέρε δὴ τὰ ὄψα παραθῶμεν, ὄψα
 οὐχ ἔωλα· εἰ γὰρ καὶ χθεσινὰ ἦν, ἀλλ' οὐ γίνονται ἔωλα. Τί δῆποτε;
 Οὐκ ἔστι κρέα, ἵνα διαφθαρῇ, ἀλλὰ νοήματα διηνεκῶς ἀνθοῦντα. Τὰ
 μὲν γὰρ κρέα φθείρεται (σῶμα γάρ ἐστι), τὰ δὲ νοήματα μένοντα, εὐω-
 δέστερα καθίστανται. Τί οὖν ἦν, ἃ χθὲς εἰρήκαμεν; Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς
 15 χθὲς ἀπελαύσαμεν τραπέζης καὶ ἀπολειφθέντες οὐκ ἐζημιώθησαν.

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον
 τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Τίς ταῦτά
 φησιν; Ἡσαΐας, ὁ θεωρὸς τῶν Σεραφεῖμ, ὁ γάμω ὀμίλησας καὶ τὴν χά-
 ριν μὴ σβέσας. Καὶ προσεσχέκατε τῷ προφῆτῃ καὶ ἠκούσατε τοῦ προ-
 20 φήτου σήμερον· «Ἐξελθε, σὺ καὶ Ἰασοῦβ ὁ υἱός σου». Ἀναγκαῖον καὶ
 ταῦτα μὴ παραδραμεῖν. «Ἐξελθε, σὺ καὶ ὁ υἱός σου». Υἱὸν εἶχεν ὁ
 προφῆτης; Οὐκοῦν εἰ υἰόν, καὶ γυναῖκα, ἵνα μάθης, ὅτι οὐ φαῦλον ὁ γά-
 μος, ἀλλὰ κακὸν ἢ πορνεία. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλοῖς τισι διαλεγόμεθα καὶ
 λέγομεν, Ἐπιδοτε, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοτε, διὰ τί μὴ βίον ἀκριβῆ ἐπιδείκνυσαι;
 25 Ἐπιδοτε, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοτε, ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι γυναικί, ἐὰν μὴ ἀποτάξω-
 μαι παιδίῳ, ἐὰν μὴ ἀποτάξωμαι πράγμασι; Διὰ τί, μὴ κώλυμα ὁ γά-
 μος; Βοηθός σοι δέδοται ἡ γυνή, μὴ ἐπίβουλος. Ὁ προφῆτης οὐ γυναῖκα
 εἶχε; Καὶ οὐκ ἐγένετο κώλυμα τοῦ Πνεύματος ὁ γάμος· ἀλλὰ καὶ ὀμίλει
 τῇ γυναικί, καὶ προφῆτης ἦν. Ὁ Μωϋσῆς οὐ γυναῖκα ἔσχε; Καὶ πέτρας
 30 ἔρρηξε, καὶ ἀέρα μετέβαλε, καὶ Θεῶ διελέγετο, καὶ θεήλατον ὄργην
 ἀνέστειλεν. Ὁ Ἀβραάμ οὐχὶ γυναῖκα ἔσχε; Καὶ πατὴρ ἐγένετο ἐθνῶν,
 καὶ τῆς Ἐκκλησίας· τὸν γὰρ Ἰσαὰκ υἱὸν εἶχε καὶ αὐτὸς ἐγένετο κατορ-

δὲ θὰ παρέλθουν»⁵. Αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε μόνο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκπλήρωσε. Γιατί ἄραγε τὴ θεμελίωσε μεγαλύτερη ἀπὸ τὸν οὐρανό; Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία εἶναι πιὸ πολύτιμη ἀπὸ τὸν οὐρανό. Γιατί ὑπάρχει ὁ οὐρανός; Για τὴν Ἐκκλησία, καὶ ὄχι ἡ Ἐκκλησία γιὰ τὸν οὐρανό. Καὶ ὁ οὐρανὸς ἔγινε γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὄχι ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν οὐρανό. Αὐτὸ εἶναι φανερό καὶ ἀπὸ ὅσα ἔκανε. Γιατί δὲν ἔλαβε οὐράνιο σῶμα ὁ Χριστός. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ μακρύνουμε τὸν λόγο καὶ ἀναχωρήσουμε καὶ σήμερα πάλι ὀφειλέτες (γιατὶ γνωρίζετε αὐτὰ πού σᾶς ὑποσχέθηκα χθές), ἄς προσπαθήσουμε νὰ τὸν τελειώσουμε. Ἄλλωστε τὸν ἀνέβαλα ἐξαιτίας ἐκείνων πού ἔλειπαν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκεῖνοι πού ἀπουσίαζαν ἔκαναν τὸ χρέος τους καὶ μὲ τὴν παρουσία τους μᾶς χάρισαν τὸ τραπέζι γεμάτο μὲ φαγώσιμα, ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς παραθέσουμε τὰ ψητὰ, ψητὰ ὄχι μπαγιατικά· γιατί ἂν καὶ εἶναι χθεσινὰ, ἀλλὰ δὲν εἶναι μπαγιατικά. Γιατί ἄραγε; Διότι δὲν εἶναι κρέατα, γιὰ νὰ χαλάσουν, ἀλλὰ νοήματα πού ἀνθίζουν διαρκῶς. Γιατὶ τὰ κρέατα καταστρέφονται, ἐπειδὴ εἶναι σῶμα, τὰ νοήματα ὅμως μένοντας, γίνονται πιὸ εὖοσμα. Ποιὰ λοιπὸν ἦταν αὐτὰ πού σᾶς εἶπα χθές; Γιατὶ καὶ μεῖς χθές ἀπολαύσαμε τὸ τραπέζι καὶ οἱ ἀπόντες δὲ ζημιώθηκαν.

«Καὶ συνέβηκε τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὅποιο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»⁶. Ποιὸς τὰ λέει αὐτά; Ὁ Ἡσαΐας, αὐτὸς πού εἶδε τὰ Σεραφεῖμ καὶ ἦταν παντρεμένος καὶ δὲν εἶχε χάσει τὴ χάρη. Καὶ εἶχατε προσέξει τὸν προφήτη καὶ ἀκούσατε τὸν προφήτη σήμερα· «βγῆς ἐσὺ καὶ ὁ γιός σου Ἰασοῦβ»⁷. Εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ τὰ προσπεράσουμε καὶ αὐτά. «Βγῆς σὺ καὶ ὁ γιός σου». Εἶχε γιὸ ὁ προφήτης; Ἄρα, ἐὰν εἶχε γιό, εἶχε καὶ γυναίκα, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ὁ γάμος δὲν εἶναι κακό, ἀλλὰ κακό εἶναι ἡ πορνεία. Ἀλλὰ ὅταν συζητᾶμε μὲ πολλοὺς καὶ τοὺς λέμε, Ἐπειδὴ ζεῖς σωστά, γιατί δὲν παρουσιάζεις ζωὴ προσεκτικὴ; Ἐπειδὴ μπορῶ, λέει, ἐὰν δὲν ἀπαρνηθῶ τὴ γυναίκα μου, ἐὰν δὲν ἀπαρνηθῶ τὰ παιδιὰ μου, ἐὰν δὲν ἀπαρνηθῶ τὰ πράγματα; Γιὰ ποιὸ λόγο; Μήπως ὁ γάμος εἶναι ἐμπόδιο; Ὡς βοηθὸς σοῦ δόθηκε ἡ γυναίκα, ὄχι ἐχθρός. Ὁ προφήτης δὲν εἶχε γυναίκα; Καὶ ὁ γάμος δὲν ἔγινε ἐμπόδιο τοῦ Πνεύματος; ἀλλὰ καὶ εἶχε ἐπαφὴς μὲ τὴ γυναίκα του καὶ ἦταν καὶ προφήτης. Ὁ Μωϋσῆς δὲν εἶχε γυναίκα; Καὶ βράχους ἔσχισε καὶ τὸν ἀέρα ἔλλαξε, καὶ μὲ τὸ Θεὸ συζητοῦσε, καὶ ὀργή, πού ὁ Θεὸς ἔστειλε, τὴ ματαίωσε. Ὁ Ἀβραὰμ δὲν εἶχε γυναίκα; Καὶ ἔγινε πατέρας τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας; εἶχε δηλαδὴ γιὸ τὸν Ἰσαὰκ πού ἔγινε ἀφορμὴ κατορθωμάτων. Δὲν

θωμάτων ὑπόθεσις. Οὐκ ἀνήνεγκε τὸ παιδίον, τὸν καρπὸν τοῦ γάμου; οὐκ ἐγένετο καὶ πατὴρ καὶ φιλόθεος; οὐκ ἦν ἰδεῖν ἱερέα ἐξ οἰκείων σπλάγχνων γενόμενον; ἱερέα καὶ πατέρα; φύσιν νικωμένην, καὶ εὐλάβειαν κρατοῦσαν; σπλάγχνα πατούμενα, καὶ κατορθώματα εὐσεβῆ περιγεγόμενα; καὶ τὸν πατέρα λυόμενον, καὶ φιλόθεον στεφανούμενον; οὐκ εἶδες ὄλον φιλόπαιδα καὶ φιλόθεον; μὴ τι ἐκόλυσεν ὁ γάμος;

Τί δὲ ἡ μήτηρ τῶν Μακκαβαίων; οὐχὶ γυνὴ ἦν; οὐχὶ ἐπτά δέδωκε παῖδας τῷ χορῶ τῶν ἀγίων; οὐκ εἶδεν αὐτοὺς μαρτυρήσαντας; οὐκ εἰστήκει καθάπερ ὄρος μὴ σαλευομένη; οὐκ εἰστήκει καθ' ἕκαστον αὐτῶν μαρτυροῦσα, καὶ μήτηρ μαρτύρων, καὶ ἐπτάκις ἐμαρτύρησε; Βασανιζομένων γὰρ ἐκείνων, αὐτὴ τὴν πληγὴν ἐδέχετο. Οὐδὲ γὰρ ἀπαθῶς οὕτω τὰ γινόμενα ἐδέχετο· μήτηρ γὰρ ἦν καὶ τῆς φύσεως ἡ ὕβρις τὴν οἰκείαν δύναμιν ἐπεδείκνυτο· ἀλλ' οὐκ ἐνικᾶτο. Θάλασσα γὰρ ἦν καὶ κύματα· ἀλλ' ὥσπερ ἡ θάλασσα μαινομένη καταλύεται, οὕτω καὶ ἡ φύσις ἐγειρομένη τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ ἐχαλινοῦτο. Πῶς αὐτοὺς ἤλειψε; πῶς αὐτοὺς ἔθρεψε; πῶς ἐπτά ναοὺς τῷ Θεῷ παρέστησεν, ἀνδριάντας χρυσοῦς, μᾶλλον δὲ καὶ χρυσοῦ τιμιωτέρους;

γ'. "Ὅτι γὰρ οὐ τοιοῦτον χρυσός, οἷον ψυχὴ μαρτύρων, πρόσεχε. Εἰστήκει ὁ τύραννος, καὶ ὑπὸ μιᾶς γυναικὸς ἠττώμενος ἀνεχώρει. Ἐκεῖνος ὄπλοις ἐπολιόρκει, καὶ αὐτὴ προθυμίᾳ περιεγένετο· ἐκεῖνος κάμινον ἀνῆψε, καὶ αὐτὴ τὴν ἀρετὴν τοῦ πνεύματος· ἐκεῖνος στρατόπεδον ἐκίνει, καὶ αὐτὴ πρὸς ἀγγέλους μεθωρμίζετο· ἐώρα κάτω τὸν τύραννον, καὶ ἐνενοεῖ τὸν ἄνω βασιλεύοντα· ἐώρα τὰς κάτω βασάνους, καὶ ἠρίθμει τὰ ἄνω βραβεῖα· ἐώρα τὴν παροῦσαν κόλασιν, καὶ ἐνενοεῖ τὴν μέλλουσαν ἀθανασίαν. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα». Μὴ τι κώλυμα ὁ γάμος ἐγένετο; Τί δὲ ὁ Πέτρος, ἡ κρηπὶς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ μανικὸς ἐραστής τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπαίδευτος τῷ λόγῳ καὶ ρητόρων παραγινόμενος, ὁ ἀμαθὴς καὶ φιλοσόφων ἀποφράξας στόματα, ὁ τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν καθάπερ ἀράχνην διαλύσας, ὁ τὴν οἰκουμένην περιδραμών, ὁ σαγηνεύσας τὴν θάλασσαν καὶ ἀλιεύσας τὴν οἰκουμένην, οὐκ εἶχε καὶ οὗτος γυναῖκα; Naί, εἶχεν. "Ὅτι δὲ ἔσχεν, ἄκουσον τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Τί δὲ φησιν; «Εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τὴν πενθερὰν Πέτρου πυρέσσουσαν». "Ὅπου

πρόσφερε τὸ παιδί, τὸν καρπὸ τοῦ γάμου του; Δὲν ἀποδείχτηκε καὶ πατέρας καὶ ἀφοσιωμένος στὸ Θεό; Δὲν κόντεψε νὰ γίνει ἱερέας μὲ τὰ ἴδια του τὰ σπλάγχνα; Ἱερέας καὶ πατέρας; Δὲν εἶδαμε τῆ φύση νὰ ὑποχωρεῖ καὶ νὰ ἐπικρατεῖ ἡ εὐλάβεια; Τὰ σπλάγχνα νὰ καταπατοῦνται καὶ νὰ νικοῦν τὰ εὐσεβῆ κατορθώματα; καὶ τὸν πατέρα νὰ ἐλευθερώνεται καὶ τὸν θεοσεβῆ νὰ στεφανώνεται; Δὲν τὸν εἶδες καὶ τὸ παιδί του νὰ ἀγαπᾶ καὶ τὸ Θεό; Μήπως τὸν ἐμπόδισε σὲ τίποτα ὁ γάμος;

Τί πάλι ἡ μητέρα τῶν Μακκαβαίων⁸; Δὲν ἦταν γυναίκα; δὲν ἔδωσε ἑπτὰ παιδιά στὴ χορεία τῶν ἁγίων; δὲν τοὺς εἶδε πὺ μαρτύρησαν; δὲν στεκόταν σὰν βουνὸ χωρὶς νὰ κουνιέται; δὲν στεκόταν κοντὰ στὸν καθένα ἀπὸ αὐτοὺς μαρτυρώντας, καὶ μητέρα μαρτύρων, καὶ μαρτύρησε ἑπτὰ φορές; Γιατί, ὅταν βασανίζονταν ἐκεῖνα, δεχόταν αὐτὴ τὰ πλήματα. Καθόσον δὲ δεχόταν μὲ ἀπάθεια ὅσα γίνονταν· γιατί ἦταν μητέρα, καὶ ἡ περιφρόνηση τῆς φύσεως ἔδειχνε τῆ δύναμή της. Ὡστόσο δὲν ὑποχωροῦσε. Ἦταν θάλασσα καὶ κύματα· ἀλλὰ ὅπως ἡ φουρτουνιασμένη θάλασσα εἰρηνεύει, ἔτσι καὶ ἡ ξεσηκωμένη φύση της συγκρατιόταν ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Πῶς τὰ παίδευσε; πῶς τὰ ἀνάθρεψε; πῶς παρουσίασε στὸ Θεὸ ἑπτὰ ναοὺς, χρυσᾶ ἀγάλματα, ἢ καλύτερα πὸ πολῦτιμα καὶ ἀπὸ χρυσάφι;

3. Καὶ ὅτι τὸ χρυσάφι δὲν εἶναι τέτοιο, ὅπως ἡ ψυχὴ τῶν μαρτύρων, πρόσεξε. Στεκόταν ὁ τύραννος καὶ ἔφυγε νικημένος ἀπὸ μιὰ γυναίκα. Ἐκεῖνος πολιορκοῦσε μὲ ὄπλα, καὶ αὐτὴ μὲ τὴν πίστη της νίκησε· ἐκεῖνος ἄναψε καμίνι, καὶ αὐτὴ τὴν ἀρετὴ τοῦ Πνεύματος· ἐκεῖνος κινητοποιοῦσε στρατεύματα, καὶ αὐτὴ μεταφερόταν πρὸς τοὺς ἀγγέλους· ἔβλεπε κάτω τὸν τύραννο, καὶ σκεφτόταν τὸν οὐράνιο βασιλιά· ἔβλεπε τὰ ἐπίγεια βασανιστήρια, καὶ μετροῦσε τὰ οὐράνια βραβεῖα· ἔβλεπε τὴν ἐδῶ κόλαση, καὶ σκεφτόταν τὴν μελλοντικὴ ἀθανασία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «γιατί δὲν ἀποβλέπουμε σ' αὐτὰ πὺ φαίνονται, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνα πὺ δὲν βλέπονται»⁹. Μήπως ὁ γάμος τῆς ἔγινε κάποιον ἐμπόδιο; Τί ἔκανε καὶ ὁ Πέτρος, τὸ θεμέλιο τῆς Ἐκκλησίας, ὁ παράφορος ἐραστής τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἀπαίδευτος στὸ λόγο, πὺ νίκησε ρήτορες, ὁ ἀμαθής, πὺ ἔφραξε τὰ στόματα τῶν φιλοσόφων, αὐτὸς πὺ διέλυσε τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία σὰν ἀράχνη, αὐτὸς πὺ περιέτρεξε ὅλη τὴν οἰκουμένη, αὐτὸς πὺ σαγήνεψε τὴ θάλασσα καὶ ἀλίεψε τὴν οἰκουμένη, δὲν εἶχε καὶ αὐτὸς γυναίκα; Naί, εἶχε. Καὶ ὅτι εἶχε, ἄκουσε τὸν εὐαγγελιστὴ. Τί λέει; «Εἰσήλθε ὁ Ἰησοῦς στὴν οἰκία τῆς πεθερᾶς τοῦ Πέτρου πὺ εἶχε πυρετό»¹⁰. Ὅπου ὑπάρχει πεθερά, ἐκεῖ ὑπάρχει

πενθερά, ἐκεῖ καὶ γυνή, ἐκεῖ καὶ γάμος. Τί δὲ ὁ Φίλιππος; οὐ τέσσαρας
 θυγατέρας εἶχεν; Ὅπου δὲ τέσσαρες θυγατέρες, ἐκεῖ καὶ γυνή καὶ γά-
 μος. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀπὸ παρθένου μὲν, ἀλλ' εἰς γάμον παρεγένετο
 καὶ δῶρον εἰσήνεγκεν: «οὐκ ἔχουσι», γάρ, φησί, «οἶνον»: καὶ τὸ ὕδωρ
 5 οἶνον ἐποίησε, τῇ παρθενίᾳ τὸν γάμον τιμῶν, τῇ δωρεᾷ τὸ πρᾶγμα θαυ-
 μάζων, ἵνα μὴ βδελύσῃ τὸν γάμον, ἀλλὰ μισῆς τὴν πορνείαν. Τῷ ἐμοῦ
 κινδύνῳ ἐγὼ ἐγγυῶμαί σου τὴν σωτηρίαν, κἄν γυναῖκα ἔχης.

Πρόσεχε σεαυτῷ. Γυνή ἐὰν εὐχρηστός ἐστι, βοηθός σου ἐστι. Τί
 οὖν ἂν μὴ ᾖ εὐχρηστός; Ποίησον αὐτὴν εὐχρηστον. Μὴ οὐκ ἐγένοντο
 10 καλαὶ γυναῖκες καὶ κακαί, ἵνα μὴ ἔχης πρόφασιν; Ποταπὴ ἡ τοῦ Ἰώβ
 ἦν; Ἡ δὲ Σάρρα καλὴ ἦν. Δείξω σοι γυναῖκα φαύλην καὶ πονηράν. Οὐκ
 ἔβλαψε τὸ ἄνδρα ἡ γυνὴ τοῦ Ἰώβ· πονηρὰ ἦν καὶ φαύλη καὶ βλασφημεῖν
 αὐτῷ συνεβούλευσε. Τί οὖν; ἔσεισε τὸν πύργον; κατήνεγκε τὸν ἀδάμαν-
 τα; περιεγένετο τῆς πέτρας; ἔκρουσε τὸν στρατιώτην; διέτρησε τὸ σκά-
 15 φος; ἐξερρίζωσε τὸ δένδρον; Οὐδὲν τούτων, ἀλλ' ἐκείνη προσέκρουσε
 καὶ ὁ πύργος ἀσφαλέστερος ἐγίνετο· αὐτὴ τὰ κύματα ἤγειρε, καὶ τὸ
 πλοῖον οὐ κατεποντιζέτο, ἀλλ' ἐξ οὐρίας ἔπλεεν· ὁ καρπὸς αὐτοῦ ἐτρο-
 γήθη, καὶ τὸ δένδρον οὐκ ἐσαλεύθη· τὰ φύλλα ἔπεσε, καὶ ἡ ρίζα ἔμεινε
 ἀσάλευτος. Ταῦτα λέγω, ἵνα μηδεὶς προφασίζηται κακίαν γυναικός.
 20 Φαύλη ἐστὶ; Διόρθωσον αὐτήν. Ἀλλὰ φησὶν, ἀπὸ παραδείσου με ἐξέβα-
 λεν. Ἀλλὰ καὶ εἰς οὐρανοὺς σε ἐξήνεγκεν. Ἡ αὐτὴ μὲν φύσις, διάφορος
 δὲ ἡ γνώμη. Ἀλλ' ἡ τοῦ Ἰώβ φαύλη; Ἀλλ' ἡ Σωσάννα καλὴ. Ἀλλ' ἡ
 Αἴγυπτία ἀκόλαστος; Ἀλλ' ἡ Σάρρα κοσμίᾳ. Εἶδες ἐκείνην; Βλέπε καὶ
 ταύτην· ἐπεὶ καὶ ἐν ἀνδράσιν οἱ μὲν φαῦλοι, οἱ δὲ σπουδαῖοι. Καλὸς ὁ
 25 Ἰωσήφ, οἱ δὲ πρεσβύτεροι ἀκόλαστοι. Εἶδες πανταχοῦ κακίαν καὶ ἀρε-
 τήν, μὴ τῇ φύσει ταῦτα κρινόμενα, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ διαιρούμενα. Μὴ μοι
 προφάσεις προφασίζου. Ἀλλ' ἐπεὶ τὰ χρέα καὶ τὴν καταβολὴν σπεύδω-
 μεν.

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς». Μέλ-
 30 λω λέγειν διὰ τί ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται τὸν καιρὸν· ἐζητοῦμεν γὰρ
 χθές, τί δήποτε τῶν προφητῶν ἀπάντων τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς τῶν βα-
 σιλέων ἱστοροῦντων, καὶ αὐτοῦ τούτου, ἐνταῦθα τὸ ἔθος ἐλύθη· καὶ οὐ

καὶ γυναίκα, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ γάμος. Τί πάλι καὶ ὁ Φίλιππος; Δὲν εἶχε τέσσερις θυγατέρες; Καὶ ὅπου ὑπάρχουν τέσσερις θυγατέρες, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ γυναίκα καὶ γάμος. Καὶ ὁ Χριστός; Γεννήθηκε βέβαια ἀπὸ παρθένο, ἀλλὰ πῆγε σὲ γάμο καὶ πρόσφερε καὶ δῶρο· γιατί λέει, «δὲν ἔχουν κρασί»¹¹. Καὶ ἔκανε τὸ νερὸ κρασί, τιμώντας μὲ τὴν παρθενία τὸ γάμο, καὶ μὲ τὸ δῶρο σεβόμενος τὸ γεγονός, γιὰ νὰ μὴ σιχαίνεσαι τὸ γάμο, ἀλλὰ νὰ μισεῖς τὴν πορνεία. Ἐγὼ μὲ δικό μου κίνδυνο σοῦ ἐγγυώμαι τὴ σωτηρία σου, ἔστω καὶ ἂν ἔχεις γυναίκα.

Πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου. Ἡ γυναίκα ἐὰν εἶναι χρήσιμη, εἶναι βοηθός σου. Τί γίνεται ὅμως ὅταν δὲν εἶναι χρήσιμη; Κάνε τὴν χρήσιμη. Μήπως δὲν ὑπῆρξαν καλὲς καὶ κακὲς γυναῖκες, γιὰ νὰ μὴ ἔχεις δικαιολογία; Ἦταν ἀσυνειδήτη ἡ γυναίκα τοῦ Ἰώβ; Ἡ Σάρρα ὅμως ἦταν καλή. Θὰ σοῦ δεῖξω μιὰ γυναίκα κακὴ καὶ πονηρὴ. Δὲν ἔβλαψε τὸν ἄνδρα τῆς ἡ γυναίκα τοῦ Ἰώβ; ἦταν πονηρὴ καὶ κακὴ καὶ τὸν συμβούλεψε νὰ βλασφημησεῖ. Τί ἔκανε ὅμως; Κούνησε τὸν πύργο; ἔρριξε κάτω τὸ διαμάντι; νίκησε τὸν βράχο; πλήγωσε τὸν στρατιώτη; τρύπησε τὸ σκάφος; ξερρίζωσε τὸ δέντρο; Τίποτα ἀπὸ αὐτὰ· ἀλλ' ἐκεῖνη προσέκρουσε καὶ ὁ πύργος ἔγινε πρὸ σταθερός· αὐτὴ σήκωσε τὰ κύματα καὶ τὸ πλοῖο δὲν καταποντιζόταν, ἀλλὰ ἔπλεε μὲ οὐριό ἄνεμο· ὁ καρπὸς τοῦ τρυγηθῆκε, καὶ τὸ δέντρο δὲν κουνήθηκε· ἔπεσαν τὰ φύλλα του, καὶ ἡ ρίζα ἔμεινε ἀσάλευτη. Τὰ λέω αὐτὰ γιὰ νὰ μὴ προφασίζεται κανένας τὴν κακία τῆς γυναίκας του. Εἶναι κακὴ; Διόρθωσε τὴν. Ἀλλά, λέει, μὲ ἔβγαλε ἀπὸ τὸν παράδεισο. Ἀλλά καὶ σὲ ἀνέβασε στοὺς οὐρανοὺς. Ἡ ἴδια βέβαια φύση, ἀλλὰ διαφορετικὴ ἡ γνώμη. Ἀλλὰ ἦταν κακὴ ἡ γυναίκα τοῦ Ἰώβ; Ἡ Σωσάννα¹² ὅμως ἦταν καλή. Ἦταν ἀκόλαστη ἡ Αἰγυπτία¹³; Ἡ Σάρρα ὅμως ἦταν ἀξιοπρεπῆς. Εἶδες ἐκείνην; Δὲς καὶ αὐτὴν· γιατί καὶ μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν ἄλλοι εἶναι φαῦλοι, ἐνῶ ἄλλοι σπουδαῖοι. Καλὸς ὁ Ἰωσήφ, οἱ πρεσβύτεροι ὅμως ἀκόλαστοι¹⁴. Βλέπεις παντοῦ τὴν κακία καὶ τὴν ἀρετὴ, χωρὶς αὐτὰ νὰ κρίνονται ἀπὸ τὴ φύση τους, διαιροῦνται ἀπὸ τὴ γνώμη τους. Μὴ μοῦ προβάλεις προφάσεις. Ἀλλὰ ἄς ἔρθουμε στὰ χρέη μας καὶ τὴν καταβολὴ τους.

«Καὶ συνέβηκε τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας». Θὰ πῶ γιατί ὁ προφήτης ὑπογραμμίζει τὸν χρόνο. Χθὲς δηλαδὴ συζητούσαμε, γιατί τάχα ὅλοι οἱ προφῆτες ἀναφέρουν τὸν καιρὸ τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων, καὶ αὐτοῦ ἐδῶ ἡ συνήθεια αὐτὴ καταργήθηκε. Καὶ δὲν

13. Βλ. Γεν. 39,7 ε.

14. Ἐνοεῖ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἱστορίας τῆς Σωσάννας.

λέγει, ἐν ταῖς ἡμέραις Ὁζίου, ἀλλ' ἐν τῇ τελευτῇ Ὁζίου. Τοῦτο λῦσαι βούλομαι σήμερον. Εἰ γὰρ καὶ πολὺ τὸ καῦμα, ἀλλὰ μείζων ἢ δρόσος τοῦ λόγου· εἰ γὰρ βιάζεται τὸ σῶμα μαλακιζόμενον, ἀλλ' ἀκμάζουσα ἡ ψυχὴ εὐφραίνεται. Μὴ μοι λέγε καῦμα καὶ ἰδρώτα· ἐὰν ἰδρώσης τῷ
5 σώματι, σμήχεις σου τὴν ψυχὴν. Οἱ παῖδες οἱ τρεῖς ἐν καμίνῳ ἦσαν, καὶ οὐδὲν ἔπασχον, ἀλλ' ἡ κάμινος δρόσος ἐγένετο. Ὅταν ἐννοήσης ἰδρώτα, ἐννοεῖ καὶ τὸν μισθὸν καὶ τὴν ἀμοιβήν. Καὶ γὰρ κολυμβητῆς ἀνθρώπος δι' οὐδὲν ἄλλο τολμᾷ εἰς τὸ βάθος ἑαυτὸν καταβαλεῖν τῶν ὑδάτων, ἢ διὰ μαργαρίτας, τοῦ πολέμου τὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλ' οὐ τὴν ὕλην διαβάλλω,
10 ἄλλὰ τὴν ἀκόλαστον γνώμην. Καὶ σὺ, ἵνα λάβῃς θησαυρὸν ἀνελλιπῆ καὶ φυτεύσης ἄμπελον ἐν τῇ ψυχῇ σου, οὐκ ἀνέχη καύματος, οὐδὲ ἰδρώτος; Οὐχ ὄρας τοὺς ἐν θεάτρῳ καθημένους, πῶς ἰδρῶσι καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ἀκτίνα δέχονται, ἵνα γένωνται θανάτου αἰχμάλωτοι, ἵνα πόρνης δοῦλοι; Εἰς ἀπώλειαν ἐκεῖνοι κάμνουσι, καὶ σὺ εἰς σωτηρίαν
15 ἐκλύῃ; Ἀθλητῆς εἶ καὶ στρατιώτης.

Τίς οὖν ἐστὶν ὁ Ὁζίας ἐκεῖνος, καὶ διὰ τί τὴν τελευτὴν αὐτοῦ ταύτην εἶπεν; Οὗτος ὁ Ὁζίας βασιλεὺς ἦν, καὶ ἀνὴρ δίκαιος, καὶ πολλοῖς κομῶν τοῖς κατορθώμασιν· ἀλλ' ὕστερόν ποτε εἰς ἀπόνοιαν ἦλθεν, εἰς ἀπόνοιαν, τὴν μητέρα τῶν κακῶν, εἰς ἀλαζονείαν, τὴν θορύβων γέμουσαν,
20 εἰς ὑπερηφανίαν, τὴν ἀπώλειαν τοῦ διαβόλου. Οὐδὲν γὰρ ἀπονοίας χεῖρον διὰ τοῦτο καὶ τὸν λόγον ἅπαντα εἰς τοῦτο κατηναλώσαμεν χθές, τὴν ἀπόνοιαν καθαιροῦντες καὶ ταπεινοφροσύνην διδάσκοντες.

δ'. Εἶπω σοι, πόσον ἀγαθὸν ταπεινοφροσύνη καὶ πόσον κακὸν ἀπόνοια; Ἀμαρτωλὸς δίκαιον ἐνίκησεν, ὁ τελώνης τὸν Φαρισαῖον, καὶ
25 ῥήματα ἔργων περιεγένοντο. Πῶς ῥήματα; Ὁ τελώνης λέγει· «ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ». Ὁ Φαρισαῖος λέγει· «οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαξ ἢ πλεονέκτης». Ἀλλὰ τί; «Νηστεύω δις τῆς ἑβδομάδος, ἀποδεκατῷ μου τὰ ὑπάρχοντα». Ὁ Φαρισαῖος ἔργα ἔδειξε δικαιοσύνης· ὁ τελώνης ῥήματα εἶπε ταπεινοφροσύνης καὶ λόγοι ἔργων
30 περιεγένοντο, καὶ ὁ τοσοῦτος θησαυρὸς ἐξεφυσήθη, καὶ ἡ τοσαύτη πενία εἰς πλοῦτον μετεβλήθη. Ἦλθον δύο πλοῖα ἔχοντα γόμον· εἰσῆλθον ἀμφοτέρω εἰς τὸν λιμένα· ἀλλ' ὁ τελώνης καλῶς τῷ λιμένι προσωρμί-

λέει, 'στὶς μέρες τοῦ 'Οζία', ἀλλὰ «κατὰ τὸν θάνατο τοῦ 'Οζία». Αὐτὸ θέλω νὰ ἐξηγήσω σήμερα. Γιατί, ἂν καὶ ὁ καύσωνας εἶναι μέγας, ἡ δροσιὰ τοῦ λόγου εἶναι μεγαλύτερη· ἂν καὶ πιέζεται δηλαδὴ τὸ σῶμα καὶ ἀποχαιώνεται, ἡ ψυχὴ ὅμως εὐρισκόμενη σὲ ἀκμὴ εὐφραίνεται. Μὴ μοῦ μιᾶς γιὰ καύσωνα καὶ ἰδρώτα· ἐὰν ἰδρώσεις στὸ σῶμα, καθαρρίζεις τὴν ψυχὴ σου. Οἱ τρεῖς παῖδες βρισκόνταν στὸ καμίνι καὶ δὲν πάθαιναν τίποτα, ἀλλὰ τὸ καμίνι μεταβαλλόταν σὲ δροσιὰ. "Όταν σκεφθεῖς ἰδρώτα, νὰ σκέπτεσαι καὶ τὸν μισθὸ καὶ τὴν ἀνταμοιβή. Γιατί καὶ ὁ κολυμβητὴς ἄνθρωπος γιὰ τίποτα ἄλλο δὲν τολμᾷ νὰ βυθιστεῖ στὸ βάθος τῆς θάλασσας, παρὰ γιὰ μαργαριτάρια, πού ἀποτελοῦν τὴν ἀφορμὴ τοῦ πολέμου. Δὲν κατηγορῶ βέβαια τὴν ὕλη, ἀλλὰ τὴν ἀκόλαστη γνώμη. Καὶ σύ, γιὰ νὰ κερδίσεις θησαυρὸ ἀνελλιπῆ καὶ νὰ φυτέψεις ἀμπέλι στὴν ψυχὴ σου, δὲν ἀντέχεις καύσωνα, οὔτε ἰδρώτα; Δὲ βλέπεις αὐτοὺς πού κάθονται στὸ θέατρο, πῶς ἰδρώνουν καὶ δέχονται τὶς ἀκτίνες μὲ γυμνὸ τὸ κεφάλι, γιὰ νὰ γίνουν αἰχμάλωτοι τοῦ θανάτου, γιὰ νὰ γίνουν δοῦλοι τῆς πόρνης; Ἐκεῖνοι ὑποφέρουν γιὰ τὴν καταστροφὴ τους, καὶ σὺ παραιτεῖσαι ἀπὸ τὴ σωτηρία; Εἶσαι ἀθλητὴς καὶ στρατιώτης.

Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος ὁ 'Οζίας καὶ γιατί ἀναφέρει αὐτὸν τὸν θάνατό του; Αὐτὸς ὁ 'Οζίας ἦταν βασιλιάς καὶ ἄνδρας δίκαιος, πού εἶχε πολλὰς ἀρετὰς· ἀργότερα ὅμως κάποτε ἔφτασε σὲ ὑπεροψία, σὲ ὑπεροψία, τὴ μητέρα τῶν κακῶν, σὲ ἀλαζονεία, πού εἶναι γεμάτη ταραχές, σὲ ὑπερηφάνεια, τὴν καταστροφὴ τοῦ διαβόλου. Γιατί τίποτα δὲν εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια· γι' αὐτὸ χθὲς ἐξαντλήσαμε ὀλόκληρο τὸ λόγο σ' αὐτό, καθαιρώντας τὴν ὑπερηφάνεια καὶ διδάσκοντας τὴν ταπεινοφροσύνη..

4. Νὰ σοῦ πῶ πόσο ἀγαθὸ πρᾶγμα εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ πόσο κακὸ ἡ ὑπερηφάνεια; "Ένας ἁμαριωλὸς νίκησε ἕναν δίκαιο, ὁ τελώνης τὸν Φαρισαῖο, καὶ τὰ λόγια νίκησαν τὰ ἔργα. Πῶς νίκησαν τὰ λόγια; 'Ο τελώνης λέει· «Θεέ, ἐλέησέ με τὸν ἁμαρτωλό»¹⁵. 'Ο Φαρισαῖος λέει· «δὲν εἶμαι ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἄρπαγας ἢ πλεονέκτης», ἀλλὰ τί; «Νηστεύω δύο φορὲς τὴν ἑβδομάδα, δίνω τὸ δέκατο ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μου»¹⁶. 'Ο Φαρισαῖος παρουσίασε ἔργα δικαιοσύνης· ὁ τελώνης εἶπε λόγια ταπεινοφροσύνης, καὶ τὰ λόγια νίκησαν τὰ ἔργα, καὶ ὁ τόσο μέγας θησαυρὸς ἐξανεμίθηκε, καὶ ἡ τόσο μεγάλη φτώχεια μεταβλήθηκε σὲ πλοῦτο. Ἦρθαν δύο πλοῖα πού εἶχαν φορτίο· μῆκαν καὶ τὰ δύο στὸ λιμάνι· ἀλλὰ ὁ τελώνης ἄραξε καλὰ στὸ λιμάνι, ἐνῶ ὁ Φαρι-

σθη, ὁ δὲ Φαρισαῖος ναυάγιον ὑπέμεινε, ἵνα μάθῃς πόσον κακὸν ἡ ἀπόνοια. Δίκαιος εἶ· Μὴ ταπεινώσῃς τὸν ἀδελφόν σου. Κομᾶς κατορθώμασι; Μὴ ὀνειδίσης τῶ πλησίον καὶ ὑποτέμῃς σου τὸ ἐγκώμιον. Ὅσον μέγας εἶ, τοσοῦτον ταπεινοῦ σαυτὸν. Καὶ πρόσεχε μετ' ἀκριβείας τῶ λόγῳ, ἀγαπητέ. Μᾶλλον ὁ δίκαιος ὀφείλει φοβεῖσθαι τὴν ἀπόνοϊαν, ἢ ὁ ἁμαρτωλός· τοῦτο καὶ χθὲς εἶπον, καὶ τήμερον λέγω διὰ τοῦς χθὲς ἀπολειφθέντας· διότι ὁ ἁμαρτωλὸς ἔχει τὸ συνειδὸς ἀνάγκη ταπεινόν, ὁ δὲ δίκαιος ἐπαίρεται κατορθώμασιν.

Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τῶν πλοίων, οἱ μὲν ἔχοντες κενὸν πλοῖον, οὐ δε-
10 δοίκασι πειρατῶν σύστημα (οὐ γὰρ ἔρχονται διατρηῆσαι τὸ πλοῖον τὸ μηδὲν ἔχον), οἱ δὲ φόρτου γέμον ἔχοντες πλοῖον, δεδοίκασι πειρατάς· ὁ γὰρ πειρατὴς ἐκεῖ ἀπέρχεται, ὅπου χρυσός, ὅπου ἄργυρος, ὅπου λίθοι τίμιοι· οὕτω καὶ ὁ διάβολος οὐκ εὐκόλως ἐπηρεάζει τῶ ἁμαρτωλῶ, ἀλλὰ τῶ δικαίῳ, ὅπου πλοῦτος πολὺς. Ἐπειδὴ πολλάκις ἡ ἀπόνοια ἐξ
15 ἐπιβουλῆς τοῦ διαβόλου, νήφειν ἀναγκαῖον. Ὅσον μέγας εἶ, τοσοῦτον ταπεινοῦ σαυτὸν. Ὅταν ἀναβῆς εἰς τὸ ὕψος, ἀσφαλισθῆναι χρειάν ἔχεις, ἵνα μὴ πέσῃς. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει· «ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἄχρειοι δοῦλοὶ ἐσμεν». Τί μέγα φρονεῖς, ἄνθρωπος ὢν, τῆς γῆς συγγενῆς, ὁμοούσιος τῇ τέφρᾳ, ἔν τε τῇ φύσει, ἔν τε τῇ γνώμῃ
20 καὶ τῇ προαιρέσει τῶν πραγμάτων; Σήμερον πλούσιος, αἴριον πένης· σήμερον ὑγιαίνων, αἴριον νοσῶν· σήμερον χαίρων, αἴριον λυπούμενος· σήμερον ἐν δόξῃ, αἴριον ἐν ἀτιμίᾳ· σήμερον ἐν νεότητι, αἴριον ἐν γῆρᾳ. Μὴ ἴσταται τι τῶν ἀνθρωπίνων; ἀλλ' ὡσπερ τῶν ποταμίων ρευμάτων μιμεῖται τὸν δρόμον. Ὁμοῦ τε γὰρ ἐφάνη, καὶ σκιᾶς ταχύτερον ἡμᾶς κα-
25 ταλιμπάνει. Τί οὖν μέγα φρονεῖς, ἄνθρωπε, ὁ καπνός, ἡ ματαιότης; Ἄνθρωπος γὰρ ματαιότητι ὠμοιώθη. Ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε.

Ταῦτα λέγω, οὐχ ὡς τὴν οὐσίαν ἐξευτελίζω, ἀλλὰ τὴν ἀπόνοϊαν χαλινῶν. Καὶ γὰρ μέγα ἄνθρωπος καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων. Ἄλλ' ὁ
30 Ὀζίας οὗτος βασιλεὺς ὢν καὶ τὸ διάδημα περικείμενος, ἐπειδὴ δίκαιος ἦν, ἐφρόνησέ ποτε μέγα, καὶ φρονήσας μέγα καὶ μεῖζον τῆς ἀξίας, εἰσ-
ἦλθεν εἰς τὸ ἱερόν. Καὶ τί φησιν; Εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ

σαῖος ἔπαθε ναυάγιο, γὰρ νὰ μάθεις πόσο κακό εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια. Εἶσαι δίκαιος; Νὰ μὴ ταπεινώσεις τὸν ἀδελφό σου. Ἔχεις ἄφθονα κατορθώματα; Νὰ μὴ χλευάζεις τὸν πλησίον σου καὶ μειώσεις τὸ ἐγκώμιό σου. Ὅσο μέγας εἶσαι, τόσο νὰ ταπεινώνεις τὸν ἑαυτό σου. Καὶ νὰ προσέχεις πολὺ τὰ λόγια σου, ἀγαπητέ μου. Περισσότερο ὀφείλει νὰ φοβᾶται ὁ δίκαιος τὴν ὑπερηφάνεια, παρὰ ὁ ἁμαρτωλός. Αὐτὸ τὸ εἶπα καὶ χθές, τὸ λέω καὶ σήμερα γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔλειπαν χθές. Γιατὶ ὁ ἁμαρτωλός ἔχει κατ' ἀνάγκη τὴ συνείδησή του ταπεινὴ, ἐνῶ ὁ δίκαιος καυχιᾶται γιὰ τὰ κατορθώματά του.

Ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὰ πλοῖα, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἄδειο πλοῖο, δὲν φοβοῦνται τὴν ἐπίθεση τῶν πειρατῶν· γιατί δὲν ἔρχονται νὰ διαρρήξουν τὸ πλοῖο ποὺ δὲν ἔχει τίποτα· ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πλοῖο γεμάτο μὲ φορτίο, φοβοῦνται τοὺς πειρατές· γιατί ὁ πειρατὴς πηγαίνει ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει χρυσάφι, ὅπου ὑπάρχει ἀσήμι, ὅπου ὑπάρχουν πολὺτιμα πετράδια. Ἔτσι καὶ ὁ διάβολος, δὲν ἀπειλεῖ εὐκολὰ τὸν ἁμαρτωλό, ἀλλὰ τὸν δίκαιο, ὅπου ὑπάρχει πολὺς πλοῦτος. Ἐπειδὴ πολλὰ φορὲς ἡ ὑπερηφάνεια προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐχθρότητα τοῦ διαβόλου, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ εἶμαστε προσεκτικοί. Ὅσο μέγας εἶσαι, τόσο πῶς πολὺ νὰ ταπεινώνεις τὸν ἑαυτό σου. Ὅταν ἀνεβεῖς ψηλά, ἔχεις ἀνάγκη νὰ ἀσφαλισθεῖς, γὰρ νὰ μὴ πέσεις. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριός μας λέει· «ὅταν τὰ κάνετε ὅλα, νὰ λέτε· Εἶμαστε δοῦλοι ἄχρηστοι»¹⁷. Γιατὶ ὑπερηφανεύεσαι, ἀφοῦ εἶσαι ἄνθρωπος, συγγενῆς τῆς γῆς, ὁμοούσιος μὲ τὴ στᾶχτη, καὶ στῆ φύση καὶ στῆ γνώμη καὶ στὴν προαίρεση τῶν πραγμάτων; Σήμερα εἶσαι πλούσιος, αὔριο φτωχός· σήμερα ὑγιής, αὔριο ἄρρωστος· σήμερα χαρούμενος, αὔριο λυπημένος· σήμερα σὲ δόξα, αὔριο σὲ ἀτιμία· σήμερα νέος, αὔριος γέρος. Μήπως στέκεται τίποτα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα σταθερό; Δὲν μιμεῖται τὸ δρόμο τῶν ρευμάτων τῶν ποταμῶν; Μόλις δηλαδὴ φαίνεται, μᾶς ἐγκαταλείπει γρηγορότερα καὶ ἀπὸ τὴ σκιά. Γιατὶ λοιπὸν ὑπερηφανεύεσαι, ἄνθρωπε, ὁ καπνός, ἡ ματαιότητα; Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅμοιος μὲ τὴ ματαιότητα. Οἱ μέρες του εἶναι σὰν τοῦ χορταριοῦ. Ξηραίνεται τὸ χορτάρι καὶ πέφτει τὸ ἄνθος του.

Αὐτὰ τὰ λέω, ὄχι γιὰ νὰ ἐξευτελίσω τὴν οὐσία, ἀλλὰ νὰ χαλιναγωγῆσω τὴν ὑπερηφάνεια. Γιατὶ πράγματι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι μέγαλο, καὶ πολὺτιμο ὁ σπλαχνικός ἄνθρωπος. Ἀλλὰ αὐτός ὁ Ὁζίας, ἐνῶ ἦταν βασιλιάς καὶ φοροῦσε τὸ στέμμα, ἐπειδὴ ἦταν δίκαιος, καταλήφθηκε ἀπὸ ἀλαζονεῖα καί, πιστεύοντας ὅτι εἶναι σπουδαῖος καὶ ἔχει μεγαλύ-

λέγει, «βούλομαι θυμιᾶσαι». Βασιλεὺς ὢν, ἱερωσύνης ἀρχὴν ἀρπάζει. «Βούλομαι», φησί, «θυμιᾶσαι», ἐπειδὴ δίκαιός εἰμι. Ἄλλὰ μένε ἔσω τῶν οἰκείων ὄρων· ἄλλοι ὄροι βασιλείας, καὶ ἄλλοι ὄροι ἱερωσύνης· ἀλλ' αὕτη μείζων ἐκείνης. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν φαινομένων φαίνεται βασι-
5 λέυς, οὐδὲ ἀπὸ τῶν πεπηγμένων αὐτῷ λίθων καὶ ὧν περίκειται χρυ-
σίων ὀφείλει κρίνεσθαι ὁ βασιλεὺς. Οὗτος μὲν γὰρ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔλα-
χεν οἰκονομεῖν, ὁ δὲ τῆς ἱερωσύνης θεσμὸς ἄνω κάθηται. «Ὅσα ἂν
δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ». Ὁ βασιλεὺς τὰ ἐν-
ταῦθα πεπίστευται, ἐγὼ τὰ οὐράνια· ἐγὼ ὅταν εἶπω, τὸν ἱερέα λέγω.
10 Μὴ οὖν, ἂν ἴδῃς ἱερέα ἀνάξιον, τὴν ἱερωσύνην διάβαλε· οὐ γὰρ τὸ πρᾶ-
γμα διαβαλεῖν δεῖ, ἀλλὰ τὸν κακῶς τῷ καλῷ κεκρημένον· ἐπεὶ καὶ ὁ
Ἰούδας προδότης ἐγένετο, ἀλλ' οὐ κατηγορία τῆς ἀποστολῆς τοῦτο,
ἀλλὰ τῆς ἐκείνου γνώμης· οὐ τὸ ἔγκλημα τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ τὸ κα-
κὸν τῆς γνώμης.

15 ε'. Καὶ σὺ τοίνυν μὴ τὴν ἱερωσύνην διάβαλε, ἀλλὰ τὸν ἱερέα τὸν κα-
κῶς τῷ καλῷ κεκρημένον. Ἐπεὶ ὅταν σοὶ τις διαλέγηται καὶ λέγῃ, Ἐἶ-
δες τόνδε τὸν Χριστιανόν;· εἰπέ, Ἄλλ' ἐγὼ οὐ περὶ προσώπων, ἀλλὰ
περὶ πραγμάτων σοι διαλέγομαι. Ἐπεὶ πόσοι ἰατροὶ δῆμοιο ἐγένοντο καὶ
δηλητήρια δεδώκασιν ἀντὶ φαρμάκων; Ἄλλ' οὐ τὴν τέχνην διαβάλλω,
20 ἀλλὰ τὸν κακῶς τῇ τέχνῃ χρησάμενον. Πόσοι ναῦται κατεπόντισαν
πλοῖα; Ἄλλ' οὐχ ἡ ναυτιλία, ἀλλ' ἡ κακὴ γνώμη ἐκείνων. Κἂν ἦ Χρι-
στιανὸς φαῦλος, μὴ τοῦ δόγματος κατηγορεῖ καὶ τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ
τὸν κακῶς τῷ καλῷ κεκρημένον. Ὁ βασιλεὺς σώματα ἐμπιστεύεται, ὁ
δὲ ἱερεὺς ψυχάς· ὁ βασιλεὺς λοιπάδας χρημάτων ἀφήσιν, ὁ δὲ ἱερεὺς
25 λοιπάδας ἀμαρτημάτων· ἐκεῖνος ἀναγκάζει, οὗτος παρακαλεῖ· ἐκεῖνος
ἀνάγκη, οὗτος γνώμη· ἐκεῖνος ὄπλα ἔχει αἰσθητά, οὗτος ὄπλα πνευμα-
τικά· ἐκεῖνος πολεμεῖ πρὸς βαρβάρους, ἐμοὶ πόλεμος πρὸς δαίμονας.
Μείζων ἢ ἀρχὴ αὕτη· διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ὑπὸ χεῖρας τοῦ
ἱερέως ἄγει, καὶ πανταχοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἱερεῖς βασιλέας ἔχριον. Ἄλλ' ὁ
30 βασιλεὺς ἐκεῖνος τὰ ἴδια σκάμματα ὑπερβάς καὶ τὸ μέτρον τῆς βασι-
λείας διαπηδήσας, προσθεῖναι ἐπεχείρησε, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερὸν
μετὰ ἀθεντίας, θυμιᾶσαι θέλων.

τερη ἀξία, μῆκε στό ἱερό. Καί τί λέει; «Μῆκε στά ἅγια τῶν ἁγίων καί λέει· θέλω νά θυμιάσω»¹⁸. Ἐνῶ ἦταν βασιλιάς, ἀρπάζει τό ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης. Θέλω, λέει, νά θυμιάσω, ἐπειδὴ εἶμαι δίκαιος. Ὅμως μένε μέσα στά δικά σου ὄρια· ἄλλα τὰ ὄρια τῆς βασιλείας, καί ἄλλα τῆς ἱερωσύνης· ὅμως ἡ ἱερωσύνη εἶναι ἀνώτερη ἀπό τὴ βασιλεία. Γιατί ὁ βασιλιάς δὲν φαίνεται ἀπὸ αὐτὰ πού φαίνονται, οὔτε ἀπὸ τὰ πολῦτιμα πετράδια πού εἶναι στερεωμένα πάνω σ' αὐτόν, καί οὔτε πρέπει νά κρίνεται ὁ βασιλιάς ἀπὸ τὰ χρυσαφικά πού φοράει. Γιατί αὐτὸς κληρώθηκε νά φροντίζει γιὰ τίς ἐπίγειες ὑποθέσεις, ἐνῶ ὁ θεσμός τῆς ἱερωσύνης στέκεται στὸν οὐρανό. «Ὅσα θὰ δέσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι δεμένα στὸν οὐρανό»¹⁹. Ὁ βασιλιάς ἔχει τὴν εὐθύνη τῶν ἐδῶ, ἐγὼ τῶν οὐράνιων πραγμάτων· ὅταν λέω ἐγὼ, ἐννοῶ τὸν ἱερέα. Μὴ λοιπὸν διαβάλλεις τὴν ἱερωσύνη, ὅταν βλέπεις ἱερέα ἀνάξιο· γιατί δὲν πρέπει νά κατηγοροῦμε τό θεσμό, ἀλλὰ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος κάνει κακὴ χρῆση τοῦ καλοῦ. Γιατί καὶ ὁ Ἰούδας ἔγινε προδότης, ὅμως αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία τῆς ἀποστολῆς, ἀλλὰ τῆς γνώμης ἐκεῖνου· ἡ κατηγορία δὲν βαρύνει τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ τὴν κακὴ γνώμη.

5. Καί σὺ λοιπὸν νά μὴ διαβάλλεις τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ τὸν ἱερέα, ὁ ὁποῖος κάνει κακὴ χρῆση τοῦ καλοῦ. Διότι, ὅταν κάποιος μιλάει μαζί σου καί λέει, «εἶδες ἐκεῖνο τὸν Χριστιανό;» πὲς του· Ἐγὼ δὲν μιῶ μαζί σου γιὰ πρόσωπα, ἀλλὰ γιὰ πράγματα. Διότι πόσοι γιατροὶ ἔγιναν δῆμιοι καί ἔδωσαν δηλητήρια ἀντὶ γιὰ φάρμακα; Ὅμως δὲν κατηγορῶ τὴν τέχνη, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού χρησιμοποιεῖ τὴν τέχνη μὲ τρόπο κακό. Πόσοι ναυτικοὶ βύθισαν πλοῖα; Ὅχι ὅμως ἡ ναυτιλία, ἀλλὰ ἡ κακὴ γνώμη ἐκεῖνων τὰ βύθισε. Καί ἐὰν ὑπάρχει κάποιος κακὸς Χριστιανός, μὴ κατηγορεῖς τὴ διδασκαλία καί τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού κάνει κακὴ χρῆση τοῦ καλοῦ. Ὁ βασιλιάς ἔχει τὴν εὐθύνη τῶν σωμάτων, ἐνῶ ὁ ἱερέας τῶν ψυχῶν. Ὁ βασιλιάς χαρίζει τὸ ὑπόλοιπο χρηματικῆς ὀφειλῆς, ἐνῶ ὁ ἱερέας τὰ ὑπόλοιπα τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐκεῖνος ἐξαναγκάζει, αὐτὸς παρακαλεῖ· ἐκεῖνος μὲ ἐξαναγκασμό, αὐτὸς μὲ συμβουλή. Ἐκεῖνος ἔχει ὄπλα ὑλικά, αὐτὸς ὄπλα πνευματικά· ἐκεῖνος πολεμᾷ μὲ τοὺς βαρβάρους, ἐγὼ πολεμῶ μὲ τοὺς δαίμονες. Εἶναι ἀνώτερη αὕτη ἡ ἐξουσία· γι' αὐτὸ ὁ βασιλιάς βάζει τὸ κεφάλι του κάτω ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἱερέα, καί παντοῦ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη οἱ ἱερεῖς ἔχριαν τοὺς βασιλεῖς. Ἀλλὰ ὁ βασιλιάς ἐκεῖνος ὑπερβαίνοντας τὰ ὄριά του καί ξεπερνώντας τὸ μέτρο τῆς βασιλείας, ἐπιχείρησε νά προσθέσει ἐξουσία, καί μῆκε στό ἱερό μὲ τὴ βία, θέλοντας νά θυμιάσει.

Τί οὖν ὁ ἱερεὺς; «Οὐκ ἔξεστί σοι, Ὁζία, θυμιᾶσαι». Ὅρα παρρησιάν, φρόνημα ἀδούλωτον, γλῶσσαν οὐρανοῦ ἀπτομένην, ἐλευθερίαν ἀχείρωτον, ἀνθρώπου τὸ σῶμα, καὶ ἀγγέλου τὸ φρόνημα, χαμαὶ βαδίζοντα, καὶ ἐν οὐρανῷ πολιτευόμενον. Εἶδε τὸν βασιλέα, καὶ οὐκ εἶδε τὴν πορφύραν· εἶδε τὸν βασιλέα, καὶ οὐκ εἶδε τὸ διάδημα. Μὴ μοι λέγε τὴν βασιλείαν, ὅπου παρανομία. «Οὐκ ἔξεστί σοι, βασιλεῦ, θυμιᾶσαι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων»· ὑπερβαίνεις τὰ σκάμματα, τὰ μὴ δεδομένα ζητεῖς· διὰ τοῦτο καὶ ἃ ἔλαβες ἀπολεῖς. «Οὐκ ἔξεστί σοι θυμιᾶσαι, ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσιν». Οὐκ ἔστιν σὸν τοῦτο, ἀλλ' ἐμόν. Μὴ ἤρπασά σου τὴν πορφύ-
 5 ρίδα; Μὴ ἀρπάξης μου τὴν ἱερωσύνην. «Οὐκ ἔξεστί σοι θυμιᾶσαι, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρῶν». Μετὰ πολὺν χρόνον, μετὰ τὴν τελευτὴν Ἀαρῶν τοῦτο ἐγένετο. Καὶ διὰ τί οὐκ εἶπε, 'τοῖς ἱερεῦσι', μόνον, ἀλλ' ἐμνημόνευσε καὶ τοῦ πατρὸς; Συνέβη ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ τοιοῦτόν τι γενέσθαι. Δαθὰν γὰρ καὶ Ἀβειρῶν καὶ Κορὲ κατεπανέστη-
 15 σαν τοῦ Ἀαρῶν ἠνοιχθῆ ἡ γῆ καὶ κατέπιεν αὐτούς· ἦλθε πῦρ ἄνωθεν καὶ κατέκαυσεν αὐτούς. Βουλόμενος οὖν αὐτοὺς ἀναμνησαί τῆς ἱστορίας ἐκείνης, ὅτι καὶ ποτε ἐπηρέασαν τὴν ἱερωσύνην, ἀλλ' οὐχ ἠτήθη, ἀλλ' ἐπῆλθε πληθος, καὶ ὁ Θεὸς αὐτῷ ἠμύνατο· «οὐκ ἔξεστί σοι θυμιᾶν, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρῶν». Οὐκ εἶπεν, 'ἐννόησον τί ὑπέμει-
 20 ναν οἱ τότε ταῦτα ποιήσαντες'· οὐκ εἶπεν, 'ἐννόησον ὅτι ἐκάησαν οἱ ἐπαναστάντες', ἀλλ' εἶπε τὸν ἐκδικηθέντα Ἀαρῶν καὶ εἰς ἀνάμνησιν αὐτὸν τῆς ἱστορίας ἠνεγκε, μονονουχὶ τοῦτο λέγων· μὴ τόλμα τὰ τοῦ Δαθὰν, ἵνα μὴ πάθῃς τοιαῦτα οἷα ἐπὶ τοῦ Ἀαρῶν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ὁζίας οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλὰ τῇ ἀπονοίᾳ φυσιοῦμενος
 25 ἐπεισηλθεν εἰς τὸ ἱερόν, ἀνεπέτασε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, θέλων θυμιᾶσαι. Τί οὖν ὁ Θεός; Ἐπεὶ οὖν οὐ καλῶς ὁ ἱερεὺς κατεφρονήθη καὶ λόγος ἱερωσύνης ἐπατεῖτο καὶ οὐδὲν ἠδύνατο οὐκέτι ὁ ἱερεὺς (ιερέως γὰρ ἐλέγχειν ἐστὶ μόνον καὶ παρρησιάν ἐπιδείκνυσθαι, οὐχ ὄπλα κινεῖν, οὐδὲ ἀσπίδας ἀρπάζειν, οὐδὲ δόρυ σείειν, οὐδὲ τόξον τείνειν, οὐδὲ βέ-
 30 λος πέμπειν, ἀλλὰ μόνον ἐλέγχειν καὶ παρρησιάν ἐπιδείκνυσθαι), ἐπειδὴ οὖν ἤλεγχεν ὁ ἱερεὺς, οὐκ εἶξε δὲ ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ ὄπλα ἐκίνει καὶ

20. Β' Παρλ. 26,18.

21. Ἀριθμ. 16,1-35. καὶ Ψαλμ. 105,16-18.

Τί εἶπε λοιπὸν ὁ ἱερέας; «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται, Ὁζία, νὰ θυμιάσεις». Πρόσεχε παρρησία, φρόνημα ἀδούλωτο, γλώσσα πὺ ἀγγίζει τὸν οὐρανὸ, ἐλευθερία ἀνίκητη, ἄνθρωπο ὡς πρὸς τὸ σῶμα καὶ ἄγγελο ὡς πρὸς τὸ φρόνημα, ὁ ὁποῖος βαδίζει χαμηλά, ἀλλὰ ζεῖ στὸν οὐρανὸ. Εἶδε τὸ βασιλιά καὶ δὲν εἶδε τὴ πορφύρα· εἶδε τὸ βασιλιά καὶ δὲν εἶδε τὸ στέμμα. Μὴ μοῦ ἀναφέρεις τὴ βασιλεία, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει παρανομία. «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται, βασιλιά μου, νὰ θυμιάσεις στὰ ἅγια τῶν ἁγίων»²⁰. Ξεπερνᾷς τὰ σκάμματα, ζητᾷς πράγματα πὺ δὲν σοῦ ἀνήκουν· γι' αὐτὸ θὰ χάσεις κι αὐτὰ πὺ ἔλαβες. «Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ σένα νὰ θυμιάσεις, ἀλλὰ στοὺς ἱερεῖς». Δὲν εἶναι δικό σου ἔργο αὐτό, ἀλλὰ δικό μου. Μήπως σοῦ ἄρπαξα τὴν πορφύρα; Μὴ μοῦ ἀρπάξεις τὴν ἱερωσύνη. «Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ σένα νὰ θυμιάσεις, παρὰ μόνο στοὺς ἱερεῖς, στοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀαρών». Μετὰ ἀπὸ πολὺ χρόνον, μετὰ ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀαρών ἐγίνε αὐτό. Καὶ γιατί δὲν εἶπε, ἴσονο στοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ ἀνέφερε καὶ τὸν πατέρα; Γιατί συνέβηκε τὴ χρονιὰ ἐκεῖνη νὰ γίνε κάτι τέτοιο. Ὁ Δαθάν δηλαδὴ καὶ Ὁ Ἀβειρών καὶ Ὁ Κορὲ ἐπαναστάτησαν ἐναντίον τοῦ Ἀαρών· ἀνοῖξε ἡ γῆ καὶ τοὺς κατάπιε· ἦρθε φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς ἔκαψε²¹. Ἦθελε λοιπὸν νὰ τοῦ ὑπενθυμίσει τὴν ἱστορία ἐκεῖνη, ὅτι καὶ ἄλλοτε ἀπειλήσαν τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ δὲν νικήθηκε· ἐπιτέθηκε πλῆθος, ἀλλὰ ἀποκρούσθηκε ἀπὸ τὸ Θεό. «Δὲν ἐπιτρέπεται σὲ σένα νὰ θυμιάσεις, παρὰ μόνο στοὺς ἱερεῖς, τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀαρών». Δὲν εἶπε, Ἐθυμήσου τί ἔπαθαν τότε ἐκεῖνοι πὺ ἔκαναν τὰ ἴδια· δὲν εἶπε, Ἐθυμήσου ὅτι κήκαν ἐκεῖνοι πὺ στασίασαν, ἀλλὰ ἀνέφερε τὸν Ἀαρών πὺ ἐκδικήθηκε, καὶ τὸν ἔκανε νὰ θυμηθεῖ τὴν ἱστορία, σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε δηλαδὴ αὐτό· Μὴ τολμᾷς αὐτὰ πὺ ἔκανε ὁ Δαθάν, γιὰ νὰ μὴ πάθεις τέτοια, σὰν ἐκεῖνα πὺ συνέβηκαν στὶς ἡμέρες τοῦ Ἀαρών.

Ὁ βασιλιάς Ὁζίας ὅμως δὲν συγκρατήθηκε, ἀλλὰ φουσκωμένος ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία εἰσέβαλε στὸ ἱερό, τράβηξε τὸ παραπέτασμα ἀπὸ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, θέλοντας νὰ θυμιάσει. Τί ἔκανε τότε ὁ Θεός; Ἐπειδὴ ὁ ἱερέας κακῶς περιφρονήθηκε καὶ καταπατήθηκε ὁ λόγος τῆς ἱερωσύνης καὶ δὲν μποροῦσε νὰ κάνει τίποτα πιά ὁ ἱερέας· γιατί ἔργο τοῦ ἱερέα εἶναι μόνο νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ δείχνει παρρησία, καὶ νὰ μὴ κινεῖ ὄπλα, οὔτε ἀσπίδες νὰ ἀρπάξει, οὔτε δόρυ νὰ σείει, οὔτε τόξο νὰ τεντώνει, οὔτε βέλος νὰ ἀκοντίζει, ἀλλὰ μόνο νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ δείχνει παρρησία. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἱερέας ἤλεγξε, ἀλλὰ δὲν ὑποχώρησε ὁ βασιλιάς, ἀλλὰ κινούσε ὄπλα καὶ ἀσπίδες καὶ δόρατα καὶ χρησιμοποιοῦ-

ἀσπίδας καὶ δόρατα καὶ περιουσίᾳ ἐκέκρητο τῇ ἑαυτοῦ, ὁ ἱερεὺς φησιν· Ἐγὼ τὸ ἑμαυτοῦ ἐποίησα, οὐδὲν πλέον δύναμαι, βοήθησον ἱερωσύνη πατουμένη, νόμοι ἀδικοῦνται, θεσμοὶ ἀνατρέπονται. Τί οὖν ὁ φιλάνθρωπος; Κολάζει τὸν τολμητὴν. «Καὶ εὐθέως ἐξήνθησε λέπρα εἰς τὸ 5 μέτωπον αὐτοῦ». Ὅπου ἡ ἀναισχυντία, ἐκεῖ καὶ ἡ τιμωρία.

Εἶδες φιλανθρωπίαν τῆς τοῦ Θεοῦ τιμωρίας; Οὐ κεραυνὸν ἀφήκεν, οὐ γῆν ἔσεισεν, οὐ συνετάραξε τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ ἐξήνθησεν ἡ λέπρα, οὐκ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μετώπου, ἵνα τὴν κόλασιν τὸ πρόσωπον φέρῃ, ἵνα ὡς ἐν στήλῃ γράμματα ἦ κείμενα. Οὐδὲ γὰρ δι' 10 αὐτὸν ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα. Δυνάμενος γὰρ ἀξίως τὴν τιμωρίαν ἐπαγαγεῖν, οὐκ ἐπήνεγκεν· ἀλλὰ καθάπερ νόμος ἔκειτο ἐν ὑψηλῷ τόπῳ τινὶ λέγων, 'Μὴ ποιῆτε τοιαῦτα, ἵνα μὴ πάθητε τοιαῦτα'. Ἐξῆι νόμος ἔμψυχος, καὶ μέτωπον φωνὴν ἠφίει σάλπιγγος λαμπροτέραν. Γράμματα ἦν ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ μετώπῳ, γράμματα ἐξαλει- 15 φθῆναι μὴ δυνάμενα· οὐ γὰρ ἦν μέλανι, ἵνα τις ἐξαλείψῃ, ἀλλ' ἀπὸ φύσεως ἡ λέπρα καὶ ἀκάθαρτον ἐποίει τοῦτον, ἵνα τοὺς ἄλλους καθαρὸς ποιῆσῃ. Καὶ καθάπερ τοὺς καταδίκους, ἐπειδὴν σπαρτίον λάβωσιν, ἐξάγουσιν αὐτοὺς τὸ σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχοντας, οὕτω καὶ οὗτος ἀντὶ σπαρτίου ἐπὶ τοῦ μετώπου εἶχε τὴν λέπραν ἀπαγόμενος, ἐπειδὴ 20 τὴν ἱερωσύνην ὕβρισε. Ταῦτα λέγω, οὐχὶ βασιλέας διαβάλλων, ἀλλὰ τοὺς τῇ ἀπονοίᾳ καὶ τῷ θυμῷ μεθύοντας, ἵνα μάθητε ὅτι ἡ ἱερωσύνη βασιλείας μείζων.

στ'. Ἀεὶ γὰρ ὁ Θεός, ὅταν ἀμάρτη ἡ ψυχὴ, τὸ σῶμα κολάζει. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Κάϊν ἐποίησεν. Ἡ ψυχὴ ἤμαρτε φόνον ἐργασαμένη, καὶ τὸ 25 σῶμα αὐτοῦ παρελύθη· καὶ μάλα εἰκότως. Διὰ τί; «Στένων καὶ τρέμων», φησὶν, «ἔση ἐπὶ τῆς γῆς». Καὶ περιήει ὁ Κάϊν πᾶσι διαλεγόμενος, σιγῇ φωνῆν ἀφίεις, ἀφωνία παιδεύων. Ἡ γλωσσοῦ ἐσίγα, καὶ τὰ μέλη ἐβόα καὶ πᾶσι διελέγετο διὰ τί στένει, διὰ τί τρέμει· ἀδελφὸν ἀπέκτεινα, φόνον ἐργασάμην'. Ὁ Μωϋσῆς μετὰ ταῦτα ἔλεγε διὰ γραμμάτων, 30 ἐκεῖνος διὰ πραγμάτων περιήει πᾶσι λέγων· «Οὐ φονεῦσεως». Εἶδες στόμα σιγῶν καὶ πᾶγμα βοῶν; εἶδες νόμον ἔμψυχον περιφερόμενον; εἶδες στήλην περιερχομένην; εἶδες τιμωρίας γινομένην; εἶδες ψυχὴν ἀμαρτοῦσαν, καὶ τὴν σάρκα κολαζομένην; Καὶ μάλα εἰκότως. Οὕτω δὲ

22. Β' Παρλ. 26,19. 23. Γεν. 4,12.

24. Ἐξ. 20,13.

σε τὴν ὑπεροχὴ του, ὁ ἱερέας εἶπε: Ἐγὼ ἔκανα τὸ καθήκον μου· τίποτα περισσότερο δὲν μπορῶ, βοήθησε τὴν ἱερωσύνη πού καταπατιέται, τοὺς νόμους πού ἀδικοῦνται, τοὺς θεσμοὺς πού ἀνατρέπονται. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ φιλάνθρωπος; Τιμώρησε τὸν θρασύ. «Καὶ ἀμέσως ἐφανίστηκε λέπρα στὸ μέτωπό του»²². Ὅπου ἡ ἀδιαντροπιά, ἐκεῖ καὶ ἡ τιμωρία.

Εἶδες φιλάνθρωπία τῆς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ; Δὲν ἔρριξε κεραυνό, δὲν ἔσεισε τὴ γῆ, δὲ συντάραξε τὸν οὐρανό· ἀλλὰ ἐφανίστηκε ἡ λέπρα, ὄχι σὲ ἄλλο τόπο, ἀλλὰ στὸ μέτωπο, γιὰ νὰ ὑποφέρει τὴν τιμωρία τὸ πρόσωπο, γιὰ νὰ εἶναι σὰν γράμματα χαραγμένα σὲ στήλη. Οὔτε ἄλλωστε ἔγινε γι' αὐτόν, ἀλλὰ γιὰ τοὺς μεταγενέστερους. Γιατί, ἂν καὶ μποροῦσε νὰ ἐπιβάλλει ἀντάξια τιμωρία, δὲν ἐπέβαλε· ἀλλὰ ἦταν σὰν νόμος σὲ κάποιο περίοπτο σημεῖο πού ἔλεγε: Μὴ κάνετε τέτοια, γιὰ νὰ μὴ πάθετε τὰ ἴδια. Διακηρυσσόταν νόμος ζωντανὸς καὶ μέτωπο πού ἔβγαζε φωνὴ πιὸ δυνατὴ καὶ ἀπὸ σάλπιγγα. Ἦταν γράμματα γραμμένα στὸ μέτωπο, γράμματα πού δὲν μποροῦσαν νὰ σβήσουν· γιατί δὲν ἦταν μὲ μελάνη, γιὰ νὰ τὰ ἐξαλείψει κάποιος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ φύση ἡ λέπρα τὸν ἔκανε ἀκάθαρτο, γιὰ νὰ κάνει τοὺς ἄλλους καθαρούς. Καὶ ὅπως τοὺς κατάδικους, παίρνοντας σχοινὶ τοὺς ὀδηγοῦν κρατώντας τους ἀπὸ τὸ σχοινί, ἔτσι κι αὐτός, ἀντὶ γιὰ σχοινὶ στὸ μέτωπό του, εἶχε τὴ λέπρα καθὼς ὀδηγῶταν μακριά, ἐπειδὴ πρόσβαλε τὴν ἱερωσύνη. Τὰ λέω αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ κατηγορήσω βασιλεῖς, ἀλλὰ ἐκείνους πού εἶναι μεθυσμένοι ἀπὸ ὑπεροψία καὶ θυμό, γιὰ νὰ μάθετε ὅτι ἡ ἱερωσύνη εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ βασιλεία.

6. Πράγματι πάντοτε ὁ Θεός, ὅταν ἁμαρτήσῃ ἡ ψυχὴ, τιμωρεῖ τὸ σῶμα. Ἔτσι ἔκανε καὶ στὸν Κάϊν. Ἄμαρτησε ἡ ψυχὴ κάνοντας φόνο, καὶ παρέλυσε τὸ σῶμα του· καὶ πολὺ σωστά. Γιατί; «Θὰ ζεῖς», λέει, «στεναζόντας καὶ τρέμοντας πάνω στὴ γῆ»²³. Καὶ τριγύριζε ὁ Κάϊν μιλώντας σ' ὅλους, βγάζοντας φωνὴ μὲ τὴ σιγὴ του, διδάσκοντας μὲ τὴν ἔλλειψη φωνῆς. Ἡ γλῶσσα σιωποῦσε, καὶ τὰ μέλη του φώναζαν καὶ σ' ὅλους ἔλεγαν γιατί στεναρίζει καὶ τρέμει· ἴσκότῳσα τὸν ἀδερφό μου, ἔκανα φόνο'. Ὁ Μωϋσῆς ἀργότερα ἔλεγε μὲ γράμματα, ἐκεῖνος μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα γύριζε σὲ ὅλους λέγοντας: «οὐ φονεύσεις»²⁴. Εἶδες στόμα νὰ σιωπᾷ καὶ πραγματικότητα νὰ φωνάζει; Εἶδες νόμο ζωντανὸ νὰ περιφέρεται; Εἶδες στήλη νὰ τριγυρίζει; Εἶδες κατάργηση τιμωρίας; Εἶδες τιμωρία νὰ γίνεται μέσον διδασκαλίας; Εἶδες ψυχὴ νὰ ἁμαρτάνει καὶ νὰ τιμωρεῖται ἡ σάρκα; Καὶ πολὺ φυσικά. Ἔτσι συνέ-

καὶ ἐπὶ Ζαχαρίου, ψυχὴ ἡμαρτε, καὶ ἡ γλῶσσα ἐδέθη. Τοῦ γὰρ ὀργάνου τῆς γλώττης ἀχρήστου λοιπὸν γεγονότος, ἐκεῖνος ὁ τὴν φωνὴν γεννήσας Ζαχαρίας ἐτιμωρεῖτο δὴ, καὶ Ὁζίας ἐλεπροῦτο τὸ μέτωπον, ἀμαρτῶν, ἵνα ἐκεῖνος παιδευθῇ. Καὶ ἐξῆι ὁ βασιλεὺς πᾶσιν ὑπόδειγμα γινόμενος, καὶ ἐκαθάρθη τὸ ἱερὸν καὶ ἐξεβάλλετο, οὐδενὸς ὠθοῦντος, καὶ θέλων τὴν ἱερωσύνην προσλαβεῖν, καὶ ὃ εἶχεν ἀπόλεσε. Καὶ ἐξῆι ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. Τὸ μὲν παλαιὸν πάντα λεπρὸν ἦν νόμος ἔξω τῆς πόλεως ἐκβάλλεσθαι, νυνὶ δὲ οὐκέτι. Διὰ τί; Ἐπειδὴ ὡς παιδίοις προσεῖχεν ὁ Θεός, τότε λέπρα ἦν τοῦ σώματος, νῦν ἡ λέπρα τῆς ψυχῆς ζητεῖται.

10 Ἐξῆι τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐν λεπρότητι, καὶ οὐκ ἐξέβαλον αὐτὸν ἐκ τῆς πόλεως, αἰδούμενοι τὸ διάδημα αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκάθητο πάλιν παρανομῶν. Τί οὖν ὁ Θεός; Ὀργιζόμενος τοῖς Ἰουδαίοις ἔστησε τὴν προφητείαν. Ταῦτα οὖν ἅπαντα διὰ τὸ ρῆμα τοῦ προφήτου, ἵνα καταβάλω τὸ χρέος. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανέλθωμεν. Ἐξῆλ-

15 θεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ὁ βασιλεὺς λεπρωθεῖς. Λέον οὖν καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως αὐτὸν ἐκβαλεῖν κατὰ τὸ ἔθος, ὡς ἀκάθαρτον, ὁ δῆμος ἔνδον αὐτοῦ καθεζομένου ἀνέχεται καὶ οὐδὲν τῶν ὀφειλόντων, οὐ μικρὸν οὐ μέγα εἰς λόγον παρρησίας ποιεῖ. Ἐπεὶ οὖν ἀφῆκεν αὐτὸν, ἀποστρέφεται αὐτοὺς ὁ Θεός καὶ τὴν χάριν παύει τῆς προφητείας· καὶ μάλα εἰκότως. Ἄνθ'

20 ὦν γὰρ τὸν αὐτοῦ νόμον ἠθέτησαν καὶ ἐκβαλεῖν ἀκάθαρτον ὑπεστάλησαν, τὸ προφητικὸν ἴστησι χάρισμα· «καὶ ἦν ρῆμα τίμιον τότε καὶ οὐκ ἦν ρῆσις προφητεύουσα»· τουτέστιν, οὐ διελέγετο αὐτοῖς διὰ προφητῶν ὁ Θεός· οὐ γὰρ ἐνέπνει τὸ Πνεῦμα αὐτοῖς δι' οὗ ἐφθέγγοντο, ἐπεὶ τὸν ἀκάθαρτον εἶχον· ἐπὶ δὲ τῶν ἀκαθάρτων οὐκ ἐνήργει τοῦ Πνεύματος ἡ

25 χάρις. Διὰ τοῦτο οὐ παρῆν, οὐκ ἐφαίνετο τοῖς προφήταις, ἀλλὰ σιγᾷ καὶ κρύπτει. Ἴνα δὲ τὸ λεγόμενον σαφὲς γένηται, ἐπὶ ὑποδείγματος ποιήσω αὐτὸ φανερόν. Ὡσπερ ἄνθρωπος πρὸς τινὰ διακείμενος τῇ στοργῇ, μαρτυρικῶς λυπήσαντα αὐτὸν ἐπὶ τι πρᾶγμα, πρὸς αὐτὸν λέγοι, Ὁκέτι ὀψομαί σοι, οὐ λαλῶ σοι', οὕτω καὶ ὁ Θεός τότε ἐποίησεν. Ἐπεὶ γὰρ αὐτὸν

30 παρώργισαν, τὸν Ὁζίαν μὴ ἐκβαλόντες, οὐκέτι, φησί, λαλῶ τοῖς προφήταις ὑμῶν, οὐκέτι πέμπω Πνεύματος χάριν. Ὅρα κόλασιν ἡμερότητος γέμουσαν. Οὐ γὰρ κεραυνοὺς ἀφῆκεν, οὐδὲ ἐκ θεμελίων κατέσεισε

βηκε και στην περίπτωση τοῦ Ζαχαρία· ἀμάρτησε ἡ ψυχὴ του καὶ δέθηκε ἡ γλῶσσα του. Γιατί μὲ τὸ ἀχρήστευμα τοῦ ὄργάνου τῆς γλῶσσας τιμωρήθηκε φυσικὰ ὁ Ζαχαρίας ποὺ γέννησε τὴ φωνή, καὶ ὁ Ὁζίας ἔβγαλε λέπρα στὸ μέτωπο, ὅταν ἀμάρτησε, γιὰ νὰ διδαχθεῖ ἐκεῖνος. Καὶ βγήκε ὁ βασιλιάς ἀποτελώντας παράδειγμα σὲ ὅλους, καὶ καθάριστηκε τὸ ἱερό, καὶ βγήκε ἔξω, χωρὶς κανέναν νὰ τὸν σπρώχνει, καὶ ἐνῶ ἤθελε νὰ λάβει καὶ τὴν ἱερωσύνη, ἔχασε καὶ αὐτὸ ποὺ εἶχε. Καὶ βγήκε ἀπὸ τὸ ἱερό. Παλιὰ ὑπῆρχε νόμος κάθε λεπρὸς νὰ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, τώρα ὅμως δὲν ἰσχύει πιά. Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τοὺς προσεῖχε σὰν παιδιὰ, τότε ἡ λέπρα ἦταν ἀρρώστια τοῦ σώματος, τώρα ἀναζητεῖται ἡ λέπρα τῆς ψυχῆς.

Βγήκε λοιπὸν ὁ βασιλιάς μὲ λέπρα καὶ δὲν τὸν ἔβγαλαν ἀπὸ τὴν πόλη, σεβόμενοι τὸ στέμμα του καὶ τὴ βασιλικὴ ιδιότητά του, ἀλλὰ καθόταν πάλι παρανομώντας. Τί ἔκανε τότε ὁ Θεός; Ὁργισμένος μὲ τοὺς Ἰουδαίους σταμάτησε τὸ προφητικὸ χάρισμα. Αὐτὰ βέβαια ὅλα ἐξαιτίας τοῦ λόγου τοῦ προφήτη, γιὰ νὰ πληρώσω τὸ χρέος μου. Ἄλλὰ ἂς ἐπανεέλθουμε στὸ θέμα μας. Βγήκε ὁ βασιλιάς ἀπὸ τὸ ἱερό λεπρωμένος. Ἐνῶ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ τὸν βγάλουν καὶ ἀπὸ τὴν πόλη σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο, ὡς ἀκάθαρτον, ὁ λαὸς ὅμως ἀνέχεται τὴ διαμονή του μέσα στὴ πόλη, καὶ τίποτα ἀπὸ ὅσα ὄφειλαν, οὔτε μικρὸ οὔτε μεγάλο, δὲν τὸν ἔκανε νὰ πάρει θάρρος νὰ μιλήσει. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ λαὸς τὸν ἄφησε, τοὺς ἀποστράφηκε ὁ Θεὸς καὶ ἔπαυσε τὸ χάρισμα τῆς προφητείας· καὶ πολὺ εὐλογα. Ἐπειδὴ ἀθέτησαν τὸν νόμο του καὶ δίστασαν νὰ βγάλουν ἔξω ἕναν ἀκάθαρτο, σταμάτησε τὸ προφητικὸ χάρισμα. «Καὶ τότε ὑπῆρχε λόγος τίμιος καὶ δὲν ὑπῆρχε λόγος προφητικὸς»²⁵. Δηλαδή δὲν μιλοῦσε μ' αὐτοὺς μέσω τῶν προφητῶν ὁ Θεός· διότι δὲν τοὺς ἐνέπνεε τὸ Πνεῦμα μέσω τοῦ ὁποῖου μιλοῦσαν, ἐπειδὴ εἶχαν τὸν ἀκάθαρτο, καὶ στοὺς ἀκάθαρτους δὲν ἐνεργοῦσε ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος. Γι' αὐτὸ δὲν ἦταν παρὸν, οὔτε ἐμφανιζόταν στοὺς προφῆτες, ἀλλὰ σιωποῦσε καὶ κρυβόταν. Γιὰ νὰ γίνει ὅμως περισσότερο σαφές αὐτὸ ποὺ λέω, θὰ τὸ κάνω φανερὸ μὲ ἕνα παράδειγμα. Ὅπως ἕνας ἄνθρωπος ποὺ φέρεται σὲ κάποιον μὲ στοργή, ὅταν τὸν λυπήσει ὑπερβολικὰ γιὰ κάποιον πρᾶγμα, λέει σ' αὐτόν, Ἐνὸς θέλω νὰ σὲ ξαναδῶ πιά, δὲν σοῦ μιλῶ, ἔτσι ἔκανε τότε καὶ ὁ Θεός. Ἐπειδὴ τὸν ἐξόργισαν μὲ τὸ νὰ μὴ βγάλουν ἔξω τὸν Ὁζία, Ἐνὸς μιλῶ πιά, λέει, μαζί σας μὲ τοὺς προφῆτες, δὲν στέλνω πιά τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος. Πρόσεχε τιμωρία γεμάτη ἀπὸ ἡμερότητα. Δὲν ἔρριξε δηλαδή κεραυνούς, οὔτε ἔσεισε τὴν πόλη

τὴν πόλιν, ἀλλὰ τί; Οὐ θέλετέ με ἐκδικῆσαι; φησὶν· οὐχ ὀμιλῶ ὑμῖν. Μῆ γὰρ οὐκ ἡδυνάμην αὐτὸν ἐκβαλεῖν; Ἄλλ' ἐβουλήθη τὸ λειπόμενον ὑμῖν καταλείπειν. Οὐ βούλεσθε; Οὐδὲ ἐγὼ ὀμιλῶ ὑμῖν, οὐδὲ κινῶ τῶν προφητῶν τὴν ψυχὴν.

5 Οὐκ ἐνήργει τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις, σιγὴ ἦν, ἔχθρα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος μετὰ ταῦτα ἀπέθανε καὶ ἐλύθη τῶν ἀκαθάρτων ἢ ὑπόθεσις. Ἐπειδὴ οὖν χρόνον πολὺν εἶχεν ὁ προφήτης μὴ προφητεύσας, ἐκεῖνου δὲ μὴ προφητεύοντος, ἐλύθη ἡ ὀργὴ καὶ ἡ προφητεία ἐπανῆλθε. Λοιπὸν ἀναγκαίως ὁ προφήτης ἐπισημαίνεται τὸν
10 καιρὸν καὶ λέγει· «καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Ὅτε ἀπέθανε, τότε εἶδον τὸν Κύριον. Πρὶν γὰρ τὸν Θεὸν οὐκ ἐώρων ὀργιζόμενον ἡμῖν. Ἦλθε γὰρ ὁ θάνατος τοῦ ἀκαθάρτου, καὶ ἔλυσε τὴν ὀργήν. Διὰ τοῦτο, πανταχοῦ τῶν βασιλέων τὴν ζωὴν λέγων, ἐνταῦθα
15 τελευτὴν εἶπε τοῦ Ὁζίου· «ἐγένετο», φησί, «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Ἀλλὰ πάλιν τοῦ Θεοῦ τὴν φιланθρωπίαν ἐνταῦθα ἰδεῖν ἔστιν. Ἀπέθανεν ὁ ἀκάθαρτος, καὶ κατηλλάγη Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις. Διὰ τί, μὴ ὄντων κατορθωμάτων, ἐγένετο, ἀλλὰ τῷ ἀποθανεῖν αὐ-
20 τόν; Ὅτι φιλάνθρωπός ἐστι, καὶ οὐκ ἀκριβολογεῖται ἐν τοῖς τοιούτοις· ἐν ἐξῆτι μόνον ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεός, ἵνα ὁ ἀκάθαρτος ἐξέλθῃ.

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, ἀπόνοιαν διώξωμεν, ταπεινοφροσύνην ἀσπασώμεθα, τὴν εἰωθυῖαν δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ
25 Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπὸ τὰ θεμέλια, ἀλλὰ τί ἔκανε; Δὲν θέλετε, λέει, νὰ μὲ ἱκανοποιήσετε; Δὲν μιλάω μαζί σας. Μήπως δὲν μποροῦσα νὰ τὸν βγάλω; Ἄλλὰ ἤθελα νὰ ἀφήσω τὸ ὑπόλοιπο σὲ σᾶς. Δὲ θέλετε; Οὔτε κι ἐγὼ σᾶς μιῶ, οὔτε κινῶ τὴν ψυχὴ τῶν προφητῶν.

Δὲν ἐνεργοῦσε ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ὑπῆρχε σιγή, ἔχθρα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὅταν λοιπὸν ἐκεῖνος ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ πέθανε, λύθηκε καὶ ἡ αἰτία τῶν ἀκαθάρτων. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολὺ χρόνον εἶχε ὁ προφήτης ποὺ δὲν προφήτευε, ἐνῶ δὲν προφήτευε ἐκεῖνος, ἔπαυσε ἡ ὀργὴ καὶ ἐπανῆλθε τὸ προφητικὸ χάρισμα. Λοιπὸν κατ' ἀνάγκη ὁ προφήτης σημειώνει τὸν χρόνον καὶ λέει: «καὶ συνέβηκε, κατὰ τὸν χρόνον ποὺ πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριον νὰ κάθεται σὲ θρόνον ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένον». Ὅταν πέθανε, τότε εἶδα τὸν Κύριον. Γιατί προηγουμένως δὲν ἔβλεπα τὸ Θεὸ ἐπειδὴ ἦταν ὀργισμένος μαζί μας. Ἦρθε ὁμοῦς ὁ θάνατος τοῦ ἀκαθάρτου καὶ ἔλυσε τὴν ὀργήν. Γι' αὐτό, ἐνῶ παντοῦ ἀναφέρει τὴ ζωὴ τῶν βασιλέων, ἐδῶ ἀναφέρει τὸ θάνατον τοῦ Ὁζία: «συνέβηκε», λέει, «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριον νὰ κάθεται σὲ θρόνον ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένον». Ἄλλὰ καὶ πάλι ἐδῶ μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴν φιλάνθρωπιάν τοῦ Θεοῦ. Πέθανε ὁ ἀκάθαρτος καὶ συμφιλιώθηκε ὁ Θεὸς μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Γιατί ἐγίνε ἡ συμφιλιώσις ἐνῶ δὲν ὑπῆρχαν κατορθώματα, ἀλλὰ μὲ τὸ θάνατον αὐτοῦ; Διότι εἶναι φιλάνθρωπος καὶ δὲν τὰ λεπτολογεῖ αὐτά. Ἕνα πρᾶγμα ζητοῦσε μόνο ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεός, νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴν πόλιν ὁ ἀκάθαρτος.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἅς διώξουμε τὴν ὑπερηφάνειαν, ἅς ἀσπασθοῦμε τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ ἅς ἀναπέμψουμε τὴν συνηθισμένη δοξολογίαν στὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΣΑΪΟΥ ΤΟ ΛΕΓΟΝ

«Ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον», καὶ ἡ ἀπόδειξις, ὅτι δικαίως ἐλεπρώθη Ὁζίας ἀναξίως θυμιάσας, ὅπερ οὐκ ἔξεστι βασιλεῦσιν, ἀλλ' ἱερεῦσι.

α'. Φέρε τήμερον τοῖς κατὰ τὸν Ὁζίαν διηγήμασιν ἀποδῶμεν τὸ τέλος καὶ τὴν ὀροφήν λοιπὸν ἐπιθῶμεν τῷ λόγῳ, μήποτε καὶ ἡμεῖς καταγελασθῶμεν, καθάπερ ἐκεῖνος, ὁ τὸν πύργον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐπιχειρήσας μὲν οἰκοδομῆσαι, μὴ δυνηθεὶς δέ· μήποτε τις τῶν παρόντων καὶ 5 περὶ ἡμῶν εἶπη, «οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἤρξατο μὲν οἰκοδομῆσαι, οὐκ ἴσχυσε δὲ ἐκτελέσαι». Ὡστε δὲ σαφέστερα ὑμῖν γενέσθαι τὰ λεγόμενα, μικρὰ τῶν προτέρων εἰρημένων ἀναλαβεῖν ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ χωρὶς κεφαλῆς ἡμῖν ὁ λόγος εἰς τὸ θέατρον εἰσέλθῃ τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ, τὴν οἰκείαν ὄψιν ἀπολαβόν, γνώριμος γένηται τοῖς θεαταῖς. Ἔσται γὰρ τὰ 10 αὐτὰ τοῖς μὲν ἀκηκοῦσιν ὑπόμνησις, τοῖς δὲ μὴ ἀκηκοῦσι διδασκαλία. Πρώην μὲν οὖν εἰρήκαμεν, πῶς ἦν εὐσεβὴς ὁ Ὁζίας, πῶς δὲ γέγονε φαῦλος, καὶ πόθεν καὶ μέχρι ποῦ τῆς ἀπονοίας ὠλισθήσῃ, σήμερον δὲ ἀναγκαῖον εἶπεῖν, πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν, πῶς ἐπεχείρησε θυμιᾶσαι, πῶς ἐκώλυσεν ὁ ἱερεὺς, πῶς οὐκ εἶξεν ἐκεῖνος, πῶς ἐπεσπάσατο τοῦ 15 Θεοῦ τὴν ὀργήν, πῶς ἐν τῇ λέπρᾳ τὸν βίον κατέλυσε, καὶ τίνας ἔνεκεν ὁ προφήτης, τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ παρείς, τῆς τελευτῆς ἐμνημόνευσεν, οὕτως ἰλέγων· «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεύς». Τοῦτο γάρ ἐστι, δι' ὃ πᾶσαν ἐξ ἀρχῆς τὴν ἱστορίαν ἐκινήσαμεν· ἀλλὰ προσέχετε ἀκριβῶς.

20 «Καὶ ἐγένετο», φησὶν, «ἠνίκα ἴσχυσεν ὁ Ὁζίας ὁ βασιλεύς, ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ ἕως τοῦ διαφθεῖραι, καὶ ἠδίκησεν ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτοῦ». Τίς ὁ τρόπος τῆς ἀδικίας; «Εἰσῆλθε», φησὶν, εἰς τὸν ναὸν Κυρίου, θυμιᾶσαι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος». Ὡ τῆς τόλμης, ὡ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ ΠΟΥ ΛΕΕΙ

«Συνέβηκε κατά τὸ ἔτος πού πέθανε ὁ βασιλιάς 'Οζίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο», καὶ ἡ ἀπόδειξη, ὅτι δίκαια προσβλήθηκε ἀπὸ λέπρα ὁ 'Οζίας, ἐπειδὴ θυμίασε ἀνάξια, πράγμα πού δὲν ἐπιτρέπεται στοὺς βασιλεῖς, ἀλλὰ στοὺς ἱερεῖς.

1. Ἐμπρὸς σήμερα νὰ δώσουμε τέλος στίς διηγήσεις γιὰ τὸν 'Οζία καὶ νὰ βάλουμε τὴ στέγη στὸ λόγο, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε καταγέλαστοι ποτὲ καὶ ἐμεῖς, ὅπως ἐκεῖνος πού ἐπιχείρησε νὰ χτίσει τὸν πύργο στὰ Εὐαγγέλια, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε· μήπως κανένας ἀπὸ αὐτοὺς πού περνοῦν πεῖ καὶ γιὰ μᾶς· «αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νὰ χτίζει, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ τελειῶσει»¹. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουν πιὸ σαφῆ αὐτὰ πού λέγω, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβω μερικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἶπα προηγουμένως, γιὰ νὰ μὴ εἰσέλθει χωρὶς κεφάλῃ στὸ πνευματικὸ θέατρο ὁ λόγος μου, ἀλλὰ παίρνοντας τὴ δική του ὄψη νὰ ἀναγνωρισθεῖ ἀπὸ τοὺς θεατῆς. Θὰ εἶναι βέβαια τὰ ἴδια πράγματα ὑπενθύμιση γι' αὐτοὺς πού τὰ ἔχουν ἀκούσει, ἐνῶ γιὰ ἐκείνους πού δὲν τὰ ἔχουν ἀκούσει διδασκαλία. Εἶπαμε λοιπὸν προηγουμένως, πῶς ἦταν εὐσεβῆς ὁ 'Οζίας, πῶς ἔγινε κακὸς καὶ ἀπὸ πότε καὶ μέχρι ποῖο σημεῖο τῆς ἀλαζονείας γλίστρησε· σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε πῶς μπῆκε στὸ ἱερό, πῶς ἐπιχείρησε νὰ θυμιάσει, πῶς τὸν ἐμπόδισε ὁ ἱερέας, πῶς δὲν ὑπεχώρησε ἐκεῖνος, πῶς προκάλεσε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, πῶς τελείωσε τὴ ζωὴ του λεπρὸς, καὶ γιὰ ποῖο λόγο ὁ προφήτης, παραλείποντας τὶς μέρες τῆς ζωῆς του, ἀναφέρει τὸ θάνατό του, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιάς 'Οζίας»². Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο ξεκινήσαμε τὴν ἱστορία ἀπὸ τὴν ἀρχή· ἀλλὰ προσέχετε καλά.

«Ὅταν», λέει, «ἀπέκτησε δύναμη ὁ βασιλιάς 'Οζίας, ὑπερηφανεύθηκε ἡ καρδιά του σὲ βαθμὸ πού νὰ τὸν καταστρέψει, καὶ ἀμάρτησε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ του». Καὶ ποιὸς ὁ τρόπος τῆς ἀμαρτίας του; «Μπῆκε», λέει, «στὸ ναὸ τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ θυμιάσει στὸ θυσιαστήριο τοῦ θυμιάματος»³. Πόσο μεγάλο τόλμημα, πόσο μεγάλη

τῆς ἀναισχυντίας. Αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἀδύτων κατετόλμησεν, εἰς τὰ ἅγια
 τῶν ἀγίων εἰσεπήδησεν, ὃ πᾶσιν ἄβατον ἦν χωρίον, πλὴν τοῦ ἀρχιερέ-
 ως, τοῦτο βεβηλῶσαι ἐπεχείρησε. Τοιοῦτόν ἐστιν εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρ-
 θεῖσα ψυχή. Καθάπαξ γὰρ τῆς οικείας ἀπογνοῦσα σωτηρίας, οὐδαμοῦ
 5 τῆς μανίας ἴσταται, ἀλλά, τὰς ἡνίας τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἐνδιδοῦσα, ταῖς
 ἀλόγοις ἐπιθυμίαις πανταχοῦ φέρεται, καὶ καθάπερ ἵππος δυσήνιος, τὸν
 χαλινὸν ἀπὸ τοῦ στόματος ἐκβαλὼν καὶ τὸν ἀναβάτην ρίψας ἀπὸ τοῦ
 νώτου, παντὸς ἀνέμου σφοδρότερον φέρεται καὶ τοῖς ἀπαντῶσίν ἐστιν
 ἀφόρητος, ὑποφευγόντων ἀπάντων, κατασχεῖν δὲ τολμῶντος οὐδενός,
 10 οὕτω καὶ ψυχή, τὸν χαλινούντα αὐτὴν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐκβαλοῦσα καὶ
 τὸν ἡνιοχοῦντα ρίψασα λογισμὸν, ἅπαντα τὰ τῆς κακίας ἐπιτρέχει
 χωρία, ἕως ἂν εἰς τὰ τῆς ἀπωλείας βάραθρα φέρουσα κατακρημνίσῃ
 τὴν ἑαυτῆς σωτηρίαν. Διὸ χρὴ συνεχῶς αὐτὴν ἀνακρούεσθαι, καί, κα-
 θάπερ τινὶ χαλινῷ, τῷ τῆς εὐσεβείας λογισμῷ τὴν ἄλογον αὐτῆς ἀνα-
 15 χαιτίζειν ὀρμὴν, ὅπερ ὁ Ὁσίας οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ἀνωτά-
 τω πάντων ἀρχὴν παρηνόμησεν. Ἰερωσύνη γὰρ καὶ αὐτῆς τῆς βασι-
 λείας σεμνοτέρα καὶ μείζων ἐστὶν ἀρχή.

Μὴ γάρ μοι τὴν ἀλουργίδα εἶπης, μηδὲ τὸ διάδημα, μηδὲ τὰ ἱμάτια
 τὰ χρυσᾶ. Σκια πάντα ἐκεῖνα καὶ τῶν ἑαρινῶν ἀνθῶν εὐτελέστερα.
 20 «Πᾶσα γὰρ δόξα ἀνθρώπου», φησὶν, «ὡς ἄνθος χόρτου», κἂν αὐτὴν
 λέγῃς τὴν βασιλικήν. Μὴ δὲ ταῦτά μοι λέγε, ἀλλ' εἰ βούλει ἱερέως πρὸς
 βασιλέα τὸ διάφορον ἰδεῖν, τῆς ἐκάστῃ διδομένης ἐξουσίας τὸ μέτρον
 ἐξέτασον, καὶ πολλῷ τοῦ βασιλέως ὑψηλότερα ὄψει τὸν ἱερέα καθήμε-
 νον. Εἰ γὰρ καὶ σεμνὸς ἡμῖν ὁ θρόνος φαίνεται ὁ βασιλικὸς ἀπὸ τῶν
 25 προσπεπηγότων αὐτῷ λίθων καὶ τοῦ περισφίγγοντος αὐτὸν χρυσοῦ,
 ἀλλ' ὅμως τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἔλαχεν οἰκονομεῖν καὶ πλεῖον ἔχει τῆς ἐξου-
 σίας ταύτης οὐδέν· ὁ δὲ τῆς ἱερωσύνης θρόνος ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἰδρυταί
 καὶ τὰ ἐκεῖ διέπειν ἐπιτέτραπται. Τίς ταῦτα φησιν; Αὐτὸς ὁ τῶν οὐρα-
 νῶν βασιλεὺς· «ὅσα γὰρ ἂν δῆσητε», φησὶν, «ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδε-
 30 μένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς». Τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς τιμῆς; Ἀπὸ τῆς γῆς τὴν
 ἀρχὴν τῆς κρίσεως λαμβάνει ὁ οὐρανός. Ἐπειδὴ ὁ κριτὴς ἐν τῇ γῇ κά-
 θηται, ὁ Δεσπότης ἔπεται τῷ δούλῳ· καὶ ἅπερ ἂν οὗτος κάτω κρίνῃ,
 ταῦτα ἐκεῖνος ἄνω κυροῖ. Καὶ μέσος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων

4. Ἦσ. 40,6.

5. Ματθ. 16,19.

ἀδιαντροπία. Ἔδειξε θράσος ἀπέναντι στὰ ἱερὰ ἄδυστα, κατέλαβε τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, χῶρο πού ἦταν γιὰ ὅλους ἄβατος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα, καὶ ἐπιχείρησε νὰ τὸν βεβηλώσει. Τέτοια εἶναι ἡ ψυχὴ πού φτάνει σὲ ἀλαζονεία. Ὅταν δηλαδὴ ἀπογοητευθεῖ γιὰ τὴ σωτηρία τῆς, δὲν σταματᾷ πουθενὰ ἡ μανία τῆς, ἀλλὰ παραδίνοντας τὰ ἡνία τῆς σωτηρίας τῆς, ὀδηγεῖται παντοῦ ἀπὸ τὶς ἄλογες ἐπιθυμίες, καὶ ὅπως ἓνα ἄλογο ἀνυπότακτο, βγάζοντας τὸ χαλινάρι ἀπὸ τὸ στόμα του καὶ ρίχνοντας τὸν ἀναβάτη ἀπὸ τὴν πλάτη του, τρέχει πιὸ ὀρμητικὰ ἀπὸ κάθε ἄνεμο, καὶ αὐτοὶ πού τὸ συναντοῦν εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ συγκρατήσουν, τὸ ἀποφεύγουν ὅλοι καὶ κανένας δὲν τολμᾷ νὰ τὸ πιάσει, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ὅταν ἀποβάλλει τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ πού τὴν χαλιναγωγεῖ καὶ ρίξει κάθε λογισμό πού τὴν ὀδηγεῖ, τρέχει στοὺς τόπους τῆς κακίας, μέχρι πού νὰ ὀδηγήσει τὴ σωτηρία τῆς καὶ νὰ τὴν κατακρημνίσει στὰ βάραθρα τῆς ἀπώλειας. Γι' αὐτὸ πρέπει συνεχῶς νὰ ἀναχαιτίζεται καὶ μὲ τὸν εὐσεβῆ λογισμό, σὰν χαλινάρι, νὰ συγκρατεῖται ἡ ἄλογη ὀρμὴ τῆς, πρᾶγμα πού δὲν ἔκανε ὁ Ὁζίας, ἀλλὰ παρανόμησε στὴν ἴδια τὴν ἀνώτατη ἐξουσία. Γιατὶ ἡ ἱερωσύνη εἶναι πιὸ σεβαστὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ βασιλεία καὶ πιὸ μεγάλῃ ἐξουσία.

Μὴ μοῦ ἀναφέρεις λοιπὸν τὴν ἀλουργίδα, οὔτε τὸ διάδημα, οὔτε τὰ χρυσᾶ ἐνδύματα. Ὅλα ἐκεῖνα εἶναι σκιά καὶ πιὸ εὐτελεῖ καὶ ἀπὸ τὰ ἀνοιξιὰτικα λουλούδια. Γιατὶ «κάθε δόξα ἀνθρώπου», λέει, «εἶναι σὰν ἄνθος χορταριοῦ»⁴, ἔστω καὶ ἂν μιᾶς γιὰ τὴ βασιλικὴ δόξα. Μὴ μοῦ λές λοιπὸν αὐτά, ἀλλὰ ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς τὴ διαφορὰ τοῦ ἱερέα πρὸς τὸ βασιλιά, ἐξέτασε τὸ βαθμὸ τῆς ἐξουσίας πού δίνεται στὸν καθένα, καὶ θὰ δεῖς τὸν ἱερέα νὰ κάθεται πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὸ βασιλιά. Γιατὶ, καὶ ἂν ἀκόμα ὁ βασιλικὸς θρόνος μᾶς φαίνεται σεβαστὸς ἀπὸ τὰ πολύτιμα πετράδια πού εἶναι μπηγμένα ἐπάνω του καὶ τὸ χρυσάφι μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι ἐπενδυμένος, ὅμως τοῦ ἔλαχε νὰ ρυθμίζει τὶς ἐπίγειες ὑποθέσεις καὶ δὲν ἔχει τίποτα περισσότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐξουσία· ἐνῶ ὁ θρόνος τῆς ἱερωσύνης εἶναι τοποθετημένος στοὺς οὐρανοὺς καὶ τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ νὰ διοικεῖ τὰ οὐράνια πράγματα. Ποιὸς τὰ λέει αὐτά; Ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς τῶν οὐρανῶν· διότι λέει, «ὅσα θὰ δέσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι δεμένα στοὺς οὐρανοὺς· καὶ ὅσα θὰ λύσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι λυμένα στοὺς οὐρανοὺς»⁵. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἰσάξιο μὲ τὴν τιμὴ αὐτῆ; Ἀπὸ τὴ γῆ παίρνει ὁ οὐρανὸς τὴν ἐξουσία τῆς κρίσεως. Ἐπειδὴ ὁ κριτὴς κάθεται στὴ γῆ, ὁ Δεσπότης ἀκολουθεῖ τὸν δούλο· καὶ αὐτὰ πού ἀποφασίζει αὐτὸς κάτω, αὐτὰ ἐπικυρώνει ἐκεῖνος ἐπάνω. Καὶ ὁ ἱερέας βρίσκε-

φύσεως ἔστηκεν ὁ ἱερεὺς, τὰς ἐκεῖθεν τιμὰς κατάγων πρὸς ἡμᾶς καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἱκετηρίας ἀνάγων ἐκεῖ, ὀργιζόμενον αὐτὸν τῇ κοινῇ καταλλάττων φύσει, προσκεκρουκότας ἡμᾶς ἐξαρπάζων τῶν ἐκείνου χειρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὰς τοῦ ἱερέως
 5 χεῖρας φέρων τίθησιν ὁ Θεός, παιδεύων ἡμᾶς, ὅτι οὗτος ἐκείνου μείζων ὁ ἄρχων· τὸ γὰρ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Ἀλλὰ περὶ μὲν ἱερωσύνης καὶ ὅσον τῆς ἀξίας τὸ μέγεθος ἐν ἐτέρῳ καιρῷ δηλώσομεν, τέως δὲ ἴδωμεν τῆς ἀδικίας τὸ μέγεθος τοῦ βασιλέως, μᾶλλον δὲ τοῦ τυράννου. Εἰσηλθεν εἰς τὸν ναὸν Κυρίου, εἰσηλθε καὶ Ἀζαρίας ὁ ἱερεὺς
 10 ὀπίσω αὐτοῦ. Ἔρα μὴ μάτην ἔλεγον, ὅτι μείζων τοῦ βασιλέως ὁ ἱερεὺς; Οὐ γὰρ ὡς βασιλέα μέλλον ἐξελαύνειν, ἀλλ' ὡς δραπέτην καὶ οἰκέτην ἀγνώμονα, οὕτως ἐπεισηλθε μετὰ σφοδρότητος, ὥσπερ τις σκύλαξ γενναῖος ἐπιδραμῶν τῷ ἀκαθάρτῳ θηρίῳ, ὥστε αὐτὸ τῆς δεσποτικῆς ἐξαγαγεῖν οἰκίας.

15 β'. Εἶδες ψυχὴν ἱερέως παρρησίας γέμουσαν πολλῆς καὶ φρονήματος ὑψηλοῦ; Οὐκ εἶδεν εἰς τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον, οὐκ ἐνενόησεν, ὅσον ἐστὶ ψυχὴν ἐπιθυμία μεθύουσαν κατασχεῖν, οὐκ ἤκουσε τοῦ Σολομῶντος λέγοντος, «ἀπειλὴ βασιλέως ὁμοία θυμῷ λέοντος», ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀληθῆ βασιλέα τῶν οὐρανῶν ἰδὼν καὶ τὸ βῆμα ἐνόησας ἐκεῖνο καὶ τὰς
 20 εὐθύνας καὶ τούτοις ἑαυτὸν τοῖς λογισμοῖς ὀχυρώσας, οὕτως ἐπεπήδησε τῷ τυράννῳ. Ἦδει γάρ, ἦδει σαφῶς, ὅτι ἀπειλὴ βασιλέως ὁμοία θυμῷ λέοντος τοῖς πρὸς τὴν γῆν βλέπουσιν, ἀνθρώπῳ δὲ τὸν οὐρανὸν φανταζομένῳ καὶ παρεσκευασμένῳ τὴν ψυχὴν ἔνδον ἐν τοῖς ἀδύτοις ἀφεῖναι, ἢ τοὺς ἱεροὺς νόμους ὑβριζομένους περιδεῖν, κυνὸς παντὸς εὐ-
 25 τελέστερος ἢ ἐκεῖνος. Οὐδὲν γὰρ ἀσθενέστερον τοῦ τοὺς θεῖους παραβαίνοντος νόμους· ὥσπερ οὖν οὐδὲν ἰσχυρότερον τοῦ τοὺς θεῖους ἐκδικούντος νόμους. «Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἀμαρτίαν ποιῶν, δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας», κἂν μυρίους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχη στεφάνους, ὁ δὲ τὴν δικαιοσύνην ἐργαζόμενος, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως βασιλικώτερός ἐστι.
 30 κἂν πάντων ἔσχατος ἦ. Ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν φιλοσοφήσας ὁ γενναῖος ἐκεῖνος, ἐπεισηλθε τῷ βασιλεῖ.

Συνεισέλθωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, εἰ δοκεῖ, ἵνα ἴδωμεν τί πρὸς τὸν βασιλέα διαλέγεται. Ἔξεστι γάρ· οὐ μικρὸν δὲ εἰς ὠφελείας λόγον, ἐλεγχόμενον ἰδεῖν ὑπὸ ἱερέως βασιλέα. Τί οὖν φησιν ὁ ἱερεὺς; «Οὐκ ἔξεστι
 35 σοι, Ὁζία, θυμιάσαι τῷ Κυρίῳ». Οὐκ ὠνόμασεν αὐτὸν βασιλέα, οὐδὲ

ται ανάμεσα στο Θεό και στην ανθρώπινη φύση, μεταφέροντας τις τιμές που έρχονται από εκεί σε μᾶς, αναφέροντας τις δικές μας παρακλήσεις εκεί, συμφιλιώνοντάς τον όταν όργίζεται με την κοινή φύση, και όταν προσκρούουμε εμεῖς μᾶς ἀρπάζει ἀπὸ τὰ χέρια ἐκείνου. Γι' αὐτὸ και τὴ βασιλικὴ κεφαλὴ ὁ Θεὸς τὴ φέρνει και τὴ βάζει κάτω ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἱερέα, διδάσκοντάς μας ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀνώτερος ἄρχοντας ἀπὸ ἐκείνον· γιατί τὸ κατώτερο εὐλογεῖται ἀπὸ τὸ ἀνώτερο. Ἄλλὰ γιὰ τὴν ἱερωσύνη και πόσο μεγάλο ἀξίωμα εἶναι, θὰ τὸ ἀναπτύξουμε σὲ ἄλλη εὐκαιρία· τώρα ὁμως ἄς δοῦμε τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας τοῦ βασιλιᾶ, ἢ καλύτερα τοῦ τυράννου. Μπῆκε στὸ ναὸ τοῦ Κυρίου· μπῆκε και ὁ ἱερέας Ἀζαρίας πίσω ἀπὸ αὐτόν. Μήπως ἄδικα ἔλεγα ὅτι ὁ ἱερέας εἶναι ἀνώτερος τοῦ βασιλιᾶ; Γιατί μπῆκε με ὀρμὴ γιὰ νὰ τὸν βγάλει ἔξω, ὄχι σὰν βασιλιά, ἀλλὰ σὰν δραπέτη και ἀχάριστο δοῦλο, και ἐπιτέθηκε σὰν γενναῖο σκυλι στὸ ἀκάθαρτο θηρίο, γιὰ νὰ τὸ βγάλει ἔξω ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Κυρίου.

2. Εἶδες ψυχὴ ἱερέα γεμάτη με πολὺ θάρρος και ὑψηλὸ φρόνημα; Δὲν κοίταξε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας, δὲν σκέφθηκε τί σημαίνει νὰ συγκρατήσεις ψυχὴ μεθυσμένη ἀπὸ ἐπιθυμία, δὲν ἄκουσε τὸν Σολομῶντα πὸν λέει· «ἡ ἀπειλὴ τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ὁμοια με τὸ θυμὸ τοῦ λιονταριοῦ»⁶, ἀλλὰ κοιτάζοντας πρὸς τὸν ἀληθινὸ βασιλιᾶ τῶν οὐρανῶν και σκεπτόμενος τὸ βῆμα ἐκείνο και τίς εὐθύνες και ὀχυρώνοντας με τίς σκέψεις αὐτὲς τὸν ἑαυτὸ του, ὀρμησε πάνω στὸν τυράννο. Γιατί γνώριζε, και γνώριζε καλά, ὅτι ἡ ἀπειλὴ τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ὁμοια με τὸ θυμὸ τοῦ λιονταριοῦ γιὰ ἐκείνους πὸν κοιτάζουν πρὸς τὴ γῆ, γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὁμως, πὸν φαντάζεται τὸν οὐρανὸ και εἶναι προετοιμασμένος νὰ ἀφήσει τὴν ψυχὴ του μέσα στὰ ἄδυστα, παρὰ νὰ ἀδιαφορήσει ὅταν οἱ ἱεροὶ νόμοι περιφρονοῦνται, ἐκεῖνος ἦταν πιὸ εὐτελὴς ἀπὸ κάθε σκυλι. Καθόσον τίποτα δὲν εἶναι πιὸ ἀδύνατο ἀπὸ ἐκείνον πὸν παραβαίνει τοὺς θεῖους νόμους. Γιατί «ἐκεῖνος πὸν κάνει τὴν ἀμαρτία, εἶναι δούλος τῆς ἀμαρτίας»⁷, ἔστω και ἂν ἔχει μύρια στεφάνια στὸ κεφάλι του, ἐνῶ ἐκεῖνος πὸν κάνει ἔργα δίκαια, εἶναι βασιλικότερος τοῦ βασιλιᾶ, ἔστω και ἂν εἶναι τελευταῖος ὄλων. Σκεπτόμενος αὐτὰ μέσα του ὁ γενναῖος ἐκεῖνος, ὀρμησε πάνω στὸ βασιλιά.

Ἄς μποῦμε λοιπὸν και ἐμεῖς, ἂν τὸ θεωρεῖτε σκόπιμο, γιὰ νὰ δοῦμε τί λέει στὸ βασιλιά. Γιατί ἐπιτρέπεται· ἀφοῦ δὲν ὠφελεῖ λίγο νὰ δοῦμε βασιλιᾶ νὰ ἐλέγχεται ἀπὸ ἱερέα. Τί λέει λοιπὸν ὁ ἱερέας; «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται, Ὁζία, νὰ θυμιάσεις στὸν Κύριο»⁸. Δὲν τὸν ὀνόμασε

ἀπὸ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἐκάλεσεν ὀνόματος, ἐπειδὴ ἑαυτὸν προλαβὼν ἐξέβαλε τῆς τιμῆς. Εἶδες παρρησίαν ἱερέως; Οὐκοῦν κατάμαθε καὶ πραότητα. Οὐ γὰρ παρρησίας ἡμῖν δεῖ μόνον, ὅταν ἐλέγχωμεν, ἀλλὰ καὶ πραότητος μᾶλλον, ἢ παρρησίας. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδένα τῶν ἀνθρώπων οὕτως ἀποστρέφονται καὶ μισοῦσιν οἱ ἁμαρτάνοντες, ὡς τὸν ἐλέγχωμεν μέλλοντα, καὶ προφάσεως ἐπιλαβέσθαι ἐπιθυμοῦσιν, ὥστε ἀποπηδῆσαι καὶ τὴν ἐπιτιμίαν διαφυγεῖν, δεῖ οὖν κατέχειν αὐτοὺς τῇ πραότητι καὶ τῇ ἐπιεικείᾳ. Οὐ γὰρ φωνὴν μόνην ἀφείς ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ βλέπόμενος, βαρὺς ἔσται τοῖς ἁμαρτάνουσι· «βαρὺς γὰρ ἡμῖν», φησὶν, 10 «ἔστι καὶ βλέπόμενος»· διὰ ταῦτα πολλὴν χρῆσιν τὴν πραότητα ἐπιδείκνυσθαι. Διὰ ταῦτα ἡμῖν καὶ ὁ λόγος ὑπ' ὅσιν ἤγαγε καὶ τὸν ἡμαρτηκότα καὶ τὸν διορθοῦν αὐτὸν μέλλοντα. Καὶ γὰρ οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν, ὅταν μέλλωσι σεσηπότα τέμνειν μέλη, ἢ λίθους τοῖς πόροις ἐναπεσφηνωμένους ἐξέλκειν, ἢ ἄλλο τι τῆς φύσεως ἀμάρτημα διορθοῦν, οὐκ εἰς 15 γωνίαν λαβόντες τὸν κάμνοντα, τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐν μέσαις αὐτὸν θέντες ταῖς ἀγοραῖς καὶ θέατρον ἐκ τῶν παριόντων περιστήσαντες, οὕτως ἐπάγουσι τὴν τομὴν. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο οὐχὶ ταῖς ἀνθρωπίναις ἐμπομπεύειν βουλόμενοι συμφοραῖς, ἀλλ' ὥστε πολλὴν τῆς οἰκείας ὑγιείας ἕκαστον ποιῆσθαι τὴν πρόνοιαν. Οὕτω καὶ ἡ Γραφή ποιεῖ· ἐπει- 20 δάν τινα λάβῃ τῶν ἁμαρτανόντων, ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος αὐτὸν προτίθησιν, οὐκ ἐν μέσαις ἀγοραῖς, ἀλλ' ἐν μέσῃ τῇ γῆ, καὶ τὸ τῆς οἰκουμένης περιστήσασα θέατρον, οὕτω τὴν ἰατρειάν ἐπιδείκνυται, παιδεύουσα ἡμᾶς ἀσφαλεστέρους περὶ τὴν οἰκειάν εἶναι σωτηρίαν.

Ἴδωμεν οὖν πῶς ἐπεχειρεῖ τοῦτον ὁ ἱερεὺς διορθώσασθαι τότε. 25 Οὐκ εἶπεν, ὧ μίαιρὲ καὶ παμμίαιρὲ, πάντα ἀνέτρεψας καὶ συνέχεας, εἰς ἔσχατον ἀσεβείας ἐξεπήδησας, οὐδὲ μακροὺς ἐξέτεινε κατηγορίας λόγους, ἀλλ' ὥσπερ οἱ τέμνοντες, τοῦτο ποιεῖν συντόμως σπουδάξουσι, τῷ τάχει τῆς τομῆς κλέπτοντες τῆς ὀδύνης τὴν αἴσθησιν, οὕτω καὶ οὗτος τῇ βραχυλογίᾳ τῆς θρασύτητος τοῦ βασιλέως τὴν φλεγμονὴν ἔστη- 30 σεν. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καμνόντων τομῇ, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων ἔλεγχος. Καὶ τὴν μὲν ἐπιείκειαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ διὰ τῆς βραχυλογίας ἡμῖν ἐπιδείκνυται. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὸν τόμον τῶν ρημάτων ἰδεῖν καὶ ποῦ τὸ σιδήριον ἔκρυψεν, ἄκουσον. «Οὐκ ἔξεστί σοι», φησί, «θυ-

βασιλιά, οὔτε τὸν προσφώνησε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιωματός του, ἐπειδὴ πρόλαβε ὁ ἴδιος καὶ ἀπάλλαξε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸ ἀξίωμα. Εἶδες παρρησία ἱερέα; Δὲς τώρα καὶ τὴν πραότητα του. Γιατὶ δὲν μᾶς χρειάζεται μόνο παρρησία, ὅταν πρόκειται νὰ ἐλέγξουμε, ἀλλὰ περισσότερο πραότητα παρὰ παρρησία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ ἀμαρτάνουν δὲν ἀποστρέφονται καὶ δὲν μισοῦν κανένα ἄνθρωπο τόσο πολὺ, ὅσο ἐκεῖνον ποὺ θὰ τοὺς ἐλέγξει, καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ βροῦν πρόφαση γιὰ νὰ ἀποσκιρτήσουν καὶ νὰ ξεφύγουν τὸν ἔλεγχο, πρέπει νὰ τοὺς κρατᾶμε μὲ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκειά μας. Γιατὶ ὄχι μόνο ὅταν φωνάζει αὐτὸς ποὺ ἐλέγχει, ἀλλὰ καὶ μόνο ποὺ ἐμφανίζεται εἶναι δυσάρεστος σ' αὐτοὺς ποὺ ἀμαρτάνουν· γιατί λέει, «μᾶς εἶναι δυσάρεστος καὶ μόνο ποὺ τὸν βλέπουμε»⁹· γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δείχνουμε μεγάλη πραότητα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ λόγος ἔφερε μπροστά μας καὶ αὐτὸν ποὺ ἀμάρτησε καὶ αὐτὸν ποὺ πρόκειται νὰ τὸν ἐλέγξει. Γιατὶ καὶ οἱ σοφοὶ γιατροί, ὅταν πρόκειται νὰ κόψουν σάπια μέλη, ἢ νὰ βγάλουν πέτρες ποὺ εἶναι σφηνωμένες στοὺς πόρους τοῦ σώματος, ἢ νὰ διορθώσουν κάποιο ἄλλο φυσικὸ ἐλάττωμα, δὲν τὸ κάνουν παίρνοντας τὸν ἄρρωστο στὴ γωνία, ἀλλὰ, ἀφοῦ τὸν τοποθετήσουν στὴ μέση τῆς ἀγορᾶς καὶ στήσουν τριγύρω τοὺς θεατῆς ἀπὸ τοὺς παρευρισκομένους, ἔτσι κάνουν τὴν τομῆ. Καὶ τὸ κάνουν αὐτὸ ὄχι ἐπειδὴ θέλουν νὰ διαπομπεύσουν τὶς ἀνθρώπινες συμφορές, ἀλλὰ γιὰ νὰ φροντίζει ὁ καθένας πολὺ τὴν υἱεία του. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ Γραφή· ὅταν συλλάβει κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀμαρτάνουν, τὸν τοποθετεῖ σὲ ψηλὸ βῆμα, ὄχι στὴ μέση τῶν ἀγορῶν, ἀλλὰ στὴ μέση τῆς γῆς· καὶ ἀφοῦ στήσει τριγύρω τὸ θέατρο τῆς οἰκουμένης, τότε παρουσιάζει τὴν θεραπεία, διδάσκοντάς μας νὰ εἴμαστε πιὸ ἀσφαλεῖς γύρω ἀπὸ τὰ θέματα τῆς σωτηρίας μας.

Ἄς δοῦμε λοιπὸν μὲ ποιὸ τρόπο ἐπιχειροῦσε τότε νὰ διορθώσει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς. Δὲν εἶπε, 'μολυσμένε καὶ ἀκάθαρτε, τὰ ἀνέτρεψες καὶ τὰ ἔκανες ἄνω κάτω ὅλα, ἔφτασες σὲ ἔσχατο σημεῖο ἀσέβειας', οὔτε ἀπηύθυνε μακροὺς λόγους κατηγορίας, ἀλλὰ, ὅπως οἱ χειροῦργοι βιάζονται νὰ κάνουν γρήγορα τὴν ἐπέμβαση, μὲ τὴν ταχύτητα τῆς ἐγχειρίσεως μειώνοντας τὴν αἴσθησιν τοῦ πόνου, ἔτσι καὶ αὐτὸς μὲ τὴ βραχυλογία του σταμάτησε τὴ φλεγμονὴ τῆς θρασύτητος τοῦ βασιλιά. Γιατὶ ὅ,τι εἶναι γιὰ τοὺς ἄρρώστους ἡ ἐγχείρησις, τὸ ἴδιο εἶναι ὁ ἔλεγχος ἐκείνων ποὺ ἀμαρτάνουν. Καὶ τὴν ἐπιείκειά του, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, μᾶς τὴ δείχνει καὶ μὲ τὴ βραχυλογία. Ἐὰν ὁμως θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὴν τομῆ τῶν λόγων καὶ ποῦ ἔκρυσσε τὸ μαχαίρι, ἄκουσε· «δὲν ἐπιτρέπεται».

μιᾶσαι Κυρίῳ, ἀλλ' ἢ τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς υἱοῖς Ἀαρών, τοῖς ἡγιασμέ-
 νοις». Ἐνταῦθα ἔδωκε τὴν πληγὴν. Καὶ πῶς; ἐγὼ λέγω. Διὰ τί γὰρ οὐκ
 εἶπε, «τοῖς ἱερεῦσιν», ἀπλῶς, ἀλλὰ προσέθηκε τὸν Ἀαρών; Ἀρχιερεὺς
 ἐγένετο πρῶτος καὶ ἐτολήθη κατὰ τοὺς ἐκείνου χρόνους τοιοῦτον τῶν
 5 μῆμα. Δαθάν γὰρ καὶ Κορὲ καὶ Ἀβειρών συστάντες κατ' αὐτοῦ μετὰ καὶ
 ἐτέρων τινῶν ἐβούλοντο αὐτοὶ ἱερατεῦειν· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἡ γῆ διαστάσα
 κατέπιε, τοὺς δὲ πῦρ ἄνωθεν κατενεχθὲν κατέφλεξε. Ταύτης οὖν αὐτὸν
 τῆς ἱστορίας ὑπομῆσαι βουλομένους, ἀνέμνησεν αὐτὸν τοῦ Ἀαρών τοῦ
 τότε ἀδικηθέντος, ὥστε πρὸς τὴν τῶν ἡδικοκῶτων συμφορὰν παρα-
 10 πέμψαι τὴν τοῦτου διάνοιαν. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο πλεόν· ἀλλ' οὐ
 παρὰ τὸν ἱερέα, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ βασιλέως θρασύτητα. Δέον γὰρ
 ἐπαινεῖσαι τὸν ἱερέα καὶ χάριν ὁμολογῆσαι τῆς συμβουλῆς, ὁ δὲ ἐθυμώ-
 θη, φησί, καὶ τὸ ἔλκος εἰργάσατο χαλεπώτερον. Οὐ γὰρ οὕτως ἀμαρτία
 κακόν, ὡς ἡ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀναισχυντία. Ἀλλ' οὐχ ὁ Δαυὶδ οὕτως·
 15 ἀλλὰ πῶς; Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ναθάν γενομένην κατηγορίαν τὴν ἐπὶ τῇ
 Βηρσαβεέ, «ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ», φησίν.
 γ'. Εἶδες συντετριμμένην καρδίαν; εἶδες τεταπεινωμένην ψυχὴν; εἶδες
 πῶς καὶ τὰ πτώματα τῶν ἁγίων λαμπρά; Καθάπερ γὰρ τὰ λαμπρὰ τῶν
 σωμάτων καὶ ἐπὶ τῆς ἀρρωστίας πολλὰ τῆς εὐμορφίας ἡμῖν ἐνδείκνυ-
 20 ται τὰ ἴχνη, οὕτω καὶ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς παραπτώμασι
 τῆς οἰκείας ἀρετῆς τὰ σύμβολα φέρουσι. Καίτοι γε ἐκεῖνος μὲν ἐν μέσοις
 τοῖς βασιλείοις κατηγορεῖτο παρὰ τοῦ προφήτου, παρόντων πολλῶν,
 οὗτος δὲ ἔνδον ἐν τοῖς ἀδύτοις καὶ ἀμαρτυρον εἶχε τὸν ἔλεγχον· ἀλλ'
 οὐδὲ οὕτως ἤνεγκε τὴν ἐπιτίμησιν. Τί οὖν; ἀνίαιτος ἔμενεν; Οὐδαμῶς,
 25 διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σεληνιαζομένου,
 τῶν μαθητῶν οὐκ ἰσχυσάντων τὸν δαίμονα ἐκβαλεῖν, ὁ Χριστὸς φησί.
 «φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τοῦ ἱερέως μὴ δυνηθέντος
 παντὸς δαίμονος χαλεπώτερον νόσημα, τὴν ἀμαρτίαν ἐκβαλεῖν, αὐτὸς
 λοιπὸν ὁ Θεὸς τὸν κάμνοντα μεταχειρίζεται. Καὶ τί ποιεῖ; Λέπραν ἐπα-
 30 φήσιν αὐτοῦ τῷ μετώπῳ. «Ἐγένετο», γάρ, φησίν, «ἐν τῷ ἀπειλῆσαι
 αὐτὸν τῷ ἱερεῖ, λέπρα ἀνέτειλεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ», καὶ ἐξῆι λοι-
 πὸν, καθάπερ οἱ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενοι, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στομά-
 τος ἔχοντες, τῆς καταδικαζούσης σύμβολον ψήφου, οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς

10. Α' Παρλ. 26,18.

11. Ἀριθμ. 16,1-35.

12. Β' Βασ. 12,13.

13. Ματθ. 17,16.

14. Β' Παρλ. 26,19.

λέει, «σὲ σένα νὰ θυμιάσεις στὸν Κύριο, ἀλλὰ στοὺς ἱερεῖς, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀαρών, τοὺς ἁγιασμένους»¹⁰. Ἐδῶ ἔδωσε τὸ χτύπημα. Μὲ ποιο τρόπο; Ἐγὼ θὰ σᾶς πῶ. Γιατί δηλαδὴ δὲν εἶπε ἀπλῶς «στοὺς ἱερεῖς», ἀλλὰ πρόσθεσε τὸν Ἀαρών; Ἦταν ὁ πρῶτος ἀρχιερέας καὶ ἀποτολμήθηκε καὶ στὰ χρόνια ἐκείνου παρόμοιο τόλμημα. Γιατί ὁ Δαθάν καὶ ὁ Κορὲ καὶ ὁ Ἀβειρών στασίασαν ἐναντίον του καὶ μαζί μὲ μερικούς ἄλλους ἤθελαν νὰ ἱερατεύουν αὐτοί· ἀλλὰ ἄλλους ἀνοιξε ἡ γῆ καὶ τοὺς κατάπτε, καὶ ἄλλους ἔπεσε φωτιά ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς ἔκαψε¹¹. Θέλοντας λοιπὸν νὰ τοῦ θυμίσει αὐτὴ τὴν ἱστορία, ἀνέφερε αὐτὸς τὸν Ἀαρών πού τότε εἶχε ἀδικηθεῖ, γιὰ νὰ παραπέμψει τὴ σκέψη του στὴ συμφορὰ ἐκείνων πού εἶχαν παρανομήσει. Πλὴν ὅμως δὲν ἔγινε τίποτα περισσότερο· ὄχι βέβαια ἀπὸ τὸν ἱερέα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ θρασύτητα τοῦ βασιλιᾶ. Γιατί ἔπρεπε νὰ ἐπαινέσει τὸν ἱερέα καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ γιὰ τὴν ὑπόδειξη, αὐτὸς ὅμως θύμωσε, λέει, καὶ ἔκανε τὴν πληγὴ φοβερότερη. Γιατί δὲν εἶναι κακὸ τόσο πολὺ ἡ ἁμαρτία, ὅσο ἡ μετὰ τὴν ἁμαρτία ἀδιαντροπία. Ὅμως ὁ Δαβὶδ δὲν ἀντέδρασε ἔτσι· ἀλλὰ πῶς; Μετὰ ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ Νάθαν γιὰ τὴ Βηρσαβεέ, εἶπε: «ἁμάρτησα στὸν Κύριο»¹².

3. Εἶδες καρδιά συντριμμένη; εἶδες ψυχὴ ταπεινωμένη; εἶδες πῶς καὶ οἱ πτώσεις τῶν ἁγίων εἶναι ἐνδοξες; Γιατί, ὅπως τὰ ὄρατα σώματα καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἀρρώστιας τοὺς μᾶς δείχνουν πολλὰ ἴχνη τῆς ὁμορφιάς τους, ἔτσι καὶ οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων καὶ σ' αὐτὰ τὰ παραπτώματά τους φέρουν τὰ γνωρίσματα τῆς ἀρετῆς τους. Ἄν καὶ βέβαια ἐκεῖνος δεχόταν τὴν κατηγορία ἀπὸ τὸν προφήτη μέσα στὰ ἀνάκτορα μπροστὰ σὲ πολλούς, ἐνῶ αὐτὸς μέσα στὰ ἄδυστα, χωρὶς νὰ ὑπάρχει μάρτυρας τοῦ ἐλέγχου, ἀλλὰ οὔτε ἔτσι ἀνέχτηκε τὴν ἐπιτίμηση. Τί ἔγινε λοιπόν; Ἦμεινε ἀθεράπευτος; Καθόλου, ἐξαιτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ ὅπως ἔγινε μὲ τὸν σεληνιαζόμενο, ὅταν οἱ μαθητὲς δὲν μπόρεσαν νὰ βγάλουν τὸ δαιμόνιο, ὁ Χριστὸς εἶπε: «φέρτε τὸν μου ἐδῶ»¹³, ἔτσι καὶ ἐδῶ· ὅταν ὁ ἱερέας δὲν μπόρεσε νὰ βγάλει τὴν ἀρρώστια τὴν πιὸ βαρεῖα ἀπὸ κάθε δαίμονα, δηλαδὴ τὴν ἁμαρτία, ἀναλαμβάνει τὸν ἄρρωστο ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Καὶ τί κάνει; Προκαλεῖ λέπρα στὸ μέτωπό του. Γιατί «ὅταν ἀπειλήσει τὸν ἱερέα», λέει, «ἐμφανίστηκε λέπρα στὸ μέτωπό του»¹⁴, καὶ βγήκε λοιπόν, ὅπως ἐκεῖνοι πού ὀδηγοῦνται στὸ θάνατο, οἱ ὁποῖοι ἔχουν στὸ στόμα τους σχοινί, δεῖγμα τῆς

ἀτιμίας τὸ σύμβολον ἐπὶ τοῦ μετώπου φέρων, οὐ δημίων αὐτὸν ἐλκόντων, ἀλλὰ αὐτῆς τῆς λέπρας ἀντὶ δημίων ἐπὶ κεφαλῆν ὠθούσης. Εἰσηλθεν ἱερωσύνην λαβεῖν, ὃ δὲ καὶ τὴν βασιλείαν ἀπόλεσεν· εἰσηλθε γενέσθαι σεμνότερος, καὶ γέγονεν ἐναγέστερος. Καὶ γὰρ ἰδιώτου παντὸς
 5 λοιπὸν ἀτιμότερος ἦν ἀκάθαρτος ὢν. Τοσοῦτόν ἐστι κακὸν τὸ μὴ μένειν ἔνδον ἐπὶ τῶν δοθέντων ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ μέτρων, ἂν τε ἐπὶ τιμῆς, ἂν τε ἐπὶ γνώσεως τοῦτο ἦ. Οὐχ ὄρας ταύτην τὴν θάλατταν, πῶς ἔστι ταῖς βίαις ἀφόρητος, πόσοις κορυφοῦται τοῖς κύμασιν; Ἄλλ' ὅμως πρὸς ὕψος διανισταμένη μέγα καὶ μετὰ πολλοῦ προιοῦσα τοῦ θυμοῦ,
 10 ἐπειδὴν ἔλθῃ πρὸς τὸ τεθὲν ὄριον αὐτῆ παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὰ κύματα εἰς ἀφρὸν διαλύσασα, πρὸς ἑαυτὴν ἐπάνεισι. Καίτοι γε τί ψάμμου γένοιτ' ἂν ἀσθενέστερον; Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνό ἐστι τὸ κωλύον, ἀλλ' ὃ τοῦ θέντος φόβος. Εἰ δὲ οὐ σωφρονίζει σε τοῦτο τὸ παράδειγμα, τὰ κατὰ τὸν Ὁζίαν σε παιδευέτω, τὰ νῦν ἡμῖν εἰρημένα.

15 Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν ὄργην εἶδομεν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀξίαν ἀνταπόδοσιν, φέρε καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πολλὴν ἐπιείκειαν ἐπιδείξωμεν. Οὐ γὰρ μόνους τοὺς περὶ τῆς ὄργης δεῖ κινεῖν λόγους, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ τῆς χρηστότητος, ἵνα μήτε εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλωμεν τοὺς ἀκούοντας, μήτε εἰς ραθυμίαν. Οὕτω καὶ Παῦλος ποιεῖ, καὶ τού-
 20 τοις ἀμφοτέροις κερνᾷ τὴν παραίνεσιν, οὕτωςι λέγων· «ἰδὲ οὖν τὴν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ», ἵνα καὶ τῷ φόβῳ καὶ ταῖς χρησταῖς ἐλπίσιν ἀναστήσῃ τὸν πεπτωκότα. Εἶδες ἀποτομίαν Θεοῦ; Ἰδὲ καὶ χρηστότητα. Πῶς οὖν ὀψόμεθα τὴν χρηστότητα; Ἄν μάθωμεν τίνος ἄξιος ἦν ὁ Ὁζίας. Τίνων οὖν ἄξιος ἦν; Ἄμα τῶν προθύρων ἐπιβὰς τῶν
 25 ἱερῶν μετὰ τῆς ἀναισχυντίας, μυρίων σκηπτῶν καὶ τῆς ἐσχάτης κολάσεως καὶ τιμωρίας. Εἰ γὰρ οἱ πρῶτοι ταῦτα τολμήσαντες ταύτην ἔδοσαν τὴν δίκην, οἱ περὶ Δαθὰν καὶ Κορὲ καὶ Ἀβειρών, πολλῶ μᾶλλον τοῦτον οὕτω κολάζεσθαι ἔδει, τὸν μηδὲ ταῖς ἐκείνων σωφρονισθέντα συμφοραῖς. Ἄλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο ὁ Θεός, ἀλλὰ πρότερον αὐτῷ λό-
 30 γους προσήγαγε πολλῆς ἐπιεικειᾶς γέμοντας διὰ τοῦ ἱερέως. Καὶ ἄπερ ὁ Χριστὸς παρήνεσεν ἀνθρώποις ποιεῖν, ὅταν εἰς ἀλλήλους ἀμαρτάνωσι, τοῦτο ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν. «Ὅταν», γάρ, φησὶν, «ἀμάρτη εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου». Οὕτω καὶ τὸν βασιλέα τοῦτον ἠλεγξεν ὁ Θεός. Καὶ ὁ μὲν

15. Ρωμ. 11,22.

16. Ματθ. 18,15.

καταδικαστικῆς ἀποφάσεως, ἔτσι καὶ αὐτὸς φέροντας στὸ μέτωπό του σύμβολο τῆς ἀτιμίας του, χωρὶς νὰ τὸν σέρνουν δῆμιοι, ἀλλὰ σπρώχνοντάς τον ἢ ἴδια ἢ λέπρα στὸ κεφάλι, ἀντὶ τῶν δημίων. Μπῆκε νὰ λάβει ἱερωσύνη, καὶ αὐτὸς ἔχασε καὶ τὴ βασιλεία· μπῆκε γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ σεβαστὸς, καὶ ἔγινε πιὸ βδελυρὸς. Γιατὶ ἦταν πιὸ ἀτιμὸς ἀπὸ κάθε ἰδιώτη ὄντας ἀκάθαρτος. Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι τὸ νὰ μὴ μένεις μέσα στὰ μέτρα ποὺ σοῦ δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό, εἴτε πρόκειται γιὰ ἀξίωμα, εἴτε πρόκειται γιὰ γνώση. Δὲν βλέπεις αὐτὴ τὴ θάλασσα πόσο ἀνυπόφορη εἶναι στὴ βία καὶ μὲ πόσα κύματα ὑψώνεται; Ὅμως, ἂν καὶ σηκώνεται σὲ μεγάλο ὕψος καὶ προχωρεῖ μὲ πολὺ θυμὸ, ὅταν φθάσει στὸ ὄριο ποὺ τῆς τέθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, διαλύει τὰ κύματα σὲ ἀφρὸ καὶ ἐπανερχεται στὸν ἑαυτὸ της. Ἄν καὶ βέβαια τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἀδύναμο ἀπὸ τὴν ἄμμο; Ὅμως δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ τὴν ἐμποδίζει, ἀλλὰ ὁ φόβος ἐκείνου ποὺ ἔθεσε τὸ ὄριο. Ἐὰν ὅμως δὲν σὲ σωφρονίζει τὸ παράδειγμα αὐτό, ἄς σὲ διδάξουν τὰ συμβάντα τοῦ Ὁζίας ποὺ τώρα σᾶς εἶπα.

Ἄλλὰ, ἀφοῦ εἶδαμε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀντάξια ἀνταπόδοση, ἐμπρὸς ἃς δοῦμε καὶ τὴ φιλανθρωπία του καὶ ἃς παρουσιάσουμε τὴν πολλὴ ἐπιείκειά του. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ κάνουμε λόγο μόνο γιὰ τὴν ὀργή, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀγαθότητα, γιὰ νὰ μὴ ὀδηγήσουμε τοὺς ἀκροατὲς μας σὲ ἀπόγνωση οὔτε σὲ ραθυμία. Ἔτσι κάνει καὶ ὁ Παῦλος ἀναμιγνύει καὶ μὲ τὰ δύο αὐτὰ τὴ συμβουλή του λέγοντας τὰ ἐξῆς: «πρόσεξε λοιπὸν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα τοῦ Θεοῦ»¹⁵, γιὰ νὰ σηκώσει αὐτὸν ποὺ ἔπεσε καὶ μὲ τὸ φόβο καὶ μὲ τὶς καλὰς ἐλπίδες. Εἶδες αὐστηρότητα τοῦ Θεοῦ; Δὲς καὶ τὴν ἀγαθότητα. Πῶς λοιπὸν θὰ δοῦμε τὴν ἀγαθότητά του; Ἄν μάθουμε γιὰ τί πράγμα ἦταν ἄξιός ὁ Ὁζίας. Ποιῶν λοιπὸν τιμωριῶν ἦταν ἄξιός; Μόλις πέρασε τὰ ἱερά προπύλαια μὲ τόση ἀδιαντροπία, ἦταν ἄξιός μυριάδων κεραυνῶν καὶ τῆς πιὸ φοβερῆς ποινῆς καὶ τιμωρίας. Γιατὶ, ἀφοῦ οἱ πρῶτοι ποὺ ἀποτόλμησαν τὸ ἴδιο τιμωρήθηκαν μ' αὐτὴ τὴν ποινή, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ τιμωρηθεῖ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο αὐτὸς, ποὺ δὲν σωφρονίστηκε μὲ τὶς συμφορὰς ἐκείνων. Δὲν τὸ ἔκανε ὅμως αὐτὸ ὁ Θεός, ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀπηύθυνε μέσω τοῦ ἱερέα λόγια γεμάτα ἐπιείκεια. Καὶ αὐτὰ ποὺ συμβούλευσε ὁ Χριστὸς τοὺς ἀνθρώπους νὰ κάνουν, ὅταν σφάλλουν μεταξύ τους, αὐτὸ τὸ ἔκανε ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Γιατὶ λέει, «ὅταν ἀμαρτήσῃ ὁ ἀδελφός σου, πῆγαινε καὶ ἔλεγξέ τον ὄντας οἱ δύο σὰς μόνου»¹⁶. Ἔτσι ἠλεγξε καὶ τὸν βασιλιὰ αὐτὸ ὁ Θεός. Καὶ ὁ

Χριστός φησίν, «ἐὰν μὴ ἀκούσῃ σου, ἔστω σοι ὡς ὁ ἔθνικὸς καὶ ὁ τελώνης», ὁ δὲ Θεὸς φιλανθρωπία τοὺς οἰκείους ὑπερβαίνων νόμους, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἐξέκοψεν, ἀλλὰ παρακούσαντα καὶ ἀγανακτήσαντα οὐκ ἀπέρριψεν, ἀλλὰ πάλιν προσίεται καὶ παιδεύει τρόπῳ διόρθωσιν ἔχοντι μᾶλλον ἢ τιμωρίαν. Οὐδὲ γὰρ σκηπτὸν ἀφήκεν ἄνωθεν, οὐδὲ κατέφλεξε τὴν ἀναίσχυντον κεφαλὴν, ἀλλὰ τῇ λέπρᾳ μόνον ἐπαίδευσεν.

Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ὀζιαν τοιαῦτα, ἐγὼ δέ, ἐν ἔτι μόνον προσθεῖς, καταπαύσω τὸν λόγον. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὁ πάλαι καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐζητήσαμεν τίνος ἔνεκεν ἐν τοῖς ἔξω πράγμασι καὶ ἐν ταῖς προφητείαις, 10 ἀπάντων εἰωθότων τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων τοὺς χρόνους ἐπισημαίνεσθαι, οὗτος τοῦτο ἀφείς, τοῦ χρόνου τῆς τελευτῆς μέμνηται τοῦ Ὀζίου, οὕτως ἰ λέγων· «καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς». Καίτοι γε ἐνῆν τὸν τοῦ βασιλεύοντος χρόνον εἰπεῖν, ὡς περ ἔθος ἅπασι τοῖς προφήταις ἦν· ἀλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐκ 15 ἐποίησε; Νόμος ἦν παλαιὸς τὸν λεπρὸν τῆς πόλεως ἐξελαύνεσθαι, ὥστε καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει βελτίους γενέσθαι, καὶ αὐτὸν μὴ προκειῖσθαι τοῖς βουλομένοις ὑβρίζειν σκωμμάτων καὶ χλευασίας ἀφορμὴν, ἀλλ' ἔξω τῆς πόλεως μένοντα, παραπέτασμα τῆς συμφορᾶς ἔχειν τὴν ἐρημίαν. Τοῦτο καὶ τὸν βασιλέα τοῦτον ὑπομένειν ἐχρῆν μετὰ τὴν λέπραν· 20 ἀλλ' οὐχ ὑπέμεινε, τῶν ἐν τῇ πόλει διὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν αἰδεσθέντων, ἀλλ' ἔμενε ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ κρυφίως. Τοῦτο παρώξυνε τὸν Θεόν, τοῦτο τὴν προφητείαν ἐκώλυσε· καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἡλὶ γέγονε, «ῥῆμα τίμιον ἦν, καὶ οὐκ ἦν ὄρασις διαστέλλουσα».

Σὺ δέ μοι καὶ ἐνταῦθα σκόπει τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Οὐ γὰρ 25 ἀνέτρεψε τὴν πόλιν, οὐδὲ ἀπώλεσε τοὺς ἐνοικοῦντας, ἀλλ' ὅπερ φίλοι ποιοῦσι πρὸς τοὺς ὁμοτίμους τῶν φίλων, ἐπειδὴν ἔχωσί τι δίκαιον ἐγκαλεῖν, ἐν παρασιωπῆσει μένοντες, τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς πρὸς τὸ ἔθνος ἐποίησε μείζονος ὄν ἄξιον κολάσεως καὶ τιμωρίας. Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐξέβαλον αὐτόν, φησί, τοῦ ἱεροῦ, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ τῆς πόλεως· ἐγὼ δὴσας 30 τὸν διὰ τῆς λέπρας, ἰδιώτην παρέδωκα, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ οὕτω περιεγένεσθε, ἀλλὰ τὸν ὑπ' ἐμοῦ καταδικασθέντα οὐκ ἠνέχεσθε τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν. Καίτοι ποῖος ἂν τοῦτο βασιλεὺς πρῶτος ἦνεγκεν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐκ

Χριστὸς βέβαια λέει, «ἂν δὲ σὲ ἀκούσει, νὰ τὸν θεωρεῖς ὡς ἔθνικὸ καὶ τελώνη»¹⁷, ὁ Θεὸς ὅμως ἀπὸ φιλάνθρωπία, ξεπερνώντας τοὺς δικoὺς τοῦ νόμου, οὔτε κι ἔτσι τὸν ἀπέκοψε, ἀλλὰ, ἂν καὶ ἔδειξε παρακοὴ καὶ ἀγανάκτησε, δὲν τὸν ἀπέρριψε, ἀλλὰ πάλι τὸν πλησιάζει καὶ τὸν διαπαιδαγωγεῖ μὲ τρόπο πού ἔχει σκοπὸ τὴ διόρθωσή του μᾶλλον, παρὰ τὴν τιμωρία του. Γιατὶ οὔτε κεραυνὸ ἐξαπέλυσε ἀπὸ τὸν οὐρανό, οὔτε ἔκαψε τὸ ἀδιάντροπο κεφάλι του, ἀλλὰ τὸν διαπαιδαγώγησε μόνο μὲ τὴ λέπρα.

Τὰ σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὸν Ὁζία εἶναι αὐτά, ἐγὼ ὁμως, ἀφοῦ προσθέσω ἀκόμα ἓνα πρᾶγμα μόνο, θὰ σταματήσω τὸ λόγο. Ποιὸ εἶναι αὐτό; Αὐτὸ πού καὶ παλιὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀναζητήσαμε. Γιὰ ποιὸ λόγο, ἐνῶ στὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ στίς προφητεῖες ὅλοι συνηθίζουν νὰ σημειώνουν τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων, αὐτὸς, ἀφήνοντάς το αὐτό, ἀναφέρει τὸ χρόνο θανάτου τοῦ Ὁζία, λέγοντας, «συνέβηκε τῆ χρονιὰ κατὰ τὴν ὁποία πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας»¹⁸; Ἐν καὶ ἦταν δυνατὸ βέβαια νὰ ἀναφέρει τὸ ἔτος τῆς βασιλείας του, πρᾶγμα πού συνηθίζουν ὅλοι οἱ προφῆτες, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκανε αὐτό. Γιὰ ποιὸ λόγο δὲν τὸ ἔκανε; Ὑπῆρχε νόμος παλιὸς ὁ λεπρὸς νὰ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ὥστε καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως νὰ γίνονται καλύτεροι καὶ αὐτὸς νὰ μὴ δίνει, σ' αὐτοὺς πού θέλουν νὰ τὸν ταπεινώσουν, ἀφορμὴ γιὰ πειράγματα καὶ κοροϊδίες, ἀλλὰ, μένοντας ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, νὰ ἔχει σὰν παραπέτασμα τῆς συμφορᾶς του τὴ μοναξιά. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ὑποστεῖ καὶ ὁ βασιλιάς αὐτὸς μετὰ τὴ λέπρα· ἀλλὰ δὲν τὸ ὑπέμεινε, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως τὸν σεβάστηκαν ἐξαιτίας τοῦ ἀξιώματός του, καὶ ἔμενε στὸ σπίτι του κρυφά. Αὐτὸ ἐξόργισε τὸ Θεό, αὐτὸ ἐμπόδισε τὸ προφητικὸ χάρισμα· καὶ ἔγινε αὐτὸ πού ἔγινε καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡλία: «ὁ λόγος ἦταν σπάνιος καὶ δὲν ὑπῆρχε προφητεία μὲ ὁράματα πού νὰ κάνει διάκριση»¹⁹.

Σὺ ὁμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε καὶ ἐδῶ τὴ φιλάνθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν ἀνέτρεψε τὴν πόλη, οὔτε σκότωσε τοὺς κατοίκους της, ἀλλὰ, ὅ,τι κάνουν οἱ φίλοι πρὸς τοὺς ἰσότημους τῶν φίλων τους, ὅταν ἔχουν κάποιο δίκαιο νὰ τοὺς κατηγορήσουν τὸ παρασιωποῦν, αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Θεὸς στὸ ἔθνος, πού ἦταν ἄξιο γιὰ μεγαλύτερη ποινὴ καὶ τιμωρία. Ἐγὼ, λέει, τὸν ἐβγάλα ἀπὸ τὸ ἱερό, ἐνῶ ἐσεῖς δὲν τὸν βγάλατε ἀπὸ τὴν πόλη· ἐγὼ δένοντάς τον μὲ τὴ λέπρα σᾶς τὸν παρέδωσα ἰδιώτη, ἐνῶ ἐσεῖς οὔτε ἔτσι τὸν νικήσατε, ἀλλὰ αὐτὸν πού καταδικάστηκε ἀπὸ μένα, δὲν ἀντέξατε νὰ τὸν βγάλετε ἀπὸ τὴν πόλη. Ἐν καὶ

βάθρων τὴν πόλιν ἀνέτρεψε, τὸν εἰς τὴν ὑπερορίαν μετοικισθῆναι κελευσθέντα, ἐνδιατρίβοντα τῇ πόλει ὄρων; ἀλλ' οὐχ ὁ Θεὸς τοῦτο ἐποίησε· Θεὸς γὰρ ἦν, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησε, τῇ ζωῇ τούτου καὶ τὴν πρὸς ἐκείνους ὀργὴν συγκατέλυσε, καὶ τῆς προφητείας 5 τὰς θύρας ἀνέωξε, καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἐπανῆλθε. Σὺ δὲ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς καταλλαγῆς σκόπει τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Εἰ γὰρ τις ἐξετάζοιτο τὸν τοῦ δικαίου λόγον, οὐδὲ τότε καταλλαγῆναι ἐχρῆν. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι οὐκ αὐτῶν κατόρθωμα γέγονε τὸ τὸν Ὀζίαν ἐκβαλεῖν. Οὐ γὰρ αὐτοὶ λαβόντες ἀπήλασαν, ἀλλ' ἡ τελευτὴ νόμῳ φύσεως ἐπελθοῦ- 10 σα τῆς πόλεως αὐτὸν ἐξέβαλε τότε. Ἄλλ' οὐκ ἀκριβολογεῖται μέχρι τούτων πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν μόνον ζητεῖ, σχῆμα τῆς πρὸς ἡμᾶς καταλλαγῆς.

Ἐπεὶ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν αὐτῷ, δοξάσωμεν τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξίους φανῆναι, 15 χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμὴ, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

βέβαια ποιός βασιλιάς θα τὸ ἀντιμετώπιζε αὐτὸ μὲ πραότητα, καὶ δὲ θὰ ἀνέτρεπε τὴν πόλη ἀπὸ τὰ θεμέλιά της, βλέποντας, αὐτὸν ποὺ διατάχθηκε νὰ ἐγκατασταθεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς πόλεως, νὰ παραμένει σ' αὐτήν; Ὁ Θεὸς ὁμως δὲν τὸ ἔκανε αὐτό· γιατί ἦταν Θεὸς καὶ ὄχι ἀνθρώπος. Ὅταν ὁμως πέθανε, μαζί μὲ τὴ ζωὴ αὐτοῦ, σταμάτησε καὶ τὴν ὀργή του ἐναντίον τους, καὶ ἄνοιξε τὶς πόρτες τῆς προφητείας, καὶ ἐπέστρεψε πάλι κοντὰ τους. Σὺ ὁμως, ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς συμφιλιώσεως, πρόσεχε τοῦ Θεοῦ τὴ φιλανθρωπία. Γιατί, ἂν κάποιος ἐξετάσει τὴν πλευρὰ τοῦ δικαίου, οὔτε τότε ἔπρεπε νὰ συμφιλιωθεῖ. Γιὰ ποιό λόγο; Διότι δὲν ἦταν δικό τους κατόρθωμα τὸ ὅτι ἔβγαλαν τὸν Ὁζία ἔξω. Γιατί δὲν τὸν πῆραν αὐτοὶ νὰ τὸν βγάλουν, ἀλλὰ ὁ θάνατος, ποὺ ἦρθε ἀπὸ τὸ νόμο τῆς φύσεως, τὸν ἔβγαλε τότε ἔξω. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς δὲν τὰ λεπτολογεῖ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου ὅπως ἑμεῖς, ἀλλὰ ἓνα μόνο ζητᾶ, ἓνα πρόσχημα νὰ συμφιλιωθεῖ μαζί μας.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ἄς τὸν εὐχαριστήσουμε, ἄς δοξάσουμε τὴν ἀπερίγραπτη φιλανθρωπία του, τῆς ὁποίας εὐχομαι νὰ φανοῦμε ἄξιοι ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ του καὶ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει δόξα, δύναμη καὶ τιμὴ στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Α Ι Α ΣΤ'

ΕΙΣ ΤΑ ΣΕΡΑΦΕΙΜ

α. Μόλις ποτὲ τὸ κατὰ τὸν Ὀζιαν διεπλεύσαμεν πέλαγος· μόλις δὲ διεπλεύσαμεν, οὐ διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος, ἀλλὰ διὰ τὸ φιλομαθὲς ὑμῶν τῶν συμπλεόντων ἡμῖν. Οὕτω καὶ κυβερνήτης ἐπιβάτας ἔχων φιλοτίμους καὶ πόλεις ξένας ἐπιθυμοῦντας ἰδεῖν, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ διανύει τὴν 5 ὁδὸν καὶ μιᾶς ἡμέρας τὸ διάστημα εἶη, ἀλλὰ πλείονα διατρίβειν ἀναγκάζεται χρόνον, καθ' ἕκαστον λιμένα τὸ σκάφος ὀρμίζων, καθ' ἕκαστην πόλιν ἐπιβαίνειν ἐπιτρέπων, ὥστε χαρίσασθαι τι τῇ τῶν συμπλεόντων ἐπιθυμίᾳ. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, οὐ νήσους πλέοντες, οὐδὲ ἐπίνεια καὶ λιμένας καὶ πόλεις ἐπιδεικνύντες, ἀλλ' ἀνδρῶν κα- 10 τωρθωκότων ἀρετὴν καὶ διημαρτηκότων ραθυμίαν, βασιλέως ἀναισχυντίαν καὶ παρρησίαν ἱερέως, ὀργὴν Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, ἀμφοτέρα πρὸς διόρθωσιν γεγενημένα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὴν βασιλικὴν ἀπαντήσαμεν πόλιν, μηκέτι μέλλομεν, ἀλλὰ καταστείλαντες ἑαυτοὺς, ὡς εἰς πόλιν εἰσιέναι μέλλον- 15 τες, οὕτως ἀναβῶμεν εἰς τὴν ἄνω μητρόπολιν, τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν μητέρα πάντων ἡμῶν, τὴν ἐλευθέραν, ἔνθα τὰ Σεραφεῖμ, ἔνθα τὰ Χερουβεῖμ, ἔνθα χιλιάδες ἀρχαγγέλων, ἔνθα μυριάδες ἀγγέλων, ἔνθα ὁ θρόνος ὁ βασιλικός. Μηδεὶς τοίνυν παρέστω βέβηλος, μηδὲ ἐναγῆς· μυστικῶν γὰρ μέλλομεν κατατολιμᾶν διηγημάτων· μηδεὶς ἀκάθαρτος καὶ 20 τῆς ἀκροάσεως ταύτης ἀνάξιος· μᾶλλον δὲ καὶ βέβηλος καὶ ἐναγῆς παρέστω πᾶς, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν πονηρίαν ἀποθέμενος ἔξω πᾶσαν, οὕτως εἰσίστω. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον τὸν τὰ ρυπαρὰ ἱμάτια ἔχοντα διὰ τοῦτο ἐξήλασε τοῦ νυμφῶνος καὶ τῆς ἱερᾶς παστάδος ὁ τοῦ νυμφίου πατήρ, οὐκ ἐπειδὴ εἶχεν ἱμάτια ρυπαρὰ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχων αὐτά, οὕτως 25 εἰσήει. Οὐδὲ γὰρ εἶπε πρὸς αὐτόν, 'διὰ τί οὐκ ἔχεις ἔνδυμα γάμου;'

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

ΣΤΑ ΣΕΡΑΦΕΙΜ

1. Μόλις επί τέλους διαπλεύσαμε τὸ πέλαγος τοῦ Ὀζία· καὶ τὸ διαπλεύσαμε μόλις, ὄχι ἐξαιτίας τοῦ μήκους τοῦ δρόμου, ἀλλὰ ἐπειδὴ σεῖς οἱ συνταξιδιωτῆς μου ἤσασταν φιλομαθεῖς. Ἔτσι καὶ ἓνας κυβερνήτης ποῦ ἔχει φιλότιμους ἐπιβάτες καὶ θέλουν νὰ δοῦν ξένες πόλεις, δὲν διανύει σὲ μιὰ μέρα τὸ δρόμο, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἀπόστασις εἶναι μιᾶς ἡμέρας, ἀλλὰ ἀναγκάζεται νὰ δαπανάει περισσότερο χρόνο, ἀράζοντας σὲ κάθε λιμάνι τὸ σκάφος καὶ ἐπιτρέποντας νὰ πηγαίνουν σὲ κάθε πόλη, γιὰ νὰ ικανοποιῆσει κάπως τὴν ἐπιθυμία τῶν συνεπιβατῶν. Αὐτὸ ἔκανα κι ἐγώ, ἂν καὶ δὲν ἔπλεα σὲ νησιά, οὔτε ἔδειχνα ἐπίνεια καὶ λιμάνια καὶ πόλεις, ἀλλὰ ἀρετὴ ποῦ κατόρθωσαν ἄνδρες, καὶ ραθυμία ἀνδρῶν ποῦ διέπραξαν τὴν ἁμαρτία, τὴν ἀδιαντροπία βασιλιᾶ καὶ τὴν παρρησία ἱερέα, τὴν ὀργὴ καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ποῦ καὶ τὰ δύο ἔγιναν γιὰ διόρθωσι.

Ἄφοῦ ὁμως τώρα φθάσαμε στὴ βασιλικὴ πόλη, ἃς μὴ ἀδιαφορήσουμε, ἀλλὰ, ἀφοῦ εὐπρεπίσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἔτσι ὅπως ὀφείλουμε νὰ μποῦμε στὴν πόλη, ἃς ἀνεβοῦμε ἔτσι στὴν οὐράνια μητρόπολη, στὴν Ἱερουσαλήμ, τὴ μητέρα ὄλων μας, τὴν ἐλεύθερη, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν τὰ Σεραφεῖμ, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν τὰ Χερουβεῖμ, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων, ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται ὁ βασιλικὸς θρόνος. Κανεῖς λοιπὸν νὰ μὴ παραστεῖ βέβηλος, οὔτε μολυσμένος· γιὰτὶ πρόκειται νὰ ἀποτολμήσω μυστικὲς διηγήσεις· κανένας ἀκάθαρτος καὶ ἀνάξιος τῆς ἀκροάσεως αὐτῆς. Ἡ καλύτερα ἃς παραστεῖ καὶ κάθε βέβηλος καὶ μολυσμένος, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἀποθέσει ἔξω κάθε ἀκαθαρσία καὶ κακία, τότε νὰ μπεῖ. Γιὰτὶ καὶ ἐκεῖνον ποῦ εἶχε τὰ ἀκάθαρτα ἐνδύματα τὸν ἔβγαλε ἔξω ἀπὸ τὸν νομφώνα καὶ τὴν ἱερὴ παστάδα ὁ πατέρας τοῦ γαμπροῦ, ὄχι ἐπειδὴ εἶχε βρώμικα ἐνδύματα, ἀλλὰ ἐπειδὴ φοροῦσε αὐτὰ καὶ μπῆκε μέσα. Οὔτε βέβαια τοῦ εἶπε, Γιὰτὶ δὲν ἔχεις ἐνδυμα γάμου; ἀλλὰ, «γιὰτὶ μπῆκες μέσα χωρὶς ἐνδυμα

ἀλλά, «διὰ τί οὐκ ἔχων ἔνδυμα γάμου οὕτως εἰσῆλθες;». Ἐπὶ τῶν τριόδων, φησὶν, εἰστήκεις προσαιτῶν, καὶ οὐκ ἐπησχύνθη σου τὴν πενίαν, οὐκ ἐβδελυξάμην σου τὴν ἀτιμίαν, ἀλλά, πάσης ἐκείνης ἐπαλλάξας σε τῆς εὐτελείας, εἰσῆγαγον εἰς τὸν νυμφῶνα τὸν ἱερόν, καὶ δεῖπνων ἡξίωσα βασιλικῶν, καὶ πρὸς τὴν ἄνω τιμὴν ἤγαγον τὸν ἐσχάτης ὄντα κολάσεως ἄξιον· σὺ δὲ οὐδὲ ταῖς εὐεργεσίαις ἐγένου βελτίων, ἀλλ' ἐπὶ τῆς συνήθους ἔμεινας κακίας, ὑβρίσας μὲν εἰς τοὺς γάμους, ὑβρίσας δὲ εἰς τὸν νυμφίον. Ἄπιθι τοίνυν λοιπὸν καὶ δίδου τὴν ὀφειλομένην τῆς τοιαύτης ἀναισθησίας τιμωρίαν.

10 Σκοπεῖτω τοίνυν καὶ ἡμῶν ἕκαστος, μήπως ταύτην ἀκούσῃ τὴν φωνήν, καὶ πάντα λογισμὸν ἀποβαλὼν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀνάξιον, οὕτω τῆς ἱερᾶς μετεχέτω τραπέζης. «Καὶ ἐγένετο», φησί, «τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Πῶς εἶδεν, οὐκ οἶδα· ὅτι μὲν γὰρ 15 εἶδεν, εἶπεν, τὸ δὲ πῶς εἶδεν, ἐσιώπησε· δέχομαι τὰ εἰρημένα, οὐ πολυπραγμονῶ τὰ σεσιγημένα· κατανοῶ τὰ ἀποκαλυφθέντα, οὐ περιεργάζομαι τὰ συγκεκαλυμμένα· διὰ τοῦτο γὰρ συγκεκάλυπται. Πέπλος χρυσοῦς ἐστὶ τῶν Γραφῶν ἢ διήγησις, ὁ στήμων χρυσός, ἢ κρόκη χρυσός. Οὐ παρुφαιῶ τῶν ἀραχνῶν τὰ ὑφάσματα· τῶν ἐμῶν λογισμῶν τὴν 20 ἀσθένειαν οἶδα. «Μὴ μέταιρε ὄρια αἰώνια», φησὶν, «ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου». Ὅρια κινεῖν οὐκ ἀσφαλές· καὶ πῶς, ἅπερ ἡμῖν ὁ Θεὸς ἔθηκε, μεταθήσομεν; Βούλει μαθεῖν πῶς εἶδε τὸν Θεόν; Γενοῦ καὶ αὐτὸς προφήτης. Καὶ πῶς δυνατὸν τοῦτο, φησί, γυναῖκα ἔχοντα καὶ παιδοτροφίας ἐπιμελούμενον; Δυνατὸν μὲν, εἰ ἐθέλης, ἀγαπητέ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς 25 γυναῖκα εἶχε καὶ παίδων δύο πατὴρ ἦν, ἀλλ' οὐδὲν τούτων αὐτὸν ἐκώλυσεν. Οὐ γὰρ ἐστὶ κώλυμα τῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀποδημίας ὁ γάμος· ἐπεὶ, εἰ κώλυμα ἦν καὶ ἐπιβουλεύειν ἡμῖν ἔμελλεν ἡ γυνή, οὐκ ἂν αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ὁ Θεὸς ἐκάλεσε βοηθόν. Ἐβουλόμην μὲν οὖν εἰπεῖν, τί ποτὲ ἐστὶ τὸ καθῆσθαι τὸν Θεόν· οὐ γὰρ δὴ κάθηται ὁ Θεός· σωματῶν 30 γὰρ ὁ σχηματισμός· τὸ Θεῖον δὲ ἀσώματον.

β'. Ἐβουλόμην εἰπεῖν, τί ποτὲ ἐστὶ θρόνος Θεοῦ· οὐ γὰρ δὴ θρόνῳ ὁ Θεὸς ἐμπεριεῖληπται· ἀπερίγραπτον γὰρ τὸ Θεῖον· ἀλλὰ δέδοικα μὴ, τῇ περὶ τούτων ἐνδιατρίβων διδασκαλίᾳ, παρελκύσω τὸ ὄφλημα. Καὶ γὰρ πάντας ὁρῶ πρὸς τὰ Σεραφεῖμ κεχηνότας, οὐχὶ τήμερον μόνον, ἀλλὰ

1. Ματθ. 22,12. 2. Ἦσ. 6,1.

3. Παρμ. 22,28.

γάμου»¹. Στεκόσουν, λέει, στὰ τρίστρατα ζητιανεύοντας καὶ δὲν ντράπηκα τὴ φτώχεια σου, οὔτε σιχάθηκα τὴν ἀτιμία σου, ἀλλὰ, ἀφοῦ σὲ ἀπάλλαξα ἀπὸ ὅλη ἐκείνη τὴν εὐτέλεια, σὲ ἔβαλα μέσα στὸν ἱερό νυμφώνα καὶ σὲ ἔκανα ἄξιο νὰ παρακαθῆσεις σὲ βασιλικὸ δεῖπνο καὶ σὲ ἀνέβασα στὴν οὐράνια τιμὴ, ἐσένα πού ἦσουν ἄξιος τῆς ἐσχάτης τιμωρίας· ἐσὺ ὅμως οὔτε μὲ τις εὐεργεσίες ἐγινες καλύτερος, ἀλλὰ ἔμεινες στὴ συνηθισμένη κακία, περιφρονώντας καὶ τοὺς γάμους καὶ τὸν γαμπρό. Φύγε ἀμέσως λοιπὸν καὶ νὰ ὑποστεῖς τὴν τιμωρία πού σοῦ ταιριάζει γιὰ τὴν ἀναισθησία σου αὐτή.

Ἦς προσέχει λοιπὸν καὶ ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς, μήπως ἀκούσει αὐτὴ τὴ φωνὴ καί, ἀφοῦ ἀποβάλλει κάθε λογισμό πού εἶναι ἀνάξιος τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, τότε νὰ πάρει μέρος στὸ ἱερό τραπέζι. «Καὶ συνέβηκε», λέει, «τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁξίας, νὰ δῶ τὸν Κύριο νὰ κάθεται σὲ θρόνο ψηλὸ καὶ ὑπερυψωμένο»². Πῶς τὸν εἶδε δὲν γνωρίζω· γιατί τὸ ὅτι τὸν εἶδε, τὸ εἶπε, τὸ πῶς ὅμως τὸν εἶδε, τὸ ἀποσιώπησε· δέχομαι αὐτὰ πού εἶπε, δὲν λεπτολογῶ ὅσα ἀποσιώπησε· καταλαβαίνω αὐτὰ πού ἀποκαλύφθηκαν, δὲν περιεργάζομαι, ὅσα εἶναι συγκεκαλυμμένα· γι' αὐτὸ ἄλλωστε συγκαλύπτονται. Ἡ διήγηση τῶν Γραφῶν εἶναι χρυσὸς πέπλος, τὸ στημόνι εἶναι χρυσό, τὸ νῆμα χρυσό. Δὲν ὑφαίνω τὰ ὑφάσματα τῶν ἀραχνῶν. Γνωρίζω τὴν ἀδυναμία τῶν λογισμῶν μου. «Μὴ καταργεῖς», λέει, «σύνορα αἰώνια, πού ἔθεσαν οἱ πατέρες σου»³. Δὲν εἶναι ἀσφαλὲς νὰ μετακινούμε τὰ σύνορα· πῶς ἄλλωστε νὰ μετακινήσουμε αὐτὰ πού μᾶς ἔθεσε ὁ Θεός; Θέλεις νὰ δεῖς πῶς εἶδε τὸ Θεό; Γίνε καὶ σὺ προφήτης. Καὶ πῶς εἶναι αὐτὸ δυνατό, λέει, ἀφοῦ ἔχω γυναῖκα καὶ φροντίζω γιὰ τὴν ἀνατροφή παιδιῶν; Εἶναι δυνατό, ἂν θέλεις, ἀγαπητέ. Γιατί καὶ αὐτὸς εἶχε γυναῖκα καὶ ἦταν πατέρας δύο παιδιῶν, καὶ τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν τὸν ἐμπόδιζε· καθόσον ὁ γάμος δὲν εἶναι ἐμπόδιο γιὰ τὴ μετάβασή μας στὸν οὐρανό· γιατί ἂν ἦταν ἐμπόδιο καὶ ἐπρόκειτο ἡ γυναῖκα νὰ μᾶς ἐπιβουλεύεται, δημιουργώντας τὴν ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲ θὰ τὴν ὀνόμαζε βοηθὸ μας. Θὰ ἤθελα ὅμως νὰ πῶ καὶ κάτι γιὰ τὸ τί σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς κάθεται· γιατί βέβαια ὁ Θεὸς δὲν κάθεται· ἡ στάση αὐτὴ ἀναφέρεται στὰ σώματα, καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀσώματος.

2. Ἦθελα νὰ πῶ τί τέλος πάντων εἶναι ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ· γιατί ὁ Θεὸς δὲν περικλείεται σὲ θρόνο, ἐπειδὴ τὸ θεῖο εἶναι ἀπερίγραπτο· φοβᾶμαι ὅμως μήπως, ἐπιμένοντας στὴ διδασκαλία αὐτῶν, ἐπιμηκύνω τὸ χρέος μου. Γιατί σᾶς βλέπω ὅλους νὰ κοιτάζετε πρὸς τὰ Σεραφεῖμ

καὶ ἐκ πρώτης ἡμέρας· διόπερ, καθάπερ πλήθος ἀνθρώπων, πολλῇ τῇ
 ρύμῃ διακόπτων ὁ λόγος τῶν ἀπαντώντων νοσημάτων τὸ πλήθος, πρὸς
 ἐκείνην ἐπέιγεται τὴν ἐξήγησιν. «Καὶ τὰ Σεραφεῖμ εἰστήκεισαν κύκλω
 αὐτοῦ», φησίν. Ἴδου τὰ Σεραφεῖμ, ἃ πάλαι ἐπεθυμεῖτε πάντες ἰδεῖν. Θε-
 5 ἀσασθε τοῖνυν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσατε, ἀλλὰ μὴ μετὰ θορύβου,
 μηδὲ σπεύδοντι τῷ λογισμῷ, ὅπερ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν εἰσόδων γίνεται·
 ἐκεῖ μὲν γὰρ εἰκότως τοῦτο αὐτὸ συμβαίνει. Οὐ γὰρ ἀναμένουσιν οἱ δο-
 ρυφόροι τῶν ὁρώντων τὰς ὄψεις, ἀλλὰ πρὶν ἢ πάντα αὐτοῖς ὀφθῆναι
 καλῶς, ἀναγκάζουσι παρατρέχειν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἴστησιν
 10 ἡμῖν ὁ λόγος τὴν θεωρίαν ἕως οὗ πάντα ἐπέλθῃτε, ὅσα δυνατὸν ἐπέλ-
 θεῖν. «Καὶ τὰ Σεραφεῖμ εἰστήκεισαν κύκλω αὐτοῦ». Πρὸ τοῦ τῆς φύσε-
 ως ἀξιώματος ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὸ ἀπὸ τῆς ἐγγύτητος τῆς κατὰ τὸν τόπον
 ἀξίωμα. Οὐ γὰρ εἶπε πρῶτον τίνα ἦν τὰ Σεραφεῖμ, ἀλλ' εἶπεν ἔνθα
 ἐστήκασιν. Τοῦτο γὰρ ἐκείνου τὸ ἀξίωμα μεῖζον. Πῶς; Ὅτι οὐχ οὕτω
 15 δείκνυσι τὰς δυνάμεις ἐκείνας μεγάλας οὐσας, τὸ Σεραφεῖμ εἶναι, ὡς τὸ
 ἐγγὺς ἐστάναι τοῦ θρόνου βασιλικοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τῶν δορυφό-
 ρων ἐκείνους ἐπισημοτέρους εἶναι νομίζομεν, οὐς ἂν ἴδωμεν ἐγγὺς τοῦ
 ζεύγους ἐλαύνοντας τοῦ βασιλικοῦ ὀχήματος. Οὕτω καὶ τῶν δυνάμεων
 τῶν ἀσωμάτων ἐκεῖναί εἰσι λαμπρότεροι, ὅσαι περ ἂν ὦσιν ἐγγιστα
 20 τοῦ θρόνου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης, ἀφείς διαλεχθῆναι περὶ τοῦ τῆς
 φύσεως αὐτῶν ἀξιώματος, πρότερον ἡμῖν διαλέγεται περὶ τῆς τοῦ τό-
 που προεδρίας, εἰδὼς ὅτι οὗτος μεῖζον ὁ κόσμος ἐστί, καὶ ὅτι τοῦτο
 τῶν φύσεων ἐκείνων τὸ κάλλος. Καὶ γὰρ τοῦτο ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ
 πᾶσα ἀσφάλεια, τὸ κύκλω τοῦ θρόνου ἐκείνου φαίνεσθαι.

25 Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων ἔστιν ἰδεῖν· καὶ γὰρ ἐκείνους βουλόμε-
 νος δεῖξαι μεγάλους ὁ Χριστός, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἄγγελοί εἰσι, καὶ ἐσίγη-
 σεν, ἀλλ' ὅτι «οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ
 Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς». Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ μεῖζόν ἐστι τῆς ἀγγελι-
 κῆς ἀξίας τὸ βλέπειν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός, οὕτω τῆς τῶν Σερα-
 30 φεῖμ ἀξίας μεῖζόν τὸ ἐστάναι κύκλω τοῦ θρόνου καὶ μέσον ἔχειν αὐτόν.
 Ἄλλὰ τοῦτο τὸ μέγα καὶ σοὶ δυνατόν ἐστιν, ἂν ἐθέλης, λαβεῖν. Οὐ γὰρ
 δὴ τῶν Σεραφεῖμ μόνον μέσος ἐστί, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν αὐτῶν, ἂν ἐθέλω-

4. Ἦσ. 6,2.

5. Ματθ. 18,10.

μέ ανοιχτό τὸ στόμα, ὄχι μόνο σήμερα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα· γι' αὐτὸ ὁ λόγος, διακόπτοντας τὸ πλῆθος τῶν νοημάτων, ποῦ σὰν πλῆθος ἀνθρώπων τὸν συναντοῦν με πολλῇ ὀρμῇ, βιάζεται νὰ ἔρθει σ' ἐκείνη τὴν ἐξιστόρηση. «Καὶ τὰ Σεραφεῖμ», λέει, «στέκονταν γύρω του»⁴. Νά, τὰ Σεραφεῖμ, ποῦ ἀπὸ παλιά ἐπιθυμοῦσατε ὅλοι νὰ δεῖτε. Δέστε τα λοιπὸν καὶ ἱκανοποιηστε τὴν ἐπιθυμία σας, ἀλλὰ ὄχι με θόρυβο, οὔτε με βιαστικὸ λογισμό, πράγμα ποῦ γίνεται κατὰ τὴν εἴσοδο τῶν βασιλέων· γιατί ἐκεῖ εἶναι φυσικὸ νὰ συμβαίνει αὐτό. Γιατί οἱ δορυφόροι δὲν περιμένουν τὰ πρόσωπα αὐτῶν ποῦ βλέπουν, ἀλλὰ πρὶν νὰ ἐμφανισθοῦν καλὰ σ' αὐτοὺς ὅλα, τοὺς ἀναγκάζουν νὰ περάσουν γρήγορα· ἐδῶ ὁμως δὲν συμβαίνει αὐτό, ἀλλὰ σταματᾶει ὁ λόγος μου τῇ θεωρίᾳ, μέχρι νὰ τὰ πλησιάσετε ὅλα, ὅσα εἶναι δυνατὸ νὰ πλησιάσει κανεὶς. «Καὶ τὰ Σεραφεῖμ στέκονταν γύρω του». Πρὶν ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τῆς φύσεώς τους μᾶς δίδαξε τὸ ἀξίωμά τους ἀπὸ τὴν τοπικὴ ἐγγύτητά τους πρὸς τὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ. Γιατί δὲν εἶπε πρῶτα τί ἦταν τὰ Σεραφεῖμ, ἀλλὰ ἀνέφερε τὸν τόπο ὅπου στέκονταν. Γιατί αὐτὸ τὸ ἀξίωμα εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Πῶς; Διότι, τὸ ὅτι εἶναι Σεραφεῖμ, δὲν δείχνει ὅτι εἶναι οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες τόσο μεγάλες, ὅσο τὸ ὅτι στέκονται κοντὰ στὸ βασιλικὸ θρόνο. Γιατί κι ἐμεῖς ἀπὸ τοὺς δορυφόρους νομίζουμε ὅτι πιὸ ἐπίσημοι εἶναι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους βλέπουμε νὰ πηγαίνουν ἔφιπποι κοντὰ στὸ ζεῦγος τοῦ βασιλικοῦ ὀχήματος. Ἔτσι καὶ ἀπὸ τίς ἀσώματες δυνάμεις ἐκεῖνες εἶναι πιὸ ἔνδοξες, ὅσες εἶναι πιὸ κοντὰ στὸν θρόνο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης, παραλείποντας νὰ μιλήσει γιὰ τὸ φυσικὸ τους ἀξίωμα, μᾶς κάνει λόγο πρῶτα γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ θέση τοῦ τόπου, γνωρίζοντας ὅτι αὐτὸ τὸ ἀξίωμα εἶναι μεγαλύτερο καὶ ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ γιὰ τίς φύσεις ἐκεῖνες τὴν ὠραιότητά τους. Γιατί αὐτὸ εἶναι ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ὅλη ἡ ἀσφάλεια, τὸ νὰ φαίνονται γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο ἐκεῖνου.

Αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε καὶ στοὺς ἀγγέλους· γιατί καὶ ἐκεῖνους, θέλοντας ὁ Χριστὸς νὰ τοὺς παρουσιάσει μεγάλους, δὲν εἶπε ὅτι εἶναι ἄγγελοι καὶ σταμάτησε, ἀλλὰ εἶπε, ὅτι οἱ «ἄγγελοί τους βλέπουν διαρκῶς τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα μου ποῦ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς»⁵. Γιατί, ὅπως ἐκεῖ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἀγγελικὸ ἀξίωμα, τὸ ὅτι βλέπουν τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τῶν Σεραφεῖμ, εἶναι ἀνώτερο τὸ ὅτι στέκονται γύρω ἀπὸ τὸν θρόνο καὶ τὸν ἔχουν στῆ μέση. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ μεγάλο εἶναι καὶ σὲ σένα δυνατό, ἂν θέλεις, νὰ τὸ λάβεις. Γιατί δὲν εἶναι μόνο στῆ μέση τῶν Σεραφεῖμ,

μεν. «Οὐ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς», φησί, «συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν»· καί, «Κύριος ἐγγὺς τοῖς συντετριμμένοις τῇ καρδίᾳ, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ· «τὰ ἄνω φρονεῖτε, οὐδ' ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος». Εἶδες πῶς ἡμᾶς ἔστησε μετὰ τῶν Σεραφεῖμ, ἐγγὺς ἀγαθῶν τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ; Εἶτά φησιν· «ἔξ πτέρυγες τῷ ἐνί, καὶ ἔξ πτέρυγες τῷ ἐνί». Τί ἡμῖν αἱ ἔξ πτέρυγες ἐνδείκνυνται αὐται; Τὸ ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον καὶ κοῦφον καὶ τὸ ταχὺ ἐκείνων τῶν φύσεων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Γαβριὴλ ὑπόπτερος κάτεισιν, οὐχ ὅτι πτερὰ περὶ τὴν ἀσώματον ἐκεί-
10 νην δύναμιν, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῶν ὑψηλοτάτων κατῆλθε χωρίων καὶ τὰς ἄνω διατριβὰς ἀφείκει ἀφίκεται.

Τί δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς βούλεται τῶν πτερύγων; Ἐνταῦθα οὐ δεῖ τῆς παρ' ἡμῶν ἐρμηνείας· αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ὁ λόγος ἐπέλυσε, τὴν χρεῖαν ἡμῖν αὐτῶν ἐξηγησάμενος· «ταῖς γὰρ δυσί», φησίν, «ἐκάλυπτον τὰ πρό-
15 σωπα ἑαυτῶν»· εἰκότως, ὡσπερ τινὶ διπλῶ διαφράγματι τὰς ὄψεις τειχίζουσαι, διὰ τὸ μὴ φέρειν τὴν ἐκ τῆς δόξης ἐκείνης ἐκπηδῶσαν ἀστραπήν. «Καὶ ταῖς δυσὶ τοὺς πόδας ἐκάλυπτον», τάχα διὰ τὴν αὐτὴν ἐκπληξιν. Εἰώθαμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὅταν ὑπὸ τινος θάμβους κατασχεθῶμεν, πάντοθεν περιστέλλειν τὸ σῶμα. Καὶ τί λέγω τὸ σῶμα, ὅπου γε
20 καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ τοῦτο παθοῦσα ἐν ταῖς ὑπερβαλλούσαις ἐπιφανείαις, καὶ τὰς ἐνεργείας ἑαυτῆς συνέλκουσα, πρὸς τὸ βάθος καταφεύγει, καθάπερ τινὶ περιβολαίῳ τῷ σώματι ἑαυτὴν πάντοθεν περιστέλλουσα; Ἀλλὰ μὴ τις ἐκπληξιν καὶ θάμβος ἀκούων, ἀηδῆ τινα ἀγωνίαν αὐταῖς ἐγγίνεσθαι νομιζέτω· καὶ γὰρ μετὰ τῆς ἐκπλήξεως ταύτης καὶ ἡδονὴ τις
25 ἀφόρητος κεκραμένη ἐστί. «Ταῖς δὲ δυσὶν ἐπέτοντο». Καὶ τοῦτο σημεῖον τοῦ τῶν ὑψηλῶν ἐφίεσθαι συνεχῶς, καὶ μηδέποτε κάτω βλέπειν. «Καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος». Καὶ ἡ κραυγὴ πάλιν τοῦ θαύματος ἡμῖν δεῖγμα μέγιστον· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ὑμνοῦσιν, ἀλλὰ μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς· καὶ οὐδὲ μετὰ κραυγῆς ἀπλῶς,
30 ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς τοῦτο ποιοῦσι. Τὰ μὲν γὰρ λαμπρὰ τῶν σωμάτων, κὰν μεθ' ὑπερβολῆς ἢ λαμπρά, τότε ἡμᾶς μόνον ἐκπλήττειν εἶωθεν, ὅταν πρῶτον αὐτῶν ταῖς ὄψεσιν ἀντιλαμβάνόμεθα· ἐπειδὰν δὲ πλέον

6. Ματθ. 18,20. 7. Ψαλμ. 33,19.

8. Κολ. 3,2. 9. Ἡ. 6,2.

ἀλλὰ καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους, ἂν θέλουμε. Γιατὶ λέει, «ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συναθροισμένοι στὸ ὄνομά μου, βρίσκομαι ἐκεῖ ἀνάμεσά τους»⁶· καὶ «ὁ Κύριος εἶναι κοντὰ σ' ἐκείνους πού ἔχουν συντριμμένη καρδιά καὶ θὰ σώσει ὅσους ἔχουν ταπεινὸ φρόνημα»⁷. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος φωνάζει· «νὰ σκέφτεστε τὰ οὐράνια πράγματα, ὅπου βρίσκεται ὁ Χριστὸς καθισμένος στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ»⁸. Βλέπετε πῶς μᾶς ἔστησε μαζί με τὰ Σεραφεῖμ, ὀδηγώντας μας κοντὰ στὸν βασιλικὸ θρόνο; Ἔπειτα λέει· «ἔξι φτερὰ στὸ ἓνα καὶ ἔξι φτερὰ στὸ ἄλλο»⁹. Τί μᾶς φανερώνουν αὐτὰ τὰ ἔξι φτερά; Τὸ ὅτι εἶναι ψηλές καὶ αἰωρούμενες καὶ ἐλαφρὲς καὶ γρήγορες οἱ φύσεις ἐκεῖνες. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Γαβριὴλ κατεβαίνει σὰν νὰ ἔχει φτερά, ὄχι ὅτι ὑπάρχουν φτερὰ γύρω ἀπὸ τὴν ἀσώματη ἐκείνη δύναμη, ἀλλὰ ὡς ἔνδειξη ὅτι κατέβηκε ἀπὸ τοὺς πολὺ ψηλοὺς ἐκείνους χώρους καὶ ἔφτασε ἀφήνοντας τὴν παραμονή του στὸν οὐρανό.

Ὅμως τί θέλει νὰ φανερώσει ὁ ἀριθμὸς τῶν φτερῶν; Ἐδῶ δὲ χρειάζεται ἡ δική μου ἐρμηνεία· γιατί ὁ ἴδιος ὁ λόγος ἐρμήνευσε τὸν ἑαυτό του, ἐξηγώντας μας τὴ χρησιμότητά τους· γιατί λέει, «με τὰ δύο κάλυπταν τὰ πρόσωπά τους»· σωστά, σὰν με κάποιο διπλὸ τεῖχος καλύπτουν τὸ πρόσωπό τους, ἐπειδὴ δὲν ὑποφέρουν τὴ λάμψη πού πηδᾷ ἀπὸ ἐκείνη τὴ δόξα. «Καὶ με τὰ δύο κάλυπταν τὰ πόδια τους», προφανῶς γιὰ τὴ ἴδια ἐκπληξη. Γιατὶ κι ἐμεῖς συνηθίζουμε, ὅταν κυριευθοῦμε ἀπὸ κάποιο ἐκθαμβωτικὸ φῶς, νὰ συμμαζεῦουμε ἀπὸ παντοῦ τὸ σῶμα μας. Καὶ γιατί λέω μόνο τὸ σῶμα, ἀφοῦ καὶ ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ, ὅταν τὸ παθαίνει αὐτὸ στὶς ἀνώτερες ἐπιφάνειές της, ἔλκοντας καὶ τὶς ἐνέργειες μαζί, συμμαζεῦεται στὸ βάθος, σφίγγοντας τὸν ἑαυτό της στὸ σῶμα, σὰν νὰ εἶναι κανένα ἔνδυμα; Ἀλλὰ ἀκούοντας ἐκπληξη καὶ θάμπος, νὰ μὴ νομίσει κανένας ὅτι προκαλεῖται κάποια ἀηδὴς ἀγωνία σ' αὐτές· γιατί μαζί με τὴν ἐκπληξη αὐτὴ ὑπάρχει ἀναμιγμένη καὶ κάποια ἀφόρητη ἡδονή. «Καὶ με τὰ δύο πετοῦσαν». Καὶ αὐτὸ εἶναι σημάδι ὅτι συνεχῶς ἐπιθυμοῦν τὰ ὑψηλὰ καὶ ποτὲ δὲν βλέπουν κάτω. «Καὶ κραύγαζε ὁ ἓνας στὸν ἄλλον· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος». Καὶ ἡ κραυγὴ αὐτὴ τοῦ θαυμασμοῦ εἶναι μεγάλο σημάδι γιὰ μᾶς· γιατί δὲν ὑμνοῦν ἀπλῶς, ἀλλὰ με δυνατὴ κραυγὴ· καὶ ὄχι μόνο ἀπλῶς με κραυγὴ, ἀλλὰ τὸ κάνουν διαρκῶς. Διότι τὰ ἔνδοξα σώματα, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ὑπερβολικὰ ἔνδοξα, τότε μόνο συνήθως μᾶς ἐκπλήττουν, ὅταν τὰ βλέπουμε γιὰ πρώτη φορὰ με τὰ μάτια μας· ἐὰν ὁμως ἐξακολουθήσουμε νὰ τὰ βλέ-

αὐτῶν ἐνδιατρίβωμεν τῇ θεωρίᾳ, τῇ συνηθείᾳ τὸ θαῦμα καταλόμεν, τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐμμελετησάντων λοιπὸν τοῖς σώμασι.

Διὰ τοῦτο καὶ εἰκόνα βασιλικὴν ἄρτι μὲν ἀνατεθεῖσαν καὶ φαιδρὸν ἀπὸ τῶν χρωμάτων στίλβουσαν ἰδόντες, ἐκπληττόμεθα· μετὰ δὲ μίαν 5 καὶ δευτέραν ἡμέραν οὐκέτι θαυμάζομεν. Καὶ τί λέγω εἰκόνα βασιλικὴν, ὅπου γε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου τοῦτο αὐτὸ πεπόνθαμεν, ὧν οὐδὲν γένοιτ' ἂν φαιδρότερον σῶμα; Οὕτως ἐπὶ τῶν σωμάτων ἀπάντων ἡ συνήθεια καταλύει τὸ θαῦμα· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον. Ὅσον γὰρ ἐνδιατρίβουσι τῇ θεω- 10 ρία τῆς δόξης ἐκείνης αἱ δυνάμεις αὐταί, τοσοῦτον μᾶλλον ἐκπλήττονται καὶ ἐπιτείνουσι τὸ θαῦμα· διὰ τοῦτο καὶ ἐξ οὗ γέγονασι μέχρι νῦν ὀρώσαι τὴν δόξαν ἐκείνην, μηδέποτε ἐπαύσαντο μετ' ἐκπλήξεως βοῶσαι· ἀλλ' ὅπερ ἡμεῖς πάσχομεν ἐν βραχεῖ καιρῷ κατὰ τῶν ὄψεων ἡμῶν ἀστραπῆς φερομένης, τοῦτο ἐκεῖναι διηνεκῶς ὑπομένουσι, καὶ ἀπαύ- 15 στως μετὰ τινος ἡδονῆς τὸ θαῦμα ἔχουσι. Καὶ γὰρ οὐ μόνον κεκράγα-σιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους τοῦτο ποιοῦσιν, ὃ τῆς ἐπιτεταμένης ἐκπλήξεως σημεῖόν ἐστιν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, βροντῆς καταρρηγνυμένης, ἢ τῆς γῆς σειομένης, οὐ μόνον ἀναπηδῶμεν καὶ βοῶμεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους καταφεύγομεν ἐν ταῖς οἰκίαις. Τοῦτο καὶ τὰ Σεραφεῖμ ποιεῖ 20 καὶ διὰ τοῦτο ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον κέκραγεν, «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος».

γ'. ἼΑρα ἐπέγνωτε τὴν φωνὴν ταύτην; Ἴρα ἡμετέρα ἐστίν, ἢ τῶν Σεραφεῖμ; Καὶ ἡμετέρα καὶ τῶν Σεραφεῖμ, διὰ τὸν Χριστὸν τὸν ἀνελόντα τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ καὶ εἰρηνοποιήσαντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὸν ποιήσαντα τὰ ἀμφοτέρα ἐν. Πρότερον μὲν γὰρ ἐν 25 τοῖς οὐρανοῖς οὗτος ἦδετο μόνον ὁ ὕμνος, ἐπειδὴ δὲ ἐπιβῆναι τῆς γῆς κατηξίωσεν ὁ Δεσπότης, καὶ τὴν μελωδίαν ταύτην κατήνεγκε πρὸς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας οὗτος ἀρχιερεὺς, ἐπειδὴν ἐπὶ τῆς ἀγίας ταύτης ἐστήκη τραπέζης, τὴν λογικὴν ἀναφέρων λατρείαν, τὴν ἀναίμακτον προσφέρων θυσίαν, οὐχ ἀπλῶς ἡμᾶς ἐπὶ τὴν εὐφημίαν ταύτην καλεῖ, 30 ἀλλὰ πρότερον τὰ Χερουβεῖμ εἰπὼν καὶ τῶν Σεραφεῖμ ἀναμνήσας, οὕτω παρεκελεύεται πᾶσιν ἀναπέμψαι τὴν φρικωδεστάτην φωνὴν, τῇ τῶν συγχορευόντων μνήμη τὴν διάνοιαν ἡμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἀνασπῶν, καὶ μονονουχὶ βοῶν πρὸς ἕκαστον ἡμῶν καὶ λέγων· μετὰ τῶν Σερα-

10. Τὰ λόγια αὐτὰ ἐδῶ ἀπηχοῦν τὰ λόγια τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου· «οἱ τὰ Χερουβίμ μυστικῶς... πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθῶμεθα μέριμναν».

πουμε περισσότερο, με τή συνήθεια καταργοῦμε τὸν θαυμασμό, ἐπειδὴ τὰ μάτια μας ἀσκοῦνται στὰ σώματα.

Γι' αὐτό, ὅταν δοῦμε καὶ μιὰ εἰκόνα βασιλική, πού πρόσφατα ἀφιερώθηκε καὶ γυαλίζει πολὺ μετὰ τὰ χρώματα, ἐκπληττόμεθα, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ μιὰ καὶ δύο μέρες δὲν τὴν θαυμάζουμε. Ἄλλὰ γιατί λέω βασιλική εἰκόνα, ἀφοῦ καὶ μετὰ τις ἀκτίνες τοῦ ἡλίου παθαίνουμε τὸ ἴδιο, ἂν καὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει σῶμα πιὸ λαμπρὸ ἀπὸ αὐτό; Ἔτσι σὲ ὅλα τὰ σώματα ἢ συνήθεια καταργεῖ τὸν θαυμασμό. Στὴν περίπτωση ὁμως τῆς λαμπρότητας τοῦ Θεοῦ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἐντελῶς ἀντίθετα. Γιατὶ ὅσο πιὸ πολὺ ἐξακολουθοῦν οἱ δυνάμεις αὐτὲς νὰ βλέπουν τὴ λάμψη ἐκεῖνου, τόσο πιὸ πολὺ ἐκπλήσσονται καὶ αὐξάνουν τὸν θαυμασμό. Γι' αὐτό, ἂν καὶ βλέπουν τὴ δόξα ἐκεῖνη ἀπὸ τότε πού δημιουργήθηκαν μέχρι τώρα, δὲν ἔπαυσαν νὰ φωνάζουν μετὰ ἐκπληξη ἀλλὰ αὐτὸ πού παθαίνουμε ἐμεῖς μέσα σὲ σύντομο χρόνο, ὅταν ἔρχεται στὰ μάτια μας κάποια λάμψη, αὐτὸ ἐκεῖνες τὸ ὑφίστανται διαρκῶς καὶ ἀκατάπαυστα μετὰ κάποια ἡδονὴ ἐκδηλώνουν θαυμασμό. Γιατὶ ὄχι μόνο κραυγάζουν, ἀλλὰ τὸ κάνουν αὐτὸ μεταξύ τους, πρᾶγμα πού εἶναι δεῖγμα τῆς παρατεταμένης ἐκπλήξεώς τους. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ὅταν ἀκούεται ξαφνικὰ βροντὴ ἢ σειέται ἡ γῆ, ὄχι μόνο πηδάμε καὶ φωνάζουμε, ἀλλὰ καὶ καταφεύγουμε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο μέσα στὰ σπῆτι. Αὐτὸ κάνουν καὶ τὰ Σεραφεῖμ· καὶ γι' αὐτὸ ὁ ἕνας κραυγάζει στὸν ἄλλο, «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος».

3. Ἀναγνωρίσατε ἄραγε τὴ φωνὴ αὐτὴ; Εἶναι ἄραγε δική μας ἢ τῶν Σεραφεῖμ; Καὶ δική μας καὶ τῶν Σεραφεῖμ, γιὰ τὸν Χριστὸ ὁ ὁποῖος κατάργησε τὸ μεσότοιχο τοῦ φράχτη καὶ εἰρήνευσε τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, γιὰ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔκανε καὶ τὰ δύο ἕνα. Γιατὶ προηγουμένως αὐτὸς ὁ ὕμνος ψαλλόταν μόνο στοὺς οὐρανοὺς, ὅταν ὁμοῦς ὁ Κύριος καταδέχτηκε νὰ ἔρθει στὴ γῆ, κατέβασε κι αὐτὴ τὴ μελωδίαν σὲ μᾶς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μέγας αὐτὸς ἀρχιερέας, ὅταν στέκεται στὴν ἁγία τράπεζα, προσφέροντας τὴ λογικὴ λατρεία, τὴν ἀναίμακτη θυσία, δὲν μᾶς προτρέπει ἀπλῶς σ' αὐτὴ τὴν ἐπευφημία, ἀλλὰ, ἀφοῦ πρῶτα ἀναφέρει τὰ Χερουβεῖμ καὶ ὑπενθυμίσει καὶ τὰ Σεραφεῖμ, τότε προτρέπει ὄλους νὰ ἀναπέμψουν τὴν τόσο φρικτὴ φωνή, ἀποσπώντας, μετὰ τὴν ἀνάμνηση αὐτῶν πού συμπάλλουν, τὴ σκέψη μας ἀπὸ τὴ γῆ¹⁰, καὶ εἶναι σὰ νὰ φωνάζει στὸν καθένα ἀπὸ μᾶς λέγοντας· μαζί μετὰ Σεραφεῖμ

φεῖμ ἄδεις, μετὰ τῶν Σεραφεῖμ στήθι, μετ' ἐκείνων τὰς πτέρυγας πέτασον, μετ' ἐκείνων περιίπτασο τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν.

Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ μετὰ τῶν Σεραφεῖμ ἔστηκας, ὅπου γε ὧν οὐκ ἐτόλμησεν ἄσασθαι τὰ Σεραφεῖμ, ταῦτά σοι μετὰ ἀδείας ἔδωκεν ὁ Θεός; «Ἀπεστάλη γὰρ πρὸς με», φησὶν, «ἐν τῶν Σεραφεῖμ, καὶ εἶχεν ἄνθρακα πυρός, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου». Ἐκεῖνο τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυσιαστηρίου τούτου τύπος ἐστὶ καὶ εἰκὼν· ἐκεῖνο τὸ πῦρ, τούτου τοῦ πυρός τοῦ πνευματικοῦ. Ἄλλ' οὐκ ἐτόλμησεν ἄσασθαι τῇ χειρὶ τὰ Σεραφεῖμ, ἀλλὰ τῇ λαβίδι· σὺ δὲ τῇ χειρὶ λαμβάνεις. Ἄν μὲν οὖν πρὸς τὴν ἀζίαν ἴδης τῶν προκειμένων, καὶ τῆς τῶν Σεραφεῖμ ἀφῆς ταῦτα μείζω πολλῶ· ἂν δὲ τὴν τοῦ Δεσπότη σου φιλανθρωπίαν ἐννοήσης, οὐδὲ πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐτέλειαν ἐπαισχύνεται κατελθεῖν τῶν προκειμένων ἡ χάρις.

Ταῦτ' οὖν ἐννοῶν, ἄνθρωπε, καὶ τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς λογιζόμενος, ἀνάστηθι ποτε καὶ τῆς γῆς ἀποστάς, πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνάβηθι. Ἄλλ' ἔλκει τὸ σῶμα καὶ βιάζεται κάτω; Ἄλλ' ἰδοὺ προσελαύνουσι νηστεῖαι, κοῦφα μὲν τῆς ψυχῆς ἐργαζόμενοι τὰ πτερά, κοῦφον δὲ τῆς σαρκὸς κατασκευάζουσαι τὸ φορτίον κἂν μολύβδου παντὸς βαρύτερον λάβωσι σῶμα. Ἄλλ' ὁ μὲν τῆς νηστείας ἀναμενέτω λόγος, ὁ δὲ τῶν μυστηρίων ἤδη κινείσθω, δι' ἃ καὶ αἱ νηστεῖαι. Καθάπερ γὰρ τῶν ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι παλαισμάτων τέλος ὁ στέφανος, οὕτω καὶ τῆς νηστείας τέλος ἡ καθαρὰ κοινωνία· ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο κατορθώσωμεν διὰ τῶν ἡμερῶν τούτων, εἰκῆ καὶ μάτην κατακόψαντες ἑαυτοὺς, ἀστεφάνωτοι καὶ χωρὶς βραβείων ἀπὸ τοῦ σκάμματος τῆς νηστείας ἀναχωρήσομεν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ πατέρες ἐξέτειναν τῆς νηστείας τὸ στάδιον, προθεσμίαν μετανοίας διδόντες ἡμῖν, ἵνα, καθηράμενοι καὶ ἀποσμηξάντες ἑαυτοὺς, οὕτω προσίωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐντεῦθεν ἤδη βοῶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ διαμαρτύρομαι καὶ ἰκετεύω καὶ ἀντιβολῶ, μὴ μετὰ κηλίδος, μηδὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότος τῇ ἱερᾷ ταύτῃ προσίεναι τραπέζῃ· οὐ γὰρ ἂν εἶη τοῦτο πρόσοδος, οὐδὲ κοινωνία, κἂν μυριάκις ἀψόμεθα τοῦ ἀγίου σώματος ἐκείνου, ἀλλὰ καταδίκη καὶ κόλασις καὶ τιμωρίας προσθήκη. Μηδεὶς τοίνυν ἀμαρτωλὸς προσίτω, μᾶλλον δὲ οὐ

ψάλλεις, μαζί μὲ τὰ Σεραφεῖμ στάσου, μαζί μ' αὐτὰ ἀνοίξε τὰ φτερά σου καὶ μαζί μ' ἐκεῖνα νὰ πετᾷς γύρω ἀπὸ τὸν βασιλικὸ θρόνο.

Καὶ τί τὸ παράδοξο εἶναι ἐὰν στέκεσαι μαζί μὲ τὰ Σεραφεῖμ, ὅταν ἀκριβῶς αὐτὰ πού δὲν τολμοῦν νὰ ἀγγίσουν τὰ Σεραφεῖμ, αὐτὰ σοῦ ἔδωσε πλουσιοπάροχα ὁ Θεός; Γιατί λέει, «στάλθηκε σὲ μένα ἓνα ἀπὸ τὰ Σεραφεῖμ, καὶ εἶχε κάρβουνο ἀναμμένο, πού τὸ πῆρε μὲ τὴ λαβίδα ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον»¹¹. Τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο εἶναι τύπος καὶ εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου· ἐκείνη ἢ φωτιὰ εἶναι τύπος αὐτῆς τῆς πνευματικῆς φωτιᾶς. Ὅμως δὲν τόλμησαν τὰ Σεραφεῖμ νὰ τὴν πιάσουν μὲ τὸ χέρι, ἀλλὰ μὲ τὴ λαβίδα, ἐνῶ ἐσὺ τὴν παίρνεις μὲ τὸ χέρι. Ἄν λοιπὸν ἀποβλέψεις στὴν ἀξία τῶν παρόντων, εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ τὸ κάρβουνο τῶν Σεραφεῖμ· ἂν ὅμως σκεφθεῖς τὴ φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότη σου, ἢ χάρις τῶν παρόντων δὲν ντρέπεται νὰ κατεβεῖ στὴ δική μας μηδαμινότητα.

Κατανοώντας λοιπὸν αὐτά, ἄνθρωπέ μου, καὶ σκεπτόμενος τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, σῆκω κάποτε καί, ἀφοῦ ἀποχωρισθεῖς τὴ γῆ, ἀνέβα στὸν οὐρανό. Ὅμως σὲ τραβάει τὸ σῶμα καὶ σὲ ἀναγκάζει νὰ μείνεις κάτω; Ἄλλὰ νά, πλησιάζουν νηστεῖες, οἱ ὁποῖες κάνουν ἐλαφρὰ τὰ φτερά τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ κάνουν ἐλαφρὸ καὶ τὸ βᾶρος τῆς σάρκας, ἔστω καὶ ἂν παραλάβουν σῶμα βαρύτερο καὶ ἀπὸ μολύβι. Ἄλλὰ ὁ λόγος τῆς νηστείας ἃς περιμένει, ὁ λόγος τῶν μυστηρίων ὅμως, γιὰ τὰ ὁποῖα γίνονται καὶ οἱ νηστεῖς, ἃς κινηθεῖ ἀπὸ τώρα. Γιατί, ὅπως στοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες σκοπὸς τῶν ἀγωνισμάτων εἶναι τὸ στεφάνι, ἔτσι καὶ τῆς νηστείας σκοπὸς εἶναι νὰ κοινωνήσουμε καθαροί· ὥστε, ἐὰν δὲν τὸ κατορθώσουμε αὐτὸ ὅλες αὐτὲς τίς μέρες, ἀφοῦ καταπονήσαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἄσκοπα καὶ μάταια, θὰ ἀναχωρήσουμε ἀπὸ τὸ σκάμμα τῆς νηστείας ἀστεφάνωτοι καὶ χωρὶς βραβεῖα. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ πατέρες μας παρέτειναν τὸ στάδιο τῆς νηστείας, δίνοντάς μας προθεσμία νὰ μετανοήσουμε, ὥστε νὰ προσερχόμαστε, ἀφοῦ καθαρίσουμε καὶ ἀποπλύνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ ἀπὸ ἐδῶ ἤδη φωνάζω μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ διαμαρτύρομαι καὶ ἱκετεύω καὶ παρακαλῶ, νὰ μὴ προσέρχεσθε στὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα μὲ λεκέδες, οὔτε μὲ συνείδηση πονηρῆ· γιατί αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὄφελος οὔτε κοινωνία, ἔστω καὶ ἂν μύριες φορὲς δεχθοῦμε τὸ ἅγιο ἐκεῖνο σῶμα, ἀλλὰ καταδίκη καὶ κόλαση κι αὐξηση τῆς τιμωρίας. Κανένας λοιπὸν ἁμαρτωλὸς νὰ μὴ προσέρχεται, ἢ καλύτερα δὲν λέω, κανένας ἁμαρτωλός, γιατί πρῶτα τὸν

λέγω, μηδεὶς ἀμαρτωλός, ἐπεὶ πρότερον ἑμαυτὸν ἀπείργω τῆς θείας τραπέζης· ἀλλὰ μηδεὶς μένων ἀμαρτωλὸς προσίτω.

Διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν ἤδη προλέγω, ἵνα μὴ τῶν βασιλικῶν καταλαβόντων δειπνῶν καὶ τῆς ἱερᾶς ἐσπέρας παραγινομένης ἐκείνης, ἔχη τις λέγειν, ἀπαρασκευάστος εἰσῆλθον καὶ ἔρημος, καὶ ὅτι πάλαι ταῦτα προειπεῖν ἔχρην. Εἰ γὰρ πάλαι ταῦτα ἤκουσα, πάντως ἂν μεταβαλόμην, πάντως ἂν ἑμαυτὸν καθάρας, οὕτω προσῆλθον. Ἴν' οὖν μηδεὶς ταῦτα προφασίζεσθαι ἔχη, ἐντεῦθεν ἤδη προδιαμαρτύρομαι καὶ παρακαλῶ πολλὴν ἐπιδειξασθαι τὴν μετάνοιαν. Οἶδα ὅτι πάντες ἐσμέν ἐν ἐπιτιμίοις, καὶ ὅτι οὐδεὶς καυχῆσεται ἀγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν· ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι ἀγνὴν καρδίαν οὐκ ἔχομεν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχοντες καρδίαν ἀγνὴν, οὐδὲ τῷ δυναμένῳ ποιῆσαι ταύτην ἀγνὴν προσερχόμεθα. Δύναται γάρ, ἐὰν ἐθέλη· μᾶλλον δὲ καὶ πλέον ἡμῶν καθαρὸς ἡμᾶς εἶναι θέλει, ἀλλὰ ἀναμένει μικρὰν παρ' ἡμῶν ἀφορμὴν λαβεῖν, ἵνα μετὰ 15 παρρησίας ἡμᾶς στεφανώσῃ. Τίς τοῦ τελώνου γέγονεν ἀμαρτωλότερος; Ἄλλ' ἵνα μόνον εἶπη, «ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ», κατήλθεν ὑπὲρ τῶν Φαρισαίων δεδικαιωμένος. Καίτοι πόσῃ δυνάμει εἶχεν ἡ λέξις ἐκείνη; Ἄλλ' οὐχ ἡ λέξις αὐτὸν ἐκάθηρεν, ἀλλ' ἡ διάθεσις, μεθ' ἧς καὶ τὴν λέξιν ἐκείνην εἶπε· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἡ διάθεσις μόνη, 20 ἀλλὰ πρὸ ταύτης ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία.

δ'. Ποῖον γάρ, εἶπέ μοι, κατόρθωμα, ποῖος πόνος, ποῖος ἰδρῶς τῷ ἀμαρτωλῷ, πείσαι ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶν ἀμαρτωλὸς καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦτο εἶπεῖν; Ὁρᾷς ὡς οὐ μάτην ἔλεγον, ὅτι μικρᾶς παρ' ἡμῶν ἐπιλαβέσθαι προφάσεως βούλεται, καὶ τὸ πᾶν αὐτὸς εἰσφέρει λοιπὸν εἰς τὴν 25 σωτηρίαν ἡμῶν; Μετανοήσωμεν τοίνυν, κλαύσωμεν, θρηνησωμεν. Θυγατέρα τις πολλακίς ἀποβαλὼν, τὸν πλείω διατελεῖ τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον ἐν θρήνοις καὶ ὄδυρμοῖς· ἡμεῖς ψυχὴν ἀπώλεσαμεν, καὶ οὐ θρηνοῦμεν; σωτηρίας ἐξεπέσομεν, καὶ οὐ κατακοπτόμεθα; Καὶ τί λέγω ψυχῆς καὶ σωτηρίας; Δεσπότην παρωξύνουμεν οὕτω πρᾶον καὶ ἡμερον, 30 καὶ οὐ κατορύττομεν ἑαυτούς; Καὶ γὰρ οὐχὶ δεσπότην κηδεμονικοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατρὸς φιλοστόργου καὶ μητρὸς φιλόπαιδος πᾶσαν εὐνοίαν ὑπερβαίνει τῇ περὶ ἡμᾶς κηδεμονίᾳ. «Μὴ ἐπιλήσεται» γάρ, φησί, «γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάθοιτο γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου, λέγει 35 Κύριος». Πιστὴ μὲν οὖν καὶ πρὸ ἀποδείξεως ἢ ἀπόφασις· Θεοῦ γάρ

ἑαυτό μου ἀποκλείω ἀπὸ τῆ θεία τράπεζα, ἀλλὰ κανένας ποὺ μένει ἀμαρτωλὸς νὰ μὴ προσέρχεται.

Γι' αὐτὸ ἀπὸ τῶρα ἤδη τὸ προλέγω, ὥστε, ὅταν μᾶς ἔρθουν τὰ βασιλικά δεῖπνα καὶ φθάσει ἡ ἱερὴ ἐκείνη βραδυά, νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, ἤρθα ἀπροετοίμαστος καὶ ἔρημος καὶ ὅτι αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ πεῖς πρὶν ἀπὸ καιρὸ. Γιατί, ἂν τὰ ἄκουα ἀπὸ νωρὶς, ὅπωςδήποτε θὰ ἄλλαζα, ὅπωςδήποτε θὰ προσερχόμουν, ἀφοῦ πρῶτα καθάριζα τὸν ἑαυτό μου'. Γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ λοιπὸν κανεὶς νὰ προφασίζεται, διαμαρτύρομαι ἀπὸ τῶρα καὶ παρακαλῶ νὰ δεῖξετε πολλὴ μετάνοια. Γνωρίζω ὅτι ὅλοι βρισκόμαστε σὲ ἐπιτίμια καὶ ὅτι κανεὶς δὲ θὰ καυχηθεῖ ὅτι ἔχει ἀγνή καρδιά· δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ τὸ φοβερό, ὅτι δηλαδή δὲν ἔχουμε ἀγνή καρδιά, ἀλλὰ τὸ ὅτι, ἐνῶ δὲν ἔχουμε ἀγνή καρδιά, δὲν πλησιάζουμε αὐτὸν ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν κάνει ἀγνή. Γιατί μπορεῖ, ἐὰν θέλει ἢ καλύτερα καὶ περισσότερο ἀπὸ μᾶς θέλει νὰ εἴμαστε καθαροί, ἀλλὰ περιμένει νὰ πάρει μικρὴ ἔστω ἀφορμὴ ἀπὸ μᾶς, γιὰ νὰ μᾶς στεφανώσῃ μὲ παρρησία. Ποιὸς ὑπῆρξε πρὸ ἀμαρτωλὸς ἀπὸ τὸν τελώνη; Ἄλλὰ καὶ μόνον μὲ τὸ νὰ πεῖ «ὁ Θεός, ἐλέησέ με τὸν ἀμαρτωλό», κατέβηκε δικαιομένως περισσότερο ἀπὸ τὸν Φαρισαῖο. Ἐὰν καὶ πόση δύναμη εἶχε ἐκείνη ἡ λέξις; Ἄλλὰ δὲν τὸν καθάρισε ἡ λέξις, ἀλλὰ ἡ διάθεσις μὲ τὴν ὁποία εἶπε τὴ λέξις ἐκείνη· ἢ καλύτερα οὔτε μόνον ἡ διάθεσις, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ.

4. Γιατί πῆς μου, ποιὸ κατόρθωμα, ποιὸς ἰδρώτας χρειάζεται στὸν ἀμαρτωλό, γιὰ νὰ πείσει τὸν ἑαυτό του νὰ πεῖ ὅτι εἶναι ἀμαρτωλός, καὶ νὰ τὸ πεῖ αὐτὸ στὸν Θεό; Βλέπετε ὅτι δὲν ἔλεγα ἄδικα, ὅτι μικρὴ ἀφορμὴ ἀπὸ μᾶς ζητᾶ νὰ πάρει καὶ ἀμέσως αὐτὸς προσφέρει τὸ πᾶν γιὰ τὴ σωτηρία μας; Ἄς μετανοήσουμε λοιπόν, ἄς κλάψουμε, ἄς θρηνησοῦμε. Ὅταν κανεὶς χάσει μιὰ θυγατέρα, πολλὰς φορὰς περνᾷ τὸν περισσότερο χρόνον τῆς ζωῆς του μέσα μὲ θρήνους καὶ ὕδρμους· ἐμεῖς χάσαμε ψυχὴ καὶ δὲν κλαῖμε; Ἐκπέσαμε ἀπὸ τὴ σωτηρία, καὶ δὲ χτυπᾶμε τὸ στῆθος μας; Ἄλλὰ γιατί λέω ψυχὴ καὶ σωτηρία; Ἐξοργίσαστε Δεσπότη τόσο πρῶτον καὶ ἡρεμο καὶ δὲν παραχώνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας στὴ γῆ; Γιατί μὲ τὴ φροντίδα τοῦ γιὰ μᾶς ξεπερνᾷ κάθε εὐνοια ὄχι μόνον δεσπότη ποὺ ἐνδιαφέρεται, ἀλλὰ καὶ φιλόστορου πατέρα καὶ μητέρας ποὺ ἀγαπᾷ τὰ παιδιὰ της. «Μήπως εἶναι δυνατό», λέει, «νὰ λησμονήσει ἡ γυναῖκα τὸ παιδί της, ἢ νὰ μὴ λυπηθεῖ τὰ παιδιὰ τῆς κοιλιᾶς της; Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ἡ γυναῖκα τὰ ξεχάσει, ἐγὼ δὲ θὰ σὲ λησμονήσω, λέει ὁ Κύριος»¹². Εἶναι ἀξιοπίστη βέβαια καὶ πρὶν ἀπὸ

ἐστι· πλὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων, φέρε, παράσχωμεν τὴν ἀπόδειξιν. Ἡ Ρεβέκκα ποτὲ κελεύουσα τῷ παιδί τὸ κατὰ τὴν κλοπὴν τῶν εὐλογιῶν ὑποκρίνασθαι δρᾶμα, καὶ περιστείλασα αὐτὸν πάντοθεν καλῶς, καὶ τὸ προσωπεῖον ἐπιθεῖσα τοῦ ἀδελφοῦ, ἐπειδὴ εἶδεν οὐδὲ οὕτω 5 θαρροῦντα, βουλομένη πάντα φόβον τοῦ παιδὸς ἐξελεῖν, «ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρτα σου, τέκνον», φησί. Μητρὸς ὄντως τὸ ρῆμα καὶ ἐκκαιομένης τοῦ παιδός. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς τοῦτο οὐκ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐποίησεν· οὐκ ἐπηγγείλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἔδειξε. Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρτας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ 10 ἡμῶν κατάρτα». Τοῦτον οὖν παροξυνοῦμεν· εἶπέ μοι· καὶ πῶς οὐ γεέννης αὐτῆς τοῦτο χαλεπώτερον καὶ τοῦ ἀτελευτήτου σκώληκος καὶ τοῦ ἀσβέστου πυρός;

Ὅταν οὖν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσιέναι μέλλῃς, νόμιζε ἐκεῖ καὶ τὸν βασιλέα τῶν ἀπάντων παρεῖναι· καὶ γὰρ πάρεστιν ὄντως, τὴν ἐκάστου 15 καταμανθάνων γνώμην, καὶ ὁρᾷ τίς μὲν μετὰ προσηκούσης ἀγίωσύνης, τίς δὲ μετὰ πονηροῦ προσέρχεται συνειδότος, μετὰ λογισμῶν ἀκαθάρτων καὶ ρυπαρῶν, μετὰ πράξεων μιαρῶν. Κἂν μὲν εὔροι τινὰ τοιοῦτον, τέως μὲν αὐτὸν τῷ δικαστηρίῳ τοῦ συνειδότος παραδίδωσιν, εἶτα ἂν μὲν λαβὼν ἐκεῖνος μαστιγῆ τοῖς λογισμοῖς καὶ βελτίῳ κατασκευάσῃ, 20 προσίεται πάλιν αὐτόν, ἂν δὲ ἀδιόρθωτος μείνῃ, καὶ οὕτω τότε λοιπὸν εἰς τὰς αὐτοῦ χεῖρας ἐμπίπτει, ὡς ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων. Ὅσον δὲ τοῦτο ἐστίν, ἄκουε Παύλου λέγοντος· «φοβερὸν ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος». Οἶδα ὅτι δάκνει τὰ ρήματα, ἀλλὰ τί πάθω; Εἰ μὴ πικρὰ ἐπιθῶμαι τὰ φάρμακα, τὰ τραύματα οὐκ ἀφαιρεθήσεται· ἂν πικρὰ ἐπι- 25 θῶμαι, ὑμεῖς τὴν ὀδύνην οὐ φέρετε. Στενά μοι πάντοθεν· πλὴν ἀλλ' ἀναγκαῖον ἀνασχεῖν τὴν χεῖρα λοιπόν· καὶ γὰρ ἱκανὰ τὰ εἰρημένα πρὸς διόρθωσιν τῶν προσεχόντων.

Ἄλλ' ἵνα μὴ μόνοις ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐτέροις δι' ὑμῶν γένηται χρήσιμα, φέρε αὐτὰ πάλιν ἀνακεφαλαιωσώμεθα. Διελέχθημεν περὶ τῶν Σε- 30 ραφεῖμ, ἔδειξαμεν ὅσον ἐστὶν ἀξίωμα, πλησίον ἐστάναι τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, καὶ ὅτι καὶ ἀνθρώποις τὸ ἀξίωμα τοῦτο κεκτῆσθαι δυνατόν. Εἶπομεν περὶ τῶν πτερύγων, καὶ τῆς ἀπροσίτου δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκαταβάσεως γενομένης· προσεθήκαμεν τὴν αἰτίαν τῆς κραυγῆς καὶ τοῦ διηνεκοῦς θαύματος, καὶ πῶς ἐν

13. Γεν. 27,13. 14. Γαλ. 3,13.

15. Ἐβρ. 10,31.

τὴν ἀπόδειξη ἢ δήλωση αὐτῆ, γιατί εἶναι δήλωση τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁμως ἄς δώσουμε καὶ μιὰ ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ἡ Ρεβέκκα κάποτε παροτρύνοντας τὸ παιδί της νὰ ὑποκριθεῖ τὸ θέατρο γιὰ νὰ ὑποκλέψει τὶς εὐλογίες, καὶ ἀφοῦ τὸ προφύλαξε ἀπὸ παντοῦ καλὰ καὶ τοῦ ἔβαλε τὸ προσωπεῖο τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐπειδὴ τὸ εἶδε πῶς οὔτε ἔτσι ἔπαιρνε θάρρος, θέλοντας νὰ διώξει κάθε φόβο τοῦ παιδιοῦ εἶπε· «ἡ κατάρα σου ἐπάνω μου, παιδί μου»¹³. Λόγος πραγματικὰ μητέρας, πού λειώνει γιὰ τὸ παιδί της. Ὁ Χριστὸς αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔκανε· δὲν ὑποσχέθηκε μόνο, ἀλλὰ τὸ ἔδειξε καὶ ἔμπρακτα. Καὶ φωνάζει ὁ Παῦλος λέγοντας· «ὁ Χριστὸς μᾶς ἐξαγόρασε ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ νόμου, μὲ τὸ νὰ γίνῃ κατάρα ὁ ἴδιος γιὰ μᾶς»¹⁴. Αὐτὸν λοιπὸν, πές μου, θὰ ἐξοργίσουμε; Καὶ πῶς αὐτὸ δὲν εἶναι πιὸ φοβερὸ ἀπὸ τὴ γέεννα τοῦ πυρὸς καὶ ἀπὸ τὸ σκουλήκι πού δὲ πεθαίνει καὶ ἀπὸ τὴ φωτιά πού δὲν σβήνει;

“Ὅταν λοιπὸν πρόκειται νὰ πλησιάσεις τὴν ἱερὴ τράπεζα, νὰ πιστεύεις ὅτι ἐκεῖ εἶναι παρὼν καὶ ὁ βασιλιάς τῶν ὄλων· γιατί πραγματικὰ παρευρίσκεται, ἐξετάζοντας μὲ προσοχὴ τὴν πρόθεση τοῦ καθενός, καὶ βλέποντας ποιὸς προσέρχεται μὲ τὴν ἀγιοσύνη πού πρέπει καὶ ποιὸς μὲ πονηρὴ συνείδηση, μὲ ἀκάθαρτους καὶ βρωμεροὺς λογισμοὺς, μὲ πράξεις μιαρές. Καὶ ἂν βρεῖ κανένα τέτοιον, ἀμέσως τὸν παραδίνει στὸ δικαστήριον τῆς συνειδήσεως, ἔπειτα, ἐὰν τὸν παραλάβει ἡ συνείδηση καὶ τὸν μαστιγώσει μὲ τοὺς λογισμοὺς καὶ τὸν κάνει καλύτερον, τὸν δέχεται πάλι· ἐὰν ὁμως μείνει ἀδιόρθωτος, τότε πλέον πέφτει στὰ χέρια του ὡς ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων. Πόσο φοβερὸ εἶναι αὐτό, ἄκουσε τὸν Παῦλο πού λέει· «εἶναι φοβερὸ νὰ πέσεις στὰ χέρια τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ»¹⁵. Γνωρίζω ὅτι πληγώνουν τὰ λόγια μου, ἀλλὰ τί νὰ κάνω; Ἐὰν δὲν βάλω πικρὰ φάρμακα, τὰ τραύματα δὲ θεραπεύονται· ἂν πάλι βάλω πικρὰ, ἐσεῖς δὲ ἀνέχεσθε τὸν πόνο. Εἶναι γιὰ μένα στενὰ ἀπὸ παντοῦ· πλην ὁμως εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκρατήσω τὸ χέρι μου· γιατί εἶναι ἀρκετὰ ὅσα εἶπα γιὰ νὰ διορθώσουν ἐκείνους πού προσέχουν.

“Ὅμως γιὰ νὰ μὴ ἀποβοῦν χρήσιμα μόνο σὲ σᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ σᾶς καὶ σὲ ἄλλους, ἄς τὰ ἀνακεφαλαιώσουμε πάλι. Μιλήσαμε γιὰ τὰ Σεραφεῖμ, δεῖξαμε πόσο μεγάλο εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦ νὰ στέκονται κοντὰ στὸν βασιλικὸ θρόνον, καὶ ὅτι καὶ στοὺς ἀνθρώπους εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποκτήσουν τὸ ἀξίωμα αὐτό. Εἶπαμε γιὰ τὰ φτερά καὶ τὴν ἀπλησίαστη δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὴν συγκατάβασή του πού ἔδειξε γιὰ μᾶς, προσθέσαμε τὴν αἰτία τῆς κρᾶυγῆς καὶ τοῦ διαρκοῦς θαυμασμοῦ, καὶ ὅτι

ἀκαταπαύστῳ θεωρίᾳ ἀκατάπαυστος καὶ ἡ δοξολογία τῶν Σεραφεῖμ· ἀνεμνήσαμεν ὑμᾶς εἰς ποῖον ἐτελέσαμεν χορόν, καὶ μετὰ τίνων τὸν κοινὸν ἀνεμνήσαμεν Δεσπότην· τοὺς περὶ μετανοίας προσεθήκαμεν λόγους· καὶ τέλος, ὅσον ἐστὶ κακὸν προσίεναι τοῖς μυστηρίοις μετὰ πονηροῦ συνειδότης ἀπεδείξαμεν, καὶ πῶς οὐκ ἐστι διαφυγεῖν τὸν ἀδιόρθωτον μένοντα.

Ταῦτα καὶ γυνὴ παρὰ ἀνδρὸς μανθανέτω, καὶ παῖς παρὰ πατρός, καὶ οἰκέτης παρὰ δεσπότου, καὶ γείτων παρὰ γείτονος, καὶ φίλος παρὰ φίλου, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ταῦτα διαλεγόμεθα· καὶ γὰρ
 10·καὶ τῆς ἐκείνων σωτηρίας ἡμεῖς ἐσμεν ὑπεύθυνοι. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτῶν πεπτωκότα διαναστῆσαι καὶ πεπλανημένα διασῶσαι καὶ ἐπαναγαγεῖν κελευόμεθα, πολλῶ μᾶλλον τὴν ψυχὴν αὐτῶν πλανωμένην ἐπαναγαγεῖν χρὴ καὶ πεπτωκυῖαν διανιστᾶν. Ἐὰν οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς καὶ τὰ κατὰ τοὺς πλησίον οἰκονομῶμεν, δυνησόμεθα μετὰ παρρη-
 15·σίας στήναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, τιμὴ, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

στήν ἀκατάπαυστη θέα τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀκατάπαυστη καὶ ἡ δοξολογία τῶν Σεραφεῖμ· σᾶς θυμίσαμε σὲ ποιά χορωδία πήραμε μέρος καὶ μαζί μὲ ποιούς ἀνυμνήσαμε τὸν κοινὸ Δεσπότη· προσθέσαμε καὶ τὰ λόγια γιὰ τὴ μετάνοια· καί, τέλος, ἀποδείξαμε πόσο κακὸ εἶναι νὰ προσερχόμαστε στὰ μυστήρια μὲ πονηρὴ συνείδηση, καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ξεφύγει αὐτὸς ποὺ μένει ἀδιόρθωτος.

Αὐτὰ ἄς τὰ μάθει καὶ ἡ γυναίκα ἀπὸ τὸν ἄνδρα της καὶ τὸ παιδί ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ ὁ δοῦλος ἀπὸ τὸν κύριό του καὶ ὁ γείτονας ἀπὸ τὸν γείτονά του καὶ ὁ φίλος ἀπὸ τὸν φίλο του, ἢ καλύτερα καὶ μὲ τοὺς ἐχθρούς μας αὐτὰ νὰ τὰ συζητοῦμε. Γιατί καὶ γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων ἐμεῖς εἴμαστε ὑπεύθυνοι. Διότι, ἀφοῦ ἔχουμε ἐντολὴ νὰ σηκώνουμε καὶ τὰ ὑποζύγια τους ὅταν πέφτουν καὶ νὰ τὰ σώζουμε ὅταν χάνονται καὶ νὰ τὰ ἐπαναφέρουμε, πόσο μᾶλλον πρέπει νὰ ἐπαναφέρουμε τὴν ψυχὴ τους ὅταν εἶναι πλανεμένη καὶ νὰ τὴν σηκώνουμε ὅταν εἶναι πεσμένη. Ἐὰν ἔτσι ρυθμίζουμε τὰ δικά μας καὶ τὰ τῶν πλησίων, θὰ μπορέσουμε μὲ παρρησία νὰ σταθοῦμε μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει δόξα, τιμὴ καὶ δύναμη στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΗΝ ΡΗΣΙΝ ΤΗΝ ΛΕΓΟΥΣΑΝ

«*Εγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐποίησα φῶς καὶ σκότος, ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά*».

α'. Ὀλίγα μὲν τὰ εἰρημένα, γλυκεῖα δὲ τοῦ μέλιτος ἢ πηγὴ, μέλιτος κόρον οὐκ ἔχοντος. Τοῦτο μὲν γὰρ τὸ αἰσθητὸν μέλι ἐν τῇ γλώττῃ καταλύει τὴν ἡδονὴν καὶ εἰς φθορὰν χωρεῖ, τὸ δὲ τῆς διδασκαλίας μέλι ἐγκεύθεται τῷ συνειδότι, διηνεκῇ τὴν εὐφροσύνην παρασχὸν καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν ἡμᾶς χειραγωγοῦν. Καὶ τὸ μὲν ἀπὸ βοτανῶν συντίθεται, τὸ δὲ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ὑφαίνεται. Τοῦτο σήμερον ὑμᾶς ἐνέπλησεν ὁ καλῶς εἰρηκῶς, καὶ τῆς ὑπακοῆς τὸ βραβεῖον ἤρπασε καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ἰσχὸν ὑπέδειξε καὶ τῆς πίστεως τὴν εὐγένειαν. Φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς τὴν εἰωθυῖαν πάλιν ὑμῖν παραθῶμεν τράπεζαν μετὰ πολλῆς τῆς
5 προθυμίας· καὶ γὰρ σφόδρα χαίρομεν, ὅτι, ἵπποδρομίας οὔσης λαμπρᾶς, τοσοῦτον ἐνταῦθα πλῆθος ἀφίκται τῆς ἐκεῖ καταφρονῆσαν διατριβῆς. Διὸ δὴ καὶ αὐτοὶ μετὰ πολλῆς τῆς δαυιλείας τὸν κρατῆρα ἰστώμεν, κρατῆρα οὐ μέθην ποιοῦντα, ἀλλὰ σωφροσύνην κατασκευάζοντα. Τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν Γραφῶν οἶνος, τοιαῦτα τῆς τραπέζης ταύτης τὰ
15 ὄψα· οὐ παιίνει σάρκα. Καὶ ταῦτα λέγομεν οὐκ ἀτιμάζοντες τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν, ἀλλὰ προτιμῶντες τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν· οὐδὲ τὴν χρῆσιν ἐκβάλλοντες, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κολάζοντες. Κἂν γὰρ φιλοσοφῶμεν, οὕτω δεῖ φιλοσοφεῖν, ὥστε μὴ δίδονται τοῖς τῶν αἰρετικῶν στόμασι λαβὴν. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο ἔλαττον μὲν τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐναντίον δὲ τῇ
20 ψυχῇ, ἀλλ' ἀπλῆ μὲν αὐτῇ, διακονεῖται δὲ ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς ἐκείνου. Ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς οὐκ ἐκ μιᾶς καὶ δύο καὶ τριῶν οὐσιῶν τόδε τὸ πᾶν συνεστήσατο, ἀλλὰ ποικίλας καὶ διαφόρους φύσεις εἰσήγαγε, τῆς οἰκειίας σοφίας τὴν περιουσίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν γινομένων ἐπιδεικνύμενος. Οὐ γὰρ οὐρανὸν ἐποίησε μόνον, ἀλλὰ καὶ γῆν· οὐ γῆν μόνον,
25 ἀλλὰ καὶ ἥλιον· οὐχ ἥλιον μόνον, ἀλλὰ καὶ σελήνην· οὐ σελήνην μόνον,

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΣΤΗΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΗ ΡΗΣΗ ΠΟΥ ΛΕΓΕΙ

«Εγώ ὁ Κύριος καὶ Θεὸς δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι,
παρέχοντας εἰρήνη καὶ ἐπιτρέποντας νὰ ἔρχονται συμφορές»¹.

1. Εἶναι λίγα βέβαια ὅσα εἰπώθηκαν, ἀλλὰ γλυκειὰ ἡ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία βγαίνει τὸ μέλι, μέλι πὺ δὲν ἔχει χορτασμό. Γιατὶ αὐτὸ τὸ ὑλικὸ μέλι σταματᾷ τὴν ἡδονὴ στὴ γλῶσσα καὶ προχωρεῖ στὴ φθορά, ἐνῶ τὸ μέλι τῆς διδασκαλίας ἐναποθηκεύεται στὴ συνείδηση, ἀφοῦ μᾶς προσφέρει διαρκῆ εὐφροσύνη, καὶ μᾶς χειραγωγεῖ στὴν ἀθανασία. Καὶ τὸ ὑλικὸ βέβαια μέλι συλλέγεται ἀπὸ τὰ βότανα, ἐνῶ αὐτὸ ὑφαίνεται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές. Μ' αὐτὸ σήμερα μᾶς χόρτασε αὐτὸς πὺ μίλησε καλὰ καὶ ἀπέσπασε τὸ βραβεῖο τῆς ὑπακοῆς καὶ ἔδειξε τὴ δύναμη τῆς ἀγάπης καὶ τὴν εὐγένεια τῆς πίστεως. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς παραθέσω κι ἐγὼ πάλι σὲ σᾶς τὸ συνηθισμένο τραπέζι μὲ πολλὴ προθυμία· γιατί χαίρομαι πολὺ πὺ, ἐνῶ ὑπάρχει ἐνδιάφερουσα ἵπποδρομία, ἦρθε τόσο πλῆθος ἐδῶ, περιφρονώντας τὴν ἐκεῖ παραμονή. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ ὑψῶνω τὸ ποτήρι ὑπεργεμισμένο, ἓνα ποτήρι πὺ δὲν προκαλεῖ μέθη, ἀλλὰ παρέχει σωφροσύνη. Γιατὶ τέτοιο εἶναι τὸ κρασί τῶν θεῶν Γραφῶν, τέτοια εἶναι τὰ φαγητὰ τοῦ τραπεζιοῦ αὐτοῦ· δὲν παχαίνουν τὴ σάρκα. Καὶ τὰ λέω αὐτὰ χωρὶς νὰ ὑποτιμῶ τὴ φύση τῆς σάρκας, ἀλλὰ προτιμώντας τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς· χωρὶς νὰ ἀπορρίπτω τὴ χρῆση, ἀλλὰ τιμωρώντας τὴν ἀμετρία. Ἀλλὰ καὶ ὅταν φιλοσοφοῦμε, ἔτσι πρέπει νὰ φιλοσοφοῦμε, γὰ νὰ μὴ δίνουμε λαβὴ στὰ στόματα τῶν αἰρετικῶν. Γιατὶ τὸ σῶμα αὐτὸ εἶναι κατώτερο βέβαια ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀντίθετο μὲ τὴν ψυχὴ, καὶ ἐνῶ αὐτὴ εἶναι ἀπλή, ἐξυπηρετεῖται μὲ τὶς ἐπιθυμίες ἐκείνου. Ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς δὲ δημιούργησε αὐτὸ τὸ σύμπαν ἀπὸ μιά καὶ δυὸ καὶ τρεῖς οὐσίες, ἀλλὰ ἔβαλε ποικίλες καὶ διάφορες φύσεις, δείχνοντας τὸ μέγεθος τῆς σοφίας του μὲ τὴν ποικιλία τῶν δημιουργημάτων. Γιατὶ δὲν ἔκανε μόνον τὸν οὐρανὸ, ἀλλὰ καὶ τὴ γῆ· ὄχι μόνον τὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἥλιο· ὄχι μόνον τὸν ἥλιο, ἀλλὰ καὶ τὸ φεγγάρι· ὄχι μόνον τὸ φεγγάρι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄστρα·

ἀλλὰ καὶ ἀστέρας· οὐκ ἀστέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀέρα· οὐκ ἀέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ νεφέλας· οὐ νεφέλας μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰθέρα· οὐκ αἰθέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ ὄρη καὶ νάπας καὶ βουνοὺς καὶ λειμῶνας καὶ παραδείσους καὶ σπέρματα καὶ φυτά, βοτάνων εἶδη ποικίλα καὶ διάφορα σχήματα καὶ διαφόρους ἐνεργείας καὶ διαφόρους φύσεις, ἃ πανταχοῦ τῷ κόσμῳ περιῶν ἴδοι τις ἂν καὶ τὸ σῶμα τῆς οἰκουμένης ἐπιτρέχων τῷ λογισμῷ, ἐρεῖ μετὰ τοῦ Προφήτου· «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε. Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».

Ὡστε, εἰ βούλει θέατρον ἰδεῖν, καταλιπὼν ἐκεῖνο τὸ σατανικόν, ἐλθὲ ἐπὶ τοῦτο τὸ πνευματικόν· εἰ βούλει λύρας ἀκοῦσαι, ἀφεις ἐκείνην τὴν μελωδίαν καὶ τὸ εὐτονον τῆς διανοίας συντείνας, ἐλθὲ ἐπὶ ταύτην τὴν διεγείρουσάν σου τὸ φρόνημα, νευροῦσάν σου τὴν διάνοιαν. Ὅρα φθόγγους διαφόρους καὶ νευρὰς ἐνηλλαγμένας, μίαν καὶ παναρμόνιον τῷ ἀριστοτέχνῃ Θεῷ πανταχόθεν ἀναπεμπούσας μελωδίαν. Ὡσεὶ γὰρ 15 τις φθόγγος τοῦ πνεύματος ἐκ διαφόρων φθόγγων συγκείμενος μίαν ἔχει μελωδίαν, τὴν εἰς τὸν ποιήσαντα δοξολογίαν· καὶ ἠχοῦσι μὲν καθ' ἑαυτὰς αἱ νευραὶ, ἠχοῦσι δὲ καὶ μετ' ἀλλήλων. Καὶ ἵνα μάθης πῶς καθ' ἑαυτὰς ἠχοῦσι, κροῦσον τῷ λογισμῷ τὴν νευρὰν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀκούσῃ μεγάλα ἠχοῦσης καὶ τῷ Θεῷ δόξαν ἀναπεμπούσης. Ὅπερ οὖν 20 καὶ ὁ Προφήτης συνιδὼν, ἔλεγεν· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα». Ἀπὸ τῆς νευρᾶς ἐκείνης μετάβηθι ἐπὶ τὴν νευρὰν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, καὶ ὄψει καὶ τούτους τοὺς φθόγγους λύρας ἀπάσης καὶ κιθάρας ἡδίῳ φθεγγομένους· καὶ μάλιστα, ὅταν ἦ τις ὁ τὰς νευρὰς ταύτας ἀνακροῦσασθαι ἐπι- 25 στάμενος.

Καὶ πῶς ἠχοῦσι; φησί. Στόμα οὐρανοῦ οὐ κινεῖ, οὔτε γλῶτταν, οὔδὲ ὑπερῶαν, οὔδὲ ὀδόντας, οὔδὲ χεῖλη· πῶς οὖν ἡ φωνὴ πρόεισι; πῶς δὲ ἡ ἡμέρα φθέγγεται; Οὐδὲ γὰρ ταῦτα ὄργανα φωνητικά ἐστίν, ἀλλὰ δρόμος ἐστὶν ἡλίου καὶ σελήνης, ἡμέρα καὶ νύξ, καιροῦ πάροδος. 30 Ἴν' οὖν μή τις τῶν παχυτέρων ταῦτα ἀκούων θορυβῆται καὶ ταράττηται, ἄκουσον πῶς ὁ Προφήτης ἐπαγωνίζεται τῷ εἰρημένῳ. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», καὶ ὅτι «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν», οὐκ ἔστι μεχρὶ τούτου,

ὄχι μόνο τὰ ἄστρα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα· ὄχι μόνο τὸν ἀέρα, ἀλλὰ καὶ τὰ σύννεφα· ὄχι μόνο τὰ σύννεφα, ἀλλὰ καὶ τὸν αἰθέρα· ὄχι μόνο τὸν αἰθέρα, ἀλλὰ καὶ τὶς λίμνες καὶ τὶς πηγές καὶ τὰ ποτάμια καὶ τὰ ὄρη καὶ τὶς κοιλάδες καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ λιβάδια καὶ τοὺς κήπους καὶ τοὺς σπόρους καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ εἶδη τῶν χορταριῶν καὶ τὰ διάφορα σχήματα καὶ τὶς διάφορες ἐνέργειες καὶ τὶς διάφορες φύσεις, πράγματα ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ περιερχόμενος τὸν κόσμον· καὶ τὸ σῶμα, κάνοντας ἓνα γύρον στὴν οἰκουμένη μὲ τὸ λογισμό, θὰ πεῖ μαζί μὲ τὸν προφήτη· «πόσο θαυμαστὰ εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε, τὰ δημιούργησες ὅλα μὲ σοφία»^{1α}.

Ὡστε, ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς θέατρο, ἐγκαταλείποντας ἐκεῖνο τὸ σατανικό, ἔλα σ' αὐτὸ τὸ πνευματικό· ἐὰν θέλεις νὰ ἀκούσεις λύρες, ἄφησε ἐκείνη τὴ μελωδία καί, ἀφοῦ ἐντείνεις τὴν προσοχὴ τῆς διάνοιάς σου, ἔλα σ' αὐτὴν ποὺ σοῦ διεγείρει τὸ φρόνημα καὶ νευρώνει τὴ διάνοιά σου. Πρόσεχε φθόγγους διάφορους καὶ χορδὲς παραλλαγμένες ποὺ ἀναπέμπουν ἀπὸ παντοῦ μιὰ καὶ παναρμόνια μελωδία στὸν ἀριστοτέχνη Θεό. Γιατί, σὰν κάποιος φθόγγος τοῦ πνεύματος, ἂν καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορους φθόγγους, ἔχει μιὰ μελωδία, τὴ δοξολογία στὸ Δημιουργό, καὶ ἡχοῦν βέβαια οἱ χορδὲς χωριστὰ, ἀλλὰ ἡχοῦν καὶ ὅλες μαζί. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις πῶς ἡχοῦν χωριστὰ ἢ καθεμία, χτύπα μὲ τὸ λογισμό τὴ χορδὴ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ θὰ ἀκούσεις νὰ ἡχεῖ δυνατὰ καὶ νὰ ἀναπέμπει δόξα στὸ Θεό, πρᾶγμα ποὺ κατανοώντας το καὶ ὁ προφήτης, ἔλεγε· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ στερέωμα ἐξαγγέλλει τὸ ἔργο τῶν χειρῶν του»². Ἀπὸ τὴ χορδὴ αὐτὴ μεταπήγαινε στὴ χορδὴ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας, καὶ θὰ δεῖς καὶ τοὺς φθόγγους αὐτοὺς ποὺ ἡχοῦν πρὸ γλυκὰ ἀπὸ κάθε λύρα καὶ κιθάρα· καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸς εἶναι κάποιος ποὺ γνωρίζει καλὰ πῶς νὰ χτυπήσει τὶς χορδὲς αὐτές.

Καὶ πῶς, λέει, ἡχοῦν; ὁ οὐρανὸς δὲν κινεῖ στόμα, οὔτε γλῶσσα, οὔτε οὐρανίσκο, οὔτε δόντια, οὔτε χεῖλη· πῶς λοιπὸν προκαλεῖται ἡ φωνή; Καὶ πῶς ὁμιλεῖ ἡ ἡμέρα; Γιατί οὔτε αὐτὰ εἶναι φωνητικὰ ὄργανα, ἀλλὰ εἶναι πορεία τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ φεγγαριοῦ, ἡμέρα καὶ νύχτα, πορεία τοῦ χρόνου. Γιὰ νὰ μὴ τὰ ἀκούσει αὐτὰ λοιπὸν κάποιος μὲ παχειὰ διάνοια καὶ θορυβηθεῖ καὶ ταραχθεῖ, ἄκουσε πῶς ἀπαντᾷ στὰ παραπάνω ὁ προφήτης. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ» καὶ ὅτι «ἡ μιὰ ἡμέρα διακηρύσσει στὴν ἐπόμενη ἡμέρα λόγον καὶ ἡ μιὰ νύχτα μεταδίδει στὴν ἄλλη νύχτα τὴ γνώση τοῦ

ἀλλ' ἐπήγαγεν· «οὐκ εἰσι λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ
 φωναὶ αὐτῶν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ μόνον φωνὴν ἔχουσιν
 ἡμέρα καὶ νύξ καὶ οὐρανός, ἀλλὰ καὶ τοιαύτην φωνὴν, ἢ τῆς ἀνθρωπί-
 νης ἐστὶν εὐσημοτέρα καὶ σαφεστέρα καὶ εὐτονωτέρα. Πῶς καὶ τίνι
 5 τῷ τρόπῳ; Ἄκουσον τῆς ρήσεως αὐτῆς. «Οὐκ εἰσι λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν
 οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν». Τί ποτ' οὖν τοῦτό ἐστιν; Ἐγκώμιον
 τῆς φωνῆς, ἔπαινος τῆς ἡχῆς. Ἡ μὲν γὰρ ἐμὴ φωνὴ τῶ ἐμῶ ὁμοφώνῳ
 γνώριμος, ἑτερογλώσσῳ δὲ οὐκέτι. Οἷόν τι λέγω· Ἑλλάδι διαλεγόμενῳ
 μοι γλώττῃ, ἂν τοίνυν τὴν φωνὴν εἶδῃ τις, ἐκεῖνος ἀκούσεται μου, ὁ δὲ
 10 Σκύθης καὶ ὁ Θραξ καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς οὐκέτι· ἢ γὰρ διαφορὰ
 τῆς γλώττης οὐκ ἀφήσιν εὐσημιον αὐτῶ γενέσθαι τὴν ἐμὴν διάλεξιν.
 β'. Πάλιν ἐγὼ τοῦ Σκύθου καὶ τοῦ Θρακὸς διαλεγόμενου οὐ δυνήσο-
 μαι ἀκούειν, οὐδὲ ἕτερος τῆς ἑτέρου γλώττης· ἐπὶ δὲ τοῦ οὐρανοῦ καὶ
 νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλὰ τοιαύτη αὐτῶν ἐστὶν ἡ
 15 φωνή, ὡς πάσῃ γλώττῃ, πᾶσῃ λαλιᾷ, παντὶ ἔθνει ἀκούεσθαι, καὶ εὐδη-
 λον εἶναι καὶ σαφῆ. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν
 Θεοῦ», καὶ «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ρῆμα», ἐπήγαγεν· «οὐκ εἰσι λα-
 λιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν». Ὁ δὲ λέγει,
 τοιοῦτόν ἐστι· τοιαύτην ἔχουσι λαλιὰν καὶ τοιαύτην ἔχουσι φωνὴν ἢ
 20 ἡμέρα καὶ ἡ νύξ καὶ ὁ οὐρανός καὶ τὰ κτίσματα ἅπαντα, ὡς πάσαις ταῖς
 λαλιαῖς, τουτέστι, πάσαις ταῖς γλώτταις, πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀκούεσθαι
 αὐτῶν τὴν φωνὴν. Οὐ γὰρ ἐστὶ λαλιά, φησί, τουτέστιν, οὐκ ἔστιν ἔθνος,
 οὐκ ἔστι φωνή, ἔνθα μὴ ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ ὁ Σκύ-
 θης καὶ ὁ Θραξ καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς καὶ ὁ Σαυρομάτης καὶ πᾶσα
 25 λαλιά καὶ πᾶσα γλώττα καὶ πᾶν ἔθνος δυνήσεται ταύτης ὑπακούειν τῆς
 φωνῆς. Πῶς καὶ τίνι τῷ τρόπῳ; Τοῦτο λοιπὸν ἄκουε, ἵνα μάθῃς πῶς σι-
 γῶν ὁ οὐρανὸς φθέγγεται. Ὅταν γὰρ ἴδῃς αὐτοῦ τὸ κάλλος, τὸ μέγεθος,
 τὴν θέσιν, τὸ διαρκές, τὴν φαιδρότητα, καὶ ταῦτα πάντα συναγαγὼν
 παρὰ σαυτῶ, δοξάσης τὸν Δημιουργόν, εὐφημήσης τὸν ποιήσαντα, ὁ
 30 οὐρανὸς φωνὴν ἀφήκε, διὰ τῆς γλώττης ἀναπέμψας τῶ Θεῷ δόξαν.
 Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ».
 Πῶς καὶ τίνι τῷ τρόπῳ; Τὸν θεατὴν τῶ κάλλει τῆς οἰκείας φαιδρότητος
 εἰς θαῦμα παραπέμποντες τοῦ Δημιουργοῦ. Ὅταν γὰρ ἰδὼν τὸ τοιοῦτον

Θεοῦ»³, δὲ σταμάτησε στὸ σημεῖο αὐτό, ἀλλὰ πρόσθεσε· «τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι λαλιές, οὔτε λόγοι ποὺ δὲν ἀκούονται οἱ φωνές τους»⁴. Αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ πεῖ σημαίνει τὸ ἐξῆς· ὄχι μόνο ἔχουν φωνὴ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα καὶ ὁ οὐρανός, ἀλλὰ καὶ τέτοια φωνὴ ποὺ εἶναι πιὸ εὐδιάκριτη καὶ σαφὴς καὶ δυνατὴ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Ἦ ἄκουσε τὸ ρητὸ αὐτό· «δὲν εἶναι λαλιές, οὔτε λόγια, τῶν ὁποίων δὲν ἀκούονται οἱ φωνές τους». Τί εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ἐγκώμιο τῆς φωνῆς, ἔπαινος τοῦ ἤχου. Γιατὶ ἡ δική μου φωνὴ εἶναι γνωστὴ στὸν ὁμόφωνό μου, ἐνῶ στὸν ἑτερόγλωσσο δὲν εἶναι. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μὲ αὐτὸ ποὺ λέω· μιλώντας στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐὰν κάποιος γνωρίζει τὴ γλῶσσα, ἐκεῖνος μὲ ἀκούει, ἐνῶ ὁ Σκύθης καὶ ὁ Θρακιώτης καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς ὄχι, διότι ἡ διαφορὰ τῆς γλώσσας δὲν τοῦ ἀφήνει νὰ διακρίνει τὴν ὁμιλία μου.

2. Καὶ ἐγὼ πάλι, ὅταν μιλάει ὁ Σκύθης καὶ ὁ Θρακιώτης δὲν μπορῶ νὰ τοὺς ἀκούσω, οὔτε ἄλλος τὴ γλῶσσα ἄλλου. Στὴν περίπτωσι ὅμως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας δὲ συμβαίνει αὐτό, ἀλλὰ εἶναι τέτοια ἡ φωνὴ τους, ὥστε νὰ ἀκούεται σὲ κάθε γλῶσσα, σὲ κάθε λαλιά, σὲ κάθε ἔθνος, καὶ νὰ εἶναι ὀλοφάνερη καὶ καθαρὴ. Γι' αὐτὸ λέγοντας, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ» καὶ «ἡ μιὰ ἡμέρα λέει στὴν ἐπόμενη ἡμέρα λόγο», πρόσθεσε· «δὲν εἶναι λαλιές, οὔτε λόγια τῶν ὁποίων δὲν ἀκούονται οἱ φωνές τους». Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἔχουν τέτοια ὁμιλία καὶ τέτοια φωνὴ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα καὶ ὁ οὐρανός καὶ ὅλα τὰ δημιουργήματα, ὥστε νὰ ἀκούεται ἡ φωνὴ τους σὲ ὅλες τὶς λαλιές, δηλαδὴ σὲ ὅλες τὶς γλώσσες, σὲ ὅλα τὰ ἔθνη. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει λαλιά, λέει, δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει ἔθνος, δὲν ὑπάρχει φωνή, ὅπου νὰ μὴ ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ ὁ Σκύθης καὶ ὁ Θρακιώτης καὶ ὁ Μαῦρος καὶ ὁ Ἰνδὸς καὶ ὁ Σαυρομάτης καὶ κάθε λαλιά καὶ κάθε γλῶσσα καὶ κάθε ἔθνος μπορεῖ νὰ τὴν ἀκούει αὐτὴ τὴ φωνή. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Ἦ ἄκου λοιπὸν αὐτό, γιὰ νὰ μάθεις πῶς ὁμιλεῖ ὁ οὐρανός σιγώντας, ὅταν δηλαδὴ δεῖς τὴν ὁμορφιά του, τὴν ἔκτασι, τὴ θέσι, τὴ διάρκεια, τὴν ἀκτινοβολία, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ συγκεντρώσεις μέσα σου θὰ δοξάζεις τὸν Δημιουργὸ καὶ θὰ ἐπευφημήσεις αὐτὸν ποὺ τὰ κατασκεύασε, ἔτσι ὁ οὐρανός μίλησε, ἀναπέμποντας μὲ τὴ γλῶσσα του δόξα στὸ Θεό. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει ὅταν λέμε ὅτι «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ». Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; Παρακινώντας τὸν θεατὴ στὸ θαυμασμὸ τοῦ Δημιουργοῦ μὲ τὴν ὁμορφιά τῆς ἀκτινοβολίας του. Διότι ὅταν, βλέποντας τὸ ἔργο αὐτό,

ἔργον, εἶπης, 'Δόξα σοι, ὁ Θεός, ἠλίκον σῶμα εἰργάσω, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τέθεικας', οἱ οὐρανοὶ τὴν δόξαν ταύτην ἀνήνεγκαν, τῇ σῇ γλώττῃ χρησάμενοι καὶ διὰ τῆς ὄψεως τὸ θαῦμα παραπέμποντες. Οὕτω σιγῶντες ἀναφέρουσι δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ ταύτης τῆς φωνῆς πάντες ἀκούου-
5 σιν.

'Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀκοῆ ταῦτα μαθεῖν, ἀλλ' ὄψει καὶ θεωρία, ὄψις δὲ πᾶσι μία, εἰ καὶ ἡ γλῶττα διάφορος, καὶ Βάρβαρος καὶ Σκύθαι καὶ Θραῖκες καὶ Μαῦροι καὶ Ἰνδοὶ ταύτης ἀκούουσι τῆς φωνῆς, τουτέστι, τὸ θαῦμα βλέποντες, τὸ κάλλος ἐκπληττόμενοι, τὴν φαιδρότητα, τὸ 10 μέγεθος, τὰ ἄλλα ἅπαντα τὰ πρὸς τὸν οὐρανόν, δόξαν ἀναφέρουσι τῷ Δημιουργῷ οἱ καλῶς φρονοῦντες. Τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἔστιν εἰπεῖν. "Ὡσπερ οὗτος τῷ κάλει, τῇ θέσει, τῷ μεγέθει, τῇ φαιδρότητι, τῷ διαρκεῖ τοῦ χρόνου, τῇ χρείᾳ, τῇ ἐνεργείᾳ, τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἰς θαῦμα παραπέμπων τὸν θεατὴν, ποιεῖ δόξαν ἀναφέρειν τῷ 15 Δημιουργῷ, οὕτω νῦξ καὶ ἡμέρα. "Ὅταν γὰρ ἴδῃς τὴν εὐταξίαν τῶν καιρῶν τούτων, καὶ πῶς τὸ οἰκείον ἀπαρτίσασα μέτρον ἡ ἡμέρα, οὐ φιλονεικεῖ τὴν νύκτα ἐξῶσαι τῶν οἰκείων ὄρων, οὐδὲ πλεονεξίαν τινὰ ἐπιδείκνυται, οὐδέ, ἐπειδὴ φαιδροτέρα ἐστὶν αὐτῆς, τὸν ἅπαντα βιάζεται κατασχεῖν χρόνον, ἀλλ' ἀναχωρεῖ καὶ ἡ νῦξ τὸ αὐτὸ πάλιν, ἀπαρτίσασα 20 τὸν αὐτῆς δρόμον, παραχωρεῖ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ τοῦτο ἐπὶ τοσοῦτοις ἔτεσι γέγονε, καὶ οὐδεμία σύγχυσις, οὐδὲ ταραχή, καὶ οὔτε αὐτὴ ἐξώθησεν ἐκείνην, οὔτε ἐκείνη ἐπλεονέκτησε ταύτην, καίτοι ἡ μὲν φαιδροτέρα, ἡ δὲ ζοφωδεστέρα, πάλιν τὴν εὐταξίαν θαυμάσας, οὐ δόξαν ἀναπέμψεις Θεῷ; Καὶ καθάπερ ἀδελφαὶ δύο οἰκείως πρὸς ἀλλήλας διακειόμεναι, 25 πατρῶον διανειμάμεναι κληῖρον ἐν σταθμοῖς καὶ ζυγοῖς, οὐδὲ τὸ τυχὸν ἕτερα τὴν ἕτεραν πλεονεκτεῖ, οὕτω δὴ καὶ νῦξ καὶ ἡμέρα τὸν χρόνον ἅπαντα διελόμεναι, τοσαύτην διατηροῦσιν ἰσότητα, οὐδὲ τὸ τυχὸν αὐτῆς μαθόντες.

'Ἀκουέτωσαν οἱ πλεονέκται καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐξωθούμενοι τοῦ 30 κληῖρου· αἰδέισθωσαν τῶν καιρῶν τὴν εὐταξίαν, νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὴν ἰσηγορίαν, καὶ καταλύετωσαν τὸ ἑαυτῶν νόσημα. Οὕτω τοίνυν «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ νῦξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν», οὐ φωνὴν ἀφιεῖσαι, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐταξίας καὶ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἰσότητος καὶ

πεις, Δόξα σέ σένα, Θεέ μου, τί μεγάλο σῶμα εἶναι αὐτό πού ἔκανες καί τὸ τοποθέτησες στὴ μέση, οἱ οὐρανοὶ ἀνέπεμψαν αὐτὴ τὴ δόξα, χρησιμοποιώντας τὴ δική σου γλῶσσα, καί προκαλώντας τὸ θαυμασμὸ μὲ τὴ θεά. Ἔτσι, ἐνῶ σιγοῦν, ἀναπέμπουν δόξα στὸ Θεό, καί αὐτὴ τὴ φωνὴ τὴν ἀκοῦνε ὅλοι.

Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ μάθει κανεὶς αὐτὰ μὲ τὴν ἀκοή, παρὰ μὲ τὴ θεά καί τὴν παρατήρηση, ἡ θεά ὅμως σὲ ὅλους εἶναι ἴδια, ἂν καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι διαφορετικὴ, ἀκοῦνε τὴ φωνὴ αὐτὴ καὶ ὁ Βάρβαρος καὶ οἱ Σκύθες καὶ οἱ Θρακιῶτες καὶ οἱ Μαῦροι καὶ οἱ Ἰνδοί, δηλαδή βλέποντας τὸ θαῦμα, ἐκπληττόμενοι ἀπὸ τὴν ὁμορφιά, τὴν ἀκτινοβολία, τὴν ἔκταση καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πού σχετίζονται μὲ τὸν οὐρανό, ἀναπέμπουν δόξα στὸ Δημιουργὸ αὐτοὶ πού φρονοῦν σωστά. Τὸ ἴδιο μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα. Ὅπως αὐτὸς μὲ τὴν ὁμορφιά του, τὴ θέση, τὴν ἔκταση, τὴν ἀκτινοβολία, τὴ χρονικὴ διάρκεια, τὴ χρησιμότητα, τὴν ἐνέργεια καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα, παρακινώντας σὲ θαυμασμὸ τὸν θεατὴ, τὸν κάνει νὰ ἀναπέμπει δόξα στὸ Δημιουργό, ἔτσι καὶ ἡ νύχτα καὶ ἡ μέρα. Γιατί, ὅταν βλέπεις τὴν τάξη τῶν χρονικῶν αὐτῶν διαστημάτων καὶ ὅτι, ἔχοντας ὀρισμένο μὲ ἀκρίβεια τὸ δικό της μέτρο ἡ ἡμέρα, δὲ φιλονικεῖ νὰ βγάλει τὴ νύχτα ἀπὸ τὰ δικά της ὄρια, οὔτε δείχνει καμμιά πλεονεξία, οὔτε, ἐπειδὴ εἶναι πιὸ χαριτωμένη ἀπὸ ἐκείνη, πιέζει νὰ καταλάβει ὅλο τὸν χρόνο, ἀλλὰ ὑποχωρεῖ· καὶ ἡ νύχτα τὸ ἴδιο ἐπίσης, ἔχοντας ὀρισμένο μὲ ἀκρίβεια τὸν δικό της δρόμο, ὑποχωρεῖ στὴν ἡμέρα, καὶ αὐτὸ γίνεται ἐπὶ τόσα χρόνια καὶ καμμιά σύγχυση οὔτε ἀνωμαλία δημιουργήθηκε, καὶ οὔτε αὐτὴ ἐξώθησε ἐκείνην, οὔτε ἐκείνη ὑπερίσχυσε εἰς βάρος αὐτῆς, ἂν καὶ ἡ μιὰ εἶναι πιὸ χαρούμενη καὶ ἡ ἄλλη πιὸ σκοτεινὴ· ἀφοῦ θαυμάσεις καὶ πάλι τὴν τάξη δὲ θὰ ἀναπέμψεις δόξα στὸ Θεό; Καὶ ὅπως δυὸ ἀδελφές πού φέρονται φιλικὰ μεταξύ τους, ἀφοῦ μοίρασαν τὴν πατρικὴ κληρονομιά τους μὲ ζυγαριὲς καὶ ζύγια, δὲν ὑπερτερεῖ οὔτε στὸ ἐλάχιστο ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔτσι καὶ ἡ νύχτα καὶ ἡ ἡμέρα, ἀφοῦ μοίρασαν ὅλο τὸ χρόνο, διατηροῦν τόση ἰσότητα, χωρὶς νὰ ὑπερτερεῖ ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη οὔτε στὸ ἐλάχιστο, ὅπως γνωρίζετε ἀπὸ τὴν ἴδια σας τὴν πείρα.

Ἄς τὸ ἀκούσουν οἱ πλεονέκτες καὶ ἐκεῖνοι πού ἀπομακρύνουν τοὺς ἀδελφοὺς ἀπὸ τὴν κληρονομιά· ἄς σεβαστοῦν τὴν τάξη τῶν χρόνων, τὴν ἰσότητα τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας, καὶ ἄς καταργήσουν τὴν ἀρρώστια τους. Ἔτσι λοιπὸν «ἡ μιὰ ἡμέρα μιλάει στὴν ἄλλη ἡμέρα καὶ ἡ μιὰ νύχτα μεταδίδει στὴν ἄλλη νύχτα γνώση», χωρὶς νὰ βγάζουν

τῶν ἀπαρεμποδίστων μέτρων, σάλπιγγος λαμπρότερον τὸν Δημιουργὸν ἀνακηρύττουσαι, οὐκ ἐν μιᾷ τῆς οἰκουμένης γωνία, ἀλλ' ὅσην ὁ ἥλιος ἐφορᾷ γῆν. Αὐταὶ γὰρ αἱ φωναὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης φέρονται. ἐπειδὴ πανταχοῦ νῦξ καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν ἐκτείνουσί καὶ ἐν 5 γῆ καὶ ἐν θαλάττῃ. Διὰ τοῦτο ὁ Προφήτης οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι «οἱ οὐρανοὶ 'φθέγγονται' δόξαν Θεοῦ», ἀλλά, «διηγοῦνται», τοιούτοι, καὶ ἐτέρους παιδεύουσι, καὶ μαθητὰς ἔχουσι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ διδασκαλεῖον μέγιστον εἰς τὸ μέσον εἰσὶ προβαλλόμενοι, ἀντὶ βιβλίων καὶ γραμμάτων, τῆς οἰκείας φύσεως τὸ κάλλος καὶ ἰδιώταις καὶ σοφοῖς καὶ 10 πᾶσι παρέχοντες ἐπιέναι, καθάπερ ἐν βιβλίῳ τὴν ἐγκειμένην αὐτοῖς περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας καὶ δυνάμεως διδασκαλίαν. Οὕτω καὶ ἄνθρωποι οὐχὶ φθεγγόμενοι, ἀλλὰ καὶ σιγῶντες δι' ἐτέρων δοξάζουσι τὸν Θεόν· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν καὶ δοξάσωσι τὸν 15 Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὡσπερ οὖν τις ὀρῶν βίον λάμποντα, καὶ σιγῶντος τοῦ βιοῦντος, δόξαν ἀναφέρει τῷ Θεῷ. οὕτω δὴ καὶ τὸ κάλλος ὀρῶν τοῦ οὐρανοῦ, δοξάζει τὸν ποιήσαντα.

Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», διὰ τῶν θεατῶν· «ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ νῦξ νυκτὶ ἀναγγέλλει 20 γινῶσιν». «Γινῶσιν»· ποίαν; Τὴν περὶ τοῦ ποιήσαντος. Ὡσπερ γὰρ ἡ ἡμέρα εἰς ἐργασίαν ἐξάγει τὸν ἄνθρωπον, οὕτως ἡ νῦξ διαδεχομένη, ἀπὸ τῶν μυρίων ἀναπαύει μόχθων, καὶ τῶν φροντίδων ἀφήσει, καὶ κάμνουσαν τὴν κόρην κοιμίζουσα, καὶ τὰ βλέφρα καταστέλλουσα, ἀκμαζούσῃ τῇ δυνάμει παρασκευάζει τὴν ἀκτίνα δέχεσθαι πάλιν. Ὡστε καὶ 25 ταύτης οὐκ ὀλίγον τὸ χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πολὺ. Εἰ γὰρ μὴ διανέπαιε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν μυρίων μόχθων ὑποδεχομένη, οὐδὲν ὄφελος ἦν τῆς ἡμέρας εἰς ἐργασίαν αὐτὸν εἰσαγαγούσης· τῆς γὰρ φύσεως ἀπογορευούσης τῷ διηνεκεῖ πόνῳ, διεφθάρῃ ἂν καὶ ἀπώλετο τὸ ζῶον καὶ οὐδὲν αὐτῷ πλέον ἐκ τῆς ἀκτίνος ἐγένετο. Ἡ τοίνυν ποιούσα 30 τὴν ἡμέραν χρήσιμον τῷ ἀνθρώπῳ, αὕτη μάλιστα ἐστὶν ἢ διὰ τῆς οἰκείας διακονίας τὸν ἀπολαύοντα τῆς χορείας αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ

5. Ματθ. 5,16.

6. Ψαλμ. 18,2.

φωνή, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐταξία τους καὶ τὸν ρυθμὸ καὶ τὴν ἰσότητα καὶ τὰ ἀνεμπόδιστα μέτρα τους, διακηρύττοντας πιὸ δυνατὰ καὶ ἀπὸ σάλπιγγα τὸν Δημιουργό, καὶ ὄχι σὲ κάποια γωνιὰ τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ σὲ ὅλη τὴ γῆ ποὺ βλέπει ὁ ἥλιος. Γιατὶ αὐτὲς οἱ φωνὲς μεταδίδονται παντοῦ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἐπειδὴ παντοῦ ὑπάρχει ὁ οὐρανὸς καὶ παντοῦ ἡ ἡμέρα καὶ παντοῦ ἡ νύχτα, καὶ ἐπεκτείνουν τὴ διδασκαλία τους καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα. Γι' αὐτὸ ὁ προφήτης δὲν εἶπε ἀπλῶς ὅτι 'οἱ οὐρανοὶ μιλοῦν τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ', ἀλλὰ «διηγούνται», δηλαδὴ διδάσκουν καὶ ἄλλους καὶ ἔχουν μαθητὲς τους τὸ ἀνθρώπινο γένος, προβάλλοντας στὴ μέση ἓνα πολὺ μεγάλο διδασκαλεῖο, καὶ ἀντὶ γιὰ βιβλία καὶ γράμματα σὲ ἀπλοϊκοὺς καὶ σοφοὺς καὶ σ' ὅλους προσφέροντας τὴν ὁμορφιὰ τους, γιὰ νὰ προσεγγίσουν σὰν σὲ βιβλίον τὴ διδασκαλία ποὺ ὑπάρχει μέσα σ' αὐτοὺς γιὰ τὴ σοφία καὶ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι καὶ οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ μιλοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν σιωποῦν δοξάζουν τὸ Θεὸ μέσω ἄλλων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «ἃς λάμπει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ βλέπουν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ νὰ δοξάζουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιον»⁵. Ὅπως λοιπὸν κάποιος βλέποντας ἓνα βίον νὰ ἀκτινοβολεῖ, καὶ ὅταν ἀκόμα σιωπᾷ αὐτὸς ποὺ ἐμφανίζει τὸν ὑποδειγματικὸ βίον, ἀναπέμπει δόξα στὸ Θεό, ἔτσι βλέποντας καὶ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ οὐρανοῦ δοξάζει αὐτὸν ποὺ τὸν δημιούργησε.

Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «οἱ οὐρανοὶ διηγούνται τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ» μέσω τῶν θεατῶν· «ἡ μία ἡμέρα διακηρύσσει στὴν ἄλλη ἡμέρα λόγον, καὶ ἡ μία νύχτα μεταδίδει στὴν ἄλλη νύχτα γνώση»⁶. Ποιὰ γνώση; Τοῦ Δημιουργοῦ. Γιατί, ὅπως ἡ ἡμέρα βγάζει τὸν ἄνθρωπο ἔξω γιὰ ἐργασία, ἔτσι καὶ ἡ νύχτα ποὺ τὴν διαδέχεται, καὶ τὸν ξεκουράζει ἀπὸ τοὺς μύριους κόπους καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὶς φροντίδες καὶ ἀποκοιμίζει τὶς κόρες τῶν ματιῶν του καὶ καταπραΰνει τὰ βλέφαρα, καὶ τὸν κάνει νὰ δεχθεῖ πάλι τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου μὲ ἀνανεωμένες δυνάμεις. Ὡστε καὶ αὐτῆς ἡ χρησιμότητα δὲν εἶναι μικρὴ, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ μεγάλη. Γιατί, ἂν δὲν ὑποδεχόταν τὸν ἄνθρωπο καὶ δὲν τὸν ξεκούραζε ἀπὸ τοὺς μύριους κόπους, δὲν θὰ ὑπῆρχε κανένα ὄφελος, ὅταν ἡ ἡμέρα θὰ τὸν ἔβγαζε στὴ δουλειά· γιατί, ἐπειδὴ ἡ φύση ἀπαγορεύει τὸν συνεχῆ κόπο, θὰ ἐξοντωνόταν καὶ θὰ χανόταν ἡ ζωτικότητά του, καὶ δὲ θὰ γινόταν τίποτα περισσότερο σ' αὐτὸν μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Ἐπομένως ἐκείνη ποὺ κάνει τὴν ἡμέρα χρήσιμη στὸν ἄνθρωπο, εἶναι κυρίως αὐτή, ἡ ὁποία μὲ τὴ δική της ὑπηρεσία ἐκείνον ποὺ ἀπολαμ-

γνώσιν χειραγωγούσα. Ὅταν γὰρ ἐννοήσῃ τις, πόσον μὲν τὸ χρήσιμον τῆς ἡμέρας, πόσον δὲ τὸ τῆς νυκτός, καὶ πῶς αὕτη διαδέχεται ἐκείνην, καὶ ἐναλλάξ, ὥσπερ ἐν τινι χορῶ, τὸ γένος ἡμῶν ἀμοιβαδὸν διαδεχόμενοι διατηροῦσι, κἂν ἀπάντων ἀνθρώπων νωθέστερος ᾗ, δυνήσεται τὸν
5 οἰκεῖον λογισμὸν ἀνακινῶν εἰδέναι τοῦ ἀριστοτέχνου Θεοῦ τὴν σοφίαν, ἣν διὰ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός ἐπεδειξάτο, ἐκείνην μὲν εἰς ἐργασίαν, ταύτην δὲ εἰς ἀνεσιν τῶν πόνων ἀποκληρώσας ἡμῖν.

γ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν προοιμίων ἅπαντα εἰπεῖν ἐξέβημεν· ἐπειδὴ δὲ τῶν σήμερον ἡμῖν ἀναγνωσθέντων τινὰ πολλοὺς τῶν οὐ προσε-
10 χόντων ἴσως ἐθορύβησε καὶ τῶν ἀπείρως Γραφᾶς ἐχόντων, φέρε δὴ, πολλῇ τῇ ρύμῃ πρὸς ταῦτα χωρήσωμεν. Ἀνεγνώσθη μὲν γὰρ καὶ ἡ αἰμορροῦσα, ἢ τῇ ἀφῆ τὰς πηγὰς τῶν αἱμάτων στήσασα καὶ τῇ τῆς πίστεως δυνάμει τοσοῦτον συλῆσασα θησαυρόν· καὶ γὰρ ἦν κλοπὴ τὸ γινόμενον· ἀλλὰ καὶ κλοπὴ εὐδοκιμοῦσα, καὶ ἡ συλῆσασα μετὰ τὸν ἔλεγ-
15 χον ἐπαινουμένη. Αὐτὸς γὰρ ὁ συληθεὶς Ἰησοῦς ἀνακηρύττει τὸ γύναιον. Ἀνεγνώσθη καὶ τὰ στίγματα Παύλου, τὰ τραύματα, τὰ δεσμωτήρια, αἱ ἀπαγωγαί, τὰ ναύαγια, τὰ δεσμά, αἱ ἀλύσεις, αἱ ἐπιβουλαὶ αἱ ποικίλαι καὶ διηνεκεῖς, οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοί, ὁ λιμός, τὸ δίψος, ἡ γυνότης, ἢ ἐπισύστασις ἢ καθημέραν. Ἀλλὰ τί πάθω; Ἀνάγκη φυγεῖν
20 πολλῇ τῇ σφοδρότητι χρησάμενον, μὴ πάλιν ὁ Παῦλος κατασχών, ἀπαγάγῃ τοῦ προκειμένου. Καὶ γὰρ ἴστε, πολλάκις ἐτέρωθί με βαδίζοντα καὶ τετραμμένον ἀπαντήσας ἐν μέσῳ τῷ λόγῳ κατέσχε, καὶ οὕτως εἶλεν, ὡς ἐν αὐτῷ πείσαι καταλῦσαι τὸν λόγον. Ἴν' οὖν μὴ καὶ σήμερον τοῦτο πάθωμεν, καθάπερ χαλινὸν ἐκεῖσε φερομένῳ τῷ λόγῳ μετὰ
25 πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐμβαλλόντες, οὕτως αὐτὸν ἐλκύσωμεν καὶ ἐπὶ τὴν προφητικὴν ἀγάγωμεν ρῆσιν.

Τίς οὖν ἐστὶν ἡ ρῆσις; «Ἐγὼ Κύριος», φησὶν, «ὁ ποιήσας φῶς καὶ σκότος, ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά». Ὁρᾶτε ὡς οὐκ εἰκῆ οὐδὲ μάτην ἐπὶ τὸ χωρίον τοῦτο τὸν δρόμον ἐποιησάμεθα, ἀλλὰ, πάντα τὰ
30 ἄλλα παρατρέχοντες, ἐνταῦθα ἀπαντῆσαι ἐσπουδάζομεν. Καὶ γὰρ πολλὸν τῷ μὴ προσέχοντι τὸν θόρυβον ἐμποιεῖ τὸ εἰρημένον. Διανάστητε τοίνυν καὶ συντεínaτε τὴν ἀκοὴν καί, πᾶσαν βιωτικὴν φροντίδα ἐκβα-

βάνει τὴ συγχορδία τῆς τὸν χειραγωγεῖ στὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅταν κάποιος κατανοήσει πόσο χρήσιμη εἶναι ἡ ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ πόσο ἡ νύχτα, καὶ πῶς αὐτὴ διαδέχεται ἐκείνην, καὶ ἀντίστροφα, σὰν σὲ κάποιο χορὸ, καὶ διατηροῦν τὸ γένος μας διαδεχόμενες ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, ἀκόμα κι ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ νωθρός, θὰ μπορέσει, ἀνακινώντας τὸ λογισμό του, νὰ γνωρίσει τὴ σοφία τοῦ ἀριστοτέχνη Θεοῦ, τὴν ὁποία ἔδειξε μὲ τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα, κληροδοτώντας σὲ μᾶς τὴν πρώτη γιὰ νὰ ἐργαζόμαστε, καὶ τὴ δεύτερη γιὰ ἀνάπαυση ἀπὸ τοὺς κόπους.

3. Ἄλλὰ γιὰ νὰ σᾶς τὰ πῶ ὅλα αὐτὰ παρεξέκλινα ἀπὸ τὸ προοίμιον· ἐπειδὴ ὅμως μερικὰ ἀπὸ τὰ σημερινὰ ἀναγνώσματα ἴσως πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς, πού δὲν προσέχουν καὶ ἔχουν ἄγνοια τῶν Γραφῶν, νὰ τοὺς θορήβησαν, ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς προχωρήσουμε μὲ πολλὴ ὀρμὴ σ' αὐτά. Γιατί διαβάστηκε καὶ ἡ αἰμορροῦσα, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀφή σταμάτησε τὶς πηγὲς τῶν αἱμάτων καὶ μὲ τὴ δύναμη τῆς πίστεως ἔκλεψε τόσο μεγάλο θησαυρὸ· γιὰ τὴν πραγματικὰ ἦταν κλοπὴ αὐτὸ πού ἐγίνε· ἀλλὰ κλοπὴ πού εἶχε ἐπιτυχία καὶ αὐτὴ πού ἔκλεψε, ἀφου πρῶτα ἐλέγχθηκε, ἔπειτα ἐπαινέθηκε. Γιατί ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς πού συλήθηκε διαφήμισε τὴ γυναίκα. Ἀναγνώστηκαν ἐπίσης καὶ τὰ σημάδια τοῦ Παύλου, τὰ τραύματα, οἱ φυλακίσεις, οἱ ἀπαγωγές, τὰ ναύαγια, τὰ δεσμὰ, οἱ ἀλυσίδες, οἱ διάφορες καὶ συνεχεῖς μηχανορραφίες, οἱ καθημερινοὶ κίνδυνοι θανάτου, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ἡ γυμνότητα, ἡ καθημερινὴ φροντίδα. Ἄλλὰ τί πάω νὰ πάθω; Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποφύγω τὴ χρῆση πολλῆς ὀρμητικότητας, μήπως μὲ πιάσει πάλι ὁ Παῦλος καὶ μὲ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ θέμα μου. Γιατί γνωρίζετε πολλὰς φορές, ὅτι, ἐνῶ βιάδιζα ἀλλοῦ καὶ ἤμουν στραμμένος πρὸς τὰ ἐκεῖ, μὲ συνάντησε καὶ μὲ κατέλαβε στὴ μέση τοῦ λόγου καὶ τόσο πολὺ μὲ κυρίεψε, ὥστε νὰ μὲ πείσει νὰ τελειώσω τὸν λόγο μου μ' αὐτόν. Γιὰ νὰ μὴ πάθω λοιπὸν καὶ σήμερα τὸ ἴδιο, ἄς βάλουμε κάποιο χαλινὸ στὸν λόγο πού πηγαίνει μὲ ὀρμὴ πρὸς τὰ ἐκεῖ, καὶ ἔτσι νὰ τὸν τραβήξουμε καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσουμε στὸ προφητικὸ ρητό.

Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ ρητό; «Ἐγὼ εἶμαι Κύριος», λέει, «πού δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι, ὁ ὁποῖος παρέχω εἰρήνη καὶ ἐπιτρέπω τὰ κακά»⁷. Προσέχετε ὅτι δὲν ἔστρεψα τὸ λόγο στὸ χωρίο αὐτὸ τυχαῖα οὔτε ἄσκοπα, ἀλλὰ, παραλείποντας ὅλα τὰ ἄλλα, βιάστηκα νὰ ἔρθουμε ἐδῶ. Γιατί σ' αὐτόν πού δὲν προσέχει προκαλεῖ πολλὴ σύγχυση αὐτὸ πού εἰπώθηκε. Σηκωθεῖτε λοιπὸν καὶ ἐντείνετε τὴν ἀκοή σας καί, ἀφήνοντας κάθε βιωτικὴ φροντίδα, προσέχετε σ' αὐτὰ πού λέγο-

λόντες, προσέχετε τοῖς λεγομένοις. Καὶ γὰρ βούλομαι τοῦτον νῦν ὑμῖν τῆς ἐνταῦθα παρουσίας τὸν μισθὸν ἀποδοῦναι καί, τῶν πνευματικῶν ἐμπλήσας ἐδεσμάτων, οὕτως ἐκπέμψαι, ὥστε καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας ἔργῳ μαθεῖν ἡλικίην ὑπέμειναν ζημίαν· εἰσονται δὲ εἰ, μετὰ ἀκριβείας ὑποδεξάμενοι τὰ λεγόμενα, καὶ πρὸς ἐκείνους διαβιβάσαι δυνηθείητε. «Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, ὁ ποιήσας φῶς καὶ σκότος, ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά». Συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφω, ὥστε ἐντεθῆναι ὑμῶν τῇ διανοίᾳ, καὶ τότε τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν. Οὐδὲ γὰρ οὗτος μόνος τοῦτο φησιν, ἀλλὰ καὶ ἕτερος προφήτης συνωδᾷ ἀποφθεγγόμενος ἔλεγεν «εἰ 10 ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησε;». Τί οὖν ἔστι τὸ εἰρημένον; Ἄπασι γὰρ δεῖ μίαν λύσιν ἐπαγαγεῖν. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ λύσις; Εἰ μάθοιμεν τῶν λέξεων τούτων τὴν δύναμιν. Ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας· οὐ γὰρ εἰκῆ οὐδὲ μάτην συνεχῶς τοῦτο ὑμῖν παραγγέλλομεν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸ βάθος τῶν νοημάτων λοιπὸν χωροῦμεν. Τῶν πραγμάτων 15 τὰ μὲν ἔστι καλὰ, τὰ δὲ κακά, τὰ δὲ μέσα, ὧν ἔνια πολλοῖς μὲν εἶναι δοκεῖ κακά, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλὰ λέγεται μόνον καὶ ὑποπτεύεται.

Ἄλλ' ἵνα σαφέστερον ὁ λέγω ποιήσω, φέρε καὶ ἐπὶ παραδειγματῶν τὸν λόγον γυμνάσωμεν. Ἡ πενία δοκεῖ μὲν πολλοῖς εἶναι κακόν, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλ', εἰ τις νῆφει καὶ φιλοσοφεῖ, καὶ κακῶν ἀναιρετικόν. Ὁ 20 πλοῦτος πάλιν δοκεῖ μὲν πολλοῖς εἶναι καλόν, οὐκ ἔστι δὲ ἀπλῶς καλόν, εἰ μὴ τις εἰς δέον αὐτῷ χρώμενος εἴη. Εἰ γὰρ ἀπλῶς καλὸν ἦν ὁ πλοῦτος, ἔδει καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὸν εἶναι καλοῦς· εἰ δὲ οὐ πάντες οἱ πλουτοῦντες ἐνάρετοι, ἀλλ' οἱ καλῶς τῷ πλούτῳ κεχρημένοι, εὐδηλον 25 ἀρετῆς, ἐν τῷ μέσῳ κειμένη. Σκόπει δέ. Εἰσὶν ἐν τῷ σώματι ποιότητες, ἃς οἱ ἔχοντες ἀπ' αὐτῶν καλοῦνται. Οἷόν τι λέγω· τὸ λευκὸν οὐκ ἔστι οὐσία, ἀλλὰ ποιότης καὶ συμβεβηκὸς ἐπιγινόμενον τῇ οὐσίᾳ· ἂν οὖν τινι προσγένηται τοῦτο, λευκὸν τὸν τοιοῦτον καλοῦμεν. Ἔστιν ἄρρωστία πάλιν καὶ αὐτὴ ποιότης τις οὕσα καὶ συμβεβηκός· κἂν τινι προσγένηται, 30 ἄρρωστον τὸν τοιοῦτον καλοῦμεν. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ πλοῦτος ἦν ἀρετῆ, ἔδει τὸν ἔχοντα τὸν πλοῦτον ἐνάρετον εἶναι καὶ λέγεσθαι· εἰ δὲ οὐ πάν-

νται. Γιατί θέλω νά σᾶς δώσω τώρα ἐδῶ αὐτὸ τὸν μισθὸ γιὰ τὴν παρουσία σας, καὶ νά σᾶς στείλω ἀφοῦ πρῶτα σᾶς χορτᾶσω μὲ ἐδέσματα πνευματικά, ὥστε καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀπουσιάζουν νά μάθουν ἔμπρακτα πόσο μεγάλη ζημιὰ ἔπαθαν. Καὶ θὰ τὴ μάθουν, ἐὰν δεχθεῖτε μὲ ἀκρίβεια ὅσα λέγονται, καὶ μπορέσετε νά τὰ μετεφέρετε καὶ σ' ἐκείνους. «Ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ Θεός, ὁ ὁποῖος δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι, ὁ ὁποῖος παρέχω εἰρήνη καὶ ἐπιτρέπω τὰ κακὰ». Στριφογυρίζω συνέχεια αὐτό, γιὰ νά μπεῖ μέσα στὸ νοῦ σας καὶ ἔπειτα νά δώσω τὴν ἐξήγηση. Ἄλλωστε αὐτὸ δὲν τὸ λέει μόνο αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἄλλος προφήτης μιλώντας ἀνάλογα ἔλεγε: «ὕπάρχει κακία σὲ πόλη, τὴν ὁποία δὲν ἔκανε ὁ Κύριος»⁸. Τί σημαίνουν αὐτὰ τὰ λόγια; Γιατί πρέπει σὲ ὅλους νά δώσω μιὰ ἐξήγηση. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ ἐξήγηση; Ἐὰν μάθουμε τὴ σημασία τῶν λέξεων. Ἄλλὰ προσέχετε μὲ ἀκρίβεια· γιατί δὲν σᾶς τὸ ὑποδεικνύω αὐτὸ συνεχῶς τυχαῖα καὶ ἄσκοπα, ἀλλὰ ἐπειδὴ προχωροῦμε στὸ βάθος τῶν νοημάτων. Ἀπὸ τὰ πράγματα ἄλλα εἶναι καλὰ, ἄλλα κακὰ, καὶ ἄλλα εἶναι ἐνδιάμεσα· ἀπὸ αὐτὰ μερικά σὲ πολλοὺς θεωροῦνται ὅτι εἶναι κακὰ, ἀλλὰ δὲν εἶναι, ἄλλα πάλι λέγονται μόνο καὶ θεωροῦνται ὑποπτα.

Ἄλλὰ γιὰ νά κάνω πιὸ σαφὲς αὐτὸ ποὺ λέω, ἐμπρὸς ἄς δοκιμάσουμε τὸν λόγο καὶ μὲ παραδείγματα. Ἡ φτώχεια φαίνεται βέβαια σὲ πολλοὺς ὅτι εἶναι κακό, ἀλλὰ δὲν εἶναι· ἐὰν μάλιστα κάποιος εἶναι προσεκτικὸς καὶ φιλοσοφεῖ, τὴν βρίσκει ὅτι καταστρέφει τὰ κακὰ. Ὁ πλούτος πάλι φαίνεται σὲ πολλοὺς ὅτι εἶναι καλό, ἀλλὰ δὲν εἶναι γενικὰ καλό, ἐὰν κανεῖς δὲν τὸν χρησιμοποιεῖ ὅπως πρέπει. Γιατί, ἐὰν ὁ πλούτος ἦταν καλὸς γενικὰ, ἔπρεπε καὶ αὐτοὶ ποὺ τὸν ἔχουν νά εἶναι καλοὶ, ἀφοῦ ὅμως δὲν εἶναι ὅλοι οἱ πλούσιοι ἐνάρετοι, παρὰ μόνοι ὅσοι κάνουν καλὴ χρῆση τοῦ πλούτου, εἶναι φανερό ὅτι ὁ πλούτος δὲν εἶναι γενικὰ αὐτὸς καθεαυτὸν καλό, ἀλλὰ εἶναι κάποια ὕλη τῆς ἀρετῆς ποὺ βρίσκεται στὸ ἐνδιάμεσο. Πρόσεχε ὅμως. Ὑπάρχουν στὸ σῶμα ποιότητες, καὶ ὅσοι τις ἔχουν ὀνομάζονται ἀπὸ αὐτές. Ἐννοῶς τὸ ἐξῆς μὲ αὐτὸ ποὺ λέγω· τὸ ἄσπρο δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλὰ ποιότητα καὶ παρεπόμενο ποὺ προστίθεται στὴ οὐσία· ἐὰν λοιπὸν προστεθεῖ αὐτὸ σὲ κάποιον, αὐτὸν τὸν ὀνομάζουμε ἄσπρον. Καὶ ἡ ἀρρώστια ἐπίσης εἶναι μιὰ ποιότητα καὶ συμβεβηκός· καὶ ἂν προστεθεῖ σὲ κάποιον, αὐτὸν τὸν ὀνομάζουμε ἄρρωστο. Ἐὰν λοιπὸν καὶ ὁ πλούτος ἦταν ἀρετὴ, ἔπρεπε αὐτὸς ποὺ ἔχει τὸν πλούτο νά εἶναι καὶ νά λέγεται ἐνάρετος· ἀφοῦ ὅμως ὁ πλούσιος δὲν εἶναι ὅπωςδῆποτε ἐνάρετος, οὔτε ἀρετὴ, οὔτε

τως ὁ πλούσιος ἐνάρετος, οὐκ ἀρετῆ, οὐδὲ καλὸν ὁ πλοῦτος ἀπλῶς, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τοῦ χρωμένου τοῦτο γίνεται. Πάλιν ἡ πενία εἰ κακὸν ἦν, ἔδει τοὺς ἐν πενίᾳ ἅπαντας εἶναι κακοῦς· εἰ δὲ πολλοὶ τῶν ἐν πενίᾳ ὄντων τῶν οὐρανῶν ἐπελάβοντο, οὐκ ἄρα ἡ πενία κακόν.

5 δ'. Τί οὖν, ὅτι πολλοὶ βλασφημοῦσι διὰ τὴν πενίαν; φησίν. Οὐ διὰ τὴν πενίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκειάν ἀφροσύνην τε καὶ μικροψυχίαν τοῦτο ποιοῦσι. Καὶ τούτων ἀπόδειξις ὁ μακάριος Ἰώβ, ὃς ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ ὦν καὶ πρὸς αὐτὸ τῆς πενίας κατενεχθεὶς τὸ βάραθρον, οὐ μόνον οὐκ ἐβλασφήμησεν, ἀλλ' εὐλογῶν τὸν Θεὸν διετελεῖ, λέγων· «ὁ Κύριος ἔδωκεν, 10 ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας». Ἄλλὰ καὶ διὰ τὸν πλοῦτον πολλοὶ, φησίν, ἀρπάζουσι καὶ πλεονεκτοῦσιν. Ἄλλ' οὐ διὰ τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκειάν ἀφροσύνην· καὶ τούτου μάρτυς πάλιν ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος οὗτος, ὃς ἐν τοσοῦτῳ πλούτῳ οὐ μόνον οὐχ ἤρπασε τὰ ἐτέρων, 15 ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκεῖα ἐδίδου καὶ λιμένα τοῖς ξένοις κατεσκευάζεν, οὕτω λέγων· «ἡ οἰκία μου παντὶ ξένῳ ἐλθόντι ἠνέωκτο». Καὶ ὁ Ἀβραὰμ πλοῦτον τοσοῦτον ἔχων, τοῖς παριοῦσι πάντα ἔδαπανα· καὶ οὔτε τοῦτον, οὔτε ἐκεῖνον πλεονέκτην ὁ πλοῦτος ἐποίησεν, ὥσπερ οὐδὲ βλάσφημον οὔτε ἐκεῖνον, οὔτε τὸν Λάζαρον ἡ πενία· ἀλλ' οὕτω διέλαμψαν 20 ἑκάτεροι, μηδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐποροῦντες τροφῆς, ὡς τὸν μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ δέξασθαι τὴν μαρτυρίαν, τοῦ τὰ ἀπόρρητα σαφῶς εἰδότες, τὸν δὲ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων προηγουμένων οὕτως ἐντεῦθεν ἀπενεχθῆναι καὶ ὁμόσκηνον τῷ πατριάρχῃ γενέσθαι καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαβεῖν, ὧν ἐκεῖνος.

25 Ἄρα τῶν μέσων ταῦτά ἐστι, πενία καὶ πλοῦτος, ὑγίεια καὶ νόσος, καὶ ζωὴ καὶ θάνατος, δόξα καὶ τιμὴ, δουλεία καὶ ἐλευθερία, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ γὰρ δεῖ πάντα ἐπιεῖναι, ὥστε μὴ μηκύνειν τὸν λόγον, ἀλλὰ ἐν τούτοις παρέχοντα ὑμῖν ἀφορμὰς, ἐπὶ τὰ κατεπείγοντα βαδίζειν. «Δίδου» γάρ, φησί, «σοφῶ ἀφορμῆν, καὶ σοφώτερος ἔσται». Ἄρα τῶν μέ- 30 σων ταῦτά ἐστι πάντα, ὡς τούτοις καὶ εἰς καλὸν καὶ εἰς κακὸν οἱ χρωόμενοι δύναιτ' ἄν. Ὅτι γὰρ τῶν μέσων ἐστὶ ταῦτα, ὧν ὁ πλοῦτος, ἔδειξεν ὁ Ἀβραάμ, εἰς δέον αὐτῷ χρησάμενος. Ἐδειξε δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου ὁ πλούσιος, ἐπὶ ἀπωλείᾳ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὰ ὄντα δαπα-

9. Ἰώβ 1,21. 10. Ἰώβ 31,32.

11. Παρμ. 9,9.

καλό είναι ὁ πλοῦτος γενικά, ἀλλὰ αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὴν πρόθεση ἐκείνου πού τὸν χρησιμοποιεῖ. Καὶ ἡ φτώχεια ἐπίσης, ἐὰν ἦταν κακὸ, ἔπρεπε ὅλοι οἱ φτωχοὶ νὰ εἶναι κακοί· ἀφοῦ ὁμως πολλοὶ φτωχοὶ κατέλαβαν τοὺς οὐρανοὺς, ἄρα ἡ φτώχεια δὲν εἶναι κακὸ.

4. Γιατί τότε, λέει, πολλοὶ βλασφημοῦν ἐξαιτίας τῆς φτώχειας; Τὸ κάνουν αὐτὸ ὄχι ἐξαιτίας τῆς φτώχειας, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἀφροσύνης καὶ μικροψυχίας τους. Καὶ ἀπόδειξη αὐτῶν πού λέω εἶναι ὁ μακάριος Ἰώβ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ βρισκόταν σὲ ἐσχατὴ φτώχεια καὶ εἶχε φτάσει στὸ ἴδιο τὸ βάραθρο τῆς φτώχειας, ὄχι μόνο δὲ βλασφήμησε, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ εὐλογεῖ τὸ Θεό, λέγοντας: «Ὁ Κύριος μου τὰ ἔδωσε, ὁ Κύριος μου τὰ πῆρε· ἔγινε ὅπως ἔκρινε καλὸ ὁ Κύριος· ἅς εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου εὐλογημένο στοὺς αἰῶνες»⁹. Ἀλλὰ καὶ ἐξαιτίας τοῦ πλοῦτου, λέει, πολλοὶ ἀρπάζουν καὶ δείχνουν πλεονεξία. Δὲν τὸ κάνουν ὁμως ἐξαιτίας τοῦ πλοῦτου, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἀφροσύνης τους· καὶ αὐτοῦ μάρτυρας πάλι εἶναι ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, πού, ἐνῶ βρισκόταν σὲ τόσο πλοῦτο, ὄχι μόνο δὲν ἄρπαξε τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ ἔδινε καὶ τὰ δικά του, καὶ κατασκεύαζε λιμάνι γιὰ τοὺς ξένους, λέγοντας αὐτά: «τὸ σπίτι μου ἦταν ἀνοιχτὸ σὲ κάθε ξένο πού ἐρχόταν»¹⁰. Καὶ ὁ Ἀβραάμ, πού εἶχε τόσο πλοῦτο, διέθετε στοὺς περαστικούς τὰ πάντα· καὶ οὔτε αὐτὸν οὔτε ἐκεῖνον ὁ πλοῦτος τὸν ἔκανε πλεονέκτη, ὅπως δὲν ἔκανε βλάβη ἢ φτώχεια οὔτε ἐκεῖνον, οὔτε τὸν Λαζάρο, ἀλλὰ τόσο πολὺ διέπρεψαν καὶ οἱ δύο, ἂν καὶ δὲν εἶχαν οὔτε τὴν ἀναγκαίαν τροφή, ὥστε ὁ ἕνας νὰ δεχθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴν ἐπιβεβαίωση, ὁ ὁποῖος γνωρίζει καλὰ ὅλα τὰ ἀπόρρητα, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἔφυγε ἀπὸ ἐδῶ μὲ τὴ συνοδεία ἀγγέλων καὶ ἔγινε συγκάτοικος τοῦ πατριάρχη καὶ ἀπολαμβάνει τὰ ἀγαθὰ πού ἀπολαμβάνει καὶ ἐκεῖνος.

Ἄρα αὐτὰ ἀνήκουν στὰ ἐνδιάμεσα, ἢ φτώχεια καὶ ὁ πλοῦτος, ἢ ὑγεία καὶ ἢ ἀρρώστια, ἢ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, ἢ δόξα καὶ ἢ τιμὴ, ἢ δουλεία καὶ ἢ ἐλευθερία, καὶ ὅσα ἄλλα εἶναι τέτοια· γιατί δὲ χρειάζεται νὰ τὰ ἀπαριθμήσω ὅλα, γιὰ νὰ μὴ μακρύνω τὸν λόγο, ἀλλὰ μὲ αὐτὰ σὰς δίνω ἀφορμὲς καὶ προχωρῶ στὰ πολὺ ἐπείγοντα. Γιατί λέει, «δίνε στὸ σοφὸ ἀφορμὴ καὶ θὰ γίνει σοφότερος»¹¹. Ἄρα αὐτὰ ὅλα ἀνήκουν στὰ μέσα, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν καὶ γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ, ὅσοι τὰ χρησιμοποιοῦν. Καὶ ὅτι αὐτὰ ἀνήκουν στὰ μέσα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ πλοῦτος, τὸ ἔδειξε ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος τὸν χρησιμοποίησε ὅπως ἔπρεπε. Τὸ ἔδειξε ὁμως καὶ ὁ πλούσιος στὴν περίπτωση τοῦ Λαζάρου, ὁ ὁποῖος σπατάλησε τὰ ὑπάρχοντά του γιὰ τὴν

νήσας. Οὔτε οὖν καλὸν ἀπλῶς ὁ πλοῦτος, οὔτε κακόν. Εἰ καλὸν ἦν ἀπλῶς, ἀλλ' οὐχὶ μέσον, οὐκ ἂν ὁ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου πλούσιος τοιαῦτα ἐκολάζετο· εἰ κακὸν ἦν, οὐκ ἂν Ἀβραὰμ οὕτως εὐδοκίμησε πλούσιος ὢν. Τοιοῦτόν τι καὶ ἡ νόσος ἐστίν. Εἰ γὰρ κακὸν ἦν ἡ νόσος, ἔδει καὶ 5 τοῦτον κακὸν εἶναι τὸν ἔχοντα. Ἔρα καὶ Τιμόθεος ἔμελλεν εἶναι κατὰ τοῦτο κακός, ἐσχάτη νόσῳ παλαίων. «Οἶνω γὰρ ὀλίγῳ χρῶ», φησί, «διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Εἰ δὲ οὐ μόνον κακός οὐκ ἦν ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ μισθοῦ προσθήκην ἐλάμβανε, γενναίως τὴν ἀρρωστίαν ἐνέγκας, εὐδηλον ὅτι οὐ κακὸν ἡ νόσος. Καὶ 10 ἕτερος δὲ προφήτης τοὺς ὀφθαλμοὺς νοσῶν διετέλει· ἀλλ' οὐ κατὰ τοῦτο κακός, ἀλλὰ καὶ προεφήτευε καὶ τὰ μέλλοντα προεώρα, καὶ οὐδὲν ἡ νόσος εἰς τὴν ἀρετὴν ἐγένετο κώλυμα. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ ὑγίεια ἀπλῶς καλόν, ἂν μὴ τις εἰς δέον κεχρημένος αὐτῇ εἴη, ἀλλ' εἰς ἐργασίαν πονηράν, ἢ εἰς ἀργίαν ἀνόητον· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἀνεύθυνον. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλε- 15 γεν· «εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω». Ἄλλὰ ταῦτα τῶν μέσων ἐστίν, παρὰ τοὺς χρωμένους ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο γινόμενα.

Καὶ τί δεῖ λέγειν ὑγίειαν καὶ νόσον καὶ πλοῦτον καὶ πενίαν; Αὐτὸ γὰρ τοῦτο, ὃ δοκεῖ τοῖς πολλοῖς εἶναι τῶν ἀγαθῶν κεφάλαιον καὶ τῶν 20 κακῶν ὁ κολοφών, ὁ θάνατος, λέγω, καὶ ἡ ζωὴ, οὐδὲ ταῦτα ἀπλῶς ἔσται, ἀλλὰ καὶ ταῦτα τῶν μέσων, παρὰ τὴν γνώμην τῶν χρωμένων ἐκάτερα ταῦτα γινόμενα. Οἷόν τι λέγω· τὸ ζῆν καλόν, ὅταν εἰς δέον χρώμενος αὐτῷ τις εἴη, ὅταν δὲ εἰς ἀμαρτήματα καὶ παρανομίας, οὐκέτι ἂν εἴη καλόν, ἀλλὰ βέλτιον τὸν τοιοῦτον τελευτῆσαι. Πάλιν ὁ πολλοῖς 25 φευκτὸν εἶναι δοκεῖ, μυρίων ἀγαθῶν γένοιτ' ἂν αἴτιον, ὅταν αἰτίαν ἔχη τὴν προσήκουσαν. Καὶ δηλοῦσιν οἱ μάρτυρες, οἱ πάντων εἰσὶ διὰ τὴν τελευτὴν μακαριώτεροι. Διὰ δὲ τοῦτο ὁ Παῦλος οὐχ ἀπλῶς ἐπεθύμει ζῆν ἐν Χριστῷ, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο αὐτῷ καρπὸς ἔργου. «Καὶ τί αἰρήσομαι», γὰρ φησιν, «οὐ γνωρίζω· συνέχομαι δὲ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν 30 ἔχων τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· πολλῶ γὰρ μᾶλλον κρεῖσσον· τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς». Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ

12. Α' Τιμ. 5,23.

13. Β' Θεσ. 3,10.

ἀπώλεια τοῦ κεφαλιοῦ του. Ἐπομένως ὁ πλοῦτος οὔτε καλὸ ἀπλῶς εἶναι, οὔτε κακό. Ἐάν ἦταν ἀπλῶς καλὸ καὶ ὄχι ἐνδιάμεσο δὲν θὰ τιμωροῦνταν μὲ τέτοιες τιμωρίες ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς τοῦ Λαζάρου ἂν ἦταν κακό, δὲν θὰ διακρινόταν τόσο ὁ Ἀβραάμ, ἀφοῦ ἦταν πλούσιος. Κάτι τέτοιο εἶναι καὶ ἡ ἀρρώστια. Γιατί, ἂν ἡ ἀρρώστια ἦταν κακό, ἔπρεπε κι αὐτὸς ποὺ τὴν ἔχει νὰ εἶναι κακός. Ἐὰν καὶ ὁ Τιμόθεος θὰ ἦταν σύμφωνα μ' αὐτὸ κακός, ἀφοῦ πάλευε μὲ βαρεῖα ἀρρώστια. Γιατί λέει, «νὰ χρησιμοποιεῖς λίγο κρασί ἐξαιτίας τοῦ στομαχιοῦ σου καὶ τῶν συχνῶν σου ἀσθενειῶν»¹². Ἐφόσον ὅμως ὄχι μόνο δὲν ἦταν κακός ἀπ' αὐτὸ, ἀλλὰ ἐπαιρνε καὶ μεγάλη αὔξηση τοῦ μισθοῦ του, ἐπειδὴ ὑπέμενε γενναῖα τὴν ἀρρώστια του, εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἀρρώστια δὲν εἶναι κακό. Καὶ ἄλλος προφήτης ἦταν ἄρρωστος στὰ μάτια· ἀλλὰ δὲν ἦταν γι' αὐτὸ κακός, καὶ προφήτεψε κίολας καὶ ἐβλεπε καὶ τὰ μέλλοντα καὶ ἡ ἀρρώστια του δὲν τοῦ ἔγινε καθόλου ἐμπόδιο στὴν ἀρετῇ. Ἀλλὰ οὔτε ἡ ὑγεία γενικὰ εἶναι καλὸ, ἂν δὲν τὴν χρησιμοποιήσει κανεὶς ὅπως πρέπει, ἀλλὰ σὲ πονηρῇ ἐργασία, ἢ σὲ ἀνόητῃ ἀργίᾳ· γιατί δὲν εἶναι ἀνεύθυνη καὶ αὐτῇ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ὅποιος δὲ θέλει νὰ ἐργάζεται, οὔτε νὰ τρώει»¹³. Ἀλλὰ αὐτὰ ἀνήκουν στὰ ἐνδιάμεσα, καὶ, ἀνάλογα μὲ ἐκείνους ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν, ἄλλοτε γίνονται αὐτὸ, καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο.

Καὶ γιατί πρέπει νὰ μιλάω γιὰ τὴν ὑγεία καὶ τὴν ἀρρώστια, τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φτώχεια; Ἀκόμα καὶ αὐτὸ, ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὅτι εἶναι τὸ κυριότερο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν, ἐννοῶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ζωῇ, οὔτε αὐτὰ εἶναι γενικῶς τέτοια, ἀλλὰ ἀνήκουν κι αὐτὰ στὰ ἐνδιάμεσα, καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν πρόθεση ἐκείνων ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ δύο γίνονται καλὰ ἢ κακὰ. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω· ἡ ζωῇ εἶναι καλὸ, ὅταν κανεὶς τὴν χρησιμοποιεῖ ὅπως πρέπει· ὅταν ὅμως τὴν σπαταλᾷ σὲ ἁμαρτίες καὶ παρανομίες, δὲν εἶναι πιά καλὸ, ἀλλὰ εἶναι καλύτερο σ' αὐτὸν νὰ πεθάνει. Ἐπίσης αὐτὸ ποὺ οἱ πολλοὶ τὸ θεωροῦν ἀπευκταῖο, θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ αἰτία μυριάδων ἀγαθῶν, ὅταν ἔχει τὴν ἀνάλογη δικαιολογία. Καὶ τὸ βεβαιώνουν αὐτὸ οἱ μάρτυρες, οἱ ὁποῖοι ἐξαιτίας τοῦ θανάτου τους εἶναι οἱ πιὸ μακάριοι ἀπὸ ὄλους. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ὁ Παῦλος δὲν ἐπιθυμοῦσε ἀπλῶς νὰ ζεῖ «ἐν Χριστῶ», ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτὸ ἦταν καρπὸς τοῦ ἔργου του. Γιατί λέει, «καὶ δὲ γνωρίζω τί νὰ προτιμήσω· πιέζομαι καὶ ἀπὸ τὰ δύο, ἔχοντας τὴν ἐπιθυμία νὰ πεθάνω καὶ νὰ εἶμαι μαζί μὲ τὸν Χριστό, γιατί αὐτὸ εἶναι πολὺ καλύτερο· τὸ νὰ παραμείνω ὅμως στὸ σῶμα εἶναι

Προφήτης, «τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὀσίων αὐτοῦ»: οὐχ ἀπλῶς ὁ θάνατος, ἀλλ' ὁ τοιοῦσδε θάνατος. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «θάνατος ἀμαρτωλῶν πονηρός». Ὁρᾶς καὶ τοῦτο τῶν μέσων, οὐχ ἀπλῶς καλόν, οὐδὲ ἀπλῶς κακόν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γνώμης τῶν ὑποδεχομένων αὐτό; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Σολομών, τὸ μέσον τούτων τὸ χρησιμὸν καταλέγων, καὶ φιλοσοφῶν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐχ ἀπλῶς τοῦτο καλόν, κάκεινο κακόν, ἀλλὰ μετὰ καιροῦ τοῦ προσήκοντος γίνεται καλὰ, κἂν φορτικὰ εἶναι δοκῇ. ὅταν τὸν καιρὸν μὴ ἔχη τὸν προσήκοντα, «καιρὸς τοῦ κλαῦσαι, καὶ καιρὸς τοῦ γελάσαι», ἔλεγε, 10 «καιρὸς τοῦ ζῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν». Οὐδὲ γὰρ πανταχοῦ τὸ χαίρειν καλόν, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ βλαβερόν· οὔτε πανταχοῦ τὸ ἀλγεῖν καλόν, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ θανάσιμον καὶ ὀλέθριον. Καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν δεικνὺς ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον 15 κατεργάζεται».

ε'. Ὁρᾶς καὶ τοῦτο τῶν μέσων ὄν; Οὐκοῦν καὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ τῶν μέσων, τὸ χαίρειν λέγω. Διόπερ οὐχ ἀπλῶς χαίρειν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ χαίρειν ἐν Κυρίῳ. Ἄλλ' ὁ μὲν τῶν μέσων λόγος ἰκανὸς ἡμῖν διευκρίνηται, εἴ γε ἀκροατὰς ἔχει προσέχοντας, ἰτέον δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ μὴ μέσα, 20 ἀλλὰ ἐπὶ τὰ καλὰ, ἃ οὐκ ἂν γένοιτο κακὰ, καὶ ἐπὶ τὰ κακὰ, ἃ οὐκ ἂν γένοιτο καλὰ. Ταῦτα μὲν γὰρ τὰ εἰρημένα ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο γίνεται· οἷον ὁ πλοῦτος ποτὲ μὲν κακόν, ὅταν εἰς πλεονεξίαν δαπανᾶται, ποτὲ δὲ καλόν, ὅταν εἰς ἐλεημοσύνην ἀναλίσκηται· καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα κατὰ τὸν κανόνα τοῦτον. Ἔστι δὲ τινα, ἃ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο κακὰ· τὰ 25 δέ, ἐναντία τούτοις, αἰεὶ κακὰ, καὶ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο καλὰ· οἷον ἀσέβεια, βλασφημία, ἀσέλγεια, ὠμότης, ἀπανθρωπία, γαστριμαργία, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Οὐ λέγω ὅτι ἄνθρωπος κακὸς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο καλός, οὔτε καλὸς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο κακός, ἀλλ' ὅτι αὐτὰ τὰ πράγματα οὐκ ἂν ποτε

14. Φιλίπ. 1,22-24. 15. Ψαλμ. 115,6.

16. Ψαλμ. 33,22.

πιό ἀναγκαῖο γιά σᾶς»¹⁴. Γι' αὐτό λοιπόν καί ὁ προφήτης λέει· «ἐκτιμᾶται πολὺ ἀπὸ τὸν Κύριο ὁ θάνατος ἐκείνων πού εἶναι ἀφοσιωμένοι σ' αὐτόν»¹⁵. ὄχι γενικά ὁ θάνατος, ἀλλά ὁ θάνατος αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Καί ἄλλοῦ πάλι λέει· «ὁ θάνατος τῶν ἁμαρτωλῶν εἶναι κακός»¹⁶. Βλέπεις ὅτι καί αὐτό εἶναι ἀπὸ τὰ ἐνδιάμεσα, ὄχι γενικά καλό, οὔτε γενικά κακό, ἀλλά ἀνάλογα μέ τή πρόθεση αὐτῶν πού τὸ δέχονται; Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί ὁ σοφώτατος Σολομών, ἀναφέροντας τήν ἐνδιάμεση χρησιμότητα αὐτῶν καί φιλοσοφώντας γύρω ἀπὸ αὐτά καί δείχνοντας ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι γενικά καλό, καί ἐκεῖνο κακό, ἀλλά ὅτι μέ τὸν κατάλληλο καιρὸ γίνονται καλά, ἔστω καί ἂν φαίνονται ὅτι εἶναι ἐνοχλητικά, ὅταν δὲν γίνονται στὸν κατάλληλο καιρὸ, ἔλεγε «ὑπάρχει καιρὸς νὰ κλάψεις καί καιρὸς νὰ γελάσεις, καιρὸς νὰ ζήσεις καί καιρὸς νὰ πεθάνεις»¹⁷. Οὔτε ἄλλωστε καί ἡ χαρὰ παντοῦ εἶναι καλὸ πρᾶγμα, ἀλλά ὑπάρχουν περιπτώσεις πού εἶναι καί βλαβερό· οὔτε παντοῦ τὸ νὰ στενοχωριέσαι εἶναι καλό, ἀλλά ὑπάρχουν περιπτώσεις κατὰ τίς ὁποῖες εἶναι καί θανάσιμο καί καταστρεπτικό. Καί αὐτὸ πάλι δείχνοντάς το ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ἡ κατὰ Θεὸν λύπη φέρνει μετάνοια πού ὁδηγεῖ σὲ σωτηρία, γιὰ τὴν ὁποία δὲν μετανοεῖ κανεὶς· ἐνῶ ἡ κοσμικὴ λύπη προκαλεῖ θάνατο»¹⁸.

5. Βλέπεις ὅτι καί αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐνδιάμεσα; Λοιπὸν καί τὸ ἀντίθετό του ἀνήκει στὰ ἐνδιάμεσα, ἐννοῶ ἡ χαρὰ. Γι' αὐτὸ δὲν παρήγγειλε γενικά νὰ χαιρόμαστε, ἀλλά νὰ χαιρόμαστε «στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Ἄλλὰ ὁ λόγος τῶν ἐνδιαμέσων διευκρινίσθηκε σὲ μᾶς ἀρκετά, ἐφόσον βέβαια ἔχει ἀκροατὲς πού προσέχουν. Ἄς ἔρθουμε λοιπὸν στὰ μὴ ἐνδιάμεσα, δηλαδή στὰ καλά, τὰ ὁποία δὲν θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν κακά. Γιατὶ αὐτά πού εἰπώθηκαν γίνονται πότε αὐτὸ καί πότε ἐκεῖνο· ὅπως ὁ πλοῦτος ἄλλοτε γίνεται κακό, ὅταν ξοδεύεται σὲ πλεονεξία, ἄλλοτε πάλι καλό, ὅταν ξοδεύεται σὲ ἐλεημοσύνη. Καί τὰ ἄλλα παρόμοια ἀκολουθοῦν τὸν κανόνα αὐτό. Ὑπάρχουν ὅμως μερικά, τὰ ὁποία ποτὲ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν κακά, ἐνῶ τὰ ἀντίθετα πρὸς αὐτά, εἶναι πάντοτε κακά καί δὲν θὰ μπορούσαν ποτὲ νὰ γίνουν καλά. Ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ ἀσέβεια, ἡ βλασφημία, ἡ ἀσέλγεια, ἡ ὠμότη-
τα, ἡ ἀπανθρωπιά, ἡ γαστριμαργία καί ἄλλα τέτοια.

Δὲν λέω ὅτι ὁ κακὸς ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ποτὲ καλός, οὔτε ὁ καλὸς δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ποτὲ κακός, ἀλλά ὅτι αὐτά τὰ πράγμα-

γένοιτο. Ταῦτα μὲν γὰρ εἴη ἐπὶ τῆς οἰκειίας τάξεως, τὰ τε καλὰ καὶ τὰ
κακὰ, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὅταν μὲν ἐκεῖνα ἔληται, καλός, ὅταν δὲ ἐναντία,
κακός. Οὐκοῦν τρεῖς αὐταὶ μοῖραι· τὰ μὲν γὰρ καλὰ οὐκ ἂν γένοιτο
κακά, οἷον σωφροσύνη, ἐλεημοσύνη καὶ ὅσα τοιαῦτα, τὰ δὲ κακὰ οὐκ
5 ἂν ποτε γένοιτο καλά, οἷον ἀσέλγεια, ἀπανθρωπία, ὠμότης, τὰ δὲ ποτὲ
μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο γινόμενα, παρὰ τὴν γνώμην τῶν χρωμένων.
Ὁ πλοῦτος ποτὲ μὲν γὰρ εἰς πλεονεξίαν ὑπηρετεῖται, ποτὲ δὲ εἰς ἐλε-
μοσύνην· ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τοῦ χρωμένου. Πενία ποτὲ μὲν εἰς βλα-
σφημίαν, ποτὲ δὲ εἰς εὐφημίαν καὶ φιλοσοφίαν ὑπηρετεῖται. Ἐπεὶ οὖν
πολλοὶ τῶν ἀλογωτέρων (ἐπεὶ γὰρ τὴν λύσιν ἰτέον λοιπὸν) οὐ τὰ κακὰ
10 μόνον, ἃ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο καλά, ἀλλὰ καὶ τῶν μέσων ἔνια κακὰ κα-
λοῦσιν, οἷον πενίαν, αἰχμαλωσίαν, δουλείαν, ἅπερ ἐδείξαμεν οὐ τῶν
κακῶν, ἀλλὰ τῶν μέσων ὄντα, πολλοὶ δέ, ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, ταῦτα
κακὰ καλοῦσιν, οὐκ ὄντα κακὰ, περὶ ὧν ὁ προφήτης φησί, τῶν κατὰ
τὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν καλουμένων, οὐ τῶν ὄντως κακῶν, περὶ
15 αἰχμαλωσίας, περὶ δουλείας, περὶ λιμοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Ὅτι γὰρ ταῦτα οὐ κακὰ, ἀλλὰ καὶ κακῶν ἀναιρετικά, τὸν λιμὸν
πρότερον εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὸν πᾶσι φρικτὸν καὶ φοβερὸν εἶναι δο-
κοῦντα. Πῶς οὖν οὐ κακὸν, μάνθανε καὶ παιδεύου φιλοσοφεῖν. Ἦνίκα
τῶν Ἑβραίων ὁ δῆμος εἰς ἔσχατον ἐξώκειλε παρανομίας, τότε δὴ ὁ μέ-
20 γας Ἡλίας καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξιος, ὁ βουλόμενος τὴν ἐκ τῆς ραθυμίας
νόσον ἀνελεῖν καὶ διορθῶσαι ταύτην, ἐπήγαγε λέγων· «ζῆ Κύριος, ᾧ
παρέστην ἐνώπιον αὐτοῦ, εἰ ἔσται ὑετός, εἰ μὴ διὰ στόματός μου»· καὶ ὁ
μηλωτὴν μόνην κεκτημένος, τὸν οὐρανὸν ἀπέκλεισε· τοσαύτη παρρη-
σία αὐτῷ πρὸς τὸν Θεόν. Ὁρᾷς ὅτι οὐ κακὸν ἢ πενία; Οὐκ ἂν ὁ πάντων
25 ἀνθρώπων πενέστερος τοσαύτης ἀπέλαυσε παρρησίας, ὡς χαμαὶ βαδί-
ζων, ἐνὶ μόνῳ λόγῳ τοσαύτην ἰσχὴν ἐπιδείξασθαι. Εἰπὼν τοίνυν τοῦτο,
ἐπήγαγε λιμὸν, καθάπερ παιδαγωγὸν ἄριστον καὶ διορθωτὴν τῶν γινο-
μένων κακῶν· καὶ καθάπερ πυρετοῦ λάβρου εἰς σῶμα ἐμπεσόντος, καὶ
αὐταὶ τῆς γῆς αἱ φλέβες ἀνεξηράνθησαν, καὶ χεῖμαρροι ἐπέλιπον, καὶ
30 βοτάναι, καὶ τῆς γῆς αἱ λαγόνες ἄγονοι λοιπὸν ἦσαν. Καὶ οὐ μικρὰ τότε

τα δὲ θὰ μπορούσαν ποτὲ νὰ γίνουν. Γιατὶ αὐτὰ ἀνήκουν στὴ δική τους κατηγορία, καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν προτιμᾷ ἐκεῖνα, εἶναι καλός, ὅταν πάλι προτιμᾷ τὰ ἀντίθετα, κακός. Ἐπομένως ὑπάρχουν τρεῖς κατηγορίες· τὰ καλὰ δὲν μπορούν νὰ γίνουν κακά, ὅπως ἡ σωφροσύνη, ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ὅλα τὰ παρόμοια· τὰ κακά δὲν μπορούν νὰ γίνουν ποτὲ καλὰ, ὅπως ἡ ἀσέλγεια, ἡ ἀπανθρωπιὰ, ἡ ὠμότητα· καὶ τὰ ἄλλα ποὺ γίνονται ἄλλοτε αὐτὸ καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο, ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεση αὐτῶν ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν. Ὁ πλοῦτος, γιὰ παράδειγμα, ἄλλοτε χρησιμεύει γιὰ πλεονεξία, καὶ ἄλλοτε γιὰ ἐλεημοσύνη, ἀνάλογα δηλαδὴ μὲ τὴ διάθεση ἐκείνου ποὺ τὸν χρησιμοποιεῖ. Ἡ φτώχεια ἄλλοτε ἐξυπηρετεῖ τὴ βλασφημία καὶ ἄλλοτε τὴν ἐπευφημία καὶ ἐνάρετη ζωὴ. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀπερίσκεπτους (ἐρχόμαστε πλέον στὴν ἐξήγησή), ὄχι μόνον τὰ κακά, τὰ ὅποια δὲν μπορούν ποτὲ νὰ γίνουν καλὰ, ἀλλὰ καὶ μερικὰ ἐνδιάμεσα τὰ ὀνομάζουν κακά, ὅπως τὴ φτώχεια, τὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴ δουλεία, ποὺ, ὅπως ἀποδείξαμε, δὲν ἀνήκουν στὰ κακά, ἀλλὰ στὰ ἐνδιάμεσα, ἐνῶ, ὅπως εἶπα, πολλοὶ τὰ ὀνομάζουν κακά, ἐνῶ δὲν εἶναι κακά καὶ γιὰ τὰ ὅποια ὁ προφήτης λέει, ὅτι δὲν εἶναι κακά, ἀλλὰ ὀνομάζονται κακά, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη τῶν πολλῶν, ὅπως ἡ αἰχμαλωσία, ἡ δουλεία, ἡ πείνα καὶ ὅλα τὰ παρόμοια.

Ἔτσι ὁμοίως αὐτὰ δὲν εἶναι κακά, ἀλλὰ καὶ ἀφανίζουν τὰ κακά, ἅς ἀναφέρουμε πρῶτα ὡς παράδειγμα τὸν λιμό, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ὅλους θεωρεῖται ὅτι εἶναι φρικτὸς καὶ φοβερός. Μάθε λοιπὸν ὅτι δὲν εἶναι κακὸ καὶ διδάξου νὰ φιλοσοφεῖς. Ὅταν ὁ λαὸς τῶν Ἑβραίων εἶχε φτάσει σὲ ἔσχατο σημεῖο παρανομίας, τότε ὁ μέγας προφήτης Ἡλίας, ποὺ ἦταν ἀντάξιος τῶν οὐρανῶν, θέλοντας νὰ καταργήσῃ τὴν ἀρρώστια τῆς ραθυμίας καὶ νὰ τὴ διορθώσῃ, εἶπε: «στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, μπροστὰ στὸν ὁποῖο βρίσκομαι, δὲν θὰ βρέξει, παρὰ μόνον μὲ λόγον τοῦ στόματός μου»¹⁹, καὶ αὐτὸς ποὺ εἶχε κτῆμα τοῦ μόνο μιᾶ μηλωτῆ²⁰, ἔκλεισε τὸν οὐρανὸν· τόση παρρησία εἶχε στὸ Θεό. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι κακὸ ἡ φτώχεια; Γιατὶ ὁ πιὸ φτωχὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους δὲν θὰ εἶχε τόση παρρησία, ὥστε, ἐνῶ βάδιζε στὴ γῆ, μὲ ἓνα τοῦ μόνο λόγον νὰ δείξει τόση δύναμη. Λέγοντας ὁμοίως αὐτό, ἔφερε λιμό, ὡς ἄριστον παιδαγωγὸ καὶ διορθωτὴ τῶν κακῶν ποὺ γίνονταν. Καὶ ὅπως ὅταν πέσει ὑψηλὸς πυρετὸς σὲ σῶμα, ἔτσι ξηράθηκαν ἀκόμα καὶ οἱ φλέβες τῆς γῆς, καὶ ἐξαφανίστηκαν ὁ χεῖμαρροι καὶ τὰ χόρτα, καὶ τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ἔγιναν ἄγονα. Καὶ δὲν ὠφελήθηκε λίγο τότε ὁ λαός,

ὁ δῆμος ἐκαρπώσατο, τῆς ρύμης τῆς ἐπὶ τὴν παρανομίαν ἀπαλλαγείς, καὶ συσταλλεῖς καὶ γενόμενος ἐπιεικέστερος καὶ τῷ προφήτῃ χειροθήτης. Οἱ γὰρ πρὸς τὰ εἰδῶλα τρέχοντες καὶ τοὺς υἰοὺς αὐτῶν κατασφάτοντες τοῖς δαιμονίοις, οὗτοι, τοσοῦτων ἱερέων τῆς Βάαλ ἀναιρουμένων, οὐκ ἐδυσχέραναν, οὐκ ἠγανάκτησαν, ἀλλ' ἠνεγκαν σιγῇ καὶ φόβῳ τὸ γινόμενον, ἀπὸ τοῦ λιμοῦ βελτίους γενόμενοι.

στ'. Ὁρᾶς ὡς οὐ μόνον οὐ κακὸν ὁ λιμὸς, ἀλλὰ καὶ κακῶν ἀναιρετικός, ἐν τάξει φαρμάκου τὰ νοσήματα διορθωσάμενος; Εἰ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτὴν βούλει ἰδεῖν οὐ τῶν κακῶν οὔσαν, ἐνόησον τίνες μὲν ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας, τίνες δὲ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ἵνα μάθῃς ὅτι οὔτε ἡ ἐλευθερία ἀπλῶς καλόν, οὔτε ἡ αἰχμαλωσία κακόν. Ὅταν μὲν γὰρ ἦσαν ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ τὴν πατρίδα εἶχον τὴν ἑαυτῶν, τοιαῦτα ἐπραττον, ὡς καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοὺς προφήτας αὐτῶν καταβοᾶν, τῶν νόμων πατουμένων καὶ τῶν εἰδώλων προσκυνουμένων
15 καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ παραβαθεισῶν, ἐπειδὴ δὲ ἀπηνέχθησαν εἰς γῆν ἄλλοτριαν καὶ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων χώρα διέτριβον, οὕτω συνεστάλησαν καὶ βελτίους ἐγένοντο καὶ τοῦ νόμου φύλακες, ὡς ἐστὶν ἐκ τοῦ ψαλμοῦ τοῦτο μαθεῖν, ὃν ἀναγκαῖον εἰς μέσον ἀγαγεῖν σήμερον, ἵνα μάθητε τῆς αἰχμαλωσίας τὸν καρπὸν. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ ψαλμὸς; «Ἐπὶ τῶν
20 ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. Ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν. Ὅτι ἐκεῖ ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ψδῶν, λέγοντες· ᾄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ψδῶν Σιών. Πῶς ᾄσωμεν τὴν ψδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας;». Εἶδες πῶς αὐτοὺς συνέστειλεν ἡ
25 αἰχμαλωσία; Πρὸ μὲν γὰρ ταύτης καὶ τῶν προφητῶν ἐνηχούντων μὴ παραβαίνειν τὸν νόμον, οὐκ ἠνέσχοντο, μετὰ δὲ ταύτην, καὶ τῶν βαρβάρων ἐπικειμένων καὶ τῶν κυριεύοντων καταναγκαζόντων καὶ κατεπειγόντων παραβαίνειν, οὐχ ὑπήκουον, ἀλλ' ἔλεγον· «οὐκ ᾄσομεν τὴν ψδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας», ἐπειδὴ ὁ νόμος τοῦτο οὐκ ἐπέτρεπεν.

30 Ὅρα δὲ καὶ τοὺς παῖδας τοὺς τρεῖς οὐ μόνον οὐδὲν βλαπτομένους ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους ἀπ' αὐτῆς γενομένους· καὶ τὸν Δανιὴλ ὁμοίως. Τί δὲ ὁ Ἰωσήφ; τί κακὸν ἔπαθε, καὶ ξένος καὶ δοῦλος καὶ δέσμιος γενόμενος; οὐχὶ διὰ τοῦτο μόνον εὐδοκίμει καὶ ἔλαμπε; Τί δὲ ἡ βάρβαρος ἐκεῖνη γυνή, καὶ ἐν πλούτῳ καὶ ὑπερηφανίᾳ

ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴν ὀρμὴ στὴν παρανομία, καὶ συμμαζεύτηκε καὶ ἔγινε πιὸ ἐπεικτικὴ καὶ πιὸ ἡμερὸς πρὸς τὸν προφήτη. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ ἔτρεχαν στὰ εἰδῶλα καὶ ἔσφαζαν τοὺς γιούς τους προσφέροντάς τους στὰ δαιμόνια, αὐτοί, ἐνῶ σκοτώθηκαν τόσοι ἱερεῖς τοῦ Βάαλ²¹, δὲν ἀγανάκτησαν, ἀλλὰ ἀνέχθηκαν μὲ σιωπὴ καὶ φόβο αὐτὸ ποὺ ἔγινε, ἐπειδὴ μὲ τὸν λιμὸ εἶχαν γίνεи καλύτεροι.

6. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι μόνο κακὸ ὁ λιμὸς, ἀλλὰ καὶ ἐξαφανίζει τὰ κακά, θεραπεύοντας τὶς ἀρρώστιες ὡς ἄλλο φάρμακο; Ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς ὅτι καὶ ἡ αἰχμαλωσία δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ κακά, σκέψου ποιοὶ ἦταν οἱ Ἰουδαῖοι πρὶν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, καὶ ποιοὶ κατὰ τὴν αἰχμαλωσία, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι οὔτε ἡ ἐλευθερία γενικὰ εἶναι καλὸ, οὔτε ἡ αἰχμαλωσία κακὸ. Γιατὶ, ὅταν ἦταν ἐλεύθεροι καὶ εἶχαν τὴ δική τους πατρίδα, ἔκαναν τέτοια πράγματα, ὥστε κάθε μέρα οἱ προφῆτες νὰ τοὺς ξεφωνίζουν, ἐπειδὴ καταπατοῦσαν τοὺς νόμους, προσκυνοῦσαν τὰ εἰδῶλα καὶ παρέβαιναν τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὁμως μεταφέρθηκαν στὴν ξένη γῆ καὶ ζοῦσαν στὴ χώρα τῶν βαρβάρων, συμμαζεύτηκαν τόσο πολὺ καὶ ἔγιναν καλύτεροι καὶ τηροῦσαν τὸν νόμο, ὅπως μπορούμε νὰ τὸ μάθουμε ἀπὸ τὸν ψαλμὸ, τὸν ὁποῖο εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τὸν ἀναφέρω σήμερα, γιὰ νὰ μάθετε τὸν καρπὸ τῆς αἰχμαλωσίας. Ποιὸς εἶναι ὁ ψαλμὸς; «Στὰ ποτάμια τῆς Βαβυλώνας καθόμασταν καὶ κλαίγαμε, ὅταν θυμόμασταν τὴ Σιών. Στις ἰτιές, ἀνάμεσα σ' αὐτές, κρεμάγαμε τὰ ὄργανά μας. Γιατὶ ἐκεῖ μᾶς ζήτησαν, αὐτοὶ ποὺ μᾶς αἰχμαλώτισαν, νὰ ψάλλουμε ὠδές· ψάλτε μας μερικὲς ἀπὸ τὶς ὠδές τῆς Σιών. Πῶς νὰ ψάλλουμε τὶς ὠδές τοῦ Κυρίου σὲ χώρα ξένη;»²². Εἶδες πῶς τοὺς συνέτισε ἡ αἰχμαλωσία; Γιατὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὴν, ὅταν οἱ προφῆτες τόνιζαν νὰ μὴ παραβαίνουν τὸν νόμο, δὲν τὸ ἀνέχονταν, ἐνῶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν, καὶ ἐνῶ ἦταν παρόντες οἱ βάρβαροι καὶ οἱ κυρίαρχοι τοὺς ἀνάγκαζαν καὶ τοὺς πίεζαν νὰ παραβοῦν τὸν νόμο, δὲν πειθαρχοῦσαν, ἀλλὰ ἔλεγαν· δὲ θὰ ψάλλουμε τὴν ὠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα, ἐπειδὴ δὲν τὸ ἐπέτρεπε ὁ νόμος.

Πρόσεχε καὶ τοὺς τρεῖς παῖδες, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνο δὲν βλάφτηκαν καθόλου ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, ἀλλὰ ἔγιναν καὶ πιὸ ἐνδοξοὶ ἐξαιτίας τῆς²³. Καὶ τὸν Δανιὴλ παρομοίως²⁴. Καὶ ὁ Ἰωσήφ τί ἔπαθε; Τί κακὸ ἔπαθε, ἂν καὶ ἔγινε καὶ ξένος καὶ δούλος καὶ δέσμιος; Δὲν διακρίθηκε καὶ διέπρεψε ἐξαιτίας αὐτοῦ καὶ μόνο²⁵; Καὶ ἡ βάρβαρη ἐκείνη γυναι-

23. Δαν. 3,30. 24. Δαν. 6,26–28.

25. Γεν. 41,37–46.

καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ διατρίβουσα, ἐντεῦθεν ἀπώνατο; οὐχὶ πάντων ἦν ἀθλιωτέρα, ἐπειδὴ τούτοις εἰς δέον χρήσασθαι οὐκ ἠθέλησεν; Οὐκοῦν ταῦτα μὲν ἡμῖν ἀποδέδεικται σαφῶς, τίνα μὲν κακά, τίνα δὲ καλά, τίνα δὲ μέσα, καὶ ὅτι περὶ τῶν μέσων ὁ προφήτης φησὶν, οὐ τῶν ὄντως κακῶν, ἀλλὰ τῶν δοκούντων εἶναι τοῖς πολλοῖς, αἰχμαλωσίας, δουλείας, ἀπαγωγῆς. Τίνος δὲ ἔνεκεν ταῦτα εἴρηται, ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

Φιλάνθρωπος ὢν ὁ Θεὸς καὶ περὶ τὸ ἐλεεῖν ὄξυς, πρὸς δὲ τὸ τιμωρεῖσθαι καὶ κολάζειν ἀναδύμενος, ὥστε μὴ τοὺς Ἰουδαίους παραδοῦναι τιμωρίαις, προφήτας ἐπεμψε, φοβῶν αὐτοὺς διὰ τῶν ρημάτων, ὥστε μὴ κολάσαι διὰ τῶν πραγμάτων, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν ἐποίει. Καὶ γὰρ ἐκεῖ τότε τὴν πόλιν καταστρέψαι ἠπέλιψεν, οὐχ ἵνα καταστρέψῃ, ἀλλ' ἵνα μὴ καταστρέψῃ, ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο. Τοῦτο δὴ καὶ τότε ἔπραττε καὶ προφήτας ἐπεμπεν, ἀπειλῶν βαρβάρων ἔφοδον, πολέμους, αἰχμαλωσίας, δουλείας, ἀπαγωγῆν, τὴν ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβήν.
15 Καὶ καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος παῖδα ἀκόλαστον ἔχων καὶ ῥάθυμον, σωφρονίσαι θέλων, ἰμάντας ἐπιζητεῖ, σχοίνους ἀπειλεῖ, λέγων, 'Δήσω, μαστίξω, ἀναιρήσω', καὶ γίνεται ἐν τοῖς ῥήμασι φοβερός, ὥστε ταῦτη τὴν κακίαν ἀναστεῖλαι τοῦ νέου, οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς ἠπείλει συνεχῶς, τῷ φόβῳ ποιῆσαι βελτίους βουλόμενος.

20 Ταῦτα ὁρῶν ὁ διάβολος καὶ βουλόμενος ἐκλῦσαι τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπειλῆς διόρθωσιν γινομένην, καθῆκε ψευδοπροφήτας, καὶ τῶν προφητῶν ἀπειλούντων αἰχμαλωσίαν καὶ δουλείαν καὶ λιμούς, ἐκεῖνοι τὰ ἐναντία ἔλεγον, εἰρήνην, εὐημερίαν, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν. Διὸ καὶ ὄνειδιζοντες αὐτοῖς οἱ προφήται ἔλεγον· «εἰρήνη, εἰρήνη· καὶ 25 ποῦ ἔστιν εἰρήνη;». Καὶ ὅσοι τῶν φιλολόγων τοῦτο ἴσασιν, ὡς ἅπαντα κρατεῖν, ἅς τοῖς προφήταις πρὸς τοὺς ψευδοπροφήτας ἐγένοντο, ἐκλύοντας τοῦ λαοῦ τὴν σπουδὴν. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἐκλύοντες διέφθειραν τὸν λαόν, φησὶν ὁ Θεὸς διὰ τῶν προφητῶν· «ἐγὼ ὁ Θεὸς ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά». Καὶ ποῖα κακά; Ταῦτα τὰ εἰρημένα, αἰχμαλωσίαν, 30 δουλείαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ πορνείαν καὶ ἀσέλγειαν καὶ πλεονεξίαν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἕτερος προφήτης εἰ-

26. Γεν. 39,7-13 ε. 27. Ἰερ. 6,14.

28. Ἦσ. 45,7.

κα, πού ζούσε μέσα σέ πλοῦτο καί ὑπερηφάνεια καί ἐλευθερία, τί κέρδισε ἀπὸ αὐτό; Δὲν ἦταν πιὸ ἄθλια ἀπὸ ὅλους, ἐπειδὴ δὲ θέλησε αὐτὰ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσε ὅπως ἔπρεπε²⁶; Ἐπομένως ἀποδείχτηκε μὲ σαφήνεια ποιά ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κακά, ποιά εἶναι καλὰ καὶ ποιά ἐνδιάμεσα καὶ ὅτι γιὰ τὰ ἐνδιάμεσα ὁ προφήτης λέει, ὅτι δὲν εἶναι πραγματικά κακά, ἀλλὰ νομίζουν οἱ πολλοὶ ὅτι εἶναι, ὅπως ἡ αἰχμαλωσία, ἡ δουλεία, ἡ ἀπαγωγή. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ ποῦμε καὶ γιὰ ποιό λόγο τὰ εἶπε ὁ προφήτης.

Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι φιλόστροφος καὶ ἰδιαίτερα ἐλεήμων καὶ ἀποφεύγει νὰ τιμωρεῖ καὶ νὰ βασανίζει, γιὰ νὰ μὴ παραδώσει τοὺς Ἰουδαίους σὲ τιμωρίες, ἔστειλε προφῆτες, φοβερίζοντάς τους μὲ τὰ λόγια, γιὰ νὰ μὴ τοὺς τιμωρήσει ἔμπρακτα, πρᾶγμα πού ἔκανε καὶ στοὺς Νινευῖτες. Γιατί κι ἐκεῖ τότε ἀπειλήσε ὅτι θὰ καταστρέψει τὴν πόλη, ὄχι γιὰ νὰ τὴν καταστρέψει, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ τὴν καταστρέψει, πρᾶγμα πού τελικὰ καὶ ἔγινε. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανε καὶ τότε, καὶ προφῆτες ἔστειλε, ἀπειλώντας ἐπίθεση βαρβάρων, πολέμους, αἰχμαλωσίες, δουλεῖες, προσφυγές, διαβίωση σὲ ξένη χώρα. Καὶ ὅπως ἓνας φιλόστοργός πατέρας, πού ἔχει ἀκόλαστο καὶ ράθυμο γιό, θέλοντας νὰ τὸν σωφρονίσει ἀναζητεῖ ζῶνες, ἀπειλεῖ μὲ σχοινιά, λέγοντας, 'θὰ σὲ δέσω, θὰ σὲ μαστιγώσω, θὰ σὲ σκοτώσω', καὶ γίνεται μὲ τὰ λόγια φοβερός, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἀνακόψει τὴν κακία τοῦ νέου, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Θεὸς ἀπειλοῦσε συνεχῶς, θέλοντας μὲ τὸ φόβο νὰ τοὺς κάνει καλύτερους.

Βλέποντάς τα αὐτὰ ὁ διάβολος καὶ θέλοντας νὰ ματαιώσῃ τὴ διόρθωση πού ἐπιτυγχανόταν μὲ αὐτὴ τὴν ἀπειλή, ἐμφάνιζε ψευδοπροφῆτες, καὶ ἐνῶ οἱ προφῆτες ἐπέσειαν τὴν ἀπειλή αἰχμαλωσίας, δουλείας καὶ λιμῶν, οἱ ψευδοπροφῆτες διακήρυτταν τὰ ἀντίθετα, εἰρήνη, εὐτυχισμένα χρόνια καὶ ἀπόλαυση μύριων ἀγαθῶν. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ προφῆτες κατηγορώντας τοὺς ἔλεγαν. «Εἰρήνη, εἰρήνη· καὶ πού εἶναι ἡ εἰρήνη;»²⁷. Καὶ ὅσοι εἶναι φιλόλογοι γνωρίζουν τὸ ἐξῆς, ὅτι ὑπερισχύουν ὅλα ὅσα ἔγιναν ἀπὸ τοὺς προφῆτες στοὺς ψευδοπροφῆτες, οἱ ὁποῖοι ἀνέκοπταν τὴν προθυμία τοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ διέφθειραν τὸν λαό, λέει ὁ Θεὸς μέσω τῶν προφητῶν «ἐγὼ ὁ Θεὸς παρέχω εἰρήνην καὶ δημιουργῶ τὰ κακά»²⁸. Καὶ ποιά κακά; Αὐτὰ πού εἰπώθηκαν, τὴν αἰχμαλωσία, τὴ δουλεία καὶ τὰ παρόμοια· ὄχι τὴν πορνεία καὶ τὴν ἀσέλγεια καὶ τὴν πλεονεξία, οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ αὐτά. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄλλος προφήτης λέγοντας, «δὲν ὑπάρχει κακία σὲ

πών, «εἰ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἦν Κύριος οὐκ ἐποίησε;», ταύτην λέγει τὴν κακίαν, τοὺς λιμούς, τὰς νόσους, τὰς θεηλάτους πληγὰς. Οὕτω καὶ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ, «ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς», τοὺς ἰδρωτάς, τὸν μόχθον, τὴν ταλαιπωρίαν φησί.

5 ζ'. Τοῦτο οὖν φησιν ὁ προφήτης· μὴ ὑμᾶς ἐκλυέτωσαν οἱ ψευδοπροφήται· ὁ γὰρ Θεὸς ὑμῖν εἰρήνην δοῦναι δύναται καὶ αἰχμαλωσία παραδοῦναι· τουτέστιν, «ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά». Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο ἔστιν ἀληθές, αὐτὰς τὰς λέξεις βασανίσωμεν μετὰ ἀκριβείας. Εἰπὼν γὰρ ἄνω, «ἐγὼ εἰμι ὁ ποιήσας φῶς καὶ σκότος», τότε ἐπήγαγε, 10 «ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά». Δύο ἐναντία ἄνω τέθεικε, καὶ δύο ἐναντία μετὰ ταῦτα, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ περὶ πορνείας λέγει, ἀλλὰ περὶ συμφορῶν. Τί γὰρ ἀντιδιαστέλλεται τῇ εἰρήνῃ; Εὐδηλον ὅτι αἰχμαλωσία, οὐκ ἀσέλγεια, οὐδὲ πορνεία, οὐδὲ πλεονεξία. Ὡσπερ οὖν ἀνωτέρω ἐναντία δύο τέθεικεν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· ἐναντίον δὲ τῇ εἰρήνῃ οὐ 15 πορνεία, οὐδὲ μοιχεία, οὐδὲ ἀσέλγεια, οὐδὲ αἱ λοιπαὶ κακίαι, ἀλλ' αἰχμαλωσία καὶ δουλέα.

Ἄλλ' ὅπερ ἐπὶ τῶν στοιχείων πάσχουσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Οἷόν τι λέγω· ὡσπερ ἐποίησε φῶς καὶ σκότος, καὶ πολλοῖς τὸ μὲν φῶς ἡδὺν δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ σκότος ἐπαχθές, καὶ διαβάλλουσι τὴν 20 νύκτα ὡς πονηράν τινα οὕσαν, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Ἄλλ' οὔτε τὴν νύκτα διαβλητέον, οὐδὲ τὸ σκότος, οὐδὲ ἀπλῶς τὴν δουλείαν, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Τί γὰρ, εἶπέ μοι, φαῦλον ἔχει τὸ σκότος; οὐχὶ πόνων ἔστιν ἀνάπαυσις; οὐχὶ φροντίδων ἄνεσις; οὐχὶ λύπης ἀναίρεσις; οὐχὶ ἰσχύος προσθήκη; Εἰ δὲ μὴ σκότος ἦν καὶ νύξ, πότε ἂν ἀπελαύσαμεν 25 τοῦ φωτός; οὐκ ἂν διεφθάρῃ καὶ ἀπώλετο τοῦτο τὸ ζῶον ὁ ἄνθρωπος; Ὡσπερ δὲ τὸ σκότος δοκεῖ μὲν τοῖς ἀνοήτοις εἶναι κακόν, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἡμέραν ἡμῖν συντελεῖ καὶ πρὸς τὰς ἐργασίας ἐν αὐτῇ τοὺς ἀναπαυσαμένους ἐπιτηδειότερους κατασκευάζει, οὕτω οὐδὲ αἰχμαλωσία φαῦλον, περὶ ἧς ὁ προφήτης διελέγετο λέγων, «ὁ ποιῶν εἰρή- 30 νην, καὶ κτίζων κακά»· ἀλλὰ χρησιμώτερον τοῖς εἰς δέον χρωμένοις· σωφρονεστέρους δὲ καὶ ἐπιεικεστέρους ποιεῖ περικόπτουσα ἀπόνοιαν.

Ἄδούλωτον γὰρ ἡ ἀρετὴ καὶ οὐδὲν αὐτῆς περιγενέσθαι δύναται ἄν,

29. Ἄμωσ 3,6.

30. Ματθ. 6,34.

πόλη, πού νά μή τή δημιούργησε ὁ Κύριος»²⁹, αὐτὴ τὴν κακία ἐννοεῖ, τοὺς λιμούς, τὶς ἀρρώστειες, τὶς θεόσταλτες ἐπιδημίες. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ὅταν λέει, «εἶναι ἀρκετὴ ἡ κακία τῆς ἡμέρας»³⁰, ἐννοεῖ τοὺς ἰδρώτες, τοὺς κόπους καὶ τὴν ταλαιπωρία.

7. Ὁ προφήτης λοιπὸν λέει τὸ ἐξῆς: Ἄς μὴ σᾶς παρασύρουν οἱ ψευδοπροφῆτες· γιατί ὁ Θεὸς μπορεῖ νά σᾶς δώσει εἰρήνη καὶ νά σᾶς παραδώσει σέ αἰχμαλωσία· δηλαδή αὐτὸς πού παρέχει τὴν εἰρήνη καὶ δημιουργεῖ τὰ κακά. Καὶ γιὰ νά μάθεις ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, ἄς ἐξετάσουμε αὐτὲς τὶς λέξεις μὲ προσοχή. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε πιὸ πάνω, «ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος πού δημιούργησα τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι», τότε πρόσθεσε «ὁ ὁποῖος παρέχω εἰρήνη καὶ δημιουργῶ τὰ κακά». Δύο ἀντίθετα ἀνέφερε πρῶτα, καὶ δύο ἀντίθετα μετὰ ἀπὸ αὐτά, γιὰ νά μάθεις ὅτι δὲν μιλάει γιὰ τὴν πορνεία, ἀλλὰ γιὰ συμφορές. Γιατί τί εἶναι ἀντίθετο ἀπὸ τὴν εἰρήνη; Εἶναι φανερὸ ὅτι εἶναι ἡ αἰχμαλωσία καὶ ὄχι ἡ ἀσέλγεια, οὔτε ἡ πορνεία, οὔτε ἡ πλεονεξία. Ὅπως λοιπὸν ἀνέφερε πιὸ πάνω δύο ἀντίθετα, ἔτσι ἀκριβῶς ἔκανε καὶ ἐδῶ· καὶ ἀντίθετο πρὸς τὴν εἰρήνη δὲν εἶναι ἡ πορνεία, οὔτε ἡ μοιχεία, οὔτε ἡ ἀσέλγεια, οὔτε οἱ ἄλλες κακίες, ἀλλὰ ἡ αἰχμαλωσία καὶ ἡ δουλεία.

Ἄλλὰ αὐτὸ πού παθαίνουν μὲ τὰ στοιχεῖα, τὸ ἴδιο παθαίνουν καὶ μὲ τὰ πράγματα. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω· ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε φῶς καὶ σκοτάδι, καὶ σέ πολλοὺς τὸ φῶς θεωρεῖται ὅτι εἶναι εὐχάριστο, ἐνῶ τὸ σκοτάδι δυσάρεστο, καὶ κατηγοροῦν τὴ νύχτα ὅτι εἶναι κακή, ἔτσι καὶ στὰ πράγματα. Ἄλλὰ οὔτε τὴ νύχτα πρέπει νά τὴν κατηγοροῦμε, οὔτε τὸ σκοτάδι, οὔτε γενικά τὴ δουλεία καὶ τὴν αἰχμαλωσία. Γιατί, πές μου, τί κακὸ ἔχει τὸ σκοτάδι; Δὲν εἶναι ἀνάπαυση ἀπὸ τοὺς κόπους; δὲν εἶναι μείωση τῶν φροντίδων; δὲν εἶναι ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ λύπη; δὲν εἶναι προσθήκη δυνάμεως; Καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ νύχτα καὶ τὸ σκοτάδι, πότε θὰ ἀπολαμβάναμε τὸ φῶς; Δὲν θὰ καταστρεφόταν καὶ θὰ χανόταν αὐτὸ τὸ ζῶο, ὁ ἄνθρωπος; Ὅπως λοιπὸν τὸ σκοτάδι φαίνεται στοὺς ἀνόητους ὅτι εἶναι κακὸ, ὅμως δὲν εἶναι, ἀλλὰ μᾶς βοηθεῖ γιὰ τὴν ἡμέρα καὶ κάνει πιὸ κατάλληλους γιὰ ἐργασία αὐτοὺς πού ξεκουράστηκαν κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς, ἔτσι οὔτε ἡ αἰχμαλωσία εἶναι κακὸ, γιὰ τὴν ὁποία ὁ προφήτης μιλοῦσε καὶ ἔλεγε· «αὐτὸς πού παρέχει εἰρήνη καὶ προκαλεῖ τὰ κακά» ἀλλὰ εἶναι περισσότερο χρήσιμη γιὰ ἐκείνους πού τὴν χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει. Τοὺς κάνει πιὸ σώφρονες καὶ ἐπιεικεῖς κόβοντας τὴν ἀλαζονεία.

Πράγματι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀδούλωτη καὶ τίποτα δὲν μπορεῖ νά τὴν

οὐ δουλεία, οὐκ αἰχμαλωσία, οὐ πενία, οὐ νόσος, οὐκ αὐτό, ὃ πάντων
 τυραννικώτερον, ὁ θάνατος. Καὶ δηλοῦσιν ἅπαντες οἱ ταῦτα ὑπομείναν-
 τες ἅπαντα καὶ δι' αὐτῶν μειζόνως λάμπαντες. Τί γὰρ τὸν Ἰωσήφ
 ἔβλαψεν ἡ δουλεία; (οὐδὲν γὰρ κωλύει πάλιν τὸν αὐτὸν ἄνδρα εἰς μέσον
 5 ἀγαγεῖν); τί γὰρ τὰ δεσμά; τί δὲ αἱ ἀλύσεις; τί δὲ ἡ συκοφαντία; τί δὲ ἡ
 ἐπιβουλή; τί δὲ ἡ ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας διατριβή; Τί τὸν Ἰώβ ἡ τῶν βουκο-
 λίων καὶ τῶν ποιμνίων ἀναίρεσις, ὁ βίαιος καὶ ἄωρος τῶν παίδων θά-
 νατος, ἡ πληγὴ τοῦ σώματος, αἱ πηγαὶ τῶν σκολήκων, ἡ ὀδύνη ἡ
 ἀκαρτέρητος, ἡ ἐπὶ τῆς κοπρίας καθέδρα, ἡ ἐπιβουλή τῆς γυναικός, τὰ
 10 ὄνειδη τῶν φίλων, αἱ λοιδορίαι τῶν οἰκετῶν; Τί δὲ τὸν Λάζαρον τὸ ἐν
 τῷ πυλῶνι κειῖσθαι, καὶ ταῖς γλώσσαις τῶν κυνῶν περιλείχεσθαι, καὶ ὁ
 λιμὸς ὁ διηνεκῆς, καὶ ἡ ὑπεροψία τοῦ πλουσίου, καὶ τὰ τραύματα, καὶ ἡ
 νόσος ἡ ἀφόρητος, καὶ ἡ ἐρημία τῶν προῖσταμένων, καὶ ἡ ὑπεροψία
 τῶν βοηθούντων; Τί δὲ τὸν Παῦλον αἱ νιφάδες ἐκείνων τῶν δεσμωτη-
 15 ρίων, τῶν ἀπαγωγῶν, τῶν θανάτων, τῶν καταποντισμῶν, τῶν λοι-
 πῶν πειρασμῶν, ἃς οὐδὲ λόγῳ ἐξαριθμῆσαι ἔνι;

Ταῦτα ἅπαντα ἀναλογισάμενοι, κακίαν φεύγωμεν, ἀρετὴν διώκω-
 μεν, καὶ εὐχῶμεθα μὲν μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, εἰ δὲ ποτε ἐμπέσω-
 μεν, μὴ ἀλύωμεν, μηδὲ δυσχεραίνωμεν· καὶ γὰρ ὄπλα ἐστὶ ταῦτα ἀρε-
 20 τῆς τοῖς εἰς δέον χρωμένοις, καὶ δυνησόμεθα διὰ πάντων εὐδοκιμεῖν,
 ἔὰν νήφωμεν, καὶ τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι, ὧν γένοιτο πάντας
 ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νικήσει, οὔτε ἡ δουλεία, οὔτε ἡ αἰχμαλωσία, οὔτε ἡ φτώχεια, οὔτε ἡ ἀρρώστια, οὔτε αὐτὸ πὸ εἶναι τὸ πιὸ τυραννικὸ ἀπὸ ὅλα, ὁ θάνατος. Καὶ τὸ βεβαιώνουν ὅλοι ὅσοι τὰ ὑπέφεραν αὐτὰ ὅλα καὶ μέσω αὐτῶν διέπρεψαν περισσότερο. Σὲ τί δηλαδὴ ἔβλαψε τὸν Ἰωσήφ ἡ δουλεία; (γιατὶ τίποτα δὲν μὲ ἐμποδίζει νὰ φέρω αὐτὸν τὸν ἄνδρα στὴ μέση): σὲ τί τὸν ἔβλαψε ἡ φυλάκιση; σὲ τί οἱ ἀλυσίδες; σὲ τί ἡ συκοφαντία; σὲ τί ἡ ἐχθρότητα; σὲ τί ἡ διαβίωση στὴν ξένη χώρα; Τί ἔβλαψε τὸν Ἰώβ ἡ καταστροφή τῶν ἀγγελῶν καὶ τῶν κοπαδιῶν, ὁ βίαιος καὶ πρόωρος θάνατος τῶν παιδιῶν του, ἡ πληγὴ τοῦ σώματος, οἱ πηγές τῶν σκουληκιῶν, ἡ ἀνυπόφορη θλίψη, τὸ ὅτι ἔμενε πάνω στὴν κοπριά, ἡ ἐπιβουλὴ τῆς γυναίκας του, οἱ ἐπιπλήξεις τῶν φίλων του, οἱ προσβολές τῶν δούλων του; Τί ἔβλαψε τὸν Λάζαρο τὸ ὅτι κοιτόταν μπροστὰ στὴν πύλη καὶ τὸν ἔγλειφαν τὰ σκυλιὰ μὲ τὶς γλῶσσες τους, καὶ ἡ διαρκὴς πείνα καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ πλουσίου, καὶ οἱ πληγές καὶ ἡ ἀνυπόφορη ἀρρώστια καὶ ἡ ἀπουσία ἀνθρώπων νὰ τὸν βοηθήσουν καὶ ἡ ὑπεροψία τῶν βοηθῶν του; Καὶ τί ἔβλαψαν τὸν Παῦλο οἱ πυκνές ἐκεῖνες φυλακίσεις, οἱ ἀπαγωγές, οἱ θάνατοι, οἱ καταποντισμοί, οἱ ὑπόλοιπες δοκιμασίες, πὸ δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε μὲ τὰ λόγια νὰ τὶς ἀπαριθμήσει κανεὶς;

Ἄφου ἀναλογισθοῦμε ὅλα αὐτά, ἄς ἀποφεύγουμε τὴν κακία, ἄς ἐπιδιώκουμε τὴν ἀρετὴ καὶ ἄς εὐχόμαστε νὰ μὴ πέσουμε στὸν πειρασμό, ἀλλὰ, ἐὰν κάποτε πέσουμε, νὰ μὴ ἀπογοητευόμαστε, οὔτε νὰ δυσανασχετοῦμε, γιατί αὐτὰ εἶναι ὄπλα ἀρετῆς σ' ἐκείνους πὸ τὰ χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει, καὶ θὰ μπορέσουμε μὲ ὅλα νὰ διακριθοῦμε, ἐὰν εἴμαστε νηφάλιοι, καὶ νὰ ἀπολαύσουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, τὰ ὅποια εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὅποιο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ

«Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύσεται καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ».

α. Τῆς ὁδοῦ ταύτης τῆς αἰσθητῆς καὶ λεωφόρου τὰ μὲν ἐστὶν ὑπτία καὶ λειᾶ, τὰ δὲ προσάντη καὶ τραχύτερα· οὕτω δὲ καὶ τῶν θείων Γραφῶν τὰ μὲν ἐστὶν αὐτόθεν πᾶσιν εὐσύννοπα, τὰ δὲ πλείονος ἐξεργασίας καὶ πόνου δεόμενα. Ἄλλ' ὅταν μὲν ἰσόπεδον καὶ λειάν ὁδεύωμεν ὁδὸν οὐ πολλῆς ἡμῖν δεῖ ἀκριβείας, ὅταν δὲ ὑπτίαν καὶ στενὴν καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνατεινομένην τὴν ἀκρῶρειαν καὶ ὑπὸ κρημνῶν ἐκατέρωθεν ἀπειλημένην, νηφούσης ἡμῖν δεῖ ψυχῆς καὶ διεγρηγερμένης, τῆς δυσχωρίας ραθυμεῖν οὐκ ἐπιτρεπούσης. Κἂν γὰρ μικρὸν τις παραβλέψῃ, μόνου τοῦ ποδὸς ὀλισθήσαντος, ἅπαν τὸ σῶμα κατακρημνίζεται, κἂν εἰς φάραγ-
10 γας κατακύψῃ κάτω, σκοτοδίνῳ κατεχόμενος καταφέρεται. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν θείων Γραφῶν τὰ μὲν εὐκόλα καὶ ράδια τῶν νοημάτων καὶ ἀπονητὶ διοδεῦσαι ἐνι, τὰ δὲ τραχύτερα καὶ προσάντη οὐχ ὁμοίως εὐπορον διαβῆναι. Διὸ νήφειν ἅπαντας δεῖ καὶ ἐγρηγορέναι, ὅταν τοιαῦτα διαβαίνωμεν χωρία, ὥστε μὴ περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμῖν γενέσθαι τὸν κίν-
15 δυνον. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποτὲ μὲν ἐν τοῖς εὐκολωτέροις ὑμᾶς ἐγ-
γυμνάζομεν, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα ἄγομεν, ἵνα καὶ τὸν πόνον ὑμῖν παραμυθησώμεθα καὶ τὴν ραθυμίαν ἐκβάλωμεν. Ὡσπερ γὰρ οἱ διαπαντὸς εὐκολίας ἀπολαύοντες χαυνότεροι γίνονται, οὕτως οἱ διηνεκῶς πρὸς τραχύτερα ἐλκόμενοι, πρὸς τὸν πόνον ἀπογινώσκουσι. Δεῖ τοίνυν ἀναμεμίχθαι τὸ τῆς διδασκαλίας εἶδος, καὶ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ
20 ἐκεῖνο μεταχειρίζειν, ὥστε μῆτε χαλᾶσθαι πέρα τοῦ μέτρου τὴν διανοίαν ἡμῖν, μῆτε διατεινομένην ὑπὲρ τὸ δέον διαρρηγνύσθαι πάλιν πρὸς τὸν πόνον ἀπαγορεύουσαν.

Διὰ τοῦτο πρῶν ὑμῖν περὶ Παύλου καὶ Πέτρου διαλεχθέντες καὶ

Ο Μ Ι Α Ι Α

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΗ ΙΕΡΕΜΙΑ

«Κύριε, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του, οὔτε μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ βαδίσει καὶ νὰ ἐπιτύχει τὴν πορεία τῆς ζωῆς του»!

1. Στὸν δρόμο αὐτὸ τὸν αἰσθητὸ καὶ λεωφόρο, ἄλλα μέρη εἶναι ὁμαλά καὶ στρωτὰ καὶ ἄλλα ἀνηφορικὰ καὶ ἀνώμαλα· ἔτσι καὶ τῶν θείων Γραφῶν, ἄλλα σημεῖα εἶναι ἀμέσως σὲ ὅλους κατανοητά, ἐνῶ ἄλλα χρειάζονται περισσότερη ἐπεξεργασία καὶ κόπο. Ὅταν λοιπὸν βαδίζουμε ἰσόπεδο καὶ ὁμαλὸ δρόμο δὲν μᾶς χρειάζεται πολλὴ προσοχή, ὅταν ὅμως βαδίζουμε δρόμο ἀνηφορικὸ καὶ στενὸ, ποὺ ὀδηγεῖ στὴν κορυφὴ βουνοῦ καὶ ἀπειλεῖται ἀπὸ δῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀπὸ γκρεμούς, πρέπει νὰ ἔχουμε ἐπάγρυπνη καὶ ξύπνια ψυχὴ, ποὺ νὰ μὴ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ χαλαρώνουμε λόγῳ τῆς κακοτοπιᾶς. Γιατί, ἂν ἔστω καὶ γιὰ λίγο δὲν προσέξει κανεὶς καὶ γλιστρήσει μόνο τὸ πόδι του, ὅλο τὸ σῶμα γκρεμίζεται, ἂν πάλι σκύψει κάτω στὰ φαράγγια, κυριεύεται ἀπὸ σκοτοδίνη καὶ πέφτει κάτω. Ἐτσι ἀκριβῶς καὶ στὶς θείες Γραφές· τὰ εὐκόλα καὶ κατανοητὰ νοήματα εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ περάσουμε χωρὶς κόπο, ἐνῶ τὰ τραχύτερα καὶ ἀνηφορικὰ, δὲν εἶναι ὅμοια εὐκόλο νὰ τὰ περάσουμε. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ εἴμαστε ὅλοι προσεκτικοὶ καὶ ζυπνητοί, ὅταν περνᾶμε τέτοια χωρία, ὥστε νὰ μὴ κινδυνεύσουμε τὸν ἔσχατο κίνδυνο. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ ἄλλοτε σᾶς ἀσκῶ στὰ εὐκολότερα, καὶ ἄλλοτε σᾶς φέρνω στὰ δυσκολότερα, γιὰ νὰ σᾶς ἀπαλύνω καὶ τὸν κόπο καὶ νὰ σᾶς ἀπαλλάσω ἀπὸ τὴ ραθυμία. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν διαρκῶς εὐκολία γίνονται πιὸ μαλθακοί, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὀδηγοῦνται συνεχῶς στὰ δύσβατα, ἀπὸ τὴν κούραση ἀπογοητεύονται. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἀνάμικτο τὸ εἶδος τῆς διδασκαλίας καὶ ἄλλοτε νὰ χρησιμοποιοῦμε αὐτό, ἄλλοτε πάλι ἐκεῖνο, ὥστε οὔτε νὰ χαλαρώνει ὑπέρμετρα ἡ διάνοιά μας, οὔτε νὰ ἐντείνεται περισσότερο ἀπὸ ὅσο πρέπει, καὶ νὰ σπάζει ἀποκαμωμένη ἀπὸ τὸν κόπο.

Γι' αὐτὸ, ἀφοῦ σᾶς μίλησα προηγουμένως γιὰ τὸν Παῦλο καὶ τὸν

τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητήσεως, καὶ τὴν δοκοῦσαν ἐκείνων εἶναι μάχην πάσης εἰρήνης χρησιμωτέραν ὑμῖν ἀποδειξάντες, καὶ ἐπὶ τὴν ὑπτίαν ἐκείνην καὶ τραχείαν ἀγαγόντες ὁδόν, ἐπειδὴ πεπονηκότας εἶδομεν, τῇ μετ' ἐκείνην ἡμέρᾳ πρὸς ἑτέραν εὐκολωτέραν ἐχειραγωγοῦμεν ὑπόθεσιν, τοῦ μακαρίου Εὐσταθίου τὰ ἐγκώμια διηγούμενοι, καὶ μετ' ἐκείνου τοῦ γενναίου μάρτυρος Ρωμανοῦ τοὺς ἐπαίνους διεξιόντες, ὅτε δὴ καὶ λαμπρότερον ἡμῖν τὸ θέατρον γέγονε καὶ πλείων ὁ κρότος καὶ μείζων ὁ θόρυβος. Καθάπερ γὰρ τις καμῶν, εἴτα εἰς λειμῶνα εἰσελθὼν, γάννυται καὶ διαχειῖται, τραχὺ μὲν ὄρων οὐδὲν οὐδὲ ἐπίπονον, ἄνεσιν δὲ καὶ τέρψιν καὶ ψυχαγωγίαν πολλήν, οὕτω καὶ ὑμεῖς μοι διέκεισθε τότε· ἀπὸ γὰρ τῶν πόνων καὶ τῶν δυσκολιῶν τῆς ἀκροάσεως ἐκείνης, ὡσπερ εἰς λειμῶνα εἰσελθόντες τῶν μαρτύρων τὰ ἐγκώμια, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας τῆς τέρψεως ἐνεφορεῖσθε ἐκείνης. Οὐδὲ γὰρ λαβαὶ καὶ ἀντιλαβαὶ ἦσαν τότε, οὐδὲ παλαισμάτα καὶ 15 διαδύσεις, ἀλλ' οὐδενὸς ἀντικρούοντος, ἄφετος καθ' ἑαυτὸν ὁ λόγος ἠγωνίζετο, ἀπολελυμένος καὶ ἐλεύθερος ὢν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ λαμπρότερος ἦν καὶ πανηγυρικώτερος καὶ πλείονων ἀπέλαυεν ἐπαίνων. Ἡ γὰρ διάνοια τῶν ἀκροατῶν, ὅταν μετ' εὐκολίας τοῖς λεγομένοις παρακολουθῇ, πολλῆς ἀνέσεως ἀπολαύουσα, προθυμότερον πρὸς τὸν ἔπαινον 20 τοῦ λέγοντος διεγείρεται.

Ἐπει οὖν ἰκανῶς ὑμᾶς ἀνεκτησάμεθα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, οὐδὲν ἐπίπονον καὶ τραχὺ πρὸς τὴν ὑμετέραν κινήσαντες ἀγάπην, φέρε δὴ τήμερον ὑμᾶς πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἀγάγωμεν γυμνασίαν, πρὸς τὰ ἐπιπονώτερα τῶν Γραφῶν καὶ πολλῆς δεόμενα συνέσεως χειραγωγῶντες ὑμᾶς, οὐχ ἵνα συντρίψωμεν τῷ καμάτῳ, ἀλλ' ἵνα γυμνάσωμεν εἰς τὸ δύνασθαι καὶ ταῦτα μετὰ ἀσφαλείας διαβαίνειν τὰ χωρία. Ὡσπερ οὖν τότε παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἐδόκει μάχη τις εἶναι καὶ φιλονεικία τῶν ἀποστόλων, ἐπειδὴ δὲ ἀνέβημεν τοὺς σκοπέλους ἐκείνους, εἶδομεν ἄνω λοιπὸν τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος, ἀγάπην, χαρὰν, εἰρήνην, 30 καὶ οὐ μάταιος ἡμῖν οὐδὲ περιττὸς ὁ πόνος ἐγένετο, ἀλλ' εἰς εὐφροσύνην κατέληξεν, οὕτω καὶ σήμερον προσδοκῶ ταῖς εὐχαῖς ταῖς ὑμετέραις, ἂν μετὰ καρτερίας καὶ πολλῆς τῆς ὑπομονῆς τὴν προκειμένην ἡμῖν διανύσωμεν ὁδὸν καὶ ἐπὶ τὴν κορυφὴν αὐτὴν ἀναβῆναι δυναθῶμεν, ἰσόπεδα καὶ λεῖα καὶ ὑπτια πάντα εὐρήσειν ἐκεῖ. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ προκειμένον 35 ἡμῖν νῦν; Τὸ παρὰ τοῦ προφήτου σήμερον ἀναγνωσθέν· «Κύριε, οὐκ ἐν

Πέτρο και γιὰ τὴν μεταξὺ τους ἀψιμαχία πού ἐγινε στὴν Ἀντιόχεια, καὶ ἀπέδειξα ὅτι ἡ φαινομενικὴ μάχη ἐκείνων εἶναι πιὸ χρήσιμη ἀπὸ κάθε εἰρήνη, καὶ σὰς ὁδήγησα στὸν ἀνηφορικὸ καὶ ἀνώμαλο ἐκεῖνο δρόμο, ἐπειδὴ σὰς εἶδα κουρασμένους, τὴν ἐπόμενη μέρα σὰς χειραγώγησα σὲ ἄλλη πιὸ εὐκολὴ ὑπόθεση, διηγούμενος τὰ ἐγκώμια τοῦ μακαρίου Εὐσταθίου, καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον διεξήλθα τὰ ἐγκώμια τοῦ γενναίου μάρτυρα Ρωμανοῦ, ὅποτε καὶ τὸ θέαμα ἐγινε πιὸ ὠραῖο γιὰ σὰς καὶ ὁ κρότος περισσότερος καὶ ὁ θόρυβος μεγαλύτερος. Γιατί, ὅπως ὅταν κανεῖς κουρασθεῖ καὶ μπεῖ ἔπειτα σὲ ἓνα λιβάδι λάμπει ἀπὸ χαρὰ καὶ χαίρεται, καὶ δὲν βλέπει τίποτε τὸ ἀνώμαλο καὶ κουραστικὸ, ἀλλὰ πολλὴ χαλάρωση καὶ ἀπόλαυση καὶ εὐχαρίστηση, ἔτσι μοῦ συμπεριφερόσασταν καὶ σεῖς τότε· γιατί ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τὶς δυσκολίες ἐκείνης τῆς ἀκροάσεως, μπαίνοντας, σὰν σὲ λιβάδι, στὰ ἐγκώμια τῶν μαρτύρων, ἦσασταν γεμάτοι ἀπὸ πολλὴ ἄνεση καὶ εὐχαρίστηση. Ἐλλωστε δὲν ὑπῆρχαν τότε λαβὲς καὶ ἀντιλαβὲς, οὔτε παλαίσματα καὶ διολισθήσεις, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὑπάρχει κανεῖς νὰ ἀντικρούσει, ἐλεύθερος ὁ λόγος καὶ μόνος ἀγωνιζόταν, ὄντας λυμένος καὶ ἐλεύθερος. Γι' αὐτὸ ἦταν καὶ πιὸ ὠραῖος καὶ πιὸ πανηγυρικὸς καὶ δέχτηκε περισσότερους ἐπαίνους. Γιατί, ὅταν ἡ διάνοια τῶν ἀκροατῶν παρακολουθεῖ μὲ εὐκολία ὅσα λέγονται καὶ τὰ ἀπολαμβάνει μὲ πολλὴ ἄνεση, γίνεται πιὸ πρόθυμη στὸν ἔπαινο τοῦ ὁμιλητῆ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν σὰς κέρδισα ἀρκετὰ αὐτὲς τὶς μέρες, ἀφοῦ δὲν εἶπα τίποτα τὸ κουραστικὸ καὶ ἀνώμαλο στὴν ἀγάπη σας, ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς σὰς φέρω σήμερα στὴν προηγούμενη γύμναση, ὁδηγώντας σας στὰ πιὸ ἐπίπονα χωρία τῶν Γραφῶν πού χρειάζονται πολλὴ σύνεση, ὄχι γιὰ νὰ σὰς συντρίψω μὲ τὸν κόπο, ἀλλὰ γιὰ νὰ σὰς γυμνάσω νὰ μπορεῖτε νὰ περνᾶτε καὶ τὰ χωρία αὐτὰ μὲ ἀσφάλεια. Ὅπως λοιπὸν τότε, στὴν ἀρχὴ φαινόταν ὅτι πρόκειται γιὰ κάποια μάχη καὶ φιλονεικία τῶν ἀποστόλων, ἐνῶ ὅταν ἀνεβήκαμε ἐκείνους τοὺς σκοπέλους, εἶδαμε ἐπάνω τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη^{1α}, καὶ ἔτσι ὁ κόπος μας δὲν ἐγινε μάταιος καὶ περιττός, ἀλλὰ κατέληξε σὲ εὐφροσύνη, ἔτσι καὶ σήμερα περιμένω μὲ τὶς δικές σας προσευχές, ἂν διανύσουμε τὸν δρόμο πού ἀνοίγεται μπροστά μας μὲ πολλὴ καρτερία καὶ ὑπομονή, καὶ μπορέσουμε νὰ ἀνεβοῦμε στὴν κορυφή, θὰ τὰ βροῦμε ὅλα ἐκεῖ ἰσόπεδα καὶ ὁμαλὰ καὶ στρωμένα. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ θέμα μας τώρα; Αὐτὸ πού ἀναγνώσθηκε σήμερα ἀπὸ τὸν προφήτη «Κύριε, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του, οὔτε μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ

τῷ ἀνθρώπῳ ἢ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύεται καὶ κατορθώ-
σει τὴν πορείαν αὐτοῦ». Τὸ μὲν ζήτημα τοῦτο, ὑμεῖς δέ, ὡσπερ τότε πα-
ρέσχετε τὴν σπουδὴν, καὶ νῦν συντείνετε ἑαυτοὺς· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔλατ-
τον ἐκείνου τὸ ζήτημα, ἀλλὰ καὶ πλείονος δεῖται φροντίδος. Τί δὴποτε;
5 Ὅτι ἢ μὲν Παύλου καὶ Πέτρου δοκοῦσα μὲν εἶναι διαφορὰ, οὐκ οὔσα
δέ, οὐ πολλοῖς γνώριμος ἦν, ὅθεν οὐδὲ πολλὴν ἐκ τῆς ἀγνοίας εἰκὸς ἦν
γενέσθαι τὴν βλάβην, αὕτη δὲ ἢ ρῆσις πανταχοῦ περιφέρεται, ἐν οἰκίαις,
ἐν ἀγοραῖς, ἐν χώραις, ἐν πόλεσιν, ἐν γῆ καὶ θαλάττῃ καὶ νήσοις· καὶ
10 ὅπου περ ἂν ἀπέλθῃς, ἀκούσῃ ταῦτα λεγόντων πολλῶν· Γέγραπται,
«οὐκ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἢ ὁδὸς αὐτοῦ». Οὐ ταύτην δὲ μόνον μεμελετήκα-
σι τὴν ρῆσιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας πρὸς ταύτην συνείρουσι τοιαύτας, ὅτι «οὐ
τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος»· καὶ μετ' ἐκείνο πάλιν, «ἐὰν μὴ Κύ-
ριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν».
Τοῦτο δὲ ποιοῦσι, τῆς οἰκείας ραθυμίας προκαλύμματα τὰς θείας Γρα-
15 φὰς προβαλλόμενοι καὶ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ τὴν ἐλπίδα διὰ τούτων
διορύττειν ἐπιχειροῦντες τῶν ρημάτων. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον κατασκευά-
σαι βούλονται διὰ τούτων, ἀλλ' ἢ ὅτι οὐδενός ἐσμεν κύριοι. Πάντα οἴχε-
ται τὰ καθ' ἡμᾶς· εἰκῆ βασιλείας ὑπόσχεσις, εἰκῆ γεέννης ἀπειλή, εἰκῆ
νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ κολάσεις καὶ συμβουλαί.
20 β'. Τί γὰρ ἂν τις παραινέσειε τῷ μηδενὸς ὄντι κυρίῳ; τί δὲ ἂν τις
ὑπόσχοιτο τῷ πάσης ἐξουσίας ἀπεστερημένῳ; Ὅτε ὁ κατορθώσας
ἄξιός ἐστιν ἐπαίνου, οὔτε ὁ διαμαρτῶν ὑπεύθυνος κολάσεως καὶ τιμω-
ρίας, ἂν μὴ ἐφ' ἡμῖν ἦ τὰ πρακτέα. Εἰ δὲ τοῦτο πεισθεῖεν ἄνθρωποι, οὐ-
δεὶς οὐκέτι λοιπὸν οὐκ ἀρετῆς ἀνθέξεται, οὐ κακίαν φεύξεται. Εἰ γὰρ
25 νῦν καθ' ἐκάστην ἡμέραν περὶ γεέννης ἐνηχοῦντων ἡμῶν, περὶ βασι-
λείας διαλεγόμενων, καὶ τὰς κολάσεις τὰς ἀφορήτους καὶ τὰ ἔπαθλα τὰ
ὑπερβαίοντα διάνοιαν ἀνθρωπίνην προτιθέντων, συμβουλευόντων,
παρακαλούντων, πάντα κινούντων λόγον, μόλις τινὲς ὑπομένουσι τοὺς
ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἰδρωτάς, μόλις ἀφίστανται τῆς ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν
30 ἡδονῆς, ἂν καὶ ταύτην ἐκκόψῃς τὴν ἀγκυραν τὴν ἱεράν, οὐχ ὀλόκληρον
βαπτισθῆσεται τὸ σκάφος καὶ πάντες οἰχήσονται γενόμενοι τέλεον ὑπο-
βρύχιοι καὶ πολλὰ ἔσται καθ' ἡμέραν τὰ ναύαγια; Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν οὐ-
τως ἐσπούδακεν ὁ διάβολος, ὡς τοῦτο πείσαι τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν,
ὅτι οὔτε ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐστιν ὑπεύθυνος κολάσεως, οὔτε ἐν τοῖς

2. Ἱερ. 10,23. 3. Ρωμ. 9,16.

4. Ψαλμ. 126,1.

βαδίζει και να πετύχει την πορεία της ζωής του»². Το ζήτημα είναι αυτό. Σεῖς ὅμως, ὅπως και τότε δείξατε προθυμία, και τώρα ἐντείνετε τοὺς ἑαυτοὺς σας· γιατί και αὐτὸ τὸ θέμα δὲν εἶναι κατώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο, ἀλλὰ χρειάζεται και περισσότερη προσοχή. Και γιατί ἄραγε; Διότι ἡ φαινομενική και ὄχι πραγματική διαφορά τοῦ Παύλου και τοῦ Πέτρου, δὲν ἦταν γνωστή στοὺς περισσότερους, γι' αὐτὸ ἦταν φυσικὸ νὰ μὴ γίνῃ μεγάλη ζημιὰ ἀπὸ τὴν ἄγνοιά της. "Ὁμως τὸ ρητὸ αὐτὸ κυκλοφορεῖ παντοῦ, στὰ σπίτια, στὶς ἀγορές, στὰ χωριά, στὶς πόλεις, στὴ στεριά και στὴ θάλασσα και στὰ νησιά· ὅπου και νὰ πᾶς θὰ ἀκούσεις πολλοὺς νὰ τὰ λένε αὐτά· εἶναι γραμμένο «ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του». Και δὲν ἀναφέρουν μόνο αὐτὸ τὸ ρητὸ, ἀλλὰ συνάπτουν και ἄλλα παρόμοια πρὸς αὐτὸ, ὅτι «δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέληση, οὔτε ἀπὸ τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου»³· και μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἄλλο· «ἐὰν ὁ Κύριος δὲν οἰκοδομήσῃ ἓνα σπίτι, ἄδικα κοπιᾶζουν αὐτοὶ πὺ τὸ χτιζοῦν»⁴. Και τὸ κάνουν αὐτὸ, προβάλλοντας τὶς θεῖες Γραφές ὡς δικαιολογίες τῆς ὀκνηρίας τους, και ἐπιχειρώντας μὲ τὰ λόγια αὐτὰ νὰ κλονίσουν τὴ σωτηρία και τὴν ἐλπίδα μας. Γιατί τίποτα ἄλλο δὲ θέλουν νὰ ἐπιτύχουν μ' αὐτά, παρὰ μόνο ὅτι δὲν εἶμαστε κύριοι κανενὸς πράγματος. "Ὅλα τὰ δικά μας χάνονται· μάταιη ἡ ὑπόσχεση τῆς βασιλείας, μάταιη ἡ ἀπειλή τῆς γέεννας, μάταιοι οἱ νόμοι· και οἱ τιμωρίες και τὰ βασανιστήρια και οἱ συμβουλές.

2. Πράγματι, τί θὰ μπορούσε νὰ συμβουλέψῃ κανεὶς σ' αὐτὸν πὺ δὲν εἶναι κύριος κανενὸς πράγματος; Και τί θὰ μπορούσε νὰ ὑποσχεθεῖ σ' αὐτὸν πὺ εἶναι στερημένος κάθε ἐξουσίας; Οὔτε και ὁ ἐνάρετος εἶναι ἄξιος ἐπαίνου, οὔτε ὁ ἁμαρτωλὸς ὑπεύθυνος βασανισμοῦ και τιμωρίας, ἐὰν δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς οἱ πράξεις μας. Και ἂν τὸ πιστέψουν αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι, τότε κανεὶς δὲν θὰ ἐπιδίδεται στὴν ἀρετή, οὔτε θὰ ἀποφεύγῃ τὴν κακία. Γιατί, ἐὰν τώρα πὺ φωνάζω κάθε μέρα γιὰ τὴ γέεννα, μιλάω γιὰ τὴ βασιλεία και τὰ ἀφόρητα βασανιστήρια και προβάλλω τὰ ἔπαθλα πὺ ξεπερνοῦν τὴν ἀνθρώπινη διάνοια, συμβουλεύω, παρακαλῶ, και μιλάω συνεχῶς, μόλις μερικοὶ ὑπομένουν τοὺς ἰδρωτὲς γιὰ τὴν ἀρετή, μόλις ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἡδονὴ τῶν ἁμαρτημάτων, ἂν κόψῃς και αὐτὴ τὴν ἱερὴ ἄγκυρα, δὲν θὰ βυθισθεῖ ὀλόκληρο τὸ σκάφος και θὰ φύγουν ὅλοι και θὰ βρεθοῦν τελικὰ στὸ βάθος τῆς θάλασσας, και θὰ εἶναι πολλὰ τὰ ναυάγια κάθε μέρα; Γιατί τίποτα ἄλλο δὲν μελέτησε ὁ διάβολος τόσο πολὺ, ὅσο νὰ πείσῃ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ γι' αὐτὸ, ὅτι δηλαδὴ οὔτε γιὰ τὰ ἁμαρτήματα εἶναι ὁ ἄνθρωπος

κατορθώμασιν ἐπαίνων ἄξιος καὶ στεφάνων, ἵνα καὶ τῶν σπουδαίων ἐκλύσῃ τὰς χεῖρας καὶ σβέσῃ τὴν προθυμίαν, καὶ τῶν ἀναπεπτωκότων ἐπιτείνῃ τὴν ὀλιγωρίαν καὶ αὐξήσῃ τὴν ραθυμίαν.

Διὸ χρὴ προσέχειν μετὰ ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις. Κρημνὸς ἐκα-
 5 τέρωθὲν ἐστὶ καὶ βόθρος, ἂν μὴ νηφόντως ἀναγνῶμεν τὸ ρητόν. Τί γὰρ εἴπωμεν; ὅτι ἐψεύσατο ὁ προφήτης; Ἄλλ' ἐπικίνδυνον· προφήτης γὰρ οὐ ψεύδεται· τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ φθέγγεται ρήματα. Ἄλλ' οὐκ ἐψεύσατο ὁ
 προφήτης; οὐκοῦν οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὰ πρακτέα; Ἄλλὰ καὶ ἐφ' ἡμῖν τὰ πρα-
 κτέα, καὶ ὁ προφήτης οὐκ ἐψεύσατο· καὶ ἀμφοτέρα ταῦτα παραστήσο-
 10 μεν, εἴαν προσέχητε. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐκατέρωθεν ἔδειξα τὸν κρημνόν, ἵνα νήφοντες διανύσωμεν τὴν προκειμένην ἡμῖν ὁδόν. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο μό-
 νον ἐξετάσωμεν, τό, «οὐκ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ», ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἅπασαν, καὶ ὑπὲρ τίνων εἴρηται, καὶ παρὰ τίνος, καὶ πρὸς
 τίνα, καὶ διὰ τί. καὶ πότε, καὶ πῶς. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ λέγειν, ὅτι ἐν ταῖς
 15 Γραφαῖς γέγραπται, οὐδὲ ἀπλῶς παρασπῶντας ρήματα καὶ σπαράσ-
 σοντας τὰ μέλη τοῦ σώματος τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, ἔρημα καὶ
 γυμνὰ τῆς οἰκειᾶς αὐτῶν συναφείας λαβόντας, ἐπ' ἐξουσίας καὶ ἀδείας
 ἐπηρεάζειν αὐτοῖς. Οὕτω γὰρ πολλὰ δόγματα διεφθαρμένα εἰς τὸν βίον
 εἰσηνήνκεται τὸν ἡμέτερον, τοῦ διαβόλου πείθοντος τοὺς ραθυμοτέρους
 20 διεστραμμένως ἀπαγγέλλειν τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα, ἢ προστιθέν-
 τας ἢ ὑφαιροῦντας ἐπιζοφοῦν τὴν ἀλήθειαν.

Οὐ τοίνυν ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῇ Γραφῇ γέγραπται, ἀλλὰ χρὴ
 καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἀναγνῶναι πᾶσαν· ἐπεὶ, εἰ μέλλομεν διακόπτειν
 τὴν πρὸς ἄλληλα συνέχειαν αὐτῶν καὶ συγγένειαν, πολλὰ οὕτω τεχθή-
 25 σεται πονηρὰ δόγματα. Καὶ γὰρ ἐν τῇ Γραφῇ γέγραπται, ὅτι «οὐκ ἔστι
 Θεός», καὶ ὅτι «ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τέ-
 λος», καὶ ὅτι «οὐκ ἐκζητήσῃ ὁ Θεός». Τί οὖν; εἶπέ μοι· οὐκ ἔστι Θεός;
 Οὐδὲ ἐφορᾷ τὰ κατὰ γῆν πράγματα; Καὶ τίς τοῦτο ἀνάσχοιτο εἰπεῖν ἢ
 ἀκοῦσαι; Καίτοι γε ἐν τῇ Γραφῇ γέγραπται· ἀλλὰ μάθε πῶς γέγραπται.
 30 «Εἶπε», φησὶν, «ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ-ἔστι Θεός». Οὐ τῆς Γρα-
 φῆς ἐστὶν ἡ γνώμη καὶ ἡ ψῆφος, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἄφροντος διανοίας· οὐ τὰ
 ἑαυτῆς εἶπεν ἡ Γραφή, ἀλλὰ τὰ ἐτέρου ἀπήγγειλε. Καὶ πάλιν· «ἕως τί-
 νος παρώξυνεν ὁ ἀσεβῆς τὸν Θεόν; Εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἐκ-

υπεύθυνος τιμωρίας, ούτε για τὰ κατορθώματά του εἶναι ἄξιος ἐπαίνων καὶ στεφανιῶν, γὰρ νὰ ἐλευθερώσει καὶ τὰ χέρια καὶ νὰ σβῆσει τὴν προθυμία ἐκείνων πὺ προσπαθοῦν, καὶ νὰ ἐπιτείνει τὴν ὀλιγωρία καὶ νὰ αὐξήσει τὴ ραθυμία ἐκείνων πὺ εἶναι ἤδη ἀποθαρρυσμένοι.

Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προσέχετε μὲ ἀκρίβεια σ' αὐτὰ πὺ λέγονται. Ὑπάρχει γκρεμὸς καὶ χαράδρα βαθειά καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές, ἂν δὲν διαβάσουμε τὸ ρητὸ προσεκτικά. Γιατὶ τί θὰ ποῦμε; Ὅτι ὁ προφήτης εἶπε ψέματα; Αὐτὸ εἶναι ἐπικίνδυνον· γιατί ὁ προφήτης δὲν ψεύδεται· διότι λέει τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶπε ψέματα ὁ προφήτης; δὲν ἐξαρτῶνται λοιπὸν ἀπὸ μᾶς οἱ πράξεις μας; Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μᾶς ἐξαρτῶνται οἱ πράξεις μας καὶ ὁ προφήτης δὲν εἶπε ψέματα· καὶ τὰ δύο αὐτὰ θὰ τὰ παρουσιάσουμε, ἔαν προσέχετε. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἔδειξα τὸν γκρεμὸ πὺ ὑπάρχει καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές, γὰρ νὰ διανύσουμε τὸ δρόμο πὺ ἔχουμε μπροστά μας προσεκτικά. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ἐξετάσουμε μόνον τὸ «δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος κύριος τῶν πράξεών του», ἀλλὰ καὶ ὅλη τὴ συνέχεια, καὶ γὰρ ποιούς εἰπώθηκε καὶ ἀπὸ ποιόν καὶ γὰρ ποιόν καὶ γιατί, καὶ πότε καὶ μὲ ποιὸ τρόπο. Γιατὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ λέμε, ὅτι στὶς Γραφές εἶναι γραμμένο, οὔτε γενικὰ ἀποσπώντας λόγια καὶ μαδώντας τὰ μέλη τοῦ σώματος τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, καὶ παίρνοντάς τα ἔρημα καὶ ξένα πρὸς τὴ συνάφειά τους, νὰ τὰ παραποιοῦμε ὅπως ἐμεῖς θέλουμε καὶ χωρὶς φόβο. Γιατὶ ἔτσι πολλὰς διδασκαλίαις μῆκαν στὴ ζωὴ μας παραπονημένες, μὲ τὸ νὰ πείθει ὁ διάβολος τοὺς πιὸ ράθυμους νὰ ἀπαγγέλλουν παραπονημένα τὰ κείμενα τῶν Γραφῶν, ἢ προσθέτοντας ἢ ἀφαιρώντας νὰ ἐπισκοτιζοῦν τὴν ἀλήθεια.

Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ ποῦμε, ὅτι εἶναι γραμμένο στὴ Γραφή, ἀλλὰ πρέπει νὰ διαβάσουμε καὶ ὅλη τὴ συνέχεια· γιατί, ἂν διακόπτουμε τὴ μεταξὺ τους συνέχεια καὶ συνάφεια, θὰ προκύψουν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πολλὰς πονηρὰς διδασκαλίαις. Γιατὶ στὴ Γραφή εἶναι γραμμένο, ὅτι «δὲν ὑπάρχει Θεός»⁵, καὶ ὅτι «γύρισε τὸ πρόσωπό του, γὰρ νὰ μὴ βλέπει καθόλου», καὶ ὅτι «δὲ θὰ ἐκδικηθεῖ ὁ Θεός». Τί λοιπὸν, πὲς μου· δὲν ὑπάρχει Θεός; οὔτε ἐποπτεύει τὰ πράγματα τῆς γῆς; Καὶ ποιός θὰ ἀνεχόταν νὰ τὸ ἀκούσει ἢ νὰ τὸ πεῖ αὐτό; Βέβαια στὴ Γραφή εἶναι γραμμένο, ἀλλὰ μάθε πῶς εἶναι γραμμένο. «Εἶπε», λέει, «ὁ ἄφρων μέσα στὴν καρδιά του· δὲν ὑπάρχει Θεός». Δὲν εἶναι ἡ γνώμη καὶ ἡ ἀπόφαση τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ τῆς διάνοιας τοῦ ἄφρονος· δὲν λέει τὰ δικά της ἢ Γραφῆ, ἀλλὰ μετέφερε τὰ λόγια τοῦ ἄλλου. Καὶ πάλι· «μέχρι πότε θὰ ἐξοργίζει ὁ ἀσεβὴς τὸν Θεό; Γιατὶ εἶπε μέσα του· δὲν θὰ ἐκδι-

ζητήσει. Ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τέλος». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἀσεβοῦς ἀνθρώπου καὶ διεφθαρμένου κρίσιν καὶ ψῆφον ἐκτίθεται. Οὕτω καὶ ἰατροῖς ἔθος ἐστὶ, τοῖς ὑγιαίνουσι διαλεγόμενοις τὰ τῶν παραπαιόντων καὶ ἐξεστηκότων ἀμαρτήματα λέγειν, ἵνα 5 τούτους ἀσφαλεστέρους ἐργάσωνται. Ἐπεὶ οὖν ὑγεία μὲν ψυχῆς εὐσέβεια, νόσος δὲ ἐσχάτη καὶ ἀρρωστία τὸ τὸν Θεὸν μὴ εἶδέναι, λέγει τὰ ρήματα τῶν ἀσεβούντων, οὐχ ἵνα ἀκούωμεν ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα φυλαξώμεθα. Λέγει τί εἶπεν ὁ ἄφρων, ἵνα σὺ γένη φρόνιμος, καὶ μὴ δέξῃ τὸ ρῆμα· λέγει τί εἶπεν ὁ ἀσεβής, ἵνα σὺ φύγῃς τὴν ἀσέβειαν. Οὐ μόνον δὲ 10 τῆς ἀκολουθίας ἐκκόπτειν οὐ χρῆ, ἀλλὰ καὶ ὑγιῆ προφέρειν αὐτὰ καὶ μηδὲν προστιθέναι.

Πολλοὶ γοῦν καὶ ἕτεράν τινα ἀπὸ τῶν Γραφῶν περιφέρουσι, διεστραμμένως ἀναγγέλλοντες. Γέγραπται γάρ, φησὶν, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον'· οὐδαμοῦ δὲ τοῦτο οὕτως ἐστὶ γεγραμμένον· ἀλλὰ πῶς εἴρηται, 15 σκόπησον· «λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστίν, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμείτωσαν· κρείσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι». Οὐκ ἐστὶν οὖν ταυτόν, φησί, τό, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον;' Μάλιστα μὲν, εἰ καὶ ταυτόν ἦν τό, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον', οὐκ ἐχρῆν ἀφέντις αὐτοὺς τὴν ὑγιῆ τῆς Γραφῆς ἀπαγγελίαν, 20 διαστρέφειν καὶ οἰκείους ρήμασι προφέρειν τὰ τῆς Γραφῆς νοήματα· νυνὶ δὲ καὶ πολὺ τὸ μέσον εὐρήσομεν. Ἄν μὲν γὰρ ἀπλῶς εἴπῃς, 'εἰ πυροῦσαι, γάμησον', πᾶσιν ἔδωκας ἐξουσίαν τοῖς παρθενεύειν προηρημένοις, ἡνίκα ἂν ὑπὸ ἐπιθυμίας ὀχληθεῖεν, τὰς πρὸς τὸν Θεὸν διαλῦσαι συνθήκας καὶ πρὸς τὸν γάμον αὐτομολῆσαι καὶ τῆς προτέρας ὑποσχέ- 25 σεως ἐπιλαθέσθαι.

γ'. Εἰ δὲ μάθοις, τίσιν ὁ Παῦλος διαλέγεται, ὅτι οὐχ ἅπασιν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς οὐδέπω γεγεννημένοις ἐν ὑποσχέσει, δυνήσῃ ταύτην τὴν ἐπιβλαβῆ καὶ ὀλέθριον ἀνελεῖν ἐξουσίαν. «Λέγω» γάρ φησι, «τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις», οὐ ταῖς ὑποσχομέναις χηρείαν, ἀλλὰ ταῖς μήτε τοῦτο, 30 μήτε ἐκεῖνο μηδέπω ψηφισαμέναις, ἀλλ' ἐν μεταίχμιῳ τινὶ τῆς γνώμης ἐκατέρας οὔσαις. Οἶον· ἀπέβαλέ τις ἄνδρα, φησὶν· οὐπω κέκρικε παρ' ἑαυτῇ, οὔτε ἐκύρωσεν, εἴτε χηρείαν ἐλέσθαι·δέοι, εἴτε δεύτερον ἐπεισα-

κηθεῖ. Γύρισε τὸ πρόσωπό του γιὰ νὰ μὴ βλέπει καθόλου». Καὶ ἐδῶ πάλι ἐκθέτει τὴ γνώμη καὶ κρίση κάποιου ἀσεβοῦς καὶ διεφθαρμένου ἀνθρώπου. Ἔτσι συνηθίζουν νὰ κάνουν καὶ οἱ γιατροί, οἱ ὁποῖοι, συζητώντας μὲ ὑγιεῖς, ἀναφέρουν τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων ποὺ παραπαίουν καὶ εἶναι ἐκτὸς ἑαυτῶν, γιὰ νὰ τοὺς κάνουν πιὸ προσεκτικούς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ὑγεία τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ εὐσέβεια, ἐνῶ χειρότερη νόσος καὶ ἀρρώστια εἶναι ἡ ἄγνοια τοῦ Θεοῦ, λέει τὰ λόγια τῶν ἀσεβῶν, ὄχι γιὰ νὰ τὰ ἀκοῦμε ἀπλῶς, ἀλλὰ γιὰ νὰ προφυλαχθοῦμε. Λέει τί εἶπε ὁ ἄφρονας, γιὰ νὰ γίνεις ἐσὺ φρόνιμος καὶ νὰ μὴ δεχθεῖς αὐτὸ ποὺ λέει· λέει τί εἶπε ὁ ἀσεβής, γιὰ νὰ ἀποφύγεις ἐσὺ τὴν ἀσέβεια. Καὶ ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ τὰ ἀποκόπτουμε ἀπὸ τὴ συνάφειά τους, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ προφέρουμε σωστά, καὶ νὰ μὴ προσθέτουμε τίποτα.

Πολλοὶ λοιπὸν περιφέρουν καὶ ἄλλα χωρία τῶν Γραφῶν, ἀπαγγέλλοντάς τα παραποιημένα. Γιατὶ εἶναι γραμμένο, λένε· «ἐὰν καίεσαι ἀπὸ ἐπιθυμία, νὰ παντρεύεσαι»⁶, ὅμως πουθενὰ δὲν εἶναι ἔτσι γραμμένο· ἀλλὰ πρόσεξε πῶς εἶναι γραμμένο· «στοὺς ἄγαμους καὶ στὶς χῆρες λέω, ὅτι εἶναι καλὸ γι' αὐτὲς ἐὰν μείνουν ὅπως εἶμαι κι ἐγώ· ἐὰν ὅμως δὲν μποροῦν νὰ μείνουν ἐγκρατεῖς, ἄς παντρεύονται· γιατί εἶναι καλύτερα νὰ παντρεύεται κανεὶς, παρὰ νὰ καίεται ἀπὸ ἐπιθυμία»⁷. Δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ ἴδιο, λέει, τὸ ἐὰν καίεσαι, νὰ παντρεύεσαι; Καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν τὸ ἴδιο, τὸ «ἐὰν καίεσαι, νὰ παντρεύεσαι», δὲν ἔπρεπε, ἀφήνοντας τὴ σωστὴ ἀπαγγελία τῆς Γραφῆς, νὰ τὴ διαστρέφουμε καὶ νὰ προφέρουμε μὲ δικά μας λόγια τὰ νοήματα τῆς Γραφῆς· τώρα ὅμως θὰ βροῦμε καὶ μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσά τους. Γιατί, ἂν πεῖς γενικά, «ἐὰν καίεσαι, νὰ παντρευτεῖς», δίνεις τὸ δικαίωμα σὲ ὅλους ὅσους ἔχουν προτιμήσει τὴν παρθενία, κάθε φορὰ ποὺ τυχὸν θὰ ἐνοχληθοῦν ἀπὸ τὴ σαρκικὴ ἐπιθυμία, νὰ διαλύουν τὴ συμφωνία μὲ τὸν Θεὸ καὶ νὰ αὐτομολοῦν πρὸ τὸν γάμο, καὶ νὰ λησμονοῦν τὴν προηγούμενη ὑπόσχεσή τους.

3. Ἐὰν ὅμως μάθεις σὲ ποιὸς μιλάει ὁ Παῦλος, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀπευθύνεται γενικά σὲ ὅλους, ἀλλὰ σ' ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν ποτὲ δώσει ὑπόσχεση, τότε θὰ μπορέσεις νὰ καταργήσεις αὐτὴ τὴν ἐπιβλαβὴ καὶ ὀλέθρια ἐξουσία. Γιατὶ λέει, «ἐννοῶ τοὺς ἄγαμους καὶ τὶς χῆρες», ὄχι αὐτὲς ποὺ ὑποσχέθηκαν νὰ μείνουν χῆρες, ἀλλὰ ἐκείνες ποὺ ποτὲ δὲν ἀποφάσισαν οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο, ἀλλὰ βρίσκονται σὲ κάποιο μετέχμιο τῆς κάθε γνώμης. Γιὰ παράδειγμα· ἔχασε κάποια τὸν ἄνδρα της, λέει· δὲν σκέφτηκε ἀκόμα μέσα της, οὔτε ἀποφάσισε,

γαγεῖν νυμφίον· ταύτη παραινῶ, φησίν, ὅτι καλὸν τὸ οὕτως εἶναι· εἰ δὲ μὴ δύναίτο φέρειν τὸ φορτίον, γαμεῖτω· τὰς μέντοι ἐπιβαλλομένας ἤδη καὶ ἀπογραψαμένας εἰς τὴν τῆς χηρείας ὑπομονήν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν θεμένας συνθήκας, οὗ φησι λοιπὸν εἶναι κυρίας τοῦ πρὸς δευτέρου γά-
5 μων ἐπανελθεῖν. Διὰ τοῦτο Τιμοθέῳ γράφων περὶ αὐτῶν, οὕτω πως φησί· «νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. Ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν». Ὅρᾳς πῶς αὐτὰς ἐνταῦθα κολάζει καὶ τιμωρεῖται καὶ φησιν
10 ὑπευθύνους εἶναι δίκη καὶ κρίματι, ὅτι τὰς πρὸς τὸν Θεὸν συνθήκας ἠθέτησαν καὶ τὴν ὑπόσχεσιν διεψεύσαντο; Ὡστε ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ρητὸν οὐ πρὸς τὰς ὑποσχομένας εἴρηται. Διὰ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς αὐτὸ χρῆ προφέρειν, ἀλλ' εἰδέναι καὶ τὰ πρόσωπα, πρὸς ἃ διαλέγονται αἱ Γραφαί.

15 Πάλιν ἐτέραν περιφέρουσι ρῆσιν, οὐχὶ διαστρέφοντες αὐτῆς τὴν συνθήκην, ἀλλ' ἕτερον οὐκ ἐγγεγραμμένον προστιθέντες. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου κακουργία, ἢ πλεονασμῶ ἢ ὑφαιρέσει ἢ διαστροφῇ ἢ μεταβολῇ τῶν κειμένων τὰ ὀλέθρια εἰσάγειν δόγματα. Τί δὲ τοῦτό ἐστι τὸ ρῆμα; Ἐμὸν ἐστι, φησί, τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον· καὶ ὧ ἔὰν
20 θέλω, δώσω αὐτά. Τούτου τὸ μὲν εἴρηται, τὸ δὲ οὐκ εἴρηται, ἀλλ' ἔξωθεν ποθεν προσέρριπται. Τὸ μὲν γάρ, «ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον», εἶπεν ὁ προφήτης, τὸ δέ, 'ὧ ἔὰν θέλω, δίδωμι αὐτά', οὐκέτι πρόσκειται, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν πολλῶν ἀμαθίας περιφέρεται. Τίς δὲ καὶ ἐκ τούτου γίνεται βλάβη; Πολλοὶ μιαιοὶ καὶ γόητες καὶ ἀκόλαστοι καὶ
25 οὐδὲ τὸν ἥλιον τοῦτον ὄρᾳν ἀξιοί, οὔτε ζῆν, οὔτε ἀναπνεῖν, πολλῆς ἀπολαύουσιν εὐπορίας, ἀνατρέποντες πάντα, οἰκίας χηρῶν ἀρπάζοντες, ὀρφανούς λυμαινόμενοι, τῶν καταδεεστέρων ἐπαιρόμενοι. Βουλόμενος τοίνυν ὁ διάβολος πείσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πᾶς πλοῦτος ἄνωθὲν ἐστι καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, ἴν' ἐκ τούτου πολλὴν βλασφημίαν
30 προστρίψῃται τῷ Δεσπότη, ρῆσιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς λαβὼν τὴν λέγουσαν, «ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον», ἐτέραν τὴν οὐκ οὔσαν ἐν τῇ Γραφῇ προστέθεικε λέγων· 'Καὶ ὧ ἔὰν θέλω, δώσω αὐτά'. Ὁ δὲ προφήτης Ἀγγαῖος οὐχ οὕτω φησίν, ἀλλ' ἠνίκα ἐπανῆλθον ἐκ τῆς βαρ-

ἐὰν πρέπει νὰ προτιμήσει τὴ χηρεία, ἢ νὰ πάρει δεύτερο γαμπρό· αὐτὴν συμβουλεύω, λέει, ὅτι εἶναι καλὸ νὰ μείνει ἔτσι· ἐὰν ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ὑποφέρει τὸ βάρος, νὰ παντρευτεῖ· ὥστε ἐκεῖνες ποὺ ἔχασαν τὸν ἄνδρα τους καὶ καταγράφηκαν στὴν τάξη τῶν χηρῶν καὶ ἔδωσαν ὑπόσχεση ἀφιερώσεως στὸ Θεό, λέει ὅτι δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ συνάψουν δεύτερο γάμο. Γι' αὐτὸ γράφοντας στὸν Τιμόθεο γι' αὐτές, λέει τὰ ἑξῆς: «νὰ ἀρνεῖσαι νὰ καταγράφεις νεώτερες χῆρες. Γιατί, ὅταν οἱ ἐπιθυμίες τους νικήσουν τὸν πόθο νὰ ὑπηρετήσουν τὸν Χριστό, θέλουν νὰ παντρευτοῦν, καὶ παίρνουν κρίμα, διότι ἀθέτησαν τὴν πρώτη τους ὑπόσχεση»⁸. Βλέπεις ὅτι αὐτές ἐδῶ τὶς κολάζει καὶ τὶς τιμωρεῖ καὶ λέει ὅτι εἶναι ἔνοχες γιὰ δίκη καὶ κατάκριση, ἐπειδὴ ἀθέτησαν τὴ συμφωνία τους μὲ τὸν Θεὸ καὶ διέψευσαν τὴν ὑπόσχεσή τους; Ὡστε ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερό, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ρητὸ δὲν εἰπώθηκε γιὰ ἐκεῖνες ποὺ ἔδωσαν ὑπόσχεση. Γι' αὐτὸ πρέπει ὄχι μόνον νὰ μὴ τὸ λέμε τὸ χωρίο αὐτὸ ἔτσι γενικά, ἀλλὰ νὰ γνωρίζουμε καὶ τὰ πρόσωπα πρὸς τὰ ὁποῖα μιλοῦν οἱ Γραφές.

Περιφέρουν ἐπίσης καὶ ἄλλο ρητὸ, χωρὶς νὰ διαστρέφουν τὸ νόημα του, ἀλλὰ προσθέτοντας καὶ ἄλλο ποὺ δὲν εἶναι γραμμένο. Γιατί τέτοια εἶναι ἡ πανουργία τοῦ διαβόλου νὰ εἰσάγει τὰ ὀλέθρια διδάγματα του ἢ μὲ πρόσθεση ἢ μὲ ἀφαίρεση ἢ μὲ διαστροφή ἢ μὲ παραποίηση τῶν κειμένων. Ποιὸ ὅμως εἶναι αὐτὸ τὸ ρητὸ; «Δικό μου», λέει, «εἶναι τὸ ἀσήμι καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι» καὶ τὰ δίνω σὲ ὅποιον θέλω. Ἀπὸ αὐτὸ ἓνα μέρος ἔχει λεχθεῖ, ἐνῶ τὸ ἄλλο δὲν ἔχει λεχθεῖ, ἀλλὰ μπῆκε ἀπὸ κάπου ἀπ' ἑξῶ. Γιατί τὸ «δικό μου εἶναι τὸ ἀσήμι καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι», τὸ εἶπε ὁ προφήτης⁹, ἀλλὰ τὸ 'τὰ δίνω σὲ ὅποιον θέλω', δὲν ὑπάρχει, παρὰ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὴν ἀμάθεια τῶν πολλῶν. Ποιὰ ὅμως βλάβη γίνεται καὶ ἀπὸ αὐτὸ; Πολλοὶ ἀκάθαρτοι καὶ ἀγύρτες καὶ ἀκόλαστοι, ποὺ δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ βλέπουν τὸν ἥλιο, οὔτε νὰ ζοῦν, οὔτε ν' ἀναπνέουν, ἀπολαμβάνουν μεγάλη εὐημερία, ἀνατρέποντας τὰ πάντα, ἀρπάζοντας σπίτια χηρῶν, ἀφανίζοντας ὄρφανά, καὶ ἐπαιρόμενοι ἀπέναντι στοὺς φτωχοὺς. Θέλοντας λοιπὸν ὁ διάβολος νὰ πείσει τοὺς ἀνθρώπους ὅτι κάθε πλοῦτος προέρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἀπὸ τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ προσάψει ἀπὸ αὐτὸ μεγάλη βλασφημία στὸν Δεσπότη, παίρνοντας χωρίο τῆς Γραφῆς ποὺ λέει, «δικό μου εἶναι τὸ ἀσήμι, καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι», πρόσθεσε καὶ ἄλλο ποὺ δὲν ὑπάρχει στὴ Γραφή καὶ λέει· 'καὶ τὰ δίνω σὲ ὅποιον θέλω'. Ἐνῶ ὁ προφήτης Ἀγγαῖος δὲν λέει αὐτὸ, ἀλλὰ ὅταν ἐπέστρεψαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὴ

βάρου γῆς οἱ Ἰουδαῖοι καὶ τὸν ναὸν ἔμελλον ἀνιστᾶν καὶ εἰς τὴν προτέ-
 ραν ἄγειν εὐπρέπειαν, ἐπειδὴ διηπόρουν, πολεμίων περιεστώτων, πε-
 νίας οὐσῆς πολλῆς, οὐδεμιᾶς οὐδαμόθεν εὐπορίας φαινομένης, βουλό-
 μενος εἰς χρηστὰς ἀγαγεῖν αὐτοὺς ἐλπίδας καὶ πείσαι θαρρεῖν περὶ τοῦ
 5 τέλους, φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· «ἐμὸν ἐστὶ τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν
 τὸ χρυσίον, καὶ ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν
 πρώτην».

Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ προκειμένον; Ὅτι οὐ δεῖ ἀπλῶς τὰς τῶν
 Γραφῶν ρήσεις παραφέρειν, οὐδὲ ἐκκόπτοντας τῆς ἀκολουθίας, οὐδὲ
 10 τῆς συγγενείας ἀποσπῶντας, οὐδὲ ἔρημα καὶ γυμνὰ τὰ ρήματα τῆς τῶν
 ἐπομένων ἢ προλαβόντων βοηθείας λαμβάνοντας συκοφαντεῖν ἀπλῶς
 καὶ ἐπηρεάζειν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, ἐν δικαστηρίῳ μὲν περὶ βιωτι-
 κῶν δικαζομένους πραγμάτων, ἅπαντα εἰς μέσον προτιθέναι τὰ δι-
 καιώματα, καὶ τόπους καὶ καιροὺς καὶ αἰτίας καὶ πρόσωπα καὶ μυρία
 15 παράγειν ἕτερα, περὶ δὲ ζωῆς αἰωνίου προκειμένων ἡμῖν ἀγώνων,
 ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν παραφέρειν; Καὶ νόμον γὰρ
 οὐδεὶς ἀναγνώσεται βασιλικὸν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἂν μὴ τὸν
 χρόνον εἶπη καὶ τὸν θέντα ἐπιδειξῆ καὶ ὑγιῆ καὶ ὀλόκληρον αὐτὸν πα-
 ράσχῃται, κολάζεται καὶ δίκην δίδωσι τὴν ἐσχάτην, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀν-
 20 θρώπων νόμον, ἀλλὰ τὸν ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐνεχθέντα ἀναγινώ-
 σκοντες, τοσαύτη ραθυμία χρησόμεθα, ὡς μέλη καὶ μέρη παρασπᾶν;
 Καὶ ποῦ ταῦτα ἀπολογίας ἄξια καὶ συγγνώμης; Τάχα πέρα τοῦ μέτρου
 ἐξέτεινα τὸν λόγον, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα τῆς πονηρᾶς ὑμᾶς ἀπαγά-
 γω συνηθείας. Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν, ἕως ἂν τὸ τέλος εὕρωμεν· διὰ
 25 γὰρ τοῦτο ἐγενόμεθα, οὐχ ἵνα φάγωμεν καὶ πίωμεν καὶ περιβαλώμεθα,
 ἀλλ' ἵνα φύγωμεν κακίαν, ἐλώμεθα δὲ ἀρετὴν, τῆς θείας ἐπιλαβόμενοι
 φιλοσοφίας. Ὅτι γὰρ οὐχ ἵνα φάγωμεν καὶ πίωμεν ἐγενόμεθα, ἀλλ' ἐφ'
 ἑτέροις πολλῶ μείζονι καὶ βελτίονι, ἀκουσον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν αἰτίαν
 λέγοντος, ἐφ' ἧ τὸν ἄνθρωπον ἐποίησε. Διαπλάττων γὰρ αὐτὸν, οὕτω
 30 πῶς φησι· «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ'
 ὁμοίωσιν».

δ'. Ὅμοιοι δὲ Θεοῦ γινόμεθα οὐκ ἐσθίοντες καὶ πίνοντες καὶ περι-
 βαλλόμενοι, Θεὸς γὰρ οὔτε ἐσθίει, οὔτε πίνει, οὔτε περιβάλλεται, ἀλλὰ

10. Μετὰ τῆ βαβυλώνεια αἰχμαλωσία.

11. Ἄγγ. 2,10. 12. Γεν. 1,26.

βαρβαρική χώρα¹⁰ και ἐπρόκειτο νὰ ἀνεγείρουν τὸν ναὸ καὶ νὰ τὸν ἐπιαναφέρουν στὴν προηγούμενη μεγαλοπρέπεια, ἐπειδὴ εἶχαν δισταγμούς, λόγῳ τοῦ ὅτι τοὺς περιτριγύριζαν ἐχθροὶ καὶ ὑπῆρχε πολλὴ φτώχεια καὶ καμμιά ἐλπίδα δὲν φαινόταν ἀπὸ πουθενά, γιὰ νὰ τοὺς πείσουν νὰ ἐνθαρρυνθοῦν γιὰ τὸ τελείωμα τοῦ ναοῦ, λέει ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ: «δικό μου εἶναι τὸ ἀσῆμι, καὶ δικό μου τὸ χρυσάφι, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἢ τελευταία θὰ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη»¹¹.

Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὸ θέμα μας; Ὅτι δὲν πρέπει τὰ χωρία τῆς Γραφῆς νὰ τὰ λέμε ἔτσι ἀόριστα, οὔτε νὰ τὰ ἀποκόπτουμε ἀπὸ τὴ συνάφειά τους, οὔτε νὰ τὰ ἀποσποῦμε ἀπὸ τὴν ἐνότητά τους, οὔτε νὰ τὰ παίρνουμε ἀπομονώνοντάς τα καὶ ἀπογυμνώνοντάς τα ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν ἐπομένων καὶ τῶν προηγουμένων, καὶ νὰ συκοφαντοῦμε ἀόριστα καὶ νὰ ἐπιδρούμε δυσμενῶς. Γιατὶ δὲν εἶναι ἄτοπο, ὅταν δικαζόμεστε στὸ δικαστήριον γιὰ βιωτικὰ πράγματα, νὰ διεκδικοῦμε ὅλα τὰ δικαιώματά μας, καὶ τόπους καὶ καιροὺς καὶ αἰτίες καὶ πρόσωπα, καὶ νὰ προσκομίζουμε μύρια ἄλλα στοιχεῖα, ἐνῶ ὅταν ἔχουμε ἀγῶνες γιὰ τὴν αἰώνια ζωὴ, νὰ ἀναφέρουμε ἔτσι γενικὰ καὶ τυχαῖα τὰ χωρία τῶν Γραφῶν; Καὶ ἓνα νόμο βασιλικὸ δὲν τὸν ἀναφέρει κανεὶς γενικὰ καὶ ἀόριστα, καὶ ἂν δὲν πεῖ καὶ τὸν χρόνον καὶ δὲ δείξει καὶ αὐτὸν ποῦ τὸν ἐξέδωσε καὶ δὲν τὸν παρουσιάσει σωστὸν καὶ ὀλόκληρον, δικάζεται καὶ τιμωρεῖται μὲ τὴν ἔσχατη ποινὴ, ἐνῶ ἐμεῖς ἀναφέροντας, ὄχι νόμον ἀνθρώπινον, ἀλλὰ αὐτὸν ποῦ ἦρθε ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸν, τὸν χρησιμοποιοῦμε μὲ τόσο μεγάλη ἐπιπολαιότητα, ὥστε νὰ ἀποσποῦμε τμήματα ἢ μέρη του; Καὶ ποῦ αὐτὰ εἶναι ἄξια δικαιολογίας καὶ συγγνώμης; Ἴσως τράβηξα τὸν λόγον πέρα ἀπὸ τὸ κανονικὸ μέτρο, δὲν τὸ ἔκανα ὅμως τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴν κακὴ συνήθεια. Ἄς κάνουμε κουράγιο λοιπὸν μέχρι νὰ φθάσουμε στὸ τέλος: γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἤρθαμε ἐδῶ, ὄχι γιὰ νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε καὶ νὰ ντυθοῦμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὴν κακία, νὰ προτιμήσουμε τὴν ἀρετὴν, νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴ θεία φιλοσοφία. Καὶ ὅτι δὲν ἤρθαμε γιὰ νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε, ἀλλὰ γιὰ ἄλλα πολὺ μεγαλύτερα καὶ ἀνώτερα, ἄκουσε τὸν Θεὸν ποῦ λέει καὶ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἔκανε τὸν ἄνθρωπον. Γιατὶ πλάθοντάς τον λέγει τὰ ἐξῆς: «ἄς δημιουργήσουμε ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα μας καὶ καθ' ὁμοίωσίν μας»¹².

4. Γινόμαστε λοιπὸν ὅμοιοι μὲ τὸν Θεόν, ὄχι ὅταν τρώμε καὶ πίνουμε καὶ ντυνόμαστε, γιατί ὁ Θεὸς οὔτε τρώει, οὔτε πίνει, οὔτε ντύνεται,

δικαιοσύνην ἀσκοῦντες, φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενοι, χρηστοὶ καὶ ἐπιεικεῖς ὄντες, τοὺς πλησίον ἐλεοῦντες, πᾶσαν ἀρετὴν διώκοντες· ἐπεὶ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν κοινὸν πρὸς τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ἡμῖν ἔστι καὶ οὐδὲν ἐκείνων κατὰ τοῦτο ἀμείνους ἔσμεν. Ἀλλὰ πόθεν ἡμῶν ἡ ὑπερο-
 5 χή; Ἐκ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενέσθαι καὶ ὁμοίωσιν. Μὴ τοίνυν ἀπο-
 κάμωμεν τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς κινουῦντες λόγους, ἀλλ' ἀγαγόντες τὴν προ-
 φητικὴν ταύτην ρῆσιν εἰς μέσον, μετὰ ἀκριβείας αὐτὴν διερευνησώμε-
 θα, καὶ μάθωμεν τίς ὁ εἰρηκῶς, καὶ ὑπὲρ τίνων, καὶ πότε, καὶ πρὸς
 10 τίνα, καὶ πῶς τῶν πραγμάτων διακειμένων, καὶ πάντα ἀπλῶς ἐξετά-
 ζοντες τὰ πρὸς τὴν εὐρεσιν συντελοῦντα. Ὁ μὲν οὖν εἰρηκῶς Ἰερεμίας
 ἔστιν ὁ προφήτης, οὐ μὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἑτέρων τὴν ἱκετηρίαν
 ποιούμενος, ὑπὲρ Ἰουδαίων τῶν ἀγνωμόνων, τῶν ἀναισθητῶν, τῶν
 ἀδιορθῶτως ἐχόντων, τῶν ὀφειλόντων κολασθῆναι καὶ τὴν ἐσχάτην
 ὑπομείναι τιμωρίαν, περὶ ὧν φησιν αὐτῷ ὁ Θεός· «μὴ προσεύχου περὶ
 15 τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου»· καὶ τινες μὲν φασὶ τοῦτο
 περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ λέγεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐπιστρατεύειν
 αὐτοῖς ὁ βάρβαρος καὶ τὴν πόλιν ἀφανίζειν καὶ λαβῶν αἰχμαλώτους
 ἀπιέναι, βουλόμενος πείσαι πάντας, ὅτι οὐ παρὰ τὴν οἰκειάν ἰσχὴν καὶ
 δύναμιν τῆς πόλεως περιγίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὰ τούτων ἀμαρτήματα,
 20 τοῦ Θεοῦ στρατηγοῦντος τὸν πόλεμον καὶ χειραγωγῶντος αὐτὸν ἐπὶ
 τὴν οἰκειάν πόλιν, φησὶν· «οἶδα, Κύριε, ὅτι οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς
 αὐτοῦ, οὐδὲ ἀνθρώπος πορεύσεται καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐ-
 τοῦ». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἡ ὁδὸς αὕτη, φησὶν, ἦν ὁ βάρβαρος
 βαδίζει νῦν ἐπιστρατεύων ἡμῖν, οὐχὶ παρ' ἑαυτοῦ ἔστιν, οὐδὲ ἐκεῖνος
 25 κατώρθωσε τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ τὴν νίκην, ἀλλ', εἰ μὴ σὺ παρέδω-
 κας ἡμᾶς ταῖς ἐκείνου χερσίν, οὐκ ἂν ἐκράτησεν, οὐδὲ περιεγένετο. Διὰ
 τοῦτο, φησί, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, ἐπειδὴ τοῦτο ἔδοξε, μετὰ μέτρου γε-
 νέσθαι τὴν τιμωρίαν. «Παίδευσον ἡμᾶς, πλὴν ἐν κρίματι, καὶ μὴ ἐν
 θυμῷ».

30 Ἀλλ' ἐπειδὴ τινες πρὸς τοῦτο ἀντιλέγουσι καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ βαρ-
 βάρου φασὶν εἰρῆσθαι, ἀλλὰ περὶ τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων,
 ἀνάγκη καὶ πρὸς τούτους ἀπομαχήσασθαι. Τί οὖν ἔστι πρὸς τούτους εἰ-
 πεῖν; ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπων ἡμαρτηκῶτων ἡξίου, ὑπὲρ ὧν ἐκωλύθη πολ-
 λάκις ἀξιοῦν· διὰ τοῦτο τὴν πόλιν παρασκευάζει θρηνησαι πρῶτον·
 35 ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς ἔλεγε, μὴ ἀξίου ὑπὲρ αὐτῶν, τὴν δεομένην αὐτὴν

ἀλλὰ ἐφαρμόζοντας δικαιοσύνη, δείχνοντας φιλανθρωπία, ὄντας ἀγαθοὶ καὶ ἐπιεικεῖς, ἐλεώντας τοὺς πλησίον, ἐπιδιώκοντας κάθε ἀρετὴ· ἐπειδὴ τὸ νὰ τρῶμε καὶ νὰ πίνουμε εἶναι κοινὸ σὲ μᾶς μὲ τὴ φύση τῶν ἄλογων ζώων καὶ σὲ τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἴμαστε καλύτεροι ἀπὸ ἐκεῖνα. Τότε ἀπὸ ποῦ ἀποδεικνύεται ἡ ὑπεροχὴ μας; Ἐπὶ τὸ ὅτι δημιουργηθήκαμε «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωση». Ἄς μὴ ἀποκάμνουμε λοιπὸν ὅταν κάνουμε λόγο γιὰ τὴν ἀρετὴ, ἀλλά, ἀφοῦ φέραμε ἐδῶ στὴ μέση τὸ προφητικὸ αὐτὸ ρητό, ἅς τὸ διερευνήσουμε μὲ ἀκρίβεια καὶ ἅς μάθουμε ποιὸς τὸ εἶπε, καὶ γιὰ ποιούς, καὶ πότε, καὶ σὲ ποιόν, καὶ πῶς ἦταν τὰ πράγματα τότε, καὶ ἐξετάζοντας γενικὰ ὅλα ὅσα βοηθοῦν στὴν ἀνεύρεση τοῦ νοήματός του. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποῦ τὸ εἶπε εἶναι ὁ προφήτης Ἰερεμίας, κάνοντας ὅμως ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ ἄλλους τὴν ἰκεσία, γιὰ τοὺς ἀγνώμονες Ἰουδαίους, τοὺς ἀναίσθητους, τοὺς ἀδιόρθωτους, ἐκείνους ποῦ ἔπρεπε νὰ δικαστοῦν καὶ νὰ ὑποστοῦν τὴν ἔσχατη τιμωρία, γιὰ τοῦ ὁποίου λέει ὁ Θεός· «μὴ προσεύχεσαι γιὰ τὸν λαὸ αὐτόν, γιατί δὲν θὰ σὲ ἀκούσω»¹³. Καὶ μερικοὶ βέβαια λένε, ὅτι αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ τὸν Ναβουχοδονόσορα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσει ἐναντίον τους ὁ βάρβαρος καὶ νὰ ἐξαφανίσει τὴν πόλη, καὶ ἀφοῦ πάρει αἰχμαλώτους νὰ ἀναχωρήσει, θέλοντας νὰ τοὺς πείσει ὅλους, ὅτι δὲν θὰ κυριέψει τὴν πόλη μὲ τὴ δική του ἰσχὺ καὶ δύναμη, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῶν δικῶν τους ἁμαρτιῶν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς διευθύνει τὸν πόλεμο καὶ τοὺς χειραγωγεῖ ἐναντίον τῆς πόλεώς τους, λέει· «γνωρίζω, Κύριε, δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος κύριος τῆς ζωῆς του, οὔτε ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ βαδίσει καὶ νὰ κατορθώσει τὴν πορεία τῆς ζωῆς του». Αὐτὸ ποῦ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ὁ δρόμος αὐτός, λέει, τὸν ὁποῖο βαδίζει ὁ βάρβαρος τώρα ἐκστρατεύοντας ἐναντίον μας, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν, οὔτε αὐτὸς πέτυχε τὸν πόλεμο αὐτὸ καὶ τὴ νίκη, ἀλλὰ ἐὰν σὺ δὲν μᾶς παρέδιδες στὰ χέρια ἐκείνου, δὲν θὰ ἐπικρατοῦσε οὔτε θὰ μᾶς νικοῦσε. Γι' αὐτό, λέει, δέομαι καὶ παρακαλῶ, ἀφοῦ ἔτσι ἀποφάσεις, νὰ ἐπιβληθεῖ ἡ τιμωρία μὲ μέτρο. «Παιδαγώγησέ μας, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνη καὶ ὄχι μὲ θυμό»¹⁴.

Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ διαφωνοῦν σ' αὐτὸ καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν εἰπώθηκε γιὰ τὸν βάρβαρο, ἀλλὰ γιὰ τὴν κοινὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσουμε καὶ σ' αὐτούς. Τί μπορούμε λοιπὸν νὰ ποῦμε σ' αὐτούς; ὅτι παρακαλοῦσε γιὰ ἀνθρώπους ποῦ ἡμάρτησαν, γιὰ τοὺς ὁποίους εἶχε ἐμποδισθεῖ πολλές φορές νὰ παρακαλέσει· γι' αὐτὸ προετοιμάζει πρῶτα τὴν πόλη νὰ θρηνήσει· διότι, ἐπειδὴ τοῦ ἔλεγε

τῆς φιλανθρωπίας καθήσῃ πρώτῃ, ἵνα ἐκεῖθεν ἀφορμὴν τινα καὶ πρό-
 φασιν εὐλογον λάβῃ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἰκετηρίας καὶ πρὸς
 αὐτὴν ἀποτείνει τὸν λόγον καὶ φησιν· «οὐαὶ τῷ συντρίμματί σου· ἀλγη-
 ρὰ ἢ πληγὴ σου». Εἶτα ἐκείνη φησὶν· «ὄντως τοῦτό μου τὸ τραῦμά
 5 ἔστιν, ἡ σκηνὴ μου ὤλετο, αἱ δέρρεις μου διεσπάρσθησαν, οἱ υἱοὶ μου καὶ
 τὰ πρόβατά μου ἐξῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ εἰσιν. Οἱ ποιμένες μου
 ἤφρονεῦσαντο καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. Φωνὴ ἀκοῆς ἔρχεται
 καὶ σεισμοῦ μεγάλου ἀπὸ βορρᾶ, τοῦ τάξαι τὰς πόλεις Ἰουδα εἰς ἀφανι-
 σμὸν καὶ κοίτην στρουθῶν». Εἶτα, ἐπειδὴ ἐτραγώδησε τὴν οἰκειάν
 10 συμφορὰν ἐκείνη, φησὶ, «Κύριε, οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ». Τί
 οὖν; ἐπειδὴ θρηνεῖ, φησὶ, δόγμα ὀλέθριον εἰσήγαγεν εἰς τὴν οἰκουμένην,
 τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν ἀφαιρούμενος, καὶ λέγων οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἶναι τὰ πρα-
 κτέα; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ θρηνῶν ἀσφαλίζεται. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «οὐχὶ
 τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ», οὐκ ἐσιώπησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, «οὐδὲ
 15 ἀνθρωπος πορεύεται καὶ κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ». Ὁ δὲ λέ-
 γει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ πᾶν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ
 ἐπὶ τῷ Θεῷ. Τὸ μὲν γὰρ ἐλέσθαι τὰ κάλλιστα καὶ βουλευθῆναι καὶ
 σπουδάσαι καὶ πάντα ὑπομεῖναι πόνον, τῆς ἡμετέρας ἐστὶ προθέσεως,
 τὸ δὲ εἰς τέλος ἀγαγεῖν αὐτὰ καὶ μὴ συγχωρῆσαι διαπεσεῖν καὶ πρὸς
 20 αὐτὸ τὸ πέρας ἐλθεῖν τῶν κατορθωμάτων, τῆς ἄνωθ' ἐστὶ χάριτος.
 Ἐμερίσατο γὰρ πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀρετὴν ὁ Θεός, καὶ οὔτε ἐφ' ἡμῖν ἀφῆκε
 τὸ πᾶν εἶναι, ἵνα μὴ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαιρώμεθα, οὔτε αὐτὸς τὸ πᾶν ἔλα-
 βεν, ἵνα μὴ εἰς ραθυμίαν ἀποκλίνωμεν, ἀλλ' ὀλίγον ἀφείς ἐπὶ τοῖς ἡμε-
 τέροις πόνοις, τὸ πλεον αὐτὸς κατορθοῖ. Ὅτι γάρ, εἰ τὸ πᾶν ἦν ἐφ' ἡμῖν,
 25 πολλοὺς ἂν τοῦτο εἰς ἀπόνοιαν ἐπήρε καὶ ἐξετραχίλισεν, ἀκούομεν τοῦ
 Φαρισαίου τί φησιν, εἰς ὄσσην ἀλαζονεῖαν ἐπήρετο, πῶς ἐμεγαληγόρει
 καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἐφρόνησε μείζονα. Διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν
 ἡμῶν ἐποίησεν, ἀλλ' ἀφῆκε τι ἐφ' ἡμῖν εἶναι, ἵνα εὐπρόσωπον λάβῃ
 πρόφασιν τοῦ δικαίως ἡμᾶς στεφανοῦν. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσε διὰ τῆς πα-
 30 ραβολῆς ἐκείνης, καθ' ἣν φησιν, ὅτι περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν εὐρῶν
 ἀνθρώπους, ἔπεμψεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα ἐργάζεσθαι. Καίτοι τί ἐν τῇ ἐν-

συνεχῶς «μὴ παρακαλεῖς γι' αὐτούς», φέρνει στή μέση πρώτη αὐτήν, πού εἶχε ἀνάγκη τῆς φιλανθρωπίας, γιὰ νὰ πάρει ἀπὸ ἐκεῖ κάποια ἀφορμὴ καὶ εὐλογία πρόφαση τῆς ἰκεσίας του στὸ Θεὸ γι' αὐτούς, καὶ ἀπευθύνει σ' αὐτήν τὸ λόγο καὶ λέει «ἀλίμονο στὰ συντρίμματα σου ὀδυνηρὸ τὸ πλῆγμα σου». Ἐπειτα ἐκεῖνη λέει «πραγματικὰ εἶναι ὀδυνηρὸ τὸ τραῦμα μου· ἡ σκηνή μου καταστράφηκε· τὰ δέρματα τῆς σκηνῆς μου ἔχουν σχισθεῖ, οἱ υἱοὶ καὶ τὰ πρόβατά μου ἔφυγαν ἀπὸ μένα καὶ δὲν ὑπάρχουν πιά. Οἱ βοσκοὶ μου παραφρόνησαν καὶ δὲν ἀναζήτησαν τὸν Κύριο· ἔρχεται βοή μεγάλου σεισμοῦ ἀπὸ τὸν βορρᾶ, πού θὰ ἐξφανίσει τὶς πόλεις τοῦ Ἰούδα καὶ θὰ τὶς μεταβάλλει σὲ φωλιές σπουργιτιῶν»¹⁵. Ἐπειτα, ἀφοῦ θρήνησε τὴ δική τους συμφορὰ, λέει Κύριε, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῆς ζωῆς του». Τί λοιπόν; Ἐπειδὴ θρηνεῖ, λέει, διατύπωσε διδασκαλία καταστροφικὴ στὴν οἰκουμένη, ἀφαιρώντας μας τὴν ἐξουσία καὶ λέγοντας ὅτι δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ μᾶς οἱ πράξεις μας; Καθόλου· ἀντίθετα καὶ θρηνώντας κατοχυρώνει τὴν εὐθύνη τῶν πράξεών μας. Γιατὶ λέγοντας, ὅτι «ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῶν πράξεών του», δὲν σιώπησε, ἀλλὰ πρόσθεσε· «δὲν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ βαδίσει καὶ νὰ κατορθώσει τὴν πορεία του». Αὐτὸ πού λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· δὲν ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ ἓνα μέρος ἀπὸ μᾶς καὶ ἄλλο ἀπὸ τὸν Θεό. Γιατὶ τὸ νὰ ἐπιλέξουμε τὰ καλύτερα καὶ νὰ τὰ θελήσουμε, νὰ τὰ ἐπιδιώξουμε καὶ νὰ ὑποστοῦμε κάθε κόπο, ἀνήκει στὴ δική μας πρόθεση, ἀλλὰ τὸ νὰ τὰ φέρουμε αὐτὰ στὸ τέλος καὶ νὰ μὴ ἀφήσουμε νὰ πέσουν, καὶ νὰ φτάσουμε σὲ αἴσιο πέρας, ἀνήκει στὴν οὐράνια χάρη. Γιατὶ μοίρασε μαζί μας ὁ Θεὸς τὴν ἀρετὴ καὶ οὔτε σ' ἐμᾶς ἄφησε νὰ ἀνήκει τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μὴ φτάσουμε σὲ ἀλαζονεία, οὔτε ὁ ἴδιος ἀνέλαβε τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μὴ πέσουμε σὲ ραθυμία· ἀλλὰ ἀφήνοντας ἓνα μικρὸ μέρος στοὺς δικούς μας κόπους, τὸ μεγαλύτερο μέρος τὸ κατορθώνει ὁ ἴδιος. Γιατὶ, τὸ ὅτι, ἂν ἐξαρτῶταν τὸ πᾶν ἀπὸ μᾶς, αὐτὸ θὰ ὀδηγοῦσε πολλοὺς σὲ ἀλαζονεία καὶ θὰ τοὺς ἔκανε νὰ ἐκτραχηλισθοῦν, ὡς ἀκούσουμε τὸν Φαρισαῖο τί λέει, σὲ πόση ἀλαζονεία παρασύρθηκε, πῶς καυχιόταν καὶ πίστευε ὅτι εἶναι ὁ μεγαλύτερος ὅλης τῆς οἰκουμένης. Γι' αὐτὸ δὲν κάνει ὅλα τὰ δικά μας, ἀλλὰ ἄφησε κάτι νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, γιὰ νὰ ἔχει μιὰ ἀξιοπρεπῆ πρόφαση νὰ μᾶς στεφανώνει δικαίως. Καὶ αὐτὸ τὸ φανέρωσε μ' ἐκείνη τὴν παραβολή, στὴν ὁποία λέει, ὅτι κατὰ τὴν ἐνδέκατη ὥρα, βρίσκοντας ἀνθρώπους, τοὺς ἔστειλε στὸ ἀμπέλι νὰ δουλέψουν. Ἄν καὶ πόσο ἐργάστηκαν ἀπὸ τὴν ἐνδέκατη ὥρα; Ὅμως ἦταν ἀρκετὸ στὸ Θεὸ καὶ ἡ σύντομη διάρ-

δεκάτη ὥρα εἰργάσαντο; Ἄλλ' ὁμως ἤρκεσε τῷ Θεῷ καὶ ἡ βραχεῖα τοῦ καιροῦ ροπή πρὸς τὸ δοῦναι τὸν μισθὸν αὐτοῖς ἀπηρτισμένον. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο ἀληθῶς ὁ προφήτης φασὶ καὶ οὐκ ἀφαιρεῖται τὴν ἐξουσίαν ἡμᾶς, ἀλλὰ περὶ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων ἐνταῦθα φιλοσοφεῖ, 5 ἄκουσον τῆς ἐπαγωγῆς. Εἰπὼν γάρ, «οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ», εὐθὺς ἐπιφέρει, «παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλήν ἐν κρίσει καὶ μὴ ἐν θυμῷ». Εἰ γὰρ μηδὲν ὄλως ἐφ' ἡμῖν ἦν, περιττῶς ἔλεγε, «παίδευσον ἡμᾶς, πλήν ἐν κρίσει».

ε'. Τί γὰρ ἂν ἀδικώτερον τοῦ κολάζεσθαι τοὺς οὐκ ὄντας κυρίους τῶν 10 πρακτέων καὶ τιμωρίαν ὑπέχειν ἀνθρώπους, ὧν ἡ ὁδὸς καὶ ὁ βίος οὐκ ἐπὶ τῇ αὐτῶν ἐξουσίᾳ κεῖται; Ὡστε, ὅταν φαίνεται τὸν Θεὸν παρακαλῶν ὑπὲρ τοῦ μὴ σφοδροτέραν γενέσθαι τὴν τιμωρίαν κατ' αὐτῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι ἄξιοι τοῦ κολάζεσθαι καὶ τιμωρίαν ὑπέχειν εἰσὶ τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ αὐτεξούσιον συνίστησιν. Εἰ γὰρ 15 μὴ κύριοι τῶν πρακτέων ἦσαν, οὐχὶ προτέραν ἔδει τὴν τιμωρίαν ἀξιοῦν αὐτοὺς ὑποσχεῖν, ἀλλὰ μηδὲ ὄλως κολάζεσθαι μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀξιώσεως ἔδει· ὁ γὰρ Θεὸς οὐ δεῖται τοῦ παρακαλοῦντος αὐτόν, ὥστε μὴ κολάσαι τοὺς ἀνευθύνους. Καὶ τί λέγω ὁ Θεός, ὅπου γε οὐδὲ ἀνθρωπος νοῦν ἔχων; Ὅταν οὖν φαίνεται παρακαλῶν ὁ προφήτης ὑπὲρ Ἰου- 20 δαίων, ὡς ὑπὲρ ἡμαρτηκότων εὐδηλον ὅτι παρακαλεῖ ἁμαρτία δὲ τότε φαίνεται, ὅταν ἡμεῖς, ὄντες κύριοι τοῦ μὴ παραβῆναι τὸν νόμον, παραβαίνωμεν. Ὡστε πάντοθεν δῆλον ἡμῖν, ὅτι καὶ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἐπὶ Θεῷ τὰ ἡμέτερα κεῖται κατορθώματα.

Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό, «οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ 25 τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ». Καὶ τίνος ἕνεκεν τρέχω; φησί· τίνος δὲ ἕνεκεν θέλω, εἰ μὴ τὸ πᾶν ἐν ἐμοὶ κεῖται; Ἴνα διὰ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ τρέχειν ἐπισπάσῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ροπήν καὶ τὴν εὐνοίαν, ὥστε συμπρᾶξαι καὶ χεῖρα ὀρέξαι καὶ πρὸς τὸ τέλος ἀγαγεῖν. Ἐὰν γὰρ ἀνέλης τοῦτο καὶ παύσῃ τρέχων καὶ θέλων, οὔτε ὁ Θεὸς ὀρέξει χεῖρα, ἀλλ' ἀποστήσεται 30 καὶ αὐτός. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἄκουσον τί φησι τῇ Ἱερουσαλήμ. «Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; Ἰδοὺ, ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος». Ὁρᾷς, ἐπειδὴ οὐκ ἠθέλησαν, πῶς ἀπέστη καὶ ὁ Θεός; Διὰ τοῦτο χρεῖα ἡμῖν καὶ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ τρέχειν, ἵνα καὶ τὸν Θεὸν ἐπισπασώμεθα. Τοῦτο οὖν φησι καὶ ὁ προφήτης, ὅτι τὸ

16. Ρωμ. 9,16.

17. Ματθ. 23,37.

κεια τοῦ χρόνου γιὰ νὰ τοὺς δώσει ὁ Θεὸς ὀλόκληρο τὸν μισθό. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὸ τὸ λέει ἀληθινὰ ὁ προφήτης καὶ δὲν ἀφαιρεῖ ἀπὸ μᾶς τὴν εὐθύνη τῶν πράξεών μας, ἀλλὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ τέλος τῶν πραγμάτων, ἄκουσε τὴν προσθήκη. Γιατὶ λέγοντας, «ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος τῶν πράξεών του», ἀμέσως προσθέτει «παιδαγωγησέ μας, Κύριε, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνη καὶ ὄχι μὲ θυμό». Γιατί, ἂν δὲν ἐξαρτῶταν τίποτα ἀπὸ μᾶς, ἦταν περιττὸ νὰ πεῖ «παιδαγωγησέ μας, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνη».

5. Γιατὶ τί θὰ ἦταν ἀδικότερο ἀπὸ τὸ νὰ τιμωροῦνται ἄνθρωποι ποὺ δὲν εἶναι κύριοι τῶν πράξεών τους, τῶν ὁποίων ὁ δρόμος καὶ ὁ βίος δὲν εἶναι στὴ δική τους ἐξουσία; Ὡστε, ὅταν φαίνεται ὅτι παρακαλεῖ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ μὴ εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ τιμωρία τους, δὲ φανερώνει τίποτα ἄλλο, παρὰ τοῦτο· ὅτι εἶναι ἄξιοι νὰ κολασθοῦν καὶ νὰ ὑποστοῦν τιμωρία· καὶ αὐτὸ δὲν συνιστᾷ τίποτα ἄλλο παρὰ τὸ αὐτεξουσιο. Γιατί, ἂν δὲν ἦταν κύριοι τῶν πράξεών τους, δὲν ἔπρεπε νὰ ζητᾷ νὰ ὑποστοῦν ἐλαφρότερη τιμωρία, ἀλλὰ νὰ μὴ τιμωρηθοῦν καθόλου· ἢ μᾶλλον οὔτε παράκληση χρειαζόταν· γιατί ὁ Θεὸς δὲ χρειάζεται νὰ τὸν παρακαλέσουν, γιὰ νὰ μὴ τιμωρήσει τοὺς ἀνεύθυνους. Καὶ γιατί λέω ὁ Θεός, ὅταν οὔτε καὶ ἄνθρωπος μυαλωμένος θὰ χρειαζόταν; Ὅταν λοιπὸν ὁ προφήτης ἐμφανίζεται νὰ παρακαλεῖ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι παρακαλεῖ γιὰ ἀνθρώπους ποὺ ἁμάρτησαν· καὶ ἁμαρτία ὑπάρχει τότε, ὅταν ἐμεῖς, ὄντας κύριοι νὰ μὴ παραβοῦμε τὸν νόμο, τὸν παραβαίνουμε. Ὡστε ἀπὸ παντοῦ μᾶς εἶναι φανερό, ὅτι τὰ ἔργα μας ἐξαρτῶνται καὶ ἀπὸ μᾶς καὶ ἀπὸ τὸ Θεό.

Κάτι τέτοιο σημαίνει καὶ τό, «δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέληση, οὔτε τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ»¹⁶. Καὶ γιὰ ποιό λόγο τρέχω, λέει; Γιὰ ποιό λόγο θέλω, ἐὰν δὲν ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν ἀπὸ μένα; Γιὰ νὰ προκαλέσεις μὲ τὴ θέληση καὶ τὸ τρέξιμο τὴν συγκατάνευση καὶ εὐνοια τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ βοηθηθεῖ καὶ νὰ ἀπλώσει τὸ χέρι καὶ νὰ σὲ ὀδηγήσει στὸ τέλος. Γιατί, ἐὰν ἀφαιρέσεις αὐτὸ καὶ παῦσεις νὰ τρέχεις καὶ νὰ θέλεις, οὔτε τὸ χέρι του θὰ ἀπλώσει ὁ Θεός, ἀλλὰ θὰ ἀπομακρυνθεῖ καὶ ὁ ἴδιος. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Ἄκουσε τί λέει στὴν Ἱερουσαλήμ· «πόσες φορὲς θέλησα νὰ συνάξω τὰ παιδιά σου καὶ δὲν θελήσατε; Νὰ λοιπὸν, τὸ σπίτι σας ἀφήνετε ἔρημο»¹⁷. Βλέπεις πῶς, ἐπειδὴ δὲν θέλησαν, ἔφυγε καὶ ὁ Θεός; Γι' αὐτὸ μᾶς χρειάζεται καὶ τὸ νὰ θέλουμε καὶ νὰ τρέχουμε, γιὰ νὰ προσελκύσουμε καὶ τὸν Θεό. Αὐτὸ λοιπὸν λέει καὶ ὁ προφήτης, ὅτι τὸ νὰ πετύ-

κατορθῶσαι οὐκ ἐν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ, τὸ δὲ ἐλέσθαι ἐν ἡμῖν καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει. Οὐκοῦν εἰ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ τὸ κατορθῶσαι, φησί, κἂν μὴ κατορθῶσω, οὐδεμίαν ἂν εἶην δίκαιος ὑπομένειν αἰτίαν· ὅταν γὰρ τὰ παρ' ἑμαυτοῦ παράσχω πάντα καὶ θελή-
5 σω καὶ προέλωμαι καὶ τῶν πραγμάτων ἄψωμαι, ὁ δὲ τοῦ τέλους κύριος ὢν μὴ συμπράξῃ μηδὲ χεῖρα ὀρέξῃ, παντὸς ἀπήλλαγμαί ἐγκλήματος.

Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν ἀμήχανον γάρ, θελησάντων ἡμῶν καὶ προελομένων καὶ βουλευθέντων, τὸν Θεὸν ἐγκαταλιπεῖν. Εἰ γὰρ
10 τοῖς μὴ βουλομένοις παραινεῖ καὶ συμβουλεύει, ἵνα θελήσωσι καὶ βουληθῶσι, πολλῶ μᾶλλον τοὺς αἰρουμένους οὐκ ἐγκαταλιμπάνει. «Ἐμβλέψατε» γάρ φησι, «εἰς ἀρχαίας γενεάς καὶ ἴδετε. Τίς ἠλπισεν ἐπὶ Κυρίου καὶ κατησχύνθη; ἢ τίς ἐνέμεινε ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ, καὶ ὑπερεῖδεν αὐτόν;». Καὶ πάλιν ὁ Παῦλός φησιν, «ἢ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει», ἢ ἐλ-
15 πὶς ἢ εἰς τὸν Θεόν. Ἀμήχανον γὰρ τοῦ τέλους ἐκπεσεῖν τὸν ὄλη διανοίᾳ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλπίζοντα καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσφέροντα. Καὶ πάλιν, «πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεργεῖν». Διὰ τοῦτο παραινεῖ σοφὸς τις ἀνὴρ, λέγων· «τέκνον, εἰ
20 προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν. Εὐθουνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρησον, καὶ μὴ σπεύσης ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς. Κολλήθητι αὐτῷ, καὶ μὴ ἀποστῆς». Καὶ ἕτερος παραινεῖ λόγος· «ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται».

Ταῦτα δὲ πάντα κανόνες εἰσὶ καὶ ὄροι καὶ δόγματα ἀκίνητα· καὶ δεῖ
25 τοῦτο πεπηγῆναι ἐν τῇ ψυχῇ τῇ ἡμετέρᾳ, ὅτι ἀμήχανόν τινα σπουδῇ χρώμενον καὶ μεριμνῶντα ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ἐπιδεικνύμενον, ἐγκαταλειφθῆναι ποτε παρὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἀκούεις τί φησι πρὸς τὸν Πέτρον; «Σίμων, Σίμων, ποσάκις ἠτήσατο ὁ Σατανᾶς σινιάσαι ὑμᾶς ὡς τὸν σῖτον, κάγώ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ
30 ἐκλείπῃ ἢ πίστις σου». Ὅταν μὲν γὰρ ἴδῃ τὸν φόρτον μείζω τῆς ἡμετέ-

18. Σοφ. Σειράχ 2,10. 19. Ρωμ. 5,5.

20. Α' Κορ. 10,13. 21. Σοφ. Σειράχ 2,1-3.

22. Ματθ. 10,22. 23. Λουκᾶ 22,31.

χουμε τήν ἀρετή δὲν ἔγκειται σὲ μᾶς, ἀλλὰ στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ· ἐνῶ τὸ νὰ τὴν προτιμήσουμε ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς καὶ ἀπὸ τὴ δική μας προαίρεση. Ἐπομένως, ἐὰν ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀρετῆς ἔγκειται στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, λέει, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν τὴν κατορθώσω, δὲν θὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ὑποστῶ τιμωρία· γιατί, ὅταν προσφέρω ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ μένα, ὅταν δηλαδή θελήσω, καὶ προτιμήσω καὶ προσπαθῆσω, ἀλλὰ δὲν συμπράξει καὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι κύριος τοῦ τέλους, καὶ δὲν ἀπλώσει τὸ χέρι του, εἶμαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε κατηγορία.

Ἄλλὰ δὲν γίνονται αὐτά, δὲν γίνονται· γιατί εἶναι ἀδύνατο, ὅταν ἐμεῖς θελήσουμε καὶ προτιμήσουμε καὶ προσπαθήσουμε, νὰ μᾶς ἐγκαταλείψει ὁ Θεός. Διότι, ἐφόσον προτρέπει καὶ συμβουλεύει ἐκείνους ποὺ δὲ θέλουν, γιὰ νὰ θελήσουν καὶ νὰ προσπαθήσουν, πολὺ περισσότερο δὲν ἐγκαταλείπει ἐκείνους ποὺ προσπαθοῦν. Γιατί λέει, «παρατηρήστε στίς ἀρχαῖες γενεές καὶ δέστε, ποίος ἐμπιστεῦθηκε τὶς ἐλπίδες του στὸν Κύριο καὶ ντροπιάστηκε; Ἡ ποίος ἔμεινε ἀκλόνητος στίς ἐντολές του καὶ τὸν παρέβλεψε;»¹⁸. Καὶ ὁ Παῦλος ἐπίσης λέει· «ἡ ἐλπίδα δὲν ντροπιάζει»¹⁹, ἡ ἐλπίδα στὸ Θεό. Γιατί εἶναι ἀδύνατο νὰ ξεπέσει στὸ τέλος, αὐτὸς ποὺ μὲ ὅλη τὴν καρδιά του ἐλπίζει στὸ Θεὸ καὶ προσφέρει ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτόν. Καὶ πάλι· «ὁ Θεὸς εἶναι πιστὸς καὶ δὲ θὰ σᾶς ἀφήσει νὰ δοκιμασθεῖτε περισσότερο ἀπὸ ὅσο μπορεῖτε, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴ δοκιμασία θὰ δώσει καὶ τὴ διέξοδο, γιὰ νὰ μπορέσετε νὰ ἀντέξετε»²⁰. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς ἄνδρας συμβουλεύει λέγοντας· «παιδί μου, ἐὰν ἔρχεσαι νὰ ὑπηρετήσεις τὸν Κύριο, ἐτοίμασε τὴν ψυχὴ σου γιὰ τὶς δοκιμασίες. Ἐχε τὴν καρδιά σου εἰλικρινῆ καὶ ὄπλισε τὸν ἑαυτὸ σου μὲ ὑπομονὴ καὶ νὰ μὴ παρασυρθεῖς σὲ καιρὸ πειρασμῶν. Νὰ ἀφοσιωθεῖς σ' αὐτόν καὶ νὰ μὴ ἀπομακρυνθεῖς»²¹. Καὶ ἄλλος λόγος συμβουλεύει· «ὅποιος ὑπομείνει ὡς τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»²².

Ἄρα αὐτὰ λοιπὸν εἶναι κανόνες καὶ ὅροι καὶ δόγματα ἀμετακίνητα· καὶ πρέπει αὐτὸ νὰ βάζουμε βαθειὰ μέσα στὴν ψυχὴ μας, ὅτι εἶναι ἀδύνατο δείχνοντας κάποια προθυμία, φροντίζοντας γιὰ τὴ σωτηρία μας καὶ προσφέροντας ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς, νὰ ἐγκαταλειφθοῦμε ποτέ ἀπὸ τὸ Θεό. Δὲν ἀκούς τί λέει στὸν Πέτρο; «Σίμων, Σίμων, πόσες φορές ζήτησε ὁ Σατανᾶς νὰ σᾶς κοσκινίσει ὅπως τὸ σιτάρι, κι ἐγὼ προσευχήθηκα γιὰ σένα, γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ ἡ πίστη σου»²³. Γιατί, ὅταν

ρας δυνάμεως ὄντα, ὀρέγει χεῖρα καὶ ἐπικουφίζει τὸν πειρασμόν· ὅταν
 δὲ ἴδῃ ἐξ οἰκείας ραθυμίας καὶ ὀλιγωρίας τὴν οἰκείαν προδιδόντας
 σωτηρίαν καὶ μὴ βουλομένους σωθῆναι, ἀφήσι καὶ ἐγκαταλιμπάνει.
 Οὐ γὰρ βιάζεται, οὐδὲ ἀναγκάζει, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας ἐποίει,
 5 τοῦτο καὶ ἐνταῦθα γίνεται. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ τοὺς μὴ θέλοντας ἀκούειν,
 ἀλλ' ἀποπηδώντας, οὐχ εἴλκεν οὐδὲ ἐβιάζετο, τοῖς δὲ προσέχουσι διέ-
 λυσε τὰ ἀσαφῆ καὶ τὰ αἰνίγματα ἐποίει φανερά, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν
 πραγμάτων· τοὺς μὲν ἀναληγῆτους καὶ οὐκ ἐθέλοντας οὐκ ἀναγκάζει
 οὐδὲ βιάζεται, τοὺς δὲ προαιρουμένους ἐπισπᾶται μετὰ πολλῆς τῆς
 10 σφοδρότητος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πέτρος φησὶν· «ἐπ' ἀληθείας καταλαμ-
 βάνομαι, ὅτι ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν καὶ ἐργαζόμενος δι-
 καιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι». Καὶ ὁ προφήτης αὐτὸ τοῦτο παραινεῖ
 λέγων· «ἐὰν θέλετε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε·
 ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεταί».

15 Ταῦτα οὖν εἰδότες, καὶ ὅτι καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ τρέχειν ἐν ἡμῖν ἐστι,
 καὶ διὰ τοῦ θέλειν καὶ τοῦ τρέχειν τὸν Θεὸν ἐπισπώμεθα πρὸς τὴν ἡμε-
 τέραν βοήθειαν, ἐπισπασάμενοι δὲ αὐτόν, πρὸς τὸ τέλος ἤξομεν τῶν
 πραγμάτων· διαναστώμεν, ἀγαπητοί, καὶ πᾶσαν σπουδὴν ἐπιδειξώμε-
 θα ἐν τῇ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ τῆς ἡμετέρας, ἵνα, μικρὸν ἐνταῦθα πονή-
 20 σαντες χρόνον, κατὰ τὸν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον αἰῶνα τῶν ἀθανάτων
 ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ
 φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ
 δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.

24. Πράξ. 10,34.

25. Ἦσ. 1,19-20.

δεῖ ὅτι τὸ βάρος εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὴ δύναμή μας, ἀπλώνει τὸ χέρι του καὶ μᾶς ἐλαφρύνει τὴ δοκιμασία. Ὅταν ὁμως δεῖ ὅτι ἀπὸ δική μας ραθυμία καὶ ὀλιγωρία προδίδουμε τὴ σωτηρία μας καὶ δὲ θέλουμε νὰ σωθοῦμε, μᾶς ἀφήνει καὶ μᾶς ἐγκαταλείπει. Γιατὶ δὲ ἐκβιάζει, οὔτε ἐξαναγκάζει, καὶ αὐτὸ πού ἔκανε στὴ διδασκαλία του, αὐτὸ γίνεται καὶ ἐδῶ. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖ αὐτοὺς πού δὲν ἤθελαν νὰ ἀκούσουν ἀλλὰ ἔφευγαν, δὲν τοὺς τραβοῦσε μὲ τὴ βία, οὔτε τοὺς ἐξανάγκαζε, ἐνῶ σ' ἐκείνους πού πρόσεχαν τοὺς ἐξηγοῦσε τὰ δύσκολα καὶ τοὺς φανέρωνε τὰ αἰνίγματα, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ στὰ πράγματα· ἐκείνους πού εἶναι ἀναίσθητοι καὶ δὲν θέλουν, δὲν τοὺς ἀναγκάζει, οὔτε τοὺς ἐκβιάζει, ἐνῶ ἐκείνους πού ἔχουν τὴν προαίρεση τοὺς ἐλκύει μὲ πολλή δύναμη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Πέτρος λέει· «ἀναγνωρίζω πράγματι, ὅτι σὲ κάθε ἔθνος, ἐκεῖνος πού φοβᾶται τὸν Θεὸ καὶ ἐκτελεῖ τὸν νόμο, εἶναι δεκτὸς σ' αὐτόν»²⁴. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβουλεύει καὶ ὁ προφήτης ὅταν λέει· «ἐὰν θελήσετε καὶ μὲ ἀκούσετε, θὰ φᾶτε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς· ἐὰν ὁμως δὲ θελήσετε καὶ δὲν μὲ ἀκούσετε, θὰ σᾶς καταφάει τὸ μαχαίρι»²⁵.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ καὶ ὅτι ἡ θέληση καὶ ἡ προσπάθεια ἐναπόκειται σὲ μᾶς, καὶ ὅτι μὲ τὸ νὰ θέλουμε καὶ νὰ προσπαθοῦμε προσελκύουμε τὸν Θεὸ νὰ μᾶς βοηθήσει, καὶ ἐφόσον τὸν προσελκύσουμε θὰ φτάσουμε στὸν σκοπὸ τῶν προσπαθειῶν μας, ἃς ἐγερθοῦμε, ἀγαπητοί μου, καὶ ἃς καταβάλλουμε κάθε προσπάθεια γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς μας, ὥστε, ἀφοῦ κουραστοῦμε γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα ἐδῶ, νὰ ἀπολαύσουμε τὰ ἀθάνατα ἀγαθὰ στὸν ἀγέραστο καὶ ἀθάνατο αἰῶνα, τὰ ὅποια εἶθε νὰ τὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Α Ι Α

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΛΧΙΣΣΕΔΕΚ

α'. Ἀποστολικὴν ὑμῖν σήμερον βούλομαι παραθεῖναι τράπεζαν καὶ πρὸς τὸ πέλαγος τῆς Παύλου φωνῆς διατεῖναι τὸν λόγον παρασκευάζομαι. Ἀλλὰ τί πάθω; Ὀκνῶ καὶ δέδοικα μήποτε, τὸν λιμένα ἐξελθόντες καὶ πρὸς τὸ βάθος καταντήσαντες τῶν ἀποστολικῶν νοημάτων, ἰλιγ-
5 γιάσωμεν, ὅπερ πάσχουσιν οἱ τῶν πλωτήρων ἀήθεις. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴν τὴν γῆν ἀφέντες ἐξ ἑκατέρου μέρους τῆς νηὸς πέλαγος ἴδωσιν καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ θάλατταν καὶ οὐρανόν, σκοτοδινία κατέχονται καὶ περιφέρεσθαι αὐτοῖς τὸ πλοῖον κύκλῳ νομίζουσι μετὰ τῆς θαλάττης. Ἄλλ' οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῆς θαλάττης, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν
10 πλούντων οἱ ἱλιγγοὶ γίνονται. Ἔτεροι οὖν τῶν ναυτῶν γυμνοῖς τοῖς σώμασιν ἐκκυβιστῶσι κατὰ τῶν κυμάτων καὶ οὐδὲν πάσχουσι τι τοιοῦτον, ἀλλὰ πρὸς τὸ βάθος καταβάντες αὐτό, τῶν ἐν ἐδάφει καθημένων ἀσφαλέστερον διατρίβουσι, καὶ τῷ στόματι καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ παντὶ τῷ σώματι δεχόμενοι τὴν ἄλμην, οὐ δυσχεραίνουσιν. Τοσοῦτόν
15 ἐστὶ μᾶλλον καὶ τοιοῦτον ἀπειρία κακόν. Οὕτως αὕτη καὶ τῶν φοβερῶν καταφρονεῖν πείθει, ἐκεῖνη δὲ καὶ τὰ ἀσφαλῆ ὑποπτεύειν καὶ δεδοικέναι παρασκευάζει. Οἱ μὲν γὰρ ἐφ' ὑψηλῶν τῶν ἰκρίων καθήμενοι τῆς νηὸς καὶ πρὸς τὴν θεάν ἰλιγγιῶσιν, οἱ δὲ ἐν μέσοις οὐ θορυβοῦνται τοῖς κύμασιν.

20 Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας γίνεται τῆς ἡμετέρας. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην πολλακίς καταλαμβάνει κύματα παθῶν, θαλαττίων ἀγριωτέρα, οἷον ζάλῃ θυμοῦ κάτωθεν στρέφοντα τὴν καρδίαν, πνεύματα ἐπιθυμίας πονηραῶς, ποιοῦντα πολλὴν τῆς διανοίας τὴν σύγχυσιν. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀπειρος καὶ ἀμελέτητος, ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος τῆς ὄργῆς, εὐθέως θορυ-
25 βεῖται, ταραττέται, κλονεῖται, ὄρᾳ γινομένην ὑποβρύχιον τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῶν παθῶν καὶ νανάγιον ὑπομένουσαν, ὁ δὲ ἔμπειρος καὶ μεμελετη-

Ο Μ Ι Α Ι Α

ΣΤΟΝ ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ

1. Σήμερα θέλω νά σᾶς παραθέσω ἀποστολικό τραπέζι καί ἐτοιμάζομαι νά ἀπλώσω τόν λόγο πρὸς τὸ πέλαγος τῶν λόγων τοῦ Παύλου. Ἄλλὰ τί παθαίνω; Διστάζω καί φοβᾶμαι μήπως, ὅταν βγοῦμε ἀπὸ τὸ λιμάνι καί φτάσουμε στὸ βάθος τῶν ἀποστολικῶν νοημάτων, ζαλισθοῦμε καί πάθουμε αὐτὸ πὺ παθαίνουν οἱ ἀσυνήθιστοι στὰ πλοῖα. Πράγματι ἐκεῖνοι, ὅταν ἀφήσουν τὴν ξηρὰ καί δοῦν ἀπὸ κάθε πλευρὰ τοῦ πλοίου πέλαγος, καί τίποτα ἄλλο παρὰ μόνο θάλασσα καί οὐρανὸ, κυριεῦνται ἀπὸ σκοτοδίνη καί νομίζουν ὅτι τὸ πλοῖο γυρίζει γύρω ἀπὸ αὐτοὺς μαζί με τὴ θάλασσα. Οἱ Ἰλιγγοὶ ὅμως δὲν ὀφείλονται στὴ φύση τῆς θάλασσας, ἀλλὰ στὴν ἀπειρία αὐτῶν πὺ πλέουν. Ἐνῶ ἄλλοι ναῦτες με γυμνὰ τὰ σώματα πέφτουν με τὸ κεφάλι στὰ κύματα καί δὲν παθαίνουν τίποτα τέτοιο, ἀλλὰ κατεβαίνοντας στὸ βάθος τῆς θάλασσας παραμένουν πιὸ ἀσφαλεῖς ἀπὸ ἐκείνους πὺ κάθονται στὸ ἔδαφος, καί ἐνῶ δέχονται τὴν ἀλμύρα καί στὸ στόμα καί στὰ μάτια καί σ' ὅλοκληρο τὸ σῶμα, δὲν δυσανασχετοῦν. Τόσο μεγάλο καί τέτοιο κακὸ εἶναι ἡ ἀπειρία. Ἔτσι αὐτὴ πείθει νά καταφρονοῦμε καί τὰ φοβερὰ πράγματα, ἐνῶ ἐκείνη μᾶς κάνει νά υποπτεῦμαστε καί νά φοβόμαστε καί τὰ ἀσφαλῆ. Ἄλλοι δηλαδὴ, ὅταν κάθονται σέ ψηλὰ ἰκριώματα τοῦ πλοίου καί με τὴ θέα αἰσθάνονται Ἰλιγγο, ἐνῶ ἄλλοι, εὐρισκόμενοι μέσα στὰ κύματα, δὲν ἐνοχλοῦνται.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καί με τὴ διάνοιά μας. Γιατί κι αὐτὴν τὴν κυριεῦουν πολλὲς φορές τὰ κύματα τῶν παθῶν, πιὸ ἄγρια ἀπὸ τὰ θαλασσινά, σὰν παραζάλη, προκαλώντας θυμὸ κὺ κάνοντας ἄνω κάτω τὴν καρδιά, πνεύματα πονηρῆς ἐπιθυμίας, πὺ δημιουργοῦν μεγάλη σύγχυση στὴ διάνοια. Καί ὁ ἀπειρος βέβαια καί ἀπαίδευτος, ὅταν ἀρχίζει ἡ ταραχὴ τῆς ὀργῆς, ἀμέσως θορυβεῖται, ταραζεται, συγκλονίζεται· βλέπει νά βυθίζεται ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὰ πάθη καί νά ὑφίσταται γαυάγιο· ἐνῶ ὁ ἔμπειρος καί προσεκτικὸς τὰ ὑπομένει ὅλα αὐτὰ με γενναιότητα.

κώς, τὰ τοιαῦτα φέροι γενναίως· καθάπερ κυβερνήτης ἐπὶ τῶν οἰάκων, οὕτως τὸν λογισμὸν ἐπάνω τῶν παθῶν καθίσας, οὐ πρότερον ἀφίσταται πάντα ποιῶν, ἕως ἂν κατευθύνῃ τὸ σκάφος πρὸς τὸν εὐδίων τῆς φιλοσοφίας λιμένα. Ὅπερ οὖν ἐπὶ τῆς θαλάττης γίνεται καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας συμβαίνει, τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἐξηγήσει τῶν Γραφῶν συμπίπτει ἀνάγκη, θορυβεῖσθαι, ταράττεσθαι, ἐπειδὴν δὲ ἐξέλθωμεν εἰς τὸ πέλαγος· οὐκ ἐπειδὴ τὸ πέλαγος φοβερόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡμεῖς οἱ πλείοντες ἄπειροι. Ὅτι γάρ ἐστιν, εὐλογον φύσει λόγον ὄντα, δύσκολον γενέσθαι παρὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν ἀκούοντων, Παῦλον ὑμῖν παραστήσομαι μάρτυρα. Εἰπὼν γάρ, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγένετο ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ καὶ ζητῶν τίς ἐστιν οὗτος ὁ Μελχισεδέκ, ἐπήγαγεν· «περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερμῆνευτος». Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; Δυσερμῆνευτός σοι τῷ τὴν πνευματικὴν ἔχοντι σοφίαν; τῷ τὰ ἀπόρρητα ἀκούσαντι; τῷ πρὸς τρίτον ἀρπαγέντι οὐρανόν; Εἰ σοὶ δυσερμῆνευτος, τί τι καταληπτός; Ἐμοὶ δυσερμῆνευτος, φησὶν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν μου ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν δυσκολίαν τῶν ἀκούοντων. Εἰπὼν γοῦν, «δυσερμῆνευτος», ἐπήγαγεν· «ἐπειδὴ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς».

Ὅρᾳς ὅτι οὐχ ἡ φύσις τοῦ λόγου, ἀλλ' ἡ ἀπειρία τῶν ἀκούοντων δύσκολον τὸ οὐ δύσκολον πεποίηκεν; Οὐ μόνον δὲ δύσκολον, ἀλλὰ καὶ πολὺν ποιεῖ αὐτὸν βραχὺν ἢ αὐτῆς αἰτία. Διὸ οὐδὲ δυσερμῆνευτον ἔφησεν εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ πολὺν, καὶ τοῦ μήκους καὶ τῆς δυσκολίας ἀναθεῖς τὴν αἰτίαν τῇ νωθρότητι τῆς ἀκοῆς. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀρρωστούντων οὐκ ἀναγκαῖον σύντομον καὶ ἐσχεδιασμένην παραθεῖναι τράπεζαν, ἀλλὰ δεῖ παρασκευάσαι τὰ σιτία διάφορα, ἵνα ἂν τοῦτο ὁ κάμνων μὴ βουληθῇ, τὸ ἕτερον λάβῃ· κακεῖνο προσίεται, τὸ ἄλλο δέξεται, κἂν τοῦτο διακρούσῃται, θατέρου ἐπιλάβηται, καὶ τῇ ποικιλίᾳ τὴν δυσκολίαν νικήσωμεν καὶ τῷ πολυτρόπῳ τῆς τραπέζης τὸ δυσάρεστον θεραπεύσωμεν τῆς γνώμης, οὕτω πολλάκις καὶ ἐπὶ ἀκροάσεως δεῖ ποιεῖν, ὅταν ἀσθενεῖς ὦμεν καὶ πολὺν παρασκευάσαι χρῆ λόγον καὶ ποικίλας παραβολὰς καὶ παραδείγματα ἔχοντα, κατασκευὰς καὶ περιόδους καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα, ἵνα ἐκ πάντων ραδία γένηται ἡμῖν τῶν συμφερόντων ἢ αἵρεσις. Πλὴν ἀλλ', εἰ καὶ πολὺς ὁ λόγος καὶ δυσερμῆνευτος, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτοὺς τῆς διδασκαλίας τοῦ Μελχισεδέκ· τὸ μὲν εἰπεῖν, «πολὺς καὶ δυσερμῆνευτος», ἀναστήσας αὐτῶν τὴν σπουδὴν, ἵνα μὴ ραθυ-

σὰν κυβερνήτης στοῦ τιμόνι, καθίζοντας ἔτσι τὸν λογισμό του στὰ πάθη, δὲν ἀπομακρύνεται, ἂν πρῶτα δὲν κάνει τὰ πάντα, μέχρι πού νὰ ὀδηγήσει τὸ σκάφος στοῦ γαλήνιο λιμάνι τῆς ἐνάρετης ζωῆς. Αὐτὸ λοιπὸν πού γίνεται στὴ θάλασσα, καὶ συμβαίνει καὶ στὴ διάνοια, αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ συμβαίνει καὶ στὴν ἐξηγήση τῶν Γραφῶν, νὰ θορυβούμαστε καὶ νὰ ταραζόμαστε, ὅταν βγαίνουμε στοῦ πέλαγος, ὄχι ἐπειδὴ τὸ πέλαγος εἶναι φοβερό, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡμεῖς πού πλέουμε εἴμαστε ἀπειροί. Τὸ ὅτι λοιπὸν εἶναι δυνατό, ὁ λόγος πού ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι εὐκόλος, νὰ γίνεται δύσκολος ἀπὸ τὴν ἀπειρία τῶν ἀκροατῶν, θὰ σᾶς φέρω μάρτυρα τὸν Παῦλο. Γιατί, λέγοντας ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγίνε ἀρχιερέας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ, πρόσθεσε· «γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔχουμε πολλὰ νὰ ποῦμε, ἀλλὰ εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγηθοῦν»². Τί λές, Παῦλε; Εἶναι δυσερμηνευτα σέ σένα πού ἔχεις τὴν πνευματικὴ σοφία; σέ σένα πού ἄκουσες αὐτὰ πού δὲ λέγονται; σέ σένα πού ἀνέβηκες στὸν τρίτο οὐρανό; Ἐὰν εἶναι δυσερμηνευτα σέ σένα, σέ ποιόν εἶναι κατανοητά; Εἶναι δυσερμηνευτα σέ μένα, λέει, ὄχι ἐξαιτίας τῆς δικῆς μου ἀδυναμίας, ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς δυσκολίας τῶν ἀκροατῶν. Λέγοντας λοιπὸν «δυσερμηνευτος» πρόσθεσε· «ἐπειδὴ γίνετε νωθροὶ στ' αὐτιά».

Βλέπεις ὅτι ὄχι ἡ φύση τοῦ λόγου, ἀλλὰ ἡ ἀπειρία τῶν ἀκροατῶν ἔκανε δύσκολο αὐτὸ πού δὲν ἦταν δύσκολο; Καὶ ὄχι μόνο δύσκολο, ἀλλὰ καὶ πολὺ σύντομο τὸν κάνει ἡ ἴδια αἰτία. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ὅτι εἶναι μόνο δυσερμηνευτος, ἀλλὰ καὶ πολὺς, καὶ ἀπέδωσε τὴν αἰτία καὶ τοῦ μήκους καὶ τῆς δυσκολίας στὴ νωθρότητα τῆς ἀκοῆς. Γιατί, ὅπως στοὺς ἄρρωστους δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ παραθέσουμε σύντομο καὶ προγραμματισμένο τραπέζι, ἀλλὰ πρέπει νὰ παρασκευάσουμε διάφορα φαγητά, ὥστε, ἐὰν ὁ ἄρρωστος δὲν θελήσει τὸ ἓνα, νὰ πάρει τὸ ἄλλο, ἐὰν ἀπορρίψει ἐκεῖνο, νὰ δεχθεῖ τὸ ἄλλο, καὶ ἂν αὐτὸ τὸ ἀποκρούσει, νὰ πάρει τὸ ἄλλο, καὶ μὲ τὴν ποικιλία νὰ νικήσουμε τὴν δυσκολία, καὶ μὲ τὰ πολλὰ εἶδη φαγητῶν τοῦ τραπέζιου νὰ θεραπεύσουμε τὴν δυσἀρεστη γνώμη του, ἔτσι πρέπει νὰ κάνουμε πολλὰς φορές καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἀκρόασης, ὅταν εἴμαστε ἀσθενεῖς, πρέπει καὶ μακρὸν λόγο νὰ ἐτοιμάσουμε, καὶ νὰ ἔχει πολλὰς παραβολὰς καὶ παραδείγματα, καὶ ὀργάνωση καὶ περιόδους, καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια, ὥστε ἀπὸ ὅλα νὰ γίνεται εὐκόλη ἢ ἐκλογή αὐτῶν πού μᾶς συμφέρουν. Ὅμως, ἂν καὶ ἦταν μακρὸς καὶ δυσερμηνευτος ὁ λόγος, δὲν τοὺς στέρησε τὴ διδασκαλία τοῦ Μελχισεδέκ· μὲ τὸ «πολὺς καὶ δυσερμηνευτος» πού εἶπε, πρόκალεσε τὸ ἐνδιαφέρον τους, γιὰ νὰ μὴ γίνουν πιὸ ράθυμοι στὴν ἀκρόαση,

μότεροι γίνονται περὶ τὴν ἀκρόασιν, τὸ δὲ παρασχεῖν τὴν τράπεζαν, χαρισάμενος αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν.

β'. Τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Εἰ καὶ πρὸς τὸ πέλαγος καὶ βάθος τῶν νοημάτων ἀδύνατοῦμεν, κατατολήσωμεν τῆς θαλάττης, οὐ κατὰ 5 τὴν ἡμετέραν δύναμιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄνωθεν διδομένην ἡμῖν χάριν· οὐ διὰ τὴν ἡμετέραν παρρησίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑμῶν ὠφέλειαν κατατολήσωμεν τῆς θαλάττης, καὶ ἐν τούτῳ Παῦλον μιμούμενοι. Ὅτι γὰρ οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτοὺς τοῦ λόγου τοῦ περὶ τὸν Μελχισεδέκ, ἄκουσον τῶν ἐξῆς. Εἰπὼν γοῦν, «περὶ οὗ πολὺς ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος», ἐπήγα- 10 γεν· «οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδέκ βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ὃ ἐστίν, βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων, μήτε τέλος ζωῆς, ἀφομοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές». Ἐὰρ οὐ κατέξανεν ὑμῶν τὰς ἀκοάς, περὶ ἀνθρώπου διαλεγόμενος καὶ λέγων, «ἀπάτωρ, 15 ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος»; Καὶ τί λέγω περὶ ἀνθρώπου; Εἰ γὰρ περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγοιτο τοῦτο, οὐκ ἂν πολλὴν καὶ οὕτως παράσχη ζήτησιν; Εἰ γὰρ ἀπάτωρ, πῶς Υἱός; Εἰ δὲ ἀμήτωρ, πῶς Μονογενής; Ὁ γὰρ υἱὸς ὀφείλει πατέρα ἔχειν, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη υἱός. Ἀλλὰ καὶ ἀπάτωρ ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀμήτωρ· ἀπάτωρ τὴν κάτω γέννησιν, ἀμήτωρ τὴν ἄνω. Οὐτε 20 γὰρ ἐπὶ γῆς ἔσχεν πατέρα, οὔτε ἐν οὐρανοῖς μητέρα. «Ἀγενεαλόγητος». Ἀκουέτωσαν οἱ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πολυπραγμονοῦντες. Καίτοι τινὲς νομίζουσιν ὅτι τὸ «ἀγενεαλόγητος» τοῦτο, περὶ τῆς ἄνω γεννήσεως εἴρηται.

Οἱ μὲν γὰρ αἵρετικοὶ οὔτε τοῦτο βούλονται· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνην 25 πολυπραγμονοῦσι καὶ περιεργάζονται· οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι τούτων ἐκείνην μὲν παραχωροῦσι, περὶ δὲ ταύτης κάτω νομίζουσιν εἰρῆσθαι τὸ «ἀγενεαλόγητος». Δείξωμεν οὖν ὅτι περὶ ἑκατέρας τῆς γεννήσεως τοῦτο Παῦλος εἶπε, καὶ περὶ τῆς ἄνω, καὶ περὶ τῆς κάτω. Καὶ γὰρ κάκεινη φρικτὴ, καὶ αὕτη μυστικωτάτη. Διὰ τοῦτο καὶ Ἡσαΐας φησὶν· «τὴν γε- 30 νεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;». Ἀλλὰ περὶ ἐκείνης, φησὶν, εἶπεν τῆς ἄνω. Τί οὖν ἐροῦμεν τῷ Παύλῳ ἀμφοτέρας εἰπόντι τὰς γεννήσεις, καὶ τότε ἐπαγαγόντι τὸ «ἀγενεαλόγητος»; Ἴνα μὴ μόνον κατ' ἐκείνην τὴν γέννησιν, καθ' ἣν ἀμήτωρ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ταύτην, καθ' ἣν ἀπάτωρ

ἐνῶ μὲ τὸ νὰ τοὺς προσφέρει τὸ τραπέζι, τοὺς ἱκανοποίησε τὴν ἐπιθυμία.

2. Αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ κάνω καὶ ἐγώ. Ἐάν καὶ ἀδυνατῶ νὰ εἰσχωρήσω στὸ πέλαγος καὶ στὸ βάθος τῶν νοημάτων, θὰ ριψοκινδυνέψω τὴ θάλασσα, ὄχι μὲ τὴ δική μου δύναμη, ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη πού μᾶς δόθηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ· ὄχι ἐξαιτίας τῆς δικῆς μου παρρησίας, ἀλλὰ γιὰ τὴ δική σας ὠφέλεια θὰ ριψοκινδυνέψω τὴ θάλασσα, μιμούμενος καὶ σ' αὐτὸ τὸν Παῦλο. Ὅτι δηλαδὴ δὲν τοὺς στέρησε τὸ λόγο γιὰ τὸν Μελχισεδέκ, ἄκουσε τὰ ἐξῆς· ἀφοῦ εἶπε «γι' αὐτὸν εἶναι μακρὺς καὶ δυσκολοεξηγητος ὁ λόγος», πρόσθεσε· «γιατί αὐτὸς ὁ Μελχισεδέκ, βασιλιάς δικαιοσύνης καὶ ἔπειτα βασιλιάς τῆς Σαλήμ, πού σημαίνει, βασιλιάς τῆς εἰρήνης, χωρὶς πατέρα, χωρὶς μητέρα, χωρὶς γενεαλογία, χωρὶς οἱ ἡμέρες του νὰ ἔχουν ἀρχή, οὔτε ἡ ζωὴ του τέλος, ἐξομοιωμένος μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερέας παντοτινά³. Ἐραγε δὲν ἐνόηλησε τὰ αὐτιά σας μιλώντας γιὰ ἄνθρωπο καὶ λέγοντας ὅτι ἦταν· «ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος»; Καὶ γιατί λέω γιὰ ἄνθρωπο; Γιατί, ἐάν αὐτὸ λεγόταν γιὰ τὸν Υἱό, δὲ θὰ ἔδινε ἀφορμὴ γιὰ πολλὴ συζήτηση; Ἐάν δηλαδὴ εἶναι χωρὶς πατέρα, πῶς εἶναι Υἱός; Καὶ ἐάν εἶναι χωρὶς μητέρα, πῶς εἶναι Μονογενής; Γιατί ὁ υἱὸς πρέπει νὰ ἔχει πατέρα, ἐπειδὴ ἀλλιῶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι υἱός. Ἐλλὰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι χωρὶς πατέρα καὶ χωρὶς μητέρα. Χωρὶς πατέρα κατὰ τὴν ἐπίγεια γέννησή του, χωρὶς μητέρα κατὰ τὴν οὐράνια. Γιατί οὔτε στὴ γῆ εἶχε πατέρα, οὔτε στοὺς οὐρανοὺς μητέρα. «Ἀγενεαλόγητος». Ἐς τὸ ἀκούσουν αὐτοὶ πού πολυξετάζουν τὴν οὐσία του. Ἐάν καὶ μερικοὶ νομίζουν ὅτι αὐτὸ τὸ «ἀγενεαλόγητος», λέχθηκε γιὰ τὴν οὐράνια γέννησή του.

Οἱ αἰρετικοὶ ὅμως οὔτε αὐτὸ τὸ θέλουν· γιατί καὶ τὴν οὐσία του τὴν πολυξετάζουν καὶ τὴν περιεργάζονται. Οἱ πιὸ ἐπεικειῖς ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς τὴν οὐράνια γέννησή του τὴν ἀφήνουν, καὶ νομίζουν ὅτι τὸ «ἀγενεαλόγητος» λέχθηκε γι' αὐτὴν τὴν ἐπίγεια γέννησή του. Ἐς ἀποδείξουμε λοιπὸν ὅτι καὶ γιὰ τὶς δύο γεννήσεις τὸ εἶπε αὐτὸ ὁ Παῦλος, καὶ γιὰ τὴν ἄνω καὶ τὴν κάτω. Γιατί καὶ ἐκείνη εἶναι φρικτὴ, καὶ αὐτὴ ἀπόκρυφη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἡσαΐας λέει· «τὴ γενεά του ποιός θὰ τὴ διηγηθεῖ;»⁴. Ἐλλὰ, λέει, ὅτι τὸ εἶπε γιὰ ἐκείνη τὴν οὐράνια. Τί νὰ ποῦμε λοιπὸν στὸν Παῦλο, ὁ ὅποιος, ἀφοῦ ἀνέφερε καὶ τὶς δύο γεννήσεις, τότε πρόσθεσε τὸ «ἀγενεαλόγητος»; Γιὰ νὰ μὴ πιστέψεις ὅτι εἶναι ἀγενεαλόγητος μόνο ὡς πρὸς ἐκείνη τὴ γέννηση, κατὰ τὴν ὁποία εἶναι

ἐστί, τὴν κάτω λέγω, ἀγενεαλόγητον εἶναι πιστεύσης· διὰ τοῦτο ἀμφοτέρα θεῖς, τότε εἶπεν, «ἀγενεαλόγητος». Καὶ γὰρ καὶ αὕτη ἡ κάτω ἀκατάληπτος, ἵνα πρὸς ἐκείνην μηδὲ παρακύψαι τολμήσωμεν. Εἰ γὰρ τὰ προαῦλια τοῦ ναοῦ οὕτω φοβερά καὶ ἀπρόσιτα, πρὸς τὰ ἄδυστα τίς εἰσ-
5 ἐλθεῖν ἐπιχειρήσει;

Ἵτι ἐγεννήθη παρὰ τοῦ Πατρὸς οἶδα, τὸ δὲ πῶς, οὐκ οἶδα. Ἵτι ἐτέχθη ὑπὸ τῆς Παρθένου ἐπίσταμαι, τὸν δὲ τρόπον οὐδὲ ἐνταῦθα καταλαμβάνω. Ἐκατέρα γὰρ ἡ γέννησις ὁμολόγηται, καὶ ἑκατέρας ὁ τρόπος σεσίγηται. Καὶ ὅπερ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς Παρθένου, οὐκ εἰδῶς πῶς ἐκ
10 τῆς παρθένου ἐγεννήθη, ὁμολογῶ ὅτι ἐγεννήθη, καὶ οὐκ ἀναιρῶ τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν ἄγνοιαν, οὕτω καὶ σὺ ποιήσον ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, εἰ καὶ οὐκ οἶδας, πῶς ἐγεννήθη, ὁμολόγησον. Κἂν εἶπη σοι ὁ αἰρετικός, 'Πῶς ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός;' κατάσπασον αὐτοῦ τὸ φρύγαγμα εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰπέ πρὸς αὐτόν· 'Κατάβηθι ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ δεῖξον πῶς
15 ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ τότε ἐκεῖνα ὄρα'. Κάτασχε αὐτὸν καὶ περίστησον, μὴ ἀφῆς ἀποπηδήσαι, μηδὲ ἀναχωρηῆσαι εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ κάτασχε καὶ ἀπόπνιξον, μὴ τῇ χειρὶ, ἀλλὰ τῷ ῥήματι. Μὴ δώσης αὐτῷ διαστολὴν καὶ διαφύγη ὡς βούλεται. Ἐκεῖθεν γὰρ θόρυβον ἐμποιοῦσι τοῖς διαλεγόμενοις, ἐπειδὴ ἡμεῖς αὐτοῖς ἀκο-
20 λουθοῦμεν καὶ οὐ ἀπάγομεν ὑπὸ τοὺς νόμους τῶν θεῶν Γραφῶν. Περιίθες τοίνυν αὐτῷ πάντοθεν τειχίον τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίας, καὶ οὐδὲ χᾶναι δυνήσεται. Εἰπέ, 'Πῶς ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου; Οὐκ ἀφίσταμαί σου, οὐδὲ ἀναχωρῶ'. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τὸν τρόπον ἡμῖν εἰπεῖν, κἂν μυρία φιλονεικῇ. Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ἀποκλείσῃ, τίς ἀνοίξῃ
25 λοιπόν; Μόνη τῇ πίστει τὰ τοιαῦτα παραδεκτά.

Εἰ δὲ οὐκ ἂν ἔχοις, ἀλλὰ λογισμοὺς ἐπίζητεῖς, «ἐρῶ πρὸς σέ», ὁ πρὸς Νικόδημον ὁ Χριστὸς φησιν· «εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν τὰ ἐπουράνια εἶπω, πιτεύετε;». Περὶ τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως εἶπον, καὶ οὐκ οἶδας, οὐδὲ χᾶναι τολμᾶς, καὶ τὴν οὐρά-
30 νιον περιεργάζῃ; Καὶ εἶθε μὲν τὸν οὐρανὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Λεσπότην τῶν οὐρανῶν πολυπραγμονεῖς. «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε». Οὐκ εἶπεν, 'οὐ πείθεσθε', ἀλλ' «οὐ πιστεύετε», δεικνύς

χωρίς μητέρα, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς αὐτήν, κατὰ τὴν ὁποία εἶναι χωρὶς πατέρα, δηλαδὴ τὴν ἐπίγεια, γι' αὐτό, ἀφοῦ ἀνάφερε καὶ τὰ δύο, τότε εἶπε «ἀγενεαλόγητος». Καὶ αὐτὴ δηλαδὴ ἡ κάτω εἶναι ἀκατάληπτη, γιὰ νὰ μὴ τολμήσουμε νὰ ρίξουμε οὔτε βλέμμα στὴν ἄλλη. Γιατί, ἂν τὰ προαύλια τοῦ ναοῦ εἶναι τόσο φοβερὰ καὶ ἀπλησίαστα, ποιὸς θὰ ἐπιχειρήσει νὰ μπεῖ στὰ ἄδυστα;

“Ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ τὸ πῶς, δὲν τὸ γνωρίζω. Ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο τὸ γνωρίζω καλὰ, ἀλλὰ μὲ ποιὸ τρόπο οὔτε αὐτὸ τὸ καταλαβαίνω. Γιατί ἡ κάθε μιὰ γέννηση ὁμολογεῖται, ἀλλὰ καὶ τῶν δύο ὁ τρόπος ἀποσιωπᾶται. Καὶ ὅπως στὴν περίπτωση τῆς Παρθένου, χωρὶς νὰ γνωρίζω πῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν παρθένο, ὁμολογῶ ὅτι γεννήθηκε, καὶ δὲν ἀπορρίπτω τὸ γεγονὸς ἐξαιτίας τῆς ἄγνοιάς μου, ἔτσι κάνε καὶ σὺ γιὰ τὸν Πατέρα, ἂν καὶ δὲν γνωρίζεις πῶς γεννήθηκε, ὁμολόγησε. Καὶ ἂν σοῦ πεῖ ὁ αἰρετικός, Πῶς γεννήθηκε ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα; πέταξε κάτω στὴ γῆ τὴν αὐθάδειά του καὶ πὲς του: Κατέβα ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ δεῖξε μου πῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ τότε πρόσεχε ἐκεῖνα. Κράτησέ τον καὶ φρούρησέ τον, μὴ τὸν ἀφήσεις νὰ δραπετεύσει, οὔτε ν' ἀναχωρήσει στὸ λαβύρινθο τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ κράτησε τον, πνίξε τον, ὄχι μὲ τὸ χέρι σου, ἀλλὰ μὲ τὸν λόγο. Μὴ τοῦ δώσεις εὐκαιρία καὶ διαφύγει ὅπως θέλει. Γιατί ἀπὸ ἐκεῖ κάνουν θόρυβο μ' ἐκείνους ποὺ συζητοῦν, ἐπειδὴ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τοὺς ἀκολουθοῦμε καὶ δὲν τοὺς ὀδηγοῦμε κάτω ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν θείων Γραφῶν. Τοποθέτησε λοιπὸν γύρω του ἀπὸ παντοῦ ὡς τεῖχος τὶς μαρτυρίες τῶν Γραφῶν καὶ δὲν θὰ μπορῆσει οὔτε τὸ στόμα του νὰ ἀνοίξει. Πὲς του, ‘Πῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν Παρθένο; Δὲν σὲ ἀποχωρίζομαι, οὔτε φεύγω’. Ἀλλὰ δὲν θὰ μπορῆσει νὰ πεῖ μὲ ποιὸ τρόπο, ἔστω καὶ ἂν ἔχει μύριες ἀμφιβολίες. Γιατί, ὅταν ὁ Θεὸς κλείνει κάτι, ποιὸς μπορεῖ νὰ τὸ ἀνοίξει; Μόνο μὲ τὴν πίστη αὐτὰ γίνονται ἀποδεκτά.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἔχεις πίστη καὶ ἀναζητᾶς λογισμοὺς, θὰ σοῦ πῶ αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Χριστὸς στὸν Νικόδημο: «ἐὰν σᾶς μιλῶ γιὰ τὰ ἐπίγεια καὶ δὲν πιστεύετε, πῶς θὰ πιστέψετε, ἐὰν σᾶς μιλήσω γιὰ τὰ ἐπουράνια.»⁵. Σοῦ μίλησα γιὰ τὴν γέννηση ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ δὲν γνωρίζεις, οὔτε τολμᾶς νὰ ἀνοίξεις τὸ στόμα σου, καὶ περιεργάζεσαι τὴν οὐράνια γέννηση; Καὶ μακάρι νὰ περιεργαζόσουν μόνο τὸν οὐρανό, ἀλλὰ ἐσὺ πολυασχολεῖσαι καὶ μὲ τὸν Δεσπότη τῶν οὐρανῶν. «Ἐὰν σᾶς μίλησα γιὰ τὰ ἐπίγεια καὶ δὲν πιστεύετε». Δὲν εἶπε, ‘δὲν πείθεσθε’, ἀλλὰ

ἡμῖν, ὅτι, εἰ καὶ τὰ ἐπίγεια πίστεως δεῖται, πολλῶ μᾶλλον τὰ οὐράνια.
 Καίτοι τότε τῷ Νικοδήμῳ περὶ τοκετοῦ διελέγετο πολὺ ἐλάττονος·
 περὶ τοῦ βαπτίσματος γὰρ ὁ λόγος ἦν καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς πνευ-
 ματικῆς· ἀλλὰ δῆλον ὅτι καὶ ταῦτα πίστει ἐστὶ καταληπτά. Ἐπίγεια δὲ
 5 αὐτὰ ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ ἐπίγεια ἐστίν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ γῆ τελεῖται,
 καὶ τῇ συγκρίσει τῆς ἄνω γεννήσεως τῆς ἀπορρήτου καὶ πάντα ὑπερ-
 βαιούσης νοῦν, ἐπίγεια ταῦτά ἐστίν, Εἰ τοίνυν πῶς ἀναγεννώμεθα ἐκ
 τῶν ὑδάτων οὐ δυνατόν εἰδέναι, ἀλλὰ πίστει μόνῃ παραδέχεσθαι χρὴ τὸ
 γινόμενον, καὶ τὸν τρόπον μὴ περιεργάζεσθαι, πόσης ἂν εἴη μανίας ἐπὶ
 10 τῆς ἄνω γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ λογισμοὺς ἀνθρωπίνους κι-
 νεῖν καὶ τρόπον γεννήσεως εὐθύνας ἀπαιτεῖν; Πῶς ἀπάτωρ καὶ ἀμή-
 τωρ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἰκανῶς ἀποδέδεικται, καὶ πῶς ἀγενεαλόγητος.
 γ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ, μὴ νοήσαντες τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καὶ
 μείζονα τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν εἶναι εἰρήκασι, καὶ συνεστήσαντο ἑαυτοῖς
 15 αἵρεσιν καὶ λέγονται Μελχισεδεκταὶ καὶ φιλονεικοῦσιν ἡμῖν, δεῖξαι
 βουλόμενοι, ὅτι μείζων ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, προφέροντες τό, «Σὺ ἱερεὺς
 εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», δεῖ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀπαν-
 τῆσαι. Φασὶ γάρ· «πῶς οὐκ ἂν εἴη Χριστοῦ μείζων, οὐ κατὰ τὴν εἰκόνα
 καὶ τὴν τάξιν ἱερατεύει Χριστός; Ἡμεῖς οὖν λέγομεν αὐτὸν ἀνθρώπον
 20 ὁμοιοπαθῆ ἡμῖν, καὶ οὔτε μείζονα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' οὔτε Ἰωάννου τοῦ
 Βαπτιστοῦ· «Μείζων γὰρ αὐτοῦ», φησὶν ὁ Χριστός, «ἐν γεννητοῖς γυ-
 ναικῶν οὐκ ἐγήγερται». Ἄλλοι δὲ πάλιν πλανηθέντες λέγουσιν αὐτὸν
 εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἡμεῖς οὐδὲ τοῦτό φαμεν. Ἐπεὶ τίς χρεῖα
 τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπῆσαι, ἤδη πάλοι τοῦ Πνεύματος ἀνθρώ-
 25 που γεγονότος; Ὅτι δὲ οὐκ ἐστὶν μείζων Χριστοῦ, οὔτε δὲ πάλιν τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰπάτωσαν ἡμῖν ἐκεῖνοι, ποίου χωρίου εἶναι αὐτὸν λέ-
 γουσιν· ἄρα οὐράνιου; ἄρα ἐπιγείου; ἢ καταχθονίου; Ἐὰν οὖν εἴπωσιν,
 ὅτι τῶν οὐρανίων ἐστὶν ὁ Μελχισεδέκ, ἢ ἄλλου τινὸς χωρίου, ἀκουσά-
 τωσαν ὅτι καὶ αὐτὸς γόνυ κάμπτει τῷ Χριστῷ τῷ σαρκωθέντι ἐκ τῆς

«δὲν πιστεύετε», δείχνοντάς μας ὅτι, ἀφοῦ καὶ τὰ ἐπίγεια χρειάζονται πίστη, πολὺ περισσότερο χρειάζονται τὰ οὐράνια. Ἐὰν καὶ τότε στὸν Νικόδημο μιλοῦσε γιὰ γέννηση πολὺ κατώτερη· γιατί ὁ λόγος ἦταν γιὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση· ὡστόσο εἶναι φανερό, ὅτι καὶ αὐτὰ μὲ τὴν πίστη γίνονται κατανοητά. Καὶ τὰ ὀνόμασε αὐτὰ ἐπίγεια, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι ἐπίγεια, ἀλλὰ ἐπειδὴ τελοῦνται στὴ γῆ, καὶ σὲ σύγκριση μὲ τὴν οὐράνια γέννηση τὴν ἀπόρρητη, ἢ ὁποῖα ξεπερνᾷ κάθε νοῦ, αὐτὰ εἶναι ἐπίγεια. Ἐὰν λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίζουμε πῶς ξαναγεννιόμαστε ἀπὸ τὸ νερό, καὶ πρέπει νὰ παραδεχόμαστε αὐτὸ ποὺ γίνεται μόνο μὲ τὴν πίστη καὶ νὰ μὴ περιεργαζόμαστε τὸν τρόπο, πόση τρέλλα εἶναι νὰ κινοῦμε τοὺς λογισμοὺς μας στὴν οὐράνια γέννηση τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, καὶ νὰ ζητᾶμε ἐξηγήσεις γιὰ τὸν τρόπο τῆς γεννήσεώς του; Ἀποδείχτηκε λοιπὸν ἱκανοποιητικὰ πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι χωρὶς πατέρα καὶ μητέρα καὶ πῶς εἶναι ἀγενεαλόγητος.

3. Ἄλλὰ ἐπειδὴ πολλοὶ δὲν κατανόησαν ὅσα ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὸν Μελχισεδέκ καὶ εἶπαν ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ συγκρότησαν μεταξύ τους αἵρεση καὶ ὀνομάζονται Μελχισεδεκῖτες, καὶ φιλονεικοῦν μὲ μᾶς, θέλοντας νὰ ἀποδείξουν ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστὸ, προβάλλοντας τό, «Σὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος σάν τὸν Μελχισεδέκ»⁶, πρέπει νὰ ἀπαντήσουμε καὶ σ' αὐτούς. Γιατὶ λένε· Πῶς δὲν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστὸ ποὺ ἱερατεύει σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα καὶ τὸν τύπο τοῦ Μελχισεδέκ; Ἐμεῖς ὅμως λέμε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἄνθρωπος ὁμοιοπαθῆς μ' ἐμᾶς καὶ οὔτε ἀνώτερος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ τὸν Βαπτιστὴ Ἰωάννη· γιατί «ἀνώτερος ἀπὸ αὐτόν», λέει ὁ Χριστός, «δὲν ἐφανίστηκε μεταξύ ἐκείνων ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ τὶς γυναῖκες»⁷. Ἄλλοι πάλι ἐξαπατηθέντες λένε ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ ἅγιο Πνεῦμα· ἀλλὰ ἐμεῖς οὔτε αὐτὸ τὸ λέμε. Γιατί, ποιά ἢ ἀνάγκη νὰ ἐνανθρωπήσει ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἤδη ἀπὸ παλιὰ τὸ Πνεῦμα εἶχε γίνεαι ἄνθρωπος; Ὅτι δὲν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Χριστὸ, οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἅς μᾶς ποῦν ἐκεῖνοι ἀπὸ ποῖό τόπο λένε ὅτι κατάγεται· μήπως ἀπὸ τὸν οὐράνιο, μήπως ἀπὸ τὸν ἐπίγειο; ἢ μήπως ἀπὸ τὸν καταχθόνιο; Ἐὰν λοιπὸν ποῦν ὅτι ὁ Μελχισεδέκ κατάγεται ἀπὸ τὰ οὐράνια ἢ ἀπὸ κάποιο ἄλλο τόπο, ἅς ἀκούσουν ὅτι καὶ αὐτὸς λυγίζει τὸ γόνατό του στὸ Χριστὸ ποὺ σαρκώθηκε ἀπὸ τὴ Θεοτόκο Μαρία. Γιατὶ ὁ ἀπόστο-

7. Ματθ. 11,11.

θεοτόκου *Μαρίας*. Λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι «αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ», καὶ τὰ ἐξῆς. *Εἰ οὖν πᾶν γόνυ κάμπτει, ὁ Μελχισεδέκ ἐλάττων ἂν εἶη τοῦ Χριστοῦ· προσκυνεῖ γὰρ τῷ προσκυνουμένῳ Χριστῷ.*

Εἰ δὲ οἱ ἄθλιοι καὶ τάλανες, καὶ τὸ ἐξῆς εἰρημένον σκοπήσωσιν·
 5 *ἐπιφέρει γὰρ λέγων, «ἀφομοιωμένος τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ»· οὕτω δεῖ νοεῖν, ὅτι, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμεν καὶ ὁμοίωσιν, οὕτω καὶ αὐτός. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ αὐτὸν λέγουσιν ἐκ πορνείας γεννηθέντα, καὶ διὰ τοῦτο ἀγενεαλόγητον γενέσθαι· πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι κακῶς φατε. Καὶ γὰρ καὶ Σολομῶν ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου γεννηθεὶς γυναικὸς*
 10 *μοιχαλίδος γενεαλογεῖται. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Μελχισεδέκ τύπος ἦν τοῦ Κυρίου καὶ εἰκόνα ἔφερε τοῦ Χριστοῦ, καθὼς καὶ Ἰωνᾶς, διὰ τοῦτο ἡ Γραφή παρέλιπεν αὐτοῦ τὸν πατέρα, ἵνα ἐν ἐκείνῳ, καθάπερ ἐν εἰκόνι τὸν ἀληθῶς ἀπάτορα καὶ ἀγενεαλόγητον Χριστὸν ἐνοπτρισώμεθα. Ἀντιλέγουσι δὲ καὶ τοῦτο ἡμῖν οἱ Μελχισεδεκίται λέγοντες· 'Τί οὖν ἐστὶν ὁ λέ-*
 15 *γει πρὸς αὐτὸν ὁ Πατήρ, «σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»;· Πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι οὗτος ὁ Μελχισεδέκ ἀνὴρ δίκαιος γέγονε, καὶ ἀληθῶς εἰκόνα ἔφερε τοῦ Χριστοῦ. Προφητικῶς τοίνυν πνεύματι κινούμενος, τὴν μέλλουσαν προσφορὰν ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν προσκομιζέσθαι νοήσας, ἄρτω καὶ οἴνῳ τὸν Θεὸν ἐγέραιρε, μιμούμενος τὸν*
 20 *μέλλοντα Χριστόν. Ἐπειδὴ οὖν ἡ Ἰουδαίων συναγωγὴ ἐν τάξει τοῦ Ἀαρῶν θυσίαν προσέφερε τῷ Θεῷ, οὐκ ἄρτον καὶ οἶνον, ἀλλὰ μόσχους καὶ ἄμνους, καὶ θυσίαις δι' αἵματος ἐδόξαζε τὸν Θεόν, ὁ Θεὸς πρὸς τὸν μέλλοντα γεννᾶσθαι ἐκ τῆς παρθένου *Μαρίας* Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, βοᾷ καὶ λέγει· «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν*
 25 *Μελχισεδέκ»· οὐ κατὰ τὴν Ἀαρῶν, τοῦ ἐν μόσχοις καὶ ἄρνασι λατρεύοντος, ἀλλὰ, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», ἄρτω καὶ οἴνῳ τὴν τῶν προσκομιζόντων προσφορὰν εἰς τὸ διηνεκὲς προσάγων, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

λος λέει ὅτι «σ' αὐτὸν θὰ λυγίσει κάθε γόνατο» καὶ τὰ λοιπά⁸. Ἐφόσον λοιπὸν λυγίζει κάθε γόνατο, ὁ Μελχισεδέκ εἶναι κατώτερος τοῦ Χριστοῦ, γιατί προσκυνᾷ τὸν προσκυνούμενο Χριστό.

Ἐὰν οἱ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι δὲν πείθονται ἅς παρατηρήσουν καὶ αὐτὸ ποῦ λέγεται· διότι προσθέτει καὶ λέγει· «ἐξομοιωμένος με τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ», ποῦ πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσουμε ὡς ἐξῆς· ὅτι, ὅπως ἐμεῖς δημιουργηθήκαμε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ αὐτός. Γιατὶ οἱ Ἰουδαῖοι λένε ὅτι γεννήθηκε ἀπὸ πορνεία καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀγενεαλόγητος· πρὸς αὐτοὺς θὰ ποῦμε ὅτι κακῶς τὸ λέτε. Γιατὶ καὶ ὁ Σολομών, ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ τὴ γυναῖκα τοῦ Οὐρία, ἡ ὁποία ἦταν μοιχαλίδα, γενεαλογεῖται. Ἄλλὰ ἐπειδὴ ὁ Μελχισεδέκ ἦταν τύπος τοῦ Κυρίου, ἔφερε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως καὶ ὁ Ἰωνᾶς, γι' αὐτὸ καὶ ἡ Γραφή παρέλειψε τὸν πατέρα του, ὥστε νὰ βλέπουμε σ' ἐκείνον, σὰν σὲ εἰκόνα, τὸν πραγματικὰ ἀπάτορα καὶ ἀγενεαλόγητο Χριστό. Τὸ ἀμφισβητοῦν ὅμως καὶ αὐτὸ οἱ Μελχισεδεκῖτες λέγοντας· Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποῦ λέει σ' αὐτὸν ὁ Πατέρας του, «σὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος σὰν τὸν Μελχισεδέκ»⁹; Σ' αὐτοὺς λέμε, ὅτι αὐτός ὁ Μελχισεδέκ ἦταν δίκαιος ἄνδρας καὶ ἔφερε πραγματικὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Κινούμενος λοιπὸν ἀπὸ προφητικὴ διορατικότητα, κατάλαβε τὴν μελλοντικὴ προσφορὰ ποῦ θὰ γινόταν γιὰ τὰ ἔθνη, καὶ δόξαζε τὸν Θεὸ με ἄρτο καὶ οἶνο, μιμούμενος τὸν μελλοντικὸ Χριστό. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ πρόσφερεν στὸ Θεὸ θυσία ὅπως καὶ ὁ Ἀαρών, ὄχι ἄρτο καὶ οἶνο, ἀλλὰ μοσχάρια καὶ ἄρνια, καὶ δόξαζε τὸ Θεὸ με αἱματηρὲς θυσίες, ὁ Θεὸς φωνάζει στὸν μέλλοντα νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λέει· «σὺ εἶσαι ἱερέας αἰώνιος σὰν τὸν Μελχισεδέκ»· ὄχι σὰν τὸν Ἀαρών, ποῦ λάτρευε με μοσχάρια καὶ ἄρνια· ἀλλὰ «ἐσὺ εἶσαι ἱερέας σὰν τὸν Μελχισεδέκ», ποῦ προσφέρεις παντοτινὰ τὴ θυσία, αὐτῶν ποῦ προσφέρονται, με ἄρτο καὶ οἶνο. Μέσω αὐτοῦ ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα καὶ στὸ πανάγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

8. Φιλίπ. 2,10.

9. Ψαλμ. 109,4.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΟΙΑΝ ΤΩΝ ΝΙΝΕΥΙΤΩΝ

α'. Καὶ τὰς προλαβούσας ἡμέρας διδασκαλίας ἀπαιτούσας ὄρων καὶ ἑμαυτὸν διὰ τὴν ἀσθένειαν ἠνεγκασμένον σιγᾶν, ἠνιώμην καὶ ἐδυσχέραινον, καθάπερ τις πρόθυμος ἀθλητῆς κεκωλυμένος παρὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὸ στάδιον. Ἐώρων ὑμᾶς τῆς λογικῆς ἐφιεμένους τροφῆς, καὶ ἑμαυτὸν χορηγεῖν οὐκ ἰσχύοντα. Ἐώρων τὸν χρόνον ἐμπορίας, καὶ ἑμαυτὸν οὐδὲν συμβόλαιον θέσθαι πρὸς ὑμᾶς δυνάμενον. Ἐβλεπον τὴν θήραν πολὴν, καὶ τὸν θηρευτὴν ἀτονοῦντα πρὸς τὴν ἄγραν. Ἀλλὰ καὶ λίαν ὀδυνωμένῳ ἐπὶ τούτῳ κάλλιον ἠγοούμεν ἑμαυτῷ τοὺς πόνους ἐπιμετρεῖν, ὥστε καὶ εἰς ἐκκλησίαν ἔχειν καθ' ἡμέραν ἐπι-
10 φοιτᾶν καὶ τῆς ἄλλης κοινωνεῖν ὑμῖν λειτουργίας, ἢ, δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας πλέον μόνον μοχθήσας, προσηλῶσθαι πάλιν τῇ κλίνῃ καὶ πάλιν ὑμῶν ἀπολελεῖσθαι. Διὰ τοῦτο τὰς καθημερινὰς ἐκλείπων διαλέξεις ἦκω σήμερον διὰ τῆς δεσποτικῆς χάριτος τὸ χρέως ὑμῖν καθήσων.

Δεῦρο δὴ οὖν τὸ σκάφος εἰς τὸ πέλαγος τῆς Νινευϊτῶν μετανοίας
15 ἐλκύσωμεν. Ἄλλοι μὲν γὰρ ἄλλοις εἰσὶ τῶν ἀνθρώπων χρήσιμοι λόγοι, τὰ δὲ τῆς μετανοίας φάρμακα πᾶσιν οἴμοι ὠφέλιμα· ἐπειδὴ γὰρ οὐδεὶς ἀμαρτίας ἐλεύθερος, εἰδηλον ὡς οὔτε μετανοίας ἀνευδεής. Τοῖς δὲ χρήζουσι ταύτης ἀναγκαῖον τὸ παράδειγμα τῶν ἐκ μετανοίας σωθέντων τῷ Ἰσῳ τρόπῳ κἀκείνους πρὸς τὴν υἰγιάνειαν εἰσάγον. Ἴδομεν τοίνυν
20 τοὺς ἐπὶ πονηρίᾳ βεβιωμένους ὀνομαστοὺς ἐπ' ἀρετῇ γινομένους. Ἴδομεν τοὺς θηρίους ἐοικότας ἀγγέλων τάξιν μεταλαμβάνοντος. Ἴδομεν τοῖς ἔργοις τὴν πόλιν στρέφοντας, τρόπῳ φιλοσοφίας τὴν πόλιν ἀνορθοῦντας. Ἴδομεν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, φίλους τοῦ Θεοῦ γεγονότας, καὶ τὸν πάλαι κατήγορον Δεσπότην, συνήγορον ὕστερον κτησαμένους.

Ο Μ Ι Α Ι Α

ΣΤΗ ΜΕΤΑΝΟΙΑ ΤΩΝ ΝΙΝΕΥΙΤΩΝ

1. Βλέποντας τις μέρες πού πέρασαν νὰ ἀπαιτοῦν διδασκαλίες καὶ τὸν ἑαυτό μου νὰ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ σιωπᾶ ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας μου, αἰσθανόμουν ἀνία καὶ δυσανασχετοῦσα, σὰν κανένας πρόθυμος ἀθλητῆς πού ἐμποδίζεται κατὰ τοὺς ἀγῶνες του νὰ μπεῖ στὸ στάδιο. Ἔβλεπα ἐσᾶς νὰ ἐπιθυμεῖτε τὴ λογικὴ τροφή, καὶ τὸν ἑαυτό μου νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὴ χορηγήσει. Ἔβλεπα τὸ χρόνο κατάλληλο γιὰ ἐμπόριο, καὶ τὸν ἑαυτό μου νὰ μὴ μπορεῖ νὰ κάνει οὔτε ἓνα συμβόλαιο μαζί σας. Ἔβλεπα νὰ ὑπάρχει κυνήγι πολὺ, καὶ τὸν κυνηγὸ νὰ μὴ ἔχει διάθεση γιὰ κυνήγι. Ἄλλ', ἂν καὶ ὑπέφερα πολὺ γι' αὐτό, θεωροῦσα καλύτερο νὰ προσθέτω στὸν ἑαυτό μου τοὺς κόπους, ὥστε καὶ στὴν ἐκκλησία νὰ σᾶς ἔχω νὰ ἔρχεσθε καθημερινὰ καὶ νὰ ἐπικοινωνῶ μαζί σας καὶ ὡς πρὸς τὴν ἄλλη λειτουργία, παρά, ἀφοῦ κοπιᾶσω δυὸ ἢ τρεῖς ἡμέρες μόνο, νὰ καρφωθῶ πάλι στὸ κρεβάτι καὶ νὰ σᾶς ἐγκαταλείψω. Γι' αὐτό, πραλείποντας τις καθημερινὲς ὁμιλίες, ἔρχομαι σήμερα μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ κάνω τὸ χρέος μου ἀπέναντί σας.

Ἐλάτε λοιπὸν νὰ ἐλκύσουμε τὸ σκάφος στὸ πέλαγος τῆς μετάνοιας τῶν Νινευιτῶν. Γιατὶ γιὰ κάθε ὁμάδα ἀνθρώπων χρειάζονται διαφορετικοὶ λόγοι, ἀλλὰ τὰ φάρμακα τῆς μετάνοιας νομίζω πὼς εἶναι ὠφέλιμα σὲ ὅλους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κανένας δὲν εἶναι ἀναμάρτητος, εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ μὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴ μετάνοια. Σ' ἐκείνους πού ἔχουν τὴν ἀνάγκη τῆς, εἶναι ἀπαραίτητο τὸ παράδειγμα ἐκείνων πού ἔχουν σωθεῖ, διότι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὀδηγεῖ κι αὐτοὺς στὴν ὑγεία. Ἄς δοῦμε λοιπὸν αὐτοὺς πού ζοῦσαν στὴν ἁμαρτία νὰ γίνονται ὀνομαστοὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ τους. Ἄς δοῦμε αὐτοὺς πού ἔμοιαζαν θηρία, νὰ καταλαμβάνουν θέση ἀγγέλων. Ἄς δοῦμε αὐτούς, πού μὲ τὰ ἔργα τους κατέστρεφαν τὴν πόλη τους, μὲ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους νὰ ξαναχτιζοῦν τὴν πόλη. Ἄς δοῦμε τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, νὰ γίνονται φίλοι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοὺς πού εἶχαν κατήγορο τὸν Δε-

Ἴδομεν κατακρίτους μετὰ τὴν ἀπόφασιν πρὸς τὸν δικαστὴν ἀγωνιζομένους καὶ τὴν ἀπόφασιν ἀποροῦντας. Ἴδομεν τὸν Θεὸν διὰ φιλανθρωπίας ψευδόμενον.

Ἦκούσαμεν πρώην, ὅπως ὁ μὲν προφήτης ἐκήρυσσεν, ἡ δὲ πόλις ἐθρορβεῖτο, καὶ ὅτι καθάπερ εἰς πέλαγος πνεῦμα χαλεπὸν ταράττει, οὕτως εἰς τὸν δῆμον τῶν Νινευιτῶν ἡ φωνὴ πεσοῦσα τοῦ Ἰωῆ πάντα ζάλης καὶ χειμῶνος ἐπλησεν. Ἦκούσαμεν ὅπως πιστὸν ἡγουμένη ἡ πόλις τὸ κήρυγμα οὐκ εἰς ἀπόγνωσιν ἔπεσεν, ἀλλ' εἰς μετάνοιαν ἔδρασεν· καὶ ἔτι θαρρεῖν περὶ τῆς σωτηρίας οὐκ ἔχουσα, θεραπεύειν καὶ καταλλάττειν τὸν Θεὸν ἐπεχείρει. Τίνα δὲ ὑπὲρ τῶν καταλλαγῶν τὰ πραττόμενα ἦν; Εἴρηται μὲν ἐν μέρει, δεῖ δὲ τὸν πάντα λόγον ὑμῖν ἀποδοῦναι· ἐκήρυξαν γὰρ νηστείαν καὶ ἐνέδυσαν τὸν σάκκον ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν καὶ ἕως μεγάλου αὐτῶν. Ὡς ξένου θαύματος, φοβεροῦ μὲν ἀνθρώποις, ἀγγέλοις δὲ ποθεινοῦ! Ἐνόησόν μοι τὰς πολλὰς μυριάδας ἐκείνας ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν καὶ παίδων σακκοφορούσας καὶ εἰς ταῦτ' 15 συνηθροισμένας· ἐπιτηδεύματα πάντα καὶ πράξεις πάσας ἀνθρωπίνας ἀργούσας, καὶ ἔργον μὲν οὐδὲν παρ' οὐδενὸς οὐδαμοῦ τελούμενον, οἰμωγὴν δὲ ὁμοῦ πάντων καὶ θόρυβον καὶ βοήν εἰς οὐρανὸν πεμπομένην. Ἐνόησον δεσποτῶν καὶ δούλων ἀνωμαλίαν ἐκβεβλημένην, ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, βασιλέα μετὰ τοῦ ἴσου σχήματος παρόντα τοῖς 20 πλήθεσι, καὶ καθάπερ πολιτικὴν τινα παράταξιν τὴν λειτουργίαν τάττοντα τοῦ Θεοῦ. «Ἦγγισε» γὰρ φησιν, «ὁ λόγος πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἐξανέστη τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ ἐξεδύσατο τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ περιεβάλετο σάκκον καὶ ἐκάθησεν ἐπὶ σποδοῦ».

Ὡς σοφοῦ βασιλέως. Ἐξάρχει τῆς μετανοίας αὐτός, ὥστε τὴν πόλιν 25 πᾶσαν σπουδαιοτέραν ποιῆσαι. Τίς γὰρ ἤμελλεν ἔτι μαλακίζεσθαι, τὸν βασιλέα ὀρώων αὐτὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἀγωνιζόμενον; Τὰ τραύματα τῆς ἀλουργίδος θεραπεύει διὰ τοῦ σάκκου· τὰς ἀμαρτίας τοῦ θρόνου διὰ τῆς ἐπὶ σποδοῦ καθέδρας ἐκπλύνει· τὴν νόσον τῆς ὑπερηφανείας τῷ 30 ταπεινῷ τοῦ σχήματος ἐξιάται· τῇ νηστείᾳ τὰ ἔλκη τῆς τρυφῆς φαρμακεύει, καὶ δεῖξας ταῦτα διὰ τῶν ἔργων πρὸς τὴν ἴσιν σπουδὴν πάντας διὰ κηρύγματος ἐγείρει. «Ἐκηρύχθη», γὰρ φησι, «παρὰ τοῦ βασιλέως· οἱ ἀνθρωποὶ καὶ τὰ κτήνη καὶ οἱ βόες καὶ τὰ πρόβατα μὴ γενεσάσθωσαν μηδὲν, μηδὲν νεμέσθωσαν, καὶ ὕδωρ μὴ πιέτωσαν». Καινὴ βασιλέως 15 νομοθεσία· ἀσιτίαν τοῖς ἀρρώστοις ὡς ἰατρὸς ἐπιτάττει· μᾶλλον δὲ τὰς

σπότη, νὰ τὸν κάνουν ὕστερα συνήγορο. Ἐὰς δοῦμε τοὺς καταδικασμένους, μετὰ τὴν ἀπόφαση ν' ἀνταγωνίζονται τὸν δικαστὴ καὶ νὰ ἀναιροῦν τὴν ἀπόφαση. Ἐὰς δοῦμε τὸ Θεὸ ἀπὸ φιλανθρωπία νὰ ψεύδεται.

Ἀκούσαμε προηγουμένως, ὅτι ὁ προφήτης κήρυττε, ἐνῶ ἡ πόλις ταρασσόταν καὶ ὅτι ὅπως τὸ πέλαγος ὁ δυνατὸς ἄνεμος τὸ ἀναταράσσει, ἔτσι καὶ στὸ λαὸ τῶν Νινευιτῶν, ἠχώντας ἡ φωνὴ τοῦ Ἰωνᾶ, γέμιζε τὰ πάντα παραζάλῃ καὶ συμφορᾷ. Ἀκούσαμε ὅτι πιστεύοντας ἡ πόλις τὸ κήρυγμα, δὲν ἔπесе σὲ ἀπόγνωση, ἀλλὰ δραστηριοποιήθηκε στὴ μετάνοια· καὶ ἐνῶ δὲν εἶχε ἐλπίδες σωτηρίας, ἐπιχειροῦσε νὰ λατρεύει καὶ νὰ συμφιλιώνει τὸν Θεό. Ποιὰ ἦταν αὐτὰ ποὺ ἔκαναν γιὰ τὴν συμφιλιώση; Εἰπώθησαν βέβαια μερικά, πρέπει ὅμως νὰ σᾶς ἀποκαλύψω ὀλόκληρο τὸν λόγο· διότι κήρυξαν νηστεία καὶ ντύθηκαν σάκκο ἀπὸ τὸν μικρὸ μέχρι τὸν μεγάλου τους. Πόσο παράξενο θαῦμα, φοβερὸ βέβαια γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, περιπόθητο ὅμως στοὺς ἀγγέλους! Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, τίς πολλὰς μυριάδες ἐκεῖνες τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν νὰ φοροῦν σάκκο καὶ νὰ εἶναι συγκεντρωμένες στὸ ἴδιο σημεῖο· ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα καὶ ὅλες τίς ἀνθρώπινες δραστηριότητες νὰ ἀργοῦν, καὶ νὰ μὴ γίνετα κανένα ἔργο ἀπὸ κανέναν πουθενά, καὶ νὰ στέλνεται στὸν οὐρανὸ θρῆνος ὄλων μαζί καὶ ταραχὴ καὶ βοή. Φαντάσου τὴν ἀνισότητά μετὰξὺ κυρίων καὶ δούλων νὰ ἔχει καταργηθεῖ, καὶ μετὰξὺ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, τὸν βασιλιὰ νὰ εἶναι παρὼν στὰ πλήθη μὲ τὴν ἴδια ἐμφάνιση καὶ νὰ ρυθμίζει τὴ λειτουργία τοῦ Θεοῦ σὰν μιὰ πολιτικὴ παράταξη. Γιατὶ λέει, «ἔφτασε ὁ λόγος στὸν βασιλιὰ καὶ σηκώθηκε ἀπὸ τὸν θρόνον του καὶ ἔβγαλε τὴ στολή του καὶ φόρεσε σάκκο καὶ κάθισε πάνω σὲ στάχτη»¹.

Πόσο σοφὸς βασιλιὰς! Προϊσταται ὁ ἴδιος στὴ μετάνοια, γιὰ νὰ κάνει καλύτερη τὴν πόλι. Γιατὶ ποιὸς θὰ ἔδειχνε ἀδιαφορία πιά, βλέποντας τὸν ἴδιο τὸν βασιλιὰ νὰ ἀγωνίζεται γιὰ τὴ σωτηρία; Τὰ τραύματα τῆς ἀλουργίδας τὰ θεραπεύει μὲ τὸν σάκκο· τίς ἁμαρτίες τοῦ θρόνου τίς πλένει καθισμένος πάνω στὴ στάχτη· τὴν ἀρρώστια τῆς ὑπερηφάνειας τὴν θεραπεύει μὲ τὴν ταπεινὴ του ἐμφάνιση· μὲ τὴν νηστεία ἐπουλώνει τίς πληγὰς τῆς ἀπολαύσεως· καὶ δείχνοντάς τα αὐτὰ ἔμπρακτα, τοὺς ξεσηκώνει ὅλους μὲ διάγγελμα νὰ καταβάλουν ὅλοι τὴν ἴδια προσπάθεια. Γιατὶ λέει, «κηρύχθηκε ἀπὸ τὸν βασιλιὰ· οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη καὶ τὰ βόδια καὶ τὰ πρόβατα νὰ μὴ φᾶνε τίποτα, νὰ μὴ βοσκῆσουν καὶ νὰ μὴ πιοῦν νερό»². Πρωτάκουστη νομοθεσία βασιλιὰ· διατάζει νηστεία στοὺς ἀρρώστους σὰν νὰ εἶναι γιατρός· ἢ καλύτερα μιμεῖ-

ἀποστολικὰς μιμεῖται διδασκαλίας εὐσεβοῦς νηστείας ὁ τρυφητῆς νομοθέτης, καὶ τοῖς ἀνθρώποις κοινωνεῖν τὰ ἄλογα ταύτης κελεύει, διὰ τῆς ἀναμαρτήτου φύσεως εἰς οἶκτον μείζονα τὸν Θεὸν ἐπισπώμενος.

«Καὶ περιεβάλοντο σάκκους», φησὶν, «οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη». Ὡ παρατάξεως οὐρανίας! ὦ φάλαγγος τῷ διαβόλῳ φρικτῆς! Ἐστήκει θρηνῶν ὁ διάβολος ὀρῶν αὐτοῦ τὴν στρατείαν πανδημὶ πρὸς τὸν Θεὸν μεταστᾶσαν καὶ πολεμοῦσαν τοῖς δαίμοσιν· εἶτα ταύτην τὴν μάχην καὶ παῖδες καὶ γυναῖκες, νήπια μετὰ ἀνδρῶν ἠγωνίζοντο· ἤδη δὲ ἡ τῶν κτηνῶν φύσις σύμμαχος εἰς τὴν παράταξιν παρελήφθη. Καὶ ἴδε καινὸν ὁ διάβολος θέαμα· βοσκήματα δικαιοσύνην συνεισφέροντα ἀνθρώποις, καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν κεκτημένων νηστεύοντα· «οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ βόες καὶ τὰ κτήνη μὴ γευσάσθωσαν μηδὲν, μήτε νεμέσθωσαν». Τὰ τῆς ἀρχῆς ὁ βασιλεὺς σύμβολα ρίψας, τὴν τῶν ἱερέων μετέλαβε τάξιν. Ἐστήκει δημηγορῶν καὶ φιλοσοφεῖν τοὺς Νινευῖτας παιδεύων.

Δεινά, φησὶν, ὦ φίλοι, τὰ περιστώτα κακά. Τὴν οἰκουμένην χειρῶσάμενοι πᾶσαν, ὡς πονηροὶ θεῖα ψήφῳ φθειρόμεθα, καὶ βασιλεύοντες πάντων ἀνθρώπων, ὡς φαυλότεροι πάντων ξένῳ θανάτου κατεδικάσθημεν τρόπῳ, καὶ τῶν ἄλλων πάντων μακαρισθέντες, πάντων εἶναι δόξομεν ἀθλιώτεροι, καὶ μῦθος ἐσόμεθα τῷ βίῳ παντὶ καὶ διήγημα, τῆς προτέρας λαμπρότητος οὔτε λαθεῖν συγχωρούσης τὰ ἡμέτερα κακά. Πολλοὺς, ὦ Νινευῖται, πολέμους νικήσαντες, γενναιότερον νῦν ὑπὲρ τῆς οἰκείας ἀγωνισώμεθα σωτηρίας· πάλοι μὲν γὰρ ὅπως ἐτέρων γενώμεθα κύριοι, πάντα ἐπράττομεν, νῦν δὲ ἄθλον ἡμῖν τὸ μὴ μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν ἄρδην ἀπολέσθαι. Πρὸς ἐπανάστασιν ξένου πολέμου ξένως ἀγωνισώμεθα· τοξεύσωμεν τὸν οὐρανὸν ὑμνωδίαις· ἀκοντίσωμεν ἀντὶ δοράτων ἐκεῖ ψαλμῳδίας· προσευχαῖς τὸν Θεὸν σφενδονήσωμεν· δάκρυσιν ἀπαύστοις αὐτοῦ τὸν θυμὸν ἐκμειλίξωμεν· τῶν πονηρῶν πράξεων τὴν φάλαγγα ρήξωμεν· τὰ τῆς κακίας ὀχυρώματα καταβάλωμεν· μεθ' ὄπλων ἀρετῆς μαχησώμεθα· θώρακα δικαιοσύνης βέλος οὐ τιτρώσκει· ἀσπίδα πίστεως κεραυνὸς οὐ δύναται φλέξει· περικεφαλαίαν ἐλπίδος συντριψαί ὁ Θεὸς οὐκ ἀνέχεται· ἢ ἄνωθεν ὀργὴ χιτῶνα σωφροσύνης οὐ σχίζει· ἀπειλὴ καταστροφῆς, ἐξομολογήσεως

ται τις ἀποστολικές διδασκαλίες γιὰ εὐσεβῆ νηστεία ὁ νομοθέτης ποὺ διάγει βίο ἀπολαυστικό, καὶ διατάζει νὰ συμμετέχουν σ' αὐτὴν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, ἀποσπώντας μὲ τὴν ἀναμάρτητη φύση σὲ μεγαλύτερη εὐ-σπλαχνία τὸν Θεό.

«Καὶ ντύθηκαν σάκκους», λέει, «οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη»³. Πῶ πῶ οὐράνια παράταξη! Πῶ πῶ φρικτὴ γιὰ τὸ διάβολο στρατιωτικὴ φάλαγγα! Στεκόταν κλαίοντας ὁ διάβολος, βλέποντας τὴ στρατιὰ του ὀλόκληρη νὰ ἔχει ἀποστατήσει πρὸς τὸν Θεὸ καὶ νὰ μάχεται μὲ τοὺς δαίμονες· καὶ στὴ μάχη αὐτὴ νὰ ἀγωνίζονται καὶ τὰ παιδιά καὶ οἱ γυναῖκες καὶ τὰ νήπια μαζὶ μὲ τοὺς ἄνδρες· ἀλλὰ καὶ ἡ φύση τῶν κτηνῶν κι αὐτὴ ἔγινε σύμμαχος στὴν παράταξη. Καὶ εἶδε ὁ διάβολος πρωτοφανὲς θέαμα· τὰ κατοικίδια ζῶα νὰ προσφέρουν δικαιοσύνη στοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ νηστεύουν γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἰδιοκτητῶν τους· «οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ βόδια καὶ τὰ κτήνη νὰ μὴ φᾶνε τίποτα, οὔτε νὰ βοσκῆσουν». Ἀφοῦ ἀπέβαλε ὁ βασιλιάς τὰ σύμβολα τῆς ἐξουσίας, ἀνέλαβε τὴ θέση τῶν ἱερέων. Στάθηκε μιλώντας καὶ φιλοσοφώντας, ἐκπαιδεύοντας τοὺς Νινευῖτες.

Εἶναι φοβερὰ, λέει, φίλοι μου, τὰ κακὰ ποὺ μᾶς περιτριγυρίζουν. Ἀφοῦ ὑποτάξαμε ὅλη τὴν οἰκουμένη, καταστρεφόμαστε μὲ θεϊκὴ ἀπόφαση ὡς πονηροί, καὶ ἐνῶ βασιλεύουμε σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καταδικαστήκαμε ὡς οἱ πιὸ φαῦλοι ἀπὸ ὅλους σὲ θάνατο μὲ τρόπο παράξενο, καὶ ἐνῶ θεωρηθήκαμε ὡς οἱ πιὸ ἄθλιοι ἀπὸ ὅλους, θὰ γίνουμε μῦθος σ' ὅλη τὴ ζωὴ καὶ διήγημα, γιὰτὶ ἡ προηγουμένη δόξα δὲν συγχωρεῖ τίς κακίες μας. Ἀφοῦ νικήσαμε σὲ πολλοὺς πολέμους, Νινευῖτες, ἄς ἀγωνισθοῦμε τώρα πιὸ γενναῖα γιὰ τὴ σωτηρία μας· γιὰτὶ παλιότερα, γιὰ νὰ γίνουμε κύριοι τῶν ἄλλων κάναμε τὰ πάντα, τώρα ὅμως ἔπαθλό μας θὰ εἶναι τὸ νὰ μὴ χαθοῦμε μονομιᾶς μαζὶ μὲ τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά μας. Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουμε πρωτάκουστο πόλεμο, ἄς ἀγωνιστοῦμε πρωτάκουστα· ἄς τοξεύσουμε τὸν οὐρανὸ μὲ ὑμνωδίες· ἄς ρίξουμε ἐκεῖ ἀντὶ γιὰ δόρατα ψαλμωδίες· ἄς ρίξουμε μὲ σφενδόνες στὸ Θεὸ προσευχές· ἄς κατευνάσουμε τὸ θυμὸ του μὲ ἀσταμάτητα δάκρυα· ἄς σχίσουμε τὴ φάλαγγα τῶν πονηρῶν πράξεων· ἄς κυριεύσουμε τὰ ὄχυρά τῆς κακίας· ἄς πολεμήσουμε μὲ τὰ ὄπλα τῆς ἀρετῆς· τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης τὸ βέλος δὲν τὸν διαπερνᾷ· τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως ὁ κεραυνὸς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν κάψει· τὴν περικεφαλαία τῆς ἐλπίδας ὁ Θεὸς δὲν ἀντέχει νὰ τὴν συντρίψει· ἡ οὐράνια ὀργὴ δὲν σχίζει τὸν χιτῶνα τῆς σωφροσύνης· ἡ ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς, δὲν μπορεῖ

τειχος καθελεῖν οὐκ ἰσχύει· ἀπόφασις ἀπωλείας μετάνοιαν σπουδαίαν ἰδοῦσα, ὡς καπνὸς εὐθὺς διαλύεται· ἂν οὕτως, ὦ φίλοι, καὶ μετὰ τοιούτων πολεμήσωμεν ὄπλων, ὡσπερ τῆς γῆς οὕτω καὶ τοῦ οὐρανοῦ κρατήσομεν. **Θαρρεῖτε, Νινευῖται, θαρρεῖτε, φιλόανθρωπος βασιλεὺς ἡμῖν**
 5 **πολεμεῖ· ἀνικέτας μόνον τοὺς αὐτοῦ πολεμίους ρίψας, εὖ θεὸς τὴν ὀργὴν εὐεργέτης γίνεται τῶν ἐχθρῶν.**

Τοιοῦτοις μὲν παρακλητικοῖς λόγοις ὁ βασιλεὺς εἰς μετάνοιαν τὸν λαὸν ἠρέθειζε. Νινευῖται δὲ προθύμως ἐξετέλουν τὰ κελευόμενα· «περιέβαλον», γὰρ φησι, «σάκκους οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη καὶ ἐβόησαν
 10 ἐκτενωῶς πρὸς τὸν Θεόν». Οὐχ ὁ μὲν λόγος ἦν πρόχειρος, ὁ λογισμὸς δὲ μετέωρος· οὐχ ἡ μὲν γλῶσσα ἐφθέγγετο, ἡ δὲ διάνοια ἐρέμβετο· οὐχ ἡ φωνὴ προεφέρετο, ἡ γνώμη δὲ παρεφέρετο, ἀλλὰ συντεταμένως ἐκάτερα τὸν Θεὸν ἐλιτάνευε. Νῦξ ἐπιούσα καὶ τὸν φόβον αὐξουσα τὸν μὲν ὕπνον ἐδίωκε, σπουδαιότερον δὲ τὸν ὕμνον ἀνέπεμπεν. Ἡμέρα πάλιν
 15 ζοφερὸν δεικνύουσα τὸν οὐρανὸν καὶ ἀστραπαῖς ἀπαύστοις καὶ βρονταῖς κτυπουμένη εἰς τρόμον ἐξαίσιον καὶ βοὴν μεγίστην πάντας ἐκίνει. Ἡ γῆ σειομένη κλόνον πολλὸν εἰργάζετο ταῖς ψυχαῖς. Τὰ νήπια πάντα τοῖς κόλποις ὑπὸ δέους προτρέχοντα τῶν μητέρων καὶ ταῖς ἀγκάλαις κλαυθμυριζόμενα ἄφατον ἐποίει θρήνον καὶ ὄδυρμὸν τοῖς ὄρωσι. Ἀγέ-
 20 λαι βοῶν καὶ προβάτων καὶ θρέμματα πάντα νομῆς καὶ ὑδάτων κεκωλυμένα καὶ διάφορον φωνὴν ἀφιέντα, εἰς κλαυθμὸν καὶ ἀδαμαντίνους ἐκίνει ψυχάς. Πανταχόθεν δὲ τῆς ἀπειλῆς καὶ τοῦ δέους ταρασσοντος, οὐκ ἠνέχοντο τὴν ἐλπίδα τὴν χρηστὴν ἀπορρίψαι. «Τίς οἶδε», γὰρ φησὶν, «εἰ μετανοήσει ὁ Θεὸς καὶ ἀποστρέψει ἀπὸ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ
 25 καὶ οὐκ ἀπολώμεθα;».

Ἐκ βαθυτάτης τοίνυν καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν ἀνεβῶν· Βασιλεῦ, ζωῆς Κύριος καὶ θανάτου, ἡμεῖς μὲν ἧς ἠπειλήσας ἀποφάσεως ἄξιοι καὶ δίκην τὴν ἐκάστην ὀφείλομεν, σὲ τὸν ἀληθινὸν Θεὸ ἀγνοήσαντες καὶ διεφθαρμένον ζήσαντες βίον. Αὐτὸς δὲ τῷ πελάγει τῶν σῶν οἰκτιρ-
 30 μῶν κεκρημένος παῦσον τὴν καθ' ἡμῶν τιμωρίαν· νίκησον τὸ μέσον δίκαιον ἀγαθότητι, τὴν δὲ ἡμῶν ἀγνωμοσύνην φιλανθρωπία· εἰ μὲν ἐξαίφνης ἐπήγαγες τὴν πληγὴν, λόγος τὰ τῆς κολάσεως εἶχε, καὶ ἄλλο-

νά γκρεμίσει τὸ τεῖχος τῆς ἐξομολογήσεως· ἡ ἀπόφαση τῆς ἐξαφανίσεως, ὅταν δεῖ σοβαρῆ μετάνοια, διαλύεται ἀμέσως ὡς καπνός. Ἐὰν ἔτσι, φίλοι μου, καὶ με τέτοια ὄπλα πολεμήσουμε, ὅπως κατακτήσαμε τὴ γῆ, ἔτσι θὰ γίνουμε κύριοι καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Ἔχετε θάρρος, Νινευῖτες, ἔχετε θάρρος, μαζί μας πολεμᾷ φιλόανθρωπος βασιλιάς· αὐτὸς ρίχνει χωρὶς ἰκεσία τοὺς ἐχθρούς του, ὅταν ὁμως μεταστρέψει τὴν ὀργή του, γίνεται εὐεργέτης τῶν ἐχθρῶν του.

Μὲ τέτοια παρηγορητικὰ λόγια καλοῦσε ὁ βασιλιάς τὸν λαὸ σὲ μετάνοια, ἐνῶ οἱ Νινευῖτες ἐκτελοῦσαν πρόθυμα αὐτὰ πού διατάσσονταν· γιατί λέει, «φόρεσαν σάκκους οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη καὶ φώναζαν παρατεταμένα στὸ Θεό». Δὲν ἦταν τὰ λόγια τους συνηθισμένα καὶ ὁ λογισμὸς τους μετέωρος· δὲν μιλοῦσε ἡ γλῶσσα τους, ἐνῶ ἡ σκέψη τους ρέμβαζε· δὲν προφερόταν ἡ φωνή τους, ἐνῶ ὁ νοῦς τους περιφερόταν, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο παρακαλοῦσαν τὸν Θεό. Ὅταν ἦρθε ἡ νύχτα καὶ αὐξήσε τὸν φόβο, ἔδωξε τὸν ὕπνο τους καὶ ἔκανε τὴν ὕμνωδία πὸ ἔντονη. Ἡ ἡμέρα πάλι δείχνοντας τὸν οὐρανὸ μελαγχολικὸ καὶ καθὼς χτυπιόταν με ἀκατάπαυστες ἀστραπὲς καὶ βροντές, προκαλοῦσε σ' ὄλους μεγάλο τρόμο καὶ τοὺς παρακίνοῦσε σὲ μεγάλη κραυγή. Ἡ γῆ πού σειόταν προκαλοῦσε μεγάλη ταραχὴ στὶς ψυχές τους. Ὅλα τὰ νήπια ἀπὸ φόβο ἔτρεχαν στοὺς κόλπους τῶν μητέρων τους καὶ κλαίοντας στὶς ἀγκαλιές τους δημιουργοῦσαν ἀπερίγραπτο θρήνο καὶ ὄδυρμό σ' ὅσους τὰ ἔβλεπαν. Ἀγέλες βοδιῶν καὶ προβάτων καὶ ζῶα πού εἶχαν στερηθεῖ ἀπὸ κάθε βοσκή καὶ νερό, βγάζοντας διάφορες φωνές ἔκαναν ἀκόμα καὶ τὶς σκληρὲς σὰν διαμάντια ψυχές νὰ κλαῖνε. Ἐνῶ λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ ἡ ἀπειλὴ καὶ ὁ φόβος τοὺς συντάραζαν, δὲν ἐννοοῦσαν νὰ ἀποβάλουν τὴν καλὴ ἐλπίδα. Γιατὶ λέει, «ποιὸς ξέρει ἂν δὲ μετανοήσῃ ὁ Θεὸς καὶ ἀπομακρύνῃ τὸ θυμὸ καὶ τὴν ὀργή του, καὶ δὲ καταστραφοῦμε;»⁴.

Φώναζαν λοιπὸν μέσα ἀπὸ τὰ κατάβαθα τῆς καρδιάς τους στὸν Θεό· Ἐπισημὰ, Κύριε τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἐμεῖς βέβαια εἴμαστε ἄξιοι τῆς ἀποφάσεως μετὰ τὴν ὁποία μᾶς ἀπέιλησες καὶ ὀφείλουμε κάθε καταδίκη, ἐπειδὴ ἀγνοήσαμε ἐσένα τὸν ἀληθινό Θεὸ καὶ ζήσαμε ζωὴ διεφθαρμένη. Σὺ ὁμως, χρησιμοποιοῦντας τὸ πέλαγος τῆς εὐσπλαγχνίας σου, παῦσε τὴν ἐναντίον μας τιμωρία· νίκησε τὸ ἐνδιάμεσο δίκαιο μετὰ τὴν ἀγαθότητά σου, καὶ τὴ δική μας ἀγνωμοσύνη μετὰ τὴ φιλανθρωπία σου· ἐὰν βέβαια μᾶς ἐπέβαλες τὴν ποινὴ ξαφνικά, θὰ εἶχαν λόγο οἱ τιμωρίες σου καὶ θὰ μᾶς σκοτώνες, ἀφοῦ ἤμασταν ξένοι καὶ

τριους ὄντας καὶ φαύλους ἀπέκτενες· νῦν δὲ προθεσμίαν διὰ χρηστότη-
 τα δούς, ἂν μεταβληθέντας φονεύσης, οὐκ ἄλλοτρίους, ἀλλὰ σοὺς ἀπολ-
 λύεις. Ἄσεβοῦντας ἐφύλαξας, καὶ νῦν φθείρεις πιστοὺς γινομένους; πο-
 νηροῦς ὄντας διέσωσας, καὶ ἀγαθοεργοῦντας νῦν ἀναιρεῖς; εἰδῶλοις ἀ-
 5 νακειμένην τὴν πόλιν ἠῤῥησας καὶ βασιλίδα πεποιήκας, καὶ καταστρέ-
 φεις σὴν γενομένην; Οὐκ εἰδότες σε διὰ σοῦ τὴν οἰκουμένην ἐκρατήσα-
 μεν, καὶ προσκυνοῦντές σε νῦν καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐκβαλλόμεθα; Τοῦ
 σοῦ, Βασιλεῦ, ὀνόματος φεῖσαι, μὴ Νινευῖταις ἀπαιτῶν δίκας, φευκτὴν
 ὡς ἀνόνητον τὴν εὐσέβειαν ποιήσης· μὴ δικαίως ἡμᾶς κολάζων τῆς με-
 10 τανοίας τοῖς ἀνθρώποις κλείσης τὴν θύραν. Εἰ μὲν γὰρ νομοθέτου καὶ
 διδασκάλων τυχόντες εἰς πολλὴν κακίαν προήλθαμεν, ἀπαραιτήτως
 διάφθειρον, ἰκετεύουσι συγγνώμης μὴ μετάδος, χαλεπωτέραν ἢς ἠπέι-
 λησας ἐπάγαγε δίκην· εἰ δὲ οὐ μαθόντες, οὐδὲ παιδευθέντες ἐν φαυλό-
 τητι καὶ ἀσεβείᾳ διετελοῦμεν, μὴ τοσοῦτον ὄλεθρον, Βασιλεῦ, τῆς
 15 ἀγνοίας ἡμῶν καταψηφίση.

Κατακλυσμῷ τοὺς ἀνθρώπους διέφθειρας πάλαι δικαίως· διδά-
 σκοντι γὰρ οὐ προσεῖχον τῷ Νῶε· προεῖπας τὴν ἀπώλειαν, καὶ τὴν
 ἁμαρτίαν οὐκ ἔφυγον. Σοδομίτας εὐλόγως ἀνέπρησας, δέξασθαι γὰρ
 τοῦ Λὼτ τὰς συμβουλίας οὐκ ἠθέλησαν. Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν εἰκό-
 20 τως μετὰ τοῦ Φαραώ, Μωσέως γὰρ διδάσκοντος οὐκ ἐπέιθοντο
 πληγέντες πολλάκις, καὶ τῆς σῆς δεξιᾶς πείραν λαβόντες. Ἡ παρὰ τί-
 νος ἀντειπεῖν ἐτολμήσαμεν; Ἔνα νῦν μόνον ἀπέστειλας πρὸς ἡμᾶς,
 οὐδὲ τοῦτον διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ κακῶν μηνυτὴν, καὶ πιστεύσαντες
 πανδημί τὴν σὴν λατρείαν τιμῶμεν. Προθεσμίαν ἡμῖν μικρὰν δέδωκας,
 25 καὶ μεταβολὴν ἐν αὐτῇ μεγίστην ἐδειξάμεν. Ἀπωλείας ἡμῖν κηρυχθεί-
 σης, τὸ σὸν φιλόφρονον οὐκ ἀπέγνωμεν. Τοῦ προφήτου τὴν κατα-
 στροφὴν καταγγείλαντος, εἰς τὸ σὸν ἠλίπισαμεν ἔλεος. Μὴ ψεύσης
 ἡμῶν, ἀγαθέ, τὰς ἐλπίδας! Μὴ παύσης γλώττας ἀνυμνεῖν σου τὴν
 χρηστότητα βουλομένης! Μὴ ἀποκτείνης ἄνδρας κηρύξαι σου τὴν ἀγα-
 30 θότητα πάντα σπεύδοντας! Μὴ κωλύσης ἡμᾶς διδασκάλους τοῖς ἡμε-
 τέροις πᾶσιν εὐσεβείας γενέσθαι! Μὴ διαμείνης ὀριζόμενος ὁμοίως
 πρὸς τοὺς οὐκέτι τοῖς αὐτοῖς διαμείναντας! Ἠλλάγημεν ἡμεῖς, διαλλά-

διεφθαρμένοι. "Όμως τώρα, πού ἐξαιτίας τῆς καλωσύνης σου μᾶς ἔδω-
 σες προθεσμία, ἂν μᾶς σκοτώσεις, ἐνῶ μετανόησαμε, δὲν θὰ σκοτώ-
 σεις ξένους, ἀλλὰ δικούς σου. "Όταν ἀσεβούσαμε μᾶς φύλαξες, καὶ
 μᾶς σκοτώνεις τώρα πού γίναμε πιστοί; Ἐνόσω ἤμασταν πονηροὶ μᾶς
 διέσωσες, καὶ μᾶς σκοτώνεις τώρα πού κάνουμε ἀγαθοεργίες; "Όσο ἡ
 πόλη ἦταν ἀφοσιωμένη στὰ εἰδωλα τῆ μεγάλωσες καὶ τὴν ἔκανες βα-
 σίλισσα, καὶ τὴν καταστρέφεις τώρα πού ἐγινε δική σου; Χωρὶς νὰ σὲ
 γνωρίζουμε, μὲ σένα κυριέψαμε τὴν οἰκουμένη, καὶ τώρα πού σὲ προ-
 σκυνᾶμε θὰ χάσουμε καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ μας; Εὐσπλαχνίσου, Βασιλιά,
 τὸ ὄνομά σου καὶ μὴ, ἐπιμένοντας νὰ καταδικάσεις τοὺς Νινευῖτες,
 κάνεις νὰ ἀποφεύγει κανεὶς τὴν εὐσέβεια ὡς ἀνώφελη· μὴ κλείσεις
 στοὺς ἀνθρώπους τὴν πόρτα τῆς μετάνοιας, δικάζοντας ἐμᾶς δικαίως.
 Ἐάν, ἔχοντας νομοθέτη καὶ δασκάλους, φθάσαμε σὲ πολλὴ κακία, νὰ
 μᾶς σκοτώσεις ὅπωςδήποτε, νὰ μὴ μᾶς δώσεις συγχώρηση, ἂν καὶ σὲ
 παρακαλοῦμε, τιμώρησέ μας μὲ ποινὴ σκληρότερη ἀπὸ αὐτὴν μὲ τὴν
 ὁποία μᾶς ἀπειλήσες· ἐὰν ὅμως χωρὶς νὰ διδαχθοῦμε, χωρὶς νὰ παιδα-
 γωγηθοῦμε, ζοῦμε μέσα στὴ διαφθορὰ καὶ τὴν ἀσέβεια, μὴ καταδικά-
 σεις τὴν ἀγνοιά μας, βασιλιά, μὲ τόσο μεγάλο ἀφανισμό.

Παλιὰ ἐξαφάνισες τοὺς ἀνθρώπους μὲ κατακλυσμὸ δικαίως· γιατί,
 ἐνῶ δίδασκε ὁ Νῶε, δὲν τὸν ἄκουαν· τοὺς προανήγγειλες τὴν κατα-
 στροφή, καὶ δὲν ἀπέφυγαν τὴν ἁμαρτία. Τοὺς Σοδομίτες δικαιολογη-
 μένα τοὺς ἔκαψες, γιατί δὲ θέλησαν νὰ δεχθοῦν τίς συμβουλὲς τοῦ
 Λῶτ. Οἱ Αἰγύπτιοι σωστὰ καταποντίστηκαν μαζί μὲ τὸν Φαραῶ, γιατί,
 ἐνῶ τοὺς δίδασκε ὁ Μωϋσῆς, δὲν πείσθηκαν, ἂν καὶ εἶχαν δεχθεῖ πολ-
 λὲς πληγὲς καὶ εἶχαν ἀποκτήσει πείρα τῆς δυνάμεώς σου. "Ἡ μήπως
 τολμήσαμε νὰ ἀντιμιλήσουμε σὲ κανέναν; "Ἐνα μόνο μᾶς ἔστειλες
 τώρα, καὶ οὔτε κι αὐτὸν νὰ μᾶς διδάξει, ἀλλὰ νὰ μᾶς φέρει κακὰ μηνύ-
 ματα, καὶ ἀφοῦ πιστέψαμε, ὅλοι μαζί σὲ τιμᾶμε λατρεύοντάς σε. Μᾶς
 ἔδωσες μικρὴ προθεσμία καὶ δείξαμε μέσα σ' αὐτὴν μεγάλη μεταβολή.
 "Ἄν καὶ μᾶς κηρύχθηκε ἡ καταστροφή μας, δὲν χάσαμε τὴν ἐμπιστο-
 σύνη μας στὴ φιλανθρωπία σου. Ἐνῶ ὁ προφήτης κήρυξε τὴν κατα-
 στροφή, ἐμεῖς στηρίξαμε τίς ἐλπίδες μας στὸ ἔλεός σου. Μὴ διαψεύ-
 σεις, ἀγαθέ, τίς ἐλπίδες μας! Μὴ σταματήσεις γλῶσσες πού θέλουν νὰ
 ἀνυμνοῦν τὴν ἀγαθότητά σου! Μὴ σκοτώσεις ἄνδρες πού εἶναι πρόθυ-
 μοι νὰ κηρύξουν τὴν ἐπιείκειά σου! Μὴ μᾶς ἐμποδίσεις νὰ γίνουμε σ'
 ὅλους τοὺς δικούς μας δάσκαλοι τῆς εὐσέβειας! Μὴ παραμείνεις ἀμε-
 τακίνητος ὅμοια μ' ἐκείνους πού δὲν παρέμειναν ποτὲ στὰ ἴδια. Ἀλλά-

γηθὶ σὺ. Στήσον τὴν ὀργὴν, ὡσπερ τὴν πλάνην ἡμεῖς. Παῦσον τὴν τιμωρίαν αὐτός, ὡσπερ ἡμεῖς τὴν κακίαν. Ἐξεπαιδευσας ἡμᾶς ἰκανῶς τῷ φόβῳ, δὸς καιρὸν λοιπὸν ἡμῖν τὸ περὶ σὲ φίλτρον ἐνδείξασθαι.

Φεῖσαι θρεμμάτων διὰ λιμὸν μυκωμένων· φεῖσαι παιδῶν ἀναμαρ-
5 τήτων ὑπὸ κλαυθμοῦ πνιγομένων. Φεῖσαι νηπίων ἀώρων ὑπὸ νηστείας ἐκλελυμένων. Μὴ συνδιαφθείρης τοὺς ἀναίτιους τοῖς αἰτίοις. Οἰκτεῖρησον μητέρας γάλα διὰ τὴν σὴν ὀργὴν τοῖς φιλτάτοις οὐ παρεχούσας· ἠρνήσαντο γονεῖς ἐκείνους ἐλέων, ἵνα τὸ σὸν ἔλεος ἐπισπᾶ-
σονται. Πάντες ἄνθρωποι τοῖς αὐτοῖς, οἷς καὶ ἡμεῖς, ἀνέχονται πονη-
10 ρεύμασιν· ἂν ἡμᾶς μετανοοῦντας μὴ δέξῃ, τοῦ κόσμου παντὸς τὰς ἐλπί-
δας ἐξέκοψας.

Τοιούτοις παρὰ τὰς ἀρχάς, ὡς εἰκός, Νινευῖται λόγοις ἐχρῶντο· ἦν δὲ καὶ τὰ ἔργα τοῖς λόγοις ἐφάμιλλα, νηστεία, σάκκος, ἐκτεινῆς προσευχή, δάκρυα, πονηρίας φυγή. Ἀνεβόησαν γάρ, φησί, πρὸς τὸν Θεὸν
15 ἐκτενῶς, καὶ ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῆς ἐν χερσὶν αὐτῶν. Ἄπτονται τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῶν ἄκρων αὐτῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν κορωνίδα τῆς ἀρετῆς κρηπίδα ποιοῦνται τῆς ἀρετῆς· πᾶν γὰρ ὁ,τι κάλλιστον ἔργον καὶ Θεῷ
προσφιλέστατον, τοῦτο ἕκαστος ἐπιτηδεύετο. Ἴδον πόλεμον οὐράνιον
20 κατ' αὐτῶν ἐγειρόμενον, καὶ ὠχύρωσαν ἔργοις ἀγαθοῖς ἑαυτοὺς, ὡσπερ τείχει. Ἐνεδύσαντο θαυμαστήν τινα πανοπλίαν τοὺς σάκκους. Ἀντέταξαν κάτωθεν εὐχὰς καὶ δεήσεις τοῖς ἄνωθεν κεραυνοῖς φερομένοις. Τῷ πατάγῳ τῶν βροντῶν τὸν ἦχον τῆς ὑμνωδίας ἀντέστησαν. Νηστεία πύργος αὐτοῖς γέγονεν ἐναργῆς. Κρουνοῖς δακρῦων τὴν τῶν
25 ἀμαρτημάτων ἔσβεσαν φάλαγγα. Φίλους ἐποίησαντο τοὺς ἐχθρούς, ἵνα τὸν Θεὸν ἑαυτοῖς καταλλάξωσιν. Ἀφῆκαν αὐτοὶ τὴν ὀργὴν τοῖς λευπηκόσιν, ἵνα τὴν κατ' αὐτῶν ὀργὴν παύσωσι τοῦ Δεσπότη. Ὀφλημάτων κάτω γραμματεῖον διέρρηξαν, ἵνα τῆς ἄνωθεν ἐπταισμένων ἀφέσεως τύχωσιν. Ἐδωκαν δούλοις ἐλευθερίαν, ἵνα λάβωσιν αὐτοὶ τῆς τι-
30 μωρίας ἐλευθερίαν. Προσέθηκαν τὰς κτήσεις τοῖς ἐνδέεσιν, ἵνα κτήσωνται βεβαίως τὰς ἰδίας οὐσίας. Τρυφὴν ῥίψαντες, ἐγκράτειαν μετεδίωκον. Ἀκολασίαν φυγόντες, σωφροσύνην ἠσπάζοντο. Ἀξιωματῶν ὄγκον μισήσαντες, εἰς ταπεινὸν καὶ πενήτηρὸς σχῆμα ἅπαντες μετε-

ξαμε ἑμεῖς, συμφιλιώσου ἐσύ. Πάψε τὴν ὀργή σου, ὅπως ἑμεῖς σταματήσαμε τὴν πλάνη. Πάψε σὺ τὴν τιμωρία, ὅπως ἑμεῖς τὴν κακία. Μᾶς διαπαιδαγώγησες ἀρκετὰ μὲ τὸ φόβο, δῶσε μ' ας λοιπὸν καιρὸ νὰ ἀποδείξουμε τὴν ἀγάπη μας σὲ σένα.

Λυπήσου τὰ ζῶα ποὺ ἀπὸ τὴν πείνα μουγκρίζουν· λυπήσου τὰ ἀναμάρτητα παιδιὰ ποὺ πνίγονται στὸ κλάμα. Λυπήσου τὰ τρυφερὰ νήπια ποὺ ἀπὸ τὴ νηστεία πεθαίνουν. Μὴ καταστρέψεις τοὺς ἀναίτιους μαζὶ μὲ τοὺς ὑπαίτιους. Σπλαχνίσου τὶς μητέρες ποὺ ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς σου δὲν προσφέρουν γάλα στὰ πολυαγαπημένα τους· ἀρνήθηκαν οἱ γονεῖς τὴν εὐσπλαγχνία σ' ἐκεῖνα, γιὰ νὰ προκαλέσουν τὴ δική σου εὐσπλαχνία. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀνέχονται τὶς ἴδιες μ' ἑμᾶς κακίες· ἐὰν δὲν δεχθεῖς ἑμᾶς ποὺ μετανοοῦμε, θὰ κόψεις ὄλου τοῦ κόσμου τὶς ἐλπίδες.

Τέτοια λόγια ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅπως εἶναι φυσικό, χρησιμοποιοῦν οἱ Νινευῖτες· ἦταν ὅμως καὶ τὰ ἔργα τους ἐφάμιλλα πρὸς τὰ λόγια τους, νηστεία, σάκκος, ἐκτεταμένη προσευχή, δάκρυα, ἀποφυγὴ τῆς κακίας. Φώναξαν, λέει, στὸ Θεὸ παρατεταμένα, καὶ ἐπέστρεψε ὁ καθένας ἀπὸ τὸν κακὸ δρόμο του καὶ ἀπὸ τὴν ἀδικία ποὺ εἶχε διαπράξει. Ἄρχισαν νὰ ἐφαρμόζουν τὴν συνετὴ ζωὴ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ καὶ ἔκαναν τὴν κορωνίδα τῆς ἀρετῆς θεμέλιο τῆς ἀρετῆς τους· γιατί, ὁ καθένας ἔκανε ὅποιο ἔργο ἦταν τὸ πιὸ καλὸ καὶ προσφιλὲς στὸ Θεό. Εἶδαν νὰ κηρυσσεται πόλεμος οὐράνιος ἐναντίον τους καὶ ὄχύρωσαν τοὺς σάκκους σὰν θαυμάσια πανοπλία. Ἀντέταξαν ἀπὸ κάτω προσευχὲς καὶ δεήσεις ἐναντίον τῶν κεραυνῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ἀπέναντι στὸν πάταγο τῶν βροντῶν ἔστησαν τὸν ἦχο τῆς ὑμνωδίας. Ἡ νηστεία ἐγίνε γι' αὐτοὺς αἰσθητὸς πύργος. Μὲ τοὺς κρουνοὺς τῶν δακρῶν τους ἔσβησαν τὴ φάλαγγα τῶν ἀμαρτημάτων τους. Ἐκαναν φίλους τοὺς ἐχθροὺς, γιὰ νὰ συμφιλιώσουν τὸν Θεὸ μὲ τοὺς ἑαυτοὺς τους. Συγχώρησαν αὐτοὶ τὴν ὀργή τους ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τοὺς εἶχαν λυπήσει, γιὰ νὰ σταματήσουν τὴν ἐναντίον τους ὀργή τοῦ Δεσπότη. Ἐσχισαν τὸ γραμματίο τῶν ἐπίγειων χρεῶν, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴ συγχώρηση τῶν πταισμάτων τους ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἐδωσαν στοὺς δούλους ἐλευθερία, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὴν τιμωρία. Ἐδωσαν τὰ κτήματά τους σ' αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀνάγκη, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κυριότητα τῆς περιουσίας τους. Ἀπέριψαν τὴν ἀπόλαυση, καὶ ἐπιζητοῦσαν τὴν ἐγκράτεια. Ἀπέφυγαν τὴν ἀκολασία, καὶ ἀσπάσθησαν τὴν σωφροσύνη. Μίσησαν τὰ μεγάλα ἀξιώματα, καὶ πῆραν ὅλοι ταπεινὴ καὶ πένθιμη ἐμφάνιση.

σκευάσθησαν. Ὠνίων καὶ συμβολαίων καὶ πάντων ἔργων σχολάσαντες, τὸν Θεὸν ἐθεράπευον. Οἱ κακοῦργοι τὰς ληστείας οὐδενὸς ἀναγκάζοντος ὡμολόγουν. Οἱ δικασταὶ τοὺς ὁμολογοῦντας οὐκ ἐπράττοντο δίκας. Ὡς τεθνεῶτες τοῦ βίου πάντες ὡμολόγουν. Ὁ πλοῦτος ἀφύλακτος ἔρριπτο, καὶ ὁ κλέπτης οὐδαμῶθεν ἐφαίνετο. Χρυσὸς τοῖς ἐνδεέσιν ἐχορηγεῖτο, καὶ τὴν κτῆσιν ἕκαστος ὡς ζημίαν ἐφυγεν. Ἐν μόνον ἐσπουδάξεται πᾶσιν, ἢ σωτηρία. Εἷς δρόμος καὶ πλουσίοις καὶ πένησιν, ὁ περὶ τῆς ζωῆς προύκειτο πόνος. Πᾶν δὲ τὸ μὴ εἰς τοῦτο φέρον, ὡς ἀνόνητον καὶ φαῦλον ἐκβέβλητο. Ἄδηλος ἦν ἢ σωτηρία, καὶ ὡς ὁμολογουμένη 10 παρ' αὐτοῖς ἐσπουδάξεται. Οὐκ εἶχον θαρρεῖν τῷ τέλει τῆς μετανοίας, καὶ ὡς ζησόμενοι πάντως ἀγαθῆς πάσης ἐπεμελοῦντο πράξεως.

Ὡ φιλοσόφων βαρβάρων! ὦ σοφῶν ἀπαδεύτων! Ἐγνώσαν ἀδιδάκτως τὰ δέοντα, ἄνευ νομοθέτου μετερρυθμίσθησαν, ἄνευ διδασκάλων ἐσωφρονίσθησαν, ἐκ τῆς ἐσχάτης κακίας εἰς τὴν οὐράνιον πολιτεῖαν ἀνέδραμον. «Αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου». Εἷς ὄμβρος ἀπειλῆς, καὶ μυρίων ἀγαθῶν φορὰν ἐβλάστησαν Νινευῖται· ἀνεχωνεύθησαν ὡς παλαιοὶ τινες ἀνδριάντες. Μετεσκευάσθησαν ἐκ τῆς μετανοίας· ἐξ ἁμαρτωλῶν γεγόνασι δίκαιοι, ἀγγέλοις ἐράσμιοι, Θεῷ ποθεινοί. Ἔστησαν σαλενομένην τὴν πόλιν, καταπίπτουσαν ὠρθωσαν, δονουμένην ἐστήριξαν. Μετεστράφησαν, καὶ οὐκ ἀντεστράφησαν· μετεβλήθησαν, καὶ οὐ διεφθάρησαν. «Ἴδε», γὰρ φησιν, «ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπεστράφησαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν πονηρῶν, καὶ μετενόησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἢ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς». Ὡ παραδόξων 20 πραγμάτων! Ἄνεδίκασε τὴν δίκην ὁ δικαστῆς, τὴν φονεύουσαν ἔλυσε πῆφον, καὶ τὴν σώζουσαν ἐψηφίσατο. Μετενόησαν Νινευῖται, καὶ μετενόησεν ὁ Θεός. Ἔσχισεν ἢ μετάνοια τῆς ἀπωλείας τὸ πρόσταγμα. Διέρρηξαν ἐκεῖνοι τὴν πονηρίαν, διέρρηξεν ὁ Θεὸς τὴν ἀπόφασιν. Ὡ πάντα δυναμένης μετανοίας! Ἐπὶ γῆς τελεῖται, καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς ἀναστρέφει.

30 Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὦ φίλοι, μετανοήσωμεν· οὕτω νηστεύσωμεν· ἀγαθὰς πράξεις τῇ νηστείᾳ συζεύξωμεν· πονηρῶν πράξεων ἀπεχώμεθα· τῆς γεέννης τὴν ἀπειλὴν φοβηθῶμεν· διὰ μετανοίας τὴν παρὰ Θεοῦ σωτηρίαν κτησόμεθα. Αὐτῷ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Σταμάτησαν τὰ ψώνια καὶ τὰ συμβόλαια καὶ ὅλα τὰ ἔργα, καὶ λάτρευαν τὸ Θεό. Οἱ κακοῦργοι, χωρὶς νὰ τοὺς ὑποχρεῶναι κανένας, ὁμολογοῦσαν τὶς ληστείες τους. Οἱ δικαστὲς δὲν καταδίκασαν αὐτοὺς ποὺ ὁμολογοῦσαν. Σὰν πεθαμένοι ὁμολογοῦσαν ὅλοι τὴ ζωὴ τους. Ὁ πλοῦτος σκορπιζόταν ἀφύλακτος καὶ δὲν ἐμφανιζόταν κλέφτης ἀπὸ πουθενά. Δινόταν χρυσάφι τοὺς φτωχοὺς, καὶ τὴν ἀπόκτησὴ του ὁ καθένας τὴν ἀπέφευγε ὡς ζημιά. Ἔνα πρᾶγμα μόνο ἐνδιέφερε ὅλους, ἡ σωτηρία. Ἔνας δρόμος ὑπῆρχε γιὰ πλοῦσιους καὶ φτωχοὺς, ὁ κόπος γιὰ τὴ ζωὴ. Κάθε τι ποὺ δὲν ὀδηγοῦσε σ' αὐτὴν, τὸ ἀπομάκρυναν σὰν ἀνώφελο καὶ κακό. Ἡ σωτηρία ἦταν ἀβέβαιη καὶ ἔσπευδαν νὰ τὴν ὁμολογήσουν. Δὲν μπορούσαν νὰ ἐλπίζουν στὸ ἀποτέλεσμα τῆς μετάνοιας καὶ γιὰ νὰ ζήσουν ὅπως δὴποτε φρόντιζαν κάθε πράξιν τους.

Πόσο φιλόσοφοι βάρβαροι! Πόσο σοφοὶ ἀπαίδευτοι! Ἔμαθαν χωρὶς νὰ διδαχθοῦν αὐτὰ ποὺ ἔπρεπε, ἀλλάξαν τρόπο ζωῆς χωρὶς νομοθέτη, σωφρονίσθησαν χωρὶς δασκάλους, ἀπὸ τὴν ἔσχατη κακία, ἔφτασαν σὲ οὐράνια πολιτεία. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλλοίωση ποὺ ἐπιφέρει ἡ δύναμη τοῦ Ὑψίστου. Ἐρριξε μιὰ βροχὴ ἀπειλῆς, καὶ οἱ Νινευῖτες παρουσίασαν μυρίων ἀγαθῶν καρποφορία. Ξανάλειωσαν σὰν νὰ ἦταν κάποια παλιὰ μεταλλικὰ ἀγάλματα. Μεταμορφώθηκαν μὲ τὴ μετάνοια: ἀπὸ ἀμαρτωλοὶ ποὺ ἦταν, ἔγιναν δίκαιοι, ἀγαπητοὶ στοὺς ἀγγέλους, ποθητοὶ στὸ Θεό. Στήριζαν τὴν πόλιν τους ποὺ κουνιόταν, τὴν ἀνόρθωσαν ἐνῶ ἔπεφτε, τὴ στήριζαν ἐνῶ δονοῦνταν. Μεταστράφηκαν καὶ δὲν ἀντιστράφηκαν· μεταβλήθηκαν καὶ δὲν καταστράφηκαν. Γιατὶ λέει, «εἶδε ὁ Θεὸς τὰ ἔργα τους, ὅτι δηλαδὴ ἐπέστρεψαν ἀπὸ τοὺς πονηροὺς δρόμους τους, καὶ μετανόησε γιὰ ὅσα εἶχε πεῖ ὅτι θὰ τοὺς κάνει ἐξαιτίας τῆς κακίας τους»⁵. Τί παράδοξα πρᾶγματα! Ἐπανελάβε τὴ δίκην ὁ δικαστὴς, ἀκύρωσε τὴν καταδικαστικὴν τοῦ ἀπόφαση, καὶ ἔβγαλε ἄλλη ἀθωωτικὴ. Μετανόησαν οἱ Νινευῖτες καὶ μετανόησε καὶ ὁ Θεός. Ἡ μετάνοια ἔσχισε τὸ διάταγμα τοῦ ἀφανισμοῦ. Ἔσχισαν ἐκεῖνοι τὴν κακία, ἔσχισε καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἀπόφαση. Ὡ παντοδύναμη μετάνοια! Στὴ γῆ τελεῖται, καὶ ἀντιστρέφει τὰ οὐράνια.

Ἔτσι κι' ἐμεῖς, φίλοι, ἄς μετανοήσουμε· ἔτσι ἄς νηστεύουμε· ἄς συνδυάσουμε τὶς καλὰς πράξεις μὲ τὴ νηστεία· ἄς ἀπέχουμε ἀπὸ τὶς πονηρὰς πράξεις· ἄς φοβηθοῦμε τὴν ἀπειλὴ τῆς γέεννας· ἄς ἀποκτήσουμε τὴ σωτηρία ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὴν μετάνοια. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οι ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		12 2-11	154
1	11	150	14 15	152
	23	212	21	254
	26	274. 484	20 13	402
3	1-7	372		
4	12	402		Ἄριθμοι
6	2	374	16 1-35	400
7	4	164	26 1-35	416
	11	164		
12	1	138		Ἰησοῦς Ναυῆ
17	5	354	6 17	338
18	6	288	7 1	340
	10	296	2-5	340
19	8	286	10-12	340
22	2	140. 142	10 12-13	254
	5	142. 146	20-21 -	342
	7-8	142	24-25 -	342
	11-12	146		
24	2-4	296		Βασιλειῶν Α'
39	7 ἐ.	392	1 5	28
41	37-46	464	6	26
49	10	356	7	26
			8	28
	Ἔξοδος		9	28. 30. 58
1	14	150	11	30. 32. 46
2	23	150	12	44
3	6	102	13	108
6	8	102	14	48
	9	174	14-15	56
7	14-25	152	15	60. 78
8	1-11	152	16	60
9	8-12	152	17	62. 80
10	4-20	152	18	62
11	4 ἐ.	152	22	72

130	1	378	10		520
136	1-4	464			
	Ἰωβ		1	4	82
1	21	456	2	8	482
2	10	54	10		482
29	15-16	280			
31	32	280. 456			
	Ἰησοῦς		1	19-20	494
	Παροιμιαί		6	1	320. 346. 350. 388. 408. 418. 426
3	34	372			328. 428. 430
6	32	368		2	350
9	9	132. 456		2-3	328
15	1	258		3	328
18	3	366		6	434
22	28	426	7	3	388
25	15	258	14	14	372
63	30	368	40	6	98. 272
	Ἐκκλησιαστής			8	98
3	4	460	43	26	362
	7	358	40	6	98. 272
7	5	362		8	98
8	1	292	43	26	362
10	14	374	45	7	442. 452. 466
	Σοφία Σολομώντος		49	15	436
2	14	414	53	8	500
	Ἰερεμίας				
	Σοφία Σειράχ		3	6 ἑ.	86
2	1-3	492	6	14	466
	10	492	7	16	486
9	8	370	10	19-22	488
23	18	52		24	486
25	9	270. 384	20	23	472. 476
	19	96	23	23	70
	24	96	45	6	110
28	12	260			
	Ἰεζεκιήλ				
	Ἰακώβ		3	20	368
3	6	452. 468	18	21	368
	Ἰωνᾶς				
2	2-10	110	3	1 ἑ.	254
3	6	510	6	22	110
	7	510	10	9	352
	8	512			
	9	514			
	Ἰωσάβη				
				1-3	392

Ματθαῖος					Ἰωάννης	
2	13	82	2	3		392
4	44	284		12		502
5	6	270.384	5	43		356
	11-12	246	13	19		148
	16	450				
	20	288			Πράξεις	
	28	234	10	4		318
6	5-18	364		34		494
	14	268	17	25-34		110
	21	78				
	34	468			Ρωμ. αἰ.	
7	1	54	1	32 ἑ.		210
	14	156.364	2	1		210
10	11	172		32		148
	16	386	5	3		122
	37	148		5		492
	41	54	8	39-40		122
11	11	504	9	16		476.490
	28	322	11	22		418
17	16	416	12	10		254
18	10	428		12		46
	15	418		15		68
	17	418	13	2		206
	20	116.430		12		160
22	12	426				
23	2	54			Κορινθ. Α'	
	37	490	2	9		284
24	35	388	3	17		368
25	35	178	4	5		124
			6	19		80
			7	8-10		480
1	30	390		10		480
11	25	242	10	11		72
				13		492
			11	17		368
6	22-23	246	12	8-11		68
14	30	408				
16	24	294			Κορινθ. Β'	
17	10	360.396	4	18		390
18	11-12	248	6	16		80
	12	394	7	10		460
	13	248.394	12	6		170
19	46	82		7		170
21	2-4	160				
22	31	492			Γαλάτας	
23	34	284	3	13		438
	40	110	5	10		222

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

527

	22	474		10		24
	Ἐφεσίους			11		482
				23		458
6	14-15	150			Τιμόθεον Β'	
	Φιλιπησίους		2	22		94
1	22-24	460			Τίτον	
	29	122				
2	3	256	1	16		84
	10	506			Ἐβραίους	
	Κολοσσαεῖς		5	11		498
1	24	122	7	1-4		500
3	2	430	10	31		438
	5	86	11	13		102
	Θεσσαλονικεῖς Α'			14		104
				16		102
5	17	46		14		104
	Θεσσαλονικεῖς Β'			16		102
				37		168
3	10	458			Ἰακώβου	
	Τιμόθεον Α'		4	6		372
2	9	292. 318	5	17		170
	14	96				
	15	22. 24			Πέτρου Α'	
3	6	372				
5	8	86	5	5		372

2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

- Ἄαρων 400. 416. 506.
 Ἄβειρων 400. 416. 418β.
 Ἄβραάμ 76. 102. 138. 140. 142. 144.
 146. 212. 286. 288. 290. 292. 298.
 336. 354. 382. 388. 456. 458.
 ἀγαθότης 378. 514. 516.
 ἀγαλλίαμα 322.
 ἀγαλλίασις κατὰ Θεὸν 322. 328.
 ἀγανάκτησις 20.
 ἀγάπη 10. 24. 116. 122. 290. 292. 296.
 300. 308. 442. 474.
 Ἄγγαῖος 482.
 ἀγενεαλόγητος 500. 502. 504. 506.
 ἄγια ἁγίων 398.
 ἁγιασμός 24. 44.
 ἁγιαστία 82.
 ἀγιωσύνη 34. 438.
 ἀγνωμοσύνη 166. 514.
 ἀγνωσία 338.
 ἀγρυπνία 324.
 Ἄγχους 166.
 Ἄδὰμ 96. 372.
 ἄδεια 196.
 ἀδηφαγία 58. 376.
 ἀδικία 298. 408. 518.
 Ἄδωναϊ 30. 46.
 Ἄζαρίας 412.
 ἀθανασία 84. 390.
 ἀθυμία 20. 26. 28. 34. 42. 44. 62. ~~68~~. 106.
 232. 288.
 Αἰγύπτιος, -οἱ 150. 152. 156.
 Αἴγυπτος 98. 152. 156.
 αἴρεσις 504.
 αἰρετικός, -οἱ 442. 500.
 αἰσχύνη 40. 92. 100. 114. 120.
 αἰχμαλωσία 80. 462. 464. 466. ~~468~~.
 ἀκαθαρσία 424.
 ἀκολασία 518.
 ἀκροβυστία 194.
 ἀλαζονεία 104. 326. 488.
 ἀλήθεια 146. 148. 154. 168. 306. 356.
 386. 478.
 ἀλογία 312.
 ἀμάθεια 482.
 ἀμάρτημα, -τα 92. 106. 108. 160. 164.
 168. 184. 222. 234. 246. 246. 248.
 250. 268. 272. 306. 318. 322. 324.
 326. 336. 340. 342. 344. 362. 366.
 368. 370. 372. 376. 378. 398. 414.
 458. 476. 486. 518.
 ἁμαρτία 18. 20. 38. 96. 116. 134. 140.
 150. 202. 204. 210. 220. 234. 236.
 248. 280. 284. 300. 334. 336. 340.
 362. 364. 368. 374. 412. 416. 508.
 510. 516.
 ἁμαρτωλός, -οἱ 76. 248. 306. 368. 394.
 396. 434. 436. 360. 520.
 ἄμιλλα 76. 254.
 ἀμοιβή 24. 264.
 ἀναγέννησις πνευματικὴ 504.
 ἀνάθημα 72. 338. 340.
 ἀνάστασις 366.
 ἀναισθησία 202. 222. 426.

ἀναισχυντία 14. 150. 234. 402. 410. 416.
418. 424.
ἀνεξικακία 44. 50. 52. 166. 198.
210. 220. 242.
Ἄννα 10. 26. 28. 40. 56. 66. 68. 88. **96**.
98. 108. 114. 118.
ἄνοια 314.
ἀνταπόδοσις 342. 418.
ἀντίδοσις 218. 220. 264. 288.
Ἀντιόχεια 382. 474.
ἀπαγωγή 466.
ἀπαιδία 56. 74. 130. 230.
ἀπανθρωπία 166. 310. 314. 460.
ἀπέχθεια 184. 196. 206. 238. 374.
ἀπειλή 62. 294. 520.
ἀπειρία 496. 498.
ἀπειροκαλία 316.
ἀπιστία 148.
ἀπίγνωσις 238. 368. 418. 510.
ἀπολογία 124. 184. 294.
ἀπολύτρωσις 318.
ἀπόνοια 18. 104. 254. 310. 362. 372. 376.
386. 394. 396. 402. 410. 488.
ἀποτομία 418.
ἀπώλεια 394. 410. 516.
ἀρετή 20. 28. 44. 74. 76. 84. 90. 94. 102.
116. 138. 158. 184. 210. 222. 240.
254. 266. 272. 280. 282. 290. 306.
308. 326. 336. 362. 364. 366. 378.
384. 390. 392. 416. 424. 454. 456.
458. 470. 476. 484. 486. 488. 508.
512. 518.
ἀρετή τοῦ δικαίου 23.
ἀσέβεια 76. 168. 414. 460. 480. **516**.
ἀσέλγεια 38. 62. 82. 234. 312. **460. 462**.
466. 468.
ἄσματα πορνικὰ 234. 348.
ἀσπίς πιστεως 512.
ἀσχημοσύνη 60. 92.
ἀσωτία 12.
ἀταξία 332. 334. 336.
ἀτμία 134. 316. 396. 418. **426**.
Αὐγουστος 386.
αὐτεξούσιον 490.
ἀφθαρσία 442.
ἀφροσύνη 456.
Ἄχαρ 336. 338. 340. **342**.
Ἄχῳρ 342.

B

Βάαλ 464.
Βαβυλῶν 464.
βάπτισμα 338.
βασιλεία τῶν οὐρανῶν 38. 108. 110. 122.
180. 244. 268. 284. 288. 318. 344.
βασιλεὺς δικαιοσύνης 500.
βασιλεὺς εἰρήνης 500.
βασιλεὺς Σαλήμ 500.
βασκανία 190. 192. 196. 276. 316.
Βηρσαβεὲ 416.
βλάβη 482.
βλακεία 314.
βλασφημία 332. 460. 462. **482. 504**.
βωμὸς 108.

Γ

Γαβριήλ 430.
Γαί 340.
Γάϊος 386.
γαλακτοτροφία 66. 72.
Γαλάται 222.
γαλήνη 270.
γάμος 36. 38. 64. 194. 370. **388. 390**.
392.
γαστριμαργία 460.
γένενα 122. 334. 476. 520.
Γελβουέ 228.
γέλως 316.
γνώσις Θεοῦ 450. 452.
Γολιάθ 210. 214. 252.

Δ

Δαθάν 416. 418.
δαίμων 58. 156. 166. 250. 254. 326. 366.
372. 398. 416. 512.
Δανιήλ 216. 352. 464.
Δαυιδ 50. 52. 54. 76. 102. 104. 166. 182.
184. 188. 190. 192. 194. 198. 202.
206. 208. 210. 212. 214. 218. 220.
232. 240. 242. 244. 252. 254. 256.
263. 264. 266. 276. 362. 416.
δέησις 112.
δεσμοκτήριον 110.
δηνάρια ἑκατὸν 182. 184.
διαβολή 60. 92. 222.
διάβολος 54. 92. 106. 214. 260. **366. 372**.

394. 396. 466. 476. 482. 512.
δικαιοσύνη 104. 116. 134. 150. 156. 216.
248. 270. 288. 300. 318. 336. 368.
394. 412. 486. 494. 500. 512. 514.
δικαιοσύνης θώραξ 512.
δόλος γάμου 194.
δόξα 16. 38. 64. 84. 86. 96. 98. 100. 104.
112. 134. 156. 180. 230. 264. 268.
318. 328. 344. 358. 380. 428. 440.
456. 494. 520.
δόξα (ἀνθρώπου) 298. 300. 308. 316.
410.
δόξα Θεοῦ 432. 450.
δόξα τοῦ οἴκου 278. 298. 300. 308.
δοξολογία 304. 320. 322. 326. 328. 332.
334. 344. 440. 444.
δοξολογία ἀγγελικὴ 324.
δουλεία 32. 252. 456. 462. 466.
δύναμις Θεοῦ 16.
δυσσαληρία 42.
- E
- Ἑβραῖος, -οἱ 402.
ἐγκράτεια 222. 518.
Ἑζεκίας 110.β
εἰδωλολατρία 86. 338.
εἰρήνη 38β. 62. 156. 300. 442. 452. 454.
466. 468. 474. 500.
Ἑλλὰς 30.
ἐλεημοσύνη 94. 176. 178. 180. 182. 282.
290. 294. 302. 304. 308. 310. 314.
318. 364. 366. 460. 462.
ἐλευθερία 28. 50. 174. 252. 284. 400.
456. 464. 466. 518.
Ἑλισσαῖος 172.
Ἑλκανὰ 28. 68. 80.
Ἑλλην, -ες 14. 292. 356. 386.
ἐλπίς 80. 118. 140. 232. 268. 476. 492.
512. 514. 518.
Ἑλωῖ 30. 46.
ἐξομολόγησις 108. 236. 324. 512.
ἐνέργεια 150.
ἐπαγγελία 138.
ἐπαινος, -οἱ 478.
ἐπιβουλὴ 12. 228. 244. 262. 264. 272.
452. 470.
ἐπιείκεια 40. 56. 78. 84. 172. 182. 190.
214. 246. 258. 262. 290. 300. 308.
414. 418.
ἐπιθυμία 82. 92. 234. 236. 238. 286. 346.
360. 368. 370. 374. 376. 424. 496.
500.—ἐπιθυμία ἀτοπος 12. 62.—ἐπι-
θυμία μίξεως 164.—ἐπιθυμία νεω-
τεριστικὴ 94.—ἐπιθυμία χρημάτων
274.
ἐπιμέλεια 36.
ἐπιμιξία 374.
ἐπιτίμησις 88. 94. 416.
ἔρις 332.
ἔρωσ 12. 36. 164. 186. 292.
ἔρωσ πλεονεξίας 310.
εὐγένεια 272. 298. 384. 442.
εὐγνωμοσύνη 78.
εὐδοκίμησις 52. 322.
εὐετηρία 466.
εὐεργεσία 78. 166. 186. 188. 192. 220.
224. 226. 256. 258. 262. 264. 426.
εὐημερία 138.
εὐθυμία 118. 252. 304. 322.
εὐλάβεια 32. 52. 54. 60. 68. 72. 94. 106.
116. 234. 324. 328. 330. 390.
εὐλογία 80. 116. 150.
εὐμορφία 416.
εὐποιΐα 282.
εὐσέβεια 176. 306. 360. 363. 410. 516.
εὐσπλαγχνία 148. 180.
Εὐστάθιος 474.
εὐσχημοσύνη 298.
εὐταξία 12. 320. 244. 448.
εὐτέλεια 274.
εὐφημία 190. 220. 302.
εὐφροσύνη 70. 82. 94. 322. 328. 330.
442. 474.
εὐχαριστία 58. 78. 96. 322.
εὐχεσθαι ἀρχομένους ἀρίστου καὶ λήγο-
ντας 40.
εὐχή 30. 40. 44. 46. 48. 58. 78. 80. 94. 96.
106. 108. 110. 116. 118. 120. 180.
252. 300. 308. 366.
ἐχθρα 188. 192. 196. 228. 246. 252. 260.
- Z
- ζάλη 258. 496.
Ζαχαρίας 404.

ζῆλος 94. 168. 308.— ζῆλος θεῶς 180.
ζωή αἰώνιος 484.
ζώνη τῆς ἀληθείας 156.

Η

ἡδονή 10. 12. 44. 74. 94. 114. 116. 128.
130. 132. 134. 208. 212. 238. 304.
328. 330. 432. 442. 476.
Ἡλεί, ἱερεὺς, 30. 44. 48.
Ἡλίας 160. 162. 168. 170. 172.
ἡμερότης 310.
Ἡρώδης 384.
Ἡσαΐας 346. 350. 372. 382. 388. 408.
500.
ἡσυχία 12. 380.

Θ

θάνατος 100. 162. 186. 216. 244. 252.
318. 394. 458. 460. 514.
θεογνωσία 14. 20.
θεοσέβεια 74.
θλιψις 24. 122. 168. 174. 264.
θόρυβος 116. 118.
Θρᾶξ 446. 448.
θρῆνος, —οι 262.
θυμηδία 322.
θυμίαμα 408.— θυμίαμα εὐώδες 332.
θυμὸς 42. 44. 92. 94. 194. 198. 208. 212.
214. 216. 218. 220. 240. 250. 258.
260. 370. 402. 412. 418. 486. 496.
512. 514.
θυσία 76. 214. 236. 242. 332. 506.
θυσία δι' αἵματος 506.
θυσιαστήριον 108. 214. 408. 434.

Ι

Ἰακώβ 102.
Ἰασούβ 388.
Ἰεζεκιήλ 366.
ἱερεῖον 108. 214.
Ἰερεμίας 88. 486.
Ἰεριχὼ 338. 340.
Ἰερουσαλήμ 214. 338. 424. 490.
ἱερωσύνη 362. 398. 400. 402. 404. 410.
412. 418.
Ἰησοῦς Ναυῆ 254. 342.
ἰκετηρία 68. 412.

Ἰνδός, —οι 98. 446. 448.

Ἰορδάνης 338.

Ἰουδαία 166.

Ἰουδαῖος, —οι 80. 82. 108. 150. 152. 154.
156. 160. 162. 166. 169. 186. 354.
362. 386. 404. 464. 466. 484. 486.
490. 506.

Ἰούδας, πατριάρχης, 88. 192. 356. 488.

ἵπποδρομία 92. 332. 442.

Ἰσαάκ 102. 138. 140. 142. 144. 146. 288.
388.

ἰσηγορία 448.

ἰσονομία 310. 318.

ἰσότης 448.

Ἰσραήλ 62. 150. 152. 192. 264. 336. 340.
342.

Ἰωάννης, Βαπτιστής, 384. 504.

Ἰῶβ 54. 276. 280. 286. 392. 456. 470.

Ἰωνάθαν 192. 228.

Ἰωῆς 510.

Ἰωσήφ 166. 392. 464. 470.

Κ

καθαρισμός 318.

Κάιν 402.

κακία 22. 62. 76. 94. 96. 164. 174. 210.
222. 248. 258. 262. 264. 274. 282.
284. 308. 312. 364. 372. 378. 392.
410. 454. 466. 468. 470. 476. 484.
512. 516. 518. 520.

κακουργία 200. 482.

καλλωπισμὸς 116.

κόλασις 38. 100. 108. 162. 164. 178. 210.
334. 434. 476. 514.

καρτερία 44. 474.

κατάγνωσις 92. 368.

καταδίκη 42. 434.

κατάπληξις 328.

κατάρτα 52. 150. 154. 438.

καταφρόνησις 326. 336.

κατηγορία 120. 316.

κενοδοξία 254. 302.

κέρας 96. 100. 120.

κέρδος 182.

κηδεμονία 180. 186. 220. 222. 322. 438.

κήρυγμα 164. 510.

κίνδυνος 100. 132. 166. 176. 186. 190.

192. 194. 196. 202. 212. 252. 276. μῦθος 292.
 370. 472.
 Κλαύδιος 386.
 κόλασις ἀθάνατος 318.
 Κορέ 400. 416. 418.
 κοσμιότης 308.
 κρίσις μέλλουσα 226. 268.
 Κωνσταντινούπολις 304.
- Λ
- Λάζαρος 294. 456. 458.
 λατρεία 16. 108. 516.
 λέπρα 362. 402. 420.
 ληστεία 520.
 ληστής 310.
 λῆμος 114. 116. 168. 172. 174. 180. 462.
 468.
 λοιδωρία 34. 52. 54. 56. 120. 248. 258.
 260. 470.
 λουτρὸν παλιγγενεσίας 318.
 λύπη 26. 34. 144. 190. 460.
 Λῶτ 164.
- Μ
- μαγγανεία 234.
 Μακκαβαῖος, -οἱ 390.
 Μαμβρή δρυς
 μανία 52. 192. 410. 504.
 Μαρία 506.
 ματαιότης 396.
 Μαῦρος, -οἱ 446. 448.
 μεγαλοψυχία 56. 104. 160. 172. 224.
 μέθεξις 344.
 μέθη 12. 36. 56. 58. 60. 62. 78. 288. 442.
 μέθη ἀσχημοσύνης μήτηρ 14.
 Μελχισεδέκ 496. 498. 500. 504. 506.
 Μελχισεδεκῖται 504.
 μετάνοια 92. 236. 294. 434. 436. 440.
 460. 508. 510. 516. 520.
 μικροψυχία 456.
 μίμησις 180.
 μισοξενία 162.
 μῖσος 292.
 μοιχεία 38. 52. 234. **236. 368. 468.**
 μοιχὸς 246.
 μνήμη νηστείας 10.
 μνησικακία 184.
- μυσταγωγία 110.
 μυστήριον 116. 140. 142. 236. 332. 350.
 446.
 Μωϋσῆς 48. 54. 150. 152. 156. 166. 174.
 256. 336. 338. 388. 402. 516.
- Ν
- Ναβουχοδονόσορ 486.
 νηστεία 10. 12. 14. 300. 364. 466. 434.
 510. 518. 520.
 Νικόδημος 502. 504.
 Νινευίτης, -αἱ 466. 508. 510. 512. 514.
 516. 518.
 νόμος 76.
 νοθεσία 70. 88. 120.
 Νῶε 516.
- Ο
- ὀδύνη 32. 34. 42. 62. 68. 70. 88β. 94.
 130. 438.
 Ὁζίας 346. 350. 358. 360. 362. 364. 368.
 382. 388. 392. 394. 396. 400. 404.
 406. 408. 420. 422. 426.
 οἰκονομία 296.
 ὀλιγοψυχία 174.
 ὀλιγωρία 22. 82. 88. 96. 478. 494.
 ὀλοκάρπωσις 140. 142. 146. 148.
 ὀμοίωσις 274. 484.
 ὀμόνοια 38. 290.
 ὄνειδος 40. 56. 92. 114. 120. 240.
 ὄργη 54. 82. 172. 182. 184. 198. 202.
 214. 216. 222. 250. 252. 254. 258.
 260. 266. 338. 340. 388. 406. 408.
 418. 422. 496. 512. 514. 518.
 ὄρκος 14. 182. 322.
 ὄρφανία 230.
 Οὔριος 506.
- Π
- πάθημα, -τα 122.
 πάθος, -η 12. 18. 106. 190. 196. **200. 218.**
 260. 264. -πάθη ἄλογα 82.
 παιδοποιΐα 130.
 παιδοτροφία 22. 24. 32. 68. 178.
 παλιγγενεσίας λουτρὸν 318.
 πανωλεθρία 226.

- παραινέσεις 54. 88. 94. 120. 182. 380. 382.
 παρακαταθήκη 78.
 παράκλησις 70.
 παραμυθία 68. 110. 230. 240. 294. 378.
 παρανόμημα 272.
 παρανομία 76. 164. 232. 336. 342. 400. 458. 462.
 παραπληξία 258.
 παράπτωμα 368. 378.
 παρθενία 42. 158. 370. 392.
 Παρθένος 502. 506.
 παροΐνια 58. 62. 78.
 παρουσία νηστείας 10.
 παρηρησία 28. 30. 38. 40. 62. 92. 120. 158. 166. 170. 220. 268. 318. 328. 336. 352. 400. 412. 414. 424. 440. 500.
 Παῦλος 22. 24. 46. 66. 68. 86. 96. 102. 110. 122. 124. 156. 160. 168. 170. 210. 222. 256. 292. 368. 372. 390. 418. 430. 438. 452. 458. 460. 470. 472. 476. 492. 496. 498. 500.
 πειρασμός, -οί 106. 470. 494.
 πενία 116. 124. 126. 134. 174. 178. 180. 196. 240. 94. 426. 454. 456. 458. 462. 482.
 Πεντηκοστή 94. 114. 118.
 περιφάνεια 98. 100. 138. 384.
 Πέτρος 390. 476. 492. 494.
 πίστις 24. 26. 40. 62. 66. 70. 80. 136. 138. 140. 442. 452. 482. 492. 502.-
 πίστις ὀρθή 308.- πίστεως ἀσπίς 512.
 πλάνη 16. 518.
 πλάνη ἑλληνική 14.
 πλεονεξία 86. 248. 280. 290. 310. 316. 318. 448. 460. 462. 466. 468.
 πλημμέλημα 222. 246. 248.
 πλούσιος 286. 294.
 πλοῦτος 104. 114. 124. 128. 130. 178. 196. 280. 284. 302. 306. 312. 354. 454. 456. 458. 460. 482.- πλοῦτος ἀνθρώπου 302.- πλοῦτος οἰκίας 302.
 πόθος 28. 30. 94. 102.
 πολυπαιδία 130.
 πονηρία 20. 22. 52. 60. 96. 164. 178. 192. 206. 210. 216. 220. 240. 258. 262. 264. 372. 374. 424. 508. 518. 520.
 πόθος 296.
 πορνεία 36. 236. 238. 274. 388. 392. 466. 468. 506.
 πόρνη 310. 338. 394.
 πόρνος 246.
 πρότης 56. 60. 62. 184. 194. 214. 258. 300. 308. 412.
 πρωΐτης 290.
 προαίρεσις 22. 24. 96. 138. 162. 242. 256. 258. 274. 282. 348. 364. 374. 492.- προαίρεσις νήφουσα 108.
 πρόθεσις 488.
 προθυμία 48. 104. 118. 136. 270. 288. 294. 366. 382. 390. 442. 478.
 πρόνοια Θεοῦ 10. 22. 24. 26. 28. 36. 80. 114. 116. 124. 126. 236. 368.
 προσευχή 46. 82. 512. 518.
 προσδοκία 370.
 προσκύνησις 344.
 προφητεία 180. 356. 404. 406. 422.
 πρωτότοκος 152. 154. 156. 338.
 πτωχεία 178. 304.
- P
- Ραάβ 338.
 Ρεβέκκα 438.
 ραθυμία 18. 82. 90. 94. 106. 234. 366. 378. 418. 472. 476. 478. 484. 488. 494.
 Ρωμαῖος, -οί 382.
 Ρωμανός, μάρτυς, 474.
- Σ
- Σαβαώθ 30. 46. 254. 338.
 σάβκος 510. 512. 514. 518.
 Σαμουήλ 40. 66. 72.
 Σαούλ 52. 54. 166. 182. 186. 188. 190. 192. 194. 196. 198. 202. 206. 208. 210. 212. 214. 218. 220. 224. 228. 232. 240. 244. 250. 252. 254. 256. 258. 262. 264.
 Σαρεφθά 158. 162. 168. 172.
 Σαρουΐα 52.

Σάρρα 138. 140. 146. 148. 288. 290. 296.
392.
Σατᾶν 170.
Σατανᾶς 492.
Σαυρομάτης, -αι 446.
Σεμεεὶ 50. 54.
σεμνότης 36. 84. 238.
Σεραφεῖμ 350. 352. 388. 424. 426. 428.
432. 434. 438. 440.
Σηλῶμ 28. 58. 76.
Σιδῶν 158. 162. 168.
Σίμων (Πέτρος) 492.
Σιῶν 464.
σκοτοδινία 496.
σκότος 14.
Σκύθης 446. 448.
Σκυθία 98.
σκῶμματα 332. 420.
Σόδομα 382. 384.
Σοδομίτης, -αι 164. 516.
Σολομῶν 336. 358. 362. 368. 372. 412.
460. 506.
σοφία Θεοῦ 16. 450.
σποδὸς 510.
σταυρὸς 110. 148. 154. 386.
στείρωσις 58.
στενοχωρία 168. 176. 180.
συγγένεια 160.
συγγνώμη 54. 104. 114. 124. 136. 180.
184. 268. 294. 310. 324. 326. 334.
370. 484. 516.
συγκατάβασις 322. 352. 438.
συκοφαντία 222. 470.
συμβουλή 120.
συμπάθεια 72. 78. 166. 252. 260.
συμφορὰ 26. 30. 32. 36. 40. 50. 56. 60.
62. 78. 164. 168. 172. 20. 276. 414.
416. 420. 488.
συνήθεια πονηρὰ 94.
συνουσία 304.
σφαγή 262.
Σωσάννα 392.
σωτηρία 24. 120. 166. 180. 192. 198.
200. 228. 260. 264. 284. 326. 344.
386. 392. 394. 410. 414. 436. 460.
476. 494. 510. 512. 520.
σωφροσύνη 18. 24. 36. 64. 84. 236. 290.
308. 366. 462. 512. 518.

Τ

ταλαιπωρία 114. 228. 376. 468.
τάλαντα μύρια 184.
ταπεινοφροσύνη 18. 182. 194. 300. 304.
310. 360. 394. 406.
ταπεινώσις 32. 46. 52.
ταραχή 12. 116. 118.
τεκνογονία 22. 24. 30.
τεκνοφονία 140.
τελλώνης 246. 250. 394.
Τεσσαρακοστή 12.
Τιβέριος 386.
τιμὴ 38. 64. 230. 256. 268. 344. 358. 380.
412. 428. 440. 456.
Τιμόθεος 372. 458. 482.
τιμωρία 152. 162. 164. 172. 172. 178.
200. 226. 244. 294. 334. 340. 368.
402. 418. 420. 426. 434. 466. 476.
486. 490. 514. 518.
τρυφή 12. 128. 130. 196. 318. 510.
τύπος 154.
τύφος 254. 310.

Υ

ὕβρις 34. 56. 88. 132. 168. 190. 236. 332.
344. 390.
ὕδροποσία 128.
ὕπακοή 138. 382. 442.
ὕπερηφάνια 372. 374. 394. 464. 510.
ὕπεροψία 310.
ὕπομονη 56. 280. 386. 474. 482.
ὕπόνοια 56.

Φ

Φαραῶ 152. 156. 288. 516.
φαντασία βιωτική 84.
Φαρισαῖος, -οὶ 248. 394. 396. 436. 488.
φειδῶ 222. 244.
Φενάννα 28.
φθόνος 190. 276. 280. 306. 316.
φθορὰ 442.
φιλανθρωπία 38. 42. 64. 86. 112. 134.
146. 156. 160. 180. 208. 230. 268.
318. 344. 378. 380. 402. 406. 416.
420. 424. 434. 436. 486. 488. 494.
510. 514.

- φιλαργυρία 160. 270. 310.
 φιλαυτία 246.
 φιλία γονέων 10.
 Φίλιππος 392.
 φιλοθεΐα 140.
 φιλονεικία 142. 254. 332. 332. 474.
 φιλοξενία 140. 166. 172. 174. 176. 286.
 288. 290. 296. 298.
 φιλοπτωχεία 280.
 φιλοσοφία 24. 26. 34. 40. 42. 48. 52. 60.
 104. 134. 140. 162. 170. 172. 184.
 186. 198. 202. 204. 206. 212. 214.
 218. 222. 230. 240. 242. 256. 258.
 266. 280. 290. 294. 296. 308. 462.
 484. 498. 500. 518.
 φιλοστοργία 114.
 φιλοτιμία 182. 294. 310. 316. 318.
 φιλοφροσύνη 162. 166. 172. 178. 180.
 286. 350.
 φιλοχρηματία 278.
 φλεγμονή 376.
 φόνος 194. 202. 258. 402.
 φόβος 62. 132. 162. 324. 326. 328. 334.
 370. 390.
 φόβος Θεοῦ 44. 292. 234. 390. 410.
 φρόνημα 108. 110. 272. 380.
 φρόνημα ἀδούλωτον 400.
- φροντίς βιωτική 106. 270. 272. 452.
 φύσις ἀναμάρτητος 512.
 φῶς ἀληθείας 14.
- X
- χαρὰ 328. 474.
 χάρισμα, -τα 320.- χαρίσματα *λαμάτων*
 66.
 Χαρμεῖ 340.
 Χερουβείμ 352. 424.
 χήρα 158. 160. 162. 166. 168. 170. 172.
 176. 178. 316. 480.
 χηρεία 176. 480. 482.
 χλευασία 420.
 χρήμα, -τα 272.
 χρηστότης 418. 516.
- Ψ
- ψευδοπροφήτης, -αι 466. 468.
 ψεῦδος 222.
 ψυχαγωγία 238.
- Ω
- ὀμότης 168. 170. 180. 312. 314. 460.
 ὀφέλεια 332. 334.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5-8
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	10-521
ΕΙΣ ΤΗΝ ANNAN, ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-Ε'	10-135
ΟΜΙΛΙΑ Α'	10-39
ΟΜΙΛΙΑ Β'	40-65
ΟΜΙΛΙΑ Γ'	66-87
ΟΜΙΛΙΑ Δ'	88-113
ΟΜΙΛΙΑ Ε'	114-135
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΑΒΡΑΑΜ	136-157
ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΛΙΑΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΗΡΑΝ	158-181
ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΑΒΙΔ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΑΟΥΛ, ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-Γ'	182-269
ΟΜΙΛΙΑ Α'	182-209
ΟΜΙΛΙΑ Β'	210-231
ΟΜΙΛΙΑ Γ'	232-269
ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΔΑΒΙΔ ΤΟ ΛΕΓΟΝ, «ΜΗ ΦΟΒΟΥ ΟΤΑΝ ΠΛΟΥΤΗΣΗ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ...», ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-Β'	270-319
ΟΜΙΛΙΑ Α'	270-303
ΟΜΙΛΙΑ Β'	304-319
ΕΙΣ ΤΟ «ΕΙΔΟΝ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΚΑΘΗΜΕΝΟΝ ΕΠΙ ΘΡΟΝΟΥ ΥΨΗΛΟΥ ΚΑΙ ΕΠΗΡΜΕΝΟΥ», ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-ΣΤ'	320-439
ΟΜΙΛΙΑ Α'	319-345
ΟΜΙΛΙΑ Β'	346-359
ΟΜΙΛΙΑ Γ'	360-381
ΟΜΙΛΙΑ Δ'	382-407
ΟΜΙΛΙΑ Ε'	408-423
ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ'	424-439
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΗΝ ΡΗΣΙΝ ΤΗΝ ΛΕΓΟΥΣΑΝ, «ΕΓΩ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΕΠΟΙΗΣΑ ΦΩΣ ΚΑΙ ΣΚΟΤΟΣ ...»	440-471
ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ, «ΚΥΡΙΕ, ΟΥΧΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Η ΟΔΟΣ ΑΥΤΟΥ ΟΥΔΕ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΟΡΕΥΣΕΤΑΙ ΚΑΙ ΚΑΤΟΡΘΩΣΕΙ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑΝ ΑΥΤΟΥ»	472-493
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ	494-507
ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΟΙΑΝ ΤΩΝ ΝΙΝΕΥΙΤΩΝ	508-521
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	523-535
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	523-527
2. Εύρετήριο ονομάτων καὶ πραγμάτων	528-535

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

- Τόμος 1ος *Ἐπιστολές.*
» 2ος *Ἐπιστολές.*
» 3ος *Ἐπιστολές.*
» 4ος *Ὁμιλίες στήν Ἐξαήμερο.*
» 5ος *Ὁμιλίες σέ Ψαλμούς.*
» 6ος *Ὁμιλίες ἠθικές καί πρακτικές.*
» 7ος *Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές παιδ/κές.*
» 8ος *Ἀσκητικά Α' (᾽Ὅροι κατὰ πλάτος).*
» 9ος *Ἀσκητικά Β' (᾽Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).*
» 10ος *Δογματικά ἔργα.*

Β'. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- Τόμος 1ος *Ἀπολογητικά (Κατὰ εἰδώλων, Περί ἐναθροπήσεως).*
» 2ος *Δογματικά Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α'-Β').*
» 3ος *Δογματικά Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ'-Δ').*
» 4ος *Δογματικά Γ'.*
» 5ος *Ἐρμηνευτικά Α'.*
» 6ος *Ἐρμηνευτικά Β' (Ἐξήγησις στούς Ψαλμούς).*
» 7ος *Ἐρμηνευτικά Γ' (Ἐξήγησις στούς Ψαλμούς).*
» 8ος *Ἱστορικοδογματικά Α'.*
» 9ος *Ἱστορικοδογματικά Β'.*
» 10ος *Ἱστορικοδογματικά Γ'.*
» 11ος *Ἀσκητικά (Βίος Μ. Ἀντωνίου ...).*
» 12ος *Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.*

Γ'. ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

- Τόμος 1ος *Προσωπικές σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Α'.*
» 2ος *Προσωπικές σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Β'.*
» 3ος *Ἀπολογητικά ἔργα.*
» 4ος *Δογματικά ἔργα.*
» 5ος *Ὁμιλίες.*
» 6ος *Ἐγκωμιαστικοί καί Ἐπιτάφιοι Λόγοι.*
» 7ος *Ἐπιστολές.*
» 8ος *Ὁ Χριστός πάσχων καί Ἔπη δογματικά.*
» 9ος *Ἔπη Ἠθικά.*
» 10ος *Ἔπη Ἱστορικά.*
» 11ος *Ἔπη εἰς Ἐτέρους. - Ἐπιγράμματα.*

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ').
 » 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ').
 » 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').
 » 4ος Τριακονταετηρικός στὸ Μ. Κων/ντίνου.- Στὸ Βίο Μ. Κων/ντίνου.
 Λόγος Μ. Κωνσταντίνου στὸ Σύλλογο τῶν ἀγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- Τόμος 1ος Δογματικά Α' (Ἐκδόσεις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 1ος Διάλογος Παλλαδίου.- Περὶ ἀσαφείας τῶν προφητειῶν.- Σύνοψις
 Παλαιᾶς Διαθήκης.
 » 2ος Ὀμιλίαι στὴ Γένεση (Α' - ΚΓ').
 » 3ος Ὀμιλίαι στὴ Γένεση (ΚΔ' - ΜΑ').
 » 4ος Ὀμιλίαι στὴ Γένεση (ΜΒ' - ΞΔ').
 » 5ος α) Ὀμιλίαι στὴ Γένεσι (Γ' - ΙΒ'). β) Στὸς Ψαλμοὺς (ΜΑ' - ΜΓ').
 » 6ος Ὀμιλίαι στὸς Ψαλμοὺς (ΜΔ' - ΡΚΓ').
 » 7ος α) Ὀμιλίαι στὸς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' - ΡΝ').
 β) Ὀμιλίαι στὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαοὺλ.
 » 8ος α) Ὀμιλίαι στὴ Γένεσι (Α' - Θ).- β) Ὑπόμνημα στὸν Ἡσαΐα.
 γ) Ὑπόμνημα στὸν Δανιὴλ (Κεφ. Ι-ΙΓ').
 » 8α' Ὀμιλίαι σὲ πρόσωπα καὶ ρητὰ τῆς Π. Διαθήκης.
 » 9ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι Α'-Κ').
 » 10ος Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι ΚΑ'-ΜΗ').
 » 11ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι ΜΘ'-ΟΕ').
 » 12ος α) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι ΟΣΤ'-ΔΑ').
 β) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι Α'-Δ').
 » 13ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι Ε'-ΛΑ').
 » 13α' Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι ΑΒ'-ΝΔ').
 » 14ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὀμιλίαι ΝΕ'-ΠΗ').
 » 15ος Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὀμιλίαι Α'-ΚΓ').
 » 16α' Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὀμιλίαι ΚΔ'-ΜΔ').
 » 16β' α) Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὀμιλίαι ΜΕ'-Ν').
 β) Στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὀμιλίαι Α'-Ι').
 » 17ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὀμιλίαι ΙΑ'-ΛΓ').
 » 18ος Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὀμιλίαι Α'-ΚΑ').
 » 18α' Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὀμιλίαι ΚΒ'-ΜΔ').
 » 19ος Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὀμιλίαι Α'-ΚΔ').
 » 20ος α) Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὀμιλίαι ΚΕ'-Α')
 β) Στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὀμιλίαι Α'-ΙΑ').

- » 21ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. IB'-KA')
β) Στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. A'-IB').
- » 22ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλίες IG'-IE').
β) Στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς, καὶ γ) στὴν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α'.
- » 23ος α) Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλίες A'-E').
β) Στὴν Α' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες A'-IH').
β) Στὴ Β' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλίες A'-I').
- » 24ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Τίτον (Ὁμιλίες A'-S'), β) στὴν Πρὸς
Φιλήμονα (Ὁμιλ. A'-Γ'), γ) στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. A'-IE').
- » 25ος α) Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλίες IS'-AA'),
β) Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον, (Ὁμιλίες A'-Z').
- » 26ος Ὁμιλίες Ἠθικὲς - Ἀγιογραφικὲς.
- » 27ος Ὁμιλίες Ἀγιογραφικὲς - Ἑρμηνευτικὲς.
- » 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α'.
- » 29ος Ἀσκητικὰ Β'.
- » 30ος Ὁμιλίες Κατηχητικὲς - Ἠθικὲς.
- » 31ος Ὁμιλίες κατηχητικὲς καὶ ἠθικὲς Β', - Ὁμιλ. Περιστατικὲς Α'.
- » 32ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Β'.
- » 33ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Γ'.
- » 34ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Δ': α) Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας.
β. Πρὸς Ἰουδαίους, γ) Περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας, καὶ
δ) Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.
- » 35ος Ὁμιλίες δογματικὲς.
- » 36ος α) Ὁμιλίες ἑορταστικὲς, β) Ὁμιλίες ἐγκωμιαστικὲς Α'.
- » 37ος α) Ὁμιλίες Ἐγκωμιαστικὲς Β'. β) Ἐπιστολὲς πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα
(A'-IZ') καὶ Βίος τῆς ὀσίας Ὀλυμπιάδος.
- » 38ος α) Ἐπιστολὲς Πρὸς Ἰννοκέντιο, β) Ἐπιστολὲς IH'-PMB'.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' α) Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες, β) Κατὰ εἰμαρ-
μένης, γ) Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ δ) Λόγος
Κατηχητικὸς Μέγας.
- » 2ος Δογματικὰ Β' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α'-Β':)
 - » 3ος Δογματικὰ Γ' α) Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ': β) Λό-
γος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.
 - » 4ος Λόγοι Δογματικοί.
 - » 5ος Ἑρμηνευτικὰ Α' (α) Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου. β) Ἀπολο-
γητικὸς περὶ τῆς Ἐξαήμερου. γ) Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γε-
νέσεως (Ὁμιλίες Α-Γ).
 - » 6ος Ἑρμηνευτικὰ Β' (α) Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν. β) Εἰς τὸν
δὸν Ψαλμόν. γ) Περὶ τῆς ὀγδόης. δ) Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.

- » 7ος Ἐρμηνευτικά Γ', Ἐξήγηση στὰ Ἄσματα.
- » 8ος α) Ἐρμηνευτικά - Δογματικά ἔργα Δ'. β) Ἀσκητικά Α'.
- » 9ος α) Ἀσκητικά Β'. β) Λόγοι Ἐγκωμιαστικοί.
- » 10ος α) Ὀμιλίες δογματικές, β) ἠθικές, γ) εορταστικές.
- » 11ος α) Ὀμιλίες ἐγκωμιαστικές, β) Ὀμιλίες ἐπιτάφιες.

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμά ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.

- Τόμος 1ος α) Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, β) Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκίνδονον Α', Β', Γ'. γ) Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
- » 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων Λόγοι Α'-Γ'.
 - » 3ος Πραγματεῖες δογματικὲς καὶ ὁμολογιακὲς.
 - » 4ος Ἐπιστολὲς.
 - » 5ος Κατὰ Ἀκινδόνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Α'-Γ').
 - » 6ος Κατὰ Ἀκινδόνου Λόγοι Ἀντιρρητικοὶ (Δ'-Ζ').
 - » 7ος Ὑπὸ ἔκδοση.
 - » 8ος Ὑπὸ ἔκδοση.
 - » 9ος Ὀμιλίες Α'-Κ'.
 - » 10ος Ὀμιλίες ΚΑ'-ΜΒ'.
 - » 11ος Ὀμιλίες ΜΒ'-ΞΓ'.

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
- » 2ος Τὸ Λειμωνάριον.
 - » 3ος Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ θεῶν ὀνομάτων, Περὶ οὐρανίου ἱεραρχίας, Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, Περὶ μυστικῆς θεολογίας, Ἐπιστολὲς.
 - » 4ος Θεοδωρήτου Κύρρου, Φιλόθεος Ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ Πολιτεία.
 - » 5ος Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, Βίοι ἁγίων.
 - » 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικὲς Ὀμιλίες.
 - » 9ος Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια Γνωστικά, Λόγος στὴ Ἀνάληψη, Ὁράσεις, Ἐρωταποκρίσεις.- Ἰωάννου Καρπαθίου, Κεφάλαια Παρακλητικά 100.
 - » 10Α Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (Α'-ΣΚΘ').
 - » 10Β Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΣΑ'-ΦΚΒ').
 - » 10Γ Τῶν Ἁγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις (ΦΚΓ'-ΩΜ').

- » 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐα, *Λόγοι Ἀσκητικοὶ* - Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, *Κεφάλαια ὠφέλιμα* - Ἀββᾶ Δωροθέου, *Πραγματεῖς καὶ Ἐπιστολές*.
- » 14ος Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Μυσταγωγία* - *Τὰ 400 Κεφάλαια Περὶ Ἀγάπης* - *Λόγος Ἀσκητικὸς* - *Τὰ 200 Κεφάλαια Περὶ Θεολογίας*.
- » 19Α Συμεὼν τοῦ Ν. Θεολόγου, *Βίος Συμεῶν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια* - *Εὐχαριστίες* - *Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ*.
- » 19Β Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Βίβλος τῶν Θεολογικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-Γ')* - *Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Α'-S')*
- » 19Γ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, Α') *Βίβλος τῶν Ἠθικῶν Λόγων (Λόγοι Ζ'-ΙΕ')* - Β') *Κατηχητικοὶ Λόγοι (Λόγοι Α'-Ζ')*.
- » 19Δ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Κατηχητικοὶ Λόγοι (Η'-ΛΔ')*.
- » 19Ε Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Ὑμνοι (Α'-ΚΖ')*.
- » 19S Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, *Ὑμνοι (ΚΗ'-ΝΗ')*.
- » 22ος Νικολάου Καβάσιλα, *Ἑρμηνεῖα στῆ Θεῖα Λειτουργία* - *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς*.

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

- Τόμος 1ος Ἰουστίνου, *Ἀπολογίαι Α' καὶ Β'* - *Λόγος Περὶ Ἀναστάσεως, - Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα*.
- » 2ος Τατιανοῦ, *(Πρὸς Ἑλληνας)* - Ἀθηναγόρου, *(Πρεσβεῖα Χριστιανῶν καὶ Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν)* - Θεοφίλου Ἀντιοχείας, *(Πρὸς Αὐτόλυκον Βιβλία Α-Γ)* - *Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον*.

ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

- Τόμος 1ος *Ψαλμοὶ τοῦ Προφητᾶνακτα Δαβὶδ (Α'-ΟΑ')*, σὲ κείμενο, ἀντίστοιχη ποιητικὴ ἀπόδοση, ἐκτενὴ μετὰφραση καὶ διδάγματα.

Χ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, *Ἐπόμνημα στῆν Α' καὶ Β' Πέτρον*, τόμοι δύο.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Όφσετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη